I 8168

LIMBA ROMÂNĂ ANUL XVI, 1967

LIMBA ROMÂNĂ

1

ANUL XVI
1967

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMANIA

1993

0 IUL. 2005

COMITETUL DE REDACŢIE

Redactor responsabil:

Acad. IORGU IORDAN

Redactor responsabil adjunct:

Prof. univ. ION COTEANU, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România

Membri:

Conf. univ. V. ARVINTE (Iaşi)
GH. BOLOCAN
VL. DRIMBA
ION GHEŢIE
VALERIA GUŢU-ROMALO
Prof. ION POPESCU
FLORA ŞUTEU — secretar de redacţie

Pentru a vă asigura colecţia completă şi primirea la timp a revistei, reînnoiţi abonamentul dv. pe anul 1967.
În ţară, abonamentele se primesc la oficiile poştale, agenţiile poştale, factorii poştali şi difuzorii de presă din întreprinderi şi instituţii. Comenzile de abonamente din străinătate se primesc la CARTIMEX, Căsuţa poştală 134—135, Bucureşti, Republica Socialistă România sau prin reprezentanţii săi din străinătate. Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondenţă vor fi trimise pe adresa Comitetului de redacţie al revistei „Limba română".

ADRESA REDACŢIEI
Str. I. C. Frimu 22
Raionul 30 Decembrie
BUCUREŞTI

APARE DE 6 ORI PE AN

8168.

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XVI 1967 Nr. 1

S U M A R

Pag.

Al. GRAUR, Constantin Racoviță la 20 de ani de la moartea lui 3

LINGVISTICĂ GENERALĂ

ANGELA BIDU, Observații asupra structurii vocabularului 5

GRAMATICĂ ȘI VOCABULAR

VALERIA GUȚU-ROMALO, Substantive neregulate 15
FINUȚA ASAN, Notă lexicologică 23

LIMBĂ LITERARĂ

GH. N. DRAGOMIRESCU, Despre măiestria artistică a rimei eminesciene. . . 25
GHEORGHINA HANEȘ, Terminologia botanică în opera lui Mihail Sadoveanu. I 41
LIDIA SFÎRLEA, Observații cu privire la raportul dintre ¡punctuație și ¡prozodie în limba română 55

FILOLOGIE

ALEXANDRU MAREȘ, Observații cu privire la *Evangheliarul din Petersburg* 65

NOTE ȘI COMENTARII

DIOMID STRUNGARU, Este atestat și „să" în secolul al] XVI-lea ? 77
ION GHEȚIE, Pe marginea unor opinii recente asupra *Tetraevanghelului* slavon din 1546 și a *Evangheliarului din Petersburg* 80
L. FARCAȘ și E. ILIESCU, Asupra *Dicționarului de frecvență al limbii române* 83

CRONICĂ

GH. BOLOCAN, Primul congres internațional de studii balcanice și sud-est europene 85

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

ALEXANDRU GRAUR, *La romanité du roumain*, Bucarest, 1965 (*Florența Sădeanu*) 87
VASILE SCURTU, *Termenii de înrudire în limba română*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1966 (*Ștefan Giosu*) 92
ION ROMAN, *Vorbiți mai bine, scrieți mai bine românește*, București, Editura științifică, 1966 (*El. Popa*) 94

LR, Anul XVI, nr. 1, p. 1—98, București, 1967

8612

CONSTANTIN RACOVIȚĂ

LA 20 DE ANI DE LA MOARTEA LUI

DE

ACAD. AL. GRAUR

Citim adesea despre greaua pierdere pe care a suferit-o știința prin moartea unui specialist în vîrstă, după o îndelungată și fructuoasă perioadă de creație. Cu cît mai grea e pierderea pentru știință cînd e vorba de un tînăr care, dacă n-a avut timpul să dea o producție amplă, a putut totuși dovedi în mod categoric că are tot ce trebuie pentru a o face, cu excepția longevității?.

Constantin Racoviță, născut în 1917, a murit în ianuarie 1947, la o vîrstă cînd mulți viitori oameni de știință n-au publicat încă nimic; cu toate că mulți ani din scurta lui viață i-au fost consumați de activitatea militară în timpul războiului, el a lăsat o operă valoroasă și destul de variată.

Cînd s-a înscris în anul întîi al Facultății de litere din București, cunoștea la perfecție limba rusă, era în stare să redacteze o lucrare în franțuzește (cum a dovedit curînd apoi), știa englezește și începuse să învețe nemțește, era un excelent latinist și avea suficiente cunoștințe de greacă veche ca să poată face cercetări în acest domeniu. Dar nu era un simplu poliglot, ci deja un lingvist în toată puterea cuvîntului.

Nu avea decît 20 de ani cînd și-a redactat primele lucrări, direct în franțuzește : *L'article en russe* și *Notes sur le bilinguisme*, publicate ambele în „Bulletin linguistique", VI (1938), p. 90—138 și 238—242. Subiectul acestor lucrări, ca și al tuturor celor pe care le-a elaborat mai tîrziu, și l-a găsit singur. Dacă în materie de teorie generală și de română avea cu cine să stea de vorbă, ca să-și verifice unele idei, să-și precizeze concepțiile, în materie de slavistică nu se găsea pe atunci la București nimeni destul de pregătit pentru aceasta. Iar slavistul Racoviță s-a lansat de la început într-o cercetare asupra unei probleme a slavisticii generale și a rusei, și încă dintre cele mai spinoase. El a elucidat situația embrioanelor de articol în diversele limbi slave, a demonstrat că vechea slavă nu avea articol, comparînd traducerile slavone cu originalele lor grecești, și a urmărit în dialectele rusești soarta tentativelor de a-și forma un articol. Cînd am citit

manuscrisul, nu mi-a mai rămas nici o îndoială că avem în persoana lui nu numai un bun slavist, ci un mare lingvist. Recitind astăzi lucrarea, rămîn uimit cînd văd întinderea bibliografiei (e adevărat că multe lucrări le citise încă pe cînd era în liceu) și autoritatea redactării. Cu greu cineva neprevenit ar crede că are în față opera unui începător.

În anul următor a dat „*Travail*" *et* „*souffrance*" („Bulletin linguistique", VII, 1939, p. 96—101), prima lucrare românească de lingvistică marxistă : clasele sociale colorează în mod deosebit noțiunea de „muncă", punînd-o în legătură fie cu „suferința", fie cu „cîștigul". Exemplele provin din persană, greacă, latină, albaneză și din limbile slave, germanice și celtice [1].

Urmează *Sur le genre personnel en roumain* („Bulletin linguistique", VIII, 1940, p. 154—158), alt subiect original, punct de plecare pentru numeroase lucrări ulterioare ale mai multor lingviști. De astă dată Racoviță folosea cunoștințele de polonă pe care le căpătase între timp. În același număr al revistei mai publica și note etimologice slavo-române.

S-ar zice că domeniul lingvisticii nu era destul de amplu pentru Racoviță : el cuprinde curînd în preocupările sale și filologia și istoria, publicînd o lucrare despre cele mai vechi urme de limbă română și vastul studiu de aproape 100 de pagini *Începuturile suzeranității polone asupra Moldovei* (*1387—1432*), publicat în „Revista istorică română", X, 1940 (apărută în 1941).

De remarcat că toate aceste lucrări au fost concepute și terminate pe cînd autorul lor era încă student. Cînd, după război ar fi putut să-și reia activitatea creatoare, a apărut boala, însoțită de supărări de ordin familial, care i-au redus la minimum rezistența și vitalitatea. A fost numit, la 29 de ani, profesor de slavistică la Universitatea din București. În aceeași zi a intrat la sanatoriu, de unde nu avea să mai iasă în viață. Regretul pentru pierderea lui mă stăpînește astăzi cu aceeași intensitate ca acum 20 de ani. Mi-a fost foarte apropiat, pentru că mi-a fost elev în liceu, apoi l-am văzut dîndu-și măsura capacității, ceea ce m-a făcut să-mi pun mari speranțe în el. Și pe de-asupra am avut cea mai mare stimă pentru calitățile lui de om. De aceea aș dori ca amintirea lui să nu se șteargă din știința noastră.

[1] Sub altă formă, problema fusese discutată de acad. Iorgu Iordan („Arhiva" Iași, XXIX, 1922, p. 216—237). Consider ca o vină a mea că nu am cunoscut la timp acest articol și nu l-am semnalat lui Racoviță.

OBSERVAȚII ASUPRA STRUCTURII VOCABULARULUI

DE

ANGELA BIDU

0.1. Încercările de a demonstra caracterul sistematic al vocabularului sînt, pînă acum, destul de numeroase, dar, în ciuda acestui fapt, problema a rămas, totuși, încă nerezolvată. Motivele pentru care demonstrarea caracterului sistematic al vocabularului se află, deocamdată, numai în starea unor preconizări teoretice sînt determinate, credem, în primul rînd, de imprecizia terminologiei [1] și de confuzia criteriilor folosite în analiză.

De aceea, considerăm că ar fi utilă precizarea terminologiei (*unități* și *relații*) cu care se operează în analiza vocabularului. Termenii cei mai curenți și prin aceasta cei mai importanți ar fi : raportul dintre *structura semantică* (*semasiologică*) *a cuvîntului* și *structura vocabularului* (1); în felul acesta trebuie precizată distincția dintre *structură* și *structurare*, utilă în studiul vocabularului, problemă strîns legată de raportul dintre *limbă* și *vorbire*, pe de o parte, și relația *sincronie-diacronie*, pe de altă parte (2); denumirile și accepțiile foarte variate date *cîmpurilor lingvistice* reiau, de multe ori, impreciziile de utilizare a termenilor de mai sus (3).

0.2. Toți cei care au încercat să demonstreze caracterul sistematic al vocabularului au fost nevoiți să constate, chiar fără a studia în întregime vocabularul unei anumite limbi, structura laxă de un tip deosebit a vocabularului, în raport cu celelalte sisteme ale limbii, argumentînd sau nu această observație [2]. În felul acesta, unele probleme privind structura vocabularului țin de lingvistica generală, fiind valabile, ca principiu, pentru toate limbile în așa fel încît pare justificată propunerea

---

[1] Cf. Leiv Flydal, *Pourquoi pas une terminologie systématisée et par là plus simple?*, *El XI congreso internacional de linguistica y filologia romanicas*, 1965, Madrid (rezumatele comunicărilor). Reținem cîteva sugestii propuse : reducerea bogăției copleșitoare în expresii terminologice, care corespund unui conținut identic, reducere făcută mai ales în vederea elaborării unei *terminologii* avînd la bază *definiții operaționale* și nu sensuri vagi ale cuvintelor în limbajul curent.

[2] Cf. de pildă, C. F. Hockett, *Course in Modern Linguistics*, New York, 1958, p. 380—382, care distinge cinci subsisteme principale în limbă, trei centrale (gramatical, fonologic și morfofonemic) și două periferice (semantic și fonetic). Observații asemănătoare face și E. Coseriu,

lui Ullmann de a se crea o *semantică generală* sau *pancronică* [3], dar, mergînd mai departe, este necesară separarea tendințelor generale de ceea ce e propriu unui idiom dat.

Trebuie să reținem apoi că structuralismul aspiră să corespundă funcțiilor reale ale limbii și nu să le impună în scheme preconcepute sau în structuri perfecte. În consecință, nu putem afirma fără rezerve că vocabularul reprezintă *în întregime* o structură, căci chiar unii dintre cei care consideră că prin succesiunea cîmpurilor se ajunge, în ultimă analiză, printr-o progresie piramidală, la sistemul întregului lexic [4], sînt nevoiți să recunoască totuși că vocabularul este prea fluid și prea variabil pentru a se lăsa schematizat cu o precizie matematică și că sectoare solid constituite alternează cu sfere conceptuale vagi și puțin organizate [5]. De aceea, *atîta timp cît vocabularul nici unei limbi nu a fost studiat structural în întregime*, pare mai justificată poziția mai prudentă a lingviștilor [6] care consideră că „structurile" lexicului nu se delimitează fără lacune, astfel că în afara unui fond lexical care poate fi descris în primul rînd (dar care *concret* n-a fost descris încă), pot exista zone lexicale nestructurate sau de o structură mai imprecisă [7].

Dificultățile în descrierea structurii vocabularului se leagă și de faptul că sistematizările lexicale trebuie considerate ca foarte mobile, variabile în funcție de epoca istorică, ca urmare a legăturii directe a vocabularului cu societatea, pe de o parte, dar și cu celelalte sisteme ale limbii, pe de altă parte [8]. Tocmai de aceea se remarcă, în genere, multiplicitatea și în același timp eterogenitatea legăturilor elementelor lexicale. Dacă adăugăm la aceasta încă vreo cîteva caracteristici, ca arbitrarul numelui, imprecizia sensului (valorile lui afective sau contextuale, uneori foarte variate), dar mai ales dificultatea de a reduce vocabularul la clase închise [9], greutățile în demonstrarea caracterului sistematic al vocabularului apar cu totul obiective.

Pour une sémantique diachronique structurale, în *Travaux de linguistique et de littérature publiés par le Centre de philologie et de littérature romane de l'Université de Strasbourg*, 1964, II, 1, p. 141. Argumentarea științifică o găsim, în lingvistica românească, la I. Coteanu, *În legătură cu sistemul vocabularului*, în *Probleme de lingvistică generală*, vol. 2, București, Ed. Acad. R.P.R., 1960, p. 42—47 care consideră *stilul limbii* (expresie lingvistică a unui sistem extralingvistic) ca factor coordonator al sistemului vocabularului. Astfel se explică insuficienta organizare și neomogenitatea sistemului lexical prin raportarea directă la viața concretă, fiind, în același timp și în felul acesta, baza celorlalte sisteme ale limbii.

[3] Cf. S. Ullmann, *Précis de sémantique française*, Berne, 1952, p. 43 (termen format prin analogie cu acela de „grammaire générale" preconizat de L. Hjelmslev).

[4] Cf., de pildă, Tatiana Slama-Cazacu, *La „structuration" dynamique des significations*, în *Mélanges linguistiques publiés à l'occasion du VIII-e Congrès international des linguistes à Oslo*, Bucarest, 1957, p. 124 și *Limbaj și context*, Editura științifică, București, 1959, p. 171.

[5] Cf. S. Ullmann, *op. cit.*, p. 309.

[6] Cf. E. Coseriu, *op. cit.*, p. 156.

[7] De altfel, aceste „structuri" lexicale par a se remarca prin faptul că se limitează la foarte puțini termeni, uneori la o singură opoziție fundamentală, eventual cu distincții secundare în interiorul ei. De aceea, poate, se propune să fie numite „serii" și nu „sisteme", cf. E. Coseriu, discuții în *Proceedings of the eight congress of linguists*, Oslo, 1958, p. 698.

[8] Cf. I. Coteanu, *op. cit.*, p. 45 și Tatiana Slama-Cazacu, *La structuration*, p. 124—125.

[9] Criteriu considerat obligatoriu pentru o descriere structurală (preconizat de Hjelmslev și acceptat, în genere, de toți lingviștii), cf. discuția la A. de Vincenz, *La typologie des structures sémantiques*, *El XI congreso internacional de linguistica y filologia romanicas*, 1965, Madrid, (rezumat) p. 84.

1.1. Chiar dacă nu se sesizează foarte clar termenii și raporturile lor, în majoritatea lucrărilor de semantică se vorbește de multiplicitatea sensurilor unui cuvînt, considerată de unii lingviști [10] o trăsătură suficientă pentru a se putea vorbi de o structură semasiologică. Deoarece asemenea afirmații nu precizează sensul în care e înțeleasă această structură și cît de cuprinzătoare este ea, ni se pare necesară distincția dintre *microstructură* și *macrostructură* [11].

1.2. Într-adevăr, pentru majoritatea cuvintelor unei limbi, se poate constata multiplicitatea sensurilor fiecărui element în parte, multiplicitate care nu se prezintă haotic, ci ca un ansamblu (*microstructură*) organizat în jurul unui *nucleu semantic* [12], *nod de semnificație* [13] sau în jurul *constantei semantice* [14].

Chiar dacă cercetarea microstructurii presupune o serie de dificultăți, cea mai discutată [15] — și poate nu întrutotul rezolvată — fiind aceea dacă sensul constituie sau nu un fascicul de trăsături distinctive [16], sistematizarea în jurul unuia din sensuri e totuși, în genere, admisă.

1.3. Dificultăți propriu-zise ridică însă *macrostructura*, care va constitui, de fapt, obiectul cercetărilor noastre.

2.1. Soluțiile propuse pentru a se dovedi structura întregului vocabular au fost variate, poate pentru motivul că s-au limitat la considerații teoretice, fără să se ia în considerație ansamblul concret al vocabularului unei limbi. În măsura în care au încercat și o analiză concretă, aceste studii au avut în vedere domenii limitate fie la anumite cîmpuri semantice [17], fie la unele dintre sinonimele, antonimele și omonimele unei limbi [18].

2.2. În afară de aceasta, de multe ori nu s-a avut în vedere că criteriile de organizare în situațiile menționate nu sînt aceleași, mai precis,

---

[10] Cf., de pildă, K. Baldinger, *Sémasiologie et onomasiologie*, în *Revue de linguistique romane (publiée par la Société de linguistique romane)*, Tome XXVIII, 1964, p. 253.

[11] Termeni indicați și utilizați de Tatiana Slama-Cazacu, *op. cit.*, p. 114 și *Limbaj și context*, p. 174—175, pe care îi vom prelua cu unele deosebiri privind sfera lor de utilizare. Termenii *micro-* și *macrostructură*, cu accepțiile atribuite de noi, pot fi regăsiți (deși sînt folosiți în lumina altei idei) și la K. Baldinger, *Structures sémantiques, El XI congreso...*, Madrid, 1965, (rezumatul comunicării), p. 51.

[12] Cf. Tatiana Slama-Cazacu, *op. cit.*, p. 174 sau *nucleu semnificativ* la p. 208.

[13] Cf. K. Baldinger, *op. cit.*, p. 253.

[14] Cf. I. Coteanu, *Contribuții la o semasiologie sistematică*, în *Probleme de lingvistică generală*, vol. I. București, Ed. Acad. R.P.R., p. 25 și Angela Bidu și Mihai Mitu, *Sensul cuvîntului în lingvistica contemporană*, în „Limba română", 1965, nr. 3, p. 308.

[15] Cf. S. Stati, *Analiza unităților de conținut*, în *Probleme de lingvistică generală*, vol. 4, București, 1962, Ed. Acad. R.P.R., p. 29 ș. u. și Paul Miclău, *Nivelurile cuvîntului*, în *Omagiu acad. Al. Rosetti*, Ed. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., 1965, p. 560.

[16] S-a obiectat că prin aceasta se arată numai că un sens e decompozabil în alte sensuri (Cf. E. Coseriu, *op. cit.*, p. 699, de pildă : *femme* „être humain -adulte- féminin"), care constituie, de fapt, alte cuvinte ale limbii (Cf. B. Pottier, *Vers une sémantique moderne*, în *Travaux...*, Strasbourg, 1964, 1, p. 122).

[17] Cf. L. Hjelmslev, *Dans quelle mesure les significations des mots peuvent-elles être considérées comme formant une structure?* în *Proceedings...*, Oslo, p. 636 ș.u. Tot un caracter limitat au și sugestiile (propuse de A. de Vincenz, *op. cit.*, p. 84) de sistematizare a cuvintelor în perechi (opoziție antonimică de tipul : *long-court*), triunghi (*vivre-mourir-naître*) și pătrat (*printemps-été-automne-hiver*).

[18] Cf. Al. Graur, *Studii de lingvistică generală*, București, Editura științifică, 1959, și I. Rizescu, *Note asupra sistemului limbii (Elemente de sistem în lexic)*, în *Probleme de lingvistică generală*, vol. 2, p. 58—60.

s-a identificat ceea ce poate reprezenta *sistemul* în *limbă* și în *vorbire* [19]. Și chiar dacă, evident, ruperea totală a acestor două aspecte ar fi o greșeală, într-o primă fază a analizei, distincțiile rezultate din aprecierea exactă a acestor doi termeni ar putea fi utile.

În acest sens, ni se pare foarte indicată pentru caracterizarea sistemului vocabularului (*macrostructurii*) utilizarea termenilor de *structură* și *structurare* [20].

2.3.1. Considerăm astfel că *structura* privește *limba*, iar *structurarea*, *vorbirea* și, implicînd și raportul *sincronie-diacronie*, *structurarea* interesează semantica diacronică în măsura în care se integrează, mai întîi, într-o *structură* sincronică. Aceasta nu înseamnă, firește, că *structura* e concepută o dată pentru totdeauna, căci rămîne valabilă atît pentru *micro-* cît și pentru *macrostructură* caracteristica de a fi structuri deschise și prin aceasta specifice, ci numai că criteriile de organizare diferă sub aspectul sferei și duratei de utilizare.

Înseamnă deci că o anumită stabilitate e totuși obligatorie pentru *structură*, înțeleasă ca sistem al vocabularului caracteristic pentru o anumită perioadă, în timp ce *structurarea* nu presupune această stabilitate. Pentru a face *semantică structurală diacronică*, pe de o parte nu ne interesează *structurile*, iar pe de altă parte este obligatorie stabilirea a două *structuri sincronice* cel puțin [21].

De abia după ce va fi depășită această primă fază a analizei *concrete* (stabilindu-se elementele constante și variațiile corespunzătoare aspectelor preconizate) se va putea stabili și *teoretic* în ce măsură nu mai e necesară distincția riguroasă între termenii propuși mai sus.

În felul acesta credem că distincția dintre *structură* și *structurare* este utilă, mai ales, pentru *macrostructură*, nu și pentru microstructură, unde poate prezenta interes numai din alte puncte de vedere decît lingvistice, de pildă, psihologice [22].

2.3.2. Analizînd caracteristicile *macrostructurii* vocabularului în manifestarea lui în *vorbire*, o primă observație, valabilă deci mai ales pentru *structurare*, dar care în cele din urmă poate avea consecințe asupra *structurii*, este aceea că „între cuvinte există, *virtual*, *infinite* (*subl. n.*) posibilități de legături semantice" [23], sensurile fiind subordonate totodată și altor factori decît aceia pur semantici (gramaticali, ritmici etc.), adică ceea ce se constată mai sus, că aceste structurări se realizează pe căi diferite.

---

[19] Cf. Tatiana Slama-Cazacu, *op. cit.*, p. 115—120 și *Limbaj...*, p. 180.

[20] Termenul *structurare* a fost propus de T. Slama-Cazacu (cf. *La „structuration"...*, p. 113) pentru motivul că implică o dinamică dialectică, ceea ce, evident, e frapant pentru vocabular în genere, dar mai ales pentru manifestarea lui în *vorbire*. Întrucît considerăm obligatorie existența unor coordonate mai mult sau mai puțin constante (în vocabular mai puțin ca în celelalte compartimente ale limbii, dar totuși necesare și aici), am adaptat termenul *structurare* într-o accepție oarecum schimbată, în corelație cu acela de *structură*, reprezentînd tocmai distincția dintre *vorbire* și *limbă*.

[21] De reținut această observație înaintea celor preconizate de E. Coseriu, *op. cit.*, p. 139 ș. u.

[22] Cf. T. Slama-Cazacu, *Limbaj...*, p. 180.

[23] Id., *La „structuration"...*, p. 114.

În cercetarea situațiilor caracteristice *structurării*, valabile deci pentru *vorbire*, se pot reține tipurile propuse de Tatiana Slama-Cazacu [24], care cuprind organizarea în funcție de familiile de cuvinte (avînd același semantem și cuprinzînd și asemănările formale, de pildă etimologia populară). Interesează, mai ales, în ce măsură unele dintre acestea (sinonimele, omonimele, antonimele, pot intra și în *structură* în funcție de interpretarea relațiilor paradigmatice și sintagmatice în vocabular [25], în afara faptului că „structurările semnificațiilor diferitelor cuvinte suferă o dublă încadrare asociativă situațiile empirice comune și apropierile combinatorii în fraze" [26].

2.3.3. Deocamdată, atîta timp cît sistemul vocabularului nici unei limbi nu a fost studiat în întregime, poate că ar trebui să înțelegem *macrostructura* în felul larg, relativ, cum este prezentată de Tatiana Slama-Cazacu : „Nu se poate vorbi de o singură structură sau de o *structură unică* a semnificațiilor limbii decît într-un anumit sens. Fiecare cuvînt poate fi implicat — pe căi multiple — în diferite relații posibile și poate fi integrat în diferite *structurări* (*subl. n.*) ; de la aceste *structurări* se poate ajunge la structură numai în măsura în care toate aceste texturi creează, în ultimă instanță, o *structură* finală unitară, comună, căci îi aparține fiecare cuvînt și care formează sistemul semantic al limbii respective, care se bazează pe concepția comună despre viață a celor care, aparținînd aceleiași societăți, folosesc aceeași limbă" [27]. Din păcate însă, în ce măsură acest factor general de organizare poate fi sesizat și analizat *lingvistic* rămîne o problemă de cercetat.

2.4. Din cele de mai sus rezultă, credem, că trebuie reținută distincția între particularitățile de organizare lexicală în *limbă* și în *vorbire*, distincție preconizată de unii cercetători foarte clar, în așa fel încît să se ajungă la discipline diferite : *lexematica* sau *semantica structurală* corespunde nivelului structural sistematic al *lexicologiei conținutului*, din care face parte, de asemenea, *lexicologia semantică asociativă* (care adoptă alt punct de vedere privind raporturile între semnificați), astfel că, la alte niveluri structurale, avem o *lexicologie semantică* **a normei** (*subl. n.*) și o *lexicologie semantică* **a vorbirii** (*id.*) (cuprinzînd studiul preferințelor și „constantelor" semantice) [28].

3.0. Problema *cîmpurilor noționale* reia o serie din problemele discutate mai sus prin faptul că poate fi privită tocmai sub aspectul raportului dintre *limbă* și *vorbire* în sistemul vocabularului, pe de o parte, și *sincronie* și *diacronie*, pe de altă parte. În plus, termenul a cunoscut numeroase variante, cărora li se pot atribui, de fapt, accepții diferite, care e bine să fie lămurite.

---

[24] Cf. T. Slama-Cazacu, *La „structuration"...*, p. 114—125.

[25] După unii lingviști raportul sinonimie-omonimie ar cuprinde relațiile dintre toate cuvintele unei limbi : cf. discuția la I. Rizescu, *op. cit.*, p. 58—60. În felul acesta, relația sinonimie-omonimie (la care s-ar putea adăuga și antonimia) ar reprezenta relațiile sintagmatice și paradigmatice în vocabular (*relațiile sintagmatice* privesc relațiile între elemente lexicale prezente în același lanț vorbit, iar *relațiile paradigmatice*, cele existente între elemente lexicale comutabile într-un lanț vorbit).

[26] T. Slama-Cazacu, *op. cit.*, p. 124.

[27] *Id. ibid.*, p. 124.

[28] E. Coseriu, *op. cit.*, p. 164.

Astfel, unele dintre aceste denumiri au o sferă mai restrînsă, apropiată de accepţia dată de Trier (*cîmp noţional, cîmp lexical, cîmp semantic*), altele au dezvoltat valori destul de diferite (*cîmp lingvistic* — care poate fi încadrat şi în prima categorie —, dar mai ales : *cîmp semasiologic, cîmp onomasiologic, cîmp asociativ, cîmp morfofonemic*). De multe ori însă aceşti termeni sînt utilizaţi întru totul sinonimi [29]. Astfel că, lăsînd la o parte interpretările şi comentariile făcute teoriei lui Trier [30], se pare că, în cele din urmă, de ideea lansată de el privind clasificarea vocabularului în cîmpuri se folosesc, de fapt, şi lingvişti care nu au preluat-o [31].

3.1. O primă variantă este cea de *cîmp lexical*, definit destul de larg uneori, de altfel ca şi *sistemul lexical* [32]. Cu unele precizări, cam vagi [33] se folosesc paralel şi termenii *cîmp semantic* sau *cîmp lingvistic* [34].

Pe planul *vorbirii*, acestor accepţii ale *cîmpului* le corespunde *cîmpul asociativ*, preluat în definiţia lui Bally şi precizat prin folosirea metodelor experimentale, ca sistematizare a experienţei lingvistice proprii fiecărui vorbitor (în funcţie de epoca istorică, de experienţa personală, de temperament, de vîrstă etc.), dar repetabilă în oarecare măsură prin anumiţi factori comuni [35].

3.2. Mai recent s-a folosit o nouă delimitare în *cîmpuri*, considerînd în strictă interdependenţă *cîmpul semasiologic* şi *cîmpul onomasiologic* [36]. *Cîmpurile semasiologice* sînt concepute sincronic şi în strictă legătură cu contextul, care face posibilă utilizarea sensului unui cuvînt şi o pune în valoare. În felul acesta, obiectul semasiologiei este *structura semasiologică*, care cuprinde şi distincţia sincronie-diacronie, căci se urmăreşte „aprofundarea structurilor sincronice care diferă după epoci şi locuri" [37].

Prin raportarea la *structura semasiologică* se defineşte *structura onomasiologică* [38], care se bazează pe sinonimie, spre deosebire de prima, care se bazează pe polisemie, sau, mai precis [39], relaţia dintre structura semasiologică şi cea onomasiologică este utilă pentru că are în vedere studiul cuvîntului în aspectul lui binar : pe de o parte, luăm forma ca punct de plecare, cercetînd reţeaua semnificaţiilor (*cîmpul semasiologic* care leagă aceeaşi unitate lexicală cu o serie de concepte diferite), şi, pe de altă parte, luăm conceptul ca punct de plecare, studiind reţeaua

---

[29] Cf. de pildă, W. Bahner, *Observaţii asupra metodelor actuale de cercetare a vocabularului*, în „Limba română", 1961, nr. 3, care foloseşte termenii *cîmp noţional* şi *cîmp semantic* la p. 195 şi *cîmp lingvistic* la p. 198.

[30] W. Bahner, *op. cit.*, p. 193 ş.u. prezintă criticile aduse acestei teorii, principala fiind aceea că e apriorică, ruptă de realitate.

[31] Cf. E. Coseriu, *op. cit.*, p. 155 : „Micilor clase închise « ale lexicului de care vorbeşte Hjelmslev, le corespund, de asemenea, *cîmpurile noţionale* » fără ca el să se refere sau să preia această teorie".

[32] Cf. T. Slama-Cazacu, *Limbaj...*, p. 171 : *cîmpul lexical* reprezintă *totalitatea legăturilor posibile* ale unui cuvînt (adică asemănări semantice, morfologico-derivative, relaţii sintagmatice sau asociative, asemănările de structură sonoră).

[33] Atunci cînd se urmăresc în special semnificaţiile cuvintelor, ceea ce e cam neclar, căci presupunem că şi înainte se aveau în vedere sensurile cuvintelor.

[34] Sînt încadrate încercările lui Trier, Bechtoldt, Fischer, S. Öhman, H. Sckommodau.

[35] Cf. T. Slama-Cazacu, *op. cit.*, p. 177—178 şi 182.

[36] Cf. K. Baldinger, *op. cit.*, p. 249 ş.u.

[37] *Id. ibid.*, p. 255—256, p. 260.

[38] *Id. ibid.*, p. 270.

[39] Cf. id., *Structures...*, p. 51—52.

elementelor care servesc să le desemneze (*cîmpul onomasiologic*, care leagă același concept cu o serie de unități lexicale diferite). În această relație dintre semasiologie și onomasiologie, rolul determinant îl are structura semasiologică [40].

Termenul mai vechi *cîmp lingvistic* a fost folosit recent [41] cu sensuri mai largi și mai variate, în care se pot regăsi cîteva dintre punctele de vedere folosite în clasificarea cîmpurilor semasiologice și onomasiologice. Astfel se disting cîmpurile cuvintelor repartizîndu-se în morfologice și sintactice, față de cele ale ideilor, care se vor divide în conceptuale și contextuale. Pentru studiul vocabularului interesează *cîmpul conceptual* (structura ierarhizată a tuturor cuvintelor implicînd un anumit concept care formează nodul cîmpului) și, mai ales, cel *contextual* (care cuprinde unitățile lexicale pe care un cuvînt poate să le evoce sub influența diverselor contexte și situații).

3.3. S-a încercat să se facă precizarea termenului *cîmp* (care ar putea fi considerat astfel un punct de plecare obligatoriu pentru analiza vocabularului) și în cele cîteva încercări de analiză structurală a vocabularului. Astfel se consideră că fiecare cîmp are un conținut (o „valoare") unitară și că acest conținut e subdivizat în opoziții între termeni („cuvinte") în interiorul cîmpului însuși și, în felul acesta, „prin valoarea sa unitară, un cîmp se opune altor cîmpuri, așa cum, în fonologie, vocalele se opun consoanelor, iar în gramatică, timpurile verbelor se opun modurilor" [42].

Întrucît se respectă principalele teze (în general adoptate, cf. analogia cu fonologia) ale structuralismului, această accepție a *cîmpului* ar părea cea mai justificată dacă n-ar fi destul de greu de întrevăzut practic pentru analiza vocabularului ca ansamblu [43] (analiza e făcută numai pe baza adjectivelor exprimînd vîrsta în latină) [44]. Mai interesează în ce măsură e justă obiecția că acest tip de analiză structurală a vocabularului nu reprezintă o structură propriu-zis lingvistică decît în măsura în care ar fi gramaticalizată [45]. S-ar părea totuși, concluzie care poate fi trasă numai pe baza tipurilor de exemplificări date (despre care spuneam că au sferă de cuprindere foarte redusă în raport cu ansamblul vocabularului)[46], că aceste grupări în cîmpuri se fac în limitele unor considerente gra-

---

[40] Id., *Sémasiologie...*, p. 262. Dovada acestei interdependențe o face analiza concretă pe sensuri și pe epoci făcută fr. *se souvenir* (concretizat în formula : $P_{\downarrow}$ (Ap ; E_B) (cf. nota 39 — anexa comunicării).

[41] Otto Duchácek, *La problématique de la théorie des champs linguistiques, El XI congreso...*, Madrid, 1965, (rezumatul comunicării) p. 58—59.

[42] E. Coseriu, *op. cit.*, p. 156—157.

[43] Iar pe de altă parte s-a obiectat (cf. Vincenz, *op. cit.*, p. 84) că delimitarea în cîmpuri nu satisface condiția (obligatorie pentru o analiză structurală) reducerii la clase închise, căci limitele cîmpurilor nu pot fi niciodată stabilite cu precizie fără a recurge la arbitrar.

[44] Cf. discuția asupra acestei probleme la Angela Bidu și Mihai Mitu, *op. cit.*, p. 310—311.

[45] Cf. J. Perrot, discuții în *Proceedings...* Gramaticalizarea e înțeleasă oarecum mai larg : „adică atunci cînd intervin combinațiile de elemente lingvistice".

[46] Repetăm că pentru celălalt aspect, *macrostructura* manifestată în *vorbire*, reținem deocamdată, tipurile propuse de Tatiana Slama-Cazacu ; relațiile dintre cele două aspecte se vor putea cerceta abia după aceea.

maticale, adică în același cîmp sînt încadrate doar aceleași părți de vorbire.

4.0. În concluzie, deși destul de numeroase, studiile privind caracterul sistematic al vocabularului conțin, în cel mai bun caz, doar preconizări, fără să fi rezolvat această problemă. Cercetarea se află deci într-o fază primară, cînd distincția metodologică dintre diferitele aspecte și termenii corespunzători este necesară chiar dacă la început sau mai tîrziu ar părea forțată.

4.1. *Microstructura* ridică probleme distincte de *macrostructură*. O relație între ele s-ar putea stabili, eventual, prin studierea structurală a cîmpurilor noționale (cf. E. Coseriu, Pottier), cu condiția să aibă o sferă mai largă de cuprindere în ansamblul vocabularului (altfel s-ar putea reține observația că metoda nu a adus prea mari progrese în cercetare).

4.2.1. Cercetarea *macrostructurii* (obiectul propriu-zis al cercetărilor noastre) presupune *premisa*: orice afirmație trebuie făcută cu rezerve pînă cînd se va dovedi *concret* structura vocabularului unei limbi. Admițînd anticipat că vocabularul în ansamblu formează un sistem, chiar dacă acesta e caracterizat prin o serie de trăsături proprii (determinate de legătura directă cu societatea), pentru a facilita *analiza concretă*, e bine să procedăm la o serie de delimitări.

4.2.2. Se admite îndeobște dinamismul sistemului vocabularului. Credem însă că acesta se manifestă cu unele deosebiri în *limbă* (unde e obligatoriu *oarecum* să presupunem o oarecare stabilitate și de aceea propunem pentru acest aspect termenul *structură*) și în *vorbire* (în această situație dinamismul fiind mai frapant e preferabil termenul *structurare*, care se concretizează în *variatele* organizări la care se poate supune *vorbirea* (cf. T. Slama-Cazacu).

4.2.3. Ca și celelalte compartimente ale limbii, studiul sistemului vocabularului se poate face *sincronic* și *diacronic*; dar în faza actuală a cercetărilor e necesară mai întîi dovedirea *sincronică* a structurii vocabularului.

4.3. Pentru studiile viitoare privind structura vocabularului sub aspectul trăsăturilor constante și caracteristice unei *limbi* (*macrostructura*) sub unul din aspectele ei propunem, pornind de la distincțiile preconizate, cîteva sugestii teoretice (sau puncte de plecare) pentru analiza concretă:

(1) cercetarea structurală a *cîmpurilor lingvistice* așa cum se manifestă în *vocabularul de bază* al limbii (în felul acesta s-ar putea aduce și unele contribuții la cercetarea *microstructurii*);

(2) analiza modalităților de manifestare a relațiilor sintagmatice și paradigmatice în vocabular, care se poate face, credem:

a) prin relațiile dintre sinonimie-polisemie-antonimie-omonimie,

b) prin repartizarea stilistică a vocabularului [47].

[47] După indicațiile teoretice date de I. Coteanu, *În legătură cu...*, p. 42—47.

5. Studiul structurii vocabularului conform distincțiilor preconizate s-ar putea cuprinde în schema :

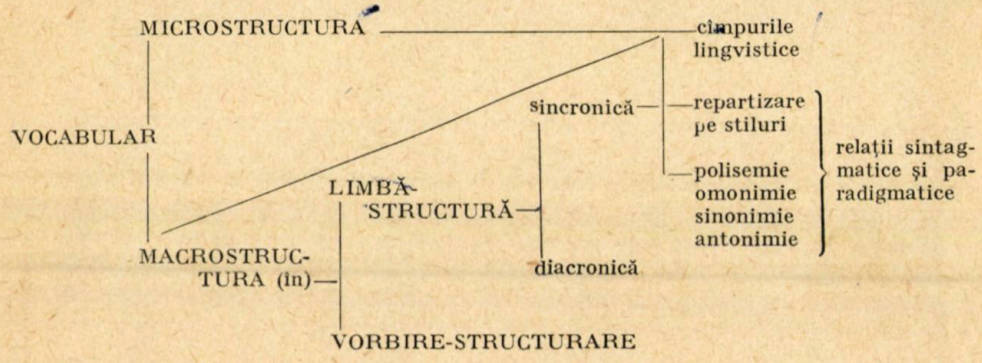

SUBSTANTIVE NEREGULATE

DE

VALERIA GUŢU-ROMALO

1. Dacă diversele gramatici ale limbii române discută în capitole speciale problema „verbelor neregulate", particularităţile aberante ale flexiunii substantivelor sînt înregistrate în treacăt ca „excepţii" [1] sau ca „forme speciale" [2], de obicei, fără o prealabilă precizare a termenilor sau a raportului dintre substantivele neregulate [3] şi flexiunea regulată [4].

2. Ca şi în cazul verbelor, distincţia *regulat/neregulat* derivă din conceptele de regulă şi excepţie şi implică o anumită informaţie cantitativă [5]: sînt considerate *neregularităţi* particularităţile flexionare proprii unui număr restrîns de substantive.

3. În limba română, flexiunea substantivului se realizează avînd în vedere genul, numărul, cazul şi determinarea. Variaţia propriu-zisă se face în raport cu numărul şi cazul, iar genul se manifestă în selectarea anumitor mijloace de expresie şi într-o repartizare specifică a omonimiilor în cursul paradigmei. Determinarea se realizează prin mijloace de expresie proprii, care, prin variaţia lor, contribuie, în acelaşi timp, la exprimarea genului, numărului şi cazului.

Ca urmare, distincţiile de număr şi de caz — primordiale în flexiunea substantivului — se realizează prin desinenţe, prin variaţia radicalului (alternanţe), dar şi cu ajutorul articolului.

3.1. Sub aspectul desinenţelor, flexiunea nominală se caracterizează prin prezenţa unui mare număr de desinenţe omonime, comune mai multor genuri, mai multor categorii de substantive [6] şi, ca

---

[1] Cf. H. Tiktin, *Gramatica română*, ed. a III-a, Bucureşti, 1945.

[2] Cf. Al. Rosetti, J. Byck, *Gramatica limbii române*, Bucureşti.

[3] Sînt menţionate de obicei ca neregulate substantivele: *om, soră, noră, cap, ouspe.*

[4] Acad. Iorgu Iordan în *Limba română contemporană*, Bucureşti, 1956, p. 303, referindu-se la aceleaşi substantive, face precizarea: „unele forme de plural par neregulate întrucît nu primesc desinenţa respectivă potrivit normelor obişnuite"...

[5] Pentru conceptul „verb neregulat" v. V. Guţu-Romalo, *Verbs irréguliers*, în RRL, 1966, nr. 3.

[6] Desinenţa *-i* de plural apare în flexiunea substantivelor masculine, feminine şi neutre, desinenţa *-e* e comună femininelor şi neutrelor etc.

urmare, prin marea varietate a posibilităților de combinație a desinențelor în cursul diverselor paradigme : astfel, desinența *-ă* de singular poate fi asociată și cu *-e* (*casă/case*) și cu *-i* (*stradă/străzi*). Situațiile în care între o anumită desinență de plural și o desinență de singular relația este univocă (ca în tipul *stea/stele* de ex.) sînt puțin numeroase. De aceea asocierea diverselor desinențe de singular și plural în cursul paradigmei nu oferă, în general, o bază neechivocă pentru distincția *regulat/neregulat*.

3.2. Un criteriu mai riguros în stabilirea acestei distincții, ca și în clasificarea sub aspectul flexiunii a substantivelor oferă repartizarea formelor omonime în cadrul paradigmei [7].

Majoritatea covîrșitoare a substantivelor românești se grupează, pe baza numărului de forme distincte în două clase : substantive cu două forme și cu o formă unică (substantivele invariabile : *unchi*, *învățătoare*, *nume* etc.). Substantivele cu două forme, cele mai numeroase, se repartizează, la rîndul lor, avînd în vedere valorile cu care poate fi asociată fiecare formă, deci pe baza omonimiilor specifice în două clase : *a*) substantive prezentînd omonimiile N. sg. = Ac. sg. = = G. sg. = D. sg. și N. pl. = Ac. pl. = G. pl. = D. pl. și *b*) substantive a căror flexiune este caracterizată prin omonimiile : N. sg. = Ac. sg. și G. sg. = D. sg. = N. pl. = Ac. pl. = G. pl. = D. pl.

Primul tip de flexiune este propriu substantivelor masculine și neutre, cel de-al doilea celor feminine.

3.3. Articolul contribuie, de asemenea, la realizarea flexiunii și la distingerea genului. Formele articolului definit și ale celui nedefinit se organizează în serii riguros delimitate, capabile să diferențieze genurile : *un* și *-(u)l*, *-i* etc. sînt specifice masculinelor, *un* și *-(u)l*, *-le* etc., neutrelor, *o* și *-a*, *-le* etc., femininelor.

3.4. Flexiunea nominală se realizează nu numai prin afixe, ci și cu ajutorul variației radicalului, a alternanțelor fonologice. Ca și în flexiunea verbală, în paradigma substantivului alternanțele se realizează concomitent cu schimbarea afixelor și pot fi considerate ca element auxiliar în exprimarea valorilor gramaticale.

Alternanțele fonologice care se manifestă în flexiunea nominală sînt comune [8] în cele mai multe cazuri cu cele care se realizează în flexiunea verbală și, ca și acestea din urmă, par a fi supuse unei complexe condiționări fonetice și morfologice. Așa, de ex., alternanța *t/ț* din *baltă/bălți* (prezentă și în *tată/tați*, *frate/frați*) apărînd constant cînd desinența de plural (sau gen. dat. sg.) este *-i* poate fi considerată ca o alternanță condiționată fonetic. Alternanța *á/å*, realizată, de asemenea, în flexiunea substantivului *baltă*, implică însă o condiționare morfologică, deoarece, în condiții fonetice asemănătoare, această alternanță se realizează în paradigma substantivelor feminine (*baltă/bălți*, *cetate/cetăți* etc.), dar nu se realizează în flexiunea masculinelor (*tată/tați*, *frate/frați* etc.).

---

[7] Cf. P. Diaconescu, *Un mod de descriere a flexiunii cu aplicație la limba română contemporană*, în SCL XII, 1961, p. 163–192, care stabilește, avînd în vedere omonimiile, trei tipuri flexionare, iar, în cadrul acestora, pe baza desinențelor concrete prin care se realizează flexiunea, mai multe clase.

[8] Cf. de ex. S. Golopenția-Eretescu, *Alternanțele vocalice în limba română actuală*, FD, IV, 1962, p. 43–59.

Diferitele alternanțe caracterizează clase mai largi sau mai restrînse de substantive [9].

3.5. O caracteristică a flexiunii nominale, care o deosebește de flexiunea verbală, reprezintă l o c u l f i x al a c c e n t u l u i.

În flexiunea substantivului, accentul marchează totdeauna radicalul (a c e e a ș i silabă a radicalului), niciodată desinența sau articolul. Dimpotrivă, în paradigma verbală, variația accentului între radical și flectiv caracterizează un mare număr de verbe [10], aparținînd mai multor tipuri flexionare.

4. Avînd în vedere aspectul sub care se manifestă caracterul aberant al paradigmei, putem distinge în limba română mai multe categorii de substantive neregulate.

A. *Substantive neregulate sub aspectul desinențelor.*

a) Neregularitatea se manifestă prin prezența, în seria de afixe prin care se realizează flexiunea, a unor desinențe specifice.

Din această categorie fac parte substantivele menționate de obicei ca neregulate :

cap/capete [11] (desinențe -∅/-*ete* [12])
oaspe/oapeți [13] (desinențe -∅/-*eți*)
om/oameni (desinențe -∅/-*eni*)
frate/frățîni [14] (desinențe -*e*/-*îni*)
tată/tătîni (desinențe -*ă*/-*îni*)
soră/surori (desinențe -*ă*/-*ori*)
noră/nurori

În această categorie pot fi încadrate și substantive ca *rîndunică* (*rîndunele*), *floricică* etc., care din punctul de vedere al sistemului actual sînt caracterizate prin afixele -*ică* : -*ele*.

Substantivul *ou* prezintă și el o desinență strict specifică de plural : -(*u*)*ă* [15] (*ouă*), care poate fi redusă, în calitate de alomorf fonetic [16], la -*e*.

---

[9] Precizarea exactă a randamentului și condițiilor în care se realizează alternanțele fonologice în flexiunea nominală necesită o cercetare detaliată care nu s-a făcut încă.

[10] Cf. V. Guțu-Romalo, *Descriere structurală a verbului românesc*, în SCL, XVI, 1964, nr. 2.

[11] Dacă analizăm nu *cap/cap-ete*, ci *cap/capet-e*, substantivul e tot neregulat, dar neregularitatea privește radicalul, care înregistrează o variație a b e r a n t ă. Observația este valabilă și pentru substantivele următoare.

[12] Același afix de plural apare în *rîsete*.

[13] Acest substantiv este folosit, în limba actuală, cu forma analogică de singular *oaspete* și este, ca atare, un substantiv regulat.

[14] Formele *frățîni* și *tătîni* (menționate de *Gramatica limbii române*, editată de Academia R.P.R., 1963) se întîlnesc numai în anumite graiuri — această neregularitate privește deci anumite subsisteme ale limbii române.

[15] Forma *ouă* admite fie segmentarea *ou-ă*, fie *o-uă* — mai avantajoasă din anumite puncte de vedere.

[16] Pentru distincția „alomorf morfologic-alomorf fonetic" v. V. Guțu-Romalo, *Descriere structurală a verbului românesc*, în SCL, XVI, 1965, nr. 3, p. 365.

b) O categorie oarecare diferită reprezintă substantivele a căror paradigmă se realizează prin afixe pe care le regăsim, combinate însă diferit, în flexiunea unor clase mai largi de substantive.

Așa, de ex., desinența de plural *-le*, caracterizează o clasă de substantive feminine fiind asociată unui singular în *-á*, *-eá*, eventual *-í*. Apare însă, realizată ca *-ale*, și în formele de plural *atale*, *carale*, corespunzînd singularelor *atu*, *caro*, deci asociate unor forme în *-ú*, *-ó*, care sînt de obicei proprii neutrelor și presupun un plural în *-uri* (cf. *caro*, *carouri*).

Tot în această categorie de substantive neregulate poate fi încadrat și substantivul *manta/mantăi* [17], frecvent în limba vorbită. În limba literară, acest substantiv e utilizat cu forma de plural *mantale* [18], prezentînd astfel o paradigmă regulată.

O situație asemănătoare are, datorită asocierii de desinențe *-0/-i*, neobișnuită pentru substantivele neutre, *seminar/ seminarii*. Această paradigmă neregulată reprezintă trecerea de la flexiunea arhaică regulată *seminariu/seminarii* (desinențe *-u/-i*) spre flexiunea, de asemeni regulată, foarte frecventă în limba vorbită, *seminar/seminare* (desinențe *-0/-e*).

O neregularitate de același tip rezultă din asocierea lui *-uri* cu desinențele de singular *-ă* și *-e* în paradigma unor substantive feminine: *marfă/mărfuri*, *lipsă/lipsuri*, *ceartă/certuri*, *vreme/vremuri*.

Deși în multe cazuri, în asemenea situații este evident că avem a face cu substantive distincte, defective — unul de plural, iar celălalt de singular (cf. *verdeață*, *verdețuri*, *alamă*, *alămuri* etc.) în exemplele menționate, raportul care se stabilește constant între cele două forme, în limba actuală pare să justifice considerarea lor ca aparținînd aceleiași paradigme [19].

c) Substantivul *tata* are o situație specială, deoarece în paradigma sa apar desinențele *-ă* (*un tată*) și *-e* (*tate-i*) asociate de obicei în flexiunea substantivelor feminine.

Substantivele *papă*, *popă*, *pașă*, terminate de asemeni în *-ă* la nominativ-acuzativ singular, se deosebesc întrucîtva de *tată* prin faptul că *-ă* este asociat cu *-i* [20], desinență de plural comună masculinelor și femininelor.

---

[17] În pluralul *mantăi* putem izola o desinență *-i*.

[18] *Gramatica Academiei*, ed. II, vol. I, p. 71, grupează împreună formele *manto* și *mantale*, care aparțin în mod evident, cel puțin din punctul de vedere al limbii actuale, la două paradigme distincte. Nici istoric nu se poate susține că „după pluralul *mantale* s-a refăcut forma de singular *manta*", deoarece această formă este mai veche decît *manto* (DLR îl atestă încă la M. Costin).

[19] Raportul dintre *ceartă* și *certuri*, *lipsă* și *lipsuri* corespunde raportului de conținut singular/plural și poate fi pus în evidență prin context.

Comp. de ex.: *Are și el o lipsă.*
Are și el multe lipsuri.

și *Are și el o carte.*
Are și el multe cărți.

[20] Cf. *Gramatica Academiei*, ed. II, vol. I, p. 87, care dă formele de genitiv-dativ, *popii*, *papii*. Numeroși vorbitori folosesc însă formele *popei*, *papei*. În acest caz, cele două substantive se încadrează în aceeași categorie cu *tată*.

B. *Substantive neregulate sub aspectul omonimiilor.*

Cel puțin tot atît de numeroase ca substantivele neregulate sub aspectul desinențelor sînt cele caracterizate prin anumite particularități aberante ale repartiției formelor în cadrul paradigmei.

a) Substantivele feminine în *-ie* prezintă două forme d i s t i n c t e de gen. dat. sg., după cum sînt însoțite de articol definit sau nedefinit :

Paradigma substantivelor de acest tip cuprinde, în ambele cazuri, două forme, dar pe cînd în folosirea cu articol nehotărît se realizează omonimia normală G. sg. = D. sg. = N. pl. = Ac. pl. = G. pl. = D. pl., în folosirea cu articol hotărît sistemul de omonimii se modifică, forma de genitiv-dativ singular fiind i d e n t i c ă cu cea de nominativ-acuzativ singular și d i f e r i t ă de cea de plural. Se realizează deci sistemul de omonimii specific substantivelor masculine (N. sg. = Ac. sg. = G. sg. = D. sg. și N. pl. = Ac. pl. = G. pl. = D. pl.) și, ca și în cazul acestora, articolul face posibilă reducerea omonimiei.

Această clasă de substantive cu flexiune aberantă este destul de numeroasă și cuprinde, în egală măsură, cuvinte vechi : *vie*, *femeie*, *sanie*, *sabie* etc. și neologisme : *academie*, *acalmie* etc.

b) Substantivul *piele* prezintă de asemeni forme deosebite de genitiv-dativ singular, după cum este articulat cu articol definit sau nedefinit :

(*unei*) *piei* = (*niște*) *piei*

dar :

piele(*i*).

În cazul acestui substantiv, cele două forme de genitiv-dativ singular se deosebesc nu numai prin desinențele diferite (*-i*, *-e*), ci și prin prezența unor variante diferite ale radicalului : *pie-* și *piel-*.

c) Particularități flexionare asemănătoare prezintă substantivele feminine cu pluralul în *-uri* (cf. A. *b*), în care forma de genitiv-dativ singular este distinctă de cea de plural :

o lipsă/(*unei*) *lipse*(*i*)/(*niște*) *lipsuri*

În acest caz, anularea omonimiei G. D. sg. = N. Ac. G. D. pl. se produce independent de calitatea articolului, în condițiile unei paradigme cu t r e i forme.

d) O flexiune asemănătoare, cu trei forme, tinde să realizeze în limba contemporană vorbită substantivul neregulat, discutat mai înainte în altă ordine de idei, *soră* :

comp. *sora*/*sori*(*i*)/*surori*(*le*)

e) Un sistem similar de omonimii realizează substantivul *tată* (eventual *popă*, *papă*, *pașă* în vorbirea celor care folosesc formele *popei* etc.), care, însoțit de articol hotărît (forme de feminin) are o formă de genitiv-dativ singular diferită atît de cea de nominativ-acuzativ plural, cît și de forma de plural.

Paradigma acestui substantiv cuprinde deci t r e i forme distincte :

tată, *tate*-(i), *tați*

prezentînd la singular, în condițiile de determinare menționate, un sistem de omonimii specific substantivelor feminine.

Sistemul de omonimii variază, în cazul acestui substantiv, după cum e folosit cu articol definit sau nedefinit și, în cazul celui dintîi, după forma de masculin sau de feminin a articolului :

(un) *tată*	*tată(l)*	dar *tata*
(unui) *tată*	*tată(lui)*	*tate(i)*

f) Un tip aparte de flexiune neregulată sub aspectul omonimiilor prezintă unele substantive defective de număr, terminate în *-e*, ca *cinste*, *foame*, *sete*, care, deși feminine, au o formă unică la singular pentru toate cazurile :

cf. *cinste(a)*, *cinste(i)* [21].

O flexiune asemănătoare au avut pînă nu demult și unele neologisme ca *amploare*, *teroare*, *favoare*, *grandoare* care erau folosite la genitiv-dativ articulat definit cu formele : *amploarei*, *teroarei* [22] etc., dar care, în limba actuală, se întîlnesc tot mai des cu forme ca *amplorii*, *terorii* [23].

C. *Substantive neregulate sub aspectul accentuării.*

În cazul unui număr relativ mic de substantive, caracterul neregulat al paradigmei se datorește m o b i l i t ă ț i i accentului.

a) Fac parte din această categorie substantivele *soră* și *noră*, accentuate pe prima silabă la nominativ-acuzativ singular, pe cea de-a doua la genitiv-dativ singular și la plural :

sóră/suróri
nóră/nuróri

b) Mobilitatea accentului caracterizează și flexiunea neologismelor terminate în *-o* neaccentuat [24] :

rádio/radióuri
stúdio/studióuri
zéro/zeróuri

D. *Substantive neregulate sub aspectul formelor de articol pe care le selectează.*

Această categorie este reprezentată prin substantivele masculine *tată* și *popă*, *papă*, *pașă* — menționate deja în mai multe rînduri în cursul expunerii.

---

[21] Substantivele din această categorie nu se întrebuințează la genitiv-dativ decît cu articol definit.

[22] Cf. Acad. Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 301.

[23] Forma de G. D. în *-i* e generală cînd substantivul e utilizat cu articol nedefinit — *unei terori*, de ex.

[24] Acest tip flexionar a fost pe larg discutat de L. Onu în *Modificarea condiționată a locului accentului silabic dinamic în flexiunea substantivelor (O inovație în structura morfologică a limbii române)*, SCL, XI, nr. 1960, 1, p. 33—60.

Neregularitatea constă, în acest caz, în selectarea la singular a formelor de feminin ale articolului definit :

popa/popei
tata/tatei

Substantivul *tată*, spre deosebire de celelalte, selectează însă şi articolul masculin :

tatăl, tatălui etc.

Între cele două serii de forme se înregistrează o deosebire de întrebuinţare : formele cu articol feminin se folosesc în general fără atribut şi desemnează pe tatăl vorbitorului.

5. Faptele semnalate înainte impun constatarea că lista aşa-numitelor substantive neregulate nu se reduce la cele cîteva exemple menţionate de obicei, ci este mult mai bogată [25].

Constatăm totodată că particularităţile aberante ale paradigmei acestor substantive sînt foarte variate şi afectează flexiunea substantivală sub diverse aspecte, aşa încît paradigma unui substantiv dat poate prezenta una sau mai multe neregularităţi.

Numărul particularităţilor aberante, gradul de deviere pe care îl reprezintă acestea, precum şi gradul de specificitate, faptul că o particularitate e proprie unui singur substantiv sau unui grup de substantive permit o ierarhizare în cadrul clasei substantivelor neregulate. În mod evident, gradul maxim de neregularităţi îl prezintă substantivul *tată*.

Dimpotrivă, în categoria substantivelor de minimă neregularitate se pot încadra *seminar* : *seminarii*, *manta* : *mantăi*, *radio* : *radiouri* etc.

[25] Articolul de faţă, deşi a încercat să cuprindă situaţii cît mai variate, nu are pretenţia de a da o listă completă.

NOTĂ LEXICOLOGICĂ

Plasă „dinte, măsea"?

Următorul pasaj din Psaltirea Hurmuzaki atrage atenţia cercetătorului: *plasele leului fărimatu-i-au Domnul* (psalmul 57, versetul 7). Ce sens are aici *plasele*?

I.-A. Candrea inserează cuvîntul în indicele la *Psaltirea Scheiană comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI şi XVII traduse din slavoneşte* (Bucureşti, 1916), fără să-l gloseze, indicînd numai corespondentul slav чрѣновьнъ „molaris".

Într-adevăr, în toate celelalte psaltiri pe care le-a avut în vedere Candrea, ca şi în altele, care n-au format obiectul cercetării lui, de exemplu în Psaltirea în versuri a lui Dosoftei, sau în traducerile recente ale psalmilor, nu apare *plase*, ci *dinţi*, *măsele*. Iată pasajul respectiv din Psaltirea Scheiană: *măsealele leilor frănse Domnul*, şi din Biblia tradusă de Vasile Radu şi Gala Galaction (Bucureşti, 1938): *smulge dinţii cei ascuţiţi ai puilor de lei, o, Doamne*!

Pornind de la aceste fapte, redactorii Dicţionarului Academiei, aflat în manuscris, au lucrat un substantiv PLÁSĂ „măsea", omonim cu alte patru cuvinte (unealtă de pescuit, subdiviziune a unui judeţ, lamă de cuţit şi un termen cu sens neprecizat), ilustrat numai prin citatul din Psaltirea Hurmuzaki şi cu etimologia necunoscută. Se ridică întrebarea dacă această interpretare este cea justă. Menţionăm că nici un alt dicţionar al limbii române, în afară de cel pomenit, nu cunoaşte echivalenţa *plasă—măsea*. Dicţionarele menţionează următoarele sensuri principale ale lui *plasă*: împletitură, reţea de sfoară, de sîrmă etc. cu diverse întrebuinţări; subdiviziune administrativă — teritorială; lamă, limbă (de cuţit); mîner, plăsea. (Nu interesează acum dacă acestea sînt înţelesurile unui singur cuvînt sau dacă constituie mai multe omonime.) Ultimul sens, „mîner, plăsea", se sprijină pe următoarele izvoare vechi şi regionale. Într-un text din 1726 publicat de N. A. Bogdan în *Din trecutul comerţului moldovenesc şi mai ales al celui ieşan* (Iaşi, 1925, p. 159) sînt pomenite nişte *cuţite cu plase de cerb*. I. Bîrlea, în *Balade, colinde şi bocete din Maramureş* (Bucureşti, 1924, p. 69) îl explică pe *plasă* (întîlnit într-un bocet) prin „plăsea, mîner de cuţit sau de sabie". În materialul necarto-

grafiat pentru *Atlasul lingvistic român*, vol. II, este înregistrat *plasă* ca răspuns la întrebarea 6613 : mînerul (scafei), în punctul 365 (Ciocănești-Vatra Dornei). Reiese că *plasă* „mîner, plăsea" era și este cunoscut cel puțin în Maramureș, Bucovina și Moldova.

În vechea slavă este atestat чрѣнъ „mîner, plăsea" (cf. Fr. Miklosich, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, Viena, 1865), identic în prima parte, după cum se vede, (dar fără legătură etimologică) cu чрѣнокънъ „molaris". Traducătorul Psaltirii Hurmuzaki, încercînd să redea cît mai fidel textul original, fără a fi însă și un perfect cunoscător al limbii acestuia, a confundat de mai multe ori unele cuvinte slave cu altele, apropiate ca formă (cf. I. -A. Candrea, *lucr. cit.*, vol. I, p. LIV.). Așa s-a întîmplat și de data aceasta. De aceea, pasajul la care ne-am oprit este de neînțeles pentru cititorul român al Psaltirii, ca și multe alte pasaje ale acestui text.

Prin urmare *plasă* „dinte, măsea" nu corespunde realității lingvistice, ci este rezultatul unei confuzii a traducătorului.

FINUȚA ASAN

DESPRE MĂIESTRIA ARTISTICĂ A RIMEI EMINESCIENE*

DE

GH. N. DRAGOMIRESCU

1. Eminescu, al cărui talent uriaş a fost ajutat nu numai de o putere de muncă excepţională în elaborarea versurilor sale, ci şi de o cunoaştere desăvîrşită a prozodiei, e nevoit să sublinieze singur acest lucru — călcînd vrînd-nevrînd legea modestiei — într-o diatribă mult meritată la adresa unor critici ai săi, între care, mai ales, a lui Bonifaciu Florescu de la ziarul „Pruncul". Citäm din poezia postumă *Versuri cu unghii*, cîteva versuri care, pe lîngă rima ingenioasă, conţin şi o adevărată *ars poetica* eminesciană : *Tu cu mintea ta cîlţoasă / Şi cu stil greoi, bombastic / Vrei tu să mă-nveţi pe mine / Ce-i frumos şi ce e plastic — Mai întîi învaţă carte / Dragul meu, ş-ascultă-ndemnul / „Cine vrea să zugrăvească / Să înveţe-ntîi desemnul.* [...] *Cum s-aşază lac pe pînză / Să înveţe poate-oricine — / Dar desemnu-mi fie plastic / Şi coloarea pusă bine.* Sfatul lui Eminescu : *Cine vrea să zugrăvească să înveţe-ntîi desemnul* conţine o metaforă cu ajutorul căreia marele nostru poet îşi exprima nu numai concepţia sa despre poezie ca act de creaţie, ci şi dispreţul faţă de poeţii fără talent, dar şi inculţi, fără nici o pregătire în domeniul poeticii şi prozodiei — faţă de acei poeţi şi, se-nţelege, faţă de criticii care-i susţineau.

2. Poezia lui Eminescu, comparată cu a înaintaşilor lui (în oarecare măsură chiar şi cu a urmaşilor) ne arată că, în elaborarea rimei, poetul a exersat o tehnică cu adevărat savantă, astfel încît putem spune că unul din elementele originale ale măiestriei versului eminescian îl constituie r i m a . Funcţia estetică a rimei în poezie o ilustrează, înaintea poeţilor noştri clasici, versul popular. Poporul nostru, fără să fi învăţat vreo şcoală, deci fără să ştie ce este prozodia, a creat din instinct capodopere poetice fără moarte, ca *Mioriţa*, *Toma Alimoş*, a căror frumuseţe nu se poate concepe fără strălucirea rimei : *Pe-un picior de plai / Pe-o gură*

* Comunicare ţinută cu prilejul împlinirii a 75 de ani de la moartea lui Eminescu, la 29 mai 1964, în ciclul organizat de Filiala Bucureşti a Societăţii de ştiinţe istorice şi filologice din Republica Socialistă România şi repetată la 8 iunie 1964 la Botoşani, la sesiunea ştiinţifică organizată de Societatea de ştiinţe istorice şi filologice din Republica Socialistă România.

de rai... Putem spune că la poporul nostru simțul rimei este strîns legat de „instinctul poetic", în așa măsură încît acolo unde un nume propriu, care trebuie pus în rimă, nu poate rima, poetul popular a adăugat o silabă artificială necesară rimei : — *Hei, Stoiene, domnuț mare, / Dă-ne nouă pe Vidra-***re**. Sau : — *Bună ziua, soacră mare* ! / — *Sănătos, ginere, tare* ! / *Unde-ai lăsat pe Vidra-***re**... (Col. I. G. Bibicescu, p. 321—322). Nu ne vom mira dacă și Eminescu și-a permis să schimbe fonetismul unor cuvinte, silindu-le să rimeze, în unele versuri postume, ca în exemplul următor : *Unde-i vremea aurită / Oare cînd s-o fi* **înturs** / *Cînd l-aceeași școală naltă / Vizitam același* **curs**... *Prea frumoasă mamzel Rezi / Amîndoi cum o văzurăm / Într-o clipă foarte tragic / Noi de ea* **ne-amorizurăm**. (o. II, p. 230). Sînt, desigur, cuvinte siluite și o încercare pe care poetul n-a apreciat-o pozitiv, dar care ne dă nouă prilejul să-l vedem pe Eminescu ca pe un poet care, din cultul pentru rimă, a mers și de astă dată pe același drum cu geniul poetic al poporului nostru.

3. Exemplele de rimă de mai sus, de pură invenție, solicitată de „instinctul rimei", ilustrează rima ca un fenomen pur eufonic al poeziei, ca simplu ornament muzical al versului. Dar rima nu trebuie să fie numai un simplu ornament eufonic al versului, ci și un *suport semantic* al imaginii poetice. Aceasta este un adevăr pe care, după părerea noastră, îl ilustrează chiar și limba franceză și mai ales limba română. Rima ca act de creație este numai aceea care, măcar din loc în loc, răsare în strofă ori în poezie nu numai ca o sinteză, ca un apogeu acustic al eufoniei versurilor, ci și ca o „explozie luminoasă" a conținutului, care amplifică și limpezește sensurile versurilor și strofei. Acest adevăr l-a cunoscut Eminescu și l-a respectat, așa după cum se constată nu numai din poeziile cărora le-a îngăduit el însuși, cît a trăit, să vadă lumina tiparului, dar și în postumele sale.

4. Desigur că fără un punct de reper teoretic nu putem aprecia valoarea rimei eminesciene. Acest punct de reper teoretic nu l-am găsit în nici un tratat de prozodie românesc ori străin, în afară de cîteva indicații sugestive, e drept foarte valoroase, oferite de unii autori străini ori români. Între aceștia din urmă menționăm pe Mihail Dragomirescu (*Teoria poeziei*) și G. Ibrăileanu (*Eminescu — Note asupra versului*). O teorie completă a rimei rămîne însă de elaborat și la noi va fi un lucru ușor, căci avem destulă și minunată materie de studiu în versul eminescian.

Înainte de a exemplifica meritele lui Eminescu în arta rimei, vom încerca să enunțăm pe scurt condițiile generale care trebuie să asigure valoarea prozodică a rimei. (Aceste condiții le-am desprins, firește, tot din studiul asupra versului lui Eminescu.) Funcția estetică a rimei este în esență — cum am văzut mai sus — aceea de ornament muzical al versului și de suport semantic al imaginii poetice. Aceasta înseamnă că rima în poezie reprezintă, pe de o parte, un element al *formei*, iar pe de altă parte, un element al *fondului*. Rima este un element organic al formei prin următoarele aspecte :

— prin *eufonia* ei — care înseamnă simetrie acustică ;

— prin structura ei *metrică* — adică simetria accentelor (rimă masculină, feminină, dactilică) ;

— prin *repartiția* ei în strofă — adică simetria ei în compoziție (rimă împerecheată, încrucișată etc.), și, în sfîrșit,

— prin relația *lexico-gramaticală* dintre termenii ei — altfel spus, cuvintele rimate privite din punct de vedere lexical și morfologic.

Rima este un element al fondului sau de conținut, întrucît ea conține o semnificație (relația internă dintre cuvintele care rimează), semnificație ce se situează între subiect și ideea poeziei, stă ca o punte de trecere, ca element pregătitor spre ideea (mesajul) versului și, prin însumare, a poeziei.

Pentru a cruța spațiul nu ne vom referi decît la condițiile lexico-gramaticale ale rimei, la eufonia ei și apoi la calitatea ei de nucleu sau suport semantic al imaginii poetice. Știm cu toții că de la Eminescu încoace o rimă desăvîrșită nu se poate construi dacă vom rima substantiv cu substantiv, verb cu verb [1] — așa cum făceau înaintașii săi iluștri (Bolintineanu, Asachi, Eliade chiar), cum făceau toți contemporanii săi, poeți mediocri ori falși poeți, care-l dușmăneau. Cînd nu se poate evita totuși identitatea morfologică dintre termenii rimei, acest neajuns se poate ameliora prin diversificarea flexionară a cuvintelor — cum face Eminescu. Dăm cîteva exemple comparative, care să ilustreze procentul rimelor perfecte din punctul de vedere al relației morfologice și flexionare dintre termenii rimei, ca să se vadă cît adevăr științific stă în respectarea acestei condiții elementare a versificației. În poezia *Primăvara* de Asachi, alcătuită din 9 catrene cu rima încrucișată, avem, din 18 rime, numai 3 care pot fi socotite rime poetice : *rază — serpează*, *sînt — pămînt*, *străine — albine*; 15 rime sînt prozaice : *lină — senină*, *plinit — fericit*, *furtunoase — auroase*, *minuni — cununi* etc. Adică rimele corecte din punct de vedere poetic reprezintă abia 16,67 %; cele prozaice, 83,33 % : *Iată primăvara lină / Dorul nostru a plinit / Și din sfera cea senină / Ne-a adus timp fericit.* În schimb, în cunoscuta poezie a lui Goga, *Cosașul*, din 12 rime (tot încrucișate), rimele poetice sînt 10, cele prozaice numai 2, ceea ce reprezintă un procentaj analog, dar invers : 83,33 % rime poetice și 16,67 % rime prozaice. Să dăm ca exemplu strofa a III-a, în care rimează două substantive însă puternic diferențiate în gen, număr și caz : genitivul feminin (la marginea) *poenii* și nom. masc. pl. *boulenii*, precum și adj. *amară* cu substantivul *vară* :

Mai sus, în deal, înspre dumbravă
În colț, la marginea *poenii*,
Era un car cu oiștea întoarsă,
Și-n jug, alături, *boulenii* :

[1] În zilele noastre, acest adevăr teoretic este subliniat de specialiști, cum ar fi R. Jakobson, astfel : „În studiul rimei sîntem puși în situația de a decide dacă este sau nu un *homeoteleuton* care pune față în față sufixe asemănătoare de derivație sau flexiune (aservire — deosebire), sau dacă cuvintele-rimă aparțin aceleiași categorii gramaticale sau unor categorii diferite. [.] Îndeplinesc oare elementele rimei aceeași funcțiune sintactică? Diferența dintre categoria morfologică și situația sintactică poate fi subliniată prin rimă". „Dacă un poet tinde să evite rimele gramaticale, pentru el, după, cum spune Hopkins, « există două elemente în frumusețea pe care o capătă rima pentru înțelegerea noastră : asemănarea sau identitatea de sunete și neasemănarea sau diferența de înțeles »". (R. Jakobson, *Lingvistică și poetică*. . . . în Culegerea de articole *Probleme de stilistică*, ES, 1964, p. 108—109).

Sărmane, blînde dobitoace !
În căutarea lor *amară*
Se răsfrîngea întreagă jalea
Acestui trist amurg de *vară*.

Rima alcătuită din respectarea diversităţii morfologice şi flexionare a cuvintelor nu este numai o condiţie formală şi o realizare mecanică, ci şi semnul bogăţiei lexicale a versului, al unei imagini poetice lipsite de platitudine, al adevăratei inspiraţii. Dar se va spune că între Asachi şi O. Goga este o distanţă aproximativ seculară. Aceasta nu infirmă însă adevărul ştiinţific care ne învaţă una din condiţiile elaborării rimei poetice şi ne ajută să deosebim pe poetul adevărat ori chiar de geniu de poetul mediocru ori chiar falsul poet, care confundă simpla versificare de *vorbe goale ce din coadă pot să sune* cu adevărata poezie. Astfel de poeţi mediocri ori falşi poeţi au fost şi contemporani cu marele nostru Eminescu, au trăit şi după el. Iată, la 1892 — 3 ani după moartea poetului şi 9 ani după apariţia volumului princeps al poeziilor lui Eminescu — cu ce imperturbabilă candoare îşi publica jalnic de ridicolele sale versuri unul din cei mai înverşunaţi adversari ai artei eminesciene, Aron Densusianu [2] :

Voacea ţării
Măreţ este vîntul
Cînd mînă pămîntul,
Cînd tunetul duduie,
Aerul zguduie ;
Dulce-i cînd zorile
Sărută florile,
Cînd trandafirii
I-aprind zefirii :
Măreţ şi dulce însă deodată
Nimic nu este pe lumea lată,
Ca voacea ţării şi dorul ei
La fii cînd strigă : săriţi, flăcăi ! [3]

Platitudinea fondului se-ngînă bine cu a rimelor : *vîntul-pămîntul, duduie-zguduie, florile-zorile, trandafirii-zefirii.*

În sfîrşit, să raportăm pe Eminescu la Bolintineanu şi Alecsandri, doi dintre iluştrii săi predecesori. Am făcut procentajul rimelor poetice la două poezii ale lui Bolintineanu : una cunoscută de toată lumea — elegia *O fată tînără pe patul morţii*, alta necunoscută (decît de specialişti, astăzi) — *Dac-aveam putere.* Elegia, care reprezintă o prelucrare a poeziei lui André Chénier *La jeune captive*, are 37,5% rime poetice ; cealaltă numai 16,6%. Elegia *O fată tînără...* este deci superioară celeilalte, dar procentul de 37,5 ne arată că din acest punct de vedere este vorba totuşi

[2] Care în a sa *Istoria limbei şi literaturei române*, ediţia a doua, Iaşi, 1894, afirmă că „rima (lui Eminescu) este săracă, anemică şi falsă".

[3] Ar. Densusianu, *Hore oţelite*, Bucureşti, Carol Göbl, 1892, p. 55. O broşură minusculă, cu versuri tot minuscule (mici poezioare), deschisă cu acest moto : *Prin sînge, moarte/La nouă soarte : / Braţul mai tare / Ţara mai mare.*

de o realizare mediocră, așa cum și este socotită. Am calculat procentul rimelor poetice la cîteva dintre cele mai cunoscute poezii ale lui Alecsandri, pe care îl socotim superior lui Bolintineanu. Procentajul se ridică, la cele mai frumoase, pînă la aproape dublu, astfel : *Concertul în luncă* 60%, *Dan căpitan de plai* 58%, *Malul Siretului* 50%, *Dimineața* 37%, *Sfîrșit de toamnă* 37%, *Iarna* 37%, *La gura sobei* 25%.

Și acum, cîteva din poeziile lui Eminescu, în ordinea crescîndă a procentajului :

La steaua	75%
Nunta-n codru	83,4%
Despărțire	84,1%
Mai am un singur dor	87,4%
Melancolie	89,4%
Floare-albastră, *Dorința* și *Lacul*	100%.

Măiestria lui Eminescu în făurirea rimei constă în alegerea cuvintelor după criteriul diferențierii morfologice : *numa — bruma*, *înconjoară — comoară*, *trestii — acestei*, *scutur — flutur*, *sprinten — pinten*, *șireturi — alături* etc. El nu ezită să folosească, în rimă, cuvinte chiar din aceeași categorie morfologică, diversificîndu-le însă flexionar :

Căci din patru părți a lumii, împărați și-*mpărătese* (N. pl.)
Au venit ca să serbeze nunta gingașei *mirese* (G. sg.)

Posibilitățile de diversificare morfologică și flexionară a termenilor rimei sînt numeroase, iar Eminescu a știut să le folosească pe toate. Rimînd două substantive, are prilejul uneori să le trateze ca pe două cvasi-omonime (paronime), atunci cînd diferența lexicală o face între ele un simplu fonem abia perceptibil, ca *otravă — otavă*, *zbucium — bucium*. El recurge la diversificarea flexionară a două substantive și mai subtilă — pe care limba noastră i-o permite — realizînd totodată și un tip de asonanță poetică cu efect remarcabil :

Amețiți de limbe moarte, de planeți, de colbul *școlii*
Confundam pe bietul dascăl cu un crai mîncat de *molii*.

În (colbul) *școlii* avem un G. fem. sg. articulat, a cărei terminație are valoarea unui *i* plenison (silabic), iar în *molii* un Ac. prepozițional, terminat însă în *i* silabic + *i* consonantic abia perceptibil — ceea ce reprezintă o subtilă asonanță, care subliniază divergența flexionară dintre cuvinte, asigurînd astfel rimei calitatea de rimă sugestivă. Sînt nenumărate asonanțele de acest fel în poezia lui Eminescu, căutate de poet chiar cînd între cuvintele din rimă e o deosebire morfologică : *plopii — apropii*, *nații — gușații*, *academii — vremii* etc. Eminescu a avut chiar curajul să rimeze un cuvînt cu el însuși. Citățm două cazuri : pronumele personal *lui* și verbul *poartă*. Amintim versurile în care pronumele *lui* rimează cu el însuși :

Cînd l-aude numai dînsul își știa inima *lui*,
Căci copilul cu bobocii era chiar copilul *lui* (Călin).

Eminescu şi-a tolerat o astfel de rimă întrucît prin *lui* se diferenţiază totuşi prin regentul său. În „îşi ştia inima lui", pronumele *lui* întăreşte reflexivul posesiv *îşi*, exprimînd apartenenţa, pe cînd în „era copilul lui", acelaşi pronume exprimă exclusiv posesia. Pe de altă parte, cuplul rimei nu-l alcătuieşte *lui* repetat, ci „inima *lui*" — „copilul *lui*" astfel încît relaţia internă (semantică) se stabileşte între *inima* şi *copilul*, între care pronumele *lui* (ca o silabă a rimei), cu sens posesiv, pune semnul egalităţii afective, sugerînd astfel puternica dragoste părintească a lui Călin.

În versurile *Munţii noştri aur poartă / Noi cerşim din poartă-n poartă* rimează două omonime care alcătuiesc o rimă sugestivă fiind unul verb, celălalt substantiv. Eminescu îşi îngăduie să rimeze verbul *poartă* cu el însuşi, dar punîndu-l într-un context care-l diversifică totuşi sub raportul sensului în cadrul polisemiei sale :

> Astfel vine mlădioasă, trupul ei frumos şi-l *poartă* (mişcă)
> Flori albastre are-n păru-i şi o stea în frunte *poartă* (are). (*Călin*)

Ca şi în cazul rimei *lui — lui*, rima *poartă — poartă* este citită ori auzită cu încîntare, fără a ne izbi repetiţia aceluiaşi cuvînt — tocmai pentru că avem de a face cu rime poetice.

5. În accepţiunea etimologică a cuvîntului, *rimă* însemnează — cum se ştie — tot *ritm*, cadenţă; dar pentru că ritmul sau cadenţa nu înseamnă numai — pur şi simplu — succesiunea regulată a accentelor din vers, ci totodată eufonie vocalică şi consonantică — *rima este cu precădere eufonie vocalică consonantică intensificată, spre deosebire de restul versului, prin identitatea sunetelor şi prin forţa ei de sugestie în cadrul imaginii poetice.* Rima este, aşadar, nu numai o expresie verbală obişnuită a ideii, ci una care comunică ideea şi prin forţa sugestiei muzicale.

Forţa de sugestie a rimei rezultă din faptul că ea reprezintă apogeul acustic al sonorităţii cuvintelor din versurile care rimează. Între structura fonetică a cuvintelor din cuplul rimei şi sunetele versurilor respective există o relaţie cauzală de ordin muzical : sonoritatea versului se răsfrînge progresiv în sonoritatea rimei, iar aceasta îşi răsfrînge regresiv sonoritatea asupra versului. Este ceea ce s-ar putea numi fluxul sonorităţii versului şi refluxul rimei asupra lui („*das Zurückfluten des Reimklanges in den Vers*" Teophil Spoerri, *Französische Metrik*, München, 1929, p. 105).

Eufonia versului rezultă, în primul rînd, dintr-o anumită grupare silabică a consoanelor şi vocalelor şi apoi dintr-o anumită succesiune a silabelor în vers. Este vorba de o structură a sunetelor limbii generată de natura lor muzicală, inclusiv accentele care cad pe unele vocale (tonice). Efectele acestei structuri sînt două :

a) articularea fluentă a cuvintelor, mijlocită în primul rînd de ritm şi apoi de configuraţia consonantico-vocalică a sunetelor şi

b) realizarea simbolismului fonetic, adică a funcţiei expresive a sunetelor, funcţie asociată — în lectură şi audiţie — peste hotarele cuvîntului, cu anumite înţelesuri specifice limbii şi contextului. Este vorba de ceea ce versul reuşeşte să comunice, pe deasupra cuvintelor, de subtextul poetic, pe care eufonia îl generează concomitent cu efectul pur semantic al îngemănărilor lexicale ori al structurilor frazeologice. Aşa, de

pildă, *aliterația*, cînd are o rațiune expresivă, constituie și ea un element de bază al eufoniei, al sonorității expresive, al armoniei versului. Vorbim despre aliterație ca figură fonetică. Poezia care comunică imaginea numai cu ajutorul limbajului figurat și ignorează cadența, măsura, scînteia fierbinte și frumoasă a rimei — este o tristă disimulare a unei comunicări prozaice.

Ca să ilustrăm măiestria lui Eminescu în construirea rimelor sale nespus de eufonice, vom cita, în primul rînd, cunoscutele sale asonante : *omăt — mlădiet*, *omăt — tămîiet*, *cridă — zugrăvită*. O mențiune specială merită asonanța, cu structură ingenioasă (*seama deie-și — (singuri) ei-și* — tot din *Călin* — care trebuie pusă, desigur, alături de *zei — poezii* din *Venere și Madonă*. A folosit rimă suficientă, adică aceea care rezultă din consonanța silabelor finale începînd cu ultimele vocale accentuate (*încarcă — barcă*, *prund — ascund* etc.), dar și rima bogată (*jeratic — singuratic* — în care identitatea sunetelor începe de la consoana de sprijin, cum ar fi chiar și : *bat — pat*, *cetățuie — suie*) și mai ales *rima rară* sau *rima ingenioasă*, posibilă numai în română, cultivată de Eminescu cu o adevărată pasiune, adică rima în care unul din termeni este alcătuit din două cuvinte, de obicei un substantiv sau un verb, mai rar un adjectiv sau altă parte de vorbire, care are în encliză un cuvînt monosilabic (forme pronominale atone și conjuncte, verbul *i* sau *s*). Uneori intră în rimă chiar două cuvinte monosilabice, amîndouă cuvinte pline ori numai unul, adică unul fiind o conjuncție (de ex. *că*) ori negația *nu*. Începem ilustrarea procedeelor de la acestea din urmă spre celelalte, cum le-am enunțat mai sus. Verbul *înduplec* rimat cu verbul *plec* precedat de negația *nu* : *Să cer a tale daruri, genunchi și frunte nu plec / Spre ură și blestemuri aș vrea să te înduplec.* (*Rugăciunea unui dac.*) De asemenea, substantivul *muzici* (pluralul fem. *muzică* ori al masculinului *muzic*) rimat cu verbul la conjunctiv *a zice*, combinat tot cu negația *nu* :

Tată dragă, o, să *nu zici*
Să mă-ngroape-ntr-o chilie
Să fiu moartă-ncă de vie
În suspinul tristei *muzici*.

(O. II, p. 191)

Să găsești că ei sînt genii și să-i lauzi și să *nu zici*
Cum că muzica e proastă, dacă surzii ajung *muzici*.

(O. II, p. 236)

Într-o variantă a *Scrisorii a II-a* (O. II, p. 262) poetul rimează și singularul *muzic* cu *să nu zic*. Un nume comun care i-a fost drag poetului și a făcut din el termenul generator al unei rime ingenioase este și substantivul *pruncă*. Rima o construiește cu verbul (*să*) *spun* + conjuncția *că* și o găsim de cîteva ori în postumele sale :

Cîntece și basme *spun că*
Te-am ținut în brațe *pruncă*.

(O. II, p.6)

Singur aş voi să *spun că*
Te-am ţinut în braţe *puncă.*

(*Ibidem*)

Nimănui nu am să *spun că*
Ea în braţe mi *se-aruncă*...
Cu surîs curat de *puncă.*

(*Ibidem*)

Punînd într-unul din termenii rimei tot două cuvinte, dintre care unul cuvînt plin (monosilabic, aton), Eminescu ne-a lăsat şi următoarea rimă cu adevărat originală, în care se asociază o interjecţie cu un verb la imperativ : *ia fă* rimat cu substantivele *ceafă* şi *garafă* :

Scărpinîndu-se la *ceafă*
Împăratul c-o *garafă*
A venit şi c-un sîngeap
Şi împlîmdu-l zice : *Ia fă*
De mi-l toarnă peste cap.

(*Miron şi frumoasa fără corp*)

Asociind într-unul din termenii rimei două cuvinte pline, ne-a lăsat şi rima de o frumuseţe fără egal : *Fie vremea bună, rea / Mie-mi curge Dunărea* (*Revedere*).

Folosind într-unul din termenii rimei forma scurtă a verbului *a ji*, de pers. a III-a sg. *îi*, poetul a construit, de asemenea, o rimă rară de mare efect :

Şi tu ca ei voieşti a fi, demone,
Tu care nici nu eşti a mea făptură...
Să-ţi numeri anii după mersul *lumii*
Pentr-o femeie? — Vezi iubirea *cum îi*...

(*Fata în grădina de aur*)

Şi pentru că i-a plăcut îmbinarea *cum îi*, poetul o încearcă şi într-o variantă a *Luceafărului*. Forma conjunctă a pronumelui ori a verbului *îi*, adică *i*, o foloseşte Eminescu în encliza unui verb cîntare *aduceţi-i* rimat cu *vieţii*) sau a unui adverb :

Am avut un om al *casii*
Zise dînsul, un ciocoi,
A murit şi anul *azi-i*
S-a făcut din el moroi.

(*Miron şi frumoasa fără corp*)

În exemplele de mai sus, folosind forma enclitică a verbului *îi*, realizează în acelaşi timp şi asonanţa subtilă de care am vorbit mai înainte.

Cu aceeași formă verbală, alături de îmbinarea în rimă și a negației contopită silabic cu pronumele *o*, poetul ornamentează cu rime rare o întreagă strofă din *Miron și frumoasa fără corp* :

Asta n-o pot, că ce *pipăi*
Numărul vieții *pripă-i*,
Trecător, de unde-un *șopot*,
Și ființa lor o *clipă-i*
Eu eternă sînt...și *n-o pot*.

Și-acum rime construite cu forma atonă și conjunctă a verbului *a fi*, de persoana a III-a pl. *s* (în encliza unui adjectiv) :

Crezi că lumea-i curioază sau eu poate *curiozu-s*
Ca să văd cum se drapează vreun criticus *mucosus*,
Cei ce mă citesc pe mine, tocul lor ce-l au la *cismă*
Mult mai mult plătește-n lume decît mintea-ți și-a ta *pismă*
Cei ce-mi critică cîntarea sînt uimiți și oaneni *mari-s*
C-un cuvînt spre-a mă-nțelege mai sînt alți emunctae *nuris*[4].

(*Epistolă deschisă către homunculul Bonifacius*, O. II, p. 238)

Cele mai multe rime ingenioase se pare că sînt cele pe care poetul le construiește cu formele pronominale enclitice, care sînt mai variate și mai frecvente în vorbire. Dăm cîteva exemple mai interesante : *Aduceri aminte / Ce n-or ști că privesc / O noapte de patimi, / Pe cînd liane cresc / Pe singurătate-mi.* (*De-oi adormi.*) *Pe-atunci erai Tu singur, încît mă-ntreb în sine-mi / Au cine-i zeul cărui plecăm a noastre inemi?* (*Rugăciunea unui dac*). Sau :

Numai ea își știe focul... Cine-ar *ști-o*
Că-i e drag s-asculte cucurigu-n zori de *ziuă*.

(O. I, p. 190)

Citățm din *Miron și frumoasa fără corp* două din strofele în care poetul realizează rima rară folosind pronumele personal aton masculin *l*, prin repetiția lui în encliza aceluiași verb (după modelul femininului *o*, repetat (pleonastic) de obicei cînd verbul e la viitor, ca în exemplul : *o voi privi-o* : *L-a spălatu-l, pieptănatu-l / La botez l-au dus pe micul / La icoane l-a-nchinatu-l, / Un diac citi tipicul* [...] *Ele pier. Iară băietul / A crescut cum l-a menitu-l, / Se făcu frumos cu-ncetul,/ Cine-l vede l-a-ndrăgitu-l*[...]. În alt exemplu, poetul folosește același procedeu al repetiției unui pronume aton, și anume pronumele de dativ plural *le*, realizînd o rimă care, prin rezonanță, ne amintește rima populară „*mare — Vidra-re*" — pentru că pronumele *le* repetat pleonastic în rimă, fiind silabic, nu mai stă în

[4] „Cu nasul fin".

encliza cuvîntului final, ci face ultima silabă a rimei, ca și silaba fictivă *re*, din *Vidrare*:

Cine cum îi va vede
Dînsei de știre să-i de
Drept răsplată li va *da-le*
Sărutarea gurii *sale*.

(Cit. Perpessicius, în *Caiete critice*, nr. 1, 1957, p. 183)

Încheiem seria citatelor privind rima ingenioasă, observînd că și-n această privință Eminescu n-a făcut decît să valorifice un procedeu de pură eufonie a rimei învățat de la popor; după modelul unui exemplu ca următorul:

Dar i-oi face-un legănel
Într-un vîrf de stejărel:
Vînt de vară *bate-mi-o*,
Pruncul le*găna-mi-l-o*.

(Col. I. G. Bibicescu, p. 360)

*

6. Rima nu este, nu trebuie să fie numai un ornament muzical al versului; ea trebuie să marcheze o pauză, cu mijloace fonetice, care să sublinieze anumite valori lexicosemantice ale versului [5]. Rima indică „sfîrșitul frazei poetice" — observă Goethe [6]. Coincidența sunetelor finale ale versurilor, suprapunîndu-se unor valori lexico-semantice de importanță deosebită în vers, dă impresia unei împerecheri *necesare* între unitățile lexicale respective. De aceea Goethe vorbește (în același loc) despre faptul că, în poeziile sale, pe care le prețuia îndeosebi, el folosea „rima care se oferea de la sine". În adevăr, cuvintele rimate trebuie să se asocieze în mintea noastră (cînd le făurim ori le ascultăm) nu numai prin efectul coincidenței sunetelor, ci și prin puterea u n i t ă ț i i s e m a n t i c e în sfera imaginii poetice [7]. Rezultă de aici că poetul trebuie să selecționeze cuvintele care vor rima în așa fel încît ele să reprezinte o pauză (relativă) în gîndire, să exprime o rotunjire a ideii versului, pe care s-o

[5] „Fără îndoială, înainte de toate versul este o « figură de sunet » repetată. Totuși, niciodată versul nu se va reduce la acest element constitutiv. Orice încercare de a limita convenții poetice — cum ar fi metrica, aliterația sau rima — la nivelul sunetului nu reprezintă decît simple speculații lipsite de orice justificare empirică. (...) Concepția lui Valéry despre poezie ca « o ezitare prelungită între sunet și înțeles » este mult mai realistă și mai științifică decît orice prejudecată a izolaționismului fonetic" (R. Jakobson, *lucr. cit.*, p. 108). „Procesul de îmbinare a metrului cu înțelesul constituie actul organic al poeziei și implică toate caracterele ei mai importante" (J. C. Ransom, citat de R. Jakobson, *ibid.*, p. 111).

[6] Goethe, *Poezie și adevăr*, trad. de T. Vianu. București, E.S.P.L.A., 1955, II, p. 281.

[7] „Oricare ar fi raportul dintre sunet și înțeles în diferitele tipuri de rimă, aceste două sfere se implică reciproc în mod obligatoriu. După observațiile revelatoare ale lui Wimsatt cu privire la conținutul plin de înțelesuri al rimei și după studiile pătrunzătoare ale autorilor moderni asupra rimelor slave, cel ce studiază poetica cu greu poate susține că rima are doar o semnificație vagă" (R. Jakobson, *lucr. cit.*, p. 110).

accentueze, dacă se poate, chiar rima. Aşa este bine să facă orice poet adevărat, aşa a făcut şi Eminescu, care „pe cît îi permit sintaxa, măsura, ritmul etc. — spune G. Ibrăileanu — pune în rimă cuvîntul esenţial din vers", cuvîntul *cel mai caracteristic* — cum spune Maiakovski despre propriile-i poezii...

Atît de adevărat este acest principiu de ordin semantic al făuririi unei rime, încît pot rima cuvinte de aceeaşi categorie morfologică numai cu condiţia ca ele să stea într-o relaţie semantică, fie cauzală, fie de contiguitate spaţială, de ex. în :

Vom visa un vis ferice
Îngîna-ne-vor c-un cînt
Singuratece isvoare
Blînda batere de vînt

(*Dorinţa*)

substantivele *cînt*, *vînt* alcătuiesc o rimă poetică, întrucît unul sugerează ideea de efect (*cînt*) şi celălalt ideea de cauză (*vînt*). Tot astfel, în alte strofe, rimele *pădure — mure*, *lină — senină* sînt rime poetice întrucît ele denumesc obiecte şi atribute ale obiectelor legate spaţial în unitatea aceluiaşi tablou, adică a imaginii poetice.

*

Cele mai frumoase poezii ale lui Eminescu conţin rime care, în afară de faptul că sînt nespus de eufonice, sînt construite şi după principiul de mai sus. Ne vom limita la o exemplificare foarte sumară, dar concludentă. Ne referim la rimele ingenioase *rupe-i — lupii* şi *uimirii-s — Tomiris*. În postuma *Nunta lui Brig-Belu*, citim :

O, ochii tăi albaştri din frunte tu *rupe-i*
M-au nebunit pe mine de am turbat ca *lupii*.

(O., V, p. 438)

Termenul prim al rimei „rupe-i" nu e de loc întîmplător în rimă (poetul îl încearcă în cîteva ciorne ale postumei) ; acest imperativ violent vrea să exprime intensitatea copleşitoare a sentimentului, iar termenul al doilea „ca lupii", finalul comparaţiei cu care măsoară aceeaşi intensitate a simţirii, nu e numai eufonic, ci şi semantic consonant cu primul. În varianta *Gemenii*, poetul întrebuinţează acelaşi verb la imperativ, cînd pune în gura frumoasei *Tomiris* — logodnica lui *Brig-Belu* — aceeaşi declaraţie violentă de dragoste, căşunată tot de farmecul tulburător al ochilor lui „Boerebist poetul" :

O taci ! Căci altfel vorba cu gura mea ţi-astup
Dar cum nu pot eu ochii cei mîndri să ţi-i rup.

(*Ibid.*, p. 449)

Un exemplu de rimă deosebit de interesantă ni se pare rima ingenioasă UIMIRII-S — TOMIRIS. Termenul generator al rimei este numele propriu *Tomiris*, numele frumoasei logodnice a lui Brig-Belu, a cărui rezonanță i-a plăcut mult poetului și de aceea l-a pus în rimă. Vrînd să zugrăvească în chip superlativ frumusețea logodnicei *Tomiris*, încearcă în variantele poemului, în ciornele lor, de vreo 9 ori să găsească un termen ingenios (căci altfel nu există în limba noastră cuvinte terminate în *iris*) pentru a rima cu *Tomiris*, termen care să fie nu numai eufonic, ci și *semantic consonant* cu frumosul nume al eroinei. În primul rînd, se pare că s-a oprit la rima *subțiri-s — Tomiris* :

Cu ochii mari albaștri — și genele *subțiri-s*
Nebun, smerit, sălbatec — eu te-am iubit *Tomiris*.

(O., V, p. 438)

În altă ciornă, poetul schimbă puțin versul al doilea. Dar, pentru că propoziția „și genele subțiri-s" reprezintă o construcție incidentă cam stîngace, în contextul versurilor, poetul o reia în varianta *Gemenii* (*tot într-o ciornă*), într-o formulare mai limpede a versurilor :

Albaștri mari sînt ochii-i și genele *subțiri-s*
Și-n păru-i lung de aur se cufunda *Tomiris*.

(*Ibid.*, p. 451)

În redarea superlativă a frumuseții lui Tomiris, poetul recurge, în primele două variante de mai sus, la evocarea pe de o parte a atributelor fizice ale frumuseții ei (*Cu Ochii mari, albaștri și genele subțiri-s*), iar pe de alta, a ecoului acestor atribute în simțirea eroului (*Nebun, smerit, sălbatec eu te-am iubit...* Sau : *Eu strig cu glas sălbatec, flămînd : o stai Tomiris*). În a treia variantă versurile redau *numai* atributele frumuseții, firește augmentate : *Albaștri mari sînt ochii și genele subțiri-s / În păru-i lung de aur se cufunda Tomiris*. Dar rima *subțiri-s* nu l-a mulțumit pe poet. În afară de calitatea ei de rimă eufonică, poetul a simțit că n-are de loc o forță de sugestie deosebită, întrucît epitetul predicativ *subțiri-s* spune prea puțin în privința portretului frumoasei Tomiris. Abandonînd termenul *subțiri-s*, poetul — păstrînd însă mai departe pe *Tomiris* în rimă — a căutat altă îngemănare acustică acestui nume propriu, un termen de rimă care să sugereze mai mult, mai puternic frumusețea logodnicii lui Brig-Belu. Într-o formă mai finisată a poemului *Nunta lui Brig-Belu* (care nu mai este publicată de ediția Perpessicius în subsolul paginii, ca celelalte), poetul găsește altă pereche cuvîntului *Tomiris*, firește tot un termen de rimă ingenioasă : (durerile) *iubirii-s — Tomiris*. De data aceasta, frumusețea logodnicii poetul încearcă s-o reflecte în patosul cu care *Boerebista*, fratele nebun al lui *Brig-Belu*, îi mărturisește lui *Tomiris* dragostea lui pătimașă.

Ca zece morți deodată durerile *iubirii-s*
Cu-acele morți în suflet eu te-am iubit *Tomiris*.

În această variantă, cuplul *iubirii-s — Tomiris* realizează o rimă în care eufonia se îmbogăţeşte şi cu reflexe de ordin semantic; e o rimă mai poetică. Numele frumoasei *Tomiris* rimează chiar cu numele sentimentului pe care ea i l-a trezit eroului : iubirea, a cărei intensitate o măsoară cu durerile a „zece morţi deodată". Şi totuşi, forţa de sugestie a rimei este oarecum atenuată de violenta comparaţie din vers „ca zece morţi deodată", care o eclipsează. De aceea poetul, renunţînd la această teribilă comparaţie, pentru a relua în cele din urmă versul din a treia variantă citată mai sus, şi urmărind să dea şi mai multă strălucire rimei, recurge la altă îngemănare de termeni, de astă dată realizînd o rimă şi bogată, şi desăvîrşită ca suport semantic al imaginii poetice. El găseşte în sfîrşit cuvîntul care exprimă ecoul de adîncă admiraţie a eroului faţă de frumuseţea lui *Tomiris* şi pe care îl pune în rimă :

O vezi ! ochii albaştri izvoarele *uimirii-s*
Şi cu mult prea frumoasă creat-ai pe *Tomiris*.

(*Ibid.*, p. 438)

— zice eroul dac adresîndu-se lui Zamolxe. Că i-a plăcut mult mai mult decît celelalte două variante stă dovadă faptul că poetul repetă această rimă de 5 ori — o dată imediat, la patru versuri mai jos — încercînd de fiecare dată să limpezească, din ce în ce mai bine, expresia numai în corpul versurilor, cum ar fi cele pe care le citäm :

Frumoşi ca două basme, (ochii) izvoarele *uimirii-s*
Şi-n părul-i lung de aur se cufunda *Tomiris*.

Dacă ne-am opri numai la aceste două exemple de rime eminesciene (*rupe-i — lupii* şi *uimirii-s — Tomiris*), ne-am da cu toate acestea seama ce mare creator de vers românesc a fost Eminescu... Ne vom mai referi totuşi la una din rimele poemului *Luceafărul*. În ms. 2276 fila 206, Eminescu a redactat una din strofele *Luceafărului* în care Hyperion îşi formulează cererea către Demiurg astfel :

Din haos, Doamne, am apărut
Şi sete mi-e de *haos*...
Şi din repaos m-am născut
O dă-mi un nou *repaos*.

Profesorul Dimitrie Caracostea, care a cercetat şi studiat manuscrisele poemului, relatează că (într-o variantă iniţială) : „în ultimul vers din strofa citată, înainte de a închega orice alt element al versului (poetul) aşază la sfîrşitul strofei cuvîntul izolat *repaos*, rămînînd ca mai tîrziu să plăsmuiască întregul corp al versului. Astfel fiind — continuă profesorul D. Caracostea — el a simţit de la început că-n această strofă se găseşte un total estetic, care mai tîrziu a şi devenit ultima strofă a rugăciunii *Luceafărului*".[8] Observaţiile pe care le-am citat vor să spună, în

[8] D. Caracostea, *Creativitatea eminesciană*, ed. Scriitorii români contemporani, 1943, p. 186—187.

alte cuvinte, ceea ce am arătat noi despre rimele purtătoare ale nucleului semantic al imaginii poetice. În adevăr, poetul a vrut să exprime, în strofa finală a rugăciunii lui *Hyperion*, ceea ce era esențialul în „argumentarea" rugăciunii — și ceea ce reprezintă de fapt o formă „cosmogonică" în care Eminescu își exprimă concepția asupra iubirii. Cuvîntul *repaos*, așezat în ultimul vers al strofei înainte ca versul să se fi închegat în mintea poetului, n-a fost căutat ca să rimeze pur și simplu cu *haos* din versul al doilea, ci pentru că noțiunea de *repaos* este fundamentală pentru imaginea poetică a strofei. Noțiunea de *repaos*, în reprezentarea actului de creație cosmică, nu-i decît o sinonimie a noțiunii de *haos*, dar nu una absolută, ci relativă, căci poetul își reprezintă haosul ca prima treaptă a creației, adică ceea ce s-a petrecut în cosmos după apariția mișcării generatoare în sînul neantului, al „liniștei eterne". Așadar, *haosul* nu-i decît etapa tranzitorie între *liniștea absolută*, neantul sau repaosul universal, și existența organizată, materia moartă și vie, a cărei mișcare se defășoară în ritmuri și forme. Existența, viața născute din neant, din neclintita „liniște eternă", reprezintă o formă de luptă între inerția repaosului originar și inerția mișcării, sub toate înfățișările ei. Este un zbucium în care repaosul originar, *liniștea eternă* caută să biruie fie prin legitate absolută, desăvîrșită — adică prin organizarea ritmică a mișcării și simetria formelor — fie prin moarte. După cum viața nu este, din clipa în care s-a născut, decît o evoluție spre moarte, din care va să nască iarăși viața (*Un soare de s-ar stinge-n cer / S-aprinde iarăși soare*), tot așa putem spune că arta în genere și, pentru Eminescu, iubirea sînt mijloace de contemplație prin care sufletul omenesc se poate bucura de prilejul rar de a trăi emoția în care plenitudinea vitală se îngînă cu senzația de liniște *absolută*; este ca o culminare a intensității vitale care se învecinează cu repaosul morții. Așa concepe Eminescu iubirea : ca o cale *telurică* a „întoarcerii" introspective spre liniștea eternă. De aceea Hyperion, o dată cuprins de fiorul iubirii, se și simte stăpînit de nostalgia repaosului etern : *Și din repaos m-am născut / Mi-e sete de repaos.* Efectul acesta de *liniște* pe care îl are fiorul iubirii îl menționează poetul și în declarația de iubire a lui Cătălin : *Cu farmecul luminii reci / Gîndirile străbate-mi / Revarsă liniște de veci / Pe noaptea mea de patimi.* În *Scrisoarea IV*, în final, dezamăgit de zadarnicele căutări — pentru a-și găsi fericirea prin iubire — poetul ne dă aceeași echivalență : fiorul iubirii = fiorul liniștei eterne : *N-o mai caut... Ce să caut? E același cîntec vechi / Setea liniștei eterne care-mi sună în urechi.*

Rima *haos — repaos* — din strofa de care m-am ocupat — reprezintă una din rimele iscusite, geniale ale lui Eminescu, pentru că :

a. Sub raportul eufoniei, își amplifică rezonanța, adică forța de sugestie muzicală prin încadrarea ei în *epanalepsis* — figura de stil care constă în repetarea aceluiași cuvînt la începutul și la sfîrșitul unei unități sintactice date : Din *haos*, Doamne, am apărut / Și m-aș întoarce-n *haos*, [9] — și

[9] Rime încadrate în *epanalepsis* mai are Eminescu și în versul refren din *O mamă* și în primul vers din partea a VII-a a poemului *Călin*.

b. Ilustrează în mod strălucit rolul rimei de suport semantic al imaginii poetice, ca una care împerechează cuvinte e s e n ţ i a l e nu numai pentru strofa respectivă, ci şi pentru întregul poem.

★

7. Prin multiplele sale calităţi, versificaţia eminesciană constituie — pînă acum empiric, pe viitor în mod ştiinţific — un model la care raportăm orice versificaţie românească. Tudor Arghezi a realizat, de asemenea, rime rare numai pentru că, în această privinţă, a mers statornic pe calea ce i-a deschis-o Eminescu. Dacă n-ar exista Eminescu, poate şi azi am aprecia pe naivul Bolintineanu la fel ori aproape la fel cum l-au apreciat contemporanii săi, şi tot aşa poate ne-am mulţumi, cu uşurinţă, cu o parte din versificaţia caducă a tineretului scriitoricesc contemporan. Dar nu ! Oricine încearcă azi să pună cuvintele limbii noastre să scapere şi să cînte, în poezie, se osteneşte degeaba, dacă uită o clipă învăţămintele nemuritoare ale meşteşugului prozodic eminescian. Ne vin în minte, în încheiere, cuvintele sugestive ale unui autor german — Ernst Bertram — cu privire la valoarea poetică a rimei : *In einem Reim schlafen tausend Lieder* „Într-o rimă dorm mii de cîntece", şi, parafrazîndu-l oarecum, simţim nevoia să spunem că în fiecare rimă a lui Eminescu răsună vocea celui mai mare poet al nostru şi a unuia din cei mai mari poeţi ai lumii.

TERMINOLOGIA BOTANICĂ ÎN OPERA LUI MIHAIL SADOVEANU

I

DE

GHEORGHINA HANEŞ

Acţiunea operei lui Mihail Sadoveanu se desfăşoară — aproape în întregime — în mijlocul naturii. De aceea, terminologia botanică, pe care scriitorul o mînuieşte ca instrument de lucru tehnic şi ştiinţific, ocupă în scrierile sale un loc de seamă şi constituie — credem — un subiect căruia merită să i se consacre o analiză mai adîncă. Lucrarea de faţă are ca scop să prezinte în prima parte un index al tuturor numelor de plante atestate în opera sadoveniană, urmînd ca în partea a doua să desprindem concluziile. Pentru identificarea numirilor de plante au fost folosite următoarele izvoare :

Flora Republicii Populare Române, Ed. Academiei R.P.R., 1952 ;

Panţu Zacharia — *Plantele cunoscute de poporul român*. Vocabular botanic. Ed. a II-a, Bucureşti, 1929 ;

Dicţionarul limbii române, Academia Română, Bucureşti (A—B 1913, C 1940, F—I 1934, J—Lacustru 1937) ;

Dicţionarul enciclopedic Candrea-Adamescu, Ed. Cartea românească, Bucureşti, 1931 ;

Dicţionarul Academiei (în manuscris, la Institutul de lingvistică din Bucureşti) ;

Dicţionarul limbii române moderne, Ed. Academiei R.P.R., 1958.

Plantele sînt înregistrate în ordinea alfabetică şi identificate prin termenul latin.

În cadrul fiecărui articol, s-a trimis la locul de atestare pentru a da o imagine aproximativă a frecvenţei termenilor.

Cînd numele plantei reprezintă un termen regional, el s-a înregistrat ca atare, fără să i se alăture echivalentul din limba comună, socotind denumirea latină suficientă pentru identificare.

La plantele pentru care izvoarele au dat numirile mai multor specii, a fost citat numai numele ştiinţific al genului.

S-au dat sinonimele, dar exclusiv acelea care apar în opera scriitorului.

Pentru sinonime, nu s-a mai repetat termenul latin, ci s-a făcut trimiterea (cu v) la termenul din limba literară, sub care a fost indicat sinonim; în acelaşi fel s-a procedat pentru variantele formale, care însă n-au mai fost indicate la forma de bază.

S-a menţionat totdeauna cînd un nume de plantă sau o formă apar atestate numai la Sadoveanu.

Nu au fost incluşi în index termeni ca : *floare* (cu derivatele) precum şi : *arbore*, *cetină*, *copac*, *frunză* (cu familia), *iarbă*, *pădure*, *răşină*, *sevă* etc. — nici derivate reprezentînd nume colective ca : *arinişi*, *brădet*, *mestecăniş*, *păpurişte*, *stufărie* etc., sau derivate cu sufixe diminutivale ca : *brădăţel*, *brădui*, *stejărel* etc. Aceşti termeni n-au fost consideraţi ca specifici botanici, ci ca termeni făcînd parte din limba comună.

De cîte ori a fost cazul, s-a indicat prin cf. după cuvîntul titlu şi denumirea fructului plantei respective.

acácia s.f. — formă savantă p. *acaţ* — *Robinia pseudacacia* FL*, PPL2**, DA, DAms, CADE, DM. Cf. o. XII 61 — sin. : **salcîm**.

áfin s.m. (cf. **áfină** s.f.) — *Vaccinium myrtillus* (FL, PPL2, DA, DAms, CADE, DM). şi *uliginosus* (PPL2, DAms). Cf. o. VII 348, 416, VIII 472, X, 545, XII 23, XIV 463, XVI 215, XVII 377, 381, 552.

albăstreá, albăstrícă s.f. — în text la pl. *albăstrele* — *Centaurea cyanus* PPL2, DA, DAms, CADE, DM. Cf. o. VI 505.

alóe s. — în expr. *lemn de aloe* DAms. Cf. o. XVI 280.

alún s.m. (cf. **alúnă** s.f.) — *Corylus avellana* FL, PPL2, DA, DAms, CADE, DM. Cf. o. I 231, VI 542, 601, VII 420, 422 passim.

ardéi s.m. — *Capsicum annuum* FL, PPL2, DAms, DA, CADE, DM. Cf. o. VII 289, XVII 210, 373, XVIII 560, 561—562.

ardeiáş de Caiena s.m. — *neidentificat* — Cf. o. IX 453.

arín s.m. — *Alnus* (FL, DM) *incana* (CADE) şi *glutinosa* (FL, PPL2, DAms). Cf. o. I 199, 206, III 17, VII 309, 310, XIV 520, XVI 413.

arţár s.m. — *Acer platanoïdes* FL, PPL2, DA, DAms, CADE, DM. Cf. o. XVI 236.

bámbu s. — *Bambusa arundinacea* DM, CADE. Cf. o. IX 356, XVI 233, 234.

bárba-cáprei s.f. — *Tragopogon major* PPL2, DA, DAms, CADE, DM. Cf. o. XI 184.

bănuţél s.m. — de obicei la pl. *bănuţei* — *Bellis perennis* PPL2. Cf. o. 194 — sin. : **păscuţe**.

bărbănúc s.m. — *izvor unic* — probabil *bărbănoc* (PPL2, DA, DAms, CADE), *brăbănoc* (PPL2, DA, DAms), *brebenoc* (DA) — *Vinca herbacea* (CADE, DAms) şi *minor* (PPL2). Cf. o. XVIII 111, 113, 440.

belargónie s.f. — *izvor unic* — probabil *belagoni* (*Pelargonium radula*) PPL2. Cf. o. IV, 375.

bisăcán s.m. — *izvor unic* — Cf. o. XIV 422, 488, 526, 557, 570, 587, XV 70 — sin. : **zburătoare**.

---

* *Flora Republicii Populare Române*, Ed. Academiei R.P.R., 1952.

** Panţu Zaharia, *Plantele cunoscute de poporul român*. Vocabular botanic. Ed. a II-a, Buc., 1929.

bob s. (planta şi fructul) — *Vicia faba* FL, PPL², DA, DAms, CADE, DM. Cf. O. XXVIII 278.

bolîndár s.m. — *izvor unic* — probabil *boländariţă* (PPL²), *bolîndariţă* (DA, CADE), *bolundariţă* (CADE) — *Datura stramonium* PPL². Cf. O. XI 263 — sin. : **ciumafai(c)**.

bolîndár de stepă s.m. — *izvor unic* — v. **bolîndar**. Cf. O. XIII 317.

bostán s.m. (Mold.) *Cucurbita Pepo* FL, PPL², DA, DAms, CADE, DM. Cf. O. VI 36.

boz s.m. — *Sambucus ebulus* FL, PPL², DA, DAms, CADE, DM. Cf. O. VII 307, XV 337, XVI 22 — sin. : **soc.**

brad s.m. — *Abies alba* şi *pectinata* FL, PPL², DAms, DA, CADE, DM. Cf. O. II 194, III 215, IV 157, VI 295, VII 347, VIII 424 passim.

brîndúşă s.f. **1.** *Crocus* (FL, PPL², DA, DAms, CADE, DM) *heuffelianus* (= de primăvară) PPL², DA, DAms. **2.** *Colchicum autumnale* (= de toamnă) PPL², DA, DAms. Cf. O. XIII 484, XV 66, XVII 400 — sin. : (la **2**) **floarea brumei.**

brumăreá, brumărícă s.f. — de obicei la pl. *brumărele* — *Phlox paniculata* FL, PPL², DAms, CADE. DM. Cf. O. XIV 137.

brústur s.m. — *Lappa* (*maior* sau *minor* sau *tomentosa*) FL, PPL², DA, DAms, CADE, DM. Cf. O. XII 455 — **sin. : lipan.**

bujór s.m. — *Paeonia* FL, PPL², DA, DAms, CADE, DM. Cf. O. III 266.

bumbişór s.m. — formă regională — **1.** *Erigeron acris* DA, CADE. **2.** *Chrysanthemum Parthenium* PPL². **3.** *Anthemis tinctoria* PPL². Cf. O. VI 231.

buréte s.m. (Mold.) — de obicei la pl. *bureţi* — v. **ciupercă.** Cf. O. IV 239, IX 79, 91 passim.

buruiána albínelor s.f. — *izvor unic* — v. **mătăciune.** Cf. O. XVI 360.

buruiána crápului s.f. — *neidentificat* — Cf. O. XVIII 580.

busuióc s.n. — *Ocimum basilicum* FL, PPL², DA, DAms, CADE, DM. Cf. O. I 132, III 269, IV 186—187 passim.

cafeá s.f. (planta şi fructul) — *Coffea arabica* PPL², DAms, CADE, DM. Cf. O. XVII 384.

caís s.m. (cf. **caísă** s.f.) — *Prunus Armeniaca* (FL, PPL², DAms, CADE, DM) sau *Armeniaca vulgaris* (PPL², DM). Cf. O. IX 570, X 449, XV 265, XVIII 516.

calapár s.m. — formă regională — Tanacetum (CADE, DM) sau *Chrysanthemum* (PPL²) *balsamita* PPL², CADE, DM. Cf. O. IX 555.

canţelárie s.f. — *izvor unic* — probabil *cancelarie* DAms. Cf. O. IV 375.

caprafói s.n. — (Mold.) v. **caprifoi.** PPL², CADE, DM. Cf. O. X 287, XII 137.

caprifói s.n. — *Lonicera* (FL) *caprifolium* PPL², CADE, DM. Cf. O. XIV 58 — sin. : **ciritel.**

cárpăn s.m. — *izvor unic* — formă regională p. *carpen* (*Carpinus betulus*) PPL², DAms. CADE, DM. Cf. P. XIV 417.

cartóf s.m. — *Solanum tuberosum* FL, PPL², DAms, CADE, DM. Cf. O. VI 476, IX 451 ; la pl. şi : *cartofe.*

castán s.m. (cf. **castánă** s.f.) — *Castanea vesca* sau *sativa* FL, PPL², DAms, CADE, DM. Cf. O. III 327, 331, VII 728, 729, XVI 192, XVIII 462, 593.

căldărúșă s.f. — *Aquilegia vulgaris* (FL, PPL², DA, DAms, CADE, DM) și *nigricans* (PPL²). Cf. O. XVIII 108, 112, 113.

călín s.m. (cf. **călínă** s.f.) — *Viburnum opulus* FL, PPL², DA, DAms CADE, DM. Cf. O. VI 167, XI 111, XII 23.

căpșún s., **căpșúnă** s.f. — *Fragaria* FL, PPL², DAms, CADE, DM. Cf. O. XIII 734, XVI 295.

cătínă s.f. — *Tamarix gallica* DAms. Cf. O. VII 101, 605, X 153.

ceápă s.f. — *Alium cepa* PPL², DAms, CADE, DM. Cf. O. II 42, III 248, 389, VII 308, VIII 358, XVII 447.

ceápa cioárei s.f. *Gagea pratensis* (PPL², DAms, CADE) și *Muscari* (PPL², DAms, DM). Cf. O. III 389.

ceáră s.f. — *Hoya carnosa* PPL², DAms. Cf. O. VII 504.

cédru s.m. — *Cedrus Libani* PPL², DAms, CADE, DM. Cf. O. XII 69, XV 500, XVI 258.

chiparis s.m. — formă învechită p. *chiparos*. DA ap. GCR. Cf. O. IX 164.

chiparós s.m. — *Cupressus sempervirens* PPL², DAms, CADE, DM, Cf. O. X 287, 294, 295, 331, XII 37, 61, 167, XVII 132, 136.

chir s.m. — formă regională p. *pir* (*Agropyrum repens*) PPL², DA. DAms, CADE, DM. Cf. O. XVII 42, 447, XVIII 47.

cicoáre s.f. — *Cichorium intybus* PPL², DAms, CADE, DM. Cf. O. I 73, VII 478, 524, XVII 370.

cimbrișór s.m. — **1.** *Thymus* (FL) *serpyllum* PPL², DAms CADE, DM. **2.** v. **cimbru** PPL². Cf. O. VI 490, VII 504, IX 370, 566, XVII 391.

címbru s.m. — *Satureja hortensis* FL, PPL², DAms CADE, DM. Cf. O. XIV 561 — sin. : **cimbrișor** (**2**).

ciréș s.m. (cf. **cireáșă** s. f.) — *Prunus avium* (DAms CADE, DM) sau *Iuliana* (PPL²) *cerasus* (FL) sau *Cerasus Iuliana* (PPL²) sau *Cerasus vulgaris* și *avium* (FL). Cf. O. I 459, IV 67, IX 91 passim.

ciréș amar sau **sălbatic** s.m. (cf. **cireáșă amară** sau **sălbatică** s.f.) — *Cerasus silvestris* FL. Cf. O. V 563, XVII 400.

ciréș négru s.m. (cf. **cireáșă neagră** s.f.) — *Cerasus nigricans* FL. Cf. O. V 254, VI 412.

ciritél s.m. — *Spiraea ulmifolia* PPL², DM. Cf. O. VII 375, XV 337 — sin. : **caprifoi**.

ciuboțíca-cúcului s.f. — *Primula officinalis* FL, PPL², DAms, CADE, DM. Cf. O. VI 542, VII 516, 607.

cíulin s.m. — *Carduus nutans* PPL², DAms, CADE, DM. Cf. O. X 101, XV 311, XVI 57, XVIII 317 — sin : **scai, spin.**

ciumafái s., — **ciumafáie** s.f. — variante regionale p. *ciumăfaie* (*Datura stramonium*) FL, PPL³, DAms, CADE, DM. Cf. O. XI 162, 448 — sin. : **bolîndar, bolîndar de stepă.**

ciupércă s.f. — *Agaricus* PPL², DAms, CADE, DM. Cf. O. VI 613, IX 172, X 528 — sin. : **burete.**

ciurlán s.m. — *Salsola Kali* PPL², DAms, DM. Cf. O. XI 263.

cínepă s.f. — *Cannabis sativa* FL, PPL², DAms, CADE, DM. Cf. O. IX 108, X 654, XIV 518, XVI 238.

clopoțél s.m. — *Campanula* PPL², DAms, CADE, DM. Cf. O. IV 239, VII 521, X 627, XIII 41.

coácăz s.m. (cf. **coácăză** s.f.) — *Ribes rubrum* FL, DAms, CADE, DM. Cf. O. IV 388, VIII 359 — sin. : **pomușoară.**

coáda șoáreceluí s.f. — *izvor unic* — probabil *coada șoricelului* (*Achillea millefolium*) PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. IV 379.

corn s.m. (cf. **coárnă** s.f.) — *Cornus mas* FL, PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. V 445, VI 232, 542, 598, 601, IX 421, XVII 532, XVIII 27, 395.

córnul cáprei s.n. — *neidentificat* — Cf. o. XVIII 561—562.

cosór s. — *Ceratophyllum* FL, PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. I 568.

crăíță s.f. — *Tagetes erecta* și *patula* PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. VI 526.

cresón s.n. — *Lepidum sativum* PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. IV 249, VII 465.

crin s.m. — *Lilium candidum* PPL², DAms, DM, CADE. Cf. o. IX 363, XI 631.

crin-de-apă s.m. — *izvor unic* — probabil *crin-de-baltă* (*Butomus umbellatus*) PPL², DA, DAms, CADE. Cf. o. I 128, VIII 399, XVII 473.

crizantémă s.f. — *Chrysanthemum indicum* și *sinense* PPL², DAms, DM. Cf. o. XVI 222 — sin. : **dumitriță**.

cucurúz[1] s. (Mold.) v. **porumb** PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. XIV 505, XVII 463, 464.

cucurúz[2] s. — *Lathraea Squamaria* PPL². Cf. o. X 573.

cucútă s.f. — *Conium maculatum* FL, PPL². Cf. o. XIII 987 — sin. : **dudău**.

cuișoáre s.n. — mugurele lui *Caryophyllus aromaticus* PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. IV 158, VII 462.

curéchi s.n. (Mold.) v. **varză** PPL², DAms, CADE DM. Cf. o. III 248, X 654.

curmál s.m. (cf. **curmálă** s.f.) — *Phoenix dactylifera* PPL². Cf. o. XVI 280 — sin : **finic**.

dáfin s. m. — *Laurus nobilis* FL, PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. X 149, XV 418.

dedíță s.f. (Mold.) v. **dediței**. Cf. o. XV 66.

dediței s.m. — de obicei la pl. *dediței* — *Pulsatilla pratensis* (FL, DM) și *Anemone pulsatilla* (PPL², DAms, CADE). Cf. o. VII 607 — sin. : **dediță**.

doámnă-máre s.f. — *Atropa belladonna* PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. XVIII 400 — sin. : **mătrăgună**.

drăcílă s. — *izvor unic* — formă regională p. *drácilă* (*Berberis Vulgaris*) PPL², FL, DAms, CADE, DM. Cf. o. VI 434.

dudău s. — *Conium maculatum* PPL², DM. Cf. o. XI 479 — sin. : **cucută**.

dulceáța-cérbilor s.f. — *neidentificat* — Cf. o. XIII 347.

dumbrávnic s.n. — *Melittis melissophyllum* FL, PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. IV 337.

dumitríță s.f. (Mold.) v. **crizantemă**. Cf. o. V 388.

fag s.m. — *Fagus silvatica* FL, PPL², DAms, DM, CADE. Cf. o. I 206, III 9, 125, 573 passim.

fasóle s.f. — *Phaseolus vulgaris* PPL², FL, DAms, CADE, DM. Cf. o. VI 476, IX 36, 451, XVII 452.

ferigă s.f. — *Aspidium* PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. III 228, IV 157, 239, VII 209 passim.

fetíță s.f. — *izvor unic* — probabil *fetică* (*Valerianella* sau *Fedia olitoria*) FL, PPL². Cf. o. IV 375.

fínic s.m. — formă savantă — *Phoenix dactylifera* PPL², CADE. Cf. o. XII 185 — sin. : **curmal.**

floárea brúmei s.f. (Mold.) v. **brînduṣă** DAms, DM. Cf. o. XIII 484, XVII 400.

floárea-páștelui s.f. — *Anemone nemorosa* (= albă) și *ranunculoides* (= galbenă) FL, PPL², DAms, DM. Cf. o. III 126, IV 65, VIII 344; (în forma *floarea-paștilor*) VI 232.

frag s.m. (cf. **frágă** s.f.) — de obicei la pl. *fragi* — *Fragaria vesca* FL, PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. I 616, IV 130, 131, 138, VII 347, XIII 504.

frásin s.m. — *Fracsinus excelsior* FL, PPL², DAms, CADE. DM. Cf. o. I 206, XII 564—565, XVII 338, 341, XVIII 11,262.

fúmu[l] pămîntului s. — *Fumaria officinalis* PPL², CADE, Cf. o. XIII 47.

garoáfă s.f. — *Dianthus* (FL) *Caryophyllus* PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. I 132, XVI 170.

gherghínă s.f. — *Dahlia variabilis* PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. XVI 370.

ghíndă s.f. — *fructul stejarului* PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. IX 55.

ghiocél s.m. — *Galanthus nivalis* PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. V 445, VI 231, VII 255, 532, XVII 553 passim.

gîrneáță s.f. — formă regională pentru *gîrniță* (*Quercus conferta*) PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. XVIII 546.

glicină s.f. — *Wistaria chinenzis* DA, CADE, DM. Cf. o. XVI 234, 238.

gorún s.m. — 1. *Quercus pedunculata* (PPL², DAms, CADE) și *petraea* (FL, DM). 2. *Mespilus germanica* PPL², Cf. o. I 189, 190, 227, XVI 248, 360.

grîu s.n. — *Triticum* PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. IV 463, VII 511, IX 76 passim; (în forma *grîie*) XII 597, XIII 240, 1004, XVI 173.

gutăi s.m. (Mold.) v. **gutúi.** Cf. o. VI 583, VIII 322.

gutúi s.m. (cf. **gutúie** s.f.) — *Cydonia vulgaris* FL, PPL², DAms DM. Cf. o. V 147.

harbúz s.m. (Mold.) v. **pepene verde** PPL², DAms, CADE. Cf. o. IX 451, X 284, XVI 280.

hiríb s.n. — pl. *hiribe* — (Mold.) v. **hrib.** Cf. o. XVI 213.

hrean s. — *Armoracia* FL, PPL², DAms, DM. Cf. o. XII 461.

hrib s.m. — *Bletus* (PPL²) *edulis* DAms, CADE, DM. Cf. o. IX 79, XI 114, 129, XVI 372 — sin. : **mînătarcă, pitoancă.**

hrișcă s.f. — *Fagopyrum* FL, PPL², DAms. DM, CADE. Cf. o. XVIII 272, 278, 327.

hurmúz s.m. — *Symphoricarpus racemosus* PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. II 194, 544, VII 592.

iárba—fiérului s.f. — *izvor unic* — probabil *iarba-fiarelor* (*Vincetoxicum*) FL, PPL², DAms, CADE. Cf. o. XII 645, XV 229.

iárba-pústnicului s.f. — *neidentificat* — Cf. o. XIII 504.

iárba-zímbrului s.f. — *neidentificat* — Cf. o. XII 483.

iáscă s.f. — *Fomes igniarius* sau *fomentarius* PPL², DAms, DM. Cf. o. VII 551, XVII 423.

iasomie s.f. — *Jasminum officinale* FL, PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. XV 425.

iéderă s.f. — *Hedera helix* FL, PPL², CADE, DM. Cf. o. IV 66, 186, VI 506, VII 209, X 332, XVI 366.

ignáme s. pl. — în expr. *cartofi de igname — izvor unic* — Cf. o, XVI 235.

in s.n. — *Linum usitatissimum* FL, PPL², DAms, DM, CADE. Cf. o. IX 108, XVI 370, XVIII 66.

inișór s.n. — *izvor unic* — probabil *inișor-de-alior* (*Linaria vulgaris*) PPL ², DAms. Cf. o. XI 138.

íris s.m. — *Iris germanica* PPL², DAms, CADE. Cf. o. XV 95 — sin. : **stînjenel.**

isóp s. — *Hyssopus officinalis* FL, PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. VII 522.

jep s.m. — *Pinus Pumilio* PPL², DAms, DM. Cf. o. XIV 549, XVI 340, 357 — sin. : **jip.**

jip s.m. — formă regională p. *jep* (CADE, DM). Cf. o. XV 85.

jir s. — *fructul fagului.* DA ms, CADE, DM. Cf. o. IX 555, XI 114, 129, 144, XIV 440.

jnépen s.m. — formă regională p. *jneapăn* (*Jenuperus communis*) PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. VII 580, XII 8, XIV 463, XVI 217.

kațúra s. — *neidentificat* — Cf. o. XVI 235.

laleá s.f. — *Tulipa* PPL², DA ms, CADE, DM. Cf. o. IX 251, 274, 275.

láptele cînelui s. — *Euphorbia* PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. IX 370.

lăcrămioáră s.f. — de obicei la pl. *lăcrămioare — Convallaria majalis* PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. VI 272, VIII 474.

lăurúscă s.f. — *Vitis* PPL², DAms, CADE. Cf. o. XVIII 550 — sin. : **rourusceă.**

lejnicioáră s.f. — *izvor unic* — probabil *lăsnicior* (*Solonum Dulcamara*) PPL², FL, DAms. Cf. o. VIII 321, XVII 435.

lemn cîinésc s.m. — *Ligustrum vulgare* FL, PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. VII 265 — sin. : **lemnul-cînelui.**

lémnul-cînelui s.m. v. **lemn cîinesc.** PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. VII 101.

lémnul dómnului s.m. — *Artemisia abrotanum* PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. VII 548.

leórdă s.f. — *Allium ursinum* DM. Cf. o. XVII 447.

leușteán s. — *Levisticum officinale* FL, PPL², CADE, DAms, DM. Cf. o. XVII 554.

levănțică s.f. — *Levandula* FL, PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. X 316.

liănă s.f. — numele mai multor plante agățătoare. Cf. DAms, CADE, DM. Cf. o. I 129, IV 67, VIII 383, 399 passim.

liliác s.m. — *Syringa vulgaris* PPL², FL, DAms, CADE, DM. Cf. o. I 39, II 194, 544, III 415 passim.

liliác de múnte s.m. — *Alnus viridis* PPL², DAms. Cf. o. VII 585, 586, VIII 441.

límba şopírlei s.f. — *Folcaria Rivini* DAms, Cf. o. XV 417.

líntiţă s.f. — *Lemna* PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. VIII 416, IX 383, X 461, XVII 430.

lipán s.m. — *Lappa* (*maior*, *minor* şi *tomentosa*) PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. XIV 513, 514, XVI 215, XVII 447 — sin. : **brustur.**

lózie s.f. — numele unor specii de *salcie* (DM) sau de *răchită*. Cf. PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. III 129, VI 612, VII 307 passim.

lucérnă s.f. — *Medicago sativa* FL, PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o, IX 511.

lumînárică s.f. — *Verbascum Thapsus* FL, PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. I 257, V 294.

luţérnă s.f. — formă regională p. *lucernă*. Cf. o. III 353.

mac s.m. — *Papaver* FL, PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. VI 582, VII 511, IX 407, X 400.

mac sălbátic s.m. — *Papaver rhoeas* FL, PPL², CADE. Cf. o. VII 511, XV 366.

margarétă s.f. — *Chrysanthemum leucanthemum* PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. V 175, 294.

mázere s.f. — formă regională pentru *mazăre* (*Pisum sativum*) FL, PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. VII 551.

mălín s.m. — *Prunus padus* (PPL², DAms, CADE. DM) şi *Padus avium* sau *racemosa* (FL). Cf. o. I 85, II 178, XII 250.

măciéş s.m. — *Rosa canina* FL, PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. IV 130, VI 167, IX 555, XI 372, XV 184, XVII 543 — sin. : **răsură, rujă, trandafir sălbatic.**

măr s.m. (arborele) şi s.n. (fructul) — *Pirus malus* (PPL², DAms, CADE, DM) şi *Malus pumila* (FL). Cf. o. I 13—14, II 545, IV 67, 261, 262 passim.

măr domnésc s.m. (arborele) şi s. n. (fructul) — varietate de măr, obţinută prin cultivare (DAms). Cf. o. XIII 734.

măr păduréţ. s.m. (arborele) şi s.n. (fructul) — *Pirus malus* (PPL²) sau *Malus silvestric* (FL). Cf. o. XVII 444, 533, XVIII 317. — sin. : **păduréţ.**

maslín s.m. (Mold.) v. **măslin.**

măselăriţă s.f. — *Hyoscyamus niger* FL, PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. XIII 987.

măslín s.m. — *Olea europaea* FL, PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. V 484, XII 72.

mătăciúne s. f. — *izvor unic* — probabil *mătăcină* (*Dracocephalum moldavica*) FL, PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. VII 522, XVIII 273 — sin. : **buruiana albinelor.**

mătrăgúnă s.f. — *Atropa belladonna* FL, PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. XIII 606, 763, XVII, 500 — sin. : **doamnă-mare.**

mei s. — *Panicum miliaceum* PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. XVI 77, 140, 144, 145, 175, XVIII 278.

merișór s.m. — **1.** *Vaccinium vitis* PPL², DAms, CADE, DM. **2.** *Pirus baccata* PPL², DAms, CADE, Cf. O. XI 179, XV 261, XVI 214.

mesteácăn s.m. — *Betula verrucosa* FL, PPL², DAms, CADE, DM. Cf. O. I 64, 192, 194, 195, 196, III 125, 353, VI 542 passim.

micșunea, micșunícă s.f. — de obicei la pl. *micșunele* — (*Viola odorata*) PPL². Cf. O. IV 375 — sin : **toporaș, viorea, -ică, violetă.**

miérea úrsului s.f. — *Pulmonaria officinalis* (PPL², FL, DM) și *mollissima* (PPL², DAms, CADE). Cf. O. VI 542.

migdál s.m. (cf. **migdálă** s.f.) — *Amygdalus communis* FL, PPL², DAms, DM. Cf. O. X 410, 283, XV 468, 469, 600, XVI 9, 265, XVIII 285, 308.

míntă s.f. — *Mentha silvestris* PPL². Cf. O. IV 337, V 294, IX 34, 555, XIII 115, XVIII 189.

mînătárcă s. f. — *Boletus edulis* PPL², DM. Cf. O. XVI 213, 215, 216 — sin. : **hrib, pitoancă.**

mohór s. — *Setaria* PPL², DAms, CADE, DM. Cf. O. XVI 319.

molíd s.m. — **1.** *Pinus excelsus* FL. **2.** *Picea excelsa* PPL², DAms, CADE, DM. Cf. O. VII 378, X 573, 181 passim.

mórcov sălbătic s.m. — *Daucus carota* FL, PPL², DAms, CADE, Cf. O, XI 448.

múră s.f. — *fructul murului* (*Rubus*) FL, PPL², DAms, DADE, DM. Cf. O. II 194, III 51, VII 307, 310, VIII 371, X 383, 393, 491, XI 153, XIV 421, XVI 398.

muse s. — în expr. *lemn de muse — neidentificat.* Cf. O. XVI 280.

mușcátă s.f. — *Pelargonium* PL, PPL², CADE, DM. Cf. O. V 463, VII 697, XV 159, XVII 236, 239, 306, 309, XVIII 594.

múșchi s.n. — nenumărate specii de *Bryophyta* PPL², DAms, DM. Cf. O. II 545, VIII 394, IX 14, 79 passim.

mușețel s. — *Matricaria chamomilla.* PPL², DAms, CADE, DM. Cf. O. XVII 237 — sin. : **romaniță.**

nálbă s.f. — *Althaea rosea* (DM) și *officinalis* (DAms, DM). Cf. O. V 294.

nálbă mărúntă s.f. — *Malva silvestris* (PPL², DAms, CADE, DM) și *rotundifolia* (PPL²). Cf. O. VII 547, X 501.

narázmă s.f. — *fructul naramzului* (varietate de *portocal*) *Citrus Aurantium* (PPL²) sau *bigaradia* (DM). Cf. O. X 123, XIV 439, XVI 280, XVIII 285 — sin. : **portocală.**

narcís s.m. — *Narcissus pseudo-narcissus* PPL². Cf. O. IV 143 — sin. : **zarnacadea.**

nard s. — în expr. *lemn de nard — Naradastachys Jatamanei* DAms. Cf. O. XVI 280.

năgără s.f. — *Stipa capillata* PPL², DAms, CADE, DM. Cf. O. X. 246, XVI 9, 57, XVIII 187, 249, 251.

năsturáș s.m. — varietate de *ardei — neidentificat.* Cf. O. XVIII 562.

neghină s.f. — *Agrostemma githago* PL, PPL², DAms, CADE, DM. Cf. O. V 693, XVI 141, XVIII 111. Cf. dim. **neghiniță** s.f. O. VII 380, XII 98, XVII 303, 304.

nuc s.m. (cf. **núcă** s.f.) — *Juglans regia* FL, PPL², DAms, CADE, DM. Cf. O. III 466, IV 319, VI 550 passim.

núfăr s.m. — *Nymphaea alba* (= alb) și *Nuphar luteum* (= galben). FL, PPL², CADE, DM. Cf. O. I 128, 129, 568, VIII 399, IX 363, 383 passim.

nu-mă-uită s.f. — *Myosotis* (FL, DM) *silvatica* PPL², DAms, CADE. Cf. O. I 257, X 422.

óchiul-bóului s.m. — **1.** *Leucanthenum* și *Aster Chrysanthemum* DM. **2.** *Aster alpinus* PPL², CADE. Cf. O. VII 550.

omág. s. — *Aconitum* (PPL², CADE, DM) *moldavicum* FL. Cf. O. XIII 47.

oréz s.n. — *Oryza sativa* PPL², DAms, CADE, DM. Cf. O. XVI 9, 13, 235.

orz s.n. — *Hordeum sativum* (DM) și *vulgare* PPL², CADE, Cf. O. IX 76, X 400, 422, 600, XI 275 passim ; (în forma *oarze*) XIII 240, 1004, XVIII 272, 278 ; pl. *orzuri* : XII 23.

ovăs sălbătic s.n. —*Avena fatua* PPL², CADE. Cf. O. XV 104, 338.

palmiér s.m. — **1.** v. **Curmal** DAms, CADE. **2.** Arbore cu trunchiul drept, neramificat, avînd la vîrf o coroană de frunze penate sau palmate. Cf. DM. Cf. O. V. 482, XIV 429, 431, XV 434, 437.

páltin s.m. — *Acer pseudoplatanus* PPL², DAms, CADE, DM. Cf. O. II 618.

panseá s.f. — *Viola tricolor* FL, PPL², DAms, CADE, DM. Cf. O. VII 266—267.

pápură s.f. — *Tupha* PPL², DAms, CADE, DM. Cf. O. VIII 414, 415, IX 385, 394, XV 95 passim.

pără harbuzeáscă s.f. — varietate de pară obținută prin cultivare. DAms. Cf. O. III 522, VI 414, IX 451.

păducél s.m. — *Crataegus* FL, PPL², DAms, CADE, DM. Cf. O. X 491.

păduréț s.n. v. **măr pădureț**. Cf. O. XII 635, XIV 138, 139, XVI 360, XVIII 317.

păpădíe s.f. — *Taraxacum officinale* PPL², DAms, CADE, DM. Cf. O. VII 20, VIII 358, IX 356, XII 662, XVI 370, XVII 107, XVIII 513.

păpușói s.m. și n. (Mold.) v. **porumb** PPL², DAms, CADE, DM. Cf. O. III 498, XII 503, XIV 132, XV 309, XVI 321, XVII 373, 446, 447, 462, 463 ; la pl. *păpușoaie* : VIII 7, 42, XVI 417.

păr s.m. (cf. **pără** s.f.) — *Pirus communis* FL, PPL², DAms, CADE, DM. Cf. O. III 51, VI 167, 231, 414, 553, VII 321, XII 615, XIV 476, XVI 391.

păscúță s.f. — *Bellis perennis* PPL², DAms. Cf. O. VI 505 — sin. : **bănuțel**.

pășcúță s.f. — formă regională pentru *păscuță*. Cf. O. XI 372.

pătrunjél s. — *Petroselium Sativum* PPL², DAms, DM. Cf. O. XVI 235.

pelín s. — *Artemisia* PPL², DM, CADE. Cf. O. VII 620.

peliníță s.f. — *Artemisia annua* și *pontica* PPL². Cf. O. VI 490.

pépene s.m. — **1.** *Cucumis melo* (= galben) PPL², DAms, CADE, DM. **2.** *Cucumis citrullus* sau *Citrullus vulgaris* (= verde) CADE. Cf. O. XVI 280, XVIII 503 — sin. : **harbuz**.

perj s.n. (Mold.) v. **prun** PPL², DAms, CADE, DM. Cf. O. V 331, VI 232.

piérsic s.m. (cf. **piérsică** s.f.) — *Prunus persica* DM sau *Amygdalus persica* PPL², DAms, CADE, DM sau *Persica vulgaris* FL. Cf. O. III 517, VI 60.

pin s.m. — *Pinus silvestris* PPL², FL, DAms, CADE. Cf. O. IX 281, XIV 549, XVI 235.

pin marítim s.m. — varietate de *Pinus*. DM. Cf. O. IX 219.

pir s.m. — *Agropyrum repens* PPL², DA, CADE, DM. Cf. O. XVII 42, 447.

pitoáncă s.f. — formă regională p. *mînătarcă* PPL², CADE. Cf. O. XVI 213, 214 — sin. : **hrib, mînătarcă.**

platán s.m. — formă savantă — *Platanus* FL, DM. Cf. O. X 287, 331, XII 61, 171, XV 166, 425, 426, 427, XVII 136.

plop. s.m. — *Populus* FL, PPL², DAms, CADE, DM. Cf. O. I 451, II 645, III 573 passim.

plop tremurătór s.m. — *Populus tremula* FR, PPL², DAms, DM. Cf. O. II 645, VI 469, VII 502, X 411.

poála-sîntă-măríei s.f. — *Nepeta nuda* (PPL², DAms, CADE, DM) și *pannonica* (FL). Cf. O. V 294.

podbál s. — *Tussilago farfara* PPL², DAms, CADE, DM. Cf. O. XIII 858.

pojárniță s.f. (Mold.) v. **sunătoare.** FL, PPL², DAms, CADE, DM. Cf. O. XVIII 55.

pomușoáră s.f. (Mold.) v. **coacăză** PPL², DM, DAms, CADE. Cf. O. II 544, III 270.

portocál s.m. (cf. **portocálă** s.f.) — *Citrus aurantium* PPL², DAms, CADE, DM. Cf. O. V 484, XI 162, XVI 280 — sin. : **naramz(ă).**

porúmb s.n. — *Zea mays* PPL², DAms, CADE, DM, Cf. O. XV 257, XVI 20, 70, 71 passim ; (în forma *porumburi*) XVI 557 — sin. : **cucuruz**[1], **păpușoi.**

porumbrél s. (cf. **porumbreá** s.f.) — *Prunus Spinosa* FL, PPL², CADE. Cf. O. VI 543, XI 403, XII 635, XIV 137, XV 337, XVI 321, XVIII 257.

praj s.m. — formă regională pentru *praz* (*Allium porrum*) PPL², DAms, CADE, DM. Cf. O. VII 289.

prun s.m. (cf. **prúnă** s.f.) — *Prunus domestica* FL, PPL², DAms, CADE, DM. Cf. O. VI 167, 232, VII 102, X 383, XV 276, XVII 173, 180 ; V 233.

prúnă brumăríe s.f. — varietate de prună. PPL². Cf. O. X 383.

quebrácho s.— *neidentificat* — Cf. O. X 448—449.

rápiță s.f. — *Brassica* PPL², FL, CADE. Cf. O. X 400.

răchítă s.f. — *Salix fragilis* FL, PPL², DAms, CADE, DM. Cf. O. I 555, V 290, VI 56, 612 passim ; XII 650 — sin. : **lozie, salcie.**

răsúră s.f. — *Rosa pumila* (FL) sau *gallica* PPL², DAms, „Specie de trandafir sălbatic" CADE, DM. Cf. O. IX 555, X, 491, XI 137, 374 — sin. : **rujă** (2), **trandafir sălbatic.**

rîșcov, s.m. (Mold.) — specie de bureți comestibili (*Lactarius deliciosus*) PPL², DM. Cf. O. XI 114.

ródie s.f. — fructul lui *Punica granatum* FL, PPL² ; „fructul comestibil al rodiului" DM. Cf. O. X 221, XV 366, XVIII 308.

rododéndron s.m. — forma savantă pentru *smirdar* (*Rhododendron Kotschyi*) PPL², DM. Cf. O. IX 326.

rogóz s.m. — *Carex* PPL², DM și *Scirpus* id. ib. Cf. O. X 153, 469.

romaníță s.f. (Mold.) v. **mușețel** PPL², DM. Cf. O. V 294, XII 585, XIV 460.

rourúscă s.f. (Mold.) v. **lăurușcă.** DAms. Cf. O. III 186, 515, VI 510, VII 531, 533, XI 215, XII 414, XV 267, 401.

Roxil s. — *neidentificat* — Cf. o. IX 156, 157, 163.

rozétă s.f. — *Reseda odorata* FL, PPL², DM. Cf. o. III 515, IV 584, V 141, VII 548.

rújă s.f. — **1.** *Rhodiola rosea* PPL², DM.². (reg.) **măcieș, trandafir sălbatic.** Cf. o. VI 179, XI 325, XV 39, XVI 370, XVII 196.

sacără s.f. (Mold.) v. **secară.**

salátă s.f. — *Lactuca sativa* PPL², DAms, DM. Cf. o. VI 476.

sálbă-moále s.f. — *Evonymus latifolius* FL, PPL², CADE, DAms, DM. Cf. o. VI 167.

sálcie s.f. — *Salix* FL, PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. I 188, II 178, 560, passim.

sálcie căpreáscă s.f. *Salix caprea* FL. Cf. o. XIV 591, XV 185.

sálcie pletoásă s.f. — *Salix babylonica* FL, PPL², DA ms, CADE, DM. Cf. o. XVIII 303, 626, XV 293.

sálcie plîngătoáre, s.f. v. **salcie pletoasă** PPL², DAms, DM, CADE,

salcîm s.m. — *Robinia pseudaccacia* FL, PPL², DA, DAms, CADE. DM. Cf. O. VI 126, 550, X 401 passim — sin. : **acacia.**

salicórn s.m. — formă savantă — *Salicornia herbacea* FL. Cf. o. XV 256.

sántal s.m. — formă savantă — *Santalum* DAms, CADE. Cf. o. XV 476, 477, 478, 479, 481, 487, 488.

săcără s.f.v. **secară.**

scai s.m. — **1.** *Dipsacus* FL.2. v. **ciulin** PPL² **3.** v. **spin** PPL². (la **2** și **3**) o. VIII 371.

secără s.f. — *Secale cereale* PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. VII 308, X 400, XI 13, XVI 251, 395, XVII 41.

Semper Augustus s. — *izvor unic* — formă științifică pentru o varietate de *lalea.* Cf. o. IX 274.

sicomór s.m. — formă savantă — *Ficus sycomorus* DM. Cf. o. V 484.

siminóc s. — *Helichrysum* (PPL², DAms, DM) și *Gnaphalium arenarium.* PPL², CADE. Cf. o. III 269, XIV 105, XV 59, XVIII 276.

sînger s.m. — *Cornus sanguinea* FL, PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. VI 167, VII 506, 619, VIII 384, XI 121, 131, 179, 375.

sînziánă s.f. (Mold.) — *Gallium verum* PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. III 228, 269, IV 130, VII 519, XII 408, 430, 539, XVIII 328.

sméură s.f. v. **zmeură.**

smochín s.m. (cf. **smochină** s.f.) — *Ficus carica* FL, PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. X 346, 410, 423, 427, XIV 439, XV 419, 420, 443, 474, 485.

smochín sălbátic s.m. — *izvor unic* — Cf. o. XV 417.

soc s.m. — *Sambucus nigra* FL, PPL², DA, DAms, CADE, DM. Cf. o. XVIII 504 — sin. : **boz.**

sómnul-pămîntului s. — *neidentificat.* Cf. o. XV 417.

sóra-soárelui s.f. — *Helianthus annuus* PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. VI 36, VII 503, VIII 457.

sovîrv s. — *Origanum vulgare* FL, PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. XVIII 189.

spin s.m. — *Carduus nutans* PPL². Cf. o. VII 422, VIII 103, X, 422, XIII 418 — sin. : **ciulin, scai.**

stejár s.m. — *Quercus* (FL) *sassiliflora* PPL², DAms, CADE, DM. Cf. O. I 188, 189, IV 141, 142, VII 619 passim.

stévie s.f. — *Rumex patientia* FL, PPL², DAms, CADE, DM. Cf. O. IX 451, XI 448.

stînjenél s.m. — *Iris.* PPL², DAms, CADE, DM. Cf. O. II 178, 593, VII 255. XV 165 — sin. : **iris.**

stînjinél s.m.v. **stînjenel.**

strúgure s.m. — fructul lui *Vitis vinifera.* PPL², DAms, CADE, DM. Cf. O. IX 451, 507, XI 135, 150.

stuf s.n. — *Phragmites communis* PPL², DAms, CADE, DM. Cf. O. VI 52, VII 336, VIII 408, 413, 450 passim — sin. : **trestie** (2).

stuh s.n.v. **stuf.**

sulcínă s.f. (Mold.) — *Melilotus officinalis* şi *albus* FL, PPL², DAms, CADE, DM. Cf. O. III 7, 170. VIII 317, 457, IX 538, X 498, XI 568, XIII 723.

sunătoáre s.f. — *Hypericum perforatum* FL, PPL², DAms, CADE, DM. Cf. O. XVII 212, 213, 306 — sin. : **pojarniță.**

șovár s. — *Sparganium ramosum* PPL², DAms, DM. Cf. O. VI 67, XVII 389.

ștejár s.m.v. **stejar.**

ștévie s.f.v. **stevie.**

tamarix s. — formă savantă — *Tamarix* PPL². Cf. O. VIII 322, XV 95 — sin. : **cătină.**

tei s.m. — *Tilia platyphyllos* FL, PPL², DAms, CADE, DM. Cf. O. I 39, 66, II 194, 608 passim.

tísă s.f. — *Taxus baccata* FL, PPL², DAms, CADE, DM. Cf. O. VIII 443.

tomátă s.f. (Mold.) — formă savantă — *Lycopersicum esculentum* FL, PPL². Cf. O. XVII 398.

toporáș s. m. — *Viola odorata* şi *silvestris*, FL, PPL², CADE, DM. Cf. O. II 168, III 120, 428 passim — sin. : **micșunea, -ică, violetă, viorea, -ică.**

trandafír s.m. — *Rosa* PPL², DAms, DM, CADE, Cf. O. II 593, III 428, 515, VI 330, 510, VII 102, 531, 550 passim.

trandafír sălbátic s.m.— *Rosa canina* PPL², DM. Cf. O. VII 102, 532, X 305, XI 253, XII 34. — sin. : **măcieș, răsură, rujă** (2).

tréstie s.f. — **1.** *Arundo donax* PPL², DAms, CADE, DM. **2.** v. **stuf.** Cf. O. I 128, 129, 586, II 561, passim.

tréstie-bámbu s.f. — *izvor unic* — Cf. O. XV 414.

tréstie-róșie s.f. — *izvor unic* — Cf. O. XVII 548.

triféi s.n. — *Trifolium* FL, PPL², DAms, CADE, DM. Cf. O. III 435.

tróscot s.n. — *Polygonum aviculare* FL, PPL², DAms CADE, DM. Cf. O. X 501, XVIII 560.

túfă róșie s.f. — *neidentificat* — Cf. O. XVIII 546.

turíță s.f. — *Galium aparine* (PPL², DAms, CADE, DM) şi *agrimonia* (FL) Cf. O. VIII 371.

tutún s.n. — *Nicotiana tabacum* FL, PPL², DAms, CADE, DM. Cf. O. VII 551, VIII 516, XVI 29, 50, 121, XVII 376, 416, 423, 424, 428, 429, 436, XVIII 33, 283, 308, 504.

țintáură s.f. — *Erythraea Centaurium* DM. Cf. O. XVIII 254.

țipiríg s.m. — *Scirpus silvaticum* PPL², DAms, CADE. Cf. O. VIII 414.

umbelifére s.f.pl. — familie de plante cu florile dispuse în formă de umbrelă. PPL², CADE, DM. Cf. o. VIII 399.

ulm s.m. — *Ulmus* FL, PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. VI 232, 542, VII 154, 428, 506 ,IX 199, 299, 537, XVII 549, 551.

urzícă s.f. — *Urtica dioica* FL, PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o IX 451, XIV 571 ; ca nume propriu : I 76.

usturói s.n. — *Allium sativum* PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. VII 308, XVII 422, 447, 460.

vanílie s.f. — *Vanilia planifolia* PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. IV 375.

várză s.f. — *Brassica oleracea* FL, PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. III 248, VI 476 — sin. : **curechi.**

Vice-Rege s. — *izvor unic* — formă ştiinţifică pentru o varietate de *lalea*. Cf. o. IX 274.

violétă s.f. — *Viola odorata* (PPL², DAms, DM) şi *hirta* (CADE). Cf. o. IV, 7, VII 197, XI 119 — sin. : **micşunea, -ică, toporaş, viorea, -ică.**

vioreá, viorícă s.f. — de obicei la pl. *viorele* — *Viola odorata* (PPL², FL, DAms, DM) şi *hirta* (FL, CADE). Cf. o. I 423, III 125, V. 217, 445, VI 231, 542, VII 516, 577, 585, 586, VIII 344, XVIII 308, 313, 513— sin. : **micşunea, -ică, toporaş, violetă.**

víşin s.m. (cf. **víşină** s.f.) — *Prunus cerasus* (PPL², DAms, CADE, DM) sau *Cerasus vulgaris* (FL). Cf. o. I 111, VI, 167, 232, VII 548.

viţă s.f. — *Vitis vinifera* PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. III 466, IV 73, IX 63, X 105, XVI 98.

víţă sălbátică s.f. — *Vitis silvestris* FL. Cf. o. XII 137 ; (în forma *vie sălbatică*) VI 568.

zambílă s.f. — *Hyacinthus orientalis* PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. II 168, IX 251, 275, XVIII 513.

zarnacadeá s.f. (Mold.) v. **narcisă.** Cf. o. XVIII 513.

zárzăr s.m. (cf. **zárzără** s.f.) — *Prunus armeniaca* (PPL²) sau *Armeniaca vulgaris* (FL, DM) Cf. o. VI 60, 577, 578, VII 322, 327, VIII 289, 535, XI 447, XV 293.

zburătoáre s.f. — *Epilobium angustifolium* PPL², DAms, DM. Cf. o. XIV 422 — sin. : **bisăcan.**

zlac[1] s. — *neidentificat* — Cf. o. VI 505, VIII 422, X 566.

zméură s.f. — fructul lui *Rubus idaeus* FL, PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. II 194, III 270, VII 368 passim.

zoreá s.f. — de obicei la pl. *zorele* — *Ipomoea* FL, PPL², DAms, CADE, DM. Cf. o. XV 416, XVI 224.

[1] Nu este vorba de planta atestată de PPL², DAms şi CADE, care are flori albe şi este sinonimă cu *floarea paştelui*, ci de o plantă cu flori albastre.

OBSERVAȚII CU PRIVIRE LA RAPORTUL DINTRE PUNCTUAȚIE ȘI PROZODIE ÎN LIMBA ROMÂNĂ *

DE

LIDIA SFÎRLEA

Ultimul *Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație*[1] definește punctuația ca „un sistem de semne convenționale care au rolul de a marca în scris pauzele, intonația, întreruperea cursului vorbirii" (p. 40). Definiția figurează întocmai în *Dicționarul limbii române literare*[2] și în *Dicționarul limbii române moderne*[3]. Mai prudent și, întrucîtva, mai complet e definită aceeași noțiune în *Gramatica limbii române*[4]: „Punctuația este un sistem de semne convenționale care au rolul de a despărți unitățile sintactice după raporturile stabilite între părți de propoziție, propoziții și fraze și de a atrage atenția asupra intonației corespunzătoare diverselor tipuri de propoziții. Semnele de punctuație corespund intonației și pauzei din vorbire; totuși între ele nu există o corespondență perfectă" (vol. II, p. 483).

Reunind datele izvoarelor oficiale de mai sus, deducem că legătura dintre punctuație și prozodie se aseamănă foarte mult cu cea dintre scriere și pronunțare. Ceea ce reprezintă litera față de sunet poate reprezenta, de exemplu, punctul, virgula etc. față de mișcarea tonului. Dar, așa cum grafia — oricît de fonetică ar fi ea — nu e în stare să redea exact rostirea dintr-o limbă oarecare, tot astfel punctuația nu indică matematic linia tonului, locul și cantitatea pauzelor sau alte caracteristici prozodice necesare lecturii unui text. Acest amănunt teoretic, nerelevat de *Îndreptar* și enunțat lapidar de *Gramatică*, este adesea neglijat în analiza elementelor prozodice și a semnelor de punctuație, fapt care duce la tratarea lor prea puțin sistematică, la repetiții supărătoare, la afirmații îndoielnice, dacă nu chiar eronate. Socotim deci că ar fi util, atît pentru punctuație cît și

---

* Termenul *prozodie* nu are aici sensul curent, strict limitat la domeniul poeticii, ci un înțeles mai larg, desemnînd latura suprasegmentală a limbii (intonație, ritm, tempo etc.).

[1] Editura Academiei R.P.R. [București, 1965].

[2] Cf. vol. III, Editura Academiei R.P.R., București, 1957, s.v.

[3] Editura Academiei R.P.R., [București] 1958, s.v.

[4] Ediția a II-a, Editura Academiei R.P.R., București, 1963.

pentru prozodie, să privim mai îndeaproape relația dintre semnul de punctuație și realizarea lui concretă.

Constatăm, în primul rînd, că majoritatea semnelor de punctuație sînt intervertibile. Ele prezintă adică aceeași realitate în forme diferite, corespunzătoare impresiei subiective a individului care scrie. De pildă, locul predicatului verbal sau al verbului copulativ, omis prin elipsă, poate fi marcat prin linia de pauză (*Religia — o frază de dînșii inventată.* EMINESCU, o. I, 59)[5], prin două puncte (*Sufletul vostru : un înger, inima voastră : o liră. id. ib.*, 35), mai rar prin virgulă (*Adesea puse alături, caietul lui ai fi zis că este modelul de caligrafie tipărit, iar modelul de caligrafie, scris de mînă.* CARAGIALE, o. II, 68) sau prin puncte de suspensie (*Mamă, nu — stare ... de nicăieri.* VLAHUȚĂ, N., 138). Cuvinte, construcții, propoziții incidente ori intercalate pot fi izolate la fel de bine între virgule (*Numai barba și punga, bat-o pustia, te făcea să calci a popă!* CREANGĂ, A., 86) sau între linii de pauză (*Hotărît — îmi zisei eu — că acest diavol de Magda nu mă slăbește nici în lumea aceasta.* HOGAȘ, DR. I, 194), uneori între amîndouă aceste semne, combinate (*Eram aţîţat şi, — spun drept, — îmi era frică să mă culc.* SADOVEANU, o. I, 97) sau între paranteze (*Merseră și ziua a treia și în seara acestei zile (după ce rătăciseră drumul și nu-l mai găsiră decît o dată cu Argeșul) urcară încet, încet pînă la Pitești.* GALACTION, o. I, 278). Semnul două puncte ar putea fi înlocuit — fără vreun prejudiciu pentru sens — prin punct sau prin punct și virgulă în unele contexte (*Ea l-a privit lung și a zîmbit răutăcios : părea a-l înțelege.* SADOVEANU, o. XVII, 174), prin semnul exclamării sau prin virgulă în alte contexte (*Veniți : privighetoarea cîntă și liliacul e-nflorit!* MACEDONSKI, o. I, 62) etc.

Remarcăm, în continuare, că uneori semnele de punctuație au caracter pur formal, neindicînd un fenomen prozodic specific, în timp ce alteori lipsesc, deși intonația logică a textului le-ar impune. De exemplu, ne-am obișnuit să redăm între ghilimele texte care nu ne aparțin ; dar aceste semne ale citării nu se reflectă în nici un fel pe planul prozodiei[6]. Tot pe baza unei convenții, așezăm virgula ori semnul exclamării între o interjecție și restul propoziției din care face parte, deși, în multe cazuri, acestea alcătuiesc o unitate logică perfectă și nu se cer de loc izolate în vorbire (*Ah! garafa pîntecoasă doar de sfeșnic mai e bună!* EMINESCU, o. I, 46. — *Ce! ești copil!?* CARAGIALE, o. II, 41. *Ah, ce bine-mi pare!* GRAMATICA, II, 472). După formulele de adresare din scrisori punem virgulă[7], cu toate că din punct de vedere prozodic realizăm tot ceea ce corespunde unui punct : coborîrea tonului, detenta, pauza.

Pe de altă parte, gramatica și ortografia interzic virgula în situații în care pe plan prozodic se petrec fenomene caracteristice virgulei. Astfel, între subiect și predicat nu avem voie să punem virgulă ; dar dacă subiectul e urmat de o determinare (mai mult sau mai puțin lungă), vorbitorul e

---

[5] Citatele, împreună cu siglele respective, sînt extrase din *Îndreptar* și din volumul al II-lea al *Gramaticii Academiei*. Excepție fac cîteva citate redacționale, precum și unele exemple ilustrative extrase din însuși textul *Gramaticii*, pe care le-am introdus cu indicația GRAMATICA, cu trimitere la volum și pagină.

[6] Utilizăm semnele citării și pentru a scoate în evidență un anumit cuvînt sau context. Ele indică, în acest caz, o accentuare mai puternică. Intensitatea sporită urmărește aici un scop afectiv și se poate nota la fel de bine prin subliniere sau prin caractere diferite (cursive față de aldine, spațiate față de cursive etc.).

[7] *Îndreptarul* permite și semnul exclamării, folosit de altfel și în ortografia altor limbi.

adesea obligat să ridice ușor tonul și să facă o mică pauză înaintea predicatului[8] (*Unii mai poznași îmi zvîrleau cîte o glumă.* SADOVEANU, O. II, 480. *Ideea că are de îndeplinit o datorie și că trebuie să facă asta cu toată stăruința și cu toată puterea îl cucerea tot mai mult. id. ib.*, VIII, 133). Este interzisă introducerea virgulei înaintea conjuncției copulative *și*. Totuși, în multe împrejurări conjuncția *și* este inevitabil precedată de fenomene prozodice corespunzătoare virgulei. Așa se întîmplă, de exemplu, în enumerări (*Vra să zică cu laptele mînzatului și cu făina din sac și cu ce ți-am mai pus eu acolo, o duci tu aceste trei zile.* SADOVEANU, O, X, 559. *Turcul se apropie tacticos, descălecă de pe cal și lăsă frîul în mîinile ciobanului.* GALACTION, O. I, 287) sau atunci cînd *și* leagă coordonate mai lungi, cu predicatele distanțate (*Numai luna printre ceață / Varsă apelor văpaie / Și te află strînsă-n brațe / Dulce dragoste bălaie.* EMINESCU, O. I, 210. *Nicola sta în grădină, pe banca de piatră, sub tei și trăgea din ciubuc fum plin de miresme.* SADOVEANU, O. I, 173). În ciuda structurii prozodice similare — sau chiar identice — propoziția subiectivă și circumstanțiala instrumentală nu se despart de regentă prin virgulă (*Ce simțea era că ... va intra într-un necunoscut prăpăstios.* MACEDONSKI, O. III, 22. *Cu ce arde acolo știu c-ar fi trăit boiereste un an de zile tot satul.* REBREANU, R. II, 109), pe cînd completiva directă cere virgula dacă e așezată înaintea regentei (*Ce știu, nu vreau să țin secret.* COȘBUC, B. I, 61).

Toate aceste fapte demonstrează că realizarea prozodiei unui text are o relativă independență față de punctuația textului respectiv[9]. Este deci riscant să raportăm mecanic fiecare semn de punctuație la o pauză de o anumită durată [10], la o mișcare precisă a tonului[11] etc. Cantitatea pauzei și direcția mișcării tonului, prezentînd o mare variabilitate pentru unul și același semn de punctuație [12], nu pot alcătui singure baza distincției

---

[8] Fenomenul apare și din necesități expresive, pentru o mai bună nuanțare a textului.

[9] Material bogat și observații interesante, în acest sens, oferă studiul Alexandrei Roceric-Alexandrescu, *Observații asupra pauzei — în citire — în limba română*, „Studii și cercetări lingvistice" XIV, 1963, p. 361—375. Concludent este și experimentul din *Gramatica Academiei*, vol. II, p. 480, în care un text din Sadoveanu, de altfel foarte bine nuanțat prin semne de punctuație, este reinterpretat de individul-cititor. Se constată că unele virgule ar putea lipsi, fără consecințe pentru aspectul prozodic al redării textului, și că un număr oarecare de pauze ar putea — sau ar trebui — să fie introduse pe lîngă cele indicate de autor.

[10] Virgula, ni se spune în *Gramatică*, marchează grafic anumite pauze scurte (cf. vol. II, p. 489); punctul și virgula — o pauză mai mare decît cea redată prin virgulă (*ib.*, p. 497) și mai mică decît cea redată prin punct (completează *Îndreptarul* la p. 66). Două puncte arată o pauză în general mai mică decît cea indicată prin punct (cf. *Gramatica*, vol. II, p. 499), iar punctele de suspensie arată o pauză mare (cf. *ib.*, 503). Criticînd *Îndreptarul* pentru acest mod de a pune problema, Alexandra Roceric-Alexandrescu, în studiul amintit, notează: „Fără a nega că aceste elemente există în intenția autorului unui text, trebuie să observăm că cititorul nu realizează diferențe de timp între diversele semne" (p. 373).

[11] Cînd, prin însăși denumirea lor, punctele de suspensie indică o *suspendare* a tonului, pare cel puțin ciudat următorul pasaj din *Îndreptar*: „Comunicarea care e așezată înaintea pauzelor redate în scris prin punctele de suspensie are întotdeauna o intonație caracteristică: cînd pauza este neintenționată, intonația este descendentă, iar cînd pauza este intenționată, intonația comunicării este ascendentă" (p. 80). Trecînd peste terminologia cam echivocă (pauză intenționată și neintenționată) și peste faptul că afirmația nu e ilustrată prin citate, ne propunem să încercăm în paginile următoare, la locul potrivit, determinarea aproximativă a liniei tonului înaintea punctelor de suspensie.

[12] Spre a nu rămîne la nivelul afirmațiilor pur teoretice, amintim că I. Rizescu, în studiul său *Propoziții subordonate parataclice*, publicat în „Studii de gramatică", vol. al III-lea, Editura Academiei R.P.R. [București, 1961], constată: „Intonația cu care se pronunță subordonatele pa-

între semnificaţia prozodică a virgulei şi semnificaţia prozodică a punctului, între semnificaţia liniei de pauză şi cea a semnului întrebării etc. Important este, după părerea noastră, să se stabilească în primul rînd care elemente ale punctuaţiei sînt relevante din punct de vedere prozodic şi care nu sînt relevante.

Dacă aplicăm metoda substituţiei reciproce la semnele de punctuaţie din limba română, constatăm că nu există situaţie în care punctul şi virgula /;/ să nu permită înlocuirea prin virgulă ori punct[13], nici situaţie în care linia de pauză /—/ să nu poată fi înlocuită prin virgulă, punct, puncte de suspensie sau două puncte. Iată deci două elemente eliminate — să zicem aşa — din competiţie, ca reprezentînd variante ale altor semne de punctuaţie. Observăm apoi că — fără a permite în orice împrejurare substituirea prin alte semne — parantezele /( )/ şi două puncte /:/ nu implică niciodată fenomene prozodice esenţial diferite faţă de cele caracteristice punctului sau virgulei[14]. Prin urmare, sub raport funcţional, semnele „paranteze" şi „două puncte" nu pot fi considerate decît tot variante de punctuaţie. Adăugînd la cele patru variante de mai sus semnele citării şi linia de dialog, care nu au o semnificaţie prozodică propriu-zisă[15], ne dăm seama că numărul semnelor de punctuaţie cu funcţiune specifică s-a redus simţitor.

---

ratactice urcă brusc şi la un punct mai înalt decît secundarele conjuncţionale" (p. 129). Mai departe, autorul arată că „pauza între propoziţiile secundare paratactice şi regentele lor este *mai mare* decît în cazul propoziţiilor secundare conjuncţionale. Astfel, pe filmul în care s-a înregistrat fraza : *Ai carte, ai parte*, pauza între prima propoziţie, şi a doua este de 18 cs., pe cînd între propoziţiile : *Dacă ai carte, ai parte* numai de 3 cs." (p. 131). În sfîrşit, într-o notă de la p. 130, I. Rizescu explică : „Deşi propoziţiile paratactice nu au conjuncţii introductive, timpul în care se pronunţă aceste propoziţii este totuşi foarte apropiat de al celor cu conjuncţii, tocmai din cauza pauzei". Importante sînt şi observaţiile din studiul citat al Alexandrei Roceric-Alexandrescu : „Durata pauzei, pentru acelaşi semn variază de la 0 [...] pînă la 1,50 sec, dar uneori depăşeşte 2 sec" (p. 367). Şi mai departe : „În ceea ce priveşte caracteristicile fiecărui semn de punctuaţie, observăm că subiectele care au citit textul [...] *nu* au făcut distincţii care să permită determinarea unei durate specifice pentru /./, respectiv /,/ ;/.../ etc." (*ib.*).

[13] La p. 67, *Îndreptarul ortografic* arată că structura frazei nu ar permite înlocuirea semnului /;/ în citate ca : *Nici un pedestru nu era pe uliţi, afară de fanaragii care strigau regulat raita ; pentru că la* 1827 *septemvrie, nime nu s-ar fi riscat a merge pe jos singur pe uliţi după ce înnopta.* NEGRUZZI, I, 15. Nu vedem însă ce s-ar modifica în conţinut sau în structura prozodică a frazei dacă am pune, şi în această situaţie, punct sau virgulă în loc de /;/. Precizăm, de asemenea, că admitem posibilitatea *înlocuirii* semnului punct şi virgulă, nu însă a *omiterii* lui. Dacă este corect folosit de scriitor, atunci neglijarea semnului /;/ de către cititor nu poate să rămînă fără consecinţe pe planul comunicării conţinutului de idei. Ne exprimăm deci rezerva faţă de acelaşi *Îndreptar*, care afirmă : „În genere, pauza notată prin punct şi virgulă nu e absolut indispensabilă ; omiterea sau înlocuirea ei cu virgula sau cu punctul nu duce la denaturarea sensului frazei" (p. 67).

[14] De exemplu, contextul dinaintea semnului /:/ se realizează ca o afirmativă încheiată, deci ca şi cînd am avea semnul /./ în propoziţii şi fraze de tipul : *Erau în casa aceea trei oameni : Busuioc, Iorgovan, Sofron.* SLAVICI, o. I, 269. *Dl. Goe este foarte impacient şi, cu ton de comandă, zice încruntat: — Mam'mare de ce nu mai vine?* CARAGIALE, o. I, 267. *Şi n-am fost slab şi nici fricos: Pe opt ţi-i dam grămadă jos.* COŞBUC, P. I, 199. În schimb, în citate ca cel din EMINESCU, o. I, 59, reprodus de noi la p. 56, semnul două puncte este echivalentul virgulei. Parantezele cuprind de obicei elemente intercalate sau detalii suplimentare. În mod firesc deci, conţinutul lor se realizează fie după modelul intercalărilor dintre virgule (cf. exemplul din GALACTION, o. I, 278 dat de noi la p. 56), fie ca o unitate independentă : *Dacă mirele şi mireasa erau de neam de boieri se făcea cherofilima* (*sărutare de mînă*). GHICA, s., 58.

[15] Ele anunţă, cel mult, pe cititor că trebuie să se transpună într-o anumită situaţie sau să ia o anumită atitudine faţă de conţinutul exprimat.

Corespund, în mod categoric, unor prozodeme (adică unor elemente prozodice cu rol distinctiv) semnele : virgulă /,/, punct /./ și, în anumite situații, semnul întrebării /?/. În jurul lor se concentrează problemele principale ale prozodiei limbii române, asupra lor e normal să cadă accentul în cercetarea raportului dintre punctuație și prozodie.

Virgula este marca sintagmelor neterminate[16]. Ea indică, de obicei, o pauză a cărei cantitate variază în funcție de necesitățile conținutului exprimat. Lungimea pauzei nu are voie însă să depășească limita pînă la care se poate face legătura logică între ceea ce s-a spus și ceea ce urmează a fi spus[17]. Prin virgulă, cititorul mai este avertizat să mențină organele vorbirii la un grad mijlociu de tensiune și să plaseze tonul la un nivel mediu, de la care să poată continua comod curba spre limita extremă (superioară sau inferioară). Dacă centrul de gravitate al enunțului a fost atins[18], adică dacă lucrul esențial a fost spus, tonul urmează să coboare ușor ; iar dacă centrul de gravitate n-a fost încă realizat, tonul va urca puțin, pentru a pregăti drumul înspre vîrful intonațional al enunțului. De exemplu, dacă centrul de gravitate se află în regentă, subordonata condițională se leagă de regentă prin virgulă. Dar, după cum subordonata e așezată înainte sau după regentă, tonul dinaintea virgulei urcă (*Dacă ar fi fost după Georgescu, nici Virgiliu, nici Horațiu n-ar fi fost în facultate.* CARAGIALE, O. II, 31) sau coboară (*Aș fi ajuns cu înghițitul la capătul celălalt al năfrămii, dacă nu mă oprea la timp măruntul meu călugăr.* HOGAȘ, M. N., 125). În principiu, atîta vreme cît centrul de gravitate n-a fost atins, sintagmele neterminate au ton final ascendent, iar după atingerea centrului de gravitate toate sintagmele se termină cu ton final descendent[19].

În opoziție cu virgula, *punctul* constituie marca sintagmelor terminate. Lungimea pauzei indicate prin semnul punct oscilează între limite

---

[16] Folosim termenul de *sintagmă* în accepțiunea de „unitate intonațională" pe care i-o atribuie Otto von Essen în lucrarea sa *Hochdeutsche Satzmelodie*, „Zeitschrift für Phonetik", vol. IX, fasc. 1, 1956, Akademie Verlag, Berlin.

[17] De aici, ideea că virgula arată totdeauna o pauză scurtă (cf. nota 10). În realitate, pauza dintre o sintagmă terminată și una neterminată poate fi mai lungă decît aceea dintre două sintagme terminate, mai mult sau mai puțin legate din punct de vedere logic.

[18] În legătură cu noțiunea *centru de gravitate*, cf. lucrarea citată a lui Otto von Essen. De comun acord cu savantul german, considerăm că fiecare enunț posedă, în mod obligatoriu, cel puțin un centru de gravitate. Altfel, enunțul n-ar putea îndeplini funcțiunea de a comunica una sau mai multe idei. Privind astfel lucrurile, ne situăm pe o poziție net opusă *Gramaticii Academiei*, căci iată ce se spune în al doilea volum al acestei opere : „În propoziție și în frază nu este obligatorie accentuarea mai puternică a unui cuvînt sau a unei propoziții" (p. 468). Și mai departe : „Propozițiile enunțiative (cu excepția celor exclamative) nu au în mod obligatoriu un cuvînt mai accentuat decît celelalte" (p. 469). În sfîrșit : „Între propoziția principală și cea secundară poate să nu existe diferență de înălțime, întreaga frază pronunțîndu-se pe un ton egal, neutru : *Merg la masă dacă vii cu mine*" (p. 475). Mărturisim că nu ne putem imagina fraza citată intonîndu-se egal, monoton. Presupunînd totuși că am realiza o asemenea intonație, ne întrebăm ce scop ar mai urmări enunțul dat.

[19] Este deci numai parțial adevărată următoarea afirmație din volumul al II-lea al *Gramaticii Academiei* : „De obicei, în cadrul propozițiilor și al frazelor, înaintea pauzelor mici (marcate în scris prin virgulă) există ușoare ascensiuni de intonație" (p. 474). Și numai prin atracția exercitată de centrul de gravitate se explică satisfăcător faptul că într-o frază alcătuită dintr-o regentă și o subordonată „poate exista o ascensiune vizibilă a intonației la sfîrșitul primei propoziții, indiferent dacă e principală sau secundară" (*ib.*, p. 475). Menționăm însă că unitățile care nu poartă accentul principal al enunțului se pot plasa, în întregimea lor, pe un ton medial, înregistrînd variații puține și mărunte. În astfel de situații, tonul dinaintea virgulei nu urcă și nu coboară „vizibil", ci tinde să se mențină la nivelul de mijloc.

mai îndepărtate decît a celei marcate prin virgulă. După gradul de dependență sau de independență — stabilit logic și afectiv de către vorbitor — între două sintagme terminate se poate realiza o pauză foarte mică sau foarte mare. Punctul semnalează însă și alte două fenomene, mai importante : coborîrea tonului și detenta. În această privință, punctul se opune nu numai virgulei, ci și semnului întrebării.

Semnul întrebării, în cazul interogativelor „decisive"[20] (care maseză energia de rostire pe ultimul cuvînt și cer expres răspunsul „da", „nu" sau un echivalent al acestora), arată atingerea tensiunii maxime, ascensiunea tonului pînă la limita superioară și curmarea bruscă a cursului vorbirii printr-o pauză de lungime variabilă. După celelalte interogative (care nu cer răspunsul „da" sau „nu" și al căror accent dinamic nu se plasează obligatoriu pe una din ultimele silabe), semnul întrebării reprezintă o simplă variantă a semnului punct[21]. Nu există — după aprecierea noastră — nici o diferență prozodică esențială între sintagma *Ce vrea mama?* și sintagma *Nu vrea mama*, mai ales dacă accentul principal cade pe marca specifică (interogativă, respectiv negativă).

Rămîne încă discutabilă, pentru noi, situația a două dintre semnele de punctuație ale limbii române : semnul exclamării și punctele de suspensie.

Fără a se deosebi fundamental de o propoziție afirmativă, exclamativa solicită totuși, în general, o intensitate sporită în articularea sunetelor (în special a celor accentuate), variații ceva mai multe și mai mari ale înălțimii tonului. Pînă la o analiză prozodică detaliată a exclamativelor, nu credem însă că se poate vorbi despre o „intonație exclamativă"[22], întrucît ea nu se opune, în esență, intonației afirmative sau interogative[23]. Să se compare, de pildă,

afirmativa : *Venim cu tóții.*
cu interogativa : *Pentru cé nu vrei?*
și cu exclamativa : *Firéște că-i așa!*

---

[20] Termenul e preluat tot din studiile lui Otto von Essen și are o accepțiune mai severă decît aceea pe care o dă *Gramatica* interogativelor „totale".

[21] În articolul *Cu privire la propoziția interogativă și intonația ei în limba română*, publicat în „Studii de gramatică", vol. al III-lea, Editura Academiei R.P.R. [București, 1961], Magdalena Popescu-Marin remarcă, în mod just, că „posibilitatea de a pronunța întrebările introduse prin adverbe și pronume interogative fără ton interogativ există datorită faptului că aceste propoziții au o marcă interogativă, cuvîntul interogativ, care prin sensul lui joacă rolul intonației specifice interogative" (p. 181), iar în încheiere atribuie — tot pe drept cuvînt — pronumelui și adverbului interogativ denumirea de „marcă interogativă formală" (p. 186).

[22] Cf. *Gramatica Academiei*, vol. II, p. 476 ; Sorin Stati, *Contribuții la studiul definiției și clasificării propozițiilor*, „Studii și cercetări lingvistice", VI, 1955, p. 308.

[23] Notăm aici concluzia la care ajung Alexandra Roceric și Sanda Golopența în articolul *Observații asupra intonației în limba română*, „Studii și cercetări lingvistice", XII, 1961, p. 33 : „Propozițiile enunțiative tind să fie exprimate prin contururi intonaționale continue sau descendente, spre deosebire de propozițiile interogative și exclamative, la care se observă preferința pentru contur ascendent. Aceasta nu permite însă o diferențiere precisă, dat fiind faptul că, în funcție de accent și de valoarea ei, una și aceeași propoziție poate fi exprimată în contururi diferite". De reținut și constatarea Alexandrei Roceric-Alexandrescu în *Observații asupra pauzei...* : „Semnul / !/ a fost de asemenea omis de mai multe ori — în ceea ce privește intonația, dar interpretat ca semn al pauzei — deci, notat sau nu, coincidea cu încheierea unui enunț" (p. 371). În sfîrșit, nu ni se pare lipsit de semnificație faptul că Emanuel Vasiliu, în *Fonologia limbii române*, Editura Științifică, București, 1965, nu vorbește despre existența unui contur intonațional specific exclamativelor.

Chiar dacă tonul nu urmează cu precizie milimetrică același drum, în toate trei sintagmele conturul intonațional este *ascendent-descendent.*

E adevărat că propozițiile exclamative care încep cu cuvinte specific exclamative prezintă, în mod obișnuit, un contur descendent :

Ce frumoasă-i primăvara!

Ah, ce bine-mi pare![24]

Aceeași intonație descendentă apare însă și în propoziții afirmative, negative sau interogative, cînd accentul acestora cade pe prima silabă :

Él a luat cartea.

Nú vreau să merg cu tine.

Cíne te-a trimis aici?

Faptul că în aceste ultime sintagme silaba inițială cumulează înălțimea și intensitatea maximă să fie oare motiv suficient pentru a le distinge de exclamativele precedente, în care tonul cel mai înalt precede accentul principal? Poate. Dar atunci, eventuala opoziție prozodică „exclamativ — neexclamativ" funcționează într-un cadru strict limitat și ea trebuie studiată independent de punctuație[25].

La fel de complexă este și problema punctelor de suspensie.

Indiferent dacă se plasează la sfîrșitul unui enunț sau în interiorul lui, punctele de suspensie arată că vorbitorul ezită, nu vrea, nu poate ori n-a izbutit încă să-și exprime gîndul în întregime. Pe plan prozodic, situația aceasta se realizează cu ajutorul mai multor procedee. În primul rînd, prin întreruperea cursului vorbirii într-un moment în care și gradul de tensiune și înălțimea tonului se află la nivelul caracteristic sintagmelor neterminate dinaintea atingerii centrului de gravitate (*Ai făcut bine că i-ai tăiat ; pentru că* ... NEGRUZZI, I, 153. *Dar poate ... o ! capu-mi pustiu cu furtune.* EMINESCU, O. I, 50. — *Dacă este vreo pricină de împotrivire ... — Nu poate fi nici o împotrivire, măria ta.* SADOVEANU, N. P., 175) ; în al doilea rînd, prin introducerea, între elementele aceleiași sintagme, a unei pauze nejustificate din punct de vedere logic[26] (*Eminescu și-a dat cea mai scumpă și mai nobilă*

[24] În mod greșit, *Gramatica* (vol. II, p. 472) susține că în asemenea exemple *accentul* cade pe cuvintele inițiale. Accentul logic (căci, dacă am înțeles bine, despre acesta este vorba), cade tot pe cuvintele mai importante în comunicare (*frumoasă*, respectiv *bine*). Centrul dinamic nu mai coincide însă cu așa-numitul „fastigium" (= vîrf) al intonației, acesta realizîndu-se în prima silabă. Sînt, într-adevăr, împrejurări în care interjecția sau vocativul de la începutul unei sintagme cer o reliefare puternică. Dar atunci cuvîntul inițial se realizează prozodic ca o unitate independentă, ca o frază exclamativă monomembră : *Arald, nu vrei pe sînu-mi tu fruntea ta s-o culci?* EMINESCU, O. I, 95. *Ei ! doamna nu m-a văzt.* CARAGIALE, O. I, 114. *Domnule, te-am rugat să fii bun să nu-mi mai zici vorba asta. id. ib.* VI, 26. *Eh, cărțile... cărțile astea ți-au năucit capul!* CAMILAR, N. I, 214. Din exemplele citate se poate vedea că izolarea cuvîntului inițial se notează la fel de bine prin virgulă ca și prin semnul exclamării. Să se compare cu citatele similare, date la p. 56, în care virgula și semnul exclamării pot fi neglijate de cititor.

[25] În nici un caz nu ne putem opri la observații vagi, simpliste și mecanice, ca aceea de la p. 51 a *Îndreptarului ortografic* : „Semnul exclamării marchează grafic intonația frazelor și a propozițiilor exclamative sau imperative". Un prim pas înspre definirea științifică a exclamației îl fac Alexandra Roceric-Alexandrescu și D. Copceag în studiul *Sugestii pentru cercetarea structurală a intonației*, „Studii și cercetări lingvistice", XVII, 1966, nr. 3. Totuși, întrucît demonstrația practică (pe bază de aparate) se face numai pentru afirmative și interogative, rămîne încă de cercetat baza materială a primului element din opoziția „emfatic — non-emfatic" (cf. p. 277). Rămîne adică de stabilit acel tip intonațional (extras pe baza numeroaselor și variatelor contururi intonaționale posibile) care caracterizează exclamația și o opune altui enunț.

[26] Tensiunea și tonul dinaintea pauzei rămîn, evident, tot la nivelul medial al sintagmei neterminate.

parte din viața și inteligența lui pentru ... o mizerabilă bucățică de pîine. VLAHUȚĂ, O. A., 237); în al treilea rînd, prin lungirea pauzei dintre două sintagme, fie acestea terminate sau neterminate[27] (*Ei, flăcăule, de pe unde?... Ce vînturi? ... Pe la noi ... ai?* DELAVRANCEA, H. T., 5. *Curg din toate părțile pîraie ... parcă-s de spumă ... și miroase nu știu cum ... dulce ... și Alba de sub mine tremură de bucurie și nechează.* SADOVEANU, O. V, 423. *Am înțeles ... Nu ți-am spus eu? ... ghicisem.* CARAGIALE, O. I, 286).

Fenomenele prozodice legate de realizarea punctelor de suspensie au, fără îndoială, o forță sugestivă deosebită[28]. Totuși, ca structură prozodică, sintagma suspendată nu diferă de o sintagmă neterminată (marcată prin virgulă) sau de una terminată (marcată prin punct, semnul întrebării ori semnul exclamării). Tonul urmează liniile cunoscute, iar lungimea pauzei nu poate constitui, prin ea însăși, baza unei opoziții „suspendat — nesuspendat"[29]. Lucrurile primesc însă altă înfățișare dacă luăm în discuție contexte largi, în care numărul și durata pauzelor au consecințe directe asupra tempoului vorbirii. Astfel, punctele de suspensie pot marca un *tempo lent*[30] (*Se mișcă fata .. clipește din ochi ... își ridică mîna la frunte ... își dă frumos părul într-o parte ... zîmbește ... se scoală ...* CARAGIALE, O, I, 121. — *Era odată ... începu bătrînul; era odată, măi băieți ... o zînă ... Ce vă spun eu e o poveste ca toate poveștile ... Era o fată, frumoasă coz.* SADOVEANU, O. III, 154) sau un *tempo inegal*, o diferență mare între durata sunetelor și durata pauzelor, particularitate specifică vorbirii incoerente (*Ce este gramatica, română, este ... ce este, este ... este arata ... nu arata; artea ... artea ... ce ... ce ... ce ne învață, învață ... învață ... ce ne învață; a vorbi ... bi ... bi ... ce ne învață; ... ce este, este ... este arata, uite dracu! nu arata, artea ce ne învață ... ce este este ... și tot așa dondănind foarte răpede, bîlbăit și fără pic de cugetare, pînă la „a scrie într-o limbă corect" rar ajungea, sărmanul!* CREANGĂ, A., 89—90). Funcțiunea pauzelor lungi și repetate de a stabili diferențe de tempo în vorbire ne determină să credem că semnul „puncte de suspensie" nu poate fi trecut (total ori parțial) în categoria variantelor de punctuație, fără o prealabilă cercetare experimentală.

★

Din faptele expuse pînă aici rezultă că, pentru a justifica denumirea de *sistem*[31], elementele punctuației trebuie analizate nu în mod izolat, ci în complexitatea relațiilor lor reciproce și în raport cu sistemul prozodic pe care — într-o măsură oarecare — îl oglindesc. Punctuația nu este pur și simplu o sumă de semne care notează mărimi de pauze, urcări sau coborîri de ton. Ea reprezintă, în primul rînd, un auxiliar grafic al sintaxei[32].

---

[27] Tonul și tensiunea realizîndu-se în modul corespunzător celor trei tipuri de sintagme (terminată afirmativă, terminată interogativă și neterminată).

[28] Să se compare, spre exemplu, sintagma lăsată în suspensie (*De-ar fi toate atît de simple!...*) cu aceeași sintagmă neterminată încadrată unității mai mari din care face parte (*De-ar fi toate atît de simple, aș învăța gramatica într-o zi*).

[29] În lucrarea citată, Alexandra Roceric-Alexandrescu constată că, în unul și același text, citit de 10 informatori, „pauza care era indicată prin /.../ a fost de multe ori trecută cu vederea; cînd a fost marcată totuși, pauza nu prezenta nici un fel de particularitate" (p. 371).

[30] Sugerînd uneori și mișcările lente pe care le face vorbitorul în timpul enunțului.

[31] Utilizată în oricare definiție a punctuației, dar neconcretizată în cursul prezentării detaliate.

[32] Cum bine precizează *Gramatica Academiei*, vol. II, la p. 483.

Separînd unitățile sintactice după specificul raportului dintre ele, punctuația ușurează lectura și înțelegerea textului scris, oferind totodată informațiile de ordin general privitoare la realizarea prozodică a propozițiilor și a frazelor.

Semnele de punctuație ale limbii române au capacitatea de a marca două opoziții prozodice fundamentale : „terminat — neterminat" și „interogativ — neinterogativ". Cu rezervele menționate, le putem atribui și calitatea de a nota opoziții ca : „exclamativ — neexclamativ", „lent — moderat" și „inegal — fluent". Pentru toate acestea ar fi suficiente cinci semne de punctuație : /./ /,/ /?/ /!/ /. . ./. Dacă scrierea românească folosește totuși un număr mult mai mare de semne, faptul se datorește necesității de a varia aspectul grafic al notației, spre a facilita cît mai mult lectura. De exemplu, într-o fază amplă, în care abundența virgulelor nu poate fi evitată, fragmentul incident sau intercalat se reliefează mult mai clar, pentru cititor, dacă e pus între linii de pauză (*Subiectul și predicatul gramatical, a căror definire se face după alte criterii, pot coincide uneori — măcar în linii mari — cu subiectul și predicatul logic, alteori coincidența este numai parțială, de exemplu în sensul că predicatele sînt aceleași, dar subiectul logic e o parte secundară de propoziție.* GRAMATICA, II, 18). Între două unități independente, al căror raport rezultă în egală măsură dacă realizăm prima unitate ca sintagmă terminată (urmată de punct) ori ca sintagmă neterminată (urmată de virgulă), trecerea o poate marca grafic — mult mai sugestiv — semnul punct și virgulă (*Nu era un iaz ca orișicare ; pentru că pe fața lui nu se izvodea niciodată nici o undă.* GALACTION, O. I, 44. *Ca și atuncea au ieșit femeile cu cociorvele aprinse ; unele au apucat furcile ; dulăii s-au înșurubat pe sub porți ; buhaiul lui Frunză a prins a boncălui, împungînd c-un corn în pămînt și s-a luat după năvrapul cu strai roș ; oștenii domnești și cei împărătești nu s-au mai putut cățăra pe cai.* SADOVEANU, O. XVIII, 220). De unde nu decurge că semnul /;/ ar nota altă realitate prozodică decît punctul sau decît virgula.

În consecință, putem spune că limba română are maximum cinci semne de punctuație relevante pentru prozodie. Celelalte semne îndeplinesc rolul de variante sau nu au nici un fel de corespondent pe planul prozodiei[33]. Dar nici existența celor cinci semne de bază nu trebuie privită în chip mecanic. Atîta vreme cît conținutul semantic al textului nu are de pierdut, ci de cîștigat, cititorul are libertatea de a nu respecta aidoma locul fiecărui semn de punctuație, de a introduce pauze, urcări și coborîri de ton acolo unde autorul textului nu le-a notat. Necesitățile expresive impun uneori cititorului[34] să realizeze fenomene prozodice corespunzătoare virgulei între unități sintactice inseparabile din punct de vedere gramatical Dacă logica frazei permite, cititorul poate să transforme punctele în virgule, formînd unități mai mari decît cele indicate în scris, sau poate — dimpotrivă — să segmenteze o perioadă lungă în sintagme mici (afirmative, interogative etc.). Este vorba aici de două tendințe opuse : *legătura retorică* și *descompunerea retorică*[35]. Legătura retorică, adică realizarea sintagmelor

[33] În ultima situație se găsesc ghilimelele, linia de dialog, parantezele drepte din unele texte științifice etc.

[34] Așa cum am arătat la p. 56—57.

[35] Termenii aceștia traduc pe *rhetorische Bindung* și *rhetorische Auflösung*, utilizați de Otto von Essen în lucrarea citată.

terminate cu un contur prozodic final propriu neterminatelor, este relativ puțin frecventă, ea imprimînd, de regulă, vorbirii un caracter emfatic. Mai interesant și mai des utilizat e procedeul invers, de separare a sintagmelor dependente prin contur final terminal. El are avantajul de a simplifica structura frazei, de a nuanța fiecare parte a ei printr-un complex melodic. Uneori conținutul textului nu numai că permite, dar chiar obligă la o descompunere retorică. Indiferent de punctuația autorului, anumite succesiuni de sintagme (exclamative sau interogative) nu pot fi corect redate decît prin izolarea părților componente pe baza unei analize atente (*Ovidiu, fii ferice, Corina e-n mormînt* ! ALECSANDRI, T. II, 337[36]. *Codrule, codrușule, Ce mai faci drăguțule, Că de cînd nu ne-am văzut multă vreme au trecut, Și de cînd m-am depărtat multă lume am îmblat.* EMINESCU, O. I, 123. *Nu ; nu te las, pentru că te iubesc.* CARAGIALE, O. VI, 201. *Păi de ce asmuți cîinele pe mine, nea Tudore, dacă de furat nu te-am furat, de făcut nu ți-am făcut nimic?* PREDA, M., 37).

După cît se pare, legătura și descompunerea retorică nu se manifestă exclusiv în vorbire, căci iată ce spune *Îndreptarul ortografic* la p. 45 : „Unii scriitori [...] fragmentează fraza punînd punct după fiecare dintre propozițiile care o compun. Prin acest procedeu, se dă o mai mare importanță fiecărui membru al frazei, accentuîndu-i-se nuanța de independență". Consecință firească a apropierii limbii scrise de limba vorbită, tendința spre discontinuitate, spre izolare sintactică în proza artistică contemporană a fost observată și analizată de către lingviștii noștri[37]. Tendința inversă este relevată de I. Rizescu, în studiul citat : „Pe lîngă tendința de a se despărți prin punct (sau punct și virgulă) anumite propoziții, în scrierile contemporane acționează și tendința contrarie. Uneori fraze sau propoziții care formal s-ar putea scrie separat sînt reunite cu ajutorul parataxei" (p. 136). După părerea noastră, cele două tendințe opuse trebuie explicate și apreciate în raport cu stilul, cu limbajul în care apar.

[36] Citat după ediția *Teatru*, II, Editura de Stat pentru literatură și artă, [București] 1953.

[37] Informații interesante relativ la această problemă se găsesc în studiul lui Gh. Bulgăr *Izolarea subordonatelor în proza artistică contemporană*, „Studii de gramatică", I, Editura Academiei R.P.R., București, 1956.

OBSERVAȚII CU PRIVIRE LA *EVANGHELIARUL DIN PETERSBURG*

DE

ALEXANDRU MAREȘ

1. De curînd interesul filologilor și istoricilor limbii și literaturii române vechi a fost reținut de o tipăritură slavo-română din secolul al XVI-lea, cunoscută în literatura de specialitate sub denumirea de *Evangheliarul din Petersburg*. Noile cercetări au relevat că *Evangheliarul din Petersburg*, datat pînă nu de mult circa 1580, este o tipăritură precoresiană de proveniență sibiană[1]. În rîndurile care urmează ne propunem să discutăm pe marginea unor opinii emise recent asupra *Evangheliarului din Petersburg*, prezentînd totodată și unele date noi la care am ajuns prin cercetarea microfilmului acestei tipărituri.

2. Cel mai important rezultat al ultimelor cercetări întreprinse asupra *Evangheliarului din Petersburg* îl constituie datarea sa precoresiană, care îi conferă locul întîi pe lista tipăriturilor în limba română transmise pînă la noi. Trebuie menționat faptul că o părere similară emisese la sfîrșitul secolului trecut I. G. Sbiera, care, remarcînd aspectul mai arhaic al limbii *Evangheliarului din Petersburg*, îl situa, în timp, pe acesta înaintea *Tetraevanghelului* lui Coresi[2]. Observația sa nu a fost însă reținută de nici unul din filologii sau istoricii noștri literari din trecut și pe bună dreptate, căci pe temeiul arhaismelor nu putem data cu precizie vechile texte românești. Că această metodă a stabilirii vechimii unui text pe baza aspectului limbii e nesigură ne-o dovedește eroarea comisă de S. Pușcariu, căruia o datare ca cea propusă *Evangheliarului din Petersburg* de Karataev și

---

[1] Ferenc Hervay, *L'imprimerie du maître Philippe de Nagyszeben et les premiers livres en langue roumaine*, în „Magyar könyvszemle", 1965, 2, p. 119—127; L. Demény, *Le premier texte roumain imprimé*, în „Revue roumaine d'histoire", tom IV, 1965, 3, p. 385—412; idem, *O tipăritură slavo-română precoresiană*, comunicare ținută în ziua de 2 iunie 1965 la Institutul de istorie al Academiei Republicii Socialiste România din București, publicată în „Studii. Revistă de istorie", XVIII, 1965, 5, p. 1001—1038.

[2] I. G. Sbiera, *Mișcări culturale și literare la românii din stînga Dunării în răstimpul de la 1504 — 1714*, Cernăuți, 1897, p. 36.

Bogdan (de circa 1580) i se părea inexactă, pe motiv că „limba acestei traduceri, făcută de un străin, pare a fi mai nouă"[3].

Cercetînd caracterele tipografice ale *Tetraevanghelului slavon* din 1546, F. Hervay şi L. Demény au constatat că acestea sînt identice cu cele ale *Evangheliarului din Petersburg*, ceea ce dovedeşte că ambele tipărituri au ieşit de sub teascurile tiparniţei din Sibiu[4]. Originea lor tipografică comună, confirmată şi prin alte elemente (formatul de carte identic şi oglinda zaţului de aceeaşi mărime în ambele tipărituri), a constituit un prim indiciu al vechimii *Evangheliarului din Petersburg*.

Noile cercetări au orientat problema datării *Evangheliarului din Petersburg* pe un făgaş nou, al examenului filigranologic. Identificînd filigranul imprimat pe hîrtia *Evangheliarului din Petersburg*, rădăcină cu coroană deasupra, F. Hervay şi L. Demény consideră această tipăritură drept precoresiană, datînd-o 1547—1550, primul[5], 1547—1554, al doilea[6]. F. Hervay notează că filigranul *Evangheliarului din Petersburg* a circulat „aproximativ în anii 1547—1548", tipărirea acestuia efectuîndu-se în prima parte a secolului al XVI-lea[7]. L. Demény, în schimb, propune cele două date ale intervalului în care s-a putut efectua tipărirea din următoarele considerente: prima dată, 1547, este cea imediat posterioară înfiinţării fabricii din Braşov şi tipăririi *Tetraevanghelului slavon* din 1546, a doua dată, 1554, în temeiul faptului că după acest an încetează orice informaţie despre Filip Maler, pe care îl consideră tipăritorul *Evangheliarului din Petersburg*[8]. După cum se ştie însă, fabrica de hîrtie din Braşov şi-a început activitatea între 7 şi 12 martie 1546, iar tipărirea *Tetraevanghelului slavon*, care foloseşte hîrtie de provenienţă străină, s-a încheiat la 22 iunie al aceluiaşi an; prin urmare, argumentele aduse de Demény în sprijinul anului 1547 nu infirmă posibilitatea tipăririi *Evangheliarului din Petersburg* în a doua jumătate a anului 1546. Altul este însă considerentul pentru care anul 1546 nu poate figura în rîndul anilor în care s-ar fi putut încheia tipărirea *Evangheliarului din Petersburg*, şi anume: durata restrînsă de timp, circa 6 luni (de la încheierea tipăririi *Tetraevanghelului slavon* pînă la 31 decembrie 1546) în care trebuia efectuat un volum de muncă de două ori mai mare (textul fiind bilingv) faţă de cel pe care Coresi şi Tudor Diacul îl efectuaseră la tipărirea *Tetraevanghelului* în decurs de nouă luni (3 mai 1560 — 30 ianuarie 1561). De asemenea, nu putem fi de acord nici cu anul 1554, considerat de Demény termen *ad quem* al intervalului în care se poate încadra tipărirea *Evangheliarului din Petersburg*, căci încetarea informaţiilor asupra lui Filip Maler, considerat tipăritorul evangheliarului bilingv, nu probează cu nimic încetarea activităţii sau vieţii acestuia[9]. Chiar dacă, de acord cu Demény, am admite că în 1555

---

[3] S. Puşcariu, *Istoria literaturii române. Epoca veche*, ed. a III-a, Sibiu, 1935, p. 223. O observaţie asemănătoare în privinţa aspectului limbii a emis şi N. Drăganu în *Histoire de la littérature roumaine de Transylvanie des origines à la fin du XVIII-e siècle*, Bucarest, 1938, p. 23.

[4] Vezi nota 1.

[5] F. Hervay, *L'imprimerie cyrillique de Transylvanie au XVI-e siècle*, în „Magyar könyvszemle" VII, 1965. Vezi tabelul cărţilor chirilice din secolul al XVI-lea reprodus la p. 210—211.

[6] L. Demény, *Le premier texte roumain imprimé*, p. 411.

[7] F. Hervay, *L'imprimerie du maître Philippe de Nagyszeben*, p. 123.

[8] L. Demény, *Le premier texte roumain imprimé*, p. 411.

[9] L. Demény nu este consecvent în stabilirea anului cînd încetează informaţiile asupra lui Filip Maler, căci în studiul scris împreună cu D. Simonescu, *Un capitol important din vechea cul-*

Maler nu mai era în viață, nu avem nici un temei pe baza căruia să respingem posibilitatea ca o altă persoană să fi încheiat tipărirea sau să fi tipărit singură evangheliarul bilingv.

Ulterior, obținînd date noi despre filigranele *Evangheliarului din Petersburg*, L. Demény precizează — dar fără a prezenta, ca și Hervay, de altfel, un decalc al acestora — că variantele de filigran întîlnite în această tipăritură au circulat între 1547—1551[10]. Dacă pentru termenul *ad quem* al circulației filigranului (1551), L. Demény trimite la două filigrane reproduse în *Quellen...*,[11] care ar fi identice cu cele imprimate pe hîrtia evangheliarului bilingv, pentru stabilirea termenului *a quo*, el se mulțumește cu relatarea verbală a lui S. Jakó, după care varianta respectivă s-ar întîlni încă din 1547, dar fără a face vreo trimitere la o colecție de filigrane[12]. Procedînd astfel, L. Demény nu reușește să ne convingă că tipărirea *Evangheliarului din Petersburg* s-a efectuat în intervalul de timp propus de d-sa. Singură reproducerea exactă a filigranelor din evangheliarul bilingv împreună cu a filigranelor identice descoperite în manuscrise, tipărituri ori documente precis datate este în măsură să determine alegerea unei date sau a alteia.

Dacă într-adevăr variantele de filigran ale *Evangheliarului din Petersburg* sînt identice cu cele reproduse în *Quellen...*, atunci am fi în măsură să facem o precizare privind data efectuării tipăririi evangheliarului bilingv. Cercetînd hîrtia de proveniență brașoveană a documentele din Arhivele Statului din Sibiu, am constatat că în documentele 566/1552, 581/1553 și 586/1553 apar filigrane identice cu cele la care Demény face trimiteri la *Quellen...* Pentru exemplificare, reproducem filigranele amintite de Demény ca fiind identice cu cele ale *Evangheliarului din Petersburg* și cele aflate de noi în documentele semnalate mai sus.

Cum variantele de filigran reproduse de noi la fig. 3, 4 și 5 apar numai pe documente din anii 1552 și 1553 și sînt identice cu cele semnalate în *Quellen...* (fig. 1 și 2) pe hîrtia unor documente din anul 1551, putem afirma că variantele de filigran A și B au circulat între 1551 și 1553, interval în care s-a efectuat, probabil, tipărirea *Evangheliarului din Petersburg*. Precizez din nou că această datare este valabilă numai în cazul în care identitatea pe care o afirmă Demény între variantele de filigran ale *Evangheliarului din Petersburg* și cele reproduse în *Quellen...* este reală. Pentru acest motiv reproducerea filigranelor *Evangheliarului din Petersburg* este absolut necesară și nu mai trebuie tergiversată.

S-ar putea obiecta că un examen filigranologic ca cel întreprins de noi mai sus nu oferă garanții depline decît în ceea ce privește datarea stocului de hîrtie întrebuințat într-o tipăritură, nu și asupra datei cînd s-a putut efectua tipărirea. Examenul filigranologic nu exclude, cel puțin teoretic, ca *Evangheliarul din Petersburg* să fi fost tipărit la o dată ulterioară tipăririi primei cărți coresiene. Totuși, pare puțin probabil ca, dată

---

tură românească (*Tetraevanghelul, Sibiu*, 1546), în „Studii și cercetări de documentare și bibliologie", 1965, 1, supliment, p. 16, afirmă că activitatea acestuia „se sfîrșește probabil, în jurul anului 1556, cînd numele lui apare pentru ultima dată în socotelile acestui oraș".

[10] L. Demény, *O tipăritură slavo-română precoresiană*, p. 1023.

[11] *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt* (*Brassó*) *in Siebenbürgen*, III. Band, Kronstadt, Tafel 2, nr. 23, 24.

[12] L. Demény, *O tipăritură slavo-română precoresiană*, p. 1023.

fiind importanţa culturală a Sibiului şi mica distanţă a acestui centru de Braşov, un stoc de hîrtie să fi rămas neîntrebuinţat timp mai îndelungat[13]. În sfîrşit, după cum vom dovedi la § 5 al articolului de faţă, deţinem

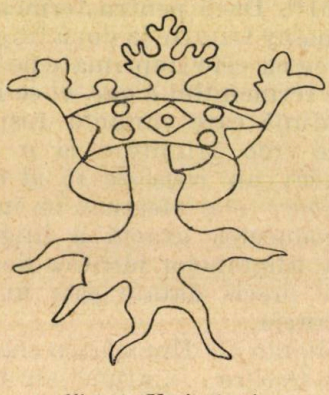

Fig. 1. Varianta A

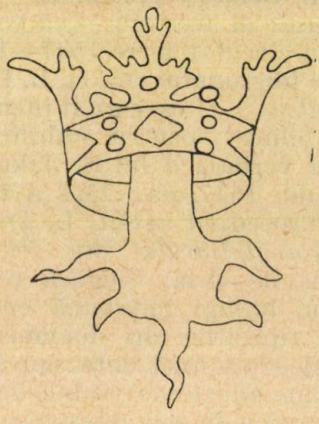

Fig. 2. Varianta B

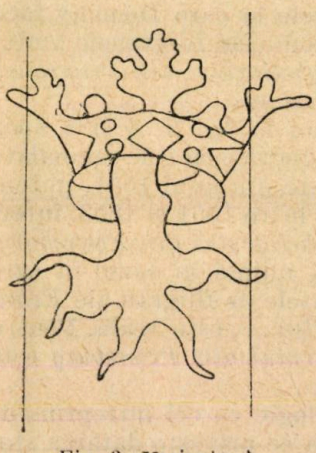

Fig. 3. Varianta A

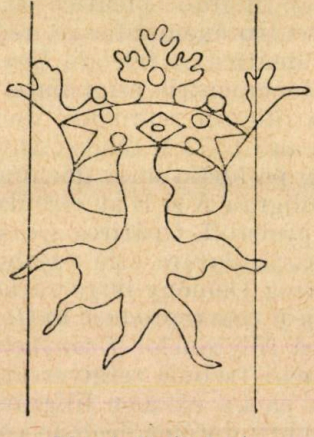

Fig. 4. Varianta A

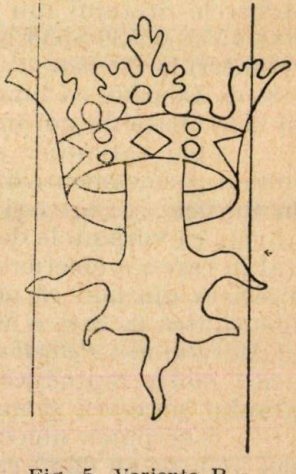

Fig. 5. Varianta B

o probă decisivă în favoarea datării *Evangheliarului din Petersburg* înainte de 1559, dată care oricum îl aşază în fruntea tuturor tipăriturilor româneşti păstrate pînă în ziua de astăzi.

3. Textul românesc al *Evangheliarului din Petersburg* este, după cum s-a pronunţat academicianul E. Petrovici, o traducere a textului slavon paralel, care, la rîndul său, corespunde, cu mici deosebiri de ortografie,

[13] Vezi I. Gheţie, *Consideraţii filologice asupra Evangheliarului din Petersburg*, în SCL., XVII, 1966, 1, p. 49—50.

textului *Tetraevanghelului slavon* din 1546[14]. Confruntînd versiunea românească cu cea slavonă paralelă, am constatat în prima : a) cuvinte slavone adaptate limbii române : *sněmь* (p. 71[6–7]) pentru vsl. съньмъ „sobor", *lъste* (p. 208[18]) pentru vsl. лъсть „înşelăciune", *prělъsti* (p. 187[4]) pentru vsl. прѣлъстѫть „a înşela", *preobrazui* (p. 121[10]) „a se schima la faţă", pentru vsl. прѣоврaзити, *pr⟨o⟩ročъstvo* (p. 84[16]) „prorocire" pentru vsl. пр<о>рочъство ; b) prescurtări şi ortografieri preluate întocmai după cuvintele slavone : ѧпь *Iīlь* (p. 50[21]) după vsl. въ їи͡ль, *Іоны* (p. 78[14]), în loc de *Iona*, după vsl. їѡны c) cuvinte cărora li se atribuie sensuri pe care nu le cunoaşte decît slavona : *a se iscusi* (p. 1[10–11]) „a se ispiti", pentru vsl. искꙋситисѧ, *prost* „curat, nevinovat" (p. 23[18]) pentru vsl. просто „simplu, naiv, nevinovat" ; d) traduceri greşite explicabile numai prin raportare la slavonă : *dzi*, imperativul de la *a zice* (p. 39[1], 41[20]) pentru vsl. повѣли „porunceşte", unde s-a confundat imperativul verbului повелѣти „a porunci" cu cel al verbului повѣдѣти „a spune".

Trebuie adăugat că sursa slavonă a textului românesc nu trebuie limitată la versiunea slavonă a *Evangheliarului din Petersburg* sau a *Tetraevanghelului slavon* din 1546, ea putînd tot atît de bine reproduce versiunea *Tetraevanghelului slavon* din 1512. L. Demény şi D. Simonescu au remarcat de altfel că *Tetraevanghelul slavon* din 1546 este o retipărire a *Tetraevanghelului* lui Macarie cu mici deosebiri aflate în textul precuvîntărilor tipărite în fruntea celor patru evanghelii[15]. Facem această precizare pentru a preîntîmpina o observaţie care ni se pare că limitează nemotivat cadrul problemei traducerii evangheliarului bilingv. După cum a arătat academicianul E. Petrovici, traducătorul *Evangheliarului din Petersburg* s-a folosit şi de textul german al Bibliei lui Luther, ceea ce ar dovedi că „traducerea s-a făcut nu mult înainte de tipărirea cărţii"[16]. În privinţa vechimii traducerii nu este însă exclus ca traducătorul să fi apelat la o versiune românească manuscrisă, existentă mai de mult şi tradusă după textul *Tetraevanghelului* lui Macarie, pe care a confruntat-o cu textul evengheliei, de data aceasta în limba germană, definitivînd astfel ultima versiune înainte de tipar. Prin urmare, numai în ce priveşte stabilirea versiunii definitive în limba română avem certitudinea că aceasta s-a efectuat cu puţin timp înainte de a fi tipărită.

4. Unele cercetări mai vechi au stabilit că traducerea acestui evangheliar s-a efectuat în jumătatea de nord a teritoriului Dacoromaniei, în Transilvania[17] sau Moldova[18] de către un ucrainean[19] sau un sas[20].

---

[14] Vezi la L. Demény, *O tipăritură slavo-română precoresiană*, p. 1030–1031 rezumatul comunicării prezentate de academicianul E. Petrovici la Secţia de ştiinţe filologice a Academiei la 25 iunie 1965.

[15] L. Demény şi D. Simonescu, *loc. cit.*, p. 11.

[16] Vezi L. Demény, *O tipăritură slavo-română precoresiană*, p. 1031. Nu ştim dacă ideea reprodusă de noi între ghilimele aparţine în continuare academicianului E. Petrovici sau este o concluzie pe care Demény o trage pe marginea depistării prototipurilor străine ale *Evangheliarului din Petersburg*.

[17] I. Bogdan, *O evanghelie slavonă cu traducere română din secolul XVI-lea*, în „Convorbiri literare" XXV, 1891, p. 35, 38 ; G. Pascu, *Istoria literaturii şi limbii române din secolul XVI*, Bucureşti, 1921, p. 201 ; Al. Rosetti, *Limba română în sec. XIII–XVI*, p. 66.

[18] N. Iorga, *Istoria literaturii religioase a românilor pînă la 1688*, Bucureşti, 1904, p. 89.

[19] I. Bogdan, *loc. cit.* ; N. Drăganu, în DR, III, 1922–1923, p. 500, 906.

[20] N. Drăganu, în DR, IV, 1924–1926, p. 1148–1149.

Academicianul E. Petrovici a respins ideea că traductorul a fost un ucrainean ori un sas, opinînd asupra provenienţei moldoveneşti a textului românesc[21]. Traducerea *Evangheliarului din Petersburg* a fost atribuită de Hervay şi L. Demény lui Filip Moldoveanul, tipăritorul *Tetraevanghelului slavon* din 1546, identificat cu Filip Maler, căruia i se atribuie de altfel imprimarea *Catehismului* din 1544[22]. În favoarea acestei identificări s-au mai pronunţat A. Huttmann şi P. Binder[23].

Particularităţile de limbă moldoveneşti ale evangheliarului bilingv şi supranumele de Moldoveanul constituie pentru L. Demény o garanţie că Filip era moldovean[24]. După Hervay, Filip Maler s-ar fi format ca tipograf la Veneţia. El şi-ar fi subliniat originea moldovenească şi ar fi folosit stema Moldovei în tipăriturile sale în vederea desfacerii lor în această provincie[25].

Problema localizării *Evangheliarului din Petersburg* a intrat într-o fază nouă prin studiul pe care i l-a consacrat I. Gheţie[26] pe baza fragmentelor publicate şi a particularităţilor de limbă semnalate de I. Bogdan. Examenul lingvistic a evidenţiat că *Evangheliarul din Petersburg* reflectă două straturi de limbă : unul bănăţenesc-hunedorean şi altul moldovenesc. În favoarea primului strat de limbă pledează, în mod incontestabil, formele *caltъ* (bănăţenism mai presus de orice îndoială atestat şi în secolul al XVI-lea într-o tipăritură bănăţeană-hunedoreană) şi *tei* pentru *tăi*[27]. În plus, o serie de fapte ca *luva*, *dzuva*, *varece*, *spuni*, *sinteţi*, deşi se întîlnesc şi în alte părţi ale Dacoromaniei, se explică mai bine prin raportare la graiurile din Banat şi Hunedoara. Al doilea strat de limbă, cel moldovenesc, se conturează mai puţin distinct în limba evangheliarului. Fonetismul *paşăşte*, cu *e* în poziţie moale trecut la *ă*, după un *ş* durificat, constituie o particularitate care pentru secolul al XVI-lea nu se poate explica decît prin referire la graiul moldovean. Alte particularităţi de limbă ca *e* neaccentuat trecut la *i* (*piciorile*), reducerea diftongului *ea* la *e̯* (*cruce*) şi, în special, trecerea lui *ă* la *a* în silaba protonică (*masură*, *cazură*), care ne îndrumă spre două sau mai multe regiuni, apar mult mai bine reprezentate în graiurile moldoveneşti din secolul al XVI-lea. I. Gheţie afirmă că *Evangheliarul din Petersburg* este un text tradus în Banat-Hunedoara şi tipărit, după ce a fost revăzut de un moldovean, anume de Filip Moldoveanul. Anumite particularităţi neromâneşti întîlnite în traducerea românească (*buin*, *uscata*, eventual *fore*) s-ar putea explica, după d-sa, fie admiţînd că Filip a fost un sas din Moldova de nord, unde este atestată

---

[21] Cf. L. Demény, *O tipăritură slavo-română*, p. 1030—1031.

[22] F. Hervay, *L'imprimerie du maître Philippe de Nagyszeben*, p. 121—124 ; L. Demény, *Le premier texte roumain imprimé*, p. 403—404.

[23] A. Huttmann şi P. Binder, *Prima carte tipărită în limba română*, în „Călăuza bibliotecarului", XVIII, 1965, 2, p. 96. Împotriva identificării lui Filip Moldoveanul cu Filip Maler s-a pronunţat I. Moga în studiul *Cine a fost Philippus Pictor?* extras din „Anuarul Institutului de istorie naţională din Cluj", XI, 1946, p. 1—9.

[24] L. Demény, *Le premier texte roumain imprimé*, p. 403—404.

[25] F. Hervay, *L'imprimerie du maître Philippe de Nagyszeben*, p. 121, 124.

[26] I. Gheţie, *loc. cit.*, p. 47—79.

[27] Formele *teu*, *seu*, *sei* apar frecvent în textul evangheliarului bilingv, întărind opinia provenienţei bănăţene a traducerii.

în secolul al XVI-lea prezența sașilor, fie că textul traducerii este opera unui sas din Banat ori Hunedoara sau transcris de către sașii din Sibiu[28].

Împărtășim și noi opinia lui I. Gheție că traducătorul *Evangheliarului din Petersburg* era originar din Banat-Hunedoara, atrăgînd atenția, în mod special, asupra unui cuvînt ca *necъt* care apare constant în locul lui *decît* în paginile evangheliarului bilingv. Densusianu, HLR II, și Rosetti, *Limba română în sec. XIII—XVI*, nu semnalează cuvîntul în textele din secolul al XVI-lea. În secolul al XVII-lea cuvîntul e atestat în Banat în *Anonymus Caransebesiensis* sub forma *nĕkĕt* „quam"[29]. La litera D a aceluiași dicționar nu este înregistrat *decît*, dovadă că *necît* sau *năcît* erau încă în uz la sfîrșitul secolului al XVII-lea, în jurul Caransebeșului. În afara atestării de mai sus, *necît* n-a mai fost înregistrat de nici unul din dicționarele limbii române, ceea ce constituie o probă importantă în favoarea localizării traducerii *Evangheliarului din Petersburg* în Banat-Hunedoara.

Tot spre această regiune ne duce analiza lui *pustinъ* (p. 99[10]) și *pustъnĕ* (p. 189[3-4]). Aceste cuvinte de origine slavonă cu *n* conservat sînt atestate în secolul al XVI-lea în *Palia de la Orăștie* și în psaltirile rotacizante. În schimb, în *Codicele Voronețean* formele cu *n* ale lui *pustiu* lipsesc, ceea ce ne face să privim cu anumite rezerve prezența lor în graiurile din nordul Ardealului. În secolul al XVII-lea, formele cu *n* ale lui *pustiu* și derivatelor sale apar numai în Banat și Hunedoara[30], unde sînt înregistrate pînă în zilele noastre[31].

Menționăm o serie de alte cuvinte ca *prietnic*[32] (p. 188[3]), *prisădi*[33] „a sădi" (p. 106[18]) cu derivatul *prisadele* „grădinile" (p. 106[17-18]), *plașcă*[34] „manta" (p. 228[21], 229[11]), *zgarburъ*[35] „încălțăminte" (p. 54[7-8]) ale căror atestări ne îndrumă spre două sau mai multe regiuni ale Dacoromaniei, dar întotdeauna, fără excepție, printre aceste regiuni se numără Banatul și Hunedoara. Totodată prezența în evangheliarul bilingv a lui *scaun* (care exclude din localizare aria actuală a lui *scamn*)[36], a lui *necъt* care a circulat în împrejurimile Caransebeșului, a lui *inger* atestat în Țara Hațegului[37],

[28] I. Gheție, *loc. cit.*, p. 77.

[29] *Anonymus Caransebesiensis*, în „Tinerimea română", București, 1898, p. 355.

[30] „Tinerimea română", p. 364; Carlo Tagliavini, *Il „Lexicon Marsilianum"*, București, 1913, p. 200.

[31] E. Hodoș, *Cîntece bănățene*, Caransebeș, 1898, p. 78; Alexiu Viciu, *Colinde din Ardeal*, București, 1914, p. 41 consemnează *a pustini* (Clopotiva, Hațeg); O. Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului*, București, MCMXV, XIX, CLVIII, CCL.

[32] Vezi *Palia de la Orăștie*. Ex. 34; *Paraclisul de la Govora* (1639), p. 39[r]/10 și p. 55[v]/12; *Anonymus Caransebesiensis*, p. 363.

[33] Atestat în secolul al XVI-lea în sudul Transilvaniei (CT). În secolul următor cuvîntul e înregistrat în *Îndreptarea legii*, 74. În zilele noastre cuvîntul a fost înregistrat în Săceni, Teleorman (*Materialuri folcloristice*, București, 1900, vol. I, partea I, p. 613) și în Banat (G. Giuglea și G. Vîlsan, *De la românii din Serbia*, București, 1913, p. 164, 225, 226; *Anuarul arhivei de folclor*, III, București, 1935, p. 70).

[34] Atestat în secolul al XVI-lea în nordul Transilvaniei (PS), sudul Transilvaniei (CP, CPT) și Banat (PO). În secolul al XVII-lea cuvîntul e atestat la Varlaam, *Cazania* (1643), p. 104[v] și în *Anonymus Caransebesiensis*, p. 361.

[35] În secolul al XVI-lea atestat în Banat (PO), nordul și sudul Transilvaniei (PS, CP și CPT). În secolul al XVII-lea cuvîntul e atestat în *Anonymus Caransebesiensis* p. 380 și în *Lexiconul* din *Codicele Sturdza*, p. 205 scris de un muntean (vezi Hasdeu, *Cuvente den bătrîni*, vol. I, p. 312).

[36] Vezi Carlo Tagliavini, *op. cit.*, harta de la sfîrșitul lucrării.

[37] Vezi O. Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului*, p. 24. *Inger* este notat și în Crișana și regiunea Cluj; cf. DR, V, 1927—1928. Cluj, 1929, p. 773.

a lui *caltъ*[38] şi *uriţь*[39] ne fac să credem că autorul traducerii era originar din regiunea nord-estică a Banatului.

Sînt însă şi o serie de particularităţi de limbă care nu pot primi o explicaţie mulţumitoare prin raportare la cele două graiuri amintite. Astfel, prezenţa unor grafii cu *z* — *auzirъ* (p. 85[17]), *şasezečь* (p. 83[9]), *zičь* (p. 24[16]), *ziče* (p. 104[22]) *zičeţь* (p. 104[21-22]), *zise* (p. 59[7], 83[21], 115[6]), *ziseră* (p. 83[18]) — nu se poate explica decît admiţînd că unul din culegătorii lui Filip Moldoveanul era originar din Ţara Românească. Tot lui trebuie să-i atribuim şi pe *scuipiѧ* (p. 229[9]), cu *i* epentetic, cum apare şi în tipăriturile coresiene, faţă de *scupi* (p. 223[7]) normal pentru Transilvania.

În sfîrşit, parcurgerea lexicului *Evangheliarului din Petersburg* consemnează o serie de cuvinte care prezintă interes pentru istoria limbii literare din secolul al XVI-lea. I. Bogdan a semnalat o parte din ele, analizate de I. Gheţie, dintre care unele n-au mai fost întîlnite în secolul al XVI-lea : *boscorodi* „a bodogăni", *boscorodă* „larmă", *bun* „fericit", *cuntenită* „poruncă", *duhovnic* „fariseu", *gubav* „lepros", *necît* „decît", *obîdi* „a plînge", *op* „prea", dar şi cu sensul curent de „trebuie", *sneamŭ* „sobor", *ujură* „camătă", *voinic* „hoţ, criminal". Semnalăm, în plus, cîteva cuvinte înregistrate de noi, care prezintă sensuri şi forme neînregistrate pînă în prezent : *a se casatori* „a se stabili, a se însălăşlui" (p. 4[2]), *cursurъ* „loc de curse, arenă"[40] (p. 16[11]), *dascalь* „boier" (p. 47[20], 48[21-22], *frînge* „spurca" (p. 70[15]), sens înrudit, desigur, cu cel atestat pentru acest verb „avoir la blennorrhagie" (DA, II, p. 166), *mъsca* „mlădiţă" (p. 193[1]), probabil *mîzgă* în care *z* şi *g* au fost înlocuite cu perechile lor surde, confuzie obişnuită în graiul saşilor[41], *pasoѧ* „femeie gravidă" (p. 189[17-18]), *prisadele* „grădinile" (p. 106[17-18]), *a protocari* „a propovădui" (p. 65[5-6]), derivat verbal de la *procatăr* < magh. *prókátor* „avocat", *protocaria* „propovăduire" (p. 79[5-6]), *a scadĕ* „a slăbi" (p. 111[21]), *scadzutь* „slăbit, paralitic" (p. 43[4], 744[4]).

Oscilaţia între *duhovnic* şi *fariseu* pentru vsl. фарисеи întîlnită în paginile *Evangheliarului din Petersburg* pare a acredita ideea însuşirii primului termen, într-un mediu protestant, prin urmare orăşenesc şi nu mănăstiresc. Faptul că numai reprezentanţii uneia dintre cele două secte religioase din evanghelie, *fariseii*, nu şi *saducheii*, şi anume aceia al căror nume semnifică, în plus, şi o trăsătură depreciativă, sinonimă cu ipocrizia, au fost denumiţi prin termenul *duhovnici*, ar putea constitui un atac la adresa preoţilor confesori. Amintim că I. Gheţie a afirmat deja că traducerea *Evangheliarului din Petersburg* se datorează unei „timpurii mişcări protestante româneşti din Banat şi Hunedoara"[42].

---

[38] Vezi I. - A. Candrea, *Constatări în domeniul dialectologiei*, extras din „Grai şi suflet", Bucureşti, 1924, harta nr. 6, p. 18.

[39] *Ibidem*, harta nr. 7, p. 20

[40] Atestat numai cu sensul de *alergare* cf. O. Densusianu, *Istoria limbii române*, vol. II, p. 254; Rosetti, *op. cit.*, p. 155.

[41] Confundarea consonantei sonore cu perechea sa surdă a determinat apariţia unei forme ciudate *paresca* (p. 34[5], 220[5]) pentru vsl. юкo = ca. În fond, avem de a face cu *pare-ţi ca*, în care *ţ*>*z*, fenomen ob işnuit pentru saşi, iar *z* a fost înlocuit cu perechea sa surdă. Un alt exemplu de trecere a lui *ţ* la *dz* îl constituie în paginile evangheliarului bilingv *dz — voi plati* 136[3-4].

[42] I. Gheţie, *loc. cit.*, p. 79.

În ce privește originea tipăritorului, dacă e să acceptăm opinia imprimării *Evangheliarului din Petersburg* de către Filip Maler, alias Moldoveanul, atunci trebuie să optăm pentru originea sa străină. De altfel, s-a emis părerea că tipăritorul *Evangheliarului din Petersburg* trebuie să fi fost un sas, eventual din Moldova[43]. O serie de fapte de limbă din evangheliarul bilingv îndreptățesc această opinie. Textul inițial al *Evangheliarului bilingv*, tradus în Banat, a fost opera unui român, mai curînd decît a unui sas din această provincie. Stilul este adesea mai clar în comparație cu cel al *Tetraevanghelului* lui Coresi, iar sintaxa bine mînuită. Fonetismul e însă, parțial, al unui străin, care prin notarea sunetelor conform felului său greșit de a pronunța alterează cursivitatea limbii și aspectul traducerii. Alternanțele fonetice și lexicale care apar în versiunea românească confirmă părerea intervenției unei persoane asupra textului tradus, intervenție care s-a putut produce în faza tipăririi *Evangheliarului din Petersburg*. Dacă fonetismele străine s-ar datora unui sas, care a transcris textul gata tradus dîndu-l spre a fi tipărit unui român (Filip Moldoveanul), e greu de admis că acesta l-ar fi imprimat respectînd fonetismele străine din copia manuscrisă. Pentru acest motiv împărtășim părerea că tipăritorul evangheliarului bilingv era un sas.

5. O ultimă problemă pe care dorim s-o discutăm este aceea a raporturilor care se pot stabili între tipăriturile coresiene și tipăriturile sibiene. Este un fapt cunoscut că *Catehismul* din 1559 reproduce un text mai vechi remaniat parțial, care, după toate probabilitățile, este al *Catehismului* din 1544. Reproduce însă și *Tetraevanghelul* din 1561 textul *Evangheliarului din Petersburg?* Atît timp cît *Evangheliarul din Petersburg* a fost considerat o tipăritură postcoresiană, problema raporturilor lui cu *Tetraevanghelul* lui Coresi nu s-a pus[44], deși s-a remarcat că tipăritura de la 1561 a folosit o versiune mai veche românească a traducerii evangheliei[45]. Reproducînd pe două coloane textele paralele din primele șase foi ale celor două evangheliare, L. Demény constată că „avem de-a face cu două texte în întregime diferite. Evangheliarul slavo-român cuprinde un text românesc care nu figurează nici în scrierile din secolul al XVI-lea, nici în manuscrisele pe care le cunoaștem" [46].

De curînd, I. Gheție a subliniat o serie de concordanțe între *Catehismul* din 1559 și *Evangheliarul din Petersburg*, explicabile printr-o versiune mai veche a *Tetraevanghelului*, întemeiată parțial pe cea a evanghe-

---

[43] Vezi I. Gheție, *loc. cit.*, p. 77.

[44] Singur Dan Simonescu a inclus *Evangheliarul din Petersburg* pe lista tipăriturilor coresiene, socotindu-l ediția a II-a a *Tetraevanghelului* din 1561. Se pare că I. G. Sbiera a intuit existența unor raporturi între cele două tipărituri, deși nu s-a pronunțat asupra naturii lor. Altfel ar fi curios ca el, care anticipase anterioritatea *Evangheliarului din Petersburg* față de *Tetraevanghel* și care atribuise traducerea cărții sibiene lui Coresi, să fi considerat cele două texte ca fiind traduceri independente executate de aceeași persoană.

[45] N. Drăganu, *Morfemele românești ale complementului în acuzativ și vechimea lor*, București, 1943, p. 34; P. P. Panaitescu, *Începuturile scrisului în limba română*, în „Studii și materiale de istorie medie", IV, 1960, p. 172—173; Șt. Pașca, *Activitatea lui Moses Gaster în domeniul lingvisticii și al filologiei române*, în „Cercetări de lingvistică", Cluj, tom I, 1956, 1—4, p. 13, nota 67.

[46] L. Demény, *Le premier texte roumain imprimé*, p. 410.

liarului bilingv[47]. Într-adevăr, examinînd versiunile celor două texte, am constatat o serie de asemănări izbitoare, dintre care prezentăm în continuare două mostre :

Evangheliarul din Petersburg

Mulţi vor dziče mie
.ѧntr-ačea dzi : domne,
domne, au nu .ѧnѣ numele
teu proročiemѣ ? Şѣ .ѧnѣ
numele teu drači scotĕmѣ ?
Şѣ .ѧnѣ numele teu putere
multa façѧmѣ ? şѣ atunče
voi spuine cѣ neče dѣnoarѣ
n-am conoscut voi ; ducѣ-
ţѣ-vo de la mine facatorii
fore de lĕgĕ ! (p. 32^{4-16})

Lasaţѣ se crĕscѣ depreuna
amѣndoo panѣ la sečeratѣ
şѣ la vrĕme sečeratului,
dziče-voi sečeratorilorѣ :
„Adunaţѣ ma<i>nainte plevila
şѣ legaţѣ .ѧn snopѣ, cumѣ
se-i ardzѣ, iar grѣulѣ
adunaţѣ .ѧn jitniţa me".
(p. 88^{15}—89^{2})

Tetraevanghelul lui Coresi

Mulţi vōr ziče mïe
.ѧntru ačĕѧ zi : doamne,
doamne, nu .ѧ nūmele
tău proročïѧmѣ ? Şi cu
nūmele tău dračïi gonim ?
Şi cu nūmele tău puteri
multe façemѣ ? Şi atūnče
voĭu spune lōr că neče diniōarâ
n-am cūnoscut voi ; dučeţi-
vâ de la mine lucrâtori
fârâ lĕge ! (f. $13^{r}/^{22}$—$13^{v}/^{5}$)

Lâsaţi să crĕscâ amândoaō
depreūnâ până la sečeratѣ
şi .ѧ vrĕmĕ sečeratului,
zice-voĭu secerâtorilōr :
„Adunaţi .ѧntâi plĕvila
şi ō legaţi ѧ .ѧ snopi ca
să ar'zâ ѧ, ē grâulѣ
adunaţi .ѧ jitniţa mѧ".
(f. $28^{r}/^{7-12}$).

Asemănările evidente care se manifestă între cele două versiuni în cîteva locuri ale evangheliei lui Matei ne îndreptăţesc să afirmăm că textul *Tetraevanghelului* din 1561 este o prelucrare a textului *Evangheliarului din Petersburg* confruntat cu textul unei versiuni străine a evangheliei, problemă asupra căreia vom reveni mai pe larg într-un articol viitor. Pentru a spulbera orice îndoială în această privinţă ne mulţumim să semnalăm o omisiune din textul *Tetraevanghelului* explicabilă numai prin raportare la textul *Evangheliarului din Petersburg*. La pagina $7^{v}/^{1-3}$ a *Tetraevanghelului* aflăm următorul pasaj : „Nu vă pare că am venit să spar'gѣ če să .ѧplu. Derep'tѣ amu grâescѣ voao . . ." Pasajul corespunzător din *Evangheliarul din Petersburg* este însă mai amplu :

. . . Nu gѣndiţѣ	11
cѣ am venitѣ se	12
spargѣ lĕgĕ sau pro	13
rocь. N-amь venit se	14
spargѣ .ѧnsa se .ѧmplѣ.	15
Dereptѣ spunѣ voo.	16

(p. 10^{11-16}).

[47] Vezi I. Gheţie, *Cîteva precizări în legătură cu datarea Catehismului lui Coresi*, în SCL, XVII. 1966, 5, p. 550.

După cum se observă cu ușurință, din pasajul lui Coresi lipsește o porțiune de text care corespunde exact rîndurilor 13—14 de la p. 10 a evangheliarului bilingv, fapt care demonstrează că alcătuitorii versiunii *Tetraevanghelului*, ajungînd cu transcrierea la cuvîntul *se* (sfîrșitul rîndului 12), au sărit brusc la rîndul 15, confundînd începutul rîndului 13 cu începutul rîndului 15 (ambele rînduri încep prin același cuvînt *spargь*). Această omisiune constituie o probă importantă că asemănările dintre cele două texte nu se pot explica decît considerînd *Tetraevanghelul lui Coresi* o traducere la alcătuirea căreia a fost pus la contribuție și textul românesc al *Evangheliarului din Petersburg*. Admițînd că tipărirea *Catehismului* lui Coresi s-a efectuat între 15 septembrie 1559 și 3 mai 1560 și considerînd că anumite pasaje ale acestei scrieri se explica printr-o versiune mai veche a *Tetraevanghelului* întemeiată, în parte, pe textul *Evangheliarului din Petersburg*[48], avem certitudinea deplină că tipărirea acestuia din urmă s-a efectuat cel mai tîrziu cu putință în 1558, deci înaintea oricărei alte tipărituri românești din Brașov.

[48] Vezi I. Gheție, *Cîteva precizări în legătură cu datarea Catehismului lui Coresi*, în SCL, XVII, 1966, 5, p. 550.

ESTE ATESTAT ŞI „SĂ" ÎN SECOLUL AL XVI-LEA?

În anii din urmă, Ion Gheţie a readus în discuţie o interesantă particularitate a graiului crişean, anume folosirea conjuncţiei *şi* în locul lui *să* din limba literară, în exemple ca acestea : *Pune pe masă pită şi sare* **şi** *aibă* (= să aibă) *ursitorii ce mînca; O vrut* **şi** *margă*[1]. După un scurt istoric al problemei, precizează aria restrînsă a lui *şi* „să", situată la nord de Crişul Repede, precum şi prezenţa unor zone periferice, în care *şi* este concurat de *să*[2]. Faţă de aceste constatări, se iveşte întrebarea dacă *şi* „să" este un fapt recent, sau un arhaism care îşi restrînge aria de răspîndire?

Pentru a găsi răspunsul acestei dificile întrebări, Ion Gheţie pleacă de la examinarea atentă a originii lui *şi* semn al conjunctivului în graiul crişean, oprindu-se la două explicaţii: a) *şi* provine din conjuncţia compusă *şi să*; b) *şi* derivă, pe cale fonetică normală, din *sĭ* condiţional latin. De cunoaşterea precisă a epocii în care s-au petrecut procesele pe care le implică aceste două explicaţii depinde şi posibilitatea de a cunoaşte vechimea lui *şi* „să". Atestările, care constitue cel mai sigur argument în datarea fenomenelor de limbă, ne vin în ajutor numai în cazul primei explicaţii, unde au şi fost aduse de Ion Gheţie. Ne oprim, deci, asupra lor.

Cele mai multe din exemplele prezentate[3]: **şi se** *sboru*, **şi** *înainte* **să**-*mi pue*, **şi să** *se întreabe cu nuşii*, **şi să** *vîneaze cu ei* atestă prezenţa în textele româneşti vechi a „conjuncţiei compuse" (sau a „locuţiunii conjuncţionale") *şi să*, de la care ni se spune că s-a trecut „de timpuriu" la *şi*, pentru că „cele mai vechi atestări ale lui *şi*, semn al conjunctivului, datează din secolul al XVI-lea"[4]. Urmează, într-adevăr, alte două exemple, din secolul al XVI-lea : *sta-voiu raintea ta* **şi** *vădzu; şi grăi fiului său, lui Isacu,* **şi** *eşimu*, menite să confirme această aserţiune.

Valabilitatea argumentării avînd la bază exemplele de mai sus — prin care Ion Gheţie a demonstrat prezenţa lui *şi să*, pe de o parte, iar pe de altă parte, trecerea de la *şi să* la *şi* „să" în secolul al XVI-lea — a fost contestată de acad. Al. Rosetti, pe considerentul că, în textele originale, lui *şi* îi corespunde *et* latin şi *i* slav. De aici, concluzia domniei sale că *şi* nu are valoare de semn al conjunctivului, ci este un *şi* copulativ, provenit din lat. *sic*[5]. Totuşi, în

---

[1] Ion Gheţie, **Şi** *semn al conjunctivului în graiul crişean*, în LR, XII, 1963, 3, p. 247—260; idem, *Din nou despre* **şi** *semn al conjunctivului în graiul crişean*, în SCL, XVI, 1965, 5, p. 605—609.

[2] Vezi cele două hărţi prezentate în LR, XII, p. 250 şi p. 251, întocmite pe baza ALR I (h. 83, 139, 252) şi ALR II (h. 2 şi materialul necartografiat, întrebarea nr. 2679).

[3] Vezi în LR, XII, p. 256 şi în SCL, XVI, p. 606.

[4] LR, XII, p. 257.

[5] Acad. Al. Rosetti, **Şi** *„să" dans le nord-ouest de la Transylvanie*, în RRL, IX, 1964, nr. 4, p. 395—396.

răspunsul său [6], Ion Gheţie, după ce examinează mai îndeaproape ultimele două exemple, reafirmă că ele sînt suficient de convingătoare pentru a demonstra existenţa lui *şi* „să" în secolul al XVI-lea. Afirmaţia este însă departe de a-l convinge pe acad. Al. Rosetti, care păstrează aceeaşi concluzie că „ Ion Gheţie nu a reuşit să probeze existenţa lui *şi* „să" în textele din secolul al XVI-lea" [7].

Scopul intervenţiei noastre în discutarea acestei probleme, rămasă deschisă, constă în a-i întrevedea o clarificare în urma faptelor care se vor desprinde din interpretarea riguroasă a grafiei chirilice. Vom porni, deci, de la discuţia în jurul celor „două exemple reale", care stau la baza ipotezei lui Ion Gheţie că *şi* „să" este atestat în secolul al XVI-lea.

Primul exemplu este din *Psaltirea Scheiană* (psalm 5, v. 5) : *Demăreaţa sta-voiu raintea ta* şi *vădzu, că Dumnădzău nu va fărăleage tu eşti.*

Cuvîntul *şi* din *şi vădzu* nu poate fi copulativ : verbul nu poate sta la viitor în prima propoziţie coordonată copulativă, iar în a doua la prezent. Este întemeiată observaţia lui Ion Gheţie că traducătorul „ar fi trebuit să scrie: *sta-voi raintea ta şi voi vedea*, aşa cum găsim şi în textul latinesc : *astabo tibi et videbo*", de unde concluzia sa că folosirea prezentului *şi vădzu* faţă de forma de viitor *sta-voi* din prima propoziţie, se explică numai prin aceea că „*şi*, care precede verbul" — întrucît introduce o propoziţie finală — „este semn al conjunctivului şi nu conjuncţia copulativă" [8].

Iată acum contextul slav pentru primul exemplu citat :

заѹтра прѣдстанѹ прѣдь тобою и оѹзроѹ ꙗко богъ не хоте безаконї ты ıеси.

Observăm mai întîi că cele două verbe slave, traduse prin timpuri diferite în limba română, sînt verbe p e r f e c t i v e şi apar, deopotrivă, la persoana întîi a indicativului prezent Ştim însă că prezentului indicativ al unui verb perfectiv slav îi corespunde, în general, în limba română o acţiune care se efectuează în viitor. Înţelesul ambelor verbe perfective slave прѣдстанѹ şi оѹзроѹ coincide, prin urmare, cu cel redat prin *astabo* şi *videbo* din contextul latin, iar traducerea corectă trebuia să fie : *sta-voiu raintea ta şi vedea-voiu.* Spre deosebire de primul [9], al doilea verb nu-i tradus corect. Traducătorul nostru, nesesizînd aspectul perfectiv al acestui verb, respectă întocmai forma de prezent din contextul slav şi traduce — contrar sensului real de viitor — ca atare : *vădzu.*

Incapacitatea traducătorului român de a face distincţia necesară între prezentul verbului imperfectiv зрѣти „spectare" şi prezentul aceluiaşi verb perfectiv оѹзрѣти „spectare, videre" (în cazul din urmă acţiunea prezentului avînd sensul viitorului) se constată şi în alte părţi ale *Psaltirii Scheiene.* Astfel, în psalmul 8, v. 4, el traduce următorul text slav : ꙗко оѹзроѹ небеса дѣла прьсть твоихь prin cuvintele : къ въѕѹ черюлѹ лѹкрѹлѹ дѣцетелорѹ тале ; în versiunea latină găsim : *Quoniam videbo coelos tuos, opera digitorum tuorum.* Aşadar, aceeaşi situaţie : *videbo* — оѹзрѹ — *vădzu* (în loc de *vedea-voiu*).

Nu numai în *Psaltirea Scheiană* întîlnim acest procedeu greşit de a traduce prezentul verbelor perfective slave prin forma aceluiaşi timp în româneşte, în loc să se utilizeze corect forma viitorului, ci aproape în fiecare text românesc vechi tradus după un original slav. Situaţia, deşi a trecut aproape neobservată pînă acum, nu trebuie să ne surprindă, pentru că şi astăzi în traducerile româneşti din limbile slave mai întîlnim astfel de greşeli. Cu atît mai mult, ele nu puteau fi evitate de traducătorii români de acum trei-patru veacuri. Întărim această afirmaţie şi prin cîteva exemple din manuscrisele primelor două lexicoane slavo-române,

---

[6] SCL, XVI, p. 605—609.
[7] SCL, XVI, p. 611.
[8] SCL, XVI, p. 607.
[9] Traducerea corectă a acestui verb prin forma viitorului se explică, probabil, şi prin faptul că are în faţă adverbul заутра „mîine", care sugerează ideea de viitor.

aflate în Biblioteca Academiei : *Lexiconul* lui Mardarie Cozianul (ms. nr. 450, din anul 1649) şi *Lexiconul* grămăticului Staicu (ms. nr. 312, din anii 1660—1670) :

оудолѣю	*învingu* (Mardarie, p. 327/13) *voi birui, voi învînce* (Staicu, f. 155 ^{v}/col. 2/4)
оустръмлѣюсѣ	*pornescu-mă* (Mardarie, p. 334/7) *mă voi porni* (Staicu, f. 158 ^{r}/col. 2/2)
оусырѣю	*închiegu* (Mardarie, p. 334/11) *închiega-voi* (Staicu, f. 158 ^{r}/col. 2/13)
ѡбрїю, ѡбросиѹю	*razu* (Mardarie, p. 355/10) *voi rade* (Staicu, f. 165 ^{v}/col. 2/16)
щаждѹ	*cruţ* (Mardarie, p. 382/6) *voi cruţa* (Staicu, f. 173 ^{v}/col. 2/9)
ꙗвлюсѣ	*ivescu-mă* (Mardarie, p. 386/7) *mă voi arăta* (Staicu, f. 174 ^{v}, col. 2/8).

În aceste cîteva exemple constatăm prin urmare, că modul de a traduce prezentul perfectiv slav se deosebeşte de la un autor la altul. În timp ce Mardarie traduce, întocmai ca traducătorul de mai sus al *Psaltirii Scheiene*, prin forma prezentului, grămăticul Staicu foloseşte forma corectă a viitorului.

Trecem acum la examinarea celui de-al doilea citat : *Şi grăi fiiului său, lui Isacu, şi eşimu* [10].

O simplă privire ne determină să împărtăşim punctul de vedere al lui Gheţie că în *şi eşimu* nu poate fi vorba de conjuncţia *şi* „et", ci mai curînd de un *şi* „să". Ne întrebăm însă : Cum s-a ajuns să se scrie, în acest citat, *şi* în locul lui *să*? În căutarea unui răspuns cît mai concludent, pornim tot de la interpretarea grafiei textului.

Apare suprinzător mai întîi că, în acest fragment de cîteva pagini, conjuncţia copulativă *şi* „et" se întîlneşte de peste o sută de ori. Faţă de frecvenţa atît de mare a lui *şi* „et", apariţia aceluiaşi *şi* numai o singură dată cu sensul de „să" trebuie pusă sub semnul întrebării. Bănuiala noastră capătă cu atît mai mult temei, cu cît nici conjuncţia *să* nu lipseşte, în acest scurt fragment, de la locul ei firesc, deci ori de cîte ori intervine o formă a conjunctivului : *să ia, să no mărînce, să nu meargă, să-lu aducemu, să prăîndzimu, să iubeşti, să ducemu, să aducă, să dea, să mărîncu, să sărutu, să te ia, să iau, să fiu dusu, să ia, să vadză.*

Apariţia, într-un fragment atît de mic, a lui *şi* „et" de peste o sută de ori, alături de apariţia lui *să* în toate situaţiile în care prezenţa sa este justificată, ne obligă să tragem concluzia că grafia ши ешимѹ = *şi eşimu* este o eroare evidentă a scribului în loc de съ ешимѹ = *să eşimu*. Cu alte cuvinte, susţinem că autorul manuscrisului a trecut, într-un moment de neatenţie, *şi* în loc să fi scris corect *să* ; a alunecat în această eroare, înlocuind pe *să* prin *şi*, pentru că întîmplarea a făcut să existe, în cuvîntul care urma lui *să*, un *şi* ca silabă accentuată : *să eşimu*. Prin urmare, anticipînd, în timp ce începuse scrierea lui *să*, silabisirea lui *şi* accentuat din cuvîntul următor, conjunctivul съ ешимѹ a primit, într-un moment de slăbire a atenţiei, forma ши ешимѹ. Avem, fără îndoială, un „*şi* pentru *să*", cum relevase Hasdeu [11], cu precizarea pe care

---

[10] Din fragmentul reprodus de B. P. Hasdeu din *Codex Sturdzanus* în *Cuvente den bătrîni*, II, p. 189—194.

[11] În CB, II, p. 198, observaţie menţionată şi de Ion Gheţie, care conchide apoi : „În nici un caz *şi* nu are în acest pasaj [*şi eşimu*] valoarea lui „et" cum susţine acad. Al. Rosetti" (SCL, XVI, p. 608).

o aducem aici : un *şi* scris din eroare pentru *să*[12]. Ca atare, nu poate fi vorba de un *şi* „et", cum înclină să admită acad. Al. Rosetti, dar nici de un *şi* „să", cum susţine Ion Gheţie, ci de *să* redat greşit prin *şi*[13].

Constatările de mai sus, apărute în urma interpretării grafiei textelor chirilice, ne conduc, în mod sigur, spre o altă deducţie ; ele demonstrează că, în nici unul din cele două exemple citate de Ion Gheţie din textele secolului al XVI-lea, nu poate fi vorba de prezenţa lui *şi* „să". Prin urmare, problema atestării lui *şi* „să" în secolul al XVI-lea se elimină de la sine, din lipsa unor argumente de care am putea să ţinem seamă.

DIOMID STRUNGARU

PE MARGINEA UNOR OPINII RECENTE ASUPRA *TETRAEVANGHELULUI* SLAVON DIN 1546 ŞI A *EVANGHELIARULUI DIN PETERSBURG*

Cîteva cercetări apărute în publicaţiile noastre în anii din urmă s-au ocupat de activitatea tipografiei din Sibiu în prima jumătate a secolului al XVI-lea, aducînd importante precizări asupra locului de apariţie a *Tetraevanghelului* slavon din 1546.

Într-un articol din revista *Korunk* (nr. 11/1964)[1] şi apoi într-un amplu studiu apărut în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj* din acelaşi an[2], S. Jakó a susţinut că tipăritura din 1546 provine din imprimeria sibiană, confirmînd astfel opinia lui N. Iorga că autorul ei, Filip Moldovennul, este una şi aceeaşi persoană cu Philippus Maler, presupusul tipograf al *Catehismului* din 1544. Prezenţa armelor Sibiului (două săbii încrucişate, cu vîrfurile în jos) într-unul din frontispiciile *Tetraevanghelului* slavon constituia principalul argument al cercetătorului clujean în favoarea acestei teze.

Descoperind în vara anului 1964 un exemplar al *Tetraevanghelului* într-o bibliotecă din Leningrad, L. Demény s-a oprit pe larg asupra lui, într-un articol scris în colaborare cu Dan

---

[12] De altfel, este ştiut că sînt frecvenţe greşelile de acest gen, care reflectă scrierea anticipată a unui cuvînt monosilabic, a unui sunet sau grup de sunete dintr-un cuvînt, în virtutea unor asemănări oarecare cu cuvîntul sau cu o parte a cuvîntului din aceeaşi sintagmă (aflate ceva mai înainte, la o distanţă de cîteva sunete). Dăm unele exemple, luate la întîmplare, în care s-a produs o denaturare fonetică a cuvîntului, ca urmare a înlocuirii greşite de sunete, prin anticipaţia scrierii cuvîntului următor : *cu* devenit *că* sub influenţa lui *că* următor : *să-şi întreabe* **că** *nusul*, **că** *dumneavaostră*... (în *Scrisoarea* oficială din Cîmpulung-Moldova, din 1595) ; *noao* devenit *noae* sub influenţa lui *e* din aceeaşi formă pronominală scurtă *ne* : *noae ne pare* (*ibidem*) ; *mormăntu* (formă frecventă în *Psaltirea Scheiană*) este scris din eroare (în psalmul 5, v. 11) *mărmăntu*, prin înlocuirea lui *o* din prima silabă cu *ă* din silaba următoare ; *Cîntecul lu David*, repetat de peste o sută de ori în *Psaltirea Scheiană*, îl găsim scris, în titlul psalmului 9, *Cîntelul lu David* (înlocuirea lui *c* prin *l*, datorită anticipaţiei asupra lui *lu* următor este evidentă).

[13] Exemplele de mai sus (de cuvinte scrise greşit, în împrejurarea arătată) sînt dintre cele mai numeroase în textele româneşti vechi. Ele pot servi, deci, ca o dovadă peremptorie că s-a scris din eroare *şi eşimu* în loc de forma corectă *să eşimu*. În sprijinul acestei interpretări putem invoca — dacă mai este necesar — şi faptul că autorul manuscrisului, căruia îi atribuim greşeala de a fi scris *şi* în loc de *să*, a comis şi alte greşeli în cele cîteva pagini ale fragmentului menţionat. El repetă, scriind *şi dizise şi dzise* (CB, II, p. 191) ; scrie, din neatenţie Їсакѹ în locul cuvîntului Ѧбрамъ din originalul slav ; trece (după cum a observat Hasdeu, *op. cit.*, p. 190): „*e* pentru *a* din grăbire" ; înlocuieşte cuvîntul *cum* prin *ca* sub evidenta anticipaţie asupra lui *va* următor, scriind *ca va* (în loc de *cum va*) ; scrie *e* în loc de *i*, *ea*, *ă* etc.

[1] *A legrégibb román nyomtatvány* (Cea mai veche tipăritură românească), în „Korunk", XXIII, 1964, nr. 11, 1530—1536.

[2] *Tipografia de la Sibiu şi locul ei în istoria tiparului românesc din secolul al XVI-lea*, în „Anuarul Institutului de istorie din Cluj", VII, 1964, p. 106, şi urm.

Simonescu[3]. Autorii ajung, în linii mari, la aceleaşi concluzii ca S. Jakó, la care se referă adeseori.

Aproximativ în acelaşi timp, A. Huttmann şi P. Binder, punînd în valoare o informaţie din 1556, au adus o dovadă importantă despre existenţa în Sibiu, la mijlocul secolului al XVI-lea, a unei tipografii cu litere chirilice, în care a văzut lumina zilei *Catehismul* din 1544. Aceeaşi tipografie, arată autorii, a scos şi *Tetraevanghelul* din 1546, fapt demonstrabil prin prezenţa stemei Sibiului (cele două săbii încrucişate) în paginile cărţii[4].

S-ar părea, la prima impresie, că lui S. Jakó îi datorăm cea dintîi afirmare a originii sibiene a *Tetraevanghelului*, lucru pe care L. Demény şi D. Simonescu îl recunosc în termenii următori : „nimeni dintre cercetători, cu excepţia lui Sigismund Jakó, n-a interpretat importanţa stemei în legătură cu fixarea locului de imprimare, Sibiul" [5]. În realitate, meritul de a fi descoperit cel dintîi apartenenţa *Tetraevanghelului* la tiparniţa sibiană revine cercetătorului Ferenc Hervay. Într-un articol elaborat în 1964 şi publicat în anul următor [6], Hervay demonstrează provenienţa sibiană a cărţii ce ne interesează tot în temeiul armelor oraşului Sibiu, reproduse într-unul din frontispicii. Cercetarea lui Jakó[7] s-a făcut pe baza informaţiilor furnizate de o terţă persoană asupra rezultatelor obţinute de Hervay, cum recunoaşte însuşi autorul : „asupra provenienţei sibiene a acestei tipărituri a avut amabilitatea să-mi atragă atenţia Borsa Gedeon, pe baza cercetărilor lui Hervay Ferenc"[8]. În contribuţiile ulterioare ale lui S. Jakó asupra tipografiei sibiene şi a *Tetraevanghelului* slavon din 1546, informaţia nu mai e repetată[9], deşi articolul lui Hervay, apărut în „Magyar Könyvszemle", este menţionat. Mai mult decît atît, cercetarea lui Hervay este considerată drept una dintre contribuţiile care „confirmă în toate punctul de vedere al tezelor noastre"[10]. Nu mai surprinde, de aceea, să-l vedem pe Jakó atribuindu-şi meritul identificării *Tetraevanghelului*, în termeni mai puţin elogioşi, dar nu mai puţin precişi decît o făcuseră L. Demény şi D. Simonescu : „am determinat *Tetraevanghelul* din 1546 — în acord cu părerea unor cercetători care s-au ocupat *mai recent*[11] de această problemă — drept tipăritură sibiană"[12].

Dependentă de cercetările lui Hervay, indirect de data aceasta, este şi lucrarea lui L. Demény şi D. Simonescu, cu atît mai mult cu cît, aşa cum arată Jakó, exemplarul din Leningrad al *Tetraevanghelului* slavon a fost găsit „în vara anului 1964 de către cercetătorul Ludovic

---

[3] *Un capitol important din vechea cultură românească (Tetraevanghelul, Sibiu,* 1546), în „Studii şi cercetări de documentare şi bibliologie", VII, 1965, nr. 1 (Supliment), p. 1—16.

[4] A. Huttmann-P. Binder, *Prima carte tipărită în limba română*, în „Călăuza bibliotecarului", XVIII, 1965, nr. 2, p. 84—86.

[5] *Loc. cit.*, p. 5.

[6] *L'imprimerie du maître Philippe de Nagyszeben et les premiers livres en langue roumaine*, în „Magyar Könyvszemle", 81, 1965, nr. 2, p. 119—127.

[7] Ne referim, aici şi în cele ce urmează, numai la chestiunea identificării *Tetraevanghelului* din 1546, nu şi la celelalte cercetări ale lui S. Jakó referitoare la tipografia sibiană, consemnate în articolele publicate de d-sa.

[8] *Tipografia de la Sibiu...*, p. 106, nota 22; cf. însă articolul din „Korunk", în care (p. 1534) e amintit numai Borsa Gedeon, numele lui Hervay fiind omis.

[9] În *Die Hermannstädter Druckerei im 16. Jahrhundert und ihre Bedeutung für die rumänische Kulturgeschichte*, în „Forschungen zur Volks- und Landeskunde", Sibiu, vol. 9, 1966, nr. 1, p. 40, nota 35, cu prilejul discutării unor lucrări consacrate *Tetraevanghelului* din 1546, se face o simplă trimitere, prin cf., la nota 2 a articolului lui Hervay, în care autorul revendică pentru sine identificarea tipăriturii sibiene.

[10] *Editarea cărţilor româneşti la Sibiu în secolul al XVI-lea — Noi rezultate în domeniul cercetărilor cu privire la prima carte tipărită în limba română*, în „Anuarul Institutului de istorie din Cluj", VIII, 1965, p. 125. După autor, „prin aportul altor cercetători [e vorba de Hervay şi Demény] sarcinile schiţate [de Jakó] în 1964 au şi început să fie rezolvate"; cf. articolul din „Forschungen", p. 40, n. 35.

[11] Sublinierea ne aparţine.

[12] *Editarea cărţilor româneşti la Sibiu în secolul al XVI-lea...* p. 119.

Demény... în cursul cercetărilor pe care le-a efectuat la faţa locului la cererea noastră"[13]. Cît priveşte contribuţia lui Huttmann şi Binder, ea este rezultatul unor investigaţii independente de cele întreprinse de Hervay, dar, probabil, posterioare acestora.

În concluzie, prioritatea revendicată de Hervay în abordarea şi soluţionarea problemei[14] este, indiscutabil, legitimă şi demonstrabilă. Făcînd acest act de justiţie, trebuie să admitem că, în problema ce ne interesează, „de o valoare deosebită istorică..., nou în interpretarea justă a faptelor" este nu articolul lui Jakó, ci cel al lui Hervay, care, el şi nu altcineva, „are meritul de a fi observat şi adîncit unele aspecte pe care cercetătorii anteriori le-au neglijat sau ignorat"[15].

Studiul lui Hervay se ocupă, de asemenea, de localizarea şi datarea aşa-numitului *Evangheliar din Petersburg*, considerat, pînă nu de mult, a fi apărut în jurul anului 1580, într-o localitate necunoscută. Făcînd o comparaţie atentă a corpurilor de litere folosite în această tipăritură şi în *Tetraevanghelul* din 1546, autorul ajunge la concluzia că *Evangheliarul din Petersburg* este o tipăritură ieşită din imprimeria sibiană, în jurul anului 1550 şi datorată, de asemenea, lui Filip Moldoveanul[16]. La concluzii identice şi folosind aceeaşi metodă de cercetare s-a oprit şi L. Demény în comunicarea *O tipăritură slavo-română precoresiană*, ţinută în 2 iunie 1965 la Institutul de istorie al Academiei şi publicată apoi în două rînduri[17]. Probabil că de data aceasta avem a face cu două cercetări independente, efectuate în acelaşi interval de timp. Strict cronologic, studiul lui Hervay precede însă comunicarea lui Demény, căci numărul 2/1965 al revistei „Magyar Könyvszemle", unde a apărut, a fost înaintat spre tipărire la 15 ianuarie 1965.

Am scris aceste rînduri pentru a semnala cercetătorilor români un articol interesant consacrat problemelor vechii noastre literaturi şi pentru a demonstra că, în filologie, critica de text poate avea importanţă nu numai pentru a limpezi raporturile dintre diversele monumente literare, ci şi pentru stabilirea priorităţii opiniilor emise asupra acestora[18].

august 1966 ION GHEŢIE

---

[13] *Editarea cărţilor româneşti la Sibiu în secolul al XVI-lea...*, p. 119.

[14] „C'est en mois d'avril 1964 que la description de la BRV, t. IV, p. 2 [e vorba de descrierea *Tetraevanghelului* din 1546] a attiré mon attention sur la gravure et j'en ai tiré la conclusion que Nagyszeben [= Sibiu] était le lieu d'impression du livre. Gedeon Borsa a fait connaître mon observation à Zsigmond Jakó. Mon manuscrit était déjà dans la rédaction, quand la publication de Jakó : A legrégibb román nyomtatvány („Korunk", 23, 1964, p. 1530—1536), où, il prend déjà position pour l'impression du livre à Nagyszeben, m'est parvenu" (F. Hervay, *loc. cit.*, p. 119, nota 2 a).

[15] L. Demény-D. Simonescu, *loc. cit.*, p. 9.

[16] *Loc. cit.*, p. 123.

[17] *Le premier texte roumain imprimé*, în „Revue roumaine d'histoire", IV, 1965, nr. 3, p. 385—412. *O tipăritură slavo-română precoresiană*, în „Studii", XVIII, 1965, nr. 5, p. 1001—1038.

[18] Nu am ţinut seama, în discuţia de mai sus, de comunicarea lui P. Olteanu, *Contribution à l'étude du lexique et du sémantisme de la langue roumaine ancienne*, ţinută la 21 mai 1965 şi rezumată în „Bulletin de la Société roumaine de linguistique romane", II, 1965, p. 24—26. Cititorul neavertizat al „Buletinului" ar putea crede că o serie de informaţii privitoare la identificarea, localizarea, datarea sau traducerea *Evangheliarului din Petersburg* aparţin autorului şi că au fost formulate înaintea lui L. Demény, E. Petrovici şi a altor cercetători, cu atît mai mult cu cît P. Olteanu se trece, alături de Ion Bogdan, S. Puşcariu şi L. Demény, printre cei ce au „semnalat" textul (şi l-a „semnalat" într-adevăr, la trei sferturi de veac după I. Bogdan, în „Limbă şi literatură", 1962, p. 72 sub titlul de... *Evanghelia de la Moscova* !). În realitate, P. Olteanu s-a ocupat în comunicarea citată *numai* de lexicul *Evangheliarului din Petersburg* (aşa cum putea fi el cunoscut la acea dată din studiul lui I. Bogdan şi din cele trei zaceale publicate), iar celelalte consideraţii (datare, localizare etc.) le-a luat ulterior (în momentul întocmirii rezumatului) din contribuţiile consacrate tipăriturii sibiene, apărute după comunicarea d-sale.

ASUPRA DICŢIONARULUI DE FRECVENŢĂ AL LIMBII ROMÂNE

Elaborarea unui dicţionar de frecvenţă al limbii române reprezintă o valoroasă contribuţie la rezolvarea unei serii întregi de probleme majore de lingvistică generală şi totodată răspunde unor reale cerinţe de ordin social-cultural [1].

Pentru o rezolvare deplină a problemelor complexe ce le implică întocmirea unui astfel de dicţionar revista „Limba română" a iniţiat o largă dezbatere cu participarea unui număr cît mai mare de lingvişti, matematicieni, statisticieni precum şi a altor specialişti care sînt interesaţi în elaborarea acestei lucrări.

În articolele care inaugurează discuţiile sînt propuse pentru dezbatere o serie de probleme teoretice referitoare la sensul cuvîntului, la unitatea lui semantică, polisemie, omonimie etc., precum şi numeroase aspecte de ordin lexicografic (structura dicţionarului, selecţionarea materialului, etapele de elaborare şi multe altele) de a căror rezolvare depinde desăvîrşirea acţiunii întreprinse.

Prin caracterul său, dicţionarul se va deosebi în mod radical de dicţionarele de frecvenţă apărute[2]. Dicţionarele de frecvenţă existente se mărginesc numai la caracterizarea statistică a limbii respective, dicţionarul de frecvenţă al limbii române proiectat va înlătura această deficienţă prin îmbinarea judicioasă a analizei statistice şi semantice. Semnalarea şi rezolvarea aspectului semantic va reprezenta aportul deosebit de valoros al lingviştilor români la elaborarea dicţionarelor de frecvenţă, va ridica această ramură a lexicografiei pe o treaptă superioară. Totodată utilizarea dicţionarului în probleme teoretice şi practice va creşte. Pe lîngă multiplele posibilităţi de folosire reliefate[3], am dori să subliniem faptul că dicţionarul de frecvenţă, privit nu ca o simplă listă de cuvinte, ci ca un „dicţionar de frecvenţă *pe sensuri*"[4] întocmit în plan riguros sincronic, poate servi drept bază pentru studiul schimbărilor funcţionale în sistemul lexical al limbii şi totodată şi pentru studierea diferitelor „deplasări" semantice în cadrul stilurilor funcţionale ale limbii române. Cercetările efectuate în acest plan pot oferi date preţioase şi pentru diferite alte dicţionare ale limbii române.

În perioada actuală, cînd prestigiul limbii române pe arena internaţională cunoaşte o creştere deosebită, cînd numărul străinilor ce studiază limba română se măreşte din an în an, se pune tot mai acut problema alcătuirii manualelor, culegerilor de texte, vocabularelor, destinate celor ce studiază limba română ca limbă străină. Pentru a asigura însuşirea rapidă şi temeinică a limbii române de către străini e necesar ca toate aceste materiale să fie axate pe un vocabular fundamental (esenţial), vocabular care are ca punct de plecare dicţionarul de frecvenţă. Fără îndoială că vocabularul fundamental constituie o problemă derivată, însă dată fiind deosebita sa însemnătate practică nu poate fi trecut cu vederea cînd se vorbeşte de necesitatea elaborării dicţionarului de frecvenţă al limbii române.

L. Farcaş şi E. Iliescu

---

[1] Cf. I. Coteanu, *Pentru un dicţionar de frecvenţă al limbii române*, LR, XV, 1966, 4, p. 339—340; Gh. Bolocan, *În legătură cu unele aspecte ale dicţionarului de frecvenţă al limbii romane*, *ib.*, p. 341—344; M. Seche, *Dicţionarul de frecvenţă al limbii române ca dicţionar semantic*, *ib.*, p. 345—348.

[2] H. S. Eaton, *Comparative Frequency List Based on the first thousand Words in English, German and Spanish Frequency List in Experiments and Studies in modern Language Teaching*, University of Chicago, 1934; H. H. Josselson, *The Russian Word Count*, Detroit, 1953; E. A. Steinfeldt, *Ceastotnîi slovar sovremennogo russkogo literaturnogo iazîka*. Tallin, 1963; Alphonse Juilland, P.M.H. Edwards, Ileana Juilland, *Frequency Dictionary of Rumanian Words*, Londra-Haga-Paris, 1965.

[3] Gh. Bolocan, *art. cit.*, p. 342.

[4] I. Coteanu, *art. cit.*, p. 339 (subliniat de autori).

PRIMUL CONGRES INTERNAȚIONAL DE STUDII BALCANICE ȘI SUD-EST EUROPENE

Între 26 august și 1 septembrie 1966 a avut loc la Sofia primul Congres internațional de studii balcanice și sud-est europene, organizat de Asociația internațională de studii sud-est europene.

La lucrările Congresului, care s-au desfășurat în localul Universității de Stat din Sofia, au participat peste 1300 de delegați din toate țările balcanice și din alte țări ale continentului nostru precum și din alte continente. La ședințele plenare și la ședințele pe secții au fost ascultate peste 500 de comunicări științifice și 11 referate colective.

Congresul a fost deschis de acad. Vladimir Gheorghiev, președintele Comitetului permanent al Asociației internaționale de studii sud-est europene, care a subliniat necesitatea unei colaborări strînse între balcanologii din diferite țări într-un spirit constructiv.

La ședințele plenare s-au prezentat următoarele rapoarte generale :

„*Popoarele Europei de sud-est și rolul lor în istorie* (elaborat de E. Condurachi, D. Zakythinos, H. Inalcik, A. Daskalakis, V. Maciu, D. Djordjević, N. Todorov, S. Pollo) ; *Dezvoltarea literaturii sud-estului european în legătură cu celelalte literaturi din sec. XVIII pînă în zilele noastre* (A. Mirambel) ; *Comunitate și diversitate în arta țărilor balcanice (sec. XVI — începutul sec. al XVIII-lea* — (M. Hadzidakis) ; *Problemele fundamentale ale lingvisticii balcanice* (V. Gheorghiev''. La rapoartele generale, în calitate de coautori au participat următorii membri ai delegației române : acad. Al. Rosetti, prof. Al. Dima, prof. M. Berza, prof. V. Maciu, prof. R. Vulpe, V. Vătășianu, S. Nestor.

Delegația română la acest congres a fost condusă de acad. C. Daicoviciu, fiind formată dintr-un mare număr de specialiști, din diferite domenii : istorici, lingviști, folcloriști, etnografi, specialiști în istorie literară și arte.

Lucrările congresului s-au desfășurat în 11 secții : arheologie, istorie antică, istoria sec. V—XV, istoria sec. XV—XVII, istoria sec. XVIII — cea de-a doua jumătate a sec. al XIX-lea, istoria sec. XIX—XX, literatură, folclor, etnografie, arte, lingvistică.

În secția de lingvistică s-au ținut peste 100 de comunicări din cele mai variate domenii. Astfel, un număr mare de comunicări au tratat probleme privind limbile balcanice în totalitatea lor. Dintre acestea citãm : W. Merlingen (Austria) *Substrat, superstrat în limbile balcanice* ; D. Brozović (R.S.F. Iugoslavia) *Unitatea și diversitatea limbilor balcanice* ; E. Seidel (R.D.G.) *Obiectul lingvisticii balcanice* ; L. Gáldi (R.P. Ungară) *Sistemul articolelor balcanice* ; V. Hořejši (R.S. Cehoslovacă) *Nume eterogene și opoziția animat — non-animat în limbile balcanice* ; L. Djamo-Diaconița (Republica Socialistă România) *Contribuții la paremiologia balcanică* ; P. Ivić

(R.S.F. Iugoslavia) *Legături fonologice între limbile balcanice*; A. V. Desnițkaia (U.R.S.S.) *Reconstrucția elementelor vechii limbi albaneze și problemele lingvisticii balcanice*;

Raporturile limbii române cu diferite limbi balcanice au fost prezentate de un mare număr de specialiști : E. Petrovici (Republica Socialistă România) *Elemente sud-slave orientale în istroromână și problema teritoriului de formare a limbii române*; I. Pătruț (Republica Socialistă România) *Cronologia raporturilor lingvistice dintre română și slavă*; R.G. Piotrovski (U.R.S.S.) *Despre palatalizarea consoanelor romano-balcanice*; I. Galăbov (R.P. Bulgaria) *Contacte bulgaro-române la sud de Dunăre*; M. Iliescu (Republica Socialistă România) *Din nou despre pierderea infinitivului în limba română;* Z. Wittoch (R.S. Cehoslovacă) *Câteva aspecte ale problemei influenței slave asupra lexicului românesc*; E. Vrabie (Republica Socialistă România) *Metaforele terminologice la români și la celelalte popoare sud-est europene*; Gh. Bolocan (Republica Socialistă România) *Schimbări fonetice în graiurile bulgare produse de contactul cu limba română*; M. Domi (R.P. Albania) *Concordanțe și analogii sintactice albano-române*; Gh. Demiraj (R.P. Albania) *Asupra schimbării genului substantivelor la plural în albaneză și română*; S. Floqi (R.P. Albania) *Construcții tautologice în albaneză și în româna contemporană*; V. Ghelaru (Republica Socialistă România) *Elemente românești în limba bulgară în secolul al XIX-lea*; J. Smrčkova (R.S. Cehoslovacia) *Observații asupra raporturilor dintre primele traduceri bilingve românești și prototipurile lor slave*; B. Nastev (R.S.F. Iugoslavia) *Asupra elementelor aromâne în macedoneană.*

Un număr mare de comunicări au tratat diferite probleme ale limbii albaneze. Iată câteva titluri : E. Hamp (U.S.A.) *Limba albaneză și vecinii ei*; H. Mihăescu (Republica Socialistă România) *Elementele latine ale limbii albaneze*; A. Dodi (R.P. Albania) *Sistemul vocalic al limbii albaneze*; A. Kostallari (R.P. Albania) *Câteva particularități ale formării limbii literare naționale albaneze.*

Dintre comunicările care s-au referit la raporturile lingvistice dintre limba bulgară și unele limbi balcanice amintim : Iv. Kocev (R.P. Bulgaria) *Despre caracterul balcanic al palatalizării consoanelor finale în bulgară*; J. Rusek (R.P. Polonă) *Balcanisme în operele bulgare din sec. XII—XIII*; H. Eren (Turcia) *Limbile balcanice și graiurile turcești din Balcani.*

În comunicările ținute la congres, dintre care am citat numai o mică parte, au fost dezbătute probleme aparținînd unor domenii diferite ale lingvisticii, ca : fonetică și fonologie, lexicologie, gramatică, probleme generale ale limbilor în contact, dialectologie, limbă literară etc.

În cursul discuțiilor au fost făcute unele propuneri cu caracter organizatoric menite să lărgească colaborarea specialiștilor balcanologi în domeniul lingvisticii. Iată câteva din aceste propuneri :

a) să se înființeze pe lîngă Comitetul internațional de studii sud-est europene o comisie permanentă în probleme de lingvistică ;

b) să se organizeze studierea sistematică a toponimicelor Peninsulei Balcanice ;

c) să se înceapă strîngerea și studierea sistematică a unor materiale cu privire la limbile balcanice dispărute ;

d) să se înființeze un centru bibliografic permanent în domeniul lingvisticii balcanice pe lîngă revista „Lingvistica balcanică".

În ședința de închidere, acad. Vl. Gheorghiev a făcut un amplu bilanț al lucrărilor congresului, subliniind importanța lui pentru colaborarea oamenilor de știință din țările balcanice. Tot la această ședință, acad. E. Condurachi, secretarul general al Asociației internaționale de studii sud-est europene, a prezentat o informare asupra hotărîrilor luate de Comitetul internațional de conducere a asociației.

În afara lucrărilor propriu-zise ale congresului, comitetul bulgar a organizat o interesantă expoziție a cărților și publicațiilor ce se ocupă cu studierea Europei de sud-est. Au fost amenajate, de asemenea, standuri de cărți destinate participanților la congres, precum și vizionări de filme etnografice și folclorice din țările balcanice.

Trebuie subliniată în mod deosebit buna organizare a congresului și ospitalitatea acordată de gazde.

Se poate aprecia că primul Congres internațional de studii balcanice și sud-est europene a însemnat o contribuție valoroasă atît în ceea ce privește schimbul de idei și confruntarea unor opinii, cît și prin strîngerea legăturilor dintre specialiști.

GH. BOLOCAN

ALEXANDRU GRAUR, *La romanité du Roumain*, Bucarest, 1965 (Bibliotheca historica romaniae), 67 p.

Cartea academicianului profesor Alexandru Graur, cu titlul ei atît de grăitor, stîrnește un interes deosebit, atît în rîndul specialiștilor, cît și în rîndul tuturor celor care sînt preocupați de problema romanității și a formării limbii și poporului român. Această problemă, atît de controversată în trecut, mai are și astăzi unele aspecte nerezolvate, care par de multe ori chiar insolubile. De aceea, o sintetizare ca aceasta, făcută cu autoritatea lingvistică a acad. prof. Graur, este foarte binevenită. Cartea are marele merit de a oferi într-un volum condensat cele mai importante date necesare pentru conturarea cît mai precisă a ceea ce putem considera sau nu romanitate în limba română, așadar ea reprezintă mai mult decît spune autorul (p. 35): „o sinteză a tuturor modificărilor din limba română care au contribuit la diferențierea ei de romanica occidentală"; înlănțuind trecutul, prezentul și, după cum vom vedea, chiar viitorul limbii române, lucrarea conturează valoarea în sine a acesteia ca limbă romanică, vitalitatea tendințelor ei romanice care s-au păstrat cu toată trecerea timpului.

Metoda folosită de autor pentru structura lucrării este ingenioasă. Domnia-sa nu pornește de la o idee, pe care să o susțină în continuare cu argumente potrivite, ci, așa cum credem că o cere adevărata știință, pornește de la o serie de întrebări, la care răspunde pe rînd, ajungînd la sfîrșitul cărții la răspunsul care se impune, adică la adevăr. O mare calitate a autorului constă și în faptul că a știut să aleagă esențialul din mulțimea de fapte care în mod firesc se acumulează în mintea cercetătorului hotărît să abordeze un subiect atît de vast. Această calitate, a conciziunii, comportă desigur și unele riscuri, atunci cînd vin în discuție probleme mai puțin clare, pentru a căror elucidare cititorul este obișnuit să nu se mulțumească cu simpla afirmație, ci se așteaptă la o documentație mai amplă. Cartea are meritul de a ține echilibrul între aceste două cerințe, a conciziunii și a argumentației susținute. Desigur, s-a avut în vedere o anumită categorie de cititori. Altora, mai ales străini, mai puțin familiarizați cu problemele de lingvistică românească, s-ar putea ca unele fapte, nesprijinite de exemple sau indicații bibliografice, să le producă nedumerire. De exemplu, cînd e vorba de verbele reflexive românești de origine slavă care au favorizat dezvoltarea valorii reflexive a unor verbe de origine latină, cîteva exemple ar fi fost binevenite. Tot așa, afirmația, demnă de reținut, că pasivul format cu verbul *a fi* a recîștigat vigoare în ultimii ani sub influența limbii ruse se cerea însoțită de exemple care să ofere o imagine mai precisă a acestui fenomen. Autorul vorbește despre folosirea în unele cazuri a subjonctivului în locul infinitivului ca fiind datorită unei influențe străine, fără să arate care anume. Poate ar fi fost util să se lămurească acest punct, nu tocmai limpede pentru toată lumea.

Studiul acordă o atenţie specială acelor compartimente ale limbii care sînt mai stabile şi în consecinţă capabile în mai mare măsură să determine conservarea caracterului tradiţional. În fiecare dintre aceste compartimente se studiază cantitatea schimbărilor produse, începînd din epoca latină, şi în special schimbările cauzate de fapte exterioare latinei şi limbilor romanice. Acest studiu se face cu toată prudenţa necesară, cunoscută fiind preocuparea autorului de a diferenţia factorul intern de cel extern din evoluţia unei limbi şi de a combate tendinţa, la modă la un moment dat, spre explicarea tuturor fenomenelor prin împrumut.

În primul capitol, „Tendences latines et romanes. Influences étrangères sur le roumain", se trec în revistă principalele transformări (din domeniul foneticii, morfologiei, sintaxei şi lexicului) intervenite în latina clasică, în trecerea ei spre limbile romanice, arătîndu-se în mod deosebit cele caracteristice Romaniei orientale şi în special românei. Unele dintre aceste transformări sînt datorate unei evoluţii interne a limbii, altele unor influenţe străine. Despre sunetul *ă* din română, autorul, eliminînd celelalte ipoteze, ajunge la concluzia că trebuie să fie o moştenire datorată substratului, deoarece acest sunet se întîlneşte şi în limbile bulgară şi albaneză. Consoanele noi se explică, în cea mai mare parte, prin evoluţia normală a elementelor latine. Fenomenul palatalizării labialelor trebuie să fie explicat, spune autorul, prin influenţa maghiară şi sîrbă. Singurul caz indiscutabil de consoană luată din altă limbă, spune autorul, este *h*, care a intrat în română prin cuvinte împrumutate din slavă. Aici ar trebui, cred, avut în vedere şi faptul că, pe lîngă *h* (în diferitele lui variante) intrat în limba română prin alte limbi în afară de slavă (maghiară, greacă, foarte multe din turcă), există şi un *h* dezvoltat pe cale internă : fie ca o consoană epentetică pentru evitarea hiatului în interiorul unui cuvînt (*măduhă*) sau în fonetică sintactică (*hăsta, hăla*) fie la începutul unor cuvinte, înainte de vocală (*harap, harmăsar, hogeag*) fie dezvoltat dintr-un mai vechi *v* iniţial (*volbură — holbură, vulpe — hulpe*) sau, în sfîrşit, întîlnit în formaţii onomatopeice, exclamaţii, interjecţii (*ah, hei* etc.).

Deşi considerată ca cel mai stabil compartiment al limbii, morfologia românească este la prima vedere destul de diferită de cea latină, însă majoritatea schimbărilor se explică prin evoluţia elementelor latine, fără nici o intervenţie a limbilor vecine, dovadă că alte limbi romanice, în condiţii deosebite, au evoluat, în mare, aproape în acelaşi fel, caracterizîndu-se în general prin tendinţa de simplificare, reducerea în număr a tipurilor de flexiune (declinare şi conjugare), eliminarea verbelor deponente, pierderea aspectului ca o categorie morfologică, tendinţa spre analitism (numeroase forme simple sînt înlocuite cu forme compuse). Multe dintre aceste tendinţe îşi au rădăcinile încă din latină. Autorul, cunoscut specialist în acest domeniu, reliefează cursul dezvoltării fenomenelor din momentul iniţial pînă în actualitate. Caracteristice proprii românei, neîntîlnite în celelalte limbi romanice, sînt păstrarea unor cazuri în flexiunea nominală, dezvoltarea cu precădere a conjugării a IV-a, pe care autorul o consideră rezultat al unei influenţe străine (multe verbe de conjugarea a IV-a sînt împrumuturi din slavă, maghiară, greacă), dezvoltarea mare a valorilor reflexivului ; pentru mai-mult-ca-perfect româna posedă o formă sintetică, reprezentînd în realitate mai-mult-ca-perfectul subjonctivului din latină. O caracteristică a românei este rolul important al alternanţelor fonetice pentru marcarea unor categorii morfologice. În paragraful, larg dezvoltat, dedicat acestor alternanţe, autorul afirmă : „Pendant une longue période on a senti le besoin d'avoir plusieurs marques pour la même catégorie grammaticale... Ce besoin a été satisfait par la création d'alternances phonétiques" (p. 19). Această formulare ne-ar putea face să credem, la prima vedere, că alternanţele au fost create pentru a satisface nevoia unei mărci morfologice duble. Cred însă că problema ar trebui pusă invers. Din analiza făcută de autor în continuare reiese că este vorba de anumite transformări fonetice care, o dată produse, au ajuns să se impună în toate cazurile similare şi să aibă importantul rol morfologic pe care îl cunoaştem.

În legătură cu acest fenomen, ni se pare interesant de semnalat că în dialectul leonez din Spania se întîlneşte un fenomen asemănător, pe care lingviştii spanioli îl numesc „inflexión de la vocal tónica", „inflexión vocálica", „inflexión metafonética" sau „metafonía". În linii mari, aceasta constă din închiderea vocalei tonice sub influenţa unei vocale finale mai închise (ex. *a>e, o>u, e>i*, sub influenţa unui *-u* final, dialectal pentru *-o* : *pelu* pentru *palo*, *putru* pentru *potro*, *panuilu* pentru *panuelo*). Fenomenul duce şi la diferenţierea genului şi a numărului după vocala tonică (*sentu*, *m.* — *santa*, f. ; *guetu*, m. — *gata*, f. ; *ninu*, m. — *nena*, f. ; *caldiru*, sg. — *calderos*, pl. ; *guetu*, m. — *gatos*, f.). S-a încercat să se explice această caracteristică dialectală prin faptul că regiunile în care se întîlneşte au fost colonizate de romani cu coloniştі veniţi din sudul Italiei, unde de asemenea se întîlneşte fenomenul respectiv[1].

În ce priveşte articolul postpus, trăsătură importantă care deosebeşte româna de celelalte limbi romanice, autorul îi dă o explicaţie originală şi convingătoare, bazată pe o trăsătură specifică limbii române, plasarea determinantului după determinat. Datorită acestui fapt, articolul a putut fi cu timpul detaşat de la determinantul care îi urma şi ataşat la determinatul care îi preceda (după schema : *porcus/ille silvaticus > porcus ille/ silvaticus*).

Pentru explicarea conservării declinării în limba română, autorul foloseşte o argumentaţie deductivă : „Ici aucune hésitation n'est plus possible : le vocatif roumain en *-o* provient du slave. Or, du moment que le vocatif féminin este d'origine slave, qu'est-ce qui nous empêche d'admettre que le masculin vient lui aussi du slave? Et si le vocatif a été emprunté, avec ses désinences, pourquoi ne pas admettre que la conservation de la déclinaison, dans son ensemble, avec ses désinences d'origine latine, doit quelque chose au slave ?" (p. 25). Concluzia ar fi, cu alte cuvinte, că ceea ce s-a păstrat din flexiunea nominală în limba română se datorează influenţei slave, nu în sensul că morfemele ar fi împrumutate din slavă, ci obiceiul de a marca într-un fel diferenţa dintre cazuri, ceea ce a avut ca rezultat conservarea desinenţelor nominale de origine latină. În felul acesta s-a întîmplat un fenomen care poate părea paradoxal : influenţa slavă asupra limbii române a avut ca efect să depărteze româna de celelalte limbi romanice, dar să o menţină mai aproape de latină, de structura sintetică a acesteia. Acest fenomen din istoria limbii române este demn de luat în seamă cu atît mai mult cu cît, făcînd o comparaţie cu istoria celorlalte limbi romanice, constatăm că, deşi acestea au suferit influenţa unor limbi mai sintetice, limbile germanice cu o declinare bine conturată, totuşi acest lucru nu a contribuit la păstrarea cazurilor din latină. Am putea ajunge deci la concluzia că au mai existat probabil şi alţi factori, poate interni, care au intrat în acţiune pentru a se ajunge la aspectul actual al declinării româneşti.

Lexicului i se acordă în acest capitol un spaţiu restrîns. Dintr-un sondaj făcut în dicţionarul lui Tiktin reiese că procentul cuvintelor moştenite din limba latină nu trece, în general, de 14% şi că într-un moment cînd româna primise deja un număr important de neologisme latine şi romanice, elementele de origine latină la un loc nu egalau în număr cuvintele împrumutate din alte limbi. Obiecţiei pe care cititorul ar fi îndemnat să o facă, referindu-se la factorul frecvenţă care ar trebui să fie luat în considerare în astfel de statistici, autorul îi vine în întîmpinare în capitolul următor : „Résistance du roumain aux influences étrangères". Aici se arată că în două fragmente de texte din secolul al XVI-lea majoritatea covîrşitoare o reprezintă cuvintele moştenite din latină. Se scoate în evidenţă şi faptul că, de obicei, cuvintele împrumutate din limbi străine nu durează prea mult, nu ajung să prindă rădăcini în limbă, în timp ce cuvintele din fondul vechi rezistă la tendinţele de eliminare. Dintr-o pagină a dicţionarului Tiktin, mai mult de jumătate din cuvinte (toate de origine străină) sînt azi complet ieşite din uz. La aceasta se mai adaugă şi un factor foarte important, relevat pe drept cuvînt de autor : vitalitatea

[1] Cf. Ramón Menéndez Pidal, *El dialecto leonés*, Oviedo, 1962, p. 50—52 ; 155—163.

tendinţelor proprii românei, continuatoare ale celor din latină, care au putut fi slăbite la un moment dat, dar s-au întărit din nou, de cîte ori circumstanţele au permis-o. Acestea se afirmă cu mare forţă după 1800, lucru care va fi ilustrat în capitolul următor, „Influences latine et romane sur le roumain. Action des tendances héritées du latin". Dacă în prima parte a cărţii se insistă mai ales asupra fenomenelor care au făcut ca româna să se diferenţieze de limba latină şi apoi de celelalte limbi romanice, în acest capitol se scoate în relief tendinţa limbii române de a-şi pierde unele trăsături străine, nepotrivite cu structura ei romanică, şi de a se apropia astfel mai mult de familia limbilor romanice, din care face parte în mod firesc. Aceasta mai ales în ce priveşte vocabularul şi morfologia. Dintre trăsăturile datorate unor influenţe străine, care îndepărtează româna de celelalte limbi romanice şi care în zilele noastre dispar sau slăbesc, contribuind astfel la reîntărirea caracterului romanic al românei, se remarcă : palatalizarea labialelor, pe cale de dispariţie din cauza generalizării limbii literare, lipsa de productivitate a conjugării în *-l*; chiar şi conjugarea în *-i* şi-a pierdut supremaţia, marea masă a verbelor împrumutate recent aparţin conjugării I. Tot aşa, alternanţele fonetice, în special cele vocalice, nu mai sînt productive (forme ca *făbrici, cravăţi, evoacă* sînt considerate azi vulgare). Slăbirea alternanţelor în morfologie, micşorînd diferenţele între formele gramaticale ale aceluiaşi cuvînt, aduce româna pe calea analitismului, specifică limbilor romanice. Aceeaşi tendinţă spre analitism se observă şi în legătură cu flexiunea nominală care dă semne de slăbire : marcarea cazurilor (genitiv şi dativ) se face din ce în ce mai mult prin articolul prepus sau prin prepoziţii. Vocativul este înlocuit adesea cu nominativul. Tendinţa spre analitism apropie româna de celelalte limbi romanice în două privinţe. În primul rînd, făcînd-o să semene mai mult cu acestea din urmă ca structură morfologică. Pe lîngă aceasta mai există un fapt pe care am dori să îl relevăm şi anume : în limba spaniolă din America se observă o tendinţă asemănătoare, de simplificare a flexiunii şi de reducere a redundanţelor morfologice[2]. Se poate considera, aşadar, că este vorba despre o tendinţă comună care se manifestă cu mai multă putere în anumite momente din dezvoltarea limbilor romanice, aşa cum s-a manifestat în momentul formării acestora din limba latină.

În ce priveşte trăsăturile actuale ale sintaxei, autorul vorbeşte despre tendinţa de a se renunţa la acordul după caz între substantiv şi adjectiv, la feminin singular, şi despre unele cazuri de plasare a adjectivului înaintea substantivului.

Acest capitol al cărţii este deosebit de valoros prin noutatea problemelor studiate. Pe lîngă schiţa trăsăturilor specifice limbii române contemporane, găsim aici şi o imagine a ceea ce va fi limba română în viitor. Desigur că faptele analizate în acest capitol nu se găsesc cu uşurinţă în operele scrise, ele trebuie observate mai ales în limba vorbită, de aceea este şi foarte greu să se afirme cu toată siguranţa că anumite fapte reprezintă într-adevăr o tendinţă şi că această tendinţă are toate şansele să devină un fapt de limbă sau este vorba doar de o trăsătură întîmplătoare a vorbirii. Dacă unele dintre faptele citate aici ca o caracteristică a limbii române vorbite în zilele noastre ne sînt cunoscute şi trebuie să recunoaştem că ele capătă o putere de circulaţie din ce în ce mai mare, altele par oarecum curioase şi neobişnuite. Mă refer de exemplu la afirmaţia că un ţăran va spune mai degrabă *la capătul lu cîmpu ăsta*, decît *la capătul cîmpului ăstuia* (p. 41). Cred că în ce priveşte tendinţa de a folosi formele analitice în locul celor sintetice trebuie să facem o deosebire între dativ, care într-adevăr este des folosit în vorbire într-o formă analitică (*dau apă la vite*) şi genitiv, unde tendinţa spre analitism se manifestă, cel puţin pînă în prezent, în special pentru numele de persoană feminine care se construiesc frecvent la genitiv, la fel cu cele masculine, cu ajutorul articolului prepus (*rochia lui mama, lui*

[2] Am analizat acest fenomen în articolul *Tendinţe în flexiunea pronominală a spaniolei americane*, în *Omagiu lui Alexandru Rosetti*, Bucureşti, 1965, p. 815.

Maria). Alte fapte care mi se par neobişnuite şi pe care autorul le citează ca manifestări ale unor tendinţe actuale în limbă sînt forma de genitiv-dativ *cearei*, ca o manifestare a tendinţei (existentă într-adevăr în exemple ca *floarei*) de a păstra şi la acest caz diftongul nominativului şi deci de a se desfiinţa alternanţa vocalică, sau exprimarea, despre care autorul spune că este folosită mai recent, *Zîmbetul unei femei frumoasă*, cu lipsa acordului între adjectiv şi substantiv.

Desigur că numai viitorul, spre care acest capitol deschide un orizont larg, va putea constata cu certitudine dacă aceste lucruri vor ajunge să constituie într-adevăr trăsături specifice limbii române.

Ultimul capitol al cărţii se ocupă de vocabularul internaţional şi de formarea cuvintelor în româna modernă. Aici se vorbeşte despre îmbogăţirea vocabularului limbii române, în ultimele două secole, cu cuvinte noi, aproape toate de origine latină, din terminologia ştiinţifică, politică etc. Autorul aduce aici şi o contribuţie la problema mereu controversată a căii de intrare a unor neologisme în limba noastră, arătînd că mulţi termeni luaţi direct din franceză au fost transpuşi într-o formă mai apropiată de cea din italiană sau latină, sau alteori au intrat în limbă în forma lor scrisă, ceea ce a permis ca noile cuvinte să fie atribuite unor clase morfologice româneşti şi să li se organizeze o flexiune românească.

Cuvintele de acest fel au înlocuit în mare parte împrumuturile anterioare, mărind astfel proporţia cuvintelor romanice.

Pentru a cerceta care este ponderea înnoirilor în vocabularul românesc contemporan, autorul analizează cîteva pasaje din presă (anul 1965), în care cuvintele noi, internaţionale, reprezintă în medie 300% faţă de cele vechi, tradiţionale. Autorul este de părere că presa foloseşte un vocabular aproape identic cu cel al limbii literare vorbite şi că limba folosită în articolele din presă privitoare la lucrările agricole, şi care conţine în medie 200% cuvinte noi, este cea folosită de toată lumea, incluzînd pe ţărani. Aici, din nou, aşa cum s-a întîmplat în capitolul precedent, este vorba de surprinderea trăsăturilor vii, mereu în mişcare, ale limbii, de aceea afirmaţiile categorice sînt greu de făcut. Nu putem spune cu certitudine cum vorbesc în momentul de faţă ţăranii, deşi ar părea curios ca ei să folosească expresii ca : „ne-a prilejuit constatarea" sau „au efectuat operaţiunea". Avem însă impresia că cei care se străduiesc să folosească corect limba literară vorbită evită să spună că „au *vizionat* un film" sau că „un artist *atacă* un anumit gen", deoarece acest fel de exprimare, întîlnit din ce în ce mai mult în presă, pare tehnicist şi dă dovadă de o oarecare lipsă de bun gust. Şi în această privinţă numai viitorul va putea permite concluzii definitive.

În ultima parte a capitolului se vorbeşte despre formarea cuvintelor în româna modernă, arătîndu-se că în ce priveşte acest mijloc de îmbogăţire a vocabularului sînt urmate aceleaşi tendinţe de reîntărire a elementului latin.

Cu adevărată măiestrie, autorul îl aduce pe cititor la sfîrşitul cărţii, după ce l-a condus prin întreaga istorie a limbii române, de la începuturi şi pînă în ziua de astăzi, să ajungă singur la concluzia formulată în încheiere : „Tout démontre donc que l'évolution des temps derniers a raproché et continue à rapprocher le roumain des autres langues romanes : les tendances qu'il a héritées du latin ne sont pas annulées, tandis que les changements subis sous l'influence des langues non romanes sont en général superficiels et sont éliminés dès que l'occasion s'en présente."

Florenţa Sădeanu

28 iulie 1966

VASILE SCURTU, *Termenii de înrudire în limba română*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1966, 402 p.

Prezentată în 1949 ca teză de doctorat, lucrarea lui Vasile Scurtu, *Termenii de înrudire în limba română*, vede lumina tiparului în 1966, într-o formă mult îmbogăţită, avînd în vedere, de data aceasta, toate dialectele limbii române, nu numai pe cel dacoromân. Chiar dacă informaţiile pentru dialectul istroromân sînt mai sărace decît pentru celelalte dialecte (şi aceasta datorită lipsei unui dicţionar istroromân) putem considera că lucrarea amintită dă o imagine generală a terminologiei înrudirii în limba noastră. Cartea pe care o recenzăm este prima lucrare de acest fel apărută la noi, fapt ce trebuie subliniat, în mod deosebit, chiar de la început.

Cercetarea cu atenţie a bibliografiei româneşti şi străine ce-i putea sta la dispoziţie privind termenii de înrudire în limba română, consultarea unei bogate literaturi populare şi culte, folosirea întregului material pe care-l oferea *Atlasul lingvistic român*[1], valorificarea informaţiilor bogate culese de pe teren arată grija autorului de a nu-i scăpa, pe cît posibil, nici un termen din domeniul cercetat. Unii din termenii discutaţi nu sînt notaţi în dicţionare, iar alţii sînt foarte rar atestaţi în literatura consultată. Am aminti aici doar cîteva sinonime ale substantivului *fiu: drahiu, oglu, zade* (p. 44, nota 2).

Discuţiile sînt bogate şi interesante, autorul abordînd, adesea, şi alte chestiuni, legate de tema cercetată, cum ar fi formarea limbii şi a poporului român[2], particularităţile românei comune, felul cum s-au separat şi au evoluat cele patru dialecte ale limbii noastre etc. Studiul, adesea comparativ, al terminologiei înrudirii face ca lucrarea lui Vasile Scurtu să prezinte interes şi pentru romanişti în general. Ea aduce, de asemenea, date noi privind raporturile dintre limba română şi limbile cu care aceasta a venit în contact de-a lungul secolelor. Terminologia studiată vorbeşte despre trecutul poporului român, despre viaţa sa materială şi spirituală, despre deplasările de populaţii ce au avut loc pe teritoriul de limbă română etc.

Terminologia cercetată ocupă un loc important în vocabularul limbii române căci aparţine, în bună parte, fondului principal lexical. Cum este şi firesc, cei mai mulţi termeni sînt de origine latină şi se întîlnesc în toate dialectele româneşti (*bărbat, bătrîn, cumnat, cuscru, frate, mamă, nepot, soră* etc.). Termenii discutaţi sînt, în bună măsură, dintre cei mai vechi. Evident, după cuvintele de origine latină urmează, ca importanţă şi număr, cele slave : *babă, nene, nevastă* etc. Dar, spune autorul, „într-un domeniu atît de conservativ ca cel de care ne ocupăm, este aproape imposibil de crezut că populaţia autohtonă a Daciei n-a lăsat urme" (p. 332). Autorul se referă la termeni ca *baci, moş* etc., pe care nu-i consideră împrumuturi, ci moşteniri. Concluziile sale sînt în concordanţă cu cele din *Istoria României*, vol. I, privitoare la originea limbii române şi raporturile ei cu limba albaneză.

Şi dialectele româneşti sud-dunărene cunosc termeni din toate aceste straturi. În felul acesta, în lucrarea lui Vasile Scurtu găsim argumente de prim rang cu privire la problema unităţii limbii române. Evident, deosebiri de la o arie la alta există atît la sud cît şi la nord de Dunăre. Acestea se explică prin diferiţi factori ce au acţionat după sepa-

---

[1] Acest din urmă lucru este scos în evidenţă de G. Istrate, într-o recenzie a cărţii lui Vasile Scurtu, apărută în revista „Cronica", I, 1966, nr. 21, p. 10. Adăugăm că lucrarea de care ne ocupăm are şi 35 de hărţi, alcătuite pe baza ALR, arătînd răspîndirea celor mai importanţi termeni (*bunic, băiat, copil, mire, unchi* etc.).

[2] Iată un citat semnificativ pentru concluziile autorului în această privinţă : „În rezumat, *latinitatea, repartizarea dialectală, uniformitatea lexicală şi situaţia generală de pe hărţile* ALR ale termenilor discutaţi aici (la care se adaugă argumentele arheologice, toponimice etc.) demonstrează cu prisosinţă netemeinicia teoriei imigraţioniste a românilor..." (p. 331.

rarea dialectelor limbii române. Dar bogăţia de termeni în legătură cu înrudirea (unii se întîlnesc pe tot domeniul de limbă română, alţii numai în anumite arii dialectale) arată, înainte de toate, „puterea de creaţie lingvistică a poporului român" (p. 346). Se înţelege din cele spuse mai sus că autorul face un studiu nu numai sincronic, ci şi diacronic al terminologiei înrudirii.

Termenii studiaţi sînt clasificaţi în felul următor : I. Rudenia de sînge în linie dreaptă (aici sînt discutaţi termeni ca *auş, băiat, cocon, fată, fiu, flăcău, moş, mamă, prunc, plod, tată* etc.) ; II. Rudenia de sînge în linie colaterală (alianţă) (aici este vorba de *frate, soră, surată, uică, unchi, văr* etc.) ; III. Rudenia prin încuscrire (alianţă) (ilustrată prin termeni ca *borească, cumnat, cuscru, fiastru, june, mire, nevastă, muiere, zestraş* etc.) ; IV. Rudenia convenţională (*cumătru, fin, nănaş, nun* etc.) ; V. Termeni de politeţe şi respect între rude (*bade, baci, ceace, dadă, gagă, nene, ţaţă, secă* etc.) ; VI. Termeni din atmosfera semantică a nunţii (între care *corinteu, dever, dîrzar, vătăjel, vornic* etc.) ; VII. Termeni care exprimă ideea generală de rudenie (*celed, fară, flamă, neam, norod, rod, rudă, sămînţă* etc.).

Vom face, în cele ce urmează, cîteva observaţii în legătură cu unii termeni discutaţi în această lucrare. *Tati* „tată" nu caracterizează numai „limba copiilor de la oraş" (p. 23). Credem apoi că *tati* este o creaţie a celor mai în vîrstă şi trebuie pus în legătură cu alte nume terminate în *-i*, ca *Mary, Jeny*, atît de frecvente în vorbirea adolescenţilor. De la aceştia apoi l-au deprins şi copiii mai mici. Am mai adăuga că *tată-bun* „bunic", *mamă-bună* „bunică" (p. 5) sînt, oarecum, rezultatul unei „comparaţii", făcute de copii. Copiii, imitînd felul de a se adresa al părinţilor, spun şi ei *tată, mamă*, înţelegînd, însă, „bunic", „bunică". În unele familii nepoţii spun pînă astăzi bunicilor *tată, mamă*, fără nici un determinant. Mai ales în familiile în care copiii, părinţii şi bunicii trăiesc la un loc, din necesităţi de distincţie apar, atunci cînd este vorba de „bunic" sau „bunică", diferite determinante. Cel mai „obiectiv' determinant este *bătrîn(ă)*. În *tată-bun, mamă-bună* intervine, evident, şi un element subiectiv, afectiv.

Discuţia în legătură cu forma *ţică* „băieţel" trebuie simplificată. Credem că *ţică* poate fi pus în legătură numai cu *băieţică*. Celelalte ipoteze (vezi p. 65) trebuie eliminate, deoarece nu sînt convingătoare.

Vorbindu-se de formele prescurtate ale cuvîntului *mătuşă* (p. 140) se dau cîteva exemple, primul fiind *năşică* ! Ceva mai jos se dă şi *năşă* ! Chiar dacă, aşa cum se şi arată la locul indicat, *nănaşa* este, pe alocuri, o *mătuşă* a celui cununat sau botezat, nu putem spune că *năşică* şi *năşă* ar fi prescurtări de la *mătuşă*.

Formele *nicule, nicuşoară*, care se folosesc „de către oamenii mai în vîrstă cînd vorbesc cu copiii" (p. 65), vin, arată autorul, de la adjectivul *mic* (>*ńic*>*nic*). În încheierea discuţiei se spune : „Cf. şi hipocoristicul *Nică, Nicu*<*Ion, Ionică*". Este vorba, cum bine se vede, de altfel, din discuţia de acolo, de fapte diferite, încît hipocoristicele *Nică, Nicu* nu-şi au rostul aici.

La p. 287 citim : „*iţică* s.f. (prescurtare < *ţăţică*, prin haplologie) ţaţă". Cum se putea ajunge ca *ţăţică* să dea *iţică*? Explicaţia nu poate fi acceptată. Trebuie să plecăm, credem, de la alt diminutiv, şi anume *leliţică*. La p. 286 se spune, de altfel, că un sinonim al lui *ţaţă* este şi *lele*.

În sfîrşit, semnalăm că *pipelcă* „mezin" (p. 67) apare şi ca nume propriu, după cum se poate vedea din ALRT, p. 248.

Adăugăm, în încheiere, că studiul de care ne-am ocupat mai sus face parte din lucrările fundamentale apărute, în ultimii ani, în lingvistica noastră şi „evidenţiază... adevărul fundamentat de lingvistica marxistă că evoluţia limbii trebuie examinată în strînsă legătură cu istoria societăţii" (p. 339).

Cartea lui Vasile Scurtu oferă celui care ar dori să reia discuţia unor termeni din domeniul înrudirii sugestii preţioase. Ea constituie un instrument de lucru deosebit de util în primul rînd pentru cercetătorii ce se ocupă cu istoria limbii române şi cu studiul dialectelor româneşti.

Ştefan Giosu

ION ROMAN, *Vorbiți mai bine, scrieți mai bine românește*, București, Editura științifică, 1966, 144 p. + erata

Așa cum o recomandă titlul, lucrarea se adresează celor mai largi cercuri de cititori, cu intenția de a clarifica o serie de probleme legate de o exprimare (orală sau în scris) corectă, clară și sugestivă.

Pentru autorul lucrării, „a vorbi și a scrie bine românește" este o chestiune de cultură, care presupune, pe lîngă corectitudine, și alte condiții, considerate, în general, neglijabile : plasticitatea, capacitatea de sugestie și chiar frumusețea exprimării.

În felul acesta, lucrarea capătă un caracter mai larg, de popularizare, oferind cititorului posibilitatea de a lega problemele de limbă de unele probleme de stilistică și chiar de teorie literară. Modul de prezentare a acestora urmează canoanele lucrărilor de popularizare, evitîndu-se (uneori, poate, prea exagerat !) nu numai terminologia specială, ci și orice explicație mai dificilă sau „savantă". Tonul lucrării este cel al unei discuții libere, o discuție instructivă, dar nepretențioasă (deși nu lipsesc nici citate din clasici ai literaturii române), autorul recurgînd, destul de des, la ilustrațiile sau digresiunile anecdotice.

Acest mod de organizare și de prezentare are și un neajuns : lucrarea apare oarecum inegală. Capitolele privitoare la problemele de lingvistică sînt mai dense decît celelalte, lucru justificat, într-un fel, de natura discuției. Să se compare, de pildă, capitolul *Tot despre cuvinte, dar și despre altele*, prima parte a capitolului *Deprinderea de a exprima corect și sugestiv ceea ce ai de spus* sau subcapitolul *Ortografia !* (din capitolul *Nu numai scriitorii trebuie să știe să scrie*) cu ultimele trei capitole ale volumului.

Pe de altă parte, în unele situații se face simțită nevoia unor explicații lingvistice mai riguroase sau mai detaliate. Fără a pierde din vedere faptul că lucrarea nu se adresează specialiștilor, aceste explicații ar fi înlesnit înțelegerea unora din fenomenele de limbă discutate.

Ar fi fost bine, de exemplu, să se facă o primă distincție între sinonimele perfecte și cele parțiale (v.p. 12). Autorul are în vedere mai ales această ultimă categorie de sinonime, în cadrul căreia ar fi fost necesară o altă distincție : există sinonime care aparțin mai multor stiluri ale limbii, după cum există cuvinte polisemantice care nu sînt sinonime între ele decît pentru o parte din sensurile lor. Absența acestor precizări poate lăsa loc unor neînțelegeri. În seria sinonimică *încăpere-cameră-odaie* doar ultimele două cuvinte sînt sinonime, termenul *încăpere*, care are un conținut mult mai larg, constituind genul proxim pentru celelalte două cuvinte. La fel stau lucrurile și cu seria *întreprindere-fabrică-uzină*, unde *fabrică* și *uzină* se încadrează în sfera mai largă a cuvîntului *întreprindere*, cu deosebirea că *fabrică* și *uzină* nu sînt sinonime.

La p. 25, autorul discută o serie de cuvinte cărora li se preferă, în general, neologismele corespunzătoare ca sens, și propune evitarea acestor neologisme. Dacă *dar* și *cadou*, *a stărui* și *a insista* pot fi folosite la fel de bine unul în locul celuilalt, nu cred că se poate spune același lucru despre *bălai* și *blond*, *oacheș* și *brun* și — mai ales ! — *pizmă* și *invidie*. Trebuie să se țină seama, în aceste cazuri, de stratificarea stilistică a limbii : *bălai*, *oacheș*, *pizmă* pot apărea în limbajul familiar sau în cel poetic, dar nu vor putea fi folosite în stilul științific.

În cadrul discuției despre raporturile dintre limba literară și graiuri, autorul enumeră o serie de regionalisme „înțelese și folosite astăzi pe o arie foarte largă, pătrunse chiar în limba literară" (p. 18). Se putea face aici deosebirea între elementele p o p u l a r e (*blid*), r e g i o n a l e propriu-zise (*clonț*, *ciocălău*, *cordeluță*, *mascur*, *prichici*) și termenii c o m u n i (*cofă*, *hat*, *horn*, *tureatcă*).

Considerînd modul de folosire a vocabularului mai ales ca un fapt de cultură, autorul ia în discuție originea și evoluția sensului unor cuvinte (*brașoavă*, *bulgărie*, *filfizon*, *filistinism*, *fleac*, *gambetă*, *morfină*, *narcisism*, *odisee*), analizează unele elemente neologice de compunere (gr. *tele-*, *-gon*, *-gonia*), precum și modul

de constituire a unor expresii (*a munci pe brînci, a freca lună, a tăcea chitic, a lega fedeleş* sau *a lega cobză, a se crede breaz* etc.).

Astfel de referinţe, foarte utile, puteau fi făcute şi în cadrul notei care se referă la o serie de expresii, locuţiuni şi maxime străine, preluate în forma originară (p. 27). Fiind vorba de o lucrare de popularizare, ar fi fost interesant de menţionat, cel puţin în cîteva cazuri, condiţiile, împrejurările în care o anumită expresie a devenit celebră (*alea jacta est; eppur si muove; veni, vidi, vici* etc.). De asemenea, lipseşte de aici şi explicarea celui de-al doilea sens al lui *lapsus* care apare la p.65.

Discuţia despre substantivele cu mai multe forme de singular sau de plural cuprinde cîteva situaţii destul de deosebite între ele. Dacă în cazul lui *oaspe-oaspete, grăunte-grăunţă* este vorba, într-adevăr, de forme diferite de singular, nu sînt la fel de clare lucrurile şi în cazul formelor diferite de plural citate de autor. Sînt discutate aici nu numai situaţii în care pluralele diferite au la bază sensuri diferite, aşa cum menţionează autorul (*ochi-ochiuri*), ci şi cuvinte diferite : **cap**[1], pl. *capete* (cf. DM, s.v., sensurile I, III) s.n., pl. *capi* (sensul II) s.m. < lat. *caput* şi **cap**[2], pl. *capuri* s.n. < fr. *cap* ; **corn**[1], pl. *corni* s.m. < lat. *cornus* şi **corn**[2], pl. *coarne* (cf. DM, s.v., sensurile I, 4, 5, II) s.n., *corni* (sensurile I, 3, II!) s.m. < lat. *cornu*.

În cazul pronumelor de întărire (p. 58), consider că era necesară aducerea în discuţie a modului lor de formare. Explicaţia aceasta ar fi facilitat înţelegerea şi reţinerea formelor corecte.

Rămîne valoroasă clarificarea folosirii verbelor *a servi* şi *a deservi*, a unor adjective fără grade de comparaţie (*superior, inferior*), explicarea acordului în cazul unor pronume (posesive şi demonstrative) sau în cazul numelui predicativ cînd subiectul este multiplu, precum şi indicarea funcţiilor unor prepoziţii (*în* şi *pe, cu* şi *de, după* şi *de pe, din*), în vederea înlăturării unor confuzii ce apar adeseori în folosirea acestora. De asemenea, este foarte utilă prezenţa, în acest volum, a unui capitol de ortografie şi a unor indicaţii de topică.

În ceea ce priveşte partea a doua a volumului, aceasta cuprinde un mic îndreptar nepretenţios de alcătuire a unei expuneri, a unor acte oficiale sau scrisori particulare şi chiar cîteva sfaturi pentru scriitorii începători. Evident, cel puţin în ceea ce priveşte acest ultim capitol, cu tot caracterul de popularizare al cărţii, e greu de spus că aceste îndrumări sînt suficiente.

Volumul se încheie cu o pledoarie pentru lectură, izvor de îmbogăţire a cunoştinţelor şi mijloc eficace de realizare a deziderатului din titlu : vorbiţi mai bine, scrieţi mai bine româneşte[1].

Adresîndu-se unor cercuri foarte largi de cititori şi aducînd în discuţie o mare varietate de probleme, cartea răspunde la o serie de chestiuni mai puţin cunoscute sau insuficient de clare.

Septembrie 1966

El. Popa

---

[1] Este regretabilă prezentarea grafică a copertei exterioare. Absenţa unei virgule în titlu deranjează cu atît mai mult cu cît este vorba de o carte cu preocupări de cultivare a limbii.

BIBLIOTECA CENTRALĂ

Revista „Limba română" este o publicație care se adresează unui cerc de cititori interesați de problemele lingvisticii.

Revista abordează în primul rînd studiul limbii române: gramatică, vocabular, limbă literară și stilistică, istoria lingvisticii românești, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, toponimie, onomastică și filologie. În al doilea rînd, revista publică regulat articole de lingvistică generală.

Studiile și articolele sînt semnate de lingviștii cei mai cunoscuți și de cercetători tineri, cu o serioasă pregătire de specialitate.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să înainteze articolele, notele și recenziile dactilografiate la două rînduri. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuș, pe hîrtie de calc. Tabelele și ilustrațiile vor fi numerotate cu cifre arabe. Figurile din planșe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea acelorași date în text, tabele și grafice. Explicația figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele din subsol se numerotează de la 1 în continuare. Numele autorilor va fi precedat de inițială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Autorii au dreptul la un număr de 50 de extrase, gratuit.

Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

18 × 3 = 108.

LUCRĂRI APĂRUTE IN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMANIA

* * * **Istoria limbii române**, vol. I, **Limba latină**, 1965, 439 p., 28 lei.

* * * **Atlasul lingvistic român, serie nouă**, 1965, vol. IV. **Hărţile** de la 910 la 1236, 103 lei.

* * * **Gramatica limbii române**, ed. a II-a revăzută şi adăugită, tiraj nou, 2 vol., 1966, 52,50 lei.

Sub red. acad. IORGU IORDAN, **Crestomaţia romanică**, vol. I, 1962, 884 p. + 25 pl., 35,40 lei; vol. II, 1965, 1213 p., 45 lei.

N. A. CONSTANTINESCU, **Dicţionar onomastic românesc**, 1963, 470 p., 29 lei.

AL. GRAUR, **Etimologii româneşti**, 1963, 528 p. + 1 pl., 34 lei.

IORGU IORDAN, **Toponimia românească**, 1963, 528 p. + 1 pl., 34 lei.

TACHE PAPAHAGI, **Dicţionarul dialectului aromân, general şi etimologic; Dictionnaire aroumain (Macedo-Roumain) general et etymologique**, 1963, 1264 p. + 36 fotografii originale, 1 schiţă şi 1 hartă, 72,60 lei.

* * * **Fonetică şi dialectologie**, vol. V, 1964, 292 p., 12 lei.

* * * **Atlasul lingvistic român**, serie nouă, 1966, vol. V. Hărţile de la 1237 la 1570 + 13 pl., 103 lei.

P.L. 1962

LR, Anul XVI, nr. 1, p. 1—98, Bucureşti, 1967

I.P. „Informaţia" — c. 4184

42.200

Lei 4.—

I 8169

ANUL XVI, 1967
LIMBA ROMÂNĂ
Nr. 2

LIMBA ROMÂNĂ

2
ANUL XVI
1967

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMANIA

0 IUL. 2005

97

COMITETUL DE REDACȚIE

Redactor responsabil :

Acad. IORGU IORDAN

Redactor responsabil adjunct :

Prof. univ. ION COTEANU, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România

Membri :

Conf. univ. V. ARVINTE (Iași)
GH. BOLOCAN
VL. DRIMBA
ION GHEȚIE
VALERIA GUȚU-ROMALO
Prof. ION POPESCU
FLORA ȘUTEU – secretar de redacție

Pentru a vă asigura colecția completă și primirea la timp a revistei reînnoiți abonamentul dv.

În țară abonamentele se primesc la oficiile poștale, agențiile poștale, factorii poștali și difuzorii de presă din întreprinderi și instituții. Comenzile de abonamente din străinătate se primesc la CARTIMEX, Căsuța poștală 134–135, București, Republica Socialistă România, sau prin reprezentanții săi din străinătate.

Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa comitetului de redacție al revistei „Limba română".

ADRESA REDACȚIEI
Str. I. C. Frimu, nr. 22
Raionul 30 Decembrie
București

APARE DE 6 ORI PE AN

i 8169.

BIBLIOTECA CENTRALĂ SIBIU

DLU 2014

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XVI 1967 Nr. 2

FEBR. 2022

SUMAR

Pag.

LINGVISTICĂ GENERALĂ

SANDA GOLOPENȚIA-ERETESCU, Semantica transformațională 101

FILOLOGIE

PAVEL BINDER și ARNOLD HUTTMANN, Cu privire la datarea și geneza *Cazaniei I*, tipărită de diaconul Coresi 109
ALEXANDRU MAREȘ, Cînd și unde s-au tipărit *Tîlcul evangheliilor* și *Molitvenicul* românesc? 119
I. RIZESCU, Aspecte ale lexicului *Pravilei de ispravă oamenilor* 131

LIMBĂ LITERARĂ

PAUL CORNEA, Forme strofice în poezia lui George Coșbuc 135
GHEORGHINA HANEȘ, Terminologia botanică în opera lui Mihail Sadoveanu. II 145

ISTORIA LIMBII

ION ȘTEFAN, Cuvîntul *femeie* în limba română 159
MARIA ILIESCU, În legătură cu originea demonstrativului dacoromânesc *ăl* 167

GRAMATICĂ ȘI VOCABULAR

GR. BRÂNCUȘ, Nume date animalelor domestice 169
Note : **A nu ști** (sau *a nu pricepe*) (*nici o*) **boacă** (M. CERNEA) ; **Brazi** și **braduri** (VASILE I. DINUȚ) 177

DISCUȚII

VIORICA FLOREA, Cu privire la apoziție 179

PROBLEME ȘI ASPECTE ALE ANALIZEI SINTACTICE

GH. MOLDOVEANU, Despre soluțiile propuse în „Limba română", XIV, 1965, nr. 5, de Viorica Dănăilă 185

NOTE ȘI COMENTARII

ION GHEȚIE, Un *hapax legomenon* în Codicele sturdzan : **și** (=**să**) 191

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

MIRCEA SECHE, *Schiță de istorie a lexicografiei române, vol. I, de la origini pînă la 1880*, București, Editura științifică, 1966 (*I. Mării*) 197
D. D. DRAȘOVEANU, P. DUMITRAȘCU, M. ZDRENGHEA, *Analize gramaticale și stilistice*, ed. a II-a, București, Editura științifică, 1966 (*Gabriela Pană*) 200
Ghid de conversație rus-român, întocmit de Dumitru Copceag, ed. a II-a, București, Editura științifică, 1964 (*Ion Moise*) 205

LR, Anul XVI, nr. 2, p. 99—208, București, 1967

8729

SEMANTICA TRANSFORMAȚIONALĂ

DE

SANDA GOLOPENȚIA-ERETESCU

0. Termenul de „semantică transformațională", trebuie privit cu rezerve. (A) În contrast cu alte „semantici" — cum ar fi semantica *structurală* sau cea simptomatic denumită din ce în ce mai frecvent *tradițională* — semantica transformațională nu constituie un domeniu de cercetare independent ci o parte a gramaticii transformaționale : deci *component semantic*, nu *semantică*. (B) Este transformațională gramatica în ansamblu, nu componentul semantic în particular : deci *gramatică* transformațională, nu *semantică* transformațională.

Rezervele exprimate explică organizarea expunerii de față. Ne propunem să discutăm — în linii inevitabil foarte generale — :

(1) cum se definește gramatica transformațională

(2) cum se definește componentul semantic al gramaticii transformaționale și

(3) ce consecințe derivă din integrarea componentului semantic în gramatica transformațională

a) pentru gramatica transformațională

b) pentru componentul semantic.

1. Orice vorbitor (în sensul larg de *mînuitor al limbii*) dispune de o experiență lingvistică finită, care contrastează cu capacitatea lui de a produce sau înțelege o *infinitate* de enunțuri. Implicit, vorbitorul produce (înțelege) nu numai enunțuri desprinse din procese anterioare de comunicare, ci și enunțuri cu totul noi. *Competența sa lingvistică* are deci un caracter *sistematic*, se întemeiază pe un număr relativ restrîns de elemente antrenate în procese generale recursive. Explicitarea competenței lingvistice în termenii unui ansamblu finit de simboluri și reguli constituie scopul pe care și-l propune orice *gramatică generativă*. Înțelegem prin *gramatică transformațională* o gramatică generativă în care reguli specifice — numite *transformări* — joacă un rol fundamental.

Elaborarea prezentă a gramaticii transformaționale este rezultatul unei evoluții de aproximativ zece ani, ale cărei extreme sînt constituite de volumele de sinteză N. Chomsky, *Syntactic Structures*[1] și — în faza ac-

[1] 1957, The Hague.

tuală a lecturilor noastre [2] — N. Chomsky, *Aspects of the Theory of Syntax* [3].

În conformitate cu ultimul volum al lui Chomsky, gramatica transformațională se structurează în termenii a trei componenți : un component *sintactic*, un component *fonologic* și un component *semantic*.

Organizarea componentului sintactic se bazează pe opoziția *structură de suprafață* (surface structure)/*structură de adîncime* (deep structure). Fenomenele lingvistice se prezintă cercetătorului ca structuri de suprafață *reductibile* — postulează gramatica transformațională — la structuri de adîncime mai simple și mai puțin numeroase. Prin parafrazări succesive lingvistul este dator să detecteze structura de adîncime și procesele (conștientizate sau nu) prin intermediul cărora aceasta este convertită în structură de suprafață. Structurile de adîncime nu au o existență reală, ele reprezintă un construct abstract valabil în măsura în care posedă putere explicativă în raport cu situațiile lingvistice concrete. Componentul sintactic se scindează, așadar, în : (1) *subcomponentul sintactic de bază*, care generează exclusiv și exhaustiv structura de adîncime și (2) *regulile de transformare*, care „filtrează" structurile de adîncime astfel obținute, în drumul lor spre realizarea ca structuri de suprafață. Componentul *semantic* operează la nivelul structurii de adîncime generate prin subcomponentul sintactic de bază ; componentul *fonologic* acționează la nivelul structurilor rezultate din transformări. Componentul sintactic reprezintă, deci, *sursa generativă* a gramaticii. Componentul semantic și cel fonologic au un caracter *interpretativ*, primul propunîndu-și interpretarea semantică a structurii de adîncime, iar cel de-al doilea reprezentarea fonetică a structurii de suprafață.

Schema generală de organizare a gramaticii transformaționale [4] va fi deci :

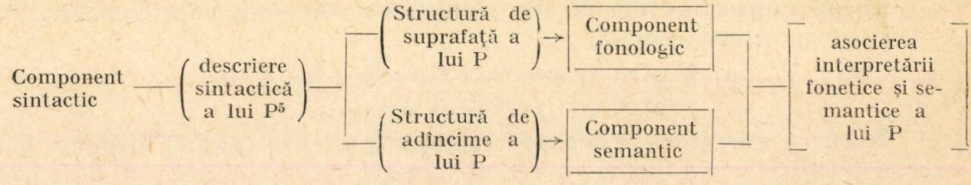

Caracterul primordial al componentului sintactic explică poziția lui centrală în opera lui N. Chomsky. Dezvoltarea gîndirii transformaționale a coincis însă nu numai cu aprofundarea sintaxei [6], ci și cu extinderea

---

[2] Nu am avut la dispoziție volumul N. Chomsky, *Cartesian linguistics*, apărut recent.
[3] 1965, Cambridge, Massachusetts.
[4] Reprodusă după J. J. Katz, *The Philosophy of Language*, New York, 1966, p. 150.
[5] P = enunț.
[6] Vezi, în acest sens, studiile consacrate în special transformărilor, ale lui R. B. Lees și E. S. Klima : R. B. Lees, *The Grammar of English Nominalizations*, The Hague, 1960 ; R. B. Lees, *Grammatical Analysis of the English Comparative Construction*, în *Word*, 17 (1961), p. 171—185 ; R. B. Lees — E. S. Klima, *Rules for English Pronominalization* [în] *Language*, 39 (1963). p. 17—28 ; E. S. Klima, *Negation in English* [în] J. A. Fodor — J. J. Katz, *The Structure of Language : Readings in the Philosophy of Language*, Englewood Cliffs, 1964, p. 246—323.

treptată a modalității de abordare transformațională la fonologie [7] și — recent — la semantică.

2. Lucrările fundamentale pentru modul în care este conceput la ora actuală componentul semantic al gramaticii transformaționale nu sînt numeroase. Este vorba, în primul rînd de J. J. Katz — J. A. Fodor, *The Structure of the Semantic Theory* [8], J. J. Katz, *Analiticity and Contradiction in Natural Language* [9] și, parțial, de J. J. Katz — P. M. Postal, *An Integrated Theory of Linguistic Descriptions* [10] sau J. J. Katz, *The Philosophy of Language*. Răsunetul larg [11] de care se bucură acestea în discuțiile de specialitate și actualitatea preocupărilor semantice, indiferent de metodologie, justifică pe deplin încercarea de expunere pe care o întreprindem în paginile de față.

Întrucît punctul de vedere al autorilor este unitar, lucrările enumerate mai sus diferind exclusiv prin gradul de elaborare și nuanțare, în cele ce urmează ne vom referi la ele global.

În viziunea lui J. J. Katz, J. A. Fodor și P. Postal, componentul semantic cuprinde :

(**A**) un *lexicon*

și (**B**) un ansamblu de *reguli de proiecție* (*projection rules*).

A. Lexiconul asociază fiecărei unități (nu se discută asupra naturii de *cuvînt* sau *morfem* a acesteia) una sau mai multe *reprezentări semantice* (reading). Un cuvînt (morfem) căruia i se asociază mai multe reprezentări semantice este definit ca *ambiguu*.

O reprezentare semantică primară implică în mod obligatoriu

(a) o *marcă sintactică* (syntactic marker)

și (b) un ansamblu de *mărci semantice* (semantic markers) cărora li se adaugă opțional :

(c) o *marcă distinctivă* (distinguisher)

și (d) una sau mai multe *restricții selective* (selective restriction).

Mărcile semantice se includ între (...), mărcile distinctive între [...], iar restricțiile selective apar de obicei între < ... >. Unuia dintre sensurile primare ale adjectivului englez HONEST i se va asocia deci în lexicon următoarea detaliere :

Aj
(Evaluativ) (Moral)
[Cast]
<Uman> <Feminin>

---

[7] Momentul hotărîtor este constituit de apariția volumului M. Halle, *The Sound Pattern of Russian*, The Hague, 1959.

[8] Cf. *Language*, 39 (1963), p. 170—210. Republicat în Fodor & Katz, p. 479—518.

[9] Publicat în Fodor & Katz, p. 519—543.

[10] Cambridge-Massachusetts, 1964.

[11] Semnalăm ca recenzii la volumul Katz & Postal ; recenzia lui J. F. Staal [în] *Foundations of Language. International Journal of Language and Philosophy* 1 (1965), nr. 2, p. 133—154, și recenzia lui Emmon Bach, [în] *American Anthropologist*, 67 (1965), nr. 4, p. 1013—1016. Volumul Fodor & Katz este recenzat de Kenneth L. Halle, în *American Anthropologist*, 67 (1965), nr. 4, p. 1011—1013. Ca discuții generale cu privire la definirea transformațională a componentului semantic propusă de Katz, Fodor, Postal, relevăm articolele lui Wolfgang Motsch, *Grammar and Semantics* [în] *Foundations of Language*, 1 (1965), nr. 2, p. 122—128, și Dwight Bolinger, *The Atomization of Meaning*, [în] *Language*, 41, (1965), nr. 4, p. 555—573.

Cu alte cuvinte, HONEST definit prin marca sintactică Aj (= adjectiv) și mărcile semantice (Evaluativ) (Moral) se caracterizează prin marca distinctivă [Cast] numai în contexte incluzînd mărcile semantice < Uman > < Feminin >.

Mărcile sintactice rezultă din aplicarea regulilor de generare cuprinse în subcomponentul sintactic de bază. Se caracterizează prin marca N(= nume) orice element care rescrie simbolul N, prin marca V(= verb) orice cuvînt care rescrie simbolul V ș.a.m.d.

Mărcile semantice corespund unor trăsături semantice generale cum ar fi (Uman), (Animat), (Feminin), (Obiect fizic) etc. Între ele există relații de incluziune. Marca semantică (Feminin) — caracterizată prin conținutul conceptual corespunzător și distinctă de marca gramaticală a diferențelor formale de gen care nu intră în discuția de față — include marca semantică (Animat). Marca semantică (Uman) presupune mărcile semantice (Animat) și (Obiect fizic). Aceasta sugerează posibilitatea *minimizării* numărului de mărci semantice din reprezentările de lexicon, prin specificarea exclusivă a celor care nu pot fi deduse din context — în cazurile de mai sus (Feminin) respectiv (Uman) — și prin suplimentarea lexiconului cu o serie de *reguli de redundanță* în conformitate cu care în vederea interpretării semantice complete reprezentările astfel „abreviate" pot fi suplimentate cu mărcile omise.

Mărcile distinctive includ trăsăturile nerelevante pentru organizarea sistemului semantic; ele semnalează zonele semantice reziduale cu privire la care componentul descris mai sus nu oferă informații. Un sens primar nu poate conține mai mult de o marcă distinctivă. Sensurile primare în a căror specificare nu apare o marcă distinctivă (cuvinte ca *animal*, *floare*, *culoare* etc.) ar aparține unei zone mai clar structurate semantic a lexiconului. Cercetări ulterioare vor putea aprofunda asemenea supoziții, precizînd, de exemplu, din acest punct de vedere, situația cuvintelor din fondul principal lexical : nu cumva, mai mult decît în cazul cuvintelor aparținînd sferelor marginale ale vocabularului, este exclusă în cuvintele din fondul principal ocurența mărcilor distinctive? O problemă similară ar ridica cuvintele din terminologia științifică a diferitelor discipline.

Restricțiile selective semnalează condițiile în care este posibilă combinarea reprezentării semantice date cu o altă reprezentare semantică. Ele pot fi specificate pozitiv, enumerîndu-se exclusiv contextele în care amalgamarea semantică este posibilă sau negativ, enumerîndu-se toate contextele în care amalgamarea nu are loc. Din rațiuni de economie, prima alternativă este cea preferată.

Un cuvînt (morfem) admite mai multe reprezentări semantice (este ambiguu) în următoarele situații :

(a) admite alternativ mărci sintactice diferite : *cînt* = N sau V.

(b) admite alternativ specificarea, pozitivă și negativă, a aceleiași mărci semantice : *școală* = (+ Obiect fizic) „clădire" și (— Obiect fizic) „studiu, ansamblu de prelegeri" ;

(c) admite alternativ restricții selective diferite : cuvîntul *honest* citat anterior, poate echivala cu „cinstit" în cazul restricției selective < Uman >, cu „cast" în cazul restricției selective < Uman > < Feminin >.

Întrucît fiecare cuvînt nu conține decît o singură marcă distinctivă, ambiguitatea nu poate fi explicată la acest nivel.

Restricțiile selective constituie deseori factori dezambiguizanți. În propoziția *nu mai avem școală*, din cauza ambiguității cuvîntului *școală* nu se poate ști dacă vorbitorul constată dispariția clădirii respective sau inexistența prelegerilor școlare. În propoziția *școala a ars* enunțul pierde însă caracterul ambiguu datorită restricției selective <Obiect fizic> a verbului *a arde*, care elimină în discuție reprezentarea în care lui *școală* îi corespunde marca semantică (+ Abstract).

În opoziție cu contextele de tip obișnuit, contextul poetic nu dezambiguizează ci, dimpotrivă, amplifică ambiguitatea, ceea ce duce la presupunerea că în limbajul poetic reprezentările semantice se singularizează în primul rînd la nivelul restricțiilor selective.

B. Regulile de proiecție combină (amalgamează) reprezentări semantice primare în *reprezentări semantice derivate* sau reprezentări semantice derivate în reprezentări derivate de rang superior. Amalgamarea este posibilă numai în cazul elementelor care contractează o relație sintactică la nivelul structurii de adîncime. Ordinea amalgamării respectă rangul constituenților : de la constituenți de rang inferior, la constituenți de rang superior, pînă cînd se obține reprezentarea semantică a întregului enunț.

Între două cuvinte aflate în relație sintactică se pot deci produce 0 amalgamări (restricțiile selective interzic combinarea), 1 amalgamare (fiecare cuvînt admite o singură reprezentare semantică primară) sau mai multe amalgamări (cel puțin unul dintre cuvinte admite un număr $n > 1$ de reprezentări semantice. În primul caz avem de a face cu o *anomalie* semantică, în al doilea — cu o interpretare semantică normală, în al treilea cu o interpretare semantică *ambiguă*. Exemple : *scaunul sfios latră* ; *elevul citește cartea* ; *nu mai avem școală*.

Modul în care se produce amalgamarea diferă în funcție de tipul de relație sintactică. Într-un fel se produc amalgamările de *modificare* bazate pe relațiile sintactice verb — adverb, adjectiv — adverb, subiect — nume predicativ ; într-un mod diferit se interpretează construcția subiect — verb sau verb — obiect. Altfel nu s-ar putea explica, de exemplu, diferența de sens dintre propozițiile *profesorul strigă elevul* și *elevul strigă profesorul*.

Modalitatea concretă de amalgamare nu a fost studiată decît în cazul regulilor de modificare, cînd reprezentarea semantică derivată include :

— marca sintactică a simbolului de care sînt dominate simbolurile combinate A și B

— suma mărcilor semantice ale lui A și B specificîndu-se o singură dată mărcile semantice comune

— suma mărcilor distinctive

— restricțiile selective ale simbolului *centru*.

În urma aplicării unor reguli de proiecție pot fi obținute reprezentări semantice derivate identice cu reprezentări care au avut la bază alte cuvinte (morfeme) și alte relații sintactice sau chiar reprezentări semantice derivate identice cu reprezentări semantice primare. Așa, de exemplu, *cartea este mai mare decît caietul* și *caietul este mai puțin mare decît cartea* conduc, prin amalgamare, la același rezultat. Într-un mod similar, *doctor de ochi*, *om care vindecă boli de ochi*, *oculist*, combină aceleași trăsături semantice altfel

distribuite de-a lungul enunțului. Și într-un caz și în celălalt avem de a face cu *parafraze semantice* [12].

Examinarea teoriei semantice de mai sus relevă larga ei capacitate explicativă. Poate fi principial explicată printr-o operație de proiectare semantică nu numai înțelegerea propoziției, a frazei, ci și înțelegerea unor unități lingvistice mai largi : un text, o nuvelă, un roman etc. Procedura practică nu e însă întotdeauna clară și există o serie de detalii asupra cărora discuțiile purtate în momentul de față nu au putut încă aduce precizări.

Analizînd teoria lui Fodor și Katz, Dwight Bolinger (în articolul citat) îi reproșează în linii generale două elemente : (a) operarea în termeni de trăsături distinctive și (b) dualismul mărci semantice/mărci distinctive. Dacă în ceea ce privește rațiunea scindării conceptului de trăsătură semantică în mărci semantice opuse unor mărci distinctive împărtășim parțial nedumerirea lui Bolinger, nu putem fi însă de acord cu obiecția (a). Definirea semantică a cuvîntului prin referirea la un element obiectivabil — trăsătura semantică — și nu printr-un alt cuvînt parțial sinonim constituie după părerea noastră unul din meritele fundamentale ale semanticii transformaționale. Se depășește astfel procedura curentă în dicționarele obișnuite atît de plastic definite de Bolinger (care pare totuși a le regreta) ca „frozen pantomime" (*art. cit.* p. 567) : fiecare cuvînt este „mimat" de alte cuvinte și toate definițiile prezintă astfel un caracter derivat.

Fructificarea în cercetarea poetică a concluziilor prezentate ni se pare de asemenea posibilă și recomandabilă.

Am considera pline de interes studii consacrate precizării distincțiilor structurale dintre reprezentările semantice primare și cele derivate, dintre amalgamarea subiect — verb — obiect, amalgamarea de coordonare, amalgamarea de propoziții sau fraze ale textului, amalgamarea în locuțiuni și expresii „figées" — sau cercetări care să abordeze raportul exact dintre indicațiile obișnuite de dicționar și structura componentului semantic al gramaticii transformaționale.

3. Elaborarea componentului semantic s-a dovedit plină de consecințe pentru gramatica transformațională, mai precis pentru structura componentului sintactic al acesteia. Sinteza parțială semantică — sintaxă, operată de Katz & Postal, o dovedește cu prisosință. Numai pornind de la problemele ridicate de componentul semantic, au ajuns cei doi autori la concluzia, care s-a dovedit ulterior fundamentală, potrivit căreia *transformările nu afectează sensul* și deci elementele semantic relevante trebuie introduse în subcomponentul sintactic de bază. Această idee a provocat reorganizarea sintaxei în termenii opoziției *structură de adîncime/structură de suprafață*, pe care am descris-o în prima parte a expunerii.

Mai puțin discutată, deși la ora actuală foarte importantă, ni se pare însă cealaltă latură a procesului. Relativ larg elaborate, componentul sintactic în particular și ansamblul gramaticii transformaționale în general,

---

[12] Intervine în primul exemplu de parafrază un element de perspectivism stilistic, de „favorizare" a reprezentării semantice *carte* — respectiv *caiet*, care nu poate fi totuși neglijat. Sugestia am întîlnit-o în A. J. Greimas, *Sémantique structurale. Recherche de méthode*, Paris, 1966, p. 130.

ridică problema unor revizuiri în cadrul componentului semantic. E suficient să reproducem schema dată la p. 161 de Katz & Postal, ca definind gramatica transformațională

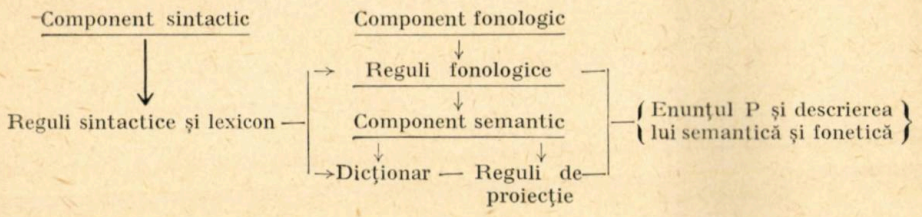

pentru a constata încadrarea simultană a lexiconului în componentul sintactic și în cel semantic.

Dacă acceptăm opoziția structură de suprafață/structură de adîncime și caracterul de sursă generativă al componentului sintactic, acceptăm însă implicit că dicționarul face parte din sintaxă. Componentul semantic care ne interesează în cazul de față s-ar limita atunci la

A — reguli de redundanță, care permit înțelegerea integrală a reprezentării semantice notate prin minimizarea amintită a simbolurilor

și B — reguli de proiecție, care dirijează amalgamarea reprezentărilor în funcție de tipurile distincte de relații sintactice.

Atît procesele de sub A cît și procesele de sub B prezintă un caracter apropiat de transformări, care ar contrazice cea de a doua rezervă, exprimată la începutul lucrării de față. Componentul semantic include transformări și semantica poate fi, deci, din acest punct de vedere, numită transformațională.

CU PRIVIRE LA DATAREA ŞI GENEZA *CAZANIEI I*, TIPĂRITĂ DE DIACONUL CORESI

DE

PAVEL BINDER şi ARNOLD HUTTMANN

Dintre monumentele vechii culturi româneşti, *Tîlcul evangheliilor* (*Cazania I*) şi *Molitvenicul*, tipărite de diaconul Coresi, conţin cele mai multe elemente de critică socială. Ultimele cercetări au adus date preţioase cu privire la originalul *Cazaniei I*, tipăritură care, fără îndoială, vădeşte o influenţă calvină [1].

În cele ce urmează ne propunem a face noi precizări cu privire la datarea şi autorul ei, precum şi la fixarea locului acestei opere în seria tipăriturilor coresiene.

Majoritatea autorilor care s-au ocupat de datarea *Cazaniei I* au adoptat şi au admis [2], drept an al apariţiei, anul 1564, propus de

---

* Publicăm la rubrica de filologie a numărului de faţă articolele *Cu privire la datarea şi geneza* Cazaniei I, *tipărită de diaconul Coresi* de P. Binder şi A. Huttmann şi *Cînd şi unde s-au tipărit* Tîlcul evangheliilor *şi* Molitvenicul *românesc*? de Al. Mareş. Amîndouă contribuţiile se ocupă de aceeaşi problemă şi ajung la concluzii foarte asemănătoare, în multe privinţe identice. Fiind primite în acelaşi timp la redacţie, am hotărît publicarea în acest număr a ambelor cercetări. (*Nota redacţiei*).

[1] Atanasie Popa, *Originalul cîntecelor din Molitvenicul tipărit de Coresi în 1564*, în „Limba română", XV, 1966, nr. 3, p. 255—265 şi Pandele Olteanu, *Presupusul original unguresc al Cazaniei I din 1564 a diaconului Coresi : corectarea unei erori*, în *Omagiu lui Alexandru Rosetti la 70 de ani*, Bucureşti, Edit. Academiei, 1965, p. 645 — 651. Pînă în zilele noastre s-au păstrat doar două exemplare ale *Cazaniei I* ; ambele se găsesc la Cluj, Academia Republicii Socialiste România, Filiala Cluj, Fondul din Blaj. Exemplarul complet poartă cota BRV, nr. 278, provine din biblioteca lui M. Moldovan şi poartă următorul titlu ms. cu caractere chirilice : *Tîlcul Evangheliilor-Corese 1566*. Exemplarul deteriorat, purtînd cota BRV, nr. 277/13, provine din biblioteca lui Timotei Cipariu, care a notat următorul titlu ms. : *Tîlculu Evangheliilor de Corese, Braşiovu 1564—6*?

[2] Ion Bianu, Nerva Hodoş, *Bibliografia românească veche* (mai jos BRV), vol. I, Bucureşti, Socec, 1902, p. 51—52 şi 516—526, vol. IV (1944), p. 170—171 ; Nerva Hodoş, *Un fragment din Molitvenicul Diaconului Coresi (1564)*, în *Prinos lui D. A. Sturdza*, Bucureşti, 1903, p. 235—276 ; E. Dăianu, *Un molitvenic calvinesc pentru români* (1564), în „Răvaşul" (Cluj), VI, 1908, p. 168—181 ; Juhász István, *A reformáció az erdélyi románok között* (*Reforma religioasă la românii din Transilvania*), Cluj, 1940, p. 49 ; P. P. Panaitescu, *Începuturile şi biruinţa scrisului în limba română*, Bucureşti, Edit. Academiei, 1965, p. 154 ; *Istoria literaturii române*, vol. I, Bucureşti, Edit. Academiei, 1964, p. 310 ; Atanasie Popa şi Pandele Olteanu, *op. cit.*, p. 255, respectiv p. 645 ; N. Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*, vol. I, Bucureşti, 1940, p. 59 ; N. Drăganu, *Un fragment din cel mai vechiu molitvenic românesc*, în „Dacoromania", II, 1922, p. 254 ; Sextil Puşcariu, *Istoria literaturii române. Epoca veche*, Sibiu, 1930, p. 224 ; Al. Rosetti, *Limba română în secolul al XVI-lea*, Bucureşti [fără an], p. 11.

I. G. Sbiera[3]. Pînă în prezent, după cunoştinţele noastre, numai N. Sulică[4], C. C. Muşlea[5], Vl. Drimba[6] şi Ferenc Hervay[7] n-au acceptat datarea 1564, din motive asupra cărora vom reveni mai jos.

Argumentele datării propuse de I. G. Sbiera se pot rezuma în următoarele două puncte :

1) I. G. Sbiera considera că, după sciziunea protestantismului transilvan în urma dietei din 1564, Coresi „n-a mai putut fi decît în serviciul numai al unei din aceste trei confesiuni noua" şi faptul că în 1581 el tipăreşte *Evanghelia cu învăţătură*, din ordinul şi cu cheltuiala sasului luteran Lucas Hirscher, ar dovedi că el „s-a decis pentru confesiunea luterană a saşilor, ca una din cele mai moderate şi mai aproape de confesiunea ortodoxă răsăriteană". Concluzia lui Sbiera deci este următoarea : „*Tîlcul evangheliilor*... a trebuit să fi fost tradusă şi tipărită încă înainte de dezbinarea definitivă a confesiunilor protestante din Ardeal, deci sau în anul 1564, sau ceva mai înainte"[8].

2) Al doilea argument al lui I. G. Sbiera pentru datarea în anul 1564 derivă din biografia lui Forró Miklós[9] ; acesta apare în documente începînd din anul 1555 ca participant activ la evenimentele politice şi religioase din Transilvania. În 1564, nu se ştie din ce motive, el a fost condamnat la moarte, fiind graţiat chiar în momentul cînd era să fie decapitat ; apoi, cam din 1566, i se pierd urmele.

În cele ce urmează, interpretînd evenimentele din istoria protestantismului transilvănean, folosindu-ne de reconstituirea biografiei nobilului Forró Miklós şi apelînd la filigranologie, încercăm să determinăm mai exact anul apariţiei *Cazaniei I.*

1. La sinodul de la Aiud din anul 1564 se declară în mod oficial sciziunea bisericii protestante din Transilvania : maghiarii, în marea lor majoritate, trec la calvinism, iar saşii rămîn credincioşi confesiunii luterane[10]. De prin anul 1566, sprijinită de principele protestant Ioan Sigismund (1556—1571), misiunea calvină în rîndul românilor va fi patronată

---

[3] I. G. Sbiera, *Mişcări culturale şi literare la românii din stînga Dunării în răstimpul de la 1504—1714*, Cernăuţi, 1897, p. 57—59.

[4] „Coresi şi-a publicat prima sa *Cazanie* în 1565. Data de 1565 pentru *Cazania I* (Tîlcul evangheliilor) o voi justifica într-un studiu special, pe care îl voi publica asupra acestei cărţi", cf. Nicolae Sulică, *Preoţii de la biserica Sfîntul Nicolae din Braşov ca precursori ai lui Coresi şi ctitori ai limbii noastre literare*, în „Athenaeum", V, 1939, nr. 1, ian.-martie, p. 42.

[5] „... *Cazania* şi *Molitvenicul* calvin, tipărite într-un singur volum la Braşov, probabil la începutul aceluiaşi an (1565)", cf. Candid C. Muşlea, *Biserica Sf. Nicolae din Şcheii Braşovului*, vol. I, Braşov, Astra, 1943, p. 67.

[6] Vladimir Drimba, *O copie din secolul al XVII-lea a „Tîlcului evangheliilor" şi „Molitvenicului" diaconului Coresi*, în „Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor", IV, 1955, Bucureşti, Ed. Academiei, 1955, p. 538—539.

[7] Ferenc Hervay, *L'imprimérie cyrillique de Transylvanie au XVI-e siècle*, în „Magyar Könyvszemle", Budapest, 1965, nr. 3, p. 206.

[8] I. G. Sbiera, *op. cit.*, p. 57—58 ; vezi şi Vl. Drimba, *op. cit.*, p. 538, nota 5.

[9] Forró Miklós (Foro Miclăuş), nobil transilvănean care a subvenţionat apariţia *Cazaniei I*, fapt mărturisit de epilogul acestei tipărituri : „Chelciug şi banii pe acest lucru îndură-tu-se-au a da jupînul Foro Miclăuş", cf. BRV I, p. 51.

[10] Karl Schwarz, *Die Abendmalsstreitigkeiten in Siebenbürgen*, în „Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde", Neue Folge II, 1855, p. 261—263 ; Vl. Drimba, *op. cit.*, p. 535, şi Szilágyi Sándor, *Monumenta Comitialia Regni Transylvaniae II*, Budapesta, 1877, p. 169 şi p. 230—232.

de dieta transilvăneană [11]. Din 1566, în documentele vremii apare primul „episcop şi superintendent ales" al românilor în persoana lui Gheorghe de Sîngeorz (Georgius de Zenthgyeorgy, Zenthgyeorgyi Gyeorgy, Georg pap az olahok pwspoeke) [12], care îşi are reşedinţa la Teiuş [13].

Se pune însă întrebarea, care a fost formulată şi de I. G. Sbiera, cum de s-a admis la Braşov [14], oraş subordonat, din punctul de vedere al confesiunii, noului episcop luteran al saşilor, apariţia, după anul 1564, a unei cărţi româneşti calvine, scoasă cu cheltuiala unui nobil ungur?

Ultimele cercetări au dovedit că umanistul Johannes Honterus a introdus de la început la Braşov o variantă elveţiană-zwingliană a Reformei religioase, care era mai apropiată de calvinism, născut de asemenea în Elveţia [15]. În schimb, la Sibiu şi în cele Şapte Scaune săseşti s-a introdus o linie protestantă mult mai apropiată liniei oficiale wittenbergiano-luterane. După lungi lupte confesionale intersaxone, care au durat mai multe decenii, linia wittenbergiană a ieşit învingătoare faţă de curentul „braşovean", mai progresist [16]. Pînă prin 1580 însă, curentul braşovean, denumit de luterani „criptocalvin", a ocupat poziţii însemnate la Braşov, mai ales în rîndul profesorilor şcolii umaniste şi al dregătorilor orăşeni, dintre care juzii Hannes Benkner şi Lucas Hirscher, după cum se ştie, au avut un important rol şi în editarea tipăriturilor coresiene.

Mulţi dintre conducătorii vieţii spirituale a Braşovului au fost, în al 6-lea deceniu al veacului al XVI-lea, bărbaţi cu o cultură laică vastă, formată în universităţile din Elveţia, Italia şi Germania. În 1561, primpreot braşovean era Titus Amicinus (mort în 1566 la Cluj), fost student al universităţii din Geneva, cunoscut pentru atitudinea sa filocalvină [17]. Din anul 1563, profesor la gimnaziul din Braşov, iar în perioada 1565—1567 rector al acestui aşezămînt, a fost renumitul umanist german Johannes Sommer din Pirna, fost conducător al şcolii latine din Cotnari, întemeiată de Despot-vodă. După ce Sommer s-a făcut cunoscut la Braşov

---

[11] Juhász István, *op. cit.*, p. 77.

[12] Vl. Drimba, *op. cit.*, p. 535 şi Juhász István, *op. cit.*, p. 78—80.

[13] Ca şi urmaşul său în fruntea episcopatului român-calvin, Pavel Tordaşi (din Turdaş, Raion Orăştie), se pare că şi superintendentul Gheorghe era hunedorean. După părerea noastră, acest nobil român era din Streisîngeorgiu. După cum se cunoaşte, biserica din acest sat este cea mai veche ctitorie cunoscută a nemeşilor români, fiind clădită de Cîndea Laţcu împreună cu jupîniţa Nistora. Cf. Octavian Floca, *Regiunea Hunedoara* (Deva), 1957, p. 252.

[14] În epilogul *Cazaniei I* nu se pomeneşte de Braşov.

[15] Erich Roth, *Die Reformation in Siebenbürgen. Ihr Verhältnis zu Wittenberg und der Schweiz*, I—II, Köln-Graz, Böhlau Verlag, 1962 (Siebenbürgisches Archiv, Dritte Folge).

[16] Adolf Schullerus, *Geschichte des Gottesdienstes in der siebenbürgisch-sächsischen Kirche*, în „Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde", XLI, 1928, p. 424—427; G. E. Müller, *Die Verlegung des siebenbürgisch-sächsischen Bischofsitzes von Hermannstadt nach Birthälm*, în *Beiträge zur Geschichte der ev. Kirche A. B. in Siebenbürgen*, Sibiu, Franz Michaelis. 1922, p. 60.

[17] În matricola gimnaziului din Braşov, unde Titus Amicinus a fost înscris în anul 1550, se menţionează următoarele despre „erezia" lui: „Propter turbas, quas in ecclesia Coronensi accierat ex parochia ejectus Claudopoli non sine suspicacione Hereseos arrianae supremam vitae diem clausit". Cf. Friedrich Schiel, *Matrikel des Kronstädter Gymnasiums von Jahre 1544—1810*, în: *Programm des evangelischen Gymnasiums zu Kronstadt 1862/63*, Braşov, Johann Gött, 1863, p. 14.

prin atitudinea sa „criptocalvină" [18], el s-a mutat la Cluj, unde a aderat la confesiunea calvină, iar mai tîrziu la cea antitrinitariană (unitariană) [19]. Din cercul braşovean al lui Sommer [20] mai făceau parte Calixtus Honterus (1533—1571), fiul umanistului Johannes Honterus, şi Petrus Apus Bogner, doctor în drept, cunoscut prin vasta sa cultură acumulată la universităţile din Franţa şi Italia [21]. Nici unul dintre ei n-a reprezentat linia „oficială" a confesiunii luterane.

După cele arătate mai sus, putem afirma că după anul 1564 la Braşov n-a biruit încă definitiv luteranismul şi, prin urmare, se poate admite apariţia în acest oraş a unor cărţi cu tendinţe calvine şi după această dată. Cunoscînd astăzi că *Psaltirea* şi *Liturghierul* românesc din 1570 au fost tipărite de diaconul Coresi la comanda episcopului româno-calvin Pavel Tordaşi [22], cade ipoteza lui I. G. Sbiera după care Coresi s-ar fi decis pentru confesiunea luterană a saşilor, şi, prin urmare, n-ar fi executat şi tipărituri cu conţinut calvin.

2. Despre biografia nobilului ungur Forró Miklós [23] din Hopîrta (Háporton), izvoarele contemporane aduc mult mai multe date decît se cunoşteau în vremea lui I. G. Sbiera. Printre sfetnicii ordonaţi de dietă pe lîngă principele minor Ioan Sigismund, se găsea în 1554, pe lîngă judele braşovean Hannes Benkner, şi nobilul Forró Miklós. Dietele stărilor transilvănene la Tg. Mureş şi Sebeş (1556) întăresc funcţia de sfetnic a nobilului „Nicolaus Forro de Happorthon". Începînd cu anul 1560, situaţia economică a principatului transilvănean devine tot mai grea; mai mulţi nobili uneltesc împotriva lui Ioan Sigismund, iar în primăvara anului 1562 secuii, din cauza noilor impozite, se răscoală. De partea secuilor se găsea şi Despot-vodă, domnul protestant al Moldovei [24]. În rebeliunea împotriva principelui, condusă de Melhior Balassa în primăvara anului 1562, a fost implicat şi nobilul Forró Miklós [25]. Mai multe izvoare indică rolul acestui nobil în pregătirea rezistenţei secuilor. Istoricul Wolfgang Bethlen [26] relatează că, deoarece, pe lîngă alte persoane, Forró Miklós i-a instigat pe secui împotriva principelui, a fost prins şi condamnat la moarte, însă cînd, la Turda, a fost dat pe mîna călăului, poporul adunat în piaţă s-a revoltat şi el şi-a

[18] În matricola şcolii braşovene citată mai sus în legătură cu „eretismul" lui Titus Amicinus s-a mai notat următoarea propoziţie: „Mŭtuum muli scabunt, nam et hic Somerus plane et ejusdem monetae fuit homo cŭiŭs ante fuerat Titus". Cf. Friedrich Schiel, *op. cit.*, p. 14.

[19] Joseph Dück, *Geschichte des Kronstädter Gymnasiums*, vol. II, Braşov, Johann Gött, 1845, p. 145.

[20] Hermann Schuller, *Johannes Sommer (1542—1574)*, în „Siebenbürgische Vierteljahrsschrift", nr. 64, 1941, p. 206.

[21] P. A. Bogner, după ce a fost ales prim-preot, a obţinut de la principele Ştefan Báthori dreptul să celebreze slujbele în haine burgheze, nevrînd să îmbrace talarul preoţesc. Cf. Eugen Trauschenfels, *Kronstädter Zustände zur Zeit der Herrschaft Stephan Báthoris in Siebenbürgen (1571—1576)*, Braşov, Johann Gött und Sohn Heinrich, 1874, p. 28.

[22] Nicolae Sulică, *O nouă publicaţie românească din secolul al XVI-lea: Liturghierul diaconului Coresi, tipărit la Braşov în 1570*, Tg. Mureş, 1927, p. 6, BRV, vol. IV, p. 12; N. Iorga — E. Hurmuzaki, *Documente privind istoria românilor*, f. XV/1, p. 645 şi f. XI, p. 807; Florica Dimitrescu, *Tetraevanghelul tipărit de Coresi la Braşov 1560—1561*, Bucureşti, Ed. Academiei R.P.R., 1963, p. 11.

[23] Forró Miklós era nobil din comitatele Transilvaniei, prin urmare nu era nobil secui, cum afirmă Vladimir Drimba, *op. cit.*, p. 538.

[24] *Istoria României*, vol. II, Bucureşti, Ed. Academiei R.P.R., 1962, p. 892—893.

[25] Szilágyi Sándor, *op. cit.*, p. 147.

[26] Wolfgang Bethlen, *Historia*, vol. II, p. 17—19.

putut salva viața [27]. După relatarea italianului Giovanandrea Gromo, Forró a fost iertat de Ioan Sigismund, deoarece pe cheltuiala lui s-au pus la dispoziția tînărului principe trupe auxiliare formate din 3000 de ostași [28]. Cu ocazia întrunirii dietei transilvănene la Turda, la 4 iunie 1564, Forró Miklós a organizat din nou o conspirație împotriva principelui, fiind condamnat din nou și apoi grațiat [29]. În 1566 el a fost numit inspectorul artileriei transilvănene[30], iar la dieta din Turda (6—13 iunie 1568) principele i-a redat moșiile[31].

Biografia lui Forró Miklós, prin urmare, nu exclude o datare a *Cazaniei I* ulterioară anului 1564 ; de altfel, proaspăt scăpat din închisoare

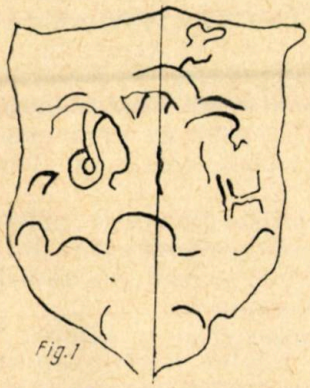

Fig.1

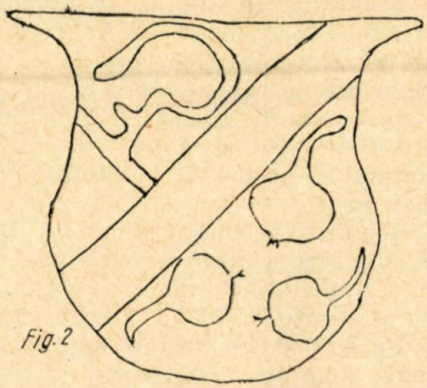

Fig.2

(în 1564), nu este verosimil să fi fost capabil să subvenționeze în același an apariția unei cărți. Nobilul maghiar, pînă în 1568, cînd și-a reprimit moșiile, era interesat să sprijine editarea unei cărți românești calvine, știut fiind că Ioan Sigismund a fost un fervent misionar al protestantismului și astfel fapta lui Forró Miklós putea să fie apreciată ca pozitivă. Ținînd cont de datele biografice ale lui Forró Miklós, este posibilă datarea propusă de Vl. Drimba privind apariția *Cazaniei I*, la sfîrșitul anului 1565 sau începutul anului 1566 [32].

O datare mai precisă a *Cazaniei I* este posibilă numai dacă chemăm în ajutor știința filigranologiei [33]. Hîrtia folosită în această tipăritură coresiană poartă două filigrane : primul tip reproduce un scut, iar tipul al doilea utilizează motivul arborelui cunoașterii (vezi fig. 1 și 2). În ambele exem-

[27] Istoricii contemporani relatează în mod diferit scăparea lui Forró la Turda ; după Wolfgang Bethlen, poporul revoltat l-a scăpat, iar după Forgách, el a fost grațiat de Ioan Sigismund. Cf. Szilágyi Sándor, *op. cit.*, p. 150 și Nagy Iván, *Magyarország családai III* (*Familiile nobile ale Ungariei*), Pesta, 1858, p. 223.

[28] Giovanandrea Gromo, *Uebersicht des ganzen in Besitz des Königs Johann von Siebenbürgen befindlichen Reiches*, în „Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde", Neue Folge, II, 1857, nr. 1, p. 41.

[29] Szilágyi Sándor, *op. cit.*, p. 170 și p. 233—234.

[30] Nagy Iván, *op. cit.*, p. 223.

[31] Szilágyi Sándor, *op. cit.*, p. 343.

[32] Vl. Drimba, *op. cit.*, p. 539.

[33] Deoarece dintre cele două exemplare ale *Cazaniei I* nici unul nu se păstrează în Biblioteca Academiei din București, ea n-a fost analizată în lucrarea substanțială a Liviei Bacîru, *Valoarea documentară a filigranelor, cu privire specială asupra cărților românești tipărite în secolul al XVI-lea*, în „Studii și cercetări de documentare și bibliologie", VII, 1965, nr. 3, p. 273—298.

plare ale *Cazaniei I* păstrate la Cluj, tipul I apare mult mai frecvent decît tipul II. Astfel, în exemplarul provenit din biblioteca lui Micu Moldovan, tipul II apare la fila 27. Acest tip II este o variantă a filigranului folosit de moara de hîrtie din Cluj [34], însă nu este identic cu varianta folosită în anul 1564 [35]. Tipul I al filigranului nu a fost pînă acum semnalat în literatura noastră de specialitate. Deoarece acest tip de filigran nu figurează în catalogul lui Briquet [36] şi ţinînd seama de faptul că el este folosit concomitent cu tipul II de filigran, putem afirma că ambele tipuri provin de la moara de hîrtie din Cluj.

Filigranul de tipul I se întîlneşte în actele dietale şi princiare din anii 1567—1568, păstrate în Arhivele Statului din Braşov. Prima dată apare pe un act datat în Alba-Iulia la 27 septembrie 1567 [37]. Acest filigran mai apare pe hîrtia unui act emis la Turda la 6 ianuarie 1568 [38]. După această dată, în actele dietale păstrate la Braşov nu mai apare acest filigran. Filigranul braşovean se găseşte însă într-o poruncă emisă de principele Ioan Sigismund în anul 1569 la Mediaş [39] şi într-un alt act datat din Turda în acelaşi an [40].

Tipăriturile braşovene (slave, române şi latine) din aceşti ani folosesc, după cum este şi firesc, hîrtie braşoveană. Într-o tipăritură latină din Alba-Iulia [41], imprimată după data de 22 august 1568, se întîlnesc ambele filigrane existente în hîrtia pe care s-a tipărit *Cazania I*.

Pe baza celor arătate mai sus, ţinînd cont şi de precizarea lui F. Hervay, după care filigranul hîrtiei clujene folosite pentru imprimarea *Cazaniei* se întîlneşte în unele cărţi tipărite în 1567 [42], putem afirma că această hîrtie se folosea în anul 1567—1568 atît de cancelaria princiară din Alba-Iulia, cît şi de tipografiile din Alba-Iulia şi Cluj. În consecinţă, imprimarea *Cazaniei I* s-a putut face într-un interval de timp marcat de anii 1566—1568. În predoslovia *Cazaniei I* nu se menţionează [43] localitatea în care s-a făcut tipărirea ei. Este posibil ca ea să nu fi fost tipărită la Braşov şi aceasta din mai multe motive. Astfel, nu avem nici un fel de date care să dovedească prezenţa lui Coresi la Braşov în anii 1565—1567. În schimb la Braşov se retipăreşte între 19 decembrie 1564 şi 2 septembrie

---

[34] Moara de hîrtie din Cluj a intrat în funcţiune la începutul anului 1564, iar ca filigran a folosit arborele biblic al cunoaşterii. Cf. Jakó Zsigmond, *Az erdélyi papirmalmok feudalizmuskori történetének vázlata (XVI—XVII század)* (*Scurt istoric al morilor de hîrtie din Transilvania în epoca feudală*), în „Studia Universitatis Babeş-Bolyai", VII, 1962, Seria Historia, fasc. 2, Cluj, 1962, p. 66—68.

[35] Varianta filigranului clujean folosită în anul 1564 este redată în lucrarea prof. S. Jakó, *op. cit.*, fig. nr. 7. Varianta din 1564 se întîlneşte şi într-un act datat în anul 1564, păstrat în volumul de manuscrise *Articuli Dietales plerumque originales a Statibus et ordinibus Transilvaniae conditi ab anno 1535—1592*, pe p. 320 (Arhivele Statului Braşov I/1).

[36] C. M. Briquet, *Les Filigranes. Dictionnaire Historique des marques du Papier de leur apparition vers 1282 jusqu'en 1600*, vol. I—III, Paris etc., 1907.

[37] *Articuli Dietales...*, p. 386, 390, 391.

[38] *Ibidem*, p. 392, 394.

[39] *Ibidem*, p. 402.

[40] *Ibidem*, p. 416.

[41] *Refutatio Propositionum Petri Melii non in qvirendae vitatis ergo sed ad contendendum propositarum, ad indictam Synodum Varadinam 22 Augusti Anno 1568. Alba Iuliae*, Biblioteca Arhivelor Statului din Braşov, III, 183.

[42] Ferenc Hervay, *op. cit.*, p. 206, 210.

[43] Aurelian Sacerdoţeanu, *Predosloviile cărţilor româneşti I. 1508—1647*, Bucureşti, 1938, p. 33.

1565 *Tetraevanghelul* slavonesc, tipărit prima dată la Braşov de către diaconul Coresi şi diacul Tudor [44]. Retipărirea acestei opere nu este făcută de diaconul Coresi, ci de diacul Călin, ajutat de 4 ucenici. Doi ani mai tîrziu, în 1567, apare tot la Braşov *Octoihul* slavonesc, tipărit de diacul Lorinţ.

Cam tot în acest timp principele Ioan Sigismund înfiinţează la Alba-Iulia o tipografie proprie, condusă de către Raphael Hoffhalter. Înfiinţarea acestei tipografii s-a făcut după unii în anul 1566 [45], după alţii în anul 1567 [46]. Nu este, în consecinţă, exclus, ca Coresi să fi tipărit *Cazania I* în anul 1567 sau 1568 la Teiuş sau la Alba-Iulia, ceea ce ar explica şi originea hîrtiei, aparţinînd morii de hîrtie de la Cluj. Dacă cartea s-ar fi tipărit la Braşov, s-ar fi folosit, probabil, tot pe spezele lui Forró Miklós, hîrtia morii de hîrtie din Braşov.

★

Această nouă datare a *Cazaniei I* face posibile noi investigaţii cu privire la autorul traducerii în limba română a textului pe care diaconul Coresi l-a tipărit în 1567—68.

Majoritatea cercetătorilor mai vechi presupuneau ca autor al *Cazaniei I* pe nobilul Forró Miklós [47], în familia căruia s-au observat înclinaţii literare [48]. Fără îndoială, compilatorul acestei opere — pentru că vădit este vorba de mai mult decît o simplă traducere — ştia ungureşte, dar totodată cunoştea bine şi viaţa spirituală şi religioasă a românilor, lucru greu de presupus despre un nobil maghiar. De altfel, participarea lui Forró Miklós la viaţa politică a Transilvaniei nu face verosimile preocupările sale de traducător al unei cărţi româneşti.

O parte din istoricii literari socotesc drept autor al *Cazaniei I* pe superintendentul Gheorghe de Sîngeorz [49]. Deşi alţii nu exclud posibilitatea ca însuşi diaconul Coresi să fie traducătorul[50], totuşi majoritatea autorilor vin în contra acestei presupuneri, aşa cum probează, de altfel, chiar epilogul *Cazaniei* [51].

După părerea noastră, cele mai apropiate de adevăr sînt acele presupuneri care caută autorii sau autorul *Cazaniei I* în unii preoţi români calvini [52], cum era predicatorul menţionat în Braşov între anii 1565—1568.

[44] BRV, vol. I, p. 46.

[45] Joannes Németh, *Memoria Typographiarum inclyti regni Hungariae et magni Principatus Transilvaniae*, Pesthini, 1816, p. 33.

[46] Gulyás Pál, *A könyvnyomtatás Magyarországon a XV. és XVI. szábadban* (*Istoria tipografiei din Ungaria în secolele XV şi XVI*), Budapest, 1931, p. 134—135.

[47] BRV, vol. I, p. 52; Juhász István, *op. cit.*, p. 67; Atanasie Popa, „S-ar putea ca însuşi Forró să fie autorul" (*al Tîlcului — n.n.*), *op. cit.*, p. 256.

[48] Încă în anul 1511, un „Mathias Forro de Haporta nobilis" studiază la Universitatea din Viena. *Die Matrikel der Universität Wien*, vol. II, Graz und Köln, 1959, p. 383.

[49] Juhász István, *op. cit.*, p. 67; Vl. Drîmba, *op. cit.*, p. 538: „Întocmirea (*Cazaniei I — n.n.*) îi se datoreşte, după toate probabilităţile, lui Gheorghe de Sîngeorz, care, după cum am văzut, s-a pus de la început şi cu tot zelul în serviciul misionarismului calvin"; Atanasie Popa, *op. cit.*, p. 256: „Ar putea fi (*Tîlcul evangheliilor — n.n.*) o compilaţie, ori chiar o redactare a superintendentului româno-calvin Gheorghe de Sîngeorz, în colaborare cu Forró Miklós".

[50] Juhász István, *op. cit.*, p. 67.

[51] Atanasie Popa, *op. cit.*, p. 258: „Cred că diaconul Coresi, ca tipograf, n-a avut nici un amestec în redactarea ori alcătuirea *Molitvenicului* tipărit de el".

[52] Atanasie Popa, *op. cit.*, p. 256: „[Molitvenicul] a fost alcătuit de un preot român calvinizant în colaborare cu un pastor calvin..." Juhász István, *op. cit.*, p. 67 şi 75. Despre autorul *Molitvenicului*, Juhász afirmă că trebuie să fi fost un preot român protestant.

Din anul 1565 se consemnează la Braşov prezenţa unui predicator român, ucenic al episcopului Gheorghe de Sîngeorz, trimis în acest oraş, după expresia lui Candid C. Muşlea, „ca să obişnuiască pe ortodocşi cu învăţăturile calvine" [53]. Nicolae Iorga precizează că „vlădica Gheorghe încă din 1565 în înţelegere cu statul făcu să se introducă un predicator român în Braşov" [54], iar într-o altă lucrare mai adaugă : „el era numit şi propovăduitor al Evangheliei lui Hristos şi vorbea la sărbători şi duminica românilor din Şchei" [55].

În anul 1565 se repară, pe cheltuiala conducerii oraşului Braşov, locuinţa acestui predicator român şi i se cumpără un pat şi lenjerie de pat [56]. În biserica Sf. Nicolae se aduc, împotriva obiceiurilor confesiunii ortodoxe, începînd cu data de 27 iulie 1565, bănci şi un amvon [57]. În anul 1566 aflăm că acest predicator se numea popa Văsîi (Woÿzzÿ), iar în 1567, că îşi primea salariul anual de la conducerea oraşului [58].

Vlădica Gheorghe, într-o scrisoare din 14 ianuarie 1568, datată din Teiuş şi adresată bistriţenilor, laudă pe braşoveni că ţin de trei ani „predicator român, fiind creştin, ucenic de-al nostru" şi-i îndeamnă să facă „în Sfînta Casă toată slujba în limba românească, ca obştea să înţeleagă, precum porunceşte Măria sa Craiul" [59]. Se pare însă că rezistenţa preoţilor ortodocşi din Braşov şi a populaţiei româneşti din Şchei a fost mare şi astfel aflăm că popa Văsîi a plecat din Braşov în ziua de 21 ianuarie 1568, primind de la conducerea oraşului 8 florini [60].

Excluzînd posibilitatea ca autorul *Cazaniei I* să fi fost diaconul Coresi sau jupînul Forró Miklós, rămîne în picioare posibilitatea ca persoana care a compilat acest text românesc, de influenţă calvină, să fie episcopul Gheorghe de Sîngeorz sau unul din preoţii din anturajul său (poate chiar popa Văsîi).

★

Noua datare a *Cazaniei I* implică unele modificări în cronologia tipăriturilor coresiene. În primul rînd ne gîndim la *Apostolul* românesc, numit şi *Praxiu*, descoperit în 1884 [61]. Ion Bianu, bazîndu-se pe faptul că despre *Lucrul apostolesc* se pomeneşte în epilogul *Cazaniei I*, datată de el în 1564, presupune că el a apărut în anul 1563 [62]. Toate tratatele şi studiile de is-

[53] Candid C. Muşlea, *Biserica Sf. Nicolae din Şcheii-Braşovului*, vol. I, Braşov, Astra, 1943, p. 67.

[54] Nicolae Iorga, *Sate şi preoţi din Ardeal*, Bucureşti, 1902, p. 23.

[55] Nicolae Iorga, *Istoria literaturii religioase a românilor pînă la 1688*, Bucureşti, 1904, p. 80.

[56] Arhivele Statului Braşov, registrul III/B 12, p. 555, 559, 561, 568.

[57] *Ibidem*, p. 550 şi 569 ; *ibidem*, registrul III/B 13, p. 6.

[58] *Ibidem*, registrul III/B 12, p. 644, 645.

[59] Nicolae Iorga, *Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul şi mitropolia Ardealului*, Bucureşti, 1904, p. 25—26 : „A brassayak három esztendei, hogy oláh praedicatort tartanak kereztyéneket my discipulusunkat" ; Nicolae Iorga — E. Hurmuzaki, *Documente*, XV/1, Bucureşti, 1900, p. 627—628 ; Vl. Drimba, *op. cit.*, p. 536 şi Ferenc Hervay, *op. cit.*, p. 206.

[60] Arhivele Statului Braşov, registrul III/C 11, p. 20.

[61] Gr. Creţu, *Întîiul Praxiu sau Apostol românesc tipărit pe la 1570*, în „Revista pentru istorie, arheologie şi filologie", III, 1885, vol. V, p. 29.

[62] BRV, vol. I, p. 49 şi 52 ; Ion Bianu, *„Lucrul Apostolesc" — Apostolul tipărit de diaconul Coresi în Braşov la anul 1563. Texte de limbă din sec. XVI, reproduse în facsimile*, nr. 4, Bucureşti, 1930, în colecţia *Texte de limbă din secolul XVI reproduse în facsimile* ; Constantin Karadja, *Despre Lucrul apostolesc al lui Coresi de la 1563*, în „Analele Academiei Române", lit. S, III + II, p. 545—555 şi 3 planşe cu ornamentaţie ; *Apostolul* are un frontispiciu cu stema Ţării Româneşti.

torie a literaturii române vechi au admis că *Apostolul* a apărut în anul 1563, situîndu-l între *Tetraevangheliarul* din 1560—1561 şi *Cazania I*[63]. În cazul cînd se admite datarea *Cazaniei I* propusă de noi (probabil în 1567—1568), atunci datarea *Apostolului* se poate pune mult mai tîrziu, chiar prin anii 1565—1566. Hîrtia pe care s-a imprimat textul *Apostolului* provine din moara braşoveană şi are ca filigran scutul oval cu coroană deasupra, folosită între anii 1561—1580.

★

Cele relatate mai sus se pot rezuma în următoarele puncte :

1) După sciziunea confesiunilor protestante din 1564, la Braşov a continuat să existe un curent elveţian (procalvin) care a admis funcţionarea în acest oraş a unui preot român calvin.

2) Cunoaşterea biografiei jupînului Forró Miklós, sfetnicul principelui Ioan Sigismund, face posibil şi chiar probabil ca acest nobil ungur să fi sprijinit tipărirea *Cazaniei I după anul 1564.*

3) Textul *Cazaniei I* s-a imprimat pe hîrtie provenită de la moara de hîrtie din Cluj, achiziţionată probabil de Forró Miklós. Filigranele hîrtiei din *Cazania I* mai apar pe hîrtii folosite în anii 1567—1568. Prin urmare, imprimarea *Cazaniei I* a putut să aibă loc în perioada cuprinsă între sfîrşitul anului 1566 şi 1568, cel mai probabil în anul 1567.

4) După toate probabilităţile, *Cazania I* nu a fost tipărită la Braşov, ci undeva în apropierea sediului episcopului român calvin Gheorghe de Sîngeorz, la Teiuş sau la Alba-Iulia.

5) Această tipăritură calvină a apărut în mod logic după înfiinţarea episcopiei româno-calvine din Transilvania. Cele mai noi cercetări converg spre concluzia că traducătorul sau, mai exact, compilatorul textului *Cazaniei I* a fost un preot român calvinizant, bun cunoscător atît al religiei ortodoxe, cît şi al noilor învăţături protestante. După toate probabilităţile, acest preot calvin a fost chiar episcopul Gheorghe sau un preot din anturajul său (poate popa Văsîi, discipolul vlădicăi Gheorghe de Sîngeorz, care este menţionat la Braşov în perioada 1565— ianuarie 1568).

6) Modificîndu-se datarea 1564 a *Cazaniei I*, se poate accepta o altă datare pentru *Apostolul* românesc, socotit pînă acum ca o tipăritură apărută în anul 1563. Această tipăritură coresiană a putut să apară mai tîrziu, chiar în anii 1564—1566.

Braşov, octombrie 1966

[63] *Istoria literaturii române*, vol. I, p. 310; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 150; Juhász István, *op. cit.*, p. 47 şi Ferenc Hervay, *op. cit.*, p. 205 şi tabelul de pe p. 210: „... en 1563 la traduction roumaine de l'Apostol...".

CÎND ȘI UNDE S-AU TIPĂRIT *TÎLCUL EVANGHELIILOR* ȘI *MOLITVENICUL* ROMÂNESC?

DE

ALEXANDRU MAREȘ

Opinia unanim acceptată în legătură cu data și locul imprimării *Tîlcului evangheliilor* [1] este că această tipăritură a apărut în anul 1564, fiind un produs al tipografiei brașovene. Deși nicăieri în cuprinsul celor două exemplare păstrate din această carte nu figurează anul tipăririi, totuși argumentele invocate de I. G. Sbiera, în 1897 [2], în sprijinul anului 1564, considerat drept dată a imprimării *Tîlcului evangheliilor*, au fost acceptate de majoritatea filologilor și istoricilor literari, încît de la apariția BRV, tomul I (1904) [3] — care a preluat și a consfințit această datare, nici o istorie literară, inclusiv Tratatul de istorie a literaturii române [4], nu a manifestat vreo rezervă în această privință. De asemenea, nici asupra locului unde s-a imprimat *Tîlcul evangheliilor* nu s-a manifestat vreo îndoială, Brașovul — indicat întîia dată de Timotei Cipariu [5] — fiind acceptat de către toți cercetătorii trecutului nostru cultural [6]. Această certitudine pe care o manifestă istoriile literare, în special în privința datării *Tîlcului evangheliilor*, este de natură să surprindă pe oricine cunoaște diversele opinii emise înaintea filologului bucovinean, uneori de către unul și același istoric sau filolog [7]. Au fost oare argumentele lui Sbiera irefutabile, spul-

---

[1] Cum *Tîlcul evangheliilor* și *Molitvenicul* figurează împreună în aceeași carte, în articolul de față, ori de cîte ori ne vom referi la ele, vom consemna numai titlul primei tipărituri.

[2] I. G. Sbiera, *Mișcări culturale și literare la românii din stînga Dunării în răstimpul de la 1504—1714*, Cernăuți, 1897, p. 58—59.

[3] BRV, tomul I, București, 1904, p. 51, 52, 516.

[4] *Istoria literaturii române*, volumul I, București, 1964, p. 310.

[5] Timotei Cipariu, *Crestomatia seau Analecte literarie*, Blaj, 1858, p. 1.

[6] M. Gaster în *Chrestomație română*, vol. I, Leipzig, București, 1891, p. CXLVII, nr. 8 și p. 22, propune Sas-Sebeșul drept locul de imprimare al *Tîlcului evangheliei*, pentru ca mai tîrziu, în *Die Geschichte der rumänischen Literatur*, în „Grundriss der romanischen Philologie", hggb. von Gustav Gröber. II. Bd. 3. Abt. Strasburg, 1901, p. 273—274, să revină asupra acestei propuneri, indicînd în acest sens Brașovul.

[7] Timotei Cipariu propune în decursul a trei decenii nu mai puțin de șase date avînd extremele în anii 1546 (*Despre limba romana. Suplementu la Sintactica*, Blaj, 1877, p. 28) și ~ 1580 (*op. cit.*, p. 16); B. P. Hasdeu oscilează între anii 1570 (*Voinicame și mișelame*, în „Columna lui Traian", III, 1882, p. 482) și 1575 („Columna lui Traian", IV, 1883, p. 320); M. Gaster opta la început pentru data de 1579—1580 (*Chrestomație*, p. CXLVII, nr. 8 și p. 22) pentru ca mai tîrziu să propună anul 1570 (*Die Geschichte*, p. 273—274) etc.

berînd dintr-o dată orice urmă de îndoială în privinţa datei propuse (1564)? Pentru a putea răspunde acestei întrebări, să vedem cum se prezintă argumentaţia lui Sbiera în sprijinul datării *Tîlcului evangheliilor* în anul 1564. Se ştie că această carte a fost tipărită pe spezele lui Forró Miklós (Foro Miclăuş, cum îl numeşte Coresi în *Dojana cetitorilor*), identificat de Sbiera cu nobilul maghiar Nicolae Forró de Háporton, care din 1555 participă activ la viaţa politică şi religioasă a Transilvaniei. Acest personaj a jucat un rol însemnat pe scena istoriei pînă în 1564, cînd a fost condamnat la moarte, pentru ca mai apoi, graţiat, să dispară din anul 1566. Prin urmare, conchide Sbiera, anul 1564 se impune întîi ca fiind anul pînă cînd Forró Miklós „a jucat în Ardeal un rol politic însemnat" [8]. În urma sciziunii bisericii protestante din Transilvania în două confesiuni — luterană şi calvină — eveniment petrecut în 1564, Coresi nu a putut fi decît în serviciul uneia dintre ele, deci în serviciul confesiunii luterane, „una dintre cele mai moderate şi mai aproape de confesiunea ortodoxă răsăriteană" [9]. O dovadă în acest sens ar constitui-o tipărirea în 1581 a *Evangheliei cu învăţătură* din ordinul şi cu sprijinul financiar al judelui Braşovului, sasul Lucas Hirschel. Cum însă tipărirea *Tîlcului evangheliilor* s-a făcut pe cheltuiala unui ungur (Forró Miklós), cartea n-a putut fi imprimată decît „în anul 1564 sau ceva mai înainte" [10], căci, după dezbinarea celor două confesiuni religioase, Coresi n-ar fi admis un patronaj calvin. În plus, „spiritul de vădită liberă cugetare" al cărţii pledează, de asemenea, după Sbiera, în favoarea ideii tipăririi ei înainte de sciziunea definitivă a bisericii protestante din Transilvania [11].

Aceste „argumente foarte plauzibile pentru anul 1564", după cum le apreciază BRV [12], au fost combătute de Vl. Drimba, care a arătat că diaconul Coresi, în calitatea sa de tipograf, satisfăcea orice comandă, fie calvină ori luterană, căci, altfel, „spiritul de vădită liberă cugetare" al *Tîlcului evangheliilor* ar fi trebuit să contravină convingerilor tipografului care „alesese" confesiunea luterană, „ca una din cele mai moderate şi mai aproape de confesiunea ortodoxă răsăriteană" [13]. Avînd apoi la baza sa *Valogatot predikacioc* a lui Petru Melius, apărută în 1563, e greu de presupus că *Tîlcul evangheliilor* s-a putut traduce şi tipări într-un interval aşa de scurt [14] („anul 1564 sau ceva mai înainte"). Vl. Drimba dă o interpretare interesantă condamnării şi graţierii lui Forró Miklós: „Condamnarea lui la moarte va fi fost consecinţa implicaţiei sale în tulburările politice care au avut loc în acea vreme în Transilvania, iar graţierea lui bruscă s-ar putea datora aderării sale la confesiunea chiar atunci declarată oficială, şi probabil unui angajament de a participa activ la opera de convertire a românilor — cu atît mai mult cu cît Forró vorbea româneşte şi cunoştea viaţa

---

[8] Sbiera, *op. cit.*, p. 58.

[9] *Ibidem*, p. 59.

[10] *Ibidem.*

[11] *Ibidem.*

[12] BRV, tomul I, Bucureşti, 1904, p. 52.

[13] Vl. Drimba, *O copie din secolul al XVII-lea a Tîlcului evangheliilor şi Molitvenicului diaconului Coresi*, în „Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor", IV, 1955, nota 5, p. 538, 539.

[14] *Ibidem*, nota 5, p. 538.

românilor" [15]. Toate aceste considerente l-au determinat pe Vl. Drimba să considere că tipărirea *Tîlcului evangheliilor* este posterioară anului 1564 şi că s-a efectuat spre sfîrşitul anului 1565 sau la începutul celui următor [16].

Noua datare este mai potrivită decît cea a lui Sbiera, întrucît încadrează just tipărirea acestei cărţi în acţiunea ungurilor de convertire a românilor la calvinism, întreprinsă după dezbinarea celor două confesiuni reformate (1564), dar fixarea intervalului în care s-a putut încheia tipărirea este nesigur limitată (începutul anului 1566) de presupusa dispariţie de pe scena istoriei a lui Forró Miklós (lipsa informaţiilor despre acest personaj după 1566 nu poate îndreptăţi ideea morţii sale).

De curînd, un cercetător al începuturilor tiparului în limba română, Ferenc Hervay, a constatat că hîrtia *Tîlcului evangheliilor* „provenind din moara înfiinţată de Gaspar Heltai la Kolozsvár (Cluj) conţine filigrane care figurează pentru prima dată în cărţi publicate în 1567 [17]. În tabelul tipăriturilor chirilice apărute în ţările româneşti în secolul al XVI-lea, pe care Ferenc Hervay îl publică la p. 210—211 a studiului său, în dreptul *Tîlcului evangheliilor* e trecut, sub semnul întrebării, 1567 drept anul în care s-a început şi terminat imprimarea acestei cărţi. Rezervele pe care le are Hervay cînd notează *1567?* ţin, desigur, de o anumită doză de incertitudine pe care o resimte oricine îşi asumă o sarcină atît de dificilă ca aceea a datării pe baza examenului filigranologic, dar ele, în cazul de faţă, sînt în măsură să sporească, în plus, incertitudinea filologilor şi istoricilor literari, cărora o afirmaţie ce nu poate fi controlată (Hervay nu reproduce filigrane din *Tîlcul evangheliilor* şi din cărţile cercetate) nu le insuflă nici o încredere.

Dorind să ne convingem de exactitatea datării propuse de F. Hervay, am întreprins cercetări la Arhivele Statului din Cluj şi Sibiu, înregistrînd apariţia tuturor tipurilor de filigran, cu variantele lor din *Tîlcul evangheliilor*, pe hîrtia documentelor din a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

Cu acest prilej am constatat că hîrtia *Tîlcului evangheliilor* conţine trei tipuri de filigrane. Două dintre ele sînt cu certitudine ale fabricii de hîrtie din Cluj, înfiinţate în 1563 de Gaspar Heltay [18]. Acestea reprezintă un scut în mijlocul căruia se înalţă arborele biblic cu crengile ramificate, de care spînzură un şarpe, încadrat la cele două extremităţi ale corpului de iniţialele monogramei latine a lui Gaspar Heltay : CH = Caspar Heltus (vezi fig. 1—8). Al treilea tip, foarte curios, neînregistrat de nici un dicţionar sau catalog de filigrane, reprezintă un scut împărţit în două părţi egale prin două linii paralele trasate diagonal. Într-o parte se află, probabil, trei bulbi de ceapă, iar în cealaltă parte un fel de seceră care porneşte din trunchiul diagonal (vezi fig. 9 şi 10). Proveniența hîrtiei care conţine acest filigran pare a fi, de asemenea, din fabrica lui Gaspar Heltay.

Din primul tip *A* întîlnim în *Tîlcul evangheliilor* următoarele variante : A_1 (fig. 1), A_2 (fig. 2), A_3 (fig. 3), A_4 (fig. 4), A_5 (fig. 5) şi A_6 (fig. 6).

[15] Vl. Drimba, *op. cit.*, nota 5, p. 539.

[16] *Ibidem.*

[17] Ferenc Hervay, *L'imprimerie cyrillique de Transylvanie au XVI-e siècle*, în „Magyar könyvszemle", Budapest, 1965, 3 szám, p. 206.

[18] Z. Jakó, *Az erdélyi papirmalmok feudalizmuskori történetének vázlata* (XVI — XVII század), în „Studia Universitatis Babeş-Bolyai", Series Historia, XVII, 1962, Fasciculus 2 p. 66—67; István Bogdan, *A magyarországi papiripar története (1530—1900)*, Budapest, 1963, p. 72.

Tipuri de filigrane întîlnite pe hîrtia
Tîlcului evangheliilor
Tipul A

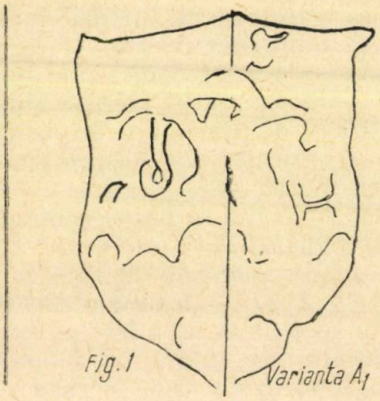

Fig. 1 Varianta A_1

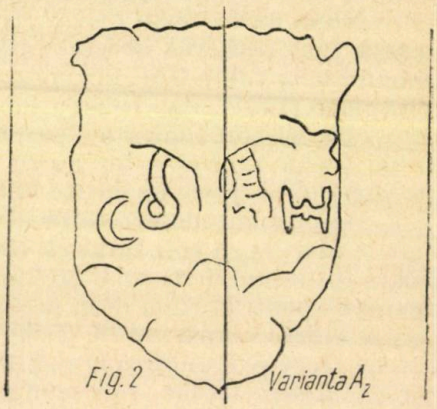

Fig. 2 Varianta A_2

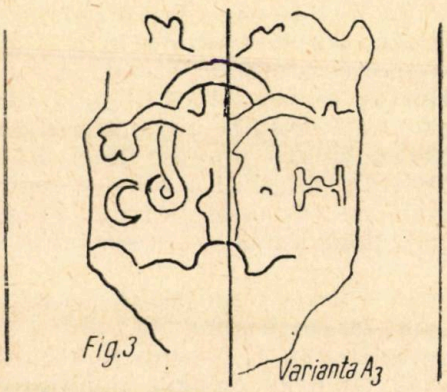

Fig. 3 Varianta A_3

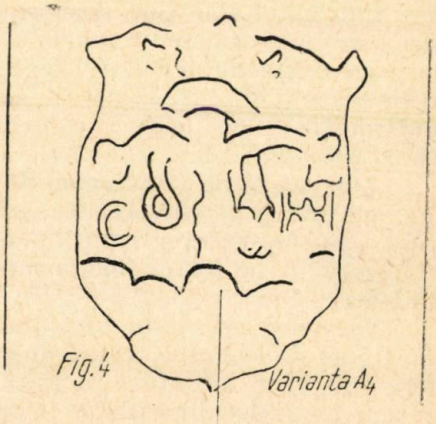

Fig. 4 Varianta A_4

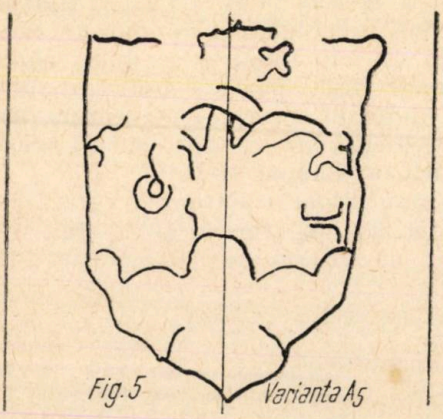

Fig. 5 Varianta A_5

Fig. 6 Varianta A6

Tipul A'

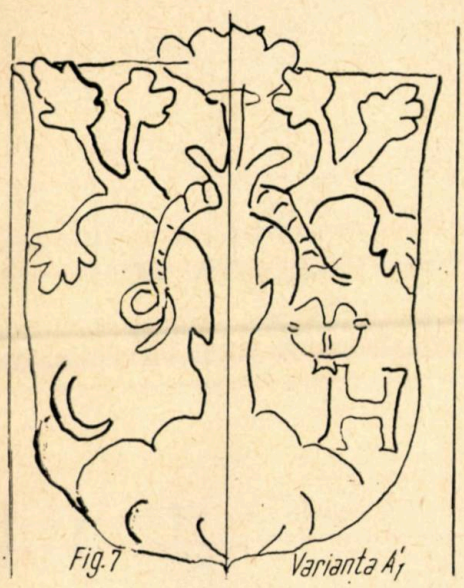

Fig. 7 Varianta A'_1

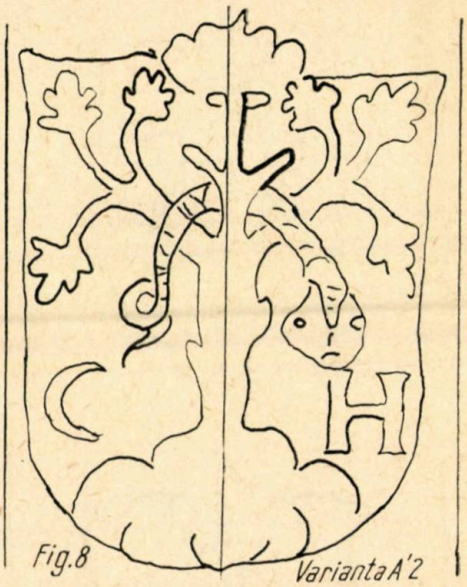

Fig. 8 Varianta A'_2

Tipul B

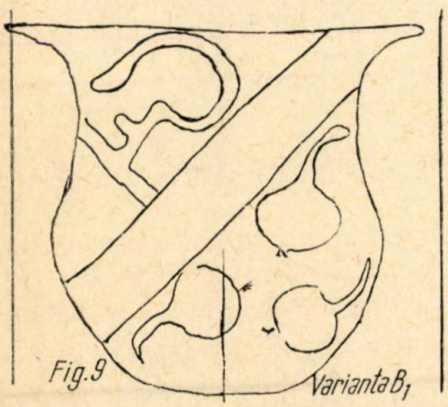

Fig. 9 Varianta B_1

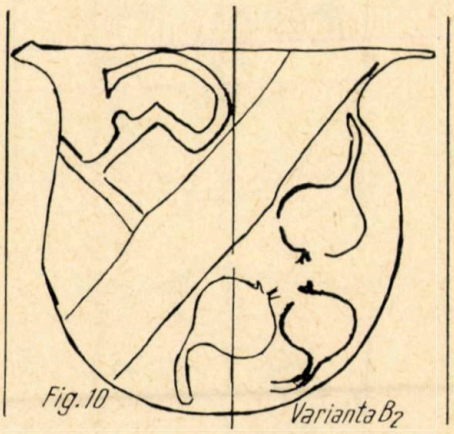

Fig. 10 Varianta B_2

Din al doilea tip A' întîlnim două variante A'_1 (fig. 7) şi A'_2 (fig. 8), iar din ultimul tip B, variantele B_1 (fig. 9) şi B_2 (fig. 10). Consemnînd apariţia acestor variante de filigran pe hîrtia documentelor din cele două arhive menţionate mai sus am constatat următoarele :

A_1 apare în doc. 31/1566 (6 decembrie 1566), doc. 722/1566 şi doc. 739/1567 [19] [fig. 11]

[19] Documentele numerotate pînă la 102 inclusiv, aparţin fondului Bistriţa din Arhivele Statului Cluj ; documentele numerotate peste 600 aparţin Arhivelor Statului din Sibiu, *Collectio posterior annorum 1556—1557.*

Filigrane întîlnite în documente şi cărţi *)

Tipul A

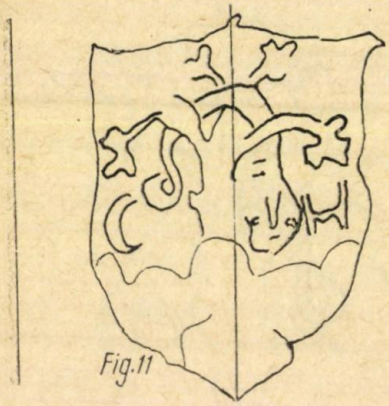

Fig. 11

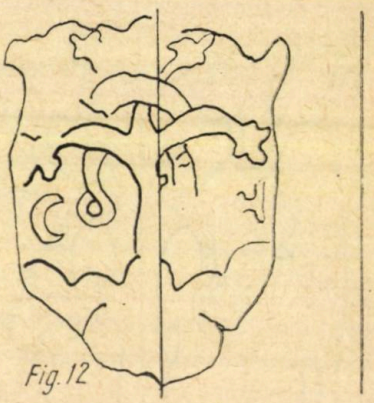

Fig. 12

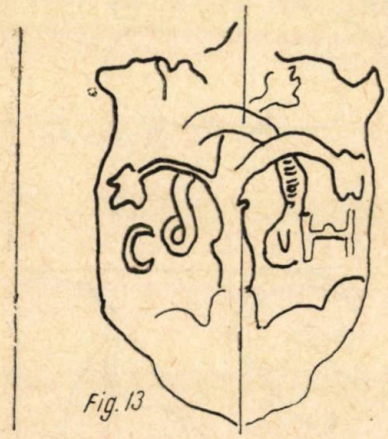

Fig. 13

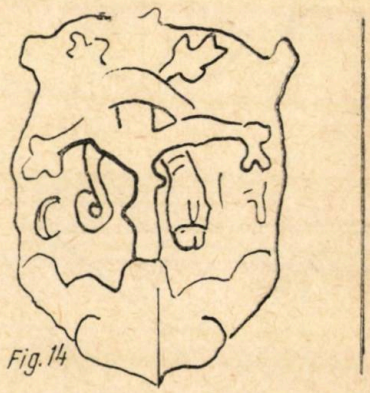

Fig. 14

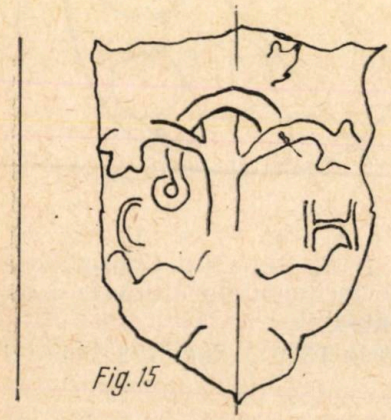

Fig. 15

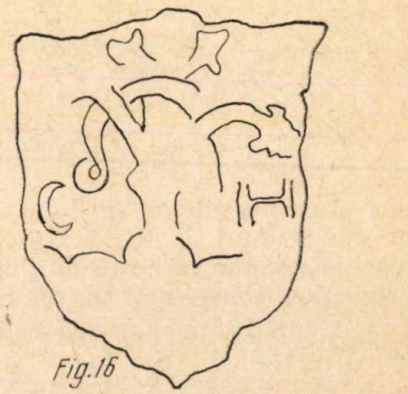

Fig. 16

*) Vezi la p. 123, 125 a studiului nostru numărul şi anul documentului pentru fiecare din filigranele reproduse la fig. 11—20.

A_2 apare în doc. 28/1567 (4 aprilie 1567), doc. 32/1567 (13 aprilie 1567), doc. 34/1567 (13 aprilie 1567), doc. 39/1567 (28 aprilie 1567), doc. 61/1567 (15 iulie 1567) și în doc. 88/1567 (12 noiembrie 1567) [fig. 12]

A_3 apare în doc. 55/1567 (27 iunie 1567) [fig. 13]

A_4 apare în doc. 102/1567 (1567) [fig. 14]

A_5 apare în doc. 33/1567 (13 aprilie 1567) [fig. 15]

A_6 apare în doc. 39/1568 (12 ianuarie 1568) [fig. 16]

A'_1 și A'_2 nu se regăsesc pe hîrtia documentelor cercetate, în schimb figurează în *Historia inclyti Matthiae Hunnyadis, regis Hungariae augustissimi*, tipărită de Heltay la Cluj în 1565. A'_1 apare la paginile 27, 53, 55, 75, 88, 120 etc. ale acestei cărți [vezi fig. 17], iar A'_2 la paginile 16, 32, 47, 73, 83 etc. [vezi fig. 18].

B_1 apare în doc. 83/1567 (27 octombrie 1567) [fig. 19]

B_2 apare în doc. 41/1567 (4 mai 1567), doc. 47/1567 (24 iunie 1567), doc. 30/1568 (24 aprilie 1568), 80/1568 (28 octombrie 1568) și în doc. 89/1568 (18 noiembrie 1568) [fig. 20].

Dacă urmărim anul de apariție în documente și cărți pentru fiecare din filigranele întîlnite în *Tîlcul evangheliilor* observăm că acestea au circulat între 1565 (A'_1 și A'_2) și 1568 (B_2). Variantele de filigran ale tipului A n-au circulat înainte de 1567, cu excepția variantei A_1, atestată într-un document din decembrie 1566, dar înregistrată și în 1567. Pentru anii 1564, 1565 și 1566 întîlnim pe hîrtia documentelor variante de filigran aparținînd tot tipului A, dar care nu sînt identice cu variantele întîlnite în

Tipul A'

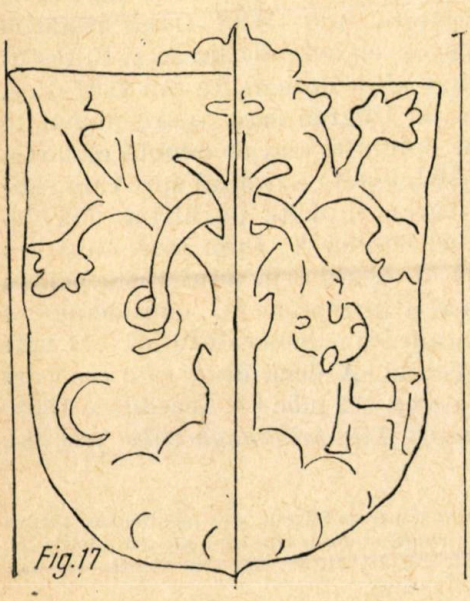

Fig. 17

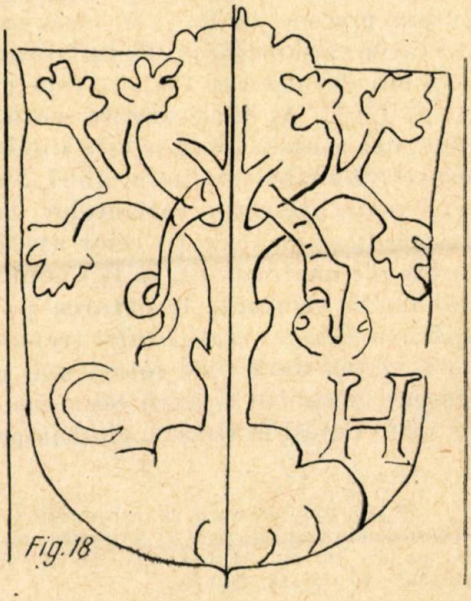

Fig. 18

Tîlcul evangheliilor [20]. Variantele tipului A′ sînt singurele înregistrate în 1565, dar cum în *Tîlcul evangheliilor* ele nu apar decît pe două pagini din cele aproximativ 550 ale celor două exemplare (A'_1, în exemplarul al doilea, p. 53^r, iar A'_2 în primul exemplar, p. 98^r), avem convingerea că hîrtia care le conţine aparţine unui stoc foarte redus, rămas tocmai din acest motiv fără întrebuinţare mai multă vreme. Apariţia variantelor B_1

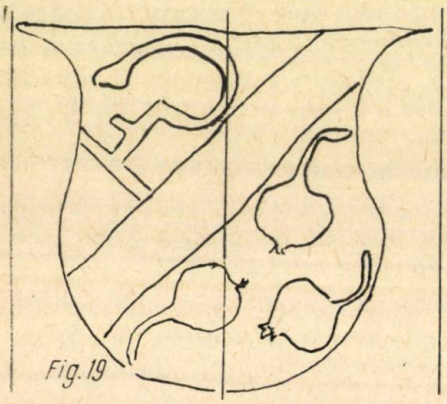

Fig. 19

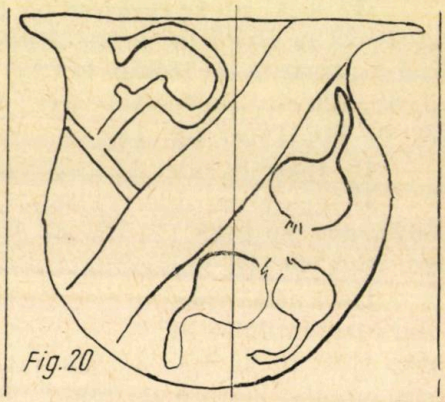

Fig. 20

şi B_2, începînd cu anul 1567, acreditează ideea folosirii tipului B cu începere din acest an. Înainte de 1567 variantele acestui tip (atît cele din *Tîlcul evangheliilor* cît şi altele întîlnite de noi în documente) nu apar, ceea ce denotă că anii 1565 şi 1566 trebuie excluşi din intervalul de timp pe care îl desemnează datele extreme ale atestărilor filigranelor analizate. Putem proceda la fel şi în ceea ce priveşte anul 1568? Dacă urmărim atestările variantelor de filigran observăm că, cu excepţia lui A_6 şi B_2 restul n-au circulat decît în 1567. B_2 este atestat şi pe documente din 1567 (doc. 41, 47/1567), A_6 fiind singura variantă de filigran care apare numai în 1568, dar această atestare este din luna ianuarie, ceea ce denotă că hîrtia respectivă e fabricată tot în 1567. De altfel, acesta este anul spre care converg toate atestările variantelor de filigran întîlnite pe hîrtia *Tîlcului evangheliilor*, cu excepţia celor aparţinînd tipului A′. Cum însă două din variantele analizate (A_6 şi B_2) continuă să apară şi în anul 1568, pentru mai multă siguranţă în datarea pe care o întreprindem, considerăm că tipărirea *Tîlcului evangheliilor* trebuie încadrată în intervalul 1567—11 iulie 1568, prima dată fiind totuşi mai probabilă. A doua dată este cea care precede începutul tipăririi *Sbornicului slavon* (12 iulie—6 decembrie 1568) de către Coresi la Braşov, cînd imprimarea *Tîlcului evangheliilor* trebuia,

[20] Din lipsă de spaţiu nu reproducem aceste variante de filigran, dar menţionăm, pentru cei care doresc să se convingă de afirmaţia noastră, numărul documentelor unde pot fi întîlnite: doc. 61, 70, 78, 80, 84/1564; doc. 16, 21, 22, 27, 28, 29, 31, 33, 35, 36, 37, 41, 42, 625, 710/1565; 10, 13, 18, 29/1566.

prin urmare, să fie încheiată [21]. Datarea întreprinsă de noi pe baza examinării circulaţiei filigranelor vine să confirme cu probe sigure data atribuită de F. Hervay imprimării acestei cărţi, precizînd, în plus, posibilitatea prelungirii intervalului în care s-a putut încheia tipărirea cel mult pînă la jumătatea anului 1568 [22].

Hîrtia întrebuinţată la tipărirea *Tîlcului evangheliilor* este, prin două din cele trei tipuri de filigran amintite, de provenienţă sigură clujeană. Înclinăm să credem că şi cel de-al treilea tip de filigran *B* este tot al fabricii lui Gaspar Heltay, întrucît el apare exact în anul cînd probabil încetează fabricarea tipului *A*, fiind întîlnit în documente din Transilvania fără întrerupere pînă în 1570 (doc. 50/1570 din 12 mai, scris la Şieu). O carte a lui Heltay din 1571 (*Decretum*) este tipărită pe hîrtie lipsită de orice filigran, — dovadă că pentru această perioadă fabrica din Cluj renunţase deja la folosirea tipului *B*. Cum se face însă că Coresi tipărind *Tîlcul evangheliilor* în Braşov, folosea hîrtie produsă de fabrica din Cluj? Să constituie acest fapt o dovadă că în această perioadă (1567 — iulie 1568) fabrica din Braşov îşi încetase activitatea? Desigur că nu, căci în 1567, la Braşov, Lorinţ îşi tipărea *Octoihul* (20 ianuarie — 20 iulie) pe hîrtie braşoveană [23]. În plus, *Sbornicul slavonesc* (12 iulie 6 decembrie 1568) este, de asemenea, imprimat pe hîrtie avînd filigranul fabricii din Braşov [24]. Este greu de admis, prin urmare, că în perioada 20 iulie 1567 — 11 iulie 1568 fabrica din Braşov şi-ar fi întrerupt activitatea din motive necunoscute nouă, fapt care l-ar fi constrîns pe Coresi să recurgă la hîrtie de provenienţă clujeană. De altfel, existenţa documentelor scrise pe hîrtie braşoveană în această perioadă infirmă o asemenea posibilitate.

Cercetînd hîrtia tuturor tipăriturilor româneşti şi slavone din secolul al XVI-lea am constatat un fapt interesant : toate cărţile imprimate în mod sigur la Braşov conţin hîrtie produsă de fabrica din acest oraş. În schimb, acele tipărituri care sînt imprimate în mod cert în afara Braşovului folosesc hîrtie de altă provenienţă, decît cea întrebuinţată în

---

[21] S-ar putea obiecta, pe baza rezultatelor cercetărilor lui Briquet (*Les filigranes*, vol. I, Paris, 1907, p. XX) — care stabileşte că în proporţie de 90% un stoc de hîrtie în sec. al XVI-lea era întrebuinţat în cel mult 15 ani de la fabricare — că hîrtia folosită în *Tîlcul evangheliilor* — fabricată în cea mai mare parte în 1567, a putut fi pusă sub tipar în oricare din anii intervalului 1567—1582 (ultima cifră rezultă prin adiţionarea celor 15 ani propuşi de Briquet). Nu trebuie însă uitat că în secolul al XVI-lea hîrtia pentru tipar se fabrica la comandă, pentru necesităţi foarte urgente, prin urmare, posibilitatea stocării unei mari cantităţi de hîrtie era puţin probabilă. În plus, avîndu-se în vedere mărturia lui Coresi din *Dojana cetitorilor*, că pînă la acea dată el tipărise *Evanghelia* şi *Apostolul*, imprimarea *Tîlcului evangheliilor* trebuie încadrată înaintea anului 1570 cînd se tipăresc *Psaltirea* şi *Liturghierul*. Altfel ar fi greu de explicat motivele pentru care diaconul Coresi n-ar fi menţionat şi aceste două cărţi în prologul primului omiliar românesc.

[22] Noua datare propusă *Tîlcului evangheliilor* constituie o probă sigură că în 1567—1568, Forró Miklós era încă în viaţă, bucurîndu-se de o situaţie socială deosebită. Acest fapt confirmă presupunerea lui Vl. Drimba că „graţierea lui bruscă s-ar putea datora aderării sale la confesiunea chiar atunci declarată oficială şi probabil unui angajament de a participa activ la opera de convertire a românilor". Vezi Vl. Drimba, *loc. cit.*, p. 539, nota 5.

[23] Cf. Livia Bacîru, *Valoarea documentară a filigranelor, cu privire specială asupra cărţilor româneşti tipărite în secolul al XVI-lea*, în „Studii şi cercetări de documentare şi bibliologie", 7 (1965), 3, p. 276.

[24] Cf. L. Bacîru, *op. cit.*, vezi tabelul anexat la sfîrşitul articolului.

cărţile braşovene. Acesta este cazul *Evangheliarului slavonesc* (1579), tipărit de Lorinţ la Bălgrad, pe hîrtie din Sibiu şi Braşov [25], al *Sbornicului slavonesc* (1580), tipărit de Coresi la Sas-Sebeş exclusiv pe hîrtie sibiană [26] şi al *Paliei* (1582), pe care Şerban Coresi o tipăreşte la Orăştie, de asemenea pe hîrtie fabricată în Sibiu [27]. Aceeaşi pare a fi situaţia şi cu *Tîlcul evangheliilor*, tipărit în exclusivitate pe hîrtie de provenienţă clujeană. Nu-i întîmplător, de altfel, nici faptul că în 1567, anul spre care ne îndreaptă examenul filigranologic, la Braşov, Lorinţ tipărea *Octoihul slavonesc*, folosind un tip de litere diferit de cel întrebuinţat de Coresi la tipărirea *Tîlcului evangheliilor* [28]. De asemenea, merită a fi reţinut şi amănuntul că, la împărţirea averii lui Peter Schirmer, ginerele lui Johanes Benkner, în 1585, pe lista cărţilor lăsate moştenire, din care nu lipsesc *Catehismul*, *Tetraevanghelul*, *Apostolul*, *Psaltirea*, *Psaltirea slavonă*, *Psaltirea slavo-română* şi *Pravila*, nu figurează *Tîlcul evangheliilor* [29]. Admiţînd că această carte nu s-a tipărit la Braşov, absenţa ei din averea fostă cîndva a primarului Benkner se explică de la sine.

În ce priveşte stabilirea localităţii, unde s-a tipărit *Tîlcul evangheliilor*, anumite considerente de ordin istoric şi lingvistic ar putea să ne furnizeze unele indicii. După cum se ştie, s-a afirmat că *Tîlcul evangheliilor* ar reproduce originale bănăţene [30]. Pe de altă parte, după cum am constatat, această carte de influenţă calvină s-a imprimat în plină perioadă de avînt al acestei confesiuni religioase. Nu poate fi trecut cu vederea faptul că episcopul şi superintendentul Gheorghe de Sîngiordz era dintr-o localitate aflată în apropierea Haţegului [31], deci dintr-o arie lingvistică foarte apropiată de cea a traducătorului *Tîlcului evangheliilor*. Vlădica Gheorghe trebuie să fi fost acela care a procurat şi a pus la dispoziţia lui Coresi textul traducerii româneşti a *Cazaniei* şi *Molitvenicului*. Nu însă şi mijloacele materiale, care — după cum recunoaşte Coresi în *Dojana cetitorilor* — se datoresc lui Forró Miklós. Considerînd *Tîlcul evangheliilor* o tipăritură datorită colaborării dintre Gheorghe de Sîngiordz şi Forró Miklós, două ar fi localităţile unde, după părerea noastră, s-a putut în primul rînd imprima această carte : Teiuşul, reşedinţa episcopului calvin [32], şi Aiudul, aflat în imediata apropiere a reşedinţei nobilului maghiar (Hopîrta).

În lumina consideraţiilor de mai sus se poate întrezări adevărata „faţă" a lui Coresi, pe care unele opinii îl socotesc a fi fost în slujba comunităţii orăşeneşti din suburbiul românesc al Şcheilor Braşovului[33],

[25] Cf. L. Bacîru, *op. cit.*, tabel — menţionează în această tipăritură numai hîrtie de provenienţă braşoveană. În schimb, noi am constatat că exemplarul Academiei conţine, în cantitate apreciabilă, şi hîrtie fabricată în Sibiu.

[26] Cf. L. Bacîru, *op. cit.*, tabel. Am cercetat şi cel de-al doilea exemplar din această tipăritură, existent la Biblioteca Academiei, Filiala Cluj şi am constatat că şi acesta conţine în exclusivitate hîrtie sibiană.

[27] Cf. L. Bacîru, *op. cit.*, tabel.

[28] F. Hervay, *op. cit.*, p. 210—211.

[29] P. P. Panaitescu, *Începuturile şi biruinţa scrisului în limba română*, p. 149—150.

[30] V. Ilea, *Elemente regionale în lexicul „Paliei de la Orăştie"*, în CL, III, 1958, p. 243.

[31] N. Iorga, *Histoire des roumains de Transylvanie*, Bucarest, vol. I, 1915—1916, p. 221.

[32] Dr. Augustin Bunea, *Vechile episcopii româneşti a Vadului, Geoagiului, Silvaşului şi Bălgradului.*

[33] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 145.

bucurîndu-se de o situaţie care îi permitea să nu se supună episcopului calvin în perioada de avînt al propagandei calvine [34]. În realitate însă situaţia tipografului muntean trebuie să fi fost alta. Coresi a venit la Braşov şi a tipărit în româneşte, sub imbold luteran, *Catehismul* (1559—1560) şi *Tetraevanghelul* (1560 — 1561) şi în slavoneşte, din porunca lui Johanes Benkner, *Octoihul mic* (1557) şi *Evangheliarul slavon* (1562). La 11 iulie 1565, Johanes Benkner era mort şi probabil că acum Coresi începe să tipărească pentru episcopul şi superintendentul calvin Gheorghe de Sîngiordz, iar după moartea acestuia va accepta patronajul succesorului la scaunul episcopal, Pavel de Tordaşi, pentru care va lucra şi după refluxul propagandei calvine între români (1571). Coresi devenise probabil „diaconul vlădicăi tipograful", pe care o ştire din 12 decembrie 1573 îl înregistrează la Braşov, împreună cu alţi patru oameni în căutarea unei prese tipografice [35]. Angajarea sa în slujba susţinătorilor calvinismului trebuie privită ca o problemă de natură pur comercială. Fiind, înainte de toate, un tipograf, Coresi îşi exercita meseria pentru aceia care îl finanţau, schimbîndu-şi uneori domiciliul în funcţie de felul comenzii şi de modul finanţării. Din acest motiv nu trebuie să ne mire tipărirea *Tîlcului evangheliilor* la Teiuş ori în altă localitate din Transilvania, cu atît mai mult cu cît pentru o perioadă destul de întinsă (13 octombrie 1562 — 12 iulie 1568) [36] Coresi nu este semnalat în Braşov, cu excepţia anului în care a tipărit *Apostolul*, care precede în mod firesc imprimarea *Cazaniei* şi *Molitvenicului*. În schimb, în această perioadă Călin diacul tipăreşte *Evangheliarul slavon* (19 decembrie 1564 — 2 septembrie 1565), iar Lorinţ *Octoihul slavon* (1567), ceea ce dovedeşte că, măcar cu intermitenţe, Coresi lipsea din Braşov în scopul efectuării sau perfectării unor noi comenzi.

Noua datare a *Tîlcului evangheliilor*, întreprinsă pe baza analizei circulaţiei filigranelor, ridică o problemă similară în cazul *Apostolului*. După cum se ştie, această tipăritură se consideră a fi din anul 1563, întrucît în epilogul *Tîlcului evangheliilor* Coresi mărturiseşte că la data cînd încheia această carte, avea deja tipărită *Evanghelia* şi *Praxiul*. Precedînd *Tîlcul evangheliilor*, acceptat ca o tipăritură din 1564 şi fiind, probabil, tipărit după *Evangheliarul slavonesc* (1562), data de 1563 atribuită tipăririi *Apostolului* a părut a fi singura posibilă [37]. În prezent, cînd vechea datare a *Tîlcului evangheliilor* nu mai poate fi acceptată, este cazul să ne întrebăm dacă anul atribuit imprimării *Apostolului* este într-adevăr cel real. Un prim sondaj, pe documente, al circulaţiei mărcilor de hîrtie din *Apostol* ne-a format rapid convingerea că data de 1563 nu se verifică, cercetarea exhaustivă a filigranelor de pe hîrtia braşoveană urmînd să decidă în mod sigur anul tipăririi ediţiei din care s-au păstrat cele trei exemplare cunoscute [38].

---

[34] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 149.

[35] *Ibidem.*

[36] 13 octombrie 1562 încheierea tipăririi *Evangheliarului slavon*; 12 iulie 1568 începerea tipăririi *Sbornicului slavon.*

[37] BRV, I, p. 152.

[38] În plus, nu ar fi exclus, deşi pare mai puţin probabil, ca cele trei exemplare păstrate pînă astăzi din *Apostol* să nu aparţină primei ediţii semnalate de Coresi în prologul *Tîlcului evangheliilor*, ci unei alte ediţii apărute după tipărirea omiliarului românesc.

În sfîrşit, la capătul investigaţiei noastre trebuie să acceptăm ideea unei puternice ofensive calvine de convertire a românilor la religia oficială, întreţinută, după 1566, prin acţiunea de traducere şi tipărire a cărţilor religioase. Dacă luteranii se mulţumiseră să tipărească prin Coresi cărţile tipărite anterior la Sibiu — *Catehismul* şi *Evanghelia*, în versiuni revizuite — calvinii vor fi aceia care vor tipări în româneşte *Tîlcul evangheliilor*, *Molitvenicul*, *Psaltirea*, *Liturghierul*, *Cartea de cîntece* şi, eventual, *Apostolul*. Într-un interval foarte scurt, 1567—1570, ei vor iniţia tipărirea a cinci sau, poate, şase traduceri religioase, mai mult decît s-a realizat în patru decenii de istorie a tiparului românesc (1544—1588), cînd nu înregistrăm decît patru traduceri : *Catehismul*, *Evanghelia*, *Cartea cu învăţătură* şi *Palia* [39]. Pentru acest motiv, calvinizarea ierarhiei religioase româneşti din Transilvania a fost mai mult decît un „scurt episod de istorie bisericească" [40], contribuind, prin numeroasele traduceri şi tipărituri religioase pe care le-a iniţiat, la biruinţa limbii româneşti asupra celei slavone bisericeşti.

Octombrie, 1966

[39] Tipăritură datorită, de asemenea, propagandei calvine.

[40] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 146.

ASPECTE ALE LEXICULUI *PRAVILEI DE ISPRAVĂ OAMENILOR*

DIN ISTORIA VOCABULARULUI VECHILOR TEXTE JURIDICE ROMÂNEȘTI

DE

I. RIZESCU

Printre hîrtiile rămase de la Ioan Bogdan se găsește și un manuscris cu titlul *Pravila de ispravă oamenilorŭ și de toate păcatele și greșialele* (azi ms. nr. 5211 BAR)[1]. Ilustrul slavist a avut intenția să publice acest nomocanon, pe care l-a și transcris, dînd unele indicații asupra izvoarelor slave, dar n-a mai apucat să-și realizeze planul.

Pravila are 25 de pagini, format in octavo mic. Primele trei pagini cuprind o liturghie în limba slavonă, iar restul un nomocanon în românește. Caracterul literelor chirilice din textul românesc diferă de cel slavon. Hîrtia este moale, fără lustru și nu are nici o marcă. Fiecare pagină are cîte 14 rînduri.

În textul de care ne ocupăm găsim date interesante pentru istoria vocabularului limbii române.

Chiar în titlul *Pravila de* **ispravă** *oamenilorŭ și de toate păcatele și greșialele* găsim probabil cea mai veche atestare pentru sensul juridic al termenului *ispravă* „îndreptare", care amintește etimonul v. sl. **исправа** „correctio"[2].

În legătură cu normele privitoare la căsătorie, găsim diferiți termeni pentru gradele de rudenie. Pentru *mamă* întîlnim *îmă*[3]: *Iară cela ce va îmbla cu* **îma** *duhovnicului său* (p. 16), dar și *mamă* (p. 41); de asemenea, *cumnat* (*feciorii cumnaților*[4], p. 33), *fîrtat*, *surată*. Cuvîntul *fîrtat*[5] apare și în *Pravila de la Govora* sub forma *frate-fîrtat*. Să se compare:

Pravila de ispravă	*Pravila de la Govora*
Iară **fîrtatul**[6] *cela ce va îmbla cu* **sorata sa**[7] *ceea ce intră în beserecă de se gioră cu nosa, post 5 leat, pocloane 100 în dzi* (p. 28).	*Ce* **frate-fîrtat** *ce cu* **soru-sa** *va greși, post 5 ani și metanii 100 în zi* (p. 190).

[1] A fost semnalat de Al. Grecu (P. P. Panaitescu) în studiul *Începuturile dreptului scris în limba română*, în „Studii", 1954, nr. 4, p. 219.

[2] Fr. Miklosich, *Lexicon Palaeoslovenico-graeco-latinum*, Vindobonae, 1862, s.v.

[3] În *Pravila* lui Coresi, în pasajul corespunzător, găsim *muma duhovnicului*, în *Pravila de la Govora*: *muma frăține-său cel duhovnicescu*.

[4] În *Pravila de la Govora* pentru *feciorii cumnaților* găsim *feciorii nașilor*.

[5] *A înfîrtăți* poate fi întîlnit în *Cronica* lui Moxa.

[6] În *Biblia de la București* (1688), *sorată* apare cu sensul de „prietenă, tovarășă": *Mă voi pogorî preste munți și voi plînge preste fecioriele mêle eu și* **suratele** *mêle*.

[7] În legătură cu etimologia lui *fîrtat*, Diez și Cihac o consideră că ar fi lat. *foederatus*. Originea acestui termen trebuie însă căutată, așa cum a arătat H. Schuchardt (Z. r. Ph. vol. I, 481) în cuvîntul *frate* + *-at* sufix participial, după modelul v. sl. *bratim*, *pobratim*, alcătuit din *brat* „frate" + *-im* sufixul participiului prezent pasiv. În același mod s-a format și *surată*.

Numeroşi termeni din pravila de care ne ocupăm sînt legaţi de viaţa bisericească. Pe unii din ei, împrumuturi din slava, nu i-am mai întîlnit în alte scrieri vechi. Ne referim, de exemplu, la cuvîntul *oriţanie*, din fraza :

Iară jeciorul de va vrè să moară nebotedzat, popa să lase patru metanii pînă la **oriţanie**, *iară alte să dzică, dereptu se-l botedze curundu* (p. 23).

În pasajul corespunzător din *Pravila* lui Coresi găsim pentru *oriţanie* cuvintele : *să-l leapede de diavolul.* Aşadar, *oriţanie* are sensul de „negare, lepădare" şi reproduce v. sl. отрицанїє, cu acelaşi înţeles (F. Miklosich, *lucr. cit.*, s.v.).

În text apare şi cuvîntul *Thomina*, adjectiv derivat de la *Thoma*, în exemplul *Dumeneca Thomina pînă la Rosalii* (p. 24).

Curioasă pare sintagma : *hîrţii ogarului* (хръцїи ѡгарꙋлꙋи) neatestată, după cîte ştim, în alte texte vechi şi care se găseşte în propoziţia :

Dzile de slobozie den Crăciun pînă 11 dzile să mîncaţi carne şi brîndză în toate dzile şi **hîrţii ogarului** *aşişdere... Iară cela ce va posti... aceşti* **hîrţi**, *acela să fie anathima* (p. 2).

Pentru a înţelege sintagma *hîrţii ogarului*, trebuie să ne gîndim la legătura — e drept insuficient de clară — dintre *Harţi* şi *Harţiburie* (vezi DA s.v.), ultimul desemnînd numele unui cîine sfînt, căruia i s-ar fi închinat anumiţi „eretici", care ţineau post şi în zilele de harţi.

Iată un pasaj din *Pravila de la Govora*, privitor la această chestiune : *Iară lepădaţii... post fac atunce şi jîrtvă într-acea săptămînă ...* **unui cîine**... *Derept aceea nu se cade noao nice o zi a posti* (p. 45).

Printre alte interdicţii, pravila enunţă şi pe aceea de a se consuma *sînge sprijenit* :

Iară cela ce mănîncă **senge sprejenitu** *să se lepede de beserecă şi de blagosloveniie şi de va mori să no-l îngroape şi anathema să fie şi no se cade să-i vie oaspeţi la casa lui* (p. 26).

Sintagma *sînge sprijinit* apare şi în alte scrieri din secolul al XVII-lea, ca, de exemplu, în *Şapte taine* (1645). *Oricine va mînca carne înecată ce va fi năduşită, iară nu va fi sîngele vărsat cu her sau* **sînge sprijenit** (G. CR. I, 117), la Dosoftei, *Viaţa şi petrecerea sfinţilor* : *Deci căpeteniile...* **sprejeniră** *sîngele.*

Cu acelaşi sens găsim şi cuvîntul *prijeni*. Într-adevăr, în *Pravila* lui Coresi apare *sînge prijenit* (p. 11), într-un pasaj identic cu cel din *Pravila de ispravă*. Tot sub această formă şi în *Carte cu învăţătură* (1581) a diaconului Coresi. *Iară suptu tocitoare era supt-jărtăvnicu ce întru elu sîngele jărtveei* **prijeniia**-*lu*. 298/18.

În ce priveşte originea îmbinării *sînge sprijenit*, trebuie să arătăm, mai întîi, că n-avem de-a face cu un calc după vreun model slav. Într-adevăr, în textul slav care a stat la baza pravilei pe care o analizăm (aşa cum ne informează Ioan Bogdan într-o notă marginală) găsim numai cuvîntul кръвь „sînge" fără vreun determinant. Cît despre pasajul din *Carte*

cu învățătură a lui Coresi, acestuia îi corespunde în *Cazania* de la Zabludov : крови жертовныѧ прї ѥмлѧхꙋ „sîngele jertvei (îl) luau (adunau)", verbul прїѥмлѧхꙋ fiind imperfectul pers. a III-a pl. de la прїѧти „prehendere". Părerile în privința lui *a sprijini* sînt împărțite. După S. Pușcariu [8], verbul ar fi un derivat postnominal de la *prăjină* > *prăjăni* > (*s*)*prijini*, cu înțelesul primitiv de „a propti, a întări printr-o prăjină", de unde s-a ajuns și la cel de „a aduna" (*sînge sprijinit* „sînge adunat , care nu e lăsat să se scurgă"). După Tiktin [9], la baza lui *sprijini* s-ar găsi съпрѧщи „conjungere" și anume participiul perfect pasiv съпрѧжєнь. Este posibil ca în cazul lui *sprijini* să avem de-a face cu o etimologie multiplă : rom. *prăjină* > *prăjini* + v. sl. съпрѧжєнь.

Ca termen de cult găsim, de asemenea, îmbinarea *săptămîna albă* căreia îi corespunde *săptămîna brînzei* în *Pravila* lui Coresi.

Din lexicul *Pravilei de ispravă* mai amintim cuvintele : **are** „arie" (*Cela ce aprinde are cu stogori* p. 14), **agneț** (*de cominecătură*, p. 24), **curuiu** („specie de pasăre"), **cătușă** [10] „pisică" (*Iară cine mănîncă carne de lopu sau de orsu sau de volpe sau de cătușe... sau de curuiu sau de veveriță*, p. 35), **încrunta** („a (se) muia în sînge", 41), *lepădat de seamă* „scos din rîndul, din cinul preoțesc", **lucra** „sluji" (*lucreadză oltariului*, p. 55), *liturghisa* „a cînta liturghie", **a se potrebi** „a se prăpădi" (p. 24). În sfîrșit, din lexicul acestui text menționăm și pe **imputa** din următorul pasaj : *molți păstori* **împoto-și** *tormele* (p. 2) (молци пъстори ѧпотощи тормеле). Este probabil singura atestare cunoscută pînă acum a acestui cuvînt cu înțelesul etimologic „a ține socoteală" (< lat. *imputare*). Cu alte sensuri „dezaproba, dojeni, învinui, mustra", *imputa* apare în diferite tipărituri coresiene. În unele expresii populare din nordul Moldovei se pare că s-a păstrat și valoarea mai veche : *se zice imputezi* (= faci socoteala) *cînd faci pomenirea după morți și-ți cam pare rău că prea mult ai cheltuit* (după DA).

Dintre derivate merită să relevăm următoarele substantive : poporěncă (*Cela popa ce va curvi cu* **poporěnca** *sa* p. 12), **iertăciune** (p. 17), **binișor** (p. 5), **născut** (*Cela ce ucide feciorul la* **născut**) [11] ; verbe : **părți** (p. 32), **vechi** (p. 26).

★

Un studiu paralel al *Pravilei de ispravă* cu alte texte similare : *Pravila* tipărită probabil de Coresi, *Pravila ritorului Lucaci* și *Pravila* din *Codex Neagoeanus* va scoate mai bine în evidență rolul textului de care ne-am ocupat la formarea și închegarea terminologiei juridice vechi românești.

---

[8] DR, I, p. 241—243.

[9] DRG s.v.

[10] În DA s.v. se spune : „în înțelesul originar de « pisică », precum se întrebuințează în dialectul aromân și meglenit, îl găsim numai într-un glosar slavo-român din secolul al XVIII-lea". *Cătușă* cu înțelesul de „pisică" apare nu numai în *Pravila de ispravă*, ci și în cea a lui Coresi.

[11] În secolul al XVI-lea, cuvîntul *născut* poate fi găsit în *Carte cu învățătură* a lui Coresi și în *Codicele Voronețean*. În pasajele din *Noul Testament de la Bălgrad* și *Biblia de la București* care corespund *Codicelui Voronețean* întîlnim derivatul *naștere*. În *Cronica* lui Moxa și la Dosoftei, *Viața și petrecerea sfinților* apare *născut*. Uneori în una și aceeași scriere, ca de exemplu în *Pravila de la Govora*, găsim ambele derivate.

FORME STROFICE ÎN POEZIA LUI GEORGE COȘBUC

DE

PAUL CORNEA

Cercetătorii operei lui George Coșbuc au subliniat unanim marea virtuozitate a poetului. Dacă, potrivit cu mentalitatea vremii și principiile care-i comandau critica, Gherea și-a rezervat grosul eforturilor analizei cuprinsului (teme, motive, conținut), el n-a trecut totuși nepăsător pe lîngă ce i se părea a fi, la cîntărețul Ardealului, o „putere adevărat uimitoare în mînuirea limbii românești" [1]. Deși sumare, observațiile lui erau vrednice de luat în seamă, înregistrînd impresia generală de șoc pe care o produsese apariția lui Coșbuc într-o atmosferă saturată de decepționism eminescian, cînd singurul mare poet al vremii — e vorba de Macedonski — dispunea de o circulație aproape clandestină, fiind numit în mod curent doar ca să fie luat în rîs sau combătut. Relevînd predominarea elementului narativ, epic și descriptiv asupra celui liric, criticul insista asupra cîtorva procedee și nota unele trăsături stilistice definitorii, ca, de pildă : repetiția, personificarea, uzul lui *și* inițial („ca în biblie și cu același folos stilistic") [2], diversitatea ritmurilor și a construcției strofice. Privitor la punctul din urmă, Gherea credea nimerit să accentueze : „Strofa lui e variată, capricioasă — cîteodată un adevărat mozaic. Nici un poet român nu poate să se compare în această privință cu Coșbuc. Simțind sărăcia limbii, el o mlădiază, o torturează aproape în strofă, compensînd prin această mlădiere, lipsa ei de bogăție" [3]. După cum se vede, criticul nu se mărginește aici să constate arta prodigioasă a compoziției, el încearcă, paralel, s-o și explice. Ne putem întreba : Faptul observat e exact? Diagnosticul pus e just?

Nu e nici o dificultate în a conveni asupra caracterului extrem de variat al construcției strofice la Coșbuc. Deschizînd *Baladele și idilele*, oricine rămîne surprins de polimorfismul grupării versurilor, aspect cu atît mai izbitor la 1893, cu cît cititorul nu era pregătit să-l întîmpine prin experiența poeziei anterioare. În adevăr, Alecsandri și Bolintineanu, cei mai îndemînatici prozodiști ai pașoptismului, uzaseră moderat de inovație pe acest tărîm. Afară de strofele predilecte, de 4 și 6 versuri,

---

[1] I. Gherea, *Studii critice*, III, ed. a 3-a, p. 378.

[2] *Ibidem*, p. 376.

[3] *Ibidem*, p. 378.

ei au întrebuințat, din timp în timp, și alte forme, însă mai mult experimental, fără a le reține ca structurări adecvate ale elanului liric. Astfel, la Alecsandri găsim distihuri (*Întoarcerea în țară*), strofe de 3 versuri (*Ursita mea*), de 5 versuri (*Baba Cloanța*, *Deșteptarea României*), de 7 versuri (*Noaptea Sf. Andrei*), de 8 versuri (*Cîntecul gintei latine*, *Banul Mărăcine*). Bolintineanu, atins de monotonie, cîntă pe și mai puține coarde. Cît îl privește pe Eminescu, geniul lui s-a concentrat asupra altor probleme, a plasticității și profunzimii evocării, a descoperirii de ritmuri care să structureze limba în noi melodii, a găsirii de rime bogate și rare. Organizarea strofică, deși cunoaște formule diverse (5 versuri — *Împărat și proletar*; 8 versuri — *Glossă*, *Nu mă înțelegi*; 12 versuri — *Mai am un singur dor*), pare a tinde să se limiteze, spre maturitate, la cîteva tipuri (în mod predominant catrenul, mai rar sextina — *O mamă*), într-un suprem efort de decantare și stabilire de punți către misterul inefabil al lucrurilor.

Coșbuc nu numai că își covîrșește predecesorii prin capacitatea de a se desfășura autentic în cele mai variate forme strofice, dar el manifestă o nemaiîntîlnită ingeniozitate în compunerea lăuntrică a strofei, în utilizarea metrilor și în dispunerea rimelor. Desigur, dexteritatea aceasta poate fi o simplă aptitudine acrobatică, după cum poate fi și o artă. Pe de altă parte, ca să fim bine înțeleși, precizăm că indiferența lui Eminescu pentru polistrofism nu e un defect, ci o particularitate de natură a lirismului său, dirijat spre esențe și muzicalitate interioară. La el, strofa are din ce în ce mai puțină importanță, tinzînd să devină transparentă sau să dispară. La Coșbuc, ea e, dimpotrivă, prezentă în mod ostentativ și constituie un element de bază al procesului creator. Ca atare, comparația între cel din urmă și cel dintîi nu are rostul de a ierarhiza merite, ci de a scoate în evidență trăsături specifice, în fond ireductibile.

Fapt e că, la Coșbuc, varietatea tipurilor de strofe și complexitatea structurii lor lăuntrice sînt fără pereche. Cele 60 poezii din *Balade și idile* (ed. II, 1897) s-ar putea repartiza, din acest punct de vedere, în tabelul următor :

cu strofa	de	2	versuri[4]	—	6	poezii
,,	,,	3	,,	—	2	,,
,,	,,	4	,,	—	4	,,
,,	,,	5	,,	—	5	,,
,,	,,	6	,,	—	11	,,
,,	,,	7	,,	—	8	,,
,,	,,	8	,,	—	14	,,
,,	,,	9	,,	—	2	,,
,,	,,	11	,,	—	1	,,
,,	,,	12	,,	—	3	,,
,,	,,	16	,,	—	1	,,
fără formă strofică				—	3	,,

[4] Pentru Grammont, care definește strofa : „un grup de versuri libere formînd un sistem complet de rime", nu există strofă mai mică de 4 versuri, deoarece 2 versuri alăturate nu constituie un sistem, la fel o terțină pe aceeași rimă ; cît despre o terțină pe două rime, ea reprezintă un sistem incomplet (M. Grammont, *Petit traité de versification française*, 9e éd., Paris, 1937, p. 78 și urm).

De remarcat două lucruri : 1 — preferința netă pentru construcția strofică, în dauna tipului amorf (discursiv), de expunere lirică, totuși larg răspîndit în poezia vremii (epică : *Dumbrava Roșie* ; filozofică : *Scrisorile*) ; 2 — varietatea felurilor de strofe [5] și ponderea relativ echilibrată a frecvenței lor, demonstrînd că inspirația scriitorului ocolește tiparele stabile și manifestă o supleță neobișnuită a opțiunii.

Deși izbitor, aspectul cantitativ e totuși secundar. Să vedem care e organizarea lăuntrică a strofelor și în ce raport se găsește aceasta cu sensul și veleitățile proiectului liric. Numai adecvarea formei la conținut, sau, în alți termeni, capacitatea expresivă a formei, ne poate clarifica dacă polistrofismul e un fenomen accidental sau semnificativ și dacă scriitorul nostru e un simplu virtuos sau un mare poet.

Analiza structurii strofice poate fi făcută din trei puncte de vedere : al măsurii versurilor, al așezării rimelor și al metrului. Ne rezumăm în rîndurile de față la studiul primelor două modalități de grupare.

Pornind de la raportul dintre numărul de versuri pe care-l conține strofa și numărul de silabe al fiecărui vers (măsura) — pe baza unei clasificări propuse de Henri Morier [6], vom distinge următoarele tipuri de strofe în *Balade și idile* :

a) *strofe pătrate* (în care numărul versurilor corespunde cu măsura). Ex. : *Prahova* (8—7,8) [7], *Nedumerire* (8—7,8). Strofa pătrată dă o impresie de plenitudine, de forță. În ambele poezii citate, șirurile de trohei defilează ca o falangă disciplinată, impunînd prin echilibrul rațiunii și sentimentului, prin proporționarea dintre elanul liric și respirație ;

b) *strofe verticale* (în care numărul versurilor depășește sensibil măsura). Un exemplu îl oferă *Un cîntec barbar* (12—8,9). Strofa verticală e a scurgerii rapide — în cazul de față — a apostrofei mînioase și precipitate ;

c) *strofe orizontale* (în care numărul versurilor e sensibil inferior măsurii). Exemple : *Regina ostrogoților* (2—15,16), *Popasul țiganilor* (4—11), *Brîul Cosînzenii* (5—8,9). Strofa orizontală, frecvent folosită de romantici (Alecsandrescu), de Alecsandri în *Pasteluri*, dă impresia duratei, a maiestății, a amplitudinii sentimentale ;

d) *strofe eterometrice* (constînd dintr-o combinare regulată de versuri lungi și scurte). Acest tip de strofă predomină cu mult la Coșbuc, regăsindu-se în nu mai puțin decît 22 poezii din cele 60 ale *Baladelor și idilelor*. În varianta *piramidă răsturnată* (4 versuri, primele trei lungi, ultimul scurt) a fost des utilizat de romantici. E strofa elegiacă a lui Lamartine din *Le lac* (12, 12, 12, 6), a lui Alecsandri (*Pe malul mării*) și Bolintineanu :

„Primește-mă în sînu-ți, natură, bună mamă,
Auzi cum al meu suflet suspină-n doru-i greu.
Eu ție îți voi zice ce dor adînc consumă
Acum sufletul meu".

(*Deșertul*)

[5] Strofa de 10 silabe, care lipsește în *Balade și idile*, apare frecvent în versurile din perioada „Tribunei" : *De cea din urmă dată*, *Rodovica*, *Ceas-rău* etc.

[6] Henri Morier, *Dictionnaire de poétique et de rhétorique*, Paris, 1961.

[7] Prima cifră din paranteză indică numărul de versuri pe care-l conține strofa, celelalte două cifre (sau, după caz, doar una), numărul de silabe al fiecărui vers.

În această formă tradițională, *piramida răsturnată* nu se întîlnește niciodată la Coșbuc. La el, versul scurt apare ori în poziție finală (dar în strofe de cel puțin 5 versuri), ori în poziție mediană (adesea repetat), ori —mai rar— în poziție inițială (*Calul dracului*). Iată cîteva exemple: În *Noapte de vară* (5—8,7) piciorul trisilabic final, de o nuanță dactilică, punctează parcă istovirea discursului ca pentru a sugera intrarea treptată a naturii în repaos. În *Nunta Zamfirei* (6—8), unde rima e tot timpul masculină și constă din combinarea a numai două elemente (schema: a a b b b a), ultimul vers e de fapt un emistih, format din doi iambi. Rolul lui e de a amplifica mișcarea melodică printr-un acord rapid și surprinzător, căci vine neașteptat și exuberant, ca o fulgerare de lumină. Aici resorbirea nu mai e în tăcere, ci în dans. Un caz de cu totul altă factură întîlnim în *Moartea lui Fulger* (6—8). O lectură exactă simte constrîngerea unei pauze înainte de versul final, care capătă astfel o pregnanță solemnă; în același timp tonalitatea coboară cu cel puțin o terță, spre registrul grav al marilor dureri.

Mai originale sînt strofele eterometrice, cu versul scurt în poziție mediană. În bucăți de felul acesta, versul scurt nu mai e o podoabă sau o subliniere, ci un factor constitutiv al subiectului. Ruptura de continuitate e parcă o inflexiune a vorbirii de toate zilele în graiul cizelat al poeziei, un fel de argument anti-retoric. Nu întîmplător scriitorul folosește procedeul în acele monologuri caracteristice, provocate de supărările iubirii, în care G. Călinescu vedea „un lirism reprezentabil". Iată o strofă din:

Dușmancele:

Stă-n drum de vorbă cu vecine
Și bate-n pumni: — „Să mor îmi vine,
Auzi tu! Să se prindă ea
Cu mine!
Știi ieri la moară ce spunea?
Că-s proastă foc și gură-rea!"

Tonul de conversație cu întrebări, exclamații și mici perplexități simulate conturează o feminitate zglobie, pasională, șireată, dar mîndră, cu resurse de maliție și ironie, delicioasă în hotărîrea de a nu renunța la flăcăul pe care-l iubește. Versul trisilabic, un iamb urmat de o silabă atonă, capătă, din pricina debitului care se iuțește progresiv, o nuanță amfibrahică, mai ales că marchează și cezura principală a strofei. Avem aici o admirabilă expresie a unei stări de încordare afectivă, care se revarsă într-un limbaj cu secvențe inegale, întrerupt și reluat, autentic, deși profund cantabil.

Tocmai această îmbinare de omenesc cotidian și de muzică savant orchestrată constituie una dintre principalele caracteristici ale așa-numitei „măiestrii" a lui G. Coșbuc. Prodigios e faptul că scriitorul construiește forme de o complicată simetrie, fără a-și pierde vreodată naturaleța. În acest sens, rolul eterometriei, important în toate cazurile, devine uneori covîrșitor, ca în poezia *Recrutul*. E vorba tot de un monolog, de astă dată al flăcăului care pleacă la oaste și-și însărcinează fratele să-i vegheze iubita. El se frămîntă între grijă, gelozie și amărăciunea despărțirii. Sfaturile pe care le dă vor să preîntîmpine și eventuala infi-

delitate a fetei și posibila trădare a fratelui. De aceea vorbele spun și tac, avertizează și imploră, revelînd pe muche de cuțit clocotul sentimentelor ce-i pustiesc sufletul. Formula metrică e aci în *romb* (7,8,8,8,4,3).

„Eu o las în sama ta —
Am să plec ! Și parcă-mi moare
Inima, se rupe-n mine !
Nu de voi, tu știi de cine !
Și mă doare,
De-aș țipa".

După cum se vede, sîntem aproape de versul-liber, prag pe care Coșbuc nu-l va trece totuși niciodată. Blocul structurii prozodice omogene a fost în orice caz spart, ca urmare a nevoii de a sugera demersul bîjbîitor al unei conștiințe în plină incertitudine. Simetria e încă puternică, încătușarea ritmică fără fisură, rimele au o sonoritate imperioasă și, totuși, datorită variației de lungime a versului (ca și „enjambement"-ului și dispoziției concentrice a rimelor : a b c c b a) se creează o impresie de firesc inimitabil.

O bucată în care virtuozitatea se amuză parcă să-și bată joc de dificultățile întîmpinate este *La pîrîu*, remarcată de altfel și apreciată elogios de toți comentatorii. De fapt, avem aici o variantă a strofei lui Ronsard, Joachim du Bellay și Remy Belleau, analizată de Sainte-Beuve în *Tableau historique et critique de la poésie française au XVIe siècle* și reluată de Victor Hugo (*Sarah la baigneuse*). Ea a pătruns la noi prin Depărățeanu (*Calul*, *Lila*, *Vara la țară*), Alecsandri (*O noapte la Alhambra*) și Macedonski (*Mur-Fatlar*) [8]. Însă poeții noștri alterează modelul francez, a cărui schemă e 7,3,7,7,3,7, transformînd versul scurt într-un tetrasilabic [9]

Linda-Raia, pentru care
Mic și mare,
Sufletul său ar fi dat,
Pe cînd dalba-i tinereță
Și frumseță
Încîntau acest palat.

(*O noapte la Alhambra*)

La Victor Hugo :

Et la frêle escarpolette
Se reflète
Dans le transparent miroir
Avec la baigneuse blanche
Qui se penche,
Qui se penche pour se voir".

[8] Vladimir Streinu, *Versificația modernă*, București, 1966, p. 135—137.

[9] Mai aproape de versiunea franceză e — după cum observă Vladimir Streinu — Macedonski (7, 3, 7, 8, 4, 7) (*op. cit.*, p. 137).

Dublul troheu : „mic și mare", „și frumsețĂ" sună moale și legănat, în vreme ce anapestul francez : „se reflète" („e" aton !) sau „qui se penche" dă o impresie de energie și rapiditate.

Coșbuc e cel care reușește la noi, probabil din pură coincidență, o înscriere perfectă în schema Ronsard-Hugo. La el versul scurt e trisilabic, cu un accent puternic marcat :

Venea pe deal, voios cîntînd
Flăcăul ;
Pe-un umăr coasa legănînd,
Venea fără de nici un gînd
Flăcăul.
Dar iată-n drum îl află răul,
În drum, în drum, dar ce-i în drum ?
Pîrâul
Așa de lat și chiar acum !

Dar scriitorul aduce și inovații ; extinde perimetrul strofei, uzează de repetiții (versul 2 cu 5, versul 6 cu 7) și realizează turul de forță — pe care i l-ar putea invidia parnasienii și Leconte de Lisle — de a folosi în 9 versuri doar trei rime (a b a a b b c b c)[10] ! Acestă structură complexă, cu mișcări dibuitoare, cu tensiuni rezolvate în sincope, cu repetiții obsesive — de o muzicalitate care învăluie, dar nu permite nici o transcendere a materiei, sugerează admirabil starea încîlcită a raporturilor dintre flăcău și fată : acel moment caracteristic, în același timp de glumă și de lacrimi, de căutare înfrigurată și de spaime nelămurite, de chemări insidioase și de probozeli cicălitoare.

Aceeași excepțională dexteritate o manifestă Coșbuc și în privința organizării rimelor pe suprafața strofei. În genere, el nu pare a urmări în mod special *raritatea cuvintelor* asociate în rimă. Exemple de tipul : dai-l/Zobàil (*Zobàil*), copila/(descin)/su-mi-l-a (*Brîul Cosînzenii*), Olimp/înghimp (*Atque nos*), apucat-o/Cato (*Pipăruș Viteaz*) sînt puțin întîlnite și caracterizează mai degrabă începuturile poetului, cînd era ispitit, ca orice tînăr, de pitoresc și voia să facă demonstrație. Ulterior, în opera maturității, Coșbuc va sacrifica noutatea rimei, mulțumindu-se cu îmbinări curente, adesea banale — procedînd, în sensul acesta, ca și clasicii, care socoteau rima „un rău necesar" și „nu-i cereau niciodată voluptăți, ci numai resemnare" [11]. „La rime est une esclave et ne doit qu'obéir", spunea Boileau. E însă vădit că scriitorul ține la omofonie : el caută rime bogate, dacă nu inedite, evită asonanța și punctează totdeauna sonor terminația.

[10] Complexitatea arhitecturii strofice în poezia lui Coșbuc i-a sugerat eminentului cercetător maghiar L. Gáldi ideea unui paralelism în poezia provensală. Confruntînd pe scriitorul nostru cu I. Frank, *Répertoire métrique de la poésie des troubadours* (1953), Gáldi constată curioase coincidențe. „Schemele" lui Coșbuc corespund cu cele ale poeților provensali și italieni din evul mediu. Poate fi vorba de o influență (intermediată de traducerea germană a lui Diez)? Ni se pare puțin probabil. Cf. Gáldi László, *Esquisse d'une histoire de la versification roumaine*, Budapest, 1964, p. 144.

[11] Pius Servien, *Science et poésie*, Paris, 1947, p. 202. Utilizarea rimelor rare implică o anume acceptare a asociațiilor capricioase, produse de hazard, contravenind astfel principiilor estetice ale lui Coșbuc, poet discursiv și anecdotic, dornic să-și „controleze" în permanență ideile și imaginile.

Acceptînd caracterul cotidian al rimei, Coșbuc introduce în schimb diversitatea așezării ei în strofă. E o aptitudine în care excelează în așa măsură, încît nu greșim comparîndu-l cu virtuoși de talia lui Victor Hugo. Iată cîteva probe grăitoare. În cele 8 poezii cu strofe de cîte 7 versuri din *Balade și idile* există 8 tipuri diferite de dispoziție a rimelor, cu alte cuvinte o eterogenitate absolută :

a b b a c d c — *Baladă albaneză*
a b a b b b a — *Pe lîngă boi*
a a b b c d c — *Rada*
a b b a a b a — *Calul dracului*
a b b a c a c — *Păstorița*
a b a c c a b — *Lordul John*
a b c a a b c — *Un basm*
a b c c b d a — *Pe Bistrița*

Găsim, la fel, 4 modalități deosebite de grupare în cele 5 poezii cu strofe de 5 versuri :

a b b a b — *Noapte de vară*
a b a a b — *Brîul Cosînzenii*
a a b a b — *Cîntec*
a a b b a — *El-Zorab*

Enumerarea poate continua, cu rezultate tot atît de concludente : în 11 poezii cu strofa de 6 versuri, dăm peste 8 structuri de rimare diferite, iar în 14 poezii cu strofa de 8 versuri, peste 7. În strofele mai lungi întîlnim de obicei scheme și mai complexe. Astfel, *Nu te-ai priceput* cuprinde strofe de cîte 11 versuri, de tipul : a a b b b a a c c c a, iar *Mînioasă* strofe de 16 versuri, de tipul : a b a b b c c c d d e f e e e f. O asemenea inventivitate de forme poetice e fără de precedent în literatura noastră și constituie o trăsătură definitorie a talentului lui George Coșbuc.

Întrebarea care se pune e de a ști ce a urmărit scriitorul și de a vedea în ce măsură traducerea intenției sale funcționează ca efect stilistic. Un fapt lesne de observat ne pune pe urmele răspunsului : Coșbuc utilizează rar catrenul, distihul și aproape de loc sonetul, octava ariostescă sau strofa eterometrică de tipul : 14,14,6,14,14,6 (frecventă la poeții anteriori de ex. la Bolliac), denumită de metricieni „rythmus tripertitus caudatus". Or, este evident că ocolirea acestor forme de versificare, cunoscute sau fixe, nu se datorează atît caracterului lor tradițional, cît împrejurării că ele anulează orice reacție de surpriză a cititorului. În adevăr, un catren nu permite decît trei variante : a b a b, a a b b, a b b a ; „rythmus tripertitus caudatus" presupune o schemă unică : a a b c c b ; sonetul, octava ariostescă, terza rima, ca și orice altă formă legiferată impun turnarea inspirației într-un tipar prestabilit. Uzînd de combinații proprii, Coșbuc voia probabil să lupte împotriva monotoniei (așteptarea acelorași sunete în locuri dinainte determinate), a caracterului convențional al cadenței. El voia să-l captiveze pe lector prin armonii neprevăzute, să-l scoată din inerția unui cod imuabil.

În același timp însă, Coșbuc e un scriitor pentru care poezia e cîntec, nu proză versificată, ca în veacul al XVIII-lea. Și deoarece melodia nu subsistă în dezordine, nu înțelege să se lipsească de reguli. Vrea doar să le facă mai suple și să le extindă raza de acțiune. Cum arta e pentru el,

înainte de toate, meşteşug şi cum regimul bunului plac îi pare detestabil, el se străduieşte să elaboreze construcţii tot atît de rotunde şi de cizelate, ca cele clasice, doar răspunzînd unui alt principiu de organizare. Aşadar, polemizînd cu apercepţia cititorului şi cu elementul de convenţie inclus în orice cadru strofic tradiţional, Coşbuc nu împinge nonconformismul pînă la descompunerea structurilor prozodice. Departe de aşa ceva, el atribuie strofei şi logicii ei interioare caracterul unei necesităţi indiscutabile. În această privinţă poate fi citat un fapt care înseamnă mai mult decît o simplă coincidenţă. Între manuscrisele lui Coşbuc se găseşte un text edificator pentru concepţiile lui „normative" în direcţia simetriei şi a organizării materiei poetice. E vorba de cîteva file tipărite, utilizate în partea lor albă ca manuscris al versiunii româneşti din *Odiseia*, constituind, după toate aparenţele, fragmente de corectură ale unui manual de poetică. Ni se dezvăluie aici o veritabilă profesie de credinţă „strofică". Dat fiind că explicitează fără echivoc practica literară a scriitorului o reproducem în întregime : „Cu mult mai puternic s-a simţit nevoia de a împărţi poezia în strofe din cauza melodiei, căci, de obicei, poeziile lirice se cîntă. Melodia are o anumită lungime — fraze, cum se numesc în muzică — şi ea se repetează. Este deci natural ca versurile cîntate să conţină o idee întreagă pe care s-o isprăvească deodată cu melodia, şi să înceapă altă idee deodată cu repetarea melodiei. De aceea trebuie ca şi strofa să aibă anumită lungime — de-aci s-a născut trebuinţa ca toate strofele să fie la fel de lungi. În urmă, poezia, ca lucru de artă, trebuie să impună prin regularitatea formelor, prin ritmul proporţiilor singuraticilor părţi, de-aci urmează că strofele au să fie întru totul construite la fel, precum la fel sînt coloanele într-un templu. Acelaşi număr de versuri, acelaşi fel de rime şi la fel aşezate. Poetul, întrucît nu e silit de felul poeziei, de materialul pe care-l tratează, face strofele după placul lui, însă toate identice" [12]. Nu e poate inutil să observăm că această idee a strofei — „coloană" corespunde mentalităţii romantice şi post-romantice mai mult decît celei clasice. „Strofa — remarcă just Henri Morier — e un indiciu de lirism. Cînd ea se substituie versurilor compacte înseamnă că temperatura poetică s-a ridicat, că sufletul idealizează şi începe să cînte"[13]. De altfel, e oare Coşbuc un „clasic" — aşa cum se repetă adesea? În exacta accepţie a termenului, noi ne îndoim, dar, fiindcă problema nu poate fi dezbătută aici, ne rezumăm să punem un semn de întrebare.

Revenind la ceea ce ne preocupă, să remarcăm că diversificarea poziţională a rimelor se împleteşte la Coşbuc cu acumularea lor (rime triple !) şi cu reducerea gamei utilizate (numărul elementelor primare !). Un exemplu tipic :

„Am să merg mai înspre seară
Prin dumbrăvi, ca mai demult,
În privighetori să-mi pară
Glasul Linei că-l ascult.

[12] Mss. Academiei R.S.R. 2925, f. 224, verso. Întrebarea care se pune e dacă textul citat aparţine realmente lui Coşbuc. E oare vorba — cum s-a susţinut (I. Popper, *George Coşbuc*, Buc., 1957, p. 165) de un fragment dintr-o *Poetică* pe care urma s-o scrie împreună cu profesorul I. Manliu? Oricum, ideile exprimate corespund deplin cu modul său de lucru, avînd aerul unei pledoarii *pro domo*.

[13] Henri Morier, *op. cit.*, p. 414.

Mai știu eu ce-aș vrea s-ascult !
Că-n zori Lina sta-n portiță,
Sălta-n vînt a ei altiță,
Vîntul îi sălta-n cosiță
Și-i făcea floare-n obraz :
Eu mergeam la plug în laz,
Și, cînd trec, Lina s-ascunde,
Parcă nici nu m-a văzut.
Îi vorbesc, și nu-mi răspunde,
Nu-mi răspunde !
Și-o întreb, și nu-mi răspunde !
Și mă mir — ce i-am făcut !"

(*Mînioasă*)

Schema rimelor e aici : a b a b b c c c d d e f e e e f. În 16 versuri sînt doar 6 elemente primare de rimă, fiecare fiind luat cel puțin de două ori și cel mult de patru ori. În două cazuri întîmpinăm rime triple [14]. Mai mult decît atît. Ultima triplare formează o epistrofă (repetarea aceluiași cuvînt la sfîrșitul unor propoziții), figură cu sens durativ, de tărăgănare și jelanie, adecvată exprimării formelor obsesive ale sentimentului. Dacă am presupune că i-am prezenta unui prozodist experimentat, care n-ar cunoaște poezia lui Coșbuc, această schemă complicată, e foarte probabil că el va prezuma o realizare artistică plină de artificiu, chinuită de obligația respectării atîtor norme delicate. Și totuși versurile nu suferă nici de redundanță, nici de afectare. Totul e natural și pare motivat. De pildă ultima rimă triplă traduce firesc o stare de surescitare nervoasă. Cele două cezuri, dinainte și de după versul 14, scot acest vers în relief, dăruindu-i forța gravă a unei sentințe implacabile. Procedeul e tot atît de puțin stînjenitor și în exemplul *Morții lui Fulger* sau al *Nunții Zamfirei* (a a - b b b a). Aici senzația este de progresie a sentimentului, de galop expirînd în versul final, în primul caz ca un hohot de plîns, în cel de-al doilea ca o chemare frenetică la horă. La fel, în *Numai una!* tehnica repetării pare a face corp cu ideea, a fi unicul mijloc posibil de a exprima o stare de vehemență a pasiunii, îndîrjirea încăpățînată a unei hotărîri pe care lumea o contestă.

Să încercăm acum a conchide sumar asupra construcției strofice la George Coșbuc. Dintre cele două tipuri de poezie : compactă sau continuă (fără despărțiri interioare) și segmentată sau discontinuă (prin agregări de versuri constituind formații autonome) — e evident că scriitorul o preferă pe cea din urmă. El își organizează discursul în strofe, care joacă rolul stîlpilor de susținere ai edificiului liric (strofa „coloană" !). Fiecare strofă constituie o perioadă ritmică și dezvoltă complet o idee, fără nici o tranziție spre vecini. Din punct de vedere semantic, sintactic și muzical, ea formează o unitate deplină, cu un înțeles de sine stătător. Desigur, e vorba de un poet care ține la claritatea desenului melodic, preocupat

[14] Proliferarea formei la Coșbuc ni se pare o predilecție romantică, mai exact postromantică. Între altele, rima triplă era proscrisă de poezia clasică, iubitoare de sobrietate. În schimb, Victor Hugo și parnasienii au cultivat-o, din plăcerea jocului cu sonorițățile. Dar o găsim și în poezia italiană și provensală dinaintea Renașterii ! (Cf. L. Gáldi, *op. cit.*, p. 143).

de topica generală a textului, deci de arhitectura operei, și de regularitatea liniilor de forță.

Varietatea construcției strofei, eterometria și proteismul uimitor al grupării rimelor îndeplinesc un rol dublu. Funcțional, ele exprimă dinamismul vieții sufletești, dialectica sinuoasă și explozivă a stării emotive, care — mai ales în lirica erotică — nu se solidifică niciodată într-o ipostază durabilă. Pe de altă parte, ele dinamitează uniformitatea mecanizată a cadenței, contravenind reflexelor de anticipație ale cititorului; o dată cu senzația de neprevăzut, aduc și o impresie de autenticitate sporită. Astfel, diversitatea pozițională a rimei se dovedește un mijloc excelent de reflectare a stărilor de încordare psihică, de incertitudine și revărsare pasională. La fel, versul scurt are cînd un efect aditiv (subliniază un atribut al obiectului), cînd unul constitutiv (intră în alcătuirea „subiectului"), cînd unul ornamental (de îmbogățire sau contrast sonor), cînd, în fine, cumulează toate aceste posibilități sau o parte a lor, integrîndu-se sub raport psihologic, logic sau (și) estetic în substanța însăși a lirismului.

Căutările metrice ale lui Coșbuc trebuie puse în legătură cu sentimentul de epuizare a resurselor versului tradițional, sentiment tot mai acut spre sfîrșitul veacului al XIX-lea. Macedonski, în felul său, simboliștii, în al lor, ilustrează același efort de a inova prin descompunerea structurii închise și perfect omogene a „alexandrinului", ca și a celorlalte forme experimentate de pașoptiști (Alecsandrescu, Bolintineanu, Alecsandri) și duse la perfecțiune de Eminescu. Într-o mai mare măsură decît contemporanii săi care luptă cu ortodoxismul prozodic, Coșbuc resimte obligația disciplinării inspirației, probabil ca urmare a unei noțiuni mai tiranice a Artei (în sensul de artizanat laborios), a contactului susținut cu clasicii și postromanticii germani (foarte riguroși în metrică) și al unui raport durabil cu lirica populară. Dar, într-un fel, e și el eretic. Voința de a ajunge la muzică prin polifonie și nu prin unison de orchestră îl apropie pe undeva de „moderniștii" epocii sale. De-abia cînd aceștia vor renunța la dicțiunea sonoră, bine timbrată, în contul autenticității versului liber, își vor resorbi muzicalitatea exterioară ca să aducă la suprafață tumultul adîncurilor sau își vor ermetiza și densifica inspirația, epurînd-o de orice tentație descriptivă, narativă sau psihologistă — de-abia atunci Coșbuc va rămîne oarecum izolat, iar numele său va intra în eclipsă. O eclipsă trecătoare — se înțelege —, căci, dincolo de fluctuațiile gustului și de capriciile urechii, rămîne permanența poetului reprezentativ, purtătorul unui mesaj și creatorul unor ritmuri, în felul lor, incomparabile[15].

---

[15] După trimiterea la tipar a acestui articol, prezentat întîi sub formă de comunicare sub auspiciile Societății de științe istorice și filologice, în noiembrie 1966, am luat cunoștință de două studii care ating în parte chestiunea tratată de noi: *Frecvența tipurilor de rimă* în *poezia lui Coșbuc* de Alexandru Toșa și *Procedee stilistice în poezia lui George Coșbuc* de Alexandru Bojin, ambele apărute în „Limbă și literatură", nr. 11, 1966. Le semnalăm cu părerea de rău de a nu le fi putut folosi.

TERMINOLOGIA BOTANICĂ ÎN OPERA LUI MIHAIL SADOVEANU

II*

DE

GHEORGHINA HANEȘ

Bogata terminologie botanică din opera lui Mihail Sadoveanu dovedește perfecta documentație a scriitorului privind varietatea și caracteristicile plantelor specifice peisajului românesc și, în special, peisajului moldovenesc. Ea prilejuiește în același timp concluzii importante din punct de vedere lingvistic și artistic.

Întîlnim o serie de termeni botanici neidentificați în nici unul dintre izvoarele de specialitate cercetate. Pe unii dintre aceștia ni-i prezintă scriitorul însuși fie prin termenul din limba comună, fie prin explicații, din care înțelegem că sînt numiri de plante sau sinonime specifice regiunilor din nordul Moldovei și pe care el — în peregrinările lui cinegetice — le-a culeș, desigur, direct din gura țăranilor :

doamnă-mare — Strînge ... *mătrăgună*, ce se cheamă la noi *„doamnă-mare"*. XVII 400.

dulceața cerbilor — Să iasă cu toții de a doua zi, cu femei și copii, să înceapă a cosi acea *ierbușcă* de matasă, poreclită de ei *dulceața cerbilor*. XIII 347.

floarea-brumei — Are obicei de strînge, toamna, cepe de *brîndușă*, care la noi se cheamă *„floarea-brumei"*. XIII 400, cf. 484.

iarba-pustnicului — *Iarba* care se cheamă *a pustnicului*, care nu se usucă niciodată. XIII 504.

tufă roșie — Pîlcuri de cîte trei-patru *stejărei* ce se cheamă *tufă-roșie*. XVIII 359.

În cazuri ca *bisăcan* și *buruiana albinelor*, Sadoveanu consideră denumirea neatestată de izvoare ca termenul cel mai cunoscut și se servește de ea pentru explicarea termenului din limba comună :

bisăcan — În tăieturi mai mari crește în abundență *zburătoarea*, cum i se zice *bisăcanului* în Moldova nordică. XIV 422.

buruiana albinelor — Își mai face ș-o leacă de spirt cu *buruiana albinelor* care se cheamă *mătăciune*. XVI 360.

---

* Vezi partea I în LR, XVI, 1967, nr. 1, p. 41 și urm.

Alteori, amănuntele care ni se dau rămîn insuficiente pentru determinarea plantei :

buruiana crapului — [Crapii] lăsară icrele pe *buruiana crapului* și se umplu balta Nuferilor de puzderia plevei. XVIII 580.

cornul caprei — Se specializase în „*cornul caprei*" [specie de ardei] XVIII 561—562.

iarba zimbrului — Această *iarbă a zimbrului* o pui în spirt curat... o lași să steie în puterea soarelui... XII 483.

năsturaș — Se specializase în cornul caprei și „*năsturași*" [specie de ardei]. XVIII 561—562.

somnul-pămîntului — Stăpînă dragă, lipsește *somnul-pămîntului* [pentru fiertură]. XV 417.

zlac (cf. *floare de zlac*) — Am mers la vale pe coasta muntelui, pînă ce am găsit cele dintîi flori albastre de *zlac*. VI 505.

Contextele de mai sus — destul de vagi, ce e drept — ne creează totuși o imagine : *buruiana crapului* este o plantă de apă ; *iarba zimbrului* și *somnul pămîntului* sînt plante medicinale, cu care se făceau adesea fierturi pentru descîntece, farmece etc. ; *cornul caprei* și *năsturașii* sînt specii de ardei (iute) ; înfine, *floarea de zlac* este o plantă de munte, de culoare albastră.

O altă grupă se compune din termeni prezentați de scriitor fără nici o lămurire complementară și care, dacă în general se dovedesc a fi variante ale cuvintelor din limba literară, cîteodată s-ar putea ca — local — să desemneze o specie a plantei sau chiar altă plantă :

ardeiaș de Caiena	— specie de ardei
belargonie	— probabil *belagonie*
canțelarie	— probabil *cancelarie*
coada șoarecelui	— probabil *coada șoricelului*
fetiță	— probabil *fetică*
inișor	— probabil *inișor-de-alior*
lejnicioară	— probabil *lăsnicior*
smochin-sălbatic	— specie de smochin
trestie-bambu	— specie de trestie
trestie-roșie	— specie de trestie

La următoarele nume de plante, sensul reiese chiar din expresiile în care apar :

igname — cartofi de igname — specie de cartofi
musc — lemn de musc — esență de lemn.

O a treia grupă este formată din numirile savante ale unor plante care nu trăiesc la noi și pe care scriitorul le descrie sau le plasează geografic, pentru o cît mai bună lămurire :

quebracho — Ar fi foarte multe de spus și despre ținuturile subtropicale... despre pădurile cu esențe rare..., despre *quebracho*, *lemnul de fier*, care e mai tare decît ștejarul și nu putrezește nici în aer, nici în pămînt, nici în apă [*Argentina*]. X. 448—449.

rododendron — Găsim [în Olanda] o casă cochetă, în mijlocul unei grădiniți, în care stăpînesc cîteva tufe liliachii bogat înflorite de *rododendroni*. IX 326.

Roxil — Văzu coțofenele... zburînd... spre Balcani, unde crește iarba *Roxil* (IX 157)... pe care n-o mînîncă nici un dobitoc, dar e bună de leac. (IX 156, cf. 163).

Semper-Augustus — O ceapă [de lalea]... de varietatea *Semper-Augustus* costa zece mii de florini. IX 274.

Vice-Rege — O ceapă [de lalea]... de varietatea *Vice-Rege* [costa] douăzeci și cinci de mii [de florini]. IX 274.

Forme savante, ca de ex.: *acacia* (*Creanga de aur*, XII 61), *bambu* în sintagma *uluc de bambu* (XVI 235 — la Toyama, în Japonia), *Kațura* (*id. ib.*), *migdal* (*Zodia Cancerului*, X 283 — peste Balcani, la Etropol sau la Balcic, X 410), *palmier* (*Divanul persian*, XV 434, 437 sau pe Coasta de azur, XIV 429, 431), *salicorn* (XV 256, la Histria), *santal* (*Divanul persian*, XV 476—479, 481, 487, 488), *tamarix* (*Țara de dincolo de negură*, VIII 322, XV 95) etc., sînt forme folosite fără nici o explicație, uneori în concurență cu forme comune românești corespunzătoare.

Preocuparea constantă a scriitorului de a plasa acțiunea în mediul ei geografic prin intermediul terminologiei botanice, poate fi urmărită de-a lungul întregii sale opere. Ea ar putea forma un foarte interesant subiect pentru o lucrare aparte.

★

În tabloul următor prezentăm cazurile în care termenii botanici intră în concurență. Concurența poate interveni între sinonime, între forme comune și variante și între forme savante și forme comune. Pentru o cît mai clară prezentare, vom da și cîteva exemplificări:

bănuțel	→	← păscuță
bisăcan	→	← zburătoare
bolîndar	→	← ciumafai(e)
boz	→	← soc
brîndușă	→	← floarea brumei
brustur	→	← lipan
burete	→	← ciupercă
buruiana albinelor	→	← mătăciune
caprifoi	→	← ciritel
ciritel	→	← caprifoi
ciulin	→	← scai (2)
	→	← spin
ciumafai(e)	→	← bolîndar
ciupercă	→	← burete
coacăză	→	← pomușoară
cucuruz[1]	→	← păpușoi
	→	← porumb
cucută	→	← dudău
curechi	→	← varză
doamnă-mare	→	← mătrăgună

dudău → ← cucută
floarea brumei → ← brînduşă
harbuz → ← pepene verde
hrib → ← mînătarcă
hrib → ← pitoancă
lemn cîinesc → ← lemnul cîinelui
lemnul cîinelui → ← lemn cîinesc
lipan → ← brustur (e)
lozie → ← răchită
lozie → ← salcie
măcieş → ← răsură
măcieş → ← rujă
măcieş → ← trandafir sălbatic
mătăciune → ← buruiana albinelor
mătrăgună → ← doamnă-mare
muşeţel → ← romaniţă
micşunea, -ică → ← toporaş
micşunea, -ică → ← viorea, -ică
mînătarcă → ← hrib
mînătarcă → ← pitoancă
naramză → ← portocală
păpuşoi → ← cucuruz [1]
păpuşoi → ← porumb
păscuţă → ← bănuţel
pepene verde → ← harbuz
pitoancă → ← hrib
pitoancă → ← mînătarcă
pojarniţă → ← sunătoare
pomuşoară → ← coacăză
portocală → ← naramză
porumb → ← cucuruz [1]
porumb → ← păpuşoi
răchită → ← lozie
răchită → ← salcie
răsură → ← măcieş
răsură → ← rujă
răsură → ← trandafir sălbatic
romaniţă → ← muşeţel
rujă → ← măcieş
rujă → ← răsură
rujă → ← trandafir sălbatic
salcie → ← lozie
salcie → ← răchită
scai (2) → ← ciulin
scai (2) → ← spin

soc → ← boz
spin → ← ciulin
spin → ← scai (2)
stuf → ← trestie
sunătoare → ← pojarniță
toporaș → ← micșunea, -ică
toporaș → ← viorea, -ică
trandafir sălbatic → ← măcieș
trandafir sălbatic → ← răsură
trandafir sălbatic → ← rujă
trestie → ← stuf
varză → ← curechi
viorea, -ică → ← micșunea, -ică
viorea, -ică → ← toporaș
zburătoare → ← bisăcan

Printre tufe de lilieci și de *coacăză*, alerga... IV 388, cf. 359.

Îl zăream... printre tufele de smeură și de *pomușoară*. III 270, cf. II 544.

— Ce tot îți uzi cepele și *curechiul*? III 248

Încovoiat între căpățîni violete de *varză*, mormăi... III 248

Zaplazul... era năpădit și învăluit în cătină, liliac și *lemnul cînelui*. VII 101

În tufișuri dese de *lemn-cînesc* și lilieci, viers de privighetoare tresărea... sonor. VII 265

Aici în valea Frumoasei se zice „*hiribe*" și „*mînătărci*". Pavel baci le spune și „*pitoance*". XVI 213.

Concurența între termen și derivatul lui

albăstrea → ← albăstrică
albăstrică → ← albăstrea
brumărea → ← brumărică
brumărică → ← brumărea
ciumafai → ← ciumafaie
ciumafaie → ← ciumafai
cimbrișor → ← cimbru
cimbru → ← cimbrișor
dediță → ← dediței
dediței → ← dediță
micșunea → ← micșunică
micșunică → ← micșunea
viorea → ← viorică
viorică → ← viorea

O concurență interesantă întîlnim între termenul simplu și același termen complinit cu determinare :

bolîndar ——→ ← bolîndar de stepă
bolîndar de stepă → ← bolîndar

Concurența între forme comune și variante formale

caprafoi ——→ ← caprifoi
caprifoi ——→ ← caprafoi
chir ——→ ← pir
gutăi ——→ ← gutui
gutui ——→ ← gutăi
hirib ——→ ← hrib
hrib ——→ ← hirib
jep ——→ ← jip
jip ——→ ← jep
lăuruscă ——→ ← rouruscă
lucernă ——→ ← luțernă
luțernă ——→ ← lucernă
maslin ——→ ← măslin
măslin ——→ ← maslin
păscuță ——→ ← pășcuță
pășcuță ——→ ← păscuță
pir ——→ ← chir
sacară ——→ ← săcară
——→ ← secară
săcară ——→ ← sacară
——→ ← secară
secară ——→ ← sacară
——→ ← săcară
stejar ——→ ← ștejar
stevie ——→ ← ștevie
stînjenel ——→ ← stînjinel
stînjinel ——→ ← stînjenel
stuf ——→ ← stuh
stuh ——→ ← stuf
ștejar ——→ ← stejar
ștevie ——→ ← stevie

Cele din urmă flori rozalbe de *gutui* se desfoiau și tremurau în lumina dimineții. V 147.

Intrai în niște odăiți calde... mirosind a *gutăi* și sulcină. VI 583, cf. VIII 322.

Cîrtiţele au ridicat muşuroaie în *lucernă*. IX 511.

O dumbravă... de mesteceni se dezvăluia deodată, luminînd cîmpurile de *luţernă* din jur. III 353.

Se ştie că *pirul* sau „*chirul*", cum îi spun ţăranii din Moldova, e cea mai blestemată iarbă care îşi ţese... rădăcinile în pămînt. XVII 42.

Concurenţa între forme savante şi forme comune

acacia ——→ (Robinia pseudacacia) ←—— *salcîm*

Din crengile sfinte de *acacia* se înălţau vulturaşi plutind sub soare. XII (*Creanga de aur*) 61.

Puţinele plantaţii de sălcii şi de *salcîmi* care fuseseră puse împotriva năvalei dunelor erau cucerite şi încălecate... de năsipul sărat. VI (*Privelişti dobrogene*) 126, cf. 550.

tamarix ——→ (Tamarix) ←—— *cătină*

Într-o luncă de *tamarix*, înflorită ca cerul, cîntau într-un amurg privighetorile. VIII (*Ţara de dincolo de negură*) 322.

Pornii pe-un drumeag pustiu, printre două valuri de *cătină* înverzită. VII (*Ţi-aduci aminte*) 605 cf. 101, X 153.

Întîlnim termeni savanţi folosiţi şi în limbajul uzual, care intră în concurenţă cu termenii comuni corespunzători:

iris ——→ (Iris) ←—— *stînjenel*

crisantemă ——→ (Crysanthemum indicum şi sinense) ←—— *dumitriţă*

narcisă ——→ (Narcissus pseudonarcissus) ← (înv.) *zarnacadea*

violetă (Viola) ——→ ←—— *toporaş*; ——→ ←—— *micşunea, -ică*; ——→ ←—— *viorea, -ică*

Interesanţi sînt şi termenii savanţi învecinaţi, care intră în concurenţă cu termenii comuni:

chiparis ——→ (Cupressus sempervirens) ←—— *chiparos*

— Luăm lemn de *chiparis*, rădăcini şi flori uscate... IX (*Demonul tinereţii*) 164.

Pomii înfloriţi stăteau între *chiparoşi* cu luminile lor albe. XII (*Creanga de aur*) 167, cf. X 287.

finic ——————→ ←—————— *curmal*
(Phoenix dactylifera)

Acolo [= în împărăţia divină] dreptul ca *finicul* va înflori. XII (*Creanga de aur*) 185.

Fructe de toate felurile : harbuji, pepeni, mere, naramze, *curmale* proaspete.... XVI 280 (*Halima*).

(în exemplele *finic* →← *curmal* concurenţa apare între arbore de o parte şi fruct de altă parte)

Pentru unele plante *nu* găsim concurenţe : fie că se întrebuinţează un singur termen, fie că se întrebuinţează o singură variantă a termenului :

forme folosite de Sadoveanu	*forme nefolosite de Sadoveanu*
acacia	acaţ (PPL², DA, DA_{ms}, CADE, DM)
arin	anin (PPL², FL, DA, CADE, DM)
bărbănuc	bărbănoc (PPL², DA_{ms}, DA, CADE)
	brăbănoc (PPL², DA_{ms}, DA)
	brebenoc (DA)
bolîndar sau *bolîndar de stepă*	bolăndăriţă (PPL²)
	bolîndariţă (DA, CADE)
	bolundariţă (CADE)
belargonie	belagonie (PPL²)
bostan	dovleac (PPL², FL, DA_{ms}, DA, CADE, DM)
calapăr	calampăr (PPL²)
	călăpăr (PPL²)
canţelarie	cancelarie (DA_{ms})
carpăn	carpen (PPL², DA_{ms}, DM, CADE)
ciumafai(e)	ciumăfaie (PPL², DA_{ms}, CADE, DM)
cuişoară	cuişor (PPL², DA_{ms}, CADE, DM)
dafin	laur (PPL², DA_{ms}, CADE, DM)
drăcilă	dracilă (PPL², DA_{ms}, CADE)
fumul pămîntului	fumăriţă (PPL², CADE)
gîrneaţă	gîrniţă (PPL², DA_{ms}, CADE, DM)
jnepen	jneapăn (PPL², DA_{ms}, CADE, DM)
lejnicioară	lăsnicior (PPL², DA_{ms}, FL)
mazere	mazăre (PPL², FL, DA_{ms}, CADE)
mătăciune	mătăcină (PPL², DA_{ms}, FL, CADE, DM)
mintă	izmă (PPL², DA_{ms}, CADE, DM)
praj	praz (PPL², DA_{ms}, CADE, DM)
rouruscă	lăuruscă (PPL², DA_{ms}, CADE, DM) — folosit o singură dată.
sora-soarelui	floarea-soarelui (PPL², FL)
strugure	poamă (PPL²)
sulcină	sulfină (PPL², DA_{ms})
tomată	pătlăgică roşie (PPL², DA_{ms}, FL, DM)

E greu de presupus că Mihail Sadoveanu n-a cunoscut echivalentele; de aceea înclinăm a crede într-o preferință a scriitorului pentru aceste forme — parte din ele neatestate — motivată de regiunea geografică în care se desfășoară acțiunea, de limbajul folosit de personaje etc.

★

Este cunoscută măestria cu care mînuiește Mihail Sadoveanu tezaurul de limbă; este cunoscut farmecul pitorescului moldovenesc pe care-l înfățișează cititorului în opera sa și atmosfera vie și impresionantă a peisajelor pe care i le evocă, silindu-l, aproape, să vadă, să audă, să simtă natura înconjurătoare; este cunoscut de asemenea sentimentul de apropiere și de dragoste pe care-l trezește în inimile oamenilor pentru frumoasa noastră țară și — mai ales — pentru Moldova. Din bogăția de mijloace pe care le folosește scriitorul, relevăm observarea modului în care întrebuințează termenii botanici, ca instrument în redarea — exactă și conturată — a ideilor, a imaginilor, a impresiilor și la plasarea lor — cu precizie și siguranță — în timp și spațiu.

Ceea ce remarcăm în primul rînd este felul de prezentare al plantelor. Numele lor este aproape întotdeauna urmat de determinări caracteristice și sugestive, care evocă cu exactitate imaginea sau forma plastică. Din această prezentare ia naștere o nesfîrșită gamă de imagini artistice, care dovedesc nu atît o prelucrare intenționată a termenilor botanici, cît o profundă cunoaștere a realităților:

— planta este evocată prin c u l o a r e: *clopoțeii* sînt cînd „albi" (X 627), cînd „roșii" (IV 239), mai des „albaștri" (IV 239, cf. XIII 41), după regiunea în care-i întîlnește; *ciulinii* au „canafuri roșii" (III 435, VIII 103, X 101) sau „pămătufuri roșii" (XIII 418); *floarea-paștelui* „albește" prin desișuri (IV 232); *fragii* „înroșesc" ici-colo prin iarba verde (cf. II 130);

— planta este evocată prin g u s t u l pe care-l sugerează fructul: *afinele* sînt „acrișoare" (XII 23); *călinele* sînt „amare" (*id. ib.*);

— planta este evocată prin m i r o s: *busuiocul* are „mireasmă pipărată" (XII 619); *liliacul de munte* are „flori... cu miros amar" (VII 592); *minta* și *sîntă-maria* au „miresme ascuțite" (V 294); *pelinul* are „miros amar" (VII 620); *rozetele* au „mireasmă ațîțătoare" (IV 584); *sulcina* are mai întotdeauna „mireasmă caldă" (XI 568); *viorelele* au „mireasma gingașă" (III 125) etc.;

— adesea plantele sînt prezentate î n g r u p: *sălciile* sînt „încîlcite" (VIII 350) sau „îmbrățișate" (II 199) sau „răsfirate" (VIII 346) sau formează „buchete" (IX 427), „desișuri" (IX 370, 429), „răsfirări" (VI 612), „pîlcuri" (VIII 325) etc.; *călinele* formează „șiraguri roșii" (XII 23, cf. XI 111); *mestecenii* formează „zid alb" (I 64) sau „roată albă" (I 192) etc.;

— planta este deseori prezentată p r i n c o m p a r a ț i i cu diferite obiecte din natură, care sugerează c u l o a r e a:

Prin cotloane umbrite și umede, dintre frunze uscate, răzbăteau *viorele ca cerul*. VIII 344, cf. VI 542. *Iarbă* deasă, *verde ca buraticul*. XI, 11. Aici, pe mal, văd cea dintîi *floare galbenă* a primăverii ca un *bănuț de lumină*. VII 304. Prin iarbă *fragii* cu miros abia simțit sticleau *ca rubinuri* mari. IV 138. Intră mai adînc în tufișuri și zări *zmeură*

coaptă în streșini compacte *de coloarea mărgeanului*. XI 111. Printre oarze, pîlcuri de flori, — maci ieșiți ca din sîngele morților, *nu-mă-uita de coloarea mării ș-a cerului* și spini înalți... X 422. Maci roșii *ca sîngele*. X 400;

— tot prin comparație a plantei cu obiecte din natură, autorul ne sugerează forma:

În unele locuri, *ca niște steluțe* de ninsoare, stă presărată *floarea paștelui*. IV 65. *Scînteuța* albastră *Nu-mă-uita*. I 257. Pe covorul galben de frunze moarte..., se arată albă, din cînd în cînd, *floarea paștelui, o cruciuliță de zăpadă*... III 126. Trunchiurile mestecenilor sclipeau ca niște *lumînări*. I 194. Pîlcuri de *margarete* și de *romaniță*, *stropituri albe*, parcă erau rîsul poienilor. V 294;

— întîlnim deseori forma evocată și prin metaforă: bradul „săgetează spre cer" sau are frunzele „săgeți" (cf. III 27, IX 103); *păpușoiul* își clatină „săbiile frunzelor" (cf. III 498, IV 547) etc.;

— uneori scriitorul împrumută plantelor gesturi și mișcări omenești care interpretează mișcările și zgomotele din natură, reușind să dea imagini de natură animată de o rară sugestivitate: [Începea vîntul]*Pădurea de brad de pe Măgura clipi din cetini și dădu și ea zvon*. X, 523. [După viscol...] *codrul începu să ofteze prelung și alinat*. VIII 360, cf. IX 13, XI 148. *Ridică ochișori albaștri în lunci, spre lumină, viorelele*. XVIII 313, cf. I 39, 52, 53, 54, III 573, IV 164, VI 233, 349, VII 508, IX 15, 394, XI 109, 148, XII 105, 403, 513—514, 564, 565, 592, XIII 680, XIV 454, XV 60 etc.

Exemple de acest fel ar putea fi înmulțite la infinit, dar scopul nostru nu este de a epuiza materialul, ci de a arăta un sistem de prezentare al lui.

Rar servește planta sau floarea ca obiect de descriere în sine. De cele mai multe ori, ele apar ca elemente ale peisajului, caracterizîndu-l prin ceea ce are specific. Cu o informație științifică temeinică și sigură, scriitorul ne înfățișează peisajele în toată complexitatea lor, sub toate aspectele lor, cu florile și arborii caracteristici regiunii și anotimpului:

— *complexitatea bălții*:

De la maluri pînă departe se întind desișuri de *trestii*... Dincolo de desimi încep a licări ochiuri pline de *liane, lintițe* și *nuferi* înfloriți. X 461. Am înțeles că trebuie să mă tîrăsc și eu printre tufe de *lozie* și *mure*, printre *spini* și *bozi*, pe sub tuneluri de *plante acățătoare*... spre tainicul loc unde se scaldă... rațele. VII 307. În plaurul plutitor... o viață nouă și înfrigurată fremăta. *Plante necunoscute* scînteiau în soare. *Lejnicioare* albastre se cățărau spre pămătufurile *stuhului*. *Liane* felurite se amestecau alcătuind draperii. VIII 321.

— *complexitatea luncii* [mai ales lunca Moldovei, a Siretului și a Prutului]:

Luncile de *sălcii*, desișurile de *lozii* își amestecau verdele, galbenul și roșul, printre care ici-colo răsărea cenușiul unui *plop* ori albul curat al unui *mesteacăn*. VI 612. Ajunserăm la țărmul apei. Acolo găsirăm *alunii* și *cornii* în floare. *Toporași* violeți răzbăteau prin frunzele moarte; pițigoii și cintezii cîntau între muguri de *mesteceni*. VI 601. Primeam ploaia care-mi șiroia de pe păr în ochi și pe obraz... *Sălcii, liane, papură* și *trestii* sticleau... IX 394.

— *complexitatea pădurii* :
Copiii se îndeamnă din glas... bat în *tufari*, se strecoară printre *lianele* pădurii, se înghimpă în *păducei* și *răsuri*, se agață cu picioarele în ruguri de *mure*. X 491. Mă plimbam pe marginea pădurii și frunzele vechi foșneau. *Alunii*, *cornii*, *ulmii* și *mestecenii* înfloriseră și se scuturau, — pe cînd mugurii *cireșilor sălbatici* crăpau și arătau ca stropituri de fulgi, flori nouă. VI 542.

— *complexitatea poienilor* :
Miroseau dulce *clopoțeii* albaștri și roșii de flori ; se cumpăneau *ferigile* umede, verzi-palide și gingașe. IV 239. Ieșim să vedem în poieni *viorelele*, *toporașii* și *ciubotica-cucului*. VII 516. Albinele și-au început... zumzet la copacii timpurii : la *corn*, la *ulm*, la *plopi* și la *sălcii*. În desișuri albește *floarea Paștilor* și un parfum ușor vine pe adierea amurgului de la *toporași*. VI 232.

— *complexitatea livezii* :
[Primăvara] Cresc mugurii și-ncep a se deschide... florile *cireșilor* ș-ale *vișinilor*, albe ca o spumă ; florile *prunilor* și *perjilor* bătînd în verzui... ș-apoi *merii* cu dulcile lor nuanțe roz-albe și trandafirii. VI 232, cf. 167. O întinsă livadă bătrînă, ce înălța la soare arbori stufoși înfloriți, era tăiată de drumușoare înguste, mărginite de tufe de *lilieci* și *hurmuz*, avea roate dese de *tei*... II 194.

— *complexitatea cîmpiilor* :
Prin verdele delicat al ogoarelor se revarsă înfloriri galbene de *rapiță*, apoi pîlcuri de *maci* roșii ca sîngele. X 400. Printre *oarze* pîlcuri de flori — *maci* ieșiți ca din sîngele morților, *nu mă uita* de coloarea mării ș-a cerului și *spini* înalți voinicești, cu canafuri roșii în vîrfuri. *Id. ib.* 422.

★

Întîlnim cazuri cînd peisajul însuși devine element secundar, descrierea lui urmărind să fixeze altitudinea la care se desfășoară acțiunea : Trăia acolo singuratică, unde se tîrăsc *jnepenii* de piatră și unde înfloresc mărunții *trandafiri ai stîncilor*. VII 580 — sau : Cînd ajunse la florile *liliacului de munte* își lepădă cel dintîi cojoc... și cînd ajunse la pajiștea de *viorele* și *toporași*, lepădă alt cojoc... VII 586 — sau : *Siminoc*, floare fără moarte din stîncăriile Dniprului. XVIII 276.

★

Un indiciu în plus despre cunoașterea științifică a vieții plantelor și o dovadă despre autenticitatea și multilateralitatea informației scriitorului în domeniul botanic este **datarea** diferitelor momente din povestirile sale prin faze ale ciclului floral :

În anul Mîntuirii 1612, pe vremea cînd înfloresc teii. V 489. *Stă pînă ce se coc merele domnești*. XIII 734. *Pune măria sa* [Ștefan] *tabăra cînd se rumenesc căpșunile în poieni... Id. ib. Plăcut e la sitari, primăvara, cînd crapă mugurul pădurii*. XIV 397, cf. V 312, 445, 550, IX 199, X 289, XII 250.

Același observator atent și minuțios se dovedește Mihail Sadoveanu și în descrierea peisajelor domestice. De la casele tihnite și îmbelșugate din orașe și tîrguri, pînă la cele din satele îndepărtate și umile, unde oamenii luptau cu o viață aspră și cu sărăcia, grădinile și casele sînt împodobite și înveselite cu verdeață și cu flori. El deosebește florile din grădinile de

la țară, unde vom găsi : *ruje* (Printr-o portiță deschisă, zărești într-o grădiniță *ruje* drepte, uriașe, cu flori roșii dezvălite, V 156) sau *busuioc* (Trecu pe cărărușa grădiniții printre tufe de *busuioc* și mintă IX 34) sau *mintă* (*id. ib.*, cf. III 115) — de florile din grădinile de la oraș sau tîrg, unde vom întîlni : *pansele* (Scoborî terasa și se plimbă... în jurul rondurilor de *pansele* VII 266—267) sau *stînjenei* (Un geam deschis spre trandafirii în flăcări, spre dulcea mireasmă abia simțită a *stînjeneilor* violeți II 593) sau *trandafiri* (*id. ib.*) sau *rozete* (III 515), *garoafe* (XI 447), *crini* (XI 447), *zambile* (II 168) etc.

Tot așa putem deosebi casele de țară, albe și curate, cu cerdacuri largi, încununate cu *viță* (IV 73, VI 568 etc.), *rouruscă* (III 186, 515, VI 510 etc.), *caprifoi* (XIV 58) sau *iederă* (IV 66) — de casele de la oraș, are sînt de cele mai multe ori împodobite cu *trandafiri agățători* (VII 102, XI 253 etc.) , alteori cu altfel de verdeață.

Sentimentul de iubire pentru floare este sugerat de scriitor și prin cîte un amănunt de decor în descrierea interiorului, dovedind în același timp și o perfectă informație în domeniul obiceiurilor de la țară. Florile sînt podoaba vieții : flori în pragul ușii, flori pe măsuțe, flori la fereastră, flori la oglindă sau la icoană — primăvara flori proaspete, iarna flori uscate — atît din bucuria de-a le privi și de-a le simți miresmele, cît și : *ca să n-aibă nici un trecător cuvînt a zice „uite ferestrele goale ; parcă-i pustie casa asta"* IV 375 (*Cîntecul amintirii*). Acolo unde este floarea este și viața :

Găsi...ferestrele deschise și pe prăgușorul uneia din ele un ghiveci c-o mușcată înflorită VII 697. *La fereastra mică... erau înflorite flori roșii într-o oală* V 298. *Odăița... prietenoasă, plină de lumina soarelui, cu flori tinere în vase albastre* III 321. ... *Și într-un pahar, pe măsuța de sub icoane, sta un mănunchеș de busuioc și ochiul-boului* VII 550. *La răsărit, la icoane, într-un cerc de rumeneală, se deslușeau cununi de siminoc, de sînziene și mănunchiuri de busuioc* III 269.

Niciodată nu uită, atunci cînd descrie mediul domestic, să sugereze atmosfera caldă și primitoare care se degajă, prin cîte un detaliu expresiv. De exemplu, iarna, în casele calde, miroase a *gutui* (Intrai în niște odăiți calde, îmbrăcate-n scorțuri și mirosind a *gutăi* și sulcină VI 583) sau a *coji de mere* (După ce-am lepădat șoșonii și blănile și s-a deschis o ușă, am primit în nări un miros plăcut de *coji* uscate *de mere*. Era mirodenia pe care o cunoaștem de mult, din casa noastră bătrînească... IX 449, cf. 440, II 624, VII 87) sau a *sînziene uscate* (Ardea focul în sobă ; mirosea a *sînziene uscate* XII 539) etc. — Vara, în odăile răcoroase, miroase a *busuioc* (Stătu un timp treaz, simțind în nări mirosul de *busuioc* al încăperii XII 502) sau a *sulcină* (O odaie largă, răcoroasă, în care mirosea a *sulcină* III 7, cf. 170) etc.

Oamenii care își creează acest decor pentru viață iubesc florile : ele le servesc de podoabă :

Poate-și punea și dumneaei mușcată la ureche și aștepta în umbra ulucilor pe un fecior... V 463. *Părul pieptănat lins, împletit în cunună și înflorit c-o rujă mare* VI 179. *Înfipse în cosițe, la urechi, mănunchiuri de toporași și viorele* VII 585 —

de ele se folosesc pentru a-și înmiresma hainele, părul. ..

Părul... avea un miros de floare de crăiță VI 526. *Îmi plăcea mirosul de dumbravnic și de mintă din straiele „bătrînicăi"* IV 337. *Îi mirosea sînul a busuioc și a cuișoare.* VII 462, cf. 525, VIII 483, X 527. *Îmbrăcămintea, ori pieptănătura ei, avea un miros amar de pelin* VII 620 etc. — de la ele își împrumută numele oamenii, dar mai ales locurile : Vasile *Bujor* (XVI 396); dl. *Busuioc* (XVI 394); Niță *Frunză* (I 216); Locotenent *Micșunea* (XVII 249); Leonte *Mugur* (IV 598); Vlădica *Narcis* (IV 143); Domnul *Trandafir* (VI 330, VII 450, 529, 560, XII 663) etc. — [pîrîul] *Arin* (XIV 419, 422); [satul] *Floreana* (VI 359); [satul] *Mălini* (IV 215); [poiana] *Merișor* (VII 644); [localitatea] *Mestecănei* (VII 460); [loc pe malul Siretului] *Răchita* (XII 650); [loc la Ceremuș] *Știejari* (XIII 587) etc.

Prin această bogăție de mijloace, Mihail Sadoveanu realizează, în chip neegalat, autenticitatea peisajului, traducînd în același timp dragostea poporului și, mai ales, a țăranului pentru codrii, pădurile, poienele, luncile, cîmpiile înflorite în mijlocul cărora trăiește și sentimentul, înrădăcinat de secole în sufletul lui, că unirea cu natura este unirea cu însăși viața.

★

Ca artist, Mihail Sadoveanu folosește profunda sa *documentație* în domeniul botanic pentru a face dintr-însa izvorul diferitelor figuri stilistice. Comparația cu floarea îi servește pentru a exprima *culoarea*, *dimensiunea* și *forma*.

a) culoarea este indicată prin culoarea care formează caracteristica unei flori :

Haina lungă... *de coloarea stînjeneilor* înfloriți XV 165. În vale, cotul Bistriței oglindea un cer nalt, *de coloarea toporașului* VII 373, cf. VI 173, XIII 859. În tăcerea cuprinsului, sub cerul *de coloarea violetelor*, sosiră de departe armoniile unui cor. VII 197, cf. XI 119. Cerul ... începea să pălească. Avea *coloarea florilor de zlac* pe care le culesese în ajun VIII 442.

b) culoarea este redată prin comparația cu floarea :

O cuconiță tînără și *rumână ca un bujor* III 266, cf. IV 262 (ca *floarea de măr*). Doi *ochi ca două cicori* șterse de bruma toamnei I 73, cf. VII 524. E subțire, năltuț, negricios, cu *ochii ca două cireșe negre* VI 412. O domniță ... *bălaie ca grîul* VII 511, cf. XVII 107 (ca un puf de *păpădie*). Îi sărută *ochii ca floarea de inișor* XI 138, cf. *floarea de in* XVIII 66. Acest moșneag, *alb ca năgara*, era orb X 246. *Ochii* îi erau *negri ca porumbrelele* XVIII 257, cf. VI 412. *Buzele ca rodia* X 221. Își arătă *dinții ca* niște *romanițe* XII 585, cf. XIV 460. *Ochii* de un albastru închis, aproape *ca toporașul* VIII 209, cf. XII 683. *Cerul* curat *ca vioreaua* XVIII 308, 513. Cîțiva *fulgi, ca* niște *flori de vișin*, începură să joace... I 111. Pe omături moi fîșîia austrul și *cerul* era *ca floarea de zlac* X 566.

Comparația cu floarea îngăduie și o infinită nuanțare a culorilor. Astfel :

albastrul cerului poate fi ca *violetele* (VII 197, XI 119 etc.), ca *toporașii* (VII 373, XIII 859 etc.), ca *viorelele* (XVIII 308, 513 etc.), ca *florile de zlac* (VIII 442, X 566) etc.

albastrul ochilor poate fi ca *cicoarea* (I 73, VII 480 etc.), ca *floarea de in* (XVIII 66) sau de *inișor* (XI 138), ca *toporașul* (VIII 209, XII 683), ca *vioreaua* (VII 577) etc.

culoarea blondă a părului poate fi ca *grîul* (VII 511), ca *puful de păpădie* (XVII 107) etc.

culoarea neagră a ochilor poate fi ca *cireșele negre* (VI 412), ca *porumbrelele* (XVIII 257) etc.

culoarea albă o redă prin *flori de vișin* (I 111), prin *năgară* (X 246, XVI 57), prin *flori de lăcrămioare* (VIII 474), *flori de romaniță* (XII 585, cf. IV 460) etc.

culoarea roșie poate fi ca *rodia* (X 221), ca *bujorul* (III 266), ca *ruja* (XV 39), ca *trandafirul* (XIII 593) etc.

c) culoarea este redată prin metafora bazată pe această comparație :

Toți trei [copiii] își îndreptară spre ea *cicorile* umede ale ochilor VII 478. În cerul violet ardeau *flori de lumină* VII 252, 377, cf. VI 121 etc. Cînd rîde spre noi... [Ancuța] arată *flori de lăcrămioare* și-mi aduc aminte de primăvară VIII 474. Am cunoscut [printre dropii] cucoșul cel bătrîn, cu guleru-i de *năgară* XVI 57. Îi pieriseră *rujele* feții XV 39. Fulguiau lin *trandafiri* de zori XIII 593. Roua de lacrimi îi umezi *viorelele* albastre VII 577.

d) culoarea este redată prin adjectivul derivat de la numele de floare :

Un *bîtlănaș cînepiu* de pe tava verde a unei frunze de nufăr [privea...] IX 403. În nemărginire, sub *cerul liliachiu* ieșea cîteodată un vultur și plutea în razele calde [ale soarelui] I 51, cf. XIV 418. Dincolo de mal, într-un smîrc, umblau cu pași rari cocostîrci cu *pliscuri portocalii* VI 601. La răsărit năștea o foarte slabă *lucire trandafirie* VII 428, cf. 311, 441, 442, 462, IX 78, X 365, XIII 9, 114 etc. În *umbra viorie*, în seara înflorită de primăvară... VII 317, cf. 375, VIII 447 etc. *Covor* mare *vișiniu* VII 660, cf. X 304, XVII 374 etc.

După cum am spus mai sus, scriitorul folosește comparația cu floarea și, mai ales, cu fructul pentru a exprima *dimensiunea* :

Treceau în preajma mea *pitulici* mici *cît alunele* IX 338, cf. VIII 400. *Sărmăluțe cît aluna* XIV 151. N-a mai rămas din el *nici cît un fir de mac* IX 407. Inima ei s-a făcut *cît o neghiniță* VII 380, cf. XII 98, XVII 301.

În fine, Sadoveanu folosește comparația cu floarea sau cu fructul pentru a exprima *forma* :

[Căluții] erau *rotunjori ca niște pepeni* XVIII 503. Erau doi băitănași desculți și cu *pălării* pleoștite *ca niște ciuperci* în cap. IX 172, cf. VI 613, X 528. Cîte-a pătimit el, ... cine știe, — căci îl vezi *uscat ca o coarnă* și deșert de putere IX 421. A stîrnit o *pălălaie lungă cît mestecenii* I 195. *Ochii... sclipiră* toți odată... *ca niște frunze de plop* VII 519. Ea se lăsă cuprinsă de mijloc, *înmlădiindu-se ca o iederă* VII 209, cf. VI 506, XI 290, IX 425, XIV 587 etc.

★

Lucrarea de față nu poate cuprinde — din cauza dimensiunilor reduse — toată bogăția de idei care se desprind atunci cînd cercetezi vastul și variatul material prelucrat de scriitor. Credem însă că s-a reușit să se schițeze măcar o imagine a diversității materialului utilizat și a autenticității documentației lui Mihail Sadoveanu în domeniul florei românești.

CUVÎNTUL FEMEIE ÎN LIMBA ROMÂNĂ

DE

ION ȘTEFAN

Evoluția semantică a cuvîntului *femeie* în limba română este încă o problemă controversată. Provenit din lat. *familia*, cuvîntul românesc și-a păstrat mult timp sensul etimologic. Asupra epocii în care s-a produs modificarea semantică, opiniile emise de lingviști nu concordă cu datele oferite de texte. Într-un succint articol, cu titlul *O paralelă semantică*, V. Kiparski afirmă că „în dacoromână sensul de « soție, nevastă » apare pentru întîia oară, în Biblia de la 1688, așadar în timpul stăpînirii turcești"[1]. De asemenea, unii lingviști susțin, referindu-se la același cuvînt, că „textele noastre vechi din secolul al XVII-lea, ca și dialectele transdanubiene... păstrează sensul etimologic" [2]. Ambele afirmații sînt susceptibile de unele rectificări, așa cum vom arăta mai departe.

Ipotezele formulate de autori cu privire la cauzele dezvoltării semantice „familie" > „femeie" sînt variate. Majoritatea lor au ca idee de bază poziția femeii în cadrul familiei. Aceste ipoteze fiind prezentate în studiul citat al lui V. Kiparski, le reluăm aici foarte sumar. În 1919, un romanist german, Domaschke, a încercat să explice evoluția semantică a cuvîntului de care ne ocupăm, prin importanța femeii în familie : „weil die Frau den Mittelpunkt der Familie bildet". În 1921 Meyer-Lübke și apoi M. L. Wagner au dat o altă motivare acestei evoluții, considerînd că ea s-a datorat, dimpotrivă, stării de robie a femeii și poligamiei. Bazîndu-se pe faptul că termenul italian *famiglia*, împrumutat de turci (*familja*) și de greci (φαμιλια), a primit în ambele limbi și sensul de „nevastă", Wagner conclude că dezvoltarea semantică „familie" > „femeie" a pornit de la limba turcă, unde s-a născut din obiceiurile poligamice ale pașalelor turcești. În al său *Romanisches etymologisches Wörterbuch* (1935), Meyer-Lübke certifică această teorie, spunînd textual : „Semnificația « femeie » o are și turc. *familja*, unde se explică prin harem ca și ngr. *familia* și rom. *femeie*".

O concepție diferită față de cele precedente despre evoluția semantică a cuvîntului *femeie* a fost susținută de lingvistul austriac W. Havers.

---

[1] *Omagiu lui Iorgu Iordan*, p. 475 (în Biblia de la 1688 se întîlnește într-adevăr cuvîntul *femeie* cu sensul actual : „Bărbat și *fămee* au făcut pre dînșii").

[2] B. Cazacu, Romulus Todoran, *Observații asupra lexicului dacoromân*, în „Studii și cercetări lingvistice", 1965, nr. 2, p. 203.

Acesta este de părere că lat. *femina* a fost înlocuit în română cu cuvîntul ce însemna „familie" din cauza unui „tabu de sentiment", pentru a se evita înțelesul erotic al lui *femina*. El nu recunoaște influența turcă sau grecească asupra evoluției cuvîntului românesc, considerînd că dezvoltarea semantică „familie" > „femeie" s-a produs independent. Finlandezul Santeri Ankeria îl completează pe Havers, arătînd că și în bîlinele rusești se găsesc cazuri cînd *семья* este folosit și cu accepțiunea de „femeie", pe lîngă cea de „familie".

Paralela semantică propusă de V. Kiparski se referă la limba rusă, unde *фамилия*, împrumutat din polonă, a însemnat, sub influența turcească, pînă în secolul trecut, și „soție", menționînd că dicționarul lui Vl. Dal' dă exemple de acest fel. Cuvîntul, cu această bifurcație semantică, este mai frecvent în regiunea fluviului Volga, unde influența tătară și cea turcă au fost mai puternice. Deci, după Kiparski, evoluția „familie" > „soție" este un calc după limba turcă, atît în română, cît și în rusă.

Vom încerca, în ultima parte a acestui articol, să arătăm că modificarea semantică a cuvîntului *femeie* comportă o altă interpretare și că ea s-a putut produce independent pe teritoriul limbii române. În prealabil, sînt necesare unele precizări, ilustrate cu citate, cu privire la datarea și, cel puțin cu aproximație, demarcarea în timp a celor două accepțiuni ale cuvîntului discutat aici.

În secolul al XVI-lea, cuvîntul *femeie* își mai păstrează sensul originar. În textele măhăcene publicate de Hasdeu, acest înțeles este atestat în mai multe locuri : „Și să meargă omul la besearecă cu toată *fomeia* să se roge cu frică și cu grije"[3] ; „și vai de căsătoriul cela ce n-oș va deștepta *fomeia* din casă sfănta dumerecă de noapte să miargă la besearecă"[4]. Accepțiunea se mai menține și în secolul următor, în special în Transilvania. Tiktin dă, în dicționarul său, următorul exemplu, din *Noul Testament* de la 1648 : „Carele de ale lui și mai vîrtos de *fămeia* sa nu poartă grijă". Credem că sensul de „familie" a lui *femeie* dispare pe la mijlocul secolului al XVII-lea. Un timp, el coexistă cu înțelesul actual.

Cuvîntul uzual pentru sensul de „soție" este, în secolul al XVI-lea, *muiere* : „Să fie fiii lui săraci și *muiarea* lui văduo"[5]. Același cuvînt are și accepțiunea de „persoană adultă de sex feminin" : „Vine o *muiare* den Samaria să-și scoață apă"[6] ; „se mirară că cu *muiarea* grăia"[7] ; „însă *muiarea* nu se lepădă, nici se scîrbi deaca auzi aceastea"[8].

În textele măhăcene, care sînt redactate în Transilvania, este atestat, în același secol, cu sensul de „soție", și cuvîntul *boereasă* : „E cel om chema-l Agaton, e *boereasa* lui chema-o Polfia"[9].

---

[3] B. P. Hasdeu, *Cuvente den bătrîni*, vol. II, p. 52.

[4] *Op. cit.*, p. 51. *Căsătoriu* înseamnă „om cu familie".

[5] *Psaltirea șcheiană*, ediția I.-A. Candrea, vol. II, p. 235.

[6] Diaconul Coresi, *Carte cu învățătură* (1581), București, 1914, ediția Sextil Pușcariu și Al. Procopovici, p. 151.

[7] *Op. cit.*, p. 153.

[8] *Op. cit.*, p. 160. Termenul uzual este *muiere* și în *Codicele voronețean*.

[9] B. P. Hasdeu, *op. cit.*, vol. II, p. 117. Deci *boereasă* n-a apărut în aria lui *femeie*, cum se afirmă în studiul citat al lui B. Cazacu și R. Todoran, ci în aria lui *muiere* (cf. *loc. cit.*, p. 203). Din punctul de vedere al stratigrafiei lingvistice, *boereasă* este anterior lui *femeie* cu sensul de „soție".

Se pare că întîia atestare a cuvîntului *femeie* cu sensul de „soție" datează de la sfîrșitul secolului al XVI-lea și anume din anul 1581, fiind folosit în *Pravila ritorului Lucaci*, manuscris redactat la mănăstirea Putna : „Neștine are o muiare, děce apoi după o vreme ea muri, (pe) muiarea a unchiului ei o lua o doa fămĕe" [10]. Este un exemplu izolat, totuși credem că spre sfîrșitul secolului al XVI-lea cuvîntul *femeie* începuse să-și restrîngă circulația cu sensul de „familie", care este înlocuit cu noul înțeles de „soție", în provinciile de dincoace de munți, altfel nu se explică frecvența cuvîntului cu această accepțiune în documente de la începutul secolului al XVII-lea, atît din Moldova, cît și din Muntenia. Consultarea documentelor din aceste două provincii furnizează numeroase exemple în care cuvîntul este folosit cu înțelesul său actual. Reținem aici cîteva din ele, mai întîi din Moldova. Un act încheiat în august 1607 conține următoarea frază : „Mărturie de la omeni boni den sat den Săcoiani, cănd o ș-au pus Ion co *femeaia* sa Nastasă, fata Condrei de Săcoiani, ocina zălog" [11]. În 1609, un anume „Pătrașco, fiul lui Stănilă hotnogu", confirmă că și-a vîndut „a sa ocină din sat din Burîle", pe care „o au cumpărat Simion și co Nastasiea, *fămeea* sa" [12]. Într-un document din 1612, întocmit la Pașcani, se spune : „Adecă eu, Psaico comișelul din Păşcani, însumi eu pre mine mărturisescu cu cest zapis al mieu, cum om luat 80 de taleri de la giupănul Căzan... Pentru ce că la nevoia mia, nice den rodul mieu, nime, nice dintr-a *femeei* méle, Anisiei, nimia nu mi-eu făcut bine de aceşti bani" [13]. „Adecă eu Silişte, feciorul lui Crucianu, nepotul Pepelii izbașei — se spune într-un alt document, din 1613 — scriem și mărturisim, eu depreună cu *feméia* mea, de nime siliți, nice nevoiți, nice îndemnați, ce noi de bună voia noastră, am dat și am vîndut svintei mînăstiri Besărecanilor a noastră dreaptă ocină și moșie ce iaste la Putna" [14]. Un act din 1614 începe astfel : „Eu Nechita, fiul lui Dănilă din Bahnă, mărturisim cu cest zapis al mieu, com am vîndut parte me de ocină din Bahnă, Zaharii di Berbești și mi-au dat 10 taleri, de m-am mîntoit de *femeia* me, de Ghirba" [15]. În 1615, văduva lui Eremia Movilă zice într-un act : „întrebat-am și pre fiica dumisale, giupîneasa Ileana logofeteasa și dumneaei aşijdere au mărturisit înainti noastră cum știe cu adevărat și au audzit pre dumneaei, cînd am miluit pre pîrcălabul Alecsa și pre *femiia* dumisale Neacșia, cu acel sat" [16]. În același an, un anume Păntea, „feciorul Lupului Năstase, din tîrg de Iași", mărturisește într-un zapis : „de nime nevoit și neîmpresurat, de ce bună voia mea, am văndut o vie a mea, ce-am avut în deal la Epure... care acea vie mi-au fost a mea direaptă cumpărătură, pre ai miei bani și pre munca mea, cîndu am fost eu hulteiu fără *fămee* și fără feciori" [17]. Un document din 1624

---

[10] Cf. I. Rizescu, *Aspecte ale! exicutui Pravilei ritorului Lucaci*, în „Limba română", 1965 nr. 4, p. 441. Autorul crede însă că *fămĕe* cu sensul „soție" e înregistrat abia în scrieri din secolul al XVII-lea, în secolul al XVI-lea avînd, în general, înțelesul etimologic „familie" (*ibi-dem*).

[11] *Documente privind istoria României*, veacul XVII, Moldova, vol. II, Editura Academiei R.P.R., 1953, p. 126.

[12] *Op. cit.*, p. 266.

[13] *Op. cit.*, vol. III, p. 109.

[14] *Op. cit.*, p. 143.

[15] *Op. cit.*, p. 170.

[16] *Op. cit.*, p. 193.

[17] *Op. cit.*, p. 199.

vorbește de un Lupul Neghici și „*femeia* mea Candachia, fata Cărstinei, nepota Candachiei de Bălăceni" [18]. Anticipînd, ținem să remarcăm de pe acum condiția socială, în general din afara sferei boierești, a femeilor la care se referă documentele citate, observație valabilă de altfel și pentru actele din Muntenia, pe care le vom menționa mai jos.

În anul 1621, o anume Anghelina din Jideni scrie un zapis lui Mihul vătaful din Lopătari, confirmînd vinderea unor pămînturi : „și aciști bani ci mi-au dat Mihul pe această moșie au fost — se spune în zapis — ai Mihului, fără de *fimeia* lui Boba, să-i fie moșie feciorilor lui" [19]. Într-un act din 1625, un anume Barbul din Codrișești scrie un zapis, prin care dă zestre fiicei sale, preoteasă : „ce i-am dat aciastă ocină de a mea bunăvoie și cu știre babii mele, anume Ana". „Iar cîndu am făcut zapisul mieu la mîna fii mea Stanii, fost-au cu voia mea și cu voia *fămeii* mele" [20].

Consultarea documentelor din secolul al XVII-lea și a cronicilor relevă unele fapte interesante cu privire la utilizarea cuvintelor *femeie* și *muiere*. În actele din secolul al XVII-lea, cuvîntul *femeie* este mult mai frecvent folosit decît *muiere*, care apare mai ales în regiunile de sub munte, de regulă mai conservatoare. Printr-un act din 1623, întocmit la Tîrgoviște, Radu-vodă întărește „lui Dragomir și *muerei* lui, Stanei", dreptul de a ține „patru bucăți de vie în dealul Tîrgoviștei, care au fost ale fie-sa Dospinei, pentru că Dospina fost-au fata popei lui Hristodor... (care) au căzut în lipsă și în sărăcie și au dat pre fie-sa Dospina lu Dragomir și *muierii* lui Stana să o crească" [21]. Într-o scrisoare din Cîmpulungul moldovenesc, de la începutul secolului al XVII-lea, un anume Gheorghe dă știri „birăului de Bistriață" despre „*muiarea* lui Ionașcu", spunînd că „*moeria* au dzis că no va vini la densŭ pîră va custa" [22].

În cronicile din Moldova, cuvîntul preferat este *femeie*, în timp ce în cele muntenești se întrebuințează în mod exclusiv *muiere*, care are sensul de „soție, femeie căsătorită, persoană adultă de sex feminin". Iată numai cîteva exemple : în cronica anonimă despre Brîncoveanu, redactată la începutul secolului al XVIII-lea, se spune undeva : „Nemții dară... văzînd că au lăsat cetățile numai cu *muierile* și cu copiii, și au fugit, au intrat pen cetăți și pen tîrguri și pen sate cum ar putea intra niște haite de lupi într-o turmă de oi cu miei" [23]. Radu Greceanu scrie în cronica lui : „ci încă fug și *muierile* lor, și copii mulți" [24]. Interesant este că chiar soției domnitorului, numită curent *doamnă*, i se zice uneori *muiere*. Același cronicar, vorbind de soția lui Șerban-vodă, scrie : „acolea șăzînd doamna lui de aștepta pre aceia să o ia, și alte fumuri mai mari acei *muieri* îi urla în cap" [25]. Frecvent este cuvîntul și în cronica lui Radu Popescu. Credem că situația menționată demonstrează că în timp ce în Moldova *muiere* a cedat în fața cuvîntului *femeie*, în Muntenia acesta a fost mult timp concurat de cuvîntul vechi, moștenit din latină.

[18] *Op. cit.*, vol. V, p. 301.
[19] *Documente privind istoria României*, veacul XVII, Țara Românească, vol. IV, p. 56.
[20] *Op. cit.*, p. 578.
[21] *Op. cit.*, p. 230.
[22] Al. Rosetti, *Scrisori românești din arhivele Bistriței* (1592—1638), București, 1944, p. 36.
[23] *Cronicarii munteni*, București, Editura pentru literatură, 1961, vol. II, p. 329.
[24] *Op. cit.*, vol. II, p. 27.
[25] *Op. cit.*, vol. II, p. 26.

Şi acum, iată argumentele pe care le invocăm în favoarea ipotezei că modificarea semantică a cuvîntului *femeie* s-a produs în limba română independent de unele influenţe din afară, cum ar fi cea turcească. De altfel, credem că teoria lui Wagner şi a lui Meyer-Lübke este infirmată de faptul că în dialectele româneşti din sudul Dunării, asupra cărora influenţa turcă şi cea grecească au fost mai puternice, cuvîntul îşi păstrează sensul etimologic. În aromână, pentru „femeie, soţie", se foloseşte cuvîntul *mul'eáre* (pl. *mul'ĕri*), iar cuvîntul *fumeál'e* (pl. *fumél'i*) înseamnă „familie", „copii" [26]. De asemenea mgl. *fămęl'ă* îşi păstrează sensul său vechi.

Din complexul de cauze ale modificării semantice de care ne ocupăm aici trebuie desprins mai întîi transferul înţelesului de „familie" asupra lui *casă*. Într-adevăr, cuvîntul *femeie* începuse, probabil încă din secolul al XVI-lea, să cedeze sensul său de „familie" cuvîntului *casă*, care capătă şi această accepţiune prin calc după limba slavă. În limba rusă, acest înţeles al lui *ДОМ* s-a menţinut pînă azi. În orice caz, atestarea în texte româneşti din secolul al XVI-lea a cuvîntului *căsătoriu*, cu semnificaţia de „om de familie", iar apoi a lui *căsar*, care înseamnă „gospodar" şi „bărbat căsătorit", nu se explică fără a se ţine seama de acest proces. În secolul al XVII-lea, cuvîntul *casă* cu sensul de „familie" devine foarte frecvent. Chiar la începutul secolului, în jurul anului 1603, se spune într-un document domnesc : „l-am ertat domnia mea la zilele şi în viaţa domniei meale să se răpaose *casa* lui" [27]. Cu această semnificaţie, cuvîntul apare foarte des la cronicari. Miron Costin scrie : „Şi aşea au fost stingerea *casei* lui Ieremie vodă" ; „la această ocară au sosit *casa* lui Ieremie vodă" [28]. Frecvente exemple se întîlnesc şi în cronica lui Neculce : „au şi-nceput a plînge... ş-a blăstima pe fii-său, căci au priimit domnia, şi a dzice că din ceasul acesta este *casa* lui stinsă" ; „di n-ar hi avutŭ această *casă* gre, a tătîni-său, cu mulţime de mîncăi" [29]. Radu Greceanu scrie undeva în cronica lui : „care veste viind, cuprins-au nespusă bucurie atît pre doamna şi toată *casa* mării-sale" [30].

Nu putem trece mai departe fără să precizăm în prealabil că, după schimbarea sensului, cuvîntul *femeie* are mai întîi înţelesul de „soţie" şi abia mai tîrziu îl capătă şi pe cel de „persoană adultă de sex feminin". Este probabil că primele atestări ale acestui din urmă sens apar pe la mijlocul secolului al XVII-lea. Dăm cîteva exemple : „Cînd să va tocmi un om cu o *fămeae* şi să va logodi" ; „cînd va răpi neştire vreo *fămeae* şi iarăşi o va lăsa" [31]. Sensul este atestat şi în opera lui Miron Costin : „...poate hi şi pentru răutăţile ei, că era o *fămeie* răpitoare... de vreme ce au otrăvit pe cumnatu-său" [32]. Deci, de la sensul de „familie", cuvîntul *femeie* a evoluat mai întîi la înţelesul de „soţie" şi apoi la acela de „persoană adultă de sex

[26] Cf. Tache Papahagi, *Dicţionarul dialectului aromân*, Editura Academiei R.P.R., 1963.

[27] *Documente privind istoria României*, veacul XVII, Ţara Românească, vol. I, Editura Academiei R.P.R., 1951, p. 82.

[28] Miron Costin, *Opere*, ESPLA, 1958, p. 61, 64.

[29] Ion Neculce, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1963, p. 210, 357. Expresia *casă grea*, care înseamnă „familie grea", s-a păstrat pînă azi.

[30] *Cronicarii munteni*, ediţia citată, vol. II, p. 243.

[31] *Carte românească de învăţătură* (1646), Editura Academiei R.P.R., p. 124, 130. În pravilă însă, cuvîntul se foloseşte şi cu sensul de „soţie" : „Cînd să va tîmpla bărbat cu *fămeae* să fie amîndoi eretici" (p. 116). În raport cu *femeie*, *muiere* este mai frecvent în această legiuire.

[32] Miron Costin, *op. cit.*, p. 64.

feminin". Această succesiune în procesul de transformare semantică a cuvîntului trebuie reținută, deoarece ne ajută în explicarea lui.

Dar inițial *femeie* nu înseamnă „soție" în general, ci — fapt rezultat din raporturile sociale — cuvîntul se referă, în secolul al XVII-lea și la începutul celui următor, la soții ale oamenilor din păturile de jos, ale celor săraci, fără rang social și mai ales ale „rumânilor". Din această cauză, pentru „soție" avem, în secolul al XVII-lea, mai mulți termeni, diferențiați după categoria socială căreia îi aparține soțul. Astfel, soția domnitorului, aflat pe treapta cea mai de sus a scării sociale, este *doamnă*. Într-un document din 1621, se spune : „Io *doamna* Marghita, *doamna* răposatului Io Simeon Voevod" [33]. Ion Neculce scrie în cronica sa : „Iar Antohie-vodă... i-au vinit mazilia și l-au pornit... la Țarigrad. Numai ce au trimis de i-au luat *doamna* de aice din Iași" [34]. Soția de boier este *jupînească*. Într-un document din 1616 se spune : „Scris-am noi, boiarii, *jupănesei* Grajdanei spătăreasa" [35]. Într-un alt act, din 1614, se zice : „Adecă eu, Odochiia, *giupăneasa* Vlădichii pitarului și cu fiia noastră cu Solomea, însine mărturisim pre noi, ce cestu zapis al nostru, cum am vîndut... a nostră dreaptă ocină" [36]. Cronicarii fiind reprezentanți ai boierimii și în scrierile lor reflectîndu-se interesele acestei clase sociale, apare foarte des în cronici cuvîntul *jupînească* : „Fost-au *giupîneasa* Gheucăi vară primară cu doamna Ducăi Vodă, Nastasia" [37] etc. Uneori apare cu sensul de „soție" corespondentul feminin al funcției soțului : vorniceasa, spătăreasa etc. Soția țiganului este *țiganca*. Într-un act din 1621 întîlnim formula : „și Baciul cu *țiganca*-ș Stana"[38]. Din exemplele date mai sus în legătură cu atestarea cuvîntului *femeie* cu sensul de „soție" rezultă faptul că cuvîntul se referă la soțiile de oameni săraci. Revelator este acest citat din cronica lui Neculce : „au triimis la casăli boierilor celor fugiți de le-a luat tot ce-u găsit... și le adusără și *giupînesăli* în Iași și le prindè vătajîi de-i muncie. Și *femeile* și feteli *slujnice* din casă le bătè !" [39]. Distincția este netă : *jupînesele* boierilor și *femeile* slujnice !

Interpretarea pe care o dăm împrejurărilor care au favorizat evoluția semantică și care ni se pare plauzibilă se bazează pe condițiile feudale din țările românești în a doua jumătate a secolului al XVI-lea și în prima jumătate a secolului următor, cînd s-a produs modificarea de sens a cuvîntului *femeie*. Legat de stăpîn, rumânul i se vindea acestuia cu tot ce avea. Într-un zapis din 1621, un anume Oancea recunoaște faptul că s-a „vîndut rumân" de a lui bună voie, cu feciorii lui și cu pămîntul pe care-l avea, cu pomi cu tot[40]. În această situație, rumânul era nevoit deseori să lipsească de la casa lui, împreună cu feciorii săi, pentru a lucra pe moșia stăpînului, în alte părți decît locul unde-și avea locuința și unde rămînea numai soția,

---

[33] *Documente privind istoria României*, veacul XVII, Țara Românească, vol. IV, p. 47.
[34] Ion Neculce, *op. cit.*, p. 197.
[35] *Documente privind istoria României*, veacul XVII. Țara Românească, vol. III, p. 28.
[36] *Documente privind istoria României*, veacul XVII, Moldova, vol. III, p. 158.
[37] Ion Neculce, *op. cit.*, p. 74.
[38] *Documente privind istoria României*, veacul XVII. Țara Românească, vol. IV, p. 26.
[39] Ion Neculce, *op. cit.*, p. 129. Excepțiile sînt foarte rare. Iată un exemplu, tot din Letopisețul lui Neculce : „Iar Vodă (Dimitrie Cantemir) s-au mîniet și mi-au răspunsu să-mi iau *fămeaia* (a sa, a lui Neculce) de mă tem eu, să o trimit unde mi-i voia, iar el pre doamna din Iași n-a clăti-o necăiuri" (*op. cit.*, p. 264).
[40] *Documente privind istoria României*, veacul XVII. Țara Românească, vol. IV, p. 49.

femeia, care era în asemenea condiţii, singura reprezentantă a „familiei" în gospodărie. Deseori probabil că familia bărbatului se rezuma la soţie, la *femeie*. Iată un document grăitor în sensul celor de mai sus. Printr-un act din jurul anului 1621, Radu-vodă confirmă că boierul Pîrvul Logofăt are „un rumân, anume Pătru Borcan, feciorul Stoicăi Zopei de Pereni, pentru că se-au vîndut Stoica Zopa cu feciorii lui şi cu toată ocina lui, să-i fie rumâni". „Iară cînd a fost în zilele lui Şerban vodă, iară Pătru Borcan au mersu preste Dunăre, în Ţara Turcească, la seceriş, vremea l-au apucat acolo, vreme de robie, ce-au fost venit tătarăi în ţeară. Deaca au ieşit tătarăi de în ţeară, iară Pătru Borcan au venit în ţeară, la *casa* lui şi la moşia lui şi la *fămee-ş*"[41]. Aceasta explică de ce *femeie* înseamnă mai întîi soţia omului sărac, a „rumânului", a bărbatului fără rang boieresc, pentru ca ulterior să capete şi sensul de „persoană adultă de sex feminin". Generalizarea acestui sens s-a produs destul de lent.

Prin urmare, credem că schimbarea semantică a cuvîntului *femeie* a avut loc în limba română independent, fiind favorizată de trecerea sensului de „familie" asupra cuvîntului *casă* pe de o parte, iar pe de altă parte de condiţiile sociale existente în ţările noastre în perioada cînd s-a produs evoluţia semantică, condiţii care au determinat apariţia unor termeni diferenţiaţi pentru soţiile bărbaţilor aparţinînd unor categorii sociale distincte[42].

---

[41] *Op. cit.*, p. 8.

[42] De altfel, evoluţia semantică „familie" > „femeie" nu se putea produce în sînul clasei boiereşti, care, în secolele XV—XVII, vorbea, alături de limba maternă, şi limba slavă, de unde a împrumutat termenul *jupîneasă* pentru „soţie" (cf. P. P. Panaitescu, *Începuturile şi biruinţa scrisului în limba română*, Editura Academiei R.P.R., 1965, p. 18).

ÎN LEGĂTURĂ CU ORIGINEA DEMONSTRATIVULUI DACOROMÂNESC ĂL

DE

MARIA ILIESCU

Toate dicţionarele etimologice[1] şi D. Găzdaru în studiul său *Descendenţii demonstrativului latin ille în limba română* [2] sînt de părere că demonstrativul *ăl* provine din lat. ILLE, după cum *ăst* provine din lat. ISTE. O cercetare mai amănunţită a acestei probleme arată că situaţia nu este chiar atît de clară cum pare la prima vedere.

Se ştie că demonstrativul latin ILLE a fost folosit în latina tîrzie din ce în ce mai mult ca pronume personal de persoana a treia şi că stă şi la baza articolului, în cea mai mare parte a domeniului romanic.

Din cauza funcţiilor multiple pe care le îndeplinea, a fost necesar ca, în calitate de pronume demonstrativ, ILLE să fie întărit prin particula deictică ECCE. În această formă a fost moştenit de aproape toate limbile romanice [3]. Cu valoare demonstrativă fără ECCE, pronumele ILLE nu s-a păstrat în nici o limbă romanică occidentală.

În cazul lui ISTE, care nu îndeplinea alte funcţii în afară de cea demonstrativă, întărirea cu ECCE nu a fost necesară. Din cauza aceasta ISTE a fost moştenit cu valoare demonstrativă de limbile romanice atît în forma lui compusă [4] cît şi în forma lui iniţială [5]. Este posibil că acolo unde ulterior s-a impus exclusiv forma compusă, faptul se datoreşte analogiei formelor lui ILLE, care, după cum s-a arătat, s-a moştenit ca demonstrativ numai în compunere cu ECCE [6].

Avînd în vedere situaţia din latina tîrzie şi pe cea din limbile romanice occidentale, cît şi faptul că aromâna, meglenoromâna şi istroromâna nu

---

[1] Sextil Puşcariu, *Etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, 1905 s.v., Candrea-Densusianu, *Dicţionarul etimologic al limbii române*, Bucureşti, 1914, s.v. *el*. *Dicţionarul limbii române moderne*, Bucureşti, 1958, s.v. A. Ciorănescu, *Diccionario etimologico rumano*, La Laguna, 1961, s.v. *al*.

[2] Iaşi, 1923, p. 144—157.

[3] D. rom. *acel*, a. rom. *atsel*, m. rom. *tsela*, i. rom. *tšel*, vegl. *kol*, it. *quello*, log. *kuḍḍu*, v. engad. *(a)quel*, v. prov. *aquel*, friul. *chel*, cat. *aquell*, sp. *aquel*, port. *aquelle*.

[4] D. rom. *acest*, m. rom. *tsista*, i. rom. *tsâsta*, it. *questo*, v. fr. *cis*, prov. *acest*, *aquest*, cat. *aquest*, sp. port. *aqueste*.

[5] D. rom. *ăst*, a. rom. *aestu*, m. rom. *estu*, i. rom. *aist*, v.it. *esto*, log. *iste*, v. fr. *ist*, prov. *iste*, v. cat. *est*, sp. port. *este*.

[6] Vezi şi FEW s.v. *iste*.

prezintă un urmaş al lui ILLE pronume demonstrativ necompus cu ECCE, sîntem înclinaţi să credem că demonstrativul dacoromânesc *ăl* nu este moştenit, ci o formaţie analogică pentru echilibrarea sistemului :

acest	acel
ăst	—

În sprijinul acestei păreri vine şi faptul că, spre deosebire de *ăst*, *ăl* nu este atestat în dacoromâna din secolul al XVI-lea [7] şi nu a pătruns pînă astăzi în limba literară, fiind simţit ca dialectal.

Este interesant că istroromâna a recurs la alt mijloc de a echilibra sistemul şchiop de demonstrative (două de apropiere şi numai unul de depărtare). *Istu* şi-a pierdut independenţa, nemaifolosindu-se decît ca pronume de întărire în combinaţie cu *ţesta* şi *ţela* [8].

[7] O. Densusianu, *Istoria limbii române*, II, Bucureşti, 1961, p. 121. *Ăl* nu apare nici în enumerarea pronumelor demonstrative la A. Rosetti, *Limba română din secolele al XIII-lea al XVI-lea*, Bucureşti, 1956, p. 139—140.

[8] Sextil Puşcariu, *Studii istroromâne*, Bucureşti, 1926, p. 163.

NUME DATE ANIMALELOR DOMESTICE

DE

GR. BRÂNCUŞ

Numele care se dau animalelor domestice reprezintă un sector puţin studiat în onomasiologia românească. Anchete speciale pentru culegerea acestor nume din graiurile regionale nu s-au făcut decît sporadic, ca supliment la anchetele dialectale generale sau, uneori, la cercetările asupra numelor de persoane. Cele cîteva liste de nume date animalelor domestice, de regulă neînsoţite de comentarii, sînt întocmite ca adaose la unele monografii lingvistice regionale sau la unele lucrări de antroponomastică [1]. Material izolat se poate găsi, de asemenea, în diverse glosare regionale şi pe unele hărţi ale atlaselor lingvistice româneşti. Studii speciale consacrate onomasticii animalelor domestice sînt extrem de puţine şi incomplete [2]. Dat fiind faptul că astăzi, prin crearea şeptelurilor cooperativelor agricole de producţie, asemenea nume sînt, în mare măsură, pe cale de a se pierde, culegerea lor din graiurile populare, printr-o anchetă organizată, se impune cu necesitate.

Stabilind criteriile, extrem de variate, după care au fost date numele animalelor domestice, se poate ajunge la constatări valoroase referitoare la raporturile economice care au existat între diversele grupuri de români, la mişcările de populaţie în cadrul unui teritoriu limitat, la transhumanţa practicată pe scară largă de către păstorii români de altădată. Mai mult chiar, aceste nume pot proba influenţa deosebită a cadrului geografic, a mediului natural în general în care au trăit crescătorii de vite de odinioară, asupra dezvoltării, într-o anumită direcţie, a imaginaţiei populare.

Onomastica animalelor domestice nu trebuie considerată întru totul separat de antroponomastică. Se ştie că numele de botez mai vechi din română sînt, în general, împrumutate din greacă, fie direct, fie prin in-

---

[1] Vezi, de ex., D. Şandru şi F. Brînzeu, *Printre ciobanii din Jina*, în „Grai şi suflet", V, 1931—1932, p. 327—329; M. Gregorian, *Graiul din Clopotiva*, în „Grai şi suflet", VII, 1937, p. 153—154; Ovid Densusianu, *Graiul din Ţara Haţegului*, Bucureşti, 1915, p. 82—85.

[2] Vezi, de ex., Ştefan Paşca, *Nume de persoane şi nume de animale în Ţara Oltului*, Bucureşti, 1936 (Partea a doua a cărţii, p. 149—156, este consacrată exclusiv numelor de animale); Mario Ruffini, *Contributo all'onomastica degli animali domestici del distretto Făgăraş*, în „Archivum Romanicum", XVII, nr. 1, 1933, p. 27 ş.u. (vezi şi recenzia, extrem de aspră, a lui Şt. Paşca, în „Dacoromania", VII, 1934, p. 400—402); Martin Hiecke, *Die Neubildung der rumänischen Tiernamen*, în „Weigand's Jahresbericht", XII, p. 113—178 (studiu consacrat numelor comune de animale şi păsări).

termediu slav sau, mai tîrziu, prin intermediu latino-romanic [3]. În afară de cele împrumutate, există un număr destul de mare de nume de botez formate în românește după criterii asemănătoare cu cele care au stat la baza formării numelor date animalelor domestice. Vom vedea mai departe că multe dintre aceste nume, care au, în general, un caracter rustic, sînt folosite și ca nume de animale. S-ar putea presupune că în perioada de dinainte de influența slavă asupra limbii noastre, deci înainte de pătrunderea numelor de botez din calendarul creștin, strămoșii noștri foloseau în antroponomastică un număr mai mare decît astăzi de nume comune de animale, de plante etc. [4]. Așadar, cercetarea numelor date animalelor domestice ajută la precizarea unor principii ale antroponomasticii noastre precreștine.

Denominația nouă a animalelor prezintă mai strînse și mai evidente legături cu antroponomastica. Se cuvine însă o precizare. Dacă pentru animalele domestice se folosesc astăzi foarte multe nume noi de persoane, aceste nume nu sînt atribuite și oamenilor din sat. Aceștia se feresc, din rațiuni ușor de înțeles, să pună unei fete, de exemplu, numele *Corina*, dacă cu acest nume e strigată o vacă oarecare din cuprinsul satului. Este de fapt situația inversă a numelor vechi de botez luate din calendar ca *Elena*, *Maria*, *Ana* etc., care nu au fost niciodată acordate vitelor. Excepțiile la constatarea noastră, pe care le vom arăta la locul potrivit, au explicații bine motivate.

Vom înfățișa aici rezultatele unei cercetări bazate pe o anchetă efectuată de noi în vara anului 1964, într-un grup de sate din nordul raionului Gorj, grup avînd ca centru comuna Peștișani. Cu ajutorul tov. Gh. Peștișanu, directorul liceului teoretic „Constantin Brâncuși" din Peștișani, am obținut un material bogat de la elevii acestei școli. Acest material a fost amplificat cu cel cules de la numeroșii săteni chestionați. Informatorii noștri ne-au furnizat nu numai numele date animalelor din ograda lor, ci toate numele de acest fel pe care le cunoșteau. Din numeroasele liste individuale, am întocmit apoi lista generală (circa 350 de cuvinte), pe care o reproducem la sfîrșitul lucrării noastre. La fiecare nume înregistrat, întrebam pe informator să ne spună și de ce a fost dat animalului numele respectiv, și nu altul. În felul acesta, am putut evita eventuale erori de interpretare. Cum era și firesc, întrebările noastre s-au referit și la perioada de dinainte de socializarea agriculturii, definitivată, în comuna anchetată de noi, în 1962. În legătură cu numele animalelor din cooperativa agricolă, am cules unele informații de la îngrijitorii grajdurilor cooperativei.

Comparînd lista de nume întocmită de noi cu cele publicate incidental de alți cercetători, constatăm că acest tip de terminologie păstorească are, la poporul nostru, un caracter relativ unitar, în sensul că, dacă nu aceleași nume, cel puțin aceleași criterii de acordare a numelor ne întîmpină și în alte localități sau regiuni pentru care dispunem de material comparativ. Acesta ar fi un argument care, coroborat cu multe altele, ar pleda pentru ideea existenței unui caracter relativ unitar al păstoritului la români, al unui fel de viață unitar, al unei mentalități unitare a românilor din vechime.

---

[3] Cf. Al. Graur, *Nume de persoane*, București, Editura științifică, 1965, p. 53.
[4] Cf. S. Puşcariu, în „Dacoromania", VI, 1929—1930, p. 525—526.

Iată acum clasificarea numelor culese de noi făcută în funcţie de criteriile care au stat la baza acordării lor.

1. Foarte frecvente sînt numele date după ziua din săptămînă sau chiar după partea din zi în care s-a născut animalul : *Lunaia*, *Lunica*, *Luniţa*, *Marţina*, *Merţuica*, *Mercaia*, *Mercuţa*, *Mărcuţa*, *Miercana*, *Joiana*, *Vinereana*, *Vireana*, *Sîmbolea*, *Dumana*, toate nume de vaci. Ca nume de boi, am notat : *Lunel*, *Mercan*, *Joian*, *Virean*, *Duman*, *Murgilă* („născut în amurg"), *Zorilă* („născut în zori").

În această grupă integrăm şi cele cîteva nume date după sărbătorile creştine de primăvară sau de vară : *Fluría*, *Floría* (de la *florii*), *Păştina*, *Păştiţa* (de la *paşti*), *Liana* (probabil de la *sf. Ilie*), ca nume de vaci, iar de boi : *Lian*. Potrivit spuselor informatorilor noştri şi numele *Floarea*, *Florica*, *Florea*, *Floricel*, *Lioara* sînt tot în legătură cu numele sărbătorilor respective.

De observat că cu numele zilelor săptămînii sau al unor sărbători sînt denumite vacile şi, rar, boii. Procedeul acesta este cunoscut în toate regiunile româneşti şi la multe alte popoare. Pus în legătură cu procedeele din antroponomastică, trebuie arătat că, în vechime, multe nume de persoane (de ex. *Venus*, *Venera*, *Dominic*, *Chiriac*) se dădeau după zilele din săptămînă sau (*Natalia*, *Teofana*, *Pascale*) după numele de sărbători (Cf. Al. Graur, *op. cit.*, 17). De altfel, obiceiul de a se da nou-născutului numele sfîntului din calendar este cunoscut încă şi astăzi (de ex. *Dumitru*, pentru că s-a născut în ziua de sf. Dumitru sau într-o zi din preajma acestei sărbători). La origine, este credinţa că pruncul va fi luat sub protecţia sfîntului respectiv, similară cu credinţa păgînă că „sfînta" zi (comp. expresiile folclorice : *sfînta Miercuri*, *sfînta Vineri*, *sfînta Duminică*) va fi blîndă şi va apăra animalul care îi poartă numele. Faptul că, dintre toate animalele domestice, vacile şi, rar, boii au fost denumiţi după zilele săptămînii sau după numele sărbătorilor se explică prin aceea că aceste vite mari nu trăiesc în turme, ca oile sau caprele, ci pe lîngă casă în număr redus sau chiar cîte una singură, nefiind duse la iernat sau vărat şi mai ales prin aceea că ele reprezintă o sursă zilnică de hrană şi de ajutor în muncă. De aci nevoia omului primitiv de a le pune sub protecţia unei divinităţi.

2. Numeroase nume, mai ales de vaci, sînt date după flori, în special după florile de primăvară. Vaci : *Budiana*, *Budica*, *Bujoara*, *Brîndușa*, *Caprina*, *Floarea*, *Frăguţa*, *Mura*, *Romana*, *Romaniţa*, *Rujica*, *Sălbiţa*, *Vioreana*, *Viorica*, *Zambila* ; boi : *Brebenel*, *Bujor*, *Busuioc*, *Ghiocel*, *Mugurel*, *Floricel*, *Ciucurel*, *Rujan*, *Salbian*, *Viorean*.

Pentru celelalte animale domestice, numele de flori sau de plante, sînt rare. Cai : *Bujor*, *Leuștean* ; oi, capre : *Aglicea*, *Brîndușa*, *Cireșica*, *Crenguţa* ; cîini : *Frunza*.

Se observă că, cu mici excepţii, mai toate sînt nume de plante sau flori de primăvară care cresc, de obicei necultivate, în regiunile deluroase. Desigur că aceste nume metaforice nu sînt date la întîmplare, ci în legătură cu anumite caracteristici fizice ale viţelului (de obicei în legătură cu culoarea părului : *Ghiocel* este numit viţelul cu părul alb, *Rujan*, *Bujor*, cel cu părul roşu, *Viorean*, cel cu părul vînăt etc.). Şi în antroponomastică se întîlnesc multe nume de flori, plante, fructe : *Brăduţ*, *Brîndușa*, *Bujor*, *Busuioc*, *Cireașa*, *Crenguţa*, *Mugur* etc. (cf. Graur, *op. cit.*, 53).

Un număr apreciabil de nume date după culoarea părului provin din adjective care comunică direct culoarea, fără intermediul unei imagini ca în cazul numelor de flori. Vaci : *Bălțata*, *Băluța*, *Gălbioara*, *Murga*, *Murguța*, *Negreana*, *Negruța*, *Priana*, *Prica*, *Rușița*, *Vînăta*, *Vînuța* ; boi : *Murgilă* (din *murg* sau *amurg*), *Prian*, *Suran* ; cai : *Bălan*, *Murgu*, *Roibu*, *Suru*, *Vînătu* ; iepe : *Bălana*, *Sura* ; oi : *Bălăioara*, *Băluța*, *Fumura*, *Peaga*, *Pistruia* ; capre : *Albiceana*. De adăugat și *Cărămida* „capră cu părul roșcat".

3. Alte nume sînt date după unele particularități fizice, multe dintre ele privind tot culoarea părului. Vaci : *Bobolina* (de la *boboloș* „rotund ; cu capul rotund"), *Codalba* („cu coada albă"), *Cornița* („cu coarne"), *Pintenoaga* („cu o pată albă la gleznă"), *Sălbița* (cu o șargă la gît"), *Stela*, *Steluța* („cu pete albe", dacă nu cumva e chiar numele de persoană *Stela*) ; boi : *Brezoi* („cu o pată albă pe frunte"), *Codalbu*, *Ciucurel* („cu părul inelat"), *Mărgean* („cu mărgele la gîrbiță"), *Salban* („cu o șargă pe gît"), *Stelică* ; cai : *Buzatu*, *Chioru* ; oi : *Bucălaia* („cu botul negru"), *Buzurica* (cu sens neprecizat), *Ocheșica* („cu pete negre în jurul ochilor") ; capre : *Ciuta* și *Șuta*, *Cîrja*, *Mărcușa* („bucălaie").

4. Obișnuite sînt și numele date după păsări și animale sălbatice (rar, după păsări de curte), nume motivate de anumite caracteristici fizice sau de temperament asemănătoare. Vaci, boi : *Bibilica*, *Bebela* (poate fi pus în legătură cu numele precedent?), *Căprina* (poate și de la numele florii *coprină*), *Căprioara*, *Cerban*, *Cerbița*, *Cerbolea* („cu coarne ca cerbul"), *Golumba*, *Păun*, *Puica* (nume generic sau poate numele de persoană) ; cai, iepe : *Cocor* (cal alb), *Corbu* (cal negru), *Păsărica*, *Puiu*, *Puica* ; oi, capre : *Albina* (după numele insectei sau din adj. *alb*?), *Golumbița*, *Lebăda*, *Pupăza*, *Vătuia*, *Veverița*. (Pentru numele de cîini și pisici, vezi lista anexată.)

5. Animalele domestice sînt denumite uneori și prin cuvinte care exprimă însușirea de „mîndru, frumos, drag" sau anumite caracteristici de temperament. Vaci : *Bădița*, *Bebela* (v. mai sus), *Cocoana* (frumoasă ca o ~), *Frumoasa* (foarte frecvent), *Găluța* (vacă blîndă și cu privirea *galeșă*), *Mîndru*, *Mîndruleana*, *Mîndruța* (frecvent), *Păpușa*, *Puica* (v. mai sus), *Zînolica* (în legătură cu *zînă*?) ; cai : *Șugubei* (probabil din *șugubăț*) ; oi, capre : *Cilibia* („capră frumoasă, zveltă, curată"), *Cuconeața*, *Pușa*, *Sugurica*.

6. Deosebit de interesante sînt numele de persoane (cu forme de bază sau ipocoristice) sau numele generice de ocupații omenești care se dau animalelor domestice. În marea lor majoritate, numele de persoane date animalelor domestice nu sînt folosite în antroponomastica locală. Pentru vaci, asemenea nume sînt puține și rare, cele mai multe fiind de cîini și pisici. Unele nume de acest fel sînt noi, după cum noi sînt și în antroponomastică, ceea ce dovedește că și în denominația animalelor există tendința de a se da nume rare, mai puțin sau de loc tocite de „uzură". Pentru vaci și boi, am înregistrat nume ca : *Aglaia*, *Ciprian*, *Coralia*, *Corina*, *Dorina*, *Gruia*, *Melache*, *Mișu*, *Monica*, *Rădița*, *Stelică*, *Vica*. Incerte : *Bebela*, *Liana*, *Lioara*, *Puica*, *Zînolica* (vezi și mai sus). Pentru cai, iepe : *Cezar*, *Dinu*, *Doina*, *Ghiță*, *Gică*, *Gigel*, *Iancu*, *Iorgu*, *Lilica*, *Lola*, *Mirel*, *Mișu*, *Mița*, *Nanu*, *Pintea*, *Puica*, *Stela*, *Valerica*. Dintre acestea, puține sînt cunoscute și ca nume de persoane în comuna noastră și în satele din jurul ei.

Pentru oi și capre : *Marioara*, *Mioara*, *Norica*, *Nușa*, *Torica* ; *Bombonica*, *Dița*, *Marcela*, *Rodica*, *Cireșica* (vezi mai sus). Pentru cîini, numele de persoane sînt cele mai frecvente și cele mai diverse, sînt nume de personalități celebre din istorie, nume din mitologie, folclor, literatura cultă, nume de ocupații care presupun vitejie, eroism etc., în general nume cu conținut de rezonanță gravă pe care omul le acordă cîinelui din dorința de a-l vedea manifestîndu-se ca ieșit din comun. Procedeul acesta este cunoscut și în antroponomastica antică, din vremea cînd oamenii credeau în forța magică a numelui. Unele sînt nume de animale sălbatice vestite prin forță și agilitate : *Leu*, *Lupu*, *Tigru*, *Ursei*, *Ursu*, *Ursulica*, *Vidra* etc.

Prin intermediul literaturii culte sau populare s-au răspîndit nume de cîini ca : *Azor*, *Dolca*, *Dulfa*, *Moldova*, *Patrocle*, *Tric*, *Grivan*, *Grivei*, date mai întîi de către oamenii culți din comună. Alte nume de cîini sînt la origine numele unor personaje de baladă : *Corbea*, *Cozma*, *Gruia*, *Novac*, *Pintea* sau ale unor personalități istorice : *Crișan*, *Horia*, *Vlaicu*. Nume ca : *Haiduc*, *Hoțu*, *Lotrea*, *Lotru* desemnează, inițial, ocupații omenești care presupun vitejie, forță, curaj. Deosebit de expresive sînt și numele *Fulger*, *Iureș*, *Pîrjol*, *Oituz*. Cu conținut hiperbolic apar și numele *Caizăr*, *Hanibal*, *Hector*, *Nero*, *Osman*, *Rex*, *Samson*, *Sultan*. Frecvente sînt și numele etnice : *Cazacu*, *Neamțu*, *Turcu*, *Țiganu*, sau numele tipice pentru anumite popoare, foarte obișnuite în anumite țări, nume care ajung să designeze etnic pe locuitorul țării respective : *Gioni* (engl.), *Franț*, *Frit* (germ.), *Osman*, *Ahmed* (turc), *Jac* (fr.). Interesante sînt și numele *Belca* (după numele unei cățele trimise, într-un satelit, în cosmos), *Covei* (după numele unui vînător vestit din sat), *Dingo* (după numele rasei) etc. Multe dintre numele de cîini nu sînt prea vechi și exprimă o anumită tendință spre distincție pe care o manifestă oamenii care pun asemenea nume.

7. Nume străine întîlnim și la vaci și cai, de obicei nume frecvente în Ardeal sau la unguri, care ne dovedesc că au existat relații economice între locuitorii de dincoace și de dincolo de Carpați : *Iambor*, *Loți*, *Moja*, *Mogea*, *Mișca*, *Frizi*, *Rabela*, *Vilma*. Bunicul meu avea doi boi, *Moja* și *Iambor*, cumpărați de la Cîmpul lui Neag (localitate lîngă izvoarele Jiului Românesc).

8. Cîteva nume de vaci sînt date după apelative topice : *Cîmpeana*, *Măgureana*, *Munteana*, *Dumbrăvioara* (probabil și de la numele plantei), *Codreana*, *Pădureana*, nume legate, de regulă, de locuri de pășunat sau de vărat.

Înrudite cu acestea sînt numele date după localitatea sau regiunea din care au fost cumpărate vitele respective : *Hobiceana* (numele vacii cumpărate din satul *Hobița*), *Ungureana* (de la *Ungureni*, sat, sau de la *ungurean* „cioban, păstor de obicei din Ardeal").

Se mai disting și alte criterii după care au fost date numele animalelor domestice, ca, de pildă, acelea care exprimă elemente și forțe ale naturii (*Fulger*, *Viforu*, nume de cai ; vezi și numele de cîini) sau rasa căreia îi aparțin animalele respective (*Polonica*, nume de vacă, *Bîrsana*, nume de oaie etc.).

Nu am luat în discuție aici numele de pisici, cele mai multe fiind nume de persoane (diminutivale sau ipocoristice).

Din listele noastre se poate observa că cele mai multe nume sînt date vacilor și cîinilor. Oile, trăind în turme mari și mergînd în munte la vărat,

au nume foarte puține. Nume se dau în special oilor care rămîn pe lîngă casă în timpul verii sau celor care se deosebesc de toate celelalte printr-o anumită particularitate fizică sau printr-un nărav (cf. și Șt. Pașca, *op. cit.*, 151).

Uneori, aceleași nume sînt date mai multor categorii de animale domestice, de ex. *Brîndușa* (nume de vacă, oaie și capră), *Băluța* (vacă și oaie), *Crenguța* (oaie și capră) etc.

Trecem acum la expunerea cîtorva observații care privesc modul de formare a cuvintelor din lista noastră.

Numeroase nume, mai ales de vaci, oi și capre, sînt formate prin derivare cu sufixe diminutivale ca : *-ică* : *Lunica, Ocheșica, Rujica* etc ; *-iță* : *Lunița, Golumbița, Pastița, Sălbița* etc. ; *-uță* : *Frăguța, Miercuța, Mîndruța, Vînuța* etc. ; *-(i)oară* : *Bălăioara, Bujoara, Dumbrăvioara* etc.

Prescurtările ipocoristice sînt frecvente la numele de pisici : *Duța, Țelușî, Michi* etc.

La cîteva nume feminine, ne întîmpină sufixul *-aie*, arătînd ziua de naștere a animalelor : *Lunaia, Mercaia.* Sufixul nu are un corespondent *-ai(u)* pentru masculine.

Mai frecvent este *-an(ă)*, cu diverse valori (augmentativ, posesia unei însușiri, data de naștere), la nume de vaci, boi și, uneori, cai : *Bălan(a), Cerban, Duman, Joian, Suran* etc. Cu sufixul *-ean(ă)* se derivă nume care indică apartenența, originea etc. : *Codreana, Negreana, Vireana* (< *Vinereana*<*vineri*), *Mureșeana, Măgureana.* S-au creat și nume de animale în *-ina* : *Marțina, Bobolina* (de la adj. *boboloș* „rotund", prin substituire de sufix), *Pastina, Căprina, Veselina* (nume foarte frecvent în satul Seuca ; de la *vesel*?).

Uneori, de la același nume de bază s-au format mai multe derivate, de ex. : *Băluța, Bălan(a), Bălăioara* (de la adj. *băl*) ; *Cerbița, Cerbolea, Cerban* (de la *cerb*) ; *Lunaia, Lunica, Lunița* (de la *luni*) etc.

Anexă

Lista de nume date animalelor domestice *

Vaci : *Aglaia, Bădița, Bălțata, Băluța, Bebela, Bibilica, Bobolina, Brîndușa, Budiana, Budica, Bujoara, Busa, Căprina, Căprioara, Cerbița, Cerbolea, Cîmpeana, Cocoana, Codalba, Codreana, Coralia, Corina, Cornița, Dorina, Dumana, Dumbrăvioara, Feldioara, Floarea, Florica, Fluria, Frăguța, Frumoasa, Gălbioara, Găluța, Golumba, Hobiceana, Joiana, Liana, Lioara, Lunaia, Lunica, Lunița, Marțina, Măgureana, Mărcuța, Mercaia, Mercuța, Merțuica, Miercana, Mîndruleana, Mîndruța, Moldovița, Monica, Munteana, Mura, Mureșana, Mureșica, Murga, Murguța, Negreana, Negruța, Pastina, Pastița, Pădureana, Păpușa, Pintenoaga, Polonica, Priana, Prica, Puica, Rădița, Romana, Romanița, Rujica, Rușița, Sălbița, Sîmbolea, Stela, Stelița, Steluța, Ungureana, Veselina, Vica, Vinereana, Vioreana, Viorica, Vireana, Vînăta, Vînuța, Zînolica, Zambila* ;

* Numele înșirate în această listă, dintre care cele mai multe au fost discutate în cursul lucrării, au fost înregistrate de noi în ancheta efectuată.

Boi : *Bican, Boian, Brebenel, Brezoi, Bujor, Busuioc, Cerban, Ciprian, Ciucurel, Codalbu, Duman, Florea, Floricel, Ghiocel, Gruia, Iambor, Joian, Lian, Lunel, Măgurean, Mărgean, Melache, Miercan, Mișca, Mișu, Mîndru, Mogea, Moja, Mugurel, Murgilă, Păun, Prian, Pucă, Rujan, Salban, Salbian, Seuz, Stelică, Suran, Turin, Velican, Viorean, Virean, Zorilă* ;

Cai : *Bălan, Bondrică, Bujor, Buzatu, Cezar, Chioru, Cocor, Colonelu, Coni, Corbu, Dinu, Fulger, Ghiță, Gică, Gigel, Glodeanu, Iancu, Iorgu, Leuștean, Loți, Mirel, Mișu, Murgu, Nanu, Panduru, Pintea, Porumbel, Puiu, Roibu, Suru, Șugubéi, Vidu, Viforu, Vînătu* ;

Iepe : *Bălana, Bráica, Doina, Frizi, Lilica, Lola, Mija, Mița, Păsărica, Puica, Rabela, Stela, Sura, Valerica, Vilma* ;

Oi : *Aglicea, Bălăioara, Bălușa, Bîrsana, Brîndușa, Bucălaia, Burzóla, Buzurica, Cornuta, Crenguța, Fúmura, Marioara, Mărgica, Mielușica, Mioara, Norica, Nușa, Ocheșica, Peaga, Pistruia, Pupăza, Pușa, Sugurica, Torica, Țiganca* ;

Capre : *Albiceana, Albina, Bombonica, Brîndușa, Cărămida, Cilibia, Ciuta* (și *Șuta*), *Cireșica, Cîrja, Cuconeața, Crenguța, Dița, Golumbița, Lebăda, Marcela, Mărcușa, Ocheșica, Pușa, Rodica, Vătuia, Veverița* ;

Câini : *Adolf, Ahmed, Belca, Bob, Boti, Bubi, Caizăr, Cato, Cazacu, Ciobănel, Conrad, Corbea, Cozma, Covei, Crișan, Dingo, Dolca, Dulfa, Ferenț, Fidel, Finanțiu, Florea, Florica, Floricel, Franț, Friț, Frunza, Fulger, Gioni, Gruia, Grivan, Grivei, Haiduc, Hanibal, Hector, Horia, Hoțu, Iureș, Jac, Judică, Lábeș, Laura, Leu, Lotrea, Lotru, Lupu, Margareta, Mironică, Mîndru, Módrea, Mojoc, Moldova, Monica, Mureș, Naóncea, Neamțu, Nero, Novac, Oituz, Olga, Osman, Patrocle, Pintea, Pîrjol, Puiu, Rámes, Rex, Samson, Sultan, Terente, Tigru, Tric, Tumbuluc, Turcu, Țiganu, Ursei, Ursu, Ursulica, Vidra, Vlaicu, Zgóndea, Zotu, Zuzi* ;

Pisici : *Bondocel, Chirilă, Ciocíca, Cóbia, Cocheta, Costică, Duța, Firuța, Gica, Iordache, Ivancu, Mandache, Marița, Matei, Meșteru, Michi, Mimi, Mișu, Miți, Mofolică, Monica, Motocel, Negruța, Nevăstuica, Plinița, Speranța, Tanganel, Tigruța, Trifișor, Țelușî, Țiculina, Țuchi, Țumpi, Vidra, Vintilă.*

NOTE

A nu ști *(sau a nu pricepe) (nici o)* boacă

Citind nota lui V. Nestorescu din LR, nr. 1/1966, sînt de părere că nu e cazul să căutăm în limba bulgară (не зная ни бъкел) explicaţia etimologică a acestei expresii, dat fiind că expresia nu e mai frecventă pe malul stîng al Dunării decît în rest, cum se întîmplă întotdeauna în regiunile limitrofe, unde au loc astfel de împrumuturi.

Tocmai generalizata şi egala ei răspîndire pe teritoriul ţării, cu precădere în limbajul familiar, trebuie să ne conducă la etimonul firesc al cuvîntului **boacă** : sl. *buche*, care a dat în trecut şi alte derivate : *bucoavnă*, *buchisire*, *buchiseală*, *buchier*.

Larga răspîndire se explică prin aceea că peste tot ştiutorii de carte se străduiau să iniţieze cîţiva învăţăcei în tainele literelor chirilice, care oricînd puteau aplica celorlalţi, marii majorităţi, expresia în chestiune.

Modificarea cuvîntului s-a produs probabil prin contaminarea cu *boabă*. S-ar putea ca existenţa cuvîntului *bucoavnă* să fi contribuit în oarecare măsură la această modificare.

M. Cernea

Brazi şi braduri

Foarte vechi, cu rădăcini în substratul traco-dacic (alb. *breth* ne conduce la această concluzie [1]), *brad* este înregistrat în dicţionar ca substantiv masculin, cu forma de plural *brazi*.

Obiectul acestui articol îl fac cîteva din numeroasele sensuri ale cuvîntului. În primul rînd este vorba de acela care desemnează „vîrf sau crengi de brad cu care se împodobesc carul şi porţile mirilor în timpul nunţii" [2], redat, la singular, prin cuvîntul matcă, *brad*, dar la plural prin forma de gen neutru, *braduri*, prezentă, probabil, pe o arie întinsă şi, precis, în zona geografică a Drăgăşanilor.

---

[1] V.I.I. Russu, *Limba traco-dacilor*, Ed. Acad. R.P.R., Bucureşti, 1959, p. 123.

[2] V. *Dicţionarul limbii române moderne*, Ed. Acad. R.P.R., 1958, *brad*.

Iată partea dintr-un cîntec [3], parte care, în esență — răspuns al unui cuc interpelat, atestă forma în discuție

„Nu mi-e foame, nu mi-e sete,
Nu mi-e dor de codrul verde,
Dar mi-e dor de casa mea
Unde m-a născut mama,
Frumușel și făcut bine:
Mor fetele după mine
Și neveste măritate,
Cu *braduri* nescuturate" [4].

Chiar și atunci cînd *brad* are sensul de vîrf de brad (sau de creangă) ce străjuiește mormîntul unei fete sau al unui tînăr necăsătorit [5], forma de plural este tot cea a genului neutru, *braduri*; deci — la o nuntă — un *brad*, la trei nunți — trei *braduri*; la o înmormîntare — un *brad*, la două — două *braduri*.

Substantivul, simțit ca nume al unui lucru, procurat, împodobit, purtat de cineva, a căpătat forma neutrelor cu pluralul în *-uri*.

Iată, așadar, un substantiv cu două forme la plural, de genuri deosebite și cu înțelesuri diferite, cel al neutrului derivînd însă din cel al masculinului, substantiv ce poate fi adăugat la lista celor „cu forme și genuri diferite la plural și singular" [6].

Vasile I. Dinuț

[3] Cîntec auzit de la Carcadia D. Ana, de 57 de ani, din comuna Crețeni, rn. Drăgășani, reg. Argeș, cules de către nepoata sa, Carcadia D. Victoria, elevă în cl. a VII-a la școala generală Crețeni, rn. Drăgășani, reg. Argeș.

[4] „Cu braduri nescuturate": [neveste] măritate de puțin timp, atît de puțin încît bradul nu a avut vreme să se usuce, să „se scuture".

[5] *Dicționarul limbii române moderne* nu-l cuprinde; v. nota 2.

[6] V. *Gramatica limbii române*, vol. I, ed. a II-a, Ed. Academiei R.P.R., București, 1963, p. 60—62.

CU PRIVIRE LA APOZIȚIE

DE

VIORICA FLOREA

În *Gramatica* Academiei [1] apoziția este considerată atribut, ca și în gramaticile altor limbi. Încadrarea apoziției la atribut duce însă la contradicții. Astfel, după ce apoziția este definită ca atribut, *Gramatica* menționată observă : „În același fel ca și substantivul și echivalentele lui pot fi determinate printr-o construcție similară cu aceea a apoziției și părți de vorbire ca *verbul*, *adverbul* și chiar *propoziții întregi*" [2] (*s.n.*), construcțiile respective sînt considerate *construcții similare cu apoziția care depășesc sfera atributului* [3]. Observații de același fel sînt făcute și la propoziția apozitivă : „Propoziția apozitivă determină, în general, ca orice atributivă, un substantiv sau un substitut al lui din propoziția regentă. Ea poate determina însă, ca și apoziția, *un adverb*, *un verb* sau *o propoziție întreagă*... *deosebindu-se* prin aceasta de propoziția atributivă propriu-zisă" [4] (*s.n.*). Contradicția constă în aceea că în timp ce părțile subordonate de propoziție și propozițiile subordonate sînt definite și clasificate de aceeași *Gramatică* în primul rînd pe baza criteriului *elementului determinat* (atributul și atributiva se deosebesc de complement, respectiv de completivă prin aceea că determină un substantiv) [5], apoziția și propoziția apozitivă sînt considerate atribute, deși ele pot determina nu numai un substantiv, dar și un adverb, un verb sau o propoziție întreagă. Această contradicție determină, de altfel, *Gramatica* însăși să vorbească în cazul în care apoziția determină un adverb, un verb sau o propoziție despre existența unor *construcții similare cu apoziția care depășesc sfera atributului*. Ce înseamnă acest lucru dacă nu faptul că aceste construcții nu sînt atribute? Și totuși ele sînt discutate la această parte de propoziție.

Cele de mai sus ne obligă să cercetăm cu atenție dacă apoziția este atribut sau dacă exprimă un alt raport, diferit de acela exprimat de atri-

[1] *Gramatica limbii române*, București, 1963, vol. II, p. 128—131 și 281—283.
[2] *Ibidem*, p. 130.
[3] *Ibidem*.
[4] *Ibidem*, p. 281.
[5] Dacă în cazul atributului clasificarea se bazează pe calitatea morfologică a elementului determinat, în cazul complementelor, clasificarea are la bază criteriul logic, vezi observațiile făcute de Valeria Guțu-Romalo, în articolul *Despre clasificarea părților secundare de propoziție*, LR, 1963, 1, p. 25—35, referitoare la prima ediție a *Gramaticii* Academiei, observații care pot fi menținute și pentru ediția a doua.

but. Pentru aceasta este necesar să analizăm raporturile corespunzătoare atributului şi apoziţiei din punct de vedere logic şi gramatical.

A. Logic, atributul constituie o însuşire, o caracteristică a determinatului său (cîine *rău*, cîinele *meu*), în timp ce apoziţia „exprimă aceeaşi idee cu cuvîntul, grupul de cuvinte sau propoziţia la care se referă" [6], reia determinatul într-o formă mai explicită (Bucureşti, *capitala* ţării; Lăbuş, *cîinele* meu). Atributul face mai explicit determinatul prin însuşirea, caracteristica acestuia, apoziţia face mai explicit determinatul prin aceea că reia acest determinat, aducînd în acelaşi timp un element nou în comunicare (el este fratele meu, *studentul*); între apoziţie şi determinatul său există un termen de echivalenţă, de identitate. Această identitate este recunoscută de cercetători. În articolul *Corespondenţa dintre propoziţiile şi părţile de propoziţie* [7], Mioara Avram făcea următoarea precizare: „Între părţile secundare de propoziţie, apoziţia are o situaţie specială, în sensul că, spre deosebire de celelalte atribute, ea nu e subordonată termenului determinat, *ci stă, din punct de vedere logic, pe acelaşi plan cu el, presupunînd o identitate între noţiunea pe care o exprimă ea şi noţiunea exprimată de termenul determinat*" [8] (*s.n.*). *Gramatica* Academiei observă de asemenea că „valoarea fundamentală a propoziţiei apozitive este explicarea, precizarea, lămurirea regentului, cu care *din punct de vedere logic, stă pe acelaşi plan*" [9]. Despre o astfel de identitate nu putem vorbi la raportul exprimat de atribut: acesta, fiind o însuşire, o caracteristică a determinatului, nu poate fi identificat cu determinantul.

Aşadar, analizînd logic cele două raporturi, constatăm deosebiri între ele: atributul stă cu termenul la care se referă în raport de *calificare*, de *caracterizare*, raport de *neidentitate*, apoziţia stă cu acest termen în raport de *reluare*, de *identitate*.

B. Din punct de vedere gramatical, atributul — după cum se ştie — exprimă un raport de subordonare. Apoziţia, *fiind un termen identic faţă de determinat*, nu reprezintă un raport de subordonare, cum reiese de altfel şi din citatul de mai sus extras din articolul menţionat al Mioarei Avram. Nu reprezintă nici un raport de coordonare, după cum rezultă din acelaşi articol, unde apoziţia este considerată ca exprimînd un raport situat între subordonare şi coordonare: „Tocmai caracterul apozitiv al acestor propoziţii explică situaţia lor de treaptă de mijloc între subordonare şi coordonare... căci pe de o parte echivalenţa dintre cei doi termeni îi situează pe amîndoi pe acelaşi plan în frază, iar pe de alta, tocmai ea se opune considerării unor termeni identici drept termeni coordonaţi" [10].

În *Eléments de syntaxe structurale* [11], L. Tesnière afirmă că apoziţia este *legată semantic* de termenul la care se referă, dar *din punct de vedere gramatical ea nu reprezintă decît o ipostază a acestui termen*. Referindu-se la exemplul: *Louis XIV, roi de France*, el observă: „En effet *roi* est en connexion sémantique directe avec *Louis*, dont il n'est syntaxiquement qu'une

---

[6] *Gramatica* cit., vol. II, p. 281.
[7] *Studii de gramatică*, vol. I, 1956, p. 147—153.
[8] *Ibidem*, p. 147.
[9] *Gramatica* cit., vol. II, p. 282.
[10] *Art. cit.*, p. 152.
[11] Paris, 1959.

hypostase" [12]. Ce anume se înțelege prin faptul că *apoziția nu este decît o ipostază a unui termen* nu rezultă cu claritate, dar reiese de aici că cercetătorul francez *nu consideră apoziția ca o determinare*.

Că apoziția nu exprimă un raport de determinare, aceasta o putem constata la o cercetare mai atentă a faptelor. Astfel, în exemplele [13] : Unde era *Lăbuș*, **cîinele** meu? Delavrancea, H.T., 165 ; *Celălalt*, **deputatul**, făcuse cîndva cîteva glume. Camil Petrescu, U.N., 22 ; *Al doilea*, **un moșneag**, **baciul**, rămase liniștit la locul lui. Sadoveanu, O. I, 509, observăm că apoziția (*cîinele*, *deputatul*, *un moșneag* și *baciul*) *reia subiectul din propoziția respectivă* (*Lăbuș*, *celălalt*, *al doilea*). În altele : Era casa *lui Dănilă*, **starostele** ciobanilor din partea locului, **venetic** de pe plai, dar mare **baci** la bătrînețe. Galaction, O. I, 155 ; Cartea *Mariei*, **a colegei** tale, este la mine, apoziția (*starostele*, *venetic*, *baci* și *a colegei*) *reia un atribut* (*lui Dănilă*, *Mariei*). Iar în altele : Răduțu sui întîi *pe tovarășii* lui : **pe popi**, **pe notar**... și **pe baba** Maranda. Sadoveanu, O. I, 622 ; ți-am spus *ție*, **frate**le (sau **fratelui**) meu ; mă interesez *pentru ea*, **cea mai bună prietenă**, a mea, **apoziția** (*pe popi*, *pe notar*, *pe baba*, *fratele* și *cea mai bună prietenă*) *reia un complement direct sau indirect*. În următoarele exemple : *Aici*, **lîngă lalomicioara**, l-a ajuns într-o zi vestea. Galaction, O.I, 157 ; a plecat *acum*, **în clipa asta** ; *din această pricină*, **din pricina lipsei de timp**, nu am venit la tine ; *în afară de el*, **de Mișu**, *n-a mai venit altcineva*, **apoziția** (al doilea termen subliniat în context) *reia un complement circumstanțial*. În sfîrșit, în exemplele : el este *bun*, **adică înțelegător** [14], cartea este *a ei*, **a colegei** tale, **apoziția** (adică *înțelegător*, *a colegei*) *reia numele predicativ* (*bun*, *a ei*). (Cînd apoziția reia predicatul vorbim de propoziția apozitivă, vezi mai jos.)

Din cele de mai sus urmează că *apoziția constituie o reluare a unei părți de propoziție* : a subiectului, atributului, complementului și a numelui predicativ. Aceasta înseamnă că apoziția *nu este o altă parte de propoziție*, diferită de *subiect*, *atribut*, *complement*... ci, așa cum observa L. Tesnière, *o altă ipostază a uneia dintre aceste părți de propoziție*.

Apoziția poate relua nu numai o parte de propoziție, dar și o propoziție. În : *Dacă a ieșit bine sau rău*, **asta** e o altă chestiune, de care nu ne interesăm. Conv. 1.XXI, 389 ; *Cine ți-a vîrît în cap și una ca aceasta*, **acela** încă-i unul... Cr. O, 191 [15], **apoziția** (*asta*, *acela*) *reia o propoziție subiectivă* (pe care o sintetizează). În : *Pe cine îmi place*, **pe ăla** *îl iau*. Preda, 191, **apoziția** (*pe ăla*) *reia o completivă directă*. Iar în : Discuție nu poate fi decît numai *cu privire la ceea ce a fost și este potrivit*, *adaptabil nevoilor și sufletului poporului român*, **adică cu privire la problema** asimilării elementelor culturii apusene, necesare poporului român. Ibr. S. cr., 21 ; Iară *unde toate medicamentele*, *toată arta*, *toată sîrguința lui nu mai lasă nici o speranță*, **acolo** el însuși cu ochii plini de lacrămi, și cu inima frîntă se tînge asupra neajungerei minții omenești... Tel. rom., 3 ; — Ei ! și *pentru că au vite*, **de aceea** să-mi fac eu blestemul ca să le dau copilele?... Alec. T.,

---

[12] *Ibidem*, p. 163.

[13] În cea mai mare parte exemplele figurează în *Gramatica* Academiei, 1963, vol. II, p. 281—282.

[14] Nu ne interesează aici elementul de introducere al apoziției.

[15] *Asta* și *acela*, în exemplele date, sînt *corelative semantice* ale propozițiilor pe care ele le reiau, ele nu trebuie confundate cu corelativele gramaticale de felul : *deși—totuși*, *cu cît—cu atît*, *nu numai — dar și*.

420, **apoziția** (*adică cu privire la problema, acolo, de aceea*) *reia o propoziție circumstanțială.* În aceste cazuri *apoziția este o altă ipostază a unei propoziții* (subiective, completive...)[16].

Apoziția poate relua nu numai o propoziție, ci și mai multe, ca în exemplul: *Pînă unde să meargă diviziunea, din care fundament să se facă* (**și**) *în ce mod să se combine prin codiviziuni*, **aceste** întrebări se hotărăsc după scopul deosebit ce-l urmărește fiecare. Maior. Log., 35 — *aceste* reia cele trei propoziții subiective subliniate.

Propoziția apozitivă, la fel ca apoz[illegible], reia o parte de propoziție (din propoziția anterioară) sau o propoziție (anterioară). Astfel în exemplele[17]: *Aceaia* nu e nici o bunătate **să te înșele care cum poate.** Ț. Filos., 325; Este acum *o întrebare* anume: **scrisoarea noastră corespunde ea oare repejunii gîndului și a vorbirii noastre?** Conv. 1. XI, 61, *propoziția apozitivă* (subliniată în text) *reia subiectul propoziției anterioare* (*aceaia, respectiv, o întrebare*). În: Auzisem *ceva* despre răscoală, **că s-ar fi apropiat de ținutul nostru**... St. Desc., 125; **Tocmai acum se gîndi el** *la un lucru* pe care trebuia să-l fi făcut de mult: **să dea examen** și **să intre bursier la Sf. Sava.** Vlahuță, N., 21, *propoziția apozitivă reia un complement direct sau indirect* din propoziția precedentă (*ceva*, respectiv, *la un lucru*). Iar în: Dacă ar fi *așa*, **că din cauza păcatelor nu poți dormi**... ar însemna că e omul cu inima cea mai curată de pe pămînt. Preda, 77; *De aceea* doar ceruse un îndrumător de la plasă: **ca să lămurească lucrurile astea.** G. Băr., 387, propoziția apozitivă reia un complement circumstanțial (*așa, de aceea*). Într-un exemplu ca: Sistemul de sensuri *se gramaticalizează*, **adică se creează tipare gramaticale** care răspund pe plan formal ierarhiei din conținut. Gr. SLG, 25, *propoziția apozitivă reia predicatul propoziției de dinaintea ei* (*se gramaticalizează*).

Pentru cazul cînd propoziția apozitivă reia o propoziție, dăm următoarele exemple: *Dezmierd un chip de copilă în felul meu*, **adică umplu un album cu diferite expresii ale unui singur cap.** Eminescu, N., 117 — *propoziția apozitivă reia o principală*; Oricum, dorința aceasta a lui Eminescu dă o notă caracteristică concepției lui și ne dovedește și ea, *ceea ce vom constata mai jos*: **că Eminescu a fost reprezentantul claselor de jos, vechi românești.** Ibr. S. cr., 165—6 — *propoziția apozitivă reia o completivă directă*;... și în toate vedem că învățătura cere metodul analitic *ca să se poată numi învățătură*, **adecă ca să poată pășì.** Dac. lit., 251 — *propoziția apozitivă reia o propoziție circumstanțială.*

Dacă în exemplele de mai sus întreaga propoziție apozitivă reia o altă propoziție, în altele, reluarea este făcută nu de întreaga propoziție, ci numai de indicele de introducere al apozitivei, care este pronumele *ceea ce*: *Nu-și mai bătea capul decît cu copiii oamenilor din sat*, **ceea ce era și meseria lui de învățător.** Slavici, O. I, 144; *Cuvintele și formele unei limbi merită a fi studiate cel puțin tot așa de bine ca și sunetele*, **ceea ce însă n-au înțeles** *ori* **n-au vrut să înțeleagă neogramaticii** I. I. Lingv. rom., 31. Faptul că indicele de introducere al propoziției apozitive reia propoziția precedentă rezultă din aceea că *indicele respectiv poate fi substituit prin pronumele de-*

---

[16] Apoziția poate relua și o propoziție principală, nu numai o sub ordonată, ca în exemplul: *afară plouă*, **aceasta** mă determină să nu mai plec.

[17] Unele exemple figurează în *Gramatica* Academiei, ediția citată, vol. II, p. 281—282.

monstrativ feminin cu valoare neutrală, **aceasta** — care sintetizează propoziția anterioară : *Nu-și mai bătea capul decît cu copiii oamenilor din sat*, **aceasta** *era și meseria lui de învățător* (*aceasta* reia propoziția de dinainte). Prin urmare, în cazul propoziției apozitive trebuie să facem distincție între apozitiva care în întregime constituie reluarea unei propoziții și apozitiva al cărei indice numai constituie această reluare. Deosebirea dintre cele două tipuri de propoziție apozitivă constă nu numai în felul în care ele reiau un termen (în întregime sau numai prin indice), dar și prin faptul că ultimul tip de apozitivă — aceea introdusă prin *ceea ce* — are posibilitatea de a relua mai multe propoziții : *i-am spus/ că nu am timp*, **ceea ce** *a supărat-o*.

Propoziția apozitivă reprezintă, astfel, la fel ca apoziția, o altă ipostază a unei părți de propoziție sau a unei propoziții (principale sau subordonate).

Așadar, apoziția nu exprimă un raport de determinare, un raport gramatical față de termenul la care se referă, ci reprezintă o reluare a unei părți de propoziție sau a unei propoziții [18]. Datorită acestui fapt, apoziția *nu poate fi considerată ca parte de propoziție distinctă de celelalte părți de propoziție cunoscute, ci ca o altă ipostază a uneia dintre aceste părți de propoziție*. Aceleași concluzii au valabilitate și pentru propoziția apozitivă care nu este o propoziție distinctă, ci o ipostază a unei părți de propoziție sau a unei alte propoziții (principală sau subordonată).

C. Faptul că propoziția apozitivă reprezintă o reluare a unei părți de propoziție a unei propoziții se reflectă și în elementele de introducere a acestei propoziții. Ne referim astfel la situația în care, pe lîngă adverbul negramaticalizat : *adică*, *anume*, *de exemplu*, apare și indicele corespunzător raportului exprimat de partea de propoziție sau de propoziția reluată. Într-un exemplu ca : *În alte cazuri* însă, și **anume cînd** *e vorba de ideile fixe produse de halucinații*, cred că este îndreptățită presupunerea că nu e tulburată numai legătura logică... Babeș, 42, adverbul *anume* servește la reluarea complementului circumstanțial de timp : *în alte cazuri*, iar *cînd* corespunde raportului circumstanțial temporal exprimat de această parte de propoziție, astfel încît este evident care anume parte de propoziție este reluată. În următorul exemplu : Oricît ar fi de înclinată cercetarea modernă să surprindă *ceea ce este individual și ireductibil în fenomenul literar*, **adică, ceea ce**, *după conștiința noastră estetică, este în el mai caracteristic și mai prețios*, ea nu-și va putea ascunde împrejurarea că artistul respectiv întrebuințează totuși forme generale de expresie, comparații și metafore, alegorii și epitete etc. V. T. Arta, 8, adverbul *adică* stabilește reluarea, iar ultimul *ceea ce* repetă indicele propoziției reluate, completivă directă.

În sfîrșit, în exemplul : Dar ele nu se schimbară nici *după ce se făcură mai mari*, **adică** nici **după ce** *Birică se întoarse din armată* și *le găsi gata* să iasă în lume. Preda, 180, adverbul *adică* stabilește reluarea propoziției anterioare, iar *după ce* reia indicele acestei propoziții.

---

[18] Reluarea prin apoziție este *neobligatorie*, de aceea nu trebuie confundată cu *reluarea obligatorie a pronumelui accentuat sau a substantivului prin pronume neaccentuat* ca în exemplele : *pe mine mă cunoaște* (nu putem spune *pe mine cunoaște*), *pe Ion l-am văzut* (nu se spune *pe Ion am văzut*). De unde s-a ajuns și la reluarea formei neaccentuate a pronumelui prin pronume accentuat sau substantiv : *mă* cunoaște *pe mine*, *l*-am văzut *pe Ion*.

Concluzii. Apoziția *nu poate fi considerată atribut deoarece se deosebește de acesta atît din punct de vedere logic cît și gramatical.* În timp ce atributul constituie o însușire, o caracteristică a termenului la care se referă și stă față de acesta în raport de determinare, apoziția reprezintă o identitate față de termenul la care se referă, iar raportul dintre ea și acest termen este un raport de reluare, nu de determinare, un raport negramatical. *Fiind o reluare a unei alte părți de propoziție* (sau a unei propoziții), *apoziția nu formează o parte de propoziție distinctă* față de părțile de propoziție cunoscute. Apoziția este o altă ipostază a unei părți de propoziție sau a unei propoziții.

ABREVIERI

Alecsandru V., *Teatru*, 1857.	— Alec. T.
Babeș V., *Opere alese*, București, 1954.	— Babeș
Creangă I., *Opere*, București, 1953.	— Cr. O.
Galan V. Em., *Bărăgan*, vol. I, București, 1954.	— G. Băr.
Graur Al., *Studii de lingvistică generală*, București, 1960.	— Gr. SLG
Ibrăileanu G., *Spiritul critic în cultura românească*, Iași, 1922.	— Ibr. S. cr.
Iordan Iorgu, *Lingvistica romanică*, București, 1962.	— I. I. Lingv. rom.
Maiorescu T., *Logica*, partea I.	— Maior. Log.
Preda M., *Moromeții*, București, 1955.	— Preda
Țichindeal D., *Filosoficești și politicești prin fabule moralnice învățături*, Buda, 1814.	— Ț. Filos.
„Convorbiri literare".	— Conv. lit.
„Telegraful român", 1860.	— Tel. rom.

DESPRE SOLUȚIILE PROPUSE ÎN „LIMBA ROMÂNĂ", XIV, 1965, NR. 5, DE VIORICA DĂNĂILĂ

Socotim că, în general, Ștefan Hazy are dreptate spunînd că „analiza gramaticală nu se poate confunda cu cea logico-semantică" [1], sînt, însă, cazuri cînd nu se poate trece peste analiza logico-semantică, fără a mai vorbi despre faptul că o bună analiză stilistică-gramaticală a textului nu va fi niciodată reușită dacă nu se face o îmbinare a celor două feluri de analiză. Analiza gramaticală nu e ceva în sine, ci se face pentru o cît mai bună cunoaștere a limbii, a posibilităților pe care le ai pentru a-ți putea exprima într-o formă cît mai adecvată ceea ce ai de comunicat, pentru a obține efectele pe care le urmărești. Aceasta se va vedea și din analiza textului pe care ne-am propus să-l discutăm.

Vom începe discutarea textelor propuse spre analiză de „Limba română", XII, 1963, nr. 6 și a soluțiilor propuse de Viorica Dănăilă cu cel de-al doilea text, și aceasta pentru că aici observațiile vor fi numeroase.

„Nu-i venea mai ales să creadă că are să scape de băieții de pe islaz care uneori îl chinuiau. Cei mari îl puneau să le vadă de oi, sau îl trimiteau cine știe pe unde să fure tutun sau struguri de pe locurile oamenilor. Cînd jucau bobic, îl țineau numai în fund să prindă bobicul și cînd îi venea rîndul, îl lăsau să dea numai o dată și apoi îl trimiteau iar la fund" (Marin Preda, *Moromeții*, p. 44).

Credem că prima frază din text poate fi împărțită în propoziții astfel :

1. — *nu-i venea* — propoziție principală, regenta propoziției nr. 2:

2. — *mai ales să creadă* — propoziție secundară subiectivă, subordonată propoziției nr. 1, regenta propoziției nr. 3 ;

3. — *că are să scape de băieții de pe islaz* — propoziție secundară, completivă directă, subordonată față de propoziția nr. 2, regenta propoziției nr. 4 ;

4. — *care uneori îl chinuiau* — secundară, atributivă izolată, subordonata propoziției nr. 3.

O primă obiecție la această analiză ar putea-o ridica delimitarea propoziției „nu-i venea". Am socotit că e mai bună această soluție decît cea propusă de V. Dănăilă nu pentru că așa recomandă ultima ediție a *Gra-*

[1] St. Hazy, *Cu privire la soluțiile publicate în nr. 1/1965 al revistei „Limba română"*, LR, XV, 1966, nr. 2, p. 141.

maticii limbii române [2], ci pentru că, dacă am admite că avem aici un predicat compus, ar trebui să admitem existența acestora într-un număr foarte mare de cazuri, unele mai discutabile decît altele. Aici, se spune în articolul menționat, am avea de-a face cu o expresie „a (nu)-i veni (cuiva) să creadă". Dar expresia aceasta poate fi înlocuită cu „a (nu) putea (cineva) să creadă", fără a susține că am avea aici o sinonimie perfectă. Oricum, însă, înlocuirea poate fi făcută. E drept că și aici s-ar putea susține că am avea de-a face cu un predicat verbal compus, dar ideea aceasta este împărtășită din ce în ce mai puțin. „Trebuie" intră în aceeași categorie — imprimă aspectul de necesitate verbului pe care îl însoțește ; înlocuindu-l prin „este necesar", nu mai avem un predicat compus, ci două propoziții, din care a doua este subiectivă. Trebuie să merg și eu = E necesar să merg și eu. Socotim deci că în privința predicatului verbal compus nu s-a spus încă ultimul cuvînt, și ultimul îl va avea, cu siguranță, uzul limbii.

Propoziția a doua — „mai ales să creadă". Am inclus aici pe „mai ales", iar nu în prima propoziție și iată de ce : acest „mai ales" are funcția de a accentua, de a scoate ceva în evidență, în general ceea ce urmează. În cazul nostru accentul cade pe „să creadă", și nu pe „nu-i venea", deoarece el constituie lucrul principal ce trebuie comunicat. Că e în dubiu cărei propoziții aparține „mai ales" se datorește coeziunii foarte strînse dintre cele două propoziții, cea de-a doua fiind subiectivă.

În ce privește propoziția a treia, „că are să scape de băieții de pe islaz", indiferent cum am fi delimitat textul anterior, în una sau două propoziții, propoziția aici în discuție, la fel delimitată și de Viorica Dănăilă, nu poate determina decît verbul „să creadă" din propoziția anterioară.

Propoziția a patra, „care uneori îl chinuiau", este o atributivă izolată, chiar dacă în text nu e despărțită prin virgulă de regentă, dar nu pentru că substantivul pe care-l determină (băieții) mai are încă un determinant (de pe islaz), care e un atribut de identificare, ci pentru că, după conținutul ei, propoziția noastră e o atributivă circumstanțială cu nuanță cauzală. Aceasta ar însemna că excludem posibilitatea ca un substantiv să fie determinat în același timp de un atribut neizolat și de o atributivă neizolată (nu avem aici în vedere situația cînd atributul și atributiva sînt coordonate). Chiar dacă am elimina atributul „de pe islaz", lucru mai dificil, deoarece nu e izolat, lucrurile nu s-ar schimba (decît doar că substantivul „băieții" și-ar pierde articolul, acesta fiind solicitat tocmai de atributul de identificare) — „că are să scape de băieți, care uneori îl chinuiau" (de observat că în cazul acesta nu se mai poate omite virgula, care, de altfel, ar fi fost necesară și în primul caz).

S-ar putea spune că propoziția noastră este o atributivă neizolată, și chiar am fi tentați să o luăm așa, deoarece autorul n-a folosit virgula. Aici însă se poate răspunde că virgulele mai lipsesc și din altă parte din text, deși ar fi fost necesare. Așa, de pildă, virgula de după „rîndul" cerea o virgulă între „și" și „cînd" ; înainte de „sau" nu se pune virgulă, în situația noastră, și totuși ea apare [3].

Afară de aceasta, dacă am avea aici o atributivă neizolată, s-ar schimba și conținutul celor comunicate. Ar însemna că Niculaie Moromete voia să

[2] Ed. a II-a, București, Editura Academiei R.P.R., 1963.
[3] Vezi *Gramatica* Academiei, ed. a II-a, vol. al II-lea, p. 493.

scape numai de acei băieți de pe islaz care îl chinuiau uneori, dar realitatea este cu totul alta : el voia să scape de islaz, voia să scape de Bisisică, ceea ce însemna să scape și de toți cei de pe islaz. De altfel, chiar continuarea textului de analizat ne dovedește că este așa.

La analiza frazei a doua am propune o soluție puțin diferită de cea a Vioricăi Dănăilă :

1 — *cei mari îl puneau* — propoziție principală, regenta propoziției nr. 2 ;

2 — *să le vadă de oi* — propoziție secundară, completivă indirectă, subordonata propoziției nr. 1 ;

3 — *sau îl trimiteau cine știe pe unde* — propoziție principală în raport de coordonare disjunctivă cu propoziția nr. 1, regenta propoziției nr. 4 ;

4 — *să fure tutun sau struguri de pe locurile oamenilor* — propoziție secundară, circumstanțială de scop, subordonata propoziției nr. 3.

Interesantă este aici construcția „cine știe pe unde", pe care, deși are un verb cu sens lexical deplin și la un mod personal, nu am luat-o ca propoziție aparte. Deși Ștefan Hazy în articolul menționat neagă caracterul de locuțiune al expresiei „cine știe ce", considerăm că nu are dreptate ; expresii ca cele citate nu pot fi analizate. Întreaga noastră expresie, „cine știe pe unde", are sensul de „aiurea" (poate fi echivalată doar cu unele expresii idiomatice : „unde-a dus mutul roata și nebunul iapa", dar cel mai bine prin „la dracu-n praznic"), și nu de „nimeni nu știe unde", sau „nu se știe unde", căci celor care-l trimiteau să fure locul le era bine cunoscut, dar care, cu siguranță, se afla undeva foarte departe. Întrebuințarea acestei locuțiuni cu o valoare așa de nehotărîtă are tocmai darul de a arăta că băiatul era trimis după toanele cîștigătorului, ale celui care era la rînd să poruncească.

Considerarea acestei locuțiuni ca o propoziție aparte ni se pare nepotrivită și pentru că nu se pot analiza elementele ei componente ; analiza lor ar duce la schimbarea conținutului comunicat, și aceasta, fără a mai vorbi despre încărcătura afectivă a expresiei aici în discuție.

Acest „cine știe pe unde" se poate lua în afara propoziției în care am înglobat-o, numai într-un singur caz : dacă am admite că avem de-a face cu o expresie incidentă. Aceasta e o soluție plauzibilă, chiar dacă expresia nu e separată în context ; există numeroase cazuri de felul acesta [4]. Dar și în cazul acesta, cînd expresia nu mai alcătuiește un tot organic cu restul propoziției, se iau tot împreună atunci cînd se delimitează propozițiile. Înclinăm să credem că e într-adevăr incidentă, deoarece locul este determinat în propoziția următoare, îmbinarea noastră fiind doar o intervenție în text a autorului.

După cum s-a văzut mai sus, am socotit propoziția a doua nu predicativă suplimentară, ci completivă indirectă. Nu poate fi predicativă suplimentară, pentru că nu determină decît verbul „puneau" din regentă. Nu avem de-a face nici cu o acțiune simultană (acțiunea din subordonată

[4] Vezi M. Gabrea, *Construcții incidente*. Aspecte morfologico-sintactice și stilistice, LR, XIV, 1965, nr. 5.

e posterioară celei din regentă), nici cu o referire la subiectul sau la unul din complementele regentei. Contrăgînd subordonata printr-un pronume demonstrativ, „aceasta", devine clar că avem un complement indirect: „cei mari îl puneau la aceasta". În ambele cazuri se poate observa că avem de-a face cu o atribuire, așa încît se înscriu în sfera complementului indirect.

Pentru cea de-a treia frază am făcut aproape aceeași delimitare, cu aproape aceeași interpretare. Avem de făcut o observație, pe care o făceam și la fraza anterioară, cu privire la predicativa suplimentară: „... *și ... îl lăsau* [5]/ *să dea numai o dată...* [6]/... Propoziția a șasea nu este o predicativă suplimentară. Este o situație similară cu cea de la fraza anterioară. Nu credem că propoziția „să dea numai o dată" face referire și la complementul direct „îl" din regentă, ci e un alt caz: complementul direct din regentă este și subiectul subînțeles al propoziție subordonate.

★

În ce privește primul text, „Abia spre ziuă s-a îndurat Vasile Bordeianu, strungarul nostru de s-a dus în Humulești, cale de două ceasuri cu piciorul, și a înștiințat pe tata, de a venit cu căruța și m-a luat acasă. Și pe drum necontenit ceream apă, iar tata mă amîna cu momele de la o fîntînă la alta, pînă a dat Dumnezeu de am ajuns la Humulești" (I. Creangă, *Opere*, 1939, p. 187), credem că propozițiile a doua și a treia („... de s-a dus la Humulești, cale de două ceasuri cu piciorul[2]/, și a înștiințat pe tata[3]/ ...) s-ar putea mai greu încadra în una din cele două sfere (circumstanțială de relație sau completivă indirectă, avînd în față un cumul de valori), cu atît mai mult cu cît uneori se poate face cu foarte mare greutate deosebirea dintre cele două feluri de propoziții. Ele se pot încadra în ambele și, în cazul acesta, trebuie văzut ce nuanță predomină pentru a o încadra într-o anume sferă, cumulînd și valoarea cealaltă, care, însă, este mai slabă. După părerea noastră, aici avem un caz de circumstanțială de relație, care cumulează și valoarea de indirectă, arătînd și că acțiunea din regentă se desfășoară în favoarea celei din subordonată.

Propozițiile a patra și a cincea („... *de a veni cu căruța* [4]/ *și m-a luat acasă*" [5]/) ar putea fi încadrate mai degrabă atributivelor izolate circumstanțiale, cumulînd și valoarea de finale, și credem că aceasta ar fi o analiză mai corectă. E limpede că transpare și nuanța de finalitate: Vasile Bordeianu l-a înștiințat pe tata tocmai cu scopul de a veni să-și ia băiatul, dar acțiunea se referă la substantivul „tata" din regentă. Exemple de atributive legate de regenta lor prin „de" se găsesc suficiente în vorbirea populară. De altfel, cum bine se remarcă în analiza Viorică Dănăilă, „de" în limba română are multiple funcții: prepoziție și conjuncție cu multe sensuri, putînd ajuta la introducerea mai multor subordonate. Părerea noastră, avînd în vedere și faptul că verbul se găsește la indicativ, este că avem aici o propoziție atributivă izolată, circumstanțială, care cumulează nuanța de finalitate, așa cum spuneam mai înainte. Spunînd aceasta, ne gîndim că scopul se și subînțelege de mai înainte. Avem aici un „de" ce l-a substituit pe „care" tocmai cu rostul de a cumula și valoarea de finalitate.

O analiză corectă se poate face numai în cazul cînd se ține seama de toate elementele textului supus cercetării, fără a lăsa pe ultimul plan analiza stilistică, între sintaxă și stilistică neexistînd deosebiri tranșante, sintaxa fiind o stilistică intelectuală, iar stilistica, o sintaxă afectivă, cum le caracteriza acad. Iorgu Iordan. De aceea analiza sintactică trebuie îmbinată organic cu cea stilistică, fără a face din aceasta din urmă un simplu auxiliar al celei dintîi. O dată cu relatarea celor pe care vorbitorul le are de comunicat, el își exprimă și punctul său de vedere, o luare de atitudine față de conținutul comunicat; uneori o simplă intervenție în text ne poate atrage atenția că lucrurile se petrec absolut invers felului în care sînt relatate. Neținînd seama de acest lucru, riscăm să facem o analiză care să ne ducă la rezultate neconcludente și chiar eronate.

GH. MOLDOVEANU

UN *HAPAX LEGOMENON* ÎN CODICELE STURDZAN: ȘI = (SĂ)

DE

ION GHEŢIE

Diomid Strungaru reia, într-o contribuţie recentă, problema vechimii conjuncţiei *și* (= să), notată în zilele noastre în graiurile din Crişana [1]. După ce expune pe scurt opiniile acad. Al. Rosetti şi ale noastre privitoare la această chestiune, D. Strungaru examinează pe larg cele două exemple prin care am încercat să dovedim existenţa lui *și* (= să) în textele secolului al XVI-lea. La capătul demonstraţiei, d-sa ajunge la concluzia, exprimată în modul cel mai clar cu putinţă, că „în nici unul din cele două exemple citate de Ion Gheţie din textele secolului al XVI-lea nu poate fi vorba de prezenţa lui *și* „să" (p. 80).

Care sînt argumentele lui D. Strungaru?

Primul exemplu citat de noi a fost luat din textul *Psaltirii Scheiene*: *Demâreaţa sta-voiu raintia ta și vădzu, că Dumnedzău nu va fârâleage tu eşti* (ps. V, 5). Aşa cum am arătat în lucrarea noastră, „pasajul este destul de confuz şi se pretează la mai multe interpretări". *Și* din propoziţia *și vădzu* ar putea fi sau copulativ, sau semn al conjunctivului, introducînd în acest din urmă caz o propoziţie finală. Arătam cu acel prilej că, într-o analiză logico-gramaticală a contextului, *vădzu* pare să fie la prezentul conjunctivului şi nu al indicativului (ceea ce înseamnă că *și*, care precedă verbul, este semn al conjunctivului şi nu conjuncţie copulativă). Într-adevăr, dacă am admite că *și* este copulativ, ar trebui să găsim în text formularea normală: *sta-voiu raintia ta și voiu vedea* (cu ambele verbe la viitor), întocmai ca în locul corespunzător din *Vulgata*: *astabo tibi et videbo* [2].

Examinînd, la rîndul său, pasajul din *Psaltirea Scheiană*, D. Strungaru observă că, în versiunea slavă, cele două verbe, corespunzătoare lui *sta* şi *vedea*, sînt perfective: прѣдстанꙋ (прѣдстанѫ) şi оузроꙋ (оузрѫ). Cunoscînd că „prezentului indicativ al unui verb perfectiv slav îi corespunde, în general, în limba română o acţiune care se efectuează în viitor" (p. 78), însemnează că, într-o traducere corectă, cele două prezente din textul

[1] *Este atestat şi „să" în secolul al XVI-lea?* în „Limba română", XVI, 1967, nr. 1, p. 77 — 80.

[2] Vezi, pe larg, articolul nostru *Din nou despre şi, semn al conjunctivului în graiul crişean*, în SCL, XVI, 1965, nr. 5, p. 607.

slavon trebuiau să fie redate în româneşte prin timpul viitor. Deci заѹтра прѣдстанѹ прѣд тобою и оузроѹ trebuia tradus: [*mâre*] *sta-voiu raintia ta şi vedea-voiu*. Primul verb a fost tradus corect, al doilea nu, ceea ce a dus la exprimarea nu tocmai clară din versiunea românească. Argumentarea lui D. Strungaru, întemeiată şi pe examenul unor situaţii asemănătoare din alte texte, ni se pare convingătoare. O acceptăm, întrucît oferă soluţia cea mai simplă şi mai verosimilă, totodată, a traducerii pasajului în discuţie.

Nu putem face însă acelaşi lucru cu explicaţia pe care d-sa o dă lui *şi* din celălalt exemplu citat de noi. E vorba de pasajul următor din *Codicele Sturdzan*: *Şi grăi fiiului său lui Isacu* [:] *şi ieşimu doară vrem vedea undeva vru omu să-lu aducem elu la casa noastră* (*Cuvente den bătrîni*, II, p. 189). Exemplul acesta l-am considerat, în acord cu părerea altor cercetători, suficient de explicit pentru a susţine că *şi* are valoarea lui „să". Urmînd unui verb *dicendi*, *şi ieşim* reprezintă comunicarea lui Avram către Isac, exprimată printr-un conjunctiv hortativ (*şi ieşimu* = să ieşim) [3]. Spre deosebire de acad. Al. Rosetti, care atribuia lui *şi* din exemplul de mai sus o valoare copulativă, D. Strungaru începe prin a împărtăşi „punctul de vedere al lui Gheţie că în *şi ieşimu* nu poate fi vorba de conjuncţia *şi* „et", ci mai curînd de un *şi* „să" (p. 79). Cu toate acestea, exemplul nostru nu poate fi reţinut, întrucît „grafia ши ешинѹ = *şi ieşimu* este o eroare evidentă a scribului în loc de съ ешимѹ = *să ieşimu*" (p. 79).

Prin ce probe dovedeşte D. Strungaru că, în locul respectiv, copistul l-ar fi înlocuit, din eroare, pe *să* prin *şi*?

În primul rînd prin faptul că în textul *Morţii lui Avram şi* „să" este un „hapax legomenon". *Şi* „et" apare de peste o sută de ori în legenda apocrifă, care, exceptînd cazul de mai sus, apelează, pentru exprimarea conjunctivului, numai la *să*. Existînd un singur *şi* „să", trebuie negreşit, după D. Strungaru, să-l explicăm printr-o eroare a copistului: „autorul manuscrisului a trecut, într-un moment de neatenţie, *şi* în loc să fi scris corect *să*; a alunecat în această eroare, înlocuind pe *să* prin *şi*, pentru că întîmplarea a făcut să existe, în cuvîntul care urma lui *să*, un *şi* ca silabă accentuată: să *eşimu*. Prin urmare, anticipînd, în timp ce începuse scrierea lui *să*, silabisirea lui *şi* accentuat din cuvîntul următor, conjunctivul съ ешимѹ a primit, într-un moment de slăbire a atenţiei, forma ши ешимѹ. Avem, fără îndoială, un „*şi* pentru *să*", cum relevase Hasdeu, cu precizarea pe care o aducem aici: un *şi* scris din eroare pentru *să*" (p. 79—80).

În continuare, D. Strungaru arată că „sînt frecvente greşelile de acest gen, care reflectă scrierea a n t i c i p a t ă a unui cuvînt monosilabic, a unui sunet sau grup de sunete dintr-un cuvînt, în virtutea unei asemănări oarecare cu cuvîntul sau cu o parte a cuvîntului din aceeaşi sintagmă (aflate ceva mai înainte, la o distanţă de cîteva sunete)" şi dă cîteva exemple în acest sens (p. 80, p. 12) [4]. D-sa încheie arătînd că au-

---

[3] Vezi articolul nostru citat mai sus, p. 608.

[4] Dintre ele trebuie exclus *mărmăntu* (= mormînt; PS, ps. V, 11), care nu e o eroare de copist, ci o formă normală, existentă şi în aromână; vezi Densusianu, HLR, II, p. 89, I.-A. Candrea, *Psaltirea Scheiană comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI şi XVII traduse din slavoneşte*, Bucureşti, 1916, p. CL — CLI.

torul manuscrisului a comis şi alte greşeli în cele cîteva pagini ale textului copiat.

Prima dintre obiecţiile aduse de D. Strungaru, provenită dintr-un excesiv rigorism neogramatic, nu poate fi reţinută. Într-adevăr, acceptînd punctul d-sale de vedere, ar trebui să decretăm drept erori ale scribilor toate fonetismele, formele şi cuvintele, normale din punct de vedere lingvistic (cum este normală, de altfel, şi valoarea de *să* a lui *şi* din exemplul de mai sus), dar care, pînă în momentul de faţă, n-au fost atestate decît o singură dată într-un singur text. Procedînd astfel riscăm să fim dezminţiţi într-un viitor imprevizibil, e adevărat, dar niciodată exclus. Aşa a procedat, de pildă, Gaster întîlnind, o dată, forma *beţiţi* „beţivi" în *Evangheliarul din Londra* şi în *Tetraevanghelul* lui Coresi. Eruditul filolog a crezut că la mijloc e o greşeală de tipar a lui Coresi şi a conchis, pe temeiul ei, că Radu de la Măniceşti a copiat tipăritura braşoveană. Nu peste mult însă *beţiţ* „beţiv" a fost întîlnit în *Cazania I* şi în *Apostolul* diaconului, precum şi în *Anonymus Caransebesiensis* (în *Codex Sturdzanus* fusese notat încă în 1879), iar apoi, în zilele noastre, în circulaţie locală, prin părţile Hunedoarei [5]. O. Densusianu, care a suspectat întotdeauna fenomenele o singură dată atestate, a declarat drept eronată grafia *să ţinъ* din *Glosele Bogdan*, numai pentru că lipseau atestările din secolul al XVI-lea ale formelor verbale cu dentala refăcută [6]. Dacă ar fi cercetat însă cu mai multă băgare de seamă anumite texte din secolul al XVI-lea, el ar fi întîlnit asemenea forme în *Palia de la Orăştie* [7].

Desigur, există fenomene o singură dată atestate într-o anumită epocă, care trebuie privite cu oarecare suspiciune. Ne gîndim, în primul rînd, la acelea care nu se regăsesc în limba de astăzi sau prezintă valori şi semnificaţii neobişnuite. Dar, cum uşor se vede, *şi* (= să) nu se încadrează în nici una din aceste categorii. Conjuncţia e conoscută astăzi pe un teritoriu destul de întins, iar valoarea de „să" e normală, atîta timp cît etimologia propusă de noi o justifică, iar cuvîntul este în circulaţie în zilele noastre cu această accepţiune.

Simplul fapt că e un „hapax legomenon" nu exclude, aşadar, posibilitatea ca *şi* să fi avut putere de circulaţie în graiul popii Grigore din Măhaci, copistul textului. El putea fi în curs de dispariţie spre 1600 în regiunea Turdei sau putea avea chiar o întrebuinţare mai largă în vorbirea celui ce a copiat textul, dar era evitat în scris, sub presiunea graiurilor învecinate sau a textelor de altă provenienţă dialectală, care-l cunoşteau pe *să* [8]. Transcriind un text cu *să*, copistul, originar din centrul Transilvaniei, a putut „scăpa" o singură dată pe *şi* în locul lui *să*. De ce n-am accepta această explicaţie a prezenţei lui *şi* (= să), atîta vreme cît ea este cel puţin la fel de logică ca aceea propusă de D. Strungaru? Să observăm în plus că folosirea lui *şi* în jurul Turdei la sfîrşitul secolului al XVI-lea nu este cîtuşi de puţin improbabilă. În zilele noastre, *şi* a fost

---

[5] Vezi O. Densusianu, HLR, II, p. 493; DA, s.v. *beţiv*, O. Densusianu, *Graiul din Ţara Haţegului*, Bucureşti, 1915, p. 52—53; vezi discuţia la N. Drăganu, *Un pasaj din Evangheliarul de la 1560—61 al lui Coresi rău înţeles pînă acum*, în DR, I, 1920—21, p. 357 (şi nota 1).

[6] Vezi HLR, II, p. 211.

[7] De ex.: *să se ţină* (p. 234/24), [*să*] *vină* (p. 76/21). Exemplele sînt luate din indicele *Paliei de la Orăştie*, întocmit de V. Pamfil.

[8] De remarcat că popa Grigore, care vorbea cu rotacism, evita, uneori, să redea în scris această particularitate a graiului său (de exemplu cînd transcria *Catehismul* lui Coresi).

atestat, într-o arie compactă din Crișana, la o distanță nu prea mare de Măhaci. Fenomenul este, așa cum am arătat în alt loc, în regres și trebuie să aibă o vechime relativ mare, independent de atestările din textele vechi, căci în zilele noastre el a fost întîlnit în arii laterale (în graiurile crișene și est-moldovene) [9].

Nu putem accepta nici argumentele pe care le scoate D. Strungaru din examinarea grafiei textului. Dacă copistul a anticipat „*în timp ce începuse scrierea lui* să, silabisirea lui *și* accentuat din cuvîntul următor" (p. 79) [10], ar trebui să găsim în locul respectiv o urmă din с *pe care începuse să-l scrie*, o îndreptare sau, eventual, o ștersătură. Pe pagina 154, rîndul 14 din *Codicele Sturdzan*, unde se găsesc cuvintele шн ѣшнмѕ, *nu se găsește nici un indiciu al unei recitificări*. Textul e scris curat, fără ștersături [11]. Mai departe, pentru ca să avem a face, în cazul în speță, cu una din greșelile pricinuite prin scrierea anticipată a unei litere sau a unui grup de litere, cînd acestea se substituie literei sau literelor precedente pe baza unei asemănări ce ar exista între ele, ar trebui ca între unitatea care e substituită și cea care substituie să se constate, după însești spusele lui D. Strungaru, o anumită asemănare (cum se întîmplă în unele din exemplele citate de d-sa). Dar ce asemănare de ordin formal există între *să* și *și*, care, *scrise în alfabet chirilic*, sînt alcătuite din cîte două slove complet diferite (сѣ—ши)? ! Neexistînd asemănarea de care vorbește S. Strungaru, prezența lui *și* în *ieșimu* nu mai poate fi socotită drept hotărîtoare pentru a susține că scrierea lui *și* (= *să*) se datorește unei erori. Cît privește argumentul că scribul textului a comis o serie de greșeli de transcriere, el nu probează că și în cazul nostru avem a face tot cu o eroare grafică.

Pentru a putea afirma că, într-un anumit loc dintr-un text avem o eroare de grafie, ar trebuie să întîlnim una din următoarele două situații : a) cuvîntul prezintă suprimări sau adăugiri de litere care-i conferă o formă neobișnuită, de ex. : *frumusea*, pt. *frumuseațe* (PS, ps. XXVI, 4) sau *piastră* pt. *piatră* (PS, ps. LX, 3) ; b) cuvîntul prezintă substituiri de litere care duc la alterarea formei normale, de ex. : *slavaei*, pt. *slaveei* (PS, ps. LVI, 8). Uneori, ca urmare a unei astfel de substituiri, întîlnim în text un alt cuvînt decît cel originar ; în acest caz, cuvîntul nu se încadrează în context, avînd o semnificație pe care ceilalți termeni cu care formează un enunț nu o tolerează. Ca exemplu, citățm pe *mujdeĭu* din fraza : *nu fireți ca calu și mujdeĭu cei ce n-au mente* (PS, ps. XXXI, 9). *Mujdeĭu* a fost scris în locul normalului *mășcoĭu* sau *mușcoĭu* „catîr", care era necunoscut copistului [12]. Pentru a primi o confirmare trebuie să ne adresăm în cazurile din ultima categorie fie originalului după care a fost copiat textul, fie, în lipsa acestuia, unei alte copii contemporane.

Cum *și* (=să) din *Codicele Sturdzan* nu se încadrează în nici una din situațiile de sub a) și b), el trebuie considerat, pînă se vor aduce alte probe, drept normal, nu numai din punct de vedere semantic, ci și

[9] Vezi articolul nostru *Și, semn al conjunctivului în graiul crișean*, în LR, XII, 1963 3, p. 257, 259.

[10] Sublinierea ne aparține.

[11] Vezi facsimilul paginii la N. Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*. I, București, 1940, p. 68.

[12] Vezi I.-A. Candrea, *op. cit.*, p. CCXXXIII.

din punct de vedere grafic. Din motive uşor de sesizat, confruntarea cu originalul sau cu o altă copie contemporană nu e probantă în ceea ce priveşte pe *şi*. În plus, o asemenea confruntare e materialmente imposibil de efectuat, căci nu cunoaştem originalul slavon al *Morţii lui Avram*[13] şi nici nu deţinem o altă copie contemporană a textului[14].

În concluzie, argumentarea lui D. Strungaru ni se pare inacceptabilă. Ea exprimă (fără a proba) o *posibilitate* şi nu o *realitate*. *Realitatea* e reflectată de textul manuscrisului în care *şi* are, indiscutabil, valoarea lui *să*, aşa cum recunoaşte, de altfel, şi D. Strungaru.

[13] Textul slavon publicat de Hasdeu se apropie de versiunea românească, nu însă într-atît încît să-l putem socoti originalul textului românesc; vezi Al. Rosetti, *Şi „să" dans le nord-ouest de la Transylvanie*, în RRL, IX, 1964, 4, p. 396; cf. *Cuvente den bătrîni*, II, p. 188.

[14] Avem versiuni, mai ample, de la sfîrşitul secolului al XVII-lea şi de la începutul secolului al XVIII-lea; vezi N. Cartojan, *op. cit.*, p. 69 şi 70 (note).

MIRCEA SECHE, *Schiță de istorie a lexicografiei române, vol. I, de la origini pînă la 1880*, București, Editura științifică, 1966.

Studii, și nu puține la număr, despre diferitele etape, momente din istoria lexicografiei românești am avut și pînă la această dată. Dar, cum remarcă M. Seche, nici unul dintre aceste studii „nu și-a propus să urmărească dezvoltarea acestei lexicografii de la origini și pînă astăzi, să cuprindă, adică, toate etapele acestei evoluții". Ne lipsea, cum și pînă astăzi ne lipsește, o istorie a filologiei și a lingvisticii românești, o istorie propriu-zisă a lexicografiei naționale. Acest deziderat a fost înfăptuit, deocamdată parțial, de către M. Seche prin publicarea volumului I al lucrării de sinteză *Schiță de istorie a lexicografiei române*.

Lucrarea este proiectată în două volume. Volumul I, de curînd apărut la Editura științifică, cuprinde istoria lexicografiei românești vechi și moderne, adică, în timp, de la origini și pînă la 1880. Acest volum, ținem să precizăm, a fost publicat în întregime, între anii 1959—1964, în paginile revistei „Limba română". Volumul al II-lea, ne informează autorul în *Cuvînt înainte*, va trata istoria lexicografiei noastre contemporane, de la B. P. Hasdeu și pînă în zilele noastre.

Prin elaborarea acestei istorii, M. Seche și-a propus realizarea următoarelor trei obiective : 1) „să dea o imagine cît mai completă asupra dezvoltării lexicografiei naționale"; 2) să rectifice, să corecteze „numeroasele erori care circulă încă în legătură cu începuturile și cu diversele etape de dezvoltare ale lexicografiei române", să prezinte „date mai exacte asupra concepției care a stat la baza diverselor tipuri de dicționare, asupra influențelor sub care ele s-au aflat sau pe care le-a exercitat, asupra conținutului și organizării lor materiale" și 3) „să transforme *Schița*... într-un instrument curent de informare sau de lucru la îndemîna cititorilor".

Raportate la volumul I, toate aceste trei obiective au fost realizate cu succes de către M. Seche, el însuși un foarte bun lexicograf. Imaginea pe care ne-o dă asupra lexicografiei românești vechi și moderne nu numai că este cea mai completă de pînă acum, dar ea este cea mai veridică prezentare și interpretare a acestei lexicografii. Lexicografia românească în această perioadă este departe de a fi „extrem de săracă", cum s-a crezut. Ea este, sub aspect cantitativ, numeric, surprinzător de bogată, iar, sub aspect calitativ, valoric, cuprinde cîteva realizări remarcabile. Operele realizate sau proiectate de-a lungul acestor patru secole sînt prezentate, în cadrul acestui volum, în mod sistematic, pe epoci și tipuri de dicționare. Cartea are trei mari capitole : I *Lexicografia românească de la origini pînă la 1825*; II *Lexicografia românească de la 1826 pînă la 1870* și III *Lexicografia românească de la 1871 pînă la 1880*. Volumul se încheie cu un capitol de *Concluzii*.

În capitolul I ne sînt prezentate, cronologic, toate operele lexicografice realizate ori proiectate „de la origini pînă la 1825". Contrar părerii curente care plasa începuturile lexicografiei noastre „la sfîrșitul sec. XVII sau începutul sec. XVIII", M. Seche arată că primele realizări, e adevărat sub forma rudimentară a glosografiei slavo-române, datează din secolul al XVI-lea ; „apariția lexicografiei bilingve este, pe teren românesc, aproape con-

comitentă cu aceea a primelor texte bisericeşti traduse din limba slavonă". Apărută din necesităţi practice de ordin intern, lexicografia românească din această perioadă este bogată în realizări, dintre care multe marchează o dată în istoria lexicografiei româneşti. Astfel, din această perioadă datează: cel dintîi dicţionar trilingv — *Dicţionarul latin-român-maghiar* cunoscut, în literatura de specialitate, sub numele de *Lexiconul marsilian*; primele încercări de vocabulare italo-române şi greco-române; primul dicţionar bilingv cu limba de bază românească — *Anonymus Caransebesiensis*, adică *Dictionarium valachico-latinum* al bănăţeanului Mihail Halici; primul glosar de neologisme — *Scara a numerelor şi cuvintelor streine tîlcuitoare* a lui D. Cantemir care este şi „cea dintîi încercare de dicţionar unilingv românesc", precum şi „primul dicţionar care prezintă indicaţii etimologice"; primul dicţionar în patru limbi al bănăţeanului Paul Iorgovici; *Dictionarium valachico-latinum* al lui Samuil Micu — „cea dintîi lucrare lexicografică de tip poliglot sau bilingv în care se dau, alături de cuvintele-titlu româneşti mai rare, şi definiţii explicative"; valorosul *Lexicon românesc — nemţesc* al lui I. Budai-Deleanu — primul care „se bazează pe un material obţinut prin despuierea textelor", primul „în care se înregistrează atît sensurile de bază cît şi sensurile secundare ale cuvintelor româneşti" şi întîiul „în care se dau sistematic indicaţii asupra accentului cuvîntului-titlu, asupra categoriei gramaticale [...], a răspîndirii geografice a cuvintelor"; „prima operă lexicografică tipărită de mari proporţii" datorată lui Ioan Bobb şi care, contrar celor afirmate de I. Şiadbei, întrece numeric *Lexiconul budan*, cea mai valoroasă lucrare lexicografică din această perioadă. Prin ea lexicografia românească intră pe un nou făgaş. Primului dicţionar explicativ şi etimologic al limbii române, Mircea Seche îi acordă un spaţiu mai întins, analizînd toate etapele elaborării acestei lucrări şi punctînd în mod judicios contribuţia lui Micu, Coloşi, Corneli, Petru Maior, Ioan Teodorovici şi Al. Teodori la realizarea acestei lucrări care marchează începuturile lexicografiei noastre moderne. Interesantă ni se pare următoarea observaţie a lui M. Seche: importanţa acestei opere nu constă în caracterul ei poliglot, ci în aspectul ei explicativ şi etimologic.

Dacă aceste dicţionare, din epoca „de la origini pînă la 1825", au fost prezentate liniar, cronologic, cele din epoca 1826—1870 sînt grupate pe tipuri de dicţionare, prezentare ce permite autorului să facă „cu mai multă uşurinţă caracterizările, comparaţiile şi ierarhizările necesare" în cadrul fiecărui tip de dicţionare. Astfel, în prima parte a capitolului II, se prezintă lexicografia bilingvă şi poliglotă dintre anii 1826—1880, iar în partea a II-a se analizează lexicografia unilingvă, care, prin cîteva realizări de seamă, anunţă apariţia marilor dicţionare ale limbii române. Lexicografia bilingvă şi poliglotă înregistrează, în etapa aceasta, un număr de-a dreptul fabulos de dicţionare: 10 dicţionare germano-române şi româno-germane; 9 dicţionare francezo-române şi româno-franceze; 6 dicţionare latino-române şi româno-latine; 2 dicţionare maghiaro-române, 2 greco-române; 1 vocabular român-rus şi un altul italian-român, plus încă cîteva dicţionare poliglote. Pe lîngă creşterea numerică a acestei lexicografii, se constată, acum, şi o creştere valorică a ei, evidenţiată de M. Seche atît în prezentarea acestor dicţionare, cît şi în concluziile formulate la sfîrşitul acestui subcapitol, precum şi în concluziile finale ale volumului. Dar, deşi bogată şi cu realizări remarcabile, nu această lexicografie constituie contribuţia substanţială a acestei epoci la dezvoltarea lexicografiei noastre. Contribuţia aceasta aparţine lexicografiei unilingve, generale şi speciale (de sinonime, omonime, neologisme etc.) Ea este aceea care pregăteşte apariţia marilor opere lexicografice din etapa imediat următoare. Acum apar primele dicţionare explicative generale, complete ale limbii române (*Condica limbii româneşti*) a vornicului Iordache Golescu, *Vocabularu romano-francesu* al lui Ion Costinescu etc.), apar primele încercări de enciclopedii (Gheorghe Asachi în Moldova, I. H. Rădulescu în Muntenia şi Al. Gavra în Transilvania); acum apare primul dicţionar de sinonime al lui C. Ganella, precum şi primele

dicţionare propriu-zise de neologisme. Asupra acestora din urmă M. Seche insistă foarte mult, oprindu-se la cauzele interne care au determinat dezvoltarea acestei lexicografii de neologisme şi rolul pe care l-au avut în „punerea în circulaţie, popularizarea şi impunerea neologismelor".

Cîte ceva, îndeajuns pentru o bună informare, ni se spune şi despre alte dicţionare speciale, ca: dicţionarul de rime al lui Gh. Asachi, despre dicţionarul lui Cipariu, despre vocabularul lui I. H. Rădulescu, despre foarte cunoscutul *Dicţionar grotesc* al lui Vasile Alecsandri etc.

Astfel, Mircea Seche înregistrează, ca şi pentru perioada „de la origini pînă la 1826", tot ce s-a realizat sau proiectat în această epocă, tot ce s-a publicat sau a rămas în manuscris. Tratarea aceasta exhaustivă a lexicografiei româneşti de la origini şi pînă la 1870 îşi are explicaţia în faptul că această lexicografie a fost foarte puţin cunoscută. Altfel va proceda autorul începînd cu anul 1871, cînd, din puzderia de dicţionare, se reţin doar acelea „care, dintr-un punct sau altul de vedere, reprezintă un progres în istoria lexicografiei româneşti". Nici nu se putea altfel, deoarece numărul dicţionarelor ce apar începînd cu această dată este de-a dreptul copleşitor, iar valoric foarte multe sînt creaţii minore, mediocre. [Totuşi, poate că ar fi bine ca aceste lucrări minore să fie consemnate în anexa bibliografică diacronică de care amintea M. Seche acum cîţiva ani]. Se procedează, deci, în mod selectiv, iar dicţionarele sînt analizate în toată complexitatea lor, aşa cum sînt studiate, în acest volum, dicţionarul lui Cihac şi cel al lui Laurian şi Massim. Paginile (în număr de 80, faţă de cele aproximativ 100 cîte sînt acordate lexicografiei de la origini şi pînă la 1870) consacrate prezentării acestor două opere de valoare ale lexicografiei naţionale sînt excelente pagini de revalorificare în spirit critic a activităţii lexicografice desfăşurate de Cihac, Laurian şi Massim. Printr-o cercetare monografică a operei lor, prin analiza substanţială şi multilaterală, prin confruntarea acestor două opere cu altele, ulterior apărute, opera lor este apreciată la valoarea ei reală. Sînt consemnate atît scăderile acestei opere, cît şi calităţile, şi nu puţine, pe care le are. Contribuţia lui Mircea Seche, în acest sens, este, fără să exagerăm, remarcabilă. Din studiul monografic consacrat activităţii lexicografice desfăşurate de Al. Cihac am evidenţia, pe lîngă analiza amănunţită, obiectivă a dicţionarului, cîteva dintre corectivele, rectificările aduse de Mircea Seche unor afirmaţii false, care, din generaţie în generaţie, s-au perpetuat sub forma unor adevăruri eterne elementare. Astfel, se ştia, pînă azi, că *Dicţionarul etimologic daco-român* al lui Al. Cihac are 5 765 de cuvinte, fiind considerat ca foarte sărac şi nereprezentînd, chiar la apariţia lui, „situaţia reală a volumului lexicului românesc". Afirmaţia este cît se poate de falsă, pentru că, numărînd, Mircea Seche a obţinut „suma totală de 17 645 (!!) de cuvinte înregistrate, exclusiv variantele (fonetice sau lexicale) şi toponimicele „dintre care, conform etimologiei date de Cihac, peste 45% sînt de origine latină; sub 35%, de origine slavă; peste 7%, de origine turcă; peste 5%, de origine greacă şi sub 6%, de origine maghiară. Statistica aceasta făcută de Mircea Seche este foarte interesantă, deoarece ea arată că statistica făcută de Cihac şi publicată în prefaţa dicţionarului (conform căreia lexicul limbii române ar fi alcătuit dintr-o cincime de elemente latine, două cincimi elemente slave etc.) este greşită, ea fiind „una dintre aprecierile necontrolate ale lui Cihac" pe baza căreia îşi formulează Hasdeu „teoria circulaţiei".

O altă rectificare, pe care dorim s-o mai amintim, este adusă afirmaţiei făcute de B. P. Hasdeu, după care limba română, pentru Cihac, ar fi „un dialect neoslavic". Ori, chiar în prefaţa dicţionarului, Cihac afirma că „elementul latin formează fără îndoială substanţa limbii române", ceea ce înseamnă că, înaintea lui Hasdeu, el recunoaşte că ceea ce caracterizează fizionomia lexicală a unei limbi nu ţine de aportul cantitativ al diferitelor elemente, ci de aportul lor calitativ, substanţial, esenţial.

Hulit, negat total, etichetat drept o monstruozitate etc., *Dicţionarul limbei române* al lui Laurian şi Massim, la o cercetare apro-

fundată, aşa cum o face Mircea Seche, fără idei preconcepute, dezvăluie, pe lîngă marile erori săvîrşite de aceşti „robi" ai „limbii ideale", şi marile ei calităţi. Respinsă total, această operă, în mod paradoxal, nu numai că figurează în lista bibliografică a tuturor dicţionarelor prestigioase care au urmat-o, dar ea a fost şi exploatată din belşug. L. Şăineanu, primul care a negat total această operă, în al său *Dicţionar universal al limbii române* a preluat „sute de termeni şi mii (!!) de definiţii" din opera lui Laurian şi Massim. Şi nu numai L. Şăineanu s-a inspirat din această sursă, pentru prima dată analizată de către M. Seche în toată complexitatea ei, pe compartimente, prin sondaje comparative cu alte opere, elaborate ulterior. Analiza monografică făcută în spirit critic, obiectiv nu putea duce decît la următoarele concluzii fixate de Mircea Seche şi pe care ţinem, în ciuda spaţiului pe care-l vor ocupa, să le reproducem integral : „Contrar părerii curente, considerăm că această activitate, concretizată în cel dintîi dicţionar român academic, reprezintă o dată importantă în istoria lingvisticii naţionale. Plin de contradicţii, de inegalităţi, *Dicţionarul limbei române* are însă mai multe merite decît se crede. Latinismul autorilor, care constituie sursa principală de unde provin defectele operei lexicografice analizate, se dovedeşte, în practică, mai puţin extremist decît a părut (şi mai pare încă) filologilor şi lingviştilor noştri. Marele număr de cuvinte reale înregistrate — circa 50 000 — arată că avem de-a face pînă astăzi cu cel mai bogat dicţionar tipărit al limbii române. Efortul autorilor în campania de îmbogăţire «ideală» a vocabularului românesc a dus la punerea în circulaţie a numeroase neologisme, rămase pînă astăzi în limbă ; prin volumul de neologisme înregistrat, dicţionarul nu are precedent în istoria lexicografiei române. Organizarea excepţional de complexă a articolelor (cu ample filiaţii semantice istorice, cu definiţii adesea remarcabile şi cu citate ilustrative numeroase şi utile) nu are nici ea corespondent în vreo operă lexicografică din secolul al XIX-lea, dacă exceptăm dicţionarul abia început al lui Hasdeu. Chiar în domeniul etimologiilor autorii au, după cum am văzut, merite evidente. Ceea ce îndepărtează astăzi de lucrare pe cititor este forma în care autorii şi-au îmbrăcat cuvintele. Rod al latinismului în declin, dar depăşind prin multe aspecte pozitive limitele acestui curent, *Dicţionarul limbei române* rămîne o verigă importantă în lanţul istoriei lexicografiei noastre".

Iată o viziune cu totul nouă prin care M. Seche readuce opera lui Laurian şi Massim la valoarea ei reală. Este tot ce s-a scris mai valoros despre acest Dicţionar.

Încheind această prezentare, putem aprecia că volumul I al acestei *Schiţe de istorie a lexicografiei române* este — prin imaginea de ansamblu pe care ne-o dă asupra lexicografiei naţionale de la origini şi pînă la 1880, prin bogăţia de lucrări prezentate, prin analiza substanţială a activităţii lexicografice desfăşurate de Gihac, Laurian şi Massim, prin numeroasele rectificări făcute unor afirmaţii eronate etc. — o realizare remarcabilă.

I. Mării

D. D. DRAŞOVEANU, P. DUMITRAŞCU, M. ZDRENGHEA, *Analize gramaticale şi stilistice*, ed. a II-a, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1966, 229 p.

Cartea *Analize gramaticale şi stilistice* a autorilor D. D. Draşoveanu, P. Dumitraşcu şi M. Zdrenghea, apărută în Editura ştiinţifică, Buc., 1966, este o nouă ediţie (a II-a) a lucrării cu acelaşi titlu din 1959.

Concepută ca un manual practic de gramatică, lucrarea se adresează elevilor şi cadrelor didactice din învăţămîntul mediu şi elementar, contribuind la adîncirea cunoştin-

ţelor teoretice şi la însuşirea corectă a tehnicii analizelor gramaticale şi stilistice.

Autorii subliniază în „Cuvînt înainte" că, faţă de prima ediţie, „n-au adus modificări esenţiale de concepţie sau de metodă".

Respectînd planul de alcătuire din prima ediţie, lucrarea cuprinde trei părţi: 1. o parte teoretică (54 p.) cu două subcapitole: *Elemente de analiză sintactică* (*fraza*) şi *Îndrumări în analiza morfologică*; 2. partea practică de analize gramaticale (95 p.), alcătuită din analiza sintactică a 161 de fraze, analiza sintactică şi morfologică a 38 de propoziţii, un indice al propoziţiilor şi al părţilor de propoziţie şi o bibliografie de autori şi titluri din care au fost excerptate textele analizate; 3. partea practică de analize stilistice (58 p.), precedată de scurte îndrumări privind tehnica analizelor şi urmată de cîteva pagini de sinteză a procedeelor stilistice proprii fiecărui autor analizat.

Capitolul destinat analizei frazei [1] stabileşte etapele analizei sintactice a unui text. Analiza oricărei fraze este descompusă în trei etape: I. Stabilirea numărului propoziţiilor frazei; II. Delimitarea propoziţiilor şi deosebirea secundarelor de principale, etapă constînd din trei operaţii: 1) stabilirea începutului subordonatelor; 2) delimitarea sfîrşitului subordonatelor şi 3) izolarea principalelor; III. Stabilirea raporturilor, etapă care, la rîndul ei, cuprinde: 1) operaţia stabilirii interdependenţelor; 2) operaţia recunoaşterii genurilor subordonării (atributive sau completive); 3) operaţia recunoaşterii speciilor de subordonare (specie de atributive, specie de completive).

Observaţiile teoretice, bogate şi ilustrate cu numeroase exemple, sînt accesibile şi utile celor cărora li se adresează. Uneori, interesul pe care-l prezintă este mai larg, discutîndu-se situaţii sintactice frecvente, dar neînregistrate de *Gramatica limbii române*, cum sînt: propoziţiile dublu subordonate, ca urmare a intercalării unor construcţii incidente (ca „... erau mai mult efectul unei nedumeriri, *pe care scrisorile* care urmează *e drept că au împrăştiat-o*"), sau construcţii de tipul: *Unde spui că merge*? în care locul cuvîntului interogativ în regentă nu coincide cu apartenenţa sa la structura subordonatei.

Detalierea analizei frazei neglijează, însă, principiul corespondenţei dintre părţile de propoziţie şi propoziţiile subordonate corespunzătoare, potrivit căruia orice propoziţie subordonată reprezintă la nivelul frazei o parte a propoziţiei regente dezvoltată într-o propoziţie. În analiza sintactică a frazei, luarea în consideraţie a acestui principiu adînceşte înţelegerea structurii frazei şi dă posibilitatea rezolvării unor dificultăţi de ordin practic. O analiză ca: *îmi era frică să mă duc* (fraza 69), în care *să mă duc* este considerată subiectivă, este exclusă în situaţia confruntării frazei cu propoziţia corespunzătoare. Dat fiind caracterul nemarcat al secvenţei *îmi era frică* + *nominativ*, analiza subordonatei ca subiectivă este inexactă [2].

Partea de teorie gramaticală se remarcă prin insistenţa asupra „unei interpretări cît mai gramatical motivate, împotriva unei practici încă întîlnite, a analizei făcute subiectiv, după ureche", împotriva „unei concepţii logiciste, care-şi vădeşte insuficienţa mai ales în împrejurările cînd un fapt sintactic nu coincide cu cel semantic" (p. 9). Plecînd de la acest principiu, se combat practici neştiinţifice, mecanice, utilizate frecvent în analiza gramaticală, cum sînt: „punerea întrebării", „ocolirea dificultăţilor sintactice prin căutarea unor echivalente semantice" etc. (p. 9—10).

Dar autorii nu sînt consecvenţi în respectarea punctului de vedere gramatical, făcînd concesii, atît în partea de comentariu cît şi în cea de analize, elementului semantic.

Explicaţii cum sînt „Dacă *tu te pricepi* = *tu ştii*, atunci propoziţia 12 (subordonată faţă de *tu te pricepi— n.ns.*) este completivă directă (v. nota de la fraza 54) sau „*a ajuns*

[1] D. D. Draşoveanu semnează partea teoretică, iar partea de analize este semnată de D. D. Draşoveanu împreună cu M. Zdrenghea.

[2] În cazul acestei construcţii, se neglijează, de altfel, punctul de vedere al *Gramaticii* Academiei, care, atribuind calitate predicativă verbului *a fi*, consideră că substantivul *frică* îndeplineşte funcţie de subiect (cf. *Gramatica limbii române*, vol. II, §496, 532, unde sînt discutate construcţii similare).

'a credința = s-a încredințat'' pentru a justifica analiza subordonatei ca propoziție completivă indirectă'' (v. nota de la fraza 56) [3] merg, evident, pe linia interpretării semantice a textelor, neglijîndu-se faptul esențial că echivalențele semantice nu constituie în același timp echivalențe sintactice. Verbele și expresiile echivalente la nivel semantic se pot caracteriza prin posibilități combinatorii diferite. Dacă verbul *a ști* este un verb tranzitiv, admițînd combinarea cu un nume în acuzativ, construcția *tu te pricepi* nu dispune de aceleași posibilități combinatorii, fapt care împiedică analiza subordonatei ca propoziție completivă directă [4].

În același sens, notăm frazele 9 și 24 unde, pe baza unor considerente exclusiv semantice, propoziții juxtapuse sînt analizate ca subordonate cauzale [5].

În partea teoretică, se afirmă: „Începînd de aici (etapa a III-a a analizei) rolul indiciilor de ordin gramatical scade progresiv în favoarea elementului înțelesului'' (p. 29). Credem că și în etapa a III-a, incluzînd cele trei operații, este la fel de necesară sublinierea elementelor caracteristice din planul expresiei, cu atît mai mult cu cît în această etapă se observă cele mai multe abateri de la criteriile strict gramaticale. Pentru operația 1 (stabilirea interdependențelor), putem indica unele modalități formale de recunoaștere a propozițiilor nemijlocit corelate: prezența unor verbe care selectează un anume mod, o anume conjuncție, prezența elementelor de relație corelative, prezența substantivelor articulate care cer cu necesitate determinări atributive etc. Pentru operația 3 (stabilirea speciilor subordonării), lucrarea recomandă utilizarea întrebărilor: „De data aceasta procedeul punerii întrebărilor este folositor'' (p. 43). Atragem atenția asupra faptului că procedeul întrebărilor adoptat fără rezerve conduce la analize mecanice și, în numeroase cazuri, incorecte. Dacă pentru subordonatele circumstanțiale întrebările pot constitui probe de recunoaștere, în cazul subordonatelor necircumstanțiale se impune cu necesitate abandonarea probei întrebărilor, ca urmare a faptului că aceeași întrebare este posibilă pentru tipuri diferite de subordonate [6].

Combaterea procedeelor mecanice din analiza sintactică, afirmată la p. 9—10, rămîne, uneori, la stadiul de deziderat, fiind contrazisă de comentarea și rezolvarea unor situații sintactice concrete. De exemplu, analiza frazei 82, în care verbul *a trebui*, raportat la un subiect și acordat cu acesta, este urmat de o propoziție considerată ca subiectivă, precum și comentariul de la p. 47 [7] sînt urmarea persistenței unor interpretări mecanice a fenomenelor sintactice. În cazul lui *a trebui*, se ignorează posibilitatea unui verb de a prezenta, în contexte diferite, un regim sintactic diferit și, în plus, se neglijează dinamica fenomenelor lingvistice, care poate avea ca urmare modificarea regimului sintactic al unui verb.

Semnalăm, în continuare, cîteva explicații incomplete sau altele nesatisfăcătoare, pe care le-am constatat în partea destinată sintaxei frazei. La p. 10, numărul propozițiilor frazei este egal cu cel al predicatelor, ignorîndu-se posibilitatea unor propoziții nominale, unde intonația predicativă și nu pre-

---

[3] În același sens, notele de la frazele 4 și 30.

[4] Pe baza unor considerente asemănătoare, este incorectă analiza propoziției P din construcția *a ajuns la credința* + *P* ca propoziție completivă indirectă (fraza 56).

[5] Fraza 9: „... ca nu doară cumva vreodată să spună vreun bîrfitor — *lumea e plină de oameni răi!* — că am poftit eu la dobînzi ...'' Fraza 24: „... De ai inimă și minte /feri în lături,/e Dalila''.

În *Gramatica* Academiei, ed. a II-a, categoria subordonatelor paratactice este admisă cu rezerve, limitîndu-se, mai ales, la propoziții în care alte elemente formale — modul verbului predicat, elemente corelative — permit includerea lor în categoria subordonatelor (§ 712).

[6] Amintim aici caracterul echivoc al întrebării *ce?* care corespunde în același timp completivelor directe, indirecte, subiectivelor, predicativelor și predicativelor suplimentare.

[7] „Propozițiile raportate la verbul *a trebui*, *le-am interpretat* (*subl. ns.* — este acesta un fapt de interpretare?) în ediția de față în conformitate cu recomandările *Gramaticii* Academiei, drept subiective''. „Pentru cazurile cînd verbul *a trebui* își avea subiectul său, ... *pentru a urma recomandările respective a devenit necesar a egala asemenea construcții cu echivalente în care a trebui apare impersonal*''(*subl. ns.*

dicatul conferă secvenţei calitate de propoziţie. La p. 16 interpretarea construcţiei *în ceea ce priveşte*, diferită de a *Gramaticii* Academiei, ni se pare nesatisfăcătoare, fiind dificil de precizat în regentă funcţia sintactică a secvenţei *în ceea*. La p. 36 propoziţia atributivă este definită ca subordonată al cărui cuvînt determinat „este substantiv sau are valoare substantivală". Formulări cum sînt: „pronumele demonstrativ *acelea* cu valoare substantivală" (p. 36), „funcţia substantivală a pronumelor relative" (p. 15)„, valoarea substantivală a pronumelui nehotărît *altceva*" (p. 36) explică modificarea definiţiei curente a propoziţiei atributive, în sensul omiterii pronumelui ca element regent al unei atributive.

Nota 64 de la p. 47, menită să corecteze o eroare din ediţia I a lucrării, unde verbele *a începe, a sta* (*să*) erau analizate ca auxiliare sintactice, le include, de astă dată, în clasa auxiliarelor morfologice (sic!). La p. 46—47, în cazul analizei primei strofe din poezia lui M. Eminescu *Şi dacă*, se aplică, în mod mecanic, un tipar fix de analiză: subiectivă (introdusă prin *dacă*) + *a fi* + predicativă, care nu corespunde relaţiilor reale din textul analizat, unde *a fi* are calitate predicativă [8]. În fraza 1, propoziţia 4 nu exprimă un raport temporal, ci unul opoziţional, fiind propoziţie opoziţională — fals temporală [9]. Fraza 37 conţine o propoziţie care determină exclusiv verbul regentei [10] şi care este analizată ca predicativă suplimentară, pe baza unui text modificat (v. nota). În fraza 71 nu se recunoaşte valoarea predicativă a adverbului *poate* urmat de conjuncţia subordonatoare *că* [11].

Ne-au atras, de asemenea, atenţia cîţiva termeni folosiţi cu accepţii speciale sau alţii introduşi pentru prima dată în această lucrare. Termenul de „interdependenţe" de la p. 29 are în vedere propoziţii raportate una la cealaltă în mod nemijlocit, indiferent de raportul pe care-l stabilesc. Ca atare, „interdependente" pot fi şi două propoziţii coordonate. La p. 11—12 se vorbeşte de „posibilităţile multiple de combinare ale conjuncţiei *să*", confundîndu-se valorile propoziţiilor introduse prin *să*, un element semantic, cu posibilităţile combinatorii ale conjuncţiei. Nota de la fraza 50, precum şi subpunctul (b) de la p. 22 introduc termenul de „subiect independent sau suspendat", situaţie sintactică care reprezintă, de fapt, un tip de anacolut. Termenul „anomalii" de la p. 20—28 are în vedere „fapte sintactice care *se abat de la sistemul limbii*" — (*subl. ns.*). Cum în această categorie se includ fapte neomogene de tipul: propoziţii dublu subordonate, subiectul independent sau suspendat, inversiuni, nerepetarea cuvîntului subordonator, conjuncţii compuse din două cuvinte subordonatoare, punctul şi virgula, două puncte, rămîne neclar ce înţeleg autorii prin sistemul limbii.

Adăugăm cîteva observaţii asupra realizării tehnice a schemelor. Apare nejustificat faptul că se introduc între barele care limitează propoziţiile numai elementele de relaţie subordonatoare (inclusiv conjuncţiile), în timp ce elementele coordonatoare rămîn în afara oricărei propoziţii. De asemenea, apare nejustificată marcarea grafică (scriere cu aldine) exclusiv a elementelor subordonatoare. Considerăm nerecomandabilă includerea în schemă a semnelor grafice: virgula, punctul şi virgula, semnul exclamării, două puncte, fapt în măsură să menţină confuzia frecventă între raporturile sintactice şi elementele grafice. Subliniem că segmentarea frazelor, în alcătuirea cărora se includ propoziţii intercalate, este greu de urmărit, deoarece numărul care indică o propoziţie apare notat o singură dată, însoţind predicatul.

Capitolul teoretic destinat morfologiei, semnat de M. Zdrenghea, conţine, în mare parte, îndrumări practice, cu scopul de a preveni numeroase greşeli, determinate fie de sistemul de omonimii din flexiunea românească, fie de

---

[8] Fraza: „Şi dacă ramuri bat în geam/Şi se cutremur plopii, / E ca în minte să te am/ Şi-ncet să te apropii. / " realizează structura: subiectivă + *a fi* + finală.

[9] Fraza 1: „Toate limbele au început[1] a lor carieră literală prin poezie, /pentru că simţirea/ ce este[2] a ei mumă/timpuriu se deşteaptă[3] în om/, *cînd cunoştinţile să cîştige*[4] *numa prin îndelungate ostenele*"/.

[10] Fraza 37: „... cînd mai vedeam /*cum rămîn satele şi locurile frumoase în urmă*...".

[11] Fraza 71: „... *poate că* mai ales de ceea, Ana îmi părea prea tînără...".

tendinţele sistemului morfologic actual. Capitolul conţine observaţii amănunţite şi îndrumări practice utile, fiind rezultatul unei bogate experienţe didactice. Găsim formulate şi unele păreri personale, cum ar fi includerea adjectivului posesiv în clasa pronumelui sau interpretarea vocativului ca subiect al unui imperativ.

Unele recomandări pentru rezolvarea practică a omonimiilor ni se par, însă, nesatisfăcătoare.

Pentru distingerea nominativului de acuzativ şi a genitivului de dativ se recomandă şi procedeul întrebărilor: *cine*? pentru subiect, *ce*? pentru complementul direct, *cui*? pentru dativ, *al cui*? pentru genitiv, sau întrebări mai complicate: *care este lucrul care* + *verb*? pentru subiect şi *care este lucrul pe care* + *verb*? pentru complementul direct. Or, întrebările, procedeu vechi şi general utilizat de şcolari, sînt cauza celor mai multe incorectitudini în analiza morfologică.

Nici distingerea nominativului de acuzativ pe baza „cunoaşterii bine a verbelor tranzitive şi intranzitive" (p. 54) n-o considerăm eficace, deoarece calificarea unui verb ca tranzitiv sau intranzitiv presupune posibilitatea recunoaşterii prealabile, într-un context dat, a acuzativului şi, prin urmare, distingerea lui de nominativ.

Ni se pare, de asemenea, nerecomandabilă distincţia genitiv-dativ pe baza operaţiei de introducere a unui al doilea genitiv, general marcat printr-un articol genitival (să se compare; *împotriva lui Ivan* (*şi a lui Gheorghe*) faţă de ... *tot ce-i poftea lui Ivan* (*şi lui Gheorghe*). Potrivit tendinţei din limba română contemporană, unde articolul genitival se omite în asemenea construcţii, procedeul indicat poate conduce la rezultate inexacte.

Considerăm insuficientă indicaţia cu privire la deosebirea adjectivului de adverb, constînd în: „adjectivele determină substantive, adverbele determină verbe" (p. 59). Formele omonime din construcţii ca: *se întoarce obosit, pleacă vesel* rămîn necuprinse în regula dată, deşi în analiza lor se constată cele mai multe greşeli, fiind considerate în mod frecvent adverbe.

Asemenea îndrumări contrazic recomandarea insistentă, din capitolul destinat sintaxei, a analizei gramatical motivate. Chiar dacă această lucrare este destinată profesorilor şi elevilor din cursul elementar şi mediu, credem că nu este indicat să se renunţe la modalităţi exacte şi corecte de analiză în favoarea unor procedee aparent mai simple, mai accesibile.

Pentru partea destinată analizelor sintactice şi morfologice ale propoziţiei, semnalăm cîteva greşeli rămase neobservate: *facem*, pers. 3 (prop. 1); *mere*, masculin (prop. 11); în nota de la propoziţia 35 găsim următoarea explicaţie: „considerăm *de un miros* (în construcţia... *„umplînd aerul de un miros de pîine"*) complement instrumental, întrucît şi materia (sic!) poate fi înţeleasă ca mijloc de realizare a unei acţiuni".

Analizele sintactice şi morfologice conţinute în această lucrare respectă, în mare parte, soluţiile de analiză recomandate de *Gramatica limbii române*, ed. a II-a, fapt semnalat, de altfel, în partea introductivă a lucrării („Am ţinut seama de această nouă ediţie a *Gramaticii* Academiei"). Totuşi, constatăm cîteva situaţii în care autorii adoptă, fără o prealabilă justificare, o interpretare diferită de cea a *Gramaticii* Academiei. La p. 11 locuţiunea conjuncţională *nu numai că* este inclusă în clasa elementelor de relaţie subordonatoare, la p. 16 grupul *ceea ce* este considerat analizabil, construcţiile gerunziale şi participiale cu subiect propriu de la p. 48 sînt considerate propoziţii de sine stătătoare, în frazele 62 şi 63 propoziţii circumstanţiale de excepţie sînt analizate ca atributive, la propoziţiile circumstanţiale modale nu se indică şi subspecia, potrivit clasificării din *Gramatica* Academiei, sau, dimpotrivă, se introduce termenul nou „modală cantitativă" (fraza XII).

Categoriile recent introduse de *Gramatică* sînt puţin reprezentate, sau chiar în întregime inexistente. Explicaţia din „Cuvînt înainte", în care acest fapt este pus pe seama programelor analitice şcolare, unde noile categorii n-au fost încă incluse, lasă nejustificată inconsecvenţa în tratarea acestora, unele fiind discutate şi exemplificate, iar altele ignorate.

Partea destinată analizelor şi comentariului stilistic, aparţinînd lui P. Dumi-

traşcu, s-a îmbogăţit, faţă de prima ediţie, cu analiza poeziei *Cel ce gîndeşte singur* de Tudor Arghezi şi cu un capitol de concluzii, conţinînd trăsăturile stilistice caracteristice pentru scriitorii analizaţi, aşa cum se conturează ele din analiza unui singur fragment sau a unei singure poezii.

Partea de introducere conţine, pe lîngă recomandări practice şi indicaţii metodice, unele observaţii teoretice, menite să lărgească sfera de cunoştinţe stilistice ale celor cărora li se adresează. Se adaugă la acestea definirea conceptului de „stil individual" cuprinsă în concluzii.

Indicaţiile metodice privind realizarea unei analize stilistice cît mai cuprinzătoare şi mai adecvate sînt utile şi au meritul de a lărgi sfera analizei, atrăgînd în cîmpul de observaţie fapte, de obicei ignorate în analizele şcolarilor: utilizarea sinonimelor, variaţia vocabularului, variaţia modurilor şi timpurilor, structura frazei. Analiza stilistică încetează de a fi analiza exclusivă a figurilor de stil şi, dimpotrivă, se lărgeşte cu urmărirea atentă a faptelor lingvistice, pe compartimente ale limbii, a căror utilizare este făcută în mod conştient, în vederea realizării maximei expresivităţi. Recomandări practice cum sînt: lectura expresivă, memorizare de versuri, necesitatea urmăririi variantelor, analiza stilistică a unei opere în contextul istoric în care a apărut completează ansamblul de cunoştinţe practice şi teoretice necesare pentru realizarea unei analize. Credem că ar fi fost utilă indicarea instrumentelor de lucru, cu atît mai mult cu cît la nivelul de pregătire al elevilor, fie ei şi în ultimele clase, distincţiile element regional, popular, arhaic, neologic, cu care operează frecvent autorul, sînt greu de făcut fără un material ajutător.

Analizele stilistice conţinute în carte folosesc unul sau altul dintre tipurile de analiză recomandate (analiza gradată, analiza pe compartimente ale limbii, analiza pe baza importanţei procedeelor). Totuşi sînt numeroase situaţii cînd, în cadrul aceleiaşi analize, se trece de la un tip la altul. De altfel, o delimitare prea rigidă între acestea nu poate duce decît la analize stilistice schematice şi incomplete.

În realizarea analizelor ne-a atras atenţia introducerea aprecierilor cantitative, al căror scop este îndepărtarea observaţiilor subiective, superficiale, din analiza stilistică.

★

Prin utilitatea practică a analizelor gramaticale şi stilistice, prin partea teoretică, menită să dea o fundamentare ştiinţifică acestor analize, cartea *Analize gramaticale şi stilistice* contribuie la dezvoltarea interesului pentru studiul limbii române în şcoală.

Gabriela Pană

Ghid de conversaţie rus-român, întocmit de Dumitru Copceag, ed. a II-a, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1964, 175 p.

Deşi o facem cu oarecare întîrziere, considerăm totuşi oportună recenzarea acestei lucrări pentru elementele care comportă discuţii.

Acest ghid de conversaţie este destinat turiştilor străini, cunoscători ai limbii ruse, care ne vizitează ţara.

Ghidul este alcătuit după modelele obişnuite: reguli de pronunţare şi de transcriere fonematică, noţiuni elementare de morfologie, cuvinte şi expresii uzuale din diferite domenii, indice rusesc şi românesc.

Expunerea gramaticii şi redarea lexicului românesc în ruseşte nu ridică probleme, ele fiind corecte, precise şi clare. Ne vom opri mai mult asupra unor probleme de fonetică (pronunţare şi transcriere) care, după părerea noastră, nu şi-au găsit rezolvarea nici în această lucrare.

Pronunţarea vocalei *ă*, inexistente în limba rusă, este comparată de autor cu sunetele *ə* şi *a* posttonic (кóмната, лáмпа). Apropierea dintre *ă* şi *ə* nu provoacă obiecţii. Noi considerăm însă că în pronunţare mai apropiat

de *ă* este *o* posttonic, decît *a* posttonic (comp. быстро — lustră, дéло — bielă).

A rămas neclar pentru noi de ce la ilustrarea pronunţării africatei sonore prepalatale (*ǧ*) se folosesc nume proprii străine. Doar pe străini nu-i interesează cum pronunţă românii *Geneva, Gibraltar*, ci cum se pronunţă *ǧ* (grafic *gi, ge*) în cuvinte româneşti (Dobrogea — Добруджа, George Coşbuc — Джордже Кошбук, Gică Petrescu — Джикэ Петреску.

Problema cea mai dificilă, nerezolvată încă nici la noi, nici în Uniunea Sovietică, o constituie redarea sunetelor româneşti cu litere ruseşti. Transcrierea actuală a cuvintelor româneşti cu alfabet rusesc nu este de natură să ne satisfacă. Nu există norme precise şi obligatorii pentru toţi, după care să ne conducem în redarea cuvintelor româneşti cu litere ruseşti. O mulţime de lucrări importante abundă în fluctuaţii şi greşeli de grafie. Fluctuaţiile dezvăluie şovăielile autorilor cînd trebuie să aleagă semnele grafice care să redea cel mai bine sunetele româneşti.

În manuale şcolare şi ghiduri de conversaţie trebuie să se folosească transcrierea fonematică [1], deoarece transliteraţia denaturează pronunţarea. Această metodă o foloseşte şi Dumitru Copceag în ghidul de care ne ocupăm, şi, trebuie să recunoaştem, mult mai bine decît alţi autori.

Dintre soluţiile juste găsite de autor pentru transcrierea sunetelor româneşti cu litere ruseşti, remarcăm : redarea palatalizării consoanei cu ajutorul semnului moale (ь); scrierea diftongilor *i̯a, i̯a, i̯o, i̯u* cu literele *я, ё , ю*; înfăţişarea consoanei *ǧ* (grafic *gi, ge*) prin literele *дж* care redau cu cea mai mare aproximaţie pronunţarea sunetului respectiv.

Ghidul conţine însă şi unele fluctuaţii şi rezolvări care provoacă obiecţii.

Nu putem fi de acord cu redarea unui sunet prin două litere : *ă* = *ə*, *a*; *e* = *e* , *ə*.

Vocala *ă* este redată cînd prin *ə* (сэ, сэмь) cînd prin *a* (о халба, оспатар). Numai în cuvîntul *să*, nu se ştie de ce, se întîlneşte consecvent litera *ə*; în celelalte cuvinte întîlnim o alternanţă arbitrară *ə* — *a*. În cuvintele *bătăi, fără* un *ă* este redat prin *ə*, altul prin *a* (батэй, фэра). În acest caz trebuie să ţinem seama şi de tradiţia grafică rusă şi moldovenească şi să folosim pentru vocala *ă* semnul *ə*.

În grafia rusă litera *e* desemnează grupul *i̯e* şi vocala *ə* după consoane palatalizate; litera *ə* înfăţişează un *e* neiotat (этот) şi *e* după consoane nepalatalizate (Бэла). Vocala românească *e* poate fi redată în alfabet rusesc prin aceeaşi literă, în toate poziţiile. Susţinem acest lucru din două motive : 1) litera *ə* o folosim pentru vocala *ă*; 2) în limba română diferenţa dintre *e* iotat şi neiotat nu este aşa de mare şi nu are valoare fonologică pentru a fi marcată în scris [2].

Dumitru Copceag arată că *i* final desemnează un *i* plenison, un *i* semivocalic şi palatalizarea consoanei precedente, deci poate fi transcris în ruseşte prin *и* , *ӣ* , *ь* . Ar fi fost bine dacă s-ar fi indicat cîteva poziţii, de ex. : *i* după vocale este semivocalic (*ӣ*), după un grup de consoane (aştri), după o consoană (citi) sau marcă a palatalizării (pomi) sau este plenison.

Unele cuvinte care au la sfîrşit două litere *i* sînt transcrise greşit : părinţii — пэринций, muncitorii — мунчиторий, studenţii — студенций, elevii — элевий, sălii — сэлий. În aceste cazuri trebuie să scriem un singur *и* pentru a reda corect pronunţarea : пэринци, мунчитори, студенци, елеви, сэли. Dacă transcriem asemenea cuvinte cu *ий*, sfîrşitul lor se va confunda în pronunţare cu al cuvintelor care într-adevăr au un *i* plenison şi un *i* semivocalic (rochii — рокий, informaţii — информаций).

Greşit este scris şi cuvîntul *metri* — метрь, corect trebuie метри, deoarece cuvîntul conţine un *i* plenison.

Diftongii urcători cu *i* consonantic *i̯e, i̯a* sînt transcrişi în trei feluri : 1) prin *ье, ья* (pierde — пьерде, piatră — пътрэ, fierbinte — фьербинте etc.) ; 2) prin *ие* (fierţi — — фиерць).

[1] Vezi şi Matilda Caragiu-Marioţeanu, *Fonologia în predarea limbii române străinilor*, LR, nr. 2/1966.

[2] După părerea noastră, în ultimul timp se dezvoltă tendinţa pronunţării iotate a vocalei *e*.

3) prin *я* (după-amiază—дупэ-амяза, mi-a —мя). Numai prima grafie redă pronunţarea corectă, a doua transcrie *i* consonantic prin *u*, a treia nu-l mai înfăţişează de loc.

Pentru diftongul *oa* se dau de asemenea două grafii: 1) *оа* (*coape*); 2) *уа* (уаменъ). Propunem eliminarea celei de-a doua, deoarece este inutilă.

Cuvîntul *picioare* este transcris greşit — — пичиоаре sub influenţa scrierii silabice româneşti a grupurilor *ce, ci*. Corect—пичоаре.

Forma de singular a acestui cuvînt este transcrisă пичёр. Propunem grafia пичор, deoarece este mai apropiată de cea românească şi nu deviază de la principiile grafice ruseşti (vezi чокаться, чопорно, чох etc.).

Grafiile техничан, академичан, математичан, физичан denaturează pronunţarea prin faptul că nu înfăţişează în scris sunetele *i* şi *ţ*. Corect: техничиян, академичиян, математичиян, физичиян.

Cuvîntul *miliţian*, care conţine în sufix acelaşi grup de sunete, e transcris altfel — милицьян. Corect — милициян.

Substantivul *pian* este transcris пьан, grafie care denaturează pronunţarea. Corect: пиан.

În cuvintele фульджер, факультате *l* alveolar este însoţit de semnul moale la fel ca cel palatal. Propunem eliminarea semnului moale din aceste cuvinte pentru a reda fidel pronunţarea românească.

Încheiem observaţiile noastre critice cu o problemă de ортографие — folosirea liniuţei de unire în transcriere. Lucrarea de care ne ocupăm o foloseşte arbitrar: *să-mi* = сэмь, *daţi-mi* даци-мь, *explicaţi-mi* = експликаци-мь etc. Propunem folosirea consecventă a liniuţei de unire pentru a marca într-un fel diferenţa dintre cuvintele separate şi cele care se pronunţă împreună.

Considerăm că eliminarea acestor lipsuri la o eventuală reeditare ar ridica mult valoarea acestui ghid de conversaţie, în general valoros şi foarte necesar.

Ion Moise

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesaţi de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române : gramatică, vocabular, limbă literară şi stilistică, istoria lingvisticii româneşti, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică şi filologie. Revista publică, de asemenea, articole de lingvistică generală.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugaţi să înainteze articolele, notele şi recenziile în 4 exemplare, dactilografiate la două rînduri. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuş, pe hîrtie de calc. Tabelele şi ilustraţiile vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea aceloraşi date în text, tabele şi grafice. Explicaţia figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la 1 în continuare. Numele autorilor va fi precedat de iniţială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanţelor internaţionale.

Autorii au dreptul la un număr de 50 de extrase, gratuit.

Responsabilitatea asupra conţinutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

BIBLIOTECA CENTRALA
SIBIU

Bibl.

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

* * * **Istoria limbii române**, vol. I, Limba latină, 1965, 439, p., 28 lei.

* * * **Atlasul lingvistic român**, seria nouă, vol. IV, VII + hărțile de la 910—1236, 1965, 103 lei.

Sub redacția acad. Iorgu Iordan, *Crestomație romanică*, vol. I, 1962, 884 p. + 25 pl., 35,40 lei : vol. II, 1965, 1213 p., 45 lei.

* * * **Dicționarul limbii române** (DLR), serie nouă, fasc. O, CXXXVI p., 10,50 lei ; fasc. 1, M—Mandra I, 5,25 lei ; fasc. 2, Mandră [2] — Mascat [1], 6,75 lei ; fasc. 3, Mască [2] — Mămăiția, 6,50 lei ; fasc. 4, Mămălatiță — Mătăringă, 6,50 lei ; fasc. 5, Mătăsar — Mergător, 6,50 lei ; fasc. 6, Mergătoriu Microbiologie, 6,50 lei.

* * * **Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație**, 1965, 6,50 lei.

AL. GRAUR, **La romanité du roumain**, colecția „Bibliotheca Historica Romaniae 9", 1965, 68 p., 2,75 lei.

P. P. PANAITESCU, **Începuturile și biruința scrisului în limba română**, 1965, 231 p., 10 lei.

* * * **Gramatica limbii române**, ed. a II-a revăzută și adăugită, 2 vol., 1963, 44,50 lei.

N. A. CONSTANTINESCU, **Dicționar onomastic românesc**, 1963, 470 p., 29 lei.

IORGU IORDAN, **Toponimia românească**, 1965, 582 p. + 1 pl., 34 lei.

TACHE PAPAHAGI, **Dicționarul dialectului aromân general și etimologic**, Dictionnaire aroumain (Macédo-Roumain) général et étymologique, 1963, 1264 p. + 36 fotografii originale, 1 schiță și 1 hartă, 72,60 lei.

ION GHEȚIE, **Opera lingvistică a lui Ion Budai-Deleanu**, 1966, 123 p., 5,29 lei.

LR, Anul XVI, nr. 2, p. 99—208, București, 1967

I. P. „Informația", — c. 5033

42.200 Lei 4.—

I 8170

LIMBA ROMÂNĂ ANUL XVI, 1967 Nr. 3

LIMBA ROMÂNĂ

3

ANUL XVI
1967

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMANIA

1320

97

0 IUL. 2005

COMITETUL DE REDACȚIE

Redactor responsabil :

Acad. IORGU IORDAN

Redactor responsabil adjunct :

Prof. univ. ION COTEANU, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România

Membri :

Conf. univ. V. ARVINTE (Iași)
GH. BOLOCAN
VL. DRIMBA
ION GHEȚIE
VALERIA GUȚU-ROMALO
Prof. ION POPESCU
FLORA ȘUTEU — secretar de redacție

Pentru a vă asigura colecția completă și primirea la timp a revistei, reînnoiți abonamentul dv. pe anul 1967.

În țară, abonamentele se primesc la oficiile poștale, agențiile poștale, factorii poștali și difuzorii de presă din întreprinderi și instituții. Comenzile de abonamente din străinătate se primesc la CARTIMEX, Căsuța poștală 134—135, București, Republica Socialistă România sau prin reprezentanții săi din străinătate. Manuscrisele cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență vor fi trimise pe adresa Comitetului de redacție al revistei "Limba română".

ADRESA REDACȚIEI
Str. I.C. Frimu 22
Raionul 30 Decembrie
BUCUREȘTI

APARE DE 6 ORI PE AN

I 8170

ULIM 2014

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XVI 1967 Nr. 3

BIBLIOTECA CENTRALA SIBIU

U IAȘI 2022

S U M A R

Pag.

LIMBA LITERARĂ

G.I. TOHĂNEANU, Sinonimia unor epitete cromatice în poezia lui Eminescu 211
ION GHEȚIE, I. Heliade Rădulescu și selecția cuvintelor românești „clasice" . . 221

ISTORIA LINGVISTICII ROMÂNEȘTI

DAN BUGEANU, Concepția lingvistică a lui Alexandru Cihac 225

VOCABULAR

TH. HRISTEA, Tipuri de etimologie populară 237
ANDREI AVRAM, Note etimologice 253

NOTE ȘI COMENTARII

WITOLD MAŃCZAK (Cracovia — R.P. Polonă), În legătură cu dicționarul de frecvență al limbii române 265
I. RIZESCU, Un manuscris necunoscut al romanului popular *Varlaam și Ioasaf* . . 269
VICTOR VESCU, Un împrumut românesc în sistemul fonologic al graiului sîrbesc din localitățile Petrovosela, Cralovăț și Stanciova, reg. Banat 272

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

G.I. TOHĂNEANU, Studii de stilistică eminesciană, București, Editura științifică, 1965 (*Andrei Nestorescu*) 275
VICTOR VASCENCO, Mic dicționar rus-român, București, Editura științifică, 1966 (*V. Solomon*) 279
FLORIN MARCU—CONSTANT MANECA, Dicționar de neologisme, ed. II, București, Editura științifică, 1966 (*F. Tănăsescu*) 282
Ghid de conversație român-bulgar, Румънско-български разговорник, Sofia-București, Dăržavno izdatelstvo "Nauka i izkustvo"—Editura științifică, 1966 (*Olimpia Guțu*) 284

LR, Anul XVI, nr. 3, p. 209—286, București, 1967

8808

SINONIMIA UNOR EPITETE CROMATICE ÎN POEZIA LUI EMINESCU *

DE

G. I. TOHĂNEANU

C u l o a r e a este una din însuşirile cele mai pregnante ale obiectelor, iar p o l i c r o m i a naturii prilejuieşte ochilor noştri multe clipe de încîntare. Sensibilitatea la jocul de culori, lumini şi umbre care diversifică şi împodobesc chipul firii constituie o trăsătură dominantă a poeziei eminesciene, iar consecinţa ei, în planul lingvistic, va fi frecvenţa epitetelor c r o m a t i c e[1]. Ele se realizează fie prin termeni uzuali, de obicei adjective *(alb* [2], *albastru, galben, negru, roş, verde* etc.*)*, fie prin sinonime parţiale, m e t a f o r i c e. Pentru a exprima pe acestea din urmă, tradiţia literară a veacului recurge la atribute substantivale cu prepoziţii *(de zăpadă, de nea, de ninsoare, de omăt; de argint, de marmură; de aur; de coral, de purpură, de rubin)* sau la adjectivele corespunzătoare — derivate pe teren românesc *(argintiu, argintos; aurit, auriu, auros; pur-*

---

* Cu referire specială la poemul *Călin*.

Pentru citatele din acest articol am recurs la următoarele ediţii:
— Eminescu, *Opere*, I (1939), IV (1952), ediţia Perpessicius;
— I. Heliade Rădulescu, *Opere*, I (1939), ediţia D. Popovici;
— Gr. Alexandrescu, *Opere*, I (1957), ediţia I. Fischer;
— Bolintineanu, *Opere alese*, I (1961), EPL.

După fiecare citat, se indică, între paranteze:
— titlul poeziei numai în cazul textelor eminesciene;
— volumul (cu cifre romane);
— pagina şi, în cazul ediţiilor c r i t i c e (Eminescu, Heliade, Alexandrescu), rîndul.

Marcarea grafică a fluctuaţiilor de accentuare — pe care le prezintă, în vers, anumiţi termeni — aparţine editorilor.

[1] Sugestii interesante la Rosetta del Conte, *La sensibilità cromatica di Eminescu*, în *Omagiu lui George Oprescu*, Editura Academiei R.P.R., 1961, p. 119 şi urm.

[2] Pe lîngă epitetele cromatice exprimate prin adjective „rădăcini", Eminescu recurge la derivatele lor şi la unele forme flexionare nepersonale ale verbelor corespunzătoare: „Două umbre *albicioase*" (*Misterele nopţii*, I 12/11), „roz-*albe*" (*De-aş avea*, I 2/13), „bolta *alburie*" (*De cîte ori iubito...*, I 114/3); „maluri *gălbii*, şese" (*Egipetul*, I 43/3), „icoane sînte şi *îngălbenite*" (*Care-o fi în lume ?*, IV 19/4). În schimb poetul evită — chiar în prima perioadă a creaţiei sale, cînd celelalte derivate sînt mai frecvente — formaţiile diminutivale (*albior, gălbior* etc.), foarte solicitate de înaintaşii săi.

puriu; *rubiniu*, *rubinos* [3]) ori împrumutate direct din rezervorul neologismelor latino-romanice (*argenteu*, *aureu*, *marmoreu*, *purpureu* [4]). De bună seamă, nu toate aceste grupuri de epitete se bucură de acelaşi prestigiu în ochii poetului. Cele din ultima categorie, de pildă, reprezintă tot atîtea apariţii sporadice, care, cu excepţia unuia singur (*marmóreu* [5]), nu depăşesc nivelul ciornelor, al variantelor, al postumelor.

Dintre numeroasele epitete cromatice [6] care dezvoltă, în poezia lui Eminescu, ample serii s i n o n i m i c e, mă voi opri, deocamdată, asupra lui „galben", propunîndu-mi ca, după cîteva observaţii preliminare, să urmăresc, raportîndu-le la conţinut, diferitele sale sinonime precum şi criteriile întrebuinţării lor alternative în poemul *Călin*.

★

Seria care începe cu galben ca termen „neutru" cuprinde, mai întîi, pe *bălai* — sinonim popular — şi pe *blond*, *blondin* — sinonime neologice. Ea se lărgeşte însă considerabil datorită celor parţiale, metaforice [7]: *de aur*, *aurit*, *auriu*, *auros*, *aureu*. Numind aceeaşi însuşire cromatică, obiectivă, fiecare dintre aceste epitete aduce îmbinării în care este încadrat sunetul său distinct.

Cred că este necesar să inserez, aici, o precizare de ordin m e t o d o l o g i c. Scopul cercetării de faţă nu este acela de a analiza toate situaţiile contextuale în care unul sau altul din sinonimele cromatice de mai sus pot fi identificate [8]. Pornesc de la constatarea — care se impune oricui — că, în universul vizual eminescian, „galben" şi substitutele sale îndeplinesc două funcţiuni de bază, prima, raportabilă la un anumit ideal de frumuseţe feminină, iar a doua, la predilecţia poetului pentru peisajul selenar [9]. „Galben" şi toţi ceilalţi termeni ai seriei sînt, prin urmare, determinante ale p ă r u l u i şi epitete, uneori personificatoare,

---

[3] Derivatele adjectivale în *-os* exprimînd, metaforic, nume de culori, erau răspîndite în poezia vremii. Pentru Alexandrescu, luna este un „glob *rubinos*" (I 74/13), iar Heliade evocă „Razele *rubinoase*" ale soarelui la apus (I 178/2). La Eminescu asemenea derivate nu se întîlnesc decît în anii adolescenţei, ulterior numai în variante şi în postume. Singurul care rezistă este *argintos*: expresia „pulbere-*argintoasă*" încheie unul din versurile *Scrisorii IV* (I 152/24).

[4] La Eminescu, adjectivele neologice din acestă categorie îşi păstrează, în majoritatea cazurilor, accentuarea din latină şi italiană.

[5] În *Luceafărul* poetul descrie „*Marmoreele* braţe" ale lui Hiperion.

[6] În studiul său clasic despre *Epitetul eminescian* — reimprimat, recent, în volumul *Despre stil şi artă literară*, Editura tineretului, 1965, p. 159—215 — Tudor Vianu abordează, în treacăt, şi problema epitetelor cromatice (*loc. cit.*, p. 210—211).

[7] Epitetele metaforice sînt, de obicei, determinante c o m p l e x e, implicînd o adevărată reţea de direcţii asociative, dintre care — în cazurile enunţate mai sus — una este cea cromatică. De aceea sinonimia lor cu termenii proprii corespunzători este, bineînţeles, numai p a r ţ i a l ă. Acesta este raportul dintre *de aur* şi „galben", dintre *de argint*, *de zăpadă*, *de marmură* şi „alb" etc.

[8] De pildă: „*galbenele* file" (*Scrisoarea I*, I 130/25 şi *Scrisoarea II*, I 137/3) sau, mai cu seamă, „*galbenul* mormînt" (*Mira*, I 370/18). Această din urmă întrebuinţare a epitetului — prin atmosfera întregului fragment în care el este angrenat — aduce în minte observaţiile lui Bacovia: „Fiecărui sentiment îi corespunde o culoare. Acum, în urmă, m-a obsedat galbenul, culoarea deznădejdii. De aceea ultimul volum poartă titlul *Scîntei galbene*" (la G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, 1941, p. 627; cf. şi Lidia Bote, *Simbolismul românesc*, EPL, 1966, p. 294).

[9] Interpretări subtile în legătură cu Eminescu poet al nopţii — la Constantin Ciopraga, *„Nocturnul" în poezia lui Eminescu* (*Studii eminesciene*, EPL, 1965, p. 289—312).

ale a ş t r i l o r nocturni[10]. De altfel, între pămînt şi cer, între lumea cosmică şi cea terestră, viziunea artistică eminesciană stabileşte zone de contact şi interferenţă cu ajutorul unei duble „punţi" cromatice. După cum „Floarea *albastră*" — în oricare din întruchipările sale — poartă în ochi un crîmpei răsfrînt din „nemarginile"[11] cerului :

„Şi răzimat de spată al zeilor fiastru
Privea-n ochii miresei al cerului a l b a s t r u"
(*Gemenii*, IV 417/155—156),

tot aşa luna este „O regină june, *blondă*[12] şi cu braţe de argint" (*Memento mori*, IV 125/423), petrecută de alaiul stelelor[13], care se împrăştie pe boltă „ca *de aur* sfinte flori" (*Memento mori*, IV 130/594).

La aceste două categorii de situaţii — cele mai semnificative, pe cît se pare — voi circumscrie, aşadar, aria de recoltare a materialului de fapte pe care se întemeiază observaţiile şi concluziile mele.

Oricine cunoaşte, cît de superficial, poezia preeminesciană îşi dă repede seama că nici unul din termenii incluşi în seria de sinonime ale lui „galben" nu a fost introdus în limba poetică a veacului său de Eminescu însuşi. El îi putuse afla pe toţi în operele înaintaşilor săi — de pildă, la Bolintineanu, care izbuteşte, uneori, să întrunească, în spaţiul îngust al unui singur distih, trei din epitetele înşirate mai sus :

„Şi ochii ei albaştri, şi genele-i *blondine*,
Şi faţa-i *bălăioară*, şi părul-i *auros*"
(I 289)

Dimpotrivă, se poate afirma că Eminescu simplifică seria, renunţînd la unele sinonime *(bălan, plăviţ, plăviu)* şi la formaţiile diminutivale *(bălăior, gălbior)*, care — destul de răspîndite, mai ales la sfîrşitul versurilor, în poezia populară — beneficiau de toată solicitudinea poeţilor vremii[14].

---

[10] Asocierea celor două situaţii — chiar dacă epitetul nu apare decît o singură dată — este caracteristică pentru Eminescu :

„Ea se uită... *Părul-i galben*,
Faţa ei lucesc în *lună*"
(*Crăiasa din poveşti*, I 73/25—26).

[11] Cuvîntul aparţine poetului însuşi, care îl întrebuinţează în două versuri succesive din *Povestea magului călător în stele*, pentru a sugera posibilităţile ilimitate ale minţii omeneşti : „*nemargini* de gîndire", „aste mari *nemargini*" (IV 161/327—328). Cîteva versuri mai jos, aceeaşi idee este redată printr-o expresie mai apropiată de tiparele limbii comune : „*nemărginire* de gînd" (v. 334).

[12] Cf. : „Luna înspre ea îndreaptă pasuri luminoase-ncete,
Diadem de topiţi aştri arde-n *blondele* ei plete"
(*Memento mori*, IV 126/439—440).

[13] Cf. : „Stelele în cîrduri *blonde* pe regină o urmează"
(*Memento mori*, IV 126/445).

[14] La Bolintineanu, în poezia *Făt-frumos*, întîlnim asemenea versuri :

„De-aş avea o fetişoară
Cu cosiţe *gălbiori*,
Rumenă şi *albioară*
. . . . . .
Rumenă şi *albuliţă*
Şi cu perii *bălăiori*"
(I 108—109).

Printre formele pe care Eminescu le omite chiar şi în primele sale poezii, deşi le putuse afla la poeţii anteriori, menţionez gerunziul *gălbenind*, identificabil la Bolintineanu :

„Pe munţi, regina nopţilor
Păruse *gălbenindă*"
(I 95).

Dar, chiar în cadrul seriei astfel simplificate, poetul operează, în perspectiva evoluției mijloacelor sale artistice, o selecție riguroasă.

Dintre epitetele n e m e t a f o r i c e, neologismele — *blond*, *blondin* — apar, cu o anumită stăruință, numai în prima perioadă a creației eminesciene: „bucle... *blondine*" (*La Heliade*, I 17/9), „Al ruinei geniu *blond*" (*Lidia*, IV 6/16), „demon cu ochi mari, cu părul *blond*" (*Venere și Madonă*, I 30/48), „Ea? o fiică e de rege, *blondă*-n diadem de stele" (*Înger și demon*, I 52,49). Ulterior, neologismul este „atenuat" de calitatea comparației: „fecioară *blondă* ca spicul cel de grîu" (*Strigoii*, I, 92/56). În *Memento mori*, *blond* este epitet al lunii [15], într-un context în care substantivul determinat se află la plural: „cîrduri lungi de *blonde* l u n e" (IV, 121/328). În creațiile antume tîrzii, epitetul poate fi încă semnalat, dar cu totul sporadic: „Peste capul *blond* al fetei zboară florile ș-o ploaie" (*Scrisoarea IV*, I 154/59).

De o anumită frecvență, în anii debutului, se bucură *galben*, încadrîndu-se firesc, ca determinant al aștrilor nocturni, în peisajul eminescian: „*galbena stelă*" (*Amicului F. I.*, I 27/31), „*galbena* steauă" (*Nu e steluță*, IV 8/10), „*galbena*... față" a lunii (*Horia*, IV 7/4). Deși după 1870 frecvența lui, cel puțin în rîndul poeziilor antume, se restrînge, îl regăsim totuși, pe alocurea, mai cu seamă ca epitet al părului: „Fruntea albă-n părul *galben*/ Pe-al meu braț încet s-o culci" (*Dorința*, I 75/13—14), „Viță... *galbenă* de păr" (*Pajul Cupidon*, I 108/16).

Din categoria epitetelor nemetaforice, cel preferat de Eminescu, în anii marilor sale biruințe poetice, este, fără îndoială, sinonimul popular *bălai*. El cumulează funcțiunea de determinant cromatic al p ă r u l u i, cu aceea de epitet personificator al l u n i i:

„Din valurile vremii, iubita mea, răsai,
Cu brațele de marmur, cu părul lung, *bălai*"
(I 213/1—2);

"Luna... luna iese-ntreagă, se înalț-așa, *bălaie*
Și din țărm în țărm durează o cărare de văpaie"
(*Scrisoarea IV*, I 154/49—50).

Stăruie, în mintea tuturor, chemarea lui Hiperion (I 172/137—138):

„O vin, în părul tău *bălai*
S-anin cununi de stele"

rămasă, pînă la urmă, fără ecou:

„Miroase florile-argintii
Și cad, o dulce ploaie,
Pe creștetele-a doi copii
Cu plete lungi, *bălaie*"
(I 179/369—372).

[15] Personificarea lunii — văzută ca „o regină tînără și *blondă*" (*Miradoniz*, IV 93/41 și urm.) — constituie o imagine predilectă a poetului nostru.

Faptul că epitetul în discuție încheie, de obicei, versul, iar, uneori, chiar strofa — asigurînd rime „pline" — îi sporește, prin pauza impusă de consumarea unităților metrice respective [16], prestigiul stilistic. În *Lasă-ți lumea...*, epitetul punctează însă sfîrșitul întregii poezii, prelungindu-și astfel, dincolo de hotarul versului final, rezonanța, amplificată de poziția sub accent a vocalei de maximă apertură (*á*). Iată ultima strofă:

„Numai luna printre ceață
Varsă apelor văpaie
Și te află strînsă-n brațe,
Dulce dragoste *bălăie*"

(I 210/49—52).

Grupa sinonimelor metaforice însumează — așa cum am avut deja prilejul să amintesc — pe (*de*) *aur*, *aurit*, *auriu*, *auros*, *aureu*. O primă precizare se impune: cu excepția lui (*de*) *aur*, toate celelalte — al căror uz fusese consfințit de tradiția literară preeminesciană — dispar din creațiile antume ale maturității. Identificabil chiar în prima poezie publicată de Eminescu („pleiada-ți *auroasă* și senină", *La mormîntul lui Aron Pumnul*, I 1/3), *auros* alternează cu *auriu* în *Misterele nopții* (I 13—14, vv. 1 și 31). Ambele epitete se află la început de vers, determinînd același substantiv (*stele*). Alternanța lor nu se explică prin presiunea rimei — strofele poeziei au o asemenea structură, încît primul vers, adică tocmai acela în care ambele epitete figurează, este „stingher", nerimînd cu nici unul din celelalte — ci prin dorința tînărului poet de a valorifica posibilitățile sinonimice ale limbii, de a cunoaște cît mai temeinic virtualitățile ei sonore și expresive.

Participiul adjectiv *aurit* este întrebuințat destul de rar, în postume. Îl putem afla, ca determinant al părului, în episodul Daciei din *Memento mori* — printre trăsăturile din care se alcătuiește portretul zînei Dochia: „Pe-umăr gol doniță albă — stemă-n *părul aurit*" (IV 128/534).

Cît despre *aureu*, ca și alte formații analoge [17], Eminescu îl găsise în *Michaida* lui Heliade: „Iar somnul învîrtise *aùreea* sa veargă" (I 211/384), „vasul ei cel sacru/ Se leagănă ușure pe-*aùreea-i* catenă" (I 215/475). În poezia eminesciană acest latinism savant nu are acces decît în postume: „*áurea* speranță" (*Mira*, I 373/156), „părul cel de-*aùree* [18] mătasă" (*Memento mori*, IV 127/482).

Abia dacă mai este necesar să adaug că, dintre epitetele metaforice, (*de*) *aur* este cel preferat de poet. Luna este „copila cea *de aur*, visul

---

[16] Cu privire la raportul dintre vers — ca unitate metrică și „vizuală" — și unitățile „de lectură", vezi considerațiile lui Jean Cohen, *La structure du langage poétique*, Flammarion Éditeur, Paris, 1966, p. 57 și urm.

[17] Derivatele adjectivale în *-eu* (cu accentul, de obicei, pe rădăcină) abundă în textul *Michaidei*, făcînd parte din recuzita stilului „înalt". Poetul evocă, astfel, „negrul sînge" al „tiranilor *purpùrii*" (I 200/22), „naltul vîrf *carpàteu*" (I 211/363), „ochii *cerùlei*" ai prințului (I 213/460) și chiar "O pelerină neagră/De *samurèe* piele" (I 231/422—423). Cele mai multe sînt împrumuturi din latinește, cîteva par a fi fost introduse de Heliade însuși. Cu excepția lui *samurèu*, accentuat — din necesități metrice — pe sufix, celelalte, așa cum am arătat, poartă accentul pe rădăcină.

[18] Metrica îl obligă pe poet să alterneze pe *áu-* (diftong) cu *a-ù*(hiat) în cadrul aceluiași cuvînt.

negurii eterne" (*Scrisoarea IV*, I 154/52), iar îmbinarea „păr *de aur*[19] moale" este familiară oricărui cititor al poeziei eminesciene. Mai puțin cunoscut este însă un vers din *Memento mori*, în care metafora este totală :

„*Aurul pletelor* strecoară prin mînuțele-i de ceară"

(IV 127/484).

Acest tip de structură metaforică este reluat și dezvoltat într-un pasaj semnificativ din *Odin și poetul* :

„Și nu te temi că *aurul din plete*-ți
Se va topi în stele — și că păru-ți
Amestecat cu ele-ar străluci
În noaptea-albastră a acestei lumi"

(IV 108/207—210).

Preferința poetului pentru epitetul (*de*) *aur* — în comparație cu derivatul adjectival corespunzător *auriu* — este de netăgăduit. Care să fie însă explicația randamentului stilistic superior al epitetului exprimat prin substantiv? Numind obiectul însuși, epitetul substantival are un caracter mai p l a s t i c, mai ușor „reprezentabil" decît cel adjectival, a cărui concreteță se subțiază prin derivare. Reprezentarea obiectului posesor al unei însușiri care se înscrie în planul vizualității se realizează nemijlocit prin epitetul substantival și mijlocit prin cel adjectival, iar metafora, implicită amîndurora, are un grad mai mare de transparență în cazul celui dintîi. Pe de altă parte, valorificînd cu precădere pe cea cromatică, epitetul *de aur* însumează și alte nuanțe — „bogăție", strălucire, densitate, valoare — mai mult sau mai puțin difuze, pe care contextul are darul să le actualizeze[20]. Din mănunchiul acestor sugestii latente, derivatul adjectival selectează și izolează una singură, celelalte rămînînd „neactualizate". *Auriu* înseamnă, așadar, „ca aurul", dar numai în ceea ce privește c u l o a r e a (vezi DL). Rezultă de aci că *auriu* este un epitet s i m p l u, în timp ce *de aur* ni se învederează ca unul încărcat cu valori stilistice m u l t i p l e, angajînd gîndirea și imaginația noastră pe diferite direcții asociative, care, în receptarea enunțului poetic, se interferează.

*

În lumina acestor considerații — prea lungi ca să mai poată fi numite „preliminare" — îmi propun să examinez, în a doua parte a articolului, seria sinonimelor în discuție, așa cum este reprezentată în

[19] Iată, între multe alte exemple posibile, portretul zînei Miradoniz — sugestiv și prin faptul că epitetele cromatice, exprimate prin termeni proprii sau metaforici, revin cu o remarcabilă stăruință

„Trece albă, dulce mlădioasă, june
Albă, ca neaua noaptea, *păru-i de aur*
Lin împletind în crinii mînilor,
Ivind prin haina albă membri-angelici,
Abia călcînd podul cel lung cu-a ei
Picioare de omăt, zîna Miradoniz"

(IV 95—100).

[20] Observații asemănătoare prilejuiește epitetul substantival în cunoscutul vers din Călin : „de treci codri *de aramă*..."

Călin. Dintre componenții ei apar în acest poem patru și anume : *galben, bălai, de aur, (ca) de peteală* [21]. Lectura atentă a textului prilejuiește constatarea că distribuția și alternanța lor nu sînt accidentale, ci raportabile la procedeele compoziționale diferite, care — ele însele — alternează de-a lungul poemului.

Distingem mai întîi un amplu strat narativ: situîndu-se, oarecum, „în afara" evenimentelor, poetul relatează la persoana a III-a, ca martor ocular, substanța narațiunii sale. În fragmentele acestea podoabele discursului poetic își etalează întreaga lor strălucire. Printre ele înregistrăm și cele două epitete metaforice ale părului — *de aur* și *(ca) de peteală* — care nu depășesc niciodată limitele stratului narativ. Întrebuințarea lor se mărginește, așadar, la zonele stilistice mai „înalte" ale poemului, în cadrul cărora expunerea abandonează tonul scăzut și intim al conversației uzuale. Iată și textele :

„Răsfiratul *păr de aur* peste perini se-mprăștie"
(I 79/25) ;

„Drept în creștet o sărută pe-al ei *păr de aur* moale"
(I 84/195) ;

„La pămînt mai că ajunge al ei *păr de aur* moale"
(I 85/228) ;

„Ea-și acopere cu mîna fața roșă de sfială,
Ochii-n lacrimi și-i ascunde într un *păr ca de peteală*"
(I 82/105—106).

Pe alocurea, capacitatea de „obiectivare" a poetului slăbește. Furat de învîrtejirea sentimentelor și a emoțiilor, el simte nevoia de a-și admonesta eroii : „O, tu crai cu barba-n noduri..." (I 83/134). Povestind amărăciunea copilei însingurate, Eminescu începe acest episod la persoana a III-a, dar, după numai două versuri, adoptă formula expunerii adresate [22] :

„S-au făcut ca ceara albă fața roșă ca un măr
Și atîta de subțire, să o tai c-un fir de păr.
Și cosița ta *bălaie* o aduni la ochi plîngînd,
Inimă făr' de nădejde, suflete bătut de gînd"
(I 82/107—110).

Așa cum se poate constata, schimbarea tehnicii compoziționale apropie tonul expunerii de acela, familiar, al dialogului, chiar dacă nu este vorba de o replică propriu-zisă. Una din consecințe va fi — în problema care ne interesează — renunțarea la epitetul metaforic *de aur* și opțiunea

[21] Cf. DL : „Mănunchi de fire lungi de metal de culoarea *aurului* sau a argintului..."

[22] Tudor Vianu recurge, nu o dată, la acest epitet pentru a caracteriza tehnica de compoziție a multora dintre poemele argheziene din ciclul *Cîntare omului* (vezi, de pildă, *Arghezi poet al omului*, EPL, 1964, p. 139).

pentru sinonimul popular *bălai*, mai potrivit cu noile condiţii contextuale.

Acelaşi epitet revine pe buzele personajelor [23], de pildă atunci cînd Călin îndreaptă către fata de împărat, care se află de faţă, cuvintele iubirii sale :

„Cînd pierdută razimi fruntea de-arzătorul meu obraz,
Părul tău *bălai* şi moale de mi-l legi după grumaz,
Ochii tăi pe jumătate de-i închizi, mi-ntinzi o gură,
Fericit mă simt atuncea cu asupra de măsură"

(I 82/95—98).

O ipostază a dialogului este şi aceea a monologului interior. Privindu-se în „păretele de-oglinzi", fata de împărat are revelaţia propriilor sale farmece, pe care şi le destăinuie sie însăşi. Sentimentul delicat de sfială care o împresoară în acele clipe („Şi atunci *de sfiiciune* mi-iese sîngele-n obraz") o determină să aleagă, pentru graţiosul său „autoportret", epitetele cele mai puţin înflorite :

„Şi mă-mbrac în *părul* ***galben*** ca un strai uşor ţesut"

(I 80/65).

Alternanţa *galben/ bălai/ / de aur / (ca) de peteală* în poemul *Călin* poate fi deci raportată nu numai la intenţia — firească şi ea — de evitare a monotoniei, ci şi la unele trăsături ţinînd de contextul lingvistic şi situaţional [24] în care cei patru termeni apar. *Galben* şi *bălai* sînt identificabili doar în fragmentele dialogate (în sensul strict sau larg al cuvîntului), care comportă solicitarea unor elemente lexico-stilistice apropiate de ambianţa destinsă a conversaţiei. Dimpotrivă, în pasajele narative, unde tonul se înalţă şi se împodobeşte, ne întîmpină epitetele metaforice *de aur* şi *(ca) de peteală*. Cele patru sinonime se grupează astfel simetric, două cîte două : de o parte, termenii proprii — folosiţi numai în stratul dialogat — de alta, cei metaforici — întrebuinţaţi numai în naraţiune.

Sinonimia acestor patru termeni exprimînd, toţi, aceeaşi însuşire cromatică, precum şi succesiunea lor alternativă în funcţie de anumite criterii — pe care am încercat să le delimitez mai sus — sînt edificatoare pentru sensibilitatea lingvistică a lui Eminescu şi pentru strădaniile poetului de a obţine mijloace mobile şi nuanţate de exprimare, racordate pe deplin la conţinutul enunţului poetic.

Se confirmă, prin urmare, şi cu acest prilej, caracterul destul de neomogen al noţiunii de „limbaj poetic". Tendinţa acestui limbaj de a

[23] „Statistic vorbind, lirica rolurilor este puţin reprezentată în poezia lui Eminescu. Ea nu este însă cu totul absentă. Eminescu nu mărturiseşte numai sentimentele sale, dar şi pe ale lui Călin şi ale fetei de împărat, ale lui Cătălin şi ale Cătălinei..." (Tudor Vianu, *Atitudinea şi formele eului în lirica lui Eminescu*, SLR, p. 305).

[24] Disocierea nuanţată dintre contextul lingvistic şi cel situaţional, la Tatiana Slama-Cazacu, *Limbaj şi context*, Editura ştiinţifică, 1959, p. 295 şi urm.

se îndepărta de vorbirea uzuală — diferențiindu-se de ea și, într-o anumită măsură, opunîndu-i-se printr-un ansamblu de particularități puternic individualizatoare — poate fi oricînd contrariată de o serie întreagă de factori, de pildă, de simpla modificare a tehnicii „compoziționale", care — așa cum aș dori să fi reieșit din analiza întreprinsă — reclamă, în poemul *Călin*, s t r a t i f i c a r e a unor epitete cromatice aflate în raport de sinonimie.

Resursele expresive ale limbii, pe de o parte, spiritul selectiv al poetului, pe de alta, oferă cercetătorului angajat într-o asemenea investigație prilejul unor disocieri utile.

I. HELIADE RĂDULESCU ŞI SELECŢIA CUVINTELOR ROMÂNEŞTI „CLASICE"

DE

ION GHEŢIE

Cînd, în 1836—1839, I. Heliade Rădulescu îşi expunea opiniile privitoare la unificarea limbii române literare şi recomanda drept model limba cărţilor bisericeşti, el avea în vedere şi graiurile populare vorbite în timpul său. Noua κοινή românească urma să fie un amalgam de fonetisme, forme şi cuvinte din diverse unghiuri ale ţării, selecţionate după criterii riguroase, dintre care cel mai important şi singurul cu adevărat decisiv era cel al latinităţii [1]. Legislatorii codului viitoarei limbi literare urmau, aşadar, să aleagă din graiuri acele elemente „clasice" din înmănuncherea cărora, pe temelia limbii bisericeşti, urma să se înalţe edificiul ideal al limbii literare. Primele exemple despre ceea ce era „clasic" în limbă ni le dă chiar Heliade. După părerea lui, limba literară trebuia să accepte pe *aud* şi *vin*, din graiurile moldoveneşti, renunţînd la formele iotacizate, pe *cîne*, *mîne*, *pîne* (scrise *câne*, *mâne*, *pâne*) din aceleaşi graiuri, precum şi din Transilvania, rostirea moale a consoanelor *s*, *z*, *ţ*, uzuală în Muntenia (şi nu fonetismul din celelalte graiuri dacoromâne cu *s*, *z*, *ţ* duri) şi aşa mai departe [2]. După ce pledează pentru acceptarea formei bănăţeneşti de imperfect în *-u (făceau)*, scriitorul român se ocupă de o altă particularitate bănăţenească, la fel de îndreptăţită să intre în limba comună a tuturor românilor: „românii iar îndeobşte zic şi scriu: ştiu, vorbeşti, naşte", spune Heliade, „şi bănăţenii în parte zic: sciu, vorbesci, nasce şi zic mai bine căutînd la rădăcina vorbei" [3].

Motivul pentru care pronunţarea bănăţenească trebuia sancţionată drept literară nu e greu de ghicit. „Căutînd la rădăcina vorbei", aflăm formele latineşti corespunzătoare: *scire*, *nascere* şi sufixul verbal

---

[1] Puncte de vedere asemănătoare, dar mult mai sumar enunţate, găsim, înaintea lui Heliade, la Şincai, Maior şi la Budai-Deleanu.

[2] Vezi, pe larg, I. Heliade Rădulescu, *Opere*, ed. D. Popovici, vol. II, Bucureşti, 1943, p. 212—244; *Scrisoare la d. căminarul C. Negruţţi*, în CAS, periodul I, ed. II, p. 366—371; *Literatură*, în CR, X, 1839, nr. 122, p. 417—420; vezi şi observaţiile lui Heliade pe marginea opiniilor lui Săulescu în CR, X, 1839, nr. 123, p. 421—424; nr. 124, p. 425—428; nr. 126, p. 433—436; nr. 127, p. 437—442.

[3] CAS, periodul I, ed. II, p. 370.

-isco mult mai ușor decît în cazul cînd am examina formele cu *sc* + *e*, *i*, trecut la *șt* (*știu*, *naște* etc.). Existau însă asemenea fonetisme „clasice" la bănățenii contemporani cu Heliade? Se găsea în Banatul anilor 1800 o arie, cît de redusă, în care să se conserve vechea rostire *sč* a grupului latin *sc* urmat de vocale prepalatale? Examenul atent al monumentelor de limbă din Banat, începînd cu *Palia de la Orăștie* și *Cartea de cîntece* atribuită lui Pavel Tordași și pînă la textele redactate spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea ne arată, fără putință de îndoială, că în Banat, ca și în restul țării, grupul *sc* trecuse la *șt*, cînd era urmat de vocalele *e* și *i*.

Și totuși Heliade nu plătea, în acest caz, tribut fanteziei sale, altminteri înaripată, căci, dacă deschidem scrierile unor autori bănățeni de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și din prima jumătate a celui următor, vom întîlni în ele grafiile cu *sc*. Iată cîteva exemple : *ceresci* (Iorgovici, *Observații*, 1799, p. V.), *crescia* (*id.*, *Calendar*, 1794, p. 31), *cunoscințele* (Bojincă, *Respundere desgurzătoare*, 1828, p. 14), *pasce* (Iorgovici, *Observații*, 1799, p. 1), *poftesce* (Țichindeal, *Fabule*, 1814, p. 102), *răpesci* (*id.*, *ib.*, p. 54), *a sci* (Iorgovici, *Calendar*, 1794, p. 1), *scia* (Bojincă, *Respundere desgurzătoare*, 1828, p. 31), *sciința* (*id.*, *ib.*, p. 14) etc.

Grafiile apar, după cum se vede, la scriitori cunoscuți prin latinismul lor (Iorgovici, Bojincă și chiar Țichindeal), ceea ce le face suspecte de contrafacere etimologizantă. Explicația e posibilă și ea nu poate fi respinsă, chiar dacă o grafie ca *părtălesce*[4], notată într-o scrisoare din 1816 a unei persoane căreia nu i se pot atribui tendințe latinizante, pare a arunca o umbră de îndoială asupra unei atari presupuneri, și aceasta cu atît mai mult cu cît *sce* apare într-un cuvînt de altă origine decît cea latină. Vom vedea îndată în ce măsură ea corespunde adevărului.

După părerea noastră, grafiile cu *sc* reflectă un fapt de limbă bănățenesc și anume palatalizarea dentalei *t* în stadiul *ć*. Se știe că, în Banat, dentalele *d* și *t* s-au palatalizat, ajungînd, sub influență sîrbească, la stadiile *đ* respectiv *ć* (*đes*, *vr̥đe*, *mă ćem*, *păreće*). Fenomenul apare notat în texte bănățenești neliterare de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și din secolul următor. Într-o notiță scrisă în Nerău, după 1777, prepoziția *de* apare scrisă *ge* : *înduratu-s-au Eremie Fumor ge au cumpărat alt triod* (Cotoșman, *Nerău*, V, p. 552). În aceeași localitate a fost redactată o altă însemnare, posterioară anului 1808, în care am notat de asemenea trecerea lui *d'* la *đ* în prepoziția *ge* (*id.*, *ib.*, p. 555). Cît privește trecerea lui *t'* la *ć* atestările sînt mai tîrzii, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea[5], totuși e de presupus, ținînd seama și de evoluțiile lui *d'* la *đ* și a lui *k'* la *ć*[6], că și această dentală ajunsese la o africată încă din jurul anului

[4] Vezi C. Bodea, *Moise Nicoară (1784—1861) și rolul său în lupta pentru emanciparea național-religioasă a românilor din Banat și Crișana*. Partea I (—1825), Arad [1943], p. 211 (scrisoare din Aradul vechi).

[5] Cornereva, 1863 : *cinos* (pentru *tinos* "noroios" ; IPB, p. 72), Pecenișca, după 1869 : *cerce* (pt. să *certe* ; IPB, p. 89).

[6] Din anii 1815—1825 datează grafia *răcie* (=răchie), notată în regiunea Aradului și a Banatului nordic (C. Bodea, *op. cit.*, p. 432, glosar). Trecerea lui *k'* la *ć* (prin stadiul *t'*) s-a făcut paralel cu evoluția dentalei *t'* la aceeași africată ; vezi I. Pătruț, *Velarele, labialele și dentalele palatalizate*, în DR, X, partea II, p. 303—304 : "toate formele cu africată, ca *oć*, *rărunće*, *ureće*, *genunće*, *undžie* (*undže*), *îndžit*, *sudžit*, *pćele*, *ćept*, *ćipăi*(*esc*), *pćiș*, *bărdž*, *obdžală*) etc. din partea de nord a ariei graiului bănățean sînt rezultatul evoluției comune a postpalatalelor *k'*, *g'* și a labialelor *p*, *b*, paralel cu dentalele corespunzătoare".

1800, dacă nu mai devreme (stadiile *d'* şi *t'* sînt atestate, în texte româneşti, de la sfîrşitul secolului al XVII-lea)[7].

Fiind dovedită evoluţia dentalelor *d* şi *t* la *đ* respectiv la *ć* în Banat în prima jumătate a secolului al XIX-lea, înseamnă că, în mod normal, cuvinte cu *şt* în rădăcină sau în terminaţie ajunseseră să se pronunţe cu *şć*; deci: *cereşći*, *cunoşćinţe*, *paşće*, *şćie* etc. Se revenise, aşadar, la rostirile mai vechi, anterioare trecerii lui *şć* la *şt*, adică la rostiri pseudoetimologice, refăcute, în fond, sub influenţă sîrbească. Asemenea pronunţări îi erau cunoscute şi lui Heliade nu numai din scrierile, ci şi din rostirea bănăţenilor („...şi bănăţenii în parte zic..."). Reproducerea lor în scris o făcea inexact, influenţat şi de grafia textelor bănăţeneşti: *sciu*, *nasce* (cu *s*, nu cu *ş*). *Ściu*, *nasće* ar putea deriva din *şćiu*, *naşće*, prin diferenţiere consonantică, dar asemenea pronunţări n-au fost notate în localităţile din Banatul de astăzi. Le putem totuşi explica, admiţînd că Iorgovici, Bojincă şi Ţichindeal au „ajustat" în scris pronunţarea locală după modelul latin: *naşćere* era mai aproape de lat. *nascere* decît *naştere*, dar *nascere* era identic cu el. Ei reproduceau în scris o particularitate fonetică regională (palatalizarea dentalelor), dar nu peste tot, ci numai acolo unde se realiza prin ea o apropiere mai mare de etimonul latin. În nici un caz ei n-ar fi consimţit să scrie *ce bat* (= te bat), *mă cem* (= mă tem) sau *ges* (= des). În asemenea situaţii, ei urmau tradiţia limbii scrise bisericeşti, care se dovedea excelentă, căci reproducea consoanele originare; o părăseau însă nu peste mult, pentru a acorda credit unor fonetisme regionale care conduceau spre formele „clasice". Ei erau astfel heliadişti „avant la lettre", premergători ai marelui literat român, pe a cărui masă de lucru cărţile bănăţenilor Iorgovici şi Ţichindeal s-au aflat întotdeauna la loc de onoare.

Cît priveşte pe Heliade, el va fi pus, cîteva decenii mai tîrziu, în situaţia de a da certificat de „clasicitate" unui fonetism „corupt" sau „barbar", şi aceasta nu cu mult înainte de a rosti, cu vocea lui de profet, oraţia funebră a slavonismului. Căci, oricît ar fi reînviat imaginea clasicelor cuvinte latine, rostirile bănăţeneşti cu *şć* erau urmarea nemijlocită a unei înrîuriri slave.

ABREVIERI

Iorgovici, *Observaţii* = P. Iorgovici, *Observaţii de limba românească*, Buda, 1799.

Iorgovici, *Calendar* = *Calendariu la anul de la naşterea lui Hristos, 1794* Viena, 1794.

Bojincă, *Respundere* = D. Bojincă, *Respundere desgurzătoare la cîrtirea cea în Hale în anul 1823 ... făcută*, Buda, 1828.

Ţichindeal, *Fabule* = D. Ţichindeal, *Filosoficeşti şi politiceşti prin Fabule moralnice învăţături*, Buda, 1814.

IPB = N. Iorga, *Observaţii şi probleme bănăţene*, Bucureşti, 1940.

Cotoşman, *Nerău*, V = Gh. Cotoşman, *Din trecutul Banatului. Comuna şi bisericile din Nerău*, cartea V, Timişoara, 1935.

---

[7] În textele latineşti din Transilvania şi Banat, fenomenul pare a fi atestat încă din veacul al XV-lea; vezi E. Petrovici, *Repartiţia graiurilor dacoromâne pe baza Atlasului lingvistic român*, în LR, III, 1954, nr. 5, p. 16.

CONCEPȚIA LINGVISTICĂ A LUI ALEXANDRU CIHAC

DE

DAN BUGEANU

1. Despre Alexandru Cihac s-a scris mult în lingvistica românească dar aproape întotdeauna cercetarea s-a limitat la considerații asupra defectelor și calităților *Dicționarului* etimologic. Numele său mai este citat în legătură cu celebra și incorecta sa statistică a cuvintelor limbii române, pe baza căreia B. P. Hasdeu a ajuns la concluzia că Cihac ar fi susținut originea slavă a limbii române. Această afirmație a creat despre A. Cihac o impresie cu totul falsă. Examenul critic al lucrărilor sale arată că afirmațiile lui Hasdeu erau nedrepte și că, mai mult decît atît, A. Cihac avea o concepție lingvistică unitară și înaintată.

2. A. Cihac considera limba un tot organic : „Limbile sînt ca plantele, — spune el —, acțiunea timpului asupra lor nu se poate îndrepta"[1]. Omul nu poate determina evoluția acestui organism : „tot așa de puțin stă în puterea cuiva — adaugă el — de a întoarce limba înapoi, cît ar preface cineva un stejar bătrîn într-un copăcel"[2]. Atît ideile cît și comparațiile cu fapte din regnul vegetal sînt semnificative pentru stabilirea concepției lui Cihac. El a fost unul dintre reprezentanții naturalismului în lingvistica românească. „Aproape toți (lingviștii naturaliști — *n. n.*) — se arată în *Scurta istorie a lingvisticii* — au considerat că lingvistica trebuie inclusă printre științele naturii și că limba este un organism natural, pentru că se dezvoltă după legi pe care omul nu le poate modifica"[3]. Acad. Iorgu Iordan arată că naturaliștii aduceau în lingvistică „o idee justă în fond, aceea a obiectivității fenomenelor lingvistice, independent de voința și chiar de conștiința oamenilor, o apropiere de procesele fiziologice (ca circulația sîngelui de pildă), care de asemenea nu pot fi determinate, nici oprite de oameni"[4]. Deși Cihac n-a lăsat nici o lucrare cu caracter teoretic, există numeroase paragrafe în opera sa în care

[1] A. Cihac, *Despre cîteva cuvinte din Rabelais*, în "Convorbiri literare", X, 1876—1877, p. 26.

[2] *Ibidem*.

[3] Al. Graur, L. Wald, *Scurtă istorie a lingvisticii*, ed. a II-a, București, 1965, p. 47.

[4] Iorgu Iordan. *Lingvistica romanică. Evoluție. Curente. Metode*, București, 1962, p. 20.

se ivesc principalele idei ale naturalismului lingvistic : a) limba este un organism asemenea celor din natură ; b) ea se dezvoltă asemenea tuturor fenomenelor din natură ; c) această dezvoltare se face după anumite legi ; d) omul nu poate determina în nici un fel desfășurarea acestui proces.

Reprezentant al filozofiei materialiste vulgare, naturalismul lingvistic preia din științele naturii importantele rezultate ale darvinismului. El pune în discuție unele idei înaintate, ca ideea unității organice, ideea evoluției limbii sau ideea de lege. Recunoaștem însă și unele limite ale acestei concepții. Interpretarea fenomenelor lingvistice ca fenomene fizice înseamnă, pe de o parte, e adevărat, o concepție obiectivă, care duce la formularea unor legi și la constituirea științei limbii, dar pe de altă parte rupe legătura dintre limbă și societate. Cu toate limitele sale, naturalismul lingvistic reprezenta, prin caracterul său materialist, o poziție mai avansată, la vremea aceea, decît cea a latiniștilor. De formație idealistă, aceștia își închipuiau că limba depinde de voința oamenilor și cereau înlăturarea cuvintelor de altă origine, pentru a se ajunge la puritatea limbii latine. Cihac combate erorile latiniste de pe pozițiile unei școli cu vederi înaintate. Ca și latiniștii, el este convins de latinitatea limbii noastre, dar nu admite înlăturarea din limbă a cuvintelor de altă origine. Acest fapt ar fi venit în contradicție cu concepția sa asupra limbii ca fenomen organic, a cărui evoluție este determinată de legi independente de voința oamenilor.

Este foarte probabil, astfel, că statistica sa nu s-a sprijinit pe nici un calcul al materialului din *Dicționar*, ci a fost oferită ca argument împotriva denaturării limbii române, prin înlăturarea unei părți importante a lexicului.

3. Luînd ca premisă statistica lui Cihac, în care, după cum se știe cuvintele slave apar într-o proporție mai mare decît cele latine, Hasdeu a dedus că pentru Cihac „limba română este un dialect neo-slavic"[5]. În realitate, Hasdeu nu are dreptate. Cihac n-a afirmat niciodată acest lucru. La această concluzie a ajuns și M. Seche, arătînd că declarația categorică a lui Hasdeu că limba română ar fi pentru Cihac „un dialect neo-slavic" trebuie considerată lipsită de orice temei[6]. În mod foarte ciudat afirmația lui Hasdeu a fost preluată de mulți lingviști români[7]. Astăzi ea nu mai poate fi acceptată. Autorul statisticii nu numai că nu ajunsese la concluzia pe care i-o atribuia Hasdeu, dar susținuse cu hotărîre, de nenumărate ori, latinitatea limbii noastre. Și mai ciudat este faptul că Hasdeu n-ar fi trebuit să caute prea mult pentru a întîlni aceste afirmații, ci ar fi fost suficient să deschidă prima pagină a *Dicționarului etimologic* unde Cihac scria limpede : „La langue *daco-romane* est sortie, comme ses sœurs les autres langues romanes, de cette *lingua rustica* (sublinierile lui Cihac —*n. n.*) que les conquérants romains ont apportée avec eux"[8].

---

[5] B.P. Hasdeu, *Principie de lingvistică*, București, 1881, p. XI.

[6] Mircea Seche, *Schiță de istorie a lexicografiei române*, I, București, 1966, p. 106.

[7] „Curios este doar faptul că, deși evident nedrept, reprosul lui Hasdeu s-a perpetuat pînă tîrziu și a fost acceptat, într-o formă sau alta, de numeroși lingviști români" (Mircea Seche, *op. cit.*, p. 106).

[8] A. Cihac, *Dictionnaire d'étymologie daco-romane. Eléments latins*, Francfort a/M, 1870, p. VIII.

În mod obiectiv, Hasdeu ar fi putut constata cel mult o contradicție între statistică, pe de o parte, și părerile despre limbă ale adversarului său, pe de altă parte.

După cum se va vedea, însă, concepția lui Cihac exclude posibilitatea acestei contradicții.

4. Pentru a înțelege exact raportul dintre ideea latinității limbii române și rezultatele aparent contradictorii ale statisticii în concepția lui Cihac, trebuie să ne referim la o problemă foarte dezbătută la vremea aceea, problema limbilor amestecate, care a împărțit pe lingviști în două mari grupuri: unii care considerau că nu există limbi mixte, alții care erau de părere că orice limbă este rezultatul unui amestec a două sau mai multe limbi[9].

Doi mari lingviști, Max Müller și Franz Miklosich, au exercitat o puternică influență asupra lui Cihac.

Max Müller, lingvist german, care a profesat mai mult la Oxford în a doua jumătate a secolului trecut, era unul dintre principalii reprezentanți ai naturalismului lingvistic. Ca aproape toți naturaliștii, Max Müller a luat atitudine împotriva conceptului de limbă amestecată" : „Languages are never mixed" spune el într-o formulă cunoscută[10]. Franz Miklosich, care a contribuit la pregătirea lingvistică a lui Cihac, prin lucrările sale referitoare la domeniul slav și la influența acestuia asupra limbii române, făcea parte din grupul partizanilor teoriei despre „limbile amestecate"[11].

Este semnificativ faptul că, în problema expusă mai sus, A. Cihac nu-l urmează pe Franz Miklosich, ci pe Max Müller.

Pentru a putea vorbi de limbi neamestecate, Max Müller face o distincție precisă între partea cea mai statornică a unei limbi, denumită structură, prin care înțelege în special gramatica, și celelalte elemente mobile ale limbii [12]. Cihac face și el distincție între structura gramaticală și restul elementelor limbii. Dar în lipsa denumirii de „structură", cunoscută astăzi, el folosește termeni echivalenți tot atît de sugestivi: esență, fond, substanță sau interiorul limbii. „L'albanais qui appartient assez probablement aussi à la famille indoeuropéenne sans être pour celà une langue romane, doit donc différer certainement dans son *essence* (sublinierea lui Cihac, *n. n.*) de l'essence de la langue roumaine" [13].

A. Cihac atrage atenția asupra inalterabilității structurii, în ciuda adaosului de elemente străine: „On devrait en conclure que sa langue (a poporului român — *n.n.*) se soit sensiblement altérée par les relations avec tant d'éléments étrangers. Par un phénomène extraordinaire celà n'est pas le cas; elle est restée *essentiellement latine par le fond*" [14] (sublinierea lui Cihac — *n.n.*).

---

[9] Lucia Wald, *Hasdeu și problemele de teorie a limbii*, LR, XII, 1963, p. 466.

[10] Citat de B.P. Hasdeu, *op. cit.*, p. 70.

[11] B.P. Hasdeu, *op. cit.*, p. 70.

[12] „Toată lumea știe foarte bine și nimeni nu s-a îndoit în vecii vecilor că orice popor împrumută cuvinte de la alte popoare; nu aceasta avea în vedere ilustrul lingvist de la Oxford, cînd a contestat existența «limbii amestecate», ci anume gramatica și iarăși gramatica, pe care o numește «sîngele și sufletul limbii»" (B.P. Hasdeu, *op. cit.*, p. 68).

[13] A. Cihac, *Le type homo ille ille bonus*, în „Romanische Studien", IV, 1879—1880, Extras, p. 444.

[14] A. Cihac, *Dictionnaire... Eléments latins*, p. IX.

Cihac arată că limba română a pierdut multe elemente lexicale, în timp ce gramatica şi-a păstrat aproape integral caracterul latin : „L'élément latin, qui forme sans contredit la *substance* de la langue roumaine, — sa grammaire étant, quelques particularités *thraco-illyriques* exceptées essentiellement *latine* (sublinierile lui Cihac — *n.n.*) — est restée non seulement presque stationnaire depuis sa réception, en ce qui regarde le fond de son vocabulaire, mais ce dernier doit même avoir perdu beaucoup de mots par suite de tant de bouleversements, dont ces malheureuses contrées ont été le théâtre pendant des siècles" [15].

Cred că este inutil să ne mai întrebăm dacă între afirmaţia lui Cihac că limba română este de origine latină şi statistica sa există o contradicţie. Dacă nu cumva, ţinînd seama de statistică, Cihac ar fi ajuns la concluzia că limba română este o limbă mixtă. Această posibilitate este exclusă, oricare ar fi fost rezultatele statisticii, pentru motivul că, acceptînd teoria lui Max Müller, Cihac nu crede în existenţa limbilor mixte. Pentru el, limba română este latină prin structura sa gramaticală, „oricîte elemente străine ar conţine vocabularul" [16].

Mai rămîne întrebarea : Pe ce s-a bazat Hasdeu pentru a ajunge la o concluzie atît de greşită în legătură cu Cihac? De ce a ţinut seama de statistică şi nu de afirmaţiile categorice ale adversarului său? Este vorba de o pornire excesivă a unui polemist înverşunat, care, pentru a-şi susţine părerea, denaturează premisele? O cercetare ceva mai amănunţită a concepţiei lui Hasdeu arată că nu era vorba numai de o polemică personală, ci şi de un punct de vedere diferit : Hasdeu era partizanul teoriei limbilor amestecate [17]. În lucrarea sa fundamentală *Principie de lingvistică*, Hasdeu, ocupîndu-se pe larg de amestecul limbilor, îl combate pe Max Müller : „Aşadar ştiinţa e departe de a fi zis ultimul său cuvînt. Max Müller, Hovelaque şi alţii s-au prea grăbit a erige în axiomă un punct pînă aici foarte controversabil" [18].

După ce face un examen critic al celor două puncte de vedere în legătură cu problema aceasta, Hasdeu ajunge la concluzia că limba este rezultatul unui amestec: „Două gramatice se pot amesteca şi adesea s-au şi amestecat în realitate. Un asemenea amestec e mai cu deosebire interesant cînd este primar, începîndu-se prin bilinguitatea unei poporaţiuni mixte şi sfîrşindu-se prin a da naştere unei noi limbi, în care însă, generalmente, precumpăneşte, într-un mod decisiv, nici o dată exclusiv, unul din ingrediente" [19].

Nu trebuie să se creadă că pentru Hasdeu limbile creole, care se citează de preferinţă, sînt singurele exemple de limbi mixte. Chiar franceza este rezultatul unui amestec : „Exemplul Franciei, mai cu seamă, ne arată că o limbă poate fi rezultatul mai multor amestecuri primare" [20].

Există, este adevărat, doi factori importanţi : numărul vorbitorilor şi cultura care au un rol preponderent în amestec : „Numărul prea covîr-

[15] A. Cihac, *Dictionnaire d'étymologie daco-romane. Eléments slaves, magyars, turcs, grecs-modernes et albanais*, Francfort a/M, 1879, p. VIII.

[16] Al. Graur, L. Wald, *op. cit.*, p. 50.

[17] „B.P. Hasdeu şi-a însuşit teoria amestecului lingvistic, fapt pentru care a fost criticat adesea" (Lucia Wald, *lucr. cit.*, p. 467).

[18] B.P. Hasdeu, *op. cit.*, p. 70.

[19] *Ibidem*, p. 81.

[20] *Ibidem*. p. 80.

șitor sau cultura prea superioară îi vor înlesni, firește, o hotărîtă predomnire în amalgamă" [21].

Din citatele de mai sus reiese clar că, în teoria lui Hasdeu, conceptul de structură nu este factorul fundamental care determină originea unei limbi. Pentru Hasdeu, limba poate fi, atît prin lexic cît și prin gramatică, un amestec în care raportul dintre „ingrediente" este măsurabil: „Amestecul cel primar se operează în diferite proporțiuni de număr și de cultură. Un A poate să rezulte din 1/2 B + 1/2 C, din 1/4 B + 3/4 C, din 1/3 B + 2/3 C" [22].

Fără să se întrebe dacă punctul său de vedere coincide cu acela al adversarului său, Hasdeu aplică teoria amestecului limbii la statistica lui Cihac, neținînd seama de faptul că statistica acestuia se referea la componența lexicului și nu la structura însăși a limbii: „Cu alte cuvinte, *limba română* (sublinierea noastră) se compune, după Cihac, dintr-o 1/5 latină, o 1/5 turcă și o 1/5 slavice, afară de o 1/5 eterogenă" [23].

Eroarea lui Hasdeu este evidentă. Cihac n-a scris niciodată că statistica sa ar reprezenta altceva decît componența lexicului.

Singurul mod de a demonstra erorile statistice ale lui Cihac era refacerea calculului chiar pe baza materialului prezent în *Dicționar*, lucru pe care Hasdeu nu l-a făcut. El a preferat să răspundă prin formularea cunoscutei teze despre circulația cuvintelor, teză care rămîne pînă astăzi de o valoare excepțională. Pe baza ei, lingviștii de mai tîrziu au modificat conceptul de structură, prin care se înțelege de obicei, astăzi, nu numai gramatica, dar și fondul principal de cuvinte. Hasdeu are meritul de a fi formulat pentru prima oară în lingvistica universală principiul circulației cuvintelor în limbă. Acest principiu apare însă în *Principie de lingvistică* din 1881, deci ca urmare a polemicii cu Cihac. Hasdeu se arată, de data aceasta, surprinzător de obiectiv față de adversarul său: „Principiul circulațiunii în limbă, în sensul mișcării productive a valorilor, n-a fost pînă acum nici o dată formulat în lingvistică. Aceasta ar putea scuza pînă la un punct pe Thommerel sau pe Cihac" [24].

5. Reprezentanții naturalismului lingvistic au avut meritul de a fi accentuat importanța evoluției limbii. Eu au arătat că, asemenea organismelor din natură, limbile se nasc, trăiesc și mor. Această identificare avea să fie criticată, mai tîrziu, pe bună dreptate. Evoluția limbii diferă de evoluția fenomenelor naturii. Totuși, la vremea aceea, concepția evoluționistă a naturalismului reprezenta o poziție mai înaintată decît concepția metafizică a latiniștilor. Pentru aceștia limba română nu era decît limba latină coruptă. Spre deosebire de ei, A. Cihac consideră că limbile romanice reprezintă altceva decît limba latină, fiecare dintre ele diferind de celelalte prin „fonologia sa particulară". „Limbile romanice au ieșit toate din limba vulgară latină; fiecare, în raport cu limba latină, are însă *fonologia sa particulară*" [25] (sublinierea lui Cihac — *n.n.*).

Pentru a înțelege aspectul actual, limba trebuie considerată în desfășurarea sa istorică. Într-un fragment în care apar din nou aluziile la

---

[21] B.P. Hasdeu, *op. cit.*, p. 73—74.
[22] *Ibidem*, p. 73.
[23] *Ibidem*, p. 96.
[24] *Ibidem*, p. 100.
[25] A. Cihac, *Despre cîteva cuvinte din Rabelais*, p. 26.

regnul vegetal, Cihac subliniază necesitatea studiului limbii franceze vechi : „Formele limbii vechi sînt mijlocitorii fireşti între limba latină şi limba de astăzi ... cuvîntul latin trece din gură în gură şi astăzi îl găsim foarte depărtat de la punctul plecării lui ! Francezul modern fără limba *vechie* este ca un copac fără rădăcinile lui, precum *vechiul* francez fără limba *modernă* (sublinierile lui Cihac — *n.n.*) este un copac fără crengile şi foile lui !" [26].

Conştient de faptul că limba este într-o continuă modificare, Cihac insistă asupra factorilor care determină modificarea, substratul şi influenţele : „Ce latin vulgaire ou rustique a dû naturellement se modifier, tant par l'imixtion des langues indigènes, parlées par les différentes nations soumises à la domination romaine, que par l'influence plus ou moins grande, que les langues d'autres peuples ont exercée plus tard" [27].

6. În lucrările lui Cihac există unele paragrafe, în care limba este considerată ca un fenomen social, contrazicînd parcă principiul de bază al naturalismului lingvistic. Această idee nu este originală. Ea este preluată tot de la Max Müller, cunoscut ca un adept neconsecvent al naturalismului lingvistic. El a adus doctrinei acestei şcoli modificări atît de mari încît ar putea trece drept iniţiatorul unui nou curent. Trăsătura caracteristică a sistemului său este încercarea de a împăca poziţia naturalismului cu o concepţie sociologică asupra limbii. El consideră că limba este în acelaşi timp şi un organism natural, dar şi un fenomen social, putînd fi studiată „şi în sine, dar că e strîns legată de istoria societăţii" [28]. Concepţia sa este dualistă. Prefacerile în limbă sînt rezultatul acţiunii celor doi factori : „necesitatea" şi „voinţa liberă". Nu trebuie însă să se creadă că Max Müller acorda factorului subiectiv un rol deosebit. Antagonismul dintre legile naturii şi „voinţa liberă" nu este atît de puternic cum ar putea să pară. Prin aceasta din urmă se înţelege numai acţiunea colectivităţii, căci „în limbă individul ca individ nu poate interveni, iar schimbările produse sînt rezultatul atît al unor legi care nu se supun controlului său, cît şi al cooperării tuturor indivizilor care formează o colectivitate. Schimbările se datoresc necesităţilor de comunicare dintr-o societate, iar intervenţiile subiective nu reuşesc" [29].

Concepţia lui Cihac urmează pe aceea a lui Max Müller. În lucrările sale se recunoaşte uşor una sau alta dintre ideile lingvistului german. Unul dintre cele mai caracteristice fragmente este, de fapt, un citat, cu unele interpolări, din celebra lucrare a lui Max Müller : *Lectures on the science of language*, apărută în 1861. „Le procédé, par lequel une langue se fixe et se dissoud de nouveau, ne peut jamais être sujet ni aux caprices ni aux fantaisies de quelques personnes ; il doit réunir en soi les deux éléments opposés de la *nécessité* et de la *libre volonté* qui se développent, seulement *dans le peuple* et par le peuple ; car quoique l'individu paraisse être principalement actif dans la production de mots *nouveaux* et de formes *nouvelles* grammaticales, il ne l'est cependant qu'après que son individua-

[26] A. Cihac, *op. cit.*, p. 26.
[27] A. Cihac, *Dictionnaire... Eléments latins*, p. VIII.
[28] Al. Graur, L. Wald, *op. cit.*, p. 50.
[29] *Ibidem.*

lité a péri dans l'activité commune de la famille, de la tribu ou de la nation, à laquelle elle appartient" [30] (sublinierile lui Cihac — *n.n.*).

În concepția lui Max Müller acțiunea „voinței libere" în limbă nu se poate constata în fapt decît prin rezultate. Exercitîndu-seinconștient prin intermediul colectivității, ea se face cunoscută prin ceea ce limba păstrează și oglindește. Ideea aceasta avea să găsească la noi un climat favorabil. Enumerînd, cu mult înainte, izvoarele științei istorice, Bălcescu trecea printre ele poezia populară, cîntecele, obiceiurile. Limba putea deveni un document istoric tot atît de legitim. „Nous n'avons aucun document plus ancien, plus fidèle et surtout plus populaire que la langue, si nous voulons étudier les différentes conditions sociales, tant morales que matérielles d'un peuple, les influences qu'il a subies et les éléments dont il s'est constitué" [31].

7. Concepția asupra limbii ca factor social, ca produs al colectivității l-a condus pe Cihac la studiul limbii vorbite de popor. Această atitudine concorda și cu întreaga concepție a naturalismului care îndrepta atenția lingviștilor spre limba vie, spre limba vorbită. Studiul fenomenelor în curs, surprinse în chiar momentul dezvoltării lor, părea mai aproape de concepția lor decît studiul pe texte ale comparatiștilor. „Limbile *vii*(sublinierea lui Cihac — *n. n.*) — scrie Cihac — cresc și lățesc necontenit — după geniul fiecărui popor, nu rămîn moarte ca cele clasice !" [32].

La orientarea lui Cihac spre limba populară a contribuit însă și un puternic factor autohton : vechea tradiție moldovenească. Cihac era moldovean și a trăit mai ales la Iași. După cum se știe, din această regiune a pornit cea mai puternică reacțiune față de erorile latiniste [33]. Fără pregătire lingvistică specială, cu cîteva zeci de ani mai devreme, scriitorii dăduseră semnalul de alarmă, arătînd pericolul la care s-ar expune limba română prin îndepărtarea de limba vie a poporului. Credincios acestei tradiții, Cihac scria : „Nous entendons par *langue nationale* le langage parlé par le *peuple* qui constitue la nation" [34]. El socotea, desigur, că limba vorbită de masele populare reprezintă expresia cea mai naturală, nestricată de intervenția reformatorilor : „Căci limba este a *poporului*, iar nu a cîtorva reformatori ridicoli ! *Malherbe* răspundea la acei care îi cereau opinia lui asupra unor și altor cuvinte franceze că «les crocheteurs du Pont au foin » sînt dascălii (sublinierile lui Cihac — *n. n.*) lui în privirea limbii" [35].

8. Concepția asupra limbii ca organism natural și ca expresie a colectivității l-a făcut pe Cihac să ia atitudine împotriva subiectivismului, manifestat în ideologia latiniștilor.

Cihac nu intră în luptă directă cu latiniștii. În schimb, este evident că mai ales la ei face deseori aluzie vorbind despre caracterul organic al limbii, pe care „reformatorii ridicoli" nu au puterea de a-l schimba.

---

[30] A. Cihac. *Dictionnaire..., Eléments latins*, p. IX—X.

[31] A. Cihac, *Dictionnaire... Eléments slaves*, p. VII.

[32] A. Cihac, *Răspunsul meu d-lui Hasdeu*, în "Convorbiri literare", X, 1875—1876, p. 475/2.

[33] G. Ibrăileanu, *Spiritul critic în cultura românească*, ed. II, Iași, 1922.

[34] A. Cihac, *Dictionnaire..., Eléments latins*, p. IX.

[35] A. Cihac, *Despre cîteva cuvinte din Rabelais*, p. 27.

În *Răspunsul* său către M. Gaster, el vorbește despre „cuvintele fabricate" din *Dicționarul* lui Laurian și Massim și se arată îngrijorat de impresia falsă pe care acesta ar lăsa-o asupra limbii române lectorului de peste două, trei secole[36].

În *Dicționarul* său este deseori citat, ca autoritate, Franz Miklosich, adică tocmai acela împotriva căruia, așa cum remarca Lazăr Șăineanu, se îndrepta spiritul polemic al autorilor *Dicționarului* Academiei[37].

Lupta împotriva subiectivismului ne face să remarcăm la Cihac atitudinea unui adevărat om de știință, care caută să prezinte obiectiv fenomenele studiate : „Ich bemerke Herrn G. ein für allemale, dass *ich* (sublinierea lui Cihac — *n. n.*) nicht die Gewöhnheit habe, irgend etwas zu fälschen, um meine Etymologien zu retten", notează el în *Răspunsul* adresat tînărului lingvist Gaster, care intrase în polemică, luînd partea lui Hasdeu[38]. Observațiile critice ale lui Cihac pornesc dintr-o concepție înaintată asupra caracterului obiectiv al științei, al cărei unic scop este adevărul : „La science positive ne peut guère se régler sur les aspirations d'un patriotisme mal entendu ou d'un amour propre ridicule, qui ne songe qu'à se prévaloir du passé glorieux de ses ancêtres"[39].

Caracterul obiectiv al lucrărilor sale a fost remarcat de contemporani [40].

9. Au fost semnalate deseori erorile etimologice ale *Dicționarului* lui Cihac. O mare parte dintre ele însă își au explicația în limitele concepției sale, limite care nu apar numai la el, ci sînt caracteristice întregii școli a naturalismului lingvistic.

Principala lacună a naturalismului este legată de noțiunea de lege. Este incontestabil că mai ales naturaliștii au pus în lumină importanța legilor. La aceasta trebuia să-i conducă întreaga lor concepție despre dezvoltarea naturală, supusă unei necesități interioare, în care voința omului nu se putea impune. Faptele de limbă erau socotite printre fenomenele fizice, naturale, și însemna că, asemenea acestora, se dezvoltau după legi inextricabile. Prezentînd ideile unuia dintre principalii reprezentanți ai naturalismului, August Schleicher, acad. Iorgu Iordan arată că acesta „publică în 1863 lucrarea *Die Darwin'sche Theorie und die Sprachwissenschaft*, unde modificările fonetice sînt considerate ca niște procese care au loc în baza unor legi fixe imuabile, identice cu legile naturii"[41]. Totuși, așa cum erau concepute de naturalismul lingvistic, legile aveau un caracter mult prea general. Ori de cîte ori un cuvînt nu se supunea normelor, fenomenul era pus pe seama excepțiilor. Aceasta este principala slăbiciune împotriva căreia se ridicau adepții școlii neogramatice. După ei, limba era guvernată de legi fără excepție.

Lacuna naturalismului o găsim și la lingvistul român. Observațiile pe care i le aduce mai tîrziu Lazăr Șăineanu reprezintă critica unui adept al neogramaticilor împotriva unui reprezentat al vechii școli. Ea reflectă

---

[36] A. Cihac, *Meine Antwort an Dr. M. Gaster*, în „Romanische Studien", IV, 1879—1880, p. 467.

[37] Lazăr Șăineanu, *Istoria filologiei române*, București, 1892, p. 244.

[38] A. Cihac, *Meine Antwort...*, p. 469.

[39] A. Cihac, *Dictionnaire... Eléments slaves*, p. VIII.

[40] Lazăr Șăineanu, *op. cit.*, p. 247.

[41] Acad. Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 20.

astfel, în domeniul lingvisticii românești, o atitudine critică manifestată în lingvistica generală la acea epocă. Trebuie însă să semnalăm două lucruri : că observațiile lui Lazăr Șăineanu expuse în *Istoria filologiei române* veneau cu cîțiva ani după mortea lui Cihac și că publicația lui K. Brugmann și H. Osthoff, *Morphologische Untersuchungen auf dem Gebiete der indogermanischen Sprache*, în care se găsea celebrul manifestat al noii școli, începea să apară abia în 1878—1879, deci cu opt ani după primul volum și aproape concomitent cu al doilea volum al *Dicționarului* lui Cihac.

Cihac încearcă deseori să-și justifice etimologiile. Dar justificările sale nu fac decît să dezvăluiască deficiențele vechii școli lingvistice în privința legilor lingvistice.

Comentînd una dintre explicațiile sale etimologice, Cihac recunoaște, de exemplu, că : "Allerdings ist der Übertritt des ersten *e* in *u* etwas ungewöhnliches, nichts desto weniger hat er aber stattgefunden, weil es eben bei allen Regeln auch Ausnahmen gibt"[42].

Neogramaticii cereau, pentru stabilirea cauzelor care duc la formarea unui cuvînt, explicarea riguroasă a fiecărui sunet. Cihac însă considera această exigență de prisos. De accea, la explicația cuvîntului *coderiște* i se pare suficient să dea formația *coadă* + suf. — *iște* și este surprins că Hasdeu mai cere analogia lui *toporiște*, pentru a explica apariția sunetului *r* în *coderiște*[43].

Comparatist experimentat, prevestind pe neogramatici, Hasdeu se arată mult mai informat decît Cihac, ținînd acestuia adevărate lecții de metodă : „Une étymologie — zice Meunier, rezumînd admirabila metodă a lui Corssen — n'est admissible qu'autant qu'elle rend compte de tous les éléments du mot qu'elle prétend expliquer, sans en omettre un seul"[44]. Excepțiile lui Cihac nu se opresc la cazurile izolate, ci se extind, din nefericire, la mari categorii lexicale. El susține imposibilitatea formulării unor reguli fixe pentru cuvintele împrumutate : „Pentru cuvintele *străine* primite în limba română nu putem fixa niște reguli fonetice *nestrămutate* (sublinierile lui Cihac — *n.n.*), cînd ne aducem aminte cum s-a întîmplat recepția lor și cînd vedem că chiar pentru multe cuvinte din limba-mumă sînt excepții"[45]. De aceea Hasdeu avea dreptate din nou să spună despre metoda lui Cihac următoarele : „D-sa rătăcește nu numai în fapt, ci chiar în principiu, dacă crede că împrumuturile din limbă în limbă, ca și vorbele moștenite, nu sînt supuse unor regule stabile de la care orice abatere trebuie legitimată prin accidente fonetice precise"[46]. Concesiile, chiar justificate, față de reguli îl duc uneori pe Cihac la arbitrar și subiectivism, astfel că Lazăr Șăineanu putea nota, mai tîrziu, cu ironie : „Sîntem într-adevăr surprinși a regăsi în *Dic-*

---

[42] A. Cihac, *Meine Antwort...*, p. 458.

[43] A. Cihac, *Sur les études de Mr. Hasdeu*, în „Romanische Studien" IV, 1879—1880, Extras, p. 154—155.

[44] B.P. Hasdeu, *Iarăși d. Cihac. Cîteva precepte pentru începătorii în lingvistică*, în „Columna lui Traian", VII, 1876, p. 182.

[45] A. Cihac, *Cîteva cercetări etimologice ale d-lui Hasdeu*, în „Convorbiri literare", IX, 1875—1876, p. 349.

[46] B.P. Hasdeu, *Post-scriptum, despre d. Cihac*, în „Columna lui Traian", VII, 1876, p. 23.

tionnaire daco-roman unele apucături etimologice familiare *Lexiconului Budan* [47].

Recunoscînd poziţia obiectivă a lui Cihac, L. Şăineanu nu critică absenţa metodei, ci faptul că ea se dovedise imperfectă : „Cu toată prudenţa şi metoda autorului, sau, mai bine zis, în ciuda metodei sale, vechiul etimologism reapare din cînd în cînd cu arbitrarele sale consecinţe"[48].

10. A doua lacună a întregii şcoli naturaliste este puţina importanţă acordată factorului istoric. Pentru noi, care gîndim astăzi dezvoltarea numai într-o modalitate istorică, faptul pare nefiresc. Pentru epoca aceea, însă, el era explicabil. „Acum un secol legile istoriei nu erau cunoscute şi de aceea reprezentanţii acesteia din urmă (ai şcolii naturaliste — *n. n.*) au trebuit, în chip oarecum inevitabil, să recurgă la ştiinţele naturale, care izbutiseră să descopere regularitatea, cu caracter de lege, a proceselor organice"[49]. Naturaliştii făceau o distincţie prea accentuată între ştiinţele naturii şi celelalte, pe care le considerau subiective. Prin interpretarea limbii ca fenomen al lumii fizice, ei aveau o concepţie materialistă despre limbă. Prin îndepărtarea ei de istorie şi societate, creau bariere care nu le permiteau să aibă şi o concepţie istorică. Apropiind limba de fenomenele istorice, Max Müller făcuse un pas înainte, dar adevăratul sens al tendinţei sale era mai mult sociologic decît istoric. La Cihac surprindem aceeaşi contradicţie. Deşi stăruise asupra importanţei limbii ca document istoric, el nu poate aprecia la justa lor valoare cercetările istorice în domeniul limbii. Fără să fi ajuns la poziţia materialistă avansată a naturaliştilor, dar mai familiarizaţi cu istoria, comparatiştii erau, în privinţa concepţiei istorice, mai aproape de adevăr şi Hasdeu avea dreptate să reproşeze lui Cihac neglijenţele de ordin istoric : „False sub raportul lingvistic, aceste etimologii sînt totodată antiistorice[50].

Cît de puţin caz făcea Cihac de factorul istoric reiese şi din faptul că nu găsea nici un inconvenient metodei aplicate în *Dicţionar* : „Dans les éléments *latins* publiés en 1870, j'avais admis tout mot roumain d'origine *latine*, sans égard s'il était passé directement du latin dans le roumain ou si nous l'avions reçu par l'intermédiaire d'une autre langue"[51]. Şi de data aceasta putem urmări argumente teoretice corespunzătoare unor astfel de procedee. Cihac îşi arată deseori neîncrederea faţă de textele româneşti vechi. Pentru a demonstra puţina valoare documentară a acestora, Cihac ridică următoarele obiecţii : 1) Ortografia nu corespunde felului de a pronunţa a acelui timp[52]. 2) Imperfecta cunoaştere a limbii române de către primii traducători, ceea ce i-ar fi dus la „fabricarea de cuvinte" [53]. 3) Aceste texte nu reflectă limba vorbită, limba populară [54].

Trebuie să recunoaştem că argumentele lui Cihac erau în parte juste. Ele atrăgeau atenţia asupra necesităţii interpretării critice a textelor vechi. Mai tîrziu, N. Drăganu şi C. Lacea au reluat unele dintre

[47] L. Şăineanu, *op. cit.*, p. 249.
[48] *Ibidem.*
[49] Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 20.
[50] B.P. Hasdeu, *lucr. cit.*, p. 23.
[51] A. Cihac, *Dictionnaire..., Eléments slaves*, p. XVIII.
[52] A. Cihac, *Sur les études roumaines de Mr. Hasdeu*, p. 142.
[53] A. Cihac, *op. cit.*, p. 143.
[54] A. Cihac, *Le type homo ille...*, p. 447.

argumentele sale [55]. Neavînd însă o concepție istorică, Cihac n-a înțeles că, prin interpretare, aceste texte pot duce la reconstruirea unui stadiu mai vechi al limbii noastre. El socotește documentele publicate de Hasdeu în *Cuvente den bătrîni* lipsite de orice interes științific. De aceea explicațiile etimologice ale lui Cihac nu sînt decît echivalențe aproximative, limitate la indicarea etimonului. El nu folosește atestările intermediare furnizate de textele vechi, considerîndu-le inutile și chiar nenaturale. Mai mulți lingviști au observat această lacună[56].

11. Mai inexplicabilă pare reacția lui Cihac față de neologisme. În mod normal, ar fi trebuit să le înregistreze, conform concepției sale naturaliste despre limbă ca un fenomen independent în determinarea căruia lingvistul nu poate interveni. În realitate însă, s-ar părea că Cihac ar fi intervenit bucuros dacă nu l-ar fi împiedicat principiile adoptate. O umbră de nemulțumire personală, evident mai accentuată față de neologisme, se strecoară chiar în paragraful în care remarcă ușurința limbii noastre de a asimila cuvintele străine[57]. Într-un alt paragraf, faptul pare mai evident : „Limba *română* rămăind săracă și fără vreo dezvoltare *însemnată* (sublinierile lui Cihac, — *n. n.*) în elementele ei fundamentale, au fost împestrițată de cele mai eterogene limbi într-un mod foarte simțitor și aceasta fără putință de vreo îndreptare"[58]. Ultima propoziție sună ca un regret, iar cuvîntul „împestrițat" ne face să ne gîndim că, în fond, Cihac n-a fost străin de o oarecare concepție puristă. Cihac se opune la introducerea neologismelor în lexic, în numele unui principiu obiectiv, care nu admitea inovațiile, socotite individuale. „Partant de ce principe il va sans dire que je me suis abstenu d'enrichir mon lexique d'une foule de termes nouveaux, introduits littéralement du français, en méprisant par ignorance, très souvent le bon vieux mot de souche *latine* pour y substituer un vocable *français* (sublinierile lui Cihac — *n. n.*), d'origine étrangère"[59].

Ar putea părea surprinzător că Cihac e atît de intransigent față de elemente mai puțin eterogene decît față de celelalte. Totuși, acestea erau singurele împotriva cărora concepția sa naturalistă îi permitea să găsească argumente, justificîndu-i intervenția : aceste elemente n-au pătruns încă în limbă ! Asemănîndu-le cu acele cuvinte din vechile traduceri, pe care le considera formații artificiale, Cihac spune : „Nous voyons des néologismes, c'est-à-dire des nouveaux mots, qui ont été soit fabriqués, soit employés par un auteur quelconque, dans toutes les langues, mais ces mots sont encore loin d'avoir obtenu par ce fait seul le droit pe bourgeoisie dans la langue respective"[60].

---

[55] Acad. Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, vol. VI, ed. a IV-a, București, 1966, p. 158—159.

[56] „Cihac citează, ce-i drept, între izvoarele sale Psaltirile din Coresi și din Dosoftei, dar pare a nu le fi utilizat de-a dreptul, mărginindu-se la cîteva citațiuni de puțină importanță" (Lazăr Șăineanu, *op. cit.*, p. 248). O observație asemănătoare face și M. Seche : „De asemenea autorul n-a despuiat nici un text din veacul al XVI-lea, ba a considerat chiar că tipăriturile lui Coresi, cunoscute la acea dată, nu reprezintă nici o valoare filologică" (M. Seche *op. cit.*, p. 110).

[57] A. Cihac, *Dictionnaire..., Eléments slaves*, p. X.

[58] A. Cihac, *Despre cîteva cuvinte din Rabelais*, p. 27/1.

[59] A. Cihac, *Dictionnaire..., Eléments latins*, p. X.

[60] A. Cihac, *Le type homo ille...*, p. 447—448.

Lingviștii au remarcat și această lacună a *Dicționarului* său[61].

12. În ciuda unor limite, analizate mai sus, concepția lui Cihac despre limbă este bine conturată, oglindind poziția avansată la vremea aceea a naturalismului lingvistic. Fiind un adept al lui Max Müller, gîndirea lui reflectă dualismul specific al acestuia, limba fiind interpretată cînd ca un organism, cînd ca un fenomen social. El se plasa, astfel, cînd pe poziția unui materialism vulgar, cînd pe poziția unui vag istorism. Contrar unor prejudecăți înrădăcinate în lingvistica românească, care își au originea într-o eroare a lui Hasdeu, A. Cihac a susținut întotdeauna teza latinității limbii române. Ca adept al lui Max Müller, care considera structura gramaticală unicul factor determinant pentru stabilirea originii unei limbi, Cihac a considerat că nu există nici o contradicție între structura latină a limbii române și componența lexicului. Statistica sa, evident inexactă față de materialul *Dicționarului*, trebuie interpretată ca o reacție antilatinistă. Ideea de evoluție a limbii, determinată de legi și independentă de voința oamenilor, l-a făcut să ia atitudine împotriva latiniștilor. Influența cercurilor culturale progresiste moldovenești, adăugată la concepția naturalistă, l-a făcut să-și îndrepte atenția spre limba vorbită de masele populare. Chiar dacă o parte din lucrările lui sînt depășite, trebuie să-i recunoaștem meritul de a fi introdus în lingvistica românească un spirit obiectiv de cercetare științifică, așa cum a arătat acad. Iorgu Iordan: „Atitudinea lui Cihac a ajutat la crearea în lingvistica românească a unei stări de spirit mai mult ori mai puțin obiective, care a făcut posibilă apariția lucrărilor de mai tîrziu, remarcabile în primul rînd prin osteneala autorilor de a nu se lăsa influențați... de idei preconcepute" (*Limba română contemporană*, p. 125).

[61] „Poziția lui Cihac se explică, după cum am arătat mai sus, prin faptul că el și-a îndreptat atenția mai ales spre limba veche și nu a acordat atenția cuvenită proceselor vii care se petreceau, în vocabular, în vremea lui" (D. Macrea, *Probleme de lingvistică română*, Bucureşti, 1961, p. 34).

TIPURI DE ETIMOLOGIE POPULARĂ

DE

TH. HRISTEA

Fenomenul lingvistic pe care Förstemann, cel dintîi, l-a numit e t i m o l o g i e p o p u l a r ă (germ. „Volksetymologie")[1] joacă un rol deosebit de important în viața oricărei limbi. De aceea ar merita o cercetare teoretică mai amănunțită și mai profundă decît s-a făcut pînă acum, al cărei scop ar trebui să fie: **a**) precizarea aspectelor fenomenului, **b**) fixarea limitelor acestuia și **c**) lămurirea specificului etimologiei populare în raport cu fenomenele lingvistice înrudite[2].

Termenul însuși de „etimologie populară" este, după cum s-a mai arătat[3], echivoc, întrucît creează impresia că fenomenul pe care îl denumește acționează numai în limba populară și că încetează de a se manifesta la un anumit nivel de cultură. În realitate, în măsura în care izvorăște din aspirația către ordine, claritate și motivare a semnului lingvistic, etimologia populară se poate manifesta în limba oricărui subiect vorbitor, nu numai a oamenilor simpli (sau „din popor").

Ni se pare de prisos să mai arătăm că gradul de cultură a unui om are totuși o mare importanță în producerea fenomenului. Dar tot

---

[1] Vezi E. Förstemann, *Über deutsche Volksetymologie*, în "Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung", I, 1852 și XIII, 1877.

[2] Din bogata bibliografie asupra etimologiei populare citățm, deocamdată, doar cîteva lucrări, dintre care unele sînt fundamentale mai mult prin bogăția materialului pe care îl conțin decît prin felul în care se ocupă de aspectul teoretic al problemei: O. Weise, *Volksetymologische Studien*, în „Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen", V, 1880 și XII, 1887; Otto Keller, *Lateinische Volksetymologie und Verwandtes*, Leipzig, 1891; Karl Gustav Andresen, *Deutsche Volksetymologie*, Leipzig, 1919; Karl Rohling, *Englische Volksetymologie*. Dissertation von Köln, 1931; V. Pisani, *L'etimologia. Storia-Questioni-Metodo*, Milano, 1947 (cap. VII) și *Über Volksetymologie*, în SCL, XI, 1960, nr. 3, p. 633—643; Rosalinda Bertolotti, *Saggio sulla etimologia popolare in latino e nelle lingue romanze*, Paideia, 1958 (Pubblicazioni del Sodalizio Glottologico Milanese, 2) etc.

[3] Vezi, printre alții, Walter von Wartburg, *Problèmes et méthodes de la linguistique*, Paris, 1946, p. 113 și urm.; A. Dauzat, *L'attraction paronymique dans le français populaire contemporain*, în „Archivum romanicum", XXI, 1937, p. 201 și urm.; St. Ullmann, *Précis de sémantique française*, Berna, 1952, p. 121—125 etc. Pentru alte denumiri ale fenomenului (care nu ni se par mai potrivite decît termenul e t i m o l o g i e p o p u l a r ă), vezi discuția la Iorgu Iordan, *Lingvistica romanică. Evoluție-Curente-Metode*, București, 1962, p. 177.

atît de adevărat e că există şi etimologii populare care circulă exclusiv în mediile „cultivate", singurele unde se folosesc anumite cuvinte, în special neologice. Pentru un om simplu, cuvîntul **temerar** (înţeles de unii ca „temător") nici nu există, după cum nu există **vindicativ** (interpretat ca „ceva care vindecă") sau *busculadă*, deformat adesea în **brusculadă** (sub influenţa verbului *brusca*).

După cum se vede, etimologia populară explică şi ea cuvintele, dar nu pe toate şi nu cu mijloacele etimologiei savante sau ştiinţifice. Prin ea vorbitorii încearcă să-şi lămurească anumite cuvinte, noi sau învechite, rare sau izolate în limbă, cu un sens neclar sau cu o formă insolită, în general insuficient cunoscute sau pur şi simplu susceptibile de o interpretare prin falsă asociaţie etimologică. *Corespondenţelor fonetice* şi *concordanţei de sens* le iau însă locul asemănarea formală şi eventual semantică dintre cuvîntul care e supus etimologiei populare şi cel care o provoacă (de obicei, unul singur). În mod convenţional vom numi termenul atins de etimologia populară e l e m e n t i n d u s, iar pe cel care o provoacă e l e m e n t i n d u c t o r. Ilustrăm afirmaţiile făcute mai sus prin următorul exemplu: în trecut, neologismul *primar* (care formal se explică prin lat. *primarius*, iar semantic prin fr. *maire*) era rostit de unii ţărani **primare** şi chiar **premare**, întrucît, în vechea organizare administrativă, primarul era căpetenia unei comune, „mai marele" satului. Deşi etimologic *primar* nu face parte din familia lui *mare*, vorbitorii l-au pus în legătură cu acest adjectiv arhicunoscut, care părea că le furnizează o explicaţie, fie ea şi iluzorie.

Dacă în acest caz, alături de asemănările formale, au jucat un rol important şi legăturile semantice care s-au putut stabili între elementul „indus" şi cel „inductor", vom vedea că în alte cazuri sensul nu mai are nici un amestec. Cuvinte (care din punctul de vedere al etimologiei ştiinţifice nu au nimic comun) sînt grupate de către vorbitori în aceeaşi familie, numai pentru că seamănă sub raport fonetic sau pentru că sînt simţite ca înrudite în ceea ce priveşte conţinutul lor semantic. Asociaţia de idei şi cea strict formală joacă un rol capital în producerea acestui fenomen lingvistic şi rezultatele lor sînt, de multe ori, surprinzătoare.

★

Numărul etimologiilor populare, atît în limba română cît şi în alte limbi, este extrem de mare. Ceea ce nu s-a făcut pînă acum în nici o cercetare consacrată acestui fenomen este clasificarea lor riguroasă pe tipuri fundamentale şi, eventual, general valabile, indicîndu-se, totodată, care sînt situaţiile mai importante în cadrul fiecărui tip. Acest lucru ne propunem să-l facem în contribuţia de faţă, urmînd ca, în viitor, să cercetăm etimologia populară în raporturile ei cu fenomenele înrudite şi în primul rînd cu c o n t a m i n a ţ i a şi a n a l o g i a l e x i c a l ă.

I

Cea dintîi clasificare asupra căreia ne vom opri priveşte o r i g i n e a termenilor care vin în contact, cînd se produce etimologia populară. Am spus că aceştia sînt, de obicei, în număr de doi, dar în cazul cuvintelor

compuse (sau în orice caz cu un corp fonetic mai lung) precum și al sintagmelor (supuse și ele etimologiei populare) pot participa la producerea fenomenului mai multe unități lexicale. Iată un exemplu, adeseori citat: it. *pomi dei Mori* „pătlăgele roșii" a devenit în franceză **pommes d'amour** și noua formă a fost consacrată de uzul general[4]. Pentru a nu complica lucrurile, vom vorbi, în continuare, despre un element „indus" și unul „inductor". Din punctul de vedere al originii lor (mai apropiate sau mai îndepărtate) cele două elemente pot fi: 1. *cu etimologii complet diferite*;

2. *înrudite genealogic.*

1. Prima situație (incomparabil mult mai frecventă decît a doua) cuprinde fapte clare și numeroase, în toate limbile. Pentru română, ea poate fi ilustrată prin confundarea neologismului *razie* „control inopinat" cu paronimul său de origine latină **rază** (mai ales în vorbirea țăranilor: „S-a făcut *rază*-n oraș"; „Am scăpat de *rază*" etc.).

Etimologic, cele două cuvinte n-au absolut nimic comun, întrucît *rază* e moștenit din lat. pop. *radia* (= cl. *radius*), iar *razie* e un neologism care ne-a venit din fr. *razzia*, care provine la rîndul său din arab. *rhāzya* „atac, incursiune".

Citățm și un exemplu puțin deosebit, din limba franceză, asupra căruia a atras atenția Albert Dauzat[5]. Cînd s-a votat legea repausului săptămînal (fr. *hebdomadaire*) o mulțime de vorbitori analfabeți sau semianalfabeți din Franța au început să pronunțe **hebdromadaire**, apropiind neologismul foarte recent de un termen bine cunoscut, fiindcă denumea cămila cu o singură cocoașă (*dromadaire*). Atît *hebdomadaire* (< lat. *hebdomadarius*) cît și *dromadaire* (< lat. *dromedarius*) provin, în franceză, din două etimonuri complet diferite, care n-ar putea fi reduse la aceeași rădăcină nici chiar în indoeuropeană.

Exemplele de acest fel sînt foarte clare, din care cauză nu vom insista asupra lor.

2. Cu totul altfel se petrec lucrurile în cazul lui *incubație* (din sintagma „perioadă de incubație"), pe care mulți vorbitori (nelipsiți întotdeauna de un rudiment de cultură) îl transformă în **incuibație** și chiar **încuibație**, sub influența lui *cuib* (< lat. **cubium*), *încuiba* și, poate, chiar *cuibări*. Cei care pronunță *incuibație* sau *încuibație* se gîndesc, desigur, că timpul care trece de la contaminare pînă la apariția primelor semne ale bolii e perioada în care microbul s e c u i b ă r e ș t e în organism. Ceea ce este aici deosebit e faptul că modificarea formală a neologismului *incubație* s-a făcut sub influența unor cuvinte care aparțin aceleiași familii îndepărtate (în latină *cubium* și *incubatio, -onis* „clocire" făceau parte din familia lui *cubo, -āre* „a sta culcat"). De la acesta s-a format *incubo, -āre* „a cloci", iar de la cel din urmă a fost derivat *incubatio, -onis* „clocire", pe care româna l-a împrumutat, ca neologism, prin intermediul limbii franceze (< *incubation*).

---

[4] J. Vendryes, *Le langage*, Paris, 1921, p. 213. Cf. și engl. *game of Aunt Sally* > fr. **jeu de l'âne salé** (St. Ullmann, *op. cit.*, p. 123) sau toponimicul românesc compus *Cernagora* („munte negru"), care a fost transformat în **Cer-négura** (V. Bogrea, DR, I, 1921, p. 215).

[5] Vezi A. Dauzat, *La vie du langage*, ed. a IV-a, Paris, 1929, p. 132.

Deşi toate cuvintele amintite se reduc în latină la acelaşi trunchi (*cubo*), în interiorul limbii române nu se mai simte legătura etimologică dintre *cuib* şi neologismul *incubaţie*. Modificîndu-l pe acesta, vorbitorii realizează o veritabilă motivare a semnului lingvistic şi totodată o restabilire i n c o n ş t i e n t ă a legăturii etimologice.

Deformările de felul lui *incuibaţie* şi *încuibaţie* trebuie deosebite cu multă grijă de aşa-zisele r o m â n i z ă r i, dintre care citäm : *contimporan* în loc de *contemporan* (modificat după *timp*), *fericita* în loc de *felicita* (influenţat de *ferice* şi familia lui), *hipodrum* în loc de *hipodrom* (modificat după *drum*), *inimat* în loc de *animat* (modificat după *inimă* < lat. *anima*), *limbistică* în loc de *lingvistică* (modificat după *limbă*) etc.

În cazul tuturor acestor forme (la care s-ar mai putea adăuga multe altele) avem de a face cu intervenţii voite sau premeditate din partea unor scriitori şi cărturari din secolele al XIX-lea şi al XX-lea. În dorinţa lor de a da unor termeni neologici o înfăţişare cît mai românească, ei le modificau în mod conştient aspectul fonetic prin apropierea de cuvinte vechi, care se reduc în ultima analiză la aceeaşi rădăcină ca şi neologismele amintite.

Din acest punct de vedere deformarea lui *neurologie* în **nervologie** nu diferă prin nimic esenţial de transformarea lui *contemporan* în *con***timpo***ran*, întrucît *nerv* (sub influenţa căruia s-a modificat termenul medical amintit) provine, în cele din urmă, din gr. νεῦρον, pe care-l regăsim şi în fr. *neurologie* (etimonul imediat al rom. *neurologie*). *Incuibaţie* şi *nervologie* nu sînt însă modificări premeditate, datorite unor oameni care cunosc originea îndepărtată a acestor cuvinte. Ele se explică prin acelaşi efort pe care vorbitorii îl fac de a-şi clarifica anumite cuvinte care le sînt inaccesibile sau insuficient de inteligibile. De aceea le interpretăm ca un anumit tip de etimologii populare şi le opunem faptelor discutate sub nr. **1**. Pentru a pune şi mai clar în lumină deosebirile care există între aceste etimologii populare şi aşa-zisele „românizări", citäm noi fapte din aceeaşi categorie (fără a mai insista prea mult asupra etimologiei îndepărtate) : **contravenit** în loc de *contravenient* (care reprezintă o formă latinizată, în româneşte, a fr. *contrevenant* sau un împrumut din germ. *Kontravenient*) ; **copsalgie** în loc de *coxalgie* (< fr. *coxalgie* „tuberculoză a articulaţiei coxo-femurale"). Modificarea s-a făcut sub influenţa lui *coapsă* (< lat. *coxa*) ; **prinzonier** în loc de *prizonier* (< fr. *prisonnier*), deformat datorită lui *prins*. Rădăcina comună îndepărtată este lat. *prehendere* (contras în *prendere* > rom. prinde) [6] ; **nervoză** în loc de *nevroză* (< fr. *nevrose*), modificat după *nerv*) ; **răspunzabil** în loc de *responsabil* (< fr. *responsable*), modificat după vb. *a răspunde* ; **stradă** în loc de *estradă*. Confuzia am înregistrat-o în sintagma „concert de estradă" [7]. Cele două paronime, *stradă* (< ngr. στράδα, it. *strada*) şi *estradă* (< fr. *estrade*), formează un dublet etimologic, reducîndu-se, în cele din urmă, la lat. *stratum*, *-a* (participiul lui *sterno*, *-ĕre* „a întinde, a aşterne").

Numele proprii, de oameni sau de localităţi, sînt şi ele atinse de etimologia populară. Dintre cele care ne interesează aici citäm pe [Napo-

[6] Pentru *prinzonier*, *prinsonier*, *prinsioner* etc., vezi şi Al. Graur, BL, IV, 1936, p. 109 110 şi Sextil Puşcariu, *Limba română*, vol. I, Bucureşti, 1940, p. 404.

[7] Vezi, pentru detalii, SCL, IX, 1958, nr. 4, p. 527—528.

leon] **Bunăparte** în loc de *Bonaparte* [8] și pe **Portocalia** în loc de *Portugalia* (< rus. *Португалия*), deformat sub influența lui *portocală* (la origine, același cuvînt ca și numele țării). Ultima formă a fost creată, probabil, chiar de către I. L. Caragiale, pentru a-l ridiculiza și pe această cale pe „ilustrul pedagog absolut" — Mariu Chicoș Rostogan :

„— Șpania-i lîngă *Portocalia*, mă boule, și viț̦averșa" [9].

II

A doua clasificare a etimologiilor populare are în vedere relațiile de ordin formal și semantic care există între elementul i n d u s și cel i n d u c t o r. Și din acest punct de vedere se pot distinge tot două situații fundamentale :

1. Cei doi termeni ai etimologiei populare sînt asemănători atît din punct de vedere formal cît și semantic.

2. Între cei doi termeni ai fenomenului există numai raporturi de natură formală, care merg de la vaga similitudine fonetică pînă la omonimie (între cele două situații extreme aflîndu-se p a r o n i m i a sau cvasiidentitatea fonetică).

În continuare se va vedea că, pentru a se produce o etimologie populară, este obligatorie numai asemănarea de structură fonetică între elementul indus și cel inductor [10].

În ceea ce privește etimologia populară (de sub **1**) precizăm că de cele mai multe ori nu e vorba, propriu-zis, despre o înrudire semantică în sens de sinonimie, fie ea și foarte aproximativă, ci numai de apartenența la aceeași sferă semantică a celor doi termeni ai fenomenului sau pur și simplu de posibilitatea stabilirii unei legături logice între ceea ce am numit element „indus" și element „inductor".

Cei care spun **boliclinică** se gîndesc, firește, că la *policlinică* se dau consultații și se tratează *bolile*. La fel, dacă unii vorbitori (în special de prin spitale) pronunță **porț̦iune** [*calmantă*] în loc de *poț̦iune* (< fr. *potion*, lat. *potio*, *-onis* „băutură"), aceasta se explică, în mare măsură, prin aceea că medicamentul respectiv se administrează într-o anumită doză, deci „cu porția". Dubla deformare a neologismului *dactilografă*

[8] Pentru atestări ale formei *Bunaparte*, vezi GR., N. I, p. 202.

[9] Vezi schița *Inspecț̦iune* din ciclul *Un pedagog de școală nouă*, în I.L. Caragiale, *Opere*, vol. II, ESPLA, 1960, p. 23. Dacă această variantă e o creație cu intenții comice a lui I.L.Caragiale, atunci ea trebuie considerată o p s e u d o e t i m o l o g i e p o p u l a r ă și grupată încă o dată cu fapte de aceeași natură, cum ar fi **vermult** în loc de *vermut*, **mastielă** în loc de *mastică*, **halimentară** în loc de *alimentară* etc. Cf. și **„scrofulos** [la datorie]" în loc de *scrupulos*, **geantă** [latină] în loc de *„gintă* latină" și altele, care se întîlnesc la unii eroi de-ai lui I. L. Caragiale. Asupra *p s e u d o e t i m o l o g i e i p o p u l a r e* (sau etimologii populare cu intenții comice) nu insistăm aici. Vom reveni cu alt prilej, arătînd, mai pe larg, în ce rezidă specificul ei și cum unii scriitori au făcut din ea un mijloc important de individualizare a personajelor și de realizare a comicului.

[10] Foarte adesea atracția a două cuvinte se exercită exclusiv (sau aproape exclusiv) din cauza asemănării lor semantice, care merge, uneori, pînă la sinonimie. În asemenea cazuri avem în mod clar fenomene de contaminație. Ex. *arunca* + *zvîrli* > **asvîrli** ; *voi* + *vrea* > **vroi** etc.

rostit uneori **actilografă**, iar alteori **dictalografă** se datorește faptului că dactilografele bat la mașină și *acte*, iar de multe ori scriu după *dictare*.

Pînă acum am dat numai exemple de neologisme, însă etimologia populară atinge (mult mai rar) și cuvinte din fondul vechi al limbii. În acest sens, este deosebit de semnificativ următorul exemplu : regional, cuvîntul *treaptă* e confundat cu paronimul său **dreaptă**. Cf. : „S-a coborît pe *drepte* în pivniță" [11]. Din ALR II, punctul 140, harta nr. 272 („scară la pridvor") rezultă clar că substituirea lui *treaptă* prin *dreaptă* se întîlnește în multe puncte din Ardeal, Banat și Crișana [12]. Confuzia ar putea să surprindă, însă nu trebuie uitat că identificarea formală a celor două cuvinte se datorește nu numai paronimiei lor, ci și faptului că treptele unei scări sînt drepte, orizontale. Exemplele de acest fel dovedesc că fenomenul de care ne ocupăm se produce cu atît mai ușor cu cît există și relații de ordin semantic între elementul indus și cel inductor. Cînd acestea se adaugă asemănărilor formale (singurele obligatorii) etimologia populară poate atinge chiar cuvinte vechi și totodată uzuale. Pentru a ilustra mai bine tipul nr. **1**, adăugăm la faptele citate din limba română actuală cîteva exemple interesante din alte limbi.

Apéritif devine în franceza populară **apétiriî** (sub influența lui *appétit*) [13]; vechiul italian *veletta* „santinelă" (diminutiv din sp. *vela* < lat. *vigilia* „strajă") a fost apropiat de vb. *vedere* și transformat în **vedetta**, care s-a impus în limba literară italiană [14]; rus. *гувернантка* (de origine franceză), apare în vorbirea unor personaje ale scriitorului N. S. Leskov sub forma **гувернянька** [15], influențat fiind de un termen vechi, din același cîmp semantic, care este *нянька* „dădacă". Vgr. πλακοῦντς (pl. lui πλακοῦς, -ντος „turtă, plăcintă"), împrumutat de latini, a fost transformat în **placentae** în loc de **placuntae*, din cauză că a fost pus în legătură cu vb. *placeo*, *-ēre*. Participiul plural al acestui verb *(placentes)* semăna bine din punct de vedere fonetic cu etimonul grecesc, ceea ce semantic a ușurat „traducerea" lui *plakuntes* prin „care plac" [16].

Pretutindeni, în aceste cazuri (ca și în cele discutate mai sus), forma a fost pusă, parțial, de acord cu conținutul, realizîndu-se, în felul acesta, o relativă motivare a semnului lingvistic : *aperitivul* deschide *apetitul*, *santinela* trebuie să vadă tot ce se petrece în jur, *guvernanta* este, în fond, o dădacă, *plăcintele* sînt gustoase etc.

Un efort de a scăpa de caracterul nemotivat al semnului lingvistic [17] a încercat și copilul care, transformîndu-l pe *électricité* în *éclairicité*, a

---

[11] Vezi *Materiale și cercetări dialectale*, București, 1960, vol. I, p. 170.

[12] Mai precis, în punctele : 192, 228, 235, 260 și 574 (*Ardeal*) ; 27 (*Banat*) și 279 (*Crișana*).

[13] M. Grammont, *Traité de phonétique*, Paris, 1933, p. 373.

[14] Vezi N. Caix, *Studi di etimologia italiana e romanza*, Firenze, 1878, p. 192.

[15] A.A. Reformatski, *Введение в языковнание*, Moscova, 1960, p. 82.

[16] Cf. Otto Keller, *op. cit.*, p. 83.

[17] Astfel e definită etimologia populară de A. Meillet în *Linguistique historique et linguistique générale*, Paris, 1948, vol. II, p. 138. Ideea că etimologia populară constituie o reacție împotriva caracterului arbitrar al semnului lingvistic apare și la alți lingviști. Cf., de pildă : S. Ullmann, *op. cit.*, p. 121 și urm. ; J. Orr, *L'étymologie populaire*, în „Revue de linguistique romane", XVIII, 1954, p. 131 și urm. ; Al. Rosetti, *Studii lingvistice*, București, 1955, p. 8 ; B. Cazacu, *Sur la réaction du sujet parlant par rapport au fait linguistique*, în „Mélanges linguistiques", Oslo-Bucarest, 1957, p. 183—184 etc.

adaptat foarte bine forma cuvîntului la ceea ce reprezenta pentru el funcţiunea electricităţii [18].

2. Etimologiile populare de acest gen sînt, fără îndoială, cele mai interesante, dar ele nu sînt nici singurele şi, foarte probabil, nici cele mai numeroase. Acţiunea fenomenului este adeseori cu totul lipsită de „logică" şi producerea lui nu se poate explica decît prin simpla contiguitate formală a cuvintelor. Între cuvîntul *boier*, de exemplu, şi numele instrumentului *bormaşină* (care devine prin unele părţi ale Olteniei, **boiermaşină** [19]) nu se poate stabili nici o relaţie semantică. Tot aşa este inexplicabilă, din punct de vedere semantic, transformarea it. *pomi dei Mori* în fr. **pommes d'amour**. În sfîrşit, ar fi imposibil de asociat în chip logic noţiunea de „moarte" cu cea de „varză", avînd în vedere că în limba rusă populară verbul *скапутиться* „a muri, a se sfîrşi" devine *скапуститься*, „printr-o curată apropiere exterioară de *капуста* « varză »" [20].

În toate aceste cazuri sensul cuvintelor care vin în contact nu se apropie cîtuşi de puţin, spre deosebire de forma lor care este asemănătoare şi care a fost, de altfel, hotărîtoare în producerea fenomenului.

Dacă totuşi avem impresia că putem descoperi afinităţi semantice chiar şi în asemenea cazuri, aceasta se întîmplă numai pentru că ţinem cu orice preţ să-i descoperim fenomenului un substrat logic, care, de cele mai multe ori, nu există. Numai după ce fenomenul s-a produs, iar uzul a consacrat, eventual, deformarea unui cuvînt sau confundarea lui cu altul, se pot imagina şi legături semantice între cei doi termeni ai etimologiei populare. Întrebaţi fiind cum îşi explică expresia **apă chioară**, cîţiva vorbitori ne-au răspuns fără ezitare : „supa sau ciorba considerată astfel nu are măcar u n o c h i de grăsime". Este aici o încercare de a explica o formă deja creată, printr-un proces pe care foarte mulţi îl ignorează : în expresia citată, *chioară* s-a substituit vechiului *chiară* (< lat. *clara*), din cauză că acesta s-a arhaizat şi n-a mai fost înţeles. Astfel de interpretări, imaginate după producerea şi, eventual, generalizarea unei etimologii populare, ar putea fi numite m o t i v ă r i s e m a n t i c e a p o s t e r i o r i.

O dovadă că asemănările strict formale prevalează asupra celor semantice o constituie şi faptul că de multe ori etimologia populară acţionează pur şi simplu împotriva sensului. *Gaz metan* devine în vorbirea multora **[gaz] metal**, deşi metalul e un corp solid, iar metanul e o hidrocarbură gazoasă. Sub influenţa lui *pat*, germ. *Packwagen* a căpătat în limba română forma **patvagon**, deşi acesta e destinat bagajelor (germ. *Pack* „pachet"), nu dormitului, pentru care există wagon-lit. Vechiul francez *coute-pointe* (< lat. *culcita puncta*) s-a transformat în **courte-pointe**, deşi cuvertura e lungă, nu scurtă (fr. **court**, **-e**) [21].

Exemplele ar putea fi înmulţite, dar nu este necesar, deoarece e clar că foarte adesea cuvintele supuse etimologiei populare sînt complet străine de familiile în care sînt înglobate. Aceasta înseamnă că asociaţiile

---

[18] Exemplul provine de la J. Orr, *loc. cit.*, p. 138.

[19] Vezi ALR, s.n., vol. II, harta nr. 550, p. 872 şi ALRM, s.n., vol. I, harta nr. 361, p. 872.

[20] Vezi L.A. Bulahovski, *Введение в языкознание*, ediţia a II-a, Moscova, 1954, p. 166.

[21] Vezi F. de Saussure, *Cours de linguistique générale*, ed. a III-a, Paris, 1931, p. 238.

stabilite de către vorbitori se produc de multe ori exclusiv pe baza asemănărilor fonetice sau exterioare ale cuvintelor şi în afară oricăror legături semantice. Pe această treaptă, etimologia populară e socotită, în general, un fenomen inconştient [22].

III

După descrierea modului în care se produce etimologia populară şi după indicarea cauzelor care o provoacă este interesant de urmărit efectele acestui fenomen asupra cuvintelor pe care le atinge. Mai mult decît oriunde se va vedea aici specificul etimologiei populare şi marea ei putere de acţiune. După părerea noastră există patru tipuri fundamentale de etimologie populară din punctul de vedere al felului în care acţiunea fenomenului se exercită asupra cuvintelor.

A. Etimologia populară atinge forma cuvîntului

Am precizat că asemănările de ordin fonetic între elementul „indus" şi cel „inductor" au o importanţă primordială în producerea fenomenului. De aceea este de aşteptat ca etimologia populară să acţioneze cel mai adesea asupra formei materiale a cuvîntului [23], lăsîndu-i nealterat conţinutul lui semantic. În cadrul acestui tip vom distinge două situaţii clare :

1. *Modificarea structurii fonetice a elementului „indus"*.
2. *Totala lui identificare formală cu elementul „inductor"*.

1. Etimologia populară atinge, adeseori, numai începutul sau sfîrşitul unui cuvînt, deformîndu-l sau înlocuindu-l printr-un element inteligibil. Cazurile cînd falsa interpretare nu atinge decît o parte a cuvintelor, lăsînd „neexplicate" fragmente din acestea, au fost numite de către F. de Saussure „étymologies populaires restées à moitié chemin" [24].

a) Notăm, deocamdată, numai exemple de deformări sau substituiri ale părţii iniţiale a cuvintelor : **arcoladă** < *acoladă* (influenţat de *arc*), **comparativă** < *cooperativă* (influenţat de *cumpăra*) ; **dator** < *dător* (înv. < lat. **debitorius*), refăcut după *a da* ; **frecţie** < *fricţie* (modificat după *freca*) ; **fierăstrău** < *ferăstrău* (infl. de *fier*) ; **locaş** şi **locui** < *lăcaş*

---

[22] Caracterul „inconştient" al acestui fenomen a fost subliniat în nenumărate rînduri mai ales de către A. Dauzat. În afară de lucrările citate, vezi de acelaşi autor : *Les patois*, Paris, 1927, p. 109 ; *Histoire de la langue française*, Paris, 1930, p. 234 şi urm. ; *Études de linguistique française*, ed. a II-a, Paris, 1946, p. 253 şi urm. etc. Despre „alterarea inconştientă" a cuvintelor prin etimologia populară vorbeşte şi Ferdinand Brunot în *Histoire de la langue française des origines à 1900*, Paris, 1905, tom. I, p. 75. Pentru o altă părere, vezi Tatiana Cazacu, *Observaţii şi cercetări experimentale cu privire la „contaminări"*, în SCL, VII, 1956, nr. 3—4, p. 225—231.

[23] Menţionăm că accepţia pe care o dăm, în lucrarea de faţă, *formei cuvîntului* este aceea binecunoscută de „complex sonor" sau „înveliş material". În sens filozofic şi structural, prin conceptul de *formă* a cuvîntului se înţelege cu totul altceva (vezi Al. Graur, SLG, p. 149—160 şi în special I. Coteanu şi Em. Vasiliu, *Conţinut şi formă în limbă*, în PLG, II, p. 9 şi urm.).

[24] Vezi *Cours de linguistique générale* (ed. cit.), p. 240.

și *lăcui* (ambele refăcute după *loc*); **lungoare** < *lîngoare*, *lingoare* (influențate de *lung*) [25]; **pergamoid** < *pegamoid* (deformat sub influența mai cunoscutului *pergament*); **pirlog** < *pîrlog* (infl. de *pir*) [26]; **sparghete** < *spaghete* (infl. de *sparge*) [27]; **somnieră** < *somieră* (apropiat de *somn*); **sunătoare** < **sănătoare* (formă normală din lat. **sanatoria*), infl. de vb. *suna* etc.

b) Foarte frecvente sînt și cazurile cînd partea finală a unui cuvînt suferă o modificare sau o substituire, datorită atracției altui cuvînt, care le este familiar vorbitorilor. La exemplele citate în capitolele anterioare (*contravenit* în loc de *contravenient*, *primare* în loc de *primar* etc.) adăugăm noi fapte, dintre care unele cunoscute: **filigram** < *filigran* (modificat după *gram*); [car] **funegru** în loc de *funebru* (sub influența lui *negru*); **iscurtă** (în DA mss.) < *escortă* (fiindcă deținutul sau comandantul dus cu escortă este ținut „din scurt"); **lăsturn** (în DA, s.v.) < *lăstun* (pasărea își face adesea cuibul prin turnurile bisericilor); **pantomină** < *pantomimă* (influențat de *mină*); **pîrîu** < *pîrău* (refăcut după *rîu*, care aparține aceleiași sfere semantice); **tramcal** < *tramcar* (fiindcă vehiculul era tras de cai); **trandafir** < nrg. τριαντάφυλλο(ν) „treizeci de foi" (apropiat de *fir*) etc.

Numeroase fapte ar putea fi citate și din limbile străine, dar nu vom da decît unul singur, pe care îl socotim mai interesant. E vorba de lat. *vagabundus*, care, prin amestec cu *mundo*, a căpătat în spaniolă forma **vagamundo**, ca și cum ar însemna „rătăcitor prin lume".

2. De multe ori se întîmplă ca etimologia populară să ducă la identificarea totală a două cuvinte, în sensul că elementul „inductor" i se substituie celui „indus". Din paronime cum erau la început, cele două cuvinte devin omonime și nu sînt rare cazurile cînd uzul general consacră astfel de confuzii. În limba română s-au confundat în felul acesta: *ulcior* „furuncul al pleoapelor" (< lat. *hordeolus*) cu **urcior** (vasul) < lat. *urceolus* [28]; v. sl. **somŭ* (peștele) cu **somn** „sommeil" (< lat. *somnus*); chiară (< lat. *clara*) cu **chioară** (fem. lui *chior* < tc. *kör*), în expresia „apă chioară"; sfară (< v. sl. *skvara* „fum, miros de friptură" etc.) cu **sfoară** (în expresia „a da sfoară în țară") etc. Manifestată în felul acesta etimologia populară devine un mijloc important de realizare a omonimiei [29].

În vorbirea individuală se ajunge, prin confuzia paronimelor, la ceea ce Bally numea „omonimii sub o formă patologică" [30]: **alocație** în loc de *alocuție* sau *alocuțiune*; [soră de] **calitate** în loc de *caritate*; [pat de] **companie** în loc de *campanie* (SCL, IX, 1958, nr. 4, p. 513); **covertă** „punte superioară a unei nave" în loc de *corvetă* (tip vechi de navă

[25] Pentru răspîndirea geografică a formei *lungoare*, vezi ALR, I, vol. 1, harta nr. 121 („tifos" și ALRM, I, harta nr. 166 („tifos").

[26] Varianta *pirlog* este înregistrată de Tiktin (vezi TDRG, s.v. *pîrlog*), în timp ce A. Scriban inserează forma *pîrloagă* (în SDLR), s.v. *pîrloagă*). Ambele forme se întîlnesc prin unele părți din reg. Oltenia. Vezi și ALR, serie nouă, vol. I, harta nr. 7 „pîrloagă", punctul 872 (în sudul Olteniei). Apropierea lui *pîrlog* de *pir* se justifică atît formal cît și semantic (pe locurile *pîrloage* cresc diverse ierburi și buruieni, printre care și *pirul*).

[27] Vezi Iorgu Iordan, *Étymologies populaires*, BL, X, 1942, p. 43.

[28] Vezi Iorgu Iordan, *Etimologii populare*, în "Arhiva", XXXIX, 1932, p. 56.

[29] Mai pe larg, vezi Th. Hristea, *Omonimii realizate prin etimologie populară*, în LR, VII, 1958, nr. 5, p. 56 și urm.

[30] Vezi Ch. Bally, *Linguistique générale et linguistique française*, p. 176.

de război) [31]; **depărtat** în loc de *deportat*; **colabora** în loc de *corobora* (confuzie frecventă chiar la unii intelectuali); **fracțiune** [politică] în loc de *facțiune* [32]; **nevroză** în loc de *nefroză* (boală a rinichilor); **pronume** în loc de *prenume* (extrem de răspîndit în combinația „numele și pronumele"); **ovale** în loc de *ovare*; **rază** în loc de *razie* (discutat la p. 239) și altele.

În cele mai multe cazuri elementul „indus" fiind neologism, are pentru vorbitori un sens imprecis și o formă insolită. De aceea este înlocuit printr-un termen clar, uneori chiar printr-un paronim tot neologic, pe care însă subiectele vorbitoare au reușit să-l asimileze.

Confuziile paronimice abundă, îndeosebi în vorbirea populară și în graiurile regionale. Fenomenul îmbracă aici aspecte diferite și atinge un mare număr de cuvinte. Astfel, în loc de *treaptă* (la scări) am văzut că se zice **dreaptă** (vezi p. 242); în loc de *laturi* (cu sensul de „bucăți lungi și subțiri de lemn de brad care se așază peste căpriorii casei") se spune **lanțuri** [33], iar [lînă] *țigaie* devine adeseori [lînă] **țigară**, paralel cu oaie *țigară* sau *țîgară* [34].

Cînd termenul „indus" are un corp fonetic mai lung, etimologia populară îl poate descompune în două sau chiar trei cuvinte familiare vorbitorilor. E cazul compusului neogrecesc ῥοδοζάχαρη „dulceață [de foi] de trandafir", care a devenit, în românește, *rodozáhar*, iar în limba populară **rod-de-zahăr** [35]. Sub această formă cuvîntul se întîlnește la scriitorul N. Gane: „... îmi găsi pricină, de la te mieri ce, de la un *rod de zahăr* care se zăhărisise" [36].

Toponimele și antroponimele sînt și ele supuse etimologiei populare, care le deformează sau le descompune, prin falsă analiză, în elemente clare, însă fără nici o legătură cu numele proprii respective. Dăm și din această categorie numai cîteva exemple. Ardelenii care au participat la bătălia de la *Königgrätz* au modificat numele acestei localități în **Cîne-creț** [37], formă care se întîlnește și în literatură (de pildă la Șt. O. Iosif, în poezia *Eroul de la Königgrätz*). Tot ardelenii (în special) au transformat, cîndva, numele împăratului german [Frederic] *Barbarossa* în **Barbă-roasă** [38]. La Paris (ne informează Dauzat, în *La vie du langage*, 1929, p. 132) poporul (adică oamenii simpli) transformă numele bulevardului *Beaumarchais* în **Bon-marché** (care înseamnă „ieftin, ieftinătate"). O modificare similară suportă numele bulevardului *Kuibîșev* (din București) rostit adesea **Cuibu-șef.**

---

[31] Vezi Al. Graur, BL, VII, 1940, p. 212—213 și *Mélanges linguistiques*, II, p. 25—26.

[32] Și această confuzie e mult mai răspîndită decît ne-am închipuit. În recentul *Dicționar de neologisme* (ambele ediții), sintagma *guvern de coaliție* e definită în felul următor: „guvern la care participă mai multe partide sau *fracțiuni* politice" (s.v. *coaliție*).

[33] Vezi ARL, II, p. 118, h. nr. 227 („laturi"), pct. 848, 876, 728 și 723.

[34] Fără a fi interpretată în vreun fel oarecare, forma *țigare* (pt. *țigaie*) este înregistrată și în CADE, apoi de O. Densusianu, în *Graiul din Țara Hațegului*, București, 1915, p. 337 (unde găsim și varianta **țîgare**).

[35] Vezi G. Crețu, în „Columna lui Traian", 1883, p. 245 și A. Philippide, *Principii de istoria limbii*, Iași, 1894, p. 107.

[36] N. Gane, *Novele*, vol. I, Editura „Scrisul românesc", Craiova, p. 261.

[37] Vezi N. Sulică în „Gazeta Transilvaniei", LXI, 1898, nr. 110, p. 2, col. 1.

[38] *Idem, ibidem*, p. 2, col. 1 și V. Bogrea, DR, II, 1922, p. 412, n. 6.

B. Etimologia populară atinge sensul cuvîntului

Faptul că sub influența etimologiei populare se schimbă în special forma cuvintelor i-a făcut pe mulți cercetători să limiteze acțiunea fenomenului la efectele pe care le are el asupra laturii materiale a cuvîntului. S-ar putea cita foarte multe definiții ale etimologiei populare din care se înțelege că aceasta constă exclusiv în modificarea aspectului fonetic al cuvintelor. Faptele pe care le vom discuta în continuare infirmă această părere care a fost cîndva dominantă și care se mai întîlnește încă în multe lucrări de specialitate [39].

Principalele situații din cadrul acestui tip sînt următoarele :

1. Etimologia populară schimbă sensul originar al unui cuvînt creîndu-i altul, pe care limba literară îl poate accepta în cele din urmă. Așa s-au petrecut lucrurile cu adj. franțuzesc **souffreteux**, care e un derivat din vechiul *soufraite* „lipsă, privațiune, sărăcie" (provenit, la rîndul lui, din lat. pop. **suffracta*). Pînă în secolul al XVIII-lea, *souffreteux* a însemnat „nevoiaș, sărac, lipsit de...". Devenind nemotivat, prin dispariția lui *soufraite*, etimologia populară l-a pus în legătură cu verbul *souffrir* „a suferi" și i-a modificat substanțial înțelesul. În franceza contemporană cuvîntul se folosește numai cu sensul de „suferind, bolnăvicios" [40].

Noul sens poate fi, desigur, și peiorativ. O astfel de evoluție semantică a suferit în limba română cuvîntul **babalîc** (< tc. *babalik* „moșneag, tată vitreg"). La început el era un titlu de respect cu care cineva se putea adresa bătrînilor, cum rezultă din DA (s.v.), unde se dă și un citat semnificativ din *Chronograful* lui Dionisie Eclesiarcul (p. 186) : „Pazvandoglu au zis către Pașa : „Măria-Ta, *babalîc*, ai ieșit în primblare !" Pașa au răspuns : „Așa fiule !".

Fiind asociat cu *babă* (de origine slavă), *babalîk* a încetat de a se mai folosi cu sensul de „bătrîn venerabil" și mai ales a dispărut ca titlu de respect (cum se folosea la turci și la românii din epoca fanariotă, care știau turcește) [41]. Actualul sens (atît de peiorativ în raport cu cel vechi) e arhicunoscut și cu greu ar putea fi ilustrat mai bine decît cu următorul citat din opera lui Ion Creangă : „Tot umblînd noi din școală în școală mai mult ia așa de frunza frăsinelului, pîne-poimîne avem să ne trezim niște *babalîci* gubavi și oftigoși, numai buni de făcut popi, ieșiți din Socola" [42].

2. A doua situație (mai rar întîlnită) este aceea cînd etimologia populară restrînge sensul cuvîntului (eventual prin limitări succesive). Un foarte interesant exemplu citează J. Gilliéron, în a cărui operă există multe pagini pătrunzătoare consacrate etimologiei populare. El a arătat că, după ce **b** intervocalic s-a transformat în **v** și *cubare* a devenit

---

[39] În lingvistica românească, vechea concepție este așa de înrădăcinată, încît se reflectă pînă și în definițiile care i se dau fenomenului în dicționarele recente. Iată, de pildă, cum este definită *etimologia populară* în DER (p. 303, col. 3) : „modificare a formei unui cuvînt mai puțin cunoscut (de obicei recent intrat în limbă) prin apropierea lui de alte cuvinte mai cunoscute, asemănătoare ca formă, uneori și ca sens". Pentru o definiție și mai îngustă a fenomenului vezi DM (s.v. *etimologie*).

[40] Vezi F. de Saussure, *op. cit.*, p. 240 și Albert Dauzat, Jean Dubois și Henri Mitterand, *Nouveau Dictionnaire étymologique et historique*, Paris, 1964 (s.v.).

[41] Vezi, pentru detalii, DA (s.v.) și HEM (2254).

[42] Ion Creangă, *Opere*, ESPLA, 1957, p. 84.

cuvare, acesta a fost apropiat de *ovum* „ou" şi de *ovare* „a oua". Rezultatul înglobării lui *cuvare* în familia lui *ovum* a fost că acest verb şi-a îngustat sensul general şi a început să însemne „a fi culcat" (vorbindu-se numai despre păsări), apoi „a fi culcat pe ouă", deci „a cloci". În felul acesta s-ar explica, după Gilliéron, şi trecerea de la valoarea intranzitivă a lat. *curbare* la cea tranzitivă a fr. *couver* [43].

Tot o restrîngere semantică (de data aceasta mult mai uşoară) ni se pare că a început să sufere, în limba română, neologismul **siestă**. În ultimă analiză, cuvîntul provine din lat. *sexta* [hora] „a şasea oră" [44], care prin elipsă, a devenit, în spaniolă, *siesta*, iar prin intermediul francezei *(sieste)* a ajuns şi în română sub forma *siestă*. Sentimentul multor vorbitori e că acest neologism aparţine familiei verbului *a sta* şi aceasta fiindcă *siesta* se face, adeseori, s t î n d culcat. De aceea, din „odihnă de după prînz" (în general) *siestă* ajunge să însemne numai „repaus la pat, după masa principală", ceea ce echivalează cu o restrîngere de sens.

Cît de vie este falsa legătură etimologică stabilită între *siestă* şi *a sta* se vede şi din faptul că mulţi vorbitori se arată surprinşi auzind că s i e s t a se poate face şi plimbîndu-te.

3. Dacă în exemplele citate vechiul sens a fost uitat sau a suferit o restrîngere, în alte cazuri etimologia populară a adăugat cuvîntului un nou înţeles, lărgindu-i astfel conţinutul semantic.

Verbul **a căpia** se întrebuinţa, la început, numai în legătură cu animalele (şi în special cu oile), avînd sensul de „a se îmbolnăvi de *cápie*" (cuvînt de origine slavă prin care se denumeşte o boală ce se manifestă prin ameţeli, convulsii etc.). Cu acest înţeles cuvîntul continuă să se folosească şi astăzi, dar mai ales în graiurile teritoriale. Limba comună actuală cunoaşte întrebuinţarea lui în special cu privire la oameni („a se sminti, a-şi ieşi din minţi, a se ţăcăni, a înnebuni, a-şi pierde c a p u l"). Nu este aici numai un simplu sens figurat (cum rezultă din dicţionare), ci şi o dezvoltare semantică provocată de atracţia lui *cap*. Asociaţia între cele două cuvinte s-a putut stabili cu uşurinţă şi s-a produs, desigur, nu numai pe baza asemănării lor formale (frecvent se spune şi : *a căpiat de cap*, *m-a căpiat la cap* etc.).

4. Există şi situaţii într-un fel oarecare mai complicate şi prin aceasta deosebite de cele precedente. Mulţi vorbitori (neinstruiţi sau semidocţi), făcînd cunoştinţă cu unele neologisme, nu le înţeleg adevăratul lor sens, însă le asimilează corect sub raportul formei. Folosindu-le în vorbire, ei le schimbă radical înţelesul, însă această schimbare nu poate fi socotită nici ca o lărgire de sens şi nici ca o uitare sau dispariţie a sensului primar, care pentru aceşti vorbitori nu există şi n-a fost niciodată cunoscut. Noile accepţii cu care ei întrebuinţează neologismele sînt, de fapt, împrumutate de la cuvinte foarte cunoscute şi asemănătoare ca structură formală cu cele neologice. Iată cîteva exemple. Unii folosesc adjectivul **primitiv** cu sensul de „primitor, ospitalier", spunînd, de exemplu, că cineva a fost foarte bun (sau cumsecade) şi *primitiv*. Am văzut

[43] Vezi J. Gilliéron, *Généalogie des mots qui désignent l'abeille*, Paris, 1918, p. 225. O dovadă că poporul l-a înglobat pe *cubare* în familia lui *ovum — ovare* am avea în faptul că *ovare* lipseşte în toate regiunile unde s-a păstrat *cubare*. Cf. totuşi prov. *coar'* alături de *ovar*, citate de acad. Iorgu Iordan (după REW, nr. 2351 şi 6128), în *Lingvistica romanică...*, p. 179.

[44] Adică „amiaza" (după diviziunea romană a zilei).

că și **vindicativ**, care înseamnă „răzbunător", e înțeles de către foarte mulți ca un sinonim al lui *vindecător* și se vorbește adesea (uneori chiar la televiziune!) despre *medicamente vindicative* sau despre *acțiunea vindicativă* a unor medicamente. Tot așa **temerar** „îndrăzneț" e folosit exact cu sensul opus (deci „fricos, temător"), fiindcă e simțit ca un derivat al lui *a se teme*, cu care însă nu are nimic comun din punct de vedere etimologic.

C. Etimologia populară atinge forma și conținutul semantic al cuvîntului

Deși mai rar întîlnite, există, totuși, destule cazuri în care etimologia populară modifică atît aspectul formal al cuvîntului cît și conținutul lui semantic. Modificările aduse structurii fonetice și semantice a cuvintelor pot fi mai profunde sau mai puțin sesizante. De data aceasta clasificarea trebuie să aibă în vedere pe de o parte transformările aduse vechii structuri formal-semantice a cuvîntului, iar pe de altă parte noul raport care se stabilește între forma și conținutul create de etimologia populară. În continuare notăm cîteva exemple prin care ilustrăm situațiile mai importante din cadrul acestui tip.

1. Uneori se schimbă sensibil forma cuvîntului, dar noțiunea pe care acesta o denumește și sensul lui fundamental rămîn, în esență, aceleași. Astfel, cei care spun **pedepsie** în loc de *epilepsie* numesc prin noul complex sonor tot boala respectivă (în ceea ce are ea caracteristic) însă în conținutul semantic al cuvîntului a fost introdusă și ideea de „pedeapsă": „... la unii le umblau buzele parcă erau cuprinși de *pedepsie*" [45].

Deși n-ar fi exclus ca în concepția unor oameni din popor această boală să fie considerată „o pedeapsă dumnezeiască", se pare, totuși, că atracția exercitată asupra lui *epilepsie* se datorește verbului *a (se) pedepsi* adică „a (se) chinui", precum și subst. *pedeapsă*, însă cu sensul dt „chin, suferință, nenorocire" etc. Nu este, desigur, întîmplător că acessens învechit și regional (pentru care vezi DL, s.v. *pedeapsă*) se întîlnește astăzi mai ales (dacă nu chiar exclusiv) prin Moldova, deci acolo unde a fost înregistrată și etimologia populară *pedepsie*.

2. În unele cazuri sensul este acela care se schimbă esențial, în timp ce forma cuvîntului suferă o modificare neînsemnată. În această situație se află verbul **fereca** (< lat. *fabricare*). Cuvîntul face parte din aceeași familie cu vechiul *faur* „meșter care lucrează metalele", „fierar" (< lat. *faber, -brum*). În mod normal, din *fabricare* a rezultat *făureca* și apoi *făreca* (acesta e atestat în limba veche și se mai păstrează și azi în meglenoromână cu sensul de „a potcovi") [46]. După cum se arată chiar în DA (s.v.), în dacoromână cuvîntul a fost apropiat, prin etimologie populară, de *fier* (cu care ajunsese asemănător ca formă, în urma evo-

[45] Vezi Ion Creangă, *Opere*, ESPLA, 1957, p. 60. O formă mai puțin alterată **(epidepsie)** este atestată de N.A. Ursu, în *Formarea terminologiei științifice românești*, București, 1962, p. 199.

[46] Vezi CDDE (nr. 571) și mai ales DA (s.v.), unde e acceptată etimologia dată de G. Crețu în „Revista pentru istorie, archeologie și filologie", VI, p. 88.

luției fonetice și de care era atît de strîns legat și din punct de vedere semantic). Apropierea de *fier* a fost decisivă în primul rînd pentru evoluția semantică a cuvîntului și aceasta se vede mai ales din întrebuințarea lui în legătură cu oamenii: „a arunca (sau a băga) pe cineva în fiare", „a încătușa" etc. Mai rar, cuvîntul e atestat și cu înțelesul de „a îmbrăca cu metal prețios, a împodobi etc. diverse obiecte, în special icoane". Acest sens este foarte apropiat de cel etimologic, care (după DA) era „a făuri". În limba populară se spune și *fiereca(t)*, așa că o modificare de formă există, chiar dacă am admite că transformarea vechiului *făreca* și *fereca* este exclusiv produsul unei asimilații vocalice. De fapt, această ușoară schimbare a formei trebuie pusă cel puțin în aceeași măsură și pe seama etimologiei populare, a cărei acțiune a fost însă hotărîtoare în crearea sensului „a încătușa". După intervenția ei, celălalt sens a început să se învechească și n-ar fi exclus să dispară, cu timpul, definitiv. Exemple de sensuri dispărute din limbă, după ce etimologia populară a dezvoltat la un cuvînt un alt înțeles s-au dat în capitolul precedent.

3. În continuare vom discuta un nou fapt (**cîrdășie**), pe care îl interpretăm ca un exemplu de etimologie populară care a influențat atît fonetismul cuvîntului cît și semnificația lui originară (în sensul unei restrîngeri, specializări și „degradări").

S-a arătat de mai multe ori[47] că, sub influența lui *cîrd* (< scr. *krd*), *cărdășie* a început să se scrie și să se pronunțe frecvent **cîrdășie** — ceea ce ar echivala cu o ușoară modificare de formă. Din cît am observat, această etimologie populară este atît de răspîndită în limba actuală, încît cu greu ar mai putea fi eliminată[48]. Cauza trebuie căutată și în faptul că vechiul *cărdășie* a suferit nu numai o schimbare formală, ci și una semantică. Sensul primordial al acestui derivat a fost pur și simplu de „tovărășie". Cuvîntul care stă la baza lui *cărdășie* este *cardaș* (înv.) < tc. *kardaș*, în al cărui conținut semantic nu exista nimic peiorativ, de vreme ce însemna „frate, tovarăș" (ȘIO și DA, s.v.). Astăzi, în special sub forma *cîrdășie*, derivatul românesc se apropie ca sens de „clică, gașcă" etc. (cf. DL s.v.)[49]. El apare și în expresia *a intra în cîrdășie*, care înseamnă aproximativ „a se asocia în scopuri necinstite, a se uni pentru realizarea unor interese personale, meschine" etc. Pentru dezvoltarea acestui sens peiorativ a fost, desigur, hotărîtoare influența lui *cîrd* din expresii ca *a intrat în cîrd*, *a se pune în cîrd* și *a-și băga în cîrd* cu cineva, a căror valoare depreciativă e bine cunoscută și simțită ca atare de către toți vorbitorii.

Tot ca o îndoită modificare (de formă și de sens) interpretăm și schimbarea lui *intrepid* în **întrepid** (variantă foarte răspîndită în limba română actuală). Neologismul *intrepid* înseamnă „curajos, neînfricat, cutezător" și provine din fr. *intrépide* (< lat. *intrepidus*). Sub influența verbului *întreprinde* (< *între-* + *prinde*, după fr. *entreprendre*) el e rostit

[47] Vezi V. Bogrea, DR, IV, 1924—1926, partea a II-a, p. 848, Al. Graur, *Încercare asupra fondului principal lexical al limbii române*, București, 1954, p. 134 etc.

[48] Precizăm că numai din limba literaturii și a publicisticii avem peste 20 de atestări, la care s-ar mai putea adăuga nenumărate altele din limba vorbită.

[49] De multe ori cuvîntul se folosește chiar și cu înțelesul (mai restrîns de „coaliție" (în scopul exploatării) a două grupări social-politice. Cf. sintagma *cîrdășie burghezo-moșierească* (foarte des întîlnită). Vezi, de exemplu, prefața la vol. *Din literatura lui 1907*, ESPLA, 1951, p. 46 și prefața la antologia *Schițe și articole* de A. Bacalbașa, ESPLA, 1953, p. 3.

și scris, adesea, *întrepid*, fiind, totodată, înțeles (cel puțin de către unii vorbitori) ca un sinonim aproximativ al lui *întreprinzător* [50]. S-ar părea că forma *întrepid* este o simplă „românizare" a lui *in-* (simțit ca prefix, adică ceea ce a și fost el în latină : *in-trepidus* „care nu tremură"). Am înregistrat însă (de cîteva ori) și variantele **întreprid** și **întreprind**, a căror existență dovedește fără umbră de îndoială că *întrepid* e pus în legătură cu *a întreprinde*, sub influența căruia și-a schimbat atît aspectul fonetic cît și adevăratul lui înțeles. *Întrepid* fiind foarte frecvent (din păcate chiar în presă), vom da un singur citat numai pentru *întreprind* (care nu trebuie socotit un simplu postverbal al lui *întreprinde*) : „O cerință esențială pentru ridicarea unor generații de cercetători *întreprinzi* și pasionați în munca științifică o constituie stimularea schimbului larg de opinii" [51].

Într-o situație similară cu *întrepid* pare a fi *hidos* (< fr. *hideux*), pe care mulți îl apropie de *hîd* (de origine slavă) [52], modificîndu-i, cîteodată, chiar forma (**hîdos**) și înțelegîndu-l, din punctul de vedere al sensului, ca identic cu acesta din urmă. Am auzit spunîndu-se față **hîdoasă**, în loc de *hidoasă* (după fr. *visage hideux*) și această variantă este înregistrată chiar în DA (s.v. *hîd*) [53].

4. Cu excepția lui *fereca*, în nici unul din exemplele discutate mai sus nu se poate vorbi despre o schimbare profundă a sensului, pentru că înțelesul elementului „indus" și al celui „inductor" erau destul de apropiate, chiar înainte de intervenția etimologiei populare (cf. mai ales *întrepid* — *întreprinde* și *întreprinzător*, *hidos* — *hîd*). În limba actuală, cu sensul radical modificat, nu l-am înregistrat decît pe **stomacologie** în loc de *stomatologie* (< fr. *stomatologie*). Oamenii simpli, care nu știu cum e format acest neologism (a cărui rădăcină e gr. στόμα, -τος „gură"), își închipuie că *stomatologia* se ocupă cu tot ce ține de *stomac* și sînt surprinși văzînd sau auzind că „**stomacologul**" tratează dinții și bolile cavității bucale.

★

D. Adeseori etimologia populară nu schimbă nici forma și nici sensul cuvintelor, dar există, totuși, și nu o dată se trădează indirect (de exemplu prin scris). De data aceasta ea stabilește doar false legături de înrudire între două cuvinte, care nu au nimic comun din punct de vedere etimologic, încercînd să explice pe unul cu ajutorul celuilalt. Unii vorbitori își închipuie, de exemplu, că subst. **mare** este același cuvînt cu adjectivul omonim și că își trage numele de la acesta. Alții îl simt pe **dar** (slav) ca un derivat de la *a da* (latin) sau cred că **potcapul** se cheamă astfel pentru că este un acoperămînt al *capului*.

Vom numi această specie a fenomenului de care ne ocupăm e t i m o l o g i e p o p u l a r ă l a t e n t ă și-i vom cerceta aspectele și consecințele într-o lucrare viitoare.

---

[50] Cîțiva studenți ne-au mărturisit că acesta este sensul pe care i-l dau lui *întrepid* (aceiași vorbitori ignorau existența formei corecte *întrepid*).

[51] În „România liberă", nr. 6459, din 22 iulie 1964, p. 5, col. 6.

[52] Vezi și S. Pușcariu, *Limba română*, vol. I, București, 1940, p. 379.

[53] *Hîdos* (din sintagma *față hîdoasă*) se întîlnește și la scriitori. Pentru o atestare, vezi M. Eminescu, *Proza literară*, București, Editura „Cugetarea", p. 241 : „... care trecuse turburi cu *hîdoasele* lor fețe de mort..." (*Geniu pustiu*).

NOTE ETIMOLOGICE

În absența altor indicații, cuvintele discutate în notele de mai jos fac parte dintre cele care poartă mențiunea „etimologia necunoscută" în fasciculele recent apărute ale *Dicționarului limbii române*. În cîteva cazuri, am încercat — răspunzînd, în parte, apelului lansat de redacția DLR — să aducem precizări cu privire la sensul sau la forma unor cuvinte.

Maghístă. După DLR, cuvîntul (atestat la Anton Pann) este un derivat, cu sufixul *-istă*, din *mag*. Că sufixul *-ist* (*ă*) a intervenit aici este sigur; credem însă că punctul de plecare al lui *maghistă* nu este *mag*, ci ngr. μάγισσα (cu același sens, adică „vrăjitoare"), cuvînt din care provine și ar. *márisă*, după cum arată Tache Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân, general și etimologic*, [București] 1963, s. v. Așadar *maghistă* < ngr. μάγισσα modificat (în ce privește partea finală și accentul) sub influența cuvintelor în *-istă*.

Magiárcă. A fost înregistrat, în Banat, cu sensul de „soi de viță de vie foarte roditor, cu struguri albi și negri, cu bobul mare și rotund" (DLR). Cuvîntul provine, fără îndoială, din sîrbo-croată; vezi, în *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, editat de Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umjetnosti, dio VI, Zagreb, 1904—1910, s. v. *màǵârka*[2] sensul *b*: „vrsta vinove loze [= soi de viță de vie]".

În DLR este înregistrată și o variantă *măjarcă*, obținută — de altfel, ca și forma din titlul acestei note — ca răspuns la *Chestionarul* lui B. P. Hasdeu. Probabil litera *j* notează aici sunetul [*ź*] (caracteristic graiului bănățean și corespunzător, în cuvintele din limba comună, unui [*ĝ*] literar), deși nu este exclus nici ca *j* să redea fricativa caracteristică, în cuvinte ca *geană*, graiului crișean (din indicațiile date în DLR, rezultă că *măjarcă* provine din nord-vestul Banatului, deci din apropierea ariei lui [*j*]). Oricum, considerăm că *măjarcă* ar fi trebuit să fie inserat în DLR sub forma „literarizată" *măgearcă*.

Cît despre varianta scrisă *magiarcă*, grafia *gi* ar putea fi considerată, eventual, rezultatul unei „literarizări" făcute de cei care au răspuns la *Chestionarul* amintit, deci *gi* ar corespunde tot unei fricative. Dar sunetul scris *gi* ar putea să provină nu dintr-o africată, ci dintr-o oclu-

sivă palatală. Substantivul *màǵārka*[1] „maghiară" (din punctul de vedere al formei, evident identic cu *màǵārka*[2]) este notat în *Rječnik*... nu numai în acest fel (cf. *мађарка* „maghiară" și „soi de prune", la Vuk Stef. Karadžić, *Српски рјечник*..., Четврто државно издање, Belgrad, 1935), ci și *màđārka*. Întrucît africatei [*đ*] din majoritatea graiurilor sîrbo-croate îi corespunde în alte graiuri oclusiva [*d'*] sau un sunet foarte apropiat de aceasta, iar fonetismul [*d'*] este cunoscut în graiurile sîrbo-croate din Banat (vezi Emil Petrovici, *Graiul carașovenilor. Studiu de dialectologie slavă meridională*, București 1935, p. 102—105), *magiarcă* provine, după toate probabilitățile, dintr-un etimon cu [*d'*] la începutul celei de-a doua silabe (fricativa din varianta scrisă *mčjarcă* pare a avea la bază un [*ǧ*] sîrbo-croat). Este de așteptat ca acestui [*d'*] să-i corespundă un [*đ*] în pronunțarea bănățenească a cuvîntului românesc, întocmai ca lui [*d'*] (= [*đ*] literar, în cuvinte ca *deal*) din alte graiuri românești; cf., de exemplu, ALR II$_2$ 2, h. 621 (*cherestea*) : s.-cr. [*grád''a*] (punctul 25) sau [*grāđa*] (punctul 37) — rom. *gra*[*đ*]*e* sau *gra*[*đ*]*ie* (punctele 29, 36, 47, 76) „cherestea".

Sunetul [*đ*] din graiul bănățean, echivalent al lui [*d'*] dintr-o mare parte a graiurilor dacoromâne de nord-vest, reprezintă, după cum se știe, rezultatul alterării unei oclusive dentale (în cuvinte ca *deal*) sau a unei oclusive palatale (în cuvinte ca *gheață*; în ce privește acest din urmă caz, trebuie precizat că lui [*ǵ*] literar îi corespunde [*đ*] numai într-o parte a Banatului; vezi I.-A. Candrea, GS I, 1923—1924, 2, p. 180—182; Ion Pătruț, DR, X, partea a 2-a, 1943, p. 304). Prin urmare, plecînd de la fonetismele [*đ*] sau [*d'*], trebuie să reconstituim, în sensul literarizării, fie un [*d*](urmat de vocală sau de semivocală palatală), fie un [*ǵ*]. Alegerea între cele două oclusive este greu de făcut cînd nu cunoaștem sursa (directă sau mai îndepărtată) din care provine cuvîntul respectiv — ceea ce nu este cazul cu *magiarcă*.

După părerea noastră, admițînd că grafia *gi* redă în *magiarcă* un [*đ*], corespunzător lui [*d'*] (eventual, lui [*đ*] din sîrbo-croată), cuvîntul în discuție trebuie scris, în formă literarizată, *maghiarcă*; alegînd această grafie (și nu grafia **madearcă*) ne întemeiem pe faptul că, la origine, avem a face cu un [*d'*] într-un cuvînt (magh. *magyar*) care, pătruns în românește, este scris cu *ghi* și pronunțat cu [*ǵ*] în limba literară.

Mahiávă. Apare la D. Țichindeal, cu sensul de „zavistie, pizmă, intrigă" (DLR, s. v.). După părerea noastră, cuvîntul este, fără îndoială, în legătură cu numele propriu *Machiavelli*, ca și *machiavelic*, *machiavelism* etc., împrumutate, după DLR, din franceză sau din italiană — și, ca și *machiaverlîc*, format în românește. Ca sens, *mahiavă* este foarte apropiat de *machiavelism* și de *machiaverlîc* [„politică (p. ext. acțiune, comportare) vicleană; lipsă de loialitate și de scrupule; perfidie (în treburile publice și private)"; DLR, s. v. *machiavelism*]. În ce privește forma — trecînd peste prezența unei fricative în locul lui [*k'*], care nu pune nici o problemă (cf. *machină-mahină*, *orchestră-orhestră* etc.) — ni se pare evident că *mahiavă* este un derivat regresiv, deși, ce e drept, de un tip aparte (o formație regresivă, de la *Machiavelli*, este și toscanul *machia* „Spitzbube", citat de W. Meyer-Lübke, REW^3, nr. 5204 a).

Întrucît *machiaverlîc* pare a fi recent (cea mai veche atestare la I. L. Caragiale, după indicațiile din DLR, trebuie eliminată din discuție posibilitatea ca acest cuvînt să fi constituit punctul de plecare : *mahiavă* (pl. *mahiave*)<*machiaverlîc*, după modelul *paiață — paiațarlîc* (după DLR, cuvintele de tipul *paiațarlîc* au servit la crearea lui *machiaverlîc* însuși). Credem că *mahiavă* poate fi explicat satisfăcător pornind de la un derivat *'ma(c)hiavelicesc*. Într-o epocă în care sufixul adjectival — *-icesc* (cu varianta *-alicesc*) era foarte frecvent — adică în jurul anului 1800 (vezi Fulvia Ciobanu, *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*. Vol. I, [București] 1959, p. 108; N. A. Ursu, LR, XIII, 1964, 5, p. 422) — din **ma(c)hiavelicesc* a putut să se detașeze o bază *mahiavă*, după modele ca *dietalicesc* (Romulus Todoran, *Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*. Volumul al III-lea, [București] 1962, p. 127) — *dietă*, *raielicesc* (Fulvia Ciobanu, *op. cit.*, p. 113) — *raia*.

Malcăvăț. Este, după DLR, „numele unei plante de baltă, nedefinite mai de aproape, ale cărei rădăcini sînt întrebuințate ca nutreț". Varianta cu [*a*] în penultima silabă apare în răspunsurile la *Chestionarul* lui B. P. Hasdeu și provine din regiunea Brăilei, după cum arată I. C., în LR, XV, 1966, 2, p. 133, unde *malcavăț* figurează într-o listă de cuvinte pe care redactorii DLR nu le-au putut defini exact (din greșeală, în DLR s-a tipărit H I 29, trimitere corespunzătoare fostului județ Botoșani; redactorii DLR ne-au comunicat că trimiterea corectă este H I 129). Varianta *malcăvăț* (cu [*ă*] în silaba a doua), dată ca titlu al articolului din DLR, nu apare nicăieri ca atare; în cel de-al doilea izvor indicat (George Baronzi, *Opere complecte*. Vol. I. *Limba română și tradițiunile ei*, Galați, 1872, p. 113), cuvîntul este scris *malcavăț*, de unde rezultă că avem a face cu [*a*] în amîndouă silabele neaccentuate. După toate probabilitățile, și G. Baronzi a înregistrat cuvîntul în aceeași regiune a Brăilei.

În cele ce urmează, vom încerca nu numai să stabilim etimologia lui *malcavăț* (*malcăvăț*), ci și să identificăm planta numită cu acest cuvînt, răspunzînd astfel apelului adresat de redacția DLR în LR, *loc. cit.*

Ca formă, *malcavăț* corespunde destul de bine sîrbo-croatului *мáрковац*, pe care îl întîlnim la Svetomir Ristić i Jovan Kangrga, *Речник српскохрватског и немачког језика*. Други део. *Српскохрватско-немачки*, Belgrad, 1928, cu glosarea „ganzblättrige Waldrebe" și cu indicarea denumirii științifice a acestei plante, *Clematis integrifolia* : fluctuația între [*r*] și [*l*] în poziție preconsonantică nu este rară (vezi, de exemplu, în CADE, *mălcaviță* „reumatism articular" cu varianta *mîrcaviță*), [*o*] a putut deveni [*a*] prin asimilare, ca în toponimicul *Brastavăț(u)* < **Breastoveț* (E. Petrovici, CL, II, 1957, p. 38), iar [*ă*] din silaba accentuată poate proveni dintr-o vocală cu timbru similar, care a existat — în sufixul *-ac* (<*-ьсь), ca și în alte cazuri — într-o fază mai veche a sîrbo-croatei și s-a păstrat pînă astăzi în unele graiuri ale acestei limbi (vezi Emil Petrovici, *Graiul carașovenilor*, p. 81, nota 3; idem, «Romanoslavica», XII, 1965, p. 12). Dacă, așa cum credem noi, *malcavăț* este de origine sîrbo-croată, atît fonetismul [*ă*] în silaba accentuată, cît și răspîndirea geografică a cu-

vîntului (departe de zona influenței sîrbești recente) par să pledeze în favoarea unei relative vechimi a cuvîntului în limba română.

Identificarea plantei numite *malcavăț* pune probleme destul de complicate. Denumirea științifică, *Clematis integrifolia*, menționată în dicționarul sîrbo-croat — german citat mai sus ne trimite la o plantă cu flori albastre, clocoțelul. Tot *clocoțel* (vezi DA, s. v.) se numește însă și planta *Thalictrum aquilegifolium*, căreia i se spune și *rutișor*; acest cuvînt, la rîndul lui, denumește mai multe plante, dintre care unele cresc prin locuri umede și au flori galbene (vezi CADE, s.v. *rutișor*), ceea ce, evident, este departe de a simplifica lucrurile. Indicația cu privire la locurile prin care cresc aceste plante cu flori galbene concordă cu ceea ce știm despre *malcavăț* și ne determină să examinăm posibilitatea ca echivalentul românesc al s.-cr. *mârkovac* să aibă alt înțeles decît acela de „*Clematis integrifolia*", adică să denumească o plantă cu flori galbene; prin intermediul raporturilor de sinonimie parțială menționate mai sus, se poate stabili o legătură între sensul cuvîntului sîrbo-croat și sensul „plantă cu flori galbene". Dar — deși în domeniul numelor de plante confuziile de tot felul sînt frecvente — datele menționate pînă aici nu sînt suficiente pentru a oferi o bază semantică sigură derivării lui *malcavăț* din s.-cr. *mârkovac*; cu atît mai puțin ne permit aceste date să identificăm planta numită *malcavăț*.

Elemente noi găsim la Radu Flora, *Dicționar sîrb-român*, Vîrșeț, 1952, unde *марковац* (nu se notează accentul) este glosat „piciorul-caprei, un soi de gălbenea de pădure". După indicațiile din dicționarele limbii române, atît *piciorul-caprei*, cît și, mai ales, *gălbenea* (*gălbenele*) denumesc, printre altele, plante din familia *ranunculaceae*, dintre care multe au flori galbene și cresc prin locuri umede. Credem că — întemeindu-ne pe faptele discutate în alineatul precedent și pe glosarea din dicționarul lui Radu Flora — putem susține apartenența malcavățului la aceeași familie de plante (căreia, de altfel, îi aparține și clocoțelul = *Clematis integrifolia*; vezi DA, s. v. *clocoțel*); credem, de asemenea, că, întrucît în glosarea amintită apare termenul *gălbenea*, trebuie să vedem în *malcavăț* o plantă cu flori galbene.

Ar urma să utilizăm, pentru a stabili sensul exact al cuvîntului care ne interesează, partea finală a definiției din DLR, unde se susține că este vorba de o plantă „ale cărei rădăcini sînt întrebuințate ca nutreț". Această indicație este însă greșită; în lucrarea citată a lui G. Baronzi, la pagina la care trimite DLR, găsim următoarea glosare: „o rădăcină care crește pe marginea bălților și pe care țăranii o întrebuințează drept nutriment". Aici *rădăcină* înseamnă, după toate probabilitățile, „plantă, buruiană (în general)" — cf. sinonimia *rădăcină de lîngoare* = *floare de l.* = *iarbă de l.* (CADE), s. v. *lîngoare*) —, iar *nutriment* înseamnă, cu siguranță, „aliment (destinat oamenilor)", nu „nutreț (pentru animale)"; de notat că în LR, XV, 1966, 2, p. 133 se arată, corect, că *malcavățul* este o plantă „comestibilă". Așa stînd lucrurile, ni se pare neîndoielnic că *malcavăț* denumește planta care, în CADE, s. v. *untișor*, este definită astfel: „plantă cu frunze groase, lucitoare și de un verde închis, cu flori galbene-aurii, ce crește prin păduri și locuri umbroase și umede; frunzele tinere se prepară ca salată; numită și «calce-mică», «grîușor», «salată-de-cîmp» etc. (*Ficaria ranunculoides*)".

Maraniói. Cuvîntul, glosat „baraboi", figurează în DLR cu mențiunea „prin Transilv[ania]". După indicațiile date în DA, s. v. *alună*, *alunică*, *baraboi*, acest din urmă cuvînt are, printre altele, două sensuri — „cerfeuil bulbeux (*Chaerophyllum bulbosum*)" și „terre noix (*Bunium bulbocastanum*)" — care apar și la *alunele* (pluralul lui *alunică*); pe de altă parte, *baraboi* înseamnă, rar, și „alune americane", iar *alune-de-pămînt* denumește și planta „terre noix", numită, după cum am văzut, și *baraboi*. Sinonimia parțială dintre *baraboi* și unele compuse sau derivate de la *alună* ne oferă posibilitatea de a stabili care este originea celuilalt sinonim, *maranioi*.

Punctul de plecare îl constituie cuvîntul maghiar pentru „alun (ă)", mai precis, varianta dialectală **manyaró*, a cărei existență, astăzi sau în trecut, poate fi dedusă — așa cum a arătat acad. E. Petrovici, DR, XI, 1948, p. 230 — din compararea formelor atestate: *mogyoró*, *magyaró*, *monyoró*, *monyaró*.

Pentru a explica aspectul fonetic al cuvîntului în discuție, este necesar, mai întîi, să presupunem fie că *manyaró* a devenit, în vreun grai maghiar, **maranyó*, fie că consonantismul cuvîntului a fost modificat pe teren românesc. Înclinăm spre ultima ipoteză, deoarece, în acest caz, modificarea apare nu numai ca metatează „spontană", [ń] — [r]>[r] — [ń] (care, de altfel, nu are nimic neobișnuit), ci și ca rezultat al influenței sinonimului *baraboi* (cf. *bara-*, *mara-*). Mai mult, această influență devine sigură (sau aproape sigură) dacă ținem seamă și de partea finală a lui *maranioi*. Din **maranyó* ar fi trebuit să avem, în mod normal, la singular, *[*mărăńeu*], eventual, *[*mărăieu*], cu trecerea lui [ń] la [i̯] (cf. toponimicele *Măierău*, *Muierău*<*Monyoró*, *Monyaró*, **Manyaró* și *Arieș*< *Aranyos*, menționate de acad. E. Petrovici, *loc. cit.*, p. 230—231; vezi și cele spuse mai jos, s. v. *mănerei*); finala *-oi*, în loc de *-eu* (sg.), *-ei* (pl.) se explică prin influența lui *baraboi*. Păstrarea lui [ń], scris *ni*, arată că cuvîntul maghiar a fost împrumutat la o dată posterioară încheierii procesului de transformare a lui [ń] în [i̯] în graiurile în care a fost înregistrat *maranioi* (cf. E. Petrovici, *loc. cit.*, p. 232, în legătură cu toponimicul *Mî[ń]erău*).

Rezumînd: *maranioi* [*marańoi̯*] „baraboi" provine din magh. **manyaró* (= *monyoró*, *monyaró*) „alun(ă)" și a ajuns la forma actuală sub influența sinonimului *baraboi*.

Mătină. Are sensul de „daravelă, bucluc" (glosarea aceasta, reprodusă în DLR, provine de la persoana care a comunicat cuvîntul). Întrucît *daravelă* (*daraveră*) înseamnă, printre altele, „chestiune" (vezi DA, s. v. *daraveră*), este ușor de văzut că *matină* și *matimă* (< ngr. μάθημα) „obiect de studiu; temă, lecție" (DLR) sînt unul și același cuvînt: admiterea unei evoluții semantice de la „temă (dată la școală)" la „problemă (în general), chestiune, afacere" nu prezintă nici o dificultate; [n], în loc de [m], în ultima silabă, se explică, evident, prin disimilare.

Măgherúște. A fost înregistrat, cu sensul de „cartofi", în Transilvania (vezi DLR). Prin unele părți ale Transilvaniei, cartofii sînt numiți și *baraboi*, cuvînt care, la rîndul lui, este sinonim parțial cu *alunéle*; ajun-

gem astfel la punctul de plecare al lui *măgheruște* : magh. *magyaró* „a-lun(ă)" (vezi mai sus, s. v. *maranioi*) ; un radical identic apare în toponimicul *Măgheruș*<magh. *Magyarós*, derivat din *magyaró* (E. Petrovici, DR, XI, 1948, p. 233). De adăugat că *alună* cu sensul de „cartof" a fost înregistrat în același *Glosar* al lui Alexiu Viciu (vezi DA, s. v.) care este citat de DLR, s. v. *măgheruște*.

Pentru partea finală a cuvîntului în discuție (sg. *măgherușcă*), cf. sinonimele *barabușcă* și *perușcă* citate în DA, s. v. *cartof*.

Măláci. A fost înregistrat în DLR (pe baza unui răspuns obținut, în Dobrogea, la *Chestionarul* lui B. P. Hasdeu) cu sensul de „laur *(Datura stramonium)*". Numele științific al plantei ne arată că nu avem a face cu *laurul* numit și *dafin (Laurus nobilis)*, ci cu un sinonim al lui *ciumăfaie*.

Încercînd să stabilim etimologia lui *mălaci*, vom pleca de la constatarea că ciumăfaia (numită și *bolîndariță*, *bolînzeală*, *turbare* etc.) se caracterizează, printre altele, prin faptul că este otrăvitoare (vezi DA, s. v. *ciumăfaie* ; în același dicționar, s. v. *laur*, este înregistrat și următorul sens al pl. *lauri* „un fel de gogoși cu țepi și înlăuntrul acestor gogoși niște boabe de coloare neagră. Aceste boabe, date unui om să le bea cu apă, îi produc zăpăceală"). Faptul că multe dintre plantele otrăvitoare cunoscute la noi — unele dintre acestea aparțin familiei *euphorbiaceae* — sînt numite cu compuse avînd ca prim element cuvîntul *lapte* (de exemplu, *laptele-cățelei* „buruiană otrăvitoare cu care se amețește peștele în pîrîu" ; vezi DA, s. v. *lapte*) ne determină să vedem în *mălaci* un cuvînt înrudit cu termenii slavi pentru noțiunea de „lapte".

Un nume de plantă dintre acelea care ne interesează aici, corespunzător, și formal, și semantic, unui etimon slav, a fost notat în Banat (vezi ALRT, p. 1) ; este vorba de *mlece* [*ml'ęšę*], cu privire la care acad. Emil Petrovici dă următoarele explicații : „o plantă cu floare galbenă care crește în pădure ; dacă o strivești, se scurge din ea un suc alb spumos cu care se amețește peștele în rîu [din sîrb. *mleč* «numele mai multor plante cu suc alb, ca de ex. Euphorbia »]" (*ibidem*, p. 317). Desigur, este vorba aici despre planta *laptele-cățelei* sau despre o plantă foarte asemănătoare cu aceasta.

Judecînd după aspectul fonetic, *mălaci* provine dintr-un idiom slav de răsărit. Într-adevăr, atît în rusă, cît și în ucraineană există cuvinte apropiate, ca formă și ca sens, de rom. *mălaci*. Rus. *молочай* este glosat „Wolfsmilch, Euphorbium" la Max Vasmer, *Russisches etymologisches Wörterbuch*. Zweiter Band, Heidelberg, 1955, s. v. (aici apare și mențiunea „ukr. *moločáj*, dass."). Ucr. *молочай* denumește, printre altele, mai multe plante din familia *euphorbiaceae* (vezi B. D. Hrinčenko, *Словарь украинскаго языка* . . . , Kiev, 1909 [reproducere fotografică, Berlin, 1924 ; vol. I, *A — H*], s. v.) ; după cum rezultă din dicționarul citat al lui B. D. Hrinčenko, unele dintre aceste plante sînt numite în ucraineană și cu alte cuvinte (singure sau în compuse) conținînd același radical : *molóčka*, *moločkó*, *moločák* (acesta din urmă este înregistrat, alături de *moločaj*, și de Vladimir Dal', *Толковый словарь живаго великорусскаго языка*. Том второй, S.-Petersburg — Moscova, 1881 [reproducere fotografică, Moscova, 19 . . .], s. v. *млеко*).

Credem că este ușor de admis o evoluție semantică de la „*Euphorbia* (= laptele-cățelei, laptele-cîinelui, laptele-lupului, alior etc.)" la „ciumă-

faie, laur", dat fiind că plantele în discuție au în comun însușirea de a fi otrăvitoare, însușire care — deși, poate, neesențială din punct de vedere științific — este frapantă pentru vorbitorii obișnuiți.

În ce privește aspectul fonetic al chestiunii, derivarea lui *mălaci* din rus., ucr. *moločaj* sau din una dintre celelalte forme slave enumerate necesită o discuție mai amănunțită. Prima parte a cuvîntului nu pune nici o problemă (cf. notația *mъlačkó*=*молочко* „lapte", în graiul lipovenilor din Pisc, raionul Brăila; Victor Vascenco, «Romanoslavica», VII, 1963, p. 103), dar se cere să arătăm cum a dispărut silaba finală.

Una dintre explicațiile teoretic posibile ar fi următoarea: *moločaj* a devenit, mai întîi, *'mălăceai*, iar, apoi, *'mălăcear* (cf. *vătrai* ~ *vătrar* și, mai ales, variantele *ciumăfai* ~ *ciumahar*(*iu*), înregistrate în DA, s. v. *ciumăfaie*); *'mălăcear* a fost interpretat ca nume de agent — „cel care pescuiește folosind procedeul amețirii peștelui cu ajutorul anumitor plante" —, ceea ce a dus la refacerea unei forme fără sufix, *mălaci*. Iată și o variantă a explicației precedente, în care nu mai intervine forma intermediară *'mălăcear*: după modele ca *muced* — *mucegai*, *putred* — *putregai*, *'mălăceai* a fost interpretat ca „loc cu mălaci, loc în care crește mălaci", de unde *mălaci*, numele plantei care crește în acest loc.

Ne-am putea gîndi, apoi, că *mălaci* nu provine din *moločaj*, ci din *moločkó* sau din *moločák* (ucr. *molóčka* trebuie lăsat la o parte, deoarece [*ó*] nu avea cum să devină [*a*]). Pe de o parte, poate că nu este lipsit de interes faptul că în graiurile lipovenești din Dobrogea sînt frecvente formațiile de tipul *moločko*, *lopatka*, cu aspect, dar nu și cu sens diminutival (Victor Vascenco, *loc. cit.*; idem, SCL, XIII, 1962, 2, p. 251, nota 2): după modele ca *lopatka* — *lopata*, amîndouă cu sensul de „lopată" (*lopată* există și în românește!), românii în contact cu lipovenii au putut să refacă din *moločko* [*mălačkó*] o formă *mălač*, cu același sens de „lapte" (respectiv, „laptele-cățelei", de unde, apoi, „ciumăfaie, laur"). Pe de altă parte, forma *mălaci* ar fi putut, eventual, să fie „extrasă" din *'mălăceac* (< *moločak*), după modele, ce e drept, puțin numeroase, ca *huci* — *huceag* (cu varianta *huceac*, menționată de G. Pascu, *Sufixele românești*, București — Leipzig — Viena, 1916, p. 190).

Ipotezele enumerate mai sus prezintă evidente neajunsuri: referirile la cazuri ca *vătrai* ~ *vătrar*, *huci* — *huceag*, *muced* — *mucegai* nu dispun de „suportul statistic" necesar (în cazul din urmă intervenția analogiei e greu de presupus și din motive de ordin fonetic), iar derivarea lui *mălaci* din *moločko*, în felul arătat, se întemeiază pe admiterea unei interferențe lingvistice de tip special care are puține șanse de a se fi produs.

După părerea noastră, forma *mălaci* poate fi explicată în modul cel mai satisfăcător dacă plecăm de la o formă slavă terminată în [*éi̯*]. Pronunțarea [*e*], în loc de [*a*] precedat și urmat de consoane moi, este o trăsătură fonetică a multor graiuri rusești de nord și centrale (R. I. Avanesov, *Очерки русской диалектологии*. Часть первая, Moscova, 1949, p. 55, citează forme de tipul [*оставл'éj*] = rus. lit. *оставляй*); după cum arată P. Ja. Černyx, în culegerea *Материалы и исследования по русской диалектологии*. Tom I, Moscova, 1949, p. 253, această trăsătură apare și în unele dintre graiurile rusești de sud. Vocala [*e*] în loc de [*a*] situat în vecinătatea consoanelor moi (în special după consoană moale) se întîlnește, de asemenea, în graiurile ucrainene sud-vestice (F. T. Zilko,

Нариси з діалектології української мови, Kiev, 1955, p. 91; cf *ч'ес* = = *час*). Mai mult sau mai puțin frecvent, o vocală de tip [*e*] apare, în condițiile menționate, și în graiurile rusești și ucrainene de pe teritoriul țării noastre (vezi Emil Vrabie, «Romanoslavica», IV, 1960, p. 111 și XII, 1965, p. 119; I. Pătruț, *Fonetica graiului huțul din Valea Sucevei*, București, 1957, p. 31). Bazați pe aceste date, considerăm că punctul de plecare al cuvîntului românesc este rus., ucr. *moločaj*, cu pronunțarea dialectală [*mălačéi*] (cuvîntul *mălăcel* „mei-păsăresc", inserat în DLR cu mențiunea „cf. *mălai*", nu pare a avea vreo legătură cu *mălaci*).

Dintr-un rom. **mălăcei*, a fost foarte ușor să se refacă forma *mălaci*, căci pentru aceasta exista în limbă un model bine reprezentat, din punct de vedere statistic, în vocabular; este vorba despre numeroasele derivate în *-el* (pl. *-ei*), dintre care este suficient să citățm nume de plante *ca bulbucei*, *cănăcei*, *aglicei*. Ce e drept, corespondentele fără sufix ale acestor cuvinte sînt, la singular, *bulbuc*, *cănac*, *aglici* (vezi DA, s. v. *bulbuc*, respectiv, *canaf*, *aglicel*), deci numai în unele cazuri singularul se termină în [*č*]. Modelul *bulbucei* — *bulbuci* (pl.), *cănăcei* — *cănaci* (pl.) etc. a fost însă suficient pentru crearea, după **mălăcei*, a formei *mălaci*; de altfel, există și diminutive în *-ei* (vezi G. Pascu, *op. cit.*, p. 308—310), care au putut, și ele, să joace un rol aici.

În sfîrșit, nu este exclus ca în apariția lui *mălaci* să fi intervenit, într-o oarecare măsură, *lăptaci*, variantă a lui *lăptaș* (< bulg. *laptaš*) „plasă de pescuit ... întrebuințată în apele curgătoare" (DA, s. v. *lăptaș*). Dacă **mălăcei* și-a păstrat, un timp, în românește, înțelesul etimonului slav *moločaj*, numele plantei și cuvîntul *lăptaci* aveau o trăsătură semantică comună (atît planta, cît și instrumentul sînt folosite la pescuit), iar asemănarea evidentă a lui *lăptaci* cu *lapte* era de natură să favorizeze influența celui dintîi asupra unui cuvînt care însemna „l a p t e l e-cățelei, l a p t e l e-cucului etc." (e important să adăugăm că, întocmai ca *mălaci*, varianta *lăptaci* a fost înregistrată în Dobrogea; vezi DA).

În rezumat: *mălaci* „ciumăfaie, laur" este o formă refăcută din **mălăcei* (<rus., ucr. *moločaj* „numele mai multor plante *euphorbiaceae*"), după modelul *bulbuc* — *bulbucel* (pl. *bulbuci* — *bulbucei*), eventual și sub influența lui *lăptaci*.

Mămălățiță. Este glosat, în DLR, „matahală, monstru". Avem a face, fără îndoială, cu un derivat din **mămălată*, care este atestat ca nume de familie (*Mămălata*) și pe care V. Bogrea, DR, IV, 1924—1926, partea a 2-a, p. 831, îl recunoaște și în cimilitura *Mama lata, zupăiata* (= turta). După același autor, „dr. **mămălată* = *mălată* (cf. *măligă* față de *mămăligă*). Acest *mălată* există, de fapt, glosat în Lex. Bud., p. 370, prin ung. *maláta* «polenta, das Malz»" (*ibidem*; în treacăt fie spus, *mălată* se explică satisfăcător prin ung. *maláta* și ar fi fost, credem, cazul ca *mălată* „mămăligă" să nu apară în DLR cu mențiunea „etimologia necunoscută"; cf. și ucr. *малата* cu același sens, la B. D. Hrinčenko, *op. cit.*, s. v.).

În sprijinul etimologiei propuse aici, putem cita pe *buduháliță* „mătăhală, monstru" (DA, s. v. *budihace*), derivat tot cu sufixul *-iță*, și expresia *mălai mare* „om mîncăcios (și mătăhălos)" (DLR, s. v. *mălai*), care se află, față de *mălai*, într-un raport semantic asemănător cu cel dintre *mămălatiță* și *(mă)mălată*.

Mănerél. Apare în compusul *mănerei-de-pădure*, care denumește, prin Transilvania, o plantă cu flori trandafirii din familia leguminoaselor, *Lathyrus latifolius* (DLR). Cuvîntul provine, cu siguranță, din magh. **manyaró* la care ne-am referit mai sus, s. v. *maranioi*. Prezența lui [*e*] în silaba accentuată nu pune nici o problemă deosebită (vocala anterioară, în locul celei mediale, a apărut sub influența lui [*i*]; cf. *călcîi* > reg. [*kălkii*]), iar în rest fonetismul termenului românesc este cel așteptat; foarte probabil, *n* corespunde sunetului [*ń*] : sg. **[mănerău]*.

Am văzut, s. v. *maranioi*, că **manyaró* și *mogyoró* sînt variante ale aceluiași cuvînt. Sub această ultimă formă, cuvîntul apare în compusul *földi mogyoró* (lit. „alună-de-pămînt"), numele plantei *Lathyrus tuberosus* (Eckhardt Sándor, *Magyar-francia szótar*, Budapesta, 1958, s. v. *mogyoró*). După cum se poate constata, *(földi) mogyoró*, respectiv, **(földi) manyaró* și *mănerei* (*-de-pădure*) denumesc plante aparținînd nu numai aceleiași familii, dar chiar aceluiași gen; adăugăm că *Lathyrus tuberosus* are flori purpurii (I. Prodan, Al. Buia, *Flora mică ilustrată a României*. Ediția a V-a, București [1966], p. 309), deci de culoare nu mult deosebită de cea a florilor *mănereilor-de-pădure*. Derivarea lui *mănerei* din *manyaró* se justifică, așadar, și din punct de vedere semantic.

Mărăcá. Verbul *a se mărăca* a fost înregistrat, în Crișcior-Brad, cu sensul de „a se cățăra, a se urca"; din fostul județ Bihor s-a comunicat varianta *a se măreca* (vezi DLR). După părerea noastră, avem a face cu un descendent al lui **'manĭcare*, derivat de la lat. *manĭca*, cuvînt care — după cum rezultă din dicționare — înseamnă, printre altele, și „cange".

În ce privește evoluția fonetică, răspîndirea geografică a cuvîntului ne poate îndemna să presupunem că **'manĭcare* a devenit *măreca* într-un grai rotacizant (cf. *mîneca*, de la un alt *manĭcare*, în graiurile nerotacizante), iar *mărăca* a apărut ca rezultat al unei asimilări vocalice. În acest caz, formele rizotonice de la prezentul indicativului (în DLR este menționată pers. I, *mărăc*) s-ar explica prin analogie : după modelul unor forme ca *vatăm (—vătămăm)*, de la **'mărec*, **'mărăc* (cu[*ă*] < [*á*] în poziție nazală), s-a ajuns la *marec*, *marăc*, într-o epocă în care [*ă*]—nazalizat sau denazalizat și provenit din [*a*] + [*n*] — nu devenise încă [*î*]. Mai simplu pot fi însă explicate formele actuale ale cuvîntului în discuție dacă admitem că, înainte de a se produce alterarea lui [*a*] în poziție nazală, [*n*] a fost înlocuit cu [*r*], sub influența disimilatoare a lui [*m*] : **'manĭcare* > **'marecare* > *măreca(re)*; **'manĭco* > **mareco* > *marec*.

Sensul primitiv al cuvîntului trebuie să fi fost „a (se) agăța", de unde, apoi, „a se cățăra (= a se urca agățîndu-se de ceva)" și, în sfîrșit, prin extensiune, „a se urca (în general)"; o extensiune de sens similară s-a produs la *cățăra* (vezi DA, s. v.). Legătura semantică dintre *manĭca* „cange" și **manĭcare* „a (se) agăța" este comparabilă cu aceea dintre *cață* „băț lung . . . cu cîrlig la vîrf, cu care ciobanii prind oile, împlîntîndu-l în lîna lor" și *(a)căța*, *agăța* — cu deosebirea că în acest din urmă caz punctul de plecare îl constituie verbul, nu substantivul (*cață* este un derivat postverbal; vezi DA, s. v.).

Mărnicós. A fost înregistrat, în regiunea Argeș, cu sensul de „mîndru, încrezut, arogant" (vezi DLR, s. v.). După părerea noastră, avem a face

cu un derivat al lui *amarnic*, care, uneori, exprimă — după cum se arată în DA — ideea de „rău, răuvoitor, neîndurat" (de altfel, și adjectivul simplu, fără *-nic*, are sensul de „răutăcios"; vezi DA, s. v. *amar*). Pentru evoluția semantică de la un sens legat de senzațiile gustative la un sens corespunzător ideii generale de „atitudine neprietenească", cf. expresia *a se uita cam acru la cineva* „regarder quelqu'un de travers" (DA, s. v. *acru*). Pentru a explica forma lui *mărnicos*, trebuie să plecăm de la varianta *marnic* (fără [*a*] inițial), atestată la Mihail Moxa (vezi DA, s. v. *amarnic*).

Mătinós. Apare într-o lucrare a lui D. Furtună (după toate probabilitățile, una și aceeași persoană cu Furtună care a comunicat pe *matină*, discutat mai sus) și este glosat, în DLR, „voinic". Etimologia propusă de Z. Ștefănescu-Goangă, în LR, X, 1961, 6, p. 555 (*mătinos* < rus. *мамерой* „voinic, zdravăn, puternic") nu este convingătoare; de altfel, însăși autoarea recunoaște că „din punct de vedere al formei sînt anumite dificultăți" (*ibidem*).

Credem că *mătinos* nu este altceva decît un derivat, cu sufixul *-os*, de la *matină*. Ne rămîne doar să stabilim ce legătură semantică există între cele două cuvinte. După părerea noastră, trebuie să admitem existența unui sens figurat, obscen, al lui *matină* (în vorbirea familiară și vulgară), sens pe care îl are și *daravelă* ~ *daraveră* (vezi DA, s. v. *daraveră*), sinonim cu *matină* în înțelesul propriu de „problemă, chestiune, afacere". Plecînd de la acest sens figurat al lui *matină*, se poate spune că *mătinos* înseamnă, de fapt, „care are m a t i n ă (= d a r a v e l ă, cu sens obscen) mare" (de aici, apoi, „voinic").

Meci. Dintre cele trei cuvinte scrise *meci* pe care le înregistrează DLR (lăsăm la o parte verbul *mecí*), ne interesează aici cele numerotate 1 și 3. *Meci*[1] apare în expresia *ud meci* „foarte ud, ud leoarcă" și poartă, în dicționarul citat, mențiunea „Etimologia necunoscută. Cf. m o c i o i, m o ț ă i t". Există, fără îndoială, o legătură între *meci*[1] și *leci* (<magh. *lecs* „mîncare proastă, zeamă lungă"; DA, s. v. *leciu*) din expresii ca *a fi ud* (s. *numai* s. *tot*) *leci* „a fi muiat de apă și de noroi care se scurge din haine, păr și peste tot trupul, a fi u d l e o a r c ă" (*ibidem*).

Admițînd că *meci*[1] < *leci*, prezența lui [*m*] în locul lui [*l*] poate fi interpretată ca rezultat al influenței lui *meci*[3]; această influență ar avea o justificare semantică în faptul că atît în sensul „fitil" și „unealtă cu care se unge lespedea pe care se coc plăcinte" ale acestui din urmă cuvînt, cît și în *leci* din expresia *ud leci* este inclusă ideea de „muiat (în ceva)". Ne întrebăm însă dacă — în loc să spunem că *meci*[1] provine din *leci* și a suferit o modificare de formă sub influența lui *meci*[3] — n-ar fi mai exact să considerăm că *meci*[1] și *meci*[3] sînt unul și același cuvînt (cu etimologia dată în DLR, s. v. *meci*[3]: magh. *mécs*), care a dobîndit un nou sens, în expresia *ud meci*, prin apropiere de *(ud) leci*. Menționăm că, după indicațiile din DLR, expresia *ud meci* și *meci* cu sensul de „unealtă . . ." circulă (sau au circulat) în aceeași regiune (Năsăud).

Miciu. Din partea redacției DLR, I. D. solicită, în LR, XV, 1966, 4, p. 351, sprijinul cititorilor pentru stabilirea locului în care se află accentul cuvîntului *miciu* „muc de lumînare sau de lampă". Problema este, după

părerea noastră, foarte simplă, căci nu avem de ales între două silabe : litera *u* nu corespunde unei vocale (ea se datorește vechii ortografii), așa încît *miciu* nu poate fi citit nici [*míču*], nici [*mičíu̯*], ci numai [*mič*], eventual [*mič*^{u}] (o singură silabă, terminată cu o „pseudovocală") și trebuie scris, în conformitate cu ortografia actuală, *mici*. Acest cuvînt nu este altceva decît o variantă a lui *meci* și, prin urmare, ar fi trebuit să fie menționat ca atare în DLR, s. v. *meci*[3] (< ung. *mécs*), care înseamnă, printre altele, „fitil, feștilă". Din punct de vedere semantic, lucrurile sînt clare.

În ce privește fonetismul, prezența unui [*i*] ca echivalent al magh. [*e*] lung (scris *é*) nu este de loc surprinzătoare (cf. *bir* < magh. *bér*, *mertic* < magh. *mérték*, sufixul *-șig* < magh.-*ség* etc.); de altfel, chiar în maghiară există pronunțarea dialectală cu [*ī*], corespunzătoare unui [*ē*] din limba literară (Lajos Treml, BL, II, 1934, p. 55).

Octombrie 1966 *Andrei Avram*

ÎN LEGĂTURĂ CU DICŢIONARUL DE FRECVENŢĂ AL LIMBII ROMÂNE

Dat fiind faptul că de cîţiva ani am atras atenţia (din nefericire, fără succes) asupra necesităţii de a se publica un dicţionar de frecvenţă al limbii poloneze[1], am luat cunoştinţă cu bucurie de preocuparea profesorului I. Coteanu de a alcătui un nou dicţionar de frecvenţă al limbii române. Iată cîteva observaţii care mi-au fost sugerate de articolele publicate de I. Coteanu, Gh. Bolocan şi M. Seche în LR, XV, 1966, nr. 2 şi 4.

Cum există totdeauna lingvişti plini de scepticism cu privire la folosirea statisticilor în cercetările lingvistice, trebuie să începem prin cîteva observaţii generale, cu atît mai mult cu cît chiar unora dintre lingviştii care studiază numai aspectul cantitativ al faptelor de limbă le lipseşte o viziune clară. De exemplu, G. Herdan scrie : „for the description of language, quantitative methods are not absolutely necessary. After all, the study of language is an old-established branch of knowledge, and has been carried on until the last thirty years or so without the help of quantitative methods, or at least without their systematic application"[2]. Trebuie să ne opunem părerii conform căreia metodele cantitative nu ar fi fost folosite în lingvistică decît de vreo treizeci de ani încoace. În realitate, lingvistica studiază aspectul cantitativ al limbajului de mai bine de două mii de ani, adică de la naşterea sa. Ştiinţa limbajului s-a născut în ziua cînd a fost formulată prima regulă gramaticală, şi conceptele lingvistice atît de fundamentale ca "regulă" şi "excepţie" nu sînt nimic altceva decît noţiuni cantitative : regula este ceea ce este frecvent, în timp ce excepţia este ceea ce este rar. Singura diferenţă între lingvistica tradiţională şi cea de astăzi constă în aceea că, în zilele noastre, lingviştii ţin seamă din ce în ce mai mult de faptul că formularea regulilor şi legilor lingvistice nu este altceva decît descoperirea aspectului cantitativ al faptelor pe care ei le studiază. În tot cazul, fie că lingviştii ţin seama de aceasta, fie că nu, fapt este că toate afirmaţiile din lucrările lingvistice se împart în două categorii :

1) cele care pot fi verificate prin statistică ;

2) cele care nu pot fi verificate prin statistică.

Cu ajutorul acestui criteriu este posibil să distingem în lingvistică ceea ce este sigur de ceea ce nu este, ceea ce este obiectiv de ceea ce este subiectiv, ceea ce este adevărat de

---

[1] Vezi W. Mańczak, *O racjonalny dobór haseł w słownikach*, Poradnik Językowy, 1961, p. 471—476 ; o comunicare sub acelaşi titlu în Zesz. Nauk. Uniw. Jagiell., Prace Językoznawcze, 1963, p. 447—449 ; *Polska fonetyka i morfologia historyczna*, Łódź, 1965, p. 10.

[2] G. Herdan, *How can quantitative methods contribute to our understanding of language mixture and language borrowing?* Statistique et analyse linguistique, Paris, 1966, p. 39.

ceea ce este fals, ceea ce are o valoare de ceea ce este fără valoare. Iată cîteva exemple, luate din lingvistica descriptivă, istorică, comparată şi generală, care arată în ce constau afirmaţiile verificabile prin statistică :

Lingvistică descriptivă. Este adevărat că în limba franceză *ch* se pronunţă [š], fiindcă este posibil să numărăm toate cuvintele franceze cu *ch* şi să stabilim că în majoritatea cazurilor *ch* = [š]. E adevărat că desinenţa francezului *dites* are un caracter excepţional fiindcă, dacă numărăm toate formele persoanei a 2-a plural, prezentul indicativului, vom găsi că sînt foarte puţine care prezintă această desinenţă.

Lingvistică istorică. Este adevărat că un *a* posttonic final a devenit în franceză *e* pentru că, alcătuind o listă completă de cuvinte provenite din latină, vom găsi, în cele mai multe cazuri, *e* în loc de *a*.

Lingvistică comparată. E adevărat că francezul *savoir* provine din **sapēre*, pentru că e posibil să arătăm cu ajutorul statisticii : 1) că *p* iniţial se menţine ; 2) acelaşi lucru pentru *a* protonic iniţial ; 3) că *p* intervocalic se transformă în *v* etc.

Lingvistică generală. E adevărat că dezvoltarea analogică constă mai adesea în suprimare decît în introducere de alternanţe, pentru că în oricare gramatică istorică se găsesc mai multe exemple de eliminare a alternanţei decît de introducere a ei[3].

Dacă lingvistica n-a devenit încă o ştiinţă, ci rămîne mereu un amestec de ştiinţă şi de literatură, acest lucru se datoreşte faptului că în lucrările lingvistice, alături de afirmaţii verificabile prin statistică, deci sigure, obiective, adevărate, se găsesc totdeauna afirmaţii neverificabile statistic, altfel spus, nesigure, subiective, false.

După aceste consideraţii generale, să trecem la problema care ne interesează. Personal, n-am văzut încă dicţionarul intitulat *Frequency Dictionary of Roumanian Words* (Londra, 1965), elaborat de A. Juilland, P.M.H. Edwards şi I. Juilland, dar recenzia lui Gh. Bolocan m-a convins că acest dicţionar are greşeli serioase şi că e necesară înlocuirea lui cu un nou dicţionar. Important este însă ca acest nou dicţionar să nu cuprindă decît afirmaţii verificabile prin statistică, afirmaţii imposibil de infirmat. În acelaşi timp, din articolele publicate în LR rezultă că dicţionarul proiectat trebuie să conţinuă informaţii cu privire nu numai la frecvenţa cuvintelor ,ci şi la frecvenţa sensurilor lor. Şi aceasta provoacă îndoieli, căci sînt două moduri de a determina numărul de sensuri ale unui cuvînt : unul ar putea fi numit „relativ", iar celălalt „absolut". Modul relativ de determinare a numărului de sensuri ale unui cuvînt, pe care-l găsim în dicţionarele bilingve, constă în a răspunde la întrebarea : în cîte feluri diferite este redat un cuvînt în traducerile din limba dată. Bineînţeles, la această întrebare se pot da atîtea răspunsuri cîte limbi sînt în lume. Din contra, modul absolut de stabilire a numărului de sensuri ale unui cuvînt, întîlnit în dicţionarele monolingve, constă în a considera cuvintele limbii date fără a le compara cu cele din alte limbi. Foarte important este faptul că metoda relativă de determinare a numărului de semnificaţii ale unui cuvînt este riguroasă. Dacă ne propunem să compilăm un dicţionar francez-român bazat pe o serie de traduceri din franceză în română, este posibil să stabilim că un cuvînt francez dat în aceste traduceri are nici mai mult nici mai puţin decît 6 echivalente româneşti. Dacă ne-am achitat conştiincios de sarcina propusă, afirmaţia de acest tip poate fi controlată de numeroşi lingvişti, fără a putea fi infirmată. În acelaşi timp, metoda absolută de stabilire a numărului de sensuri ale unui cuvînt nu poate fi riguroasă. Dacă zece lingvişti ar examina o culegere de texte franceze în scopul stabilirii — fără a se ţine seama de limbile străine — a numărului de sensuri pe care

[3] Poate singurul lingvist care crede că evoluţia analogică nu constă în eliminarea, ci în introducerea alternanţei este J. Kuryłowicz, care, bazîndu-se pe această concepţie, a propus o nouă ipoteză cu privire la originea apofoniei în indoeuropeană, cf. W. Mańczak, *Origine de l'apophonie e/o en indo-européen*, în „Lingua", IX, 1960, p. 277—287.

le are, în aceste texte, de exemplu, verbul *faire*, am obţine, cu siguranţă, răspunsuri diferite şi nu am avea nici un criteriu obiectiv pentru a putea afla care dintre cei zece lingvişti are dreptate. În această situaţie ne ameninţă pericolul subiectivismului, care ar sta la baza alcătuirii unui dicţionar ce şi-ar propune drept scop să determine nu numai frecvenţa cuvintelor româneşti, ci şi frecvenţa sensurilor lor, stabilite cu ajutorul metodei absolute.

Un alt factor important este alegerea textelor care trebuie să servească la stabilirea frecvenţei cuvintelor româneşti. În primul rînd trebuie să constatăm că reproşul cel mai grav ce se poate aduce dicţionarelor de frecvenţă publicate pînă acum este alegerea de texte excerptate, care s-a făcut totdeauna intuitiv, fără un criteriu obiectiv. Este suficient să-i citäm pe A. Juilland şi E. Chang-Rodriguez, cu *Frequency Dictionary of Spanish* (Londra, 1964), p. XV—XVI, pentru a ne convinge că alegerea de texte pentru dicţionare de frecvenţă ale limbii spaniole a fost arbitrară.

În căutarea metodei care ar permite stabilirea riguroasă a cuvintelor folosite mai des într-o limbă, metodă datorită căreia dicţionarele de frecvenţă ar înceta să fie doar colecţii de cuvinte mai mult sau mai puţin întîmplătoare, depinzînd de culegerea arbitrară de texte excerptate, şi ar deveni o imagine fidelă a realităţii lingvistice, am ajuns, mai demult[4], la concluzia că alegerea de texte excerptate trebuie să se facă după criteriul cantitativ şi obiectiv pe care-l constituie tirajul. Fără îndoială că publicaţiile de mare tiraj prezintă o limbă mai tipică pentru epoca dată decît textele destinate unui grup restrîns de specialişti. În consecinţă, dacă urmărim alcătuirea unui dicţionar de frecvenţă care să reflecte fidel starea reală de lucruri într-o limbă, trebuie să începem prin a stabili lista tuturor publicaţiilor care, în perioada dată, au depăşit un anumit număr de exemplare. Bineînţeles, dacă se va admite ca tiraj minim un număr prea ridicat, atunci nu se vor găsi, printre sursele dicţionarului de frecvenţă, decît presa cotidiană, manualele de şcoală primară şi secundară, cîteva *best sellers*, dacă e vorba de scrieri beletristice. Pe măsură ce s-ar scădea tirajul minim, lista de texte excerptate ar conţine din ce în ce mai multe texte scrise chiar într-un trecut destul de îndepărtat, fiindcă, în ţările cu tradiţie literară, tirajul unora dintre operele clasice este adesea superior celui al unui roman recent. În sfîrşit, dacă s-ar continua scăderea tirajului minim, s-ar putea găsi pe lista textelor excerptate chiar unele publicaţii ştiinţifice şi tehnice.

Evident, cu cît tirajul minim care ar decide includerea publicaţiilor în lista de surse ale dicţionarului de frecvenţă ar fi mai scăzut, iar numărul acestor publicaţii ar fi mai mare cu atît am putea fi mai siguri că dicţionarul de frecvenţă ar reflecta fidel folosirea reală a cuvintelor. Dar chiar dacă, pentru motive economice, s-ar admite ca tiraj minim un număr mare de exemplare, este indiscutabil că un dicţionar de frecvenţă elaborat în acest fel ar fi mai bun decît dicţionarele publicate pînă acum, bazate pe culegeri de texte arbitrare.

Trebuie să mai adăugăm că, dacă vrem să alegem textele excerptate după criteriul cantitativ şi obiectiv al tirajului, trebuie să renunţăm a mai ţine seamă, în acelaşi timp, de limba tipărită şi de cea vorbită, aşa cum se propunea într-unul din articolele din LR. După părerea noastră, nu se pot face decît *două* dicţionare de frecvenţă distincte, unul pentru limba tipărită şi altul pentru cea vorbită, căci este imposibil să compilezi un dicţionar general, pentru simplul motiv că nu avem nici un mijloc de a găsi un criteriu obiectiv care să ne permită stabilirea proporţiei între textele limbii tipărite şi cele ale limbii vorbite.

Autorii articolelor publicate în LR se întreabă în primul rînd la ce ar servi dicţionarul de frecvenţă proiectat, şi propun ca acesta să servească la cercetările stilistice şi semantice. Noi ne întrebăm însă, în primul rînd, cum trebuie să fie dicţionarul pentru ca să conţină afirmaţii sigure, şi numai în al doilea rînd ne punem problema la ce ar putea servi.

---

[4] Vezi W. Mańczak, *Pojęcie ilości w języku*, în „Studia Filozoficzne", 1959, nr. 6 (15), p. 118—119.

Înainte de toate, trebuie să constatăm că, dacă vrem ca dicţionarul de frecvenţă al limbii române să fie alcătuit în aşa fel încît să nu i se poată reproşa absenţa rigorii, se impune respectarea următoarelor condiţii :

1) Dicţionarul nu se poate aplica decît la limba tipărită, excluzînd limba scrisă şi vorbită[5], fiindcă lipseşte criteriul obiectiv care i-ar permite să stabilească o proporţie între limba tipărită, scrisă şi vorbită.

2) Dicţionarul trebuie să se bazeze pe texte excerptate din toate textele tipărite care, în perioada dată, au avut un tiraj superior minimului adoptat, fiindcă toate celelalte culegeri de texte au un caracter arbitrar.

3) Dicţionarul trebuie să indice nu numai frecvenţa cuvintelor, ci şi pe cea a formelor lor flexionare şi a folosirii lor sintactice, însă nu trebuie să indice frecvenţa sensurilor cuvintelor, fiindcă determinarea absolută a numărului de sensuri ale unui cuvînt este, într-o mare măsură, subiectivă.

4) Dicţionarul trebuie să ţină seama, în egală măsură, de prescurtări, prenume şi denumiri geografice, însă nu trebuie să cuprindă termeni a căror frecvenţă în textele excerptate este inferioară unui minim adoptat, de exemplu cuvintele găsite în textele în chestiune de mai puţin de 5 ori, fiindcă cuvintele de acest gen au un caracter foarte special sau sînt *hapax legomena*.

În sfîrşit, se pune chestiunea de a se stabili la ce poate servi un dicţionar astfel alcătuit. E posibil ca utilitatea sa pentru cercetările stilistice şi semantice să fie minimă, dar este indiscutabil că utilitatea sa pentru gramatica descriptivă şi lexicografie ar fi considerabilă. După cum se ştie, un defect al gramaticilor descriptive constă în aceea că regulile stabilite de ele nu se sprijină totdeauna pe statistica faptelor. Bineînţeles, cînd un fenomen este propriu în 90 % din cazuri şi altul în 10 %, este posibil să stabilim, fără ajutorul statisticii, ce este o regulă şi ce este o excepţie. Dar dacă un fenomen se află în 60 % din cazuri şi altul în 40 %, ne putem adesea înşela dacă lucrăm numai după intuiţie. De altfel dicţionarul de frecvenţă ar putea rectifica unele aprecieri intuitive de frecvenţă a anumitor fapte lingvistice. În regula dată, expresia „aproape totdeauna" va trebui să fie înlocuită de „în majoritatea cazurilor" sau invers. În sfîrşit, dicţionarul de frecvenţă ar permite eliminarea unor inconsecvenţe existente în gramatici, care constau în stabilirea de reguli relative pentru fapte extrem de rare, trecînd sub tăcere fenomene mult mai frecvente.

Dicţionarul de frecvenţă al limbii române astfel conceput ar putea fi util în egală măsură lexicografiei. Dacă un dicţionar român-francez trebuie să cuprindă 15 000, 30 000 sau 40 000 de cuvinte, este evident că nu e vorba de oricare 15, 30 sau 40 mii de cuvinte, ci de 15 000, 30 000 sau 40 000 de cuvinte care sînt cel mai des folosite şi este imposibil să alegi aceste cuvinte numai cu ajutorul intuiţiei. Dicţionarele dau adesea informaţii cu privire la flexiune şi la sintaxa cuvintelor şi atunci cînd un cuvînt are o flexiune dublă sau o întrebuinţare sintactică dublă, deci numai un dicţionar de frecvenţă poate decide care din cele două forme sau construcţii ar trebui să fie menţionată în primul rînd. Bineînţeles, pentru alcătuirea unui dicţionar bilingv, nu este suficient să ştim cele 30 000 de cuvinte ce trebuie explicate. Trebuie să mai ştim ce semnificaţii ale acestor cuvinte trebuie să fie indicate şi în ce ordine. O dată mai mult, un dicţionar de frecvenţă poate rezolva aceste probleme. Dar în acest caz nu este vorba de un dicţionar de frecvenţă general, cum este dicţionarul proiectat al limbii române, ci de un dicţionar de frecvenţă particular, bazat pe traduceri din română în franceză.

---

[5] Trebuie insistat asupra diferenţei considerabile ce există între limba scrisă şi cea tipărită, care se datoreşte nu numai solicitudinii autorilor care-şi pregătesc textele pentru tipar, dar şi acţiunii normalizatoare a redacţiilor.

În încheiere, ţin să mai adaug că metoda raţională de alegere a textelor pentru un dicţionar de frecvenţă, metodă bazată pe criteriul cantitativ şi obiectiv al tirajului, poate fi aplicată pentru compilarea nu numai a dicţionarelor lingvistice, dar şi a altor dicţionare de orice fel. Dacă vrem să stabilim care cuvinte ar trebui să figureze într-o enciclopedie conţinînd de exemplu 80 000 de cuvinte, trebuie să începem prin a cerceta toate publicaţiile ştiinţifice care, într-o anumită ţară şi într-o perioadă determinată, au depăşit tirajul adoptat ca minim. Apoi trebuie să extragem toţi termenii ştiinţifici şi toate numele proprii şi să alcătuim o listă după frecvenţa lor. Primele 80 000 de cuvinte din această listă ar trebui să figureze în enciclopedia în chestiune. Aceasta credem că este metoda cea mai raţională, care garantează, pe de o parte, că cei ce vor consulta enciclopedia vor găsi un număr maxim de răspunsuri, iar pe de altă parte, că numărul de articole care nu vor fi niciodată consultate va fi redus la minimum.

Cracovia—R.P. Polonă *Witold Mańczak*

UN MANUSCRIS NECUNOSCUT AL ROMANULUI POPULAR *VARLAAM şi IOASAF*

1. Se ştie că romanul popular *Varlaam şi Ioasaf* a avut, în trecut, o mare circulaţie la diferite popoare. Scrierea este, în fond, o prelucrare în spiritul religiei creştine a vieţii şi învăţăturii ascetice a lui Budha. Eroul Ioasaf, pe care-l iniţiază „înţeleptul" Varlaam, e un Budha creştin.

Romanul are numeroase elemente de origine folclorică (fabule, poveşti, apologuri) şi cu caracter laic[1].

În româneşte, romanul a pătruns prin traducerea făcută de Udrişte Năsturel, în 1649, scriere răspîndită prin numeroase copii pînă în secolul al XIX-lea.

2. În urma cercetărilor făcute în biblioteca Mănăstirii Neamţ am descoperit o copie a acestui roman, necunoscută pînă acum chiar de filologii şi istoricii literari care s-au ocupat în mod special de cărţile populare în literatura română[2].

Manuscrisul, format în quarto, are 125 de foi cu textul romanului, plus două foi cu diferite însemnări. Fiecare pagină are 35 de rînduri. Frontispiciul primei pagini are un desen lucrat artistic şi care reprezintă pe Isus avînd în dreapta figura apostolului Pavel, în stînga, a apostolului Toma. Scoarţele manuscrisului sînt de carton. Uzura textului este cam de 40%.

Pînă la pagina 95 scrierea este deosebit de frumoasă, iar de aici, mai puţin îngrijită. Se pare că manuscrisul a fost întocmit de doi călugări. Unul din ei, cu mai mult talent caligrafic, a copiat nu numai prima parte, ci şi titlurile pentru întregul text. Cu toate acestea, din însemnările de la sfîrşit aflăm numai de numele unui singur copist. La pagina 125^{v}, se pot citi cuvintele: „Dimitrie, slugă episcopului Ioanichie al Romanului". Pe aceeaşi pagină se indică anul în care a fost copiat textul, şi anume 1764, iar pe pagina următoare, într-o altă notă a aceluiaşi călugăr Dimitrie, se arată că manuscrisul a fost întocmit la Mănăstirea Precista (de pe lîngă episcopia Romanului).

---

[1] Vezi *Cărţile populare în literatura românească*. Ediţie îngrijită şi studiu introductiv de Ion C. Chiţimia şi Dan Simonescu, Bucureşti, 1963, p. 289—290.

[2] Cf. N. Cartojan, *Cărţile populare în literatura românească*, „Biblioteca enciclopedică", vol. I, 1938, p. 241; E. Turdeanu, *Varlaam şi Ioasaf. Istoricul şi filiaţiunea redacţiilor româneşti*, în „Cercetări literare" I, Bucureşti, 1934, p. 3 ş.a., Ion C. Chiţimia şi Dan Simonescu, *lucr. cit.*, p. 289; Lucian Predescu, *Udrişte Năsturel şi răspîndirea romanului religios Varlaam şi Ioasaf*, în „Biserica ortoxodă română", 1965, nr. 1—2, p. 64—113.

Iată titlul manuscrisului :

„Viaţa şi petreacerea preacuvioşilor părinţilor noştri a lui Varlaam şi a lui Ioasaf, scrisă de preacuviosul părintele nostru Sfîntul Ioan Damaschin, pentru folosul sufletesc a celor ce să vor osteni spre faptele ceale bune şi spre cetirea dumnezăeştilor scripturi şi vieţile sfinţilor, precum şi această istorie ce iaste scoasă de pe slovenie, spre înţelesul rumânesc de Udriste Năsturel, al doilea logofăt, leat 7187''.

Dar chiar din citirea acestui titlu aflăm un fapt interesant : călugărul Dimitrie a avut ca model pentru copia sa un manuscris din secolul al XVII-lea, mai precis din anul 1679. Pînă astăzi însă nu se cunosc din această perioadă decît următoarele manuscrise : traducerea făcută din slavoneşte de Udriste Năsturel în anul 1649 şi prin care romanul a pătruns în literatura românească ; ms. 2470 *Biblioteca Academiei* din anul 1671 (cu text slavon şi românesc) ; manuscrisul din 1673, care a stat la baza ediţiei întocmite de P. V. Năsturel, prima ediţie completă a romanului (*Viaţa sfinţilor Varlaam şi Ioasaf*, Bucureşti, 1904) şi ms. din 1688—1689, de la Mitropolia din Sibiu.

Aşadar, în secolul al XVII-lea ar mai fi existat încă o redacţie a romanului *Varlaam şi Ioasaf*, necunoscută pînă acum (1679) [3].

Deşi manuscrisul de la Mănăstirea Neamţ a fost copiat la Roman, el prezintă prea puţine caracteristici ale graiului moldovenesc. De altfel, o comparaţie între acest text şi manuscrisul muntenesc din 1673 [4] ne arată că avem de a face cu scrieri aproape identice [5] :

Ms. din 1673	*Ms. din 1764*
Bl(ago)s(lo)veaşte părinte	Bl(a)gosloveaşte părinte
Cîţi se poartă de du-	Cîţi să poartă de
hul lu D(u)mn(e)zeu,	d(u)hul lui D(u)mnezău,
aceştia sînt fiii lu	aceaştie sînt fiii lui
D(u)mn(e)zeu, au zis	Dumnezău, zice d(u)mne-
d(u)mn(e)zeescul apostol.	zăescul apostol.
Deci dară a se învred-	Deci dar a să învrednici
nici cineva d(u)hului	cineva d(u)hului sf(î)nt
sv(î)nt şi a se face	şi a se face
fecior lu D(u)mn(e)zeu,	fiiu lui Dumnezău,
aceaia iaste sfîrşeniia	aceea iaste sfîrşeniia
şi umplearea tuturor	şi împlinirea tuturor dori-
pohtelor şi răpaosul a	rilor şi răpaosul a toată
toată vedearea, cum	vedearea, cum iaste
iaste scris. Această fe-	scris. Această fericire
ricire, ce iaste pre dea-	ce iaste pre deasupra fi-
supra firei şi margine tu-	rii şi margine tuturor
turor pohtelor ce sfinţii	pohtelor s-au învredni-
de veac pentru lucrarea	cit a o nemeri sfinţii cei
bunătăţilor, unii pătind	din veac pentru lucrarea

[3] În prefaţa scrisă de G. Dem. Teodorescu la ediţia romanului *Varlaam şi Ioasaf* din 1904 a lui P.V. Năsturel se spune printre altele : „Cine ştie dacă nu se află manuscripte din *Varlaam şi Ioasaf* răspîndite prin ţară şi ascunse prin mănăstiri, şi biblioteci private''.

[4] Se ştie că Udriste Năsturel a tradus romanul în jurul anului 1649, dar manuscrisul s-a pierdut. Este posibil ca modelul care a stat la baza manuscrisului de la Mănăstirea Neamţ să fie din anul 1649, dacă ţinem seama de faptul că Dimitrie, copistul manuscrisului, ar fi putut transcrie litera H prin II, deoarece aceste litere chirilice au o grafie apropiată.

[5] Am folosit ediţia lui P.V. Năsturel.

măceniceşte şi stînd împotriva păcatului pînă la sînge. (3)

bunătăţilor, unii pătimind muceniceaşte şi stînd împotriva păcatului, pînă la sînge (1r).

Din compararea pasajelor de mai sus, se observă că manuscrisul moldovenesc din 1764, de la Mănăstirea Neamţ, are multe asemănări fonetice, lexicale şi gramaticale cu manuscrisul muntenesc din 1673.

Un studiu al manuscrisului prezentat ar scoate în evidenţă importanţa acestuia nu numai pentru istoria literaturii, ci şi pentru istoria limbii române.

Decembrie 1966 *I. Rizescu*

UN ÎMPRUMUT ROMÂNESC ÎN SISTEMUL FONOLOGIC AL GRAIULUI SÎRBESC DIN LOCALITĂŢILE PETROVOSELA, CRALOVĂŢ ŞI STANCIOVA, REG. BANAT

Semiocluziva (africata) *ḑ* a fost înlocuită cu *z* în majoritatea graiurilor dialectului štokavian, precum şi în limba sîrbo-croată literară. Ea se mai păstrează în dialectul vechi štokavian (*staroštokavski*) unde, după constatările făcute de A. Belić „depăşeşte graniţele vechii întrebuinţări, adică apare în cuvinte (de origine autohtonă) în care n-a mai existat"[1]. Africata *ḑ* se întîlneşte, de asemenea, în graiurile din jurul Dubrovnikului, precum şi în Muntenegru şi în cuvinte împrumutate, de unde s-ar putea trage concluzia că în aceste graiuri *ḑ* ar fi putut pătrunde din alte limbi (de ex. dalmata veche)[2].

În graiurile sîrbeşti din reg. Banat, semiocluziva *ḑ* există în Caraşova[3] şi Sviniţa[4], atît în cuvinte de origine sîrbo-croată, ca *ḑvezda* „stea", *ḑvono* „clopot", cît şi în împrumuturile româneşti, ca *buḑa*, *spuḑa*[5] etc.

În graiul sîrbesc din comunele Petrovosela, Cralovăţ şi Stanciova, din reg. Banat[6], cunoscut în dialectologia sîrbo-croată şi sub numele de graiul din Banatska Crna Gora[7] ("Munte-

---

[1] A. Belić, *Dijalekti istočne i južne Srbije în Srpski dijalektološki zbornik*, I, Belgrad, 1905, p. 200—205.

[2] A. Belić, *Osnovi istorije srpskohrvatskog jezika I Fonetika*, Belgrad. p. 145. P. Ivić, vorbind despre existenţa lui *ḑ* în dialectele prizreno-timocean (*prizrenzko-timočki*) şi cosovo-resavian (*kosovsko-resavski*) şi în graiurile din Dubrovnik, arată că în cuvintele noi, în care n-a existat înainte, *ḑ* poate fi o inovaţie fonetică sau un împrumut (*Dva glavna pravca razvoja konsonantizma u srpskohrvatskom jeziku în Godišnjak Filozofskog Fakulteta*, Novi Sad, 1957, p. 162).

[3] Vezi E. Petrovici, *Graiul caraşovenilor*, Bucureşti, 1935, p. 115.

[4] Vezi V. Vescu, *Fonetisme arhaice în graiurile sîrbo-croate din reg. Banat*, RSL, VII, 1965, p. 200.

[5] Pentru *ḑ* în dialectul bănăţean vezi I. Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii române*, Bucureşti 1961, p. 93, şi texte p. 229—242.

[6] Comunele Petrovosela, Cralovăţ şi Stanciova, situate în partea de nord-est a reg. Banat, la aproximativ jumătatea distanţei dintre Timişoara şi Lugoj, sînt locuite de o populaţie sîrbească al cărei grai se remarcă în primul rînd prin păstrarea diferenţei între *e* < *ě* şi *e*, fenomen descris de dialectologul iugoslav P. Ivić în *Jedna doskora nepoznata grupa štokavskih govora : govori s nezamenjenim, jatom*, *Godišnjak Filozofskog Fakulteta, I*, Novi Sad, 1956, p. 146—160 ; *Dijalektologija srpskohrvatskog jezika*, Novi Sad, 1956, p. 209—212, precum şi în alte lucrări.

Am efectuat anchete dialectale în aceste localităţi în anii 1963, 1964, 1965 şi 1966, în vederea întocmirii unei monografii a acestui grai.

[7] Vezi P. Ivić, *op. cit.*

negrul bănăţean"), semiocluziva *ḑ* apare numai în împrumuturile româneşti. În cuvintele de origine sîrbo-croată, în care, în alte dialecte şi graiuri, se foloseşte *ḑ*, aici apare *z* : *zvezda*, „stea", *zvono* „clopot", *zora*, „zori", *zadńi* „cel din urmă" etc.[8]

Am notat în acest grai următoarele împrumuturi româneşti, care-l conţin pe *ḑ* : *buḑa*[9] s.f. (pl. *buḑe*) „buză" dial. rom. *buḑă*; *kukuruḑ* s.m. „porumb" dial. rom. *cucuruḑ*; *skoverḑa* s.f., refăcut după pl. dial. rom. *scoverḑe* (sg. scovergă); *orḑoń* (var. *urḑoń*) s.m. „urzitor", dial. rom. *orḑoń*; *varḑe* s.n. ? formă invariabilă cu sensul „varză gătită"; *ḑare* s.n. „zer" dial. rom. *ḑară* „zară"; *ḑala* s.f. „za" dial. rom. *ḑală* (zală).

Dintre împrumuturile citate, numai două sînt de origine slavă : *skoverḑa* < v.sl. *skovraḑa* „tigaie" şi *kukuruḑ*. În limba sîrbo-croată s-a păstrat forma *skovrada* cu sensul „tigaie". Forma *skoverḑa* cu sensul „clătită" există numai în graiurile româneşti. Pentru cuvîntul *cucuruz* (var. *curucuḑ*) din graiurile româneşti, DM indică etimologiile bg. sb. *kukuruz*, ucr. *kukurudza*. Dar, ţinînd seama de faptul că forma *kukuruḑ* (cu *ḑ* în loc de *z*) este atestată numai în graiurile sîrbeşti care au venit în contact cu limba română şi că *ḑ*, în genere, nu apare în această poziţie în cuvinte de origine sîrbo-croată[10], considerăm că *kukuruḑ*[11], reprezintă un împrumut românesc.

Menţionăm că toate cuvintele citate mai sus fac parte din sistemul graiului sîrbesc de care ne ocupăm şi că majoritatea lor se folosesc în mod exclusiv, fără a coexista cu forme paralele de origine sîrbo-croată.

În consecinţă, putem conchide că semiocluziva *ḑ*, în graiul amintit, se datoreşte influenţei, graiurilor româneşti din Banat, ea existînd numai în cuvintele împrumutate din limba română.

Dar pătrunderea lui *ḑ* în acest grai nu constituie un simplu împrumut fonetic. Africata *ḑ* este un fonem cu ajutorul căruia se diferenţiază cuvintele din punct de vedere semantic : *ḑare* (N. sg., — *care* (V. sg. de la N. *car* „împărat"); *buḑa* (N. sg) — *buca* (pers. III sg. de la *bucat* „a urla, a face gălăgie"); *buḑa* (N. sg.) — *puca* (pers. III sg. de la *pucat* „a împuşca").

În felul acesta, prin introducerea semiocluzivei sonore *ḑ* din limba română (dialectul bănăţean) în graiul sîrbesc din comunele amintite, apare o nouă pereche sonoră-surdă *ḑ*—*c*. Corelaţia consoanelor sonore-surde se completează dînd naştere unui sistem fonologic simetric, spre deosebire de limba literară şi majoritatea dialectelor şi graiurilor ştokaviene în care acesta este asimetric[12]. Iată cum se prezintă sistemul fonologic consonantic în graiul de care ne ocupăm :

sonore	b	d	g	z	ž	đ	dž	v	ḑ
surde	p	t	k	s	š	ć	č	f	c

[8] Dispunem de date culese cu prilejul unor anchete (nepublicate încă), care atestă existenţa semiocluzivei *ḑ* şi în alte graiuri sîrbeşti din reg. Banat, numai în împrumuturi româneşti. I. Popović constată că în Banatul iugoslav (dialectul şumadiano-voivodean — *šumadijsko-vojvođanski*) *ḑ* apare în împrumuturi româneşti ca *varḑilo*, *bronḑa*, *brinḑa*, *brinḑetina*, *buḑe*, *buḑova*, în timp ce în cuvintele de origine sîrbo-croată „se păstrează *z*" (unde în alte graiuri apare *ḑ*) (vezi *Istorija srpskohrovatskog jezika*, Novi Sad, 1955, p. 135).

[9] Cuvîntul *buḑa* (*budza*) există, după cum afirmă I. Popović, în graiurile din Banatul iugoslav, Serbia de răsărit, dialectul cosovo-resavian şi Herţegovina şi reprezintă un împrumut românesc (vezi *Contribuţie la studierea cuvintelor româneşti din limba sîrbo-croată*, Vârşeţ, 1955, p. 74).

[10] Vezi P. Ivić, *Dva glavna pravca*, p. 162.

[11] Forma *cucuruḑ* este atestată în şapte puncte româneşti în reg. Banat (cf. ALR, serie nouă, vol. I, h. 92).

[12] În limba sîrbo-croată literară trei consoane surde : *f*, *h*, *c* nu au perechi sonore (vezi M. Stevanović, *Savremeni srpskohrvatski jezik*, Belgrad, 1964, p. 100).

La crearea acestui echilibru a contribuit şi dispariţia şuierătoarei surde *h*, care nu avea pereche sonoră[13].

În cele de mai sus am încercat să prezentăm un fenomen mai puţin întîlnit în procesul de exercitare a influenţei unei limbi asupra alteia : pătrunderea unui împrumut în sistemul fonologic, sistemul cel mai puţin penetrabil al limbii.

Victor Vescu

[13] M. Stevanović afirmă că în limba literară *v* este sonantă, în timp ce în limba vorbită (în graiuri) ea poate fi perechea sonoră a lui *f* (vezi *op. cit.*, p. 74).

G. I. TOHĂNEANU, *Studii de stilistică eminesciană*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1965, 190 p.

Cele patru studii de stilistică eminesciană reunite de G.I. Tohăneanu în culegerea pe care o recenzăm sînt de natură diferită : primul — şi cel mai întins — este consacrat cercetării limbii şi stilului poeziilor din tinereţe ale lui M. Eminescu şi se bazează în bună măsură, din punct de vedere metodic, pe schema tradiţională a lucrărilor de limbă literară care încearcă să surprindă, cu mijloacele inventarului de fapte de limbă şi de stil, profilul lingvistic distinct al unui scriitor ; celelalte trei abordează probleme de ordin stilistic specifice mai ales creaţiilor din perioada de maturitate a poetului şi au drept scop evidenţierea cîtorva mijloace de expresie proprii numai lui Eminescu.

Ţinem să subliniem de la început că socotim drept *studii de stilistică*, îndeosebi capitolele din cea de-a doua secţiune a volumului, adică acelea care vădesc preocuparea autorului de a marca — prin analiza fenomenelor lingvistice caracteristice — originalitatea expresivă a poetului nostru naţional. Stabilirea valorilor stilistice ale întrebuinţării timpurilor verbale (şi ale alternanţei lor) în poeme dintre cele mai diverse ; demonstrarea riguroasă a modului în care sînt subordonate ideii poetice atît tehnica versificaţiei cît şi procedeele stilistice în elegia *Din valurile vremii* ; luminarea semnificaţiilor metaforice ale termenului *marmură* — toate aceste cercetări, unele dintre ele nu tocmai de amănunt, cum s-ar putea crede, au calitatea de a pune în valoare particularităţi stilistice eminesciene esenţiale, întărindu-ne convingerea că asemenea modalităţi de studiu duc la concluzii cu un înalt nivel de generalizare. Am fi preferat, de bună seamă, ca o lucrare de stilistică să conţină numai pagini de genul celor menţionate mai înainte. Dar faptul că ne aflăm în faţa unei cărţi structurate sub formă de culegere, permiţînd, în consecinţă, oarecare abateri de la regula strictei unităţi tematice, precum şi calitatea capitolului inaugural (în care, spre deosebire de atîtea altele de aceeaşi natură, comentariile stilistice sînt mai întotdeauna prezente), ne îndreptăţesc să privim întregul volum ca o contribuţie de preţ la cunoaşterea cît mai exactă a valorii artistice a poeziei lui Eminescu. Calea de urmat — ne permitem să sugerăm autorului — ar trebui să fie însă aceea în care a obţinut rezultatele cele mai convingătoare, adică studiile de stilistică „punînd în valoare ... mijloace de expresie familiare poetului", fie „în epoca afirmării depline a geniului său", aşa cum de altfel se procedează în cazul de faţă, fie în epoca celor dintîi creaţii. Sîntem întrutotul de acord cu autorul că dezvoltarea şi continuarea acestor studii trebuie să rămînă, pentru d-sa, „o preocupare permanentă şi o datorie".

*

În prima parte a cărţii — *Limba şi stilul poeziilor din tinereţe ale lui Mihail Eminescu* — sînt studiate lexicul, structura gramaticală, stilul şi versificaţia poeziilor scrise de Eminescu

între anii 1866—1870[1], urmărindu-se cu insistenţă două categorii mari de fapte : „unele, foarte bogate, care sînt caracteristice numai acestei perioade şi vor fi, ulterior, dintr-o dată sau treptat abandonate, persistînd totuşi, în parte, la nivelul postumelor şi al variantelor" şi „altele, mai puţin numeroase, care reprezintă mugurii plini de făgăduinţi ai splendidei înfloriri de mai tîrziu" (p. 131). Poeziile din tinereţe ale lui Eminescu — susţine autorul — se caracterizează pe de o parte prin „cultul entuziast al modelelor" — Bolintineanu, Heliade, Alecsandri etc. —, a căror influenţă, pe toate planurile, este cel mai adesea neasimilată, pe de alta prin particularităţi lingvistice novatoare, vestind pe artistul care va depăşi — şi din punctul de vedere al expresiei — tot ce se cîştigase pînă la el. Gruparea şi discutarea faptelor în funcţie de această polaritate are meritul de a duce la concluzii nu numai de natură strict lexicală, gramaticală etc., care să intereseze aşadar istoria limbii literare, ci şi de ordin stilistic. Permanent se face distincţia între tradiţie şi inovaţie, se interpretează momentul apariţiei şi dispariţiei unor termeni sau al unor construcţii, se caută explicaţia a ceea ce putem numi abaterea — cu funcţie artistică — de la normă. Din acest punct de vedere subcapitolul consacrat *lexicului* este edificator. Neologismele de origine romanică, de pildă, prezentate sub forma unei liste selective, sînt cel mai adesea comentate cu fineţe, indicîndu-se poeţii anteriori şi posteriori care le-au utilizat (cf. *aură*, *mandolă*, *profum*, *treme* etc.), perioada în care un neologism sau altul nu mai e folosit de poetul nostru (cf. *ebenin*, *eternel* etc.), criteriile metrice cărora li se subordonaseră (cf. *popol*, *mandolă* etc.), familiile de cuvinte în care se integrează (cf. *finit*) etc. Singurul fapt care umbreşte într-o anumită măsură valoarea paragrafului despre neologisme este absenţa distincţiei absolut necesare între neologismele cărora poetul le acordă o precisă funcţie stilistică şi cele care apar pentru că ele, şi nu altele, circulau în limbajul poetic uzual. Este clar — credem noi — că *metalin*, pe de o parte, şi *popol* (*popul*), pe de alta, nu pot fi discutate din acelaşi unghi. În timp ce *metalin* este mai mult ca sigur o creaţie proprie a lui Eminescu, fiind folosită cu o intenţie stilistică evidentă, *popol* este atît de frecvent în epocă încît cei care au reeditat la Buzău, în 1852, *Biblia* lui Şerban Cantacuzino au transformat sistematic termenul *norod* în sinonimul lui neologic *popul*. Şi o altă observaţie, de amănunt : un neologism de felul lui *roz-alb* nu poate fi numai menţionat, printre multe altele, aşa cum procedează autorul, căci la Eminescu el apare ca atribut al *aurorei*, ceea ce ne conduce imediat la construcţia homerică ῥοδοδάκτυλος Ἠώς „roz-alb Aurora". Identitatea este prea frapantă ca să nu oblige la comentarii.

Consideraţiile privind formarea cuvintelor încorporează aceleaşi observaţii stilistice substanţiale, dar tocmai problema-cheie, aceea a stabilirii creaţiilor proprii, nu este rezolvată pe deplin. Sîntem de acord cu autorul că „fără cercetarea minuţioasă a întregului material de limbă al epocii, este foarte greu... de făcut afirmaţii tranşante în problema creaţiilor proprii" (p. 31, nota 2), dar discutarea la un loc a lui *binezice*, „un calc după lat. *benedicere*, format după modelul lui *binecuvînta*" (p.32) şi a lui *dismeţit*, „un nou antonim al lui *ameţit*" (p. 32), înseamnă — din nou ! — a subestima intenţionalitatea strict stilistică a unora dintre construcţiile inventate de Eminescu. Ni se pare, de asemenea, că formaţii de tipul lui *concurge* şi *resălta* se integrează unei tendinţe a tînărului Eminescu de a deriva după modelul latin şi cu prefixe latineşti. În versul : „Concurg cîntările într-o cîntare", pe lîngă această tendinţă, credem că şi aliteraţia *c*, mai mult decît evidentă, l-a condus la folosirea prefixului *con-*. În ceea ce priveşte pe *resălta* din versurile : „Cîte inimi în plăcere / Îi resaltă uşurel", identitatea de sens cu *tresălta*, existent în limbă, este atît de clară, încît nu mai necesită argumentări. Ce l-a determinat deci pe Eminescu să prefere pe *resălta* lui *tresălta*? În nici un caz necesităţile metrice, cum opinează autorul (opunîndu-l pe *resălta*

[1] Pentru periodizarea activităţii literare a lui Eminescu, însoţită de prezentarea succintă a principalelor trăsături distinctive ale operelor eminesciene din fiecare perioadă în parte vezi Al. Rosetti şi Ion Gheţie, *Limba şi stilul poeziilor lui Mihai Eminescu*, în *Studii de poetică şi stilistică*, EPL, 1966, p. 167—168.

doar lui *sălta*), pentru simplul motiv că ambii termeni se încadrează aceleiași scheme metrice. Oare nu conștiința că trebuie să scrie într-o limbă cît mai aproape de cea latină, faptul că îl simte pe *resălta* mult mai latinesc decît pe *tresălta* sînt cauzele creării de către Eminescu a unor asemenea cuvinte?[2]

Cele mai valoroase pagini ale subcapitolului despre *lexic* sînt, fără îndoială, cele referitoare la derivarea semantică și la sinonime. Stabilirea valorilor semantice ale unor verbe ca : *a se deșira, a încrunta, a se însura, a linguși, a răsfira* etc., făcută cu un deosebit simț al nuanțelor, comentarea subtilă a seriei sinonimice *undă/val/talaz*, precum și remarcabila analiză a sinonimelor în diversele variante ale odei *La Heliade*, întărind convingător părerea (adeseori exprimată de lingviști, dar nu totdeauna argumentată) că poetul tinde „către sinonimul /*largo sensu*/ mai expresiv sau mai apropiat imaginii care se dezvoltă în context" (p. 51), ne conduc la exprimarea regretului că G.I. Tohăneanu nu a întreprins încă (fiind cel mai în măsură să o facă) o cercetare exhaustivă asupra acestei probleme, punînd la contribuție materialul oferit de întreaga operă eminesciană.

În ansamblul studiului, subcapitolul tratînd *structura gramaticală*, în care se discută morfologia numelui și a verbului, schimbarea clasei morfologice, sintaxa poetică, topica și repetiția este cel mai puțin punctat de comentarii stilistice, faptele de limbă prezentate ținînd mai mult de istoria limbii (și a stilurilor limbii) și mai puțin de individualitatea expresivă a lui Eminescu. Urmărirea în numeroase texte a procedeelor de formare a pluralului substantivelor neutre, a întrebuințării lui *de* în locul genitivului numelui, a formei invariabile *a* a articolului posesiv, precum și a altor fenomene lingvistice cu o largă răspîndire în epocă, mai ales la scriitorii moldoveni, încarcă cercetarea cu lucruri nesemnificative sub raport stilistic. Chiar dacă autorul aprofundează aceste situații gramaticale cu intenția de a demonstra că primele poezii ale lui Eminescu se situează pe linia tradiției literare constituite (v. p. 66), el o face în așa fel încît cititorul cu greu îl poate încadra pe Eminescu din poeziile de tinerețe în Eminescu din vremea capodoperelor. Și, în altă ordine de idei : prea multe fapte de limbă — abateri de la normă — sînt explicate doar prin „necesități metrice".

Cîteva cuvinte despre paragraful consacrat procedeului artistic al *repetiției*, fenomen sintactic căruia G.I. Tohăneanu îi acordă, și pe bună dreptate, o atenție deosebită. Investigațiile — excelente în ansamblul lor — suferă uneori de aceeași nediferențiere tipologică pe care am mai semnalat-o la neologisme și la formarea cuvintelor. Comentariul care însoțește versurile : „*Cum zboară* îngerii din stele-n stele/ Barzii *zbor*, flutură printr-a lor bele" sună așa : „Una dintre ipostazele gramaticale cele mai obișnuite ale repetiției o constituie *reluarea* sau *anticiparea* verbului regent în propoziția subordonată comparativă" (p. 80). Versurile : „*Cînd* tot se-nveselește, *cînd* toți aci se-ncîntă,/ *Cînd* toți își au plăcerea și zile fără nori,/ Un suflet numai plînge" sînt precedate de astfel de explicații : „Frecvența subordonatelor de același fel într-o frază sau perioadă [...] constituie o formă specifică a repetiției" (p. 83—84). Sînt oare suficiente, în asemenea situații, numai aceste considerații de ordin strict sintactic? Nu era oare absolut necesar ca într-o *lucrare de stilistică* tipurile de repetiții să fie identificate și clasificate după criterii unanim acceptate[3], să se precizeze, de pildă, că în primul caz ne întîmpină o repetiție de tipul *poliptoton*, iar în al doilea o *anaforă* (romantică)?

Subcapitolul *Stilul*, extrem de util, dar nu în totalitatea lui inedit, este de fapt un tratat de poetică tradițională, în care se analizează, aplicate la opera timpurie a lui Eminescu,

---

[2] Unele aspecte ale influenței curentului latinist și occidental în poezia de tinerețe a lui Eminescu sînt discutate de Gh. Bulgăr, *Cuvinte rare în opera lui Mihail Eminescu*, în „Limba română", anul X, 1961, nr. 1, p. 48—57.

[3] O clasificare (din punctul de vedere al realizării lingvistice și din punctul de vedere al formei) a tipurilor de repetiție în poezia eminesciană propune Paula Diaconescu, *Repetiția, procedeu artistic în poezia lui Mihai Eminescu*, în *Limbă și literatură*, III, București, 1957, p. 27—48.

categoriile poetice consacrate : epitetul, comparaţia, antiteza, imaginea, la care se adaugă, ca specifice poetului nostru, diminutivele şi numele proprii. Remarcabile ni se par aici observaţiile cu privire la *epitetul cromatic* şi la cel *satiric*, ca şi semnalarea *comparaţiilor de tip homeric*. Cît priveşte paragrafele despre stereotipia imaginilor şi despre frecvenţa numelor proprii, ele nu depăşesc interesul pur statistic.

Studiul se încheie cu discutarea unor probleme de *versificaţie* : dubletele accentuate, licenţele prosodice, aliteraţiile şi armonizarea vocalelor sub ictus. Asupra primului şi ultimului dintre aceste paragrafe atragem cu insistenţă atenţia, ele fiind de departe contribuţii esenţiale în direcţiile respective. De aceea regretăm faptul că autorul se mărgineşte numai la inventarierea dubletelor accentuale şi nu încearcă să precizeze unde anume ne aflăm în faţa unor variaţii cu totul libere (extrafonologice) şi unde în faţa unor variante stilistice facultative, cînd poetul *alege* între două variante ale unei invariante. Mai regretăm, de asemenea, că G.I. Tohăneanu, care, în partea a doua a cărţii a realizat o excelentă analiză stilistică a unei capodopere eminesciene din perioada de maturitate, urmărind convergenţa procedeelor artistice în elegia *Din valurile vremii*, nu a supus unei astfel de analize, ca adaos la *Concluziile generale*, şi o poezie reprezentativă din creaţia timpurie a poetului. Pe lîngă obţinerea unei simetrii care ar fi dat unitate volumului, s-ar fi impus o modalitate convingătoare (şi inedită) de reliefare a principalelor trăsături distinctive ale limbii şi stilului unui scriitor în diferitele momente ale evoluţiei sale artistice.

*

Cea de-a doua parte a cărţii cuprinde trei studii : 1) *Valori stilistice ale întrebuinţării timpurilor în poezia lui Eminescu* ; 2) *Convergenţa procedeelor artistice în poemul eminescian „Din valurile vremii"* ; 3) *Un laitmotiv eminescian : marmura*. Toate aceste cercetări — titlurile sînt concludente — au comun faptul că se opresc cu precădere asupra faptelor de stil, cele de limbă fiind înregistrate şi discutate numai în măsura în care contribuie la individualizarea mijloacelor de expresie ale poetului. În *Valori stilistice ale întrebuinţării timpurilor...*, de exemplu, remarcînd că Eminescu foloseşte forme arhaice de mai mult ca perfect sau de perfect simplu, forme populare şi inverse de viitor etc., autorul le raportează, pe cît posibil, la conţinut, explicînd cu pătrundere rolul stilistic al acestor forme, intenţia artistică care determină folosirea lor alături de cele din limba literară. Stabilirea alternanţei, în acelaşi poem (*Scrisoarea III*), a unor timpuri verbale diferite, mai precis a alternanţei prezentului istoric cu imperfectul — procedeu artistic specific eminescian —, are drept rezultat următoarea observaţie de mare fineţe : „Interferenţa imperfectului cu prezentul creează cititorului senzaţia picturală a unor planuri diferite *în spaţiu*, conferind astfel scenei evocate o mare mobilitate şi un intens dramatism. Exprimînd acţiuni durativ-dinamice sub forma unor procese, în neistovita lor devenire, imperfectul prelungeşte „dîra" lor pînă sub ochii cititorului sau, mai bine zis, ai privitorului, care dobîndeşte, ca în faţa unui tablou, iluzia adîncimii în spaţiu, *a perspectivei*" (p. 148). În *Convergenţa procedeelor artistice...* sînt urmărite, rînd pe rînd şi cu o mare minuţie, problemele de versificaţie pe care le pune elegia, aliteraţiile, structura imaginilor şi a metaforelor, structura frazei, formulele sintactice predilecte, procedeul *contrastului*, întrebuinţarea modurilor etc., toate aceste mijloace artistice fiind comentate dintr-un singur punct de vedere : felul cum se subordonează ele ideii poetice, cum se reflectă, prin intermediul lor, simţirea poetică a celui care le-a dat viaţă. Ultimul studiu, de semantică stilistică, îşi propune să clasifice şi să ierarhizeze sensurile metaforice şi nuanţele semantice ale termenului *marmură*. Atît prin natura obiectului, care-i permite autorului să aprofundeze însăşi problema idealului artistic al poetului, cît şi prin subtilitatea şi frumuseţea observaţiilor, studiul acesta se detaşează net din volum. El face parte din categoria acelor cercetări rare care, deşi ţin de stilistică şi sînt realizate cu mijloacele stilisticii, au darul să intereseze pe orice exeget al lui Eminescu, indiferent de specialitate. Studiul ne oferă o sinteză a *viziunii plastice a realităţii* la Emi-

nescu, un fecund punct de plecare în încercările de conturare a dominantelor *clasicismului* eminescian. Prin intermediul *marmurei*, autorul ne introduce în ce are mai propriu universul poetului : aspiraţia spre armonie. Nici un alt mare liric al lumii — ne convinge G.I. Tohăneanu — „n-a trăit [...], într-o egală măsură cu Eminescu, obsesia marmurii ca ideal al desăvîrşirii artistice, ca simbol al unei arte întemeiate pe echilibru şi armonie" (p. 187).

Andrei Nestorescu

VICTOR VASCENCO, *Mic dicţionar rus-român*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1966, 699 p.

Aforismul lui Gottfried Hermann„ Duae res sunt longe difficillimae : lexicon scribere et grammaticam"[1] face pe bună dreptate abstracţie de dimensiunile lucrărilor în cauză atunci cînd vrea să confirme cît de anevoioasă a fost din totdeauna munca de creaţie pe tărîmurile respective. În acest sens, enunţul rămîne valabil şi pentru o recentă apariţie — de care ne ocupăm în rîndurile de faţă — din seria dicţionarelor bilingve portative iniţiată de Editura ştiinţifică. Întemeindu-se pe o concepţie lexicografică modernă, *Micul dicţionar rus-român* elaborat de V. Vascenco se distinge prin caracterul său consecvent normativ, vădeşte o minuţioasă organizare a materialului lingvistic, constituind un pas înainte pe linia consemnării inovaţiilor din vocabularul rus înregistrate în ultimul deceniu. În această din urmă ordine de idei, se cuvin relevaţi, luînd în considerare şi limitele impuse de volumul lucrării, un şir de termeni de circulaţie curentă, care nu figurează în nici unul din dicţionarele ruso-române existente : *атомоход* „navă cu combustibil nuclear", *предыстория* „preistorie", *стюардесса* „însoţitoare (de bord)" etc.

De notat că dicţionarul cuprinde un număr mai mare de unităţi lexicale decît cel atestat în lista de cuvinte, prin introducerea în corpul aceluiaşi articol, atunci cînd ordinea alfabetică o îngăduie, a formelor noţionale, de aspect şi de diatezà. Reţine atenţia totodată tratarea economicoasă a cuvintelor polisemantice, prin fixarea unor accepţii fie în sintagmele menite să ilustreze înţelesul de bază, fie în cele cu valoare de expresie sau de locuţiune, cf. de pildă *сноп* „snop", ~ *лучей* „fascicul de raze" ; *чёрн/ый* „negru", ~ *ая работа* „muncă necalificată (brută)".

Menţiunile gramaticale, stilistice şi de domeniu, riguroase şi sistematice, contribuie şi ele la orientarea cititorului în masa vocabularului rus. În genere, confruntarea *Micului dicţionar* cu lucrările lexicografice anterioare scoate la iveală nu puţine cuvinte la care apar sensuri şi ilustraţii noi, indicaţii îmbunătăţite, traduceri revăzute sau însoţite de sinonime mai nuanţate. Citãm din cuprinsul cîtorva articole ceea ce aduce în plus autorul : *афера* peior. „speculaţie" ; *баллон* „recipient ; cameră de anvelopă" ; *бандероль* „colet mic" ; *демобилизовать* „a lăsa la vatră" ; *кислотность, повышенная* ~ „hiperaciditate" ; *лотерея, вещевая* ~ „tombolă" ; *разъединение, зона* ~ „zonă de dezangajare" ; *самобытный* „sui-generis" ; *тире* „linie de pauză (de dialog)" ; *экскурсант* „vizitator" şi multe altele.

[1] Apud V. V. Vinogradov, *Русский язык (Грамматическое учение о слове)*, Moscova-Leningrad, 1947, p. 3. Autorul are în vedere pe Joh.-Gottfried-Jac. Hermann, profesor la Leipzig, filolog cu renume la vremea lui (1772—1848).

În cele ce urmează, desprindem cîteva probleme a căror dezbatere ar putea avea, după părerea noastră, o înrîurire pozitivă asupra eventualei retipăriri a lucrării.

I. Examinarea listei de cuvinte a *Micului dicţionar*, întocmită în ansamblu cu deosebită scrupulozitate, ridică în primul rînd chestiunea dozării termenilor de origine străină care au corespondente asemănătoare în româneşte. În ce ne priveşte, nutrim rezerve faţă de posibilitatea ca cititorul român să caute în mod special cuvinte de felul lui *десерт*, *инкогнито*, *медикамент*, *реферат* etc., pentru a se convinge că ele înseamnă *desert*, *incognito*, *medicament*, *referat*. Dacă recunoaştem că pentru un dicţionar de format mic problema eficienţei nomenclatorului de titluri se pune infinit mai acut decît pentru lucrările de anvergură, oportunitatea includerii cutărui sau cutărui cuvînt trebuie discutată, după cît ni se pare, nu numai sub raportul însemnătăţii acestuia în limba din care se traduce, ci şi în lumina şanselor de a fi consultat din reală necesitate de către cititor. Din acest punct de vedere, lista cuvintelor de tradus nu are de ce să reprezinte la scară redusă toate microsistemele sau sferele noţionale care se pot depista în limba dată [2]. Pentru a evita soluţiile arbitrare, ar fi fost recomandabilă abordarea diferenţiată a fiecărui element alogen, aşa încît sorţii de a figura sau nu în lista de cuvinte să fi fost direct proporţionali cu volumul deosebirilor de sens şi formă susceptibile să-l împiedice pe cititor să facă legătura (sau s-o facă greşit) cu elemente familiare lui din limba română. Bunăoară, selectarea unui cuvînt ca *автомат* este justificată de nepotrivirea sa pe diverse planuri cu rom. *automat*: *автомат* dă la iveală o consoană acolo unde sîntem deprinşi să ne întîmpine o vocală; *автомат* i se zice şi *telefonului public*; *автомат* e substantiv, nu şi adjectiv.

Există totuşi o serie de cuvinte în care cititorul poate lesne identifica elemente în majoritatea lor din fondul lexical internaţional, răspîndite în egală măsură şi în limba română, însă transliterate în grafie rusă. Parte din ele le-a eliminat autorul însuşi, şi aceasta reprezintă, fără îndoială, un merit al său. Atîta vreme însă cît nu ni se dezvăluie criteriul de triere, cu greu ne-am putea lămuri de ce s-a renunţat la *абажур*, *аргумент*, *архипелаг*, *балкон* (vezi „Cuvîntul înainte", p. 6), dar s-au păstrat, de pildă la litera *K*, *каолин*, *капрон*, *карнавал*, *комплимент*, *консул*, *крокодил*, *куплет* ş.a. De altfel, autorul a simţit cît de relativă e utilitatea unor asemenea elemente şi a restrîns pe bună dreptate, în comparaţie cu alte dicţionare, procentul de titluri pentru litera *A*, cu care încep, precum se ştie, destul de puţine cuvinte de origine propriu-zis rusă. Nu trebuie uitat că scoaterea unora din cuvintele în chestiune ar fi fost în bună măsură compensată de derivatele din imediata lor apropiere (de ex. pentru *консул* de *консульский*, *консульство*, pentru *драматург* de *драма*, *драматический*, *драматургия*). Într-o asemenea înşiruire, semnificaţia formelor de bază este totdeauna mai „transparentă" decît cea a derivatelor lor. Din punct de vedere lexicografic, prezintă deci mai puţin interes *доктор* faţă de *докторский*, *карнавал* faţă de *карнавальный*, *крокодил* faţă de *крокодиловый*. Uneori tocmai aceste din urmă forme au fost singurele pe care autorul le-a preferat. Cf.: *инспекторский* (fără *инспектор*), *инстинктивный* (fără *инстинкт*), *интересный*, *интересовать* (fără *интерес*), *каучуковый* (fără *каучук*). Alteori însă sînt acceptate, fără explicaţie, lanţuri derivative de mărime variabilă. Aşa, pe aceeaşi coloană, în continuarea seriilor *географ*, *географический*, *география*; *геолог*, *геологический*, *геология*, găsim doar cuplurile *геометрический*, *геометрия*; *геофизика*, *геофизический* şi chiar unicatul *геохимия*.

[2] Ceea ce nu se poate spune în situaţia inversă, cînd pornim de la limba română la cea străină. Asupra acestui aspect stăruie şi Henriette Vrabie în recenzia sa la *Micul dicţionar român-francez*, de M. Saraş, în LR, XV, 1966, nr. 3, p. 321.

II. Eficacitatea listei de cuvinte este sensibil sporită de redistribuirea, cu valoare de cuvînt-titlu, a principalelor forme gramaticale aberante. Astfel, prezenţa în nomenclator a formelor verbale caracteristice paradigmelor neproductive, departe de a învedera o lipsă de economie, previne reconstituirea unor false infinitive de către cititorii neavizaţi (de unde ar putea bănui aceştia că, bunăoară, *возьму* vine de la *взять* „a lua"?) şi-i trimite direct şi precis la sursă.

Cum era şi firesc, s-a prevăzut spaţiu în primul rînd pentru formele aberante ale verbelor simple (fără prefix) : *беру* de la *брать* „a lua", *веду* de la *вести* „a duce", *тру* de la *тереть* „a freca" ş.a.m.d.

Mult mai dificilă se dovedeşte consemnarea lexicografică, mai ales într-o lucrare de dimensiuni reduse, a aberanţelor conservate de verbele care se formează în proporţie masivă, prin substituţia succesivă a prefixelor, de la un număr în ultimă instanţă finit de verbe simple. Evident, inserarea unor titluri ca *вобью* de la *вбить* „a înfige" şi *волью* de la *влить* „a turna" dă inevitabil naştere la întrebarea de ce lipseşte, de pildă, *собью* de la *сбить* „a doborî" sau *вберу* de la *вобрать* „a absorbi", în care, presupunînd că selecţia s-ar fi înfăptuit după un considerent pur tehnic, paralelismul grafic dintre cele două forme — de infinitiv şi de viitor simplu — este încălcat tot de la litera a doua. Nedumerirea pare cu atît mai îndreptăţită, cu cît verbe ca *войти* „a intra" sau *выйти* „a ieşi" (singurele derivate ale lui *идти* „a merge" însoţite în dicţionar de modelele corespunzătoare de flexiune) modifică în conjugare abia ultima consoană a temei — cf. *войду*, *выйду* —, cînd, în virtutea dispunerii alfabetice a titlurilor, formele aberante, aflîndu-se în vecinătatea celor de bază, nu mai sînt neapărat indispensabile (de ex. *выйти* urmează în dicţionar imediat după *выйду*). Oricum vor fi reglementate asemenea situaţii într-o nouă ediţie a *Micului dicţionar*, numărul actual de aberanţe ar trebui mai curînd mărit decît micşorat.

III. Gruparea formelor de aspect şi de diateză în cadrul unui singur articol nu numai că aduce un cîştig de spaţiu, dar pune şi mai bine în lumină strînsele legături dintre componentele aceluiaşi lexem.

De regulă, formele de aspect alcătuiesc articole separate ori de cîte ori reunirea lor ar contraveni ordinii alfabetice. În ce priveşte formele cu particula reflexivă *-ся*, prea puţin afectate de criteriul succesiunii alfabetice, ele sînt înglobate laolaltă cu verbele fără *-ся* în titlu chiar şi în cazurile cînd, din cauza unor deplasări semantice oglindite şi în traducerea românească, se constituie în unităţi lexicale de sine stătătoare. Cf. *драть* „a rupe" şi *драться* „a se bate" ; *ознакомить* „a prezenta" şi *ознакомиться* „a lua cunoştinţă" ; *творить* „a crea" şi *твориться* „a se petrece". Pe acest fundal iese în relief tratarea în cîte patru articole consecutive a unor forme verbale aflate în raporturi derivative din cele mai comune, cum sînt : *возмутить* „a revolta", *возмутиться*, *возмущать* ipf., *возмущаться* ; *наполнить* „a umple", *наполниться*, *наполнять* ipf., *наполняться* şi multe altele. Nu e lipsit de interes, din punctul nostru de vedere, faptul că, bunăoară, verbele *обозлить* şi *обозлиться*, cărora li se consacră articole distincte, sînt referite pentru traducere la *злить* „a înfuria", respectiv *злиться*, care sînt date însă într-un singur articol.

IV. Ţinuta grafică îngrijită a *Micului dicţionar*, execuţia atrăgătoare a copertei sînt demne de toată lauda. Se pot semnala totuşi unele deficienţe de tehnoredactare, dintre care cea mai supărătoare e înlocuirea tremei cu cratima într-un numeros şir de cuvinte : *ёж*, *пёс*, *пёстрый*, *печёнка*, *печёный*, *платёж*, *режиссёр*, *решётка* etc.

Fără a fi absolvit, aşa cum reiese din discuţia de pînă acum, de anumite inegalităţi, uşor de nivelat, de altfel, într-o viitoare ediţie, *Micul dicţionar rus-român* se impune ca o lucrare cu individualitate proprie, care răspunde cu prisosinţă exigenţelor marelui public.

V. Solomon

FLORIN MARCU — CONSTANT MANECA, *Dicţionar de neologisme*, ed. II, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1966, 766 pag.

Noua ediţie, revăzută şi adăugită, a *Dicţionarului de neologisme*[1] prezintă numeroase schimbări faţă de forma în care această lucrare a apărut în 1961.

Aşa cum au arătat autorii[2], *Dicţionarul* a fost conceput să fie „un instrument practic de lucru, capabil să lămurească sensurile cuvintelor noi... [în definiţii] redate într-o formă cît mai simplă, accesibilă marilor mase de cititori". Cele mai multe din recenziile apărute[3] au constatat că, din acest punct de vedere, lucrarea a fost bine realizată.

Ediţia de faţă lărgeşte mult lista de cuvinte, cuprinzînd — potrivit celor afirmate în prezentarea Editurii de pe supracopertă — aproape zece mii de termeni în plus faţă de ediţia precedentă[4]. Aceste îmbogăţiri sînt completate cu un număr însemnat de sensuri, adăugate la cuvintele care figurau deja şi în ediţia întîi. Astfel, la *aberaţie*, *absolut*, *concret*, *criză*, *discret*, *etaj*, *pastel* etc., găsim definiţii lărgite şi alte sensuri noi. Remarcăm în special prezenţa în *Dicţionar* a unor cuvinte apărute în ultima vreme şi înregistrate lexicografic pentru prima dată acum: *aberoscop*, *abhora*, *abientin*, *adempţiune*, *backhand*, *bandieră*, *bandou*, *baptisteriu*, *campanelă*, *chartreuse*, *chulo*, *eddas*, *fayolism*, *ghiloş*, *heliast*, *inful*, *laser*, *maruflu*, *mereng*, *panteism*, *trauler* etc.

Explicaţiile date sensurilor cuvintelor au fost în mare măsură revăzute, amplificate şi „aduse la zi", fapt care constituie, de asemenea, o îmbunătăţire importantă adusă lucrării. Din păcate, la unele articole nu s-a mai intervenit şi, în felul acesta, unele definiţii au rămas depăşite sau incomplete[5].

Structura articolelor este mai bine organizată şi de data aceasta explicarea sensurilor a fost făcută, cum e şi firesc, în ordinea istorică absolută, şi nu potrivit criteriului nesigur (adoptat de *Dicţionarul limbii române moderne* al Academiei care a influenţat, evident, şi prima formă a *Dicţionarului de neologisme*) al sensului celui mai răspîndit din limba actuală, pe care, din cauza insuficienţei datelor statistice asupra vocabularului limbii române, nu-l putem afla. În felul acesta, la cuvinte ca *chestor*, *consul* sau *edil*, DN[2] dă în primul rînd sensurile care denumesc funcţiile respective din antichitate, şi nu pe cele din trecutul apropiat (aşa cum face DM)[6], a căror circulaţie astăzi este destul de restrînsă. Uneori însă nici DN[2] nu este consecvent acestui principiu şi la cîteva cuvinte ca *chestură* sau *decan* a lăsat ordinea sensurilor din prima ediţie.

O altă modificare de structură a ediţiei de faţă este accentuarea caracterului normativ al lucrării (sînt consemnate formele gramaticale neregulate şi pronunţările care prezintă dificultăţi, s-au înmulţit considerabil indicaţiile stilistice etc.). Toate acestea măresc valoarea lucrării şi o fac să răspundă mai bine scopului propus, folosirea neologismului fiind una dintre „dificultăţile limbii". Formele gramaticale, pronunţarea şi valoarea stilistică ale acestor cuvinte trebuie să fie arătate, deoarece ele reprezintă domeniul cel mai labil al lexicului, neadaptat perfect structurii morfologice şi lexicale a limbii.

Din păcate, uneori autorii au renunţat să dea indicaţii gramaticale, ceea ce, la unele cuvinte, este cu totul nejustificat. Astfel, cuvinte ca *sinecură* sau *cură*, deşi asemănă-

---

[1] În prezenta recenzie lucrarea respectivă apare cu sigla DN[2].

[2] Vezi *Prefaţa* la ed. I, p. 11.

[3] Vezi „Tribuna", V, 45 (249), 1961, p. 7; „Viaţa românească", XV, 1962, nr. 4, p. 175; SCŞ, 1961, fasc. 2; LR XI, 1962, nr. 3, p. 335 şi nr. 5, p. 608.

[4] În această cifră sînt incluse, desigur, şi variantele, termenii nou incluşi nedepăşind nici cinci mii.

[5] Vezi recenzia din „Luceafărul", IX, 1966, nr. 51 (242), p. 2.

[6] În DM, de multe ori sensurile din antichitate (cu toate că se găsesc în toate manualele de istorie şi în literatură) nu sînt consemnate (cf. DM s.v. *chestor*, *edil*).

toare ca structură morfologică, au plurale deosebite [7], primul conformîndu-se pluralului obişnuit al substantivelor de tipul *gură*, *temperatură* etc., iar al doilea, celui mai puţin frecvent astăzi, al substantivelor ca *ghiaură* *mură* etc. Plurale de acest gen nu ar fi trebuit omise, ca, de altfel, indicaţiile gramaticale în general.

De asemenea, la cuvintele formate din elemente greco-latine nu s-au dat indicaţii cu privire la compunerea şi pronunţarea lor decît la primul termen al seriei ; în felul acesta cine vrea să ştie cum se pronunţă *crioterapie*, trebuie să se uite la *criogen* sau la *criolit* etc. Tot aşa, pentru *dialog* sau *diagnoză*, cititorul trebuie să vadă paranteza finală de la articolul *diabet*, ceea ce nu este comod şi nici normal. *Economia de spaţiu grafic* [8] invocată de autori pentru aceste omisiuni nu este un motiv valabil, deoarece într-un dicţionar fiecare articol trebuie să cuprindă informaţia maximă. Poate din aceleaşi motive nu s-au dat nici unele forme morfologice sau pronunţări la unele cuvinte de aceeaşi factură cu altele, unde asemenea indicaţii există : astfel la *alergologie*, *alegorie*, *balistician* etc., indicaţiile morfologice şi ortoepice sînt mai numeroase decît la *afirmaţie*, *abducţie*, *afonie*, *africanologie* şi *cenestezie*, iar la *baleiaj* şi *confrerie* acestea lipsesc cu desăvîrşire. Socotim că la un tiraj de masă (40 000 de exemplare) [9] ca cel al *Dicţionarului de neologisme*, nu mai erau indicate astfel de economii. Este ştiut că un dicţionar nu se citeşte ca orice altă carte, astfel încît cel care îl consultă să-şi amintească de anumite informaţii inserate anterior cu o pagină, cu două, sau cine ştie în ce altă parte a lucrării. Într-un dicţionar fiecare articol este oarecum independent şi trebuie să conţină toate informaţiile referitoare la cuvîntul pe care îl lămureşte.

Noua ediţie cuprinde şi principalele variante ale cuvintelor, ceea ce ajută la identificarea unor forme mai greu de recunoscut şi, în acelaşi timp, susţine etimologiile multiple propuse de autori [10]. La rîndul ei, partea etimologică a *Dicţionarului* este mult mai bine reprezentată, indicaţiile etimologice fiind mai ample, ceea ce ajută atît la înţelegerea mai bună a sensurilor consemnate, cît şi la determinarea unor sensuri contextuale care nu sînt acoperite de explicaţiile date.

Ar fi prezentat interes, poate, şi consemnarea mai multor variante (de exemplu *comerciu*, *comet*, *expiraţiune*, *gladiu* etc.), folosindu-se mai larg informaţiile izvoarelor din bibliografia adăugată la sfîrşitul volumului. Binevenită ar fi fost, de asemenea, şi inserarea variantelor, la ordinea alfabetică respectivă, cu trimitere la cuvîntul unde sînt menţionate în paranteza finală.

Socotim nerecomandabilă şi renunţarea la „unele cuvinte din aceeaşi familie, cît şi la abstractele verbale care nu se deosebesc semantic de verbul de bază" [11], pe aceleaşi considerente de „economie de spaţiu".

Aşa cum arată şi autorii, o astfel de lucrare rămîne „mereu perfectibilă", lista termenilor neputînd fi niciodată încheiată. Cu toate acestea surprinde faptul că lipsesc cuvinte ca *decelerаţie* (cînd există *acceleraţie*), *maser* (fiind totuşi *laser*), *biunivoc* (deşi este înregistrat *univoc*), *estorca* (dar *estorcaţie*?!).

Nu putem încheia aceste rînduri, fără a remarca condiţiile grafice nesatisfăcătoare în care se prezintă lucrarea [12]: fără erată, deşi cu multe greşeli de tipar evidente, cu o supracopertă frumos concepută, dar slab realizată tehnic.

În concluzie, putem spune că ediţia a doua a *Dicţionarului de neologisme* aduce numeroase îmbunătăţiri de structură lucrării, ceea ce o face să răspundă într-o măsură mult mai mare scopurilor ei.

F. Tănăsescu

[7] Cf. DM s.v.

[8] Cf. *Prefaţa*, p. 10.

[9] Tirajul în care a apărut DN² ne pare mare. O astfel de lucrare este bine să fie imprimată într-un tiraj mai mic, pentru a putea fi mereu completată şi adusă la zi. O observaţie asemănătoare se impune şi pentru *Dicţionarul limbii române moderne* a cărui primă ediţie a fost mereu reimprimată, deşi se ştie că are numeroase lipsuri atît din punct de vedere al concepţiei, cît şi din acela al realizării (vezi, de exemplu, recenzia din „Lupta de clasă", 1963, nr. 4).

[10] La ediţia I adeseori indicarea mai multor etimoane părea nejustificată, forma din titlu explicîndu-se foarte bine cu un singur etimon.

[11] Vezi *Prefaţa*, p. 10.

[12] Vezi şi cele arătate în „Astra", II, 1967, nr. 1, p. 3, col. 4.

Ghid de conversaţie romîn-bulgar. Румънско-български разговорник, Sofia-Bucureşti, Dăržavno izdatelstvo „Nauka i izkustvo" — Editura ştiinţifică, 1966, p. 270

Alcătuit în redacţia „Lingvistică şi dicţionare" a editurii „Nauka i izkustvo" — Sofia şi revizuit de către Editura ştiinţifică din Bucureşti, *Ghidul de conversaţie român-bulgar* reprezintă deci rezultatul unei colaborări între cele două edituri.

După cum se arată în introducere, el se adresează vizitatorilor români ai Bulgariei. Temele sînt astfel alese şi aranjate, încît să poată fi folosite în diverse situaţii. Pe lîngă scopul principal, de a oferi prin intermediul frazelor, expresiilor şi cuvintelor uzuale posibilitatea unor conversaţii directe, ghidul mai are şi scopul de a atrage atenţia asupra unor obiective turistice interesante, dînd în acelaşi timp şi unele indicaţii sumare, în primul rînd istorice, folositoare pentru turistul care călătoreşte fără însoţitor.

Ghidul are alcătuirea obişnuită : alfabetul bulgar cu echivalentul în limba română, noţiuni de gramatică şi o variată culegere de fraze uzuale grupate după ocaziile în care pot fi folosite. La sfîrşitul fiecărei grupe tematice se dă un vocabular care înlesneşte posibilitatea de comunicare. Materialul este împărţit pe trei coloane : text român, text bulgar şi transcrierea textului bulgar cu litere latine. Modul de transcriere folosit este conform cu cerinţele fonetice ale celor două limbi.

Traducerea în limba română, semnată de Lucreţia M. Arnautova este, în general, corectă. Vom nota însă, în ordinea paginilor, cîteva neajunsuri mai evidente :

— formulări confuze : „În limba bulgară accentul nu cade totdeauna pe o anumită silabă în cuvînt. Grafic nu se arată" (p. 20).

„În propoziţie articolul hotărît primeşte adjectivul iar nu substantivul determinat" (p. 26) etc.;

— traduceri care nu acoperă exact sensul din limba română : astfel propoziţia *Eu sînt necăsătorit* este tradusă prin *Eu sînt flăcău* (*Аз съм ерген*) (p. 56), sau construcţia *butonī pentru cămaşă* este tradusă prin *копчета за ръкавели*, în bulgară *ръкавели* însemnînd, de fapt, *manşete* (p. 57) etc.;

— traduceri incomplete, înţelegînd prin aceasta că, fie în textul românesc, fie în textul bulgăresc rămîn cuvinte netraduse. Astfel, în construcţia *Barcă cu pînze, iaht, iolă*, cuvîntul *iolă* nu este tradus (p. 94);

— în fraza *Mă bucur că pot vedea* [*pot auzi*] *astă seară pe... pot vedea* nu este tradus (p. 191) etc.

În capitolul de fonetică şi gramatică bulgară au fost introduse noţiunile absolut necesare pentru înţelegerea şi folosirea unor fraze scurte şi simple. Prin însăşi destinaţia sa, capitolul trebuia să fie limitat. Sînt necesare însă unele precizări :

— Sunetul *ъ* din limba bulgară corespunde în limba română unui sunet plasat între *ă* şi *î* şi nu este asemănător, aşa cum se afirmă, şi cu *ă* şi cu *î* (în treacăt fie spus, *litera* nu se pronunţă) (p. 20).

— În limba bulgară nu se foloseşte decît articolul hotărît cu formă lungă şi scurtă, astfel că este greşită includerea formelor masculine, *-a*, *-я* la rubrica „articol nehotărît". Poate că era necesară o precizare cu privire la cazurile în care se foloseşte articolul scurt şi articolul lung (p. 24).

— Vorbind despre forma lungă a pronumelui, se foloseşte incorect un termen tradus direct din bulgară : „formă plină" (p. 26, 28).

— În tabelul pronumelui demonstrativ lipsesc corespondentele româneşti ale formelor *мóзи* şi *óнзи* *-acest* şi *acel*; pronumele demonstrativ de depărtare *óнзи*, *онáзи*, *онóвá*, *онéзи* este inclus la rubrica *Persoane şi obiecte*, iar corespondentele româneşti la rubrica *Cantitate*, ceea ce ar putea duce, în mod greşit, la concluzia că forma pronomi-

nală *толкова*, „*atîta*" se traduce şi prin *aceea*, *acei*, *acele* (p. 31).

— În limba bulgară există o categorie de pronume numite *обобщителни местоимения* în traducere liberă *pronume generalizatoare*. Cum însă în limba română nu există o asemenea categorie pronominală şi cum, pe de altă parte, pronumele *fiecare*, *oricine*, *orice*, *tot*, *toţi* sînt incluse de gramatica română în grupul pronumelor nehotărîte, credem că formele de la p. 35 trebuiau să figureze la p. 33, cu menţiunea necesară pentru limba bulgară.

O redactare mai atentă a ghidului ar fi evitat, desigur, şi unele neglijenţe ca scrierea cu litere mari în mijlocul propoziţiei a cuvîntului *conjugare* etc.

După cum am spus mai sus, ghidul oferă mai ales fraze gata construite care au, desigur, avantajul lor. Totuşi, un necunoscător al limbii bulgare cu greu poate deosebi din frază un cuvînt de care ar putea avea nevoie într-o altă construcţie. Inconvenientul ar fi fost înlăturat prin adăugarea unui scurt vocabular final român-bulgar, care ar fi servit şi la o mai rapidă orientare a cititorului.

Olimpia Guţu

Revista ,,Limba română'' este o publicație care se adresează unui cerc de cititori interesați de problemele lingvisticii.

Revista abordează în primul rînd studiul limbii române : gramatică, vocabular, limbă literară și stilistică, istoria lingvisticii românești, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, toponimie, onomastică și filologie. În al doilea rînd, revista publică regulat articole de lingvistică generală.

Studiile și articolele sînt semnate de lingviștii cei mai cunoscuți și de cercetători tineri, cu o serioasă pregătire de specialitate.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să înainteze articolele, notele și recenziile dactilografiate la două rînduri. Tabelele vor fi diactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuș, pe hîrtie de calc. Tabelele și ilustrațiile vor fi numerotate cu cifre arabe. Figurile din planșe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea aceloraşi date în text, tabele și grafice. Explicația figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele din subsol se numerotează de la 1 în continuare. Numele autorilor va fi precedat de inițială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Autorii au dreptul la un număr de 50 de extrase, gratuit.

Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

BIBLIOTECA CENTRALĂ
A UNIVERSITĂȚII

Botel.

LUCRĂRI APĂRUTE IN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

* * * **Istoria limbii române**, vol. I, **Limba latină**, 1965, 439 p., 28 lei.

* * * **Atlasul lingvistic român**, seria nouă, vol. V, 1966, VII + 2 p. + hărțile, de la 1237 la 1570 + 13 pl., 103 lei.

Sub redacția acad. Iorgu Iordan, **Crestomație romanică** vol. I, 1962, 884 p. + 25 pl. 35,40 lei : vol. II, 1965, 1213 p., 45 lei.

* * * **Dicționarul limbii române** (DLR), serie nouă, fasc. O, CXXXVI p., 10,50 lei ; fasc. 1, M—Mandra [1], 81 p., 5,25 lei ; fasc. 2, Mandră [2] — Mascat [1], 80 p., 6,75 lei ; fasc. 3, Mascat [2] —tămăiția, 80 p., 6,50 lei ; fasc. 4, Mămălatiță — Mătăringă, 80 p., 6,50 lei ; fasc. 5, Mătăsar — Mergător, 80 p., 6,50 lei ; fasc. 6, Mergătoriu — Microbiologie, 80 p., 6,50 lei.

* * * **Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație**, 1965, 231 p., 6,50 lei.

AL. GRAUR, **La romanité du roumain**, colecția „Bibliotheca Historica Romaniae 9", 1965, 68 p., 2,75 lei.

P. P. PANAITESCU, **Începuturile și biruința scrisului în limba română**, 1965, 231 p., 10 lei.

* * * **Gramatica limbii române**, ed. a II-a revăzută și adăugită, tiraj nou 2 vol., 1966, 43 lei.

N. A. CONSTANTINESCU, **Dicționar onomastic românesc**, 1963, 470 p., 29 lei.

IORGU IORDAN, **Toponimia românească**, 1965, 582 p. + 1 pl., 34 lei.

TACHE PAPAHAGI, **Dicționarul dialectului aromân general și etimologic, Dictionnaire aroumain (Macédo-Roumain) général et étymologique** 1963, 1264 p. + 36 fotografii originale, 1 schiță și 1 hartă, 72,60 lei.

V. SCURTU, **Termenii de înrudire în limba română**, 1966, 403 p., 26 lei.

L.R., Anul XVI, nr. 3, p. 209—286, București, 1967

I P „Informația" — c. 5218

42.200 **Lei 4.—**

I 8171.

ANUL XVI, 1967

LIMBA ROMÂNĂ

Nr. 4

LIMBA ROMÂNĂ

4

ANUL XVI
1967

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

1990

0 IUL. 2005

97

COMITETUL DE REDACŢIE

Redactor responsabil:

Acad. IORGU IORDAN

Redactor responsabil adjunct:

Prof. univ. ION COTEANU, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România

Membrii:

Conf. univ. V. ARVINTE (Iaşi)
GH. BOLOCAN
VL. DRIMBA
ION GHEŢIE
VALERIA GUŢU-ROMALO
Prof. ION POPESCU
FLORA ŞUTEU – secretar de redacţie

Pentru a vă asigura colecţia completă şi primirea la timp a revistei, reînnoiţi abonamentul dv.

În ţară, abonamentele se primesc la oficiile poştale, agenţiile poştale, factorii poştali şi difuzorii de presă din întreprinderi şi instituţii. Comenzile de abonamente din străinătate se primesc la CARTIMEX, Căsuţa poştală 134—135, Bucureşti, Republica Socialistă România sau prin reprezentanţii săi din străinătate. Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondenţă vor fi trimise pe adresa Comitetului de redacţie al revistei „Limba română".

APARE DE 6 ORI PE AN

ADRESA REDACŢIEI
Str. I. C. Frimu 22
Raionul 30 Decembrie
BUCUREŞTI

I 8171.

ULL 2014

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XVI 1967 Nr. 4

U IAȘI 2022

SUMAR

LINGVISTICĂ GENERALĂ

AL. ROSETTI, Lingvistica modernă 289

GRAMATICĂ ȘI VOCABULAR

C. DIMITRIU, Observații în legătură cu verbele semiauxiliare de aspect 297

Note etimologice și lexicale

EMIL VRABIE, S-a produs într-adevăr o contaminare între rom. **coș** și slav. **kovŭčegŭ**? 305

VIRGIL NESTORESCU, **Ciupag, glod, juvelnic, pojarnic, zapat** . . . 310

I. ROBCIUC, **Buháș, rúbăț, șternă, tumăní** 311

DAN BUGEANU, **Neam** 313

DAN SLUȘANSCHI, **Bragă** 314

N. PĂDURARIU, **Acie, máina, sapán, verfafór, vînător** (*de submarine*) 316

BIBLIOGRAFIE

Bibliografia lucrărilor de lingvistică apărute în țara noastră de la 1 aprilie 1966 pînă la 1 aprilie 1967 319

LR, Anul XVI, nr. 4, p. 287–388, București, 1967

BIBLIOTECA CENTRALA SIBIU

8919

LINGVISTICA MODERNĂ

DE

Acad. AL. ROSETTI

Lingvistica este ştiinţa *limbajului* şi ştiinţa *limbilor*. Lingvistul studiază limbajul studiind limbile, căci problemele limbilor interesează limbajul.

Aşa-zisa *lingvistică tradiţională* cunoaşte o evoluţie lentă, ce se situează între anii 1500 şi 1900. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea lingvistica a înregistrat o mare dezvoltare, marcată de apariţia gramaticii comparate. Înfăptuirile din această epocă şi de la începutul secolului nostru au oferit savanţilor materiale sigure şi au permis lingvisticii să facă mari progrese.

Ne propunem să arătăm cum s-a născut *lingvistica modernă* şi care este, pe scurt, starea actuală a dezvoltării sale.

★

La început, cîteva observaţii pe baza cărora ne vom defini subiectul.

Ce este limbajul? Limbajul simbolizează, reprezentîndu-le prin semne, obiectele din lumea exterioară. În felul acesta se naşte conceptul, diferit de obiect. Facultatea aceasta de a simboliza aparţine omului şi lipseşte animalului. Omul, spre deosebire de animal, creează şi interpretează simbolurile.

Limbajul nu există în afara individului. El nu este înnăscut, la om; copilul îl deprinde de la cei din jurul său, dar cucerirea limbajului îi cere o ucenicie îndelungată.

După cum vedem, limbajul este organizat pe 2 planuri: pe de o parte, este un act fizic, pe de alta, structură imaterială. Rolul limbajului este deci de a crea semne, reprezentînd lucruri şi stări din realitatea materială, dar deosebite de ele.

F. de Saussure a dezvăluit cu tărie dualitatea *limbă — vorbire individuală* [1]: de o parte, ansamblul semnelor ce servesc ca mijloc de

[1] Fr. *langue-parole*.

comunicare în societate, de cealaltă, folosirea individuală a limbii, de către fiecare membru al comunității, pentru a se face înțeles.

Vom reveni imediat asupra acestor probleme, ce stau la baza disciplinei noastre.

★

Să vedem acum în ce fel s-a născut *lingvistica modernă.*

Pentru aceasta trebuie să ne întoarcem la sfîrșitul secolului al XIX-lea.

În 1878, apărea la Leipzig o broșură subțire, al cărei conținut avea să constituie bazele lingvisticii moderne [2]. Autorul ei era un tînăr de 21 de ani, Ferdinand de Saussure (1857—1913), dintr-o familie de nobili francezi stabilită la Geneva în secolul al XVII-lea.

Încă din anii de liceu, F. de Saussure era preocupat de descoperirea elementelor care să permită stabilirea naturii intime a limbajului.

A fost nevoie de mai mult de o jumătate de secol pentru ca ideile geniale pe care le cuprindea „Memoriul" lui F. de Saussure să-și dea roadele. Căci F. de Saussure stabilise chiar de atunci natura *fonemului*, element de bază al lingvisticii moderne.

Să vedem cum s-au petrecut lucrurile.

Ceea ce este genial în teoria lui F. de Saussure despre sistemul primitiv al vocalelor în indo-europeană este faptul că el a conceput de la început *fonemul* ca o entitate extrafonetică: unul din fonemele *a* din indo-europeană, descoperit de F. de Saussure, a cărui realizare fonică este multiplă, poate fi vocală și posedă în același timp un coeficient sonantic. Așa e, de exemplu, *ḫ* din hitită. Acest fonem reprezintă o întreagă clasă de foneme, denumită mai tîrziu *laringale.*

Aproape în același timp cu F. de Saussure, Baudouin de Courtenay (1845—1929), de origine franceză, dar de naționalitate poloneză, emigrat în Rusia, profesor la Kazan și apoi la Sf. Petersburg, a publicat o versiune germană a memoriului său despre *alternanțele fonetice* (*Versuch einer Theorie phonetischer Alternationen*, Strasburg, 1895); și el, și elevul său Kruszewski, în 1881, au identificat *fonemul* ca un element funcțional al vorbirii, deosebit de realizarea sa ca sunet în vorbire [3].

Așa au fost puse bazele *fonologiei*, piatră unghiulară a lingvisticii moderne, disciplină care consideră *funcția* sunetelor vorbirii separat de realizarea lor articulatorie și care se bazează pe *valoarea lor diferențială.*

★

Să ne întoarcem la F. de Saussure, personalitate dominantă a lingvisticii moderne, a cărui operă nu și-a epuizat încă roadele.

După apariția „Memoriului", în 1878, F. de Saussure nu mai publică decît, din cînd în cînd, scurte note.

El își consacră tot timpul „Cursului de lingvistică generală", pe care îl ține la Geneva, începînd din 1891. Acest „Curs" a fost publicat de doi elevi ai săi, prima dată în 1916 [4]. Gîndirea maestrului a fost reconstituită

[2] *Mémoire sur le système primitif des voyelles dans les langues indo-européennes.*

[3] N. Kruszewski, *Über die Lautabwechslung*, Kazan, 1881.

[4] Ferdinand de Saussure, *Cours de linguistique générale*, publié par Charles Bally et Albert Séchehaye, Lausanne-Paris, 1916.

cu ajutorul notelor luate de elevii săi. (O nouă ediție a acestei opere, în 4 volume, este în curs de publicare.)

„Cursul" lui F. de Saussure este o comoară nepreţuită şi constituie rodul unor reflecţii adînci.

F. de Saussure a fost pus în faţa următoarei probleme : aprofundarea naturii intime a limbajului. Dacă n-a rezolvat-o într-un mod care să-l mulţumească, el a indicat, cel puţin, cîteva soluţii parţiale.

Iată, în rezumat, rezultatul cercetărilor sale : limbajul este, prin natura sa, o entitate dublă. Cele două părţi ale vorbirii nu trăiesc decît una prin cealaltă. Trebuie să degajăm trăsăturile distinctive ale lucrurilor, pentru a putea separa un lucru de celălalt. Metoda care trebuie folosită este studiul limbii *prin* ea însăşi şi *pentru* ea însăşi. Formula aceasta stă la baza „Cursului" lui F. de Saussure şi, deşi nu-i aparţine, îi exprimă bine gîndirea.

Limba este o formă, nu o substanţă, afirmă el undeva.

Vom reveni la această problemă.

Lingvistica face parte dintr-o ştiinţă mai generală : *semiologia*, consacrată studierii semnelor folosite de o societate.

F. de Saussure a descoperit dualitatea limbii : pe de o parte, *limba* propriu-zisă, esenţialmente socială, formată din semne cu ajutorul cărora fiinţele omeneşti ce constituie o societate comunică între ele, pe de alta, *vorbirea individuală*, folosirea individuală a limbii definită mai sus.

Limba este o instituţie socială şi ţine de natura faptului social, aceea de a se impune prin constrîngere.

Vorbirea formează latura individuală a limbii.

Vorbeam de caracterul dublu al limbajului. Spuneam că cele două laturi ale sale nu trăiesc decît una prin alta. Aceasta se referă la semnul lingvistic. S-a vorbit mult, încă din antichitate, despre această problemă : semnul lingvistic este sau nu arbitrar ? Trebuie spus, mai întîi, că F. de Saussure a arătat că semnul lingvistic este o entitate cu bază dublă, formată dintr-un *semnificant* (substanţa) şi un *semnificat* (conceptul) [5]. Această legătură e necesară : conceptul, să zicem „bou", este în mod necesar identic, în conştiinţa mea, cu ansamblul fonic *bou*. Ceea ce este arbitrar este faptul că animalul *bou* este numit în română aşa, în franceză *boeuf*, în germană *Ochs* etc. Dar aceasta nu intră în sfera problemei pe care o discutăm. De altfel, tot F. de Saussure a arătat, în pasajul pe care-l vom reproduce, unitatea semnului lingvistic :

„limba este comparabilă cu o foaie de hîrtie : gîndirea este faţa [6], iar sunetul este verso-ul său ; recto nu poate fi tăiat cu foarfeca fără a tăia în acelaşi timp şi verso ; tot aşa, în limbă, nu poate fi izolat nici sunetul de gîndire, nici gîndirea de sunet ; nu se poate ajunge la această separare decît printr-o abstractizare, al cărei rezultat ar fi sau psihologie pură, sau fonologie pură" (*Cours de linguistique générale*, I[a] ed., p. 163).

André Martinet a arătat (în *Eléments de linguistique générale*, Paris, 1960, p. 18—19, 45) că un vorbitor aparţinînd unei comunităţi lingvistice date dispune de o serie de unităţi de vorbire, pe care le întrebuinţează

[5] Fr. *signifiant* şi *signifié*.
[6] Fr. *recto*.

de comun acord cu membrii comunității din care face parte, pentru a se exprima după necesitatea momentului.

Este prima articulație a limbajului.

Prin a doua articulație se înțelege posibilitatea care e dată vorbitorului de a modifica compoziția fonemelor semnificantului, pentru a obține alți semnificați : de ex. comutația lui *b/p* în *bat-pat*. Descrierea sistemului fonologic al unei limbi corespunde cu descrierea mecanismului celei de-a doua articulații a limbajului.

★

Lingvistica tradițională și-a cîștigat un titlu de glorie prin constituirea gramaticilor istorice ale mai multor grupuri de limbi și prin stabilirea legilor proprii fiecăreia, cît și prin aceea că a demonstrat importanța schimbărilor analogice în istoria limbilor.

Dar limbajul, în el însuși, nu comportă nici o perspectivă istorică. A studia limba sincronic ar însemna că putem considera limba, la un moment dat al evoluției sale, făcînd abstracție de timp. Dar timpul, să nu uităm, nu este un factor al evoluției, ci cadrul ei natural. Diacronia nu este altceva decît o succesiune de sincronii.

F. de Saussure a reprezentat cele spuse mai sus printr-o schemă foarte simplă ; linia orizontală A—B reprezintă simultaneitatea (sincronia) ; linia verticală C—D, succesiunea (diacronia) :

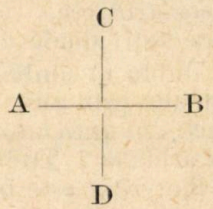

★

Să riscăm, acum, o privire asupra constituirii lingvisticii moderne.

Etapele pe care le-a cunoscut au fost următoarele : 1914, *Introducere la studiul limbajului*, de Leonard Bloomfield ; 1916, *Cours de linguistique générale*, de F. de Saussure ; 1922, cartea lui E. Sapir despre limbaj ; 1928, nașterea *fonologiei* la Congresul internațional al lingviștilor de la Haga ; 1933, *Limbajul*, de L. Bloomfield ; 1933, *Glosematica*, de Louis Hjelmslev ; 1951, *Methods in Structural Linguistics*, de Zellig S. Harris ; 1952, E. Coseriu, *Sistema, norma y habla* ; 1957, cartea lui Noam Chomsky, *Syntactic Structures*.

★

Să ne întoarcem acum la începuturile lingvisticii moderne.

Spuneam că fonologia s-a născut în 1928, la Congresul de la Haga.

În realitate, după cum am arătat, fonemul a fost descoperit cu mult înainte de această dată, de vreme ce încă la sfîrșitul secolului al XIX-lea cîțiva oameni de geniu și-au dat seama de rolul funcțional al fonemului.

Dar această idee nouă avea să rodească de-abia la această dată tîrzie.

La Congresul de la Haga din 1928, trei lingviști ruși : S. Karcevskij, Roman Jakobson și N. S. Trubetzkoy, ca răspuns la întrebarea privind cea mai bună metodă de descriere completă și practică a unei limbi, au arătat că orice descriere științifică a fonologiei unei limbi trebuie să conțină, în primul rînd, caracteristica *repertoriului* de care dispune această limbă pentru a diferenția imaginile acustico-motrice.

În 1930, la Praga, primul Congres internațional al fonologiștilor a dezbătut problemele fonologiei, iar în 1931, al doilea Congres internațional al lingviștilor de la Geneva a consacrat o ședință specială fonologiei.

Obiectul fonologiei este *structura* unei limbi.

Încă din secolul al V-lea înaintea erei noastre, Anaxagoras spunea că în lume nimic nu e izolat și totul participă la tot.

F. de Saussure a arătat că într-o limbă nu există decît diferențe. Și fonemul, element comutabil, capabil să schimbe sensul unui cuvînt, este folosit tocmai pentru a realiza aceste diferențe. Fonemul, mănunchi de proprietăți distinctive, are deci o valoare *funcțională*. Fără a fi nici identic, nici exterior sunetului articulat, fonemul este inerent și suprapus acestuia : *este invariantul în variații* (R. Jakobson).

Prin *structură* înțelegem aranjarea unui tot în părți și solidaritatea părților sau repartizarea acestor elemente și capacitatea lor de substituire. Trubetzkoy a insistat asupra *echilibrului* sistemului unei limbi, iar R. Jakobson a arătat, într-un strălucit eseu, că există o ierarhie în cîștigarea și pierderea sunetelor limbajului (cauzată de afazie), în sensul că achiziționarea sunetelor urmează calea inversă a pierderii lor.

Dar analiza limbajului poate merge și mai departe.

Această analiză trebuie întreprinsă făcîndu-se abstracție de semnificație. Categoriile stabilite de filozofii greci în antichitate, ca de exemplu substantiv, verb etc., și care constituie gramatica limbilor indo-europene, rămîn în afara cîmpului analizei noastre. La fel și semantica, deoarece semnificații nu aparțin sistemului lingvistic respectiv, ci lumii.

E. Coșeriu a insistat asupra faptului că vorbirea nu trebuie identificată cu gîndirea logică, vorbirea fiind anterioară gîndirii logice, care se bazează pe vorbire.

Încercarea lui Louis Hjelmslev de a constitui un model logic de limbă prezintă un deosebit interes. (Prin „model" înțelegem realizarea unei teorii matematice.)

Semnul comportă două planuri corelative, semnificatul și semnificantul, fiecare avînd, la rîndul său, o formă și o substanță. Studiind o limbă, lingvistul trebuie să se ocupe de *raporturile* care există în această limbă, adică de *funcții*. Structura unei limbi este o rețea de funcții.

Această metodă lasă deci deoparte realizarea concretă a limbii.

Acest fel de a considera limbajul se justifică bineînțeles prin necesitatea analizei.

Trebuie să amintim aici că Viggo Brøndal a aplicat la limbă, în analiza limbajului, conceptele logicii.

Analiza spectrografică a sunetelor vorbirii i-a permis lui Roman Jakobson să stabilească opoziții *binare*, pe care le regăsim în toate limbile.

Folosirea formulelor matematice la stabilirea statisticii unei limbi a deschis lingvisticii perspective noi.

Pe baza lucrărilor lui Zipf, care a arătat calea în acest domeniu de cercetare, și ale lui Shanon, fondatorul teoriei informației, s-a stabilit că între frecvența unui cuvînt și rangul său (prin rang înțelegem locul pe care-l ocupă un cuvînt în ansamblul elementelor ordonate după frecvența lor) există o relație inversă.

Ordinea de frecvență a cuvintelor, într-un text de 50 000 de cuvinte, este următoarea : primele 15 cuvinte — 25 %; primele 100 de cuvinte — 60 %; primele 1 000 de cuvinte — 85 %; primele 4 000 de cuvinte — 97,5 %. Pentru restul de 46 000 de cuvinte, ordinea de frecvență este 2,5 %.

Cuvintele cele mai scurte sînt cele mai frecvente. Orice limbă comportă, în structura ei, un mare număr de elemente *redundante*, adică un exces de unități de comunicare (aproximativ 50 %), față de numărul strict necesar pentru transmiterea mesajului. Dar tocmai acest exces de elemente face comunicarea posibilă.

Lingvistica matematică, cu instrumentul său de lucru, calculatorul electronic, a inaugurat o nouă metodă de analiză a vorbirii, care a condus la *traducerea* automată. Rezultatele la care s-a ajuns în acest domeniu de cercetare arată că se poate obține o traducere a unui text dintr-o limbă în alta, dar o traducere de nivel scăzut. Aceasta ne arată, pentru moment, limitele mijloacelor noastre (Bar-Hillel).

Formularea matematică, prin metoda logicii formale, a permis simplificarea și formalizarea descrierii unei limbi, precum și stabilirea echivalenței între segmentele frazei unei limbi date. *Gramatica transformațională* ne oferă o analiză de text, în constituenții săi imediați, prin reguli independente de context.

Regăsim aici aplicarea criteriului funcției, conform căruia un element, într-o frază dată, nu poate fi legat decît de un anume altul. Așa, de exemplu, articolul, în limba franceză, nu poate fi legat decît de substantiv. Trebuie deci să identificăm mai întîi o structură. De exemplu, fraza următoare va fi analizată astfel :

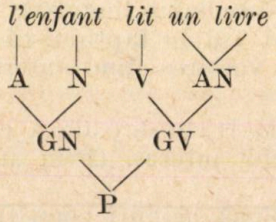

N.B. A = Articol; G = Grup; N = Nume și Nominal;
V = Verb și Verbal; P = Perioadă

În această analiză regăsim ideea lui Bloomfield de a împărți enunțul în „constituenții săi imediați" ; însăși compoziția enunțului impune această împărțire.

Gramatica *generativă* ține cont de mijloacele de care dispune vorbitorul pentru a transforma (prin operații gramaticale) un mesaj. Pentru Noam Chomsky, gramatica este un sistem de reguli care identifică folosirea perioadelor într-o limbă dată. În această privință, iată o observație pertinentă a lui Roman Jakobson : „Puterea de constrîngere a modelului gramatical... și care e în contrast... cu libertatea relativă care prezi-

dează alegerea cuvintelor este puternic pusă în evidenţă prin cercetarea semantică în domeniul non-sensului" (în *Essais de linguistique générale*, Paris, 1963, p. 206).

★

Cîteva cuvinte despre felul nou de a privi *mesajul poetic* în lingvistica modernă. La întrebarea : ce anume face ca un mesaj verbal să fie operă de artă, răspunsul este că ceea ce caracterizează mesajul poetic este faptul că el e emis pentru el însuşi şi că, prin urmare, accentul e pus pe *mesaj* ca atare. Funcţia poetică a vorbirii se regăseşte şi în afara poeziei, şi sarcina lingvistului este de a o identifica.

★

La sfîrşitul acestei expuneri, vom spune că intenţia noastră a fost de a trece în revistă, într-o privire de ansamblu, *lingvistica modernă* şi caracteristicile ei principale. Am fi bucuroşi dacă ne-am fi atins scopul, fără a ne fi oprit asupra chestiunilor de detaliu, care ar fi îngreuiat expunerea. În privinţa indicaţiilor bibliografice, recomandăm cititorului să se adreseze direct lucrărilor de bază, şi în primul rînd „Cursului de lingvistică generală" al lui Ferdinand de Saussure.

OBSERVAŢII ÎN LEGĂTURĂ CU VERBELE SEMIAUXILIARE[1] DE ASPECT

DE

C. DIMITRIU

Cu toate că în literatura românească de specialitate din ultimul timp s-a acordat o atenţie sporită problemei existenţei sau inexistenţei, în limba română, a verbelor semiauxiliare (de mod şi de aspect), totuşi nu s-a ajuns încă, în această privinţă, la un punct de vedere care să fie acceptat de majoritatea specialiştilor. Dacă în legătură cu existenţa verbelor semiauxiliare de mod, caracterizate lexical şi gramatical[2] sau numai lexical[3], se pare că nu mai există îndoieli, în legătură cu existenţa verbelor semiauxiliare de aspect, recunoscute doar în unele lucrări[4], mulţi specialişti manifestă o anumită rezervă[5]. Cei care nu admit existenţa verbelor semiauxiliare de aspect, deşi recunosc verbele semiauxiliare de mod, pleacă de la ideea că verbele semiauxiliare de mod ar fi caracterizate nu numai lexical, ci şi gramatical[6], în timp ce verbele semiauxiliare de aspect ar fi caracterizate numai lexical. Acest punct de vedere este îmbrăţişat şi de *Gramatica Academiei*, ed. a II-a, vol. I[7], unde găsim următoarele: „Atît

---

[1] Considerăm că denumirea de *semiauxiliare* (de mod şi de aspect) este mai potrivită decît cea de *auxiliare* (de mod şi de aspect), întrucît între verbele semiauxiliare şi verbele auxiliare există deosebiri importante, deosebiri care trebuie indicate şi prin terminologie (vezi Valeria Guţu, *Semiauxiliarele de mod*, SG, I, p. 80—81).

[2] Gh. Nedioglu, *Predicatul verbal*, LR, V, 1956, nr. 3, p. 34—45 şi nr. 4, p. 49—57; V. Guţu, *art. cit.*, p. 57 sqq; *Gramatica Academiei*, ed. a II-a, vol. I, p. 204—206. Pentru unele consideraţii generale, vezi şi P. Dumitraşcu, *În legătură cu predicatul multiplu şi cel complex*, CL, IX, 1964, nr. 1, p. 59—66; Şt. Házy, *Predicate verbale compuse?*, CL, X, 1965, nr. 2, p. 289—297.

[3] Gh. N. Dragomirescu, *Auxiliarele modale*, LL, VII, 1963, p. 231—256.

[4] Gh. Nedioglu, *art. cit.*, LR, V, 1956, nr. 5, p. 23—36. Pentru consideraţii generale, vezi şi P. Dumitraşcu, *art. cit.* şi St. Házy, *art. cit.*

[5] Valeria Guţu-Romalo, *Semiauxiliare de aspect?*, LR, X, 1961, nr. 1, p. 3—15; Gh. N. Dragomirescu, *art. cit.*; *Gramatica Academiei*, ed. a II-a, vol. I, p. 204.

[6] Excepţie, în această privinţă, face Gh. N. Dragomirescu care, în *art. cit.*, apreciază că şi verbele semiauxiliare de mod sînt caracterizate numai lexical.

[7] Limitarea la vol. I este justificată de faptul că în vol. al II-lea, p. 98, nu se recunoaşte predicatul verbal compus şi, ca urmare, se neagă existenţa nu numai a semiauxiliarelor de aspect, ci şi a semiauxiliarelor de mod.

verbele de modalitate, cît și cele de aspect se disting prin conținutul semantic corespunzător celor două semnificații; cele de modalitate se disting *uneori* [8] și prin anumite caracteristici gramaticale. Întrucît, dintre cele două clase de verbe menționate, numai cele de modalitate sînt caracterizate din punct de vedere gramatical, în gramatică ne vom ocupa numai de ele"[9].

Din această formulare, se pot desprinde următoarele idei:

a) În limba română există o clasă de verbe semiauxiliare de mod, care se recunosc după conținutul lor semantic și „uneori" și după caracteristici gramaticale.

b) În limba română nu există o clasă de verbe semiauxiliare de aspect, pentru că verbele care ar putea fi încadrate în această clasă se disting numai prin conținutul lor semantic, nu și prin caracteristici gramaticale.

Întrucît în *Gramatica Academiei*, ed. a II-a nu se precizează caracteristicile gramaticale care, existînd la semiauxiliarele de mod, ne permit să recunoaștem această clasă de verbe, dar, neexistînd la semiauxiliarele de aspect, nu ne dau dreptul să admitem existența acestei clase de verbe, vom lua în discuție toate caracteristicile semiauxiliarelor de mod, așa cum sînt prezentate de *Gramatica Academiei*, ed. a II-a, pentru a vedea măsura în care aceste caracteristici pot constitui argumente în favoarea existenței semiauxiliarelor de mod și împotriva existenței semiauxiliarelor de aspect.

Gramatica Academiei, ed. a II-a consideră că semiauxiliarele de mod — și numai acestea, nu și cele de aspect — au următoarele patru caracteristici: „a. Constituie împreună cu alte verbe (la supin, la infinitiv sau la conjunctiv, sinonim cu infinitivul) un complex cu sens unitar la care participă în mod inegal cele două elemente. Semantic, rolul principal revine formei nominale sau conjunctivului; gramatical, rolul principal revine verbului cu sens modal, care poartă semnele predicativității, indică momentul, modalitatea acțiunii și, de cele mai multe ori, persoana"[10].

Din acest punct de vedere, considerăm că nu există nici o deosebire între semiauxiliarele de mod și cele de aspect, întrucît un complex cu sens unitar se poate realiza nu numai dintr-un semiauxiliar de mod și un alt verb la supin, infinitiv sau conjunctiv [11], ci și dintr-un semiauxiliar de aspect și un alt verb la supin, infinitiv sau conjunctiv. De asemenea, în cadrul acestui complex cu sens unitar, indiferent de faptul că primul element este semiauxiliarul de mod sau semiauxiliarul de aspect, rolul semantic prim revine verbului la supin, infinitiv sau conjunctiv, iar rolul gramatical prim (de indicare a modului [12], timpului, persoanei și numărului[13]) revine semiauxiliarului de mod sau de aspect. Deosebirea

[8] Sublinierea noastră.

[9] Vol. I, p. 204.

[10] *Gramatica Academiei*, ed. a II-a, vol. I, p. 204.

[11] Semiauxiliarul de mod *a trebui* se poate construi și cu participiul. În vorbirea populară, dar numai cînd subiectul este reprezentat prin persoana a III-a, participiul se mai poate construi și cu *a veni*, în exemple ca: acest lucru *vine făcut* așa... În construcții de acest fel, verbul *a veni* ar trebui considerat semiauxiliar de mod.

[12] Datorită fuziunii semiauxiliarului cu verbul următor la supin, infinitiv sau conjunctiv, cele două verbe, deși la moduri diferite, au ajuns să exprime aceeași modalitate (vezi Gh. Nedioglu, *art. cit.*).

[13] Cînd al doilea verb este la conjunctiv sau chiar la infinitiv, persoana și numărul sînt marcate, suplimentar, și prin forma acestor moduri.

dintre semiauxiliarul de mod și cel de aspect, din acest punct de vedere, este doar de natură lexicală, în sensul că semiauxiliarul de mod indică, prin înțelesul său, posibilitatea sau necesitatea, față de semiauxiliarul de aspect care, de asemenea prin înțelesul său, indică începutul, durata sau sfîrșitul acțiunii.

Exemple :

Și ori **oi putea** *izbuti* ori nu, dar îți făgăduiesc dinainte că, o dată pornit din casa dumitale, înapoi nu m-oi mai întoarce. . .(Creangă, *Opere*[14], p. 234) ;

Femeia lui Ipate **începe** *a țipa* grozav (Creangă, *Opere*, p. 227).

★

„b. . .o marcă gramaticală comună mai multor verbe este referirea auxiliarului de modalitate la subiectul verbului pe care-l însoțește. Aceasta este situația, de exemplu, a verbului *a putea*.

Puteam să strigăm cît ne-ar fi luat gura. Ghica, S. 142.

. . . . . .

Verbele *a trebui* și *a fi*, primul unipersonal în mod obișnuit, iar ultimul unipersonal în situația cînd are valoare modală, au ajuns și ele să se acorde, uneori, cu verbul la conjunctiv :

Am trebuit să cer pașaport de la postelnic. Ghica, S. 526.

Nimeresc orbii Suceava și eu *nu eram să vă nimeresc?* Creangă, A.107"[15].

În legătură cu referirea semiauxiliarului de mod la subiectul verbului însoțit, despre care se vorbește în *Gramatica Academiei*, ed. a II-a, putem observa că, din acest punct de vedere, nu există nici o deosebire între semiauxiliarele de mod personale și semiauxiliarele de aspect, care *toate* sînt personale, întrucît toate semiauxiliarele personale, atît cele de mod cît și cele de aspect, au același subiect cu verbul însoțit. Mai mult încă, existența unui subiect unic pentru semiauxiliar (fie de mod, fie de aspect) și verbul însoțit este condiția principală care permite acestor două verbe să alcătuiască un singur predicat, și anume un predicat verbal compus[16]. Exemple :

Și *nu* **pot** *să-ți spun* ce vrei, pentru că *n*-**am** *de spus* nimic. (M. Sadoveanu, O. VIII, p. 157).

Acum mă socotesc o ființă omenească și **încep** *să mă uit* în juru-mi. (M. Sadoveanu, O. VIII, p. 163).

În ceea ce privește faptul că semiauxiliarele de mod unipersonale *a trebui* și *a fi* au ajuns să se acorde, uneori, cu verbul la conjunctiv, sîntem de părere că acest lucru nu poate constitui un argument în sprijinul existenței semiauxiliarelor de mod și împotriva existenței semiauxi-

---

[14] București, E.S.P.L.A., 1957.

[15] *Gramatica Academiei*, ed. a II-a, vol. I, p. 205.

[16] În *Gramatica Academiei*, ed. a II-a, se spune că la semiauxiliarul *a vrea* „subiectele pot fi diferite : *Vrei să ne aprindem paie în cap?* Creangă, P. 9" (vol. I, p. 205). Considerăm, însă, că această interpretare nu este potrivită, întrucît, dacă admitem că noțiunea de subiect poate fi înțeleasă numai prin noțiunea de predicat, trebuie să admitem și faptul că, practic, nu poate exista subiect fără predicat. Așadar, cînd într-un context există două subiecte *necoordonate*, în mod sigur există și două predicate, adică două propoziții. Aceasta este și situația exemplului dat de *Gramatica Academiei*, ed. a II-a, unde există două subiecte (unul reprezentat prin persoana a II-a singular și altul prin persoana I plural), fiecare avînd predicatul său (*vrei* și, respectiv, *să aprindem paie în cap*), și, ca urmare, trebuie să vorbim de două propoziții și nu de o singură propoziție cu predicat verbal compus.

liarelor de aspect. Cînd facem această afirmație, avem în vedere faptul că unipersonale sînt nu numai semiauxiliarele de mod *a trebui* și *a fi*, ci și semiauxiliarul de mod *a (-i) veni*. Dacă semiauxiliarele de mod unipersonale (deci nu toate semiauxiliarele de mod !) s-ar caracteriza, din punct de vedere gramatical, prin aceea că au ajuns să se acorde cu ajutorul desinenței în persoană și număr cu verbul următor, atunci ar însemna că acest acord ar trebui să apară nu numai la unipersonalele *a trebui* și *a fi*, ci și la unipersonalul *a (-i) veni*. Or, nu credem să existe în limba română exemple în care semiauxiliarul de mod *a (-i) veni* să aibă forme variabile după persoană și număr marcate prin desinențe verbale.

Din alt punct de vedere, admițînd teza formulată în *Gramatica Academiei*, ed. a II-a, privitoare la tendința unor semiauxiliare de mod unipersonale de a se acorda în persoană cu verbul următor, ar urma ca verbele semiauxiliare de mod să fie grupate, în funcție de posibilitatea de indicare a persoanei, în următoarele trei categorii : *semiauxiliare de mod personale*, unde se încadrează *a putea* și *a avea*[17] ; *semiauxiliare de mod unipersonale, dar care „au ajuns să se acorde" cu verbul următor la conjunctiv*, unde se încadrează *a trebui* și *a fi; semiauxiliare de mod unipersonale care nu se acordă cu verbul următor*, unde se încadrează *a(-i) veni*. Deoarece în cadrul unei singure clase de verbe, și anume în cadrul semiauxiliarelor de mod, se pot distinge, în funcție de posibilitatea de a avea sau nu forme pentru indicarea persoanei, trei categorii de verbe, rezultă că posibilitatea de indicare a persoanei nu constituie criteriul de bază pentru recunoașterea clasei respective de verbe (clasa semiauxiliarelor de mod). Dacă clasa de verbe a semiauxiliarelor de mod nu se poate recunoaște după existența sau inexistența formelor pentru indicarea persoanei, atunci înseamnă că nu trebuie să folosim acest criteriu nici la recunoașterea clasei de verbe a semiauxiliarelor de aspect. Altfel spus, faptul că unipersonalele *a trebui* și *a fi* „au ajuns să se acorde" cu verbul următor nu ne spune nimic nici în legătură cu existența semiauxiliarelor de mod, dar nici în legătură cu inexistența semiauxiliarelor de aspect.

De fapt, acordul în persoană (și număr) al unipersonalelor *a trebui* și *a fi* nici nu ar trebui luat în discuție la recunoașterea verbelor semiauxiliare, fie de mod, fie de aspect, întrucît acest așa-zis acord reprezintă un caz de folosire neliterară a verbelor respective[18], iar gramatica normativă are în vedere numai uzul considerat literar.

★

„c. Verbele *a avea*, *a fi* și *a veni* prezintă indici semantici specifici, și anume schimbarea sensului inițial. Astfel, cînd este verb de sine stătător, *a fi* are sensul de «a exista»; cînd este auxiliar de modalitate exprimă necesitatea, posibilitatea sau voința :

Om mai vedea noi ce *este* de făcut. Sadoveanu, O.VII, 372.

. . . . . .

[17] În legătură cu *a vrea*, vezi nota 16.

[18] „Verbul *a trebui* se întrebuințează corect ca impersonal, cu forme numai pentru persoana a III-a" (*Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație*, București, 1965, p. 22).

Verbul *a avea*, de asemenea, cînd este verb de sine stătător are sensul de « a poseda ». În calitate de auxiliar de modalitate exprimă necesitatea sau posibilitatea :

Bir *n-aveți* a da. Creangă, A. 108"[19].

Privitor la această particularitate, putem observa că nu **toate** semiauxiliarele de mod se caracterizează prin „schimbarea sensului inițial", ci, așa cum se arată în *Gramatica Academiei*, ed. a II-a, numai **unele** dintre ele. De aici rezultă că nu putem spune că semiauxiliarele de mod *în general* se caracterizează prin schimbarea sensului inițial de la valoarea predicativă la valoarea de semiauxiliar și că, prin această schimbare de sens, semiauxiliarele de mod se deosebesc de semiauxiliarele de aspect, care ar avea, toate, același sens și cu valoare predicativă și cu valoare de semiauxiliar. Aceasta cu atît mai mult cu cît schimbarea de sens de la valoarea predicativă la valoarea de semiauxiliar se întîlnește nu numai la „unele" semiauxiliare de mod, ci și la „unele" semiauxiliare de aspect. Astfel, predicativul *a prinde* are sensul de bază de „a lua, a apuca (ceva) cu mîna, cu ajutorul unui instrument etc. **Prinde** *cu cleștele bucata roșie de fier*. Sadoveanu, O.I 391"[20]; semiauxiliarul de aspect *a prinde* înseamnă „a începe. *În sobă focul* **prinse** *a dudui vesel și Casandra se învîrtea de colo pînă colo, rînduind oalele*. Dunăreanu, Gh. 111"[21]; predicativul *a(se) porni* are sensul de bază de „a pleca din locul unde se află. *Vine toamna ...de* **s-au pornit** *așa rîndunelele la drum*. Bart, S.M. 67"[22]; semiauxiliarul de aspect *a(se) porni* înseamnă „a începe o acțiune de o oarecare durată... *Niște femei* **porniră** *să țipe*. Rebreanu, I. 40"[23] etc.

Avînd în vedere aceste lucruri, putem spune că nici din punctul de vedere al „schimbării sensului inițial" nu există deosebiri între semiauxiliarele de mod și semiauxiliarele de aspect.

★

„d. Spre deosebire de verbele auxiliare, auxiliarele de modalitate prezintă mai multe posibilități de a intercala diverse cuvinte între ele și formele verbale următoare. De exemplu, între *a avea*, *a fi* sau *a trebui* cu rol de auxiliare de modalitate și verbele următoare pot fi introduse diverse părți de propoziție :

Eu am *altă treabă* **de făcut**. Creangă, A. 73"[24].

Și în legătură cu această caracteristică observăm că nu există deosebiri între semiauxiliarele de mod și cele de aspect, întrucît fie semiauxiliare de mod, fie semiauxiliare de aspect, între acestea și verbul următor se pot intercala, în general fără dificultăți, diverse părți de propoziție. Exemple :

„În ceasurile-i de nesomn și de durere, icoana frumosului Popa Tonea **era** de acum **să** i **se înfățișeze** veșnic. Galaction, O. I. 176" (din *Gramatica Academiei*, ed. a II-a, vol. I, p. 206).

---

[19] *Gramatica Academiei*, ed. a II-a, vol. I, p. 206. La *a veni* nu se arată în ce constă schimbarea de sens de la valoarea predicativă la cea de semiauxiliar de mod.

[20] DL, s.v. *prinde*, I, 1.

[21] *Ibidem*, s. v. *prinde*, V, 1.

[22] *Ibidem*, s. v. *porni*, 1.

[23] *Ibidem*, s. v. *porni*, 3.

[24] *Gramatica Academiei*, ed. a II-a, vol. I, p. 206.

Oamenii, văzîndu-le zbuciumîndu-se aşa, **au început** care dincotro **să le mîngîie** (Creangă, A., p. 226).

★

Din comentarea acestor patru caracteristici, în funcţie de care *Gramatica Academiei*, ed. a II-a[25], recunoaşte existenţa semiauxiliarelor de mod şi neagă existenţa semiauxiliarelor de aspect, putem desprinde următoarele idei generale:

1. *Gramatica Academiei*, ed. a II-a, nu are o poziţie clară în privinţa verbelor semiauxiliare în general. Avem în vedere faptul că în vol. I se recunoaşte existenţa semiauxiliarelor de mod, negîndu-se numai existenţa semiauxiliarelor de aspect, iar în vol. al II-lea, nerecunoscîndu-se predicatul verbal compus, se neagă existenţa nu numai a semiauxiliarelor de aspect, ci şi a semiauxiliarelor de mod.

2. În vol. I al *Gramaticii Academiei*, ed. a II-a, unde se recunoaşte existenţa semiauxiliarelor de mod, se afirmă că numai semiauxiliarele de mod sînt caracterizate din punct de vedere gramatical, de unde reiese că semiauxiliarele de aspect nu ar avea aceleaşi caracteristici gramaticale cu cele de mod. Nici în acest volum al *Gramaticii Academiei*, ed. a II-a, şi nici în cel de-al doilea, însă, nu se arată caracteristicile gramaticale care, existînd la semiauxiliarele de mod, ne dau dreptul să recunoaştem această clasă de verbe şi, neexistînd la semiauxiliarele de aspect, ne împiedică să recunoaştem această clasă de verbe.

3. Analiza tuturor caracteristicilor semiauxiliarelor de mod, aşa cum sînt prezentate în vol. I al *Gramaticii Academiei*, ed. a II-a, arată că, în măsura în care aceste caracteristici există la semiauxiliarele de mod, în aceeaşi măsură există şi la semiauxiliarele de aspect[26]. Aceste caracteristici sînt, parte, în primul rînd de natură lexicală (slăbirea sensului lexical al semiauxiliarului [27], ceea ce are ca urmare imposibilitatea alcătuirii unui predicat numai din acest verb, indiferent dacă sensul său este cel iniţial sau unul derivat[28]) şi în al doilea rînd[29] de natură gramaticală (existenţa, ca singura posibilitate de construcţie[30], a unui singur subiect pentru semiauxiliar şi verbul însoţit de acesta, cu excepţia semiauxiliarelor de mod unipersonale[31]).

4. Dacă verbele semiauxiliare de mod au aceleaşi caracteristici cu verbele semiauxiliare de aspect, atunci înseamnă că ori admitem existenţa în limba română şi a semiauxiliarelor de mod şi a semiauxiliarelor de

---

[25] Vol. I, p. 204—206.

[26] Acest lucru este menţionat şi de Gh. N. Dragomirescu, *art. cit.*, p. 237, nota 1.

[27] Vezi Gh. N. Dragomirescu, *art. cit.*, p. 236 şi *Gramatica Academiei*, ed. a II-a, caracteristica prezentată la punctul *a*, pe care am comentat-o mai sus.

[28] Vezi *Gramatica Academiei*, ed. a II-a, caracteristica prezentată la punctul *c*, pe care am comentat-o mai sus.

[29] În afară de semiauxiliarul de mod *a putea*, urmat de infinitiv, care, în această situaţie, este caracterizat în primul rînd din punct de vedere gramatical (vezi V. Guţu, *Semiauxiliarele de mod*, p. 61 sqq).

[30] Pentru verbul *a vrea*, vezi nota 16.

[31] Aşadar, principala caracteristică *gramaticală* a semiauxiliarelor, adică existenţa subiectului unic pentru cele două verbe ale predicatului verbal compus, apare la *toate* semiauxiliarele de aspect, dar numai la *unele* semiauxiliare de mod.

aspect, ori negăm existența verbelor semiauxiliare în general, adică și a semiauxiliarelor de aspect, dar și a semiauxiliarelor de mod.

5. Avînd în vedere insuficiența semantică[32] a semiauxiliarelor de mod și de aspect, insuficiență care nu permite acestor verbe să facă o comunicare deplină despre conținutul subiectului[33], precum și faptul că, gramatical, verbul semiauxiliar are, în mod obligatoriu, același subiect cu verbul următor la supin, infinitiv sau conjunctiv, considerăm că, pentru aceste caracteristici, *lexicale și gramaticale*, putem admite existența în limba română a verbelor semiauxiliare, atît a celor de mod, cît și a celor de aspect. Admițînd existența semiauxiliarelor de mod și de aspect, *caracterizate lexical și gramatical*, înseamnă că, implicit, admitem și existența predicatului verbal compus.

6. În cadrul predicatului verbal compus alcătuit dintr-un semiauxiliar de aspect și un alt verb la supin, infinitiv sau conjunctiv, verbul la supin, infinitiv sau conjunctiv face comunicarea despre conținutul subiectului, iar semiauxiliarul de aspect indică, pe lîngă categoriile gramaticale specifice verbului (mod, timp, persoană și număr[34]) și începutul, durata sau sfîrșitul[35] acțiunii verbului la supin, infinitiv sau conjunctiv.

---

[32] Vezi acad. Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, București, 1956, p. 563 și în special, p. 564.

[33] Vezi definițiile date subiectului și predicatului de acad. Iorgu Iordan în *op. cit.*, p. 538 și 561.

[34] Pentru situațiile cînd al doilea verb este la conjunctiv sau infinitiv, vezi nota 13.

[35] Pentru a arăta începutul acțiunii, se folosesc verbe ca *a începe*, *a (se) apuca*, *a prinde*, *a (se) porni* etc.; pentru a arăta continuarea acțiunii, există numai *a urma* și *a continua*; pentru a arăta sfîrșitul acțiunii, există, de asemenea, mai multe verbe, de tipul *a termina*, *a înceta*, *a (se) opri*, *a isprăvi*, *a sfîrși*, *a conteni* etc. În legătură cu felul în care se construiesc aceste verbe cu un alt verb la supin, infinitiv sau conjunctiv, indiferent dacă se admite sau nu că semiauxiliarul de aspect și verbul următor alcătuiesc împreună un predicat verbal compus, vezi Gh. Nedioglu, *art. cit.*, LR, V, 1956, nr. 5, p. 23—36 și V. Guțu-Romalo, *Semiauxiliare de aspect?*, p. 3 sqq.

NOTE ETIMOLOGICE ȘI LEXICALE

S-a produs într-adevăr o contaminare între rom. **coș** *și slav.* **kovŭčegŭ**?

Arătînd că termenul românesc *coșciúg* provine din slav. *kovŭčegŭ*, Ov. Densusianu a explicat aspectul fonetic al cuvîntului în limba română „printr-o schimbare de sufix și, în același timp, printr-o etimologie populară" (*Ist. lb. rom.*, I, București, 1961, p. 183). Prima parte a termenului slav „s-a confundat", după Ov. Densusianu, cu cuvîntul românesc mai vechi *coș* (< slav. *košĭ*; *ibid.*).

Această explicație a fost ulterior acceptată de toți cercetătorii care s-au oprit asupra etimologiei cuvîntului românesc *coșciúg* (vezi H. Tiktin, RDW, t. I, 1903, p. 402; Th. Capidan, în „Dacoromania", t. IV, 1924—1926, p. 1261; I.-A. Candrea, *Dicț. lb. rom. din trecut și de astăzi*, p. 342; DLR al Academiei Române, partea a II-a, fasc. XI, 1938, p. 819; acad. Al. Rosetti, *Ist. lb. rom.*, t. III, ed. a IV-a, 1962, p. 69).

În altă parte a aceleiași lucrări, arătînd că, ajunse în limba română, multe cuvinte slave și-au schimbat sensul primitiv, Ov. Densusianu citează, printre alte exemple, și cazul termenului *kovŭčegŭ*, care ar fi însemnat la slavi 'arcă' și care a ajuns să însemne, în română, 'coșciug' (*op. cit.*, I, p. 174—175).

După părerea noastră, toate aceste trei observații ale lui Ov. Densusianu în legătură cu termenul *coșciúg* necesită îndreptări.

1. În slavă *kovŭčegŭ* înseamnă nu numai 'arcă' (= 'corabie'), ci și 'coșciug', 'raclă', 'casa-mortului'. Cf. I. Sreznevski, *Материалы*..., I, col. 1243—1244, unde termenul polisemantic slavon КОВЪЧЕГЪ e tradus, între altele, și prin gr. σωρός. Dăm, în versiune românească, două dintre ilustrări: „Și astfel săpînd, scoaseră *coșciugele* din adîncurile pămîntului și le puseră pe pămînt" (după o copie din secolul al XIV-lea despre viața lui Boris și Gleb); „Regii porunciră să se facă un *coșciug* de aur... și puseră în el trupul omului lui Dumnezeu Alexei" („Viața lui Alexei omul lui Dumnezeu", din culegerea „Zlatostrui", secolul al XII-lea). Același lucru — în sîrbocroată, vezi *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, V, 411, s.v.: „često se *u kovčegu* hrani mrtvo tijelo, osobito sveto".

Aşadar, sensul de 'raclă' al termenului *coşciug* nu este numaidecît o inovaţie semantică românească, aşa cum a crezut Ov. Densusianu, căci s-ar putea foarte bine să reprezinte continuarea unuia dintre sensurile din slavă ale cuvîntului *kovŭčegŭ*.

2. Dacă slav. *kofčég* (< *kovŭčegŭ*) ar fi evoluat la rom. *coşciúg* într-adevăr sub influenţa lui *coş*, împrumut anterior din slavă, se pune întrebarea de ce nu s-ar fi produs o asemenea contaminare şi în limba slavilor înşişi, de pildă în graiurile sîrbocroate sau în cele vechi ruseşti, căci doar şi pentru aceştia *kovŭčegŭ*, la fel ca şi pentru români, era o achiziţie lexicală *proaspătă* (de origine protobulgaro-slavă) şi *opacă* din punct de vedere etimologic. Într-adevăr, I. Sreznevski (*op. cit.*) nu semnalează în scrierile vechi ruseşti nici o variantă кошчегъ, cu *š* (*č*), cu toate că în rusa veche termenul *košĭ* 'coş' era cunoscut pretutindeni (Cf. O.N. Trubaciov, *Ремесленная терминология в славянских языках*, Moscova, 1966, p. 163—164, unde se arată că termenul *košĭ* face parte din fondul lexical primitiv de origine slavă). Este adevărat că la slavii de răsărit împrumutul slavo-bulgar ковъчегъ a rămas mai cu seamă un termen *cărturăresc*, pe cînd la români împrumutul a putut pătrunde, în primul rînd, *pe cale orală*. În aceste condiţii [*f*] din împrumutul **kofčég* era, teoretic vorbind, mai expus pentru contaminare.

Dacă admitem ipoteza că *š* din rom. *coşciúg* se datorează, cum s-a acceptat, contaminării cu *coş*, atunci acest *š* ar trebui să se menţină mai ferm în variantele fonetice populare ale termenului, ca punte fonetică pentru fuzionarea semantică dintre cele două teme iniţial diferite: *coş* şi *kofčég*. Or, se observă că pe alocuri românii rostesc nu numai *coşciúg* (cu *š*), ci şi *cociúg* (cu *č*), *cuschiúg* (cu *s*) şi chiar *corciúg* (cu *r*), vezi DLR, s. v., deşi la 'coş' pretutindeni se zice *koš* (iar nu *koč*, *kus*, *kor*). Faptul că în vorbirea unor români varianta „contaminată" *coşciúg* a evoluat la *cociúg*, *cuschiúg*, *corciúg* este, după părerea noastră, un indiciu că pentru ei şi predecesorii lor *coşciúg* nu face şi nu făcea parte din aceeaşi familie de cuvinte cu termenul *coş*.

3. Consoana *š* din rom. *coşciúg* poate fi explicată satisfăcător *pe cale strict fonetică*, deci fără concursul lui *š* din *coş*.

a) Stadiul *kovŭčegŭ* > *kovčég* > *kofčég* este slav şi cronologic anterior efectuării împrumutului; explicarea aspectului fonetic al termenului românesc trebuie începută, prin urmare, de la slav. *kofčég* sau de la variante ulterioare (vezi pct. *4b*).

b) Dacoromâna nu cunoaşte vreo variantă cu *f* păstrat, deci un stadiu dr. **kofcég* s-ar putea, teoretic, nici să nu fi existat vreodată (cf., totuşi, pct. *3e*).

c) Dintre dialectele româneşti sud-dunărene numai aromâna are *fč*: ar. *cufčiúg* 'coşciug', în graiurile nordice (T. Papahagi, *Dicţ. dialectului aromân...*, Bucureşti, 1963, p. 319).

d) Schimbarea fonetică *kofčég* > *koščég* este pe deplin explicabilă *prin acomodare* (vezi, de ex., acad. Al. Rosetti, *Introducere în fonetică*, ed. a III-a, Bucureşti, 1963, p. 86): în grupul *fč* în poziţie tare — şi, deci, inductoare — este *č*, de unde *fč* > *šč*. Din cele 8 grade de forţă a sunetelor în cuvîntul fonetic, de la poziţia tare la poziţia slabă, *č* din cuvinte fonetice ca *ofčár*, *kofčég* etc. ocupă locul 2, adică „iniţială de

silabă după consoană în interiorul cuvîntului" (*op. cit.*, p. 82). Cercetînd realitatea fonetică concretă, constatăm că reflexul *šč* al grupului consonantic *fč* din bulg. овчáр 'oier' (în bg. veche овьчарь) este actualmente larg răspîndit în graiurile populare din nord-estul Bulgariei. După cum ne comunică dr. Maxim Mladenov, cercetător principal la Sectorul de dialectologie al Institutului de limbă bulgară din Sofia, fenomenul *fč*(< *vč*) > *šč* este cunoscut, de pildă, graiurilor din *Kalipetrovo* (Silistra), *Pirgovo*, *Krasen*, *Rakovo*, *Dolapite* (Ruse), *Topcii*, *Hlebarovo*, *Uşinţi*, *Trănciovița* (Nikopol), *Ivanski*, *Petrovdol*, *Salmanovo*, *Dragoevo*, *Kaspicean*, *Kiulevcea* (Şumen), *Malicika* (Svişтov), *Batoşevo*, *Krăvenik*, *Suhindol*, *Koevţi*, *Agatovo*, *Kramolin*, *Gradişte*, *Debelţovo* (Sevlievo), *G. Slivovo*, *Butovo* (Pavlikeansko), *Vetrenţi*, *Nikiup* (Tărnovsko) etc. Reflexul *šč* < *fč* se întîlneşte şi în graiurile bulgare de sud-est (vezi *Български диалектен атлас*, vol. I, *Bulgaria de sud-est*, sub redacţia prof. St. Stoikov şi prof. S. B. Bernstein, Sofia, 1964, comentariile la harta 47). În fine, am avut prilejul să notăm chiar noi acest reflex, în graiul bulgar de tip pavlichean de la *Popeşti-Leordeni*, regiunea Bucureşti, unde se spune cu consecvenţă nu numai *uščérən* 'oier' şi *uščírə* (< bg. veche вьчера) 'ieri', ci şi *kuščə̑k* 'coşciug'.

e) Nu ni se pare însă cu totul exclus ca peste rom. **kofčég* (vezi pct. *b*) să se fi suprapus ulterior o variantă dialectală bulgară *koščég*, răspîndită în graiurile bulgare, cu *šč*, achiziţionată de români pe cale orală (cf. datele de sub *d*). Pentru această ipoteză ar pleda, într-o anumită măsură, două lucruri : în *primul rînd*, vecinătatea teritorială dintre Muntenia, unde *coşciúg* are răspîndire preponderentă (vezi I. Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii române*, Bucureşti, 1961, p. 73), şi graiurile bulgare de nord-est, în care *fč* > *šč* este atît de larg răspîndit ; *în al doilea rînd*, faptul că aromânii *de nord*, singurii dintre românii sud-dunăreni care cunosc acest termen, păstrează stadiul mai vechi *fč* : *cufčiúg*.

În orice caz, bazîndu-ne pe faptele expuse mai sus şi, în primul rînd, pe cele de sub *3d*, sîntem de părere că pentru explicarea lui *š* din *coşciúg* nu este nevoie să se recurgă la ipoteza contaminării *coş* + *kofčég*.

4. Numeroase şi dificile probleme se pun în legătură cu *u* din rom. *coşciúg*, căci de aşteptat ar fi fost **koščég*, cu *e*, sau, eventual, **koščïg*, cu *e* trecut la *i*, cum se va vedea mai jos.

a) Mai întîi însă, vom arăta motivul pentru care socotim că trebuie să se renunţe la ipoteza lui Ov. Densusianu, care, cum am spus la început, considera că în trecerea de la slav. *kofčég* la rom. *coşciúg* ar fi intervenit „o schimbare de sufix".

În secolul al IX-lea şi în prima jumătate a secolului al X-lea, cînd se mai rosteau încă ierurile neintense, şi cu atît mai mult ulterior, cînd *kovŭčegŭ* a devenit, la slavii de tip bulgaro-macedonean, *kofčég* (vezi pct. *3a*), acest cuvînt nu mai era pentru ei, cum va fi fost pentru protobulgarii asimilaţi de slavi, analizabil într-un *radical* şi un *sufix*. De altfel, originea însăşi a acestui termen oriental, probabil turcic, în limba paleoslavă nu este pe deplin lămurită nici pînă astăzi (cf., despre aceasta, Max Vasmer, *Russisches etymologisches Wörterbuch*, I, Heidelberg, 1953, p. 586, s.v.). Cu atît mai mult nu puteau să întrevadă şi să detaşeze din *kofčég* un sufix, pentru a-l înlocui cu altul, românii.

b) Trecerea de la *e* accentuat la *u* în cuvîntul *kofčég* s-a putut petrece în mai multe chipuri. Stadiul actual al cunoștințelor despre variantele fonetice dialectale ale acestui cuvînt în graiurile românești și slave de sud, în primul rînd bulgare și macedonene, nu ne îngăduie însă să ieșim, în această privință, din limitele unor ipoteze. Mai jos (sub *c*) o prezentăm numai pe cea căreia îi dăm preferință.

c) Marius Sala, în articolul său *În legătură cu originea cuvîntului românesc -șúg* (*Omagiu lui Iorgu Iordan cu prilejul împlinirii a 70 de ani*, București, 1958, p. 763—764), admite că magh. *-ség* > rom. *-șúg* printr-o fază românească dialectală *-șigu*. Acest fenomen presupune două premise: rostirea lui *u* final și *î* în penultima silabă. Observăm că în urma asimilării vocalice regresive *í — u* > *ú — u* (*de* unde, apoi, *ú — u* și *ú* + consoană finală) se înlătură *o singură trăsătură pertinentă* pentru sistemul fonologic al vocalelor românești: caracterul *non-labial* al lui *î*, care devenea, prin labializare, *u*.

Distanța dintre *é — u* din rom. **koščégu* era însă de *două trăsături pertinente*: una de *labialitate* și alta de *apertură*, ceea ce nu favoriza asimilarea intervocalică *é — u* > *ú — u* în aceeași măsură ca în cazul precedent. De reținut este însă că *e* din slav. *kovčeg* devenise, după „căderea" ierurilor neintense, un *e l u n g* (*ē*), în urma cunoscutului fenomen de *lungire compensativă* (Cf. S. B. Bernstein, *Gramatica comparată a limbilor slave*, versiune rom., București, 1965, p. 247—248). Așadar, de fapt slav. *kovŭčegŭ* > *kofčég*. Din punctul de vedere al foneticii istorice bulgare, acest *ē* a putut pe alocuri trece la *i*, pe două căi diferite, asupra cărora nu e cazul să ne oprim aici (vezi St. Stoikov, *Българска диалектология*, Sofia, 1962, p. 88—90). Prin urmare, teoretic vorbind, în graiurile bulgare putea să existe nu numai *kofčég*, ci și *kofčíg*.

Dacă românii au împrumutat termenul la stadiul cu *ē*, atunci, ca și în cazul lui *é* (lung) din elementele maghiare cu *-ség*, ei l-au interpretat ca pe un *i*, iar dacă l-au împrumutat la stadiul cu *i*, atunci acesta a rămas (pentru un moment) tale quale. Cu alte cuvinte, și într-un caz și în altul *trebuie* să acceptăm un stadiu românesc **kofčígu* sau, conform pct. *3d*, **koščígu*, unde *u* final reprezintă nu numai o realitate *fonetică*, ci și o marcă a înglobării termenului în sistemul *morfologic* românesc. Acest *u* final trebuie să fi fost, ca și în cazurile discutate de M. Sala pentru împrumuturile din maghiară în *-ség*, cauza trecerii lui *í* din rom. **koščígu* la *u*, eventual la *ú* (=*u* de coloratură anterioară, condiționată de caracterul palatal al africatei precedente). În esența sa, asimilarea *í — u* > *ú — u* este identică cu *í — u* > *ú — u* de care s-a vorbit la începutul alineatului precedent.

Această explicație prezintă avantajul că *satisface și varianta* **cufčíúg** *din aromână*, care nu are elemente maghiare. (Se știe că aromâna păstrează adesea și pînă astăzi pe *u* în poziție finală, vezi I. Coteanu, *op. cit.*, p. 119.)

5. Cercetătorii dinaintea noastră au admis, probabil, părerea lui Ov. Densusianu cu privire la originea lui *ș* din *coșciúg* datorită însemnatelor asemănări *semantice* dintre acesta și *coș*, asemănări care merg uneori pînă la coincidență.

Într-adevăr, să se compare sensurile din cele două coloane de mai jos, aşa cum apar ele în DLR, s.v.

COŞ	*COŞCIUG*
1° Unealtă portativă de diferite forme, cu sau fără toarte, făcută din papură sau din nuiele împletite, în care se păstrează sau cu care se cară poame, proviziuni.	1° (Mold., Bucov.) Coş, coşniţă de papură în patru colţuri, nu prea adîncă dar lungă, întrebuinţată pentru tîrguieli; spec. Coşuleţ făcut din scoarţă de brad (sau de lozie, sau de salcie) îndoită la mijloc, iar la capete cusută cu crenguţe de brad, în care se culeg fragi şi smeură.
5° (Trans.) Ladă de nuiele sau mai ales din scînduri, în care se păstrează cereale, făină ş.a.	1° (prin extensiune) Ladă.
6° (Învechit) Coşciug.	2° (Spec.) Sicriu, raclă, sălaş, tron, casa-mortului, casă-de-brad, jgheab, lemn, copîrşeu, coş.
8° Parte a căruţei.	4° Parte a căruţei (cf. *coş* 8°).

Asemănările izbitoare de mai sus pot însă fi explicate *şi fără presupunerea* că s-ar fi produs vreo contaminare, vreo fuziune între cei doi termeni. Astfel:

a) În slavă КОВЪЧЕЖЬЦЬ (dimin. de la КОВЧЕГЪ) însemna nu numai arcă' şi 'coşciug', ci şi 'coş, coşniţă'. Iată un exemplu din Biblie: ѥзѣ ѥмоѕ мати ѥго ковъчежець ситокъи „Mama sa îi luă un coş de trestie (şi îl unse cu clei şi cu smoală)", Sreznevski, *op. cit.*, din Cartea a II-a a lui Moise, *Exodus*, cap. 2, vers. 3. Sreznevski traduce termenul în rusă prin *корзина* şi în greacă prin θίβις, care înseamnă, ambele, 'coş, coşniţă, paner' (*ibid.*, col. 1224). Deci, dacă rom. dial. *coşciúg* înseamnă pe alocuri 'coş, paner', acest sens poate foarte bine să fie interpretat ca un *arhaism semantic* românesc, preluat din slavă o dată cu termenul însuşi, iar nu (sau nu în primul rînd) ca rezultat al vreunei inducţii semantice din partea termenului *coş*.

b) Faptul că termenul *coşciúg* înseamnă în limba română şi 'ladă' (1°) nu se datoreşte sensului 5° al termenului *coş*, căci şi în slavă *ковчегъ* înseamnă, printre altele, 'ladă'; cf. în bulgara modernă *ковчéг* 'ladă' (v. *Български тълковен речник*, Sofia, 1955, p. 300, *sensul 1*), în macedoneană *ковчег* 'ladă' (vezi *Македонско-русский словарь*, Moscova, 1963, p. 217, *sensul 1*), în sîrbocroată *kòvčeg* 'ladă' (vezi *Rječnik...*, t. V, 410—411, *sensul 1*), în rusa veche КОВЪЧЕГЪ 'ladă' vezi I. Sreznevski, *op. cit.*, s. v., col. 1243).

Nu vedem, prin urmare, nici un indiciu sigur că sensul de bază al termenului *român comun* de origine slavă *coş* ('corbis') s-ar fi transmis, aşa cum s-a presupus, sensului împrumutului mai nou din slavă —*coşciúg*.

6. În dacoromână şi aromână există o formaţie cu sufixul românesc de origine latină — *-úg*, variantă a lui *-úc* (vezi G. Pascu, *Sufixele româneşti*, Bucureşti, 1916, p. 131—133), de la tema *coş-*, şi anume: dr. *coşúg* 'panier d'osier à fond arrondi', vezi ALRM II, s.n., h. 296, p.c. 605; ar. *cuşúg* 'dulap', pe care T. Papahagi îl pune, fără vreo explicaţie, în legătură cu *căşúg* 'coşniţă' şi cu *cufčiúg* 'coşciug' (*op. cit.*, p. 344, 250, 319). Trebuie să se aibă însă în vedere că ar. *cufčiúg* mai înseamnă, în afară de 'coşciúg', şi 'dulap'. Nu se pot nega o anumită fuziune, o anumită interpătrundere semantică între aceşti termeni aromâneşti atît de asemănători din punct de vedere fonetic. Totuşi, este limpede că ne aflăm în faţa unor formaţii foarte diferite sub raportul derivării: în ar. *cuşúg* sufixul *-úg* se poate detaşa cu uşurinţă (ca şi în dr. *coşúg*), pe cînd *-úg* din ar. *cufčiúg* constituie parte integrantă şi inseparabilă a radicalului. Explicarea lui *ă* din ar. *căşug* 'coşniţă' prezintă dificultăţi. Oricum, cuvîntul este, atît material, cît şi semantic, mult mai apropiat de *coş* decît de *cufčiúg*.

Nu poate fi trecut, pe de altă parte, cu vederea faptul că în aromână nu mai există, judecînd după dicţionarul citat al lui T. Papahagi, *nici un alt cuvînt* cu sufixul *-úg* (sau *-úc*), care să ne permită să punem pe interpretarea faptelor aromâneşti de mai sus sigiliul certitudinii absolute.

7. Întrucît sensul de 'coşciug' al termenului dr. *coş* nu există nicĭ în limbile bulgară, macedoneană şi sîrbocroată, nici în celelalte limbĭ slave, putem presupune că ne aflăm în faţa unei *inovaţii semantice româneşti*. Nu ni se pare exclus ca la aceasta să fi contribuit prima silabă a cuvîntului *kofčég*, atunci cînd, în urma procesului fonetic pe care l-am prezentat sub *3d* şi *4*, el a devenit *coşciúg*. Aceasta ar mai însemna că sensul de 'coşciug' al termenului *coş* din istroromână datează încă din perioada dinaintea separării acestui dialect de dacoromână, căci istroromâna nu cunoaşte cuvîntul *coşciúg* sau *cofciúg*.

Emil Vrabie

Ciupag (Oltenia şi Muntenia) „1. pieptul iei cusut cu flori (DM); 2. haină femeiască care acoperă trunchiul şi braţele, strînsă pe trup, făcută dintr-o stofă subţire" (CADE) are în dicţionare etimonul vsl. *čĭpagŭ* „de piept". Mai potrivit ni se pare a atribui cuvîntului provenienţa din bg. *чипáк* „îmbrăcăminte femeiască scurtă (fără mîneci)", înregistrat în *Български тълковен речник*, Sofia, 1955, p. 947, întrucît ambele cuvinte desemnează aproximativ acelaşi obiect.

Labializarea lui *i* după consoanele *ž*, *č*, *š* este un fenomen specific majorităţii graiurilor bulgăreşti şi este posibil ca *ciupag* să fi fost împrumutat dintr-un grai care are cuvîntul chiar în această formă.

Glod „1. noroi; 2. bulgăre de pămînt uscat sau îngheţat; 3. cocean de porumb fără boabe" este cunoscut în toate regiunile ţării, avînd pentru primele două sensuri derivatele *glodişte*, *gloduros*, *glodos*, *gludie*. DA şi DM îl compară cu magh. *galad* „murdar" şi rus. *глудa* „bulgăre, boţ". Explicaţiile mai vechi ale lui Cihac şi Tiktin şi trimiterile din dicţionarul lui Scriban sînt vagi şi neconcludente, ridicînd, ca şi etimologia acceptată astăzi, semne de întrebare, mai ales din punct de vedere fonetic.

În afară de această ultimă obiecţie, compararea cu rus. *глуда* nu poate fi justificată în cazul unui cuvînt cu asemenea răspîndire şi vechime cum este *glod*.

Etimonul este neîndoielnic slav, dar el trebuie căutat în limbile slave de sud. În limba bulgară există acest cuvînt, anume *глод* (cu derivatul *глодка*) „1. loc secetos cu praf mărunt; 2. teren neregulat, accidentat" (vezi N. Gerov, *Рѣчникъ българскый язикъ. Допълнение*, Plovdiv, 1908, p. 74, şi *Български етимологичен речник*, fascicula IV, Sofia, 1965, p. 250). Menţionăm totodată şi numele topice bulgăreşti *Глодúще*, *Глодúла*, formate de la apelativul *глод*, care întăresc presupunerea noastră.

Juvelnic este cunoscut cu următoarele sensuri: „1. construcţie de scînduri, nuiele sau stuf folosită pentru a păstra în apă peştele pescuit; 2. unealtă de pescuit în formă de coş sau sac" (DM). Etimologia care i se dă se întemeiază pe un neatestat **jivelnic*, format din vsl. *živŭ*+suf.-*elnic*. Limba bulgară cunoaşte însă cuvîntul *живéлник* „loc unde se păstrează peştii în apă după ce au fost prinşi" (N. Gerov, *op. cit.*, vol. I, p. 20), care ne scuteşte de alte explicaţii. Trecerea lui *i* la *u* poate fi datorată şi graiurilor bulgăreşti (vezi explicaţiile la *ciupag*), dar şi acelor graiuri româneşti din sud care l-au avut sau îl mai au pe *ž* dur.

În ce priveşte dezvoltarea sensului de „unealtă de pescuit", aceasta s-a petrecut în limba noastră, ambele înţelesuri intrînd în aceeaşi sferă de noţiuni.

Pojarnic (înv. şi reg.) „pompier" este explicat în DM prin rus. *пожарный* „idem". În limba rusă există şi cuvîntul *пожарник*, cu acelaşi înţeles. Într-o perioadă mai veche cuvîntul desemna „orice membru al unei echipe voluntare de pompieri", aşa cum se arată în D. N. Uşakov, *Толковый словарь русскоо языка*, Moscova, 1939, p. 474. În limba ucraineană se cunoaşte de asemenea cuvîntul *пожарник*, dar este atestat numai în dicţionarele moderne ale acesteia.

De aceea, trebuie preferat rus. *пожарник*.

Zapat (reg.) „vînt de nord-vest" este comparat în DM cu rus. *запад* „vest". În dicţionarul lui V. I. Dal', vol. I, p. 611, la cuvîntul respectiv este specificat şi sensul de „vînt de apus", care corespunde celui pe care îl are rom. *zapat*. Deci, etimonul este în mod sigur rus. *запад*, dar în înţelesul restrîns menţionat.

Virgil Nestorescu

Buháş. Cuvîntul este definit în dicţionarele noastre prin „brad mic, închircit, cu crengile întinse la pămînt"; „brad bătrîn"; „(colectiv) tufiş".

În ultimii ani s-au adunat atestări suplimentare: *buháş* „pom de iarnă sau pomul împodobit pus în noaptea onomasticii cuiva la poartă în semn de cinstire" (*Lexic reg.*, Ed. Acad., 1960, p. 99, din reg. Suceava); *buháş* „molid" (ALR, serie nouă, vol. III, Ed. Acad., 1961, harta 623, punctele 219, 362).

Cît priveşte originea, TDRG îl derivă de la *búhă*, DA îl pune în legătură cu *bufoiu*, iar CADE şi DM îl lasă fără explicaţie (Scriban şi

DU nu înregistrează cuvîntul). Herman Brüske. *Die russischen und polnischen Elemente des Rumänischen* (în *XXVI, Jahresbericht* (Leipzig), p. 16) explică pe *buháș* din ucr. *бугáш* „pădure deasă și întunecoasă", iar S. V. Semčyns'kyj, *Лексичні запозичення з російської та української мов у румунській мові*, Kiev, 1958, p. 75, îl compară cu același cuvînt ucrainean.

După cum se vede, originea acestui cuvînt continuă să fie neclară, fapt care a determinat, probabil, ca și în DM să fie lăsat fără etimologie.

Soluțiile propuse în TDRG și DA nu explică suficient nici forma, nici înțelesul cuvîntului. Astfel, Tiktin pune la baza cuvîntului românesc etimonul *buhă*, explicînd schimbarea de sens prin asemănarea dintre ramurile desfăcute ale copacului și penajul înfoiat al bufniței.

După părerea noastră, punctul de plecare în explicarea rom. *buhaș* îl constituie adjectivul mag. *bugás* 1. „panicular"; 2. „noduros", care în limba română a devenit substantiv. Limba maghiară cunoaște și substantivul *buga* 1. „paniculă, fructul pinului, con (de brad)"; 2. „nod al unei ramuri" (Sauvageot, *Magyar és francia szótár*, p. 133; Alexandr Mitrak, *Мадьярско-русскій словарь*, Ujgorod, 1922, p. 132). În favoarea etimologiei propuse de noi pledează, de asemenea, factorul geografic: cuvîntul este răspîndit în Transilvania, Moldova și Bucovina (pentru atestare, vezi CADE, DA, ALR).

În ceea ce privește explicarea cuvîntului rom. *buhaș* prin ucr. *бугаш*, aceasta nu poate fi luată în seamă, deoarece cuvîntul ucrainean este de origine românească (vezi J. B. Rudnyc'kyj, *An etymological dictionary of the ukrainian language*, Winnipeg, 1964, p. 232).

Rúbăț. În „Limba română", 1961, nr. 2, p. 128, găsim termenul *rúbăț* „tiv", fără nici o explicație etimologică. Cuvîntul este atestat în reg. Suceava (raionul Rădăuți) și vine, fără îndoială, din ucr. *рубéць*, care are același înțeles (cf. Hrinčenko, *Словарь української мови*, IV, p. 84). Menționăm că la ucrainenii din nordul Moldovei [ц'] final apare depalatalizat (pentru graiurile huțule, vezi: I. Pătruț, *Fonetica graiului huțul din Valea Sucevei*, Ed. Acad., 1957, p. 60), întocmai ca în forma românească a cuvîntului.

Stérnă. Cuvîntul a fost înregistrat în *Lexic reg.*, Ed. Acad., 1960, p. 118 (din raionul Rădăuți), cu înțelesul de „miriște cu trifoi". Etimologia e clară: ucr. *стерня́*, care înseamnă „miriște" (vezi Hrinčenko, *Словарь української мови*, IV, p. 203).

Tumăní, vb. IV. Tranz. (Reg.). Cuvîntul apare numai la Scriban și în DM, care îi atribuie origine ucraineană (*tumaniti*, respectiv *tumanity*). Înțelesul lui este „a prosti, a zăpăci pe cineva". Sîntem de părere că rom. *tumăni* trebuie explicat într-adevăr prin limba ucraineană, dar dintr-un alt cuvînt decît cel indicat în dicționarele amintite.

Poate că autorii care au dat etimologia cuvîntului au comis o simplă greșeală grafică, dar cum [i] și [y] în limba ucraineană sînt foneme independente, deci disting cuvintele unele de altele, rom. *tumăni* nu poate proveni decît de la ucr. *туманúти* (transliterat: *tumanyty*), care înseamnă „a înșela prin a prosti pe cineva" (vezi Hrinčenko, *Словарь української мови*, IV, p. 294).

I. Robciuc

Neam. Într-un articol publicat nu de mult, Luiza Seche discută etimologia adverbului *neam* [1].

Concluzia autoarei este că „substantivul și adverbul *neam* formează un cuvînt unic și că valoarea de adverb a cuvîntului a apărut pe teren românesc" (p. 150).

Pentru a relua discuția, îmi permit să rezum argumentarea Luizei Seche. Autoarea pornește de la constatarea că etimologia subst. *neam* este clară, spre deosebire de aceea a adv. *neam*, cu înțelesul „de loc, de fel, cîtuși de puțin". După ce se ocupă de modul insuficient în care este prezentat cuvîntul în dicționarele noastre, Luiza Seche critică soluția dată în DM. Aici substantivul și adverbul sînt tratate ca omonime. Cel dintîi provine din substantivul maghiar corespunzător *nem* „generație, semințe, popor", pe cînd celălalt, din adv. magh. de negație *nem*.

Combătînd această etimologie, Luiza Seche susține că „adverbul *neam* este, în totalitatea lui, o formație pe teren românesc, dezvoltată din subst. *neam*" (p. 149).

Fenomenul s-a petrecut în mai multe etape. Pornindu-se de la unul din sensurile substantivului, acela de „specie, fel, soi", s-a ajuns la loc. adv. *neam de...*, cunoscută pe întreg teritoriul dacoromân. Din aceasta, prin elipsa determinărilor, s-a trecut la valoarea adverbială propriu-zisă.

Posibilitatea acestei evoluții a fost întrezărită și de Tamás Lajos[2]. Argumentarea acestuia se sprijină pe numeroase exemple din alte limbi, în care cuvinte similare (de ex. *ne gente* > it. *niente*, v. fr. *nien.*, prov. *neen*, *nien*) au ajuns, prin folosirea lor în contexte negative, la valoarea unor adverbe de negație.

În schimb, după cum remarcă și Luiza Seche, Tamás Lajos „n-a văzut veriga dintre cele două categorii gramaticale constituită din loc. adv. *neam de...*, cu sensul (de) « nici un fel » (de) « nici un soi », « de fel »".

Explicației date de Luiza Seche i se pot aduce totuși două obiecții :

1. Distanța dintre locuțiunea adverbială și adverbul propriu-zis face necesară intervenția unei ipoteze; autoarea însăși prezintă astfel fenomenul, arătînd că valoarea adverbială propriu-zisă „s-a putut dezvolta" din loc. adv. *neam de...*

2. Cum se explică faptul că *neam*, cu valoare adverbială propriu-zisă, nu s-a generalizat pe întreg teritoriul dacoromân, asemenea locuțiunii sau asemenea substantivului *neam* cu sensul de „specie, fel, soi" ?

Aceste observații m-au condus la posibilitatea unei alte explicații. Într-un articol mai vechi, acad. Al. Graur susține că, cel puțin în Oltenia, adverbul *neam* se întrebuințează singur, neurmat de determinări, „independent de restul frazei, ca și tc. *ioc* sau țig. *canci*"[3]. De aceea, autorul consideră că, spre deosebire de expresiile cu determinări, formate pe teren românesc, adverbul oltenesc *neam* are o etimologie independentă : negația maghiară *nem*. Luiza Seche respinge explicația propusă de acad. Al. Graur. Argumentul hotărîtor este răspîndirea teritorială a adverbului. Într-adevăr, explicația prin adverbul magh. *nem* nu se poate susține, dacă

---

[1] *Despre etimologia adverbului neam*, în LR, XII, 1963, p. 147—150.

[2] *Zur ungarischen Wortgut des Rumänischen*, în *Omagiu lui Iorgu Iordan*, București, 1958, p. 845—847. Vezi și *Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen*, Budapesta, 1966, s.v.

[3] Al. Graur, *Însemnări și rectificări*, în „Grai și suflet", VI, 1933—1934, p. 334—335.

avem în vedere faptul că adverbul *neam* nu apare citat niciodată în Transilvania. În schimb, este foarte răspîndit în Oltenia, şi foarte puţin în Muntenia [4].

Cred că problema se poate soluţiona dacă pornim de la un alt etimon, şi anume de la bg. *няма*. Acesta reprezintă pers. III sg. a verbului *нямам*, format din negaţia *не* şi verbul *имам* = a avea. Forma *няма* este folosită impersonal, cu sensul de „nu este", „nu se află", „nu există" (il n'y a pas) ca în exemplul următor : *у дома няма никой* = nu-i nimeni acasă [5].

Deşi explicaţia dată de Luiza Seche este posibilă, etimonul bulgar pare să satisfacă mai bine următoarele condiţii :

1. Etimologia este mai verosimilă în unele contexte date de acad. Al. Graur în art. cit. : „Caută în dreapta, caută în stînga, *neam*" sau „cît despre fructe, *neam*".

2. Este întrebuinţat independent de restul frazei, alcătuind, la început, o unitate aparte formată dintr-o negaţie şi un verb.

3. Se explică mai bine răspîndirea adverbului numai în sudul ţării.

De altfel, n-ar fi exclus ca adverbul *neam* să fie rezultatul unei contaminări dintre bg. *няма* şi subst. *neam* cu sensul de „specie, fel, soi".

Dan Bugeanu

Bragă. În Europa de est mai multe limbi cunosc radicalul *brag-* (sau un urmaş al lui), care să denumească o băutură fermentată, majoritatea dicţionarelor semnalînd ca sursă a răspîndirii lui rusa (*брага*) şi ucraineana (*бра́га*) :

— pentru originea rom. *bragă* TDRG I, 220 ; DU, 87 ; DLR I, 637 ; Scriban I, 193 ;

— pentru originea lit. *brôgas*, let. *brâga* şi pol. *braha* — Berneker I, 80 ; Preobrajenski, 41 ; Vasmer I, 116 ; Brückner, 38 ; Şanski[1] I, 165 (care consideră de aceeaşi sursă şi forma din slovacă şi bulgară *braga*).

Termenul însă nu este rusesc la origine. Vasmer, *loc. cit.*, încearcă o derivare din ciuvaşul *pɛraGa* — falsă, întrucît acesta este singular pentru limbile turcice[2], aducînd totodată în discuţie şi forma tăt. Tobolsk *boze* (!) (pentru care vezi mai jos, în legătură cu turcescul *boza*). Această explicaţie a lui Vasmer este, de fapt, o reacţie provocată de aparenta incomoditate a motivării termenului rusesc printr-o sursă vestică, şi anume prin radicalul celtic **brag-* (cu sens evasiidentic, cf. mai jos), care, la prima vedere, se află prea departe şi fără legătură directă. Acest radical celtic este de origine clară indo-europeană (cf., de ex., lat. *marcere* sau lit. *mīrkti* „welk sein") şi denumeşte orzul muiat spre fermentare (v. ir. *mraich*,

[4] Pentru răspîndirea adverbului *neam*, vezi Luiza Seche, *lucr. cit.*, p. 148—149.
[5] S. K. Čukalov, *Българско-руски речник*, ed. a II-a, Sofia, 1957.
[1] *Этимологический словарь русского языка*, red. N. M. Şanski, Moscova, 1965.
[2] Ceea ce ar fi echivalent, ca situaţie, cu a afirma că *bragă* vine în română din maghiară.

ir. *braich*, gal., v. corn., m. corn. *brag*, bret. *bragez*, gal. *bracem* (acc.)[3]. Din acest păsat de orz se obţinea, prin operaţia numită, printr-un compus, *bragawt* (m. corn.) sau *bragod* (gal.), o bere primitivă : *cervīsia*. Limbile romanice de vest au moştenit aceşti termeni (v. fr. *bras* şi *brasser*, v. sp. *brasar*), atestaţi, de altfel, şi în glose latine medievale (*bracium*). După victoria berei olandeze (bazată şi pe hamei şi aromate)[4], aplicarea termenului celtic pentru preparare s-a restrîns la o singură etapă a noului proces de fabricaţie.

Vasmer reacţionase la simpla afirmaţie (cf. Preobrajenski, *loc. cit.*, Berneker, *loc. cit.* şi Pedersen, *Vergl. Kelt. Gram.*, I, 163) a existenţei unei legături între celtică şi rusă. Dar, respingînd şi propunerea lui Treimer (din *Keltische Beziehungen zum Balkan*, în Mitt. Rum. Inst., Viena, I, 1914, p. 316), care afirmă trecerea termenului prin română în rusă ca urmare a circulaţiei triburilor celtice prin Panonia spre Haemus (sec. III î.e.n.), Vasmer[5] a fost *nevoit* să caute o soluţie în est. Trubaciov, redactorul formei ruse a acestui dicţionar[6], este deja mai prudent, iar Şanski preferă un *non liquet*. Argumentul cel mai solid al lui Vasmer rămîne că „es gibt keine gemeinostslavische Auslehnungen aus dem Rumänischen". Acest principiu lexicologic nu ţine seama de situaţia specială a cuvîntului discutat, un „termen de civilizaţie" cu o mare putere de penetraţie (cf. *cvas* sau *bere* şi chiar şi istoria lui *vin*, de origine primară mediteraneană)[7].

În al doilea rînd, legătura dintre celtică şi limbile slave de est nu poate fi desprinsă de datare. Ca urmare, celţii nu puteau lăsa băutura lor şi termenul pentru ea decît daco-geţilor în acel secol al III-lea î.e.n., cînd au trecut prin locurile acestora. Nouă secole mai tîrziu, slavii veniţi peste aceste populaţii aproape total romanizate, o dată cu preluarea băuturii necunoscute, puteau trece în limba lor şi numirea, transmiţîndu-le apoi şi triburilor mai îndepărtate.

Ne pare, deci, fructuoasă ideea schiţată de Treimer şi în cele de mai sus am încercat să-i aducem cîteva precizări.

Luînd însă în consideraţie atît răspîndirea formelor, cît şi sensurile lor, observăm mai întîi asemănarea formei din rusă cu cea din româna din Muntenia, Banat şi Dobrogea, ceea ce ne duce cu gîndul mai degrabă la arii laterale în raport cu inovaţia[8] ucrainenei, bielorusei şi cu influenţa lor asupra formei poloneze şi moldovene.

Pe de altă parte, atît formele dialectale (ca *braică* la moţi, lăsat fără explicaţie în DLR, *loc. cit.* şi foarte asemănător cu una din formele celtice[9]), cît şi împrumuturile vechi din lituană, letonă şi polonă au sensul comun de „zaţ de băutură din orez". În locul acestei băuturi alcoolice din orez (pe care credem că este normal s-o identificăm cu cea a celţilor) a inter-

[3] Pentru importanţa ritualului fabricaţiei, cf. Schrader, *Reallexikon der Allertumskunde*, Strasburg, Trübner, 1901, p. 91.

[4] Cf. P. Robert, *Dictionnaire encyclopédique de la langue française*, Paris, 1953, I, p. 474 (prima atestare a lui *bier* este din 1435).

[5] *Loc. cit.*, unde notează „rum. 'bragă' !

[6] Moscova, 1964, I, p. 205.

[7] Cf. Ernout-Meillet[4], s.v. *vīnum*.

[8] Atît ca fond (prin sensul derivat de „lături"), cît şi ca formă (*-h-*).

[9] În legătură cu diferenţele dintre graiurile celţilor năvălitori, cf. discuţia lui Treimer, *art. cit.*, p. 312—315.

venit, mai întîi în Balcani, Caucaz și Crimeea, preparatul turcic nealcoolic, pe bază de mei (*boza*)[10], care fie că a primit numele indo-european, fie că și-a introdus numele turcesc și peste Dunăre[11], în perioade de presiune turcească mai constantă.

Deci, pe scurt, credem că și sensul și forma în care apare radicalul *brag-* în estul Europei justifică legarea acestuia de celtică, de unde a pătruns, prin intermediul vorbitorilor din nordul Balcanilor și din Dacia[12], după cîteva secole de persistență (III î.e.n. —VI e.n.), în limbajul populațiilor slave, la care s-a propagat destul de ușor datorită designatum-ului.

În legătură cu acestea socotim că este mai normală aprecierea apariției, relativ sporadice, a formei *braga* în slovacă și în bulgară nu ca un împrumut din rusă, ci ca unul din română, în primul caz prin intermediul maghiarei, a cărei sursă nu poate fi decît româna.

Dan Slușanschi

Acic. ȘIO II_2, p. 1 și CADE îl înregistrează cu sensul de „luntre în formă de șaică", ceea ce, în fond, nu spune nimic, *șaică* nefiind decît un sinonim al lui *luntre*. Adevăratul înțeles al lui *acic* trebuie să fie acela de „vas fără punte" (cf. C. Ciuchi, *Istoria marinei române...*, Constanța, 1906, p. 60). Același sens îl are și *ustuacic* (cf. C. Ciuchi, *op. cit.*, p. 45), pe care ȘIO II_2, p. 127, îl definește ca „un fel de luntre". Aspectul acestor cuvinte trimite la tc. *açık*, *üstü açık*, care însă nu înseamnă altceva decît „deschis", „descoperit". Este de presupus că *acic* și *ustuacic* reprezintă prima parte a unor sintagme de tipul *açık kayık* sau *üstü açık kayık* „caic descoperit (adică fără punte)".

Máina. DLR (după Scriban) înregistrează pe *maina* cu sensul de „cuvînt cu care se comandă strîngerea pînzelor la ambarcații". În prezent, prin dispariția aproape completă a navelor cu vele, *maina* se folosește (în marina comercială) mai ales în timpul încărcării și descărcării unor greutăți (baloturi, bărci etc.) și are sensul generic de „lasă (mai) jos !". Cuvîntul este de origine romanică și se întîlnește, în diferite variante, în majoritatea limbilor din bazinul Mării Mediterane, inclusiv în dialectele arabe din nordul Africii. În limba turcă (tc. *mayna* < veneț. *maina*), cuvîntul este înregistrat cu următoarele sensuri, valabile și pentru rom. *maina* : „down with (so and so), down it !", „Kommando zum Segelbergen ; Kommando zum Niederlassen der Last (beim Kran)", „lower away ! (for the lifeboat)" (cf. H. și R. Kahane, A. Tietze, *The Lingua Franca in the Levant*, University of Illinois Press, Urbana, 1958, p. 279—282).

Sapán (pl. *sapáne*) s.n. „parîmă cu care se încing butoaiele, lăzile etc. care urmează a fi încărcate sau descărcate de pe o navă și de care se agață *ganciul* (cîrligul) macaralei" (cf. Gh. Bibicescu, *Transportul maritim*, București, 1958, p. 141). Var. : *sapână*, *țapán*, *țapână*. Cuvîntul provine

[10] Răspîndit peste tot în Balcani ; bulg. *боза*, arom. *buză*, alb. *bozë*, ngr. μποζᾶς

[11] În perioada fanariotă cf. DLR I, p. 634, s.v. *bozà*.

[12] Cf. W. Weber, *Aus Rumäniens Frühzeit*, București, 1942, p. 77.

din tc. *sapan*, care, pe lîngă sensul general de „sling used for throwing stones", îl are și pe acela de „strop" (cf. H. și R. Kahane, A. Tietze, *op. cit.*, p. 7).

Verfafór (pl. *verfafóri*) s.m. „vergă auxiliară, montată la capetele vergilor principale, pentru susținerea unor vele suplimentare numite *aripi*" (cf. M. Bujeniță și N. Nigaru, *Îndrumător marinăresc*, București, 1959, p. 75 și 88). Cuvîntul apare sub această formă în *Instrucțiuni asupra serviciului interior la bordul bastimentelor*, București, 1897, p. 124, și provine, probabil, din „vîrf afară", ceea ce reprezintă traducerea termenului franțuzesc *bout dehors* (*de bonnette*) „idem" (cf. Nostromo, *Vocabular nautic*, Editura Ligii navale române, București, f.a.).

Vînător (*de submarine*). Acest termen (neînregistrat în dicționare) are în marină două sensuri : 1. „navă special amenajată pentru căutarea și distrugerea submarinelor" (pl. *vînătoare*, prin analogie cu *dragoare*, *torpiloare* etc.) și 2. „marinar de la bordul unui *vînător de submarine*" (pl. *vînători*, prin analogie cu *dragori*, *torpilori* etc.). În perioada celui de-al doilea război mondial, pentru primul sens se folosea termenul *vînător antisubmarin* (pl. *vînătoare antisubmarine*) (cf. *România în războiul antihitlerist*, [București], 1966, p. 497). Termenul este, probabil, un calc după fr. *chasseur de sous-marins* „idem" (cf. și engl. *submarine chaser*, germ. *U-Bootsjäger*, it. *caccia — sottomarino*, pg. *caça — submarinos*, rus. *охотник за подводными лодками*, sp. *cazasubmarinos*, tc. *avcı botu*, *denizaltı avcısı*).

N. Pădurariu

BIBLIOGRAFIA LUCRĂRILOR DE LINGVISTICĂ APĂRUTE ÎN ȚARA NOASTRĂ DE LA 1 APRILIE 1966 PÎNĂ LA 1 APRILIE 1967*

	Pag.
I. Lingvistică generală	320
1. Lingvistică teoretică	320
2. Lingvistică matematică și aplicată	323
II. Limba română	324
1. Istoria lingvisticii românești	324
2. Istoria limbii	327
3. Fonetică și fonologie	329
4. Dialectologie	331
5. Gramatică	332
a) Morfologie	333
b) Sintaxă	334
6. Lexicologie	335
a) Semasiologie, onomasiologie, statistică lexicală și formarea cuvintelor	335
b) Etimologie	337
c) Lexicografie	339
7. Onomastică	342
a) Antroponimie	342
b) Toponimie	342
8. Filologie	343
9. Limbă literară	345
a) Stilistică, poetică	346
b) Ortografie	350
c) Cultivarea limbii	350
III. Filologie clasică	353
IV. Romanistică	355
V. Slavistică	360
VI. Germanistică	362
VII. Orientalistică	364
VIII. Balcanistică	365
IX. Limba maghiară	366
X. Limbi indo-europene	367
XI. Limbi baltice	368
XII. Limba chineză	368
XIII. Limbi hamito-semitice	368
XIV. Metodica predării limbilor (străine)	368
XV. Diverse	370
XVI. Aniversări	372
XVII. In memoriam	372
Abrevieri	373
Indice alfabetic al bibliografiei	376
Autori	376
Cuvinte	385

* Întocmită de Eleonora Popa și I. Dănăilă.

I. *LINGVISTICĂ GENERALĂ*

1. LINGVISTICĂ TEORETICĂ

1. Abraham, S. and Slimac, V., *Phonology and Kleene-Grammars*, Cahiers, **3**, 1966, 9—10.
2. Ariste, Paul, *Reduktion der Stimmhaftigkeit als morphologischen Faktor*, Omagiu Rosetti, 15—17.
3. Avram, Andrei, *Substance neutre et forme indéterminée dans les unités de l'expression*, Cahiers, **3**, 1966, 17—23.
4. Bakos, Ferenc, *Semnul lingvistic, unitatea conținutului și a formei*, Omagiu Rosetti, 39—42.
5. Borodina, M. A., *Лингвистическая география и диалектология. Опыт разграничения лингвистических дисциплины*, Omagiu Rosetti, 79—82.
6. Buyssens, Eric, *L'origine de l'alphabet*, Omagiu Rosetti, 101—102.
7. Caragiu-Marioțeanu, Matilda, *Sur le diasystème phonologique — Questions de méthode*, RRL, **11**, nr. 6, 1966, 525—527.
8. Chatterji, Suniti Kumar, *The Correspondance between Sound and Phoneme in the Light of Modern Linguistic Theories*, Cahiers, **3**, 1966, 31—42.
9. Copceag, Dumitru, *Sur la définition de la „substance" en linguistique*, Cahiers, **3**, 1966, 47—51.
10. Coteanu, I., *Dialectul și ierarhia dialectală a limbii* [pe marginea articolelor *Structura dialectală a limbii în lumina raportului dintre general și particular. Interdependența sistemelor dialectale* de Gh. Bolocan din LR, **14**, nr. 6, 1965, *Towards a generative phonology of Daco-Roumanian dialects* de Em. Vasiliu din „Journal of Linguistics", vol. 2, nr. 1], LR, **15**, nr. 4, 1966, 386—388.
11. Coteanu, Ion, *Dicotomie sau tricotomie lingvistică?* (*Limbă-vorbire-normă*), Omagiu Rosetti, 153—154.
12. Delattre, Pierre, *Some sound changes in the light of spectrographic analysis and synthesis*, Omagiu Rosetti, 163—165.
13. Evdoșenko, A., *Некоторые принципы диахронической фонологии*, Omagiu Rosetti, 215—219.
14. Fónagy, I., *Contribution to the physei-thesei debate*, Omagiu Rosetti, 251—257.
15. Francescato, G., *À propos de la norme en phonétique*, Cahiers, **3**, 1966, 53—57.
16. Graur, A., *Statistique et précision*, RRL, **11**, nr. 2, 1966, 123—132.
17. Graur, Al., *Statistică și precizie*, SCL, **17**, nr. 4, 1966, 379—386.
18. Horálek, K., *Phonologische Streitfragen*, Omagiu Rosetti, 379—380.
19. Ivănescu, G., *Un aspect eronat al structuralismului lingvistic contemporan*, Oriz., **17**, nr. 1, 1966, 59—62.
20. Ivănescu, G., *Son et phonème*, Cahiers, **3**, 1966, 75—79.
21. Klare, Johannes, *Zum Problem der Differenzierung von Homonymie und Polysemie*, Omagiu Rosetti, 445—450.
22. Kloster-Jensen, M., *L'idée de ressemblence phonétique*, Cahiers, **3**, 1966, 91—97.
23. Lăzărescu, Paul, *Remarque sur l'emploi du* **Plim** *dans les enquêtes dialectales*, RRL, **11**, nr. 1, 1966, 85—100.
24. Leroy, Maurice, *Réflexions sur l'histoire de la linguistique*, Omagiu Rosetti, 471—473.
25. Martinet, André, *Des limites de la morphologie*, Omagiu Rosetti, 535—538.
26. Mel'ciuk, I. A., *Fonologia y morfologia*, Omagiu Rosetti, 551—553.
27. Merlingen, W., *Entgegengesetzte phonologische Aspekte der Vokalquantität*, Omagiu Rosetti, 555—557.

28. Miclău, P., *Nivelele cuvîntului*, Omagiu Rosetti, 559—562.
29. Miclău, P., *La fonction linguistique dans le rapport forme—substance*, Cahiers, **3**, 1966, 117—121.
30. Miclău, Paul, *Raportul dintre conținut și formă în limbă*, LL, **11**, 1966, 339—350.
31. Moise, Ion, *Ce este structuralismul*, Argeș, **2**, nr. 3, 1967, 17.
32. Nicolau, Edmond, Biberi, Ion, *De la gîndire la cuvînt*, GL, **14**, nr. 5, 1967, 7.
33. Ohnesorg, Karel, *La syllabe et les qualités prosodiques dans le langage enfantin*, Omagiu Rosetti, 639—643.
34. Orman, Gabriel, *Remarques sur la théorie logique des oppositions linguistiques*, Cahiers, **3**, 1966, 199—200.
35. Pavel, Toma, *La stylistique appliquée et la poésie lyrique du Moyen Âge*, *RRL*, **11**, nr. 3, 1966, 271—280.
36. Pilch, H., *Intonation. Experimentelle und Strukturelle Daten*, Cahiers, **3**, 1966, 131—136.
37. Roceric-Alexandrescu, Alexandra și Copceag, D., *Sugestii pentru cercetarea structurală a intonației* [cu 9 figuri în afară de text], SCL, **17**, nr. 3, 1966, 271—284.
38. Roceric-Alexandrescu, Alexandra și Copceag, Dumitru, *Intonație și context* [cu 6 planșe în afară de text], SCL, **18**, nr. 1, 1967, 7—14.
39. Rosetti, A., *Remarques sur le degré de force des consonnes* (*Version nouvelle*), Cahiers, **3**, 1966, 143—146.
40. Rozenţveit, V., *Заметки о кальке*, Omagiu Rosetti, 779—781.
41. Saramandu, N. și Wechsler, B., *Sistem, subsistem, microsistem* [cu o schemă în afară de text], LR, **15**, nr. 2, 1966, 117—124.
42. Skalicka, V., *Die Situation und ihre Rolle in der Sprache*, Omagiu Rosetti, 839—841.
43. Slama-Cazacu, Tatiana, *Quelques remarques théoriques et méthodologique sur le problème de la forme et de la substance dans la genèse du système phonématique*, Cahiers, **3**, 1966, 171—179.
44. Stati, Sorin, *Clasificarea enunțurilor după expresie, conținut sintactic și sens*, SCL, **17**, nr. 4, 1966, 387—399.
45. Stati, Sorin, *La transposition des syntagmes*, RRL, **11**, nr. 6, 1966, 529—536.
46. Stieber, Zdzisław, *De l'analogie simultanée*, Omagiu Rosetti, 871—872.
47. Tănase, Eugen, *Observations sur l'alphabet phonétique international*, StUBB, 9, fasc. 2, 1966, 89—92.
48. Trojan, Felix, *Grenzen und Denkformen der Biophonetik*, Omagiu Rosetti, 939—943.
49. Vachek, Josef, *On the Linguistic Status of Written Utterances*, Omagiu Rosetti, 959—963.
50. Végh, József, *Zur Frage des Schwindens mundartlicher Erscheinungen*, Omagiu Rosetti, 985—988.
51. Vraciu, A., *Tendances actuelles dans l'analyse du plan du contenu*, RRL, **11**, nr. 6, 1966, 537—548.
52. Vraciu, A., *Contribuții la istoria lingvisticii generale. Primele gramatici letone*, AnȘtUI, **12**, nr. 1, 1966, 71—76.
53. Wald Henri, *Gîndul vine vorbind*, Cr., **1**, nr. 40, 1966, 1.
54. Wald, Henri, *Materialitate și idealitate în structura limbajului*, LR, **15**, nr. 6, 1966, 557—567.
55. Wald, Henri, *Limbajul și mitul*, Astra, **2**, nr. 2, 1967, 7, 22.
56. Wald, Lucia, *Studii lingvistice moderne* [în facultățile sovietice], VSt., **11**, nr. 21, 1966, 11.
57. Zawadowski, Leon, *Induction and deduction in the acquisition and the use of language*, Omagiu, Rosetti, 1023—1027.

58. Zveghinţev, V. A., *Система семантических (семасиологических) исследований*, Omagiu Rosetti, 1033—1039.

★

Vezi şi nr. 561.

Recenzii

59. Borodina, M., Robert A. Hall Jr., *Introductory linguistics*, Chilton Books, Philadelphia — New York, 508 p., RRL, **11**, nr. 1, 1966, 101—102.
60. Gheorghiu, Mircea, R. A. Budagov, *Проблемы развития языка*, Moscova—Leningrad, 1965, 73 p., SCL, **17**, nr. 5, 1966, 600—602.
61. Graur, A., R. A. Boudagoff, *Problemy razvitija jazyka*, Editions Nauka, Moscou, 1965, 73 p., RRL, **11**, nr. 3, 1966, 287—289.
62. Graur, A., Maurice Leroy, *Les grands courants de la linguistique moderne*, Bruxelles — Paris, Presses Universitaires de Bruxelles, Presses Universitaires de France, 1963, X + 198 p., RRL, **11**, nr. 5, 1966, 507—509.
63. Graur, Al., *Gîndirea şi înţelesul cuvintelor* [despre cartea lui Eric Buyssens *Linguistique historique*, Bruxelles — Paris, 1965], RF. **13**, nr. 9, 1966, 1215—1217.
64. Lupaş, Liana, Roch, Valin, *La méthode comparative en linguistique historique et psychomécanique du langage* (Cahiers de psychomécanique du langage publiés par le département de linguistique de l'Université Laval, nº 6), Les Presses de l'Université Laval, Québec, 1964, 57 p., RRL, **11**, nr. 4, 1966, 408—410.
65. Lupaş, Liana, versiunea românească a recenziei de la nr. 64, SCL, **17**, nr. 5, 1966, 602—603.
66. Mării, I., Al. Graur, L. Wald, *Scurtă istorie a lingvisticii* (Ed. ştiinţifică, 1965), St., **17**, nr. 4, 1966, 113—114.
67. Niculescu, Radu, Roman Jakobson : *Essais de linguistique générale*. Traduit de l'anglais et préfacé par Nicolas Ruwat, (Paris), Edition de Minuit, (1964), 260 p., REF, **11**, nr. 2, 1966, 186—192.
68. Roceric-Alexandrescu, Alexandra, *A Prague School Reader in Linguistics*, Ed. de Josef Vachek, Indiana University Press, Bloomington, 1964, 485 p., SCL, **17**, nr. 3, 1966, 360—363.
69. Saramandu, N., A. Rosetti, *Linguistica*, The Hague, 1965, 268 p., SCL, **17**, nr. 6, 1966, 700—703.
70. Ştirbu, Vasile, Al. Graur, L. Wald, *Scurtă istorie a lingvisticii*. Ed. a II-a revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1965, 16°, 182 p., LR, **15**, nr. 3, 1966, 313—314.
71. Vincenz, Ileana, Milca Ivić, *Trends in lingvistics*, Mouton & Co, The Hague, 1965, 260 p., RRL, **11**, nr. 5, 1966, 509—510.
72. Vincenz, Ileana, versiunea românească a recenziei de la nr. 71, SCL, **17**, nr. 5, 1966, 598—599.
73. Vintilă, Ioana, Karl Jaberg, *Sprachwissenschaftliche Forschungen und Erlebnisse*. Neue Folge Herausgegeben von S. Heinimann. Bern, Francke Verlag, 1965, 380 p. (Romanica Helvetica, vol. 75) [versiunea românească a recenziei din RRL, **11**, nr. 2, 1966], SCL, **17**, nr. 3, 1966, 363—365.
74. Vraciu, A., Э. Б. Агаян, *Введение в языкознание*, Editura Universităţii din Erevan, 1959 (pe copertă 1960), 616 pagini, AnŞtUI, **12**, fasc. 2, 1966, 252—253.
75. Wald, L., Josef Vachek, *The Linguistic School of Prague. An Introduction to its Theory and Practice*, Bloomington, London, 1966, 184 p., RRL, **12**, nr. 1, 1967, 66—68.

76. * * * *Chronique du Colloque „Forme et substance en phonétique"* (Bucarest 20—23 septembre 1965), Cahiers, **3**, 1966, 197—198.
77. * * * *Colocviul internațional de fonetică și fonologie cu tema „Formă și substanță"* (București, 20—23 septembrie 1965), SCL, **17**, nr. 2, 1966, 241—242.

2. LINGVISTICĂ MATEMATICĂ ȘI APLICATĂ

78. Akhmanova, Olga, *Generative models and linguistic usage*, Omagiu Rosetti, 9—10.
79. Bălăceanu, C., Nicolau, Edm., *Contributions à la neurocybernétique de la fonation*, Cahiers, **3**, 1966, 25—29.
80. Golopenția-Eretescu, Sanda, *Gramatica transformațională*, LR, **16**, nr. 2, 1967, 101—107.
81. Hořejši, Vladímir, *Cîteva note despre elaborarea unei gramatici istorice structuraliste*, Omagiu Rosetti, 381—384.
82. Ionescu, Liliana, *The generation of the constructions with undetermiate subject*, RRL, **11**, nr. 4, 1966, 351—366.
83. Jakobson, Roman, *An example of migratory terms and institutional models (On the fiftieth anniversary of the Moscow Linguistic Cercle)*, Omagiu Rosetti, 427—431.
84. Kis, Emese, Anghel, Ioana et Comșulea, Elena, *Description d'un aspect syntaxique de la langue roumaine à l'aide de la théorie des graphes*, RRL, **11**, nr. 5, 1966, 469—479.
85. Marcus, Solomon, *Aspecte ale lingvisticii matematice* [convorbire cu Ion Biberi], St., **17**, nr. 4, 1966, 102—105.
86. Marcus, Solomon, *Le modelage mathématique en phonologie. Méthodes, résultats, signification* [cu 54 ref.], Cahiers, **3**, 1966, 109—116.
87. Marcus, Solomon, *Phrases arborescentes*, Revue de mathématique, **11**, nr. 6, 1966, 641—646.
88. Marcus, Solomon, *Dependență și subordonare*, Omagiu Rosetti, 529—533.
89. Marcus, Solomon, *Lingvistică matematică*, Ed. a II-a, București, 1966, Editura didactică și pedagogică, 256 p.
90. Marcus, Solomon, Nicolau, Edmond, Stati, Sorin, *Introducere în lingvistica matematică*, București, 1966, Editura științifică, 336 p.
Vezi și nr. 116.
91. Mayoh, B. H., *Simple structures defined on a transitive and reflexive graph*, Revue de mathématique, **11**, nr. 1, 1966, 43—51.
92. Moisil, Grigore C., *Despre unele aplicații moderne ale matematicii* [traducerea automată], Astra, **1**, nr. 5, 1966, 2.
93. Moisil, Gr. C., *Asupra conjuncției „și"*, Omagiu Rosetti, 587—591.
94. Moisil, acad. prof. Gr., *Limba latină a viitorului* [despre traducerea automată], Almanahul „Scînteia", 1966, București, 250.
95. Nebeski, Ladislav, *К одной математической модели фонемы*, Revue de mathématique, **11**, nr. 4, 1966, 453—456.
96. Nicolau, Edmond, [La rubrica: *Lingvistica matematică*: *știință de frontieră*] *Problematica*, T, **10**, nr. 15, 1966, 1, 2.
97. Nistor-Domonkos, E. și Roman, E., *Probleme ale traducerii automate* [cu 18 ref.], SCDB, **8**, nr. 2, 1966, 163—170.
98. Pană, Gabriela, *La génération des propositions relatives dans une grammaire transformationnelle*, RRL, **11**, nr. 1, 1966, 67—84.
99. Pană, Gabriela, *Propozițiile relative în gramatica transformațională*, SCL, **17**, nr. 3, 1966, 321—349.

100. Pană, Gabriela, *Derivarea prin sufixe, o procedură distributivă și transformațională de segmentare a derivatelor*, Omagiu Rosetti, 657—662.
101. Revzine, I. I., *Note sur un modèle pour la catégorie grammaticale du cas*, Omagiu Rosetti, 757—759.
102. Schweiger, Paul, [La rubrica : *Lingvistica matematică : știință de frontieră*] *Traducerea automată*, T, **10**, nr, 15, 1966, 1, 2.
103. Schweiger, Paul, *Lingvistica matematică — denumire sau realitate?*, T, **10**, nr. 43, 1966, 6.
104. Schweiger, Paul, *Unele aspecte teoretice ale lingvisticii*, St., **17**, nr. 5, 1966, 126—127.
105. Schweiger, Paul, *Sound and Phonem in Aphasia Disorders* [cu 29 ref.], Cahiers, **3**, 1966, 161—169.
106. Schweiger, Paul, *Cu privire la limba intermediară în traducerea automată*, Omagiu Rosetti, 835—837.
107. Schweiger, Paul, Drondoe, Vera, *À propos de la vérification de la sous-routine de déclinaison mécanique des substantifs*, RRL, **12**, nr. 1, 1967, 37—40.
108. Schweiger, Paul și Hales, Elvira, *Cu privire la clasificarea mecanică a adjectivelor* [cu un tabel în text], SCL, **17**, nr. 3, 1966, 315—320.
109. Stan, Ioan I., [La rubrica : *Lingvistica matematică : știință de frontieră*] *Tradiție și nou*, T, **10**, nr. 15, 1966, 1, 2.
110. Trnka, B., *On Analogy in Structural Linguistics*, Omagiu Rosetti, 935—938.
111. Țurlan, Valentin, *Cibernetică și lingvistică*, Viața nouă, **22**, nr. 6636, 1966, 3.
112. Vasiliu, E., *Form and Substance in Transformational Phonology*, Cahiers, **3**, 1966, 181—186.

Recenzii

113. Al[exandrescu]—R[oceric], Al[exandra], *Mathematical and Structural Linguistics during the Years 1963—1964* [cu 86 de titluri], Cahiers, **3**, 1966, 201—208.
114. Giurescu, Anca, A. J. Greimas, *Sémantique structurale*, „Langue et Langages", Larousse, Paris, 1966, 262 pages, RRL, **12**, nr. 1, 1967, 68—70.
115. Giurescu, Anca, versiunea românească a recenziei de la nr. 114, SCL, **18**, nr. 1, 1967, 99—101.
116. Iancu, Victor, S. Marcus, Ed. Nicolau, S. Stati, *Introducere în lingvistica matematică*, Pentru socialism, **16**, nr. 3946, 1966, 2.
117. Marcus, S., L. Bolliet, N. Gastinel et P. J. Laurent, *Un nouveau langage scientifique : Algol, Manuel pratique*. Actualités scientifiques et industrielles, 1310, Hermann, Paris, 1965, 196 pages, Revue de mathématique, **11**, nr. 1, 1966, 110.
118. Moisil, Grigore, acad. prof., *Ce este lingvistica matematică* [convorbire cu ...], S, **35**, nr. 6943, 1966, 4.
119. Stan, Aurelia, Stan, Ioan I., Gustav Herdan, *The Calculus of Linguistic Observations*, Gravenhage, Mouton et Co., în „Janua Linguarum", Serie Major, LX, 1962, 271 pag., CL, **11**, nr. 2, 1966, 360, 362.

II. *LIMBA ROMÂNĂ*

1. ISTORIA LINGVISTICII ROMÂNEȘTI

120. Avram, Mioara, *Prima gramatică academică a limbii române* [a lui T. Cipariu], LR. **15**, nr. 5, 1966, 487—502.
121. Bucur, Marin, *Ovid Densusianu despre revirtualizarea ideii de latinitate*, F, **2**, nr. 6,1966, 21.

122. Chelaru, Valentin Gr., *Ioan Bogdan și școala istorico-filologică a lui B. P. Hasdeu, Pe marginea unor documente inedite* [cu rez. în rusă și franceză], RS, **13**, 1966, 247—271.

123. Chițu, Ioan N., *Un ilustru filolog român : Alexandru I. Philippide*, LL, **12**, 1966, 269—280.

124. Cuciureanu, Șt., *Analogii cu italiana la T. Cipariu*, Omagiu Rosetti, 155—156.

125. Djamo-Diaconiță, Lucia, *Activitatea lui Ioan Bogdan în cadrul Academiei Române* [cu rez. în rusă și franceză], RS, **13**, 1966, 65—76.

126. Gheție, Ion, *Contribuții la istoricul alfabetului românesc de tranziție. Un precursor al lui I. Heliade-Rădulescu* [I. Budai-Deleanu], Omagiu Rosetti, 291—293.

127. Gradea, Pia, *Din preocupările lexicografice ale lui Timotei Cipariu (II)*, CL, **11**, nr. 2, 1966, 309—320.

128. Hušková, Jindra, *Activitatea lui I. U. Jarník în scrisorile unor filologi contemporani. O contribuție la istoria filologiei române*, Omagiu Rosetti, 389—391.

129. Iordan, Iorgu, *Sextil Pușcariu*, CL, **11**, nr. 2, 1966, 151—159.

130. Iordan, Iorgu, *La philologie et la linguistique dans le cadre de l'Académie Roumaine*, RRL, **11**, nr. 5, 1966, 425—430.

131. Iordan, Iorgu, *Filologia și lingvistica la Academia Română*, SCL, **17**, nr. 5, 1966, 513—518.

132. Iordan, Iorgu, *Preocupări de limbă la Academia Română*, LR, **15**, nr. 5, 1966, 467—470.

133. Istrate, G., *Gheorghe Șincai și limba națională*, Cr., **1**, nr. 39, 1966, 10.

134. Istrate, Gavril, *Preocupări de limbă în activitatea lui George Barițiu*, Omagiu Rosetti, 417—421.

135. Macrea, D., *Nicolae Iorga și problemele limbii române*, CL, **11**, nr. 2, 1966, 161—173.

136. Marcu, Florin, *Alexandru Odobescu și problemele limbii. Din istoricul* **Dicționarului limbii române**, Astra, **1**, nr. 7, 1966, 8, 9, 18.

137. Mihăilă, G., *Moștenirea filologică și lingvistică a lui Ioan Bogdan* [cu rez. în rusă și franceză], RS, **13**, 1966, 37—53.

138. Munteanu, Ștefan, *Preocupări privitoare la unificarea și cultivarea limbii în Transilvania la începutul secolului al XX-lea* [cu rez. în rusă și germană], AUT, **3**, 1965, 123—135.

139. Nicolescu, Aurel, *Vasile Alecsandri și scrierea fonetică*, Omagiu Rosetti, 627—630.

140. Petrescu, Ioana, *Concepția lingvistică a lui Aron Pumnul*, CL, **11**, nr. 2, 1966, 175—183.

141. Petrovici, Emil, *Locul lui Ioan Bogdan în știința românească* [cu rez. în rusă și franceză], RS, **13**, 1966, 17—24.

142. Popescu, Radu Sp., *Probleme de ortografie în revista „Familia"*, F, **3**, nr, 2, 1967, 16.

143. Popescu, Radu Sp., *Contribuția revistei „Familia" la cultivarea limbii române literare*, LR, **15**, nr. 2, 1966, 185—194.

144. Rusu, Valeriu, *C. Aristia și problemele cultivării limbii la mijlocul secolului al XIX-lea*, Omagiu Rosetti, 797—800.

145. Seche, Mircea, *Schiță de istorie a lexicografiei române, vol. I. De la origini pînă la 1880*, București, 1966, Editura științifică, 192 p.
Vezi și recenziile de la nr. 154, 157, 158, 160, 164 și 165.

146. Strungaru, Diomid, *Începuturile lexicografiei române* [cu rez. în rusă și franceză], RS, **13**, 1966, 141—158.

147. Șuteu, Flora, *Proiectele ortografice ale Societății Academice Române*, LR, **15**, nr. 5, 1966, 503—518.

148. Tudorică, Olga, *Preocupări de limbă spaniolă la Mihail Kogălniceanu*, CL, **11**, nr. 1, 1966, 103—115.

149. Ţepelea, G. F., *Prima simplificare a ortografiei cu caractere chirilice*, BO, **33**, nr. 7—8, 1965, 777—782.
150. Ursu, N. A., *O polemică filologică din anul 1839, între I. Eliade Rădulescu şi J. A. Vaillant*, Omagiu Rosetti, 955—958.
151. Ursu, N. A., *Contribuţia Academiei Române în domeniul editării critice a textelor vechi româneşti*, LR, **15**, nr. 5, 1966, 531—547.
152. Zugun, Petru E., *Polemica filologică dintre Gh. Săulescu şi I. Eliade Rădulescu*, AnŞtUI, **12**, fasc. 2, 1966, 183—202.

★

Vezi şi nr. 529.

Recenzii

153. Cojocaru, C., Ion Gheţie, *Opera lingvistică a lui Ion Budai-Deleanu*, Ateneu, **3**, nr. **11**, 1966, 14.
154. Dănăilă, I., Mircea Seche, *Schiţă de istorie a lexicografiei române, vol. I. De la origini pînă la 1880* (Esquisse d'histoire de la lexicographie roumaine, vol. Ier. Depuis les origines jusqu'à 1880), Bucarest, 1966, Editura ştiinţifică, 192 p., RRL, **11**, nr. 6, 1966, 573—579.
155. Datcu, Iordan, I. Gheţie, *Opera lingvistică a lui I. Budai-Deleanu*, GL, **14**, nr. 8, 1967, 2.
156. Drincu, S., Ion Gheţie: *Opera lingvistică a lui I. Budai-Deleanu*, Oriz., **17**, nr. 8, 1966, 87—88.
157. Giosu, Şt., *O lucrare de lexicografie* [*Schiţă de istorie a lexicografiei române, vol. I. De la origini pînă la 1880* de Mircea Seche], Cr., **1**, nr. 34, 1966, 10.
158. Marcu, Florin, [La rubrica: *Note de lector*] Mircea Seche, *Schiţă de istorie a lexicografiei române*, Drum nou, **23**, nr. 6709, 1966, 2.
159. Mării, I., Ion Gheţie: *Opera lingvistică a lui Ion Budai-Deleanu* (Editura Academiei, 1966), St., **17**, nr. 7, 1966, 111—112.
160. Mării, I., Mircea Seche, *Schiţă de istorie a lexicografiei române, vol. I. De la origini pînă la 1880*, Editura ştiinţifică, 1966, LR, **16**, nr. 2, 1967, 197—200.
161. Nichita, Ioana, Ion Gheţie, *Opera lingvistică a lui Ion Budai-Deleanu*, Editura Academiei, Bucureşti, 1966, 119 p., RRL, **12**, nr. 1, 1967, 64—65.
162. Nuţă, Ion, Ion Gheţie, *Opera lingvistică a lui Ion Budai-Deleanu*, Cr., **1**, nr. 16, 1966, 10.
163. Popescu, Ion, Ion Gheţie, *Opera lingvistică a lui Ion Budai-Deleanu*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1966, 119 p., MMS, **52**, nr. 5—6, 1966, 389—390.
164. Ţ[epelea], G., Mircea Seche: *Schiţă de istorie a lexicografiei române*, Argeş, **1**, nr. 1, 1966, 2.
165. * * * *Lexicografie românească* [recenzie la cartea lui Mircea Seche *Schiţă de istorie a lexicografiei româneşti, vol. I. De la origini pînă la 1880*, Bucureşti, 1966], Ramuri, **4**, nr. 3, 1967, 6.
166. * * * *Sesiunea festivă „Ioan Bogdan şi istoria culturii româneşti"* (Bucureşti—Braşov, 8—10 decembrie 1964) [cu rez. în rusă şi franceză], RS, **13**, 1966, 5—16.

★

Vezi şi nr. 66, 70.

2. ISTORIA LIMBII

167. Bahner, Werner, *Das Rumänische im Blickpunkt der sprachwissenschaftlichen Forschungen Hugo Schuchardt*, Omagiu Rosetti, 33—38.

168. Berea, El., *Observații asupra verbelor reflexive în* **Cazania a II-a** *a lui Coresi*, Omagiu Rosetti, 57—60.

169. Bernstein, S.B., *Observații critice privind periodizarea istoriei limbii române*, Omagiu Rosetti, 61—64.

170. Bogza-Irimie, Rodica, *Despre unele caracteristici flexionare ale numelor proprii de persoană în limba textelor din secolul al XVI-lea*, Omagiu Rosetti, 69—72.

171. Brîncuș, Gr., *Probleme ale reconstrucției elementelor lexicale autohtone în româna comună*, SCL, **17**, nr. 2, 1966, 205—218.

172. Carabulea, Elena, *Repetarea și reluarea subiectului în limba română din sec. al XVI-lea—al XVIII-lea*, Omagiu Rosetti, 103—109.

173. Ciompec, Georgeta, *Observații privind sistemul comparației adverbiale în secolul al XVI-lea*, Omagiu Rosetti, 123—124.

174. Cohuț, Cornelia, *Serii de sinonime în psaltirile românești*, Omagiu Rosetti, 137—140.

175. Coteanu, I., *Cînd apar fricativele moldovenești* **ș** *și* **ż** [pe marginea articolului lui R. Todoran *O problemă de dialectologie istorică:* **č** > **š** și **ǧ** > **ż** *în graiurile moldovenești*, CL, **10**, nr. 1, 1965, 85—95], LR, **15**, nr. 3, 1966, 306—309.

176. Coteanu, Ion, *Tratatul de istorie a limbii române o vastă frescă a evoluției limbii naționale* [interviu cu... luat de Boris Buzilă], RLib., **24**, nr. 6682, 1966, 2.

177. Dan, Ilie, *O problemă fundamentală a culturii noastre: formarea limbii și a poporului român*, Zori noi, **20**, nr. 5693, [supl.], 1966, I, IV.

178. Diaconescu, Ion, *Unele aspecte ale înlocuirii infinitivului cu conjunctivul în limba română din secolul al XVI-lea*, Omagiu Rosetti, 167—170.

179. Gheție, Ion, *Vocativul* **doamnele**, LR, **15**, nr. 3, 1966, 305—306.

180. Guțu-Romalo, Valeria, *Din morfologia sec. al XVI-lea. Perfectul simplu al verbului „a face"*, Omagiu Rosetti, 337—340.

181. Hála, Bohuslav, *Sur le changement phonétique de la consonne* **l** *en* **y** (*yod*), Omagiu Rosetti, 341—342.

182. Iliescu, Maria, *Sur l'origine du démonstratif daco-roumain* **ăl**, RRL, **12**, nr. 1, 1967, 59—60.

183. Iliescu, Maria, *În legătură cu originea demonstrativului dacoromânesc* **ăl**, LR, **16**, nr. 2, 1967, 167—168.

184. Kelemen, Béla, *Asupra trecerii lui* **ęa** *la* **ę** *în Transilvania secolului al XVIII-lea*, Omagiu Rosetti, 441—442.

185. Kelemen, Béla, *Cu privire la regimul articolului posesiv (genitival) și al articolului demonstrativ (adjectival) în secolul al XVII-lea* [cu 3 hărți], CL, **11**, nr. 1, 1966, 25—41.

186. Mihăescu, H., *Influența grecească asupra limbii române pînă în secolul al XV-lea* [cu o bogată bibliografie și un indice de cuvinte], București, 1966, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 229 p.
Vezi și recenzia de la nr. 211.

187. Pătruț, I., *Reflexele vocalei slave* ***ǫ** *în împrumuturile vechi românești*, CL, **9**, nr. 2, 1966, 189—192.

188. Petrovici, E., *Scrierea lui* **-u** *și* **-i** *în secolele XIII—XV*, CL, **11**, nr. 2, 1966, 185—188.

189. Poghirc, Cicerone, *Considérations sur les éléments autochtones de la langue roumaine*, RRL, **12**, nr. 1, 1967, 19—36.

190. Rădulescu, Maria, *Topica complementului indirect pronume personal alon în limba română în secolul al XVI-lea*, Omagiu Rosetti, 731—737.
191. Rosetti, acad. Al., *Istoria limbii române. IV. Româna comună. V. Limbile vecine: maghiara, ucraineana, polona, slovaca, albaneza, bulgara, sîrbo-croata. Expansiunea limbii române. VI. Istoria limbii române din secolul al XIII-lea pînă la începutul secolului al XVII-lea* [cu o anexă: *Cele mai vechi traduceri românești de cărți religioase* (o serie de articole publicate în ultimul timp), cu un indice de autori și de cuvinte], București, 1966, Editura științifică, 455 p.
Vezi și recenziile de la nr. 205, 206, 212.
192. Russu, I. I., *Le substrat thraco-dace et illyrien dans le processus de l'etnogenèse des Roumains*, RRH, **4**, nr. 5, 1965, 887—900.
193. Russu, I. I., *Limba traco-dacilor și limba română*, [I], Ramuri, **3**, nr. 6, 1966, 16, 17; [II] nr. 7, 1966, 16—17; [III] nr. 8, 1966, 15.
194. Russu, I. I., *Moștenirea traco-dacică în limba română*, Astra, **2**, nr. 3, 1967, 4.
195. Saramandu, N., *Reluarea și anticiparea complementului indirect exprimat prin substantiv în limba română din secolul al XVIII-lea*, SCL, **17**, nr. 4, 1966, 423—433.
196. Ștefan, Ion, *Cuvîntul* **femeie** *în limba română*, LR, **16**, nr. 2, 1967, 159—165.
197. Tudose, Claudia, *Sinonimia în limba română din secolul al XVI-lea*, Omagiu Rosetti, 947—949.
198. Vasiliu, E., *On the history of central vowels in daco-romanian dialects*, RRL, **11**, nr. 1, 1966, 15—19.
199. Vasiliu, Em., *Asupra istoriei vocalelor centrale din dialectele dacoromâne*, SCL, **17**, nr. 4, 1966, 407—411.
200. Vasiliu, E., *Some remarks on the chronology of the change* [*en*] > [*in*] *in romanian*, RRL, **11**, nr. 3, 1966, 255—257.
201. Vasiliu, Laura, *Acordul în caz al atributului adjectival în limba secolelor al XVI-lea — al XVII-lea*, Omagiu Rosetti, 979—983.
202. Vulpe, Magdalena, *Mijloace sintactice de diferențiere a stilurilor limbii în prima jumătate a sec. XIX-lea*, Omagiu Rosetti, 1003—1006.

★

Vezi și nr. 433.

Recenzii

203. Cazacu, Matei, P. P. Panaitescu, *Începuturile și biruința scrisului în limba română*, Editura Academiei R.S.R., București, 1965, 230 p., GB, **23**, nr. 11—12, 1965, 1189—1196.
204. Comșulea, Elena, P. P. Panaitescu, *Începuturile și biruința scrisului în limba română*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1965, 230 p., CL, **11**, nr. 2, 1966, 363—366.
205. Dan, Ilie, Al. Rosetti: *Istoria limbii române*, vol. 1—3, Editura științifică, 1964, AnȘtUI, **12**, nr. 1, 1966, 126—130.
206. Dimitrescu, Florica, *O lucrare științifică de prestigiu* [Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, IV, V, VI, Editura științifică, București, 1966], GL, **14**, nr. 4, 1967, 2.
207. Goga, Ecaterina, Alexandru Graur, *La romanité du roumain*, Ed. Academiei, collection „Bibliotheca Historica Romaniae", București, 1965, 68 p., RRL, **11**, nr. 5, 1966, 503—505.
208. Goga, Ecaterina, versiunea românească a recenziei de la nr. 207, SCL, **17**, nr. 6, 1966, 703—705.

209. Iancu, Victor, *Date recente în studierea istoriei limbii române* [Despre *Tratatul de istorie a limbii române*], Pentru socialism, **16**, nr. 3980, 1966, 2.
210. Paul, Zam., P. P. Panaitescu, *Începuturile şi biruinţa scrisului în limba română*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1965, 230 p., MMS, **42**, nr. 1—2, 1966, 117—118.
211. Poalelungi, Gh., *O contribuţie valoroasă la istoria limbii române* [H. Mihăescu, *Influenţa grecească asupra limbii române pînă în sec. al XV-lea*, Editura Academiei R. S. România, Bucureşti, 1966], IB, **14**, nr, 4214, 1967, 2.
212. Rădulescu, Maria, *O lucrare fundamentală pentru istoria limbii române* [Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, IV, V, VI, 1966], RLib., **24**, nr. 6899, 1966, 2.
213. Sădeanu, Florenţa, Alexandru Graur, *La romanité du Roumain*, Bucarest, 1965, (Bibliotheca Historica Romaniae), 67 p., LR, **16**, nr. 1, 1967, 89—93.
214. Ştefănescu, Ştefan, P. P. Panaitescu, *Începuturile şi biruinţa scrisului în limba română* [Bucureşti, 1965], RRH, **4**, nr. 5, 1965, 1010—1012.
215. * * * [Lector] *Conştiinţa naţională românească în textele medievale* [recenzie la articolul lui Stănescu Eugen, *Premisele medievale ale conştiinţei naţionale româneşti. Mărturiile interne.* **Român-românesc** *în textele româneşti din veacurile XV-XVII*, Studii, **18**, nr. 5, 1965, 967—1000], GB, 24, nr. 9—10, 1965, 929—931.

3. FONETICĂ ŞI FONOLOGIE

216. Avram, Andrei, *Paralele fonetice şi fonologice româno-portugheze*, SCL, **17**, nr. 2, 1966, 147—155.
217. Avram, Andrei, *Durata vocalelor şi perceperea accentului în limba română*, SCL, **17**, nr. 3, 1966, 263—269.
218. Avram, Andrei, *Interpretarea fonologică a semivocalelor iniţiale de silabă în limba română*, SCL, **17**, nr. 5, 1966, 531—545.
219. Avram, Andrei, *Phonèmes indéterminés et archiphonèmes*, RRL, **11**, nr. 6, 1966, 519—523.
220. Avram, Andrei, *Cu privire la raportul fonologic dintre vocalele mediale şi cele anterioare în limba română*, Omagiu Rosetti, 25—27.
221. Caragiu-Marioţeanu, Matilda, *Фонология в процесе преподования родного языка иностранцам*, RRL, **11**, nr. 1, 1966, 21—29.
222. Caragiu-Marioţeanu, Matilda, *Fonologia în predarea limbii române străinilor*, LR, **15**, nr. 2, 1966, 125—132.
223. Cohuţ, Cornelia, *Recherches sur la structure acoustique des voyelles finales* [ę] *et* [â], RRL, **11**, nr. 3, 1966, 265—269.
224. Cohuţ, Cornelia, *Cercetare asupra structurii acustice a vocalelor finale* [ę] *şi* [â], SCL, **17**, nr. 4, 1966, 413—417.
225. Cohuţ, Cornelia et Mărdărescu, Maria, *Sur la fréquence des types d'accentuation dans le roumain littéraire*, Cahiers, **3**, 1966, 43—45.
226. Flora, Radu, *Contribuţie la clasificarea sonantelor în limba română şi despre unele reflexe ale lor în graiurile bănăţene*, Omagiu Rosetti, 235—244.
227. Francescato, Giuseppe, *À propos du système phonologique roumain*, Omagiu Rosetti, 259—264.
228. Golopenţia-Eretescu, Sanda, *La structure phonologique des monosyllabes roumains*, Cahiers, **3**, 1966, 59—67.
229. Iancu, Victor, *Vechimea iotacizării verbelor româneşti*, CL, **11**, nr. 2, 1966, 271—274.
230. Ionescu, Liliana, *Observaţii asupra originii grupurilor consonantice iniţiale din limba română*, Omagiu Rosetti, 399—401.

231. KALLIOINEN, VILHO, *Contribution à l'étude de l'intonation roumaine* [cu 13 figuri în text], Omagiu Rosetti, 423, 435.
232. MAŃCZAK, WITOLD, *Terminaisons roumaines à développement phonétique irrégulier*, Omagiu Rosetti, 515—517.
233. MĂRDĂRESCU, MARIA, *Observations sur la structure acoustique des voyelles* [ǫ] *et* [ę] *des dialectes daco-roumains* [cu 3 figuri în afară de text], RRL, **11**, nr. 3, 1966, 259—263.
234. MĂRDĂRESCU, MARIA, *Observații asupra structurii acustice a vocalelor* [ǫ] *și* [ę] *din graiurile dacoromâne* [cu 3 figuri în afară de text], SCL, **17**, nr. 4, 1966, 419—422.
235. MĂRDĂRESCU, MARIA, *Frecvența silabelor deschise și închise în limba română* (*— Pe baza textelor dialectale —*), Omagiu Rosetti, 547—549.
236. ROCERIC-ALEXANDRESCU, ALEXANDRA, *Observații statistice asupra grupurilor consonantice (cu trei, patru și cinci elemente)*, SCL, **17**, nr. 2, 1966, 167—173.
237. ROCERIC-ALEXANDRESCU, ALEXANDRA, *Statistical Structural Relations (Some Remarks on the Word final in Rumanian)*, Cahiers, **3**, 1966, 137—142.
238. ROCERIC-ALEXANDRESCU, ALEXANDRA, *Lungimea cuvintelor în limba română. Observații statistice*, Omagiu Rosetti, 771—774.
239. ROSETTI, acad. Al., *Asupra problemei semivocalelor*, SCL, **17**, nr. 2, 1966, 143—145.
240. ROSETTI, A., *Sur la diphtongaison de l'e accentué en roumain*, RRL, **11**, nr. 4, 1966, 323—324.
241. RUSU, GR., *Probleme de fonetică și fonologie dialectală. În legătură cu palatalizarea dentalelor în graiurile dacoromâne*, CL, **11**, nr. 2, 1966, 345—353.
242. RUSU, VALERIU, *La consonne* **s** *en roumain* [cu 6 hărți în text], RRL, **11**, nr. 2, 1966, 163—181.
243. SARAMANDU, N., *Sur le rendement fonctionnel des types de structures phonématiques en roumain*, Cahiers, **3**, 1966, 147—159.
244. STAN, AURELIA și STAN, IOAN I., *Considerații statistice asupra inițialei cuvintelor în limba română*, Omagiu Rosetti, 859—862.
245. ȘUTEU, VALERIU, *Despre natura acustică a lui* [o] *din diftongul românesc* **oa** [cu 3 figuri în text], Omagiu Rosetti, 887—890.
246. TEAHA, TEOFIL, *Sur* **ł** *(vélaire) dans les parlers roumains* [cu o hartă în text], RRL, **11**, nr. 2, 1966, 155—162.
247. TEAHA, TEOFIL, *Despre* **ł** *(velar) în graiurile românești* [cu o hartă în text], SCL, **17**, nr. 3, 1966, 285—292.
248. VASILIU, EM., *Fonemele* [**ğ**, **z**] *în limba română*, Omagiu Rosetti, 977—978.

★

Vezi și nr. 1, 7, 8, 12, 13, 15, 18, 20, 22, 26, 27, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 43, 47, 48, 86, 95, 105, 112, 175, 181, 184, 187, 188, 198, 199, 200, 252, 254, 259, 263, 268, 507, 606, 907, 951, 1035.

Recenzii

249. BORDEIANU, MIHAIL, Octave Nandriș: *Phonétique historique du roumain*, Cr., **1**, nr. 19, 1966, 10.
250. CARAGIU-MARIOȚEANU, MATILDA, Emanuel Vasiliu, *Fonologia limbii române*, București, Editura științifică, 1965; 150 p. + 1 anexă, LR, **15**, nr. 3, 1966, 314—317.
251. PURDELEA, MARIA LUIZA, *„Fonologia limbii române"* de Emanuel Vasiliu, Drapelul roșu, **23**, nr. 6561, 1966, 2.

★

Vezi și nr. 76, 77.

4. DIALECTOLOGIE

252. Borcilă, Mircea, *Un fenomen fonetic românesc dialectal*: **ş > s** *şi* **j > z**. *II. Locul şi reflexele fenomenului în microsistemul graiului*, CL, **11**, nr. 1, 1966, 71—76.

253. Brîncuş, Gr., *Les éléments lexicaux autochtones dans le dialecte aroumain*, RRL, **11**, nr. 6, 1966, 549—565.

254. Caragiu-Marioţeanu, Matilda, *Din fonologia istorică a aromânei (Silabele deschise)*, Omagiu Rosetti, 111—114.

255. Cazacu, B., *Le nouvel Atlas linguistique roumain. I. L'Olténie (Principes de l'élaboration; interprétation de quelques cartes)* [cu 4 hărţi], RRL, **11**, nr. 1, 1966, 3—14.

256. Cazacu, B., *Noul atlas lingvistic român. I. Oltenia* [cu 4 hărţi în text], SCL, **17**, nr. 2, 1966, 131—141.

257. Cazacu, B., *Studii de dialectologie română*, Bucureşti, 1966, Editura ştiinţifică, 192 p. Vezi şi recenziile de la nr. 275, 277, 278.

258. Deanović, Mirko, *Dal lessico istrioto*, Omagiu Rosetti, 157—161.

259. Ghiţu, Galina, *Particularităţi arhaice bănăţene* [fonetice, morfologice şi lexicale], Omagiu Rosetti, 295—297.

260. Giese, W., *Urrumänische anlautendes* **r-** *im Aromunischen*, Omagiu Rosetti, 299—301.

261. Giosu, Ştefan, *Atlasele lingvistice regionale*, Cr., **1**, nr. 21, 1966, 10.

262. Ionică, Ion, *Elemente recente în lexicul graiului de pe Valea Bistriţei (Bicaz)*, LR, **15**, nr. 3, 1966, 267—281.

263. Neiescu, Petru, *Problèmes de phonologie dialectale. Forme et substance dans la phonétique du dialecte istro-roumain*, Cahiers, **3**, 1966, 123—127.

264. Neiescu, Petre, *O inovaţie într-un grai aromânesc din Albania*, Omagiu Rosetti, 619—621.

265. Orza, Rodica, *Forme de viitor în* **Atlasul lingvistic român** [cu o hartă], CL, **11**, nr. 2, 1966, 221—228.

266. Petrovici, E., *Există oare elemente romanice dalmate în lexicul istroromân?*, Omagiu Rosetti, 689—692.

267. Pintea, Gabriela Maria, *Dialectologii şi punctul de vedere demografic*, Ramuri, **3**, nr. 6, 1966, 16.

268. Rusu, Gr., *O inovaţie fonetică în subdialectul maramureşean*: *Durificarea africatelor* **ĉ, ĝ**, Omagiu Rosetti, 793—796.

269. Săteanu, C., *Probleme de sintaxă şi morfologie dialectală. Construcţiile*: **mi-l trebuie, mi-l place, mi-l pare** [cu rez. în rusă şi franceză], StUBB, **9**, fasc. 2, 1966, 77—88.

270. Şerban, V., *Fapte de limbă bănăţene în culegerile de folclor ale lui George Cătană*, AUT, **3**, 1965, 273—286.

271. Teaha, Teofil, *Aspecte ale graiului românesc din sudul Dunării*, Omagiu Rosetti, 895—898.

272. Todoran, R., *Despre* **şi** *„să" în graiurile dacoromâne* [cu o hartă], CL, **11**, nr. 2, 1966, 193—207.

273. * * * Academia Republicii Socialiste România — Filiala Cluj, Institutul de lingvistică şi istorie literară, *Atlasul lingvistic român*. Partea II (ALR II). Serie nouă. Vol. V. A. Fire, caracter, sentimente. B. Petreceri, distracţii, C. Muzică. D. Jocuri de copii. F. Salutul. F. Varia. G. Nume de persoană. H. Superstiţii. Întocmit de Institutul de lingvistică şi istorie literară al Filialei din Cluj a Academiei Republicii Socialiste România sub direcţia acad. E. Petrovici. Redactor principal: prof. univ. Ioan Pătruţ. Redactori: Pia Gradea, Rodica Orza, Grigore Rusu, Lidia Sîrlea. Colaboratori parţiali: Ion Mării, Aurelia Stan. Tehnoredactor cartograf:

Ștefan Poenaru. Desenator principal: Maria Gombos. Material cules de acad. Emil Petrovici în anii 1929—1938. Materialul din punctul 02 a fost adunat de Ștefan Pașca, iar cel din punctele 010 și 012 de Theodor Capidan. București, 1966, Editura Academiei Republicii Socialiste România, hărțile 1237—1570. Vezi și recenzia de la nr. 276; pentru vol. al IV-lea, vezi nr. 279, 280.

★

Vezi și nr. 5, 10, 23, 41, 50, 175, 198, 199, 226, 233, 234, 241, 246, 247, 361, 376, 394, 395, 406, 507.

Recenzii

274. Brătan, Ilie, Teofil Teaha, *Despre* **Atlasul lingvistic al Olteniei**, în „Limba română", nr. 3 (1965), p. 351—359, MO, **17**, nr. 9—10, 1966, 864—865.
275. Iancu, Victor, Boris Cazacu, *Studii de dialectologie română* [București, 1966, Editura științifică], Pentru socialism, **16**, nr. 3965, 1966, 2.
276. Mării, Ion, *Un nou volum din* **Atlasul lingvistic român** [vol. al V-lea], T, **10**, nr. 30, 1966, 6.
277. Mării, I., Boris Cazacu: *Studii de dialectologie română* [București, 1966, Editura științifică], St., **17**, nr. 12, 1966, 88—90.
278. Popescu, Radu Sp., Boris Cazacu, *Studii de dialectologie română* [București, 1966, Editura științifică], F, **2**, nr. 10, 1966, 2.
279. Rusu, Valeriu, *Atlasul lingvistic român*, nouvelle série, IVe volume, Editions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, RRL, **11**, nr. 3, 1966, 285—287.
280. Rusu, Valeriu, versiunea românească a recenziei de la nr. 279, SCL, **17**, nr. 2, 1966, 243—245.

★

Vezi și nr. 803, 804.

5. GRAMATICĂ

281. Dogaru, Gh., *Analiza gramaticală*, Ramuri, **3**, nr. 7, 1966, 8—9, nr. 8, 1966, 8—9.
282. Drașoveanu, D. D., Dumitrașcu, P., Zdrenghea, M., *Analize gramaticale și stilistice* (ed. a II-a), București, 1966, Editura științifică, 232 p. + erata.
Vezi și recenziile de la nr. 286, 287, 289, 290, 291.
283. Muster, Dumitru, *Pentru o disciplină de învățământ independentă: gramatica*, LL, **12**, 1966, 449—454.
284. Poalelungi, Gh., *Gramatica limbii române la...concurs!* [considerații asupra examenelor de admitere], VSt., **11**, nr. 26—27, 1966, 11.
285. Stati, Sorin, *Note asupra sensurilor gramaticale*, Omagiu Rosetti, 867—870.

★

Vezi și nr. 80, 81, 120, 995, 997, 1001, 1010, 1011, 1018, 1021, 1024, 1026, 1027, 1032. 1034.

Recenzii

286. Bălașa, Titus, *Două limite ale unei lucrări lingvistice meritorii* [D. D. Drașoveanu, P. Dumitrașcu, M. Zdrenghea, *Analize gramaticale și stilistice*, ed. a II-a, București, 1966, Editura științifică], Ramuri, **3**, nr. 10, 1966, 17.

287. Iancu, Victor, D. D. Drașoveanu, P. Dumitrașcu, M. Zdrenghea, *Analize gramaticale și stilistice* [ed. a II-a, București, 1966], Pentru socialism, **16**, nr. 3898, 1966, 2.
288. Isac, V., *Gramatica română* [ed. a II-a, București, 1965], Argeș, **1**, nr. 7, 1966, 4.
289. Pană, Gabriela, D. D. Drașoveanu, P. Dumitrașcu, M. Zdrenghea, *Analize gramaticale și stilistice*, ed. a II-a, București, Editura științifică, 1966, 229 p., LR, **16**, nr. 2, 1967, 200—205.
290. Potiș, V. și Vulișici, M., *Analize gramaticale și stilistice* [ed. a II-a, de D. D. Drașoveanu, P. Dumitrașcu, M. Zdrenghea, București, 1966], F, **3**, nr, 2, 1967, 23.
291. Radu, Titi, *Analize gramaticale și stilistice* [ed. a II-a, de D. D. Drașoveanu, P. Dumitrașcu, M. Zdrenghea, București, 1966], Secera și ciocanul, **16**, nr. 3831, 1966, 2.
292. Stati, Sorin, Academia Republicii Socialiste România, *Gramatica limbii române*, ed. a II-a, vol. I—II, București, 1963, SCL, **17**, nr. 6, 1966, 693—700.

a) Morfologie

293. Berea, Elena, *Observații asupra diatezei pasive în limba română*, SCL, **17**, nr. 5, 1966, 567—578.
294. Bidu, Angela, *Observații asupra sistemului pronumelor relative*, Omagiu Rosetti, 65—68.
295. Chiricuță-Marinovici, Rita, *Cu privire la o nouă grupare a verbelor pe baza anumitor caractere ale conținutului lor semantic*, CL, **11**, nr. 1, 1966, 43—46.
296. Chiricuță-Marinovici, Rita, *Probleme de grupare semantică a verbelor*, CL, **11**, nr. 2, 1966, 229—235.
297. Ciobanu, Fulvia, *Cîteva observații despre articularea substantivelor proprii cu articol nehotărît în limba română actuală*, Omagiu Rosetti, 119—122.
298. Ciobanu, Fulvia, *Substantive proprii devenite comune*, LL, **12**, 1966, 283—293.
299. Copceag, Dumitru, *Contribuție la definirea articolului în limba română*, SCL, **17**, nr. 2, 1966, 185—194.
300. Coteanu, I., *Din nou despre existența genului neutru în românește* [pe marginea articolului lui Vladimir Hořejši *À propos des noms ambigènes (neutres) roumains* din „Philologica Pragensia", **7**, nr. 4, 1964, 401—407], LR, **15**, nr. 3, 1966, 309—312.
301. Dan, Ilie, *Unele aspecte ale articolului românesc (Privire istorică)* [cu 13 ref.; cu rez. în rusă și franceză], AnȘtUI, **12**, fasc. 2, 1966, 143—164.
302. Diaconescu, Paula, *Declinarea cu „articol definit" proclitic în limba română. Genitiv-dativul substantivelor comune nume de persoană*, SCL, **17**, nr. 5, 1966, 555—566.
303. Diaconescu, Paula, *Declinarea cu articol proclitic a substantivelor proprii, nume de persoană, în limba română*, Omagiu Rosetti, 171—175.
304. Dimitriu, C., *Observații în legătură cu radicalul verbelor în limba română contemporană* [cu rez. în rusă și franceză], AnȘtUI, **12**, fasc. 2, 1966, 165—182.
305. Dragomirescu, Gh, N., *Sintaxa articolului posesiv (genitival)*, Argeș, **2**, nr. 2, 1967, 17.
306. Edelstein, Frieda, *Perifraze verbale formate din* **a fi** *și gerunziul verbului de conjugat în limba română*, CL, **11**, nr. 2, 1966, 253—261.
307. Falk, Dagmar, *O problemă de morfologie română* [alternanța *a/ă* la substantivele feminine de tipul *scară-scări*], Omagiu Rosetti, 227—232.
308. Gheție, Ion și Teodorescu, Mirela, *À propos de la désinence* **-u** *de la 3e personne du pluriel de l'imparfait de l'indicatif* [cu 4 hărți în text], RRL, **11**, nr. 2, 1966, 183—191.
309. Gheție, Ion și Teodorescu, Mirela, *Asupra desinenței* **-u** *a pers. 3 pl. a indicativului imperfect. Noi contribuții* [cu 4 hărți], SCL, **17**, nr. 2, 1966, 175—183.

310. Goga, Ecaterina, *Situația genului neutru în limba română actuală*, Omagiu Rosetti, 307—310.
311. Graur, A., *De nouveau sur l'article postposé en roumain*, RRL, **12**, nr. 1, 1967, 3—18.
312. Guțu-Romalo, Valeria, *Verbes irréguliers*, RRL, **11**, nr. 3, 1966, 239—248.
313. Guțu-Romalo, Valeria, *Substantive neregulate*, LR, **16**, nr. 1, 1967, 15—21.
314. Guțu-Romalo, Valeria, *Descriere structurală a flexiunii verbale românești*. Autoreferat la teza prezentată în vederea obținerii titlului de doctor în filologie, Universitatea București, Facultatea de limbă și literatură română, București, 1966, 22 p. [litografiat].
315. Iancu, Victor, *Unele aspecte ale flexiunii nominale în dacoromâna comună*, SCL, **17**, nr. 6, 1966, 653—659.
316. Ionică, Ion, *Noi atestări ale imperativului negativ arhaic* [cu o hartă], Omagiu Rosetti, 403—407.
317. Ivănescu, G., *Nume și verb*, Omagiu Rosetti, 423—426.
318. Maneca, Constant, *Considerațiuni cu privire la formele lungi de acuzativ singular ale pronumelui personal în limba română*, Omagiu Rosetti, 519—522.
319. Manoliu, Maria, *Le pronom indéfini dans le daco-roumain contemporain standard. Essai de classification sémantique*, RRL, **11**, nr. 5, 1966, 441—468.
320. Manoliu, Maria, *Pronumele nedefinit în dacoromâna contemporană standard. Încercare de clasificare semantică*, SCL, **17**, nr. 3, 1966, 293—313.
321. Mourin, Louis, *La disparition des formes différenciées du subjonctif présent roumain*. Omagiu Rosetti, 593—598.
322. Pană, Gabriela, *Tranzitivitate și diateză*, SCL, **18**, nr. 1, 1967, 15—23.
323. Pîrlog, Maria și Gheorghiu, Domnica, *Observații asupra cazului vocativ* [cu rez. în rusă și franceză], AUT, **3**, 1965, 257—266.
324. Poalelungi, Gh., *Irealul*, LL, **12**, 1966, 245—262.
325. Repina, T. A., *О грамматических средствах выражения предположительности в современном румынском языке*, Omagiu Rosetti, 751—755.
326. Zdrenghea, M., *Articol sau pronume?* [*al, a, ai, ale* sînt pronume], Omagiu Rosetti, 1029—1032.
327. Szabó, Zoltán, *Observații asupra flexiunii și aglutinării nominale (O încercare tipologică)*, SCL, **17**, nr. 6, 1966, 635—651.

★

Vezi și nr. 168, 170, 173, 179, 180, 182, 185, 547, 562, 565, 611.

Recenzii

328. Berea, El., L. I. Luht, *Залог в современном румынском языке* (*Пассив*), Moscova, 1962, 80 p., SCL, **18**, nr. 1, 1967, 110—113.

★

Vezi și nr. 812, 852.

b) Sintaxă

329. Anghel, Ioana, Comșulea, Elena, Kis, Emese, Stan, Ioan I., *Topica propozițiilor principale în fraza beletristică română contemporană (Aspecte statistice și informaționale)*, SCL, **17**, nr. 6, 1966, 661—681.
330. Ciobanu, Fulvia, *Există propoziții „incidente legate"?*, LR, **15**, nr. 6, 1966, 569—577.

331. Florea, Viorica, *Cu privire la apoziție*, LR, **16**, nr. 2, 1967, 179—184.
332. Hazy, Ștefan, [La rubrica: Probleme și aspecte ale analizei sintactice] *Cu privire la soluțiile publicate în nr. 1/1965 al revistei „Limba română"* [la textele propuse pentru analiză în nr. 5 și 6 din 1963 ale aceleiași reviste], LR, **15**, nr. 2, 1966, 141—144.
333. Hodiș, V., *Echivalența semantico-sintactică a termenilor raportului apozitiv*, CL, **11**, nr. 1, 1966, 47—61.
334. Iordan, Iorgu, *Tendințe sintactice în limba română actuală*, SCL, **17**, nr. 6, 1966, 609—622.
335. Moldoveanu, Gh., *Despre soluțiile propuse în „Limba română", XIV, 1965, nr. 5, de Viorica Dănăilă*, LR, **16**, nr. 2, 1967, 185—189.
336. Poalelungi, Gh., *Atributul de relație*, Omagiu Rosetti, 701—704.
337. Popescu, Ștefania, *Contribuții la cunoașterea propoziției subiective*, LL, **11**, 1966, 351—374.
338. Săteanu, Cornel, *Coordonarea explicativă*, LL, **11**, 1966, 375—385.
339. Săteanu, C., *Predicatul compus*, CL, **11**, nr. 2, 1966, 243—252.
340. Stati, Sorin, *Omonimia sintactică*, LL, **11**, 1966, 387—395.
341. Stati, Sorin, *Homonymie, synonimie et équivalence en syntaxe*, RRL, **11**, nr. 2, 1966, 133—146.
342. Tănase, Eugen, *Un caz de discordanță între analiza logică și cea gramaticală* [acord nelogic al unor determinanți pronominali cu substantivul pe care-l însoțesc; cu rez. în rusă și germană], AUT, **3**, 1965, 247—255.
343. Teodorescu, Ecat., *În legătură cu propozițiile verbale și nominale*, Omagiu Rosetti, 899—902.

★

Vezi și nr. 44, 45, 82, 84, 87, 88, 98, 99, 172, 190, 195, 201, 202, 269, 305, 586, 588, 635, 637, 740, 878.

6. LEXICOLOGIE

a) Semasiologie, onomasiologie, statistică lexicală și formarea cuvintelor

344. Ahrițculesei, Dem., *Note lexicale* [*másă, măhál*; răspuns la articolul din LR, **15**, nr. 2, 1966, 135], LR, **15**, nr. 4, 1966, 349.
345. Apostol, Pavel, *Pe marginea unui text inedit de Lucian Blaga. Cîteva reflecții asupra limbajului filozofic românesc*, VR, **20**, nr. 2, 1967, 182—186.
346. Arvinte, Vasile, *O rămășiță din „teoria umorilor": expr.* **a ști moarea cuiva**, LR, **15**, nr. 3, 1966, 223—228.
347. Asan, Finuța, *Notă lexicologică.* **Plasă** *„dinte, măsea"?*, LR, **16**, nr. 1, 1967, 23—24.
348. Avram, Mioara, *Variante fonetice regionale în expresii literare*, Omagiu Rosetti, 29—31.
349. Bidu, Angela, *Observații asupra structurii vocabularului*, LR, **16**, nr. 1, 1967, 5—13.
350. Braniște, Ene, **Rit, ritual, ritualism**. *Contribuție filologică la lămurirea unor termeni din vocabularul liturgic*, ST, **18**, nr. 5—6, 1966, 255—260.
351. Breban, V., *În legătură cu formarea lexicului limbii române literare*, Omagiu Rosetti, 93—95.
352. Brîncuș, Gr., *Nume date animalelor domestice*, LR, **16**, nr. 2, 1967, 169—175.
353. Ciahno, Leonida, *Tot în legătură cu „moarea" cuiva*, LR, **15**, nr. 6, 1966, 593—594.
354. Dinuț, Vasile I., **Brazi și braduri**, LR, **16**, nr. 2, 1967, 177—178.
355. Dumistrăcel, Stelian, *Observații pe marginea unor contribuții lexicologice* [din LR, nr. 1, 2, 1964, nr. 1, 1965, nr. 1, 2, 1966], LR, **15**, nr. 6, 1966, 585—592.

356. Goldiș, Ana, *Cu privire la dezvoltarea ariei semantice a unor neologisme de origine franceză*, LL, **11**, 1966, 415—426.

357. Golopenția-Eretescu, Sanda, *Radicali adjectivali în limba română actuală*, Omagiu Rosetti, 311—313.

358. Graur, Al., *Pentru o terminologie simplă și clară* [în lingvistică: derivate în *-ism, ironie, hipocoristic, afereză, sincopă, apocopă, proteză, epenteză, metateză, asimilare, disimilare, redondant, dicotomie*], LR, **15**, nr. 3, 1966, 219—222.

359. Graur, acad. AL., *Prefixe cu rol de indicator*, LL, **11**, 1966, 335—338.

360. Hristea, Th., *Moțiunea regresivă în limba română*, Omagiu Rosetti, 385—388.

361. Ionică, Ion, *Terminologia casei în limba română (pe baza ALR)* [cu 17 hărți], SCL, **17**, nr. 4, 1966, 435—494.

362. Iordan, Iorgu, *Cuvinte românești cu dublă derivare*, Omagiu Rosetti, 409—412.

363. Lăzărescu, Georgeta, *Terminologie de bază în documentare și informare* [Lista nr. 1], SCDB, **8**, nr. 1, 1966, 85—87; *Lista nr. 2*, nr. 3, 1966, 363—365.

364. Macrea, D., *Terminologia științifică și tehnică în limba română contemporană*, CL, **11**, nr. 1, 1966, 17—23.

365. Maneca, Constant, *La struttura etimologica della lingua romena letteraria contemporanea dal punto di vista della frequenza dei vocaboli*, RRL, **11**, nr. 3, 1966, 219—237.

366. Maneca, Constant, *Considerații asupra frecvenței cuvintelor în limba română literară contemporană*, SCL, **17**, nr. 6, 1966, 623—633.

367. Mihăilă, C., *Expresii utilizate în dreptul internațional*, Lumea, **4**, nr, 12, 1966, 31.

368. Moise, Ion, *Necesitatea unui dicționar lingvistic* [impusă de numărul mare de sinonime lingvistice], Argeș, **1**, nr. 7, 1966, 18.

369. Neiescu, Ileana, Stan, Aurelia, Stan, Ioan I., *Considerații matematice asupra bogăției vocabularului*, CL, **11**, nr. 2, 1966, 321—324.

370. Onu, Liviu, „**Bătu-te-ar norocul**!", Omagiu Rosetti, 651—655.

371. Pamfil, Viorica, *Contribuții la studiul statistic al lexicului românesc. Structura lexicală a „Paliei de la Orăștie" (1581—1582)* [cu numeroase tabele], St. lex., 1965, 157—232. Vezi și recenzia de la nr. 388.

372. Pătruț, I., *Contribuții la studiul derivării românești*, Omagiu Rosetti, 681—682.

373. Popescu-Marin, Magdalena, *Evoluția sufixului* **-e(a)ță, -e(a)țe** *în limba română*, Omagiu Rosetti, 719—722.

374. Scurtu, Vasile, *Termenii de înrudire în limba română* [cu 35 de hărți în text, bibliografie, indice de autori și de cuvinte, listă a hărților, abrevieri], București, 1966, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 403 p.
Vezi și recenziile de la nr. 379, 380, 381, 382, 383, 384, 386, 390, 391.

375. Ursu, Despina și Ursu, N. A., *Observații privitoare la adaptarea neologismelor în limba română* [pe marginea articolului *Despre adaptarea neologismelor în limba română literară (Unele considerații generale)* de Luiza și Mircea Seche din LR, **14**, nr. 6, 1965, 677—687], LR, **15**, nr. 3, 1966, 245—254.

376. Vulpe, Magdalena, *Répartition territoriale des noms de parenté en daco-roumain (d'après l'ALR)* [cu 10 hărți], RRL, **11**, nr. 1, 1966, 31—61.

377. * * *, *Mijloc de comunicare sau jargon științific*, VN, **22**, nr. 48, 1966, 7.

378. * * *, *Termeni diplomatici uzuali*, Lumea, **5**, nr. 11, 1967, 31.

★

Vezi și nr. 16, 17, 21, 28, 40, 44, 45, 58, 100, 174, 196, 197, 259, 262, 295, 296, 341, 397, 554, 578, 583, 589, 590, 592, 594, 601, 607, 612, 620, 622, 625, 746, 747, 752, 878, 922, 1032.

Recenzii

379. Bantaș, Ioana, *„Termenii de înrudire în limba română”* de Vasile Scurtu, Col., **2**, nr. 1, 1967, 13.
380. Chioreanu, Valer, Vasile Scurtu: *Termenii de înrudire în limba română*, Făclia, **21**, nr. 6130, 1966, 2.
381. Florea-Rariște, D., Vasile Scurtu: *Termenii de înrudire în limba română* (Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1966), St., **17**, nr. 8, 1966, 101—102.
382. Giosu, Ștefan, Vasile Scurtu, *Termenii de înrudire în limba română*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1966, 402, p., LR., **16**, nr. 1, 1967, 94—95.
383. G. T., Vasile Scurtu, *Termenii de înrudire în limba română*, Argeș, **1**, nr. 3, 1966, 2.
384. Istrate, G., Vasile Scurtu, *Termenii de înrudire în limba română*, Cr., **1**, nr. 21, 1966, 10.
385. Mera, N., Adam Schaff, *Introducere în semantică*, Astra, **1**, nr. 7, 1966, 2, 3.
386. M[ihăescu], H., Scurtu Vasile, *Termenii de înrudire în limba română* (Les mots désignant la parenté en roumain). Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, Bucarest, 1966, 402 p., RESEE, **4**, nr. 3—4, 1966, 642.
387. Nițu, G., *„Introducere în semantică”* de Adam Schaff, Rev. înv. sup., **8**, nr. 12, 1966, 82—84.
388. Teiszler, Pál, *Studii de lexicologie* [Cluj, 1965, 232 p.; cu un rez. în română], StUBB, **9**, fasc. 2, 1966, 149—151.
389. Traian, Gr., Adam Schaff, *Introducere în semantică*, Ramuri, **4**, nr. 1, 1967, 6, 7.
390. Zăgrean, I., Vasile Scurtu, *Termenii de înrudire în limba română*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1966, XI + 402 p., MMS, **42**, nr. 7—8, 1966, 611—613.
391. * * * *Un studiu de onomasiologie* [Vasile Scurtu, *Termenii de înrudire în limba română*, București, 1966], Ramuri, **3**, nr. 8, 1966, 8.

★

Vezi și nr. 63, 114, 115, 402, 638, 651.

b) **Etimologie**

392. Arvinte, Vasile, *Criterii de determinare a împrumuturilor săsești ale limbii române* [cu rez. în franceză], AF, **16**, 1965, 97—103.
393. Arvinte, Vasile, *Influența greacă asupra limbii române (pe baza ALR). Împrumuturi directe din greaca bizantină* [cu 6 hărți afară din text; rez. în rusă și franceză], AnȘtUI, **12**, nr. 1, 1966, 1—27.
394. Arvinte, Vasile, *Atlasul lingvistic și cercetările etimologice. În legătură cu originea cuvintelor* **bucșă**, **bucéă** [cu o hartă], Omagiu Rosetti, 19—24.
395. Binder, Ștefan, *Contribuții la studiul elementelor germane în lexicul graiurilor populare românești* [cu rez. în rusă și germană], AUT, **3**, 1965, 103—122.
396. Breban, V., *Note lexicale: bărbie, cocoară, țipa, țipoti, țipui, țipoi, țipuri*, CL, **11**, nr. 2, 1966, 333—336.
397. Bujeniță, M., *Din terminologia nautică românească. III. Termeni marinărești de origine franceză*, LR, **15**, nr. 3, 1966, 293—304.
Vezi și nr. 402.
398. Călin, Cornelia, [Note etimologice și lexicale] *Calpazan, (-ă), a sta la taclale*, LR, **15**, nr. 6, 1966, 582.
399. Cernea, M., **A nu ști** (sau *a nu pricepe*) (*nici o*) **boacă**, LR, **16**, nr. 2, 1967, 177.

400. Ciobanu, Fulvia, *Originea lui* **mite**, SCL, **17**, nr. 6, 1966, 683—692.
401. Georgiev, Vladimir, *L'origine des termes roumains* **măgură** *et* **pîrîu**, Omagiu Rosetti, 287—290.
402. Graur, Al., *Cu privire la limbajul marinăresc* [pe marginea articolului de la nr. 397], LR, **15**, nr. 4, 1966, 385—386.
403. Kiparsky, V., *Quleques remarques sur les verbes roumains d'origine slave*, Omagiu Rosetti, 443—444.
404. Lăzărescu, Paul, *Rom.* **drăgîne-său**, Omagiu Rosetti, 467—468.
405. Mării, I., *Note lexicale și etimologice* [*rost, romfeá, marvă, cart*], CL, **11**, nr. 1, 1966, 117—119.
406. Mării, I., *Studiind elementul sîrbesc în lexicul graiului din Toager. Note (II)*, CL, **11**, nr. 2, 1966, 337—344.
407. Mihăilă, G., *Note etimologice* (**A coborî, pogor, a pogorî, a covîrși**), Omagiu Rosetti, 573—576.
408. Moškov, Moško, *Un cuvînt românesc de origine cumană* [*întuneric*], SCL, **17**, nr. 2, 1966, 235—239.
409. Petrovici, Emile, *Le latin oriental possédait-il des éléments slaves?* [*Șchiau, jupîn, stăpîn, stînă, smîntînă, măgură, mătură*], RRL, **11**, nr. 4, 1966, 313—321.
410. Reguș, Corneliu, [Note etimologice și lexicale], *Țibúlcă, ragáci, fort, mazún, cloceáncă, șinc*, LR, **15**, nr. 6, 1966, 580—582.
411. Robciuc, I., *Note etimologice și lexicale. Beșteli, năzbîtie, năzbútie, trúșcă*, LR, **15**, nr. 6, 1966, 579—580.
412. Stan, Ionel, *În jurul etimologiei românescului* **cămară**, Omagiu Rosetti, 863—866.
413. Streinu, Vladimir, *Etimologii fanteziste* (I), L, **9**, nr. 25, 1966, 3; [II] nr. 26, 1966, 3; [III] nr. 27, 1966, 3.
414. T. B., *Mic dicționar etnografic* (1) [*abà, alesătură, altiță*], Tomis, **1**, nr. 4, 1966, 14; [II: *amnar, amulet, angobă*], nr. 5, 1966, 15.
415. Todoran, R., *Despre influența maghiară în lexicul graiurilor românești din Transilvania*, Omagiu Rosetti, 921—927.
416. Tomici, Mile, *Note etimologice* [*pălúga, pălugí, pătóg, pecár, perînci, pesắc, pogovări, propis, ribizle, slăgicíe, smiron, smolníță, șîntur, șit, șlog, șporlui, știl, știluri, stricuí, taniér, tîrpi, țădúlă, urvi, vecem, zăbuni*], LR, **15**, nr. 2, 1966, 137—139.
417. Ursu, Despina, *Încadrarea morfologică a substantivelor neologice în limba română din perioada 1760—1860* [cu rez. în franceză], AF, **16**, 1965, 113—121.
418. Ursu, N. A., *Problema etimologiei neologismelor limbii române* [cu rez. în franceză], AF, **16**, 1965, 105—111.
419. * * * *Dicționar psiho-pedagogic* [*pedagogie, educație, instrucție, învățămînt*], Col., **2**, nr. 2, 1967, 22.

★

Vezi și nr. 171, 186, 187, 189, 192, 193, 194, 196, 253, 344, 346, 347, 350, 353, 354, 355, 356, 365, 370, 375, 378, 429, 481, 483, 491, 492, 548, 569, 579, 633, 742, 779, 792.

Recenzii

420. Otescu, Simona, Ciobanu Fulvia, *L'origine du mot „lehamite"*, RESEE, **3**, nr. 1—2, 1965, 360.

★

Vezi și nr. 211, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 386, 390, 391.

c) Lexicografie

421. Andronescu, Șerban, *Dicționar de buzunar român-englez*, ed. a II-a, [București], 1966, Editura științifică, VIII + 244 p.
422. Andronescu, Ș., *Dicționar de buzunar englez-român*, [București], 1966, Editura științifică, 202 p.
423. Balaci, Anca, *Mic dicționar mitologic greco-roman*, [București], 1966, Editura științifică, 448 p.
Vezi și recenziile de la nr. 449, 468.
424. Bantaș, Andrei, Gheorghițoiu, Andreea, Levițchi, Leon, *Dicționar frazeologic român-englez*, București, 1966, Editura științifică, 399 p.
425. Bera, Alexandru, *Dicționar al termenilor din științele naturii* [proiect pentru un...], Argeș, **1**, nr. 3, 1966, 13.
426. Bolocan, Gh., *În legătură cu unele aspecte ale dicționarului de frecvență al limbii române*, LR, **15**, nr. 4, 1966, 341—344.
427. Bulgăr, Gh., *Dicționarul limbii române* [DLR], Argeș, **1**, nr. 7, 1966, 4, 5.
428. C[oteanu], I., *De la redacția* **Dicționarului limbii române**. *Cuvinte care nu se pot defini exact*, LR, **15**, nr. 2, 1966, 133—135.
429. Coteanu, I., *Pentru un dicționar de frecvență al limbii române*, LR, **15**, nr. 4, 1966, 339—340.
430. Coteanu, I., *Probleme și soluții lexicale în* **Dicționarul limbii române**, LR, **15**, nr. 5, 1966, 479—485.
431. D[ănăilă], I., *De la redacția* **Dicționarului limbii române**, *Cuvinte și sensuri care nu pot fi definite exact. Cuvinte cu accentul necunoscut*, LR, **15**, nr. 4, 1966, 351.
432. Diaconescu, Mihai, *Dicționarul I*[on], *L*[ucа] *C*[aragiale] [dicționar de frecvență elaborat de cercul de lingvistică al Universității din Craiova], Ramuri, **4**, nr. 1, 1967, 16.
433. Dimitrescu, Florica, *Pentru un* **Dicționar al limbii române din secolul al XVI-lea**, SCL, **17**, nr. 3, 1966, 351—353.
434. Farcaș, L. și Iliescu, E., *Asupra* **Dicționarului de frecvență al limbii române**, LR, **16**, nr. 1, 1967, 83.
435. Guțu, Gh., *Dicționar latin-român*, [București], 1966, Editura științifică, 366 p.
436. Macrea, D., *Perspectivele muncii enciclopedice* [interviu cu... luat de Sîrbu Const.], RLib., **24**, nr. 6658, 1966, 2.
437. Macrea, D., *S-a încheiat elaborarea* **Dicționarului enciclopedic român** [interviu cu ... luat de Sîrbu Const.], RLib., **24**, nr. 6897, 1966, 2.
438. Marcu, Florin, Maneca, Constant, *Dicționar de neologisme*, ed. a II-a revăzută și adăugită, București, 1966, Editura științifică [cu o bibliografie], 767 p.
Vezi și recenziile de la nr. 462, 463.
439. Munteanu, Romul, *Primul dicționar românesc de literatură universală* [în curs de apariție; interviu cu... luat de Sarambei N.], RLib., **24**, nr. 6888, 1966, 2.
440. Seche, Mircea, *Dicționarul de frecvență al limbii române ca dicționar semantic*, LR, 15, nr. 4, 1966, 345—348.
441. Trancă, Dumitru, *Enciclopediile: act de cultură națională*, C, nr. 2, 1967, 1, 8.
442. Vascenco, Victor, *Mic dicționar rus-român*, București, 1966, Editura științifică, 700 p.
443. Vascenco, Victor, *Mic dicționar român-rus*, București, 1966, Editura științifică, 820 p.
444. * * * Academia Republicii Socialiste România, Institutul de lingvistică din București, *Dicționar ceh-român*. Redactor responsabil: Sorin Stati. Redactori: Sanda Apostolescu, A. Deleanu, Jiři Felix, František Holub, Tr. Ionescu-Nișcov, Silvia Niță-Armaș, Jana Pleter [cu un compendiu de gramatică cehă], [București, 1966], Editura Academiei Republicii Socialiste România, XLIV + 560 p.

445. * * * Academia Republicii Socialiste România, *Dicționar enciclopedic român*, volumul al IV-lea, Q—Z, București, 1966, Editura politică, 960 p.
Vezi și recenziile de la nr. 451, 453, 455, 457, 464, 466 [pentru toate volumele].

446. * * * Academia Republicii Socialiste România, Institutul de lingvistică, *Dicționar german-român*. Coordonare și revizie Mihai Isbășescu și Maria Iliescu. Control științific Bruno Colbert. Comisia de revizie finală Gherghina Haneș, Heinrich Mantsch, Lia Pușcariu. Au lucrat la redactare și revizie Ursula Binder, Robert Fettinger, Gabriela Gerota-Varo, Sanda Ioanovici, Alexandrina Kheil, Kurt Kheil, Dumitru Marmeliuc. Au colaborat parțial Basilius Abager, Barbara Bach, Aurel Barbier, Eugen Filotti, Doina Frumuzache, Iacob Gavrilă, Ion Gertel, Cecilia Ghiorman, Constantin Iacobovici-Boldișor, Ruth Kisch, Grete Klaster-Unguranu, Joseph Kufleitner, Ion Pătrășcanu, Lotar Rădăceanu, Sevilla Baer-Răducanu, Gisele Richter, Dorothea Sasu-Zimmermann, Horia Stanca, Alice Sterescu, Victor Theiss, acad. Tudor Vianu, Ergha Zoltner-Weiner. *Gramatica limbii germane* de Bruno Colbert IX—Cl, [București], 1966, Editura Academiei Republicii Socialiste România, CII + 1172 p.

447. * * * *Dicționar tehnic german-român*, București, 1966, Editura tehnică, VIII + 1539 p.

448. * * * Academia Republicii Socialiste România, [Institutul de lingvistică din București], *Dicționarul limbii române* (*DLR*), Serie nouă, Tomul VI. Redactori responsabili: Iorgu Iordan, membru al Academiei Republicii Socialiste România, Alexandru Graur, membru al Academiei Republicii Socialiste România, Ion Coteanu, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România. Fascicula a 3-a: MASCAT²-MĂMĂIȚĂ: Redactori responsabili: Ion Coteanu, Mircea Seche, Lidia Sfîrlea. Redactori: Florica Ficșinescu, Valentina Hristea, Lucreția Mareș, Georgeta Marin, Florența Sădeanu, Elena Stîngaciu. Au fost consultați pentru etimologii: Alexandru Graur, Emil Petrovici, Grigore Brîncuș, Vladimir Drimba, Theodor Hristea, Maria Iliescu, Bela Kelemen, Gheorghe Mihăilă, Cicerone Poghirc, Nicolaie Ursu. Fascicula a 4-a: MĂMĂLATIȚĂ-MĂTĂRÎNGĂ: Redactori responsabili: Ion Coteanu, Mircea Seche, Lidia Sfîrlea. Redactori: Alexandra Burnei, Florica Ficșinescu, Florența Sădeanu, Mircea Seche, Elena Stîngaciu. Au fost consultați pentru etimologii: Alexandru Graur, Emil Petrovici, Grigore Brîncuș, Vladimir Drimba, Theodor Hristea, Maria Iliescu, Bela Kelemen, Gheorghe Mihăilă, Cicerone Poghirc, Nicolaie Ursu. Fascicula a 5-a: MĂTĂSAR-MERGĂTOR: Redactori responsabili: Ion Coteanu, Mircea Seche, Lidia Sfîrlea. Redactori: Alexandra Burnei, Ana Canarache, Lidia Sadoveanu-Cucu, Florența Sădeanu, Mircea Seche, Elena Stîngaciu, Zizi Ștefănescu-Goangă. La revizie au participat: Florica Ficșinescu, Florența Sădeanu, Luiza Seche. Au fost consultați pentru etimologii: Alexandru Graur, Emil Petrovici, Grigore Brîncuș, Vladimir Drimba, Theodor Hristea, Maria Iliescu, Bela Kelemen, Gheorghe Mihăilă, Cicerone Poghirc, Nicolaie Ursu. Fascicula a 6-a: MERGĂTORIU-MICROBIOLOGIE: Redactori responsabili: Ion Coteanu, Mircea Seche, Lidia Sfîrlea. Redactori: Ana Canarache, Ion Dănăilă, Georgeta Mitran, Mircea Seche. La revizie au participat: Florica Ficșinescu, Finuța Hasan, Luiza Seche. Au fost consultați pentru etimologii: Alexandru Graur, Emil Petrovici, Grigore Brîncuș, Vladimir Drimba, Theodor Hristea, Maria Iliescu, Bela Kelemen, Gheorghe Mihăilă, Cicerone Poghirc, Nicolaie Ursu. Fascicula a 7-a: MICROBIOLOGIST-MINIATURISTICĂ: Redactori responsabili: Ion Coteanu, Mircea Seche, Lidia Sfîrlea. Redactori: Ana Canarache, Eugenia Contraș, Ion Dănăilă, Florica Ficșinescu,

Finuța Hasan, Georgeta Mitran, Tatiana Țugulea. La revizie au participat : Finuța Hasan, Florența Sădeanu, Luiza Seche. Au fost consultați pentru etimologii : Alexandru Graur, Emil Petrovici, Grigore Brîncuș, Vladimir Drimba, Theodor Hristea, Maria Iliescu, Bela Kelemen, Gheorghe Mihăilă, Cicerone Poghirc, Nicolaie Ursu. București, Editura Academiei Republicii Socialiste România. Fasc. a 3-a : 1966, 80 p. (161—240). Fasc. a 4-a : 1966, 80 p (241—320), Fasc. a 5-a : 1966, 80 p. (321—400). Fasc. a 6-a : 1966, 80 p. (401—480). Fasc. a 7-a : 1967, 80 p. (481—560).
Vezi și recenziile de la nr. 458 (fasc. 3—5), 467 (fasc. 1—2).

★

Vezi și nr. 127, 136, 145, 146, 529.

Recenzii

449. Biberi, Ion, Anca Balaci, *Mic dicționar mitologic greco-roman*, L, **10**, nr. 7, 1967, 2.
450. Bologan, Gh., Alphonse Juilland, P. M. H. Edwards, Ileana Juilland, *Frequency Dictionary of Roumanian Words*, Londra-Haga-Paris, 1965, 513 p., LR, **15**, nr. 2, 1966, 200—209.
451. Ciulea, O., Puiu, Al., *Dicționarul enciclopedic român* (*vol. II și III*), PE, **19**, nr. 2, 1966, 148—154.
452. Constantinescu, Ilinca, Andrei Bantaș, *Mic dicționar român-englez*, București, Editura științifică, 1965, 534 p., LR, **15**, nr. 4, 1966, 395—396.
453. Cruceană, Ion, *Dicționarul enciclopedic român*, Argeș, **1**, nr. 6, 1966, 18.
454. Dan, Ilie, *Dicționarul enciclopedic român* (*vol. III*), Zori noi, **20**, nr. 5666, 1966, 2.
455. Duțulescu, Fanu Al., [La rubrica : Addenda la *Dicționarul enciclopedic român*], Ramuri, **4**, nr. 3, 1967, 8, 9.
456. Iliescu, Maria, Maria Schönfelder, *Deutsch-Rumänisches Wörterbuch*, VEB Verlag Enzyklopädie Leipzig, 1962, SCL, **17**, nr. 3, 1966, 359—360.
457. Marcu, Florin, *Dicționarul enciclopedic român* [vol. al IV-lea], Astra, **2**, nr. 3, 1967, 12.
458. M[ihăescu], H., *Dicționarul limbii române* (*DLR*), Serie nouă. Tomul VI, fasc. 3—5, *mascal-mergător* (Academia Republicii Socialiste România), București, 1966, 161—400 p., RESEE, **4**, nr. 3—4, 1966, 641—642.
459. Moise, Ion, *Ghid de conversație rus-român*, întocmit de Dumitru Copceag, ed. a II-a, București, Editura științifică, 1964, 175 p., LR, **16**, nr. 2, 1967, 205—207.
450. Nicolescu, Aurel, Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, *Vocabular de bibliologie*, București, 1965, XVII + 179 p. [sub conducerea lui N. Georgescu-Tistu], LR, **15**, nr. 3, 1966, 318—320.
461. N. S., *Definiții* [în *Dicționarul filozofic*], Amfiteatru, **1**, nr. 2, 1966, 2.
462. O. T., *Coincidențe* [definiții asemănătoare în *Dicționarul limbii române moderne* și *Dicționarul de neologisme* de F. Marcu și C. Maneca], Argeș, **2**, nr. 3, 1967, 18.
463. Pîrvu, Șt., Florin Marcu și Constant Maneca, *Dicționar de neologisme* [ed. a II-a, București, 1966], Astra, **2**, nr. 1, 1967, 3.
464. Popovici, Laurențiu, *Dicționar enciclopedic român*, vol. III, literele K-P, MMS, **42**, nr. 5—6, 1966, 387—388.
465. Roceric-Alexandrescu, Alexandra, Alphonse Juilland, P. M. H. Edwards, Ileana Juilland, *Frequency Dictionary of Rumanian Words*, Mouton & Co., London, The Hague, Paris, 1965, RRL, **11**, nr. 2, 1966, 205—210.
466. Sacerdoțeanu, Al., *Istoria medievală în* **Dicționarul enciclopedic român**, Ramuri, **4**, nr. 3, 1967, 6, 7, 23.

467. Szász, Lőrinc, *Dicţionarul limbii române*, serie nouă. Tomul VI, Fascicula 1 és 2, NyIK, **10**, nr. 1, 1966, 184—186.
468. Teo, I., *Dicţionar mitologic* [*greco-roman* de Anca Balaci], Argeş, **2**, nr. 3, 1967, 18.
469. Trofin, Aurel, *Dicţionarul englez-român*, Editura ştiinţifică, T, **10**, nr. 29, 1966, 6.
470. Vrabie, Henriette, Marcel Saraş, *Mic dicţionar român-francez*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1964, LR, **15**, nr. 3, 1966, 320—323.
471. * * * *Addenda* la *D*[icţionarul] *E*[nciclopedic] *R*[omân], Ramuri, **4**, nr. 3, 1967, 6.

★

Vezi şi nr. 154, 157, 158, 160, 164, 165, 802, 809, 816, 822, 839.

7. ONOMASTICĂ

a) Antroponimie

472. Roşianu, Ioan, *Observaţii asupra sistemului popular de denominaţie personală în Transilvania*, CL, **12**, nr. 2, 1966, 345—372.
473. Tamas, V., *Originea şi însemnătatea prenumelui*, Secera şi ciocanul, **16**, nr. 3833, 1966, 2.

★

Vezi şi nr. 170, 303, 661, 877.

Recenzii

474. Craşoveanu, D., Acad. Al. Graur, *Nume de persoane*, Bucureşti, Ed. ştiinţifică, 1965, 185 p., AUT, **3**, 1965, 298—301.
475. Giosu, Ştefan, Acad. Al. Graur, *Nume de persoane*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1966, 185 pagini, AnŞtUI, **12**, fasc. 2, 1966, 245—248.
476. Graur, Al., N. A. Constantinescu, *Dicţionar onomastic românesc*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1963, LXXVII + 469 p., SCL, **17**, nr. 3, 1966, 355—359.
477. Guţu-Romalo, Valeria, Acad. Al. Graur, *Nume de persoane*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1965, 185 p., LR, **15**, nr. 6, 1966, 597—601.
478. Iordan, Iorgu, Acad. Al. Graur, *Nume de persoane*, Bucureşti, 1965, 185 p. 8°, SCL, 18, nr. 1, 1967, 91—95.
479. T. M., Acad. Al. Graur, *Nume de persoane*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1965, 185 p., MMS, **41**, nr. 9—10, 1965, 570—573.

b) Toponimie

480. Bolocan, Gh., *Maglavit* [pe marginea articolului de la nr. 490], LR, **15**, nr. 3, 1966, 291.
481. Dobre, D., *Toponimii şi hidronimii în regiunea Bacău*, Ateneu, **3**, nr. 5, 1966, 16.
482. Giuglea, G., Mocanu, M., Proca, O., Ţepelea, G., *Argeşul în lumina toponimiei* [I], Argeş, **1**, nr. 6, 1966, 13; [II], **2**, nr. 1, 1967, 8.
483. Giurescu, Constantin C., *Înţelesul topicului „Parîng". Date despre agricultura românească din Carpaţi în evul mediu*, Omagiu Rosetti, 303—306.
484. Homorodean, M., *Din trecutul Munţilor Apuseni. Istoricul comunei Săcătura (Vadul Moţilor) oglindit în toponimie* [cu rez. în rusă şi franceză], StUBB, **12**, fasc. 1, 1967, 105—110.
485. Ivănescu, G., *Un hidronimic românesc de origine dacică* : **Năruja**, AUT, **3**, 1965, 267—271.

486. Obreja, Al., *Toponimie şi geografie*, Cr., **2**, nr. 12, 1967, 10.
487. Petrişor, Marin, *Note asupra unor toponimice şi antroponimice din comuna Fălcoi*, LR, **15**, nr. 3, 1966, 283—286.
488. Petrovici, E., *Toponymie et histoire*, RRH, **4**, nr. 1, 1965, 3—13.
489. Petrovici, E., *Nume româneşti de trecători peste culmi* [cu o hartă], CL, **11**, nr. 1, 1966, 5—15.
490. Rusu, Valeriu, *Note de toponimie oltenească* [cu 2 hărţi în text], LR, **15**, nr. 3, 1966, 287—291.
Vezi şi nr. 480.
491. Turcu, Constantin, *Originea numelui* **Galata**, Cr., **1**, nr. 33, 1966, 10.
492. * * * [La rubrica: *Toponimie*] *Ce ne dezvăluie denumirile geografice*, VN, **22**, nr. 39, 1966, 6.

★

Vezi şi nr. 656.

Recenzii

493. Paul, Zam., Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, Bucureşti, 1963, 578 p., MMS, **42**, nr. 1—2, 1966, 119.

8. FILOLOGIE

494. Bacîru, Livia, *Valoarea documentară a filigranelor, cu privire specială asupra cărţilor româneşti tipărite în secolul al XVI-lea*, SCDB, **16**, nr. 3, 1965, 273—298.
Vezi recenzia de la nr. 536.
495. Binder, Pavel, *Indicii despre tipărirea calendarelor româneşti la Braşov, în veacul al XVI-lea*, RB, **19**, nr. 6, 1966, 349—350.
496. Binder, Pavel şi Huttmann, Arnold, *Cu privire la datarea şi geneza* **Cazaniei** I, *tipărită de diaconul Coresi*, LR, **16**, nr. 2, 1967, 109—117.
497. Bogdae, T., *Două scrisori ale lui Şaguna către Vuk Karagici*, MA, **10**, nr. 9—10, 1965, 678—682.
498. Bordeianu, Mihai, *Unsprezece manuscrise care au aparţinut lui Mihail Kogălniceanu*, Cr., **1**, nr. 31, 1966, 9.
499. Cândea, Virgil, *Une version roumaine du XVIIe siècle de* **l'Apologie contre Mahomet** *de Jean Cantacuzène*, RESEE, **4**, nr. 1—2, 1966, 233—237.
500. Costin, Vasile, *Problema limbilor liturgice în lumina preocupărilor ecumeniste actuale*, ST, **18**, nr. 7—8, 1966, 420—433.
501. Creţu, I., *Trei variante eminesciene*, LL, **11**, 1966, 551—564.
502. Dimitrescu, Florica, *Asupra raportului între* **Tetraevanghelul** *lui Coresi şi* **Evangheliarul** *lui Radu de la Mănicești*, Omagiu Rosetti, 177—180.
503. Draeger, Werner, *Ist das Geheimnis des* **Psalters** *von Scheia gelüftet?*, Omagiu Rosetti, 195—200.
504. Fecioru, D., *Catalogul manuscriselor din Biblioteca Patriarhiei Române (XXXIII)*, ST, **17**, nr. 9—10, 1965, 621—632.
505. Gall, Ana, *Cartea românească veche în Biblioteca centrală universitară din Cluj*, SCDB, **8**, nr. 2, 1966, 227—229.
506. Gheţie, Ion, *Les particularités linguistiques moyen de localisation des anciens textes roumains*, RRL, **11**, nr. 4, 1966, 325—337.

507. Gheție, Ion, *O particularitate fonetică bănățenească în opera lui Paul Iorgovici*: **ă** > **e** (**viaţe** „*viaţă*"), LR, **15**, nr. 4, 1966, 367—369.

508. Gheție, Ion, *Cîteva precizări în legătură cu datarea* **Catehismului** *lui Coresi* [pe marginea lucrării lui P. P. Panaitescu *Începuturile şi birutnţa scrisului în limba română*, 1965], SCL, **17**, nr. 5, 1966, 547—553.

509. Gheție, Ion, *În jurul grafiei* **mierurata** „*minunata*" *din* **Codicele Voroneţean**, LR, **15**, nr. 6, 1966, 583—584.

510. Gheție, Ion, *Pe marginea unor opinii recente asupra* **Tetraevanghelului** *slavon din 1546 şi a* **Evangheliarului** *din Petersburg*, LR, **16**, nr. 1, 1967, 80—82.

511. Gheție, Ion, *Un* **hapax legomenon** *în* **Codicele Sturdzan**: **şi** = (*să*) [pe marginea articolului de la nr. 525], LR, **16**, nr. 2, 1967, 191—195.

512. Jakó, Zsigmond, *Die Hermannstädter Druckerei im 16. Jahrhundert und ihre Bedeutung für die rumänische Kulturgeschichte* [cu 5 figuri în text şi cu rez. în română], FVL, **9**, nr. 1, 1966, 31—58.

513. Mareş, Alexandru, O **Psaltire** *slavo-română necunoscută din secolul al XVI-lea* [atribuită de autor lui Coresi], LR, **15**, nr. 4, 1966, 371—378.

514. Mareş, Alexandru, *Observaţii cu privire la* **Evangheliarul din Petersburg**, LR, **16**, nr. 1, 1967, 65—75.

515. Mareş, Alexandru, *Cînd şi unde s-au tipărit* **Tîlcul evangheliilor** *şi* **Molitvenicul românesc**, LR, **16**, nr. 2, 1967, 119—130.

516. Mircea, Ion Radu, *Cel mai vechi manuscris miniat din Ţara Românească*: **Tetraevanghelul** *popii Nicodim (1404—1405)* [cu 7 clişee în afară de text; rez. în rusă şi franceză], RS, **13**, 1966, 203—221.

517. Molin, Virgil, *Consideraţii bibliologice cu privire la unele cărţi necunoscute tipărite la Rîmnic*, MO, **18**, nr. 3—4, 1966, 295—299.

518. Olteanu, Pandele, *Presupusul original unguresc al* **Cazaniei I**, *din 1564, a diaconului Coresi: corectarea unei erori*, Omagiu Rosetti, 645—650.

519. Popa, Atanasie, *Originalul cîntecelor din* **Molitvenicul** *tipărit de Coresi în 1564* [cu 6 figuri în text], LR, **15**, nr. 3, 1966, 255—265.

520. Popescu, Ion Apostol, *Texte literare româneşti de la 1719 cu grafii armeneşti*, T, **10**, nr. 20, 1966, 6.

521. Rizescu, I., *Consideraţii asupra alternanţei* **u/o** *din vechile texte româneşti*, SCL, **17**, nr. 4, 1966, 495—499.

522. Rizescu, I., *Un text puţin cunoscut de drept vechi românesc* [*Pravila* ritorului Lucaci], Omagiu Rosetti, 767—770.

523. Rizescu, I., *Aspecte ale lexicului* **Pravilei de ispravă a oamenilor**. *Din istoria vocabularului vechilor texte juridice româneşti*, LR, **16**, nr. 2, 1967, 131—133.

524. Simonescu, Dan, *Le chroniqueur Mathieu de Myre et une traduction ignorée de sa „Histoire"* [cu o anexă], RESEE, **4**, nr. 1—2, 1966, 81—114.

525. Strungaru, Diomid, *Cu privire la transcrierea textelor chirilice*, LR, **15**, nr. 2, 1966, 145—161.

526. Strungaru, Diomid, *Este atestat* **şi** „*să*" *în secolul al XVI-lea*? LR, **16**, nr. 1, 1967, 77—80.

Vezi şi nr. 511.

527. Ştrempel, G., *Un cronograf ilustrat, atribuit mitropolitului Antim Ivireanul* [cu numeroase clişee în afară de text], RS, **13**, 1966, 309—355.

528. Şuteu, Flora, *Două versuri din poezia* **Adio** *de Eminescu*, Omagiu Rosetti, 881—885.

529. Teodorescu, Mirela, *Un glosar român-latin de la începutul secolului al XIX-lea*, Omagiu Rosetti, 903—905.

530. Tomescu, Mircea, *Diaconul Coresi şi tiparul în limba română*, RB, **19**, nr. 9, 1966, 551—554.
531. Ţepelea, G. F., **Mineiele** *de la Rîmnic. Contribuţia lor la dezvoltarea limbii române literare şi la biruinţa ei definitivă ca limbă de cult*, BO, **84**, nr. 3—4, 1966, 369—387.
532. Ursu, N. A., *Noi contribuţii la stabilirea paternităţii unor povestiri istorice în versuri*, LR, **15**, nr. 2, 1966, 163—183.
533. Ursu, N. A., *O poezie necunoscută a lui Iancu Văcărescu*, LR, **15**, nr. 4, 1966, 379—383.

★

Vezi şi nr. 128, 151.

Recenzii

534. Dumitrescu, Dinu A., Dr. Arnold Huttmann şi Pavel Binder, *Prima carte tipărită în limba română*, în „Călăuza bibliotecarului", XVIII (1965), nr. 2 (februarie), p. 94—96, MO, **18**, nr. 1—2, 1966, 173—174.
535. Gheţie, Ion, Andrei Avram, *Contribuţii la interpretarea grafiei chirilice a primelor texte româneşti*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1964, un vol. în —8° de 139 p. (extras din „Studii şi cercetări lingvistice", 1964, fasc. 1—5), LR, **15**, nr. 4, 1966, 389—392.
536. L. D., Livia Bacîru, *Valoarea documentară a filigranelor, cu privire specială asupra cărţilor româneşti tipărite în secolul al XVI-lea*, în „Studii şi cercetări de documentare şi bibliologie", 1965, nr. 3, p. 273—298, Studii, **19**, nr. 5, 1966, 1050—1051.
537. S. P., Ludovic Demény şi Dan Simonescu, *Un capitol important din vechea cultură românească* (**Tetraevanghelul**, Sibiu, 1546), MMS, **42**, nr. 5—6, 1966, 589.
538. T. M., Pr. Paul Mihail, *Circulaţia în Ţările Române a unei psaltiri slave tipărită la Veneţia*, Revue des études sud-est européennes, nr. 1—2/1964, p. 254—258, MMS, **41**, nr. 9—10, 1965, 573—574.
539. * * * [Lector], Ţepelea, G. F., *O ediţie necunoscută a* **Alexandriei** [LR, **13**, nr. 6, 1964, 605—613], GB, **24**, nr. 1—2, 1965, 179—181.
540. * * * [Lector], *Tipărituri româneşti vechi necunoscute* [de Beju N. Ioan, MA, **9**, nr. 1—2, 1964, p. 56—72], GB, **24**, nr. 1—2, 1965, 181—183.

★

Vezi şi nr. 203, 204, 210, 214.

9. LIMBĂ LITERARĂ

541. Bulgăr, Gh., *Problemele limbii literare în concepţia scriitorilor români*, prefaţa de Perpessicius [cu studiu introductiv, comentarii, glosar], Bucureşti, 1967, Editura didactică şi pedagogică, 288 p.
542. Gheţie, Ion, *Societatea Academică Română şi unificarea limbii române*, LR, **15**, nr. 5, 1966, 519—530.

★

Vezi şi nr. 133, 136

a) Stilistică, poetică

543. Adăscăliței, V., *Specificitatea problemelor de stilistică a folclorului*, LL, **11**, 1966, 507—513.

544. Alexandrescu, Sorin, **Întîmplare în deșert** *de Al. Philippide*, VR, **19**, nr. 2, 1966, 115—122.

545. Alexandrescu, Sorin, *Cercetări stilistice românești*, C, nr. 12, 1966, 3.

546. Alexandrescu, Sorin, *Simbol și simbolizare. Observații asupra unor procedee poetice argheziene*, SPS, 318—369.

547. Andriescu, Al., *Locuțiuni și expresii populare în opera lui Sadoveanu* [cu rez. în franceză], AF, **16**, 1965, 83—95.

548. Andriescu, Al., *Neologisme latino-romanice și neogrecești în cronica lui Radu Popescu*, Omagiu Rosetti, 11—14.

549. Antonaș, Marcela, *Lexicul predominant în poezia lui N. Labiș*, T, **10**, nr. 51, 1966, 3.

550. Antonescu, Nae, *Farmecul limbajului* [lui Bacovia], Ateneu, **3**, nr. 12, 1966, 6.

551. Antonescu, Nae, *Coșbuc și problemele limbii literare*, T, **10**, nr. 37, 1966, 5.

552. Arghezi, Tudor, [La rubrica: *Bilete de papagal*] *Cuvîntul și vorba*, Argeș, **1**, nr. 5, 1966, 11; *Pîinea minții noastre*, nr. 7, 1966, 11; *Scris și nescris*, **2**, nr. 1, 1967, 11.

553. Bădescu, Irina, *Zone stilistice în ciclul „Cîntice țigănești" de M. R. Paraschivescu*, SPS, 413—442.

554. Bîrgu-Georgescu, Ligia, *Contaminarea — un procedeu artistic de compoziție*, SPS, 69—80.

555. Bojin, Al., *Procedee stilistice în poezia lui George Coșbuc*, LL, **11**, 1966, 89—106.

556. Bojin, Alex., *Însemnări despre limba și stilul lui Camil Petrescu*, LL, **12**, 1966, 303—325.

557. Brătulescu, M., *Ghicitoarea, elemente de structură stilistică*, Omagiu Rosetti, 83—87.

558. Brătulescu, Monica, *Cîteva tipuri de metaforă în folclor*, SPS, 81—93.

559. Bulgăr, Gh., *Sadoveanu despre stilul artistic al lui Creangă*, LL, **12**, 1966, 295—302.

560. Cazacu, B., *Un procedeu al tehnicii narațiunii în* **Kir Ianulea** [elemente de vorbire indirectă liberă și de vorbire directă legată], Omagiu Rosetti, 115—118.

561. Cazacu, Boris, *Limbă vorbită, limbă scrisă, stil oral*, SPS, 29—37.

562. Cîmpeanu, Eugen, *Contribuții la stilistica gradelor de comparație*, CL, **11**, nr. 1, 1966, 77—89.

563. Cîmpeanu, Eugen, *Stilistica adverbului* [cu rez. în rusă și franceză], StUBB, **12**, fasc. 1, 1967, 95—103.

564. Constantinescu, Gh., *Formații și sensuri lexicale rare în poezia lui Tudor Arghezi*, LR, **15**, nr. 3, 1966, 235—243.

565. Corlăteanu, N., *Perfectul simplu la Ion Creangă*, Omagiu Rosetti, 145—146.

566. Cornea, Paul, *Forme strofice în poezia lui George Coșbuc*, LR, **16**, nr. 2, 1967, 135—144.

567. Crișan, Constantin, *Despre limba operei poetice a lui Mihai Beniuc*, LL, **11**, 1966, 447—463.

568. Croitoru, Otilia, *Cu privire la traducerea în limba română a termenilor dialectali din volumul I al romanului „Pămînt desțelenit" de Mihail Șolohov*, CL, **11**, nr. 2, 1966, 263—270.

569. Cuciureanu, Șt., *Italienismele la I. D. Negulici (1812—1851)*, AF, **16**, 1965, 183—190.

570. Dragomirescu, Gh. N., *Despre măiestria artistică a rimei eminesciene*, LR, **16**, nr. 1, 1967, 25—39.

571. Dumitrașcu, Pompiliu, *Stilul aforistic în „Nicoară Potcoavă"*, CL, **11**, nr. 2, 1966, 275—285.

572. Eretescu, Constantin, *Elemente poetice în „Cartea Oltului" de Geo Bogza*, SPS, 395—412.

573. GÁLDI, L., *Le vers libre est-il libre? Réflexions sur la versification de Lucian Blaga*, Omagiu Rosetti, 265—270.
574. GOLOPENȚIA, ȘTEFANIA, *Structura artistică a poeziei „Vara"* [de G. Coșbuc], LL, **11**, 1966, 107—118.
575. GOLOPENȚIA-ERETESCU, SANDA, *Analiza semantică a poeziei folclorice* [cu rez. în franceză], REF, **11**, nr. 2, 1966, 109—121.
576. GOLOPENȚIA-ERETESCU, SANDA, *Claude Lévi-Strauss și cercetarea poetică*, REF, **11**, nr. 2, 1966, 183—186.
577. GOLOPENȚIA-ERETESCU, SANDA, *Reliefarea motivului în poezia lui G. Bacovia*, SPS, 251—317.
578. HANEȘ, GHERGHINA, *Terminologia botanică în opera lui Mihail Sadoveanu*, [I], LR, **16**, nr. 1, 1967, 41—54; [II], nr. 2, 1967, 145—158.
579. IANCU, VICTOR, *Compoziția pe origini a lexicului coșbucian*, St., **17**, nr. 9, 1966, 44—45.
580. IANCU, VICTOR, *Măiestria stilistică a poeziei coșbuciene*, Pentru socialism, **16**, nr. 3928, 1966, 2.
581. IONESCU, LILIANA, *Paralelismul în lirica populară* [paralelism sintactic], SPS, 48—80.
582. ISAČENKO, A. V., *La perception des éléments prosodiques*, Cahiers, **3**, 1966, 69—73.
583. ISTRATE, G., *Vocabularul poeziei lui Coșbuc*, Cr., **1**, nr. 32, 1966, 1, 11.
584. MACOVEI, GABRIELA, *Coșbuc — traducător*, Viață nouă, **23**, nr. 6775, 1966, 2.
585. MALMBERG, B., *Analyse des faits prosodiques — Problèmes et méthodes*, Cahiers, **3**, 1966, 99—107.
586. MANCAȘ, MIHAELA, *Dislocarea sintactică în proza lui T. Arghezi*, Omagiu Rosetti, 509—513.
587. MANCAȘ, MIHAELA, *Ritmul prozei lui Dimitrie Anghel. Analiză stilistică*, SPS, 234—250,
588. MANCIU, GH. și ROGOBETE, SILVIA, *Un aspect al sintaxei poetice la Coșbuc*, LL, **11**, 1966, 79—88.
589. MANECA, CONSTANT, *Considerații asupra stilurilor limbii române literare în lumina frecvenței cuvintelor*, LR, **15**, nr. 4, 1966, 353—366.
590. MARINESCU, DUMITRU, *Considerații asupra limbajului juridic*, Lupta de clasă, **42**, nr. 2, 1967, 80—86.
591. MĂRUȚĂ, TOMA, *Tipizarea caracterelor din „O scrisoare pierdută" — în legătură cu limba personajelor*, LL, **12**, 1966, 327—343.
592. MIHAIL, ZAMFIRA, *Observații asupra vocabularului scrierilor lui Samuil Micu* [rez. în franceză], AF, **16**, 1965, 123—134.
593. MILITZ, HANS MANFRED, *Art und Funktion des fremdsprachlichen Ausdrucks bei Cezar Petrescu Dargestellt an seinem Roman* **Oraș patriarhal**, Omagiu Rosetti, 577—584.
594. MOCANU, DRAGOȘ, *Exprimarea ideii de moarte în opera lui M. Sadoveanu*, LL, **11**, 1966, 427—445.
595. MUNTEANU, ȘTEFAN, *Stilurile limbii în pastișa lui I. L. Caragiale*, Oriz., **17**, nr. 3, 1966, 72—80.
596. MUNTEANU, ȘTEFAN, *Expresivitate și context*, Omagiu Rosetti, 607—611.
597. NASTA, MIHAIL, *Situația unor cuvinte-rimă în poetica lui Tudor Arghezi*, Omagiu Rosetti, 613—617.
598. NEMOIANU, VIRGIL, *Limbajuri specializate*, Sec. 20, nr. 3, 1966, 146—149.
599. NEMOIANU, VIRGIL, *Analiza poeziei „Pe o scîndură cu actinii" de Mihai Beniuc*, SPS, 443—455.
600. NICOLAU, EDMOND, *Observații asupra limbajului științific*, Omagiu Rosetti, 623—626.
601. NICOLESCU, BASARAB, *Rolul termenilor științifici în poezia lui Ion Barbu*, L, **10**, nr. 3, 1967, 7.

602. Niculescu, Radu, *Constante în structura cîntecului epico-liric din Transilvania, Crișana și Maramureș. „Cîntecul lui Vălean"*, SPS, 114—163.
603. Ocheșanu-Cristescu, Rodica, *În legătură cu o traducere din poeții latini* [*Din lirica latină*, Prefața, traducere și note de Al. Andrițoiu, Editura tineretului, București, (1964), 210 p. Colecția „Cele mai frumoase poezii"], StCl., **8**, 1966, 307—312.
604. Olteanu, Ștefan, *Iscusit traducător* [G. Coșbuc], Steagul roșu, **21**, nr. 4237, 1966, 2.
605. Pas, Ion, *Limba noastră*, Astra, **1**, nr. 4, 1966, 1.
606. Pavel, Toma, *Accent et ictus*, Cahiers, **3**, 1966, 129—130.
607. Pavel, Toma, *Analiza semantică a operei literare*, Omagiu Rosetti, 667—669.
608. Pavel, Toma, *Desfășurare epică și lirism în „Balada vechii spelunci" de Al. Philippide*, SPS, 456—481.
609. Pavel, Toma, *Signification linguistique et poésie*, RRL, **12**, nr. 1, 1967, 49—57.
610. Pavel, Toma, *O cercetare lingvistică a poeziei lui Ion Barbu* [pe marginea lucrării lui E. Coseriu *Le lingue di Ion Barbu (con alcune considerazioni sulla semantica delle lingue „imparate")* din Atti del Sodalizio Glottologico Milanese, I, 2, (luglio 1948—dicembre 1948)], SCL, **18**, nr. 1, 1967, 79—89.
611. Piotrovsky, R., *Folosirea articolului hotărît și nehotărît de către scriitorii români*, Omagiu Rosetti, 693—696.
612. Pop, Gheorghe, *Note asupra inovațiilor lexicale din poezia noastră contemporană*, LR, **15**, nr. 3, 1966, 229—233.
613. Pop, Traian Grigore, *Limitele demonetizării cuvintelor (II)* [despre metaforă], Ramuri, **4**, nr. 1, 1967, 15.
614. Roceric-Alexandrescu, Alexandra, *Repetiția — procedeu artistic în opera Magdei Isanos*, SPS, 375—394.
615. Rosetti, Al. și Gheție, Ion, *Limba și stilul poeziilor lui Mihail Eminescu*, SPS, 167—204.
616. Rusu, Valeriu, *T. Arghezi: „Măria Nichifor". Considerații stilistice*, SPS, 370—374.
617. Ruxăndoiu, Pavel, *Aspectul metaforic al proverbelor*, SPS, 94—113.
618. Saramandu, N., *Despre tehnica realizării sugestiei cromatice (alb, negru) în poezia lui Bacovia*, Omagiu Rosetti, 809—814.
619. Sfîrlea, Lidia, *Observații cu privire la raportul dintre punctuație și prozodie în limba română*, LR, **16**, nr. 1, 1967, 55—64.
620. Slama-Cazacu, Tatiana, *Despre studiul omonimiei în lanțul discursiv*, Omagiu Rosetti, 843—847.
621. Slave, Elena, *Expresivitatea metaforei lingvistice*, LR, **15**, nr. 4, 1966, 329—338.
622. Slave, E., *Frecvența cuvintelor cu valoare figurată în expresiile limbii române*, Omagiu Rosetti, 849—851.
623. Slave, E., *Structura sintagmatică a expresiilor figurate*, LL, **11**, 1966, 397—413.
624. Șerban, Felicia, *Aspectul structural și gramatical al metaforei în poezia lui V. Alecsandri*, CL, **11**, nr. 2, 1966, 299—308.
625. Teiuș, Sabina, Șerban, Valentina, *Probleme de lexic sub raport statistic în nuvelele lui Liviu Rebreanu și ale lui Camil Petrescu*, CL, **11**, nr. 2, 1966, 325—331.
626. Tohăneanu, G. I., *Un leitmotiv eminescian*: **marmura**, Omagiu Rosetti, 929—933.
627. Tohăneanu, G. I., *Convergența procedeelor artistice în poemul eminescian „Din valurile vremii"*, SPS, 205—225.
628. Topolog, D. Ion, *Direcții stilistice* [Coșbuc], Astra, **1**, nr. 4, supliment, 1966, 6—11.
629. Țepelea, G. F., *Corelația limbă—literatură în critica literară*, Argeș, **1**, nr. 3, 1966, 13.
630. Țepelea, Gabriel, *Contribuția lui Gh. Șincai la dezvoltarea limbii literare*, Argeș, **1**, nr. 5, 1966, 13.
631. Toșa, Al., *Frecvența tipurilor de rimă în poezia lui Coșbuc*, LL, **11**, 1966, 55—78.
632. Vianu, Tudor, *Observații asupra refrenului*, SPS, 9—28.

633. Vlad, Carmen, *Neologismul în proza lui Gala Galaction*, CL, **11**, nr. 2, 1966, 287—298.
634. Vrabie, Gh., *Din limbajul poetic al cimiliturii* [cu rez. rusă și franceză], RITL, **15**, nr. 2, 1966, 287—306.
635. Vulișici, Maria, *Cu privire la particularitățile sintactice ale stilurilor beletristic, științific și administrativ*, CL, **11**, nr. 1, 1966, 91—102.
636. Weiss, Tiberiu, *G. Coșbuc tălmăcitor al clasicismului latin în limba română* [cu rez. în rusă și engleză], StUBB, **9**, fasc. 2, 1966, 45—59.
637. Zamfir, Mihai, *Unele observații privind sintaxa poetică a lui Alecsandri*, SPS, 226—233.

Recenzii

638. Alexe, Gheorghe, Dumitru Radu, *Note privitoare la noțiunea „a crea" în lexicul lui Arghezi*, în revista „Limba română", **14** (1965), nr. 2, p. 233—250, GB, **24**, nr. 7—8, 1965, 739—740.
639. Bulgăr, Gh., L. Gáldi, *Stilul poetic al lui Mihai Eminescu*, 1964, 472 pag., CL, **11**, nr. 2, 1966, 366—369.
640. Caragiani, Gheorghe, G. I. Tohăneanu, *Studii de stilistică eminesciană*, Editura științifică, București, 1965, RRL, **11**, nr. 4, 1966, 405—408.
641. Crișan, Constantin, *Exigențele monografiei stilistice* [G. I. Tohăneanu, *Studii de stilistică eminesciană*, Ed. științifică, 1965], VR, **19**, nr. 1, 1966, 169—171.
642. Eretescu, Constantin, Iu. M. Lotman, *Труды по знаковым системам, I, Лекции по структуральной поэтике*, вып. I (*Введение в теория стиха*), Учение записки Тартусского государственного университет. Тарту (*Studii asupra sistemelor de semne*, 1, *Prelegeri de poetică structurală*, Fasc. 1 (*Introducere în teoria versului*), Analele Universității de stat din Tartu, Tartu, 1964, 195 pag.); P. G. Bogatîrev, *Художественные методы фольклора и творческая индивидуальность носителей и творцов народной поэзии*, Академия Наук СССР, Институт Мировой Литературы им. А. М. Горького, Издательство „Наука", Москва, 1964, стр. 59—66 (*Metodele artistice ale folclorului și creația individuală a purtătorilor și creatorilor poeziei populare*, Academia de Științe a U.R.S.S., Institutul pentru literatură universală „A. M. Gorki", Editura „Știința", Moscova, 1964, p. 59—66), REF, **11**, nr. 2, 1966, 192—196.
643. Giurgiu, Felicia, Stephen Ullmann, *Language and Style*, Oxford, 1964, Oriz., **4**, nr. 1, 1967, 90—91.
644. Lăzărescu, Dan S., *Sunet și formă. Introducere în prozodia modernă anglo-saxonă* [Harwey, Gross, *Sound and Form in Modern Poetry. A study of prosody from Thomas Hardy to Robert Lowell*, Edit. Univ. Michigan, 1964, XII + 344 p., 144 ref., 204 note, index], VR, **20**, nr. 2, 1967, 172—173.
645. Melian, Alexandru, *Studii de poetică și stilistică* [București, 1966], VR, 19, nr. 8, 1966, 166—167.
646. Popescu, Titu, *Studii de poetică și stilistică* [București, 1966], F, **2**, nr. 9, 1966, 2.
647. Popescu-Marin, Magdalena, Anca Livescu, *Despre dicțiune*, București, Editura științifică, 1965, 127 p., LR, **15**, nr. 3, 1966, 323—325.
648. Rosetti, Al., *Despre volumul „Studii de poetică și stilistică"* [interviu cu... luat de Pavel Toma], GL, **18**, nr. 13, 1966, 3.
649. Schweiger, Paul, *Notații lingvistice la un volum de poetică* [*Studii de poetică și stilistică*, București, 1966], Astra, **1**, nr. 6, 1966, 5.
650. Sfîrlea, Lidia, M. Eminescu, I. Creangă, *Studii*, Timișoara, 1965, LR, **15**, nr. 6, 1966, 595—597.

651. S. P., Zamfira Mihail, *Observații asupra vocabularului scrierilor lui Samuil Micu*, în Anuar de lingvistică și istorie literară, tomul XVI, 1965, Iași, MMS, **42**, nr. 5—6, 1966, 388—389.
652. Șuteu, Flora, L. Gáldi, *Stilul poetic al lui Mihai Eminescu*, București, 1964, LR, **15**, nr. 2, 1966, 195—199.
653. Ternovici, Olimpia, G. I. Tohăneanu, *Studii de stilistică eminesciană*, Oriz., **17**, nr. 1, 1966, 79—80.
654. Velculescu, Cătălina, G. I. Tohăneanu, *Studii de stilistică eminesciană*, RITL, **15**, nr. 2, 1966, 372—373.
655. * * * Tudor Vianu, *Despre stil și artă literară* [București, 1965], Crișana, **21**, nr. 72, 1966, 2.

★

Vezi și nr. 286, 287, 289, 290, 291.

b) Ortografie

656. Bejan, Dumitru, *O problemă de ortografie : toponimicile compuse*, St., **17**, nr. 10, 1966, 123—124.
657. Giosu, Ștefan, *Ortografia* [*Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație*, ed. a II-a, București, 1965], Cr., **2**, nr. 8, 1967, 9.
658. Iancu, Victor, *Aspecte de ortografie și gramatică* [la examenele de bacalaureat], Pentru socialism, **16**, nr. 3904, 1966, 2.
659. Murgescu, Dorin, **Nici un** *sau* **niciun**, LL, **12**, 1966, 263—268.
660. Săteanu, Cornel, *Îmbinarea lexicală în ortografie* [cu rez. în rusă și franceză], StUBB, **12**, fasc. 1, 1967, 119—124.
661. Zdrenghea, Mircea, *Pentru scrierea corectă a numelor de persoană*, T, **10**, nr. 11, 1966, 6.

★

Vezi și nr. 126, 139, 140, 142, 147, 149, 150, 152.

Recenzii

662. Manu, Emil, Mario Ruffini : *Un capitol italian în istoria ortografiei române* (Genova, 1966), Astra, **2**, nr. 3, 1967, 21.

c) Cultivarea limbii

663. Andriescu, Al., **Băcăuan** *sau* **bacăuan**? [răspuns la art. de la nr. 673], Ateneu, **3**, nr. 7, 1966, 18.
664. Andriescu, Al., [La rubrica : *Cronica limbii*] *Imperativele consecvenței* [scrierea cu *-â-* în cuvintele *român, românesc* etc.], Cr., **1**, nr. 44, 1966, 10; *Cuvinte vechi, prejudecăți noi* [*asin, burete, fur, genune, lamură, nea, păstor, păcurar*], Cr., **2**, nr. 4, 1967, 10.
665. Bordeianu, Mihai, [La rubrica : *Cronica limbii*] **De** *sau* **din**, Cr., **2**, nr. 3, 1967, 10.
666. B.T.A., *Vorbe sucite* [*uzinat, mirean* „care se referă la pictorul Mirea"], Argeș, **1**, nr. 3, 1966, 15.
667. Constantinescu, Gh., *Greșeli de ... ortografie* [pe tăblițele indicatoare de nume de străzi], Înainte, **22**, nr. 6520, 1966, 1.

668. Crașoveanu, D., [La rubrica : *Cronica limbii*] *Adaosuri inutile* [*ca să, ca și*], Cr., **2**, nr. 7, 1967, 10 ; *Construcții sintactice* [*merită amintită contribuția, se cuvine menționată ideea*, construcții cu *să fie* și *a fi, a trebui*, folosirea verbului la conjunctiv după adverbul *înainte*], nr. **10**, 10.

669. D[ragomirescu], GH. N., *Glosar... românesc* [*epitetizat, perspectivică, astralic, ranversări, găselniță*], Argeș, **2**, nr. 3, 1967, 18.

670. Dumistrăcel, Stelian, [La rubrica : *Cronica limbii*] *Firmele !*, Cr., **2**, nr. 1, 1967, 10.

671. Dumitrașcu, P., *Cultivarea limbii*, Astra, **2**, nr. 2, 1967, 21.

672. Giosu, Ștefan, [La rubrica : *Cronica limbii*] *Prepoziții eronat folosite*, Cr., **1**, nr. 43, 1966, 10 ; *Doctorantură, crengolog*, nr. 46, 1966, 10 ; **Așază** *sau* **așează ?**, **2**, nr. 2, 1967, 10 ; *Cîteva „creații lexicale"* [*stagiatură, cămășuială, mamaian* < *Mamaia, tris* (contaminare între *trei* și *bis*), *a optimiza*], nr. 6, 10 ; *Din nou ortografia*, nr. 12, 10 ; *Însuși, însăși*, nr. 13, 10.

673. Graur, acad. Al., **Băcăuan** *sau* **bacăuan**?, Ateneu, **3**, nr. 5, 1966, 9.
Vezi și nr. 663, 680.

674. Graur, Al., [La rubrica : *Cum scriem*] *Perfecționarea limbii noastre*, PN, **11**, nr. 8, 1966, 8.

675. Graur, Al., *Cum vorbesc copiii noștri*, Femeia, nr. 3, 1966, 28.

676. Graur, acad. Al., *Problemele limbii în atenția marelui public*, LR, **15**, nr. 5, 1966, 471—477.

677. Istrate, G., [La rubrica :] *Cronica limbii*, Cr., **1**, nr. 41, 1966, 10 ; **Margaretei** *nu „lui Margareta"*, nr. 42, 10 ; *Ortografia și reeditarea clasicilor*, nr. 45, 10 ; *Eres*, **2**, nr. 5, 1967, 10 ; *Litere semichirilice*, nr. 11, 10.

678. Iosif, T., *Sport (!?)*, Argeș, **1**, nr. 4, 1966, 19.

679. Mihăescu, N., [La rubrica : *Limba noastră*] *O chestiune de acord gramatical*, IB, **13**, nr. 3919, 1966, 2 ; *La singular sau la plural ?* [acordul predicatului cu subiectul multiplu], nr. 3931, 2 ; *Cuvinte „noi" cu orice preț ?*, nr. 3937, 2 ; *Cuvinte cu sens superlativ*, nr. 3943, 2 ; *Despre unele îmbinări de cuvinte*, nr. 3949, 2 ; *Cuvinte cunoscute — și totuși...*, nr. 3955, 2 ; *„S-ar putea face mai mult..."*, nr. 3960, 2 ; *Despre unele „deformații"*, nr. 3966, 2 ; *Grafia unor cuvinte*, nr. 3972, 2 ; *Particularitatea unor construcții*, nr. 3978, 2 ; *O scrisoare și semnificația ei*, nr. 3984, 2 ; *În plus și în minus*, nr. 3990, 2 ; *O chestiune de vocabular*, nr. 3997, 2 ; *...„De oaie!"*, nr. 4002, 2 ; *În jurul unor mijloace expresive*, nr. 4008, 2 ; *Cu privire la topică*, nr. 4014, 2 ; *Cuvinte derivate*, nr. 4020, 2 ; *Gongorisme*, nr. 4026, 2 ; *Pe marginea unor contexte*, nr. 4032, 2 ; *Relativ la „respectiv"*, nr. 4038, 2 ; *Semnele de punctuație*, nr. 4044, 2 ; *„Particularitatea" unor construcții*, nr. 4050, 2 ; *De la „concret" la „figurat"*, nr. 4060, 2 ; *Regula e aceeași*, nr. 4066, 2 ; *Chestiuni lexicale*, nr. 4072, 2 ; *Cuvîntul cu valoare expresivă*, nr. 4078, 2 ; *Varietăți*, nr. 4084, 2 ; *Cînd subiectul e la singular*, nr. 4090, 2 ; *Față de unele construcții...*, nr. 4096, 2 ; *Tot despre unele construcții...*, nr. 4102, 2 ; *„Prin atracție"*, nr. 4108, 2 ; *Economie de cuvinte*, nr. 4114, 2 ; *De la „propriu" la „figurat"*, nr. 4120, 2 ; *Cu privire la neologisme...*, nr. 4126, 2 ; *Din scrisori...*, nr. 4132, 2 ; *Cînd unele cuvinte sînt de prisos...*, nr. 4138, 3 ; *Cuvinte... clișee*, nr. 4144, 2 ; *Repetiții și „repetiții"*, nr. 4150, 2 ; *„Nu atît..., cît..."*, nr. 4156, 2 ; *„Mult e dulce..."*, nr. 4162, 2 ; *Construcții mai dificile*, **1¼**, nr. 4167, 1967, 2 ; *Grație lui... „grație"...* [folosirea greșită a cuvintelor *datorită* și *grație*], nr. 4173, 2 ; *„Modelul" unor expresii*, nr. 4179, 2 ; *Construcții — în impas* [cu *al, a, ai, ale*], nr. 4185, 2 ; [La rubrica] *Gramatică și stil. Aspecte ale limbii române contemporane*, nr. 4197, 2 ; *Un procedeu al exprimării* [dislocarea], nr. 4203, 2 ; *Varietatea vocabularului*, nr. 4215, 2 ; *„Neologismii prisositori..."*, nr. 4221, 2 ; *În căutarea originalității*,

nr. 4227, 2; *Inadvertențe...*, nr. 4233, 2; *Comportarea unor verbe...*, nr. 4239, 2; *Paranteze...*, nr. 4245, 2.

680. Neacșu, I., **Băcăuan, *nu* bacăuan** [răspuns la articolul de la nr. 673], Ateneu, **3**, nr. 8, 1966, 13.

681. Nițu, Valeriu, *Cursul „Cum vorbim, cum scriem românește"* [de la Universitatea populară din Tîrgu-Mureș], Steaua roșie, **18**, nr. 288, 1966, 2.

682. Poalelungi, Gh., [La rubrica: *Cronica limbii*], *Stilul juridico-administrativ* [succesiunile de verbe din formulele introductive], Pentru patrie, **17**, nr. 1, 1966, 24; *Probleme de lexic, dar și de gramatică*, nr. 3, 23; *Sinonimia „formulelor" conclusive*, nr. 5, 23; *Tautologie și pleonasm*, nr. 6, 18; [Terminologie sportivă], nr. 7, 24; *Prefixe dificile?*, nr. 8, 24; *Pe teme de circulație*, nr. 9, 24; *Sintaxa... circulației*, nr. 10, 23; *Sensul unor cuvinte din terminologia militară*, nr. 11, 24; *Termeni și expresii juridice*, nr. 12, 24.

683. Popescu, Titu, *„Dicționar grotesc"* [limba firmelor, a afișelor și a anunțurilor], Crișana, **21**, nr. 181, 1966, 2.

684. Popescu-Marin, Magdalena, [La rubrica: *Cum scriem*] *Alegerea cuvîntului potrivit și imaginea artistică*, PN, **11**, nr. 5, 41—42; *Elemente de stil vorbit în cronicile sportive*, nr. 6, 36—37; *Unele probleme de ordine a cuvintelor*, nr. 7, 33—35; *În căutarea autenticului*, nr. 12, 24—25; *Acord... și acord*, **12**, nr. 1, 1967, 39—40.

685. Roman, Ion, *Vorbiți mai bine, scrieți mai bine românește*, București, 1966, Editura științifică, 144 p. + erata.
Vezi și recenziile de la nr. 694, 695, 696, 697.

686. Stati, Sorin, [La rubrica: *Povestea vorbei*] *Profesiunea actorului (III)*, Fl., **15**, nr. 13, 1966, 20—21; *În jurul lui „3"* [*trifoi, treflă, tranșă, tranșa, tranșee*], nr. 15, 20—21; *O familie... solidă* [*solid, soliditate, solidificare, soldă, soldat, suda, solidar*], nr. 17, 21; *Filologii și ... ochiul* [*retină, pupilă*], nr. 18, 20; *Verificați-vă cunoștințele de geografie* [*iperită, valeriană, solecism, veronal, hermină*], nr. 19, 18—19; *Cum s-a născut rivalitatea* [*rival, rivalitate, rivaliza*], nr. 20, 20; *La umbră* [*umbră, umbrelă, sumbru, sombrero*], nr. 24, 21; *Mică istorie a șantajului*, nr. 25, 20; *Termeni tehnici* [*supapă*], nr. 26, 19; *Despre niște cronici și un vechi privilegiu* [*preconiza, prerogativă*], nr. 32, 21; *Formule de salut* [*salvă, toast*], nr. 34, 20; *Sarcasm și virulență* [*sarcasm, sarcofag, virulent*], nr. 35, 21; *Profesiunea de... credință*, nr. 41, 19; *„Teste" vechi și noi* [*test, țest*], nr. 42, 20; *Două orașe italiene* [*parmezan, pavoaza*], nr. 44, 21; *Cu sau fără „aplomb"?*, nr. 46, 21; *Rudele plumbului*, nr. 47, 18; *Cîteva obiecte de sticlă* [*vitraliu, vitrină, vitriol, lentilă, linte*], nr. 49, 19; *Cuvinte inventate* [*vaselină, falanster*], nr. 50, 19; *Aluzii zoologice* [*polip, vaccin*], **16**, nr. 2, 1967, 20; *Cuvinte contopite* [*tramvai, vacarm, turnesol, iadeș*], nr. 5, 17.

687. Stati, Sorin, [La rubrica: *Cititorii întreabă*] *Originea limbii franceze*, Fl., **15**, nr. 30, 1966, 19; *Cîteva sensuri ale aceluiași cuvînt* [*bacalaureat*], nr. 39, 19; *Primele cadouri*, nr. 52, 20.

688. Șuteu, Flora, [La rubrica: *Cum scriem*], *„Pe linia" folosirii prepozițiilor „la nivelul" presei*, PN, **11**, nr. 3, 1966, 42—44; *Cronica cronicilor*, nr. 9, 34—35; *Revistele noastre cele de toate săptămînile*, nr. 10, 34—35.

689. Tabacu, C., *Sportul și ghilimelele*, PN, **12**, nr. 1, 1967, 41.

690. Turculeț, A., [La rubrica: *Cronica limbii*] *Pronunțări neliterare*, Cr., **2**, nr. 14, 1967, 16.

691. Voiculescu, I. N., *Obsesia adjectivelor* [*camilpetrescian, doinașian*], Argeș, **1**, nr. 4, 1966, 19.

692. * * * *Mic dicționar etimologic* [*parașută, pașaport, patriot*], Steaua roșie, **18**, nr. 220, 1966, 3.

693. * * * [La rubrica : *Cronica limbii*] „*Revindecare*", Cr., **1**, nr. 47, 1966, 10.

★

Vezi și nr. 138, 143, 144, 1001.

Recenzii

694. AGRIPINA, ION, Ion Roman, *Vorbiți mai bine, scrieți mai bine românește* [București, 1966], Col., **2**, nr. 2, 1967, 22.

695. CRAȘOVEANU, D., Ion Roman : *Vorbiți mai bine, scrieți mai bine românește* [București, 1966], Oriz., **17**, nr. 7, 1966, 86—87.

696. MĂRII, I., Ion Roman : *Vorbiți mai bine, scrieți mai bine românește*, Editura științifică București, 1966, St., **17**, nr. 9, 1966, 117—118.

697. POPA, EL., Ion Roman, *Vorbiți mai bine, scrieți mai bine românește*, București, Editura științifică, 1966, 144 p. + erata, LR, **16**, nr. 1, 1967, 96—97.

III. *FILOLOGIE CLASICĂ*

698. BĂLTĂCEANU, MARIA FRANCISCA, *Vocabularul parodiilor plautine ca document al stilurilor parodiate* [cu rez. în franceză], StCl., **8**, 1966, 97—119.

699. CIULEI, GH., *Note în legătură cu expresia* **Aequum et bonum** [cu rez. în franceză], StCl., **8**, 1966, 121—129.

700. CIZEK, EUGEN, *Detașarea ironică — procedeu compozițional în* **Satyriconul** *lui Petroniu* [cu rez. în franceză], StCl., **8**, 1966, 171—181.

701. DOBROIU, E., *Formule insolite din vorbirea personajelor lui Petronius* [rez. în franceză], StCl., **8**, 1966, 155—169.

702. ERNOUT, A., **Ira** = gr. 'ΟΡΓΉ, Omagiu Rosetti, 205—207.

703. FISCHER, I., *Munusculum Plautinum* (*Mostellaria, 48*), Omagiu Rosetti, 233—234.

704. KARAKULAKOV, VL. V., *К истории разработки учения о категории залога в античном языкознании* [Despre istoria dezvoltării teoriei privind categoria determinării în lingvistica antică] (Varro, *De lingua Latina*, VIII, 58—59; IX, 106—107; X, 33), RRL, **11**, nr. 2, 1966, 147—154.

705. KARAKULAKOV, VL. V., *Об одном опыте синтаксической классификации части речи в античном языкознании* [Despre o încercare de clasificare sintactică a părților de vorbire în lingvistica antică] (Varro, *De lingua Latina*, VIII, 12), Omagiu Rosetti, 437—439.

706. KRIARAS, E., *La langue néo-grecque dans l'évolution de la littérature byzantine et néo-hellénique*, RESEE, **3**, nr. 1—2, 1966, 155—164.

707. LUPAȘ, LIANA, *Les phonèmes consonantiques du dialecte attique*, StCl., **8**, 1966, 7—15.

708. MACARIE, L., *Un exemplu de interdependență între morfologie și lexic din istoria limbii latine*, Omagiu Rosetti, 501—502.

709. MIHĂESCU, H., *E îndreptățită reconstituirea ?*, Omagiu Rosetti, 567—571.

710. MULJAČIĆ, ŽARKO, *Per un'analisi binaristica dei fenomeni latini*, Omagiu Rosetti, 599—605.

711. PIPPIDI, D. M., *Inscripții inedite din Istros* [cu 21 de figuri în afară de text și un rez. în franceză], StCl., **8**, 1966, 45—59.

712. Popescu, Em., *O inscripție de la Anastasius I descoperită la Histria* [cu 3 figuri și un rez. în franceză], StCl., **8**, 1966, 197—206.
713. Russu, I. I., *Note epigrafice* [cu 5 figuri și un rez. în franceză], StCl., **8**, 1966, 221—228.
714. Safarewicz, Jan, *Sur l'abrégement des voyelles en syllabes finales en latin*, Omagiu Rosetti, 801—803.
715. Simenschy, Th., *Aspecte din sintaxa homerică* [cu rez. în franceză]. AF, **16**, 1965, 77—81.

Recenzii

716. Diaconescu, Traian, *Eirene*. Studia graeca et latina. Praga. Nakladatelstvi Československé Akademie Věd, 1960—1964, vol. I—III, AnȘtUI, **12**, fasc. 1, 1966, 135—136.
717. Fischer, I., *Bibliografia clasică românească* (1965), StCl., **8**, 1966, 313—325.
718. Fischer, I., *Congresul de studii clasice de la Budapesta (1—6 noiembrie 1965)*, StCl., **8**, 1966, 283—284.
719. Fischer, I., Carlo de Simone, *Die messapischen Inschriften und ihre Chronologie*. Jurgen Untermann, *Die messapischen Personnamen*, Wiesbaden, Harrassowitz, 1964, 361 p. + 1 pl., StCl., **8**, 1966, 346—347.
720. Fischer, I., ΛΟΓΟΣ Monografías y Síntesis Bibliográfica de Filología Griega, Volumen I, año 1510, por Sebastian Cirac Estepañen, Universidad de Barcelona, 1960, X + + 577 pages, 8°, RRL, **11**, nr. 6, 1966, 581—583.
721. Fischer, I., *Studi Linguistici Salentini*, I, 1965, Lece, SCL, **18**, nr. 1, 1967, 96.
722. Graur, Al., O. Szemerényi, *Syncope in Greek and Indo-European and the Nature of Indo-European Accent*, Naples, 1964, (AIΩN, Quaderni della sezione linguistica degli Annali, a cura di Walter Belardi), XV + 429 p., StCl., **8**, 1966, 345—346.
723. Guțu, M., Louis Graz, *Le feu dans l'Iliade et l'Odyssée. Πῦρ. Champ d'emploi et signification*, Paris, Klincksieck, 1965, 350 p., StCl., **8**, 1966, 349.
724. Lupaș, Liana, Antonín Bartoněk, *Development of the long-vowel system in ancient Greek dialects*. Opera Universitatis Purkynianae Brunensis, Facultas Philosophica, 106, Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1966, 199 p., RRL, **11**, nr. 6, 1966, 579—581.
725. Macarie, Liliana, Veikko Väänänen, *Etude sur le texte et la langue des Tablettes Albertini*, Helsinki, 1965, 66 p. (Annales Academiae Scientiarum Fennicae), SCL, **17**, nr. 6, 1966, 706—707.
726. Mihăescu, H., Gerhard Rohlfs, *Lexicon Graecanicum Italiae Inferioris. Etymologisches Wörterbuch der unteritalienischen Gräzität*. 2. erweitere und völlig neubearbeitete Auflage, Niemeyer, Tübingen, 1964, XXX, 629 p. et 3 cartes, RRL, **11**, nr. 1, 1966, 107—109.
727. Mihăescu, H., J. B. Hofmann, *Lateinische Syntax und Stylistik* neuearbeitet von Anton Szantyr. Mit dem allgemeinen Teil der lateinischen Grammatik. Beck, München, 1965, XCVIII + 935 + 89 p. (Handbuch der Altertumswissenschaft begründet von Iwan von Müller, erweitert von Walter Otto, fortgeführt von Hermann Bengtson, 2 Abt., 2 Teil, 2 Band), RRL, **11**, nr. 2, 1966, 203—205.
728. Năsturel, Petre Șt., Pertusi Agostino, Ἐρωτήματα *Per la storia e le fonti delle prime grammatiche greche a stampa*, tirage à part de „Italia medioevale e umanistica", V, Padova, 1962 (Manoscritti e stampe dell'Umanesimo, Studi in onore di Giovanni Mardersteig), p. 321—351, RESEE, **3**, nr. 1—2, 1965, 363.
729. Năsturel, Petre, Șt., Doens Ireneo, *Manoscritti ed edizioni veneziani di opere liturgiche e ascetiche greche e slave* espoti in occasione del Convegno di Studi „Millenario del Monte Athos", presso la Fondazione Giorgio Cini, Venezia, 1963, 30 p. + 17 pl., RESEE, **3**, nr. 1—2, 1966, 372.

730. Piatkowski, A., M. Detiènne, *La notion de δαίμων dans le pythagorisme ancien*, Bibliothèque de la Faculté de Philosophie et de Lettres de l'Université de Liège, Fasc. CLXV, Paris, Les Belles Lettres, 1963, 214 p., StCl., **8** 1966, 351—353.

731. Pippidi, D. M., *Sesiunea de lucru a asociațiilor engleze de studii clasice (Cambridge, 4—11 august 1965)*, StCl., **8**, 1966, 281—282.

732. Pippidi, D. M., *Inscriptiones graecae in Bulgaria repertae* edidit Georgius Mihailov. Volumen III. *Inscriptiones inter Haemum et Rhodopem repertae.* Fasciculus posterior : *A territorio Philoppopolitano usque ad oram Ponticam.* Serdicae, in aedibus typographicis Academiae Litterarum Bulgaricae, 1964, 277 p. in 16° + o hartă și 197 planșe afară din text, StCl., **8**, 1966, 339—340.

733. Pippidi, D. M., Louis Robert, *Hellenica.* Recueil d'épigraphie, de numismatique et d'antiquitées grecques, vol. XIII : *D'Aphodisias à la Lykaonie. Compte rendu du volume VIII des Monumenta Asiae Minoris Antique.* Paris, Librairie d'Amérique et d'Orient Adrien Maisonneuve, 1965, 330 p. in 8°, 39 planșe afară din text, StCl., **8**, 1966, 343—345.

734. Popescu, Em., Veselin Beševliev, *Spätgriechische und spätlateinische Inschriften aus Bulgarien* (Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin, Institut für griechisch-römische Altertumskunde, Berliner Byzantinische Arbeiten, Band XXX), Berlin, 1964, XV + 220 p. + 114 pl. și 1 hartă, StCl., **8**, 1966, 340—341.

735. Russu, I. I. Academia Scientiarum U.R.S.S., *Corpus inscriptionum regni Bosporani* (CIRB). Академия Наук СССР. Институт Истории Ленинградское Отделение. Институт Археологии Ленинградское Отделение. *Корпус Боспорских надписей*, Editura „Nauka", Moskova—Leningrad, 1965, 951 p. în 8°, 1326 inscripții, StCl., **8**, 1966, 334—339.

736. Slușanschi, Dan, Julie Nováková, **Umbra**. *Ein Beitrag zur dichterischen Semantik*, Berlin, Akademie — Verlag, 1964, StCl., **8**, 1966, 350.

IV. *ROMANISTICĂ*

737. Aebischer, Paul, *À propos de* **foris** *et* **foras** *dans le latin médiéval d'Italie. Considérations sur la répartition de ces deux types dans la Romania*, Omagiu Rosetti, 1—8.

738. Baciu, Ioan, *Încercare asupra valorii articolului în limba franceză* [cu rez. în rusă și franceză], StUBB, **12**, fasc. 1, 1967, 125—140.

739. Baldinger, Kurt, **Être soûl comme une grive — être larron comme une chouette** *deux cas de psychologie linguistique des animaux*, Omagiu Rosetti, 43—45.

740. Beneš, Pavel, *Sur le sujet indéterminé en portugais*, Omagiu Rosetti, 47—52

741. Benveniste, E., *Les dérivés latins de* **-luō**, Omagiu Rosetti, 53—56.

742. Bojan, Maria, *Rom.* **căpută** *și unele corespondente ale lui în limbile romanice*, CL, **11**, nr. 2, 1966, 237—242.

743. Carpov, Maria, *Creațiile lexicale în* **Le Virgile travesti** *de Paul Scarron*, AnȘtUI, **12**, fasc. 2, 1966, 203—211.

744. Cohen, Marcel, *Sur le mode hypothétique en français*, Omagiu Rosetti, 129—135.

745. Copceag, Dumitru, *Sobre la definición del artículo español*, RRL, **11**, nr. 1, 1966, 63—65.

746. Copceag, Dumitru, *O caracteristică structurală romanică a cuvîntului românesc*, Omagiu Rosetti, 141—144.

747. Copceag, D. y Escudero, G., *„Ser" y „estar" en español y en rumano*, RRL, **11**, nr. 4 1966, 339—349.

748. Essen, O. von, *Zur Frage der Geminaten im Rätoromanischen des Unterengadins*, Omagiu Rosetti, 209—213.

749. Façon, Nina, *Cesare Cantù, istoric al limbii italiene*, Omagiu Rosetti, 221—225.
750. Floréz Luis, *Principios y método del* **Atlas lingüistico-etnográfico de Colombia** (ALEC), Omagiu Rosetti, 245—250.
751. Gardette, P., *Trois mots francoprovençaux de Marguerite d'Oingt*, Omagiu Rosetti, 281—285.
752. Giuglea, G. şi Kelemen, B., *Termenii privitori la culori în latină cu referinţă la limbile romanice*, CL, **11**, nr. 2, 1966, 215—220.
753. Goga, Ecaterina, *Observaţii asupra genului comun în Romania*, SCL, **17**, nr. 2, 1966, 195—204.
754. Gossen, Charles-Théodore, *Une dénomination romande et picarde de la crèque*, Omagiu Rosetti, 315—317.
755. Gougenheim, G., *Indicatif et subjonctif. Lignes de fracture et transgressions*, Omagiu Rosetti, 319—324.
756. Griera, A., *El Vasco lengua románica*, Omagiu Rosetti, 325—336.
757. Hammarström, Göran, *Sur l'inventaire des phonèmes français*, Omagiu Rosetti, 343—346.
758. Hampl, Zdeněk, *Tratamento motivado pela côr da pele do interlocutor no português do Brasil*, Omagiu Rosetti, 347—348.
759. Henrichsen, Arne-Johan, *La périphrase* **anar** + *infinitif en ancien occitan*, Omagiu Rosetti, 357—363.
760. Herczeg, Giulio, *Alcuni tipi di frase del Boccaccio*, Omagiu Rosetti, 365—374.
761. Iliescu, Maria, *Reducerea lui* **ié** *şi* **ué** *la* **i** *şi* **ie** *în friulană*, Omagiu Rosetti, 395—397.
762. Křepinsky, M., *Chronologie de la fusion de* **ŭ** *avec* **ō** *dans les langues romanes*, Omagiu Rosetti, 451—456.
763. Kuryłowicz, J., *La conjugaison en* **-ir** *de l'espagnol*, Omagiu Rosetti, 457—460.
764. Kvapil, Joseph, *Systèmes de versification et les contrecoups de la civilisation dans les langues romanes*, Omagiu Rosetti, 461—466.
765. Lewicka, Halina, *Survivances de l'ancien complément déterminatif sans préposition dans le français des XVe et XVIe siècles*, Omagiu Rosetti, 475—478.
766. Lombard, Alf, *À propos du mot français* **ouais**, Omagiu Rosetti, 479—486.
767. Lüdtke, Helmut, *Die lateinische Endungen* **-um/-im/-unt** *und ihre romanischen Ergebnisse*, Omagiu Rosetti, 487—499.
768. Malmberg, Bertil, *À propos d'***ermolho** *etc. en ibéro-roman*, Omagiu Rosetti, 507—508.
769. Maneca, Constant, *Consideraţiuni asupra protezei vocalice în limba italiană*, SCL, **17**, nr. 2, 1966, 157—165.
770. Manoliu, Maria, *Asupra pronumelor semiindependente romanice*, Omagiu Rosetti, 523—527.
771. J. Mattoso, Čamara Jr., *À propos d'un vulgarisme du portugais du Brésil*, Omagiu Rosetti, 543—545.
772. Micuşan, Cristina, *Observaţii asupra valorii sintactice obiective a pronumelui reflexiv în limba portugheză*, Omagiu Rosetti, 563—566.
773. Micuşan, Cristina, *Portuguese-Roumanian Parallels in the Personal Pronominal Inflexion*, RRL, **12**, nr. 1, 1967, 41—48.
774. Niculescu, Al., *Lexical şi gramatical în exprimarea pronominală a reverenţei* (*abr.* **ssignirí**, *drom.* **dumneata**), Omagiu Rosetti, 631—634.
775. Noomen, W., *Note sur l'élément liturgique du Jeu d'Adam*, Omagiu Rosetti, 635—638,
776. Parlangèli, O., *Formula confessionale salentina* [cu 2 facsimile în text], Omagiu Rosetti. 663—666.
777. Pellegrini, G. B., *Postille etimologiche venete*, Omagiu Rosetti, 683—688.
778. Pisani, Vittore, *Esculenta et potulenta*, Omagiu Rosetti, 697—699.

779. Poghirc, C., *Un corespondent al rom.* **săvai** : *v. fr.* **sevais**, Omagiu Rosetti, 705—707.
780. Pohl, J., *Le roumain, seule langue romane centrifuge ?*, Omagiu Rosetti, 709—717.
781. Pottier, Bernard, *Dictionnaires, vocabulaires, lexiques*, Omagiu Rosetti, 723—725.
782. Regula, Moritz, *Etimologie italiane*, Omagiu Rosetti, 739—743.
783. Ricken, Ulrich, *Un phonéticien philosophe du 17-ème siècle* [Géraud de Cordemoy], Omagiu Rosetti, 761—765.
784. Rohlfs, G., *La congiunzione* **mi** *in Sicilia*, Omagiu Rosetti, 775—776.
785. Russell-Gebbett, P., *The inventory of the Goods of Francesc Casals, Vic, 1444*, Omagiu Rosetti, 783—786.
786. Sala, Marius, *Elemente balcanice în iudeospaniolă*, SCL, **17**, nr. 2, 1966, 219—224.
787. Sala, Marius, *Note cu privire la sp.* **rr**, Omagiu Rosetti, 805—807.
788. Sala, Marius, *Organizarea unei norme noi spaniole în iudeospaniolă*, SCL, **17**, nr. 4, 1966, 401—406.
789. Sădeanu, Florența, *Tendințe în flexiunea pronominală a spaniolei americane*, Omagiu Rosetti, 815—819.
790. Schober, Rita, *Zu Bulls Valence Classes in Theorie und Praxis*, Omagiu Rosetti, 821—827.
791. Schogt, Henry G., *La réduction du nombre de degrés d'aperture en ancien français*, Omagiu Rosetti, 829—833.
792. Sneyders, K. de Vogel Jr., *L'étymologie de fr.* **briquet**, *roum.* **brichetă**, Omagiu Rosetti, 855—857.
793. Tilander, Gunnar, *Manuscrit italien inconnu*, Omagiu Rosetti, 915—920.
794. Vaillant, André, *Français* **bonde**, Omagiu Rosetti, 965—966.
795. Valin, Roch, *Les aspects du verbe français*, Omagiu Rosetti, 967—975.
796. Vidos, B. E., *Italianismi francesi adattati diventati italianismi crudi*, Omagiu Rosetti, 989—991.
797. Vincenz, Ileana, *Un cas de nominalisation en français*, RRL, **11**, nr. 3, 1966, 249—254.
798. Wartburg, Walter von., *Fr.* **petum** *und* **tabac**, Omagiu Rosetti, 1007—1011.

Recenzii

799. Crașoveanu, D., Al. Niculescu : *Individualitatea limbii române între limbile romanice* [București, 1965], Oriz., **17**, nr. 4, 77—78.
800. Cuciureanu, Șt., Bruno Migliorini, *Storia della lingua italiana*, ed. a 3-a, Florența, Sansoni, 1961, XI + 841 p., AF, **16**, 1965, 195—197.
801. Dan, Ilie, Al. Niculescu, *Individualitatea limbii române între limbile romanice* [București, 1965], IL, **17**, nr. 7, 1966, 95—96.
802. Dimitrescu, Florica, A. Dauzat, J. Dubois, H. Mitterand, *Nouveau dictionnaire étymologique et historique*, Paris, Librairie Larousse, 1964, XLIX + 804 p., RRL, **11**, nr. 2, 1966, 210—212.
803. Giosu, Ștefan, Charles Champroux : *Essai de géographie linguistique du Gévandan*. Presses Universitaires de France, 1962. Publications de la Faculté des Lettres et Sciences Humaines de l'Université de Montpellier, Tome I, *Phonétique*, 382 p., Tome II, *Morphologie — lexicologie*, p. 380—792, AnȘtUI, **12**, fasc. 1, 1966, 115—121.
804. Giosu, Ștefan, A. Lanly, *Enquête linguistique sur le Plateau d'Ussel*, Presses Universitaires de France, Paris, 1962, 180 p., AnȘtUI, **12**, fasc. 1, 1962, 121—124.
805. Giosu, Ștefan, Iorgu Iordan, Maria Manoliu, *Introducere în lingvistica romanică*, Cr., **1**, nr. 8, 1966, 9.
806. Goga, Ecaterina, Iorgu Iordan — Maria Manoliu, *Introducere în lingvistica romanică*. Editura didactică și pedagogică, 1965, 296 p., SCL, **17**, nr. 5, 1966, 593—596,

807. Goga, Ecaterina, B. Pottier, *Introduction à l'étude de morphosyntaxe espagnole*, éd. III, Ediciones Hispano Americanas, Paris, 1965, 125 págs, RRL, **11**, nr. 6, 1966, 583—585.

808. Graur, A., *Les Comptines de langue française*, recueillies et commentées par Jean Baucomont, Frank Guibat, Tante Lucile, Roger Pinon et Philippe Soupault, Paris, Editions Seghers, 1962, 367 p., RRL, **11**, nr. 1, 1966, 102—103.

809. Graur, Al., Léon Warnant, *Dictionnaire de la prononciation française*, deuxième édition revue et corrigée, Editions Duculot, Gembloux, 1964, XLII + 414 p., SCL, **17**, nr. 2, 1966, 246.

810. Graur, Al., Georges Galichet, *Physiologie de la langue francaise*, Paris, Presses Universitaires de France (collection Que-sais-je?), 4e édition, 1964, 137 p., SCL, **18**, nr. 1, 1967, 96—99.

811. Iliescu, Maria, Robert de Dardel, *Recherches sur le genre roman des substantifs de la troisième déclinaison*, Genève, 1965, 107 p., „Publications Romans et Françaises fondées par Mario Roques, publiées par Jean Frappier", RRL, **11**, nr. 3, 1966, 295—300.

812. Iliescu, Maria, *Zur Bildung des Futurums in den romanischen Sprachen* (Zu Bodo Müllers Artikel: *Das lateinische Futurum und die romanischen Ausdrucksweisen für das futurische Geschehen*, in „Romanische Forschungen", **76**, 1/2, 1964, S. 44—97), RRL, **11**, nr. 4, 1966, 395—400.

813. Ionică, Ion, Henri Guiter, *Atlas linguistique des Pyrénées-Orientals*, Paris, 1966, RRL, **12**, nr. 1, 1967, 70—73.

814. Leonte, L., Louis Michel: *Le langage méridionel dans l'œuvre d'Alphonse Daudet*, Editions d'Arthey, Paris (1961), AnŞtUI, **12**, fasc. 1, 1966, 124—126.

815. Macrea, D., *Al XI-lea Congres internațional de lingvistică și filologie romanică (Madrid, 1—9 sept. 1965)*, CL, **11**, nr. 1, 1966, 121—123.

816. Maneca, Constant, *Nouveau Dictionnaire Étymologique et Historique* par Albert Dauzat, Jean Dubois, Henri Mitterand, Librairie Larousse, Paris, [1964], 805 p., SCL, **17**, nr. 3, 1966, 371—373.

817. Micușan, Cristina, *Recent Brazilian work on linguistics*: Artur de Almeida Tôrres, *Estudos de Filologia*, Rio-S. Paulo, 1964, 192 p. and *Moderna Gramática Expositiva da Lingua Portuguêsa*, 18 ed. Rio de Janeiro — S. Paulo — Lisboa, 1966, 285 p., RRL, **11**, nr. 4, 1966, 417—419.

818. Mihăescu, H., Al. Niculescu, *Individualitatea limbii române între limbile romanice. Contribuții gramaticale (L'individualité du roumain parmi les langues romanes. Contributions grammaticales)*, Ed. științifică, București, 1965, 183 p., RRL, **11**, nr. 5, 1966, 505—507.

819. Mihăescu, H., versiunea românească a recenziei de la nr. 818, SCL, **17**, nr. 5, 1966, 596—598.

820. Mihăescu, H., Iorgu Iordan, Maria Manoliu, *Introducere în lingvistica romanică*, Ed. didactică și pedagogică, București, 1965, 295 p. (Ministerul Învățământului, Universitatea București), RRL, **12**, nr. 1, 1967, 61—63.

821. Negomireanu, Doina, O. Duchaček, *Contributions à l'étude de la sémantique: les synonymes. Domaine français. Différents types de synonymes*, în „Orbis", Tome XIII, N° 1, 1964, 35—49, CL, **11**, nr. 2, 1966, 372—374.

822. Neiescu, P., Albert Dauzat, Jean Dubois, Henri Mitterand, *Nouveau Dictionnaire étymologique et historique*, Librairie Larousse, Paris, XLIX + 805 p., CL, **11**, nr. 2, 1966, 358—360.

823. Nichita, Ioana, Mariano Bassols de Climent, *Sintaxis Latina* (Consejo Superior de Investigaciones Científicas), Enciclopedia clásica, nº 3, 4, Madrid, 1963, 2 vol., XV—408 et XIV—458 p., RRL, **11**, nr. 4, 1966, 410—414.

824. Nicolescu, Aurel, Robert A. Hall Jr., *Bibliografia della Linguistica Italiana*. Seconda edizione rivedute ed aggiornata. Firenze, Sansoni Antiquariato, 1958, I = 534 p.; II = 472 p.; III = 272 p. (Biblioteca bibliografica italica diretta da Marino Parenti nr. 13), RRL, **11**, nr. 2, 1966, 193—200.

825. Nicolescu, Aurel, Raymond Arveiller, *Contribution à l'étude des termes de voyage en français (1505—1772)*, Editions d'Artrey, Paris, 1963, 569[573] p., RRL, **11**, nr. 3, 1966, 300—303.

826. Nicolescu, Aurel, versiunea românească a recenziei de la nr. 825, SCL, **17**, nr. 2, 1966, 254—256.

827. Rădulescu, Daniela, *Pe marginea unor lucrări de dialectologie occitană* [Jules Ronjat, *Grammaire historique des parlers provençaux modernes*, L. Lamouche, *Note sur la classification des dialectes de la langue d'oc*, 1900, Perie Bec, *La langue occitane*, 1963], Omagiu Rosetti, 727—729.

828. Reinheimer, Sanda, Jean Dubois, *Le vocabulaire politique et social en France de 1869 à 1872. À travers les œuvres des écrivains, les revues et les journaux*, Paris, 1962, XXIX + 460 p., RRL, **11**, nr. 1, 1966, 104—106.

829. Reinheimer, Sanda, versiunea românescă a recenziei de la nr. 828, SCL, **17**, nr. 3, 1966, 374—376.

830. Reinheimer, Sanda, Joseph Cassano, *Proverbes et dictons valdôtains*, deuxième édition établie par René Willien et André Zanotto, Aoste, 1964, XXIV + 392 p., RRL, **11**, nr. 3, 1966, 303—305.

831. Reinheimer, Sanda, versiunea românească a recenziei de la nr. 830, SCL, **17**, nr. 4, 1966, 503—505.

832. Reinheimer, Sanda, *Le francoprovençal dans la „Revue de linguistique romane"*, RRL, **11**, nr. 6, 1966, 567—571.

833. Reinheimer, Sanda, Zygmunt Olszyna-Marzys, *Les pronoms dans les patois du Valais central*, Romanica Helvetica, vol. 76, Berne, 1964, 132 p., SCL, **18**, nr. 1, 1967, 105—108.

834. Sala, Marius, *El Congreso Interamericano de Lingüística, Filología y Enseñanza de Idiomas (Montevideo, 4—13 de enero de 1966)*, RRL, **11**, nr. 3, 1966, 281—283.

835. Săndeanu, Florența, Werner Beinhauer, *El español coloquial*, Madrid-Gredos, 1963, 445 p. (Biblioteca Románica Hispánica), RRL, **11**, nr. 5, 1966, 511—515.

836. Săndeanu, Florența, versiunea românească a recenziei de la nr. 835, SCL, **18**, nr. 1, 1967 101—105.

837. Săteanu, C., Louis Michel, *La langue des pêcheurs du Golfe du Lyon*, Edition d'Artrey, Paris, 1964, 225 p., CL, **11**, nr. 1, 1966, 129—132.

838. Săteanu, C. și Vinteler, O., R. A. Budagov. *Сравнительно-семасиологические исследования романские языки*, Издательство московского Университета, Москва, 1963, 302 p., CL, **11**, nr. 1, 1966, 127—129.

839. Șandru, Tudora, Corominas Joan, *Breve Diccionario Etimológico de la Lengua Castellana*, Ed. Gredos, Madrid, 1961, 610 p., SCL, **17**, nr. 2, 1966, 246—252.

840. Șandru, Tudora, *El Español Actual* — Boletín de la Oficina Internacional de Información y Observación del Español —, RRL, **11**, nr. 3, 1966, 305—306.

841. Șandru, Tudora, *Études Romanes de Brno*, volume I, Opera Universitatis Purkynianae Brunensis, Facultas Philosophica, Státní Pedagogické Nakladatelství, Praha, 1965, 213 p., RRL, **11**, nr. 4, 1966, 419—422.

842. Şandru, Tudora, Maria Josefa Canellada, *Antología de textos fonéticos*, Biblioteca Románica Hispánica, Ed. Gredos, S. A. Madrid, 1965, 253 p., RRL, **11**, nr. 5, 1966, 510—511.

843. Şandru, Tudora, Rubén del Rosario, *Vocabulario Puertorriqueño*, The Troutman Press, Shaion Connecticut, 1965, 118 p., RRL, **11**, nr. 6, 1966, 586—589.

844. Vintilă, Ioana, Pierre Guiraud, *Le français populaire*, Paris, Presses Universitaires de France, collection „Que sais-je?", 1965, 117 p.,RRL, **11**, nr. 1, 1966, 109—111.

845. Vintilă, Ioana, Etiemble, *Parlez-vous franglais ?*, Paris, 1964, 376 p., LR, **15**, nr. 2, 1966, 213—215.

846. Vintilă, Ioana, versiunea românească a recenziei de la nr. 844, SCL, **17**, nr. 2, 1966, 252—254.

847. Vintilă, Ioana, René Georgin, *L'inflation du style*, Paris, Les Editions Sociales Françaises, 1963, 199 p. *Le code du bon langage*, ibid., 1963, 229 p., RRL, **11**, nr. 3, 1966, 293—295.

848. Vintilă, Ioana, versiunea românească a recenziei de la nr. 847, SCL, **17**, nr. 3, 1966 369—371.

849. Vintilă, Ioana, Alexandru Niculescu, *Individualitatea limbii române între limbile romanice. Contribuţii gramaticale*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1965, 181 p., LR, **15**, nr. 4, 1966, 393—395.

850. Vintilă, Ioana, Maurice Dessaintes, *Éléments de linguistique descriptive en fonction de l'enseignement du français*, La Procure, Namur-Bruxelles, 1960, 246 p.; *L'analyse grammaticale au seuil de la stylistique*, ibid., 1962, 415 p.; *Éléments d'analyse grammaticale à l'usage du cycle inférieur de l'enseignement secondaire*, ibid., 1965, 180 p., RRL, 11, nr. 4, 1966, 416—417.

851. Vintilă, Ioana, versiunea românească a recenziei de la nr. 850, SCL, **18**, nr. 1, 1967, 108—109.

852. Vulpe, Magdalena, Marcel Cohen, *Le subjonctif en français modern. Tableau documentaire*, Paris, 1965, 292 p., RRL, **11**, nr. 4, 1965, 414—415.

★

Vezi şi nr. 207, 208, 213.

V. *SLAVISTICĂ*

853. Bologan, Gh., *Opoziţia de cantitate în limba bulgară*, Omagiu Rosetti, 73—77.

854. Bologan, Gh., Nestorescu, V., *Фонологическая система липованского говора села Климэуць* [Sistemul fonologic al graiului lipovenesc din Climăuţi], RRL, **11**, nr. 4, 1966, 367—393.

855. Budagov, R. A., *Соответствие и тождество в сопоставительном синтаксисе*, Omagiu Rosetti, 97—100.

856. Cantemir, Natalia şi Bălănescu, Sorina, *Maria Banuş în limba rusă*, AnŞtUI, **12**, fasc. 1, 1966, 107—114.

857. Ciplea, Gh., *Influenţe româneşti în graiurile cehe din Banat. Lexic*, CL, **11**, nr. 1, 1966, 63—69.

858. Ciplea, Gh., *Accentul şi lungimea vocalică în elementele de origine română din graiurile cehe din Banat*, CL, **11**, nr. 2, 209—213.

859. Ciplea, Gheorghe, *Un manuscris slav din secolul al XVI-lea* [cu rez. în rusă şi franceză], StUBB, **12**, fasc. 1, 1967, 141—144.

860. Djamo-Diaconiță, Lucia, *Elemente lexicale de origine germană (primite prin diferite filiere) în slavona românească*, Omagiu Rosetti, 181—185.

861. Dostál, Antonín, *L'impératif en vieux-slave*, Omagiu Rosetti, 187—193.

862. Guțu, Olimpia, *Болгарский говор села Чопля, II Замечания о системе на согласных*, RRL, **11**, nr. 5, 1966, 491—502.

863. Guțu, Olimpia, *Graiul bulgar din comuna Cioplea. Observații asupra sistemului vocalic*, SCL, **17**, nr. 2, 1966, 225—234.

864. Ionescu, Dimitrie Gh., *Un pergament slavon din prima jumătate a secolului al XVII-lea* [cu un facsimil în afară de text], RS, **13**, 1966, 367—369.

865. Iufu, Zlatca, *Manuscrisele slave din biblioteca și muzeul mănăstirii Dragomirna* [cu rez. în rusă și franceză], RS. **13**, 1966, 189—202.

866. Jacobsson, Gunnar, *Les affriquées slaves (Problèmes de forme et de substance)*, Cahiers, **3**, 1966, 81—89.

867. Lekov, I., *Возможности идентификации фонем с морфемами в славянских языках*, Omagiu Rosetti, 467—470.

868. Lința, Elena, *Documente în limba polonă emise de cancelariile domnilor români (sec. al XVI-lea și al XVII-lea)* [cu un catalog al documentelor; rez. în rusă și franceză], RS, **13**, 1966, 169—188.

869. Machek, Václav, *Le suffixe slave-commun -ǫgъ (-ǫga)*, Omagiu Rosetti, 503—506.

870. Mircev, K., *Из болгарской исторической фонетики*, Omagiu Rosetti, 585—586.

871. Niță-Armaș, Silvia, *În jurul problemei cuvintelor de origine românească în limba slovacă*, SCL, **17**, nr. 5, 1966, 579—591.

872. Pavliuc, N., Robciuc, I., *Cu privire la corelațiile consonantice în graiurile ucrainene din Republica Socialistă România*, Omagiu Rosetti, 671—676.

873. Pavlović, Mil., *Une isophone serbe conditionnée par le substrat protoroumain*, Omagiu Rosetti, 677—680.

874. Rădulescu, Maria, *Un manuscris slavonesc al lui Radu din Mănicești* [cu 8 facsimile în afară de text], RS, **13**, 1966, 357—365.

875. Trocin, D., Măleanu, I., *Contribuții la studiul subordonatelor de scop în limba rusă*, AnȘtUI, **12**, fasc. 2, 1966, 239—244.

876. Unbegaun, B. O., *L'homme et l'animal : le nom de la „jambe" en slave*, Omagiu Rosetti, 951—953.

877. Vascenco, Victor, *Tradiție și inovație în antroponimia unor slavi bilingvi : lipovenii (Contribuții la studiul influenței românești)*, SCL, **18**, nr. 1, 1967, 25—50.

878. Vinteler, O., *Cu privire la sinonimia sintactică (Construcții cu valoare obiectivă în limba rusă contemporană)* [cu rez. în rusă și engleză], StUBB, **11**, fasc. 2, 1966, 97—102.

879. Vrabie, Emil, *Termeni de origine românească în limba bielorusă*, Omagiu Rosetti, 993—995.

880. Vrabie, Emil, *Limba povestirilor slave despre Vlad Țepeș* [cu rez. în rusă și franceză], RS, **13**, 1966, 229—246.

★

Vezi și nr. 568, 1004, 1007, 1013.

Recenzii

881. Benedek, G., Eugen Pauling, *Fonológický vývin slovenčiny* (Evoluția fonologică a limbii slovace), Vydatel'stvo Slovenskej Akadémie Vied, 1963, 358 p., CL, **11**, nr. 2, 1966, 370—372.

882. Bucă, M., V. N. Kliueva, *Kratkij slovar' sinonimov russkogo jazyka*, Moskva, Učebno-pedagoghičeskoe gosudarstvennoe izdatel'stvo, 1961, 343 p., AUT, **3**, 1965, 305—308.

883. Duca, Doina, *Romanoslavica*, XII, Filologie, Bucureşti, 1965, 426 p., Rev. arh., **9**, nr. 1, 1966, 331—333.

884. Ionescu-Nişcov, Tr., Pandele Olteanu, *Limba povestirilor slave despre Vlad Ţepeş*, Ed Acad. R.P.R., Bucarest, 1961, 409 p., RRH, **4**, nr. 1, 1965, 140—144.

885. Ivănescu, G., Ivan Popović, *Geschichte der serbokroatischen Sprache*, Wiesbaden, Otto Harrassowitz, 1960, 687 p., în —8°, AUT, **3**, 1965, 290—297.

886. Matei, Ion, Djukanović, Marija, *Les vestiges de la langue turque dans l'actuelle langue serbo-croate*, „X Türk Dill Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler 1963", Ankara, 1964, p. 31—36, RESEE, **3**, nr. 1—2, 1965, 362.

887. Mihăescu, Haralamb, Dora Ivanova-Mirceva, *Разбойна бъдеще време* (*Futurum*) *в българския език от X до XVIII век* (*L'évolution du futur dans la langue bulgare depuis le Ve jusqu'au XVIIIe siècle*), Académie des Sciences, Sofia, 1962, 201 p., RESEE, **3**, nr. 1—2, 1965, 360—361.

888. Mihăescu, Haralamb, *Български етимологичен речник* [Dicţionar etimologic bulgar], съставили Вл. Георгиев, Иван Гълъбов, Йордан Заимов, Ст. Илчев, Académie des Sciences, Sofia, 1963—1964, fasc. II, p. 81—160, fasc. 3, p. 161—240, RESEE, **3**, nr. 1—2, 1965, 362—363.

889. Mihăescu, Haralamb, *Българска диалектология. Проучвания и материалов* (*Dialectologie bulgare. Études et matériaux*), Éditions de l'Académie Bulgare, Sofia, I, 1962, 275 p.; II, 1965, 320 p., RESEE, **4**, nr. 3—4, 1966, 643—644.

890. Nestorescu, V., *Принципы топонимики* (*Principiile toponimiei*), Moscova, Изд. „Наука", 1964, 150 p., LR, **15**, nr. 2, 1966, 209—213.

891. Rizescu, I., Solomon, V., A. M. Muhin, *Функциональный анализ синтаксических элементов. На материале древнеанглийского языка*. Изд. „Наука", 1964, Moscova-Leningrad, 1964, 292 p., SCL, **17**, nr. 6, 1966, 707—710.

892. Trocin, D., Macovei, T., V. P. Besedina-Nevzorova, *Старославянский язык* (*Limba slavă veche*), Harkov, 1962, 360 pagini, AnŞtUI, **12**, fasc. 1, 1966, 130—134.

893. Vraciu, A., *Dicţionar bulgar-albanez* (*Българско-албански речник, Fjyllor bullgarisht-shqip*), Sofia, Editura Academiei Bulgare de Ştiinţe, 1959, 871 pagini (2000 exemplare), AnŞtUI, **12**, fasc. 2, 1966, 254—255.

894. Vraciu, A., Vraciu, T., Horace G. Lunt: *Old Church Slavonic Grammar*, second, revised edition, S-Gravenhage, 1959, 143 pagini, AnŞtUI, **12**, fasc. 2, 1966, 248—251

895. Zdrenghea, Maria, *Български диалектен атлас*, I, Editura Academiei Bulgare de Ştiinţe, Sofia, 1964, CL, **11**, nr. 2, 1966, 355—357.

VI. *GERMANISTICĂ*

896. Andriescu, Cornelia, *Două traduceri germane din poezia lui Eminescu*, AnŞtUI, **12**, nr. 1, 1966, 87—93.

897. Braun, Roswitha, *Zur Geschichte des Wortes „Kopf" in der siebenbürgisch-sächsischen Sprachlandschaft*, FVL, **9**, nr. 2, 1966, 91—98.

898. Capesius, Bernhard, [La rubrica: *Unsere Sprachecke*] *Ist Dialekt unfein?*, NW, **17**, nr. 5083, 1966, 2; *Unzulässige Bequemlichkeit*, nr. 5208, 4; *Ein „heisses Eisen"?*, nr. 5226, 4; *Ortsnamen*, nr. 5275, 4; *„Aus was", „auf das" oder „worauf"?* nr. 5310, 4; *Lachen „machen" oder „gemacht"?*, nr. 5322, 4; *„Was machst du*

noch?" „Gut", nr. 5352, 4; *Umschreibung des Konjuktivs mit „würde"*, nr. 5370, 4; *Alles kann man nicht „machen"!*, nr. 5382, 4; *„Nu mai vine" = „Er kommi nicht mehr"*, nr. 5387, 4; *„Aus" und „in"*, nr. 5405, 4; *„Anerkennen" und „widerspiegeln"*, nr. 5417, 4; *Darf man „sich beleidigen"?*, nr. 5435, 4.

899. Capesius, Bernhard, *Dialektgeographische Illusionen und Realitäten. Betrachtungen zum Siebenbürgisch-Deutschen Sprachatlas*, FVL, **9**, nr. 2, 1966, 81—90.

900. Eckert, G., [La rubrica: *Unsere Sprachecke*] *Kann man was immer irgendwohin „geben"?*, NW, **18**, nr. 5399, 1966, 4.

901. Fink, Hans, [La rubrica: *Unsere Sprachecke*] *Gegen den Fremdwort* **Alp**, NW, **18**, nr. 5376, 1966, 4.

902. G. R., [La rubrica: *Unsere Sprachecke*] *Bilder*, NW, **18**, nr. 5316, 1966, 4.

903. Gross, Reinhold, [La rubrica: *Unsere Sprachecke*] *Buchstabenwörter*, NW, **18**, nr. 5190, 1966, 4; *Hereinnehmen oder anhängen ?*, nr. 5269, 4; *Also, wie heist nur eigentlich...*, nr. 5411, 2.

904. Hähnel, O., [La rubrica: *Unsere Sprachecke*] *Doppelbezeichnungen*, NW, **18**, nr. 5393, 1966, 4.

905. Hornyacsek, Josef, [La rubrica: *Unsere Sprachecke*] *Zusammen oder getrennt?*, NW, **18**, nr. 5257, 1966, 4.

906. Hromadka, Georg, [La rubrica: *Unsere Sprachecke*] *Lakonisch*, NW, **18**, nr. 5214, 1966, 4; *Fremdwörter*, nr. 5220, 4; *Wöhrend, wegen, dank*, nr. 5232, 4; *Arger mit der Zeitung?*, nr. 5281, 4; *Perlen*, nr. 5447, 4.

907. Isačenko, A. V., *Syllabe et morphème en allemand*, Omagiu Rosetti, 413—415.

908. Jentner, Edita, *Asupra îmbinărilor de foneme în limbile germană și română* [cu rez. în rusă și germană], AUT, **3**, 1965, 223—245.

909. Jezovits, Felix, [La rubrica: *Unsere Sprachecke*] *Bier*, NW, **18**, nr. 5251, 1966, 4,

910. Kaiss, Hans, [La rubrica: *Unsere Sprachecke*] *„Ruckwörts" oder „hinten"?*, NW, **18** nr. 5370, 1966, 4.

911. Keintzel-Schön, Fritz, *Rumänisch-sächsische Wechselbeziehungen im Spiegel der Sprachforchung*, FVL, **9**, nr. 2, 1966, 111—114.

912. Koelwel, Eduard, [La rubrica: *Unsere Sprachecke*] *Zähe Namen*, NW, **18**, nr. 5435, 1966, 4; *Glossen*, nr. 5208, 4.

913. Köber, Berthold Wolfgang, [La rubrica: *Unsere Sprachecke*] *Burgen, Städte*, NW, **18**, nr. 5257, 1966, 4.

914. Lauer, Heinrich [La rubrica: *Unsere Sprachecke*] *„P vie Pilled"*, NW, **18**, nr. 5346, 1966, 4; *Schmugelware*, nr. 5196, 4.

915. Mayer, Philipp, [La rubrica: *Unsere Diskussion*] *Ist Dialekt unfein?*, NW, **17**, nr. 5036, 1965, 2.

916. Pancratz, Arnold, [La rubrica: *Unsere Sprachecke*] *„Das lustige kleine Gesindel"*, NW, **18**, nr. 5214, 1966, 4.

917. R. G., [La rubrica: *Unsere Sprachecke*] *Gross oder klein?*, NW, **18**, nr. 5298, 1966, 4; *Angst vor den Partizip?*, nr. 5298, 4; *Stilschreier*, nr. 5304, 4; *Eiskafee mit Kaper ...*, nr. 5301, 4; *Prima Sache...*, nr. 5316, 4; *Genitiv-Gegner*, nr. 5328, 4; *Beugung der Abkürzungen*, nr. 5346, 4; *Überoder unter—bieten?*, nr. 5358, 4; *Doppelte Verneinung*, nr. 5358, 4.

918. Rüser, Johannes, [La rubrica: *Unsere Sprachecke*], *Den Kopf oben halten. Der menschilde Körper in volkstümlichen Redensarten*, NW, **18**, nr. 5441, 1966, 4.

919. Sill, Evemarie, [La rubrica: *Unsere Sprachecke*] *Fragen, frug, gefragen?*, NW, **18**, nr. 5239, 1966, 4.

920. Thiel, Rudolf, [La rubrica: *Unsere Sprachecke*] *Eh und je*, NW, **18**, nr. 5423, 1966, 4.

921. Tietz, Alexander, [La rubrica : *Unsere Sprachecke*] *Nochmals „frug"*, NW, **18**, nr. 5263, 1966, 4.
922. Wolf, Johann, *Die phraseologischen Fügungen in den Banater deutschen Mundarten*, FVL, **9**, nr. 2, 1966, 72—80.
923. Wolf, Johann, [La rubrica : *Unsere Sprachecke*] *Zum e/i — Wechsel*, NW, **18**, nr. 5202, 1966, 4.
924. * * * [La rubrica : *Unsere Sprachecke*] *Angela, Karl und Rotrand*, NW, **18**, nr. 5447, 1966, 4.
925. * * * [La rubrica : *Unsere Sprachecke*] *Der Sinn des Wortes „Eskalation"*, NW, **18**, nr. 5387, 1966, 4.
926. * * * [La rubrica : *Unsere Sprachecke*] *Schräg oder schief ?*, NW, **18**, nr. 5328, 1966, 4.
927. * * * [La rubrica : *Unsere Sprachecke*], *Wir haben ein Anliegen*, NW, **18**, nr. 5364, 1966, 4.

★

Vezi şi nr. 1003, 1008, 1012, 1015, 1017, 1019, 1020, 1022, 1023.

Recenzii

928. C[apesius], B., *Siebenbürgisch-Deutscher Sprachatlas*, Herausgegeben von K. K. Klein und L. E. Schmitt. 1. Band : *Laut- und Formenatlas*, Teil I, 1961 ; Teil II, 1964, Marburg, FVL, **9**, nr. 1, 1966, 160—161.
929. Constantinescu, Ilinca, Alan S. C. Ross, *The Essentials of English Grammar*, London, Kenneth Mason, 1964, 49 p., RRL, **11**, nr. 6, 1966, 590.
930. Constantinescu, Ilinca, Simeon Potter, *Our Language*. Harmondsworth : Penguin Books, 1964, 204 [—208] p., RRL, **12**, nr. 1, 1967, 73—75.
931. Graur, Al., Wolfgang Fleischer, *Die deutschen Personennamen*, Berlin, Akademie-Verlag, 1964, 238 p., SCL, **17**, nr. 4, 1966, 501.
932. Keintzel-Schön, F., Helmut Protze, *Das Wort „Markt" in der mitteldeutschen Mundarten*. Mit besonderer Berücksichtigung des Siebenbürgisch-Sächsischen und unter Einbeziehung des Indogermanischen — Berichte über die Verhandlungen der Sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig.Philologisch-historrisch Klasse. Band 106, Heft 2. Akademie — Verlag Berlin 1961, 76 s. und 3 Karten, SCL, **17**, nr. 6, 1966, 710—711.
933. Vîntu, Ileana, Robert B. Lees, *The Grammar of English Nominalisations*, third Printing, Mouton & Co, 1964, XLIV + 205 p., RRL, **11**, nr. 1, 1966, 112—115.
934. Vîntu, Ileana, versiunea românească a recenziei de la nr. 933, SCL, **17**, nr. 3, 1966, 366—368.
935. Vraciu, A., Vraciu, T., Einar Haugen, *Bilingualism in the Americas : A Bibliography and Research Guide*, ed. a II-a, Alabama, 1964, 159 pagini, AnŞtUI, **12**, fasc. 2, 1966, 251—252.

★

Vezi şi nr. 1043.

VII. *ORIENTALISTICĂ*

936. Drimba, Vladimir, *Etimologii cumane* [*ayγul, ävrik, čämän, qapsa, sarpan, veles*], Omagiu Rosetti, 201—203.
937. Drimba, Vladimir, *Quelques leçons et étymologies comanes*, RRL, **11**, nr. 5, 1966, 481—489.

938. Drimba, Vladimir, *Repartiția graiurilor turcești din Dobrogea*, [cu 20 de hărți în text], SCL, **18**, nr. 1, 1967, 51—77.
939. Hazai, G., *Methodologische Fragen in der Periodisierung der türkischen Sprachgeschichte*, Omagiu Rosetti, 349—351.
940. Matei, Ion, *Mots d'origine roumaine en turc*, RESEE, **4**, nr. 1—2, 1966, 223—232.

Recenzii

941. Bănățeanu, Vlad, *Iazyki Indii*, Sbornik statej Akademija Nauk S.S.S.R., Institut Narodov Azii, Moskva, 1961, 414 p., AUT, **3**, 1965, 308—312.
942. Bănățeanu, Vlad, *Iberiul-kavkasiuri enatmecniereba* (*Ibero-Caucasica*) XII (Institutul de lingvistică al Academiei de Științe a R.S.S. Georgiene. Omagiu acad. Arn. Št. Cikobava, cu ocazia împlinirii a 60 de ani de la naștere și 35 de ani de activitate științifică și didactică), Tbilisi, 1960, AUT, **3**, 1965, 312—314.
943. Călin, Cornelia, Nicholas Poppe, *Tatar manual*, Indiana University Publications Uralic and Altaic Series, Bloomington și Haga, 1963, 271, SCL, **17**, nr. 2, 1966, 256—257.
944. Matei, Ion, Baskakov. N. A., *Türk Dillerinde on Vokallerin Düzleşmesi ve Karaimcanin Halicz-Luck Lahçesinde* **ö** > **e**, *ve* **ü** > **i** *Degişmeleri* (*La délabialisation des voyelles antérieures dans les langues turques et les changements* **ö** > **e** *et* **ü** > **i** *dans le dialecte caraïme de Halicz Luck*), „Türk Dili Araştermaları Yıluğı, Belleten 1963, Ankara, 1964, p. 33—37, RESEE, **3**, nr. 1—2, 1965, 361.
945. Matei, Ion, Eren, Hasan, *Kıbrıs'ta Türkler ve Türk Dili* (*Les Turcs de Chypre et la langue turque*), dans „X. Türck Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler 1963", Ankara, 1964, p. 37—50, RESEE, **4**, nr. 1—2, 1966, 315—316.

VIII. *BALCANISTICĂ*

946. Brîncuș, Grigore, *Intercalarea pronumelui neaccentuat în formele de plural ale imperativului albanez*, Omagiu Rosetti, 89—91.
947. Cortelazzo, Manlio, *Corrispondenze italo-balcaniche nei prestiti dal turco*, Omagiu Rosetti, 147—152.
948. Dujčev, I., **Markellai-Marcellae**. *Un toponyme latin méconnu*, RESEE, **4**, nr. 3—4, 1966. 371—375.
949. Herman, József, *Le datif possessif dans la latinité balkanique*, Omagiu Rosetti, 375—378.
950. Kurz, Jozsef, *Quelques remarques sur les balkanismes en vieux-slave*, RS, **13**, 1966, 81—84.
951. Mihăescu, Haralambie, *Les éléments latins de la langue albanaise* [*I*], RESEE, **4**, nr. 1—2, 1966, 5—33; II nr. 3—4, 1966, 323—353.
952. Trost, Pavel, *Deux points de linguistique balkanique*, Omagiu Rosetti, 945—946.

★

Vezi și nr. 786.

Recenzii

953. Bolocan, Gh., *Primul Congres Internațional de studii balcanice și sud-est europene* [26 august — 1 septembrie 1966, Sofia], LR, **16**, nr. 1, 1967, 85—87.
954. Camariano-Cioran, Ariadna, Dimaras, K. T., Συμποσιακά (Συμπεώσεις-γλωσσα-γενεις) Τρεῖρ ἀνακοινώσεις [*Symposions. (Coïncidences — langue — générations) Trois communications*], Athènes, 1965, 63 p., RESEE, **4**, nr. 3—4, 1966, 644—645.

955. Cront, Gheorghe, *Byzantinobulgarica*, I, Editions de l'Académie des Sciences de Bulgarie, Sofia, 1962, 365 pages, RESEE, **4**, nr. 1—2, 1966, 298—300.

956. Iancovici, S., Koneski, Blaže, *Историја на македонскиот јазик* (*Histoire de la langue macédonienne*), Editions „Koco Racin", Skopje, 1965, 102 (—103) p., RESEE, **4**, nr. 1—2, 1966, 262—264.

957. Mihăescu, H., Kovačev, Nikolai P., *Местните названия от Селиевско* (*Noms de localités du district Sevlievo*), Académie Bulgare des Sciences, Sofia, 1962, 300 p., RESEE, **3**, nr. 1—2, 1965, 329—331.

958. Mihăescu, H., *Die protobulgarischen Inschriften*, herausgegeben von Veselin Beševliev. Mit 96 Tafeln und 1 Karte. Akademie-Verlag, Berlin, 1963, XXI, 361 (Deutsche Akademie der Wissenschaftlichen zu Berlin. Institut für griechisch-römische Altertumskunde. Berliner Byzantinische Arbeiten, Bd. 23), RESEE, **3**, nr. 1—2, 1965, 331—333.

959. Mihăescu, H., Géza Alföldy, *Bevölkerung und Gesellschaft der römischen Provinz Dalmatien*. Mit einem Beitrag von András Mócsy. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965, 233 p. şi 1 hartă, StCl., **8**, 1966, 368—369.

960. Mihăescu, H., Petkanov, Ivan, *Les éléments romans dans les langues balkaniques*, dans : „Actes du Xe Congrès international de linguistique et philologie romanes" (Strassbourg 1962), publiées par Georges Straka, Paris, 1965, p. 1159—1176, RESEE, **4**, nr. 1—2, 1966, 261—262.

961. Mihăescu, H., Šetka, Jeronimi, *Hrvatska kršćanska terminologija*. Drugi dio : *Hrvatski kršćanski termeni latinskoge porijekla* (*La terminologie chrétienne en croate*. IIe partie : *Termes croates chrétiens d'origine latine*), Makarska, 1964, 235 p. (Bogoslovna Biblioteka izdaje Franjevačka Visoka Bogoslovija Makarska, knj. 13), RESEE, **4**, nr. 3—4, 1966, 643.

962. Theodorescu, Răzvan şi Zbuchea, Gheorghe, *Actes du XIIe Congrès International d'Études Byzantines*. Ochride, 10—16 septembre 1961, Belgrade, vol. I, 446 p., 1963; vol. II, 616 p., 1964; vol. III, 435 p., 1964 (Comité Yougoslave des Études Byzantines), RESEE, **4**, nr. 1—2, 1966, 271—285.

IX. *LIMBA MAGHIARĂ*

963. Balogh, Ödön, *A marosvásárhelyi fazekasság szakszákincse* [Terminologia olăritului din Tîrgu-Mureş], NyIK, **10**, nr. 1, 1966, 158—172.

964. Gálffy, Mózes, *Contribuţii la problema delimitării dialectelor pe baza materialului* **Atlasului regional Ciuc-Gheorghieni** [cu 2 hărţi], Omagiu Rosetti, 271—279.

965. Gálffy, Mózes, Márton, Gyula, *Tájszók Kalotaszegről és környékéről* [Glosar dialectal din regiunea Izvorul Crişului Repede şi împrejurimi], StLex., 1—156.

966. B. Gergely, Piroska, Kósa, Ferenc, Zsemlyei, János, *„A magyar nyelv feudalismuskori román kölcsönszavai" című szálórténeti monográfia szerkesztése* [Redactarea glosarului privind „Împrumuturile lexicale româneşti ale limbii maghiare din epoca feudalismului"; cu rez. în română], NyIK, **10**, nr. 1, 1966, 93—109.

967. Horváth, István, *Ózdi tájszók* [Glosar regional din Ozd], NyIK, **10**, nr. 1, 1966, 153—158.

968. Márton, Gyula, *Adatok a nyelvjárási* **mezsde~muzsda** *elöfordulásához* [Date privind răspîndirea regionalismului *mezsde~muzsda* în graiul secuiesc; cu rez. în rusă şi română], StUBB, **11**, fasc. 2, 1966, 93—96.

969. Márton, Gyula, *Observaţii asupra încadrării vocalelor ă şi î în împrumuturile româneşti ale limbii maghiare*, Omagiu Rosetti, 539—542.

970. MÁRTON, GY., *Cu privire la studierea influenței limbii române asupra limbii maghiare* [cu rez. în rusă și engleză], StUBB, **12**, fasc. 1, 1967, 27—28.

971. MURÁDIN, LÁSZLÓ, *A -ni, -nitt, -nul~-nül határozórag-csoport funkciója és erdélyi elterjedtsége* [Funcția sufixelor adverbiale *-ni, -nitt, -nul, -nül* și răspîndirea lor în Ardeal; cu o hartă în afară de text și rez. în română], NyIK, **10**, nr. 1, 1966, 45—60.

972. MURÁDIN, LÁSZLÓ, *România Szocialista Köztársaság Magyar Nyelvjárásai Atlaszának orvanyaga I* [Glosar regional obținut în afara chestionarului la anchetele pentru „Atlasul lingvistic al graiurilor maghiare din R. S. România"], NyIK, **10**, nr. 1, 1966, 148—153.

973. PÉNTEK, JÁNOS, *A körösfői í-zés állapota* [Stadiul actual al rostirii lui *í* în graiul din Izvorul Crișului; cu rez. în română], NyIK, **10**, nr. 1, 1966, 61—76.

974. RUSSU, I. I., *Cuvinte românești ca „împrumuturi slave" în limba maghiară*, Omagiu Rosetti, 787—791.

975. SZABÓ, ATTILA T., *Újabb magyarországi nyelvtörténeti kiadványok*, NyIK, **10**, nr. 1, 1966, 187—195.

976. SZABÓ, ATTILA T., *Observații în legătură cu cercetarea împrumuturilor din limba română în lexicul maghiar din epoca feudală*, Omagiu Rosetti, 873—876.

977. SZABÓ, ZOLTÁN, *Megjegyzések József Attila stílusáról* [Observații asupra stilului poetic al lui Jozsef Attila; cu rez. în română], NyIK, **10**, nr. 1, 1966, 31—43.

978. SZABÓ, ZOLTÁN, *Raportul dintre durata acțiunii și aspectul verbal în verbele derivate ale limbii maghiare (O încercare de analiză transformațională)*, Omagiu Rosetti, 877—880.

979. SZÁSZ, LŐRINC, *Gyergyócsamafalva ragadványnevei* [Supranume din comuna Ciumani; cu rez. în română], NyIK, **10**, nr. 1, 1966, 77—92.

980. TAMÁS, L., *Sur un problème de structure de la langue hongroise (Contribution à la théorie des segments)*, Omagiu Rosetti, 891—893.

981. TEISZLER, PÁL, *Adalékok a nyelvjárási rendszerek területi vonatkozásaihoz* [Contribuții la problema repartiției teritoriale a sistemelor dialectale; cu 4 hărți și rez. în română], NyIK, **10**, nr. 1, 1966, 131—142.

Recenzii

982. NAGY, MÁRIA, J. Soltész Katalin, *Babits Mihály költői nyelve*, NyIK, **10**, nr. 1, 1966, 195—196.

X. *LIMBI INDO-EUROPENE*

983. AL-GEORGE, SERGIU, *La fonction révélatrice des consonnes chez les phonéticiens de l'Inde antique*, Cahiers, **3**, 1965, 11—15.

984. THEBAN, LAURENȚIU, *Schiță a structurilor gramaticale fundamentale ale limbii hindi*, Omagiu Rosetti, 907—913.

985. WRIGHT, ROY, *The Indo-European Interdental Spirants*, Omagiu Rosetti, 1017—1022.

Recenzii

986. THEBAN, LAURENȚIU, *Pakistani Linguistics* (1963). Selected Papers Presented at the Second Pakistan Conference of Linguists Edited by Anwar S. Dil. Lahore Linguistic Research Group of Pakistan, 1964, 316 p., RRL, **11**, nr. 3, 1966, 306—309.

XI. *LIMBI BALTICE*

987. Vraciu, A., *Unele observații în legătură cu întrebuințarea substantivelor pluralia tantum în limbile baltice, în finlandeză și rusă*, Omagiu Rosetti, 997—1001.

988. Wittoch, Zd., *Le système des onomatopées en lituanien et la sonorité des consonnes*, Omagiu Rosetti, 1013—1016.

★

Vezi și nr. 52.

XII. *LIMBA CHINEZĂ*

989. Herdan, G., [Scrisoare către redacția revistei "Revue roumaine de linguistique", 21 februarie 1966, în legătură cu o recenzie a lui B. Wechsler], RRL, **11**, nr. 4, 1966, 401—402.

990. Wechsler, B., [răspuns la scrisoarea lui G. Herdan], RRL, **11**, nr. 4, 1966, 402—403.

XIII. *LIMBI HAMITO-SEMITICE*

991. Heilmann, Luigi, *Strutturalismo e ricostruzione di protolingue. A proposito del nesso „ario-semitico"*, Omagiu Rosetti, 353—356.

XIV. *METODICA PREDĂRII LIMBILOR (STRĂINE)*

992. Anghel, Florin, *Cu privire la predarea limbilor străine în școli*, Secera și ciocanul, **16**, nr. 3705, 1966, 2.

993. Anghel, Florin, *Carențe în predarea limbilor moderne*, Secera și ciocanul, **16**, nr. 3866, 1966, 2.

994. Ani, Virgil, *Ghid de conversație român-italian. Guid di conversazionne romeno-italiano*, București, 1965, Editura științifică, 151 p.

995. Antonescu, N., *De ce sînt neglijate compunerile* [La rubrica : *Gramatica în școală*], GÎ, **19**, nr. 886, 1967, 3.

996. Apostol, Olga, *Predarea limbii și literaturii române*, Steaua roșie, **18**, nr. 34, 1966, 2.

997. Beldescu, G., *Gramatica în școală*, GÎ, **19**, nr. 888, 1967, 3.

998. Berca, I., *Metodica predării limbii române*, volumul II, București, 1967, Editura didactică și pedagogică, 184 p.

999. Brăescu, I., *Modernizarea metodelor de studiere a limbilor străine*, București, 1966, Editura didactică și pedagogică, 144 p.
Vezi recenziile de la nr. 1038, 1041.

1000. Cerghit, Ioan și Fumărel, Steliana, *Discul în studiul limbilor străine*, GÎ, **19**, nr. 886, 1967, 2.

1001. Cîrlan, Ion, *Exprimare corectă — o problemă de cultură* [La rubrica : *Gramatica în școală*], GÎ, **19**, nr. 886, 1967, 3.

1002. Condeescu, N., *Școala și studiul limbilor străine*, S, **35**, nr. 6948, 1966, 4.

1003. Dănilă, Viorica, *Engleza pentru ingineri și tehnicieni*, București, 1966, Editura tehnică, 512 p.

1004. Deboveanu, Elena, Gogolewski, S., *Ghid de conversație român-polon*, București, 1966, Editura științifică, 208 p.

1005. Dimitrescu, Viorica, *Cînd începem studiul unei limbi străine?* Col., **1**, nr. 4, 1966, 19

1006. Dobrițoiu, Elena, Anghel, Petre, *Aspecte metodice ale predării limbii române studenților străini*, Rev. înv. sup., **8**, nr. 12, 1966, 51—56.

1007. Dobrițoiu-Alexandru, Teodora, *Ghid de conversație român-ceh. Rumunsko-česká konverzační příručka*, București, 1966, Editura științifică, 202 p.

1008. Dragomirescu-Nicolescu, Marcela, Vîlceanu, Olimpia, *Metodica predării limbii engleze*, București, 1966, Editura didactică și pedagogică, 256 p.

1009. Gheorghiu, M., Solomon, V., *Studiul limbilor străine în liceu*, S, **35**, nr. 7048, 1966, 4.

1010. Golopenția, Ștefania, *Trebuie să înlăturăm formalismul* [La rubrica : *Gramatica în școală*], GÎ, **19**, nr. 883, 1967, 2.

1011. Graur, Al., *Sugestii pentru perfecționarea predării limbii române în școli* [interviu cu..., luat de Mihai Iordănescu], S, **35**, nr. 7182, 1966, 4.

1012. Iliescu, Vladimir, *Deutsch-rumänischer Sprachführer. Ghid de conversație german-român*. Vierte Auflage, București, 1966, Editura științifică, 231 p.

1013. Iliescu, Vladimir, *Rozmówski polsko-rumúnskie. Ghid de conversație polon-român*, București, 1966, Editura științifică, 155 p.

1014. Kerim, Silvia, *Guide de conversation français-roumain. Ghid de conversație francez-român*, București, 1966, Editura științifică, 216 p.

1015. Kheil, K., *Ghid de conversație român-german. Rumänisch-deutscher Sprachführer*, București, 1966, Editura științifică, 200 p.

1016. Lăzărescu, Adriana, Lăzărescu, G., *Manualetto tascabile italiano-rumeno* (*Ghid de conversație italian-român*), București, 1966, Editura științifică, 192 p.

1017. Livescu, Jean, Savin, Emilia, Ioanovici, Sanda, Andrei, Iohanna, *Limba germană*, I, ed. a II-a (revăzută și adăugită), Ministerul Învățămîntului, Universitatea din București, Catedra de limbă și literatură germană, București, 1966, Editura didactică și pedagogică, 655 p. ; idem, *Vocabular*, 171 p.

1018. Lungu, Traian D., *„Carențe" în predare nu sînt numai la limba franceză*, Secera și ciocanul, **16**, nr. 3884, 1966, 2.

1019. Miroiu, Mihai, *English-romanian conversation book. Ghid de conversație englez-român*, București, 1966, Editura științifică, 224 p.

1020. Miroiu, Mihai, *Ghid de conversație român-englez. Romanian-english conversation book*, București, 1966, Editura științifică, 192 p.

1021. Mohorea, Nicolae, *Pe primul plan finalitatea practică* [La rubrica : *Gramatica în școală*], GÎ, **19**, nr. 886, 1966, 3.

1022. Munteanu, Valeriu, *Svensk-rumänsk parlör. Ghid de conversație suedez-român*, București, 1965, Editura științifică, 143 p.

1023. Pamfil, L., Gheorghțoiu, A., Ilovici, A., Mociornița, M., *Limba engleză*, vol. I, București, 1966, Editura didactică și pedagogică, 414 p.
Vezi și recenzia de la nr. 1043.

1024. Poalelungi, Gh., *Topica și logica în analiza gramaticală*, GÎ, **18**, nr. 878, 1966, 2.

1025. Pop, Emil, Ciacoi, B., *Metode moderne de predare în discuția cadrelor didactice*, Steaua roșie, **18**, nr. 109, 1966, 2.

1026. Popescu-Brînzan, Elena, *Deficiențe de ordin metodic* [La rubrica : *Gramatica în școală*], GÎ, **19**, nr. 883, 1967, 2.

1027. Popescu-Mihăești, Al., *Exerciții gramaticale în manualele școlii generale*, GÎ, **18**, nr. 867, 1966, 3.

1028. Popescu-Mihăeşti, Alexandru, *Probleme de structură metodică în manualele de limba română pentru clasele III—VIII*, LL, **12**, 1966, 439—447.
1029. Saraş, Marcel, *Laboratorul lingvistic în predarea limbilor străine*, RPed., **15**, nr. 5, 1966, 73—81.
1030. Surjikov, Vsevolod, *Introducere în organizarea şi metodica predării limbilor străine în cabinetul audio-vizual*, Rev. înv. sup., **8**, nr. 11, 1966, 23—34.
1031. Teodorescu, Paul, *Învăţaţi limba spaniolă fără profesor*, ed. a III-a, revăzută şi adăugită, Bucureşti, 1966, Editura ştiinţifică, 615 p.
1032. Tucicov-Bogdan, Ana, *Abstractizarea şi concretizarea în însuşirea cunoştinţelor de gramatică*, RPsih., **12**, nr. 2, 1966, 209—225.
1033. Ţopa, Tudor, *Cu privire la utilizarea lexicului în şcoală* [cu rez. în rusă, franceză şi engleză], RPed., **15**, nr. 3, 1966, 33—43.
1034. Ţugurlan, Sterian, *Se impune o concepţie nouă a predării* [La rubrica : *Gramatica în şcoală*], GÎ, **19**, nr. 883, 1967, 2.
1035. Vasiliu, Emanuel, *Despre locul şi rolul fonologiei în procesul de învăţământ*, Rev. înv. sup., **8**, nr. 11, 1966, 39—41.
1036. * * * *Englezeşte fără... eforturi*, VN, **22**, nr. 27, 1966, 2.

★

Vezi şi nr. 221, 222.

Recenzii

1037. Constantinescu, Ilinca, *Advances in the teaching of modern languages*. Vol. I, Editor B. Libbish. Oxford-London-Edinburg, Pergamon Press, 1964, IX [—X] + 175 p., SCL, **17**, nr. 4, 1966, 502—503.
1038. Gheorghiu, M., Solomon, V., *Modernizarea metodelor de studiere a limbilor străine* [de I. Brăescu, Bucureşti, 1966], GÎ, **18**, nr. 859, 1966, 6.
1039. Guţu, Olimpia, *Ghid de conversaţie bulgar-român* întocmit de Tiberiu Iovan, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1965, 182 p., LR, **15**, nr. 4, 1966, 396—397.
1040. Mihăescu, Eugenia H., Drăgulescu Constantin, *Metodica predării limbii latine*, Steagul roşu, **21**, nr. 4239, 1966, 2.
1041. S. B., *O lucrare despre modernizarea metodelor de studiere a limbilor străine* [de I. Brăescu, Bucureşti, 1966], Oriz., **17**, nr. 7, 1966, 95—96.
1042. Stănică, Ilie, *Probleme de defectologie* [vol. V, 1966], RPed., **15**, nr. 11, 1966, 121—123.
1043. Tătaru, Ana, *„Limba engleză"*, vol. I (L. Pamfil, A. Gheorghiţoiu, E. Ilovici, M. Mociorniţa) [Bucureşti, 1966], Rev. înv. sup., **9**, nr. 1, 1967, 94—96.

XV. *DIVERSE*

1044. Adăscăliţei, Vasile, *Criteriul lingvistic în aprecierea folclorului*, Ateneu, **3**, nr. 7, 1966, 7.
1045. Antim, Paul, *Farmecul filologiei. Însemnări pe marginea* **Varietăţilor critice** *ale lui Şerban Cioculescu*, Astra, **1**, nr. 7, 1966, 8.
1046. Buleandră, Ion, *150 de ani de teatru în limba română*, Ateneu, **3**, nr. 12, 1966, **1**, 18.
1047. Bulgăr, Gh., *Limba română în Franţa*, Astra, **1**, nr. 6, 1966, 23.
1048. Constantinescu, Pilmen, [Coşbuc] *Italienist şi dantolog*, Astra, **1**, nr. 4, supliment, 1966, 11—15.
1049. Coteanu, Ion, *Vorbim mai repede decît străbunii?*, Almanahul „Scînteia", 1966, Bucureşti, 166.

1050. Csák, László, és Şerban, Valentina, *A kolozsvári Nyelvtudományi Intézet 1095. évi tevékenysege* [Activitatea în 1965 a Institutului de lingvistică din Cluj], NyIK, **10**, nr. 1, 1966, 204—206.

1051. Grămadă, Ilie, *Un veac şi jumătate de teatru cult în limba română*, RLib., **24**, nr. 6896, 1966, 1, 2.

1052. Iordan, Iorgu, *Preocupări în domeniul studierii limbii române*, Rev. înv. sup., **8**, nr. 4, 1966, 6—8.

1053. Iordan, Iorgu, *La un secol de viaţă academică*, Sec. 20, nr. 9, 1966, 4—5.

1054. Iordan, Iorgu, *Congresul Internaţional al lingviştilor* [interviu cu...], RLib., **24**, nr. 6850, 1966, 1.

1055. Ivănescu, G., *Probleme actuale ale lingvisticii* (I), Cr., **1**, nr. 37, 1966, 1, 10; (II), nr. 38, 9.

1056. Jacquier, Henri, *Eminescu în traducerea franceză*, F, **2**, nr. 3, 1966, 12.

1057. Marcu, Florin, *Înfiinţarea Societăţii Literare (Academice) Române*, LR, **15**, nr. 5, 1966, 549—554.

1058. Mîndra, V., *„Mirtil şi Hloe" în limba română*, RLib., **24**, nr. 6898, 1966, 2.

1059. Netea, Vasile, *Graiul şi scrisul românesc — factori primordiali ai unităţii naţionale*, L, **10**, nr. 3, 1967, 7.

1060. Petrovici, acad. E., *Tradiţie. Continuitate. Sincronizare* [despre activitatea lingvistică din cadrul Academiei], T, **10**, nr. 14, 1966, 2.

1061. Petrovici, Emil, *Despre Institutul de lingvistică şi istorie literară din Cluj* [interviu cu..., luat de Şerban Paul], Astra, **1**, nr. 7, 1966, 5.

1062. Popa, Marian, *Falsa tragedie a limbajului*, L, **9**, nr. 14, 1966, 6.

1063. Renzi, Lorenzo, *Gli studi di rumeno di Adolfo Mussafia*, Omagiu Rosetti, 745—750.

1064. Ruffini, Mario, *Învăţămîntul limbii române la Universitatea din Torino*, AnŞtUI, **12**, fasc. 1, 1966, 57—61.

1065. Stati, Sorin, *Cultură umanistică şi cultură lingvistică*, Col., **2**, nr. 2, 1967, 2.

1066. Şerban, Valentina, *Activitatea Institutului de lingvistică şi istorie literară din Cluj în anul 1965*, CL, **11**, nr. 1, 1966, 123—126.

1067. Teodorescu, Al., Dumistrăcel, Stelian, *Activitatea Centrului de lingvistică, istorie literară şi folclor în anul 1965*, AF, **16**, 1965, 209—212.

1068. Tomescu, Mircea, *Lectorate de limba şi literatura română în străinătate*, C, nr. 13, 1966, 9.

1069. Ursu, N. A., *160 de ani de predare a limbii române*, Cr., **1**, nr. 31, 1966, 10.

1070. * * * *Activitatea Centrului de lingvistică, istorie literară şi folclor din Iaşi în 1965*, RITL, **15**, 1, 1966, 196—199.

1071. * * * *Bibliografia lucrărilor academicianului Al. Rosetti (1920—1964)* [întocmită de Paul Lăzărescu, au colaborat parţial Cornelia Cohuţ, Sanda Golopenţia-Eretescu, Maria Mărdărescu, Toma Pavel, Valeriu Rusu, Laurenţiu Theban şi Magdalena Vulpe; cu 349 de titluri], Omagiu Rosetti, XIII—XXVII.

1072. * * * *Bibliografia lucrărilor de lingvistică apărute în ţara noastră de la 1 mai 1965 pînă la 1 aprilie 1966* [932 titluri, abrevieri, indice de autori şi de cuvinte], LR, **15**, nr. 4, 1966, 399—463.

1073. * * * *Index alphabétique* [al revistei RRL pe anul 1966], RRL, **11**, nr. 6, 1966, 591—610.

1074. * * * [La rédaction] *La linguistique roumaine des deux dernières décennies*, RRL, **11**, nr. 5, 1966, 431—449.

1075. * * * [Redacţia] *Lingvistica românească în ultimele două decenii*, SCL, **17**, nr. 5, 1966, 519—529.

1076. * * * *Lingvistica clujeană la aniversarea a 100 de ani de la înfiinţarea Academiei Române*, CL, **11**, nr. 2, 1966, 135—149.

1077. * * * *Tăbliţe cu scriere foarte veche descoperite în ţara noastră*, RLib., **24**, nr. 6894, 1966, 2.

1078. * * * *10 ani de apariţie a revistei „Cercetări de lingvistică"*, CL, **11**, nr. 1, 1966, 3—4.

Recenzii

1079. Alexandrescu, Ecaterina, *Studii despre Eminescu şi Creangă* [Universitatea din Timişoara, Timişoara, 1965], IL, **17**, nr. 7, 1966, 94.

1080. Craşoveanu, D., *„Limba română"*, Oriz., **3**, nr. 3, 1966, 94—95.

1081. D[ragomirescu], Gh. N., *Limbă şi literatură* [11, 1966], Argeş, **2**, nr. 3, 1967, 2.

1082. Drincu, Sergiu, *Limba română*, nr. 5/1966, Oriz., **4**, nr. 1, 1967, 94—95.

1083. Drincu, Sergiu, *Limbă şi literatură*, nr. 10/1965, Oriz., **3**, nr. 7, 1966, 91—92.

1084. Dumitrescu, Dinu A., *Elsevier's lexicon of archive terminology*, French-English-German-Spanish-Italian-Deutsch. Compiled and arranged on a systematic basis by a Committee of the International Council of Archives, Elsevier, Publishing Company, Amsterdam-London-New York, 1964, 5 f. nenum. + 83 p., Rev. arg., **9**, nr. 1, 1966, 323—324.

1085. Nica, Dumitru, *Limbă şi literatură* (vol. 9 şi 10), Ateneu, **2**, nr. 6, 1966, 9.

1086. Nicolaescu, Sergiu, *Omagiu lui Al. Rosetti* [Bucureşti, 1966], Argeş, **1**, nr. 4, 1966, 2.

1087. Stan, Aurelia, *Indicele volumului al XI-lea (1966)* [al revistei Cercetări de lingvistică], CL, **11**, nr. 2, 1966, 375—385.

1088. Vincenz, Ileana, *Journal of Linguistics*, volume I, number 1 (april 1965), number 2 (october 1965) published for the Linguistics Association of Great Britain by Cambridge University Press, p. 1—96, p. 97—214, SCL, **17**, nr. 4, 1966, 507—509.

1089. Vintilă, Ioana, *La linguistique*, Revue internationale de linguistique générale, nr. 1, 1965. Paris, Presses Universitaires de France, SCL, **17**, nr. 4, 1966, 505—507.

1090. * * * *Indicele revistei* [Limba română] *pe anul 1966*, LR, **15**, nr. 6, 1966, 607—643.

1091. * * * *Indicele revistei* [Studii şi cercetări lingvistice] *pe anul 1966*, SCL, **17**, nr. 6, 1966, 713—754.

XVI. *ANIVERSĂRI*

1092. Cazacu, Boris, *Alexandru Rosetti — profesor şi om de ştiinţă*, Omagiu Rosetti, VII—XII.

1093. Kelemen, Béla, *Alexandru Rosetti akadémikus 70. Születésnapjára* [Academicianul Alexandru Rosetti la 70 de ani], NyIK, **10**, nr. 1, 1966, 199—204.

XVII. *IN MEMORIAM*

1094. Bîrsănescu, Ştefan, *Al Philippide — profesorul*, Cr., **1**, nr. 23, 1966, 1, 10.

1095. Cazacu, Boris, *Ovid Densusianu — in memoriam*, L, **9**, nr. 48, 1966, 1.

1096. Dan, Ilie, *Antoine Meillet* [la 100 de ani de la naştere], IL, **17**, nr. 6, 1966, 78—81.

1097. Graur, A., *Alf Sommerfelt (1892—1966)*, RRL, **11**, nr. 1, 1966, 117—118.

1098. Graur, Al., *Constantin Racoviţă. La 20 de ani de la moartea lui*, LR, **16**, nr. 1, 1967, 3—4.

1099. Graur, Al., *Louis Renou*, SCL, **18**, nr. 1, 1967, 115—116.

100. Theban, Laurenţiu, *Alf Sommerfelt (1892—1966)*, SCL, **17**, nr. 2, 1966, 259—260.

1101. * * * *Sextil Puşcariu* [90 de ani de la naştere], Argeş, **2**, nr. 1, 1967, 2.

ABREVIERI *

AF = [**16**, 1965]
AL = [**9**, 1966]
Amfiteatru = [**1**, nr. 11, 1966]
AnŞtUI = [**12**, fasc. 2, 1966]
Apic. = *Apicultura.* Organul Societăţii Centrale de Apicultură din R. S. România. Bucureşti, **1**, 1948 [**19**, nr. 12, 1966]
Argeş = *Argeş.* Revistă politică, socială, culturală editată de Comitetul pentru cultură şi artă al regiunii Argeş. Piteşti, **1**, 1966 [**2**, nr. 3, 1967]
Astra = *Astra.* Lunar politic, social, cultural al Comitetului regional pentru cultură şi artă Braşov. Braşov, **1**, 1966 [**1**, nr. 7, 1966]
Ateneu = [**4**, nr. 3, 1967]
AUB = [**12**, nr. 28, 1963]
AUT = [**3**, 1965]
BO = [**84**, nr. 6, 1966]
C = [nr. 12, 1967]
Cahiers = [**3**, 1966]
CL = [**11**, nr. 2, 1966]
Col. = *Colocvii.* Despre şcoală, familie şi societate. Bucureşti, **1**, 1966 [**2**, nr. 3, 1967]
Cr. = [**2**, nr. 14, 1967]
Criş. = *Crişana.* Organ al Comitetului regional P.C.R. şi al Sfatului popular regional Crişana. Oradea, **1**, 1945 [**21**, nr. 256, 1966]
D = [**19**, nr. 5667, 1966]
DN = [**23**, nr. 6811, 1966]
Drapelul roşu = [**18**, nr. 3667, 1966]
Drumul Socialismului = [**20**, nr. 5942, 1966]
Előre = [**3**, nr. 3, 1967]
F = [**21**, nr. 6245, 1966]
Făclia = [nr. 1, 1967]
Femeia = [**16**, nr. 13, 1967]
Fl. = [**19**, nr. 4575, 1966]
FP = [**23**, nr. 6591, 1966]
FR = *Flacăra Sibiului.* Organ al comitetelor orăşenesc şi raional P.C.R. şi al Sfaturilor populare orăşenesc şi raional Sibiu. Sibiu, **I**, 1945 [22 nr. 3717, 1966]
FSib. = [**9**, nr. 2, 1966]
FVL = [**25**, nr. 6, 1966]
GB = [**19**, nr. 891, 1967]
GÎ = [**14**, nr. 12, 1967]
GL = *Grădina, via şi livada.* Revistă a Consiliului Superior al Agriculturii din Republica Socialistă România. Bucureşti, **1**, 1953 [**14**, nr. 12, 1966]
Grăd. = [**14**, nr. 4247, 1967]
IB

---

* Datele bibliografice nu s-au mai repetat la siglele periodicelor care figurează în bibliografia publicată în nr. 4 din 1966 al revistei „Limba română". În paranteze drepte s-a indicat ultimul număr fişat.

IL = [**14**, nr. 2, 1967]
IS = [**15**, nr. 2, 1967]
Înainte = [**23**, nr. 6756, 1966]
Korunk = [**25**, nr. 12, 1966]
L = [**10**, nr. 12, 1967]
LL = [**12**, 1966]
LR = [**16**, nr. 2, 1967]
Lumea = [**5**, nr. 14, 1967]
Lupta de clasă = [**20**, nr. 2, 1967]
M = [nr. 496, 1967]
MA = [**15**, nr. 12, 1965]
MB = [**16**, nr. 6, 1966]
MMS = [**42**, nr. 8, 1966]
MO = [**18**, nr. 6, 1966]
NW = *Neuer Weg.* Volksräte der Sozialistischen Republik Rumänien. Bukarest, **1**, 1949 [**18**, nr. 5449, 1966]
NyIK = [**10**, nr. 1, 1966]
O = [**18**, nr. 2, 1966]
Omagiu Rosetti = *Omagiu lui Alexandru Rosetti la 70 de ani.* Academia Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1966 (pe coperta interioară 1965), Editura Academiei Republicii Socialiste România, XXVII + 1050 p.
Oriz. = [**3**(**17**), nr. 1, 1967]
PE = [**19**, nr. 12, 1966]
Pentru patrie = *Pentru patrie.* Revistă editată de Direcţia Generală Politică a Ministerului Afacerilor Interne. Bucureşti, **1**, 1950 [**17**, nr. 12, 1966]
Pentru socialism = [**16**, nr. 4000, 1966]
PN = [**12**, nr. 1, 1967]
Ramuri = [**4**, nr. 3, 1967]
RB = *Revista bibliotecilor.* Publicată de Comitetul de Stat pentru Cultură şi Artă. Bucureşti, **1**, 1948 [**20**, nr. 2, 1967]
REF = [**11**, nr. 1, 1967]
RESEE = [**4**, nr. 3—4, 1966]
Rev. arh. = [**9**, nr. 2, 1966]
Rev. înv. prof. = *Revista învăţământului profesional şi tehnic.* Organ al Ministerului Învăţământului din Republica Socialistă România. Bucureşti, **1**, 1964 [**3**, nr. 6, 1966]
Rev. înv. sup. = [**9**, nr. 1, 1967]
Revue de mathématique = *Revue de mathématique.* Académie de la République Socialiste de Roumanie. Bucureşti, **1**, 1956 [**11**, nr. 10, 1966]
RF = [**14**, nr. 1, 1967]
RITL = [**17**, nr. 1, 1967]
RLib. = [**25**, nr. 6983, 1967]
RM = [**3**, nr. 6, 1966]
RPed. = [**16**, nr. 1, 1967]
RPsih. = [**12**, nr. 4, 1966]
RR = [nr. 4, 1966]
RRH = *Revue roumaine d'histoire.* Académie de la République Socialiste de Roumanie. Bucureşti, **1**, 1962 [**5**, nr. 6, 1966]
RRL = [**11**, nr. 6, 1966]

RS = [**13**, 1966]
RSSPs. = [**10**, nr. 2, 1966]
S = [**36**, nr. 7307, 1967]
SCDB = [**6**, nr. 4, 1966]
SCIV = *Studii şi cercetări de istorie veche.* Academia Republicii Socialiste România. Bucureşti, **1**, 1950 [**17**, nr. 4, 1966]
SCL = [**18**, nr. 1, 1967]
SCMatem. = [**17**, nr. 10, 1966]
ScTin. = [**23**, nr. 5503, 1967]
Sec. 20 = [nr. 12, 1966]
Secera şi ciocanul = *Secera şi ciocanul.* Organ al Comitetului regional P.C.R. şi al Sfatului popular regional Argeş. Piteşti, **1**, 1951 [**16**, nr. 3900, 1966]
SPS = *Studii de poetică şi stilistică.* [Bucureşti], Editura ştiinţifică, 488 p.
SR = [**18**, nr. 5209, 1966]
ST = [**18**, nr. 8, 1966]
St. = [**18**, nr. 2, 1967]
StCl = [**8**, 1966]
Steagul roşu = *Steagul roşu.* Organ al Comitetului regional al P.C.R. şi al Sfatului popular regional Bacău. Bacău, **1**, 1947 [**21**, nr. 4272, 1966]
Steaua roşie = *Steaua roşie.* Organ al Comitetului regional de partid Mureş-Autonomă Maghiară şi al Sfatului popular regional. Tîrgu-Mureş, **1**, 1949 [**18**, nr. 309, 1966]
StLex. = *Studii de lexicologie.* Universitatea Babeş-Bolyai Cluj, 1965, 232 p.
StUBB = [**12**, fasc. 1, 1967]
StUBBPS. = [**11**, nr. 1, 1966]
Studii = [**19**, nr. 5, 1966]
T = [**11**, nr. 3, 1967]
Tomis = *Tomis.* Revistă lunară editată de Comitetul pentru cultură şi artă al regiunii Dobrogea şi al oraşului Constanţa. Constanţa, **1**, 1966 [**2**, nr. 3, 1967]
Útunk = [**22**, nr. 13, 1966]
Viaţa nouă = [**23**, nr. 6808, 1966]
Vîn. pesc. = *Vînătorul şi pescarul sportiv.* Revista vînătorilor şi pescarilor sportivi din R. S. România. Bucureşti, **1**,1949 [**19**, nr. 2, 1967]
VN = [**23**, nr. 10, 1967]
VR = [**20**, nr. 2, 1967]
VSt. = [**12**, nr. 7, 1967]
Zori noi = [**21**, nr. 5872, 1966]

INDICE ALFABETIC AL BIBLIOGRAFIEI
AUTORI *

A

Abager, Basilius 446
Abraham, S. 1
Adăscăliței, Vasile 543, 1044
Aebischer, Paul 737
Agaian, E.B. [74]
Agripina, Ion 694
Ahrițeculesei, Dem. 344
Akhmanova, Olga 78
Alecsandri, Vasile [139]
Alexandrescu, Ecaterina 1079
Alexandrescu, Sorin 544, 545, 546
Alexe, Gheorghe 638
Alföldy, Géza [959]
Al-George, Sergiu 983
Almeida Tôrres, Artur de [817]
Andrei, Iohanna 1017
Andriescu, Al. 547, 548, 663, 664
Andriescu, Cornelia 896
Andrițoiu, Al. [603]
Andronescu, Șerban 421, 422
Anghel, Florin 992, 993
Anghel, Ioana 84, 329
Anghel, Petre 1006
Ani, Virgil 994
Antim, Paul 1045
Antonaș, Marcela 549
Antonescu, Nae 550, 551, 995
Apostol, Olga 996
Apostol, Pavel 345
Apostolescu, Sanda 444
Arghezi, Tudor 552
Ariste, Paul 2
Aristia, C. [144]
Arveiller, Raymond [825], [826]
Arvinte, Vasile 346, 392, 393, 394
Asan, Finuța 347, 448
Avram, Andrei 3, 216, 217, 218, 219, 220, [535]
Avram, Mioara 120, 348

B

Bach, Barbara 446
Baciu, Ioan 738
Bacîru, Livia 494, [536]
Baer-Răducanu, Sevilla 446
Bahner, Werner 167
Bakos, Ferenc 4
Balaci, Anca 423, [449], [468]
Baldinger, Kurt 739
Balogh, Ödön 963
Bantaș, Andrei 424, [452]
Bantaș, Ioana 379
Barbier, Aurel 446
Barițiu, George [134]
Bartoněk, Antonín 724
Baskakov, N.A. 944
Baucomont, Jean [808]
Bădescu, Irina 553

* Cifrele indică numărul de ordine al lucrărilor din bibliografie. Cifrele din paranteze drepte trimit la autori de lucrări recenzate sau la autori discutați în articole speciale.

Bălaşa, Titus 286
Bălăceanu, C. 79
Bălănescu, Sorina 856
Bălţăceanu, Maria Francisca 698
Bănăţeanu, Vlad 941, 942
Bec, Perie [827]
Beinhauer, Werner [835], [836]
Bejan, Dumitru 656
Beju, Ioan N. [540]
Beldescu, G. 997
Benedek, G. 881
Beneš, Pavel 740
Benveniste, E. 741
Bera, Alexandru 425
Berca, I. 998
Berea, El. 168, 293, 328
Bernstein, S. B. 169
Besedina-Nevzorova, V.P. [892]
Beševliev, Veselin [734], [958]
Biberi, Ion 32, 449
Bidu, Angela 294, 349
Binder, Pavel 495, 496, [534]
Binder, Ştefan 395
Binder, Ursula 446
Bîrgu-Georgescu, Ligia 554
Bîrsănescu, Ştefan 1094
Bogdae, T. 497
Bogdan, Ioan [122], [125], [137], [141], [166]
Bogza-Irimie, Rodica 170
Bojan, Maria 742
Bojin, Al, 555, 556
Bolliet, L. [117]
Bolocan, Gh. [10], 426, 456, 486, 853, 854, 953
Borcilă, Mircea 252
Bordeianu, Mihail 249, 498, 665
Borodina, M.A. 5, 59
Braniste, Ene 350
Braun, Roswitha 897
Brăescu, I. 999, [1038], [1041]
Brătan, Ilie 274
Breban, V. 351, 396
Brîncuş, Grigore 171, 253, 352, 448, 946
Brătulescu, Monica 557, 558
B.T.A. 666
Bucă, M. 882
Bucur, Marin 121
Budagov, R.A. [60], [61], 838, 855
Budai-Deleanu, I. [155], [156], [159], [161], [162], [163]
Bujeniţă, M. 397, [402]
Buleandră, Ion 1046
Bulgăr, Gh. 541, 559, 639, 1047
Burnei, Alexandra 448
Buyssens, Eric 6, [63]

C

Camariano-Cioran, Ariadna 954
Canarache, Ana 448
Canellada, Maria Josefa [842]
Cantemir, Natalia 856
Capidan, Theodor 273
Capesius, Bernhard 898, 899, 928
Carabulea, Elena 172
Caragiani, Gheorghe 640
Caragiu-Marioţeanu, Matilda 7, 221, 222, 250, 254
Carpov, Maria 743
Cassano, Joseph [830], [831]
Cazacu, Boris 255, 256, 257, [275], [277], [278], 560, 561, 1092, 1095
Cazacu, Matei 203
Călin, Cornelia 398, 943
Cândea, Virgil 499
Cerghit, Ioan 1000
Cernea, M. 399
Champroux, Charles [803]
Chatterji, Suniti Kumar 8
Chelaru, Valentin Gr. 122
Chioreanu, Valer 380
Chirieuţă-Marinovici, Rita 295, 296
Chiţu, Ioan N. 123
Ciacoi, B. 1025
Ciahno, Leonida 353
Ciobanu, Fulvia 297, 298, 330, 400
Cioculescu, Şerban [1045]
Ciompec, Georgeta 173
Ciparîu, T. [120], [124], [127]
Ciplea, Gheorghe 857, 858, 859
Ciulea, O. 451
Ciulei, Gh. 699
Cizek, Eugen 700
Cîmpeanu, Eugen 562, 563
Cîrlan, Ion 1001
Cohen, Marcel 744, [852]
Cohuţ, Cornelia 174, 223, 224, 225, 1071
Cojocaru, C. 153
Colbert, Bruno 446
Comşulea, Elena 84, 329
Condeescu, N. 1002

Constantinescu, Gh. 564, 667
Constantinescu, Ilinca 452, 929, 930, 1037
Constantinescu, N.A. [476]
Constantinescu, Pilmen 1048
Contraș, Eugenia 448
Copceag, Dumitru 9, 37, 38, 299, [459], 745, 746, 747
Corlăteanu, N. 565
Cornea, Paul 566
Corominas, Joan [839]
Cortelazzo, Manlio 947
Coseriu, E. [610]
Costin, Vasile 500
Coteanu, Ion 10, 11, 175, 176, 300, 428, 429, 430, 448, 1049
Crașoveanu, D. 474, 668, 695, 799, 1080
Crețu, I. 501
Crișan, Constantin 567, 642
Croitoru, Otilia 568
Cronț, Gheorghe 955
Cruceană, Ion 453
Csák, László 1050
Cuciureanu, Șt. 569, 800

D

Dan, Ilie 177, 205, 301, 454, 801, 1096
Dardel, Robert de [811]
Dateu, Iordan 155
Dauzat, A. [802], [816], [822]
Dănăilă, I. 154, 431, 448
Dănăilă, Viorica [335]
Dănilă, Viorica 1003
Deanović, Mirko 258
Deboveanu, Elena 1004
Delattre, Pierre 12
Deleanu, A. 444
Demény, Ludovic [537]
Densusianu, Ovid [121], [1095]
Desaintes, Maurice [850], [851]
Detiènne, M. [730]
Diaconescu, Ion 178
Diaconescu, Mihai 432
Diaconescu, Paula 302, 303
Diaconescu, Traian 716
Dimaras, K. T. [954]
Dimitrescu, Florica 206, 433, 562, 802
Dimitrescu, Viorica 1005
Dimitriu, C. 304
Dinuț, Vasile I. 354
Djamo-Diaconiță, Lucia 125, 860
Djukanović, Marija [886]
Dobre, D. 481
Dobrițoiu, Elena 1006
Dobrițoiu-Alexandru, Teodora 1007
Dobroiu, E. 701
Doens, Irineo [729]
Dogaru, Gh. 281
Dostál, Antonín 861
Draeger, Werner 503
Dragomirescu, Gh. N. 305, 570, 669, 1081
Dragomirescu-Nicolescu, Marcela 1008
Drașoveanu, D. D. 282, [286], [287], [289], [290], [291]
Drăguleseu, Constantin [1040]
Drimba, Vladimir 448, 936, 937, 938
Drincu, Sergiu 156, 1082, 1083
Drondoe, Vera 107
Dubois, J. [802], [816], [822], [828], [829]
Duca, Doina 883
Duchaček, O. [821]
Dujčev, I. 948
Dumistrăcel, Stelian 355, 670, 1067
Dumitrașcu, Pompiliu 282, [286], [287], [289], [290], [291], 571, 671
Dumitrescu, Dinu A. 534, 1084
Duțulescu, Fanu Al. 455

E

Eckert, G. 900
Edelstein, Frieda 306
Edwards, P.M.H. [450], [465]
Eliade-Rădulescu, I. [150], [152]
Eren, Hasan [945]
Eretescu, Constantin 572, 642
Ernout, A. 702
Escudero, G. 747
Essen, O. von 748
Etiemble, René [845]
Evdoșenko, A. 13

F

Falk, Dagmar 307
Farcaș, L. 434
Façon, Nina 749
Fecioru, D. 564
Felix, Jiři 444
Fettinger, Robert 446

Fieşinescu, Florica 448
Filotti, Eugen 446
Fink, Hans 901
Fischer, I. 703, 717, 718, 719, 720, 721
Fleischer, Wolfgang [931]
Flora, Radu 22
Florea, Viorica 331
Florea-Rarişte, D. 381
Floréz, Luis 750
Fonagy, I. 14
Franceseato, G. 15, 227
Frumuzache, Doina 446
Fumărel, Steliana 1000

G

Gáldi, L. 573, [639], [652]
Gálffy, Mózes 965
Galichet, Georges [810]
Gall, Ana 505
Gardette, P. 751
Gastinel, N. 117
Gavrilă, Iacob 446
Gălăbov, Ivan [888]
Georgin, René [847], [848]
B. Gergely, Piroska 966
Gerota-Varo, Gabriela 446
Gertel, Ion 446
Gheorghiev, Vl. 401, [888]
Gheorghiţoiu, A. 1023, [1043]
Gheorghiu, Domnica 323
Gheorghiu, M. 1009, 1038
Gheţie, Ion 126, [153], [155], [156], [159], [161], [162], [163], 179, 308, 309, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 535, 542, 615
Ghiorman, Cecilia 446
Ghiţu, Galina 259
Giese, W. 260
Giosu, Şt. 157, 261, 382, 475, 657, 672, 803, 804, 805
Giuglea, G. 482, 752
Giurescu, Anca 114, 115
Giurescu, Constantin C. 483
Giurgiu, Felicia 643
Goga, Ecaterina 207, 208, 310, 753, 806, 807
Gogolewski, S. 1004
Goldiş, Ana 356
Golopenţia, Ştefania 574, 1010
Golopenţia-Eretescu, Sanda 80, 228, 357, 375, 576, 577, 1071
Gomboş, Maria 273
Gossen, Charles-Théodore 754
Gougenheim, G. 755
G. R. 902
Gradea, Pia 127, 273
Graur, Al. 16, 17, 61, 62, 63, [66] [70], [207], [208], [213], 311, 358, 359, 402, 448, [474], [475], 476, [477], [478], [479], 673, 674, 675, 676, 722, 808, 809, 810, 931, 1011, 1097, 1098, 1099
Graz, Louis [723]
Grămadă, Ilie 1051
Greimas, A. J. [114], [115]
Grlera, A. 756
Gross, Harwey [644]
Gross, Reinhold 903
G.T. 383
Guibat, Frank [808]
Guiraud, Pierre [844], [846]
Guiter, Henri [813]
Guţu, Gh. 435
Guţu, M. 723
Guţu, Olimpia 862, 863, 1039
Guţu-Romalo, Valeria 180, 312, 313, 314, 477

H

Hála, Bohuslav 181
Hales, Elvira 108
Hall Jr., Robert A. [59], [824]
Hammarström, Göran 757
Hampl, Zdeněk 758
Haneş, Gherghina 446, 578
Hasan, Finuţa v. **Asan, Finuţa**
Haugen, Einar [935]
Hazai, G. 939
Hazy, Ştefan 332
Hähnel, O. 904
Heilmann, Luigi 991
Henrichsen, Arne-Johan 759
Herczeg, Giulio 760
Herdan, G. [119], 989, [990]
Herman, József 949
Hodiş, V. 333
Hofmann, J. B. [727]
Holub, František 444
Homorodean, M. 484
Horálek, K. 18
Hořejši, Vladimír 81, [300]

Hornyesek, Josef 905
Horváth, István 967
Hromadka, Georg 906
Hristea, Th. 360, 448
Hristea, Valentina 448
Huškova, Jindra 128
Huttmann, Arnold 496, [534]

I

Iacobovici-Boldișor, Constantin 446
Iancovici, S. 956
Ianeu, Victor 116, 209, 229, 275, 287, 315, 579, 580, 658
Ilcev, St. [888]
Iliescu, E. 434
Iliescu, Maria 182, 183, 446, 448, 456, 761, 811, 812
Iliescu, Vladimir 1012, 1013
Ilovici, A. 1023, [1043]
Ioanovici, Sanda 446, 1017
Ionescu, Dimitrie Gh. 864
Ionescu, Liliana 82, 230, 581
Ionescu-Nișcov, Tr. 444, 884
Ionică, Ion 262, 316, 361, 813
Iordan, Iorgu 129, 130, 131, 132, 334, 362, 448, 478, [493], [805], [806], [820], 1052, 1053, 1054
Iorga, Nicolae [135]
Iosif, T. 678
Iovan, Tiberiu [1039]
Isac, V. 288
Isačenko, A. V. 582, 907
Isbășescu, M. 446
Istrate, Gavril 133, 134, 384, 583, 677
Iufu, Zlatea 865
Ivănescu, G. 19, 21, 317,485, 1055

J

Jaberg, Karl [73]
Jacobsson, Gunnar 866
Jacquier, Henri 1056
Jakó, Zsigmond 512
Jakobson, Roman [67], 83
Jentner, Edita 908
Jezovitz, Felix 909
Juilland, Alphonse [450], [465]
Juilland, Ileana [450], [465]

K

Kaiss, Hans 910
Kallioinen, Vilho 231
Karakulakov, Vl. V. 704, 705
Keintzel-Schön, Fritz 911, 932
Kelemen, Bela 184, 185, 448, 752, 1093
Kerim, Silvia 1014
Kheil, Alexandrina 446, 1015
Kheil, Kurt 446, 1015
Kiparsky, V. 403
Kis, Emese 84, 329
Kisch, Ruth 446
Klare, Johannes 21
Klaster-Ungureanu, Grete 446
Klein, K. K. [928]
Kliueva, V. N. [882]
Kloster-Jensen, M. 22
Koelwel, Eduard 912
Kogălniceanu, Mihail [148]
Koneski, Blaže [956]
Kosa, Ferenc 966
Kovačev, Nikolai P. [957]
Köber, Berthold Wolfgang 913
Křepinsky, M. 762
Kriaras, E. 706
Kufleitner, Joseph 446
Kuryłowicz, J. 763
Kurz, Josef 950
Kvapil, Joseph 764

L

Lamouche, L. [827]
Lauer, Heinrich 914
Laurent, P. J. [117]
Lăzărescu, Adriana 1016
Lăzărescu, Dan S. 644
Lăzărescu, G. 1016
Lăzărescu, Georgeta 363, 404, 1016
Lăzărescu, Paul 23, 107
L.D. 536
Lees, Robert B. [933], [934]
Lekov, I. 867
Leonte, L. 814
Leroy, Maurice 24, [62]
Lévi-Strauss, Claude [576]
Lewicka, Halina 765
Libbish, B. 1037

Linţa, Elena 868
Liveseu, Anca [647]
Liveseu, Jean 1017
Lombard, Alf 766
Lotman, Iu. M. [642]
Lucile, Tante [808]
Luht, L. I. [328]
Lungu, Traian D. 1018
Lunt, Horace G. [894]
Lupaş, Liana 64, 65, 707, 724
Lüdtke, Helmut 767

M

Macarie, L. 708, 725
Machek, Václav 870
Macovei, Gabriela 584
Macovei, T. 892
Macrea, D. 135, 364, 436, 437, 815
Malmberg, B. 585, 768
Mancaş, Mihaela 586, 587
Manciu, Gh. 588
Mánczak, Witold 232
Maneca, Constant 318, 365, 366, 438, [462], [463], 589, 769, 816
Manoliu, Maria 319, 320, 770, [805], [806], [820]
Mantsch, Heinrich 446
Manu, Emil 662
Marcu, Florin 136, 158, 438, 457, [462], [463], 1057
Marcus, Solomon 85, 86, 87, 88, 89, 90, [116], [117]
Mareş, Alexandru 513, 514, 515
Mareş, Lucreţia 448
Mariano Bassols, Climent de [823]
Marin, Georgeta 448
Marinescu, Dumitru 590
Marmeliuc, D. 446
Martinet, André 25
Márton, Gyula 965, 968, 969, 970
Matei, Ion 886, 940, 944, 945
J. Mattoso Câmara Jr., 771
Mayer, Philipp 915
Mayoh, B. H. 91
Măleanu, I. 875
Mărdărescu, Maria 225, 233, 234, 235, 1071
Mării, I. 66, 159, 160, 273, 276, 277, 405, 406, 696
Măruţă, Toma 591
Meillet, Antoine [1006]
Mel'ciuk, I.A. 26
Melian, Alexandru 645
Mera, N. 385
Merlingen, W. 27
Michel, Louis [814], [837]
Mielău, P. 28, 29, 30
Micuşan, Cristina 772, 773, 817
Migliorini, Bruno 800
Mihail, Paul [538]
Mihail, Zamfira 592, [651]
Mihailov, Georgius [732]
Mihăescu, Eugenia H. 1040
Mihăescu, H. 186, [211], 386, 458, 709, 726, 727, 818, 819, 820, 887, 888, 889, 951, 957, 958, 959, 960, 961
Mihăescu, N. 679
Mihăilă, C. 397
Mihăilă, G. 137, 407, 448
Militz, Hans Manfred 593
Milka, Ivić [71], [72]
Mircea, Ion Radu 516
Mircev, K. 870
Mircea, Dora Ivanova [887]
Miroiu, Mihai 1019, 1020
Mitran, Georgeta 448
Mitterand, H. [802], [816], [822]
Mîndra, V. 1058
Mocanu, Dragoş 594
Mocanu, M. 482
Mociorniţa, M. 1023, [1043]
Mócsy, András [959]
Mohorea, Nicolae 1021
Moise, Ion 31, 368, 459
Moisil, Grigore C. 92, 93, 94, 118
Moldoveanu, Gh. 335
Molin, Virgil 517
Moškov, Moško 408
Mourin, Louis 321
Muhin, A. M. [891]
Muljačič, Žarko 710
Munteanu, Romul 439
Munteanu, Ştefan 138, 595, 596
Munteanu, Valeriu 1022
Murádin, László 971, 972
Murgescu, Dorin 659
Muster, Dumitru 283
Müller, Bodo [812]

N

Nagy, Mária 982
Nandriș, Octave [249]
Nasta, Mihail 597
Năsturel, Petre 728, 729
Neacșu, I. 680
Nebeski, Ladislav 95
Negomireanu, Doina 821
Neiescu, Petru 263, 264, 369, 822
Nemoianu, Virgil 598, 599
Nestorescu, Virgil 854, 890
Netea, Vasile 1059
Nica, Dumitru 1085
Nichita, Ioana 161, 823
Nicolaescu, Sergiu 1086
Nicolau, Edmond 32, 79, 90, 96, [116], 600
Nicolescu, Aurel 460, 824, 825, 826
Nicolescu, Basarab 601
Nieulescu, Al. 774, [799], [801], [818], [819] [849]
Nieulescu, Radu 67, 602
Nistor-Domonkos, E. 97
Niță-Armaș, Silvia 444, 871
Nițu, G. 387
Nițu, Valeriu 681
Noomen, W. 775
N.S. 461
Nuță, Ion 162

O

Obreja, Al. 486
Ocheșanu-Cristescu, Rodica 603
Odobescu, Alexandru [136]
Ohnesorg, Karel 33
Olteanu, Pandele 518, [884]
Olteanu, Ștefan 604
Olszyna-Marzys, Zygmunt [833]
Onu, Liviu 370
Orman, Gabriel 34
Orza, Rodica 265, 273
O.T. 462
Otescu, Simona 420

P

Pamfil, L. 1023, [1043]
Pamfil, Viorica 371
Panaitescu, P. P. [203], [204], [210], [214]
Pană, Gabriela 98, 99, 100, 289, 322
Pancratz, Arnold 916
Parlangeli, O. 776
Pas, Ion 605
Pașca, Ștefan 273
Pauling, Eug. [881]
Paul, Zam. 210, 493
Pavel, Toma 35, 606, 607, 608, 609, 610, 1071
Pavliuc, N. 872
Pavlović, Mil. 873
Pătrășeanu, Ion 446
Pătruț, I. 187, 273, 372
Pellegrini, G. B. 777
Péntek, János 973
Pertusi, Agostino [728]
Petkanov, Ivan [960]
Petrescu, Ioana 140
Petrișor, Marin 487
Petrovici, Emil 141, 188, 266, 273, 409, 448, 488, 489, 1060, 1061
Philippide, Alexandru 123, 1094
Piatkovski, A. 730
Pileh, H. 36
Pinon, Roger [808]
Pintea, Gabriela Maria 267
Piotrovsky, R. 611
Pippidi, D. M. 711, 731, 732, 733
Pisani, Vittore 778
Pîrlog, Maria 323
Pîrvu, Șt. 463
Pleter, Jana 444
Poalelungi, Gh. 211, 284, 324, 336, 682, 1024
Poenaru, Ștefan 273
Poghire, Cicerone 189, 448, 779
Pohl, J. 780
Pop, Emil 1025
Pop, Gheorghe 612
Pop, Traian Grigore 613
Popa, Atanasie 519
Popa, El. 697
Popa, Marian 1062
Popescu, Em. 713, 734
Popescu, Ion Apostol 163, 520
Popescu, Radu Sp. 142, 143, 278
Popescu, Ștefania 337
Popescu, Titu 646, 683
Popescu-Brînzan, Elena 1026
Popescu-Marin, Magdalena 373, 647, 684
Popescu-Mihăești, Alexandru 1027, 1028

Popović, Ivan 885
Popovici, Laurenţiu 464
Poppe, Nicholas [943]
Potiş, V. 290
Potter, Simeon [930]
Pottier, Bernard 781, [807]
Proca, O. 482
Protze, Helmut [932]
Puiu, Al. 451
Pumnul, Aron [140]
Purdelea, Maria Luiza 251
Puşcariu, Lia 446
Puşcariu, Sextil [129], [1101]

R

Racoviţă, Constantin [1098]
Radu, Dumitru [638]
Radu, Titi 291
Rădăceanu, Lotar 446
Rădulescu, Daniela 827
Rădulescu, Maria 190, 212, 874
Regula, Moritz 782
Reguş, Corneliu 410
Reinheimer, Sanda 828, 829, 830, 831, 832, 833
Renou, Louis [1099]
Renzi, Lorenzo 1063
Repina, T. A. 325
Revzine, I.I. 101
R.G. 917
Richter, Giselle 446
Ricken, Ulrich 783
Rizescu, I. 521, 522, 523, 891
Robciuc, I. 411, 872
Robert, Louis [733]
Rocerie-Alexandrescu, Alexandra 37, 38, 68, 113, 236, 237, 238, 465, 614
Rogobete, Silvia 588
Rohlfs, Gerhard [726], 784
Roman, E. 97
Roman, Ion 685, [694], [695], [696], [697]
Ronjat, Jules [827]
Rosario, Rubén del [843]
Rosetti, Al. 39, [69], 191, [205], [206], [212], 239, 240, 615, 648, [1092], [1093]
Ross, Alan S.C. [929]
Roşianu, Ioan 472
Rozenţveit, V. 40
Ruffini, Mario [662], 1064
Russell-Gebrett, P. 785
Russu, I.I. 192, 193, 194, 713, 735, 974
Rusu, Gr. 241, 268, 273,
Rusu, Valeriu 144, 242, 279, 280, 490, 614, 1071
Rüser, Johannes 918
Ruxăndoiu, Pavel 617

S

Sacerdoţeanu, Al. 466
Sadoveanu-Cucu, Lidia 448
Safarewicz, Jan 714
Sala, Marius 786, 787, 788, 834
Saramandu, N. 41, 69, 195, 243, 618
Saraş, Marcel [470], 1029
Saşu-Zimmermann, Dorothea 446
Savin, Emilia 1017
Sădeanu, Florenţa 213, 448, 789, 835, 836
Săteanu, C. 269, 338, 339, 660, 837, 838
Săulescu, Gh. [152]
S.B. 1041
Schaff, Adam [385], [387], [389]
Schmitt, L. E. [928]
Schober, Rita 790
Schogt, Henry G. 791
Schönfelder, Maria [456]
Schuchardt, Hugo [167]
Schweiger, Paul 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 649
Scurtu, Vasile 374, [379], [380], [381], [382], [383], [384], [386], [390], [391]
Seche, Luiza [375], 448
Seche, Mircea 145, [154], [157], [158], [160], [164], [165], [375], 440, 448
Sfîrlea, Lidia 273, 448, 619, 650
Sill, Evemarie 919
Simenschy, Th. 715
Simonescu, Dan 524, [537]
Skalicka, V. 42
Slama-Cazacu, Tatiana 43, 620
Slave, Elena 621, 622, 623
Slimac, V. 1
Sluşanschi, Dan 736
Sneyders, K. 792
Solomon, V. 891, 1009, 1038
J. Soltész, Katalin [982]
Sommerfelt, Alf [1097], [1100]
Soupault, Philippe [808]
S.P. 537, 651

Stan, Aurelia 119, 244, 369, 1087
Stan, Ioan I. 109, 119, 244, 273, 329, 369
Stan, Ionel 412
Stanca, Horia 446
Stati, Sorin 44, 45, 90, [116], 285, 292, 340, 341, 444, 686, 687, 1065
Stănescu, Eugen 215
Stănică, Ilie 1042
Steresçu, Alice 446
Stieber, Zdzisław 46
Stîngaciu, Elena 448
Streinu, Vladimir 413
Strungaru, Diomid 146, 525, 526
Surjikov, Vsevolod 1030
Szabó, Attila T. 975, 976
Szabó, Zoltán 327, 977, 978
Szász, Lőrinc 467, 979
Szemerényi, O. [722]

Ş

Şandru, Tudora 839, 840, 841, 842, 843
Şerban, Felicia 624
Şerban, V. 270
Şerban, Valentina 625, 1050, 1066
Šetka, Jeronimi [961]
Şincai, Gh. [133]
Ştefan, Ion 196
Ştefănescu, Ştefan 214
Ştefănescu-Goangă, Zizi 448
Ştirbu, Vasile 70
Ştrempel, G. 527
Şuteu, Flora 147, 245, 528, 652, 688

T

Tabacu, C. 689
Tamas, V. 473, 980
Tănase, Eugen 47, 342
Tătaru, Ana 1043
T.B. 414
Teaha, Teofil 246, 247, 271, [274]
Teiszler, Paul 388, 981
Teiuş, Sabina 625
Teo, I. 468
Teodorescu, Al. 1067
Teodorescu, Ecat. 343
Teodorescu, Mirela 308, 309, 529
Teodorescu, Paul 1031
Ternovici, Olimpia 653
Theban, Laurenţiu 984, 986, 1071, 1100
Theiss, Victor 446
Theodorescu, Răzvan 962
Thiel, Rudolf 920
Tietz, Alexander 921
Tilander, Gunnar 793
T.M. 479, 538
Todoran, R. 272, 415
Tohăneanu, G.I. 626, 627, [641], [653], [654]
Tomescu, Mircea 530, 1068
Tomici, Mile 416
Topolog, Ion D. 628
Toşa, Al. 631
Traian, Gr. 389
Trancă, Dumitru 441
Trnka, B. 110
Trocin, D. 875, 892
Trofin, Aurel 469
Trojan, Felix 48
Trost, Pavel 952
Tucicov-Bogdan, Ana 1032
Tudorică, Olga 148
Tudose, Claudia 197
Turcu, Constantin 491
Turculeţ, A. 690

Ţ

Ţepelea, G.F. 149, 164, 482, 531, [539], 629, 630
Ţopa, Tudor 1033
Ţugulea, Tatiana 448
Ţugurlan, Sterian 1034
Ţurlan, Valentin 111

U

Ullmann, Stephen [643]
Unbegaun, B.O. 876
Ursu, Despina 375, 417
Ursu, N.A. 150, 151, 375, 418, 448, 532, 533, 1069

V

Vachek, Josef 49, [68], [75]
Vaillant, André 794

Vaillant, J.A. [150]
Valin, Roch [64], [65], 795
Vasconcco, Victor 442, 443, 877
Vasiliu, Em. [10], 112, 198, 199, 200, 248, [250], [251], 1036
Vasiliu, Laura 201
Väänän, Veikko [725]
Végh, József 50
Veleulescu, Cătălina 654
Vianu, Tudor 446, 632, [655]
Vidos, B.E. 796
Vincenz, Ileana 71, 72, 797, 1088
Vintilă, Ioana 73, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 1089
Vinţeler, O. 838, 878
Vîlceanu, Olimpia 1008
Vîntu, Ileana 933, 934
Vlad, Carmen 633
Vogel, Jr. 792
Voiculescu, I.N. 691
Vrabie, Emil 879, 880
Vrabie, Gh. 634
Vrabie, Henriette 470
Vraciu, A. 51, 52, 74, 893, 894, 935, 987
Vraciu, T. 894, 935
Vulişici, Maria 290, 635
Vulpe, Magdalena 202, 376, 852, 1071

W

Wald, Henri 53, 54, 55
Wald, Lucia 56, [66], [70], 75
Warnant, Léon [809]
Wartburg, Walter von 798
Wechsler, B. 41, 990, [989]
Weiss, Tiberiu 636
Willien, René [830], [831]
Wittoch, Zd. 988
Wolf, Johann 922, 923
Wright, Roy 985

Z

Zaimov, Iordan [888]
Zamfir, Mihai 637
Zanotto, André [830], [831]
Zawadowski, Leon 57
Zăgrean, I. 390
Zbuchea, Gheorghe [962]
Zdrenghea, Maria 895
Zdrenghea, Mircea 282, [286], [287], [289], [290], [291], 326, 661
Zoltner-Weiner, Ergha 446
Zsemlyei, János 966
Zugun, Petru E. 152
Zveghinţev, V.A. 58

CUVINTE *

DIALECTUL ABRUZZEZ

ssigniri 774

CUMANĂ

aγul 936
ävrik 936
cämän 936
qapsa 936
sarpan 936
veles 936

GREACĂ

Ἄιων 722
δαίμων 730
Ἐρωτήματα 723
λόγος 720
ὀργή 702
πῦρ 723

FRANCEZĂ

bonde 794
briquet 792

GERMANĂ

Alp 901
Angela 924
anerkennen 898
auf das 898
aus 898
aus was 898
eh 920
er komt nicht mehr 898
fragen 919
frug 919, 921
geben 900

* Au fost incluse numai cuvintele din titluri (şi subtitluri la etimologii).

gefragen 919
gemacht 898
hinten 910
je 920
in 898
Karl 924
Kopf 897
machen 898
Markt 932,
Rotrand 924
Ruckwörts 910
widerspiegeln 898
worauf 898
würde 898

LATINĂ

ira 702
Marcellae 948

MAGHIARĂ

mezsde 968
muzsda 968

ROMÂNĂ

A

abá 414
al 679
alesătură 414
altiță 414
amnar 414
amulet 414
angobă 414
așază 672

Ă

ăl 182, 183

B

bacăuan 663, 373, 680
băcăuan 663, 673, 680
bărbie 396
bătu-te-ar norocul! 370
beștelí 411
braduri 354
brazi 354
brichetă 792
bucea 394
bucșă 394

C

calpazan, (-ă) 398
cart 405
cămară 412
cloceánică 410
coborî 407
cocoară 396
covîrși 407
crea 638
crengolog 672

D

de 665
din 665
doamnele 179
doctorantură 672
drăgîne-său 404
dumneata 774

F

face 180
femeie 196
fort 410

G

grație 679

Î

însăși 672
însuși 672

J

jupîn 409

M

Maglavit 480
Margareta 677
marvă 405
máslă 344
mazún 410
măgură 409
măhál 344
mătură 409
mierurata 509
mi-l pare 269
mi-l place 269
mi-l trebuie 269
mite 400

N

Năruja 485
năzbîtie 411
năzbútie 411
nu atît ..., cît... 679
nu mai vine 898

P

Parîng 483
pălugá 416
pălugí 416
pătóg 416
pecár 416
perînci 416
pesăc 416
plasă 347
pogor 407
pogorî 407
pogovărí 416
propis 416

R

ragáci 410
revindecare 693
ribizle 416
rit 350
ritual 350
ritualism 350
român 664
românesc 664
romfeá 405
rost 405

S

slăgicíe 416
smiron 416
smîntînă 409
smolniță 416
a sta la taclale 398

stăpîn 409
stînă 409

Ş

şchiau 409
şi 93, 272, 511, 526
şíntur 416
şit 416
şîne 410
şlog 416
şporluí 416
(a nu) şti (nici o) boacă 399
(a) şti moarea cuiva 346
ştil 416
ştiluri 416
ştricui 416

T

taniér 416
tîrpi 416
truşeă 411

Ţ

ţădulă 416
ţibulcă 410
ţipa 396
ţipoi 396
ţipoti 396
ţipuri 396
ţîpui 396

U

urui 416

V

vecem 416

Z

zăbuni 416

SPANIOLĂ

estar 747
ser 747

Revista „Limba română" este o publicaţie care se adresează unui cerc de cititori interesaţi de problemele lingvisticii.

Revista abordează în primul rînd studiul limbii române: gramatică, vocabular, limbă literară şi stilistică, istoria lingvisticii româneşti, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, toponimie, onomastică şi filologie. În al doilea rînd, revista publică regulat articole de lingvistică generală.

Studiile şi articolele sînt semnate de lingvişti cei mai cunoscuţi şi de cercetători tineri, cu o serioasă pregătire de specialitate.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugaţi să înainteze articolele, notele şi recenziile dactilografiate la două rînduri. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuş, pe hîrtie de calc. Tabelele şi ilustraţiile vor fi numerotate cu cifre arabe. Figurile din planşe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea aceloraşi date în text, tabele şi grafice. Explicaţia figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele din subsol se numerotează de la 1 în continuare. Numele autorilor va fi precedat de iniţială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanţelor internaţionale.

Autorii au dreptul la un număr de 50 de extrase, gratuit.

Responsabilitatea asupra conţinutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

BIBLIOTECA CENTRALĂ
SIBIU

LUCRARI APĂRUTE IN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMANIA

* * * **Istoria limbii române**, vol. I, **Limba latină**, 1965, 439 p., 28 lei.

* * * **Atlasul lingvistic român**, serie nouă, 1965, vol. IV. Hărţile de la 910 la 1236, 103 lei.

* * * **Gramatica limbii române**, ed. a II-a revăzută şi adăugită, tiraj nou, 2 vol., 1966, 52,50 lei.

Sub red. acad. IORGU IORDAN, **Crestomaţia romanică**, vol. I, 1962, 884 p. + 25 pl., 35,40 lei; vol. II, 1965, 1213 p., 45 lei.

N. A. CONSTANTINESCU, **Dicţionar onomastic românesc**, 1963, 470 p., 29 lei.

AL. GRAUR, **Etimologii româneşti**, 1963, 528 p. + 1 pl., 34 lei.

IORGU IORDAN, **Toponimia românească**, 1963, 528 p. + 1 pl., 34 lei.

TACHE PAPAHAGI, **Dicţionarul dialectului aromân, general şi etimologic; Dictionnaire aroumain (Macedo-Roumain) general et etymologique**, 1963, 1264 p. + 36 fotografii originale, 1 schiţă şi 1 hartă, 72, 60 lei.

* * * **Fonetică şi dialectologie**, vol. V, 1964, 292 p., 12 lei.

* * * **Atlasul lingvistic român**, serie nouă, 1966, vol. V. Hărţile de la 1237 la 1570 + 13 pl., 103 lei.

LR, Anul XVI, nr. 4, p. 287—388, Bucureşti, 1967

I. P. „Informaţia", — c. 5505

42.200

Lei 4.—

I 8172

31

LIMBA ROMÂNĂ ANUL XVI, 1967 Nr. 5

LIMBA ROMÂNĂ

5

ANUL XVI
1967

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

151

1990

0 IUL. 2005

97

COMITETUL DE REDACŢIE

Redactor responsabil :

Acad. IORGU IORDAN

Redactor responsabil adjunct :

Prof. univ. ION COTEANU, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România

Membri :

Conf. univ. V. ARVINTE (Iaşi)
GH. BOLOCAN
VL. DRIMBA
ION GHEŢIE
VALERIA GUŢU-ROMALO
Prof. ION POPESCU
FLORA ŞUTEU — secretar de redacţie

Pentru a vă asigura colecţia completă şi primirea la timp a revistei, reînnoiţi abonamentul dv.

În ţară, abonamentele se primesc la oficiile poştale, agenţiile poştale, factorii poştali şi difuzorii de presă din întreprinderi şi instituţii. Comenzile de abonamente din străinătate se primesc la CARTIMEX, Căsuţa poştală 134—135, Bucureşti, Republica Socialistă România sau prin reprezentanţii săi din străinătate. Manuscrisele cărţile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondenţă vor fi trimise pe adresa Comitetului de redacţie al revistei "Limba română".

ADRESA REDACŢIEI
Str. I.C. Frimu 22
Raionul 30 Decembrie
BUCUREŞTI

APARE DE 6 ORI PE AN

I 8172

-- ULL 2014

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XVI 1967 Nr. 5

ian 2022

SUMAR

Pag.

GRAMATICĂ ŞI VOCABULAR

MARIA GABREA, Fenomene de stilistică sintactică în domeniul frazei 391

DISCUŢII

GH. CONSTANTINESCU, Cu privire la analiza sintactică a textelor propuse în LR nr. 5 şi 6/1963 şi la soluţiile publicate ulterior (în nr. 1 şi 5/1965 şi 2/1966) 401

F. KIRÁLY, Etimologia şi împrumuturile. Despre unele împrumuturi maghiare 407

ISTORIA LIMBII ROMÂNE

C. POGHIRC, O nouă teorie asupra substratului limbii române? 413

FILOLOGIE

N. A. URSU, Modelul latin al gramaticii lui Dimitrie Eustatievici Braşoveanul . . 423

ONOMASTICĂ ŞI DIALECTOLOGIE

TRAIAN PĂTRĂŞCANU, Nume de oameni din Valea Mureşului 435

TEOFIL TEAHA, Cîteva probleme privind delimitarea unor arii dialectale în Oltenia 449

NOTE ŞI COMENTARII

ION GHEŢIE, Asupra formei *ştie* de la ind. prez. pers. 3 sg. 471

În legătură cu dicţionarul Eminescu 473

CRITICĂ ŞI BIBLIOGRAFIE

Atlasul lingvistic român, partea a II-a (ALR II), serie nouă, vol. V, întocmit de Institutul de lingvistică şi istorie literară al Filialei din Cluj a Academiei Republicii Socialiste România, sub direcţia acad. Emil Petrovici (Cluj), 1966 (*Ion Ionică*) 475

Dicţionar german-român, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1966 (*Bernhard Capesius*) 478

LR, anul XVI, Nr. 5, p. 389–482, Bucureşti, 1967

8979

BIBLIOTECA CENTRALĂ SIBIU

FENOMENE DE STILISTICĂ SINTACTICĂ ÎN DOMENIUL FRAZEI

DE

MARIA GABREA

Pe planul frazei, o acţiune poate fi reliefată prin mai multe procedee. Vom prezenta trei modalităţi de reliefare a acţiunii.

I. Prin coordonare : se creează un sistem predicativ o dată cu anumite raporturi temporale implicite, propoziţia a doua legată prin *şi* reprezentînd predicatul psihologic.

Exemplu : „Şi mai merge el ce merge, *şi* numai iacă ce aude o bîzîitură înăbuşită" (I. Creangă, *Harap Alb*, în *Opere*, E.S.P.L.A., 1954, p.213).

II. Prin subordonare cu ajutorul uneltei *cînd*.

a) *Cînd* reliefant (al surprizei, al faptului neaşteptat) ; se creează un sistem subordonativ pe plan gramatical, iar psihologic tot predicativ, deoarece, ca şi la I, enunţul este predicativ (prima propoziţie reprezintă subiectul psihologic, iar a doua predicatul psihologic) ; acest fapt face ca sistemul să se apropie mai mult de coordonare.

Exemplu : „Şedeam într-o amiazi culcat la tulpina unei răchiţi, crezîndu-mă că-s Robinson Crusoe şi aşteptînd să apară de după copaci o ceată de sălbateci, *cînd* zării deodată figura lui Porojan" (I. Ghica, *Scrisori către V. Alecsandri*, Cultura românească, 1940, p. 638).

Aceeaşi situaţie o prezintă şi frazele construite cu unealta *că* în loc de *cînd*.

b) *Cînd* invers propriu-zis ; se creează un sistem subordonativ atît pe plan gramatical, cît şi pe plan psihologic, însă cu contradicţie între gramatical şi logic (cu inversarea raportului).

Exemplu : „Soarele căta cam dintr-o parte, *cînd* intrarăm din luminişurile largi ale plaiului în umbra deasă a codrilor" (C. Hogaş, *Opere*, E.S.P.L.A., 1960, p. 239).

III. Prin izolarea lui *cînd* după o punctuaţie forte. Valoarea lui *cînd* subordonator slăbeşte, el căpătînd una coordonatoare sau pur adverbială. Se reliefează în mod deosebit acţiunea din propoziţia a doua, creîndu-se un sistem predicativ, coordonativ, atît pe plan psihologic, cît şi pe plan gramatical. Acest *cînd* reprezintă uneori pe *şi*, alteori pe *dar*.

Exemplu : „Începuse a se cam uita întîmplarea asta. *Cînd* într-o zi se înfăţişă la împăratul fiul unui împărat de la Răsărit" (P. Ispirescu, *Porcul cel fermecat*, în *Legende sau basmele românilor*, Ed. Universul, 1943).

Se vor clasifica frazele de tipul I și frazele de tipul II b) după raporturile temporale care se nasc în același timp cu raportul de predicație, arătînd perfecta lor corespondență.

Se stabilește o distincție între cele două tipuri de propoziții introduse prin *cînd* (considerate în *Gramatica Academiei* ca fiind de aceeași categorie — temporale inverse), unele construite cu *cînd* invers, exprimînd un raport temporal răsturnat, altele construite cu *cînd* reliefant, reprezentînd raportul subiect psihologic — predicat psihologic. Distincția se stabilește pe baza unor factori variați : elemente fonice, topică, pauză, elemente lexico-morfologice, care însoțesc unealta la propozițiile cu *cînd* reliefant și lipsesc la cele cu *cînd* invers.

Lucrarea stabilește unele paralelisme sintactice între limbile română, latină, franceză, rusă și germană.

★

I. Există fraze formate prin coordonare copulativă, a căror structură le evidențiază în mod special. Acest tip de fraze au fost menționate de acad. Al. Graur în capitolul „False principale coordonate" [1] și apoi de Mioara Avram în studiul *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română* [2].

Aceste fraze exprimă prin coordonare, în mod implicit, anumite raporturi temporale, într-o structură lexico-sintactică deosebită. Funcția lor stilistică rezultă însă nu din raporturile acestea (de altfel raporturi cronologice se exprimă frecvent în structuri coordonative [3]), ci din structura lor *predicativă* (pe plan psihologic), prima propoziție reprezentînd subiectul psihologic, iar a doua elementul nou anunțat, *faptul surpriză*, predicatul psihologic. Deci topica lor este fixă. Propoziția care arată faptul subliniat (predicatul psihologic) stă la urmă ; ca mijloace lexicale, propoziția a doua cuprinde anumite adverbe sau locuțiuni adverbiale, care, urmînd imediat după conjuncția coordonatoare, subliniază caracterul de surpriză al acțiunii a doua : *iată*, *numai iacă*, *numai ce*, *numai iacă ce*, *deodată*, *iată că* sau adverbul *și* distanțat de conjuncția copulativă *și*. Vom clasifica aceste fraze în funcție de structura primei propoziții.

1. Prima propoziție cuprinde semiauxiliarul *a nu apuca*, urmat de un infinitiv sau conjunctiv sau de alte perifraze verbale cu același sens, propoziția a doua arată că acțiunea neașteptată apare înaintea acțiunii din prima propoziție, care este chiar împiedicată de ea.

„*N-a apucat a sfîrși vorbă*, și *Răducanu Chioru l-a* și *fulgerat cu palma peste gură*" (M. Sadoveanu, *Opere*, vol. 8, E.S.P.L.A., 1957, p. 535).

2. Cînd semiauxiliarul *a nu apuca* urmat de un infinitiv sau conjunctiv din prima propoziție este întărit de adverbul *bine*, propoziția a doua arată că acțiunea neașteptată are loc imediat după prima acțiune.

„*Dar n-apucă Ivan a sfîrși* bine *vorba din urmă*, și *numai iacă se* și *trezește cu moartea în spate*" (I. Creangă, *Ivan Turbincă*, în *Opere*, E.S.P.L.A., 1954, p. 252).

---

[1] Al Graur, *Pentru o sintaxă a propozițiilor principale*, în „Studii de gramatică", vol. I, Edit. Academiei, 1956, p. 133.

[2] Edit. Academiei, 1960, p. 58—60.

[3] Gérald Antoine, *La coordination en français*, I, Edition d'Artrey, Paris, 1958, p. 261.

3.a. Același raport îl arată fraza în care prima propoziție conține orice verb negativ, însoțit de adverbul *bine* sau adverbul *mult*, ori fraza formată prin coordonare copulativă în care propoziția întîi conține un verb afirmativ și unul din adverbele corelative *abia*, *tocmai*, *de-abia*.

„De-abia *ne așezaserăm în casă pe un pat lung* și *îndată se înfățișă un frate purtînd o tablă încărcată de chisele cu dulcețuri și de pahare cu apă rece*" (V. Alecsandri, *O primblare la munți*, în *O călătorie în Africa*, E.S.P.L.A., B. P. T., 1960, p. 131).

„Abia *își arătase logofătul Iorgu încredințarea asta*, și *la foișor s-au arătat, sosiți prin altă parte a ogrăzii, doi bărbați*" (M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*, Edit. tineretului, 1959, p. 60).

3.b. Prima propoziție cuprinde un verb însoțit de negație care arată limitarea spațiului sau a timpului, după care apare acțiunea a doua reliefată.

„*Nu trece nici un ceas la mijloc* și *un cuptor de plăcinte, cîțiva pui perpeliți în frigare și prăjiți în unt, o străchinoaie de brînză cu smîntînă* și *mămăliguța era gata*" (I. Creangă, *Soacra cu trei nurori*, în *Opere*, E.S.P.L.A., 1954, p. 120).

„*Nu merse ea tocmai mult*, și numai iaca ce *vede un păr frumos și înflorit, dar plin de omizi în toate părțile*" (I. Creangă, *Fata babei și fata moșului*, în *Opere*, E.S.P.L.A., 1954, p. 236).

4. Pe fondul unei acțiuni durative apare o acțiune momentană foarte reliefată.

„*Și mai merge el cît merge*, și numai iaca ce *aude o bîzîitură înăbușită*" (I. Creangă, *Harap Alb*, în *Opere*, E.S.P.L.A., 1954, p. 213).

Sintaxa latină cunoaște, de asemenea, astfel de fraze formate prin coordonare copulativă în care propozițiile sînt legate prin conjuncțiile copulative *et*, *que*, *atque*, *nec*, iar în prima propoziție apar adverbele corelative *vix* (abia), *vixdum* (abia) și *nondum* (nu încă).

„*Vixdum ad consulem se pervenisse*, et *audise opidum expugnatum*" (Abia a ajuns la consul, și a aflat că orașul a fost cucerit) (Titus Livius, 43.4.10) [4].

Remarcăm construcții asemănătoare și în limba rusă. *Gramatica Academiei U. R. S. S.*, vol. II, partea a II-a, amintește astfel de fraze cu coordonare copulativă care cuprind raporturi temporale, fără să sublinieze funcția lor stilistică [5].

În aceste construcții se folosesc uneori verbele *начать* și *стать* în prima propoziție și adverbele sau particulele *вот* (iată), *сразу* (deodată) și *вдруг* (deodată), perfect sinonime cu adverbele românești folosite în aceeași situație.

★

II.a. În locul unei fraze formate prin coordonare de tipul celor de mai sus, în care și punctuația arată că acest *și* nu este un *și* copulativ pur (el este precedat de virgulă), ci *reliefant predicativ*, printr-un fenomen asemănător cu unirea relativă apar fraze alcătuite cu unealta *cînd*. Deși acest *cînd* este numit invers în toate gramaticile, l-am numi mai degrabă

[4] R. Kühner, *Ausführliche Grammatik der lateinischen Sprache*, II. Band, Hannover, 1914, p. 340.

[5] *Грамматика русского языка*, II, Академия наук СССР, 1954, p. 181–194.

cînd reliefant, pentru a păstra termenul de *cînd invers propriu-zis* sau de construcţii inverse unor structuri pe care le vom înfăţişa mai tîrziu.

„*Necunoscuta fugea spărietă* (...), cînd deodată *un tînăr se puse înaintea gonaşilor*" (V. Alecsandri, *Culegere de proză*, B. P. T., p. 84).

Istoriceşte, acest tip de construcţie este mai recent decît cel format prin coordonare copulativă [6] şi perfecta corespondenţă dintre aceste două tipuri arată că structura alcătuită cu conjuncţia *cînd* provine din cea copulativă.

Acest *cînd*, pe care l-am numit *cînd* al faptului neaşteptat, *cînd* predicativ (psihologic vorbind), leagă printr-un fenomen asemănător cu unirea relativă cele două propoziţii, subordonînd formal propoziţia a doua. Avem astfel un enunţ predicativ într-o structură gramaticală subordonativă.

Pentru a arăta corespondenţa dintre aceste două sisteme predicative, cel alcătuit prin coordonare copulativă şi cel alcătuit cu *cînd* reliefant, vom înfăţişa exemplele în aceeaşi ordine ca şi la coordonatele copulative.

1. „*Desperat era să iee lumea în cap*, cînd deodată *vede răsărind din fundul mării cei şapte cai muşcaţi de o mulţime de raci*" (M. Eminescu, *Făt-frumos din lacrimă*, în *Opere*, vol. I, Cultura românească, 1939, p. 303).

2. „*N-apucasem încă bine să mă vîr în apă* cînd iată că *tot dincotro venisem eu, zăresc din depărtare că vine, se îndreaptă spre locul unde mă scăldam, cineva necunoscut*" (C. Hogaş, *op. cit.*, p. 251).

3. „*De-abia ajunsesem pe scările bisericii*, de-abia *te apropiaseşi şi tu de mine*, cînd *zării pe Cecilia lîngă batisteriu*" (V. Alecsandri, *Buchetiera de la Florenţa*, în *O călătorie în Africa*, E.S.P.L.A., B. P. T., 1960, p. 80).

„*Tocmai se sfîrşise rugăciunea mesei, gata să stea jos*, cînd *se numărară şi aflară cu groază că sînt treisprezece. Punctul Iudei*" (V. Voiculescu, *Povestiri*, vol. I, E.P.L., 1966, p. 131).

Exemple similare se găsesc frecvent şi în limba latină.

„*Vix ea fatus eram, gemitu* cum *talia reddit*" (De-abia terminasem de vorbit, cînd el răspunse cu un geamăt) (Vergilius, A. II. V. 323. Apud Kühner, *op. cit.*, p. 339).

Acest tip de propoziţii se întîlneşte şi introdus prin conjuncţia *că*. Teza că aceasta reprezintă o influenţă a limbii franceze nu este încă dovedită [7].

Caracterul predicativ al construcţiei similare din limba franceză, de exemplu : „Il n'avait pas fait trois pas, qu'il s'arrêta", „A peine était-il entré, que le spectacle commença", este demonstrat de G. Antoine [8]. Explicarea dată apariţiei lui *că* drept o „umplere a unui hiatus sintactic" poate fi dată şi pentru *că* înlocuind pe *cînd* din limba română [9], care ar fi putut apărea independent de limba franceză.

„*N-a apucat să bată în poartă decît o dată încet, aşa de încercare, că a şi văzut la capătul curţii o arătare albicioasă, şi auzi întrebarea seacă şi supărată*" (Camil Petrescu, *Un om între oameni*, vol. II, Edit. tineretului, 1957, p. 158).

---

[6] Mioara Avram, *op. cit.*, p. 59.
[7] Cf. Al. Graur, *op. cit.*, p. 137, şi Mioara Avram, *op. cit.*
[8] *Op. cit.*, vol. I, p. 371–374.
[9] În prezent cercetăm această problemă.

„*Nici n-ajunseră tabacii și tîrgoveții la capătul lungii săli*, că se *pomeniră în față cu doi popi*" (Camil Petrescu, *op. cit.*, p. 578).

Și sintaxa germană cunoaște asemenea propoziții : „Weiterführende Teilsätze" [10].

În limba germană, fenomenul este considerat ca făcînd parte dintr-un sistem în care fapte independente sînt legate unul de altul printr-un cuvînt subordonator, propoziția a doua prezentînd în realitate ducerea acțiunii narate mai departe și constituind o falsă subordonată.

Aceste propoziții din limba germană, care duc acțiunea mai departe și sînt aparent subordonate, pot fi legate fie prin unire relativă cu un pronume, fie cu o conjuncție : *als* (cînd), *bis* (pînă). Aceste conjuncții au corelative în prima propoziție, ca și adverbele în limba română : *kaum* (abia), *soeben* (tocmai), *gerade* (tocmai), *schon* (deja) și *noch* (încă).

„Kaum sah er mich, als er freudig auf mich zueilte" [11] (*De-abia m-a zărit, că s-a și grăbit bucuros spre mine*).

4. Într-unul din momentele unei acțiuni durative apare o acțiune momentană neașteptată. În această situație, propoziția a doua este foarte puternic reliefată, *cînd* fiind însoțit deseori de adverbele și locuțiunile adverbiale : *deodată*, *iată*, *iată că* și *numai ce*.

Propoziția întîi, care exprimă un aspect durativ, poate avea verbul fie la prezent, fie la imperfect, fie la perfectul simplu.

„**Bocănește** *el cît* **bocănește**, cînd *pîrr* !, *cade copacul peste car de-l sfărîmă și peste boi de-i ucide*" (I. Creangă, *Dănilă Prepeleac*, în *Opere*, E.S.P.L.A., 1954, p. 143).

„*Nenorocita* **fugea** *spărietă, țipînd cu groază*, cînd deodată, *un tînăr ce se găsea pe acolo la vînat se puse înaintea gonașilor și întinse pușca spre ei*" (V. Alecsandri, *O călătorie în Africa*, E.S.P.L.A., B. P. T., 1960, p. 42).

„*Se* **rugară** *ce se* **rugară**, cînd deodată *se pomeniră că se umple biserica de o ceață groasă*" (P. Ispirescu, *Voinicul cel născut cu cartea în mînă*, în *Legende sau basmele românilor*, Edit. Universul, 1943, p. 177).

Uneori numai procedeul sintactic al topicii, împreună cu intonația și caracterul momentan al acțiunii din propoziția a doua, fără alte mijloace lexicale, indică aspectul de surpriză al acțiunii din propoziția introdusă prin *cînd*.

„*Era seară. Omul ședea cu consoarta sa în sălița de la intrare, vorbind despre cum se scumpește viața de zi cu zi*, cînd *aude o bîrjă oprindu-se la poartă, apoi pași apăsați prin curticică* (...) (I. L. Caragiale, *Două loturi*, în *Opere*, vol. II, E.P.L., 1962, p. 112).

Se observă și deosebirea de ritmuri dintre cele două părți ale textului limitate prin *cînd*. Prima parte are un ritm lent, partea a doua, de la *cînd* înainte, un ritm precipitat.

Construcții de acest fel se întîlnesc frecvent în limba latină ca și în limba rusă. În limba latină, unealta *cum* (inversum) este însoțită de adverbe reliefante : *repente* (pe neașteptate), *subito* (pe neașteptate, deodată), *ex insperato* (pe neașteptate) sau prin adjectivele corespunzătoare : *repens*, *repentinus* și *subitus*. Propoziția întîi cuprinde și ea adverbe corelative : *iam* (deja), *tantum* (numai).

---

[10] Duden, *Grammatik der deutschen Gegenwartssprache*, Mannheim, 1959, p. 523—525.
[11] *Ibidem*, p. 526.

„*Hanibal iam subibat muros*, cum repente *in eum, patefacta porta, erumpunt Romani*" (Hanibal tocmai se apropia de ziduri, cînd deodată, deschizîndu-se poarta, romanii năvălesc asupra lui) (Titus Livius, 29.7.8. Apud Kühner, *op. cit.*, p. 339).

„*Talia vociferans gemitu tectum omne replebat*/Cum subitum *dictuque oritur mirabile monstrum*" (Astfel strigînd umplea casa cu gemetele ei, cînd deodată apăru uimitor de spus o minune nemaiîntîlnită) (Vergilius, A. II. V. 679—680).

Şi în limba rusă întîlnim construcţii asemănătoare în care unealta *как* (cînd) poate fi însoţită de adverbe: *когда вдруг* (cînd deodată) iar propoziţia întîi cuprinde un adverb corelativ: *уже* (deja) şi *ещё* (încă).

II b. Uneori fraza subordonativă prin care se reliefează o acţiune este formată prin *cînd invers propriu-zis*. În această situaţie, prima propoziţie precizează clar timpul prin indicarea orei, momentului, anotimpului sau prin raportarea la un fenomen din natură. Fraza cuprinde un raport de subordonare temporală clar, el fiind însă inversat gramatical.

„*Soarele răsărise de mult şi lumina cu razele lui cîmpia*, cînd *ei s-au întors acasă*".

Deşi logic propoziţia care începe cu *cînd* e principală (temporala inversă), totuşi ea nu mai izbeşte prin caracterul ei neaşteptat, ca în frazele de pînă acum, introduse prin *cînd* reliefant. Adverbul relativ *cînd* în aceste fraze nu mai este însoţit de un alt adverb cu funcţie de evidenţiere a acţiunii (*deodată, iată* etc.).

Dacă în frazele citate pînă acum interesa tocmai faptul nou anunţat (psihologic: predicatul), acum interesează circumstanţa în care el se realizează şi care este cu aparenţă de principală. Accentul frazei trece pe prima propoziţie, fals principală. Contradicţia dintre fond şi formă dă naştere unui joc stilistic interesant, întrucît, deşi simţim că fenomenul naturii reprezintă o circumstanţă temporală a acţiunii din propoziţia a doua, sublinierea lui în context, prin ridicarea temporalei la rangul de principală, face ca accentul frazei să cadă asupra primei propoziţii. Uneori contextul capătă un caracter oarecum descriptiv, în contradicţie cu scopul comunicării, care este de a nara un fapt.

În anumite situaţii, falsa principală din aceste fraze este redusă prin elipsă.

„*Cincizeci de ani*, de cînd *împăratul purta război cu un vecin al lui*" (M. Eminescu, *Făt-frumos din lacrimă*, în *Opere*, vol. I, Cultura românească, 1939, p. 287).

Observăm că falsa principală redusă prin elipsă, „*cincizeci de ani*", poartă accentul comunicării în această construcţie, ea fiind reliefată şi prin accent, şi prin pauză.

Alte exemple similare care arată funcţia stilistică a construcţiilor:

„*Era cam pe la rîndul al treilea al salepgiilor*; *mijea bine de ziuă*, cînd *domnul Lefter, după ce rătăcise atîta vreme prin mahalale, ajunsese în sfîrşit în maidanul din strada Emancipării* (...)" (I. L. Caragiale, *Două loturi*, în *Opere*, vol. II, E.P.L., 1962, p. 120).

„*Era dimineaţă, în ziua de tăiere a capului sfîntului Ioan Botezătorul*, cînd *ieşeam din Humuleşti*" (I. Creangă, *Amintiri*, în *Opere*, E.S.P.L.A., 1954, p. 78).

În acest exemplu este clar că nu temporala inversă, din punct de vedere logic principală, poartă aici accentul stilistic. Nu ieșirea din Humulești, fapt care era așteptat și pregătit de întreg contextul anterior, e aici subliniată, ci împrejurarea: dimineața, sărbătoare, contrastînd cu tristețea tinerilor care părăseau satul Humulești și sporind această tristețe.

★

Este momentul să subliniem aici distincția pe care am făcut-o în acest articol între două structuri înglobate nediferențiat atît de gramatica latină, cît și de cea română în categoria temporalelor inverse (*cum* inversum latin, *cînd* și *că* invers în limba română). Socotim că din cele două exemple date în *Gramatica Academiei* (ed. a II-a, 1963, vol. II, p. 299):

1. „*Eram băiat de vreo treisprezece ani*, cînd *am învățat să dau cu pușca*" (Odobescu, S. III, 21).

2. „*Și de ciudă începusem a-mi descărca mînia asupra cîinilor* (...), cînd deodată *zării o caleașcă cu șase cai...*" (Alecsandri, PR, p. 76—77), primul cuprinde un *cînd* invers propriu-zis, deoarece este vorba de un raport net de subordonare temporală cu necorespondență între logic și gramatical, termenii relației fiind inversați, datorită factorului psihologic, atenției acordate circumstanței, care face ca aceasta să fie ridicată la rangul de principală și să ocupe primul loc în frază.

Al doilea exemplu prezintă un *cînd* reliefant, mersul psihologic fiind de la o situație dată (subiectul psihologic) către o acțiune *surpriză*, care este comunicată (predicat psihologic). Acest efect de surpriză (caracterul predicativ al construcției) este marcat prin diferiți factori care deosebesc pe *cînd* reliefant de *cînd* invers propriu-zis.

1) Elemente fonice: intonație, accent, pauze (valori ale limbii vorbite). Prima propoziție se pronunță cu o tensiune tonală, a doua cu o destindere [12]. Conjuncția *cînd* este accentuată, fiind reliefată printr-o pauză mare înainte și o pauză mai mică după.

„De ciudă începusem a-mi descărca mînia asupra cîinilor (...) //cînd/deodată zării o caleașcă...".

2) Topica este fixă, deoarece propoziția care reprezintă faptul reliefat, predicatul psihologic, stă la urmă, ceea ce apropie acest sistem predicativ mai mult de coordonare. Nu putem spune: „Cînd deodată zării o caleașcă, și de ciudă începusem"; dar putem spune foarte bine fie: „Cînd am învățat să dau cu pușca, eram băiat de vreo treisprezece ani", fie: „Eram băiat de vreo treisprezece ani, cînd am învățat să dau cu pușca".

O astfel de topică în care *cînd* invers stă în fruntea frazei găsim și în texte.

„Cînd *mă deșteptai*, *soarele pornise cu mult peste meridian și umbrele lungi împinse de lumina razelor lui înaintau lungindu-se spre răsărit*" (C. Hogaș, *Opere*, B. P. T., 1960, p. 119).

3) În sfîrșit, *cînd* reliefant este sprijinit de adverbe care subliniază caracterul de surpriză: *deodată*, *numai*, *iaca* etc.

★

III. Uneori izolarea propoziției introduse prin *cînd* prin plasarea ei după o punctuație forte duce la ștergerea funcției subordonatoare, ea

[12] Cf. G. Antoine, *op. cit.*, I, p. 372.

căpătînd din punct de vedere semantic funcțional mai degrabă o valoare coordonatoare sau o valoare dublă: unealtă coordonatoare și adverb reliefant. În felul acesta se naște o structură coordonativă copulativă sau adversativă.

„*Apoi dă bici iepelor și iar mai trage un ropot*; cînd numai iaca ce *ajunge roata de o teșitură și iar se rupe*" (I. Creangă, *Moș Nichifor Coțcariul*, în *Opere*, E.S.P.L.A., 1954, p. 107).

Datorită fenomenului de izolare, legătura dintre propoziții devine tot mai puțin strînsă, raporturile temporale se șterg complet, propoziția introdusă prin *cînd* și arătînd o acțiune neașteptată se plasează din punct de vedere logic fie în raport copulativ, fie în raport adversativ cu prima.

„*El își pusese în gînd ca la hora din urmă să întrebe pe această necunoscută cine era... de unde venea... de este fată ori măritată și se gîndea că de n-ar avea bărbat, s-o ceară de nevastă.* Cînd *pieri ca o nălucă*" (= dar ea pieri ca o nălucă) (P. Ispirescu, *op. cit.*).

„*Și petrecură ce petrecură în fericire în căsătoria lor*; cînd *într-una din zile își aduse aminte de tatăl său, de mama sa și se întristă că nu știa nimeni de căpătîiul lor*" (= dar, într-una din zile) (P. Ispirescu, *Voinicul cel născut cu cartea în mînă*, în *Legende sau basmele românilor*, Edit. Universul, 1943, p. 142).

„*Începuse a se cam uita întîmplarea asta.* Cînd *într-o zi se înfățișă la împăratul fiul unui împărat de la Răsărit*" (= și într-o zi) (P. Ispirescu, *Porcul cel fermecat*, vol. cit.).

Fenomenul este întîlnit și în limba franceză: „Il dormait. *Quand* tout à coup un chien le réveilla".

Analizînd acest exemplu, G. Antoine[13] arată că un astfel de „quand" după o punctuație forte „nu mai este semnul unui autentic complement...", ci al unui element *cvasiautonom*, pus pe picior de echilibru cu elementul principal". Acest *quand*, numit după termenul lui Sachehaye „*quand de péripétie*", indică o slăbire a funcției subordonatoare.

Avînd rolul de a izola acțiunea care duce povestirea mai departe, acest *cînd* izolat păstrează în anumite contexte o valoare adverbială pură, însoțit fiind și de alte adverbe sau locuțiuni: *iată, deodată, numai iată ce, ce să vezi*. Valoarea lui adverbială pură și nu de adverb de relație subordonator este subliniată și de faptul că înainte de *cînd*, după punct și virgulă sau punct, apare chiar o conjuncție coordonatoare.

„*Iar vornicul Nică a Petrei cu paznicul, vătămanul și cîțiva nespălați de mazili se plimbau printre oameni de colo pînă colo*; și cînd deodată numai iaca *vedem în prund cîțiva oameni claie peste grămadă și unul din ei mugind puternic*" (I. Creangă, *Amintiri*, în *Opere*, E.S.P.L.A., 1954, p. 20).

Caracterul de surpriză este redat în această frază printr-un cumul de adverbe reliefante: *cînd, deodată, numai iaca*. Prezența lui *cînd* din propoziția izolată, însoțit de o conjuncție coordonatoare, arată că el are funcție adverbială cu sens modal și, împreună cu adverbele *deodată, pe neașteptate* etc., exprimă surpriza.

[13] *Op. cit.*, I, p. 367–370.

CONCLUZII

Analiza frazelor de mai sus, depășind problema structurilor inverse, arată că, pornind de la frazele formate prin coordonare de un anumit tip, trecînd la cele formate cu *cînd reliefant* și pînă la cele formate cu *cînd izolat* după punctuație forte, limba și-a construit un sistem de structuri predicative care, deși deosebite gramatical, se aseamănă din punctul de vedere al conținutului psihologic și al funcției stilistice.

Construcțiile comune cu alte limbi (latină, franceză, germană, rusă) la care ne-am referit în treacăt arată că structurile respective pot constitui o problemă de lingvistică generală.

CU PRIVIRE LA ANALIZA SINTACTICĂ A TEXTELOR PROPUSE ÎN LR nr. 5 ȘI 6/1963 ȘI LA SOLUȚIILE PUBLICATE ULTERIOR (ÎN nr. 1 ȘI 5/1965 ȘI 2/1966)

DE

GH. CONSTANTINESCU

Analiza sintactică e o operație precisă, în ciuda multiplelor „soluții" pe care le-ar putea oferi un text dificil. Dintr-o serie de „nuanțe" ale unei subordonate oarecare sîntem obligați să alegem numai una : pe cea fundamentală, pe cea care corespunde cel mai bine conținutului gramatical din context (chiar dacă, în subsidiar, amintim și de celelalte). Căutarea cu consecvență, a acestui „conținut gramatical" reprezentativ, acolo unde el se ascunde în varietatea nuanțelor, constituie sarcina celui care se străduiește să descifreze tainele analizei gramaticale.

În lumina acestor aprecieri și a observațiilor competente făcute de către cei care au contribuit, într-un fel sau altul, la rezolvarea problemelor de interpretare sintactică privind textele propuse de redacția revistei „Limba română", vom încerca în cele ce urmează să oferim soluțiile noastre cu motivările corespunzătoare :

1) Prima frază din *Moromeții* de M. Preda (în LR nr. 5/1963) nu poate avea decît patru propoziții, și nu cinci, cum consideră unii participanți la discuție. Astfel : o subordonată subiectivă (*Dacă Achim are să stea toată vara la București*), o regentă principală insuficientă (*înseamnă*) și două subordonate predicative, introduse prin conjuncții subordonatoare și legate între ele printr-un raport de coordonare copulativ (*că el va tunde oile — și — cine știe ce are să facă cu lîna*). Interpretarea primei propoziții ca subiectivă, și nu ca subordonată cu altă valoare, este dovedită și de demonstrația celor care au susținut acest lucru. Aș mai adăuga însă că operația contragerii constituie o dovadă nu numai a acestei calități, ci și a valorii copulative a verbului *a însemna* (șederea lui Achim toată vara la București înseamnă tunderea oilor și cheltuirea banilor luați pe lînă). De asemenea, noi considerăm că sintagma *cine știe ce* este o construcție gramaticalizată în limba română : elementele ei componente și-au pierdut independența semantică și gramaticală, s-au sudat într-un tot unitar, iar sensul ei pronominal nehotărît echivalent cu „ceva" (nepre-

văzut, grav, corespunzător sentimentelor de îngrijorare şi de teamă ale vorbitorilor) pledează pentru această interpretare. În afară de aceasta însăşi posibilitatea de a avea funcţii sintactice multiple (subiect, nume predicativ, atribut, complement), în raport cu valorile morfologice corespunzătoare acestora (de substantiv şi de adjectiv), constituie încă o dovadă că această sintagmă s-a gramaticalizat (vezi exemplele date de Gh. N. Dragomirescu şi de M. I. Gabrea). Invocarea unor factori de natură extralingvistică pentru a demonstra lipsa de coeziune a elementelor sale structurale este, după părerea noastră, neindicată, deoarece presupune un criteriu subiectiv, de „impresie", ceea ce forţează interpretarea. De ce să acordăm lui *ce*, element component al locuţiunii pronominale, independenţă semnatică şi gramaticală (valoare de pronume relativ cu funcţie de complement direct), cînd întreaga construcţie este echivalentă semantic cu „ceva" (neprevăzut şi grav) şi are rolul unui complement direct? De ce să acordăm lui *ştie*, formă verbală la mod personal şi element component al locuţiunii, funcţiunea sintactică de predicat într-o propoziţie care nu există de fapt? Dacă, teoretic vorbind, am admite aşa ceva, atunci ar însemna că în propoziţia *cine ştie*, propusă de către unii participanţi la discuţie, subiectul gramatical ar fi pronumele relativ *cine*, care este echivalent cu *cineva* (sau cu *nimeni*). Nu sensul de „cineva (nimeni) nu ştie ce are să facă Achim cu lîna la Bucureşti" este în contextul nostru, ci sensul de „Achim are să facă cu lîna ceva" (neplăcut, care nu convenea şi care-i îngrijora pe cei de acasă). Şi acest *ceva* este echivalentul unic al locuţiunii amintite. Părerile după care construcţia *cine ştie ce* ar fi în contextul nostru „o expresie adverbială" sau „o expresie verbală" nu pot fi luate în consideraţie, deoarece nu există nici indici semantici şi nici indici gramaticali pentru a-i atribui asemenea valori.

Cît despre sintagma *în ce priveşte*, invocată cu acest prilej în sprijinul funcţiei predicative a formei verbale *ştie*, ea nu poate constitui sub nici un motiv o propoziţie; aici e vorba de o locuţiune prepoziţională cu regim cazual de acuzativ, indice al complementelor circumstanţiale de relaţie. Construcţia aceasta e, de asemenea, gramaticalizată în limba română şi ea se poate uşor înlocui cu locuţiunile prepoziţionale *cu privire la*, *relativ la*, *în legătură cu*, echivalenţi semantici şi gramaticali ai acesteia. În sprijinul părerii noastre cu privire la cele două sintagme discutate mai sus există trei argumente: verbele *ştie* şi *priveşte* apar ca verbe cu persoană unică (a treia sg. şi orice tendinţă de a le trece la persoana a 3-a pl. în limba vorbită constituie o greşeală de acord (înseamnă... că cine *ştiu* ce are să facă cu lîna; în ce *privesc* rezultatele obţinute vom spune multe); oricînd aceste construcţii pot fi înlocuite cu echivalenţii amintiţi, fără ca înţelesul lor să sufere (suprapunere perfectă); locuţiunea pronominală *cine ştie ce* este, de fapt, obiectul direct neprecis pe care-l vizează acţiunea verbului tranzitiv *a face*, iar locuţiunea prepoziţională *în ce priveşte* leagă complementul circumstanţial de relaţie *rezultatele*, complement care indică obiectul la care se limitează acţiunea verbului, de verbul *vom spune*. Faptul că îmbinarea *cît priveşte de*, asemănătoare cu *în ce priveşte*, include în final prepoziţia *de* constituie încă un indiciu al valorii prepoziţionale a construcţiei amintite. Prin urmare, prezenţa unei forme verbale la mod personal în structura unor sintagme nu constituie totdeauna un indice al funcţiei lor predicative. Iată de ce inter-

pretarea dată construcției *cine știe ce* de către Gh. N. Dragomirescu și M. I. Gabrea este, după părerea noastră, cea mai indicată.

2) A doua frază, din *Opere* de M. Sadoveanu (LR nr. 5 din 1963), nu ridică probleme nici din punctul de vedere al numărului și nici din punctul de vedere al valorii sintactice a propozițiilor, soluția oferită de Gh. N. Dragomirescu și M. I. Gabrea fiind cea justă. Am menționa, totuși, că, în cazul propoziției *cum vedeți*, e vorba de o incidentă al cărei conținut *implică* în calitate de „martor" al acțiunii verbului din regentă pe interlocutor. Ea constituie un nou aspect al modalelor, ale cărui elemente introductive sînt identice cu ale acestora (*cum, precum, după cum, așa cum*). Am numi această nouă „specie", care, prin conținutul ei, nu caracterizează de fapt acțiunea verbului din regentă și nu realizează o legătură strînsă cu aceasta, *pseudomodală de implicație*.

Printre elementele conjuncționale care introduc incidentele de acest tip, enumerate de cei doi autori amintiți mai sus, se află și *după*. În acest caz e vorba însă de o prepoziție, și nu de o conjuncție : construcțiile *după părerea noastră* și *după mine*, frecvente în limba română, invocate pentru ilustrarea afirmației celor doi, nu sînt propoziții, ci sintagme cu funcție sintactică de complemente circumstanțiale de relație, echivalente cu *în ce ne(mă) privește, în ceea ce ne(mă) privește, cît ne(mă) privește, în legătură cu noi* (*cu mine*), *referitor la noi* (*la mine*) *etc.*

Afirmația lui Gh. N. Dragomirescu și M. I. Gabrea că verbele impersonale active de tipul *trebuie* și reflexive de tipul *se cuvine*, precum și expresiile verbale impersonale de tipul *e ușor* pot avea, în același timp, două subiecte gramaticale nu corespunde realității lingvistice. Situația acestora în limba română este mult mai complicată decît s-ar părea și ea trebuie privită independent. Verbele impersonale *trebuie* și *se cuvine* pot primi un singur subiect gramatical, care nu e autorul acțiunii, în două situații distincte :

a) Atunci cînd sînt folosite *ca verbe autonome* cu sensul unei construcții nominale, în care al doilea element are valoare adjectivală (cazul lui *trebuie* = e necesar — e necesară) sau cu sensurile de „a(-i) reveni" și „a merita" (cazul lui *se cuvine* = îmi, îți, îi, ne, vă, le revine sau „merită") În această situație subiectul poate fi exprimat prin substantiv sau prin pronume demonstrativ. De exemplu : Pentru astăzi trebuie multă *pîine* (=e necesară multă pîine) ; Într-o asemenea situație *asta* trebuie (= asta e necesară) ; *Cravata* i se cuvine lui (= îi revine lui) ; Nouă ni se cuvine *asta* (= ne revine asta) ; I se cuvine toată *lauda* (= merită toată lauda.)

b) Atunci cînd sînt folosite *ca auxiliare de modalitate* cu sensul unei construcții nominale, în care al doilea element are valoare adverbială : *e necesar*. În această situație subiectul este exprimat printr-o subordonată subiectivă (foarte frecvent) sau printr-un infinitiv (mult mai rar). De exemplu ; Mădălina știa că trebuie *să răsară luna* — M. Sadoveanu ; Ne decidem la o limitare metodică de care se cuvine *să fim deplin conștienți* — T. Vianu ; Pentru a judeca și a prețui meritul unui autor trebuie *a cunoaște* bine timpul în care el a scris — V. Alecsandri ; Se cuvine *a sprijini* această inițiativă — Presa.

Ca auxiliare de modalitate, aceste verbe pot fi precedate de substantive sau pronume care apar ca *false subiecte* ale lor ; în realitate, substantivele și pronumele sînt subiectele verbelor predicative din subordonatele

subiective care le urmează și frecventa lor prezență înaintea auxiliarelor modale constituie o caracteristică a limbii române. De exemplu : Stricăciunea se făcuse și *vinovatul* trebuia să plătească — I. Creangă (= era necesar ca *vinovatul* să plătească) ; *Asta*, fără îndoială, trebuia să-mi dea prestigiu și nobleţe — M. Sadoveanu (= era necesar ca *asta* să-mi dea prestigiu și nobleţe) ; *Voi* se cuvine să-l ascultaţi (= se cuvine, e necesar ca *voi* să-l ascultaţi). Alteori, aceste substantive și pronume au funcție de complemente directe (sau chiar indirecte) ale verbelor din propoziția subiectivă. Astfel, în exemplele invocate de cei doi comentatori : „. . . .ca să înțeleagă asemenea ticălos *ce* nu se cade să îndrăznească" și „*Ce* (ceea ce) se cuvine să facem se știe", pronumele relativ *ce* nu este un al doilea subiect al celor două verbe impersonale *se cade* și *se cuvine*, ci complementul direct al verbelor tranzitive *să îndrăznească* și *să facem* din subordonatele subiective (= nu se cade să îndrăznească *așa ceva*, se cuvine să facem *ceva*). De altfel, dacă apelăm la construcțiile „*Aceasta* se cuvine *s-o* facem" și „Se gîndi la un lucru *pe care* trebuia să-l fi făcut de mult", funcția de complemente directe a demonstrativului *aceasta* și a relativului *care*, relația lor cu verbul tranzitiv *a face*, și nu cu impersonalele *se cuvine* și *trebuie*, ies mai bine în evidență. Aceasta cu atît mai mult, cu cît cele două complemente directe sînt reluate prin formele neaccentuate ale pronumelui personal *—0* și *—1*.

Cît despre pronumele relativ *ce* din exemplele „*La ce* se cuvine te-ai gîndit ?" și „Nu-i pasă *de ce* se cuvine", numai datorită elipsei subordonatelor subiective el pare a prelua funcția acestora, pentru că, altfel, ar fi complementul indirect al verbelor din subordonatele subiective. Să se compare : „*La ce* se cuvine *să te gîndești* te-ai gîndit ?" cu „*La ce* se cuvine te-ai gîndit ?" ; „Nu-i pasă *de ce* se cuvine *să-i pese*" cu „Nu-i pasă *de ce* se cuvine".

Și expresia verbală impersonală *e ușor* poate primi un singur subiect gramatical în două situații determinate :

a) *pe planul propoziției*, redat prin verb la infinitiv (E ușor *a scrie* versuri — M. Eminescu) sau la supin (E ușor *de zis*) ;

b) *pe planul frazei*, redat printr-o subordonată subiectivă, ca în exemplul „E ușor *să vorbești*, dar e mai greu să faci".

În exemplele analizate de cei doi comentatori : „*Ce* este ușor de înțeles" și „M-a întrebat *ce* este ușor de înțeles" nu e vorba de două subiecte ale aceleiași expresii verbale impersonale ; pronumele interogativ -relativ *ce* este complement direct al supinului *de înțeles* (e ușor de înțeles *ceva*), iar supinul ca atare constituie adevăratul subiect gramatical al expresiei verbale impersonale. Cînd construcția presupune elipsa unui supin, atunci demonstrativul cu valoare neutrală pare a fi subiectul gramatical al expresiei verbale impersonale. De exemplu : *Asta* e ușor (de făcut, de zis etc.).

Pe lîngă aceasta, construcția *de ce* din exemplul comentat „A întrebat *de ce* nu se cade să lucrăm singuri" poate fi interpretată, în cazul în care admitem valoarea interogativă indirectă a subordonatei „*de ce* nu se cade", numai ca pronume relativ interogativ (și nu ca „adverb interogativ" devenit conjuncție, cum susțin cei doi comentatori) cu funcție de complement circumstanțial de cauză (în acuzativ cu prepoziție : „A întrebat *din ce cauză* nu se cade să lucrăm singuri").

3) Al treilea fragment din *Opere* de I. Creangă (în LR nr. 6/1963) cuprinde două fraze : prima cu cinci propoziții, iar a doua cu patru propoziții. Considerăm că delimitarea propozițiilor, ca și interpretarea lor a fost, în linii generale, bine făcută de Viorica Dănăilă (în LR nr. 5/1965). Totuși, propozițiile nr. 2 și 3 din prima frază ridică probleme de interpretare. Noi socotim că aceste două subordonate sînt indirecte, și nu circumstanțiale de relație, deoarece calitatea de intranzitiv a verbului *a se îndura*, ca și conținutul său semantic, echivalent cu „a se hotărî", cer complemente și completive indirecte, și nu de relație (a se îndura *de ceva*).

4) Al patrulea fragment oferit spre analiză din *Morometii* de M. Preda (în LR nr. 6/1963) a fost, de asemenea, bine analizat de Viorica Dănăilă ; avem însă și aici unele rezerve. Fragmentul cuprinde trei fraze. Prima dintre ele are patru propoziții, și nu trei, deoarece verbul *a(-i) veni*, folosit ca auxiliar de modalitate care exprimă posibilitatea, cu formă unipersonală și sens impersonal, formează singur predicatul verbal în propoziția negativă (nu-i venea mai ales să creadă = nu putea mai ales să creadă). După părerea noastră, aici nu-i vorba de „o expresie" formată din două propoziții, așa cum susține comentatoarea, ci de „un complex semantic" temporar, de o îmbinare caracteristică limbii vorbite, între propoziția cu auxiliar de modalitate și propoziția subiectivă (tot atît de bine se putea spune : nu-i venea să plece, nu-i venea să stea, nu-i venea să tacă etc.). Noi considerăm, dimpotrivă, că auxiliarele de modalitate sînt mijloace lexicale de tip special (și nu gramaticale) pentru redarea ideii de modalitate în limba română. Unele din ele exprimă această idee independent de formațiile verbale cu care intră în combinație, numai prin conținutul lor lexical fundamental (vezi : a putea, a trebui, a merita, a se cuveni, a se cădea) ; altele însă își pierd total conținutul noțional fundamental, dar dobîndesc în cadrul relațiilor cu formațiile verbale de după ele un conținut nou, modal, contextual (vezi : a(-i) veni, a căuta, a sta, a trage, a avea, a fi, a vrea, a da). Deci verbele auxiliare modale nu sînt lipsite de conținut ; ele trebuie tratate în mod diferit, de la categorie la categorie și chiar de la verb la verb. În virtutea acestui conținut lexical fundamental sau dobîndit, ele constituie singure predicate verbale. Iată de ce considerăm că în această frază este vorba de trei, și nu de patru propoziții.

A doua frază din acest fragment are patru, și nu cinci propoziții. Nu putem acorda construcției *cine știe pe unde* valoarea unei subordonate circumstanțiale de loc din motive asemănătoare cu cele expuse mai sus la *cine știe* ce : această sintagmă e gramaticalizată în limba română, sensul ei circumstanțial de loc este echivalent cu „undeva foarte departe", astfel încît îndeplinește funcția unui complement circumstanțial de loc pe lîngă verbul *trimiteau*.

ETIMOLOGIA ŞI ÎMPRUMUTURILE

DESPRE UNELE ÎMPRUMUTURI MAGHIARE

DE

F. KIRÁLY

Într-un articol în care făceam cîteva observaţii cu privire la etimologiile maghiare în DM, am insistat asupra necesităţii de a se respecta cu stricteţe criteriile unei bune etimologii [1]. Examinarea atentă a cuvîntului nu numai că ne poate feri de indicaţii etimologice greşite, dar *împiedică şi formularea unor concluzii generale deformate asupra importanţei anumitor influenţe*. E uşor de observat legătura strînsă care există între stabilirea etimonului şi importanţa, mai ales cantitativă, a influenţelor. Limitarea cercetărilor numai la problemele ridicate de aspectul fonetic şi cel semantic, nesocotind pe cele legate de a r i a d e r ă s p î n d i r e a termenului şi de e p o c a d e p ă t r u n d e r e [2] a prototipului, poate avea urmări nedorite mai ales atunci cînd studiem împrumuturile provenite prin contact direct. În cazul acestor împrumuturi pătrunse pe plan orizontal, datorită vecinătăţii geografice, cele două criterii, subliniate mai sus, merită o atenţie deosebită. Ele explică unele schimbări nu lipsite de importanţă în evoluţia cuvîntului. Analiza riguroasă sub aceste două aspecte (răspîndire şi datare) a cuvintelor supuse cercetării condiţionează corectitudinea indicaţiilor privitoare la forma şi sensul etimonului.

Un exemplu, probant pentru cele spuse pînă aici, ar putea fi etimologia cuvîntului românesc *gîngaş* (accentuat şi *gingáş*). La etimologia cuvîntului românesc *gingaş*, DM indică, greşit, etimonul „Magh. dial. *dsingás*". Facem abstracţie de forma curioasă a termenului, care ni se pare mai curînd o greşeală de tipar decît o formă existentă în realitate (grupul consonantic *ds-* are o frecvenţă cu totul redusă în limba maghiară şi numai în cuvinte străine), şi notăm că acest etimon nu poate fi acceptat nici din alte motive. În graiurile maghiare din Transilvania găsim, într-adevăr, variante foarte apropiate de cel dat în DM : *dzsingás*, *zsingás*, *gyin-*

---

[1] Cf. *Precizări etimologice*, în LR, XIII, 1964, nr. 6, p. 557.

[2] Szabó T. Attila completează şirul criteriilor cu importanţa examinării „mediului social în care au pătruns împrumuturile". Cf. *Observaţii în legătură cu cercetarea împrumuturilor din limba română în lexicul maghiar din epoca feudală*, în *Omagiu lui Alexandru Rosetti*, Bucureşti, Edit. Academiei, 1965, p. 876.

gás [3] „mofturos, dificil la mîncare, bolnăvicios". Bogăţia aceasta de variante este suspectă şi impune prudenţă. De obicei, cînd într-o limbă există un cuvînt sub forme destul de asemănătoare, avem de-a face cu un împrumut supus încercărilor de adaptare la sistemul limbii respective. Formele diferite sînt rezultatul căutărilor, al căilor felurite prin care s-a încercat încadrarea noului cuvînt în limbă. Mulţimea formelor ilustrează şovăiala cu care cuvîntul respectiv a fost folosit în prima fază a impunerii lui, neîncadrarea imediată şi definitivă. Şi în cazul nostru situaţia este asemănătoare. Variantele : *dzsingás*, *zsingás*, *gyingás* încearcă să redea, prin adaptare, un cuvînt împrumutat din *limba română*. Este vorba de cuvîntul rom. *gingaş*.

Prin urmare, se poate reţine, ca o primă concluzie, că nu *dsingás* (mai precis *dzsingás*, *zsingás*, *gyingás*) este etimonul cuvîntului rom. *gingaş*, ci invers. Forma românească este prototipul variantelor din limba maghiară. Ultima din şirul formelor dialectale maghiare, *gyingás*, redă exact aspectul fonetic al cuvîntului românesc (*gy* = *ğ*, *á* = *a*, *s* = *ş*) — minus accentul, care e pe prima silabă, conform poziţiei fixe a accentului în limba maghiară. Locul stabil al accentului în această limbă face inutilă marcarea lui în aspectul scris. Vocalele *á*, *é*, *í*, *ó* etc. nu sînt accentuate, ci lungi.

De fapt, indicînd etimonul *dsingás*, DM preia soluţia — inclusiv greşeala cu *ds-* în loc de *dzs-* din *dzsingás* — propusă de DA. Etimonul lui *gingaş* este cu siguranţă maghiar, dar nu cel dat de DA şi DM.

Majoritatea celor care s-au ocupat de acest cuvînt îl pun în legătură cu *gyengés* „slăbuţ" [4] (<*gyenge* „slab" + suf. — *és*), tot de origine maghiară. Raportarea la acest etimon convine în primul rînd din punct de vedere fonetic : *gy* = *ğ*, *e*>*i* (ca în magh. *menten*>rom. *minteni*, *mintenaş*, *mintonaş*), iar grupul de sunete *-és*, destul de rar în limba română, a fost substituit cu altul mai frecvent : *-aş*. La înlocuirea lui *-és* prin *-aş* a putut contribui şi apropierea cuvîntului de rom. *drăgălaş*. Dovadă este şi forma contaminată *gingălaş* (DA).

Cu toate avantajele oferite de această soluţie, ea nu poate fi acceptată fără rezerve. Existenţa şi, mai ales, răspîndirea în aşa măsură a derivatului *gyengés*, încît să se impună şi în altă limbă, poate fi pusă sub semnul întrebării. Împotriva acestui etimon vorbesc şi sensurile cuvîntului românesc *gingaş* : „delicat, firav, fin, fraged, plăpînd, sensibil" etc. Deşi, pornind de la *gyengés*, dezvoltarea sensurilor înşirate la *gingaş* e posibilă, totuşi distanţa semantică rămîne apreciabilă. Ţinînd seama de toate observaţiile făcute pînă aici, credem că nu greşim dacă indicăm ca etimon al rom. *gingaş* cuvîntul magh. *zsengés* [5] (*zsenge* + suf. *-és*) „fraged, plăpînd" etc. Sensurile de bază ale termenului românesc redau fidel pe ale etimonului maghiar. Pe teren românesc se dezvoltă şi sensuri noi : „mofturos, dificil la mîncare, bolnăvicios". Tocmai dezvoltarea sensurilor noi a făcut posibilă r e î m p r u m u t a r e a cuvîntului în dialectele maghiare,

---

[3] Cf. G. Blédy, *Influenţa limbii române asupra limbii maghiare*. Studiu lexicologic, Sibiu, 1942, p. 42.

[4] Cf. G. Blédy, *op. cit.*, p. 42, şi Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, vol. IV, V, VI, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1966, p. 112. Vezi şi dicţionarele lui Al. Cihac, L. Şăineanu, H. Tiktin, care indică forme apropiate : *gyenge*, *gyengés* etc.

[5] DA înregistrează acest cuvînt, dar nu-i acordă atenţia cuvenită.

sub formele, amintite la începutul articolului, *dzsingás*, *zsingás*, *gyingás*. În ceea ce privește aspectul fonetic de la *zsengés* la *gingaș*, se impun cîteva precizări : *zs* = *j*, *e* > *i*, iar *-és*, din cauzele arătate mai sus, se înlocuiește cu *-aș*. DA chiar înregistrează o variantă conformă cu această evoluție : *jingaș*,*-ă*.

Forma din limba literară prezintă o singură abatere : *ğ* în loc de *j*. Explicația acestei deosebiri ar putea fi legată de particularitățile fonetice ale teritoriului pe care a circulat la început cuvîntul împrumutat. Se știe că influența maghiară a fost mai puternică în nord-vestul țării [6], și deci credem că și termenul nostru s-a răspîndit în aceste ținuturi. În subdialectul de nord-vest al dialectului dacoromân, *ğ* se pronunță *j*. Forma *jingaș* (<*zsengés*) a putut să lase impresia unei pronunțări dialectale (*j* în loc de *ğ*) și, printr-o falsă raportare, s-a refăcut o formă hipercorectă [7] *gingaș*, cu care s-a impus pînă la urmă. În explicarea lui *ğ* nu putem exclude nici posibilitatea unei contaminări între cele două cuvinte înrudite *zsenge*(*és*) și *gyenge*, ceea ce ar explica și mai ușor forma cu *ğ* (*gingaș*), și atunci *jingaș* ar putea fi considerat formă dialectală, ca și *jalău*, *jilău*, alături de *gialău*.

În concluzie, cuvîntul magh. *zsengés* a fost împrumutat în limba română sub forma *gingaș* (*jingaș*) și cu sensurile „fraged, plăpînd". Adaptîndu-se la sistemul limbii române și dezvoltînd sensuri noi, el nu este recunoscut de maghiarii din Transilvania, care îl reîmprumută sub formele : *dzsingás*, *zsingás*, *gyingás*. Deci etimonul rom. *gingaș* este magh. *zsengés*, iar etimonul magh. dial. *dzsingás*, *zsingás*, *gyingás* este rom. *gingaș*. Cuvîntul maghiar, după ce a trecut în limba română s-a reîntors, îmbogățindu-și familia cu forme și sensuri noi.

Și atunci cînd stabilește etimologia rom. *tocană*, DM inversează rolurile, susținînd că etimonul ar fi magh. *tokány* (pronunțat : *tócań*). Maghiarul *tokány* este un împrumut din limba română—substantivul *tocană*, care, la rîndul său, provine din *toc*+suf.-*an*(-*ană*) [8]. Această explicație este sprijinită și de faptul că termenul românesc are o formă internă analizabilă, spre deosebire de cel maghiar. Acceptînd că, de obicei, cuvîntul analizabil este etimonul celuilalt, atunci și în cazul nostru ordinea este rom. *tocan*(*ă*)>magh. *tokány*. Cuvîntul, împrumutat la început de graiurile din Transilvania, s-a impus prin marea sa circulație și în limba maghiară comună [9]. Adaptarea fonetică a cuvîntului *tocan*(*ă*) urmează drumul cunoscut și de alte cuvinte românești : *bîrsan* > *berszány*, *cioban* > *csobány*, *ciocan* > *csokány*, *gologan* > *gologány*, *mocan* > *mokány*, *suman*, *sucman* > *szukmány* etc.

O reexaminare identică ar merita și cuvîntul *balmoș*, care e pus în legătură cu influența maghiară, deși maghiarii îl consideră de origine română. Forma cuvîntului (*-oș* și varianta *balmuș*) ar putea fi un argument în susținerea originii maghiare. Credem totuși că aceasta e prea

---

[6] R. Todoran, *Influența maghiară în graiurile românești din Transilvania*, în *Omagiu lui Alexandru Rosetti*, p. 927.

[7] Cf. Th. Hristea, *Forme „hipercorecte" asimilate de limba literară*, în LR, XI, 1962, nr. 3, p. 291—308.

[8] Etimonul *toc*+*an* (mai tîrziu : *toc*+*ană*), cu sensul de „carne gătită, păstrată în multă grăsime, care servea ca hrană, luni întregi, ciobanilor", mi-a fost comunicat de prof. G. Giuglea.

[9] G. Bléky, *op. cit.*, p. 88—89.

puțin pentru a accepta etimonul maghiar. Româna cunoaște, într-adevăr, cîteva împrumuturi maghiare cu *-oș* : *doboș* [10], *langoș*, *pontoș* (în maghiară ele sînt derivate cu sufixul *-os* : *dob* „tobă"+*-os*, *láng* „flacără"+*-os*, *pont* „punct"+*-os*). Pornind de la astfel de cuvinte care circulau, paralel, și fără sufix, vorbitorii români au desprins pe *-oș* și, astfel, limba română se îmbogățește cu un sufix nou, e drept, puțin productiv : *mintoș* (*minte* +*-oș*, dublînd forma împrumutată *ocoș-ă*), *fațoș*, *cracoș* [11] etc.

În cazul cuvîntului *balmoș*, neanalizabil după cît se pare, *-oș* nu ne poate ajuta în găsirea etimonului. În română există și alte cuvinte terminate în *-oș*, care au o vechime mai mare decît împrumuturile maghiare, de exemplu *neaoș* [12], considerat element autohton. Cuvîntul *balmoș* se leagă direct de viața păstorească, ocupație străveche la români, iar terminologia păstorească română a fost o sursă permanentă de îmbogățire pentru toate limbile populațiilor vecine. Pentru vechimea mare a termenului în română — în limba maghiară prima atestare este din secolul al XVII-lea — vorbește și încadrarea lui în expresia *talmeș-balmeș*. În faza actuală a cercetărilor, neavînd informații mai sigure [13], singura indicație care ne ferește de a da o soluție greșită este : *etimologie necunoscută*. Chiar dacă această soluție pare să fie un pas înapoi, ea trebuie preferată. Existența unei etimologii necunoscute poate stimula cercetările, pe cînd acceptarea unei situații neclare le frînează. Menținerea unei etimologii eronate de dragul etimologiei este de două ori greșită. În primul rînd, cuvîntul cu etimonul „găsit" este considerat rezolvat din punct de vedere al cercetărilor etimologice, iar în al doilea rînd, mai ales în cazul împrumuturilor, contribuie la formarea unei păreri false despre realitatea lingvistică.

Fasciculele noi ale DLR, apărute începînd din 1965, aduc și în domeniul stabilirii etimologiilor îmbunătățiri care merită să fie subliniate. Așezînd principiul etimologiei interne la locul care i se cuvine în aceste cercetări, reliefînd, astfel, forța internă de creație a limbii române, DLR înlătură o seamă de etimologii greșite, provenite din suprasolicitarea principiului etimologiei directe [14].

Cu toată analiza migăloasă la care sînt supuse cuvintele, se găsesc totuși cîțiva termeni care ne permit formularea unor observații : *macabău*, *mágă*, *manuatór*, *măngărlău* etc.

Etimonul lui *macabău*, „om prostănac, tont", credem că e magh. *makogó* „bîlbîit". În pronunțarea lui, cele două velare (*c*, *g*), aflate la o distanță minimă, în silabe învecinate, produc unele greutăți. În procesul de adaptare, acest impediment este înlăturat prin trecerea lui *g*>*b*. Această explicație e sprijinită și de varianta *măcău*, în care obstacolul de care aminteam este evitat printr-o disimilare totală. Primul termen, mai puțin transformat, provine dintr-o regiune unde influența maghiară a fost mai

[10] DM nu dă nici o indicație etimologică. Termenul provine dintr-un nume propriu, numele unui cofetar renumit, *Dobos*, iar acesta are la bază substantivul comun magh. *dobos* „toboșar".

[11] R. Todoran, *Graiul din Vîlcele*, în *Materiale și cercetări dialectale*, I, București, Edit. Academiei, 1960, p. 50.

[12] Pentru alte exemple, vezi DI, 1957.

[13] Cf. Iosif Popovici, *Studiile D-lui L. Șăineanu despre influențele orientale asupra limbii române*, Sibiu, 1904, p. 22—24.

[14] Vezi cuvintele : *macaragiu*, *maliționzitate*, *mangalagiu*, *mangalar*, *manipulator* etc. în DM și DLR.

puternică (Sighet), iar al doilea, cu schimbări mai numeroase, din ținuturile în care această influență a fost mai puțin accentuată (Alba-Iulia).

În cazul lui *măgă* adv., conj. „cel puțin, măcar, deși, cu toate că, măcar că", folosit prin Transilvania, etimonul cel mai plauzibil ni se pare magh. *maga* conj. „măcar că, deși, cu toate că". Explicarea formei și a sensurilor nu ridică nici o problemă deosebită [15].

Manuatór „funcționar care înmînează acte..." este un calc după *kézbesítő* „idem". Elementele componente și structura cuvîntului românesc redau fidel pe cel maghiar (*manu-a-tor*, *kéz*[be]-*sít-ő*). Al. Cristureanu semnalează și varianta, cu un fonetism mai apropiat de rom. *mînă*, *mănuător* „slujbaș, funcționar care înmînează acte..." [16], variantă neînregistrată de DLR.

La formele *măngărlău*, *măngărlíre*, *măngărluí*, *măngărluíre*, DLR trimite la *măngălău* și *măngăluire*, care provin din *mángoló*, respectiv *mángol*. Desigur că aceste cuvinte se leagă strîns între ele, dar în explicarea primelor forme trebuie să plecăm de la altă variantă din familia cuvîntului. Numai pornind de la *mángorló* (*mángoroló*), respectiv *mángorol*, putem motiva prezența consoanei *r* în aceste cuvinte. Deci: rom. *măngărlău* <magh. *mángorló*; rom. *măngărli*, *măngărlui*<magh. *mángorol*; rom. *mangalău*, *măngălău*, *măngulău* < magh. *mángoló*; rom. *măngălui* < < magh. *mángol*.

În încheiere semnalăm cîteva fapte asupra cărora s-ar putea insista. *Mărăndău* „copil nelegitim", dat cu etimologie necunoscută, presupune, „cere" un **marandó*. În limba maghiară există cuvintele *maradó* „cel care rămîne" și *maradandó* „menit să rămînă". Prezența lui *n* din forma românească presupune o contaminare între aceste două cuvinte: *maradó*+ +*maradandó* > **marandó*>rom. *mărăndău* (în felul acesta forma maghiară se apropie și de alte cuvinte asemănătoare în privința derivării: *állandó* „stabil", *mulandó* „trecător").

Máram conj., adv. „cu toate că, deși, măcar că; ca și cînd, ca și cum", în DLR notat cu etimologie necunoscută, pare să fie rezultatul unei false analize. Izolarea cuvîntului din fluxul sonor s-a făcut pe baza unei analize aproximative și, în acest fel, din *már amennyire* „ca și cum, ca și cînd", în pronunțare *máramennyire*, s-a delimitat *máram* (și *ennyire*). O astfel de analiză în vorbire a construcției și împrumutarea primei părți au fost înlesnite și de faptul că *ennyire* există și separat. Asemenea cuvinte, provenite din false analize, nu sînt rare în cazul influențelor directe, de exemplu: *șohan*<*soha nem* [17], *haiduc*<pl. *hajduk* etc.

După cum reiese și din ultimul exemplu, cercetarea atentă a etimonului ne poate ajuta nu numai în cunoașterea istoriei unui cuvînt, dar poate arunca o rază de lumină și asupra modului cum se realizează împrumutul între două limbi în contact.

Februarie 1967

---

[15] În legătură cu răspîndirea și sensurile în limba maghiară, vezi Czuczor Gergely și Fogarasi János, *A magyar nyelv szótára*, Pesta, 1862—1874.

[16] Cf. *Glosar regional. Regiunea Cluj* (*com. Zagra, raionul Năsăud*), în LR, XI, 1962, nr. 4, p. 406.

[17] Cf. R. Todoran, *Note lexicologice*, în CL, VIII, 1963, nr. 2, p. 307.

O NOUĂ TEORIE ASUPRA SUBSTRATULUI LIMBII ROMÂNE?

(ÎN LEGĂTURĂ CU LUCRĂRILE LUI G. REICHENKRON)

DE

C. POGHIRC

Timp de mai multă vreme Günther Reichenkron, profesor la Universitatea din Berlin*, a acordat un interes susținut uneia dintre problemele cele mai dificile și mai puțin cercetate ale istoriei limbii române, problema elementelor de substrat, căreia i-a dedicat o serie de articole risipite în diverse publicații. Ele au fost rezumate într-o conferință ținută la Institutul universitar oriental din Neapole în aprilie 1963, constituind o sinteză a ideilor sale în acest domeniu, sinteză de care ne vom ocupa în prezenta lucrare [1].

Autorul subliniază pe bună dreptate, în toate lucrările sale, dificultățile problemei, dat fiind caracterul cu totul fragmentar al elementelor lingvistice trace atestate, în majoritate nume proprii, a căror etimologie e adesea imposibil de stabilit în lipsa cunoașterii sensului. O sursă mai bogată de reconstruire a substratului o constituie, după părerea sa, acele elemente care nu se explică prin latină sau împrumut din una din limbile cu care româna a venit în contact și care, crede autorul, sînt în mod sigur din substrat (p. 105—106) [2]. Principiul a fost formulat încă de Dimi-

* Lucrarea de față a fost redactată înaintea morții lui G. Reichenkron.

[1] G. Reichenkron, *Elementi daci nel romeno*, în „Annali dell'Istituto Orientale di Napoli" Sez. ling., VI, 1965, p. 105—122, care sintetizează următoarele lucrări: I. *Vorrömische Bestandteile des Rumänischen*: I. *Rumänisch* čo- ču- *aus indogermanisch* *qeu-, în „Herrig-Archiv", 194 (1958), p. 273—290 — II. *Rumänisch* ţ- *indogermanisch* *s(u̯) — *vor hellem Vokal oder aus indogermanisch palatalem* K(u̯)-, în *W. v. Wartburg — Festschrift*, Tübingen, 1958, p. 597—613 — III: *Albanisch-rumänisch-armenische Gleichungen*, în „Romanistisches Jahrbuch", IX, 1958, p. 59—105 — IV: *Albanisch-rumänisch-armenische Gleichungen* (Fortsetzung), în „Romanistisches Jahrbuch", XI, 1960, p. 19—53 — V: *Zur Rekonstruktion des Dakischen*, în *Festchr. Johannes Friedrich*, Heidelberg, 1959, p. 365—401 — VI: *Zur Geschichte des rumänischen* h- *Lautes*, în „Südost-Forschungen", XIX, 1960, p. 344—368. Deși prezenta cercetare se bazează pe toate aceste articole, pentru a scurta trimiterile citățm numai sinteza italiană, unde se găsesc trimiteri și la lucrările anterioare. Asupra lucrărilor mai vechi, vezi recenzia lui I. I. Russu, în SCL, XIII, 1962, p. 111—115.

[2] La p. 108 autorul atenuează afirmația: „Ne putem deci aștepta ca cuvintele de origine necunoscută să fie în mare parte de origine dacă". Ea rămîne totuși o exagerare, căci dicțio-

trie Cantemir în *Descriptio Moldaviae* (cap. IV, „Despre limba moldovenilor"), care însă nu vorbea de *certa sicurezza*, ci afirma, mai prudent, că „acele cuvinte care nu sînt nici latineşti, nici din alte limbi învecinate trebuie să fie rămăşiţe de la dacii cei vechi". Într-adevăr, dacă printre cuvintele de origine pînă acum necunoscută ne putem aştepta să se afle multe elemente de substrat, este greşit să credem că toate acestea ar avea aceeaşi origine : în cursul istoriei sale poporul nostru a venit în contact cu numeroase popoare a căror limbă este puţin sau de loc cunoscută şi de la care a putut face împrumuturi.

În schimb, este posibil ca chiar printre cuvintele a căror origine este considerată în prezent cunoscută să se afle unele explicate greşit, care în realitate provin din substrat.

Autorul face unele consideraţii metodologice, arătînd că paralelismul dintre elementele de substrat din română şi cele de origine galică din franceză (mai bine studiate datorită existenţei pînă astăzi a unor limbi celtice îndeaproape înrudite cu galica) poate fi de folos şi în studiul limbii române. Pentru reconstruirea formei-bază galice există un punct de reper în trecut, indo-europeana reconstruită, altul în prezent, romanica (recte franceza, cu elementele ei de substrat), şi altul pe acelaşi plan cu galica : limbile celtice. Autorul reprezintă aceasta prin următoarea schemă :

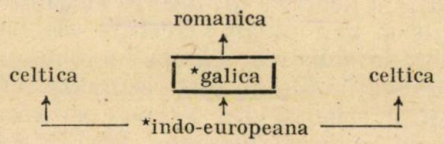

Ceea ce reprezintă pentru franceză limbile celtice în depistarea elementelor de substrat trebuie, după părerea autorului, să fie pentru limba română albaneza şi armeana.

G. Reichenkron consideră că există în limba română două straturi de elemente preromane : unul comun cu albaneza, şi care ar proveni din Dardania (sudul Moesiei superioare), şi altul din Dacia propriu-zisă, unde, după părerea justă a autorului, a rămas chiar şi după retragerea lui Aurelian o populaţie care folosea limba latină ca „lingua commerciale" şi limba dacă drept „madre lingua" (termen care traduce pe *Heimsprache* al lui Gamillscheg) [3]. Daca ar aparţine, după Reichenkron, limbii trace, iar din tracă ar fi derivat, crede el, armeana [4]. Autorul nu se pronunţă expres asupra raportului dintre aceste două straturi, dar diferenţa dintre ele trebuie să fie radicală, căci, în timp ce pentru cel din Dacia propriu-zisă

narele noastre etimologice înregistrează pînă la 15% cuvinte de origine nesigură sau necunoscută, or, ar fi puţin probabil ca toate acestea să fie de origine dacă.

[3] Denumirea repetată a lexicului latin al limbii noastre drept *lingua commerciale* (p. 108 şi 122), fie şi în sensul mai larg, de limbă a relaţiilor obşteşti, ni se pare nepotrivită, căci termenii româneşti esenţiali din toate domeniile de existenţă, inclusiv viaţa de familie, sînt de origine latină. În acelaşi timp, reducerea elementului autohton la limba *delle madri e dei bambini* (după Gamillscheg) e, de asemenea, nepotrivită, cuvintele de substrat denumind părţi ale corpului, termeni de păstorit, termeni referitori la floră etc., care nu pot fi limitaţi la „limba mamei şi a copilului".

[4] Asupra acestei teorii, vezi p. urm.

presupune o mutaţie consonantică, pentru cel comun cu albaneza consideră că această mutaţie nu există. Din aceste considerente, schema:

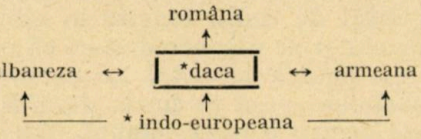

ni se pare greşită chiar după criteriile autorului, mai întîi pentru faptul că autorul uneşte sub numele de „limba dacă" două straturi, după părerea lui substanţial deosebite printr-o mutaţie consonantică. Dacă albaneza nu e de origine tracă, aşa cum este limba dacă, după părerea autorului, atunci ea nu poate fi pusă pe acelaşi plan cu daca şi armeana, care ar proveni ambele din tracă. Lăsînd la o parte faptul că unii cercetători, mai ales în ultima vreme, derivă albaneza direct din daco-moesiană şi separă daca de tracă [5], considerarea limbii armene drept continuarea limbii trace ni se pare cu totul nejustificată.

Derivarea limbii armene din frigiană a fost susţinută cu argumente demne de luat în seamă de Giulio Bonfante, Otto Haas, Vl. Georgiev ş.a. [6]. Teoria are totuşi multe puncte obscure, îndoielnice. O. Haas însuşi remarcă unele deosebiri esenţiale între armeană şi frigiană, printre care faptul că frigiana e o limbă *centum*, iar armeana *satem* [7]. Originea frigiană a limbii armene nu este admisă de R. Gusmani, care neagă existenţa mutaţiei consonantice în frigiană, fenomen fonetic evident în armeană [8]. Dar chiar în cazul cînd derivarea limbii armene din frigiană este justă, nu trebuie uitat că, dacă pe la începutul secolului, într-un moment în care cercetările se aflau într-un stadiu mai puţin avansat, se vorbea de o traco-frigiană, astăzi traca şi frigiana apar, în lumina materialului existent, ca două limbi net deosebite [9].

Asemănări între armeană şi albaneză au fost de multă vreme remarcate [10], dar ele nu depăşesc concordanţele normale pentru două limbi indo-europene de tip *satem*, aşa încît punerea lor pe acelaşi plan pentru reconstruirea elementelor de substrat ale limbii române ni se pare metodologic greşită. Armeana se situează în această privinţă pe acelaşi plan cu alte limbi indo-europene, ca balto-slavele de exemplu, a căror apropiere de dacă o remarcă şi G. Reichenkron (p. 117 şi urm.)

---

[5] În primul rînd, numeroasele lucrări ale lui Vl. Georgiev, printre care amintim mai ales *Albanisch, Dakisch-Mysisch und Rumänisch*, LB, II, 1960, p. 1—19, şi *Raporturile dintre limbile dacă, tracă şi frigiană*, în „Studii clasice", II, 1960, p. 39—58 şi bibliografia citată în ele.

[6] Vezi O. Haas, *Über die phrygischen Sprachreste und ihr Verhältnis zum Armenischen*, Handes Amsorya, 1939, LIII, Heft 7—12, p. 225—235, şi alte lucrări mai noi, printre care mai recent *Die phrygischen Sprachreste*, Sofia, 1966 (-LB X); G. Bonfante, *Armenians and Phrygians*, Armenian Quarterly I, 1946, p. 82—97; Vl. Georgiev, *art. cit.* din „Studii clasice", II, 1960, p. 39—58.

[7] LB, X, 1966, p. 247—248.

[8] *Il frigio e le altre lingue indeuropee*, Rendiconti del'Istituto Lombardo, Classe di lettere..., vol. 93, fasc. I (1959), p. 31 şi 46.

[9] Vezi, în primul rînd, articolul lui Vl. Georgiev din „Studii clasice", II, 1960, mai ales p. 55—58.

[10] Vezi H. Pedersen, *Albanesisch und Armenisch*, KZ, XXXVI, 1900, p. 277—340, şi recent H. Solta, *Die Stellung des Armenischen im Kreise der indogermanischen Sprachen*, Viena, 1963, capitolul respectiv.

În privința elementelor de substrat comune românei și albanezei, autorul critică, pe bună dreptate, pe cei care le consideră împrumuturi din albaneză [11]. Împotriva acestora el aduce ca argument, pe de o parte, binecunoscutele dificultăți de ordin fonetic în admiterea teoriei, pe de altă parte, obiecția făcută și de alți cercetători că un astfel de împrumut unilateral ar presupune pentru albanezi „o condiție culturală cu mult superioară celei a românilor, ceea ce nu e, desigur, cazul" (p. 107). De aceea autorul opinează pentru o bază comună indo-europeană, explicație justă, dar fixează și un teritoriu comun, Dardania, în care cuvintele s-au transmis atît în limba viitorilor albanezi, ca moștenire directă, cît și în limba populației romanizate, ca relicte [12].

Ideea aceasta, a unui teritoriu comun ca o condiție necesară pentru a explica elementele comune româno-albaneze, apare la mulți cercetători, și de aceea ni se pare că merită o discuție specială. Pentru a realiza această condiție, care li se pare indispensabilă, unii cercetători aduc pe albanezi spre nord-est, în vecinătatea românilor, alții îi coboară pe români în sudul Dunării, ceea ce nu ni se pare necesar.

Dacă româna și finlandeza, de exemplu, posedă în comun un număr de elemente slave, cu deosebiri fonetice care nu sînt mult mai mari decît cele din elementele comune româno-albaneze, aceasta nu presupune neapărat un teritoriu comun de pe care amîndouă limbile au împrumutat aceste elemente. Pentru aceasta nu e nici măcar necesar ca sursa împrumutului în cele două limbi să fie aceeași (cum se vede în cazul citat, unde finlandeza a împrumutat din rusă, iar româna din bulgară), ci doar ca cele două surse de împrumut să posede un fond comun, care să justifice existența elementelor comune în limbile care le-au împrumutat.

Acesta ni se pare să fie și cazul românei și albanezei. Pentru a explica de ce în română și albaneză există doar cîteva zeci de cuvinte comune (evident aceleași, dar cu trăsături fonetice adesea distincte), precum și cîteva fenomene fonetice și trăsături morfologice asemănătoare, nu e neapărată nevoie ca substratul limbii române să fie *identic* cu limba din care provine albaneza, ci doar *înrudit*. Dacă substratul românei este limba dacă (cum este și cazul și cum presupune și G. Reichenkron), iar limba din care provine albaneza este, să presupunem, ilira, aceste două limbi, deși deosebite, în calitatea lor de limbi indo-europene înrudite și, în plus, chiar și învecinate, aveau, desigur, nu numai cîteva zeci, dar chiar sute de cuvinte asemănătoare, dacă nu identice, precum și unele trăsături fonetice și morfologice comune, care ar fi suficiente pentru a justifica paralelismele româno-albaneze.

Ceea ce îl face pe G. Reichenkron să distingă două elemente de origini diferite în substratul limbii române, unul protoalbanez provenit din Dardania, și altul autohton dacic, este ideea, care apare la el pentru prima dată, că printre elementele de substrat ale limbii române ar exista

---

[11] Afirmația autorului „cuvintele româno-albaneze au fost considerate pînă în prezent împrumuturi : albaneza ar reprezenta limba care dă și româna pe cea care primește"păcătuiește prin generalizare : numeroși sînt cercetătorii care, de multă vreme, consideră că nu e vorba de împrumut.

[12] Trebuie să-i recunoaștem autorului meritul de a nu se fi grăbit, ca alți cercetători, să-i mute pe toți românii în sudul Dunării pentru a putea explica de ce au cîteva zeci de cuvinte comune cu albaneza.

unele care vădesc o mutaţie consonantică, ceea ce, evident, nu poate fi cazul cu corespondenţele româno-albaneze, căci e ştiut că albaneza nu cunoaşte mutaţia consonantică.

Departe de a fi vorba de o convingere rezultată de pe urma constatării unor fapte reale şi evidente, ni se pare că avem de-a face cu o concepţie apriorică, rezultată de pe urma unui raţionament greşit, pentru ilustrarea căreia autorul a creat apoi nişte etimologii foarte discutabile.

Raţionamentul autorului pare să fi fost acesta : armeana se trage din tracă (fapt asupra căruia cercetătorii sînt departe de a fi de acord, chiar şi cînd e vorba de frigiană, şi nu de tracă), iar traca e identică cu daca, ceea ce (cum arată faptele relevate de Vl. Georgiev [13]) pare să nu fie cazul, în ciuda afirmaţiei lui Strabo [14] ; în acest caz, elementele de substrat ale limbii române provenite din dacă ar trebui să-şi găsească corespondenţele cele mai apropiate în armeană, şi să prezinte deci şi o mutaţie consonantică.

Această mutaţie ni se pare însă departe de a fi dovedită. Vl. Georgiev, care — urmînd pe Dečev — admite o mutaţie consonantică pentru limba tracă, neagă existenţa unei astfel de mutaţii în dacă [15].

Într-adevăr, etimologia nici unuia dintre numele de ape din Dacia nu presupune o mutaţie consonantică : dac. *Axi-upa*, cf. lituan. *ùpe* „rîu" ; *Argeş*<i.-e. **arg'*- ; *Vedea*, cf. frig. βέδυ ; *Krisos* — *Criş* şi *Cerna* — *Tsierna*, cf. scr. *krṣṇá* „negru" etc. La fel în cazul numelor dace de plante διέσεμα „Himmelbrand" <i.-e. **di(i)es* ; δύν „urzică", cf. scr. *dunoti* „arde" ; κινούβοιλα „weisse Zaunrübe", cf. lituan. *šun-obuolas* ; κοτίατα „mîţişori", cf. slav. КОТЪТА, lat. *cattus* ; σκιάρη „dipsacus fullonum", cf. gr. κείρω ahd. *sceran* etc.

Cuvintele citate mai sus sînt cuvinte despre care autorii antici afirmă că aparţin limbii dace, şi nu cuvinte de origine necunoscută dintr-o limbă modernă, considerate de cercetătorii moderni, pe drept sau nu, de origine dacă. După ele ar trebui să ne ghidăm cînd stabilim trăsăturile fonetice ale limbii dace şi pe baza acestor trăsături să triem cuvintele de origine necunoscută din limba română ca fiind de origine dacă, şi nu să pornim de la legi stabilite aprioric, vînînd apoi etimologii discutabile care să le justifice.

Dar să examinăm corespondenţele româno-armene de care se ocupă în special articolul, prezentate de G. Reichenkron ca dovedind mutaţia consonantică în substratul dacic al limbii române.

Din cele trei faze ale mutaţiei consonantice (1. *bh*, *dh*, *gh*>*b*, *d*, *g* ; 2. *b*, *d*, *g*>*p*, *t*, *k* ; 3. *p*, *t*, *k*,>*ph*, *th*, *kh*), prima (sonorele aspirate>sonore simple) s-a petrecut în toate limbile indo-europene, cu excepţia limbilor sanscrită, greacă şi latină, deci nu numai în limbile care, ca armeana şi germanicele, cunosc mutaţia consonantică. Pentru cea de-a treia fază, G. Reichenkron presupune că, după ce în limba dacă surdele indo-europene au devenit surde aspirate, ele au fost înlocuite de populaţia romanizată din Dacia din nou cu surde simple, întrucît în limba latină nu existau

[13] Vezi, de exemplu, „Studii clasice", II, 1960, p. 44 şi urm.

[14] Strabo nici nu afirmă, de fapt, direct identitatea celor două limbi, ci ea a fost dedusă dintr-o terţă comună : „Dacii au aceeaşi limbă ca geţii" (VII, 3, 13) şi „Geţii vorbesc aceeaşi limbă ca tracii" (VII, 3, 10).

[15] Vl. Georgiev, *op. cit.*, p. 51.

surde aspirate. Aşadar : indo-europ. *k>dacic kh>lat. vulg. (şi rom.) k etc. Doar ph(<*p) ar fi dat uneori f, existent şi în latină. Acest raţionament ar fi just în cazul cînd cuvintele dace conţinînd o surdă aspirată ar fi fost însuşite de o *populaţie* de origine romană, care nu avea deprinderea pronunţării surdelor aspirate. În cazul nostru însă, dimpotrivă, o populaţie dacică şi-a însuşit limba latină şi nu vedem motivul pentru care ea ar fi încetat brusc, îndată după învăţarea limbii latine, să mai poată pronunţa sunetele din limba maternă. Ei puteau foarte bine să nu întîlnească surde aspirate în limba învăţată de la cuceritori, dar să continue să pronunţe cuvintele din limba lor aşa cum le pronunţaseră totdeauna şi chiar să introducă unele sunete autohtone în limba nou învăţată. Un român care învaţă astăzi franceza nu pierde capacitatea de a pronunţa pe *î*, de exemplu, pentru faptul că acest sunet nu există în franceză, ci, dimpotrivă, întîmpină dificultăţi în pronunţarea sunetelor franceze care lipsesc în română.

Faptul, deci, că sonorele aspirate au devenit sonore simple şi în dacă, la fel ca în majoritatea limbilor indo-europene, iar surdele aspirate ar fi pierdut, după părerea autorului, aspiraţia sub influenţă latină, îl ajută pe G. Reinchenkron să scape uşor de demonstraţia presupusei mutaţii consonantice : nu mai trebuie exemple decît pentru al doilea act al mutaţiei (b, d, g >p, t, k). Din păcate, chiar şi în aceste condiţii etimologiile propuse sînt departe de a fi convingătoare.

Astfel, autorul compară rom. *a bocăni* (pe care îl leagă cu adj. *boacăn* „trist, urît") cu arm. *bek-a-nem* „a rupe", care provine din i.-e. **bheg-*, pentru a dovedi, deci, evoluţia **bh*>*b* şi **g*>*k*. În realitate, între cuvîntul românesc şi cel armenesc nu există nici o legătură. Cuvîntul românesc este evident un derivat de la interjecţia onomatopeică *boc!*, cum dovedesc formaţiile paralele *a pocăni*<*poc!*, *a ţăcăni*<*ţac!* etc. [16]. Verbul ar putea fi modelat după *a ciocăni*<*ciocan*, cu care e pus adesea în relaţie [17]. Productivitatea excepţională a sufixului *-ăni* în română [18], ca şi în armeană şi în greacă [19], în contrast cu absenţa lui aproape totală în limbile romanice [20], ar putea fi o dovadă că el provine, cel puţin în parte, din substrat, care a putut să întărească poziţia acestui sufix în Romania orientală. Nu este însă locul de a insista aici asupra acestei probleme.

Altă dovadă în sprijinul teoriei sale consideră G. Reichenkron că este etimologia propusă de el pentru rom. *copil*, care are corespondent în albanezul *kopil* (or, albaneza, chiar după el, nu are mutaţie consonantică), ca şi în alte limbi balcanice, dar a cărui origine indo-europeană n-a fost pînă în prezent stabilită. G. Reichenkron îl derivă dintr-un i.-e. *g^w *elbh-*, printr-un intermediar dac **kolp-ilulus*, devenit în latina populară **colp-il'lus*, apoi **compillus*. Din **compillus* s-a ajuns, spune el, la *copil*, ca în *comprehendere*>*cuprinde*, *contribulo*>*cutreier* etc. Dar, în acest caz, **com-*

---

[16] Vezi B. P. Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae*, vol. II, p. 2 211.

[17] Cf. *cioca-boca*, *ciocăneşte-bocăneşte* etc.

[18] *Dicţionarul invers*, Bucureşti, 1957, p. 423—425, înregistrează aproape 400 de verbe în *-ăni*.

[19] Vezi A. Meillet, *Esquisse d'une grammaire comparée de l'arménien classique*, ed. a 2-a, Viena, 1936, p. 111, şi H. Hirt, *Handbuch der griechischen Laut- und Formenlehre*, Heidelberg, 1912, p. 519.

[20] Vezi Hasdeu, *op. cit.*, p. 2 212.

pillus, cum arată paralelele citate, ar fi trebuit să dea *cupil* și nu *copil*, căci în silabă neaccentuată (și, în plus, urmat originar de o nazală) *o*>*u*, și nu invers. Presupunerea lui Reichenkron este, deci, neverosimilă.

După părerea noastră, rom. (și alb.) *copil*, cuvînt neîndoielnic de substrat, trebuie legat evident de grec. κόλπος „sîn"<i.-e. **k*ᵘ*olpos*, al cărui tratament neobișnuit (*k*ᵘ nu devine π, cum era de așteptat) vădește, după părerea noastră, o sursă intermediară *satem*, eventual traca. De la un asemenea cuvînt existent în dacă s-a putut crea un adjectiv **colpillus*, devenit prin disimilare *copil*. Din expresia *făt* (sau *prunc*) *copil* (cf. *prunc de țîță*) s-a ajuns, prin eliminarea lui *făt*, la substantivarea adjectivului *copil*, iar apoi chiar și la tautologia *copil de țîță*, după ce originea lui *copil* nu mai era cunoscută.

Apropierea lui *terpel*, cunoscut numai în expresia *a da terpel oilor*, de rădăcina i.-e. **dreb-*, în lipsa determinării exacte a sensului cuvîntului (care e departe de a fi sigur) și a explicării rolului sufixului, a cauzei metatezei etc., este pur arbitrară. El ar putea fi foarte bine apropiat de alte rădăcini indo-europene, fără a mai presupune metateze și mutații consonantice.

Rom. *andreà* (cu variantele *undreà*, *îndreà*), apropiat de autor (p. 109) de arm. *ardn* „lance" și derivate ambele dintr-un i-e. **ardh-* „prăjină" (termenul românesc printr-un intermediar *ardenella*, prin sincopă și cu o metateză destul de neverosimilă, pentru care G. Reichenkron apelează la un exemplu care nu se potrivește de loc: *retina*>span.*rienda*), s-ar putea apropia mai degrabă de i.-e. *andher- „vîrf ascuțit, nuia" etc. [21].

Cît privește pe *teafăr* < **steip-*, comparat cu arm. *step* (adjectivul „des, necontenit" și nu verb, cum îl traduce G. Reichenkron prin „*frequentare*") grec. στιπτός „solid" și lituan. *stip-r-ùs* „puternic", pentru a dovedi că i.-e. **p* > dac. *f*: consoana finală a rădăcinii, *p*, provine în armeană, prin mutație consonantică, din *b*, iar în greacă, dintr-o asurzire asimilatorie sub influența lui *t* următor, originar fiind și aici din *b*, cum dovedesc formele înrudite: gr. στείβω „a face compact", στιβαρός „solid" etc. Pînă la forma românească ar fi, deci, de parcurs două mutații consonantice. Pentru a fi însă drepți cu autorul, trebuie să amintim că numeroasele forme din diverse limbi indo-europene presupun trei forme ale acestei rădăcini: **steibh-*, **steib-* și **steip-* [22]. De aici rezultă însă că nu e exemplul cel mai nimerit pentru a dovedi o mutație consonantică.

Cît privește pe *tearfă*, derivat de autor din **der-*, **drip-* „a jupui" (p. 111), și *a feri*, dedus din **pel-* „a acoperi", ele nu sînt cu nimic mai bune decît etimologiile propuse pînă acum de alți cercetători.

Etimologiile greșite sau îndoielnice ale autorului sînt, deci, evident insuficiente pentru a demonstra existența în dacă a unei mutații consonantice împotriva etimologiilor de toponime și apelative citate mai sus, care nu conțin nici o urmă de mutație consonantică.

Un alt fenomen fonetic comun elementelor de substrat din română cu armeana și, de data aceasta, și cu albaneza este, după părerea autorului evoluția i.-e. **sk*>*h*. Celelalte cuvinte care conțin un *h* ar proveni, după el, din limbile de „adstrat" (slavă, maghiară, turcă și germană).

---

[21] Vezi J. Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, Bern und München, 1959, p. 41.

[22] Vezi Pokorny, *op. cit.*, p. 1 015—1 016.

Pentru existența sunetului *h* din substrat pledează, și credem, pe bună dreptate, articolul citat al lui Gr. Brâncuș. Acesta nu se ocupă de corespondentul indo-european al sunetului dar credem că el nu provine, în elementele românești de substrat, numai din *sk*.

Fenomenul *sk*>*h* a fost postulat de multă vreme pentru albaneză, dar el nu este general: după părerea lui H. Barić, numai *sk'* a dat *h*, în timp ce *sk* s-a păstrat (cf. *bashkë*, *mushk* etc.) [23]. Cît privește armeana, *sk*>*ç*, și nu *h*, cum afirmă G. Reichenkron [24].

Din moment ce fenomenul este postulat pentru unele cuvinte din albaneză, el trebuie admis și pentru cuvintele corespunzătoare din română. Patru exemple sînt date în sprijinul acestei evoluții fonetice: *hărean*: alb. *hirrë* „zăr" < i.-e. **sker-na*; rom. *hot* „bucată": lit. *skutas* „fîșie" < i.-e. **skeut-* „a tăia", cu un inexplicabil *o*<*eu*/*u*; *hoț*<i.-e. (*s*)*keut-* „a acoperi", cu același fenomen inexplicabil; *horoi* „ghionoaie" [25]<i.-e. **sker-* (rădăcină onomatopeică !), din care ar deriva lat. *corvus*, v. prus. *kracco* „picchio nero" și gr. κελεός „picchio verde". Din păcate, nici unul din exemple nu e sigur. Atragem atenția asupra unor cuvinte de substrat cu *sk* păstrat, atît inițial (*scăpăra*, *scrum*), cît și în interior (*bască*). De altfel, chiar autorul presupune mai departe (p. 115) că **skeu-g-* a dat *cioc*.

Cît privește presupusa evoluție a lui *sp*>*h* (de această dată numai în română, căci albaneza are *p*, iar armeana *p'*), ea e și mai puțin sigură. Exemplele date sînt *hinag* „un fel de mărăcine" < **spein-* (din care avem și latinul *spin*) și *herete*<**sper-édis* „devorator de păsări". Dacă pentru primul e greu de presupus ceva, pentru cel de-al doilea e posibil ca *h*- să nu fie originar, ci introdus tîrziu (cf. *harap*, *hargat*, *haripă* etc.) și etimonul latin *aries*, *-etis* (pentru sens cf. *berbecel* „lupul vrăbiilor") e cel puțin tot atît de posibil. În plus, vezi elementul autohton *spînz*, cu *sp* păstrat.

Din comparația cu albaneza și armeana, G. Reichenkron deduce și existența unui prefix *tă-*, *to-*, cu valoare iterativ-imperfectivă, utilizat pe lîngă verbe și provenind dintr-un pronume demonstrativ indo-european (p. 113 și urm.). Exemplele sînt *tămînji*/*mînji*< i.-e. **smeig'-*; *tăvăli*/ slav. **валити**, arm. *t'a-wal-el* (același sens ca în română; *to-logi*, derivat just, credem, din i.-e.< **legh-*/*logh-* „a zăcea"; *toiegi* „a porni la drum" etc./grec. οἴχομαι „merg", lituan. *eigà* „mers", arm. *eg* „coborîre" etc.; *tă-ujer*(*iu*) derivat din **ueg'h-*/*ug'h-* „a mișca" etc. Pentru albaneză, autorul citează paralelisme ca *harr*/*t'harr*, *borë*/*të-borë*, *dëborë* etc. Apropierea cu celt. *do-* nu ni se pare justificată: ea ar presupune o mutație consonantică și în alban. *të-*, ceea ce nu poate fi acceptat. În plus, arm. *t'* (*t* aspirat) din *t'awalel* nu poate proveni din *d*, ci numai din *t*.

Paralelismele propuse pentru *tămînji*, *tăvăli* și *tologi* (pentru care cf. însă și *tolăni*) par convingătoare. În schimb, *toiegi* provine, evident, din *toiag*, care e slav (**тоягъ**) și nu are nimic a face cu οἴχομαι, iar etimonul lui *tăujer* e departe de a fi sigur. Autorul nu se ocupă de cauzele alternanței *tă-*/*to-*; pare însă să fie vorba de o asimilare la distanță, un fel de armonie vocalică: *tă-văli*, *to-logi*. Am putea, deci, să ne așteptăm să

[23] *Istorija arbanaskog jezika*, Sarajevo, 1959, p. 22, § 27.
[24] Vezi A. Meillet, *op. cit.*, p. 32.
[25] *Ghionoaie* e și el din substrat, deci am avea două denumiri dace pentru aceeași pasăre !

întîlnim şi cuvinte cu *te-*, cum s-ar putea să fie cazul în *teşmecherie/şmecherie*, *tehui/hui* ş.a. Mai notăm că printre cuvintele care încep cu *to-* sînt multe de origine necunoscută, unele putînd conţine, de asemenea, prefixul semnalat.

Cu totul îndoielnice sînt consideraţiile lui G. Reichenkron despre *r* final, care ar fi devenit cîndva *ăr*, *îr*, prin intermediul unui *ŗ*, în cuvinte ca *teafăr*, *şopîrlă*, *ciocîrlan*.

Cît priveşte afirmaţia că româna a retras cu o silabă accentul de pe finală atît în cuvintele de substrat citate mai sus, care conţin un *r* (fapt greu de controlat din cauza etimologiilor nesigure propuse), cît şi în cuvintele slave, trebuie precizat că este vorba de tendinţa latină de accentuare pe silaba penultimă. În plus, exemplele citate nu sînt convingătoare : *sută* e mai degrabă un cuvînt de substrat decît împrumut din slav. сѣто́, iar *glavă*, fiind împrumut tîrziu, venit pe cale bisericească, ar putea proveni din bulgara de vest, unde accentuarea e retrasă cu o silabă, ca în sîrbă.

Paralel cu *tă-/to-*, G. Reichenkron relevă existenţa unui prefix *pă-/po-*, ataşat la unele cuvinte de substrat : *postrungă/strungă*, *pociump/ciump*, *pozmoc/zmoc* (p. 116). Notăm totuşi că prefixul apare în numeroase împrumuturi slave, uneori alături de forma simplă (*pocăi/căi*, *pojar/jar*, *posluji/sluji*, *potopi/topi*, *povesti/vesti* etc.) şi că, abstras de la cuvintele slave, el a putut fi extins şi la cuvinte de substrat, ca şi la cele latineşti, de exemplu (cf. *ponegri*). Distincţia de sens stabilită de autor (în slavă ar da sensul „un fel de...", iar în cuvintele româneşti de substrat citate ar indica gradul relativ al adjectivului, cf. rom. *postrungă* 1. „strungăreaţă" ; 2. „crestătura urechii") nu este prea evidentă, căci prefixul slav mai are şi alte valori decît cea citată.

În legătură cu aceasta, autorul face observaţia foarte preţioasă a existenţei unei strînse înrudiri între balto-slavă şi traco-dacă şi a posibilităţii unor suprapuneri sau dublete lexicale slavo-trace în română. Ideea, formulată pentru prima dată, credem, de Hasdeu [26], iar apoi amintită în treacăt şi de alţii, este deosebit de fructuoasă şi ne propunem să revenim asupra ei. În schimb, exemplele citate în sprijinul acestei idei sînt puţin convingătoare. Verbul *a tăvăli* (presupus de autor ca fiind din substrat) ar putea fi un derivat cu *tă-* de la slav. *val*, *văli* şi nu neapărat un paralel trac al acestora ; *hîrghie*, derivat de G. Reichenkron dintr-un **skord-iyă/skorbh(i)ya* şi pus în paralelă cu *scîrbă*, slav. скорбь, e departe de a fi o etimologie sigură. Separarea lui *zoală*, *zol*, care sînt slave, de *zoaie*, care, după părerea autorului, ar fi dac, este greu de crezut : *zoaie* e o formă cu *l'* moale intervocalic căzut la plural (fenomen curent în românește şi generalizat apoi şi la singular) ; cît priveşte derivarea lui *soae*, *soiu* dintr-un **sor-ya*, nu vedem cum s-ar putea explica căderea lui *r*. Din toate exemplele date de autor, singurul cu şanse de adevăr pare *mînji/tămînji* (presupus dac), faţă de *mîzgăli* (slav).

Ideea preţioasă a paralelismelor slavo-dace nu e deci, din păcate, bazată pe exemple convingătoare. Evoluţiile fonetice presupuse de autor, ca în cazul i.-e. * *dhew-* > rom. *găsi* (p. 120) etc., sînt de natură să compromită o idee care în principiu părea interesantă. Din cele 120 de eti-

[26] *Istoria critică a românilor*, Bucureşti, 1873, p. 270.

mologii pe care pretinde să le fi stabilit G. Reichenkron, abia dacă pot fi luate în discuţie cîteva. Împărţirea teritoriului lingvistic românesc într-o arie occidentală, în care s-ar întîlni elementele comune cu albaneza, şi alta orientală, legată cu armeana, în care elementele albaneze ar lipsi, dar s-ar afla cuvinte de substrat caracterizate prin mutaţia consonantică, este lipsită de orice bază reală.

Afirmaţia, reluată în final (p. 122), că în cadrul limbii române elementul latin (redus de autor la numai 2 000 de expresii !) ar constitui limba relaţiilor sociale, iar cel dac şi apoi cel slav limba familială — „limba mamei şi a copilului", după expresia autorului — nu corespunde, cum s-a arătat, nici ea adevărului.

Autorul afirmă în încheiere : „Cele trei grupuri lingvistice : latin, dac şi slav, împreună cu alte limbi, ca maghiara, turca, germana (fără a uita neologismele luate din latină, franceză şi italiană), au contribuit să dea lexicului românesc o plinătate, o bogăţie şi o forţă de capacitate expresivă încă neluată în seamă şi studiată, iar de unii nici măcar bănuită sau imaginată. A da o imagine despre toate acestea cu referire particulară la istoria lingvistică şi culturală e o sarcină de viitor".

Lăsînd la o parte faptul că lucrul a fost în bună măsură realizat, mai ales în cercetările ultimilor ani, el trebuie făcut, desigur, după cu totul alte metode decît cele ale lui G. Reichenkron. Lucrările sale, departe de a fundamenta o nouă teorie asupra substratului limbii române, atrăgînd atenţia asupra unor lucruri care ar merita, fără îndoială, să fie mai atent cercetate, nu pot fi considerate un progres în această problemă, care are nevoie să fie clarificată, şi nu încîlcită şi mai mult. Faptele şi ideile lucrărilor citate ale lui G. Reichenkron nu vor putea fi folosite decît de un cercetător avizat în materie, după o verificare foarte riguroasă. Cel care nu s-a ocupat special de problemele substratului limbii române, departe de a găsi în ele un ajutor, va fi cel mai adesea indus în eroare.

MODELUL LATIN AL GRAMATICII LUI DIMITRIE EUSTATIEVICI BRAŞOVEANUL

DE

N. A. URSU

După încercarea grămăticului Staicu, de la sfîrşitul secolului al XVII-lea, de a explica unele noţiuni gramaticale în limba română prin traducerea definiţiilor respective din gramatica slavonă a lui Meletie Smotriţki [1], în 1757 a fost alcătuită prima gramatică a limbii române. Autorul ei este Dimitrie Eustatievici Braşoveanul, teolog, profesor şi militant neobosit pentru cauza naţională a românilor din Transilvania, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea [2].

Rămasă în manuscris [3] şi fiind cu timpul aproape uitată, gramatica lui Eustatievici a fost prea puţin studiată pînă acum. Pentru informaţia necesară diverselor cursuri universitare de istorie a limbii şi a literaturii române s-a recurs de obicei la descrierea ei sumară făcută de Romulus Ionaşcu în 1914 [4]. Doar D. Popovici a studiat-o cu mai mult interes şi a comentat-o în lucrările sale privitoare la istoria literaturii române din aşa-numita epocă a luminilor [5]. În ultimul timp, o atenţie mai mare i-a acordat Iosif Pervain, cu prilejul împlinirii a 200 de ani de cînd a fost alcătuită [6], şi Diomid Strungaru, care a arătat că unul dintre modelele gramaticii lui Eustatievici (nu însă cel de bază, cum crede autorul) este gramatica slavonă a lui Meletie Smotriţki [7]. Cercetarea amănunţită a acestei prime gramatici româneşti dovedeşte că ea prezintă un deosebit interes atît ca încercare de a ordona limba noastră după regulile obişnuite ale gramaticii, cît şi din punctul de vedere al determinării modelelor pe

---

[1] Vezi Diomid Strungaru, *Gramatica lui Smotriţki şi prima gramatică românească*, în „Romanoslavica", IV, 1960, p. 297—300.

[2] Vezi Iosif Pervain, *Dimitrie Eustatievici*, în „Studia Universitatum Victor Babeş et Bolyai", tom. III, nr. 6, fasc. 1, Philologia, 1958, p. 27—47.

[3] Ms. rom. 583 din B. A. R. O copie din 1774 a acestei gramatici se află în ms. rom. 1716 din B. A. R.

[4] Vezi Romulus Ionaşcu, *Gramaticii români. Tractat istoric despre evoluţiunea studiului gramaticei limbei române de la 1757 pînă astăzi*, Iaşi, 1914, p. 6—11.

[5] Vezi D. Popovici, *Primele manifestări de teorie literară în cultura românească*, în „Studii literare", II, 1943, p. 9—13, şi *La littérature roumaine à l'époque des Lumières*, Sibiu, 1945, p. 159—160.

[6] Iosif Pervain, *art. cit.*

[7] Diomid Strungaru, *art. cit.*

care le-a urmat Eustatievici în alcătuirea ei, căci în afară de gramatica lui Smotriţki el a avut, după cum vom vedea, şi alte modele.

Subliniind calităţile lucrării sale, Dimitrie Eustatievici invită pe cititor, în prefaţa intitulată *Înainte cuvîntare către bine cinstitoriul şi iubitoriul de înţelepciune cititor*, să o compare, spre convingere, cu gramatici greceşti, slavone, latine şi altele, fapt care constituie o indicaţie că el a putut avea ca model una sau mai multe dintre gramaticile respective. De altminteri, el singur spune că a avut „împrumutare din mai multe dialecturi, care s-au şi aşezat fieştecare cuvînt la locul său, toată partea toate ale sale avînd la rînduiala şi numărul său" (f. 6^{v}) [8]. În mod firesc, Eustatievici — care alcătuia pentru prima dată în cultura românească o asemenea lucrare — nu putea să fie original. El a trebuit să traducă din gramaticile altor limbi anumite definiţii şi reguli gramaticale, să copieze anumite moduri de grupare şi comentare a părţilor de vorbire, a diferitelor categorii gramaticale sau a raporturilor sintactice, să împrumute şi să adapteze în limba română terminologia acestei discipline etc. Faptul că Eustatievici s-a orientat mai ales după gramatici greceşti, slavone şi latine rezultă cu claritate din comentariile pe care le face în mai multe locuri (f. 26^{v}, 95^{v}, 96^{r}), precum şi din încercarea lui de a aplica la română unele reguli gramaticale care se potrivesc numai anumitor situaţii din limbile respective. Cu toate acestea, nu putem spune că gramatica lui Eustatievici este doar o compilaţie de definiţii, reguli şi comentarii traduse din diverse gramatici străine, deoarece constatăm la tot pasul preocuparea lui de a oglindi în lucrare, cît mai judicios, structura morfologică şi sintactică a limbii române, de a semnala eventualele excepţii de la regulile stabilite şi altele. Pentru a putea însă aprecia cum se cuvine rezultatele acestei preocupări, este necesar să cunoaştem mai întîi modelele gramaticii sale şi măsura în care a rămas el tributar gramaticilor străine avute ca model.

Bazaţi pe faptul că Dimitrie Eustatievici a studiat cîţiva ani la Academia teologică din Kiev şi că terminologia lui gramaticală conţine, alături de numeroase calcuri, mai multe neologisme de provenienţă evident slavonă şi neogreacă, cercetătorii care şi-au propus să determine izvoarele gramaticii lui Eustatievici şi-au îndreptat atenţia numai spre gramatici slavone şi greceşti. Evident, ca unul ce studiase la Kiev şi, de bună seamă, cunoştea gramatica slavonă a lui Smotriţki, care se editase de două ori şi în Ţara Românească (la Snagov, în 1697, şi la Rîmnic, în 1755), lui Eustatievici i-a fost la îndemînă această gramatică. Într-adevăr, ea este unul dintre modelele importante ale gramaticii lui, dar nu în egală măsură pentru toate părţile lucrării. Mai pronunţată este influenţa lui Smotriţki în partea întîi, consacrată ortografiei, dat fiind faptul că Eustatievici, ca şi Smotriţki, discută aici regulile ortografice şi ortoepice ale aceloraşi caractere chirilice. La elaborarea celorlalte trei părţi ale gramaticii sale (etimologhia, sintaxisul şi prosodia), a urmat în mai mică măsură gramatica slavonă a lui Smotriţki. În schimb, pentru *tehnologhia* de la sfîrşitul fiecărei părţi a gramaticii, în care se prezintă, sub formă de dialog între elev şi profesor, unele exemple de analiză gramaticală, spre a prilejui elevilor repetarea materiei şi aplicarea celor discutate în partea respec-

[8] Toate citatele din gramatica lui Eustatievici sînt după textul din ms. 583.

tivă, Eustatievici a avut, desigur, ca model partea corespunzătoare de la sfîrşitul ediţiei de la Rîmnic, din 1755, a gramaticii lui Smotriţki, intitulată чинъ теХнологїи сирѣчь Хѹдожнагѡ собесѣдованїѧ ѡ осми частеХъ слова, по вопросамъ и ѡтвѣтамъ, ѹпотре блѧемагѡ (f. 256r—287v). Spre deosebire de textul slavon, care are o asemenea *tehnologhie* numai pentru ortografie şi morfologie, aşezată la sfîrşitul lucrării, gramatica lui Eustatievici are cîte o *tehnologhie* adecvată după fiecare dintre cele patru părţi ale ei. De asemenea, şi în precuvîntarea către cititor a lui Eustatievici se observă influenţa precuvîntării corespunzătoare la ediţia din 1755 a gramaticii lui Smotriţki, intitulată предисловїе любомѹдромѹ читателю.

Dintre gramaticile greceşti, Eustatievici a cunoscut-o în mod sigur pe cea a lui Constantin Lascaris, întrucît o şi citează (f. 26v). Gramatica lui Lascaris, apărută în secolul al XV-lea, a avut foarte multe ediţii, fiind — mai ales în secolul al XVIII-lea — unul dintre manualele şcolare cele mai răspîndite. Unele analogii se pot stabili şi între gramatica lui Eustatievici şi gramatica greacă a lui Antonios Catiforos, apărută la Veneţia în 1734, a cărei parte consacrată prozodiei a servit ca model şi lui Ienăchiţă Văcărescu, la elaborarea părţii corespunzătoare a gramaticii româneşti din 1787. Influenţa modelelor greceşti este evidentă mai ales în ultima parte a gramaticii lui Eustatievici, consacrată prozodiei.

Lectura atentă a gramaticii lui Eustatievici, în special a părţii consacrate morfologiei, dar şi a celor despre sintaxă şi prozodie, ne-a dus la concluzia că autorul a urmat îndeaproape şi una sau mai multe gramatici latineşti. Pe lîngă comparaţia cu gramatica latină, pe care o face în mai multe locuri, se întîlnesc la el unele reguli fonetice, morfologice şi sintactice *proprii latinei*, pe care le-a tradus cuvînt cu cuvînt şi a încercat să le aplice românei. Căutînd prezumtivul izvor printre gramaticile latineşti pe care ar fi putut să le consulte Eustatievici, am constatat că el a avut drept *principal* model pentru lucrarea sa (mai ales în partea de morfologie şi de sintaxă) gramatica latină a lui Gregorius Molnar, intitulată *Elementa grammaticae latinae*, apărută la Cluj în 1556 şi reeditată de foarte multe ori în secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea şi în primele decenii ale secolului al XIX-lea în mai multe tipografii din Transilvania, Ungaria şi actuala Cehoslovacie [9]. La data cînd Eustatievici îşi alcătuia gramatica, lucrarea lui Molnar era, probabil, cel mai răspîndit manual pentru studiul limbii latine în şcolile din Transilvania. Prin urmare, această gramatică i-a fost la îndemînă, dacă nu cumva a studiat el însuşi latina cu ajutorul ei.

---

[9] Vezi Szinnyei József, *Magyar irók élete és munkái* (Viaţa şi operele scriitorilor maghiari), vol. IX, Budapesta, 1903, col. 186, unde se relatează că, după ce a studiat la Universitatea din Wittenberg, Gregorius Molnar a fost profesor protestant în Cluj. A murit în 1564. Pentru şcoala clujeană, pe care a condus-o între anii 1556 şi 1564, el a alcătuit mai multe manuale, printre care şi această gramatică elementară a limbii latine. Dintre numeroasele ediţii ale gramaticii lui Molnar, Szinnyei menţionează pe cele apărute la Debreţin, în 1613, 1683, 1702, 1725, 1742, 1749, 1752, 1765, 1772; la Braşov, în 1643, 1703; la Löcse, în 1650, 1696, 1702, 1730; la Saroşpotoc, în 1661; la Sibiu, în 1664, 1682, 1731, 1754, 1830; la Cluj, în 1671, 1680, 1691, 1694, 1698, 1750; la Kosice, în 1671, 1750; la Buda, în 1708; la Bratislava şi Pesta, în 1772, 1790, 1794, 1804. Aceste informaţii privitoare la viaţa şi opera lui Gregorius Molnar, extrase din lucrarea lui Szinnyei József, ne-au fost puse la dispoziţie, cu deosebită amabilitate, de doamna Ileana Kelemen, bibliotecară la Filiala din Cluj a Academiei, căreia îi adresăm şi pe această cale mulţumirile noastre.

Eustatievici a luat din gramatica latină a lui Molnar, în primul rînd, anumite elemente de structură a lucrării, în mare măsură asemănătoare cu cea a gramaticii lui Smotriţki [10], şi metoda tratării materiei sub formă de întrebări şi răspunsuri. Chiar titlul lucrării sale, *Stihiile gramaticii rumâneşti* (f. 10[r]), nu este decît o adaptare la română a titlului gramaticii lui Molnar, *Elementa grammaticae latinae*, prin traducerea lat. *elementum* cu corespondentul său de origine greacă, *stihie*, frecvent în limba română a epocii. Apoi, în numeroase capitole şi paragrafe din gramatica lui Eustatievici se recunosc pasajele respective din gramatica lui Molnar, pe care el le-a tradus cuvînt cu cuvînt ori le-a prelucrat foarte puţin. În topica mai multor fraze din gramatica lui Eustatievici se oglindeşte topica latină a modelului. Uneori sînt luate şi exemple din textul lui Molnar, fapt care constituie proba cea mai elocventă că *aceasta* este gramatica latină luată de Eustatievici ca model pentru gramatica sa. Pentru a demonstra acest lucru, reproducem paralel mai multe pasaje din cele două gramatici.

Eustatievici

Pentru nume

Ce este numele? Numele este partea cea dintîi a etimologhiei care are căderi, iară nu chipuri sau vremi, şi însemnează lucru sau fiinţă osebită sau de obşte, iară nu lucrarea sau patima.

Numele, întru despărţirea cea dintîi, de cîte feliuri este?

De doao feliuri: înfiinţitori şi adăogători.

Ce este cel înfiinţitori? Este carele însemnează pre singur lucrul şi fără de alt cuvînt despărţit să poate înţelege, precum: *om.*

Ce este cel adăogători? Este carele însemnează osebirea lucrului şi fără de alt cuvînt despărţit nu să poate înţelege, şi unul are trei neamuri, precum: *cinstit, -tă, -t*, altul unul, precum: *acest, această, acest supţire.*

(f. 27[r]—27[v])

Molnar [11]

De nomine

Quid est nomen? Est pars orationis variabilis per casus, quae rem significat, non actionem vel passionem.

[. . . . . .]

Quotuplex est nomen prima divisione?

Duplex: substantivum et adjectivum.

Quid est nomen substantivum? Quod sine alia voce distincte intelligi potest; ut: *homo, equus, lapis.*

Quid est nomen adjectivum? Quod sine substantivo addito distincte intelligi non potest; ut: *magnus, bonus.* Dicimus enim: *bonus vir, bona mulier, bonum animal.*

(p. 7)

[10] Raportarea gramaticii lui Eustatievici la cea a lui Molnar a impus, în mod firesc, luarea ca termen de comparaţie şi a gramaticii lui Smotriţki. Cu acest prilej, ni s-a părut că există multe asemănări de structură şi chiar de amănunt între gramatica lui Smotriţki şi cea a lui Molnar, care ar indica o anumită legătură între ele. S-ar putea ca şi Smotriţki să fi avut ca model gramatica latină a lui Molnar, dacă nu au avut amîndoi un model comun. Ca atare, considerăm că o cercetare comparativă a celor două gramatici, întreprinsă de un bun cunoscător al gramaticii slavone şi, în acelaşi timp, al întregii literaturi privitoare la gramatica lui Smotriţki, ar putea elucida această problemă.

[11] Textul gramaticii lui Molnar este luat din ediţia apărută la Cluj, în 1735.

Pentru chip

Ce este chipul? Este o întîmplare a numelui, ceea ce arată pre unele cuvinte a fi de purcederea sa, iară pre altele de streină purcedere.

De cîte feliuri este chipul? De doao feliuri: întîitori şi purcezători.

Ce este cel întîitori? Este carele de la alt cuvînt purcedere nu are, precum: *pămînt, mare.*

Ce este cel purcezători? Este carele de la alt cuvînt purcedere are, precum: *pemîntesc, mai mare.*

De cîte feliuri este numele cel purcezători? De patru feliuri:

I. *Cel de la nume,* care de la nume purcede şi este de şase feliuri:

1. Zicători sau numitori, care de la alt cuvînt numirea sa priimeşte, precum: *cornurat,* de la *corn.*

2. Cel patronimicesc sau părinţesc, care de la numele părinţilor sau altiia familii purcezînd însemnează ori pre cine din neam, precum: *Priamidis,* fiul lui *Priam, Constantinesc* şi altele.

3. Cel stăpînitori, care lucru sau stăpînire care să cuvine oareşicui, sau stăpînit de oareşicine, sau osebire însemnează, precum: *împărătesc, ostaşi.*

4. Cel de seminţie sau de neam, care de la neam a fi purces însemnează, precum: *samaritean.*

5. Cel de patrie, care de la patrie trage numirea sa, precum: *ierusalimnean, ierusalimesc.*

6. Micşoritori, care micşorarea întîitoriului său însemnează, precum: *împărăţel, soborel.*

II. *Cel de la grai* sau *grăitori,* precum: *zicitori.* Aicea să socoteşte şi cel împărtăşitori, precum: *cinstire,* purcezînd de la împărtăşirea aceasta *cinstind.*

III. *Înainte puitori,* precum: *cel de împotrivă.*

IV. *Spregrăitori,* precum: *cel de astăzi.*

(f. 29^{r}—29^{v})

De specie

Quid est species? Est accidens nominis, ostendens voces alias esse suae originis; alias vero ab alia voce descendere.

Quotuplicia sunt nomina a specie? Duplicia: primitiva et derivativa.

Quid sunt primitiva? Quae ab alia voce originem non habent; ut: *lapis, terra.*

Quae sunt derivativa? Quae ab alia voce originem habent; ut: *lapillus, terrenus.*

Quotuplex est nomen derivativum? Quadruplex: *nominale, verbale, adverbiale* et *praepositionale.*

I. *Nominale est,* quod a nomine descendit. Estque sextuplex.

1. *Denominativum,* quod ab altero aliquo vocabulo denominationem habet; ut: *ferreus* a *ferro, cornutus* a *cornu.*

2. *Patronymicum,* quod a nominibus patrum, matrum, aut majorum derivatum, filium, filiam, nepotem, neptem, vel gentem significat; ut: *Priamides,* Priami filius; *Chryseis,* filia vel neptis Chrysae; *Romulidae,* romani a Romulo.

3. *Possessivum,* quod possessionem, aut proprietatem aliquam significat; ut: *paternus, regius.*

4. *Gentile,* quod a gente aliqua denominatur; ut: *Hungaricus, Gallicus, Samarita.*

5. *Patrium,* quod a patria denominationem trahit; ut: *Romanus, Alexandrinus, Budensis.*

6. *Diminutivum,* quod sui primitivi diminutionem significat; ut: *regulus, fraterculus, urceolus, stellula, homuncio, corculum.*

II. *Verbale* est, quod a verbo venit; ut: *creator, doctor, lectio, loquela, nutrix.* Huc refer participiale; ut: *diligentia, negligentia, doctus, scitus, eloquens, reverendus.*

III. *Adverbiale,* quod ab adverbio; ut: *hodiernus, crastinus, maturinus.*

IV. *Praepositionale,* quod a praepositione; ut: *contrarius, internus, propinquus.*

(p. 9—10)

Pentru căderе

Ce este căderea? Este prin care cuvintele întru plecare schimbă sfîrşitura, dînd pricină însemnării.

Căderile numelor cîte sînt? Şase:

Numitoare, prin care numim lucrul, precum: *prunc.*

Născătoare, prin care, fiind de cineva întrebat, răspuns dăm pentru stăpînire sau purcederea oareşicăruia lucru, precum: *al pruncului.*

Dătătoare, prin care oareşicui orice rînduim, precum: *pruncului.*

Pricinuitoare, prin care orice arătăm, precum: *pre pruncul.*

Chemătoare, prin care chemare închipuim, precum: *o, pruncule.*

Luutoare, prin care însămnăm a luoa ceva sau închipuim împrejur starea lucrului, precum: *de la prunc.*

Însemnare. Crescînd căderea cea născătoare, şi celelalte cresc.

De cîte feliuri sînt căderile? De doao feliuri: drepte şi nedrepte. Cele drepte sînt numitoare şi chemătoare. Pentru aceasta sînt numite, căci drept stînd şi înaintea graiurilor puindu-să, întru încheiere însemnează osebită fiinţă. Iară celelalte căderi sînt nedrepte, pentru că să pun pe urma graiurilor.

(f. 28^{v}–29^{r})

De casu

Quid est casus? Est, quo voces in declinando variant terminationem.

Casus nominum quot sunt? Sex:

Nominativus, qui est prima vox, qua rem quamlibet nominamus; ut: *homo*[12].

Genitivus, seu *patrius* est, quo ab aliquo interrogati loquimur de possessione, vel origine alicujus rei; ut: *hominis.*

Nota. Cum *genitivus* crescit, etiam alii casus debent crescere; ut: *lapis, lapidis* etc.

Dativus, quo alicui aliquid asssignamus; ut: *homini.*

Accusativus, quo aliquid ostendimus; ut: *hominem.*

Vocativus, quo aliquid vocamus; ut: *homo!*

Ablativus, cum aliquid auferri significamus, vel rei circumstantiam describimus; ut: *ab homine; tabula.*

Quotuplices sunt casus? Duplices: recti et obliqui.

Quot sunt recti? Duo: nominativus et vocativus. Sic dicti, quia praeponuntur verbis in constructione.

Quot sunt obliqui? Reliqui. Quia postponuntur verbis etc.

(p. 31–32)

Pentru plecare

Ce este plecarea? Este schimbarea numelor prin multe feliuri de sfîrşituri a căderilor.

De cîte feliuri este plecarea? De doao feliuri: următoare arătărilor plecării şi neurmătoare.

Ce este cea următoare arătărilor plecării? Este ceea ce păzeşte pre chipul cel de obşte al plecării.

Plecările cîte sînt? Şase.

(f. 32^{v}–33^{r})

De declinatione

Quid est declinatio?

Est casum varia terminatio.

A declinatione quotuplicia sunt nomina? Duplicia: analoga et anomala.

Quae sunt analoga? Quae communem declinandi, seu inflectendi modum servant.

Declinationes nominum quot sunt? Quinque.

(p. 32)

[12] Textul lui Molnar notează uneori şi traducerea exemplelor în limba maghiară. Noi nu am mai reprodus-o.

Pentru grai

Ce este graiul? Este a treia parte plecătoare a etimologhiei, ceea ce prin despărţirea chipurilor şi vremilor însămnează lucrare, patimă sau lucru de mijloc.

De cîte feliuri este graiul? De doao feliuri: cu feţe şi fără de feţe.

Ce este cel cu feţe? Este cel ce să schimbă prin despărţite sfîrşituri şi feţe, prin toate feţele întru amîndoao numările, precum: *domnesc, domneşti, domneşte, domnim, domniţi, domnesc.*

De cîte feliuri este cel cu feţe? De patru feliuri: înfiinţitor, numitori, trecători şi săvîrşitori.

Ce este cel înfiinţitor? Este cel ce nici lucrare, nici pătimire, fără de cît a fi însemnează şi este unul, *sînt.*

Ce este cel numitor? Este prin care chemarea sau numirea oareşicăruia să însemnează, precum: *mă numesc, mă socotesc, mă chem, mă număr, mă ţiu.*

Ce este cel trecători? Este care stăpîneşte după sine orice cădere şi rînduieşte pre lucrarea sa oricăruia cuvînt care să cuvine graiului, precum: *Îndemnez pre turma cea dreaptă ca să nu asculte pre răpitorii turmii.*

Ce este cel săvîrşitori? Este cel ce fără căderile cele nedrepte desăvîrşit a să înţelege să poate şi încă însemnează lucrare, precum: *trăiesc, şez.*

(f. 40^{v}—41^{r})

De verbo

Quid est verbum? Est pars orationis variabilis per tempora et modos, quae actione, vel passione, aut neutru significat.

Quotuplex est verbum? Duplex: personale et impersonale.

Quid est verbum personale? Quod per tres distinctas terminationes et personas, in utroque numero variari potest; ut: *amo, amas, amat.*

Quotuplex est verbum personale? Quadruplex:

I. *Substantivum*, quod nec *actionem*, nec *passionem* significat; sed *esse* vel *fieri*; suntque quatuor: *sum, forem, fio* et *existo.*

II. *Vocativum*, per quod *appellatio*, vel *denominatio* fit; ut: *nuncupor, nominor, dicor, vocor, habeor, reputor, indigitor* etc.

III. *Transitivum*, quod regit post se aliquem casum; adeoque actionem suam determinat in aliquod objectum; ut: *video Petrum, veneror parentes.*

IV. *Absolutum*, quod sine obliquis casibus perfecte intelligi potest, adeoque actionem immanentem significat; ut: *sedeo, vivo, morior, hallucinor.*

(p. 54—55)

Pentru chip

Ce este chipul? S-au zis, faţa 39.

De cîte feliuri este? De doao feliuri: întîitori, precum: *dorm*; purcezător, precum: *dormitezi.*

De cîte feliuri sînt cele purcezătoare? De patru feliuri: numitori, grăitori, înainte puitori şi spregrăitori.

Ce este cel numitori? Este cel ce de la nume priimeşte purcederea sa, precum: *însănătoşez*, de la *sănătate.*

Ce este cel grăitori? Este cel ce de la grai purcede, precum: *dormitezi*, de la *dorm.*

De specie

Quotuplicia sunt verba a specie? Duplicia: primitiva et derivativa.

[. . . . .]

Quotuplicia sunt derivativa? Quadruplicia:

I. *Nominalia*, quae a nominibus veniunt; ut: *saluto*, a *salus*; *humo*, ab *humus.*

II. *Verbalia*, quae a verbis veniunt.

[. . . . .]

III. *Adverbialia*, quae ab adverbiis descendunt; ut: *crastino*, a *cras*; *satio*, a *satis.*

Ce este cel înainte puitori? Care purcede de la înainte punere, precum : *mă împotrivesc*, de la *împotrivă*.

Ce este cel spregrăitori? Este care de la spregrăire purcede, precum : *îndestulez*, de la *destul*.

(f. 42^{v}—43^{r})

IV. *Praepositionalia*, quae a praepositione derivantur ; ut : *intro*, ab *intra* ; *supero*, a *supra* ; *contrarior*, a *contra*.

(p. 58—60)

Pentru înjugare

Ce este înjugarea? Este plecarea graiurilor prin vremi, prin închipuirile plecării şi prin feţe.

De cîte feliuri este înjugarea? De doao feliuri : următoare şi neurmătoare.

Ce este cea următoare? Este ceea ce închipuieşte vremile sale de la vremea cea de acum şi de la cea săvîrşită.

Ce este cea neurmătoare? Este ceea ce pre chipul cel de obşte al înjugării nu-l păzeşte, ci-l scade, sau îl prisoseşte, sau îl schimbă.

(f. 44^{v})

De conjugatione

Quid est conjugatio? Est inflexio verborum per tempora, modos et personas.

Quouplex est conjugatio? Duplex : analoga et anomala.

Quid est conjugatio analoga? Quae sua tempora formal vel a praesenti, vel a praeterito perfecto ; ut : *amo, doceo, lego, audio.*

(p. 64)

[. . . . .]

Quid est conjugatio anomala seu irregularis? Quae communem conjugandi modum non servat ; sed vel *abundat*, vel *variat*, vel *deficit*.

(p. 79)

Pentru sintaxis

Ce este sintaxis? Este dreaptă a părţilor cuvîntului întru sine încheiere şi adevărată pricină a cuvintelor celor ce să încheie. Aceasta este după zicerea puterii cuvîntului, dar după zicerea singurimii cuvîntului purcede de la această înainte punere grecească συν (adecă „cum" sau „împreună") şi de la acest grai grecesc τάττω sau τάσσω (adecă „rînduiesc" sau „zidesc"), deci să naşte τάξις (adecă „rînduială"), din aceasta singurimea cuvîntului acestuia *sintaxis*, în rumânescul dialect să cuvintează *încheiere*.

De cîte feliuri este sintaxis? De doao feliuri : încheietori şi rînduitori.

Ce este cel încheietori? Este carele pre cele opt părţi ale cuvîntului spre facerea voroavei drept a le încheia învaţă.

(f. 76^{v})

De syntaxi

Quid est syntaxis? Est recta partium orationis inter se compositio et distinctio. Dicitur a graeca praepositione συν, idest *con* vel *simul*, et verbo graeco τάττω seu τάσσω, idest *ordino* vel *struo* ; unde fit τάξις, idest *ordo*. Hic jam *syntaxis* ; latine *coordinatio* vel *constructio*.

Quotuplex est syntaxis? Duplex : *componens*, seu *compositionis*, et *distinguens*, seu *distinctionis*.

Quid est syntaxis componens? Quae octo partes orationis ad faciendam orationem recte connectere docet.

(p. 99)

Ce este silipsis? Este cînd la doao sau mai multe înfiinţitoare schimbate întru neam, întru faţă sau întru căderе să adaogă

Quid est *syllepsis*, *complexio* seu *conceptio*? Est, cum duobus vel pluribus substantivis genere, numero, persona vel casu

graiul sau adăogătoriul, totdeauna întru numărul cel înmulţitori, care să încuviinţează cu cel mai ales înfiinţitori : pentru că numărul cel înmulţitori este mai vrednic decît cel unitori, neamul cel bărbătesc decît cel fămeiesc, faţa cea din întîi decît a doao, a doao decît a treia, căderea cea dreaptă decît cea nedreaptă, îndreptarea cea de obşte decît cea osebită, precum : *Sfinţii părinţi şi Hrisostom sînt mai aleşi decît lumina altor învăţători ; Mucenicul şi muceniţa sînt încununaţi cu cununa bucuriei* şi altele asemine.

Însemnează : 1. Silipsis lucrurilor celor neînsufleţite este atuncea cînd să adaogă adăogătoriul numărului celui înmulţitori pus întru neamul cel de mijloc la doao sau la mai multe înfiinţitoare ale lucrurilor celor neînsufleţite, sau tot de acela sau de alt schimbat neam, precum : *Urîciunea, iuţimea, răul, ţinerea de rău sînt stricătoare. Neamul, vîrsta, învăţătura aducătoare de cinste sînt. Bogăţia, lauda, cinstea, veşimîntul întru ochi sînt aşezate.*

2. Iară de va fi un înfiinţitori al lucrului celui însufleţit, altul a celui neînsufleţit, adăogătoriul cu înfiinţitoriul celui infiinţit să încheie, precum : *Povăţuitoriul corabiei şi corabia sînt înecaţi, adecă păstoriul şi turma sînt pierduţ, sau stăpînul şi sluga.*

(f. 107^{v}—108^{r})

diversis, additur verbum, vel adjectivum, semper pluralis numeri, quod convenit cum praestantiori et digniori substantivo. Praestat autem numerus pluralis singulari ; masculinum genus foeminino ; prima persona secundae ; secunda tertiae ; rectus casus obliquo ; ut : *Milites et imperator pugnant. Milites et imperator audaces. Mulciberis capti Marsque Venusque dolis. Si tu et Tullia valetis, ego et Julius valemus. Ego cum filio sumus incolumes.*

(p. 152)

[. . . . .]

Syllepsis rerum inanimatarum est, cum duobus vel pluribus substantivis rerum inanimatarum, sive ejusdem, sive diversi generis, additur adjectivum pluralis numeri, in neutro genere positum ; ut : *Nox et praeda hostem remorata sunt. Genus, aetas, eloquentia prope paria fuerunt. Operam, studium, consilium, rem, fidem meam, tibi ad omnes res parata esse putes. Divitiae, decus et gloria in oculis sunt sita.*

[. . . . .]

Si nominum substantivorum alterum fuerit rei animatae, alterum inanimatae, adjectivum convenit cum substantivo rei animatae ; ut : *Jane, fac aeternos pacem pacisque ministros. Nauta et navis sunt submersi.*

(p. 153)

Pentru rînduiala cea gramaticească sau a încheierii[13]

Luarea aminte

1. Căderea cea chemătoare începe încheierea, iară de nu va fi cea chemătoare începe cea numitoare cu graiul său, sau aceea ceea ce să pune în locul cei numitoare. Dar lipsind şi aceasta, graiul feţii cei din întîi sau cei de a doao, întru carele grai să înţelege căderea cea numitoare întru ascuns, deaca nu va fi întru arătare aşezată, sau cea nehotăritoare în locul căderii cei numitoare.

2. Asemine graiurile cele fără de feţe, fără căderea cea numitoare.

[. . . . .]

De ordine constructionis

1. Vocativus casus incipit constructionem ; aut si is deest, nominativus cum suo verbo ; vel, quod nominativi loco ponitur. Ipso etiam deficiente, verbum primae vel secundae personae ; in quo quidem semper subintelligendus est nominativus, si aperte non sit positus. Item, verba impersonalia, sine nominativo ; ut et adverbia vocandi, optandi, demonstrandi, hortandi, interrogandi.

2. Nominativus si sit regens, vel ei adhaereat adjectivum regens, illud per regimen deduci debet.

[13] Citäm numai regulile care au corespondent în textul latin.

7. Căderea cea numitoare, de va fi stăpînitoare, sau cu aceea va fi încheiat adăogătoriul stăpînitori, trebuie să se cerce prin îndreptările numelor acelora.

[. . . . .]

8. După căderea cea numitoare urmează graiul cel hotărîtori, sau după graiul cel hotărîtori căderea cea numitoare.

9. După grai urmează căderile cele nedrepte întru rînduiala sa, sau într-alt chip, încheietura cuvîntării, sau alt oareşice încheiat în locul căderii cei nedrepte. Asemene cele nehotărîtoare, înainte punerile, spregrăirile şi împreunările.

10. Periodul cel nou noao încheiere pofteşte.

[. . . . .]

12. Iară de va fi lipsă dintru acestea, cu cuvintele cele pe ascuns înţelegătoare să se împlinească.

(f. 109^{v}—110^{v})

3. Nominativum sequitur verbum finitum.

4. Verbum sequuntur casus obliqui, in suo ordine; vel aliquando etiam membrum orationis, aut aliud aliquid, obliqui casus loco positum. Item, infinitivus, adverbia, praepositiones, conjunctiones.

5. Nova periodus novam optat constructionem.

6. Si quid ex his defuerit, vocibus subintellectis supplendum.

(p. 164)

Pentru sloveniri

Care este ştiinţa cea dintîi a slovenirilor?

1. Este ca să fie parte oareşicăruia cuvînt ştiut sau cuvînt întreg, pentru că într-alt chip nu să poate hotărî vremea, precum: *scor-*, întru cuvîntul *scorpie* sau *scornesc*.

2. Asemine să cuvine a fi slobodă de îndoire, precum: *somn*, durmire, fiind cea dintîi lungă, *somn*, peşte, fiind cea din întîi scurtă.

[. . . . .]

Însemnează: O slovenire este cea din întîi, precum şi cea de pe urmă şi tot cuvîntul cel monosilavicesc, dar celelalte să socotesc întru cele de mijloc, precum: *dă-ruiri-le, om.*

(f. 115^{v})

Ce este tăierea? Tăierea (grec. Τομή, leten. *coesura*) este o slovenire după un întreg pas piiticesc, întru sfîrşitul tot aceluia cuvînt întru acest chip aşezată, ca prin sine singură întreg pas nu poate să facă, fără numai jumătate de parte a pasului celui următori închipuieşte.

(f. 117^{v})

De syllaba

Quid notas de syllaba?

1. Debet esse vel pars certae alicujus vocis, vel integra vox; secus quantitas non potest determinari; ut: *ho*, in voce *hora*, vel *homo*; *mus*.

2. Etiam debet ab ambiguitate liberari; ut: *populus* (arbor) prima longa, *populus* (homines) prima brevis.

[. . . . .]

Nota: 1. Una est prima syllaba, una etiam ultima; reliquae pro mediis habentur; ut: *no-bilita-tes*.

2. Etiam monosyllabicae voces ad ultimas numerantur; ut: *mus, pax, thus*.

(p. 165)

Quid est caesura? Est concinna vocis in versu, per pedes intersectio. *Seu*: Est syllaba post integrum pedem poëticum, in fine ejusdem vocis ita relicta, ut integrum pedem per se non faciat; sed tantum mediam partem sequentis pedis constituat.

(p. 191)

Considerăm că pasajele citate mai sus constituie probe suficiente şi neîndoielnice că gramatica latină a lui Gregorius Molnar este modelul principal al gramaticii româneşti a lui Dimitrie Eustatievici Braşoveanul. Firește, pentru a demonstra acest lucru a trebuit să reproducem o parte dintre pasajele în care Eustatievici a urmat îndeaproape textul latin. Sînt însă numeroase părţi din gramatica sa în care se poate observa cu uşurinţă cum, deşi se îndepărtează mai mult sau mai puţin de la textul latin, pentru a putea cuprinde în diferite reguli particularităţile limbii române, Eustatievici se orientează tot după regulile gramaticii latineşti.

După cum s-a putut constata prin lectura paralelă a textelor citate, frazele lui Eustatievici, pline de calcuri şi de perifraze, sînt greoaie şi aproape de neînţeles, în comparaţie cu textul sintetic şi clar al modelului. Particularitatea aceasta o au însă toate scrierile cu caracter ştiinţific traduse ori elaborate în limba română pînă la începutul secolului al XIX-lea. Numai împrumutul masiv de neologisme din diverse limbi, dar mai ales din latină, franceză şi italiană, a dus treptat la luminarea şi mlădierea stilului ştiinţific al limbii române. Deoarece Eustatievici a avut ca model atît gramatica slavonă a lui Smotriţki, cît şi pe cea latină a lui Molnar, precum şi unele gramatici greceşti, numeroasele calcuri din terminologia lui gramaticală au putut fi create după termenii corespunzători din toate aceste trei limbi. Asemănarea calcurilor sale cu cele create de grămăticul Staicu şi de ieromonahul Macarie după terminologia slavonă, la rîndul ei calchiată în mare măsură după cea greacă şi latină, se explică prin caracterul internaţional al terminologiei gramaticale, la origine greacă şi latină.

Faptul că Dimitrie Eustatievici, „ştiutor de mai multe limbi europene, dar mai cu seamă slave", cum relatează contemporanul său Fr. J. Sulzer [14], a luat — îndeosebi pentru partea de morfologie şi de sintaxă a gramaticii sale — un model latin dovedeşte o chibzuinţă care îi sporeşte meritul de autor al celei dintîi gramatici româneşti. Conştient de originea latină a limbii române, Eustatievici a înţeles că o gramatică latină i-ar putea fi un bun îndreptar, sperînd să găsească în ea cele mai multe şi mai potrivite soluţii în încercarea lui de a stabili, pentru prima dată, regulile gramaticale ale limbii române.

Ianuarie 1967.

[14] Vezi Romulus Ionaşcu, *op. cit.*, p. 7, şi Iosif Pervain, *art. cit.*, p. 27.

NUME DE OAMENI DIN VALEA MUREŞULUI

DE

TRAIAN PĂTRĂŞCANU

Studiind numele de oameni de pe un teritoriu restrîns, am căutat să ne bazăm pe cît mai multe amănunte, lucru imposibil de realizat într-o lucrare care cercetează problema pe plan naţional.

Din materialele publicate pînă în prezent pe care le-am avut la dispoziţie, rezultă că în nici unul nu se studiază onomastica din această parte a ţării [1].

Regiunea este foarte populată, deoarece pe o distanţă de 25 km în lungime şi de 10—12 km în adîncime se înşiră peste 25 de aşezări omeneşti, cele mai multe dintre ele fiind localităţi vechi.

În interpretarea materialului cules de pe teren, şi anume la numele de botez şi la o bună parte a numelor de familie, se întîmpină greutăţi în lămurirea etimologiei. Aceasta deoarece cunoaşterea cauzei atribuirii numelui nu depăşeşte cercul restrîns al familiei, care, în scurt timp de la atribuirea numelui de botez, dă uitării împrejurarea, de multe ori cu caracter afectiv, care a dictat alegerea numelui. Aşa se explică masiva tendinţă de modernizare a numelui de botez, întîlnită în majoritatea localităţilor cercetate. Ţinînd seama însă de faptul că numele de persoană nu-l mai caracterizează pe individ [2], încercarea de a lămuri semantismul unor astfel de nume nu-şi are rostul (excepţie fac poreclele şi numele de familie, în interpretarea cărora este absolută nevoie să se ţină seama de împrejurările de ordin social şi psihologic care le-au generat).

Prin mijloacele ce ne-au stat la dispoziţie am cercetat 25 de localităţi, pe care le-am notat pe harta alăturată, dîndu-le în acelaşi timp cîte un număr cu ajutorul căruia vom face trimiterile în cuprinsul lucrării.

---

[1] Am cuprins în noţiunea de Valea Mureşului, comunele şi satele care se înşiră de-a lungul cursului mijlociu al acestui rîu, de la Teiuş şi pînă la Vinţul-de-Jos, şi am extins cercetările şi asupra comunelor situate la 10—12 km depărtare de vatra Mureşului, cum sînt aşezările Ighiu, Cricău, Benic, Hăpria, Dumitra, Galda, Şard, Bucerdea, Ampoiţa, Stremţ.

[2] Mario Roques, în „Revue phil. fr. litt.", XXIII, p. 215, arată trăsătura distinctivă a numelui propriu : „Il ne signifie pas, il désigne : ce n'est pas un symbole, c'est une étiquette" (apud Şt. Paşca, *Nume de persoane şi nume de animale din Ţara Oltului*, Bucureşti, Edit. Academiei, 1936, p. 7).

Nume de botez. Studierea prenumelor în aşezările de pe Valea Mureşului arată că în atribuirea numelor de botez se folosesc atît nume luate din calendar, cît şi nume laice.

Lăsînd la o parte tendinţa, în regres astăzi, destul de frecventă pînă nu de mult, aici, ca de altfel în întreaga Transilvanie, de a da nume

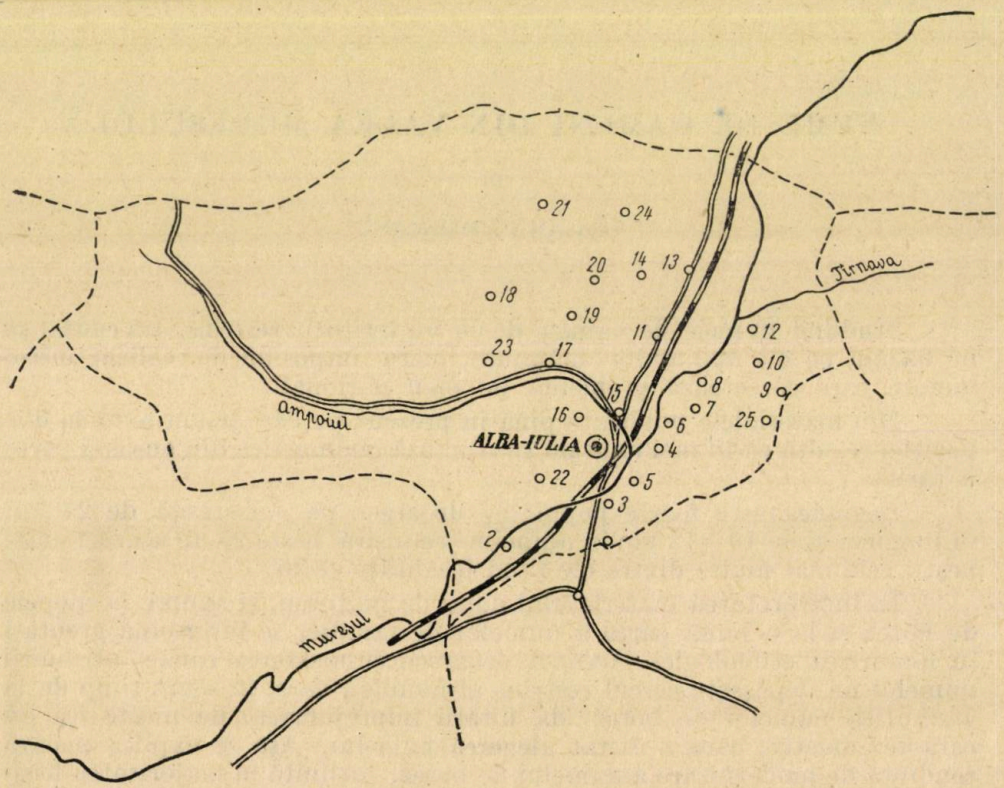

Harta localităţilor anchetate

1. Alba Iulia, 2. Vinţul de Jos cu satele: Vurpăr, Mereteu, Dealul Fierului, Valea Vinţii, Sibişeni, 3. Oarda de Jos şi Oarda de Sus, 4. Ciugud, 5. Dumbrava sat (depinde de Ciugud, cunoscut pînă în decembrie 1964 sub numele de Limba), 6. Seuşa, sat (depinde de Ciugud), 7. Drîmbar sat (depinde de Hăpria), 8. Totoi, 9. Hăpria, 10. Dumitra, sat (depinde de Hăpria), 11. Sintimbru, 12 Mihalţ, 13. Teiuş, 14. Galda de Jos, 15. Bărăbanţ sat (incorporat la Alba Iulia), 16. Mirceşti, sat (incorporat la Alba Iulia), 17. Şard, 18. Ighiu, 19. Bucerdea, sat (depinde de Ighiu), 20. Cricău, 21. Benic, 22. Piclişa sat (incorporat la Alba Iulia, 23. Ampoiţa, 24. Stremţ cu satele: Geoagiul de Sus şi Geomal, 25. Straja sat (depinde de Hăpria).

de botez latine [3], sînt necesare cîteva precizări: 1) pe măsura trecerii anilor se renunţă treptat la sistemul de a da nume aproape exclusiv după calendarul creştin; 2) numele de botez rare şi neaşteptate, cum ar fi *Aviron* (2), *Iudita* (1, 10), *Visalon* (1, 3, 17), *Beniamin* (13), *Măcinic* şi *Măcinica* (1, 24, 25) şi altele, care mai sînt atestate la oameni trecuţi de douăzeci de ani ca urmare a influenţei religioase, nu se mai întîlnesc

[3] O listă cu astfel de nume latine şi latinizate a alcătuit Al. Viciu în lucrarea *Nume de familie la românii ardeleni*, Blaj, 1929, p. 13—14.

și 3) nu mai există diferențieri mari între felul în care se dau nume copiilor nou-născuți la sat și la oraș. Așa se explică de ce, așa cum se va vedea mai departe, alături de nume de botez tradiționale, ca *Ion*, *Maria*, *Ana*, *Gheorghe* ș.a., întîlnim nume de botez care odinioară erau date copiilor numai de către orășeni sau de către intelectualii satelor : *Ligia*, *Irina*, *Nicoleta*, *Dan*, *Doru* și altele.

Aceasta nu înseamnă cîtuși de puțin că s-a renunțat complet și definitiv la obiceiul de a da nume copiilor după calendarul creștin, care include nume de o largă circulație (*Ion*, *Gheorghe*, *Vasile*, *Nicolae* ș.a.) atît la poporul nostru, cît și la aproape toate popoarele. Aceste nume și-au pierdut însă în bună măsură semnificația religioasă, ele fiind folosite pentru a atribui copilului numele de botez al tatălui, al mamei sau al unei rude apropiate care poartă un astfel de nume. Verificarea registrelor de stare civilă privind nașterile pe ultimii 10—15 ani ne-a întărit această convingere : deși copiii botezați primesc numele de *Ion*, *Vasile*, *Grigore*, *Maria*, *Ana*, *Paraschiva*, este tot mai rar întîlnită potrivirea dintre data nașterii copilului și data cînd calendarul creștin sărbătorește un anumit sfînt. Cu alte cuvinte, se împuținează cazurile în care părintele dă nume copilului după calendarul creștin cu scopul de a-l pune sub protecția sfîntului al cărui nume îl va purta. De asemenea, se împuținează cazurile de atribuire a unor prenume după sărbătorile din anotimpul în care s-a născut copilul : *Rusalina* (1, 2) — după sărbătorile Rusaliilor, *Pascu-Paștiuț* (2, 20, 24) — după sărbătorile Paștelui, *Crăciun* (1, 2, 21) — dat ca nume de botez după sărbătorile Crăciunului, *Ispas* (1) — după sărbătoarea înălțării, *Măcinic-Măcinica* (1, 2, 24, 25) — după sărbătoarea celor 40 de sfinți etc. Numele acestea au devenit într-adevăr o raritate și sînt purtate aproape exclusiv de oameni care au trecut de 20 de ani.

Relativ la punctele de vedere după care se face atribuirea numelor de botez, chestionarele, cercetarea arhivelor și a imprimatelor, precum și cercetarea directă pe teren, au scos la iveală următoarele :

1) În aproape toate localitățile anchetate a existat obiceiul de a se da primului băiat născut numele tatălui, iar primei fete numele mamei. Deși acest obicei se menține, este însă mai puțin frecvent. În unele localități, cum ar fi Ciugudul, Dumbrava, Șeușa, Vinț-Mereteu, Vinț-Vurpăr ș.a., obiceiul a fost atît de înrădăcinat, încît se ajunsese la folosirea unui număr foarte restrîns de prenume înregistrate în actele de stare civilă, îmbogățit însă prin prescurtări și derivate prin sufixe etc.

În perioada 1947—1966 apare masiv tendința de a se da două sau mai multe nume de botez. Dacă înainte de această perioadă cazurile de felul acesta erau așa de rare încît trebuie neglijate (mai ales că este vorba de intelectualii satelor și nu de țărani), în schimb după 1947 ele se înmulțesc, sistemul acesta începînd să devină obișnuit în lumea satelor. Pe marginea acestei tendințe se pot face cîteva observații interesante :

— Unii părinți, puțini la număr, pun copilului două nume care n-au mai fost atestate în satul respectiv : *Monica-Doina*, *Lucia-Liana*, *Silvia-Adriana* etc. Este vorba de tendința de modernizare propriu-zisă.

— Alții, tot puțini la număr, avînd modelul de mai sus, dar o poziție mai tradiționalistă, numesc copiii cu două nume care au circulat și mai înainte în comună : *Ion-Ștefan*, *Simina-Carolina*, *Maria-Mărioara*.

— În sfîrșit, cei mai mulți împacă cele două tendințe de mai sus, punînd alături de prenumele obișnuit în comună și un nume care pînă acum n-a circulat : *Ioan-Oliviu*, *Ioan-Eugen*, *Ion-Silviu*, *Ion-Dan*, *Gheorghe-Dan*, *Gheorghe-Florin*, *Vasile-Puiu*, *Constantin-Doru*, *Maria-Liana*, *Maria-Rodica*, *Maria-Norica*, *Maria-Lucia*, *Maria-Eugenia*, *Paraschiva-Georgeta*, *Carolina-Aurora*, *Sinefta-Petronela*, *Floare(a)-Marcela* etc. (Datele de mai sus sînt extrase din registrele stării civile pentru născuți din comuna Ciugud între anii 1947 și 1964.)

Dacă în 1936, studiind onomastica din Țara Oltului, Ștefan Pașca constată pe bună dreptate că „familiile mai sărace aleg nume mai comune, mai de rînd", în timp ce, pentru a-i deosebi pe copiii lor de cei ai oamenilor din popor, „familiile mai respectate din sat" botează de obicei nou-născuții „cu nume moderne, sau mai corect nume « alese »" [4], astăzi am putut constata că tendința aceasta spre „nume alese" se generalizează. Și de aici se naște nevoia de a culege cît mai neîntîrziat numele de persoane care mai circulă încă.

2) Mai rar, și de obicei nu primului copil, i se dă numele bunicului, al unei rude mai apropiate sau al nașului.

3) Poate fi întîlnit, deși rar, și obiceiul de a se da copiilor nume de botez după florile dragi părinților : *Brîndușa* (1, 2), *Viorica* (des), *Lăcrămioara*, dar și *Lacrima* (rar), *Floarea* (des) și *Florea* [5].

4) Prenumele de origine străină (maghiară, germană) sînt extrem de rare în localitățile cercetate, ele fiind folosite numai ca poreclă (vezi cap. „Porecle").

5) Tot mai rare sînt numele de botez prescurtate sau derivate cu ajutorul sufixelor diminutivale și înscrise în registrele stării civile. Printre puținele prenume de acest fel amintim : *Ionuț* (1), *Ioniță* (2), *Fănică* (1).

6) Printre raritățile ce pot fi întîlnite în cadrul numelor de botez amintim : confuzia genului, și anume prenume specific bărbătești purtate și de femei : *Sava* (*Mărginean Sava*—Vinț-Vurpăr), nume de botez provenite din nume de familie : Benea (Puiu (n. fam.) Benea (n.b.) — Ciugud), precum și nume de botez derivate din porecla tatălui (o adevărată curiozitate) : Muntean Zîna-Eghișoara (n.b.) de la porecla tatălui, Muntean Ravente-Eghi — explicația vezi cap. „Porecle".

SISTEME DE MODIFICARE A NUMELUI DE BOTEZ

Dintre cele trei sisteme de modificare a numelor pe care N. A. Constantinescu le amintește în studiul introductiv al lucrării sale de sinteză, și anume modificarea „prin amplificare cu sufixe, prin îmbinare cu alt nume, prin scurtare" [6], în regiunea cercetată se întîlnesc numai primul și ultimul.

1) Sistemul de amplificare cu ajutorul sufixelor este destul de productiv și își găsește o frecventă aplicare. Prin aceasta el contribuie într-o mare măsură la îmbogățirea numelor de botez. Derivarea se aplică atît

[4] Șt. Pașca, *op. cit.*, p. 30.

[5] N. Drăganu susține însă, în *Românii în veacurile IX—XVI...*, că numele *Florea* și *Floarea*, cu multe derivate în onomastica noastră, sînt date după sărbătoarea Floriilor.

[6] *Dicționar onomastic românesc*, p. XXXVIII.

numelor de botez tradiționale, cît și prescurtărilor. Astfel, pe lîngă sufixul alipit numelui de botez masculin pentru a da naștere unui nume de botez feminin (*Iustin-Iustina*, *Pompiliu-Pompilia*, *Dumitru-Dumitra* [și toponim], *Ion-Ioana*, *Savu-Savina*, *Anghel-Anghelina* ș.a.), întîlnim și alte două feluri de derivare :

— cu ajutorul sufixelor augmentative, mai puțin productiv ;

— cu ajutorul sufixelor diminutivale.

Singurul sufix augmentativ întîlnit și aplicat atît numelor de botez masculine, cît și celor feminine este **-oc** : *Lăioc* (*Lae-Nicolae*), *Pătroc* (de la *Petru*, în pronunție locală *Pătru*), *Mărioc* (de la *Maria*, în pronunție locală *Mărie*) etc.

În schimb, sufixele diminutivale se întîlnesc mai des : **-uț** : *Andreuț*, *Păvăluț*, *Nichiforuț*, *Romuluț*, *Todoruț*, *Ștefănuț*, *Neculuț*, *Ionuț*, *Gheorghiuț*, *Dănuț*, *Avrămuț*, *Pătruț*, *Iacobuț* ș.a. ; **-uc(u)** : *Ștefănuc*, *Valeruc*, *Tănăsuc(ă)*, *Dăniluc*, *Păvăluc*, *Nelucu*, *Sîvucu* (din forma hipoc. *Sîvu-Iosif*) ș.a. ; **-ică** : *Gheorghică*, *Păvălică*, *Ionică*, *Vasilică* ; **-șor** : *Nicușor*, *Petrișor* ; **-işel** : *Petrișel* (și n. fam.) ; **-iță** : *Niculiță*, *Gheorghiță*, *Culiță* (din forma hipoc. *Cula*), *Ioniță*, *Gruiță* (n. fam.) ; **-aș** : *Ionaș* (n. fam.) ; **-el** : *Ionel*, *Ștefănel* ; **-işca** : *Anișca*, *Marișca* ; **-ița** : *Victorița* ; **-ica** : *Jenica*, *Floricica*, *Valerica*, *Anica*, *Turica* ; **-uța** : *Măriuța*, *Evuța*, *Chivuța* (de la *Paraschiva*), *Firuța* (de la *Fira-Rafila*), *Netuța* (de la *Sinefta*).

Derivarea nu se aplică numai numelui de botez oficial, ci deseori și unei prescurtări. Tendința de derivare a prescurtărilor își are explicația în perimarea acestora printr-o deasă întrebuințare, mai ales atunci cînd purtătorul numelui, prin vîrsta și ocupația sa, iese din cadrul restrîns al familiei, unde se păstrează mai cu ușurință amintirea împrejurării care a generat prescurtarea. Vorbind despre tendința de derivare cu ajutorul sufixelor a acestor prescurtări, Șt. Pașca arată că ea ajută la „revalorizarea lor" [7]. Prin urmare asistăm la o reîmprospătare a numelor de botez, atît de necesară mai ales așezărilor omenești cu o populație mai mică și cu un bagaj onomastic mai restrîns.

2) Tendința de a prescurta numele de botez poate fi întîlnită aproape în toate părțile țării, și regiunea cercetată de noi nu face excepție. Aceasta se explică prin faptul că vreme îndelungată numărul numelor de botez a fost restrîns. În felul acesta, prescurtările, alături de porecle, își îndeplinesc funcția lor precisă, avînd „un caracter definitiv și exclusiv pentru denominația individului" [8], ele corespunzînd uneori „unor reale necesități pentru preciziunea denominației personale" [9]. Așa se explică de ce, în foarte dese cazuri, oamenii păstrează și după ce au trecut de epoca copilăriei și a adolescenței aceste nume prescurtate, care, la început, au avut mai mult funcția de a alinta, funcție restrînsă la cadrul familiei și al prietenilor.

Oricare ar fi însă aceste prescurtări create de către vorbitori, oricare ar fi transformările, destul de mari de altfel, pe care le suferă un nume de botez, ele nu se îndepărtează într-atît de numele din care provin, pentru ca acesta să nu mai poată fi recunoscut.

---

[7] Șt. Pașca, *op. cit.*, p. 130.
[8] *Ibidem*, p. 119.
[9] *Ibidem*.

Dintre hipocaristicele cu circulație mai largă în regiunea cercetată spicuim :

BĂRBĂTEȘTI: de la **Ioan** : *Onu, Nelu, Neluțu*, precum și trei forme care au dat naștere la nume de familie : *Oana, Onea, Oancea* ; de la **Gheorghe** : *Ghiță, Ghiuț, Ghiuri, Ghica* ; de la **Alexandru** : *Sandu, Săndel, Dandu, Duțu* ; de la **Avram** : *Muțu* (din forma derivată *Avrămuț*) ; de la **Simion** : *Sonu, Sonel, Sonică, Simi, Sîn'i* ; de la **Atanasie** : *Tănase, Tănăsuc(ă)* ; de la **Octavian** : *Tavi* ; de la **Emanuel** : *Manu* ; de la **Vasile** : *Văsîi, Sile, Lie* ; de la **Ștefan** : *Fănică, Fănel, Fanu, Fănuț* ; de la **T(e)odor** : *Todi, Doru, Doruț, Todica* (și n. fem.) ; de la **Nicolae** : *La(i)e, Laia, Nicu, Cula, Culuță, Culiță, Culeiu, Liță, Licu* ; de la **Macavei** : *Veiuț* ; de la **Virgil** : *Gilu* ; de la **Maxim** : *Sînă* ; de la **Mihai** : *Hila, Ilă* (din f. derivată *Mihăilă*) ; de la **Ismail** : *Ilă* ; de la **Sebastian** : *Visti, Viști* ; de la **Spiridon** : *Donu* ; de la **Romulus** : *Romi, Roman* ; de la **Icodin** : *Dinu* ; de la **Zevedei** : *Deiu* ; de la **Achim** : *Chimu* ; de la **Iacob** : *Buțu* (din forma derivată *Iacobuț*) ; de la **Isidor** și de la **Darie** : *Doruț* ; de la **Clement** : *Mentu*.

FEMEIEȘTI: de la **Elisabeta** : *Saveta, Veta, Uca, Eta, Leta* ; de la **Paraschiva** : *Chiva, Chia, Vuța, Vițica* (rar), *Uța* (dar și de la *Zamfira*) ; de la **Rafila** : *Fira, Șila, Șira* ; de la **Ioana** : *Oniță, Oana, Onica* ; de la **Eva** : *Iova, Vuța* ; de la **Otilia** : *Tili* ; de la **Eufimia** : *Fimi* ; de la **Sinefta** : *Neta* ; de la **Cornelia** : *Neli* și mai ales *Nela* ; de la **Victoria** : *Tori, Toia* ; de la **Anisia** : *Sîie, Sîia* ; de la **Veturia** : *Turi* ; de la **Lucreția** : *Cheți* ; de la **Sofia** : *Fica* și *Jofi* ; de la **Letiția** : *Tița, Titi, Liți* ș.a.

Unele prescurtări sînt o urmare a influenței străine (*Any, Mary* etc.) și nu sînt specifice limbii noastre. Uneori cercetătorul oscilează în precizarea formei din care au apărut prescurtările, deoarece forma inițială a suferit modificări cîteodată atît de mari, încît prescurtarea nu mai are nimic comun cu ea. În felul acesta, singură cercetarea pe teren ne poate ajuta. Astfel : **Buțu** provine din forma derivată *Iacobuț-Iacob* ; **Muțu** — *Avrămuț-Avram* ; **Vetuca** provine din forma hipocoristică *Veta* (*Elisabeta*), formă care a fost derivată cu sufixul diminutival **-uca**.

Mai mult decît atît, în aceeași așezare omenească circulă prescurtări cu formă asemănătoare care derivă însă din două forme cu totul diferite : **Firuța** din *Rafila*, dar și din *Zamfira* ; **Donu** din *Spiridon*, dar și din *Androne* ; **Vuța** din *Eva*, dar și din *Paraschiva* ș.a.

Nume de familie. Astăzi încă, în așezările omenești cercetate se mențin două sisteme de denominație :

1. Cel oficial, pus la punct printr-o evidență riguroasă și fixă a populației, aplicată în întreaga țară.

2. Cel folosit de țărani și impus prin deasa și singura sa folosire tuturor celor care trăiesc în cadrul aceleiași comunități [10].

Util și sugestiv în cadrul unei așezări omenești în care oamenii se cunosc atît de bine unul pe celălalt, încît prin supranumele atribuit se ajunge deseori chiar la o caracterizare a individului, sistemul acesta îmbracă

[10] Așa se explică de ce atît intelectualii satelor, cît și funcționarii de aici își însușesc sistemul popular de denominație ca o necesitate a unei mai ușoare înțelegeri între ei și țărani.

totuși un caracter izolat, din cauza nefolosirii lui de către cei din afară care vin în contact cu comunitatea respectivă.

Cercetînd sistemul de denominație popular din cele 25 de localități, am putut ajunge la următoarea concluzie :

Excepție făcînd cîteva localități, vestite în împrejurimi în ceea ce privește atribuirea de porecle (vezi cap. „Porecle"), în celelalte se menține sistemul de denominație vechi, cu ajutorul căruia se exprimă filiația prin flexiunea în genitiv. Astfel :

a) În ceea ce privește NUMELE BĂRBĂTEȘTI oamenii continuă să se numească :

— cu numele de botez al tatălui : *Onu lui Amos, Gheorghe a(l) lui Veronim, Buțu Cristii* („al lui Cristea"), *Ilie a(l) lui Ravente* ș.a. ;

— cu numele de familie al tatălui : *Onu lui Biligan, Gheorghe a(l) lui Stanciu, Ilie a(l) lui Fleșer, Gligoru Văleanului* „al lui Văleanu", (tendința de a articula numele proprii cu articolul enclitic, prin analogie cu substantivele comune) ;

— cu porecla tatălui : *Onu lui Purcel, Laie a(l) lui Pălărie Albă, Pătru Cucului, Nițu lui Zamă, Ion a(l) lui Căcărează, Ion a(l) lui Mălai* ;

— cu numele de botez și cu porecla tatălui în același timp : *Laie a(l) lui Ghiuț Lungu* (16), sistem foarte rar întîlnit.

b) LA NUMELE FEMEIEȘTI :

— cu numele de botez al soțului, sistem foarte frecvent : *Măria lui Nicolae, Lucreția lui Gheorghe, Saveta lui Mihăilă, Ana lui Loghin* ș.a. ;

— cu porecla soțului, sistem cu o deasă folosire : *Măria lui Gogoașă, Veta lui Cioboc, Valeria lui Ursu, Veronica lui Iedu, Crucița lui Hoțu, Saveta lui Mohor* ș.a.

Din exemplele de mai sus se poate constata că la baza acestui sistem de denominație stă numele de botez. Deci, în sistemul popular de denominație, numele de botez este singurul care rămîne neschimbat de-a lungul întregii vieți. Cu alte cuvinte el continuă să alcătuiască elementul stabil, fix, cel de familie îmbrăcînd, în special în așezările omenești mai restrînse ca populație și cu un bagaj onomastic redus, forme diferite chiar pentru același individ de-a lungul vieții sale.

Dacă ne referim la numele de familie oficiale înscrise în evidența populației, o constatare se impune încă de la început, și anume că marea lor majoritate derivă din toponime, fiind formate cu ajutorul sufixului de apartenență -(e)an (rostit în pron. locală -an). Deși aceste nume de familie sînt destul de multe, sistemul fiind productiv și putînd da naștere la nume de familie din cele mai diverse, totuși o clasificare se poate face. Astfel, ele pot deriva :

1. Din numele unor ape : *Ampoițan* (des), *Mureșan* (des), *Mureș* (25) — nederivat, *Oltean, Crișan.*

2. Din numele unor regiuni geografice din țara noastră : *Moldovan, Muntean, Ardelean, Brașovean, Tîrnovean.*

3. Din numele unor localități mai îndepărtate sau apropiate de satul în care se află individul : *Apolzan, Bălgrădean* (de la Bălgrad,

numele vechi al orașului Alba-Iulia, folosit încă în vorbirea locală), *Beldean* (satul Beldiu), *Bulbucan* (de la Bulbuc, r. Orăștie), *Băcăințan*, *Bărbănțan*, *Buciuman*, *Bucerzan*, *Berghean*, *Bițințan* (de la Binținți, numele vechi al comunei Aurel Vlaicu, r. Orăștie), *Cipăian* (Cipău, reg. Mureș), *Cibean*, *Cricovean* (Cricău), *Cioran*, *Cugerean*, *Cigmăian*, *Cutean*, *Cunțan*, *Ciugudean*, *Creivean* (Craiva), *Cerghidean* (Cerghid, reg. Mureș), *Dobra* (nederivat), *Decean* (Decea, r. Cluj), *Drașovean* (Drașov, r. Sebeș), *Dăian* (Daia Română, r. Sebeș), *Drîmbărean*, *Dumitrean*, *Glodean*, *Hăprian*, *Henegar* (Henig, r. Alba), *Inurean* (Inuri, r. Alba), *Ighian* (Ighiu), *Jeujean* (Geoagiu), *Limbean*, *Mihălțan*, *Mogoșan*, *Meteș* (nederivat), *Ordean*, *Pîclișan*, *Pienar* (Pian, r. Sebeș), *Rășinar*, *Sărăcsăian*, (Sărăcsău, r. Orăștie), *Străjan*, *Silvășan*, *Sîntimbrean*, *Stremțan*, *Sibișan*, *Șeușean*, *Șerdean*, *Teiușan*, *Totoian*, *Țălnar* (Țelna, r. Alba — în rostire locală : Țălna), *Vesa* (Veza, Blaj), *Vinerean*, *Vințan* ș.a.

4. Din numele topice de pe teritoriul satului : *Pădurean*, *Pădure* (nederivat), *Ponoran*, *Baltă* (nederivat), *Gruian*, *Luncă* (nederivat), *Vălean* (rar și n.b.).

O bună parte dintre numele de familie întîlnite provin din porecle :

1) Din particularitățile fizice ale unor indivizi sau ale strămoșilor acestora : *Albu* (1, 2), *Breazu* (1, 12), *Ciontea* (13), *Negru* (1, 4, 5, 6), *Clonța* (22), *Mic(u)* (1, 2), *Mareș* (1, 13), *Holban* (1), *Zgîia* (1, 17), *Țiganea* (1), *Roșu* (1, 2, 17), *Gușat* (17), *Stîngaci(u)* (17), *Orbuț* (1), *Fugaci(u)* (12), *Rîp* (2) — rîp, hirîp „jeg".

2) Din însușiri morale : *Hărăguș* (ung. *haragos* „irascibil, pornit pe mînie"), *Săbăduș* (ung. *szabados* „slobod la fapte, la gură"), *Bunea*, *Bucur*, *Repede*, *Brișcaș*, *Stricat*, *Bolunduț* (rar, importat din Munții Apuseni, de la bolund „nebun", plus sufix diminutival -uț), *Leluț* („unul care umblă lela, hoinărește").

3) Din numele unor părți ale corpului omenesc : *Mățău* și *Sularea* (ambele importate din Munții Apuseni), *Puțan* și *Pîțan*, *Puță* (importat din Munții Apuseni), *Bucuță* (importat din reg. Brașov), *Guran*, *Buzatu*, *Ureche*, *Mustață*, *Codău*, *Țurlea*, *Foaleș* (foale „burtă") ;

4) Dintr-o îndeletnicire profesată de individ sau de un strămoș al său : *Băieș* (miner), *Bucșer*, *Birău* (ung. *biro* „primar"), *Biriș* (ung. *biris* „vizitiu"), *Bugneru*, dar și *Bugnaru* (care face butoaie), *Bărdaș* (dulgher), *Ciorogaru* (ciorogar „cismar"), *Chereches* (ung. *kerekes* „rotar"), *Cojocar(u)*, *Fleșer* (germ. *Fleischer* „măcelar"), *Lăcătușu*, *Morar(iu)*, *Opincar*, *Păcurar* (păstor), *Rotar(u)*, *Socaci* (ung. *szakács* „bucătar"), *Săbău* (ung. *szabo* „croitor"), *Suciu* (ung. *szücs* „cojocar"), *Șelaru*, *Văcaru*.

5) Din starea socială din trecut a individului (rar) : *Bogățan* (2).

6) Din nume de popoare sau țări (nume etnice) : *Bulgaria* — raritate (nederivat), *Frîncu*, *Grecu*, *Jid* („Jidovu"), *Leafu*, *Neamțu*, *Rusu* și *Rusan*, *Tătaru*, *Toth* (numele popular dat slovacilor — „toth-totoaică"), *Turcu*, *Sas(u)*, *Sîrb(u)*, *Ungur*.

7) Din numele unor obiecte folosite în gospodărie sau ale unor obiecte de îmbrăcăminte, precum și din nume de alimente și plante : *Apăteanu* (apătos „loc umed"), *Brînză*, *Bumbac*, *Cazan*, *Cărămidă*, *Coșniță*, *Coșeriu* (coșar — în pronunție locală : coșer), *Cornea*, *Ciobotă*, *Goronea*, *Mărar*, *Pitea*, *Șolea* (șolă „opincă"), *Urdă*, *Verzan*, *Voju* (voj „bute mare"), *Zamă*, *Truță* (truț „pîine mică, coc"), *Doț* („pîine mică").

8) Din numele unor animale și păsări : *Cerbu, Ciovică, Iepure, Ursu, Ursaleș* și *Ursa*.

9) Din numele unor funcții îndeplinite, atribuite cu intenție de persiflare : *Birău, Cătană, Diacu* („cantor"), *Jude, Nemeș, Popa* (dar și *Pop*, prin reproducerea în vorbire a unor forme ortografice diferite pentru același nume, forme moștenite din epoca în care în Transilvania limba oficială era cea maghiară).

10) Din nume străine, în special maghiare, deși familia respectivă este de origine română : *Copoț, Fechete* (ung. *fekete* „negru"), *Nergheș, Picoș, Timar, Zoltan*. Se atestă însă tendința de dispariție din vorbire a vocalei *a* ca *oa* și a lui *a* neaccentuat ca *o* în numele de împrumut din limba maghiară ; astfel, se aude din ce în ce mai des *Loți* și nu *Loați, Farcaș* și chiar *Fărcașiu* și nu *Forcoș* etc., ca o dovadă a faptului că și aceste nume se adaptează treptat la normele fonetice ale limbii noastre.

11) Din nume de botez femeiești sau dintr-un termen de respect cu care se adresează o persoană mai tînără unei femei mai în vîrstă : *Anca* (1, 8), *Ileana* (1), *Lia* (13), *Magda* (1, 7), *Mărioța* (5), *Marița* (5), *Oana* (1, 3), *Parastie* (1, 23), *Rada* (1), *Sapta* (1, 17) — asimilare consonantică, *Simina* (1, 17), *Nana* (1, 17) — „nană, lele".

12) Din nume de botez bărbătești : *Avram* (1, 2, 3, 4, 17), *Florea* (1, 13, 17), *Dan* și *Dănuț* și *Dăneț* (1, 5, 16, 17), *Gavrilă* (1, 13, 17), *Radu* (1, 2, 13, 14), *Todor* (1, 7, 9, 10, 25), *Ionaș* (1), *Iancu* (1, 7, 8, 13, 14), *Achim* (1, 25), *Gligor* (1, 25), *Constantin* (1, 7, 9, 10, 25), *Ivan* (1, 2), *Mircea* (1, 2), *Ilie* (1), *Sandu* (1), *Barbu* (1, 3, 15, 16), *Alexandru* (1, 3, 4), *Puia* (4), *Vasile* (rar, importat din Munții Apuseni). În cadrul unei singure localități poate fi atestat același nume folosit și ca nume de familie, și ca nume de botez : *Avram* (n. fam.) *Ion*, dar și *Vințan Avram* (n.b.). Ambele cazuri au fost găsite în Ciugud.

13) Din numele unor anumite categorii de oameni : *Curuț*, dar și *Curuțiu* și *Coruțiu*, nume cu frecvență mare în comuna Oarda (de la „curuți" — cei care în timpul răscoalei lui Francisc Rákoczy — 1703—1711 — au luptat alături de el) ; *Lobonț*, nume întîlnit în Alba-Iulia și în Ighiu (de la „lobonți" — cei care în timpul aceleiași răscoale au luptat în armata austriacă împotriva lui Francisc Rákoczy).

Porecle. Dacă I.-A. Candrea în studiul său asupra poreclelor [11] face distincție între termenii poreclă și supranume [12], socotind că, în timp ce porecla are o funcție semantică, supranumele se limitează pur și simplu la funcția onomastică [13], ultima lucrare apărută, și anume studiul introductiv la *Dicționarul onomastic român* semnat de N. A. Constanti-

---

[11] I.-A. Candrea, *Poreclele la români*, București, 1896.

[12] Punctul acesta de vedere a fost acceptat și de Șt. Pașca, *op. cit.*, p. 43 și urm.

[13] Candrea afirmă că în timp ce calificativele „spun în genere defectul sau năravul cuiva, verde, fără nici un înconjur... poreclele conțin mai totdeauna o metaforă". Sau : „Dacă porecla dată cuiva de către o persoană este repetată și de alții la adresa aceleiași persoane, ea devine supranume" (*op. cit.*, p. 8).

nescu, nu mai face nici o deosebire între cei doi termeni. Lucrarea de față acceptă cel de-al doilea punct de vedere.

Studierea poreclelor a scos la iveală faptul că în cea mai mare parte din localități atribuirea poreclei se face rar sau uneori de loc; în schimb, în unele așezări omenești, mai puține la număr, acest obicei este foarte răspîndit.

Mulțimea poreclelor poate fi pusă, așa cum s-a mai susținut, în legătură cu bogăția spirituală a oamenilor din popor. Poreclele au un caracter afectiv și iscusința omului din popor merge pînă acolo încît reușește ca prin supranumele atribuit să caracterizeze de cele mai multe ori persoana poreclită.

Nu în toate așezările omenești cercetate poate fi întîlnit obiceiul ca oamenii să se poreclească. Astfel, din cele 25 de localități anchetate, doar în 7 poate fi atestată prezența masivă a poreclelor: Ciugud, Dumbrava, Șeușa, Micești, Șard, Vinț-Mereteu și Straja. Toate aceste așezări au o populație mică și un bagaj onomastic redus. De exemplu, în Ciugud, numele de *Anghel* și *Avram* reprezintă aproximativ 80% din numele de familie, iar nume ca: *Mărginean*, *Bran*, *Filimon*, *Drăghici* și *Puiu*, restul de 20%. În Dumbrava numele de *Bucur* reprezintă 50%, *Șerdean* și *Pleșa* 30% și *Henegar*, *Țăranu* și *Muntean* 20%. Cu alte cuvinte, 6 nume la 111 capete de familie. În Șeușa numele de *Hațegan*, *Oarga* și *Oprean* reprezintă 85%, iar numele *Moldovan*, *Buda* și *Mărginean* restul de 15% — un total de 6 nume la 211 familii.

Afirmația de mai sus poate fi întărită și prin rezultatul cercetării frecvenței numelor de familie în satul Straja, sat dependent de comuna Hăpria, unde cele 143 de familii sînt purtătoare a doar 19 nume. Din acestea numai 7 se află deasupra cifrei zece ca frecvență: *Stanciu* (18), *Gligor* (17), *Todor* (16), *Popescu* (16), *Manciulea* (15), *Toma* (15), *Șușman* (13), restul de 12 nume fiind mai rar întîlnite: *Gruian* (5), *Hodoș* (5), *Dăian* (4), *Constantin* (4), *Contor* (3), *Dușa* (3), *Muntean* (2), *Bogdan* (2), *Oara* (2), *Roșu* (1), *Jurca* (1) și *Murăș* (1).

Din acești 143 de locuitori capi de familie, numai 6 (aproximativ 4%) nu au porecle.

În astfel de localități, bagajul onomastic este restrîns, iar poreclele — pe lîngă sistemele de amplificare și tendința de modernizare a numelor de botez — alcătuiesc un procedeu de denominație de care cercetătorul trebuie să țină seama. Și atunci existența poreclelor nu poate fi explicată numai prin tendința de ironizare a unor defecte, cu toate că majoritatea lor au caracter peiorativ, ci și prin nevoia de a face mai bogat și mai variat sistemul de denominație [14].

Așa se explică de ce discuțiile duse cu purtătorii unor porecle mai puțin plăcute la auz au dovedit că aceștia au acceptat de mult supranumele, ei înșiși folosindu-l atunci cînd e nevoie să precizeze că este vorba de persoana lor. Mulți dintre ei nici nu mai încearcă să-l explice, mulțumindu-se să afirme despre porecla lor că-i „o ciufală", voind prin aceasta să arate că nu este vorba de ceva serios.

---

[14] Vorbind despre aceasta, Șt. Pașca arată că prin intermediul lor „sistemul de denominație personală... se reîmprospătează necontenit, potrivit necesităților locale" (Șt. Pașca, *La denominazioni personali sardo-logudoresi dei sec. XI—XIII*, apud Șt. Pașca, *Nume de persoane...*, p. 55).

Pe lîngă necesitatea îmbogățirii sistemului de denominație, existența poreclelor în așezările omenești mai mici se explică și prin faptul că acolo oamenii se cunosc foarte bine unul pe altul, așa încît individul poreclit pentru prima dată de un concetățean începe curînd să fie poreclit de toți ceilalți oameni din sat, bineînțeles cu condiția ca porecla să i se potrivească cît de cît.

Un argument în plus pentru susținerea ideii că poreclele răspund în bună măsură unei necesități este și acela că adeseori ele se moștenesc, trecînd din tată în fiu. De data aceasta, ele nu mai sînt în concordanță cu cauza pentru care au fost atribuite și de aceea își pierd semantismul, așa că în fața noastră apare doar partea lor formală.

Ceea ce este însă greu de precizat e perioada din viața individului în care i s-a atribuit porecla. Cercetările arată că unor indivizi li s-au atribuit porecle în copilărie, acestea păstrîndu-se pînă la moarte, în schimb altora li s-au atribuit mai tîrziu, în epoca maturității. Așa se explică de ce unele porecle, și anume cele din prima categorie, sînt copilărești, ele fiind atît de greu de explicat încît nici purtătorii lor nu pot face acest lucru. Tocmai de aceea ne-am ferit să arătăm toate poreclele culese din localitățile cercetate. La aceasta se mai adaugă și faptul că uneori răspunsul ni s-a părut greșit sau exagerat. În felul acesta, numărul poreclelor culese și neutilizate depășește cu mult pe al celor inserate aici. După cum se vede, cu toate insistențele și ajutorul primit din partea localnicilor, multe porecle rămîn un zid de nepătruns din punct de vedere semantic, acestea neputînd fi decît înregistrate.

Cauzele atribuirii unei porecle pot fi mai multe:

1) Deformarea unui cuvînt oarecare de către purtător în epoca copilăriei sau chiar mai tîrziu: *Totilu* (6) — copilul, cu pron. loc. „cochilu"; *Luțăr* (5) — berea Luther; *Bate-n palmă* (1) — „să încheiem tîrgul"; *Chichi* (4) — pron. loc. a cuvîntului „Titi"; *Jeta* (6) — „Geta" (cu pron. loc.); *Viorve* (6) — „Gheorghe"; *Vîsa* (5) — „Vasile"; *Țîmbol* (4) — țambal; *Diodiu* (6) și *Dodu* (5) — „Gheorghe"; *Soichia* (5) — „Săchea", nume de vacă; *Eghi* (5) — cuvînt deformat derivat din cele două interjecții cu care purtătorul îndemna calul (hei! di!); *Fucă* (5) — furcă; *Momică* (5) — mămica; *Musai* (5) — „trebuie"; *Tetea* (des întîlnit) — „nenea"; *Neica* (2, 12); *Ișteneм* (24) — ung. *Istenem* „Dumnezeule!"; *Bre* (24); *Pardon* (1); *Nuștiu* (16); *Iuiu* (17); *Dada* (17) — „da! da!", afirmație dublă; *Dili* (5) — „dili, dili", refren dintr-un cîntec.

2) Asemănarea sau prietenia purtătorului poreclei cu o persoană oarecare. Astfel, cetățeanul *Bran Teodor* din Ciugud, poreclit *Marian*, explică în felul următor supranumele: „Fiind copil, am intrat, din glumă, în curtea casei părintești avînd îndesată pe cap o pălărie veche și rea cu borurile lăsate. La vederea mea, unul din frați a strigat: « Marian! »" (Marian era un țigan din sat care purta o pălărie asemănătoare). De asemenea, cetățeanul *Cîmpean Ion* din Șeușa este poreclit *Vais* după numele unui evreu Weiss care locuia cu ani în urmă în Alba-Iulia și cu care avea el legături. În toate cazurile întîlnite se poate constata însă că s-a atribuit ca poreclă fie numele de botez, fie cel de familie al individului cu care poreclitul se aseamănă sau a fost prieten, dar nu s-a atribuit porecla aceluia.

3) Înfățișarea sau unele defecte fizice: *Bălanu* (4, 7); *Bodomoc* (11) — în înțeles dial. „greu de cap"; *Bătrînețu* (7); *Bătrînu* (1, 13); *Butucu*

(8, 16) — „greoi ca un butuc"; *Băbălău* (12) — ca o babă; *Bolea* și *Boli* (4, 56, 12) — acel care a bolit; *Beș* și *Bețină* (1, 2, 4); *Buric* (1); *Burtea* (13, 14); *Buric* (16, 17); *Ceci* (4) — „pelticul"; *Ciompu* (1); *Cocoșel* (1, 16, 17) — „mic și ager"; *Codău* (17, 18) și *Coadă* (17); *Clocea* (16) — om care se odihnește mult, „clocește", vezi pron. loc. „clocă" pentru cloșcă; *Ciocea* (1, 5) — om care își tîrăște pașii, de la „cioci", papuci croșetați din lînă; *Ciungu* (24); *Ciortan* (15) — cu nasul mare cît un ciort; *Crăcea* (1, 2, 8) — om crăcănat sau (rar) rînjit; *Cracoșul* (1, 2); *Crăcilă* (16); *Crăcita* (16); *Cefosu* (4); *Chiolbea* (4, 16) — om care se holbează; *Chici* (16) — ung. *kicsi* „mic"; *Colțatu* (16, 17); *Căcău* (16, 17); *Cîcăitul*, dar și *Cîcăilă* (des) — gîngav; *Chiorușu*, dar și *Chiuru* (des) — cel care se uită sașiu, încrucișat; *Diobu* (4) — cu capul turtit ca ghiobul, în pron. loc. „diob" = vas de lemn turtit în care se păstrează brînză; *Găoază* (des); *Ghiobu* (2) — om greoi, trunchios; *Greu* (1, 4); *Gușăilă* (2); *Drugă* (6); *Gîndacu* (12); *Gîbu* (des) — om ghebos, încovoiat; *Gîtu* (1); *Fîrlași*; *Fonfu* (5) — fonfăit; *Hîitu* (12) — strîmbat, aplecat într-o parte; *Hodorogu* (1, 2); *Joardă* (16, 17) — înalt și slab ca o nuia, în lexic loc. „joardă"; *Jimbu* și *Jimba* (1, 17) — jimbat, cu buzele îndepărtate; *Liopa* (5) și *Leoapa* (4) — după felul cum calcă; *Lunganu* (17) și *Lungu* (des); *Mîzgău* (12) — cel mîzgălit; *Molașu* (4) — om molatec, fără vlagă; *Molfăitu* (16, 17) — om care vorbește nedeslușit, îngăimat; *Mornău* (17) — mornăit; *Moagăru* (13) — fără dispoziție, fără vlagă; *Negru* (1, 2, 4); *Năluca* (2) — om care umblă repede; *Oachea* și *Ocheoaie* (1); *Orbuț* (1), *Orbu* (25) și *Orbeții* (1); *Piticu* (11); *Pintenogu* (1); *Puricelu* (2, 16); *Poganu* (1, 4, 5, 6, 17) — om mare, înalt; *Plosca* (2) — cu capul turtit; *Peritu* (1, 17) — slab fizicește; *Pistrițu* (2) — cu pistrui; *Popoi* (2) — popa cel mare; *Puțuluc* (1, 12); *Slabu* (2, 4); *Știrboaica* (1); *Tîtăiosu* (4, 5, 6); *Tîrtoșu* (2) și *Tîrtoșica* (2) — mic de statură; *Tri-urechi* (1); *Țăngău* (des) — fecioraș; *Untură* (5) — om gras; *Urîtul* (17); *Vîrlugă* (16) — repede ca o zvîrlugă; *Ochiatul* (2) ș.a.

4) Aspectul moral: *Bagă*, *Băganu* (4, 5, 6) și *Băgău* (17) — om care se bagă în treburile altora; *Borză* (4, 5) — om îmborzoiat, mînios; *Burete* (4) — bea mult; *Bravu* (5); *Ciocoi* (16); *Clănțău* (des) — care se ia în gură cu oamenii; *Căpan* (5) — căpos, care știe multe; *Descîlcitorul* și presc. *Descîlciu* (2); *Dușcă* (17); *Dîcu* (4, 5, 6) și *Bîtîcă* (16) — om cu dîcă, care ține mînie; *Focu* (6) — se aprinde repede; *Fomiț* (12); *Gîncelei* (6) — certăreț, gîlcevos; *Gingașa* (6) — mofturoasă; *Glumă* (4); *Greul Pămîntului* (2) — om greoi, care se urnește greu la treabă; *Grabă* (17); *Gurdună* (1, 2, 17) — om cu gură mare, formă dialectală pentru contrabas; *Hulpoiu* (4, 5), dar și *Hulpea* (11) și *Vulpea* (17) — viclean; *Hoțu* (13); *Înghețatu* (17); *Lingău* (2); *Mereuț* (17) — de la forma dialectală mereu „încet"; *Mincinosu* (2); *Năucu* (8) — zăpăcitul; *Povoi* (2) — puhoi; *Pițula* (2) — om de nimic, în lex. local „ban mărunt"; *Primejdia* (16); *Țigăneală* (17); *Șontorogu* (2); *Viciolie* (2) — vijelie cu pron. loc.; *Încurcă-lume* (1, 16), *Spaima Hoților* (1, 2).

5) După obiecte din gospodărie sau de îmbrăcăminte: *Belciug* (6); *Butoi* (2, 17); *Brișcă* (2, 16); *Buglă* (5); *Cotarcă* (4, 5, 6); *Cojoc* (16); *Cușmă* (17); *Cărămidă* (17); *Covorel* (2); *Ghici* (1, 2, 16) — „bici"; *Laibăr Verde* (2) — laibăr „jachetă"; *Păpuc* (2); *Pomociu* (17) — pămătuf;

Pălărie Albă (2); *Sapă* (5); *Șuștaru* (16) — vas de lemn în care se mulg vacile; *Tocilă* (13); *Topor* (5); *Țundră — Lungă* (1, 2); *Flintă* (2).

6) După numele animalelor, păsărilor și insectelor: *Bivol* (17); *Broască* (17) și *Broscoi* (17); *Căpău* (3) — copoi; *Cocoșu-Roșu* (1); *Cocoșel* (6); *Cucu* (2, 5, 6, 16, 17); *Curcă* (17); *Calu* (17); *Fluture* (1); *Găină* (2, 5, 16, 18); *Goangă* (17) — insectă; *Iedu* (11); *Iepurele* (8, 18); *Mielu* (1); *Mîțu* (16); *Mîrtoc* (18) — motan; *Măgaru* (17); *Oaie* (5); *Purec* (15, 24); *Puricelu* (2, 16); *Pîciu* și *Pîrciu* (1, 2, 16, 17, 18); *Păduche* (2); *Porcu* (2); *Pupăză* (2); *Șorecuț* (17); *Taonu* (2) — tăun; *Uliu* (16); *Ursu* (6, 8, 14, 17); *Vrabia* (16).

7) După o funcție sau o meserie: *Cătană* (5); *Căpitanu* (1, 16); *Căpitănița* (2); *Dăscălița* (6, 16)—soțul a fost învățător; *Diacu* (2, 18, 24)—cantor; *Fost-on ghirău* (16) — fost primar; *Judele* (2); *Moașa* (16, 24) — mama a fost moașă; *Prescurariță* (18); *Pișpecu* (16) — ung. *pispek* „episcop"; *Vicele* (6) — a fost vicepreședinte la comitetul provizoriu în 1949—1950.

8) După anumite interjecții: *Bîr* (6) — bîr; *Cîți* (6) — cîț, în pron. loc. și cheți, strigăt cu care se alungă pisica; *Ioaia* (6) — ioi-vai; *Piț* (1) (2, 5) — strigăt cu care se cheamă pisica; *Vai* (5).

9) După numele alimentelor, plantelor, legumelor și florilor: *Arinu* (17); *Bostan* (5, 17) și *Bostănică* (6); *Buruiană* (2); *Bumbac* (17); *Ceapă* (4, 16); *Ceapă Verde* (1); *Chimin* (5); *Chită* (2), *Chitoacă* (1) — pîine mare; *Chită Albă* (4); *Chiper-Chipăroaie* (1); *Curechi* (3, 16); *Cucuruz* (1, 2); *Cloambă* (17); *Cricală* (2, 16) — tocană; *Coleșe* (1, 2, 16) — mămăligă; *Cocoloșu* (17); *Caizăr* (17); *Ciupearcă* (17); *Dudă* (6); *Floarea-soarelui* (17); *Grumpănă* (6, 15, 16, 17, 18) — grumpănă „cartof"; *Jubică* (5) — jumară; *Lipan* (6); *Lăptiucă* (6); *Legumă* (16); *Măietec* (2); *Meara* (6) — de la măr, deformare la care s-a ajuns prin analogie cu pară, în pron. loc. „peară"; *Mălai* (12); *Mohor* (13); *Mazăre* (17); *Neghină* (1); *Ochiul Boului* (17); *Ou* și *Oauă* (5); *Oțet* (16); *Peară* (17); *Picioci* (5) — cartofi; *Prună* (17); *Păsat* (17); *Plăcintă* (5, 17); *Pogăcea* (2) — plăcintă coaptă pe plită; *Pită* (25); *Păpăradă* (1, 2, 16, 18) — „papară, omletă"; *Rogoz* (17); *Salată* (16); *Țîpău* (17) — coc, pîine de formă mică.

10) După numele unor oameni însemnați: *Goga* (2, 4, 5) și *Iorga* (13).

11) După nume de botez străine: *Rudi* (5) — „Rudolf"; *Ioanci* (17) — „Ioan".

12) Alte porecle: *Muscănelu* (6), dar și *Muscanu* (18) — a fost prizonier în primul război mondial la ruși, în graiul local „muscani"; *Voluntariu* (5); *Tălap* (5) — denumirea locală a valului; *Hatro* (5) — ung. *hatro*; *Boboș* (5) — vită colorată roșu cu alb; *Cîrcel* (1); *Chiaburu* (16); *Babu* (24) — cuvînt familiar care denumește pe unchi; *Bogățelu* (2); *Chicuruș* (16) — picuruș, picătură; *Calicea* (16); *Golașu* (17); *Amiază* (16); *Pocăitul* (1, 2, 9, 10, 15, 16, 17); *Cîrcă* (17); *Cotor* (17); *Moartea* (17); *Popa Broaștelor* (17); *Spumă* (17); *Jidovelul* (16); *Rîpă* (25); *Șoașișoa* (2) — așa și așa; *Bucă Goală* (2, 16); *Mărioru* (1) — aici avem de-a face cu transformarea numelui feminin *Maria* în nume masculin; *Îngerelu* (1) — „născut după 9 luni"; *Hop-mireasă* (1).

★

Datele de mai sus reprezintă aspectele pe care le-am considerat mai interesante pentru studiul antroponomastic al regiunii. Nu ne îndoim că cercetări ulterioare vor putea aduce fapte și interpretări noi.

CÎTEVA PROBLEME PRIVIND DELIMITAREA UNOR ARII DIALECTALE ÎN OLTENIA

DE

TEOFIL TEAHA

În ultii ele decenii, în țările romanice au început să apară o serie de noi atlase lingvistice, cu p r o f i l r e g i o n a l, care au drept scop adîncirea și completarea materialului lingvistic existent în marile atlase lingvistice naționale. O dată cu elaborarea acestor atlase regionale nu s-a pus problema de a înlocui atlasele naționale, ci de a le îmbogăți cu noi date despre particularitățile graiurilor locale, particularități care nu puteau fi cuprinse în lucrări înglobînd teritorii prea vaste. Cu alte cuvinte, atlasele lingvistice noi (regionale) nu exclud și nu neagă valabilitatea celor vechi (naționale), dar concepțiile actuale tind spre o fragmentare teritorială a marilor domenii de cercetare cuprinse în vechile atlase romanice [1].

Problema alcătuirii *Noului atlas lingvistic român pe regiuni* (NALR) a apărut, așadar, ca urmare a necesității de a aprofunda materialul dialectal existent în *Atlasul lingvistic român* (ALR I și ALR II). ALR ne-a înfățișat un tablou panoramic al graiurilor românești, ale căror trăsături esențiale le-a schițat, iar NALR, printr-o rețea de puncte anchetate mult mai deasă, vine să adauge la acestea noi precizări cu privire la particularitățile regionale rămase pînă acum în umbră. Prin îndesirea rețelei, NALR va permite să se stabilească cu mai multă exactitate liniile de isoglosă ale celor mai importante fenomene lingvistice dialectale și va scoate în evidență unele tendințe inovatoare, unii termeni vechi care se mai păstrează încă în anumite graiuri, precum și unele particularități regionale păstrate sub formă de insule lingvistice.

Noul atlas lingvistic român, I. Oltenia (NALR I Oltenia), primul din seria atlaselor lingvistice regionale românești, va înfățișa în mod

---

[1] Vezi Manuel Alvar, *Les nouveaux atlas linguistiques de la Romania*, în *Actes du Colloque international de civilisations, littératures et langues romanes* organisé par la Commision nationale roumaine pour l'UNESCO et l'Académie de la République Populaire Roumaine sous les auspices et avec l'aide de l'Organisation des Nations Unies pour l'éducation, la science et la culture, Bucarest, 14—27 septembre 1959, p. 174—176.

detaliat imaginea actuală a graiurilor populare vorbite pe întregul teritoriu al acestei provincii. Materialul lingvistic adunat în anchetele dialectale efectuate în scopul elaborării atlasului regional al Olteniei ne permite să confruntăm stadiul de evoluție al graiurilor oltenești la un interval de timp de peste 30 de ani, întrucît, pe lîngă faptele de limbă oferite de ALR încă cu trei decenii în urmă, NALR *Oltenia* aduce noi date despre dinamica limitelor dialectale, precum și precizări noi referitoare la ariile de răspîndire ale unor particularități lingvistice proprii graiurilor din această regiune. Hărțile primului volum din NALR *Oltenia* ne vor permite să ajungem la o concluzie științifică în ce privește poziția graiurilor oltenești în ansamblul structurii dialectale a dacoromânei și să stabilim cu mai multă exactitate limitele dintre aceste graiuri.

Pentru faza actuală de evoluție a graiurilor din Oltenia, cînd influența limbii literare asupra lor este tot mai puternică și ele își pierd tot mai mult individualitatea, vărsîndu-se în limba națională a întregului popor, este important de stabilit cu mai multă exactitate limitele celor mai importante fenomene lingvistice regionale, mai ales în zonele de contact străbătute de numeroase isoglose, care se întretaie tocmai în astfel de regiuni.

O dată cu apariția NALR *Oltenia* se ridică noi probleme, întrucît, dacă pînă în prezent individualitatea graiurilor oltenești în cadrul dacoromânei era doar schițată, în etapa actuală, dispunînd de un atlas lingvistic regional al acestei provincii, această schiță capătă contururi tot mai precise.

Examinarea atentă a materialului reprezentat pe hărțile primului volum al acestui atlas ne dă posibilitatea să distingem unele trăsături dominante ale graiurilor oltenești, caracterizate prin arii lingvistice avînd un număr însemnat de particularități p r o p r i i; aceste particularități formează a r i i c o m p a c t e în toată Oltenia.

Hărțile prezentate mai jos vin să ilustreze faptul că în graiurile din Oltenia se întîlnesc particularități de limbă considerate ca e s e n ț i a l e și prin care aceste graiuri se disting, de pildă, de cele din Muntenia.

Astfel, pe harta nr. 1 : „tînăr", fonetismul regional *tinăr* cuprinde într-o mare arie compactă aproape întreg teritoriul Olteniei ; forma muntenească *tînăr*, identică cu cea din limba literară, cunoaște o infiltrație activă în zona învecinată din estul Olteniei, precum și în cîteva puncte izolate din vest. Drept rezultat al acestei penetrații evidente a formei muntenești este faptul că întîlnim destul de numeroase răspunsuri duble : *tinăr* și *tînăr*.

Progresul formei literare se face în dauna celei regionale, pe care tinde s-o elimine din vorbire. Această situație este confirmată și de ALR, unde singura formă înregistrată acum 30 de ani în toată Oltenia era forma regională *tinăr*, care de fapt face arie comună cu Banatul și sudul Transilvaniei (vezi ALRM, h. 255).

O situație similară cunoaște și harta nr. 2 : „rîgîi" — tipul cu aspect regional *rîgăi* (cu varianta *gîrăi*) ocupă majoritatea Olteniei. Alături de această arie nu constatăm decît mici arii laterale sau puncte cu totul izolate care cunosc forma literară cu *î* : *rîgîi*. Fonetismul regional de tipul

rîgăi îl întîlnim, de altfel, la majoritatea verbelor de acest fel : *mîngăi*, *bîjbăi*, *gîfăi*, *scîrțăi* etc. [2].

Examinînd harta nr. 3 : „lampă", constatăm că ea prezintă același aspect : o arie globală cu forma regională *lambă*, avînd cîteva infiltrații cu totul dispersate ale formei literare *lampă*. De remarcat că răspunsurile care dau forma literară, existentă și în graiurile din împrejurimi, urmează, de obicei, cursurile apelor și, implicit, ale căilor de comunicație : valea Jiului și lunca Dunării, lucru care nu este lipsit de importanță dacă avem în vedere principiul migrațiunii cuvintelor.

Următoarele hărți lexicale ne înfățișează de asemenea, întocmai ca cele fonetice examinate mai sus, a r i i c o m p a c t e în toată Oltenia.

Forma regională *postrungă* (cu variantele : *postrung*, *postrumbă*, *păstrungă*, *păstrugă*), reprezentată pe harta nr. 4 : „strungăreață",cuprinde întreaga Oltenie, afară de o mică porțiune în extremitatea nordică, pe valea Oltului și încă două puncte cu totul izolate unde a fost înregistrată forma *strungă*, cunoscută în toată țara afară de Oltenia și, respectiv, Muntenia, unde întîlnim forma literară *strungăreață* (vezi ALRM I, h. 45).

Harta nr. 5 : „strănut" arată că termenul regional *străfig* cunoaște o arie întinsă, aproape identică cu cea din ALR ; doar în extremitatea sud-estică există o mică arie laterală cu forma din limba literară și din graiurile muntenești *strănut*. Această formă o întîlnim, de asemenea, în trei-patru puncte din nordul Olteniei, iar în alte cîteva puncte dispersate au fost înregistrate răspunsuri duble : *străfig* și *strănut*.

Harta nr. 6 : „pișc" prezintă termenul *ciup* pe o arie care acoperă întreaga provincie, mai puțin o mică zonă periferică în vest, care cunoaște termenul bănățean *picur* (cu varianta *țîcur*). Forma răspîndită în Transilvania și Moldova *pișc*, considerată ca literară, o întîlnim în cîteva puncte din nord-vestul Olteniei, formînd o insulă lingvistică în vecinătatea formei *picur*, precum și într-o localitate situată pe malul Oltului (Băbeni-Bistrița), populată cu mulți ani în urmă de păstori ardeleni din Poiana Sibiului. Există, în fine, pe această hartă și o altă insulă lingvistică cu formele *ciugul* (*ciugol*), situată în mijlocul ariei compacte a lui *ciup*. Sînt de semnalat și cîteva puncte izolate care cunosc forma muntenească *ciupesc*.

Harta nr. 7 : „neg" redă forma regională *negel* (*nigel*), cunoscută în toată Oltenia, minus o zonă îngustă de-a lungul Oltului, care face arie comună cu graiurile învecinate din Muntenia și unde se întrebuințează forma literară *neg* ; aria de răspîndire înfățișată pe harta Olteniei este identică cu cea din ALR (vezi ALR I, h. 77).

Hărțile prezentate în continuare ne arată în ce măsură pe teritoriul lingvistic al Olteniei se conturează una sau mai multe arii lingvistice distincte, precum și ce raporturi se stabilesc între graiurile oltenești și cele învecinate.

Se știe că una dintre caracteristicile esențiale care separă încă sistemele consonantice ale graiurilor oltenești de cele muntenești constă în tratamentul diferit al consoanelor *s*, *z*, și *ț*, care sînt, în marea majoritate a cazurilor, dure în întreaga Oltenie, întrucît după ele nu urmează de obicei vocalele prepalatale (*e*, *i*), ci numai cele mediale (*ă*, *î*). Dacă ALR prezintă pentru toată Oltenia (cu excepția unei mici arii în extremitatea

[2] Cf. Gr. Brîncuș, *Graiul din Oltenia*, în „Limba română", XI, 1962, nr. 3, p. 249.

sud-estică) forme cu consoane dure, în schimb NALR *Oltenia* arată o modificare în situaţia înregistrată acum 30 de ani de către ALR, în sensul pătrunderii masive în zona limitrofă cu graiurile muntenești a formelor cu consoane de timbru palatal, caracteristice limbii literare şi subdialectului muntean. Examenul hărţilor nr. 8 şi 9 ilustrează dinamica acestei particularităţi fonetice. Datele oferite de ele aduc, în raport cu cele cunoscute din hărţile ALR, precizări cu privire la extensiunea şi propagarea spre vest a zonei sud-estice, în detrimentul zonei nord-vestice, care se restrînge treptat.

Astfel, harta nr. 8 înfăţişează tratamentul lui *s* + *e* în formele de plural ale cuvintelor *sănătoase*, *grase*, iar harta nr. 9 redă tratamentul lui *z* + *e* la pluralul cuvintelor *buze*, *mînze*. Se observă cu uşurinţă că fonetismul în discuţie urmează, cu aproximaţie, aceleaşi direcţii de răspîndire. În prezent, teritoriul Olteniei apare împărţit în două arii distincte : 1) zona de nord-vest, care, prin păstrarea caracterului dur al consoanelor *s*, *z* (*sănătoasă*, *grasă*, *buză*, *mînză*), grupează această parte a Olteniei cu ariile celorlalte graiuri dacoromâne, separînd-o totodată de graiurile din Muntenia, şi 2) zona de sud-est, care cunoaşte formele literare (*sănătoase*, *grase*, *buze*, *mînze*) şi care tind să se extindă spre vest sub influenţa crescîndă a limbii literare şi a graiurilor limitrofe din Muntenia. Această din urmă zonă apare mult mai precis conturată în partea de sud, partea dinspre nord cunoscînd mici grupuri cu puncte mai mult sau mai puţin izolate, în care se mai păstrează încă formele vechi, cu consoane dure, în locul celor mai noi, cu timbru palatal.

Deşi uneori hărţile ilustrative complică rezolvarea problemei puse în discuţie, totuşi ele ne dau unele indicii privitoare la tendinţa actuală de răspîndire a izofonelor fenomenului fonetic discutat mai sus. Cînd afirmăm că intervin dificultăţi în elucidarea acestei probleme, ne referim la harta nr. 10 : „oase", reprezentînd ariile de răspîndire ale formei regionale *oasă*, care rezistă încă cu succes la presiunile din afară, acoperind majoritatea teritoriului Olteniei, cu excepţia unor fîşii înguste din zona limitrofă cu graiurile muntenești, precum şi a zonei din jurul Craiovei, unde s-au extins formele din limba literară şi din graiurile muntenești *oase*. Cu toate acestea, apare clar că aria formei regionale *oasă* a intrat definitiv în sfera de acţiune a subdialectului muntean.

În sprijinul ideii că pe teritoriul Olteniei pot fi schiţate mai multe grupări dialectale, pot fi aduse şi alte exemple. Prof. B. Cazacu, în expunerea despre *Noul atlas lingvistic român* [3] prezentată la al doilea Congres internaţional de dialectologie (Marburg, 1965), a examinat, printre altele, tratamentul dentalelor *t*, *d*, urmate de vocalele prepalatale *e*, *i*, care împarte teritoriul Olteniei în două arii net distincte : una mai vastă în partea de est, cu dentalele nealterate, şi a doua mai mică în nord-vest, cunoscînd diferite stadii de palatalizare a dentalelor, întocmai ca graiurile bănăţene învecinate.

Hărţile lexicale care urmează ne dau posibilitatea să arătăm cum ariile lexicale cunosc în general cam aceleaşi linii de demarcaţie cu cele fonetice discutate mai sus.

---

[3] Vezi B. Cazacu, *Noul atlas lingvistic român. I. Oltenia* (*Principii de elaborare : interpretarea unor hărţi*), în „Studii şi cercetări lingvistice" XVII, 1966, nr. 2, p. 131 — 141.

Examinînd harta nr. 11 : „văduv", observăm că ea împarte Oltenia în două arii distincte : una în sud-est, reprezentată prin termenul literar *văduv*, întocmai ca în subdialectul muntean, şi alta în vest, care cunoaşte varianta lexicală regională *văduvoi*, care face arie comună în Oltenia şi Banat (vezi ALRM I, h. 388) ; există şi cîteva cazuri în care au fost înregistrate ambele forme.

Harta nr. 12 : „mărul lui Adam" şi harta nr. 13 : „turbare" urmează cu aproximaţie aceleaşi linii de isoglosă : termenii *nodul gîtului* şi, respectiv, *turbare* în aria sud-estică şi termenii *gîrcălod* şi, respectiv, varianta *turb* în aria vestică ; în plus, întîlnim termenul *gîclej* şi, respectiv, forma *turbă* în mici arii izolate situate în interiorul ariei sud-estice.

Paralel cu faptele de limbă prezentate mai sus şi care ne ajută să schiţăm două arii lingvistice distincte, una la est şi alta la vest de centrul regiunii — oraşul Craiova —, remarcăm existenţa unor termeni lexicali care proiectează pe teritoriul Olteniei o opoziţie destul de clară între jumătatea nordică şi cea sudică a regiunii.

Astfel, harta nr. 14 : „fluier (din degete)" prezintă două arii bine delimitate : una în sud, reprezentată prin termenul literar *fluier* (cu varianta *floier*), şi alta în nord, care conţine varianta regională *şuier* (*şoier*) ; în extremitatea de vest întîlnim o mică arie periferică, în curs de restrîngere treptată, formată din cinci puncte, unde au fost înregistrate formele *fijnesc*, *fiznesc*, *suznesc*.

Harta nr. 15 : „bărbie" cunoaşte o situaţie asemănătoare ; în sud se profilează o arie reprezentată prin termenul *guşă*, iar în nord o altă arie, acoperită de termenul literar *bărbie*. De remarcat că pe întinsul ariei nordice sînt răspîndite mai multe insule lingvistice formate din unul sau mai multe puncte şi reprezentate prin termenul regional *gîrbiţă* (cu variantele *gîlviţă*, *gîrboviţă*).

Pe harta nr. 16 sînt redaţi doi termeni a căror răspîndire spaţială împarte teritoriul Olteniei în două arii distincte : pe de o parte înregistrăm în nord aria lui *os* (de prună) şi în sud aria lui *sîmbur*, *sîmbure* (de prună), iar pe de altă parte, pentru noţiunea care denumeşte partea dinăuntrul sîmburelui de prună (pe care îl poţi mînca după ce-l spargi), întîlnim de asemenea două arii aproape identice cu ariile lui *os* şi *sîmbure*. Astfel, în sud i se spune *miez*, spre a nu se confunda cu *sîmbure*, iar în nord i se spune *sîmbur* (sîmbure), spre a-l deosebi de aria, tot nordică, a lui *os* : cu alte cuvinte, în nord avem opoziţia : *os*/*sîmbure*, iar în sud opoziţia : *sîmbure*/*miez*.

Existenţa unei opoziţii între jumătatea nordică şi cea sudică a Olteniei poate fi ilustrată, de pildă, şi prin tratamentul labialelor urmate de vocalele prepalatale, care cunoaşte o arie sudică mai mică, cu forme palatalizate în diferite stadii de evoluţie, şi alta mai întinsă în jumătatea de nord a provinciei, cu labialele rămase intacte.

Din cercetarea noastră privitoare la cîteva aspecte legate de conturarea unor unităţi dialectale distincte în cadrul teritoriului lingvistic al Olteniei se desprind cîteva concluzii de ordin general.

Expunerea noastră a încercat să sublinieze marele interes pe care-l prezintă această problemă şi să aducă, cu ajutorul cîtorva hărţi sintetice, unele contribuţii la descrierea fenomenelor discutate.

Din analiza hărților prezentate reiese că diferitele tipuri de isoglose și izofone joacă un rol deosebit cînd este vorba de a grupa graiurile din Oltenia. Unele isoglose și izofone se unesc în fascicule, constituind astfel limitele unor grupuri de graiuri care se disting unele de altele prin cîteva caractere fonetice și lexicale esențiale [4], altele se unesc pentru a delimita unități dialectale mai puțin întinse, situate de obicei la periferia marilor arii.

Analiza cîtorva fapte de limbă caracteristice graiurilor oltenești ne permite deci să întrevedem stabilirea, într-un viitor foarte apropiat, a structurii dialectale a graiurilor din Oltenia în cadrul dacoromânei. Deocamdată reținem faptul că în cadrul acestei regiuni pot fi schițate cîteva grupuri de graiuri care unesc în ele un număr important de indici proprii acestor graiuri.

O dată cu publicarea volumelor *Atlasului lingvistic al Olteniei* vom fi în măsură să răspundem la întrebarea care a frămîntat în ultimul timp pe dialectologii noștri : graiurile oltenești sînt subordonate subdialectului muntean, reprezintă graiuri mixte sau de tranziție, ori ele formează un „subdialect" aparte, reprezentînd un al șaselea subdialect dacoromân ?

Problema unităților lingvistice distincte existente în Oltenia prezintă încă o serie de aspecte, care vor trebui să constituie obiectul unor noi investigații bazate pe bogatul material adunat în anchetele dialectale efectuate în Oltenia în vederea elaborării NALR.

Studiul de față nu are pretenția de a elucida problema, ci doar de a fixa, într-o primă formă, jaloanele unei cercetări mai ample și mai aprofundate care să ne dea posibilitatea să ajungem la o concluzie științifică în ce privește poziția graiurilor oltenești în ansamblul structurii dialectale a dacoromânei.

[4] Există și fapte din domeniul morfologiei care vin în sprijinul acestei afirmații, dar pe care nu le-am avut deocamdată în vedere.

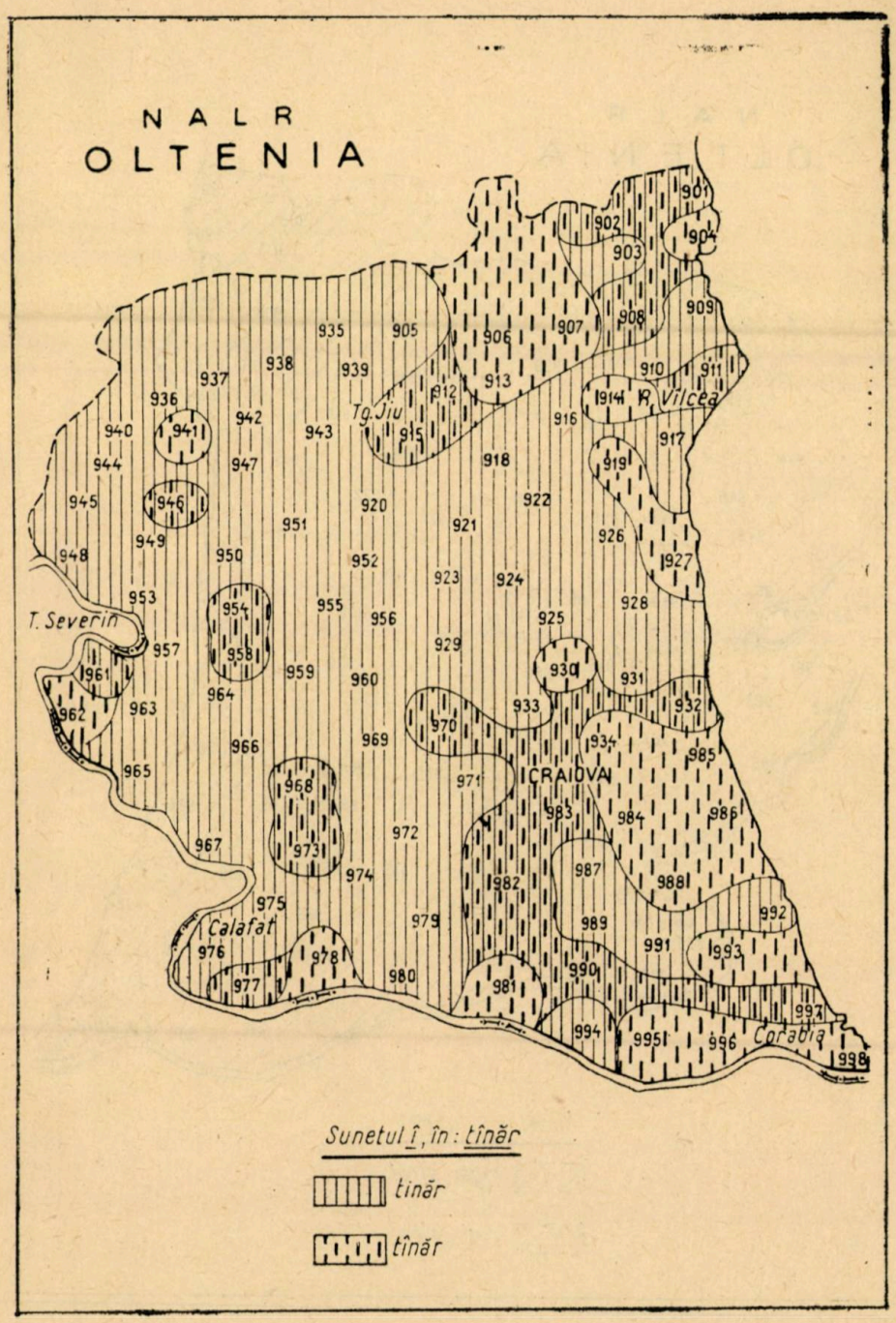
N A L R
OLTENIA
Tg. Jiu
R. Vilcea
T. Severin
Calafat
CRAIOVA
Corabia
Sunetul î, în: tînăr
tînăr
tînăr

Harta 1

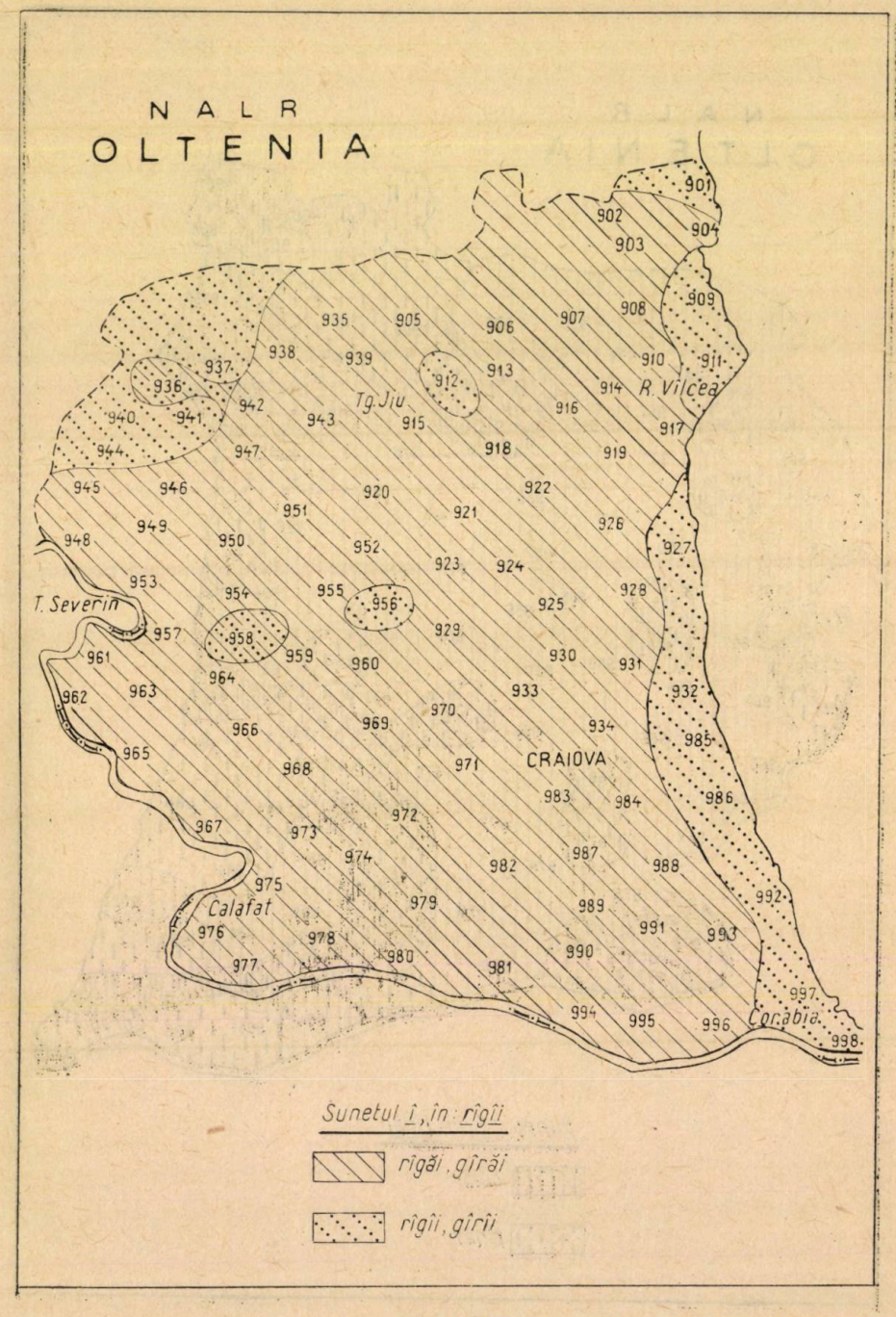
N A L R
OLTENIA
T. Severin
Tg. Jiu
R. Vîlcea
CRAIOVA
Calafat
Corabia
Sunetul î, în rîgîi
rîgăi, gîrăi
rîgîi, gîrîi

Harta 2

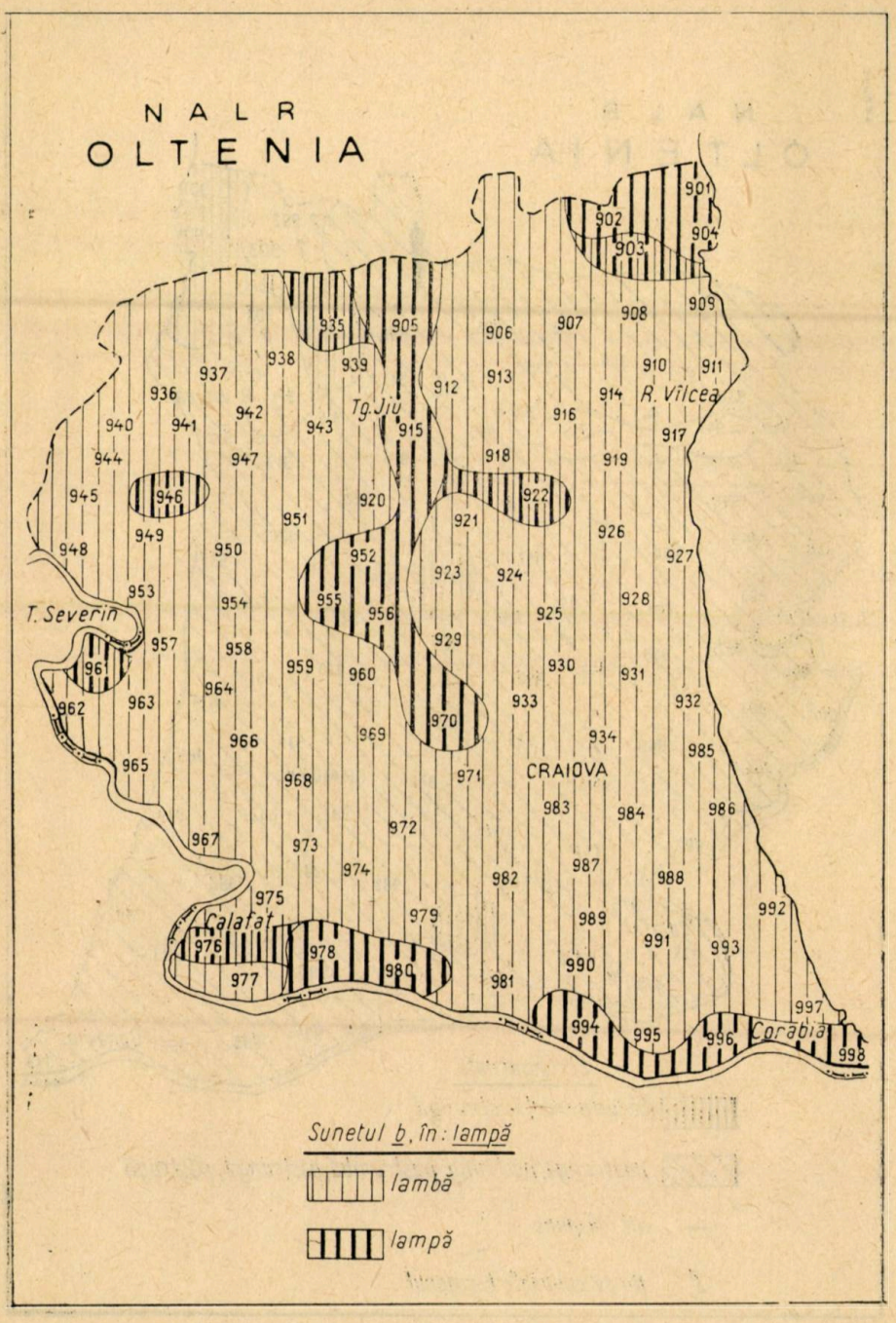
N A L R
OLTENIA
Tg. Jiu
R. Vîlcea
T. Severin
CRAIOVA
Calafat
Corabia
Sunetul b, în: lampă
lambă
lampă

Harta 3

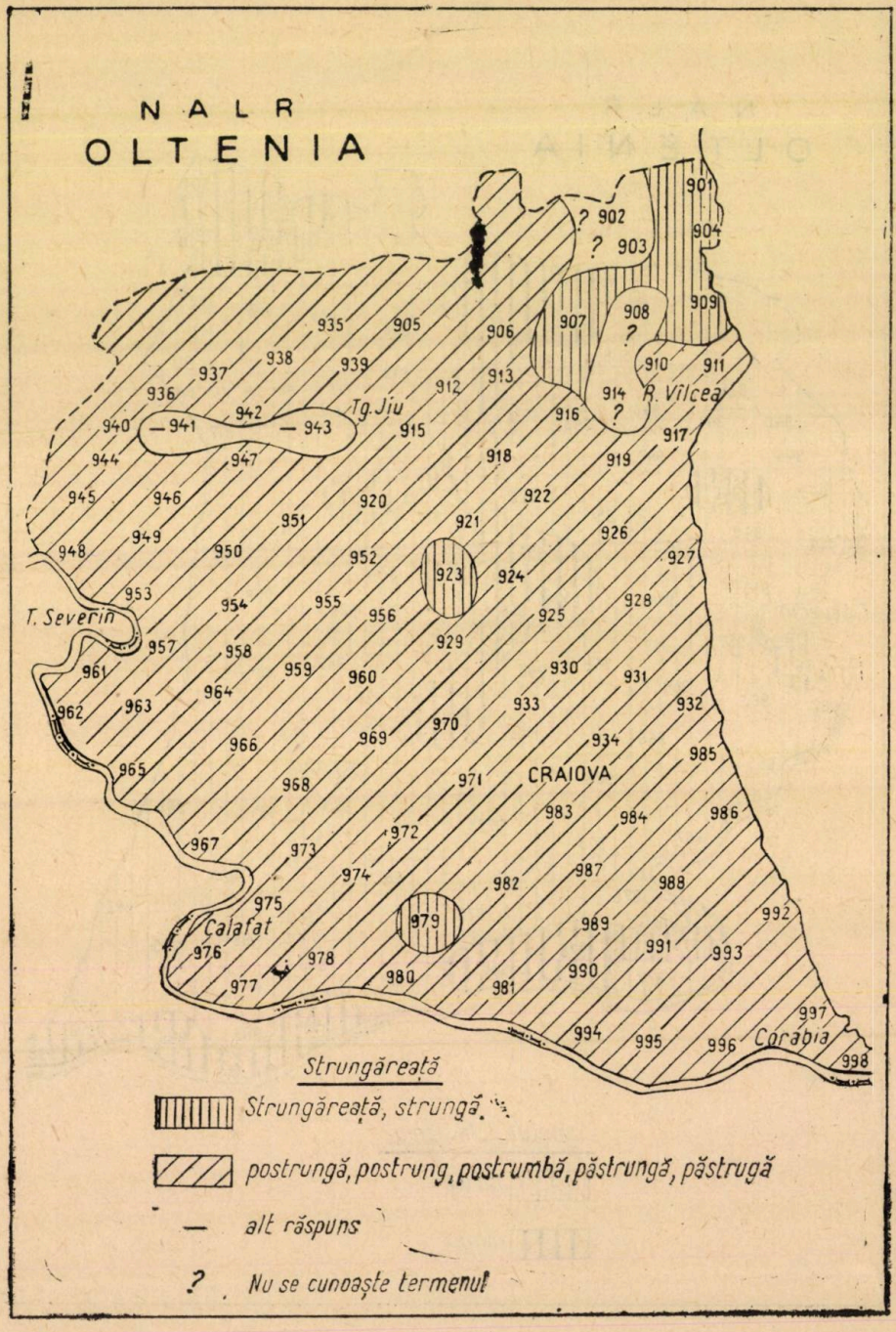
NALR
OLTENIA
Tg. Jiu
R. Vîlcea
T. Severin
Călafat
CRAIOVA
Corabia
Strungăreață
Strungăreață, strungă
postrungă, postrung, postrumbă, păstrungă, păstrugă
— alt răspuns
? Nu se cunoaște termenul

Harta 4

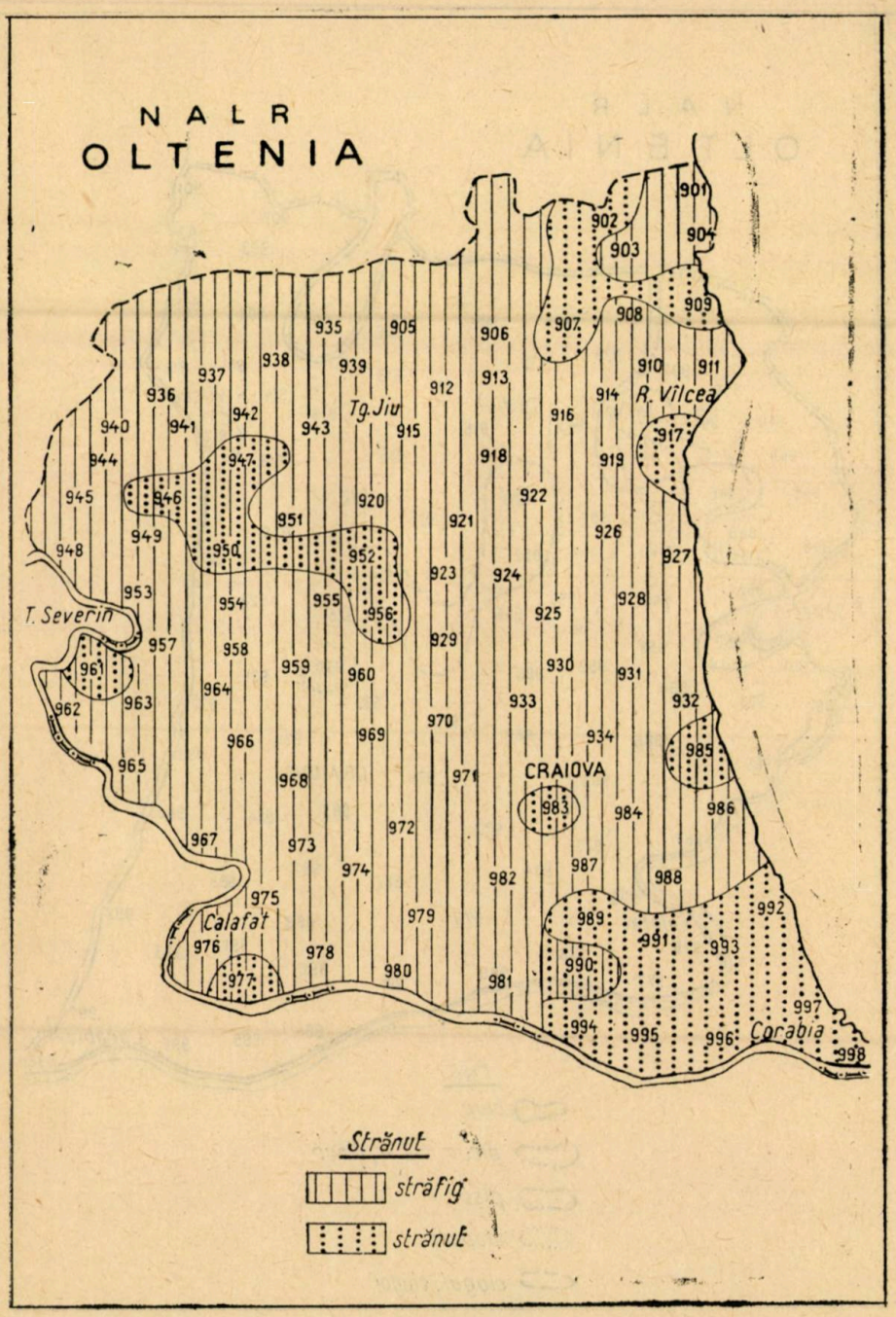
NALR
OLTENIA
T. Severin
Tg. Jiu
R. Vîlcea
CRAIOVA
Calafat
Corabia
Stănut
stăfig
stănut

Harta 5

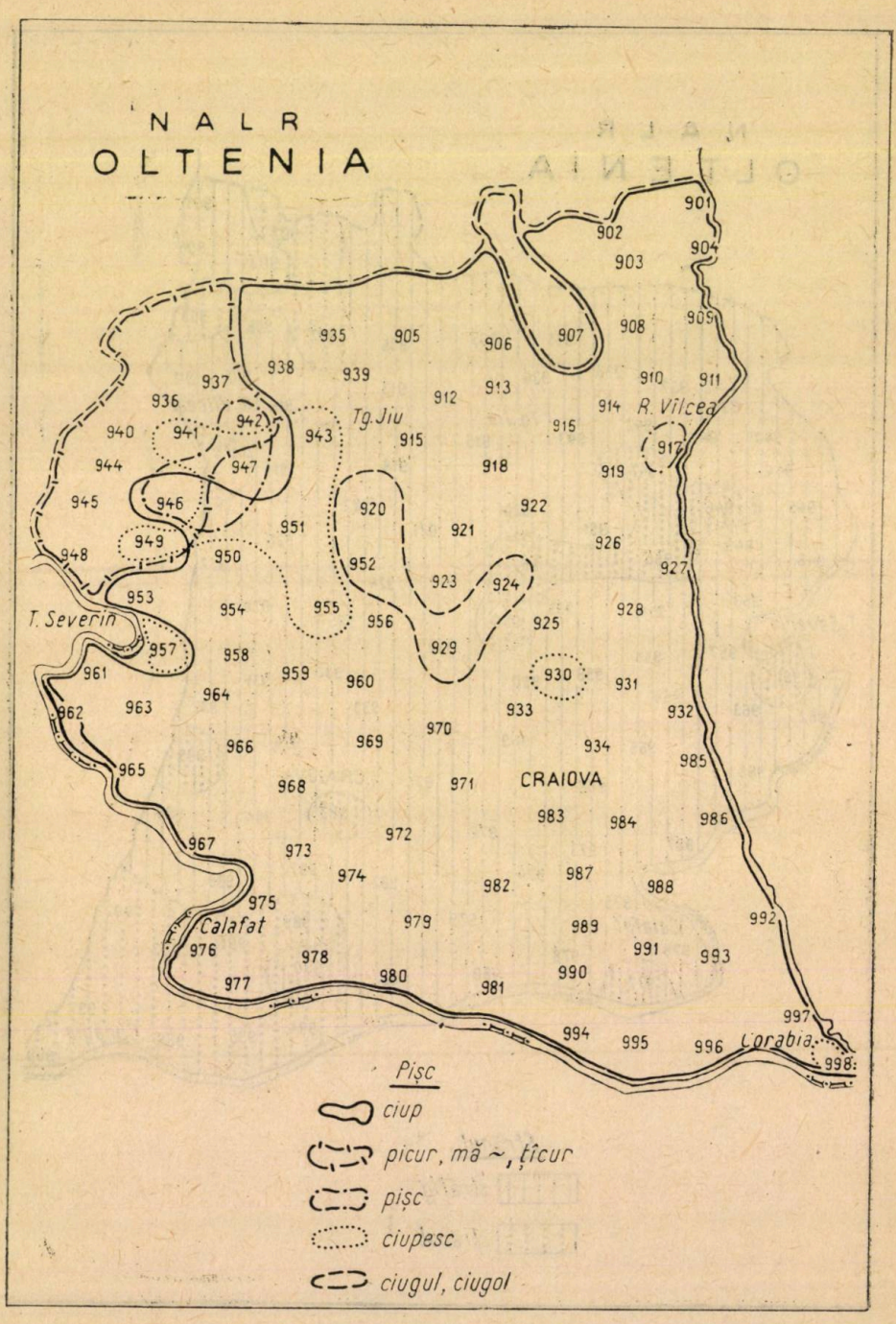
N A L R
OLTENIA
Tg. Jiu
R. Vîlcea
T. Severin
Calafat
CRAIOVA
Corabia
Pișc
ciup
picur, mă ~, țicur
pișc
ciupesc
ciugul, ciugol

Harta 6

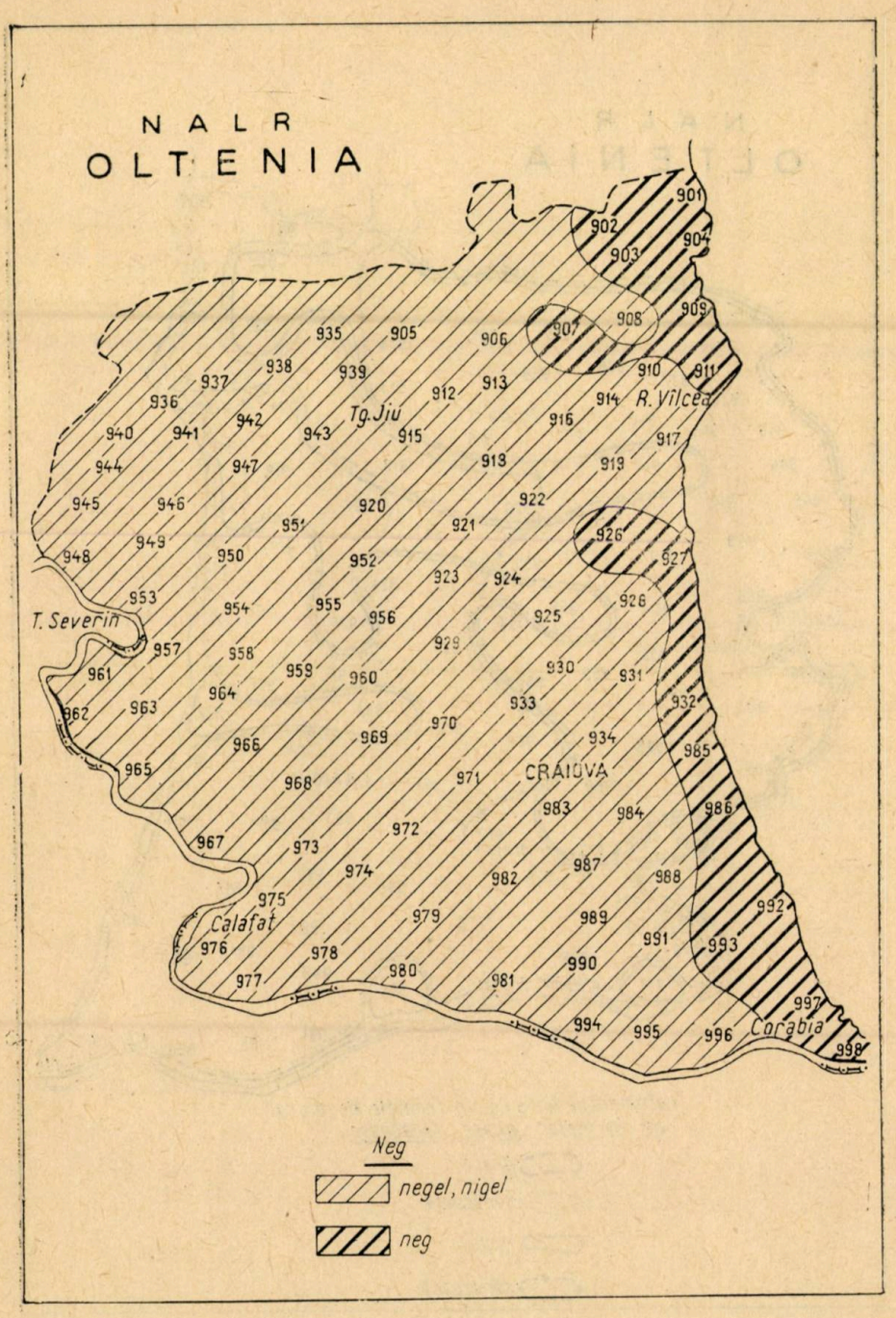
NALR
OLTENIA
Tg.Jiu
R. Vîlcea
T. Severin
CRAIOVA
Calafat
Corabia
Neg
negel, nigel
neg

Harta 7

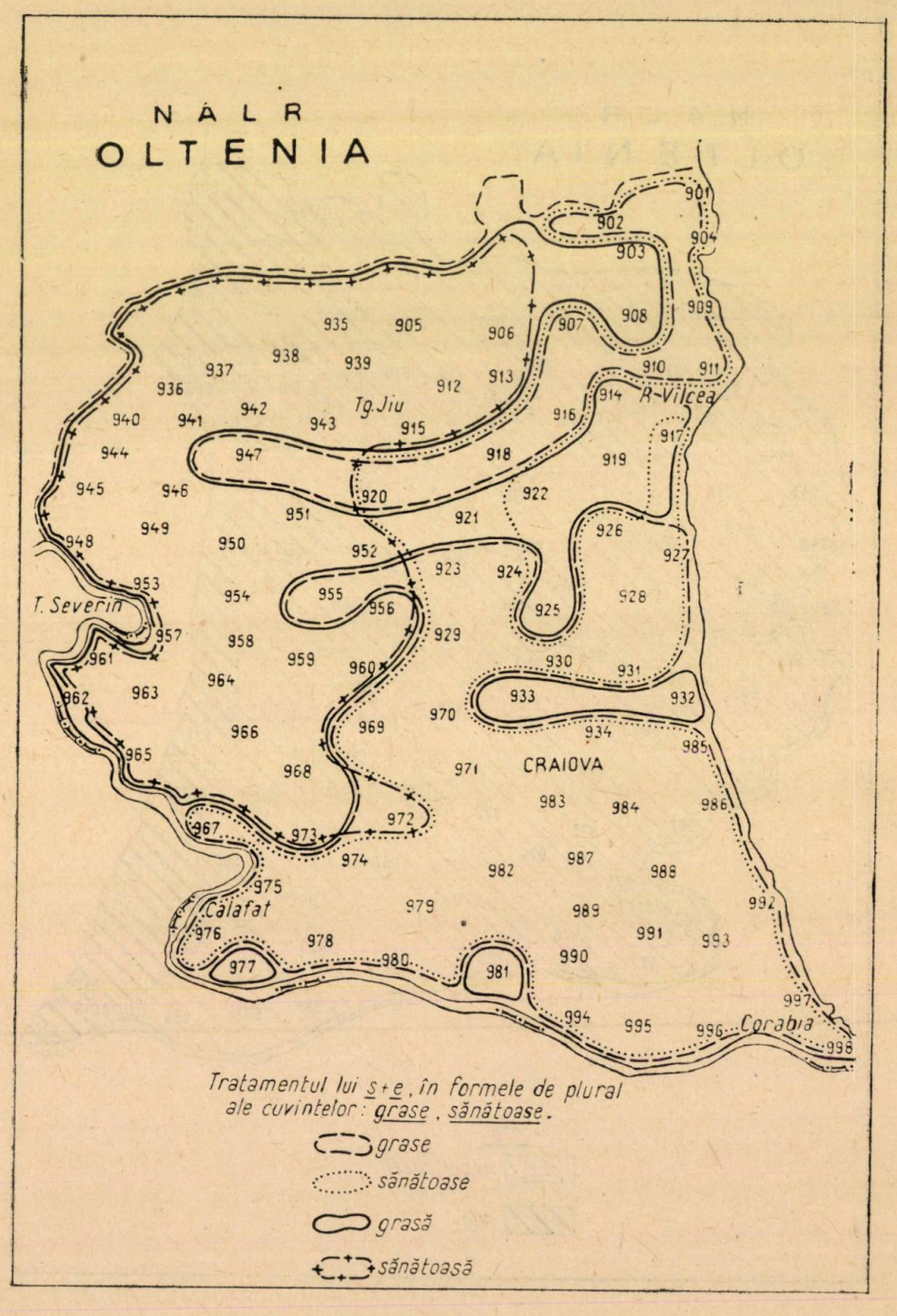
NALR
OLTENIA
Tg.Jiu
R-Vîlcea
T. Severin
CRAIOVA
Calafat
Corabia
Tratamentul lui s+e, în formele de plural
ale cuvintelor: grase, sănătoase.
grase
sănătoase
grasă
sănătoasă

Harta 8

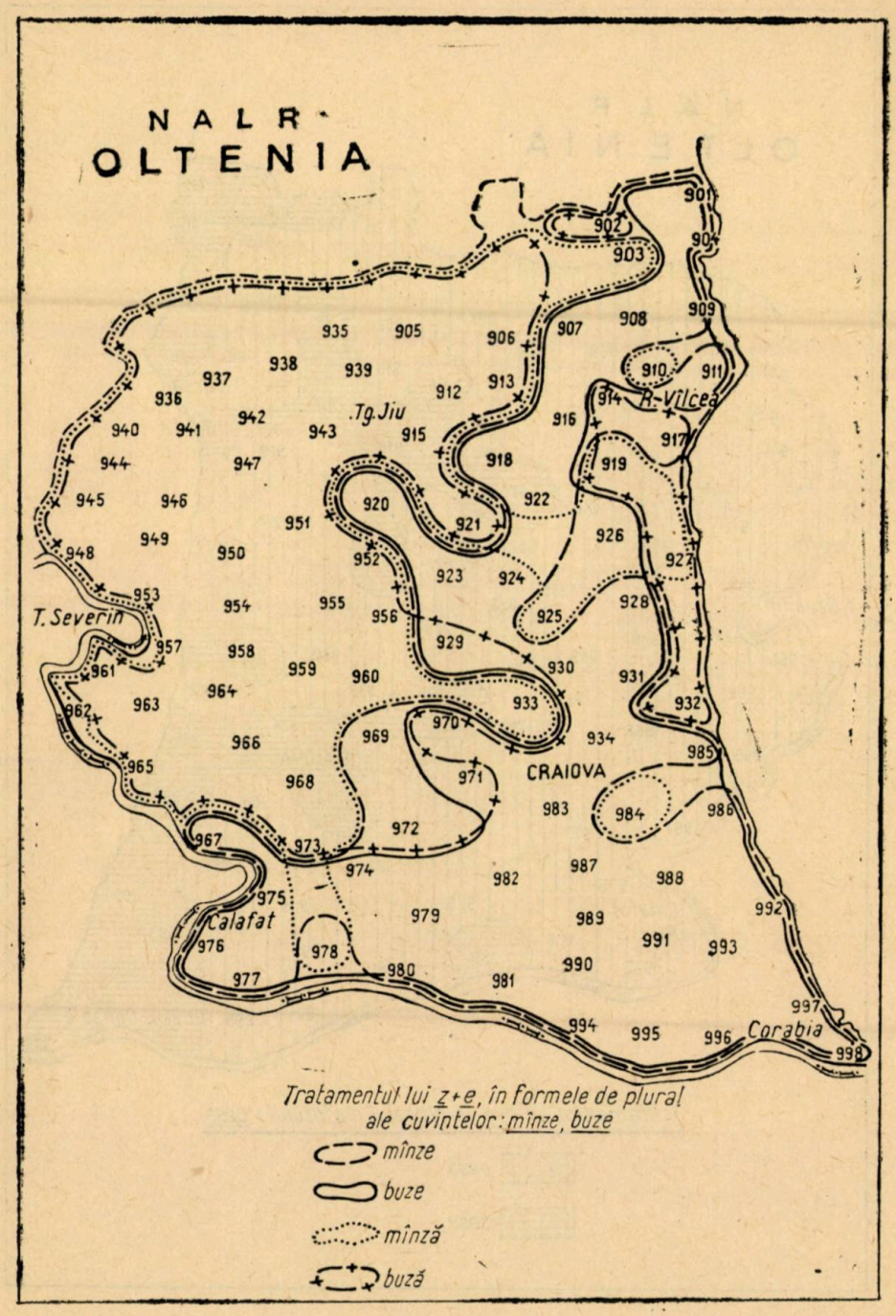
NALR
OLTENIA
T. Severin
Tg. Jiu
R. Vîlcea
CRAIOVA
Calafat
Corabia
Tratamentul lui z+e, în formele de plural
ale cuvintelor: mînze, buze
mînze
buze
mînză
buză

Harta 9

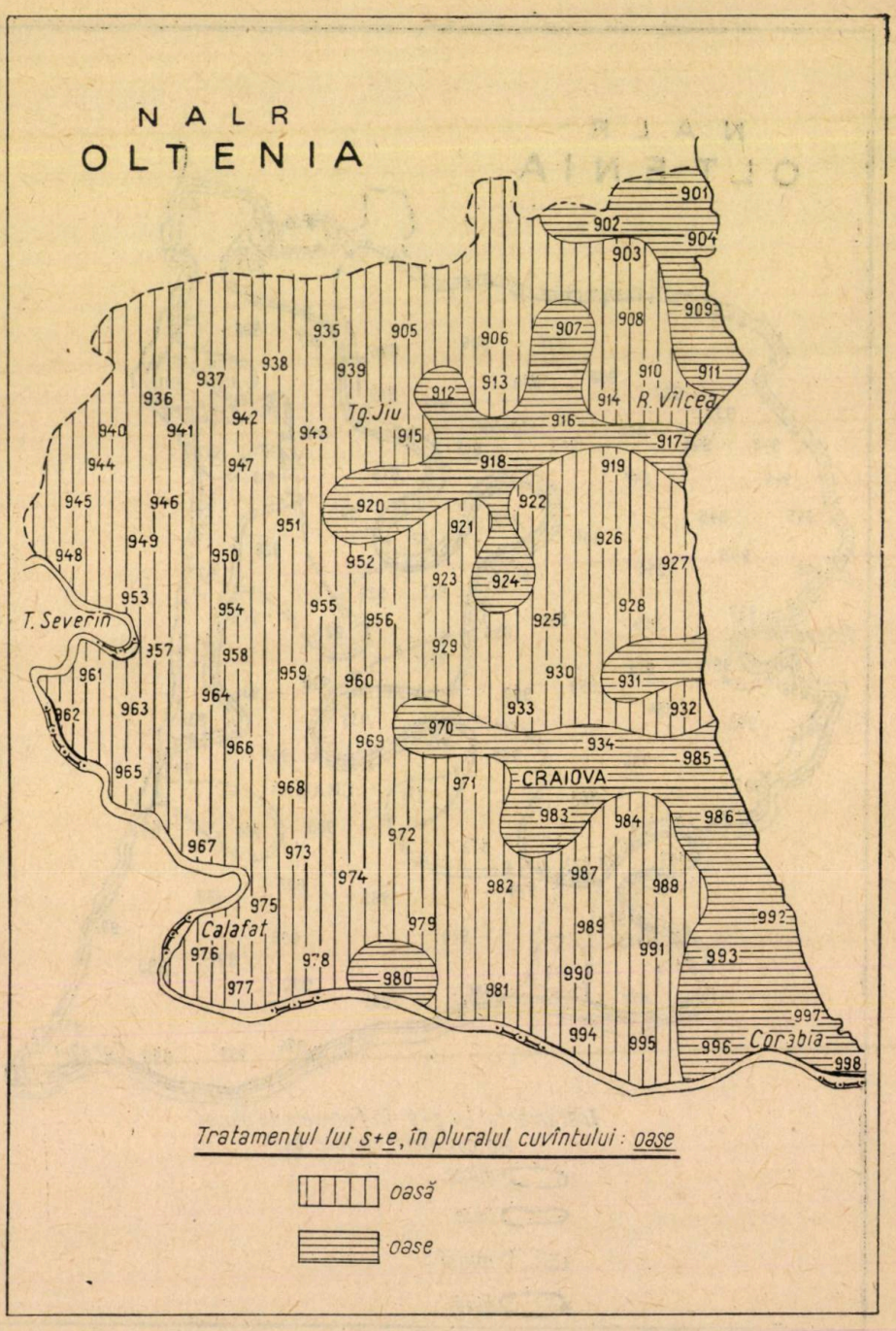
NALR
OLTENIA
T. Severin
Tg. Jiu
R. Vîlcea
CRAIOVA
Calafat
Corabia
Tratamentul lui s+e, în pluralul cuvîntului: oase
oasă
oase

Harta 10

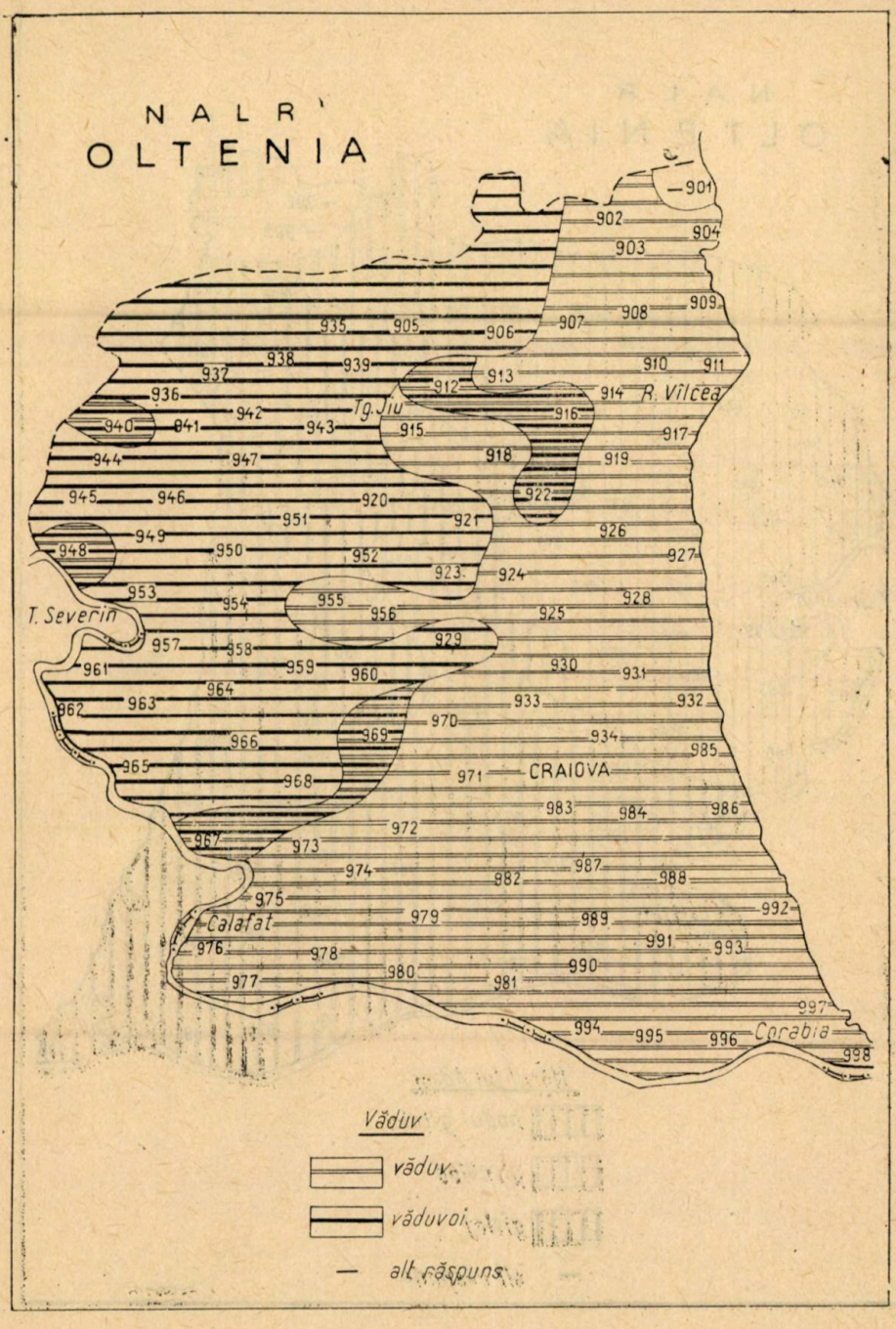
NALR
OLTENIA
901
902
903
904
905
906
907
908
909
910
911
912
913
914
915
916
917
918
919
920
921
922
923
924
925
926
927
928
929
930
931
932
933
934
935
936
937
938
939
940
941
942
943
944
945
946
947
948
949
950
951
952
953
954
955
956
957
958
959
960
961
962
963
964
965
966
967
968
969
970
971
972
973
974
975
976
977
978
979
980
981
982
983
984
985
986
987
988
989
990
991
992
993
994
995
996
997
998
Tg. Jiu
R. Vîlcea
T. Severin
CRAIOVA
Calafat
Corabia
Văduv
văduva
văduvoi
— alt răspuns

Harta 11

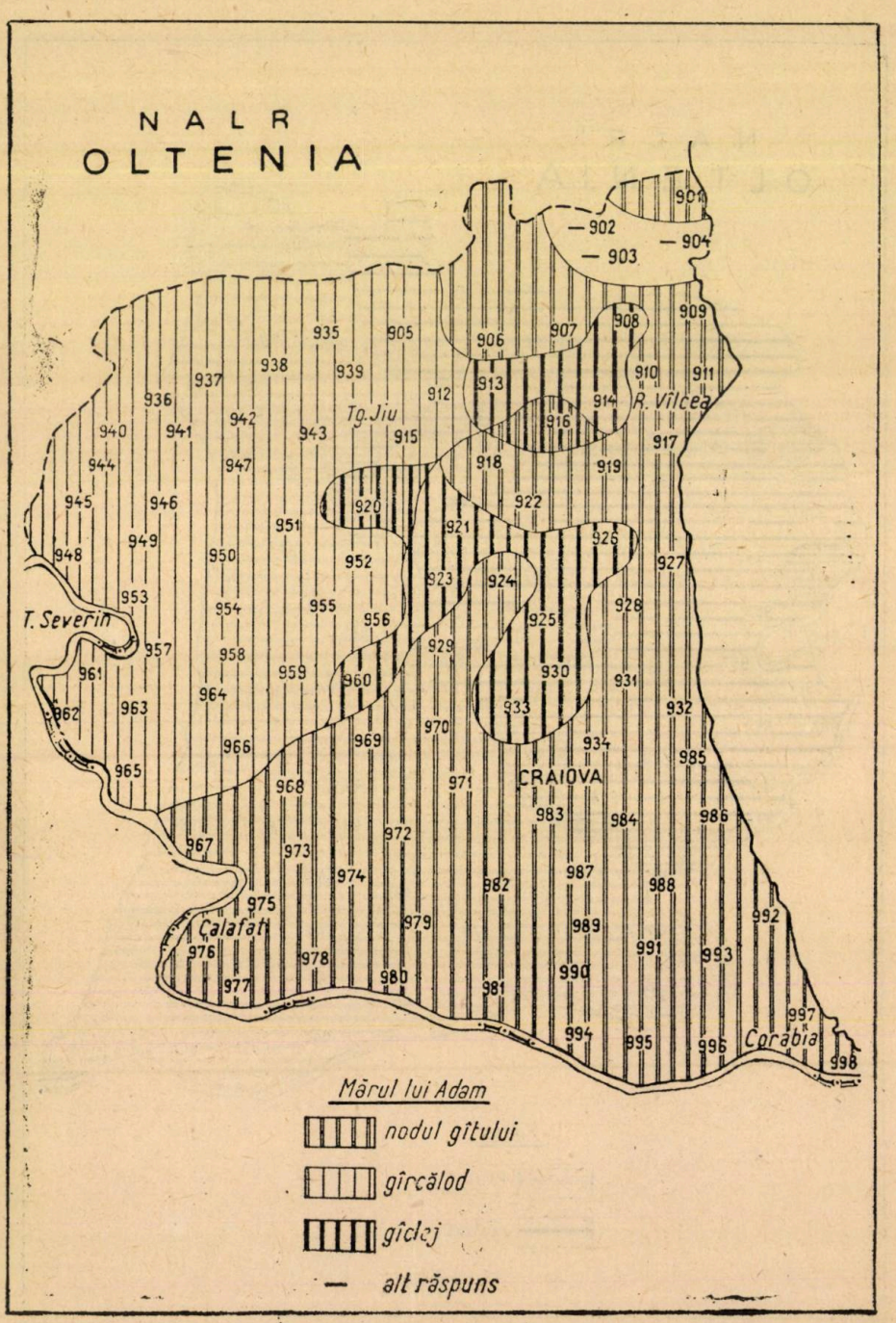
NALR
OLTENIA
T. Severin
Tg. Jiu
R. Vîlcea
CRAIOVA
Calafat
Corabia
Mărul lui Adam
nodul gîtului
gîrcălod
gîclej
— alt răspuns

Harta 12

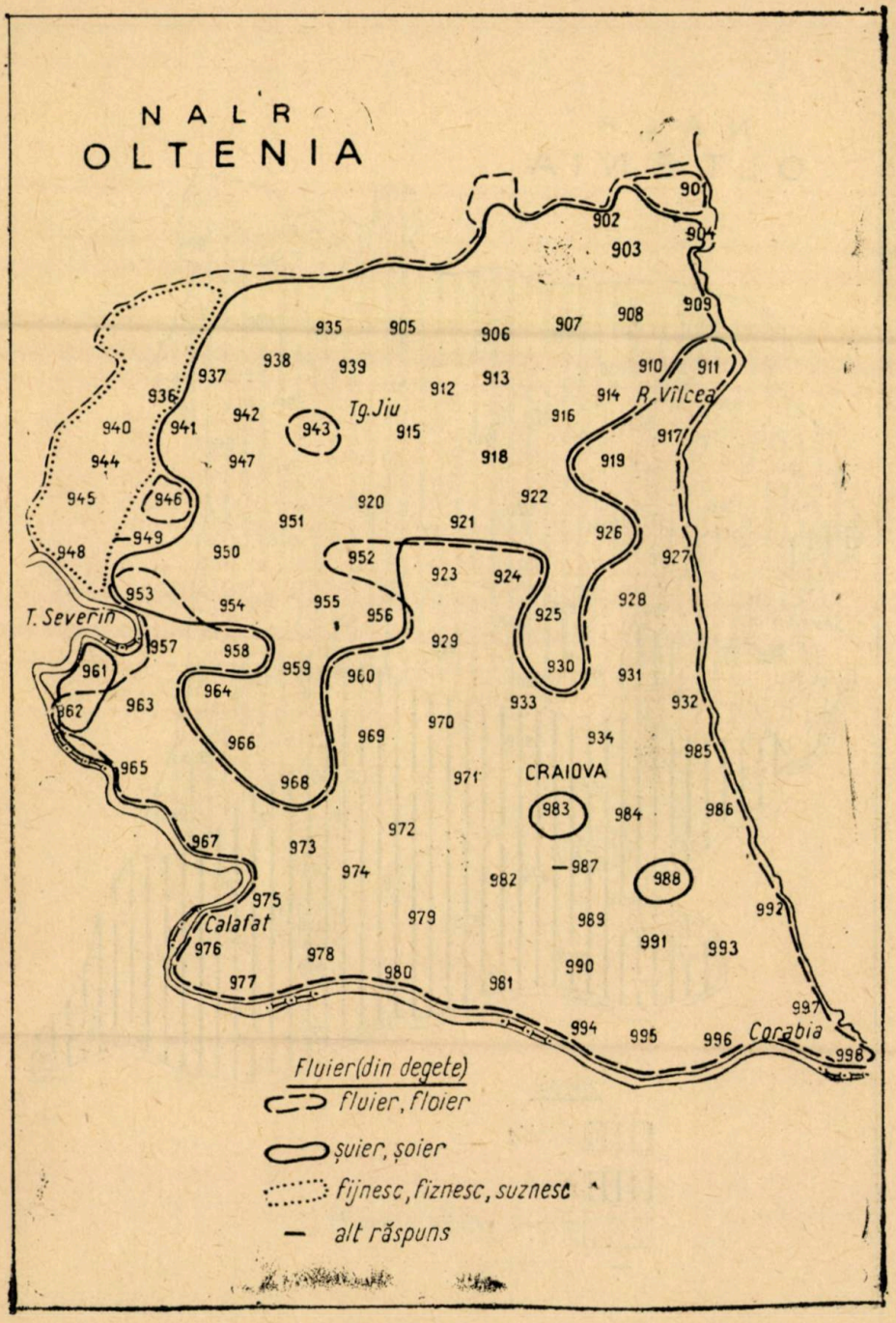
NALR
OLTENIA
Tg.Jiu
R.Vîlcea
T.Severin
Calafat
CRAIOVA
Corabia
Fluier(din degete)
fluier, floier
șuier, șoier
fijnesc, fiznesc, suznesc
— alt răspuns

Harta 13

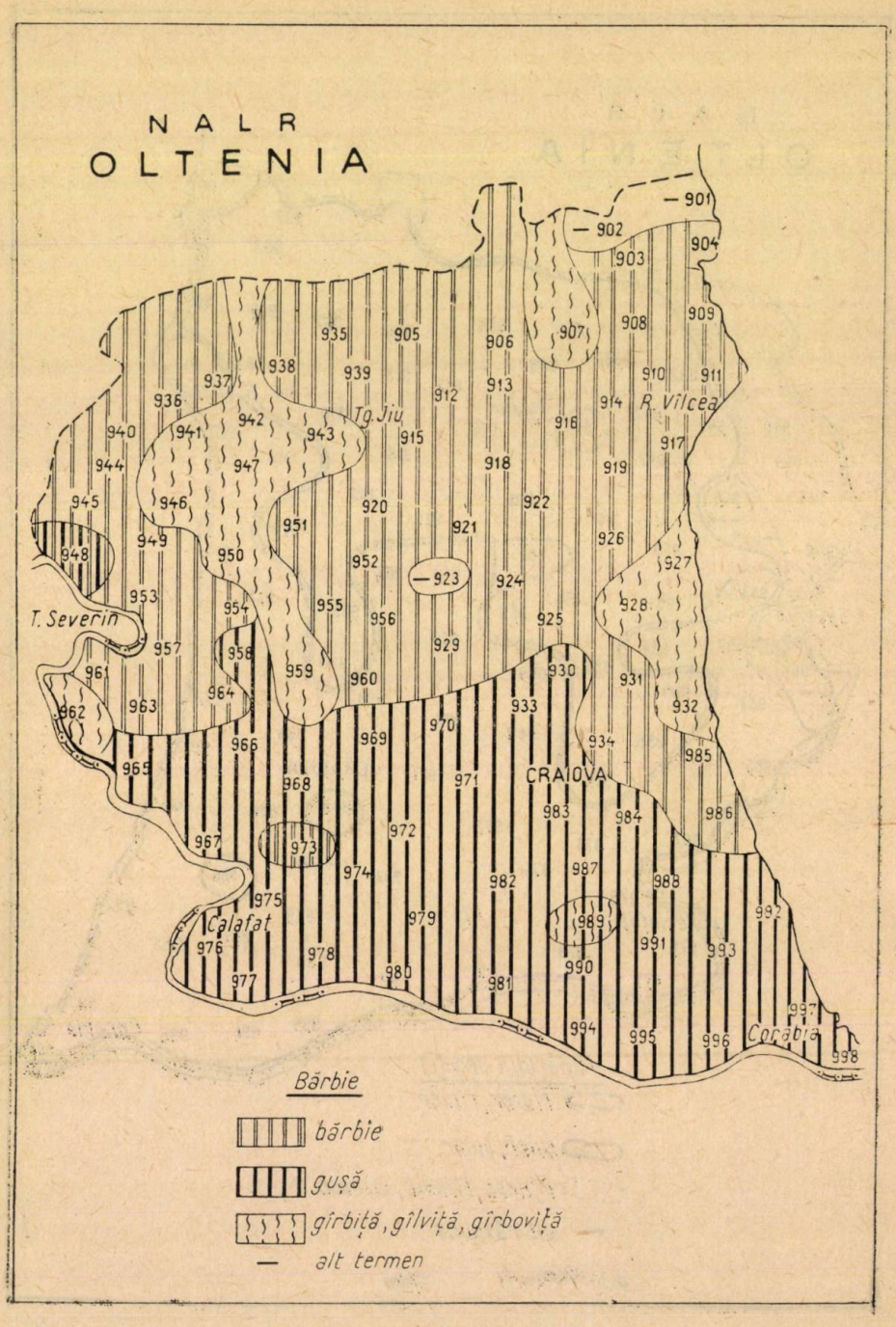
NALR
OLTENIA
Tg. Jiu
R. Vîlcea
T. Severin
CRAIOVA
Calafat
Corabia
Bărbie
bărbie
guşă
gîrbiţă, gîlviţă, gîrboviţă
— alt termen

Harta 14

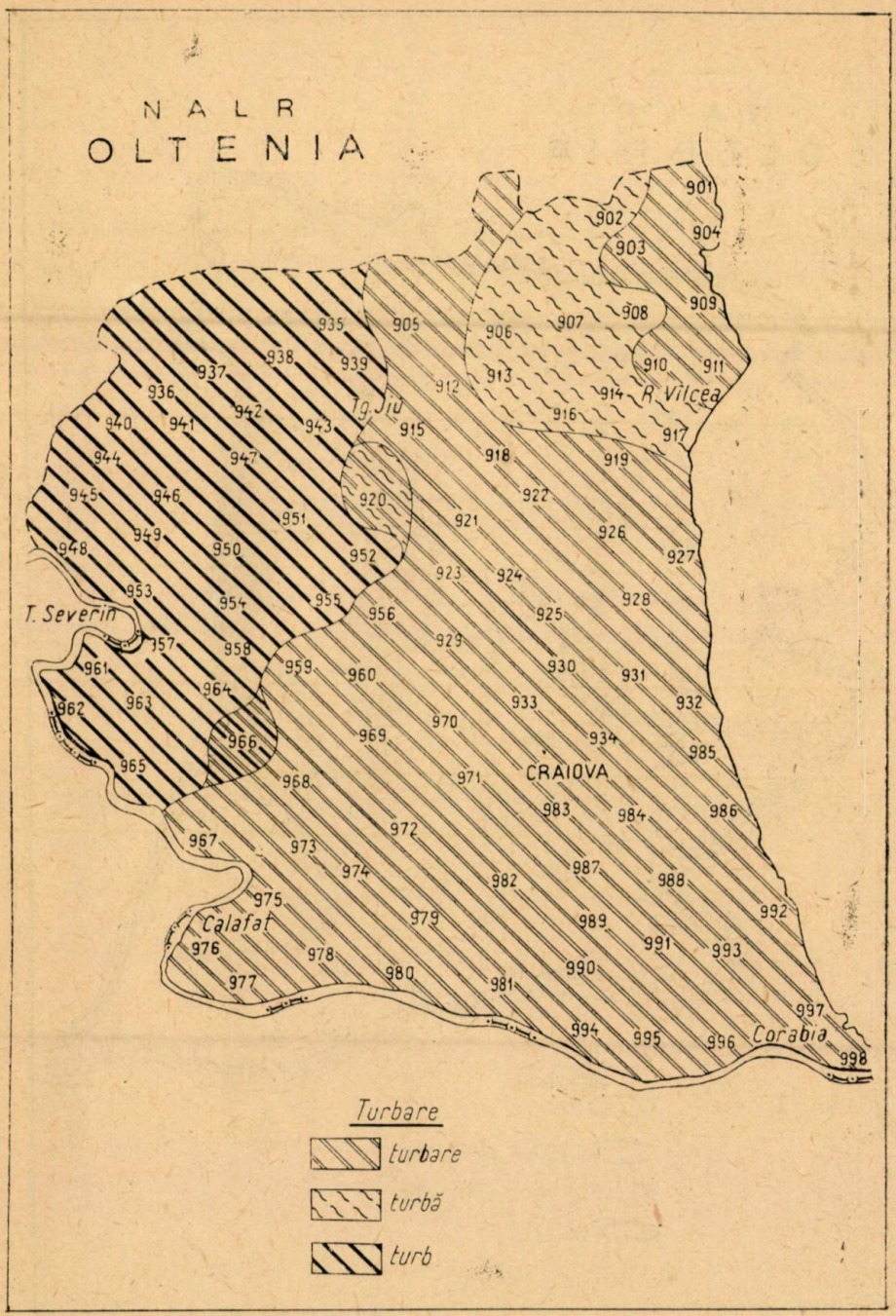
N A L R
OLTENIA
T. Severin
Tg Jiu
R. Vilcea
CRAIOVA
Calafat
Corabia
Turbare
turbare
turbă
turb

Harta 15

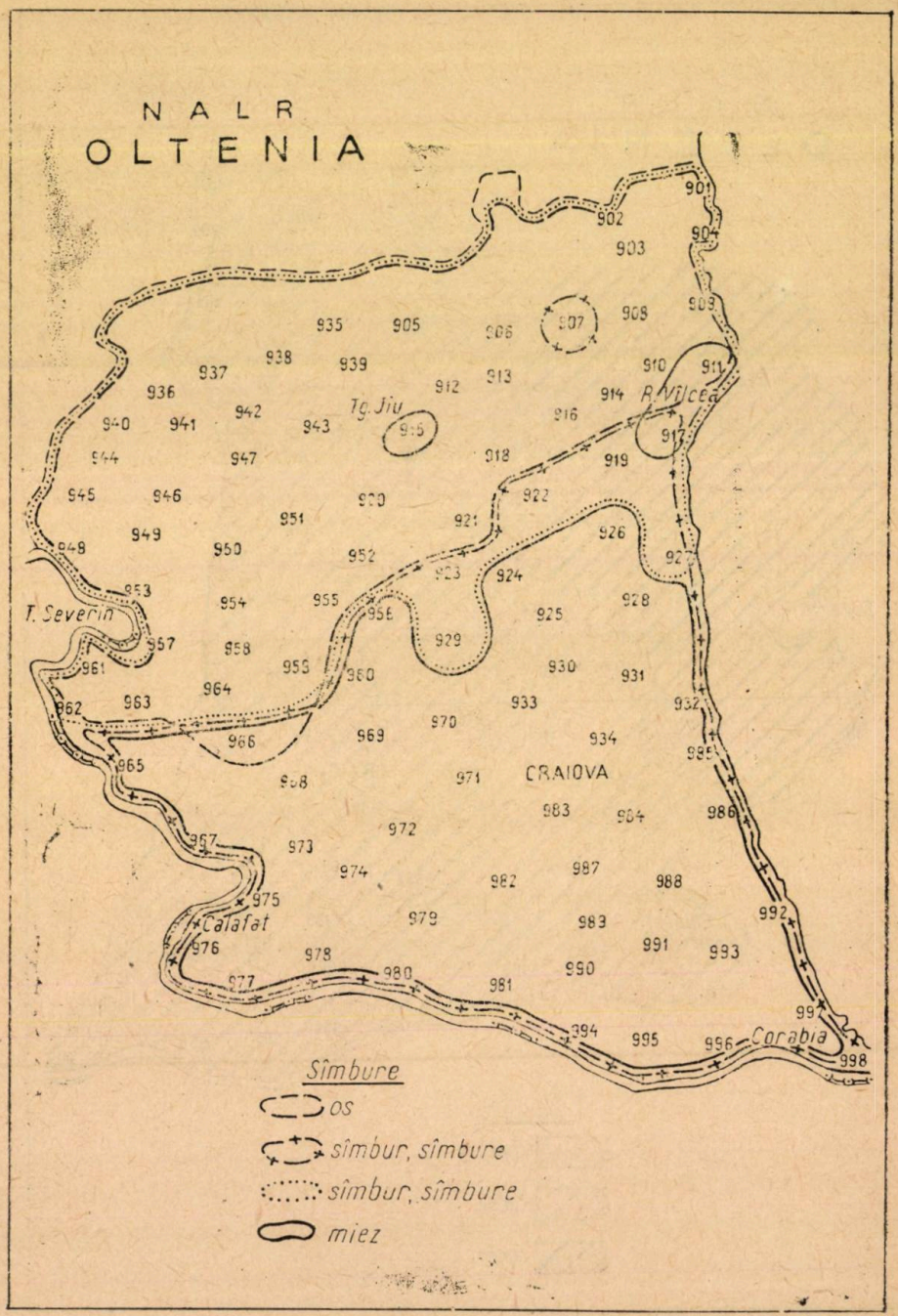
N A L R
OLTENIA
Tg. Jiu
R. Vîlcea
T. Severin
Calafat
CRAIOVA
Corabia
Sîmbure
os
sîmbur, sîmbure
sîmbur, sîmbure
miez

Harta 16

ASUPRA FORMEI *ȘTIE* DE LA IND. PREZ. PERS. 3 SG.

E un lucru cunoscut că în secolul al XVI-lea graiurile românești prezentau la ind. prez. pers. 3 sg. a verbului *a ști* formele *ști* și *știe*. Prima din ele, *ști*, apare în textele rotacizante, în *Codex Sturdzanus* și în *Psaltirea slavo-română* din c. 1588, în timp ce a doua, *știe*, poate fi întîlnită în tipăriturile coresiene, *Cartea de cîntece* atribuită lui P. Tordasi, *Palia de la Orăștie*, *Codicele de la Ieud* și în unele documente muntenești[1]. În secolul următor, forma *știe* se răspîndește treptat, în timp ce *ști* este notat în texte moldovenești, între care și *Cazania* lui Varlaam, și într-o copie a primei cazanii coresiene, executată în sudul Bihorului în jurul anului 1641 [2]. În zilele noastre, *știe* este forma literară, răspîndită în cea mai mare parte a teritoriului dacoromân, iar *ști* are curs în graiurile din Crișana, Oaș, Maramureș, Transilvania centrală și, poate, izolat, în Bucovina [3].

Dintre cele două forme, *ști* este etimologic, derivînd din lat. *scīt* [4]. *Știe* a fost explicat de O. Densusianu prin analogie cu verbele *scrie*, *vie* [5]. Analogia cu aceste verbe (și chiar cu *fie*) a fost invocată, pe cît știm, de toți cei ce s-au oprit asupra formei *știe* (Leca Morariu, acad. Al. Rosetti, acad. Iorgu Iordan, Alf Lombard) [6]. Dintre ei, acad. Iorgu Iordan a arătat

---

[1] Densusianu, HLR, II, p. 204.

[2] *Cazania*, ed. Byck, p. 340, 360, 377 etc., GCR, I, p. 47, V. Drimba, *O copie din secolul al XVII-lea a „Tîlcului Evangheliilor" și „Molitevnicului" diaconului Coresi*, în SCILF, IV, 1955, p. 553.

[3] Vezi T. Teaha, *Graiul din Valea Crișului Negru*, [București, Edit. Academiei, 1961] p. 97; ALRT, p. 131; R. Todoran, *Graiul din Vîlcele (raionul Turda)*, în *Materiale și cercetări dialectale*, I, București, Edit. Academiei, 1960, p. 43; S. Fl. Marian, *Oritologia poporană română*, t. I, Cernăuți, 1883, p. 3 (Ilișești-Suceava); I.-A. Candrea, *Graiul din Țara Oașului*, București, 1907, p. 21; T. Papahagi, *Graiul și folklorul Maramureșului*, București, 1925, p. LXVII.

[4] Alf Lombard, *Le verbe roumain, étude morphologique*, Lund, 1955, p. 734 (notele 1 și 2), pledează pentru etimonul *scīt* (cu *i* scurt), care trebuia să dea în românește, după autor, **ște* sau **ștea*. Nu vedem însă, în acest caz, cum l-am putea explica pe *ști*, pornind de la una din cele două forme reconstruite.

[5] HLR, II, 204.

[6] Leca Morariu, *Morfologia verbului predicativ românesc*, partea a II-a, în „Codrul Cosminului", II—III, 1925—1926, p. 335; Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, VI, *Istoria limbii române din secolul al XIII-lea pînă la începutul secolului al XVII-lea*, București, 1966, p. 288; Iorgu Iordan, *Forme de conjugare mixtă în limba română*, în BIFR, II, 1935, p. 92; Alf Lombard, *op. cit.*, p. 734.

că *-e* ar putea rezulta şi ca urmare a tendinţei de adaptare la sistemul verbelor de conjugarea a IV-a, care, la prez. ind. pers. 3 sg., se termină, cele mai multe, în *-e* [7].

După părerea noastră, pentru explicarea lui *-e* din *ştie* nu trebuie să apelăm la alte verbe, atîta timp cît *ştie* se găseşte chiar în paradigma verbului *a şti*. Într-adevăr, dacă la ind. prez. pers. 3 sg. lat. *scīt* trebuia să dea, normal, *şti*, din lat. *sciat* de la conj. prez. pers. 3 sg. nu putea rezulta în româneşte decît (să) *ştie* [8]. Textele vechi confirmă acest fapt. Astfel, în *Codicele Voroneţean* şi în *Cazania* lui Varlaam, verbul *a şti* prezintă peste tot la ind. prez. pers. 3 sg. forma *şti*, iar la conj. prez. pers. 3 sg. forma (să) *ştie* [9]. *Ştie* de la prez. ind. pers. 3 sg. se explică în cel mai satisfăcător mod printr-o contaminare *şti* + *ştie* (*şti* l-a luat pe *-e* de la pers. 3 sg. a conjunctivului prezent *ştie*) sau, eventual, printr-o substituire a lui *şti* prin *ştie*. Pentru a „corecta" forma „aberantă" (faţă de celelalte verbe ale conjugării a IV-a), s-a apelat la forma corespunzătoare a conjunctivului, care avea ca desinenţă tocmai vocala „normală" trebuincioasă. Ţinînd seama şi de alte cazuri de „împrumut" între formele de prezent ale indicativului şi ale conjunctivului, explicaţia noastră are sorţi de a fi cea adevărată.

Ion Gheţie

[7] *Loc. cit.*

[8] Vezi Alf Lombard, *op. cit.*, p. 734.

[9] *Codicele Voroneţean* (ed. Sbiera) : ind. prez. pers. 3 sg. *şti* (p. 12/1, 60/14, 171/3), conj. prez. pers. 3 sg. (să) *ştie* (p. 135/14), *Cazania* lui Varlaam (ed. Byck) : prez. ind. pers. 3 sg. *şti* (p. 340, 360, 377 etc.), conj. prez. pers. 3 sg. (să) *ştie* (p. 491).

ÎN LEGĂTURĂ CU DICȚIONARUL EMINESCU *

Într-un articol publicat în „Luceafărul“ din 15 iulie 1967, Vladimir Streinu se ocupă de *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu*, lucrare inițiată, în cadrul Institutului de lingvistică, de regretatul Tudor Vianu și printre ai cărei colaboratori s-a numărat, o vreme, și d-sa. După ce prezintă, în cîteva cuvinte, împrejurările în care s-a pornit la elaborarea dicționarului, Vladimir Streinu arată că, „încheiată în 1959, lucrarea urma să fie tipărită”. Ar fi intervenit însă „un adaos de scrupul științific”, ceea ce a întîrziat apariția ei, printr-o revizuire necesară a materialului existent. Socotind că un an ar fi fost suficient pentru efectuarea unei atari operații și că au mai trecut șapte peste termenul stabilit de d-sa, Vladimir Streinu își exprimă neliniștea în legătură cu soarta dicționarului eminescian : „Ce s-a întîmplat cu el? Unde se află? Mai e vreo speranță să apară?”.

Înainte de a răspunde întrebărilor formulate în acești termeni și, desigur, curiozității celor ce se interesează de studiile eminesciene, ținem să facem cîteva precizări privitoare la istoricul elaborării dicționarului. Începute în 1957, lucrările s-au limitat, în prima lor fază, cum era firesc, la despuierea izvoarelor, adică la fișarea conștiincioasă a poeziilor și a lucrărilor în proză ale lui Eminescu. În 1959, această primă operație a fost terminată : un număr de circa 80 000 de fișe (și nu 24 000, cum își amintește Vladimir Streinu) stăteau la dispoziția cercetătorilor. Se încheiase, așadar, prima fază a lucrărilor și nu lucrarea însăși, a cărei redactare abia urma să înceapă. Materialul de limbă eminescian se găsea, deci, într-o formă mai mult sau mai puțin brută și nicidecum, „organizat pe articole alfabetice”. Neîndoios, fișele extrase constituiau foarte utile și necesare piese de construcție, notînd adeseori observații prețioase, de natură lingvistică și stilistică. „Ele trebuie să se găsească undeva”, observă Vladimir Streinu, și se găsesc, într-adevăr, la Institutul de lingvistică, unde sînt păstrate cu grijă, dar nu e nevoie să se recurgă la mărturia lor materială pentru a recunoaște meritele celor ce le-au întocmit.

Elaborarea propriu-zisă a dicționarului a fost începută în 1960, sub directa conducere a lui Tudor Vianu, de un colectiv mai restrîns, după

---

* Nota de față apare în „Limba română”, întrucît revista „Luceafărul”, căreia îi fusese inițial adresată, a refuzat să o publice în această formă.

ce, în prealabil, se limpeziseră, în laborioase discuții, principiile și normele tehnice de redactare. E de la sine înțeles că o astfel de întreprindere nu putea fi dusă la sfîrșit într-un timp prea scurt, fie și numai pentru că era vorba de o lucrare cu totul nouă, prima de acest gen în lingvistica noastră. „Va fi o muncă grea, într-o perioadă de timp relativ lungă, dar care merită să fie făcută", ne avertizase Tudor Vianu (*Jurnal*, p. 184). A fost prezentată o machetă a dicționarului în Consiliul științific al institutului, normele au fost de cîteva ori reexaminate și ameliorate, au trebuit să fie revizuite, sub raport filologic, textele eminesciene, nu totdeauna fidel redate în edițiile ce ne-au stat la dispoziție. Cu toate aceste dificultăți, redactarea a fost încheiată la sfîrșitul anului 1962, cînd s-a trecut la revizia lucrării. Pe măsură ce erau revizuite, manuscrisele treceau în mîna lui Tudor Vianu în vederea lecturii finale. La capătul acestor ultime operații, dicționarul a fost supus unei largi dezbateri, inițiate de Consiliul științific al Institutului de lingvistică, după care a fost înaintat spre publicare și se află în prezent sub tipar.

Iată, așadar, soarta dicționarului eminescian de la 1959 încoace, data ultimelor informații pe care Vladimir Streinu le are asupra lucrării. Cei aproape zece ani de eforturi cheltuite pentru elaborarea dicționarului nu vor părea mulți celor ce știu, împreună cu Scaliger, că „mai ușoară poate fi socotită pentru cineva osînda de a munci toată viața la ocnă, decît aceea de a face un dicționar". Menționăm, în încheiere, că, în ultimii ani, publicul a fost periodic informat asupra dicționarului la radio, televiziune și în presă (vezi „Limba română", nr. 4/1961, „Luceafărul" nr. 10/1964), iar, recent, Editura Academiei i-a anunțat apariția pentru anul în curs. În cazul necunoașterii acestor informații, s-ar fi putut obține date la Institutul de lingvistică pentru a primi răspunsuri liniștitoare la o (nu ne îndoim) sinceră îngrijorare.

Sectorul de limbă literară
și filologie al Institutului de lingvistică
din București

Atlasul lingvistic român, partea a II-a (ALR II), serie nouă, vol. V, întocmit de Institutul de lingvistică şi istorie literară al Filialei din Cluj a Academiei Republicii Socialiste România, sub direcţia acad. Emil Petrovici [Cluj], 1966

Al V-lea volum din seria nouă a *Atlasului lingvistic român*, partea a II-a (ALR II) prezintă în continuare material dialectal cules de acad. Emil Petrovici între 1929 şi 1938, cu ajutorul chestionarului dezvoltat al atlasului (4 800 de întrebări faţă de cele 2 100 de întrebări ale chestionarului pentru ALR I).

Cele 334 de hărţi ale volumului, numerotate de la 1237 la 1570, sînt repartizate pe mai multe capitole: **A.** „Fire, caracter, sentimente"; **B.** „Petreceri, distracţii"; **C.** „Muzică"; **D.** „Jocuri de copii"; **E.** „Salutul"; **F.** „Varia"; **G.** „Nume de persoană"; **H.** „Superstiţii".

Şi acest volum, ca şi cele anterioare, cuprinde un material lingvistic deosebit de bogat şi de interesant. Se poate observa din cuprins că aceste fapte se referă îndeosebi la aspecte ale vieţii spirituale, lucru ce deosebeşte volumul de faţă, din punctul de vedere al conţinutului, de cele anterioare, care prezentau mai ales unele laturi ale vieţii materiale (terminologiile principalelor ocupaţii rurale: agricultură, morărit, grădinărit, albinărit, creşterea vitelor, păstorit, meserii etc.).

În ceea ce priveşte cuprinsul, considerăm ca o reuşită a prezentului volum gruparea capitolelor amintite, care-i asigură o anumită unitate. Ar fi fost necesar însă ca unele dintre capitole să fie mai bine reprezentate prin hărţi (astfel, capitolul „Muzică" are numai 8 hărţi, „Salutul" — 4 hărţi, „Superstiţii" — 4 hărţi). În comparaţie cu această situaţie se remarcă de la prima vedere bogăţia de fapte lingvistice pe care o prezintă hărţile referitoare la cele mai întinse dintre capitole („Varia" — 194 de hărţi, „Fire, caracter, sentimente" — 29 de hărţi, „Jocuri de copii" — 27 de hărţi, „Nume de persoană" — 57 de hărţi). Subliniem avantajele pe care le oferă astfel de capitole cercetătorului care îşi propune să interpreteze faptele atlasului.

Astfel, capitolul „Jocuri de copii", caracterizat printre altele printr-o deosebită bogăţie lexicală (vezi îndeosebi hărţile: 1 287 „(Copiii se joacă) de-a baba oarba", 1289 „De-a pietricelele", 1292 „Oina", 1297 „De-a puia gaia" etc.), poate constitui, după părerea noastră, un punct de plecare pentru o eventuală cercetare monografică (lingvistică şi etnografică) consacrată acestei teme. Ea ar putea fi, în acelaşi timp, o verificare şi o completare a faptelor oferite de lucrări anterioare, ca aceea a lui T. Pamfile *Jocuri de copii adunate din satul Ţepu*[1]. Este de remarcat şi faptul că la acest capitol indicaţiile etnografice sînt mai bogate decît în alte cazuri, ele constînd în notele însoţitoare ale răspunsurilor unde informatorii

[1] „Analele Academiei Române", seria a II-a, tom. XXVIII, 1905—1906, Mem. Secţ. lit.

dau adesea descrierea jocului care poate să difere de la o regiune la alta.

Un alt capitol (*Nume de persoană*) dă, de asemenea, o notă aparte volumului. Dacă în intenția autorilor stă și prezentarea într-un volum următor a acelor date foarte utile și așteptate privitoare la anchetă, la informatori, la localitățile cercetate și în general la tot ceea ce este în legătură cu acțiunea de culegere a prețiosului material al atlasului, considerăm că hărțile capitolului „Nume de persoană" ar fi putut fi grupate la un loc cu cele ale unui capitol „Nume de locuri" (cu date toponimice din hotarul localităților cercetate ca puncte ale atlasului). Capitolul „Nume de persoană", fiind bine reprezentat în volum ca număr de hărți (57, dintre care 39 cuprind și hipocoristice), oferă cercetătorului suficiente date lingvistice privind probleme de onomastică. Unele aspecte ale onomasticii avînd la bază datele acestui volum și pe cele rămase necartografiate au constituit deja preocuparea unor cercetări binevenite [2].

Remarcăm, în sfîrșit, interesul pe care-l prezintă pentru cercetător capitolul „Varia", cel mai întins ca număr de hărți (194). În primul rînd, acest capitol se caracterizează, cum era de așteptat, printr-un material lexical foarte bogat și variat. Faptul se explică prin aceea că întrebările cu ajutorul cărora s-a cules materialul se referă la cele mai mici amănunte, nuanțe semantice și stilistice, care sînt cu atît mai variate și mai bogate, cu cît se referă la noțiuni sau acțiuni, stări, aspecte din sfera vieții spirituale a poporului nostru.

În al doilea rînd, capitolul „Varia" este interesant pentru faptul că, apelînd la unele mijloace nefolosite în celelalte volume, deoarece nu-și propuneau acest lucru, a putut nota în hărți fapte privind unele expresii, construcții sintactice, topica etc., care țin de domeniul sintaxei, parte a limbii mai greu de cercetat cu ajutorul chestionarului.

Modalitatea de a nota pe hartă faptele privind subordonarea este despărțirea frazei sau a propoziției în componentele ei și notarea acestora pe hărți succesive, ca în exemplele următoare : h. 1 321 „Nu te atinge de sobă..." — h. 1 322 „...că te arzi !", h. 1 327 „Îndeasă bine sacul..." — h. 1 328 „...să încapă tot !", h. 1 370 „Sînt destule femei..." — h. 1 371 „...ai căror bărbați sînt plecați din sat"; dăm și alte exemple de hărți cu fapte de sintaxă : topica : h. 1 366 „Mă doare adesea capul", h. 1 374 „(Ion) urcă alene dealul" etc. ; construcții sintactice : h. 1 398 „(Mi-a spus) cîte în lună și în soare", h. 1 408 „Cît ai bate din palme", h. 1 437 „Mi-am încercat și eu norocul", h. 1 443 „...mi-am trăit traiul" etc.

Trebuie să remarcăm, de asemenea, o altă caracteristică a volumului, și anume aceea că, spre deosebire de cele anterioare, în volumul al V-lea sînt bine reprezentate toate părțile de vorbire. În mod deosebit se reliefează verbul (mai ales în cap. „Varia"), adjectivul și adverbul (în cap. „Fire, caracter, sentimente"). Dăm spre ilustrare cîteva exemple de hărți interesante :

— pentru folosirea articolului : h. 1 336 „...pălăria fratelui meu", h. 1 444 „E leit tatăl său", h. 1 445 „Seamănă cu unchiul său" ;

— pentru pronumele nehotărît : h. 1 357 „... de la nimeni", h. 1 356 „Nu-mi trebuie nimic" etc. ;

— pentru gradele de comparație ale adjectivului (superlativ) : h. 1 384 „Amarnic mai suflă vîntul", h. 1 386 „(Astă iarnă a fost pe aici) un frig grozav" etc. ;

— pentru folosirea adverbului : h. 1 489 „(Cînd vrei să-mi dai banii ?) Acum", h. 1 490 „Tocmai acum (a sosit și el)", h. 1 493 „Adesea (oamenii fac un lucru fără să se gîndească)" etc. ;

— pentru flexiunea verbului, acordul auxiliarului la perfectul compus : h. 1 382 „Ai noștri au sosit", forme de viitor : h. 1 385 „Credeam că n-o să fie frig" etc. ;

— pentru folosirea prepozițiilor : h. 1 263 „Moare după el", h. 1 499 „(Mergea) înapoia carului", h. 1 480 („L-a prins) pe după gît" etc. ;

---

[2] Vezi Aurelia Stan, *O problemă de antroponimie : derivarea cu sufixe diminutivale a prenumelor din* ALR, în CL, IX, 1964, nr. 1, p. 97—108, și *Forme hipocoristice ale unor prenume din* ALR, în CL, X, 1965, nr. 2, p. 349—355.

— pentru folosirea interjecțiilor : h. 1 426 „Hai, haide, haideți !", h. 1 467 „Cum strigi un cal să se oprească ?" ;

— pentru folosirea accentului în frază : h. 1 406 „Nu te supăra pe mine !", h. 1 471 „(Ți-e frig ?) Așijderea și mie" etc.

Ne vom opri în cele ce urmează la cîteva aspecte mai interesante din domeniul lexicului. În primul rînd, subliniem încă o dată bogăția și varietatea sinonimiei lexicale care caracterizează vorbirea populară, dezvăluind prin aceasta multiplele ei posibilități de exprimare, precum și necesitatea unei cunoașteri cît mai bune a acestor posibilități. În sprijinul celor de mai sus considerăm că o simplă trimitere la cîteva hărți care ni s-au părut mai interesante pentru sinonimie este suficientă : h. 1 450 „Mototolesc (hîrtia)", h. 1 459 „(Pasărea prinsă în mînă) se zbate", h. 1 461 „(Pădurea) vuiește (în furtună)", h. 1 463 „(Mușteleș) bîzîie", h. 1 485 „(Vînd) cu toptanul", h. 1 487 „(Stă) ghemuit", h. 1 509 „Țuguiată" etc.

În foarte multe cazuri, în special atunci cînd e vorba de adjective, intervine elementul stilistic, afectiv și varietatea lexicală devine impresionantă (vezi, de exemplu, hărțile : 1 240 „1) Prostănacă, 2) Prostănac", 1 241 „Zăpăcit", 1 242 „Glumeț", 1 243 „Ursuz", 1 247 „Arțăgos", 1 250 „Invidios", 1 271 „Cherchelit" etc.).

În aceste situații, ca și în cele de mai sus, se impune o atenție deosebită la interpretarea hărților, deoarece întrebările folosite în obținerea răspunsurilor, de cele mai multe ori, nu au fost redate pe hartă. Necesitatea formulării pe hartă a modului cum s-a pus întrebarea este evidentă pentru cel care interpretează materialul și faptul a fost semnalat ca un neajuns și de recenzenții celorlalte volume apărute din seria nouă a ALR. Exemplul următor demonstrează clar că răspunsurile primite depind în mare măsură de modul cum s-a întrebat. La întrebarea indirectă formulată astfel : „Ce ziceți că faceți cu pîinea cînd o rupeți cu mîna bucățele și o puneți în supă sau în lapte?" — partea ultimă adaugă note în plus la înțelegerea acțiunii și explică răspunsuri variate, dar îndepărtate semantic, în așa fel încît nu pot fi socotite sinonime perfecte : *fărîm, zobim, frămîntăm, rupem, dumici, zdrumic, frîngi, frimiturim* etc.

Un număr de hărți pot constitui obiectul unor considerații semantice. Astfel, cu ajutorul hărților 1 265 „A luat-o de soție" și 1 370 „Sînt destule femei...", se pot contura ariile în care în construcțiile respective se folosește un termen sau altul. Se constată astfel că, deși întrebarea s-a pus direct, informatorii au schimbat termenul inclus în întrebare cu cel care este uzual în localitate sau în vorbirea lor : *muiere, nevastă, femeie* (sau, alteori, l-au păstrat pe cel din întrebare). Comparate între ele, cele două hărți arată că, în prima construcție, pentru noțiunea „soție" varietatea e mai mare, notîndu-se : *soție, muiere, nevastă, femeie*, în timp ce pentru noțiunea „femeie" din cea de-a doua hartă nu se dau decît două forme : *femeie* și *muiere*. Observații privind sensurile unor cuvinte se pot desprinde și din hărțile 1 501 „Cocoloș 1) de pămînt, 2) de lînă, 3) de mămăligă", 1 507 „1) Casă veche, 2) Haină veche" etc.

Semnalăm, de asemenea, harta 1 273 „Cartofor", interesantă din punctul de vedere al formării cuvintelor cu consecințe în semantică (omonimie). Termenul literar, neologic, este necunoscut, în general, în limba populară, care întrebuințează pentru denumirea noțiunii construcția *jucător de cărți*. De foarte multe ori, graiurile populare apelează și la construcții sufixate destul de variate, rezultînd termenii : *cărțaș, cărțaș, cărțălaș, cărțar, cărțer* și *cărturar*. Ultimul, în ciuda creării unei omonimii supărătoare, este răspîndit destul de frecvent în toată țara (cu excepția Banatului și a Crișanei).

Un alt aspect interesant care ar putea face obiectul unei cercetări aparte este cel al folosirii neologismelor. Aceasta, mai ales, dacă ne gîndim la faptul că volumul de față se caracterizează prin interesul față de latura spirituală a culturii noastre rurale. O sumară cercetare a hărților volumului sugerează aspecte deosebite privind pătrunderea neologismului în această sferă, forma și adaptarea fonetică (eventual și morfologică) a neologismului la sistemul graiurilor sau la cel al limbii literare

(vezi, printre altele, hărțile: 1 250 „Invidios", 1 251 „Invidiază", 1 259 „(Eu) cruț banii", 1 260 „Cruțător", 1 273 „Cartofor", 1 283 „Acordeon", 1 311 „Patine", 1 337 „(Dau) să-mi prefacă haina", 1 505 „Circ", 1 503 „Amendă", 1 506 „Aeroplan" etc.

Se știe că graiurile populare sînt adesea păstrătoare ale unor elemente prețioase pentru istoria limbii. Arhaismele (fonetice, gramaticale și mai ales lexicale) pot fi depistate în mare măsură cu ajutorul atlaselor (pe lîngă alte mijloace, ca monografiile sau glosarele dialectale) bazate pe cercetări pe teren cu metode bine precizate și deci capabile să dezvăluie astfel de vestigii. Volumul prezentat cuprinde, fără îndoială, un număr de arhaisme (păstrate îndeosebi regional), dacă ne gîndim și la faptul că evoluția graiurilor era supusă unor condiții cu mult diferite la data culegerii materialului (1929—1938). Vezi, de exemplu, h. 1 259 „(Eu) cruț banii", h. 1 369 „M-am umplut de sînge", h. 1 390 „(Ei) stau la taifas", h. 1 400 „O știe toată lumea", h. 1 351 „... din copac...", h. 1 354 „... în curtea mea", h. 1 486 „Drept ca lumînarea".

Merită, în sfîrșit, să fie evidențiată ținuta grafică a volumului. Unele scăpări mărunte, cum ar fi cele cîteva titluri neconforme cu normele limbii literare (h. 1 317 „Așează bine masa", h. 1 499 „(Mergea) înapoia carului", h. 1 554, „Floare" și 1 555 „Hipocoristice de la Floare"), sau cazurile în care o serie de trimiteri de pe hartă nu au corespondent în notele marginale (h. 1 277 „Drîmbă", pct. 310, 520, 791, 928, h. 1 313 „Cum se salută un prieten", pct. 848) sau, invers, unele note care nu au semnul + în hartă (h. 1 289 „De-a pietricelele", pct. 723), sînt de prea mică importanță pentru a putea reduce cu ceva din valoarea incontestabilă a volumului.

Din punctul de vedere al dialectologiei și al geografiei lingvistice, volumul aduce fapte noi, care pot contribui la o mai precisă descriere a subunităților limbii noastre, la repartiția graiurilor și a subdialectelor dacoromâne.

De asemenea, materialul cuprins în volumul al V-lea al *Atlasului* este foarte util lucrărilor dicționarului tezaur al limbii române în curs de elaborare.

Fără să ne propunem o înfățișare foarte dezvoltată a tuturor aspectelor interesante care se pot desprinde din parcurgerea volumului, am căutat să facem o prezentare a unora dintre fapte, care nu constituie, evident, decît o mică parte din tot ceea ce poate oferi un volum de hărți atît de prețios.

Alături de celelalte mijloace lingvistice bine cunoscute de investigare a tezaurului pe care îl constituie graiurile populare ,atlasul rămîne unul dintre cele mai importante în cunoașterea bogăției limbii vorbite la un moment dat al evoluției ei.

Ion Ionică

Dicționar german-român, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1966, CI + 1 172 pag.

Dicționarul german-român, redactat de un numeros colectiv în cadrul Institutului de lingvistică al Academiei Republicii Socialiste România, sub coordonarea și revizia lui M. Isbășescu și M. Iliescu și sub controlul științific al lui B. Colbert, „se adresează în primul rînd bunilor cunoscători ai limbii germane..., traducătorilor și oamenilor de știință" (bineînțeles cu limba maternă română). Abia în al doilea rînd se adresează și celor cu limba maternă germană, care, în numeroase cazuri, cu prilejul traducerii unor texte științifice, administrative, comerciale etc., caută cuvîntul adecvat în limba română.

La alcătuirea dicționarului în discuție, ca la aceea a oricărui dicționar bilingv (cu excepția dicționarelor ilustrate, ca *Deutsch-rumänisches Bildwörterbuch*, de pildă, apărut în editura VEB Bibliographisches Institut, Leipzig — partea românească revizuită de

acad. Iorgu Iordan şi prof. M. Isbăşescu —, în care ambele limbi sînt tratate la paritate), s-a avut în vedere acest dublu aspect în privinţa persoanelor care îl folosesc. Prefaţa şi indicaţiile generale pentru folosirea dicţionarului, ca şi cele speciale la fiecare cuvînt-titlu, sînt în limba română, iar gramatica extensivă a limbii germane este destinată în mod clar românilor, care vor nu numai să înţeleagă limba germană, ci s-o şi folosească în mod activ. Acest lucru nu scade cîtuşi de puţin importanţa lucrării pentru germani, care găsesc aici corespondentele termenilor de specialitate, pentru a căror identificare s-a recurs la colaborarea unui mare număr de specialişti.

Multilateralitatea scopurilor a determinat includerea în dicţionar a unui mare „număr de cuvinte, sensuri, expresii uzuale, locuţiuni şi construcţii frazeologice germane, cît şi bogăţia de sinonime româneşti", punîndu-i adesea pe redactori în faţa unor probleme greu de rezolvat. În cele ce urmează vom examina cele mai importante dintre aceste probleme şi vom arăta cum s-au achitat redactorii de sarcina pe care şi-au asumat-o.

Baza oricărui dicţionar o formează materialul lexical ales în acest scop. Alegerea celui mai important şi mai corespunzător material se desfăşoară într-un spaţiu destul de larg, deoarece, după o evaluare publicată recent, întregul tezaur lexical german se ridică la un milion şi jumătate de cuvinte, aşa încît cele 140 000 de cuvinte-titlu, cel mai mare număr care s-a găsit vreodată într-un dicţionar german-român, nu formează decît 10% din total. După cum ne informează prefaţa, în alegerea materialului redacţia dicţionarului nostru s-a orientat în special după *Dicţionarul german-maghiar* al lui Halász Elöd, „la data apariţiei (1952) cel mai recent şi mai amplu dicţionar bilingv al limbii germane", care, de altfel, stă şi la baza dicţionarului invers al limbii germane (*Rückläufiges Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache*, Leipzig, 1965), aşa încît se poate presupune că, în linii mari, s-au selectat cele mai frecvente cuvinte ale limbii germane contemporane.

Cu toate acestea, au şi fost exprimate pînă acum, unele rezerve în privinţa anumitor grupe de expresii. Acestea se referă mai ales la cuvintele compuse şi derivate. Trebuie remarcat însă că, în limba germană, numărul acestora este aproape nelimitat (în sus-menţionatul dicţionar german invers găsim, de exemplu, 600 de cuvinte compuse cu *Maschine* şi 9 000 de derivate cu *-ung)*, fiind deci uşor de înţeles că ele constituie o bună parte din lexicul tratat într-un dicţionar german. În afară de aceasta, traducerea în româneşte a cuvintelor compuse germane se poate face în diferite feluri. De exemplu, pentru compusele cu *Rücken* avem sau un singur cuvînt (*Rückenlehne* = spetează), sau un cuvînt cu atribut adjectival (*Rückenwirbel* = vertebră dorsală), cu unul în genitiv (*Rückenmark* = măduva spinării) ori cu unul prepoziţional (*Rückenwind* = vînt din spate), sau un cuvînt la care se adaugă o sintagmă (*Rückentitel* = titlul imprimat pe dosul cărţii). Chiar şi propoziţii prescurtate şi întregi sînt uneori necesare pentru a exprima sensul exact al cuvîntului german (de exemplu *Flossgerechtigkeit* = dreptul de a transporta lemne cu pluta, *Flüstergewölbe* = bolta în care se aud şi şoaptele). În asemenea cazuri, traducătorului îi vine greu să găsească forma cea mai potrivită a traducerii, pe care o află de-a gata în dicţionar. În schimb, este oarecum îndreptăţită rezerva exprimată faţă de numeroşii termeni tehnici care împovărează acest dicţionar general.

Un caz asemănător îl constituie termenii de strictă specialitate şi cei de origine străină (mai ales neologismele). Şi aici se poate constata un oarecare exces: multe asemenea cuvinte puteau fi eliminate şi lăsate pe seama unui dicţionar tehnic. Pe de altă parte, germanistul trebuie să regrete că tocmai în domeniul specialităţii sale dicţionarul îl lipseşte de traducerea unor expresii lingvistice des întrebuinţate, ca, de exemplu, *Lautgeschichte* („istoria fonetică"), *Satzphonetik* („fonetica sintactică"), *Sprachraum* („aria de limbă"), *rückläufig* în legătură cu un dicţionar (vezi sus-menţionatul dicţionar invers) ş.a.

O problemă aparte o constituie cuvintele clasificate drept regionale, al căror număr

a fost evaluat, într-o recenzie, la circa 1 000, exprimîndu-se tot acolo obiecţia că nu s-a indicat şi teritoriul (Germania de nord, de mijloc, de sud, Austria, Elveţia) unde sînt întrebuinţate, amănunt care ar putea fi „de folos pentru un traducător". Această obiecţie ni se pare nefondată, deoarece pe un traducător din limba germană în cea română îl interesează termenul propriu-zis şi traducerea lui în româneşte. O situaţie aparte ni se pare că au cuvintele întrebuinţate în limbajul uzual german din ţara noastră, mai ales din Transilvania şi Banat, fie în cărţi beletristice, ziare, reviste şi manuale, fie numai în vorbire. Acestea însă, dacă nu se găsesc în vreun dicţionar indicat în bibliografie, lipsesc din dicţionarul de faţă. Numărul acestor cuvinte e totuşi destul de mare (de exemplu, în cartea scriitorului sas E .Wittstock, *Die Freundschaft von Kockelburg,* în primele 20 de pagini numărăm 7, iar în romanul lui P. Schuster, *Fünf Liter Zuika,* numai în primele 5 pagini găsim tot pe atîtea) şi prezenţa lor în dicţionar, pentru românii care vor să citească literatura sus-menţionată, să o traducă sau să înţeleagă vorbirea compatrioţilor germani, ar fi desigur de folos. Să luăm, de exemplu, cuvîntul *Hattert* (în Transilvania), *Hotter* (în Banat), cu sensul de „teritoriu al unei comune"; prima formă n-o găsim de loc în dicţionar, iar pe cea de-a doua numai cu sensul pe care-l are în Austria („hat", „răzor", „hotar", după Duden). Nu este oare firesc ca într-un dicţionar adresat românilor să figureze şi limbajul uzual german din Transilvania? Dificultatea constă însă în faptul că, pînă acum, acest lexic nu este nici măcar adunat complet, ca să poată fi prelucrat ştiinţific, şi deci nu poate fi utilizat decît în mod întîmplător. Cu ajutorul colaboratorilor originari din Transilvania credem că ar fi posibil să se elimine această lacună.

Un spaţiu, neobişnuit de mare în asemenea lucrări, îl ocupă, în dicţionarul nostru, gramatica. Nu numai că se dă drept partea I — pe 85 de pagini — o fonetică şi o fonologie aproape exhaustivă şi o morfologie destul de dezvoltată a limbii germane, ci şi, la diferitele cuvinte-titlu, se înşiră toate indicaţiile necesare, ca: formele genitivului şi ale pluralului la substantive, formele primitive şi formarea perfectului cu *haben* sau *sein* la verbe, precum şi, la cele compuse, indicaţia dacă sînt separabile sau neseparabile, pînă şi caracterizarea silabelor accentuate la cuvintele cu mai multe silabe. Ne întrebăm dacă nu s-a exagerat în această direcţie. Aşa, de exemplu, în tabela verbelor tari figurează şi cuvîntul *gleißen,* cu forma *gliß* (pronunţarea *glis*) la imperfect indicativ, cu toate că, începînd din secolul al XIX-lea, această formă nu se mai întîlneşte decît rareori, precum şi cu forma *glisse* la conjunctiv, formă dispărută astăzi. În schimb, partea lexicografică, pe bună dreptate, nu dă nici formele primitive ale acestui cuvînt.

Gramatica e concepută după schema tradiţională a gramaticii germane, conţinînd însă şi unele indicaţii asupra deosebirilor dintre gramatica română şi cea germană. Astfel, găsim aici un tabel foarte instructiv al adverbelor locale şi al uzului lor special, apoi o scurtă descriere a regimului propoziţiilor, foarte diferit de cel uzual în limba română, precum şi o listă dezvoltată, poate prea dezvoltată, a conjuncţiilor, cu caracterizarea influenţei pe care ele o exercită asupra topicii. Acest lucru este util, deşi fenomenul nu aparţine „morfologiei", în sensul strict al cuvîntului.

Partea lexicografică propriu-zisă conţine materialul, ales după criteriile menţionate mai sus, în ordine strict alfabetică, fiecare cuvînt-titlu într-un aliniat separat, fără a se recurge la înşirarea, practicată adesea, a formelor compuse sub acelaşi cuvînt-titlu. Procedeul acesta uşurează, după părerea noastră, căutarea cuvintelor, chiar dacă uneori se despart cuvinte înrudite (de exemplu, *antik* e despărţit de *Antike* prin *antikapitalistisch*). Cuvîntul-titlu se caracterizează prin semne grafice care arată pronunţarea, accentuarea şi, în anumite cazuri — la cuvinte compuse, în general, şi la verbe după prefixe separabile şi neseparabile, în special —, originea. Avem însă impresia că problema semnelor grafice n-a fost rezolvată în modul cel mai potrivit. Aşa, de exemplu, dubla întrebuinţare a barei verticale ca semn f o-

n e t i c (pentru pronunţarea vocalelor, a lui *h* şi a combinaţiilor *sp-* şi *st-* în cuvinte compuse), pe de o parte, şi ca semn l e x i c o l o g i c (pentru indicarea prefixelor separabile la verbe), pe de altă parte, provoacă confuzii. În schimb, între prefixele neseparabile terminate în vocală şi verbele care încep cu o vocală sau un *h-* care trebuie pronunţat, adică tot pentru un fenomen fonetic, se pune o cratimă. Astfel, la cuvintele *Be|amte* şi *be-amten* sînt folosite semne deosebite, fără nici o motivare! Chiar întrebuinţarea cratimei este de o inconsecvenţă uimitoare. În timp ce la toate verbele compuse cu prefixele neseparabile *be-*, *er-*, *ge-*, *ver-* şi *zer-*, a căror tulpină începe cu *sp-* sau *st-*, nu este întrebuinţat nici un semn de despărţire, la cele compuse cu *ent-* găsim o cratimă, fără să putem afla un motiv rezonabil. După părerea noastră, pentru fenomenele fonetice trebuia folosit pretutindeni un singur semn, iar pentru cele lexicologice altul (de exemplu/ şi¦), iar dacă se întîlnesc amîndouă fenomenele : /¦ ; de exemplu, *an|gehen*, *be|¦ehren*, *ab|¦arbeiten*. Ne întrebăm însă dacă era într-adevăr necesară indicarea pronunţării la fiecare cuvînt în parte, dacă regulile pronunţării în general ar fi fost cuprinse în „Fonetică".

Indicaţiile gramaticale care urmează după cuvîntul-titlu sînt, în general, juste şi binevenite. În privinţa formelor primitive ale verbelor compuse cu prefixe neseparabile (precum şi ale celor compuse cu prefixe atît separabile, cît şi neseparabile) se observă însă o inconsecvenţă. La prefixul *be-*, de exemplu, găsim formele primitive atît la verbele tari, cît şi la cele slabe (vezi *belassen, beließ, belassen — belasten, belastete, belastet*), la prefixul *zer-* aproape numai la cele tari, pe cînd la cele slabe lipsesc în cele mai multe cazuri (de exemplu, *zergliedern* figurează în dicţionar fără forme, dar *zerspalten*, cu *zerspaltete, zerspaltet*). Deoarece la verbele simple formele verbelor slabe nu sînt trecute nicăieri, nu era nevoie de nici o indicaţie nici la cele compuse. La verbele compuse cu prefixe atît separabile, cît şi neseparabile, în general, în primul caz, la verbele slabe nu se dau formele primitive, pe cînd la cele tari sînt indicate. În al doilea caz însă, le găsim pretutindeni, ceea ce contrazice uzul la verbele formate numai cu prefixe neseparabile. Ar fi fost mai justificat în cazurile în care forma trecutului nu se deosebeşte de infinitiv numai prin forma tulpinii, ci şi prin ordinea componentelor (de exemplu, *durchleuchten, leuchtete durch*). Găsim însă şi cazuri în care ambele forme, cea separabilă şi cea neseparabilă, se găsesc la acelaşi cuvînt-titlu, dar cu o singură indicare a formelor primitive, ceea ce nu corespunde realităţii gramaticale (de exemplu, *durch|ackern* şi *durchackern, durchackerte, durchackert*), pe cînd la *umackern* sînt două cuvinte-titlu separate.

Aceste ultime exemple ating, de altfel, şi o altă problemă dificilă a lexicologiei în general : e vorba de omonimie sau de polisemie? Este oare îndreptăţită încadrarea acestor verbe, care pot fi compuse cu prefixe atît separabile, cît şi neseparabile, la două cuvinte-titlu separate şi cu indicaţiile [1, 2] rezervate omonimelor? După părerea noastră, acestea trebuiau strînse sub un singur cuvînt-titlu, fără indicarea formelor primitive, deosebirea de sens între formele separabile şi neseparabile arătîndu-se, unde este cazul, prin puncte sau numai prin exemple, cum s-a şi făcut, de exemplu, la cuvîntul-titlu *durchkosten* (unde lipseşte însă cifra [2] !).

Problema omonimiei sau polisemiei nu este întotdeauna o problemă de gramatică, ci şi de semantică, şi nu întotdeauna este rezolvată în mod satisfăcător. Astfel, pentru faptul că în dicţionarul de faţă cuvîntul *Strauß*, însemnînd „luptă" şi „buchet", figurează sub acelaşi cuvînt-titlu, iar ca nume al unei păsări sub altul, autorul nu poate invoca decît dicţionarul ortografic *Der große Duden*, căci marele dicţionar german al lui Grimm are, pentru acest cuvînt, t r e i cuvinte-titlu separate. Şi asemenea cazuri se repetă : la cuvîntul-titlu *Waller* s-au trecut şi „pelerin" şi peştele „somn", procedeu greşit din punct de vedere etimologic.

Compunerea articolelor mai dezvoltate se face în mod sistematic. Se dă nu numai sensul cel mai apropiat al cuvintelor, ci, prin exemple de locuţiuni, proverbe, citate

etc. se specifică și diferitele sfere semantice ale cuvîntului. Aceste exemple dau posibilitatea unei mai bune înțelegeri a cuvintelor germane, ca și a traducerii lor cît mai corespunzătoare spiritului ambelor limbi. Partea aceasta a dicționarului, după părerea noastră de o mare importanță, o considerăm cea mai izbutită. Nu este cazul și nici locul să analizăm amănunțit bogatul conținut semantic al dicționarului. Din aceeași pricină nu ne ocupăm nici de unele greșeli de traducere depistate în mod mai mult sau mai puțin întîmplător. Oricîte ar fi acestea, ele rămîn totuși neînsemnate față de proporțiile lucrării, realizate cu grijă și competență, în ansamblul ei.

Luînd în considerare, pe de o parte, faptul că, după cîte sîntem informați, tirajul prea mic al *Dicționarului* s-a epuizat în foarte scurt timp, iar pe de alta, că materialul care a stat la baza elaborării acestei opere între anii 1955 și 1959 este depășit de impetuoasa dezvoltare tehnică, științifică și socială a timpurilor noastre, sîntem de părere că o ediție nouă, care să țină seama și de sugestiile și observațiile formulate în diferitele recenzii, nu poate să întîrzie.

Privit în ansamblu, *Dicționarul* alcătuit de Institutul de lingvistică al Academiei Republicii Socialiste România înseamnă un mare pas înainte în lexicografia germano-română.

Bernhard Capesius

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesați de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române : gramatică, vocabular, limbă literară și stilistică, istoria lingvisticii românești, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică și filologie. Revista publică, de asemenea, articole de lingvistică generală.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să înainteze articolele, notele și recenziile dactilografiate la două rînduri. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuș, pe hîrtie de calc. Tabelele și ilustrațiile vor fi numerotate cu cifre arabe. Figurile din planșe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea aceloraşi date în text, tabele și grafice. Explicația figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele din subsol se numerotează de la 1 în continuare. Numele autorilor va fi precedat de inițială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Autorii au dreptul la un număr de 50 de extrase, gratuit.

Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

BIBLIOTECA CENTRALĂ
SIBIU

Bibl.

LUCRĂRI APĂRUTE IN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

* * * **Istoria limbii române**, vol. I, **Limba latină**, 1965, 439 p., 28 lei.

* * * **Atlasul lingvistic român**, seria nouă, vol. V, 1966, VII + 2 p. + hărţile de la 1237 la 1570 + 13 pl., 103 lei.

Sub redacţia acad. Iorgu Iordan, **Crestomaţie romanică**, vol. I, 1962, 884 p., + 25 pl., 35,40 lei; vol. II, 1965, 1213 p., 45 lei.

* * * **Dicţionarul limbii române** (DLR), serie nouă, fasc. 0, *CXXXVI* p., 10,5 0lei; **fasc. 1**, M—Mandră[1], 81 p., 5,25 lei; fasc. 2, Mandră[2] — Mascat[1], 80 p., 6,75 lei; fasc. 3, Mascat[2] — Mămăiţă, 80 p., 6,50 lei; fasc. 4, Mămălatiţă — Mătăringă, 80 p., 6,50 lei; fasc. 5, Mătăsar — Mergător, 80 p., 6,50 leï; fasc. 6, Mergătoriu—Microbiologie, 80 p., 6,50 lei; fasc.7, Microbiologist-Miniaturistică, 80 p., 6,50 lei; fasc. 8, Miniaturiza-Mititel, 80 p., 6 lei.

* * * **Îndreptar ortografic, ortoepic şi de punctuaţie**, 1965, 231 p., 6,50 lei.

AL. GRAUR, **La romanité du roumain**, colecţia „Bibliotheca Historica Romaniae 9", 1965, 68 p., 2,75 lei.

P. P. PANAITESCU, **Începuturile şi biruinţa scrisului în limba română**, 1965, 231p., 10 lei.

* * * **Gramatica limbii române**, ed. a II-a revăzută şi adăugită, tiraj nou 2 vol., 1966, 43 lei.

N. A. CONSTANTINESCU, **Dicţionar onomastic românesc**, 1963, 470 p., 29 lei.

IORGU IORDAN, **Toponimia românească**, 1965, 582 p. + 1 pl., 34 lei.

TACHE PAPAHAGI, **Dicţionarul dialectului aromân general şi etimologic, Dictionnaire aroumain (Macédo-Roumain) général et étymologique**, 1963, 1264 p. + 36 fotografii originale, 1 schiţă şi 1 hartă, 72,60 lei.

V. SCURTU, **Termenii de înrudire în limba română**, 1966, 403 p., 26 lei.

LR, Anul XVI, nr. 5, p. 389—482, Bucureşti, 1967

I. P. „Informaţia" — c. 5684

42 200 **Lei 4.—**

I 8173

ANUL XVI, 1967
LIMBA ROMÂNĂ
Nr 6

LIMBA ROMÂNĂ

6

ANUL XVI
1967

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

1999

0 III 2005

97

COMITETUL DE REDACŢIE

Redactor responsabil:

Acad. IORGU IORDAN

Redactor responsabil adjunct:

Prof. univ. ION COTEANU, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România

Membri:

Conf. univ. V. ARVINTE (Iaşi)
GH. BOLOCAN
VL. DRIMBA
ION GHEŢIE
VALERIA GUŢU-ROMALO
Prof. ION POPESCU
FLORA ŞUTEU — secretar de redacţie

Pentru a vă asigura colecţia completă şi primirea la timp a revistei, reînnoiţi abonamentul dv. pe anul 1968.

În ţară abonamentele se primesc la oficiile poştale, agenţiile poştale, factorii poştali şi difuzorii de presă din întreprinderi şi instituţii. Comenzile de abonamente din străinătate se primesc la CARTIMEX, Căsuţa poştală 134—135, Bucureşti, Republica Socialistă România, sau prin reprezentanţii săi din străinătate. Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondenţă se vor trimite pe adresa comitetului de redacţie al revistei „Limba română".

ADRESA REDACŢIEI
Str. I. C. Frimu nr. 22
Raionul 30 Decembrie
BUCUREŞTI

APARE DE 6 ORI PE AN

I 8173

-- UEL 2014

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XVI 1967 Nr. 6

U IAȘI 2022

SUMAR

GRAMATICĂ ȘI VOCABULAR Pag.

V. HODIȘ, Elementul predicativ suplimentar. *Contribuții* 485
CONSTANT MANECA, Probleme actuale ale terminologiei științifice și tehnice românești 491
STELIAN DUMISTRĂCEL, Numele mașinilor agricole în graiurile limbii române, pe baza ALR 499

ONOMASTICĂ

SABINA TEIUȘ, Despre conceptul de nume propriu și sfera onomasticii . . 513
CORNELIU REGUȘ, Toponimicele *Huluba, Hulubești, Hulubeasca, Hulubiștea* . 517
C. M. ȘTEFĂNESCU, *Ruscă* 521

CRONICĂ

Al X-lea Congres internațional al lingviștilor (*Ecaterina Mihăilă* și *Ruxandra Pană*) 525

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

Bibliografia analitică a periodicelor românești, vol. I, 1790—1850. Partea I, București, 1966 (*Aurel Nicolescu*) 537

IN MEMORIAM

GHEORGHE GIUGLEA (*Constant Maneca*) 543

Cuprinsul revistei „Limba română" pe anul 1967 545

Indicele revistei pe anul 1967 549

BIBLIOTECA CENTRALĂ
SIBIU

LR, anul XVI, nr. 6, p. 483—588, București, 1967

9130

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XVI 1967 Nr. 6

SUMAR

GRAMATICĂ ȘI VOCABULAR Pag.

V. HODIȘ, Elementul predicativ suplimentar. *Contribuții* 485
CONSTANT MANECA, Problème actuale ale terminologiei științifice și tehnice românești 491
STELIAN BUMBSTRĂCEL, Numele mașinilor agricole în graniile limbii române, pe baza ALR 499

ONOMASTICĂ

SABINA TEIUȘ, Despre conceptul de nume propriu și sfera onomasticii 513
CORNELIU REGUȘ, Toponimicele *Hulubă*, *Hulubești*, *Hulubeasca*, *Hulubișlea* 517
C. M. STEFĂNESCU, *Rusca* 521

CRONICĂ

AL X-lea Congres internațional al lingviștilor (*Ereterina Mihăilă și Ruxandra Popa*) 525

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

Bibliografia analitică a periodicelor românești, vol. I, 1790–1850, Partea I, București, 1966 (*Aurel Nicolescu*) 537

IN MEMORIAM

GHEORGHE GUȚLEA (*Constant Maneca*) 543

Cuprinsul revistei „Limba română" pe anul 1967 545

Indicele revistei pe anul 1967 549

LR. anul XVI, nr. 6, p. 483–588. București, 1967

ELEMENTUL PREDICATIV SUPLIMENTAR

CONTRIBUŢII

DE

V. HODIŞ

Categoria sintactică pe care gramatica limbii române o cunoaşte sub numele de *element predicativ suplimentar* a fost remarcată încă în secolul trecut, pentru prima oară — după informaţiile noastre — de savantul Tiktin în a sa *Gramatică română* [1].

În ultima vreme, atît cu privire la unele limbi străine, cît şi cu privire la limba română, s-au scris numeroase studii şi articole în jurul acestei probleme, multe dintre ele aducînd valoroase contribuţii [2]. Totuşi, această parte de propoziţie „nu a fost încă descrisă în toată complexitatea ei" [3]. Multe din aspectele ei — unele fundamentale — nu sînt suficient cunoscute; astfel, întrebarea dacă unitatea sintactică în discuţie e subordonată, dublu subordonată, principală sau de un tip intermediar nu a căpătat încă un răspuns ferm. Numele acordat acestei categorii sintactice e, de asemenea, susceptibil de discuţii [4]. Lucrul e firesc, avînd în vedere atît complexitatea ei cît şi timpul scurt de cînd a început să fie studiată.

---

[1] Vezi Tiktin, *Gramatica română*. Etimologia şi sintaxa, ed. a II-a revăzută de I.-A. Candrea, Bucureşti, Editura „Tempo", 1945, p. 188, 196—197.

[2] Dintre acestea menţionăm: Mioara Avram, *În legătură cu discuţia asupra „Numelui predicativ circumstanţial"*, LR, X, 1961, nr. 6, p. 539—552; Matilda Caragiu, *Sintaxa gerunziului românesc*, SG, II, 1957; I. Diaconescu, *Complementul calităţii*, LR, IX, 1960, p. 14—18; Paula Diaconescu, *Rolul elementului verbal în componenţa predicatului nominal*, SG, II, 1957, p. 105 ş. u.; Gh. N. Dragomirescu, *„Atributul predicativ" în limba română*, LL, VI, 1962, p. 99—121; Frieda Edelstein, *Perifraze verbale formate din* **a fi** *şi gerunziul verbului de conjugat în limba română*, CL, XI, 1966, nr. 2, p. 253—262; Maria Gabrea, *Probleme de teorie şi analiză gramaticală*, LL, VI, 1962, p. 133 ş. u.; Silvia Niţă, *Predicatul circumstanţial*, LR, VII, 1958, p. 93—98; Idem, *Le „doplnoc" et son correspondant en roumain*, „Romanoslavica", I, 1958, p. 63—69; Maria Rădulescu, *Numele predicativ circumstanţial*, LR, VII, 1958, p. 93—98; H. Tiktin, *op. cit.*

[3] Mioara Avram, *art. cit.*, p. 539.

[4] Unele din aceste probleme au fost puse în discuţie de D. D. Draşoveanu sub formă de comunicare ştiinţifică în cadrul Societăţii române de lingvistică romanică, Filiala Cluj, precum şi în cursul de sintaxă a limbii române ţinut la Universitatea „Babeş-Bolyai" din Cluj.

Unul din aspectele aduse în discuție de studiile speciale și de *Gramatica Academiei* [5] îl constituie clasificarea elementului predicativ suplimentar în cele patru tipuri, după criteriul părții de propoziție la care „se referă" [6]; „caracteristica sau acțiunea exprimată de elementul predicativ suplimentar se poate referi :

— la subiect
— la complementul direct
— la complementul indirect
— la complementul de agent".

Această clasificare e susceptibilă de întregiri :

I. Elementul predicativ suplimentar poate determina [7] în principiu orice parte a propoziției ; exemplificăm pentru părțile de propoziție pe care nici *Gramatica Academiei*, nici studiile speciale consacrate problemei nu le-au avut în vedere :

1. *nume predicativ* : Acesta-i *tînărul* angajat de curînd **ca strungar** [8].

2. *atribut* : Noțiunea respectului scrupulos *față de un text*, socotit **ca proprietatea** autorului, pare a fi fost cu totul străină oamenilor din acea vreme (M. Ralea și T. Hariton, *Sociologia succesului*, E.S., 1962, p. 59).

Să-ntîrziem măcar c-o oră
Alunecarea *în Tartar*
Descris de toți **foarte amar**

(G. Călinescu, *Opere*, vol. II, E.L., 1966, p. 219).

Elementul predicativ suplimentar poate determina și nume cu diverse funcții circumstanțiale :

3. *de loc* : Ne-am fotografiat *lîngă monumentul* considerat **ca cel mai reprezentativ.**

4. *sociativ* : Se tot muta din sat în sat *cu copiii* rămași **orfani.**

5. *de excepție* : El n-a primit **ca moștenire** altceva *decît o desagă* goală.

6. Numele determinat de elementul predicativ suplimentar poate fi, la rîndul său, *element predicativ suplimentar* : Te-am făcut *director* recunoscut de toți **ca cel mai capabil** [9].

---

[5] Vezi *Gramatica limbii române*, vol. al II-lea, ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1966, p. 206—207.

[6] Acesta este unul din termenii evazivi întrebuințați de mulți cercetători, ca și de *Gramatica Academiei* (p. citate) : *a se referi* înseamnă „a determina"? Definiția dată de *Gramatica Academiei* la p. 206 este, de asemenea, evazivă în această privință.

[7] Vom folosi, în acest articol, termenii *determinare*, *a determina* în loc de *referire* și *a se referi* pentru desemnarea relațiilor sintactice pe care le realizează elementul predicativ suplimentar.

[8] Dăm cu *sursive* partea de propoziție pe care o determină și cu **aldine** elementul predicativ suplimentar.

[9] Dintre verbele determinate de elementul predicativ suplimentar cele mai multe sînt la modul participiu. Substantivele regente ale acestor verbe sînt „asimilabile" la subiecte ale participiilor în construcții pasive. Faptul acesta ne sugerează ideea „înrudirii" acestora cu tipul de element predicativ suplimentar ce „se referă" la subiect, descris pe larg în *Gramatica Academiei*. Însă „înrudirea" fiind de ordin logic și etimologic, precizăm că din punctul de vedere sintactic substantivele pe care le determină elementele predicative suplimentare sînt nu subiecte, ci nume predicative (*tînărul*), atribute (*față de un text* și *în Tartar*), circumstanțiale de loc (*lîngă monumentul*) etc.

Aceste exemple ne dovedesc că elementul predicativ suplimentar se raportează la un nume cu diverse funcţii sintactice în propoziţie. Funcţia sintactică a numelui respectiv nu e „selectată" (cu atît mai puţin impusă) de raportarea elementului predicativ suplimentar la acel nume, ci este hotărîtă de termenul regent căruia i se subordonează. Chiar dacă exemplele noastre nu „acoperă" o arie mai întinsă, putem conchide că elementul predicativ suplimentar poate determina orice nume cu orice funcţie sintactică în propoziţie.

Astfel stînd lucrurile, credem că „referirea" elementului predicativ suplimentar la anumite funcţii sintactice se autodizolvă ca problemă. Această categorie a sintaxei poate fi descrisă ca parte de propoziţie (valoare sintactică) care determină un nume şi un verb, părţi de vorbire (valori morfologice). Prin aceasta, elementul predicativ suplimentar s-ar apropia de „fizionomia" tuturor celorlalte părţi de propoziţie subordonate (atribute, complemente, circumstanţiale). Situaţia lui specială faţă de acestea s-ar limita la faptul că — fără s-o putem, deocamdată, argumenta hotărît — are doi termeni regenţi, unul nominal, celălalt verbal, cîtă vreme toate celelalte au un singur termen regent.

Regenţii elementului predicativ suplimentar pot actualiza multiple, virtual toate, categoriile morfologice specifice părţilor nominale şi celor verbale de vorbire. Regentul nominal poate fi la orice caz (se poate exemplifica şi cu genitivul şi vocativul chiar, celelalte fiind evidente). Termenul regent verbal poate sta la orice mod, orice diateză, ca să nu mai vorbim de timp, număr, persoană, care sînt, de asemenea, evidente. Funcţiile sintactice ale acestora, de predicat (regentul verbal) sau subiect, complement, circumstanţial etc. (regentul nominal) sînt total independente de elementul predicativ suplimentar.

Uneori, cînd se poate subînţelege sau e inclus în desinenţele predicatului verbal, numele determinat de elementul predicativ suplimentar poate dispărea. Termenul nominal dispărut, subînţeles, este de cele mai multe ori subiect în propoziţie [10].

II. De asemenea, elementul predicativ suplimentar, în lipsa unui nume cu o anumită funcţie sintactică, se poate raporta la o întreagă propoziţie. Propoziţia aceasta poate fi :

8. *subiectivă* : Se preconizează **ca soluţie** de ieşire din criză, *să se distrugă stocurile* care nu se pot vinde.

[...] rămîne **fapt** preţios pentru privitorul istoric *că Mehmet, cuceritorul*, [...] *a urcat cu alai dealul Hlincea* [...] (Galaction, *Opere alese*, vol. I, E.S.P.L.A., 1959, p. 238) [11].

9. *completivă directă* : [...] de cîte ori Mihai Vardaru trebuia să ia o hotărîre în viaţă şi trecea printr-o criză a sufletului se întreba, **ca** ultimă **instanţă** a conştiinţei, *dacă fapta sau gîndul lui ar fi* [...] *aprobate de fostu-i dascăl* (după D. Draşoveanu, P. Dumitraşcu, M. Zdrenghea, *Analize gramaticale şi stilistice*, ed. a II-a, Editura pedagogică, 1966, p. 103, fraza 107) [12].

---

[10] Vezi Silvia Niţă, *Le „doplnok" et son correspondant en roumain...*, p. 63—69.

[11] Verbul *a rămîne* nu este cuprins între auxiliarele sintactice. Vezi *Gramatica Academiei*, ed. a II-a, vol. II, p. 100.

[12] Vezi şi Gh. N. Dragomirescu, *art. cit.*, p. 108 ş.u.

Ca urmare la cererea dvs. înregistrată la noi sub nr. de mai sus, vă aducem la cunoștință *că v-am expediat* ... (text administrativ).

10. *completivă indirectă*: Ne-a îndemnat, **ca** primă **încercare**, *să-l invităm la masă.*

Acestor elemente predicative suplimentare (pe care le adăugăm celor descoperite de cercetătorii anteriori), li se vor ataşa, inevitabil, alte şi alte asemenea „tipuri". Virtual, elementul predicativ suplimentar poate determina orice parte de propoziţie, precum şi orice propoziţie subordonată [13]. Şi într-un caz şi în altul avem un „nod" a conexiunilor sintactice: la raportul de determinare, existent între cei doi regenţi, elementul predicativ suplimentar adaugă alte două, unul faţă de regentul său verbal, altul faţă de regentul său nominal. Faptul că elementul predicativ suplimentar se poate raporta şi la o propoziţie subordonată ne duce cu gîndul la numele predicativ care, e îndeobşte cunoscut, poate „determina" şi o propoziţie subordonată subiectivă. Să se compare cele două fraze:

Nu-i **frumos** *cine se ţine* ... (Proverb)

Cine promovează se întoarce **mulţumit** de la examen.

III. Acestea ne dovedesc justeţea opiniei celor ce susţin că între elementul predicativ suplimentar şi numele predicativ există un paralelism aproape total [14]. Asemănările acestor două categorii sintactice sînt multiple:

— ambele se raportează la un nume sau la o propoziţie subordonată prin intermediul unui verb mijlocitor;

— mijloacele de realizare a raportului sintactic sînt aceleaşi şi în cazul numelui predicativ ca şi în cel al elementului predicativ suplimentar;

— cele două funcţii sintactice pot fi exprimate prin aceleaşi părţi de vorbire;

— topica acestora este liberă, elementul predicativ suplimentar şi numele predicativ stînd înaintea, în urma numelui determinat şi a verbului mijlocitor sau pot fi intermediare acestora.

Pînă şi subspeciile celor două unităţi sintactice sînt aceleaşi [15].

Totuşi, deosebiri mai mult sau mai puţin întemeiate pe criterii sintactice există. Cea mai importantă dintre acestea ar fi tocmai problema ariei inegale a determinărilor („referirilor"), deci problema „tipurilor": în timp ce — cum am văzut mai sus — elementul predicativ suplimentar se poate raporta la nume şi propoziţii subordonate cu numeroase funcţii sintactice, numele predicativ se limitează la subiect şi la corespondenta acestuia, subiectiva. Explicaţia trebuie căutată în faptul că, aşa cum demonstrează L. Tesnière în *Esquisse d'une syntaxe structurale* (Paris, 1953, Librairie C. Klincksieck, 30 p.), numărul *actants*-ilor, ter-

[13] Sub titlu de informare citez acest exemplu în care *ca măsură* pare „a determina" propoziţia principală. Avem aici un element predicativ suplimentar? Al doilea termen regent lipsind, *ca măsură* nu se poate include printre celelalte exemple: „*Ca* primă *măsură* am modernizat secţia de răspunsuri la criticile presei [...]" („Urzica", XIX, nr. 8, 30 aprilie 1967, p. 3).

[14] Cu privire la asemănările remarcate între elementul predicativ suplimentar şi numele predicativ vezi: *Gramatica Academiei*, vol. II, ed. a II-a, p. 209 şi 210; G. Beldescu, *Contribuţii la cunoaşterea numelui predicativ*, Societatea de ştiinţe istorice şi filologice, 1957, p. 97; Gh. N. Dragomirescu, *art. cit.*, p. 110.

[15] Vezi G. Beldescu, *op. cit.*, p. 97.

meni „subordonați ai verbului care participă sub o formă oarecare la acțiune" (p. 4—5), este limitat și altul pentru fiecare categorie de verbe [16]. După părerile unor lingviști „verbele copulative nu pot primi o complinire verbală". „Verbul *a fi* cînd e copulă n-are determinanți" [17]. Neprimind alte raportări sintactice în afara celei subiective (indiferent dacă împărtășim sau nu teza subordonării subiectului), verbul copulativ nu intră în conexiune sintactică decît cu subiectul și, respectiv, cu subiectiva. Corolarul: numele predicativ nu se poate raporta decît la aceste funcții. Verbele predicative „mijlocitoare", însă, pot intra în numeroase relații sintactice, de unde reiese că elementele predicative suplimentare „mijlocite" de aceste verbe au posibilitatea de a se subordona unor părți de vorbire nominale cu multiple funcții față de verbele predicative.

Limitînd discuția la această problemă, sîntem în măsură să concludem că, în ceea ce privește categoriile sintactice în sine, avem de-a face mai degrabă cu o asemănare: atît elementul predicativ suplimentar cît și numele predicativ se subordonează unui nume sau se raportează la o propoziție subordonată, prin intermediul unui verb [18], raportare care se face prin aceleași mijloace sintactice. Diferența specifică a acestora constă — așa cum se susține de către mulți cercetători, mai nou, — în natura morfo-sintactică a verbului mijlocitor: copulativ în cazul numelui predicativ și predicativ în cel al elementului predicativ suplimentar.

Rămîne însă — cea mai grea sarcină — de stabilit hotarul precis care separă verbele predicative de cele copulative. Atîta vreme cît criteriul acestei clasificări rămîne conținutul semantic-lexical, convenționalismul și subiectivismul sînt greu de învins. Lipsa obiectivității științifice în această clasificare duce la situații greu solvabile în analiza sintactică a elementului predicativ suplimentar și a numelui predicativ. Un motiv în plus care reclamă continuarea cercetării categoriei sintactice în discuție.

Dată fiind evidenta înrudire construcțională și funcțională a elementului predicativ suplimentar cu numele predicativ, mi se pare, din punct de vedere metodic, deplin justificată și binevenită predarea și învățarea acestor categorii sintactice în legătură una cu alta; locul elementului predicativ suplimentar între părțile de propoziție este lîngă numele predicativ și nu la urma circumstanțialelor, cum este prezentat în a doua ediție a *Gramaticii Academiei*.

---

[16] Vezi și L. Tesnière, *Éléments de syntaxe structurale*, Paris, Librairie C. Klincksieck, 1959. Pentru Tesnière, subiectul e un complement ca celelalte, singura parte de propoziție principală rămînînd predicatul. Pe lîngă „actants" predicatul mai poate primi determinările circumstanțiale.

[17] Paula Diaconescu, *art. cit.*, p. 114.

[18] Nu consider lipsită de interes științific nici problema dacă între verbul copulativ și numele predicativ există același raport sintactic ca și între verbul predicativ și elementul lui predicativ suplimentar.

PROBLEME ACTUALE ALE TERMINOLOGIEI ȘTIINȚIFICE ȘI TEHNICE ROMÂNEȘTI

DE

CONSTANT MANECA

1. Evoluția terminologiei speciale este deosebit de interesantă întrucît oglindește felul în care se precizează și se organizează noțiunile științifice și tehnice în limbă.

Terminologia constituie astăzi o preocupare de căpetenie pe plan mondial. În toate țările și în cadrul unor organizații internaționale (ca ISO) se fac serioase eforturi pentru completarea, organizarea și unificarea ei. Apar numeroase dicționare, nomenclatoare, glosare și altfel de lucrări care se referă la termenii științifici și tehnici în general, iar recent, între 30 mai și 2 iunie 1967, Academia de Științe a U.R.S.S. a organizat la Leningrad o conferință unde s-au dezbătut problemele lingvistice ale terminologiei științifice și tehnice.

2. În România, preocupările în legătură cu terminologia specială sînt relativ recente. Primele studii mai temeinice au apărut abia în preajma celui de-al doilea război mondial [1]. Ele erau rezultatul unei situații care necesita o clarificare și au constituit începutul unei munci de sistematizare. Iată ce se spunea în lucrarea amintită despre terminologia românească: [se creau] *confuziuni în predarea științelor exacte, prin întrebuințarea de termeni cu semnificație diferită și chiar în discordanță cu spiritul limbii românești* [2]. Tot în legătură cu aceasta, acad. Remus Răduleț scrie: „În multe centre s-au creat adevărate începuturi de dialecte terminologice bazate pe împrumuturi nesistematice și adeseori nejustificate, făcute din limbajul foștilor proprietari ai capitalului întreprinderilor sau din limbajul celor ce au montat utilajul" [3].

3. Studiul organizat al terminologiei românești și munca de unificare și definitivare a ei au luat amploare abia în ultimii douăzeci de ani

---

[1] *Terminologia științifică românească*, București, 1940.
[2] *Ibidem*, p. 3.
[3] Cf. „Contemporanul", 1953, nr. 375, p. 5.

Începutul l-a făcut colectivul de elaborare a Lexiconului tehnic [4]. La aceasta se adaugă nomenclatoarele, standardele de terminologie, notaţii şi simboluri şi dicţionarele speciale mono şi plurilingve, care, toate, au contribuit la crearea unei terminologii unitare, devenită astăzi o preocupare de stat.

În lungul proces de formare, de definitivare şi de unificare a terminologiei speciale s-au ivit numeroase şi variate probleme, atît de ordin metodologic cît şi lingvistic [5]. Dintre primele, cea mai importantă a fost stabilirea unor principii generale care să permită organizarea sistemelor de noţiuni şi de termeni.

Nu vom insista aici asupra aspectelor metodologice, întrucît ele urmează a constitui obiectul unor studii la care trebuie să participe specialişti din toate domeniile ştiinţei (fizicieni, chimişti, biologi, logicieni, lingvişti, economişti etc.) toate disciplinele fiind interesate a-şi crea sau a-şi definitiva terminologia. Ţinem să subliniem însă în mod special importanţa considerabilă a contribuţiei pe care colectivul *Lexiconului tehnic român* a avut-o la stabilirea şi unificarea terminologiei româneşti, prin ordonarea sistemului de noţiuni şi prin alegerea unor termeni corespunzători, după cele mai bune şi riguroase criterii.

În cele ce urmează vom arăta cîteva dintre cele mai importante aspecte lingvistice ale terminologiei româneşti.

4. Cuvintele tehnice aparţin celui mai mobil sector al vocabularului. Frecvenţa lor este destul de redusă, ele fiind de restrînsă circulaţie[6].

4.1. Deşi începută foarte timpuriu [7], dezvoltarea vocabularului ştiinţific şi tehnic românesc nu a luat amploare decît o dată cu pătrunderea în ţara noastră a ştiinţei şi a tehnicii moderne, care au dat fiinţă unor şcoli naţionale, unde s-au format specialişti în toate domeniile.

Învăţămîntul mediu şi superior, publicaţiile periodice şi cotidiene au jucat un mare rol în răspîndirea şi încetăţenirea termenilor speciali, care s-au impus în primul rînd prin ziare, reviste şi cărţi de şcoală.

Disciplinele moderne practicate în noile şcoli naţionale au adoptat numeroşi termeni tehnici mai vechi, au abandonat însă mult mai mulţi şi şi-au refăcut în general, pe baze sistematice, terminologia. Toate acestea s-au petrecut într-un lung proces de adaptare, de organizare şi de unificare [8].

4.2. Terminologia ştiinţifică şi tehnică românească este compusă în cea mai mare parte din împrumuturi (dintre care cele mai multe sînt neologisme savante). Situaţia aceasta se explică prin faptul că în limba

---

[4] *Lexiconul tehnic român*, ed. I (LTR), Bucureşti, Editura tehnică, 1949—1956; ed. II (LTR[2]), elaborare nouă întocmită de un colectiv sub conducerea acad. prof. dr. ing. Remus Răduleţ, Bucureşti, Editura tehnică, vol. I — XVIII, 1957 — 1966.

[5] Cf. Ana Canarache şi Constant Maneca, *În jurul problemei vocabularului ştiinţific şi tehnic*, în LR, IV, 1955, nr. 6, p. 16 şi urm.

[6] Pentru limba română cf. articolul nostru *Consideraţii asupra frecvenţei cuvintelor în limba română literară contemporană*, în SCL, XVII, 1966, nr. 6, p. 623 şi urm.

[7] Cf. N. A. Ursu, *Formarea terminologiei ştiinţifice româneşti*, Bucureşti, 1962, p. 9 şi urm. şi J. Byck, *Vocabularul ştiinţific şi tehnic în secolul al* XVIII-lea, în SCL, V, 1954, nr. 1, p. 31 şi urm.

[8] Vezi articolul nostru *Cu privire la activitatea de unificare a terminologiei ştiinţifice şi tehnice*, în LR, V, 1956, nr. 3, p. 46 şi urm.

română există mijloace mai reduse de formare a cuvintelor [9] (mai ales în ceea ce privește compunerea, principalul mijloc de formare de termeni tehnici noi).

4.3. Inițiată pe baza unor elemente neogrecești și rusești, terminologia specială românească, începînd cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, și-a schimbat orientarea și s-a dezvoltat în continuare sub influența latino-romanică (în special latino-franceză). Numărul mare de cuvinte de acest gen au schimbat mult fizionomia lexicală a limbii române literare contemporane [10].

5.1. Una dintre primele probleme discutate în legătură cu organizarea și unificarea terminologiei speciale a fost sinonimia. În acest sector al lexicului sinonimele nu sînt recomandabile întrucît pot da naștere la confuzii și împiedică unificarea. Din diferite cauze (dintre care menționăm diversitatea căilor de penetrație a acelorași noțiuni sau termeni, dubletele etimologice, utilizarea unor procedee diferite de formare a cuvintelor etc.) au apărut o serie de sinonime supărătoare (ca *așchie*/ *șpan* ; *ghivent*/ *filet* ; *ghiventui*/ *fileta* ; *ac*/ *macaz* ; *prezon*/ *gujon* ; *val*/ *valț*/ *cilindru* ; *smalț*/ *email*/ *glazură* ; *cochilă*/ *formă* (*permanentă*) ; *putere calorică*/ *putere calorifică* etc.) în jurul cărora s-au purtat adevărate dispute.

În asemenea cazuri s-a ajuns fie la diferențierea unor termeni (prin restricția sau extensiunea sensurilor) și specializarea lor în anumite domenii, fie la dispariția sinonimelor mai puțin folosite sau neconvenabile sistemului. Astfel *valț* și *cilindru* (la început perfect sinonimi, împrumutați primul din germană și cel de-al doilea din franceză) încetul cu încetul au devenit termeni de circulație tehnică specializată : cel dintîi [11] a rămas să denumească diferite tipuri de mașini al căror organ de lucru este un cilindru, iar cel de-al doilea a devenit termenul general care denumește atît corpul geometric cît și o serie de alte organe de mașină (incluzînd în sfera lui pe *val*, *valț*, *rulou*, *sul*) [12]. Aceeași evoluție a avut-o și seria *supapă*/ *valvă*/ *ventil*, din care, cu timpul, *valvă* a rămas termenul generic, *supapă* [13] s-a specializat pentru a denumi organul de întrerupere a circuitului unui fluid prin limitarea unei mișcări de translație, iar *ventilul* [14] este folosit aproape exclusiv pentru a denumi obturatorul de valvă și în special obturatorul unei valve de cameră, la pneuri. La aceeași situație s-a ajuns și cu sinonimele *smalț*, *email* și *glazură* (primul fiind termenul general în sistemul LTR) [15].

În ceea ce privește dubletele (datorite împrumuturilor concomitente din limbi diferite sau existenței unor formații românești sinonime) credem că ele ar trebui reduse în continuare, treptat, alegîndu-se varianta care se încadrează cel mai bine în sistemul limbii. Astfel, dintre *chemioterapie*, *chemoterapie*, și *chimioterapie* ; *speleologie* și *speologie*, ultimele din serie

---

[9] Aceeași situație o întîlnim și în celelalte limbi romanice, spre deosebire de limbile germanice și slave.

[10] Cf. articolul nostru *La struttura etimologica della lingua romena letteraria contemporanea dal punto di vista della frequenza dei vocaboli*, în RRL, 1966, nr. 3, p. 233 și urm.

[11] Cf. LTR², s. v. *valț*.

[12] Cf. LTR², s. v. *cilindru*.

[13] Cf. LTR², s. v.

[14] Cf. LTR², s. v.

[15] Cf. LTR², s. vs.

sînt preferabile, fiind mai potrivite cu structura limbii şi chiar cu sistemul terminologic.

Acest proces de diferenţiere semantică a rezolvat în general sinonimiile supărătoare din terminologia tehnică românească.

Trebuie să remarcăm că evitarea sinonimiei caracterizează din punct de vedere lexical numai stilul ştiinţific, care se deosebeşte prin aceasta pregnant de celelalte stiluri ale limbii [16].

5.2. Omonimia şi polisemia cuvintelor provoacă de asemenea dificultăţi în terminologia specială. Astfel termeni ca *aparat*, *arc*, *cilindru*, *fir*, *lipi*, *maşină* sau *filtru* şi *cameră* au ajuns să aibă atîtea sensuri, chiar în acelaşi domeniu, încît folosirea lor a început să devină la un moment dat incomodă şi chiar ambiguă. Pentru a evita confuziile, de la aceşti termeni s-au format sintagme de tipul *aparat de măsurat*, *aparat Kipp*, *maşină de rabotat*, *maşină cu aburi*, *cilindru inscriptor*, *cameră de evacuare*, *cameră obscură*, *cameră de luat imagini* etc. Unele dintre acestea au devenit adevărate compuse (ca *maşină cu aburi*, *maşină de călcat* etc.), dar altele nu s-au sudat suficient şi adeseori sînt greu de folosit. Soluţia aceasta de evitare a polisemiei sau a omonimiei s-a dovedit neconvenabilă sistemului limbii române.

În consecinţă socotim nerecomandabilă cumularea de noi sensuri tehnice la termenii polisemantici şi credem că, în măsura posibilului, nu trebuie să se mai introducă în limbă cuvinte tehnice alofone.

5.3. Terminologia specială este, fără îndoială, poarta larg deschisă prin care intră în limbă, în fiecare moment, noi cuvinte.

Faţă de împrumuturi au existat şi mai există încă două atitudini, după părerea noastră la fel de reprobabile : prima este aceea de a înlătura cu orice preţ cuvintele străine (formă de manifestare a purismului), iar cea de-a doua e tendinţa de a folosi neologisme chiar şi atunci cînd există termeni corespunzători mai vechi.

Caracterul reprobabil al primei tendinţe îl putem ilustra cu o formaţie de tipul lui *cui spintecat*, termen pe care standardizarea a căutat să-l impună în locul lui *şplint* [17]. În egală măsură s-a procedat greşit şi atunci cînd s-au înlocuit termeni foarte cunoscuţi [18] şi uşor de folosit ca *trimăr* cu combinaţiile *condensator ajustabil în paralel*, termen care este o adevărată definiţie [19]. Pe aceeaşi linie s-a mers de asemenea şi atunci cînd LTR (care foloseşte termenul *bobină*) pentru *a bobina* şi *bobinaj* recomandă cuvintele *a înfăşura* şi *înfăşurare*, cînd ar fi putut lăsa foarte bine termenii înrudiţi cu *bobină* (care mai aveau şi avantajul că nu erau polisemantici ca ceilalţi) aşa cum a făcut la *freza* (cf. f r e z ă), *rabota* (cf. r a b o t e z ă) şi în multe alte cazuri. Terminologia medicală ne oferă, de asemenea, numeroase exemple în care cuvinte mai vechi sînt sistematic evitate şi înlocuite cu împrumuturi savante : astfel, pentru

---

[16] Cf. art. nostru *Stilurile limbii literare în lumina frecvenţei cuvintelor*, în LR, XV, 1966, nr. 4, p. 361.

[17] Situaţie preluată apoi şi de LTR în cele două ediţii.

[18] În domeniul de specialitate respectiv, bineînţeles.

[19] Cf. şi *ciocan de lipit* pt. *letcon*, *maşină de rabotat* pt. *raboteză*, *maşină de frezat* pt. *freză* etc. Credem că s-a exagerat în această privinţă deoarece s-a înlocuit un singur cuvînt printr-un compus fără a avea măcar avantajul de a susţine o formaţie proprie, care să nu fi avut elemente neologice.

plămîn, *inimă*, *vînă*, *subsuoară*, *greață*, se folosesc, nejustificat, termenii *pulmon*, *cord*, *venă*, *axilă*, *senzație de vomă* [20].

În legătură cu împrumuturile străine este necesară o atentă selecționare și adaptare la structura limbii române. Astfel, termeni ca *tub electronic amestecător* sau *tub electronic de amestec* sau *veghetor de presiune* (pentru *regulator-limitor de presiune*) sînt desigur nepotriviți. În astfel de formații trebuie să se țină seama și de valoarea stilistică a elementelor componente. Aspectul rebarbativ al unor termeni vine uneori numai din aceste combinații nepotrivite (cf. *electrozăvor* [21]).

Un principiu fundamental de care este bine să se țină seama este unitatea. Împrumuturile trebuie făcute sistematic și omogen, în funcție de necesitățile și structura terminologiei ; în felul acesta se măresc seriile, se creează noi posibilități de derivare analogică și se obține o terminologie unitară, ca aceea care a fost creată în ultimii ani în România.

5.4. Una dintre cele mai acute probleme ale terminologiei speciale românești este și formarea de noi cuvinte. Într-un studiu mai vechi al nostru [22], am ajuns la concluzia că nici în ceea ce privește acest sector al lexicului limba română nu și-a schimbat structura.

Ea a rămas mai departe un idiom de tip derivativ, ca și celelalte limbi romanice.

5.4.1. Pe lîngă mijloacele comune de derivare, semnalăm un procedeu specific terminologiei speciale și anume compunerea tematică (cf. *atomoelectric*, *electroencefalogramă*, *anatomofiziologic*, *geofizic* etc.), care merită a fi dezvoltată, întrucît dă posibilitatea de a forma termeni convenabili. Prin aceasta limba română a adoptat un procedeu specific al terminologiei savante, care operează mai ales cu elemente greco-latino-romanice, devenite universale prin pătrunderea lor chiar în limbile care au un sistem de compunere productiv (germana, rusa etc.).

5.4.2. Al doilea tip de compunere răspîndit în special în vocabularul tehnic este compunerea eliptică [23], cu ajutorul căreia se formează termeni ca : *lunetă-foarfece*, *bloc-motor*, *balon-pilot*, *mașină-unealtă*, *antenă-cadru* etc. Interesante sînt și compusele prin elipsă formate dintr-un verb și un complement : *apără-roate*, *sparge-val*, *filtru elimină-bandă*, *portcuțit*, *portburghiu* etc.

5.4.3. Menționăm în treacăt și compunerea din (silabe) inițiale (pentru care cf. termenul *var* = volt amper rezistență, — creat de fizicianul român Constantin Budeanu) mai puțin dezvoltată, dar potrivită de asemenea acestui sector al lexicului.

5.4.4. Dintre toate procedeele specifice terminologiei, cel mai important este acela al compunerii tematice care credem că trebuie dezvoltat cît mai mult, întrucît prezintă trei mari avantaje : ajută la formarea unor termeni care pot intra ușor în circuitul mondial (fiind compuși cu

---

[20] Am citat aceste exemple deoarece chiar în limba din care s-a luat cea mai mare parte a terminologiei noastre medicale — franceza — nu s-a renunțat la *poumon*, *coeur*, *aisselle nausée* (deși, pe lîngă acestea, sînt termeni savanți ca *pulmonaire*, *cardiaque*, *axillaire*, *vomissement* etc.).

[21] Cf. LTR [2] s.v.

[22] *Cuvinte compuse în terminologia științifică și tehnică actuală*, în *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, vol. I, București, 1959, p. 201 și urm.

[23] Adoptăm terminologia lui Arsène Darmesteter, *Traité de la formation des mots composés dans la langue française*, Paris, 1894, p. 6.

radicali prezenți într-o serie de alți termeni de circulație internațională), compusele astfel formate pot fi ușor adaptate la structura gramaticală a limbii române [24] și redau cel mai bine conținutul noțiunii pe care o denumesc (cf. *frigotehnică* față de *tehnica frigului*).

5.5. Terminologia specială românească are de rezolvat, de asemenea, și o serie de probleme privind adaptarea termenilor la structura gramaticală a limbii.

5.5.1. În limba română, după cum se știe, numele de obiecte sînt de obicei de genul neutru sau, mai rar, de genul feminin. În această categorie intră mai ales termenii derivați cu sufixul *-tor*, *-toare*. Numele de lucruri masculine sînt rare.

Numeroși termeni tehnici nume de instrument, împrumutați din limbi care nu cunosc genul neutru (ca franceza, italiana), au fost introduși în limba română la genul masculin sau feminin. Acest fapt a slăbit pe de o parte randamentul neutrului și a creat la pluralele derivatelor în *-tor* confuzii între numele de agent (*transformatori*, *conductori* etc.) și numele de instrument (*transformatori*, *conductori*, în loc de *transformatoare*, *conductoare* etc.). Recomandările Academiei [25] (pe care le respectă în general și LTR, standardele) sînt pentru genul neutru la numele de instrumente (mai ales în ceea ce privește derivatele cu sufixul *-tor*) și de obiecte în general. Cu toate acestea o serie de termeni din această categorie sînt folosiți aproape exclusiv la masculin : *acumulatori*, *semiconductori*, *tranzistori*, *transformatori*, *izolatori* etc. Genul neutru pare a fi în regres în terminologia tehnică [26] .

Uzul general trebuie să fie respectat și în terminologia specială și indicațiile normative trebuie să țină seamă de el.

5.5.2. O altă problemă de gramatică a terminologiei științifice și tehnice este aceea a flexiunii cuvintelor compuse prin elipsă [27].

Pentru unificare s-a propus și s-a aplicat uneori un criteriu normativ care se bazează pe felul elipsei. Astfel, la compusele unde cel de-al doilea termen reprezintă o unitate care trebuie să se acorde cu prima la plural (ca *mașină-unealtă* „mașină care este și unealtă" ; *crater-lac* „crater, unde este un lac" etc.) se recomandă marcarea pluralului la ambele elemente ale sintagmei (*mașini-unelte*, *cratere-lacuri* etc.). Dimpotrivă, la compusele unde al doilea element reprezintă tipul, forma sau funcția primului element (ca *fereastră-ghilotină* „fereastră care este ca o ghilotină, care funcționează ca o ghilotină" ; *antenă-cadru* „antenă în formă de cadru" etc.) s-a propus ca numai primul cuvînt să primească flexiunea (*ferestre-ghilotină*, *antene-cadru* etc.). Flexiunea genitivului urmează, după regula generală, pe aceea a pluralului. Toate aceste criterii, folosite mai ales în publicații și alte lucrări de specialitate, rămîn a fi consacrate de uz, singurul care le poate confirma ca norme lingvistice. Aplicate consecvent, credem că ele se pot extinde și la alte cuvinte de același fel.

---

[24] Care, la alte compuse, ca cele formate prin elipsă, pune probleme în ceea ce privește flexiunea (v. mai departe p. **5. 5. 2.**).

[25] Cf. *Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație*, București, 1965, *Index de cuvinte* s.v.

[26] Studii mai amănunțite pot aduce lumină în această chestiune. Noi credem că terminologia specială tinde să restrîngă neutrul, datorită faptului amintit mai sus.

[27] Care aici, în comparație cu limba comună, sînt destul de numeroase.

5.5.3. În sfîrșit, o ultimă chestiune în legătură cu flexiunea nominală este aceea a pluralelor duble sau triple. Numeroși termeni tehnici au și forme de plural deosebite de cele din limba comună, ex. : *roce, profile, nivele, calcare, betoane* etc. față de *roci, profiluri, niveluri, calcaruri, betonuri* — ca *nisipuri, pămînturi* etc.).

Și în aceste cazuri s-a procedat în general ca la sinonime : pluralele care individualizează anumite sensuri tehnice (ca *nivele, profile* etc.) au fost păstrate [28], iar cele care nu au această funcție au fost sau se tinde a fi eliminate. S-a ales dintre cele două variante cea din uzul general sau cea mai potrivită cu sistemul flexiunii nominale.

5.6. Termenii tehnici au pus de asemenea probleme în legătură cu adaptarea lor la sistemul fonologic al limbii române. Multe împrumuturi conțineau foneme necunoscute limbii române ca *ö, ü, ñ* etc.

Fonemele respective au fost reduse la fonemele românești corespunzătoare (*ö* > *o, e, ü* > *u, i* ; *ñ* > *nĭ* sau *ni* etc.), așa cum s-a întîmplat și la adaptarea altor neologisme mai recente. Sistemul fonologic s-a dovedit închis la influențele străine.

5.7. Numeroase au fost și problemele de ortografie și ortoepie în legătură cu terminologia.

Ele au fost rezolvate în cea mai mare parte de *Îndreptarul ortografic*, citat mai înainte. LTR [2], prin aplicarea riguroasă și consecventă a principiilor *Îndreptarului*, a reușit să evite și unele inconsecvențe ale acestuia [29], fără a putea rezolva însă, în mod unitar, ortografierea tuturor termenilor tehnici : astfel, nu vedem de ce LTR [2] scrie continuu [30] : *amperoră, wattoră, scurtcircuit, atomoelectric*, dar separat : *eolian-electric, apără-roate, bloc-contact, nuclear-electric* [31] etc.

Problema nu este de importanță minoră întrucît scrierea termenilor are implicații la editarea operelor de specialitate, la alcătuirea dicționarelor de toate tipurile, a terminologiilor și a altor lucrări de acest gen. Diversitatea ortografiei duce și ea la confuzii, adeseori cu urmări neplăcute, în știință mai ales.

6. Iată cîteva dintre cele mai importante aspecte lingvistice ale terminologiei speciale românești.

În încheiere credem că ne putem opri un moment asupra locului pe care îl ocupă terminologia în limbă.

Termenii tehnici contribuie la îmbogățirea lexicului, care devine astfel apt a denumi „lumea cunoscută", putînd reda mai precis conținutul noțiunilor.

Prin terminologie se modifică uneori, cum am văzut, relațiile sinonimice, omonimice și semantice ale vocabularului. Anumite caracteristici lexicale și morfologice ale stilurilor (în special ale stilului științific și ale

---

[28] Uneori însă diversitatea pluralelor pe sensuri este artificios stabilită, ca în cazul lui *cilindru*, pentru care LTR[2] indică în unele domenii pluralul *cilindri* și în altele *cilindre*, ceea ce nu corespunde uzului.

[29] Care persistă pînă în ediția ultimă I. o. : scrierea adjectivelor comune, compuse dintr-un substantiv și un adjectiv, spre deosebire de aceea a adjectivelor din terminologia specială ; scrierea cuvintelor compuse (cf. bună*stare* dar *pierde-vară, amper-oră* dar *electrocardiograf*) etc.

[30] Pe bună dreptate împotriva I. o.

[31] Toate acestea sînt, desigur, consecințele inconsecvențelor I. o.

unor variante ale stilului artistic — ca publicistica) sînt în legătură, de asemenea, cu folosirea cuvintelor tehnice.

Fizionomia lexicală a limbii se schimbă şi ea în funcţie de aceste elemente.

Sistemele terminologice trebuie să se adapteze totdeauna structurii limbii, care le determină constituind modalitatea lor de realizare. Ele urmează în general evoluţia limbii.

În ultimele decenii, datorită studiilor şi eforturilor întreprinse, s-au obţinut importante realizări care au dus la crearea unei vaste terminologii speciale româneşti, aptă a servi tuturor disciplinelor ştiinţifice şi tehnice, aflate astăzi în plină dezvoltare în România.

NUMELE MAȘINILOR AGRICOLE ÎN GRAIURILE LIMBII ROMÂNE, PE BAZA *ALR*

— CREAȚII PE TEREN ROMÂNESC ȘI ÎMPRUMUTURI *DIN ALTE LIMBI, CU CIRCULAȚIE LOCALĂ* —

DE

STELIAN DUMISTRĂCEL

În ultimul timp, cercetarea lexicului graiurilor populare a scos în evidență îmbogățirea acestuia cu numeroase neologisme. Faptul prezintă un interes deosebit în ceea ce privește cunoașterea influenței limbii literare asupra graiurilor, dar pentru urmărirea evoluției în aceste condiții a graiurilor populare ne aflăm abia într-o primă fază. Pentru acest din urmă aspect interesează felul cum este primit neologismul de către vorbitori, manifestat în efectele pe plan lingvistic pe care le produce apariția lui.

Se poate constata, în primul rînd, că, adesea, ca și în limba literară, în graiurile populare neologismul nu rămîne singur pentru a denumi un obiect, o noțiune etc., ci alături de el apar denumiri formate cu mijloace proprii. Pentru a denumi obiecte noi, vorbitorii graiurilor recurg și la împrumuturi din alte limbi, prin contactul direct cu vorbitorii acestora. Numai prin cunoașterea raporturilor dintre neologism și denumirile de alte tipuri, împreună cu care neologismul denumește diferite realități, ne putem da seama de importanța neologismelor intrate pînă la un moment dat în graiuri, de trăinicia acestei îmbogățiri.

Denumirile înregistrate pe hărțile din ALR, serie nouă, vol. I, consacrate numelor mașinilor agricole [1] se încadrează în una din categoriile amintite: neologisme (*mașină*, *batoză*, *trior*), creații pe teren românesc (*secerătoare*, *moară* „vînturătoare") și împrumuturi din limbi ale minorităților naționale (*țîlindru* „trior", *cipleu* „batoză"). În lucrarea de față ne propunem să cercetăm denumirile create pe teren românesc și împrumuturile din alte limbi, cu circulație locală, care apar pe hărțile indicate pentru a denumi mașinile agricole, alături de neologisme, de

[1] Hărțile 57 *mașină de secerat*, 82 *vînturătoare*, 83 *batoză*, 89 *trior*; vezi și 90 *alegem grîul (cu triorul)* și 61 din ALRM, *a treiera cu mașina*, *a îmblăti*.

care ne-am ocupat într-o lucrare anterioară [2]. Raportarea denumirilor de aceste tipuri la neologism nu are drept scop numai întregirea imaginii pe care trebuie să ne-o facem despre acesta, ci mai ales obținerea de date în stare să ne ajute la urmărirea procesului de apariție a noi denumiri în graiuri.

Indicînd chiar din titlu că întreprindem această cercetare pe baza ALR, ne referim la faptul că pornim de la datele oferite de acesta în privința denumirilor pe care le luăm în discuție. Dar nu numai aceasta este semnificația formulării. Cu toate că scopul lucrării nu este de a atinge, în mod special, obiective de geografie lingvistică (de așteptat atunci cînd se lucrează cu hărți lingvistice), Atlasul ne dă posibilitatea, în cazul de față, să stabilim tipurile de denumiri existente, raporturile dintre numele din cadrul grupului lexical de care se ocupă un număr de hărți, prin specificul său (răspunsuri ale aceloraşi informatori, din aceeaşi perioadă, notate pe o serie de hărți succesive, într-un număr, acelaşi, de puncte anchetate).

Pentru a sublinia valoarea acestui aspect este destul să ne gîndim la eventualitatea că am fi încercat să cercetăm aceeaşi temă pornind de la un dicționar care ar fi înregistrat toți termenii pe care îi luăm în discuție. În acest caz ne-ar lipsi toate datele care permit să punem acești termeni în legătură, iar caracterizarea grupului lexical din care ei fac parte nu ar putea fi completă.

Este vorba, aşadar, de interpretarea pe care o permite faptul că se cercetează acest material de limbă, din punct de vedere onomasiologic, tocmai pe baza Atlasului, iar nu de simpla folosire a acestuia ca sursă pentru selectarea unui număr de cuvinte — nume de mașini.

Întrucît în cursul tratării, pentru a urmări istoricul folosirii unor denumiri, ne referim la texte în care noțiunea de mașină are altă sferă, credem necesar să arătăm de la început că în considerarea ca mașini agricole a celor enumerate mai sus avem în vedere criteriile actuale [3], pînă la sfîrşitul secolului al XIX-lea printre mașini fiind date şi formele perfecționate ale uneltelor. Astfel, în *Iconomia rurală şi dumesnică* [4] ... (1834) a postelnicului Manuil Drăghici citim: „Plugul fiind *mașina* cu care se răstoarnă pămîntul ... " (p. 3); tot aşa, în *Curs elementar de agricultură* ... (1850) tradus de I. Brezoianu, se arată că „ciocanul este o *unealtă*, plugul este o *machină*" (p. 48), iar plugurile mai sînt numite „*machinile* aratoare" (p. 50). Printre mașinile agricole sînt pomenite de Ion Ionescu de la Brad, în *Calendarul pentru bunul cultivator* (1861), *plugul*, *rariția* (p. 463), *grapa* (p. 474), *vălătucul* (p. 476). Această situație, prezentă şi în terminologia agricolă din alte limbi (multe din cărțile apărute la noi erau traduceri sau adaptări), se clarifică spre sfîrşitul secolului al XIX-lea. În *Manualul de agricultură rațională* (vol. IV, *Economia rurală*, 1897) al lui G. Maior sînt considerate *unelte* sau *instrumente* cele simple, la care forța motrice lucrează direct, iar *mașini* cele la care forța motrice lucrează indirect (vezi p. 138).

[2] *Neologismul în terminologia agricolă românească, pe baza* ALR, în „Anuarul de filologie", tom. XV, 1964, al Centrului de lingvistică, istorie literară şi folclor al Filialei Iaşi a Academiei.

[3] Vezi *Dicționar politehnic*, Bucureşti, 1957, s. v. *mașină* (de lucru) şi la *batoză*, *secerătoare*, *trior*, *vînturătoare*; cf. şi DM.

[4] Titlul întreg al cărților şi periodicelor prezentat în continuare prescurtat sau sub formă de sigle se află în tabelul de la sfîrşitul lucrării.

Deși, în ultimă instanță, punctele de vedere înfățișate mai sus exemplifică un caz obișnuit de precizare în timp a unei terminologii, diferențierea *unelte-mașini* este necesară, căci, în afara accepțiunii de astăzi în utilizarea termenilor, analiza terminologiei uneltelor și mașinilor agricole arată că, peste apartenența la același grup lexical, la fiecare dintre ele constatăm compoziții și tendințe deosebite [5].

★

Excluzînd neologismele, denumirile înregistrate pe hărțile date la început, creații cu mijloace proprii și împrumuturi locale, sînt : pe h. 57 (mașină de secerat) : *secerătoare*[6], [mașină] *secerătoare* (899) [7], *cositoare* (723) ; pe h. 82 (vînturătoare) : *vînturătoare*, *vînturește* (250, 272, 346), *moară*, *morișcă* (~ *de vînturat*), *ciur* (~ *de vînturat*, ~ *de mașină*), *vîrtălău* (316), *hidoș* (346), *culătău* (551) ; pe h. 83 (batoză) : *dobă* (*tobă*), *treierătoare* (130, 325, 872), *triéscă* (36), *a dă treieră* (784), *îmblătitoare* (102, 105), *călcătoare* (64), *vînturătoare* (! 29), *arie* (!, 53), *cipleu* (334) ; pe h. 89 (trior) : *țîlindru*, *moară de ales* (27), ~ *de vînturat* (29), *morișcă de treierat pînea* (574), *ciur de ales grîu* (102), *valț* (386), *vînturătoare* (!, 130).

Informații de pe h. 90 *alegem grîul* (*cu triorul*) și 61 ALRM *a treiera cu mașina*, *a îmblăti* vom folosi în discutarea raportului dintre numele mașinii și numele acțiunii ce se execută cu aceasta, în legătură cu capacitatea cuvintelor nume de mașini de a avea derivate.

I. DENUMIRI FORMATE PE TEREN ROMÂNESC

1. Din lista dată mai sus selectăm pentru această categorie următoarele nume : *secerătoare*, *cositoare*, *vînturătoare* (cu diversele sensuri), *vînturește*, *moară*, *morișcă* (cu ambele sensuri), *ciur* (cu ambele sensuri), *vîrtălău*, *treierătoare*, *îmblătitoare*, *călcătoare*, apoi, într-o situație aparte, *a dă treieră* și *arie*.

Pot fi observate ușor, între cele enumerate, două tipuri de nume : 1) denumiri constînd din derivate de la cuvinte vechi în limbă, apărute, în general, o dată cu pătrunderea mașinilor (*secerătoare*, *vînturătoare*, *treierătoare* etc.) și 2) denumiri reprezentînd cuvinte vechi care, singure sau însoțite de unele precizări, au căpătat sensuri noi (*moară*, *ciur*). În discutarea acestor denumiri vom urmări în special cauzele care au determinat apariția lor, încadrarea, din punctul de vedere al procedeelor de formare, în sistemul denominației populare și raportul în care se află față de neologisme și denumirile din categoria următoare.

1. Denumirile de tipul *secerătoare* pot fi asemănate, în multe privințe, cu neologismele. Este destul să atragem atenția asupra faptului

---

[5] De numele uneltelor ne-am ocupat în *Terminologia uneltelor agricole în limba română, pe baza* ALR, în „Studii și cercetări științifice-filologie", Iași, XIII, 1962, nr. 2, p. 167—208.

[6] Dăm numai formele principale, variantele urmînd să fie prezentate o dată cu discutarea cuvintelor de bază.

[7] Indicăm punctul sau punctele în care apar numai pentru denumirile înregistrate în maximum trei puncte, considerînd că celelalte pot fi găsite destul de ușor. Cînd asemenea indicații vor fi date sub formă de fracție (57/723), prima cifră indică harta din ALR serie nouă, vol. I, iar următoarele, punctele de pe acea hartă.

că existența lor ca vocabule este determinată de necesitatea denumirii unor obiecte noi. Ele sînt derivate de la o serie de verbe denumind acțiuni dintre cele mai importante în agricultură : *a secera*, *a treiera*, *a vîntura* și, cu neînsemnate rezerve, nu au fost cunoscute în limbă înainte de a denumi mașinile respective.

Le mai apropie de situația neologismelor existența lor alături de acestea, de la început, în limba literară și pătrunderea în graiuri pe aceleași căi : limba tehnicienilor din agricultură, a presei, a cărților de popularizare a cunoștințelor agricole (comparația cu aceasta o facem pe baza unei bibliografii formate din texte referitoare la agricultură, în special din a doua jumătate a secolului al XIX-lea), pe lîngă posibilitatea de a fi apărut și independent în graiuri, prin analogie (vezi *îmblătitoare*, *călcătoare*). În sfîrșit, prin apariția lor în limba literară, de la început, alături de neologisme, se pune și problema modelului din limbi străine care a putut sta la baza unora dintre aceste denumiri. Vom urmări pe baza bibliografiei aceste aspecte.

Cum am arătat deja, acest tip de denumire este întîlnit din primele texte tratînd despre mașinile agricole, alături de sintagma *mașină de* ~, de celelalte neologisme. Iată cîteva atestări : *treierătoare* : JA, VII, p. 109 ; ICC, 283 ; MO, 5 iunie 1869, p. 610, 21 noiembrie 1870, p. 2130, 28 august 1871, p. 1032, 30 martie 1875, p. 1785 ; R, 1 ianuarie 1871, p. 4 ; RC, 113 ; ~ *cu vîrtej*, MM, I, 478, IV, 140 ; ~ *manuală*, MM, IV, 146 ; AA, nr. 17/1890, p. 14, 11/1899, p. 14, 1/1902, p. 12 ; Ag., anii 1902—1903, sub N. Fehér ; PC, 264 ; ~ *de mînă*, PCM, 187 ; ~ *cu vapor sau motor*, PCM, 188. Îl întîlnim și ca adjectiv : „locomobile *treerătorii*" (probabil cu sensul „locomobilă pentru mașină de treierat"), MO, 6 aprilie 1869, p. 430. Așadar, denumirea apare din 1857, ca și *mașină de treierat*, și o întîlnim curent și în textele din secolul al XX-lea. *Secerătoare* : JA, VII, p. 110 ; ICC, 222 ; RC, 112 ; AM, 30 ; MM, I, 446, IV, 142 ; AA, nr. 11/1890, p. 8, 11/1899, p. 14, 1/1902, p. 12 ; Ag., 1902—1903, sub N. Fehér. *Vînturătoare* : RC, 115 ; AM, 33 ; VA, 170 ; MM, I, 493 ; PC, 264 ; PCM, 131 ; AA, nr. 24/1891, 1/1909, sub Staadecker și, respectiv, Behles. Nu a lipsit o încercare de a se crea o denumire după același model și pentru trior. Astfel în MO din 5 iunie 1869 întîlnim forma de plural *curățători* (*treerători* și *curățători*, p. 610), dar este o apariție incidentală.

Reținem, deocamdată, faptul că cel puțin pentru denumirile *treierătoare* și *secerătoare* avem atestări, dintr-o epocă cînd nici nu se punea problema folosirii mașinilor denumite de ele decît incidental, în texte în care se făcea popularizarea unor mașini folosite în agricultura unor țări capitaliste avansate (Anglia, Franța). La aceasta trebuie să adăugăm că, pentru toate, denumirile respective au fost date la introducerea mașinilor, cum o probează izvoarele citate, așadar nu se poate pune problema unei circulații mai intense în vorbirea populară, care ar fi avut rolul de a le crea, după modelul unor denumiri obișnuite acesteia. Rămîne, pentru început, posibilitatea formării lor la nivelul limbii literare, după modelul altor denumiri de unelte (în sens mai larg) : *apărătoare*, *astupătoare*, *căutătoare*, *încuietoare*, *legătoare*, *pișcătoare*, *răsucitoare*, *strecurătoare*, *turnătoare*, *învălitoare*, *stropitoare* ; apoi *cingătoare*, *închizătoare*, *țietoare*, *trăgătoare*,

zăcătoare și altele cîteva [8]; se poate observa că puține dintre acestea au o întrebuințare mai largă. Nu trebuie neglijat nici faptul că numele pe care aceste mașini le aveau în limba cărților traduse și a persoanelor care introduceau mașinile la noi au constituit dacă nu modelul direct, măcar o sugestie pentru cei care pun în circulație numele de acest tip. Astfel, ne putem referi la cuvintele din franceză *moissonneuse*, *vanneuse*, *semoir* sau din germană, care pot fi întîlnite în denumiri ca *Grasmäher*, *Mähdrescher*, *Getreideschwinge* etc.

În această privință putem prezenta un exemplu concludent referitor la situația lui *semănătoare*. Traducînd din franceză, I. Brezoianu, în *Rudiment agricol universal* ... (1850), creează în română un substantiv cu formă de masculin pentru numărul singular : *semănătoriul*, după fr. *semoir* (p. 175; genitiv : *semănătoriului*, p. 125; plural : întrebuințarea *semănătoriilor*, p. 144). Aceeași oscilație în privința sufixului noului cuvînt o constatăm și la Ion Ionescu de la Brad, în *Calendar pentru bunul cultivator* (1861), într-un text în care este pusă în lumină și situația de creatori de nume în care se aflau primii autori ai cărților de agricultură; „Această lucrare [semănatul la adîncime și economic] se face bine cu mașina ce o putem numi *semănariță*" (subl. aut., p. 153; vezi și p. 461, 477) [9]. Fără îndoială că, atunci cînd, așa cum ne lasă și nouă posibilitatea să-l urmărim, meditează asupra numelui pe care ar putea să-l primească mașina în limba română, el face analogia cu numele ei din altă limbă, or, aceasta este franceza. La fel procedează cînd dă un nume pentru trior zicîndu-i *alegător* sau *ciur* : „două macine ce se numesc una *alegătoriul* lui Vachon și alta *ciurul* lui Pernollet" (ID, 291). Atît *alegătoriul*, cît și *ciurul* sînt două trioare, cum se poate vedea din planșele XXVII și XXVIII din ICC. Faptul că a recurs la calcuri trebuie explicat prin dorința autorului, exprimată încă de la începutul activității sale de agronom, de a fi înțeles : „și scrierea o am făcut numai cu cuvinte cunoscute de săteni, și într-un chip cît s-au putut mai dosloșitor, spre a fi înțăles de oricare gospodar moldovan" (ICG, prefață, V).

Cele arătate aici în legătură cu *semănătoare* și *trior* pot ajuta, credem, la conturarea căii pe care s-a ajuns și la *treierătoare*, *secerătoare* și *vînturătoare*, deși cu unele deosebiri de la caz la caz, uneori, în lipsa unui corespondent direct (de tipul *semoir* — *semănător*, *trieur* — *alegător*, *moissonneuse* — *secerătoare*, fără a mai cita influențele posibile din alte limbi), fiind suficientă acțiunea principiului analogic. Cu acestea am revenit la cele spuse la început, anume la apariția acestei serii de nume în limba literară, pe baza existenței substantivelor mai vechi, nume de unelte, în *-ătoare* [10]. Desigur, deși am arătat că cele discutate, prin origine, aparțin limbii literare, nu putem considera că toate formele de graiuri sînt în mod necesar urmarea cunoașterii celor din limba literară. Pe lîngă răspîndirea numirilor folosite de ziare, de specialiști (o dată cu mașinile),

---

[8] Apud. G. Pascu, *Sufixele românești*, București, 1916, p. 125, 126, 128, 129. Vezi și la Magdalena Popescu-Marin, *Sufixele -oare și -toare (-ătoare, -etoare, -itoare)* : *fățuitoare, picurătoare, plesnitoare, prăjitoare, proptitoare, spînzurătoare*, în *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, III, 1962, p. 182.

[9] În IE (1865) apare, și la el, *semănătoare* (p. 57), ca și *prășitoare* (*ibidem*).

[10] Prezentăm alte cîteva denumiri de același tip, din limba presei; *cositoare*, *locătoare*, *uruitoare*, tot mașini agricole; vezi AA, nr. 11/1903, p. 2.

este uşor de apreciat că *treierătoare*, *semănătoare* pot fi create de vorbitorii înşişi.

Deşi sufixul respectiv a fost calificat ca destul de puţin productiv [11], circulaţia unor denumiri formate cu sufixul *-(ă)toare* (*secerătoare*, *vînturătoare*) se explică tocmai prin încadrarea lor într-o grupă mare de substantive nume de obiecte, în general, cu aceeaşi terminaţie. Vom da numai cîteva exemple, de preferinţă din terminologia agricolă aparţinînd graiurilor : *zbîrnîitoare*, *scîrţîitoare*, *cîrţîitoare*, *cîrceitoare*, *sfîrîitoare*, *hîrîitoare*, *uruitoare*, *pîrîitoare*, *tîcăitoare*, *ciocănitoare*, *cîrîitoare*, *durăitoare*, *torăitoare* „zbîrnîitoare de speriat păsările", ALR, s.n., I, h. 47, diverse puncte, *zdrobitoare*, *mustuitoare* „mustuitor", *ibidem*, 233/987 ; *topitoare* „loc unde se pune cînepa la topit", *ibidem*, 256/414, 531 ; *muietoare* „putină în care se pune ceva la muiat", *plutitoare* „rourică" (ultimele două din DM) ş.a.

Mai mult, ceea ce ne interesează în legătură cu numele maşinilor agricole cercetate este faptul că în terminologia tehnică apar numeroase nume noi formate cu acest sufix, cum ar fi : *stropitoare* „aparat de stropit via" (folosit în graiuri ; vezi ALR, s.n., I, 228/130, 250, 520, 537, 605, 723, 791, 848, 928, 987), *clocitoare* „aparat pentru clocitul artificial al ouălor", *prăjitoare* „încăpere într-o fabrică unde se execută operaţiile de calcinare a minereurilor", „aparat simplu folosit în gospodării pentru a prăji cafea", *prăşitoare* „maşină agricolă folosită la prăşit", *plantatoare* „maşină de plantat", *stingătoare* „apărătoare care se pune deasupra coşurilor pentru a opri scînteile", *depănătoare* „dispozitiv pe care sînt aşezate sculurile la maşinile de depănat" (toate după DM) etc. etc.

Aceste două aspecte sînt, credem, de natură să impună unele rezerve în formulările cu privire la posibilităţile de a crea cuvinte noi ale lui *-ătoare* (*-itoare*), în graiuri ori în limba literară.

Deşi, cum vom vedea imediat, numele de maşini agricole formate cu *-ătoare* sînt cunoscute în toate provinciile ţării, iar în unele regiuni apar derivate de la verbe întrebuinţate cu sensuri speciale (de exemplu, *călcătoare* < (*a*) *călca* „a treiera", în Crişana), ceea ce subliniază caracterul lor popular, participarea limbii literare la punerea lor în circulaţie este dovedită şi de faptul că numele de acest tip nu au vreun ascendent, cum ar fi fost de aşteptat, asupra împrumuturilor (neologisme) din limbi străine (*trior*, *batoză*, formaţiile *maşină de* ~), fiind notate în mai puţine puncte în raport cu acestea.

Trebuie să subliniem că, de fapt, denumirile în *-ătoare* nu au avut, toate, aceeaşi soartă. Dacă *secerătoare* şi *vînturătoare* au o circulaţie mai mare, singurele denumiri ale limbii literare care li se opun fiind cele formate de la *maşină* (vezi h. 57 şi 82), *treierătoare*, care am văzut că a fost frecvent utilizată în limba literară a secolului al XIX-lea şi folosită şi pentru un instrument primitiv de treierat [12], nu s-a impus în graiuri. O întîlnim doar în cîteva puncte (83/130, 325, 872). Explicaţia poate fi aceea că a fost puternic concurată de *batoză*, pe lîngă *maşină* (*de treierat*).

În afară de *secerătoare*, *vînturătoare* şi *treierătoare*, alte denumiri formate cu acelaşi sufix sînt *îmblătitoare* (83/102, 105) şi *călcătoare* (83/64)

[11] Magdalena Popescu-Marin, *op. cit.*, p. 185 — 186 ; sînt date totuşi derivate noi.
[12] Vezi Tudor Pamfile, *Agricultura la români*, Bucureşti, 1913, p. 207.

pentru, „batoză", pornindu-se de la (*a*) *îmblăti* și (*a*) *călca*, folosite prin Transilvania pentru „a treiera" (cf. h. 61 din ALRM, s.n.) și *cositoare* „mașină de secerat" (57/723).

În ce privește răspîndirea lor, se poate constata că, în general, denumirile de acest tip apar în toate provinciile. Nu se poate vorbi de preferința unor graiuri pentru ele; chiar dacă pe una dintre hărți ele lipsesc într-o anumită regiune, apar acolo pe celelalte hărți. *Secerătoare*, de exemplu, este înregistrată numai în puncte din provinciile Oltenia, Muntenia și Moldova (doar 130 și 192 se află dincolo de munți). În Transilvania, în loc de *secerătoare* găsim mai ales *mașină de secerat*, dar pe celelalte hărți apar aici *vînturătoare*, *treierătoare*, *îmblătitoare*,*călcătoare*.

Referitor la forma sub care întîlnim aceste cuvinte observăm că, dată fiind răspîndirea lor, ele înregistrează fonetisme specifice diferitelor graiuri. De exemplu, în Moldova găsim *săsîrătu̯ări* (605), în Muntenia *seĉerătu̯áre* (876); în Crișana *vînturătǫ́re* (279) etc., alte fapte nefiind de remarcat.

Tot din acest tip de nume (derivate cu sufixe) face parte și *vîrtălău* „vînturătoare" (82/316), care s-a format de la rom. (*în*)*vîrti* cu sufixul de origine maghiară *-ălău* (cf. *săpălău*). În privința sensului, deosebirea față de cele discutate pînă acum constă în aceea că, dacă primele erau formate de la verbe care numeau o operație propriu-zisă (din agricultură), verbul, în ultimul caz, indică doar felul mișcării. Rezultatele se resimt din acest punct de vedere, pentru primele nefiind nevoie de glosare pentru a le înțelege.

Verbul *a treiera* este prezent și în locuțiunea *a dă tréeră*, notată în punctul 784 pentru „batoză". Acest răspuns, după ce s-a notat ∞, indicînd că obiectul nu se găsește în localitate, reflectă felul cum în lipsa unei denumiri (motivată prin lipsa obiectului) aceasta este creată în momentul cînd se răspunde. *A dă tréeră* este, desigur, una dintre primele faze ale acestui proces. O poziție intermediară pînă la *treierătoare*, *batoză* o ocupă formele din răspunsurile (notate tot după ∞) *mașină de armănit* (83/682) sau *mașină de îmblătit* (83/349), în care obiectul propriu-zis, desemnat în primul caz imprecis, doar prin pronumele demonstrativ *a* (= aceea), capătă un nume, general, e drept, *mașină*. Determinantele au peste tot aceeași valoare (... *dă treeră* = care treieră, fără nici o diferență în privința sensului față de celelalte: *de îmblătit*, *de armănit*). Nota de improvizație a acestor răspunsuri este marcată și de prezența unor verbe cu circulație regională. Deși denumiri formate cu *mașină de* ~ sînt folosite și de către vorbitori care cunosc obiectele respective, necesități de economie a vorbirii duc, de regulă, la fixarea unor nume mai scurte, cum ar fi *batoză*, *mașină* „batoză" (vezi pe h. 83).

Lipsa de precizie în privința folosirii denumirilor diferitelor mașini este reflectată și de confundarea (referindu-ne la uzul general) a denumirilor acestora. Astfel interpretăm apariția numelui *vînturătoare* pentru trior (89/130) și batoză (83/29), deși pentru batoză acest nume poate fi oarecum îndreptățit prin efectul secundar (de vînturare) ce se obține la treieratul cu aceasta.

2. Denumirile de celălalt tip al numelor formate pe teren românesc se deosebesc prin origine și prin evoluția în raport cu limba literară atît de neologisme, cît și de formele create cu ajutorul sufixelor. Cuvinte

vechi ca *moară*, *ciur*, *tobă*, *vînturește*, date ca nume mașinilor agricole de către vorbitorii graiurilor, reprezintă încercarea de a rezolva cu mijloace proprii problema denumirii acestor obiecte. Ele sînt rezultatul raportării la unelte (instalații) obișnuite în mediul rural, de la care s-au împrumutat numele, în urma unei analogii [13].

Spre deosebire de numele formate cu *(ă)toare*, dintre care o parte au devenit literare (calitate conferită, în ultimă instanță, de folosirea lor în graiuri), denumirile de tipul *moară* au rămas la o circulație la nivelul graiurilor.

Încheind partea consacrată denumirilor formate pe terenul limbii române, observăm că, cu toate că am întîlnit forme numeroase, cu circulație, pe baza hărților cercetate, locul pe care acest fel de nume îl ocupă în terminologia mașinilor agricole nu poate fi stabilit încă precis. Aceasta datorită faptului că au fost urmărite numai numele unor *mașini* și nu s-au cerut denumirile părților lor componente, ale diferitelor persoane care le deservesc. Or, dacă chiar între numele date mașinilor (în întregime) au apărut unele creații (ale limbii literare, ale graiurilor), deși acestea veneau în mod necesar cu un nume, de obicei un neologism, cu atît mai mult a acționat acest sistem cînd a fost vorba de părțile mașinilor etc., unde cuvîntul de origine străină avea mai puțini sorți de izbîndă [14]. Vom exemplifica cu cîteva denumiri înregistrate într-o anchetă în Moldova. Am constatat că în terminologia mașinilor agricole un loc important îl ocupă metaforele vizînd sistemul onomasiologic uman. Astfel, partea batozei pe unde ies paiele este numită *pestelcă*, *curul*, *coada*, *fundul* mașinii sau *gura raiului*; prin opoziție, partea pe unde curg boabele este *capul* sau *gura* [15].

Conducîndu-ne după faptul că denumirile formate pe terenul limbii române dublează de fiecare dată neologismul, ba mai mult, completează apreciabil grupul lexical în care neologismul nu și-a făcut loc, trebuie să conchidem că importanța lor în terminologia mașinilor agricole este tot atît de mare ca și a neologismelor.

II. ÎMPRUMUTURI DIN ALTE LIMBI, CU CIRCULAȚIE LOCALĂ

Locul mai puțin important pe care îl ocupă denumirile de acest fel între numele mașinilor agricole este ușor de constatat dacă ne referim la numărul lor, relativ redus, și la circulația cuvintelor respective. Aprecierea

---

[13] Vezi *Cuvinte vechi utilizate în graiuri ca nume ale mașinilor agricole*, în LR, XV, 1966, nr. 1, p. 73 — 81.

[14] Iată ce scrie Sextil Pușcariu referitor la terminologia tehnică: „Il est curieux de constater que ceux qui se sont montrés les plus réfractaires devant le néologisme inutile ont été chez nous les techniciens, quoiqu'on se fût attendu à les voir introduire eux-mêmes le plus de néologismes dans la langue. Assurément *locomotivă*, *telegraf*, *automobil*, *cinematograf* etc. conservent la dénomination internationale de l'invention. Mais telle «rotiță» (petite roue) dans un mécanisme compliqué conserve ses «spițe» (rayons) tout comme la roue du char ancestral, ainsi que ses «dinți» (dents) ou «măsele» (dents molaires) qui «se îmbucă» (ou *se angrenează*, s'engrènent) dans les échancrures d'une autre roue" (*Au sujet des néologismes*, în *Études de linguistique roumaine*, București, 1937, p. 420).

[15] Vezi *Elemente vechi și noi în terminologia treieratului în Moldova*, în „Studii și cercetări științifice-filologie", Iași, XIV, 1963, nr. 2, p. 269, 271—272, unde pot fi găsite și alte denumiri de acestea.

are în vedere și comparația cu locul pe care acest fel de nume îl ocupă în terminologia uneltelor agricole, unde ele sînt foarte numeroase. În ce privește numele uneltelor, unele dintre împrumuturile din limbile popoarelor vecine și ale minorităților naționale sînt, ca importanță, asemănătoare neologismelor în terminologia mașinilor agricole, fiind singurele cunoscute sau foarte răspîndite (*cormană*, *cucură*, *plaz*, *boroană*, *trupiță*), fără a mai vorbi de numeroasele împrumuturi cu circulație limitată la anumite regiuni, care apar pe lîngă denumirile de origine latină și veche slavă [16].

Situația pe care o constatăm pentru terminologia mașinilor agricole se explică prin împrejurările economice în care au apărut mașinile în Muntenia și Moldova (determinînd *ce fel de nume* primesc acestea) și de întărirea influenței limbii literare asupra graiurilor românești din Transilvania, avînd drept urmare faptul că ele nu au mai luat în aceeași măsură, ca la unelte de exemplu, denumiri din alte limbi, ci folosesc neologisme sau formații pe terenul limbii române (compuse cu *mașină*, nume formate cu *-(ă)toare*), exact ca în graiurile de dincoace de Carpați.

Denumirile din această grupă sînt (dăm și derivatele): *țîlindru* (*a țîlindrui*) și *valț* (*a vălțui*), de origine germană, și *cipleu*, *culătău*, de origine maghiară. Ne vom referi încă la cîteva, nesigure sau numai legate de influențele străine.

Dintre denumirile enumerate, cea mai importantă ni se pare a fi *țîlindru* și celelalte variante sub care apare germ. *Zilinder* în graiurile românești. În pronunțarea cuvîntului acestuia în diferite graiuri, o trăsătură comună este reflectarea finalului *-der* prin *-dru* (comparabilă cu apariția lui *-tru* pentru *-ter* în *maistru* < *Meister*); numai în sudul Transilvaniei, sub influența graiurilor germane vorbite în jur, se păstrează forma din germană: *țilindăr* (89/172). Pentru Moldova (punctele 414, 514, 520, 531, 537; vezi și 791, 876, dincolo de limitele acesteia), forma cu *î* (*țîlindru*) reprezintă rezultatul pronunțării dure a africatei surde *ț* (ca și în *țîntă*, *țîp* etc.), după cum *i* din *țilindru*, din subdialectul muntenesc (punctele 872, 886, 899), s-a păstrat datorită pronunțării înmuiate a lui *ț*, caracteristică subdialectului. Un caz aparte îl constituie forma cu *u*: *țulindru* (punctele 812, 848). Ea a fost pusă de Marius Sala alături de alte cuvinte în care se poate constata apariția lui *î* și *u* unul în locul altuia (*prașula*, *frumbii*, *porîmb* etc.), aparținînd unei serii *medio-posterioare*, admisă de Andrei Avram [17].

Cunoscînd importanța influenței germane pentru graiurile vorbite în Banat, Transilvania și Bucovina, atrage atenția faptul că un cuvînt de origine germană nu apare în acestea, dar este răspîndit în Moldova și Muntenia. Explicația constă în aceea că în toate provinciile amintite există alte denumiri de origine germană (*valț* < germ. *Walze* „cilindru, rulou", în Bucovina, 89/386) sau pentru care trebuie să pornim de la limba germană (*mașină de ales*, *~ grîu*, după *Getreidereinigungsmaschine* în Banat, *triér* sau *trier*, prin filieră maghiară, în restul Transilvaniei, de la germ. *Trieur*). Hotărîtor este însă faptul că în Banat și Bucovina

[16] Vezi *Terminologia uneltelor agricole în limba română*. . ., *loc. cit.*, p. 178—179, 184—189.

[17] Vezi recenzia la ALR, s. n., vol. I—II, în SCL, VIII, 1957, p. 104. Tot în Oltenia (Gorj) a fost înregistrată și varianta *țulindră* „țilindră (de la armele de vînătoare)" (BIFR, VI, 1939, p. 242). Formele *porîmbul*, *porînci*, *îmbla* le notează și Ingeborg Seidel-Slotty (BL, XIII, 1945, p. 109).

există în limba română *ţîlindru* < germ. *Zilinder*, dar cu sensul de „sticlă de lampă", sens înregistrat de dicţionarele limbii germane; vezi ALR, II, vol. I, p. 142, material necartografiat la întrebarea 3910, răspunsurile din p. 2, 29, 365 şi 537 din Moldova; vezi şi răspunsul din p. 36 la întrebarea 3911, „abajur".

Aşadar, *ţîlindru* se foloseşte în cele două părţi ale ţării în funcţie de căile pe care a pătruns în graiurile din fiecare. *Ţîlindru* „sticlă de lampă" a fost luat în Bucovina şi Banat prin contactul direct cu vorbitorii limbii germane sau prin folosirea germanei ca limbă oficială (Bucovina), pe cînd cu sensul „trior" a fost împrumutat din limba vorbită de mecanicii de origine germană veniţi o dată cu introducerea maşinilor, reprezentînd un uz popular sau dialectal.

De altfel, *ţilindru* (*ţilendru*), paralel cu *cilindru*, apare des în limba textelor din prima jumătate a secolului al XIX-lea, în special în texte din Moldova [18]. Legat de terminologia agricolă, notăm că el apare mai întîi ca numele unei piese la o maşină „de îmblătit": „... un *ţilendru* (sul) care apucă spicele..." (ICL, 3 noiembrie 1840, p. 34), iar mai apoi ca piesa principală a triorului (MM, I, 495; PC, 266), dar sub forma literară, *cilindru*. Este explicabilă, de aceea, apariţia denumirii *cilindru* pentru „trior" şi în limba literară (*Cilindrul lui Peney*, MM, I, 494; *Cilindrul Mayer*, PC, 267).

Analizată prin prisma răspîndirii teritoriale, a legăturii cu limba literară, aprecierea ca cea mai importantă din această grupă a denumirii *ţîlindru* se justifică.

În legătură cu cealaltă denumire de origine germană, *valţ*, trebuie să amintim că, deşi apare notată într-un singur punct, circulaţia ei este mai mare. Se poate stabili chiar un paralelism cu *ţîlindru* (*cilindru*), şi anume acela că *valţ* este cunoscut într-o regiune mai întinsă, cuprinzînd Bucovina şi nordul Moldovei, mai ales în *moară cu valţuri* (spre deosebire de *moara cu pietre*), pentru ceea ce se numeşte în tehnică *valţ de moară*. *Valţuri*, în cazul de faţă, sînt cilindrii orizontali paraleli, care se rotesc în sensuri contrare şi macină boabele ce trec printre ei [19]. Apoi, *valţ* apare şi ca numele unei piese de la batoză, sub forma *val* (piesa care apucă spicele snopului introdus în maşină), de la care s-a format *valar*, cu o circulaţie mai largă [20].

De la *valţ* şi *ţîlindru* s-au format (*a*) *valţui* (90/386) şi (*a*) *ţîlindrui*. Acesta din urmă este mai puţin folosit decît numele obiectului de la care s-a format, fiind notat numai în punctele 514 (*ţîlendrează*) şi 520 (*ţîlindruieşte*); în restul punctelor în care pe h. 89 avem *ţîlindru*, pe h. 90 (alegem grîul [cu triorul]) găsim locuţiunea verbală *a da la ţîlindru* (531, 537, 791, 812, 886). Luînd în consideraţie situaţia pe care o constatăm şi în legătură cu neologismele şi derivatele de la acestea [21], observăm

---

[18] Vezi N. A. Ursu, *Formarea terminologiei ştiinţifice româneşti*, Bucureşti, 1962, indicele de cuvinte şi forme, p. 168.

[19] Vezi *Lexiconul tehnic român*, vol VII, s.v. *valţ*, p. 347.

[20] Vezi *Elemente vechi şi noi în terminologia treieratului...*, *loc. cit.*, p. 267—268; vezi şi ALR, s.n., I, 83/531.

[21] Tot aşa stau lucrurile şi cu *trior* — *a triora* (cf. h. 89 şi 90 ALR, s. n., I); *a da la machină* („a vîntura") este mai frecvent ca *a măchina* („id." < *machină* „vînturătoare"); vezi BIFR, V, 1938, p. 167, 181.

că, pînă la crearea unor derivate de la împrumuturile din limbi străine (cu circulație locală, neologisme), ele sînt întîi folosite în locuțiuni verbale. Formarea și utilizarea derivatelor sînt rezultatele unui proces de durată (în cazul împrumuturilor cu circulație locală fiind condiționate de persistența acestora). Locuțiunea verbală în care apare împrumutul (*a da la țîlindru*, ~ *la trior*) poate să marcheze o fază intermediară, de asimilare a acestuia, care favorizează apariția verbului derivat.

De origine maghiară însemnăm, mai întîi, *cipleu* „batoză" (83/334), în Crișana, pentru care se pot vedea răspunsurile din punctele cu anchete la maghiari : *ĉiplügeip* (|287|) și *ĉieplüö* (|192|). Tot aici intră *culătău* „vînturătoare" (82/551). Întrucît el a fost înregistrat în graiuri, sub forma *colătău*, cu sensurile „mîner, manivelă" [22], în explicarea apariției lui ca nume pentru vînturătoare s-ar putea cita trecerea numelui unei părți asupra mașinii în întregime, mai ales dacă s-ar putea verifica că în graiurile maghiare din Transilvania acest sens este necunoscut. În acest caz, originea maghiară a cuvîntului nici nu mai are importanță pentru sensul „vînturătoare", *culătău* comportîndu-se ca oricare cuvînt vechi în limbă care a fost utilizat pentru a denumi o mașină. După aspectul sonor, și *hidoș* (82/346) ar putea să fie un cuvînt de origine maghiară.

Probabil că tot printre cuvintele de origine străină împrumutate de vorbitori români trebuie să-l încadrăm și pe *triéscă* „batoză" (83/36), din Banat. S-ar putea porni, în explicarea lui, de la sb. *трескa* cu sensurile „треск, шум" [23], dacă acest substantiv ar fi folosit în graiurile populare sîrbești pentru a denumi batoza, pornindu-se de la zgomotul făcut de aceasta în timpul funcționării. Posibilitatea ne este sugerată de existența unei asemenea situații în limba română, unde a fost înregistrat pentru batoză numele de *buhăială* [24]. De altfel, în limba română mai sînt cîteva substantive terminate în *-ească*, cuvinte împrumutate din limbi slave [25].

Fără a fi derivat de la un cuvînt — nume de mașină, împrumutat dintr-o limbă străină (de tipul *a țîlindrui*), ca urmare a influenței maghiare în legătură cu numele mașinilor agricole mai notăm pentru „a treiera" pe (*a*) *gheipeli* (61 ALRM/325, 354). Deși nu am găsit în punctele respective pe *gep* pentru *mașină*, *a gheipeli* a apărut ca urmare a treieratului cu mașina, căci aici cu caii se *calcă* (h. 74), iar cu îmblăciul se *îmblătește* (h. 75). Probabil a fost luat din maghiară chiar verbul.

În sfîrșit, în legătură cu influența unor cuvinte din germană și maghiară (în mod indirect), trimitem la discuția în ce privește pe *tobă* (*dobă*) și *ciur* [26].

După cum s-a putut vedea, direct în graiurile populare românești au fost împrumutate, din limbi străine, relativ puține denumiri pentru mașinile agricole (*țîlindru*, *valț*, *cipleu*) sau în legătură cu folosirea lor (*a gheipeli*). În afară de *țîlindru*, celelalte au o circulație restrînsă.

---

[22] Ap. DA, s. v. care citează etimologia lui Tiktin magh. *kal(l)antyú* „Vorreiber"; cf. și V. Arvinte, *Terminologia exploatării lemnului și a plutăritului*, în „Studii și cercetări științifice-filologie", Iași, VIII, 1957, nr. 1, p. 144.

[23] *Кратки сербскохорватско-русски словарь*, Moscova, 1960, s.v.

[24] „Cum vorbim", 1950, nr. 4, p. 41.

[25] Vezi *colească*, *povească*, *zanavească*, după *Dicționar invers*, București, 1957, p. 82.

[26] Vezi *Cuvinte vechi utilizate în graiuri ca nume ale mașinilor agricole*, *loc. cit.*

Dacă aceste constatări, referitoare la număr și circulație, au un caracter relativ (mai pot fi și alte denumiri : *hídoș, triéscă* ori neînregistrate ; aria de răspîndire este destul de greu de stabilit după hărțile seriei noi a ALR), grăitor este faptul că în puncte din regiuni în care terminologia uneltelor cunoștea numeroase împrumuturi de acest fel (în Transilvania — sensul larg — găsim cuvinte maghiare ca *cioroslă, cioroslan, cioroscIu* „fierul lung la plug", *clăpaci* „ciocan de bătut coasa", *estică* „otic", *henger, mangalău* „tăvălug", *gaihău, hagău* „tîrnăcop", *ciustotău* „plaz", *ceapău, ceapou* „hreapcă", toate după hărțile ALR), pe hărțile discutate apar neologisme [27] sau creații pe teren românesc. Putem vorbi, în acest caz, de limitarea împrumuturilor din limbi străine cu circulație locală, paralel cu procesul de înlocuire a unor termeni de acest fel mai vechi, de diferite categorii, prin cuvinte ale limbii literare, semnalat pentru cel de-al doilea deceniu al secolului al XX-lea, consemnat frecvent astăzi [28].

Dar, așa cum se poate vedea din caracterizările făcute de diferiți cercetători subdialectelor dacoromânei, la diferențierea acestora contribuie în mare măsură influențele străine exercitate asupra fiecăruia dintre ele în parte, mai ales în fonetică și lexic [29]. Pe baza celor arătate pînă acum, rezultă, așadar, că ne aflăm în fața uneia dintre căile pe care se produce, mai ales în zilele noastre, reducerea diferențelor dintre graiurile populare, proces care se dezvoltă în sensul apropierii lor de limba literară. Importanța rezultatelor obținute pe această cale în cadrul procesului indicat este direct proporțională cu locul pe care îl are în viața vorbitorilor graiurilor respective ocupația în terminologia căreia intervin aspectele de limbă discutate.

Bineînțeles, vorbind de reducerea diferențelor dintre unitățile teritoriale ale limbii române, nu putem cita doar pătrunderea cuvintelor limbii literare într-o serie de graiuri din provincii în care influența unor limbi străine era foarte puternică, în detrimentul împrumuturilor din acestea, ci și de fixarea cuvintelor din limba literară, aceleași în toate subdialectele, fapt pe care l-am urmărit studiind neologismele și creațiile pe teren românesc, nume ale mașinilor agricole.

Mai mult, gradul în care denumirile limbii literare (în special neologismele) s-au fixat în graiurile românești este marcat de influența pe care acestea au putut s-o aibă asupra unor graiuri de origine maghiară, rusă, împrumutîndu-le cuvinte de acest fel. Așa, de exemplu, au fost semnalate *botoz, masina* „batoză" în graiul ceangău din Moldova [30] și *batoza, batuza*

---

[27] Chiar dacă pentru pătrunderea unui cuvînt ca *mașină*, de exemplu, se poate cita și influența limbilor germană sau maghiară, reținem, mai ales pentru ultimul timp, sursa de bază, care este limba română literară.

[28] Vezi Sever Pop, *Cum dispar termenii vechi administrativi și cum se încetățenesc cei noi*, în DR, VII, 1931—1933, referitor la pătrunderea lui *județ, prefect, primar*, după 1918, în detrimentul lui *comitat, varmeď, șpan* etc. (p. 62, 67). Pentru zilele noastre, vezi Teofil Teaha, *Graiul din valea Crișului Negru*, București, 1961, cap. *Influența limbii literare*, care citează cazuri de înlocuire a regionalismelor de proveniență străină (maghiară, germană) prin cuvinte ale limbii literare și prin neologisme.

[29] Vezi, I. Pătruț, *Contribuții slave și maghiare la formarea subdialectelor dacoromâne*, în CL, III, 1958, p. 63 ș.u., unde se găsesc și indicații bibliografice cu privire la această problemă. Vezi, de asemenea, I. Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii române*, București, 1961, cap. *Structura dialectală a limbii române*, passim.

[30] I. Márton, *Cîteva aspecte ale influenței limbii române în lexicul graiului ceangău din Moldova*, în SCL, VI, 1955, nr. 3—4, p. 322 ; vezi și varianta *batuza*. *Perechi de cuvinte în graiul ceangău din Moldova*, în *Omagiu lui Iorgu Iordan*, București, 1958, p. 561.

în graiul lipovenilor bilingvi din Dumasca (Vaslui) [31]. Asistăm, prin urmare, la un proces invers celui semnalat cu privire la numirile uneltelor agricole, deși constatat, pînă acum, doar pentru graiuri străine aflate într-o situație aparte (izolate; astfel, în cazul de bilingvism citat, adoptarea formei din limba română nu se datorește doar prestigiului acesteia, ci și faptului că o altă posibilitate este puțin probabilă).

★

În concluzie, reluînd discuția în legătură cu neologismele nume ale mașinilor agricole, observăm că adoptarea acestora de către vorbitorii graiurilor este condiționată de posibilitatea folosirii celorlalte mijloace de îmbogățire a vocabularului care le puteau sta la dispoziție. Pe lîngă unele neologisme (*mașină* — în diverse construcții —, *batoză*, *trior*), un loc important îl ocupă denumirile create pe teren românesc, dintre care unele primite tot prin intermediul limbii literare sau create de ei înșiși (cele formate cu-(*ă*)*toare*), iar altele reprezentînd cuvinte vechi care au căpătat în aceste împrejurări sensuri noi (*moară*, *ciur*, *vînturească*). Se poate considera că, dintre creațiile pe teren românesc, cele de tipul *moară* vor avea o întrebuințare limitată în timp, nepătrunzînd în limba literară. Celelalte se situează pe același plan cu neologismele. După o perioadă cînd în limba literară și în graiuri constatăm un mare amestec de forme (neologismul general în denumirea de tipul *mașină de* ~, forme numeroase cu-(*ă*)*toare*), se produce, în momentul selectării unui nume mai comod, sintetic, o specializare : pentru mașina de treierat și cea de ales semințele preferințele se îndreaptă spre neologism (*batoză*, *trior*), iar pentru rest își cîștigă primul loc denumirea creată cu mijloacele limbii noastre (*secerătoare*, *vînturătoare*; vezi și *semănătoare* etc.). Fără ca cele indicate să fie singurele folosite, selectarea lor astăzi de către limba literară ne dă dreptul să vorbim de această specializare. Dacă neologismul este important prin însăși apariția sa, denumirea de celălalt tip își pune în lumină importanța prin aceea că are o contribuție egală cu primul în denumirea mașinilor agricole, fără să mai vorbim de apariția ei masivă în grupul lexical generat de apariția mașinilor (numele părților acestora, ale persoanelor ce le deservesc etc.).

Cu toate deosebirile semnalate, între neologism și denumirea creată pe teren românesc există multe asemănări. În afară de apariția lor ca vocabule petrecută în același timp, o dată cu mașinile denumite (împrumuturile reflectă o fază ulterioară, aceea a denumirii mașinilor în graiuri, prin intermediu străin), prin faptul că aparțin limbii literare, răspîndirea lor marchează calea pe care, mai ales în condițiile politice, economice și culturale actuale, are loc dispariția treptată a deosebirilor dialectale dintre diferite provincii ale țării. Efectul este vizibil în numărul mic de regionalisme prezent în terminologia mașinilor agricole (de tipul mașină *de îmblătit*, *îmblătitoare*, *călcătoare*) și în special în faptul că vorbitorii graiurilor limbii române care conlocuiesc sau se învecinează cu vorbitori ai altor limbi, de la care împrumutau înainte multe cuvinte aparținînd vocabularului diferitelor profesii (chiar în terminologia agricolă), au împrumutat

[31] V. Arvinte, *Un caz de bilingvism slavo-român. În legătură cu elementele românești din graiul lipovenilor din Dumasca*, în SCL, IX, 1958, nr. 1, p. 59 (vezi și p. 50).

puţine cuvinte de origine străină (germană, maghiară). Mai mult, se constată că vorbitori ai unor graiuri de alte origini (ceangăi, lipoveni) şi-au însuşit neologisme din limba română. Aceste fapte sînt deosebit de semnificative în privinţa scăderii importanţei uneia dintre sursele de seamă ale diferenţierii dintre graiurile limbii române.

LISTA ABREVIAŢIILOR FOLOSITE

I. Periodice

AA = „Amicul agricultorului". *Ziar agricol român*, anii 1890, 1898–1903, 1909–1910.
Ag = „Agrarul". *Organul Societăţii agrare a marilor proprietari*, anii 1902–1905.
ICL = „Icoana lumei". *Foaie pentru îndeletnicirea moldo-românilor*, anul I (1840).
JA = „Jurnal de agricultură", anul 1857.
MO = „Monitorul". *Jurnal oficial al României*, anii 1867, 1868, 1869; din 1870 „Monitorul oficial al României", anii 1870, 1871, 1875, 1880.
R = „Românul". *Ziar politic, comercial, literar*, anii 1862, 1864, 1866, 1871, 1877, 1882.

II. Cărţi

AM = P. S. Aurelian, *Manual de agricultură*, Bucureşti, 1891.
BC = Ioan Brezoianu, *Curs elementar de agricultură şi de economia rurală*, tradus de ..., după F. V. Raspail, Bucureşti, 1850.
BR = Ioan Brezoianu, *Rudiment agricol universal prin întrebări şi răspunsuri...*, tradus de ..., după Travanet, Bucureşti, 1850.
DI = Manuil Drăghici, *Iconomia rurală şi dumesnică sau învăţătură pentru lucrarea pămîntului*, Iaşi, 1834.
ICC = Ion Ionescu de la Brad, *Calendar pentru bunul cultivator*, de ..., Bucureşti, 1861.
ICG = Ion Ionescu de la Brad, *Calendar pentru bunul gospodar*, de ..., Iaşi, 1845.
ID = Ion Ionescu de la Brad, *Agricultura română din judeţul Dorohoi*, de ..., Bucureşti, 1866.
IE = Ion Ionescu de la Brad, *Expoziţiunea naţionale din 1865 în Iassi. Catalog oficial*, publicat de ..., Iaşi, 1865.
MM = George Maior, *Manual de agricultură raţională*, vol. I–IV, Bucureşti-Braşov, 1897.
PC = D. P. Petrescu, *Curs elementar de agricultură*, Roman, 1906.
PCM = Popovici-Cipăianu, *Manual de agricultură*, Bucureşti, 1912.
RC = S. P. Radianu, *Catehismul cultivatorului*, Bucureşti, 1886.
VA = Al. de Vrany, *Agronomia*, Budapesta, 1893.

DESPRE CONCEPTUL DE NUME PROPRIU ŞI SFERA ONOMASTICII

DE

SABINA TEIUŞ

Din lucrările existente în lingvistica noastră, conceptul de onomastică se impune a fi înţeles ca studiu al numelor proprii de persoane şi de animale şi al numelor de locuri [1]. De aici reiese că domeniul de cercetare al onomasticii s-ar rezuma la numele proprii de persoane şi de animale şi la numele de locuri.

Dar în literatura străină de specialitate aflăm exprimate şi păreri în virtutea cărora onomastica implică un domeniu de cercetare mai larg. Astfel, părerea lui A. I. Smirnitski, căreia i se alătură O. S. Ahmanova [2], este că în cadrul onomasticii, pe lîngă prenume, nume de familie, patronime, nume de animale — pe care le grupează în categoria numelor propriu-zise — şi nume geografice, trebuie integrate şi numele mitologice, numirile corpurilor cereşti, numirile diverselor întreprinderi, organizaţii, asociaţii etc., numele individuale şi generice ale diferitelor produse industriale, titlurile operelor literare, muzicale, artistice. Un punct de vedere asemănător în ceea ce priveşte obiectul cercetărilor de onomastică găsim şi la V. Taşiţki [3].

Încă de la apariţia cărţii lui Albert Dauzat, *Les noms de personnes* (Paris, 1925), s-a încetăţenit ideea că onomastica este studiul numelor proprii în general [4]. Întrebarea care se pune este ce trebuie să înţelegem prin nume propriu.

În *Gramatica limbii române* găsim următoarea remarcă cu privire la substantivele proprii : „Unele substantive denumesc numai anumite fiinţe, lucruri sau fenomene, considerate izolat, pentru a le distinge de

---

[1] Vezi, printre altele, Şt. Paşca, *Nume de persoane şi nume de animale în Ţara Oltului*, Bucureşti, 1936, p. 5 ; N. A. Constantinescu, *Dicţionar onomastic românesc*, Bucureşti, 1963, p. IX ; Al. Graur, *Nume de persoane*, Bucureşti, 1965, p. 5.

[2] Vezi O. S. Ahmanova, *Le „nom propre" en tant que catégorie linguistique*, în CL, 1958, supliment, p. 13—18.

[3] Vezi V. Taşiţki, *Место ономастики среди других гуманитарных наук*, în „Вопросы языкознания" 1961, nr. 2, p. 3—11.

[4] Vezi Albert Dauzat, *op. cit.*, p. III.

celelalte din aceeași categorie sau specie și de aceea poartă numele de substantive proprii. Ele exprimă noțiuni care nu se formează prin abstragerea notelor comune de la mai multe exemplare" [5]. Aceste observații sumare nu sînt suficiente pentru a defini noțiunea de nume propriu.

Știm că orice cuvînt se realizează pe două planuri : 1) al mesajului, 2) al semnalizării. Diferența între nume proprii și apelative intervine pe primul plan, al mesajului, așa cum reiese din definiția dată de Alan Gardiner numelor proprii : „A proper name is a word or group of words which is recognised as having identification as its specific purpose, and which achieves, or tends to achieve, that purpose by means of its distinctive sound alone, without regard to any meaning possessed by that sound from the start, or acquired by it through association with the object or objects thereby identified" [6]. Prin urmare, numele propriu posedă numai facultatea de a d e s e m n a ceva, singularizînd totodată, pe cînd numele comun are dubla facultate de a î n s e m n a și de a d e s e m n a ceva. Cu alte cuvinte, numele propriu este lipsit de conținut semantic [7], avînd numai sferă de întrebuințare, și aceasta redusă la minimum [8] (virtual, cu un prenume poate fi numită numai o singură persoană), în timp ce numele comun posedă o semnificație, un conținut semantic, și are o sferă largă de întrebuințare, deoarece el exprimă noțiuni formate prin abstragerea notelor comune de la mai multe obiecte de același fel. Acest lucru poate fi exprimat prin următoarea relație :

	proces realizat de vorbitor			proces realizat de auditor		
Nume comun :	obiecte concrete	⇒	noțiune ⇒ nume	⇒	noțiune ⇒	obiecte concrete
Nume propriu :	obiect concret	⇒	nume	⇒	obiect concret	

Comparînd cele două relații, observăm că, pe plan sincronic, spre deosebire de numele comun, numele propriu nu dispune de treapta abstractizării, a generalizării, treaptă care conferă numelui comun un conținut semantic. Pe de altă parte, în cazul numelui comun se pornește întotdeauna de la mai multe obiecte concrete, pe cînd în cazul numelui propriu, punctul de plecare îl constituie un singur obiect. De exemplu, cuvîntul *scaun* denumește o noțiune formată prin abstragerea notelor comune de la mai multe exemplare : toate scaunele se întrebuințează în același scop și sînt construite ca atare. Vorbitorul, prin cuvîntul *scaun*, poate denumi orice obiect din această categorie. Numele proprii, fiind o categorie istorică [9],

---

[5] Vezi *Gramatica limbii române*, vol. I, ediția a II-a, București, 1963, p. 55.

[6] Sir Alan Gardiner, *The theory of proper names. A controversial essay*, 2-nd ed., Oxford University Press, 1954, p. 73, ap. Ahmanova, *art. cit.*, CL, 1958, supliment, p. 17. Pentru unele obiecții aduse acestei definiții, vezi P. Trost, *Zur Theorie des Eigennamens*, în *Omagiu lui Iorgu Iordan cu prilejul împlinii a 70 de ani*, 1958, p. 867—869.

[7] Cf. J. Marouzeau, *Précis de stylistique française*, Paris, 1963, p. 124.

[8] Vezi J. Kuriłowicz, *La position linguistique du nom propre*, în „Onomastica", Wrocław, 1956, nr. 2, p. 5 și 13.

[9] Vezi P. Trost, *art. cit.*, p. 868.

la început, în epoci mai îndepărtate, au avut la bază un apelativ care caracteriza într-un fel oarecare pe purtătorul lui [10]. Încă de atunci numele propriu şi-a cîştigat una dintre caracteristicile sale : distribuirea individuală a semnului [11]. Această convenţie de desemnare individuală devalorizează semnificaţia lingvistică a cuvîntului întrebuinţat cu funcţia de nume propriu. Astfel apelativele care stau la baza numelor proprii ajung să-şi piardă sensul în această nouă funcţie. De exemplu, prenumele *Floarea* nu mai deşteaptă în conştiinţa vorbitorului noţiunea de floare. Faptul că mai multe persoane poartă prenume identice nu este condiţionat de caracteristicile comune pe care le-ar avea aceste persoane.

Avînd în vedere consideraţiile de mai sus, se impune delimitarea sferei onomasticii ca studiu al numelor proprii. Nimeni nu se îndoieşte de faptul că prenumele, numele de familie, numele de animale şi numirile geografice sînt nume proprii. Numirile corpurilor cereşti sînt înglobate tot în cadrul substantivelor proprii. În *Gramatica limbii române*, vol. I, p. 56 sînt citate ca exemple de acest fel următoarele : *Jupiter*, *Mercur*, *Sirius* [12].

Însă ne punem întrebarea în ce măsură trebuie acceptate ca făcînd parte din obiectul onomasticii numele diferitelor întreprinderi, organizaţii, asociaţii etc., numele individuale şi generice ale diferitelor produse industriale, titlurile operelor literare, ştiinţifice şi artistice. *Gramatica limbii române* înglobează aceşti termeni, împreună cu numirile evenimentelor istorice, în categoria substantivelor proprii.

În general, în componenţa acestor termeni intră apelative obişnuite, care ne informează asupra destinaţiei sociale sau a caracterului, în cazul numelor de întreprinderi, organizaţii, asociaţii, ne indică tema sau subiectul, în cazul titlurilor diferitelor opere. Prin urmare, aceşti termeni au, într-o măsură mai mare sau mai mică, un conţinut semantic, implicat tocmai de numele comune care îi alcătuiesc. Dar, în acelaşi timp, au şi funcţia de individualizare şi desemnare. De exemplu, una dintre cunoscutele compoziţii ale lui George Enescu se numeşte *Rapsodia română*. Acest complex sonor individualizează o compoziţie muzicală de celelalte compoziţii de acelaşi fel, o izolează şi o distinge de alte lucrări ale lui Enescu, dar totodată ne informează asupra conţinutului, trezind în conştiinţa noastră noţiunea de compoziţie muzicală inspirată din folclorul românesc.

Tot în această ordine de idei credem că trebuie semnalate poreclele care se referă la diferitele particularităţi fizice sau morale ale indivizilor care le poartă. Acestea comportă trăsături comune celor două grupe de substantive : se aseamănă cu numele proprii prin funcţia lor de desemnare şi individualizare, iar cu substantivele comune, printr-un înalt grad de

---

[10] Vezi Deme László, *Személynévrendszerünk alaktanához* (Cu privire la morfologia sistemului numelor de persoane), în „Névtudományi vizsgálatok, A Magyar Nyelvtudományi Társaság Névtudományi Konferenciája 1958", Budapesta, 1960, p. 136.

[11] Vezi P. Trost, *art. cit.*, p. 868.

[12] Ni se pare foarte ciudat faptul că în această categorie nu s-au dat exemple de numiri populare ale constelaţiilor şi că aceste numiri populare sînt tratate în dicţionare ca substantive comune. De exemplu, în *Dicţionarul limbii române moderne* la cuvîntul OM găsim un sens : „7. (Art.) Numele popular al constelaţiei boreale Hercule". Se pot întîlni foarte multe exemple de acest fel şi în *Dicţionarul limbii române*. Credem că această discriminare între numirea cultă şi cea populară nu este justificată din punct de vedere lingvistic şi că numele populare ale corpurilor cereşti trebuie să-şi ocupe locul cuvenit printre substantivele proprii.

implicare a conținutului lor semantic. De exemplu, porecle ca *Surdul*, *Mutul*, *Șchiopul*, atribuite unor persoane care au defectele respective, trezesc în conștiința noastră noțiunile de surd, mut, șchiop, în strînsă legătură cu persoanele cărora li se adresează. Din momentul în care se fixează la un individ din cadrul unei colectivități spre a-l deosebi de ceilalți, aceste simple calificative primesc caracteristici ale numelui propriu, dar devin cu adevărat nume proprii numai după ce își pierd conținutul semantic, adică atunci cînd sînt legate de o persoană care nu are aceste defecte și, prin urmare, reacția din conștiința noastră nu mai este identică cu cea provocată de numele comun.

Credem că astfel de numiri, în componența cărora intră apelative care își păstrează sensul comun, trebuie plasate într-o zonă de interferență a substantivelor proprii cu substantivele comune.

Între numele proprii și apelative nu se poate trage o linie demarcațională riguroasă[13]. Există o continuă trecere a cuvintelor dintr-o categorie în alta, printr-un proces de individualizare (apelativ > nume propriu) sau printr-unul de generalizare (nume propriu > apelativ). Între acestea se situează procesul de particularizare, prin care apelativele se îndreaptă spre numele proprii, dar nu ajung la o individualizare. Acest lucru se poate urmări în schema de mai jos :

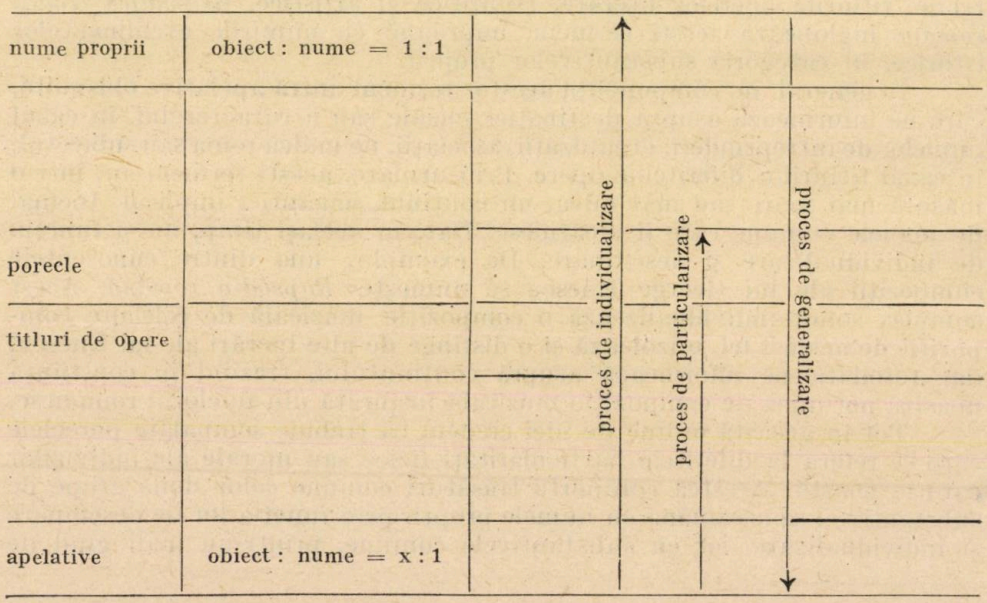

[13] Vezi, printre altele, Ahmanova, *art. cit.*, p. 18 ; Pais Dezső, *Szempontok Árpád-kori személyneveink vizsgálatához* (Contribuții la studierea numelor de persoană din epoca dinastiei arpadiene), în „Névtudományi vizsgálatok, A Magyar Nyelvtudományi Társaság Névtudományi Konferenciája 1958", Budapesta, 1960, p. 103.

TOPONIMICELE *HULUBA, HULUBEȘTI, HULUBEASCA, HULUBIȘTEA*

DE

CORNELIU REGUȘ

O serie de toponimice ca : *Huluba, Hulubești, Hulubeasca, Hulubiștea* sînt explicate în lucrările de specialitate prin *hulub* cu sensul de „porumbel". La stabilirea acestui etimon s-a avut în vedere atît asemănarea formală dintre termenii în discuție cît și răspîndirea lor geografică. Aspectul semantic a fost, însă, neglijat și de aceea, după părerea noastră, apelativul *hulub* este greșit indicat ca singura sursă de formare a acestor nume.

Huluba (atestat în Moldova și Muntenia) este explicat de acad. Iorgu Iordan în *Toponimia românească* (Editura Academiei R.P.R., 1963, p. 397) prin *hulub*. Acad. Iorgu Iordan îl include în categoria toponimicelor care conservă urme de nume de animale feminine în *-ă*. Faptul că această denumire apare și în Muntenia face, însă, ca d-sa să formuleze anumite rezerve : „unele dintre numirile moldovenești sînt nesigure, în special *Huluba*, care ar putea fi nu femininul lui *Hulub*, pe care DA îl dă numai ca termen special („vacă porumbă la păr"), ci subst. *hulubă* = *hlubă*, *hlobă* „fiecare din cele două rude la trăsură sau căruță, între care se înhamă calul" [1]. Aceeași explicație o încearcă și M. Sala, punînd toponimicul *Huluba* în legătură cu *hulubă* provenit din ucr. *holoblja* [2].

În ceea ce privește răspîndirea acestor toponimice în Muntenia, M. Sala scrie : „apelativele au fost aduse din alte regiuni lingvistice sub forma unor nume de persoană care au devenit, ulterior, toponimice" [3]. Iar acad. Emil Petrovici arată că numele de locuri *Huluba, Hulubeasca, Hulubești* presupun un nume de persoană *Hulub(a)*, adus de moldoveni în Muntenia [4].

---

[1] Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 557.

[2] M. Sala, *Raportul dintre evoluția apelativelor și a toponimicelor*, în „Studii și cercetări lingvistice", 1958, nr. 3, p. 345, nota.

[3] M. Sala, *lucr. cit.*

[4] E. Petrovici, *Toponimice slave de est pe teritoriul Republicii Populare Române*, în „Romanoslavica", IV, 1960, p. 45, nota 28.

Considerăm că toponimicul *Huluba* trebuie explicat prin adjectivul calificativ feminin ucrainean *holubá* „albastră". În aria dialectală ucraineană vecină cu Moldova, acest cuvînt apare în varianta *hulubá*, datorită fenomenului de „ucanie" (trecerea lui *o* neaccentuat la *u* înaintea unei silabe care conține fonemul *u*).

În favoarea afirmației noastre pledează atît forma asemănătoare a celor doi termeni, cît și faptul că, în general, la baza denumirilor topografice stă însușirea locului, înfățișarea, culoarea [5]. Este edificatoare, în acest sens, frecvența numelor de locuri ca : *Alba*, *Galbăna*, *Neagra*, *Roșa*, *Vînăta* etc. Paralel cu aceste nume, pe întregul teritoriu al țării noastre sînt răspîndite sinonimele lor slave : *Băla*, *Bela*, *Belina*, *Cerna*, *Cernata*, *Ciornei*, *Cerveni*, *Cervenca*, *Cervenia*, *Cerveniţa*, *Zeletin* etc. [6].

În această categorie trebuie încadrat și toponimicul *Huluba* (cu derivatul *Hulubești*) pentru Moldova, care nu are la bază denumirea păsării, cum s-ar părea, ci a culorii.

În regiunile carpatice ale Ucrainei este cunoscut un corespondent asemănător, *Holubynnyj*, alături de *Synevir*, *Zelena*, *Bilky*, *Čorna*, *Čornyj potik*, *Čorna Tysa*, *Červenycja* [7].

Prezența lui *Huluba* și a derivatelor sale *Hulubești*, *Hulubeasca* în Muntenia nu poate fi pusă în legătură cu *hulubă*, deoarece aria de răspîndire a lui *hulubă*, *hlubă*, *hlobă* se limitează, ca și în cazul lui *hulub* „porumbel", doar la Moldova (v. CADE, DA).

Mult mai convingătoare este afirmația acad. Emil Petrovici care presupune pentru toponimicele de mai sus un nume de persoană *Hulub(a)*. În cele ce urmează, vom face cîteva precizări asupra antroponimicelor *Huluba*, *Hulubei*, care, probabil, stau la baza acestor nume de locuri.

Antroponimicul *Huluba* apare atestat într-un document din 20 august 1819 : „noi, după poroncă, am mersu la fața locului și am chemat pe toți răzășii și împregiurașii acestei moșii, Rădenii, anume : Gavril Huluba și Gheorghie Buganu, cu toți ai lor răzăși de moșie Rădenii . . ." [8]. Tot aici apar și derivatele *Hulubești* și *Hulubasca* : „dîndu-i în două Duculeștii cu Hulubeștii, li s-au revenit de parte cîte patru sute și triizăci stînjeni . . .", și „din partea Hulubască, optzăci și șasă de stînjeni".

Hulubei, ca nume de persoană, este amintit într-un document al lui Eustratie Dabija (1662) [9] și, mai tîrziu, într-un document din 15 iunie 1763 și în altul din 25 mai 1767 [10].

Înregistrînd, în *Dicționar onomastic românesc* (București, Editura Academiei R.P.R., 1963, p. 438), antroponimicul *Huluba*, N. A. Constantinescu îl explică tot prin *hulubă*. Referitor la *Hulubei*, d-sa îl consideră ca format de la *Ulu-Bei*, prin contaminare cu *hulub* „porumbel" (vezi *op. cit.*, p. 438). O soluție apropiată de aceasta dăduse V. Bogrea, care considera că Hulubei, „cu tot aspectul său derivat din *hulub*, analog lui

---

[5] Vezi Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 18 și I. Pan'kevyč, *Українсько-болгарські мовні зв'язки в Семигороді*, în „Slavia", 1955, XXIV, p. 215.

[6] Cf. Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 106, 117, 118, 124, 134.

[7] I. Pan'kevyč, *lucr. cit.*, p. 215.

[8] I. Antonovici, *Documente bîrlădene*, IV, Bîrlad, 1924, p. 276—279.

[9] T. Bălan, *Vornicia în Moldova*, în „Codrul Cosminului", VII, p. 24.

[10] T. Bălan, *Documente bucovinene*, VI, p. 33, 76.

Corbeiu, Lupeiu, Griveiu etc., se dovedește a fi identic cu tătar. *Olobey, Ulubeiŭ, Olobeiŭ*" [11].

Pentru explicarea acestor două antroponimice trebuie luate în considerație, de asemenea, apelativele ucrainene *holubýj, holubá* (cu variantele dialectale *hulubýj, hulubá*) însemnînd „albastru, albastră". Este cunoscut faptul că numele de persoană formate de la adjective calificative ca *Bilyj, Kryvyj, Pohorilyj, Čornyj* sînt vechi și răspîndite pe tot teritoriul Ucrainei [12]. Pentru limba română putem cita cîteva exemple, ca : *Roșu, Albu, Negru, Vînăt* și, în ceea ce ne interesează, *Albăstroiu.*

Antroponimicele *Hulubei, Huluba* s-au format de la adj. ucr. *hulubýj, hulubá* la fel cum numele de persoană românești *Ciornei, Ciorna* provin din ucr. *čórnyj, čórna* „negru, neagră" sau *Bila* de la *bíla* „albă".

Alături de toponimicele *Huluba, Hulubești, Hulubeasca* se înscrie și *Hulubiștea*, înregistrat în rn. Dorohoi.

În *Toponimia românească*, p. 442, *Hulubiștea* figurează ca un derivat de la hulub „porumbel", fiind inclus în categoria denumirilor care se formează cu ajutorul suf. *-iște*, sufix specific derivării numelor de locuri de la nume de plante. Tot prin *hulub* + suf. rom. *-iște* îl explică și acad. Emil Petrovici [13].

Pentru explicarea acestui toponimic a fost ocolit apelativul românesc *hulubiță*, asupra căruia ne vom opri în cele ce urmează.

În dicționare, cuvîntul *hulubiță* apare atestat cu două sensuri : 1. „porumbiță" și 2. „ciupercă comestibilă, cu pălărie cărnoasă, galbenă portocalie sau albăstruie (*Russula aurata*) ; vinețică" (vezi DM, DA). Pentru ambele sensuri se indică ca etimon cuvîntul *hulub* „porumbel". Nu există nici o îndoială că primul sens derivă de la *hulub* + suf. *-iță*. E neîntemeiată, însă, explicarea din același etimon și a celui de al doilea sens.

În majoritatea limbilor slave, la baza denumirii acestei ciuperci stă culoarea ei : *zielonka, gołąbek kruchy* (poloneză) ; *krasnica velika, golubača* (scr.) ; *červenuška, găba zelena, gălăbka* (bulgară) ; *syvulja, biljuk, holubinka, hlubinka, hulubka* (ucraineană) [14]. De altfel și în română denumirea de *vinețică* (< vînăt) este dată pe baza aceluiași indiciu.

Asemănarea formală a lui *hulubiță* cu ucr. *holubínka* (cu varianta dialectală *hulubínka*) „Russula aurata" ne îndreptățește să-i dăm acest etimon și nu altul. În favoarea acestui argument pledează și răspîndirea lui hulubiță numai în Moldova [15].

Ținînd seamă de faptul că toponimicele în *-iște*, „în majoritatea cazurilor, au la bază nume de plante" [16], *Hulubiștea* constituie un derivat al lui *hulubiță* „vinețică" și nu al lui *hulub* „porumbel". În ceea ce

---

[11] V. Bogrea, *Contribuție la studiul elementelor orientale în limba română*, în „Dacoromania", I, p. 284.

[12] Vezi I. K. Red'ko, *Географія основних типів українських прізвищ*, în „Питання ономастики", Kiev, 1965, p. 80.

[13] E. Petrovici, *lucr. cit.*, p. 45.

[14] N. F. Šylo. *Назви деяких грибів у слов'янських мовах* în „Праці XI Республіканської діалектологічної наради", Kiev, 1965.

[15] Cf. C. Pantu, *Plantele cunoscute de poporul român*, București, 1929, p. 126 ; T. Pamfile, *Industria casnică la români*, București, 1910, p. 247.

[16] Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 439.

privește formația, să se compare *irișteа*, derivat din *iriță*, varianta lui *iniță* < *in* [17].

Răspîndirea în Moldova a lui *hulub* „porumbel" a creat confuzii nu numai în explicarea unor nume de locuri sau persoane, ci, după cum s-a văzut, și în explicarea unor cuvinte comune ale limbii. Astfel, în DU apare inserat cuvîntul *hulub* cu sensul „boul care e suriu deschis ca gușa porumbului, mai ales în partea de dinapoi". Ca etimon al acestuia este dat *hulub* „porumb (pasăre)". DA înregistrează acest sens — „numele unui viței sau bou care este la păr cenușiu sau suriu deschis ca gușa porumbului (mai ales în partea de dinapoi)" — pentru *hulub* și-i dă aceeași etimologie. În DA apare și *hulubă* pentru „numele vacilor porumbe la păr", iar în LR, 1965, nr. 5, p. 78 (com. Berchișești-Suceava) este înregistrat *hulub*, *-ă* cu înțelesul de „sur, cenușiu : *boi hulubi*".

Formele *hulub*, *hulubă* au la bază corespondentele ucrainene *holubýj*, *holubá* „albastru, albastră". În limba ucraineană cuv. *holubýj* (cu varianta *hulubýj*) are și un sens asemănător celui din limba română, referitor la boi de culoare cenușie închisă (cf. B. D. Hrinčenko, *Словарь украïнськоï мови*, I, p. 306). Un sens apropiat îl cunoaște și limba rusă, unde *goluboj pesec* înseamnă „vulpe polară de culoare cenușie închisă" (cf. D. N. Ușakov, *Толковый словарь русского языка*, I, p. 591).

[17] Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 442.

RUSCĂ

DE

C. M. ŞTEFĂNESCU

În cadrul cercetărilor de toponimie şi de terminologie geografică populară pe care le-am efectuat în ultimii zece ani în diferite regiuni ale ţării, am cules, pe teren, un apelativ geografic neînregistrat pînă în prezent de nici un dicţionar general al limbii române şi nici de vreo altă lucrare de specialitate [1].

Este vorba de termenul *ruscă*, al cărui sens general — în toate cazurile întîlnite — este acela de „despicătură, curmătură, şa" (*deci o formă de relief negativă*) într-o formă de relief pozitivă (mal, frunte de terasă, deal, munte).

Cu aceeaşi ocazie, am mai remarcat faptul că toate toponimele *Rusca* — şi acelea care cuprind acest cuvînt [2] —, situate în aria de răspîndire a termenului geografic *ruscă*, corespund sensului acestui apelativ („despicătură, curmătură, şa"), iar în alte regiuni, acolo unde termenul aici în discuţie a încetat de a mai fi viu în limbă (fiind păstrat numai în toponimie), sensul înregistrat de noi este atestat de realitatea geografică, respectiv de prezenţa, în orizontul local, a acestei forme de relief negative.

Deşi apelativul de care ne ocupăm prezintă, de la o regiune la alta, unele deosebiri — secundare — de sens, toate accepţiile sale locale, regionale, converg, în esenţă, după cum se va vedea, spre acelaşi sens general comun pe care l-am indicat mai sus.

Vom înfăţişa, în primul rînd, sensurile în care este folosit termenul *ruscă* în cîteva puncte din zona luncii Dunării din sudul Munteniei (raioanele Turnu-Măgurele, Zimnicea şi Giurgiu).

---

[1] T. Porucic, *Lexiconul termenilor entopici din limba română* [f. l.], 1931; I. Roşca, G. I. Dumitru, *Terminologie geografică*, Bucureşti [f. a.].

[2] De exemplu: valea, pîrîul, vîrful şi aşezarea *Rusca*, aşezarea *Ruschiţa*, munţii *Poiana Ruştii (Ruschii)* sau (livresc) *Ruscăi*, vîrful *Padeşul Ruştii (Ruşchii)* sau (livresc) *Ruscăi*, aşezările *Rusca* şi *Poiana Ruşti (Ruşcii)* de lîngă Teregova, pe pîrîul Hideg (toate în raionul Caransebeş); locul *Ruştile*, de pe malul Dunării, şi dealul *Ruştii (Rusca)* (raionul Vînjul Mare); dealurile *Rusca Mare* şi *Rusca Mică* de la nord-vest de Galaţi (raionul Galaţi); gîrla şi grindul *Ruştii (Ruscăi, Rusca)* din delta Dunării (raionul Tulcea); pîrîul şi satul *Rusca* (raionul Huşi); pîrîul, dealul şi localitatea *Rusca* (raionul Vatra Dornei).

În comunele Ciuperceni (raionul Turnu-Măgurele), Lisa (raionul Zimnicea) şi Fîntînele (raionul Zimnicea), l-am întîlnit în sensul de „şa între două dealuri" sau „despicătură în fruntea dealului" (aici termenul *deal* desemnează „fruntea" sau „muchia" teraselor şi a cîmpiei interfluviale).

În comuna Năsturel (= Hereasca, raionul Zimnicea) l-am înregistrat cu accepţia de „drum peste deal".

În comuna Bujorul (raionul Zimnicea), l-am găsit cu sensul de „vale torenţială, rîpă".

În comuna Vedea (= Arsache = Paraipan, raionul Giurgiu) l-am întîlnit desemnînd o „ruptură produsă de apă", „rîpă", „drum adîncit peste deal", „şleau".

Termenul *ruscă* se mai întîlneşte, apoi, cu un sens asemănător, pe stînga Oltului inferior (raioanele Slatina şi Drăgăneşti), unde înseamnă: „curmătură sau spărtură în mal", „drum printr-o şa între dealuri".

Ruştile, în regiunea menţionată, sînt foarte numeroase şi au, aproape toate, numele lor. Dintre ele citäm: *rusca* Lungă (1) în dealul Oltului, la N de localitatea Mîndra (raionul Turnu-Măgurele) şi (2) la V de Zimnicea (raionul Zimnicea); *rusca* Vacii, *rusca* Sîrbilor şi *rusca* Beocii sau Beoca [3] pe teritoriul comunei Saielele (raionul Turnu-Măgurele); *rusca* Roibului, la V de pîrîul Siul, afluent pe stînga al Oltului inferior (raionul Turnu-Măgurele); *rusca* Drăcii, la S de localitatea Dracea (raionul Turnu-Măgurele); *rusca* Nemţilor, la NE de Roşiorii de Vede; *rusca* Lăganului pe teritoriul comunei Troianul (= Belitori, raionul Roşiorii de Vede); *rusca* Ghergului, pe teritoriul comunei Crîngeni (raionul Drăgăneştii Oltului); *rusca* Roşie, pe teritoriul comunei Călmăţuiul (= Cîrligaţi, raionul Turnu-Măgurele); *rusca* Verde, între localităţile Salcia şi Băneasa (raionul Turnu-Măgurele); *rusca* Carantinei, la V de Zimnicea (raionul Zimnicea); *rusca* Veche şi *rusca* Nouă, de pe teritoriul comunei Lisa (raionul Zimnicea); *rusca* Băbănoaiei, pe teritoriul comunei Viişoara (raionul Zimnicea); *rusca* Hotarului sau de la Hotar, *rusca* Hotarului Strîmb, *rusca* Duduita, *rusca* Oltenilor, pe versantul de SE al lacului Suhaia, la SE de comuna Fîntînele (raionul Zimnicea) etc. [4].

Acelaşi sens de „despicătură" — la o „scară" mai mare, însă — stă şi la baza numelui pîrîului *Rusca* din Carpaţii meridionali (raionul Caransebeş), a cărui vale, străjuită de versanţi înalţi şi abrupţi, este foarte adîncă şi îngustă. Numele văii a trecut, ulterior, asupra a două localităţi — *Rusca* sau *Rusca Montană* şi *Ruschiţa* (raionul Caransebeş) — precum şi asupra întregului masiv montan pe care îl străbate — *Poiana Ruştii* (*Ruschii* sau, livresc, *Ruscăi*).

O explicaţie similară este valabilă pentru numele pîrîului *Rusca* din Bucovina (raionul Vatra Dornei), care, spre izvoare, are valea foarte

---

[3] Nu *Bloca*, aşa cum apare, greşit, în unele lucrări.

[4] Cuvîntul apare, pentru regiunea predunăreană, din sudul Ţării Româneşti, şi în unele documente istorice. De exemplu: *rusca* Stăvarului (Plopii Slăviteşti, raionul Drăgăneşti), *Documente privind istoria României — Ţara Românească*, IV, 150; valea *Rusca* (* Laiova-Saielele, raionul Turnu-Măgurele), *ibidem*, II, 98; drumul *Ruscăi* (drum la Vădăstriţa, raionul Corabia), *ibidem*, VI, 140; drumul *Ruscăi* (drum la Dăneasa şi * Laiova, Saielele, raionul Turnu-Măgurele), *ibidem*, I, 80; II, 134.

adîncă ; după acest pîrîu au fost denumite un deal — *Rusca* — şi o localitate — *Rusca* — din lungul său [5].

În delta Dunării (raionul Tulcea) termenul geografic *ruscă* are accepţia de „spărtură mare într-un grind", „ruptură mare", „peribloină mare".

Şi aici apelativul s-a fixat în toponimie, ca nume al unei gîrle şi al unui grind : gîrla şi grindul *Ruştii* (Ruscăi) sau grindul de la *Ruscă* (*Rusca*). Toponimul îşi datoreşte numele acelei *ruşti*, *rupturi* sau *şei* din grindul fluviatil de pe stînga braţului Sfîntul Gheorghe, puţin în avale de vatra satului Iolganul de Jos, de unde, înainte, se desfăcea gîrla *Ruştii* (*Ruscăi*) sau gîrla de la *Ruscă* (*Rusca*). Gura vestică a acestei gîrle — *rusca* respectivă — a fost, cu timpul, împotmolită de aluviuni ; cu toate acestea şi în ciuda amenajărilor făcute în regiune în ultimii ani, urmele vechii *ruşti* au rămas încă vizibile, pentru un ochi atent.

★

Rezultă, din cele arătate, că, cel puţin exemplele citate în materialul de faţă — apelative sau toponime, după caz (*ruscă*, *Ruscă*), — nu pot fi puse în legătură cu etnonimul *ruscă* „rusoaică" [6], ci cu termenul geografic popular omonim, înregistrat de noi pe teren.

În ceea ce priveşte etimologia termenului geografic *ruscă*, trebuie să arătăm că nu am putut apropia acest apelativ de nici un cuvînt, cît de cît asemănător, ca formă şi conţinut, din limbile popoarelor înconjurătoare sau ale acelora cu care românii au venit în contact.

[5] Configuraţia reliefului justifică acest sens şi pentru celelalte toponime citate la nota 2.
[6] Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, Bucureşti, 1963, p. 281—282.

AL X-LEA CONGRES INTERNAȚIONAL AL LINGVIȘTILOR

Un congres internațional este totdeauna un excelent mijloc de îmbinare într-un singur efort a străduințelor de a răspunde la marile întrebări cărora le dă naștere dezvoltarea cunoașterii.

Deși s-a delimitat relativ trziu ca domeniu autonom, lingvistica a devenit o știință de mare complexitate, ca și obiectul ei de studiu. Limba este un fenomen social mobil, a cărui perfecționare interesează atît individul, cît și întreaga comunitate socială.

Pentru căutarea direcțiilor în care știința limbii trebuie să evolueze, congresele internaționale de lingvistică au avut o deosebită însemnătate. Organizate sub asupiciile Comitetului Internațional Permanent al Lingviștilor (C.I.P.L.), organism afiliat la U.N.E.S.C.O., cu menirea de a asigura colaborarea specialiștilor de toate naționalitățile, congresele internaționale de lingvistică s-au ținut, începînd din anul 1928, în centre universitare cu îndelungată tradiție: Haga, Geneva, Roma, Copenhaga, Bruxelles, Paris, Londra, Oslo, Cambridge-Massachusetts.

Între 28 august și 2 septembrie 1967 a avut loc la București al X-lea Congres Internațional al Lingviștilor, eveniment de o excepțională importanță atît datorită numărului neobișnuit de mare de participanți (1 500 din 55 de țări), multitudinii și varietății problemelor abordate, cît și caracterului său jubiliar.

În salutul adresat participanților, Ion Gheorghe Maurer, Președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România, membru al Comitetului de onoare al Congresului, a spus printre altele: „Această largă participare și de un atît de înalt nivel științific este de natură să prilejuiască un dialog amplu între cei care-și consacră puterea de creație unuia dintre cele mai importante domenii științifice, legate intrinsec de activitatea omului — *lingvistica*. Ne place să credem că alegerea orașului București ca loc de desfășurare a acestui Congres este un semn de prețuire a activității științifice românești în domeniul filologiei și al lingvisticii".

O dovadă a acestei considerații a fost și alegerea, în Comitetul Internațional al Lingviștilor, într-o ședință a acestui organism, ținută la București, chiar în timpul congresului, a unui om de știință român, acad. Iorgu Iordan.

Din Comitetul de onoare al Congresului au făcut parte: Ion Gheorghe Maurer, Președinte al Consiliului de Miniștri, Roman Moldovan, președinte al Consiliului național al cercetării științifice, Miron Nicolescu, președinte al Academiei, Ștefan Bălan ministrul învățămîntului, Gheorghe Mihoc, rectorul Universității din București, Ion Cosma, președinte al Sfatului popular al orașului București.

Comitetul de organizare a fost alcătuit din: acad. Iorgu Iordan, președinte, acad. A. Graur, acad. E. Petrovici, prof. Boris Cazacu, prof. I. Coteanu, vice-președinți, acad. Al. Rosetti, secretar general.

Lucrările Congresului s-au desfășurat în ședințe plenare și în ședințe de lucru pe secții. Temele ședințelor pe secții au fost următoarele: 1. Teorii ale limbajului, 2. Sociolingvistică, 3. Geografie lingvistică, 4. Istoria lingvisticii, 5. Semantică, 6. Sintaxă, 7. Poetică, 8. Învățarea limbajului de către copil, 9. Psiholingvistică, 10. Stilistică, 11. Tipologia limbilor, 12. Patologia limbajului, 13. Varia.

În timpul Congresului a fost organizată o expoziție de cărți și reviste de specialitate, la care au participat 220 de edituri.

În ședințele plenare au fost prezentate următoarele rapoarte: *Synchronie et diachronie* (Bertil Malmberg — Lund), *Interpénétration des systèmes linguistiques* (Emil Petrovici — Cluj), *Linguistics and adjacent Sciences* (Roman Jakobson — Cambridge-Massachusetts), *Il metodo comparativo e le correnti linguistiche attuali* (Giacomo Devoto — Firenze), *Linguistics and the Quantitative Approach* (Olga Ahmanova — Moscova), *Problems of applied linguistics* (A.H. Roberts — Washington).

Rapoartele au arătat care sînt problemele de interes general pentru dezvoltarea lingvisticii, probleme ce au revenit necontenit în cadrul comunicărilor și dezbaterilor, abordate fie din perspectiva unui domeniu restrîns de cercetare, fie din perspectiva lingvisticii generale.

Raportul lui Malmberg, *Synchronie et diachronie*, tratează o importantă problemă teoretică a lingvisticii în stadiul său actual: aceea a raportului dintre sincronie și diacronie, precum și a implicațiilor metodologice pe care le prezintă.

Ideea de evoluție a limbii (fie sub forma decadenței marilor limbi de cultură ale antichității, fie sub forma optimismului evolutiv generat de Spencer) și aceea de sistem al limbii, idei care au stimulat cercetările lingvistice, respectiv, în secolul trecut și la începutul secolului nostru, au rămas despărțite pînă cînd problema schimbărilor și a cauzalității evoluției a fost reluată din perspectiva structuralismului (Martinet 1955, Lehmann 1962, Malkiel 1966).

Prejudecata potrivit căreia cercetarea evoluției unei limbi presupune, cu necesitate, considerarea factorului timp, Malmberg o înlătură analizînd fonetismul limbii franceze, care se caracterizează prin existența a două sisteme vocalice, respectiv de 15 și 10 foneme („système maximum" și „système minimum"). Această situație reflectă, într-un plan sincronic, evoluția limbii franceze.

Această sincronie „în profunzime" este înțeleasă ca „o descriere în principiu sincronică aplicată unor stadii de limbă succesive", ceea ce conduce pe autor la concluzia că „factorul timp este extralingvistic".

Ultima afirmație, intenționat formulată categoric, a impus autorului unele considerații de ordin metodologic.

Din raportul său, ca și din răspunsul la intervenții, rezultă clar că Malmberg nu neagă nici existența, nici importanța factorului temporal, a celui social sau geografic, atît în dezvoltarea, cît și în cercetarea unei limbi. („Un stadiu al limbii cedează locul altui stadiu. Aceasta se întîmplă pretutindeni și totdeauna. S-a produs totdeauna și va continua să se producă atîta timp cît umanitatea va continua să vorbească și să scrie").

Într-o cercetare științifică însă unele condiții și laturi ale obiectului sînt ignorate în mod intenționat, pentru a se pune în evidență cele esențiale și specifice.

În acest sens, în raport se insistă asupra momentului cînd cercetătorul „alege", adică își delimitează obiectul procedînd la includerea sau excluderea unor elemente și condiții.

În cazul limbii, aspectul esențial este cel de sistem, iar metoda proprie, specifică — structuralismul. „Orice aspect diacronic, spațial sau sociologic a fost astfel în mod arbitrar și intenționat eliminat".

Malmberg susține ideea folosirii structuralismului într-un mod specific științei limbii, aceasta cu atît mai mult cu cît metoda structuralistă este folosită și în studierea unor fenomene mai complexe ca, de exemplu, societatea cu toate aspectele ei.

Folosirea metodei strict lingvistice (descrierea stadiilor de limbă şi compararea lor) nu înseamnă ignorarea metodelor istorice, sociologice, geografice, psihologice, ci folosirea lor în scopul clarificării unor probleme, pe care lingvistul nu le-ar putea rezolva altfel.

Important este, însă să se facă distincţia netă între o metodă proprie lingvisticii (deci indispensabilă) şi una ajutătoare.

Este evident că din perspectiva acestor afirmaţii noţiunea de „istorie" capătă alt sens: „În lingvistică istoria se reduce la o comparaţie între straturile succesive ale limbii". „Lingvistica redevine astfel ceea ce a fost la începuturile ei: o ştiinţă comparativă".

La concluzii asemănătoare celor ale lui Malmberg cu privire la raportul sincronic/diacronic, de astă dată la nivelul metodelor de cercetare, respectiv tipologică şi comparativă-istorică, ajunge şi Giacomo Devoto în raportul *Il metodo comparativo e le correnti linguistiche attuali.*

După o prezentare a metodelor folosite în lingvistică de-a lungul dezvoltării sale ca ştiinţă: metoda comparativă-istorică, sociolingvistică, metoda analogiei, a geografiei lingvistice, metoda structuralistă, cu importanţa pe care fiecare dintre acestea a avut-o pentru momentul respectiv, Devoto propune o revitalizare a metodei comparative în cadrul cercetărilor structuraliste, în lumina cărora comparaţia devine mai riguroasă, iar reconstrucţia mai sigură.

„Dacă lingvistica tradiţională a acceptat tipologia, spune Devoto, şi curentele moderne ar trebui să accepte ca principiu evoluţia în timp, istoria". Este susţinută necesitatea introducerii istoricităţii în lingvistica sincronică şi a tipologiei în lingvistica diacronică.

Problema interferenţei sistemelor lingvistice, temă care a stîrnit interes şi în congresele anterioare, începînd cu primul congres internaţional al lingviştilor, a fost abordată în raportul prezentat de către Em. Petrovici (*Interpénétration des systèmes linguistiques*).

Aria Uniunii lingvistice balcanice a oferit autorului exemple de amestecuri între diferite sisteme lingvistice ca urmare a fenomenului de bilingvism.

Pornind de la axioma că între interlocutorii bilingvi, interferenţa la toate nivelele sistemului lingvistic este practic fără limite (Jakobson, Martinet, Niedermann), Em. Petrovici prezintă exemple de interferenţă:

— la nivel fonologic, ca dispariţia unor foneme consonantice româneşti în istroromână sub influenţa sîrbo-croatei; îmbogăţirea sistemului vocalic al limbii maghiare (vorbite de maghiarii din Transilvania) cu vocalele mediale *ĭ* şi *ă*,

— la nivel morfo-sintactic prin calchierea modelului străin, precum apariţia articolului enclitic în limbile uniunii lingvistice balcanice, schema de formare a numeralului, calcuri sintactice,

— la nivel lexical, ca, de exemplu, imitarea unor modele de microstructuri lexicale („mes" înlocuit cu „lună" după modelul omonimic slav),

— şi chiar la nivel prozodic, prin modificarea sistemului de accentuare sau a opoziţiilor de cantitate şi ton (vorbitorii coloniilor cehe şi slovace din Bulgaria sînt pe cale de a pierde cantitatea vocalică şi de a modela sistemul de accentuare sub influenţa celui bulgar).

Autorul distinge faptele de interferenţă care nu afectează sistemul (moda lui „r" uvular, împrumutul din macedoneană în meglenoromână al desinenţelor „-m" şi „-s" de la pers. I şi a II-a sing. a prezentului indicativ şi conjunctiv) de cele care produc modificări în sistem.

Diferitele aspecte ale interferenţei sistemelor lingvistice la nivelul întregii limbi au dus la o clasificare a acestor sisteme în limbi amestecate şi limbi mixte; primele prezintă un lexic eterogen, dar o morfosintaxă relativ unitară, puţin afectată de influenţele străine; limbile mixte prezintă elemente de origini diferite în proporţie egală. E. Petrovici susţine că asemenea limbi mixte nu există şi îşi exprimă speranţa că cercetările statistice care vor stabili cantitatea de informaţie gramaticală purtată de către diversele elemente ale limbii vor confirma această ipoteză.

Relaţia dintre lingvistică şi ştiinţele adiacente constituie subiectul raportului prezentat de Roman Jakobson — Cambridge-Massachusetts (*Linguistics and adjacent sciences*).

Apropierea dintre lingvistică şi biologie, fenomen care a atras în mod deosebit atenţia autorului, se poate face în virtutea integrării procesului de comunicare umană printre variatele moduri de comunicare folosite de diferite forme de viaţă, şi ţinîndu-se seama de specificitatea fiecăruia dintre cele două domenii menţionate. În vederea stabilirii raportului care există între comunicarea umană şi cea animală, autorul subliniază deosebirile profunde care despart limbajul articulat de orice altă formă de comunicare. Comunicarea animală include două categorii de elemente esenţiale: unele înnăscute, altele dobîndite. În procesul de însuşire a limbii de către un copil acţionează două componente importante: una culturală, cealaltă naturală. Compararea celor două tipuri de comunicare scoate în evidenţă ierarhia diferită a componentelor specifice celor două procese, şi anume: preponderenţa învăţării (*learning*), deci a deprinderilor în cazul comunicării umane şi a eredităţii în cazul comunicării animale.

Se pot stabili paralele între operaţiile de codaj şi decodaj verbal şi molecular. Acest fenomen nu anulează însă particularitatea limbajului genetic, care e ireversibil.

În studierea raporturilor dintre lingvistică şi celelalte ştiinţe, Roman Jakobson subliniază ideea dezvoltării viitoare a ştiinţelor de graniţă, care au menirea să înlesnească integrarea complexă a disciplinelor, proces evident în stadiul actual al cercetării în toate domeniile.

Raportul susţinut de Olga Ahmanova (Moscova) a avut ca obiect studiul metodei cantitative în lingvistică (*Linguistics and Quantitative Approach*).

Expunerea a debutat printr-o spirituală conturare a extremelor din concepţia lingvistică actuală, extreme reprezentate de moderniştii exclusivişti, pe de o parte, şi tradiţionaliştii excesivi, pe de alta. După o scurtă şi expresivă caracterizare a celor două curente, autoarea conchide că între metodele lingvistice noi şi cele tradiţionale nu există o inaderenţă totală (fenomen evidenţiat şi în raportul lui Devoto).

Dintre metodele recente de cercetare lingvistică, Ahmanova se opreşte asupra celei cantitative, pe care o analizează mai îndeaproape.

Comunicarea îşi propune mai întîi definirea precisă a termenului „cantitativ" (şi de aici a aceluia de „lingvistică cantitativă") şi delimitarea lui de celelalte cu care intră în relaţie. În această direcţie Ahmanova face distincţie între „cantitativ" şi „matematic", insistînd asupra faptului că cele două noţiuni nu sînt sinonime, cea din urmă (matematic) acoperind o sferă mai largă de referinţă („există matematică cantitativă şi matematică noncantitativă"). În această ordine de idei autoarea atrage atenţia asupra pericolului „ dezumanizării ştiinţelor umaniste" prin aplicarea inadecvată, nespecifică a metodelor exacte în aceste domenii.

În expunere se face precizarea conţinutului termenului „cantitativ" prin menţionarea celor două opoziţii distincte în care el intră, şi anume:

a) opoziţia cantitativ-calitativ,

b) opoziţia cantitativ-noncantitativ.

În continuare, Ahmanova trece în revistă realizările obţinute în procesul de cuantificare a limbii, insistînd asupra posibilităţilor oferite de folosirea calculului electronic în cercetarea lingvistică. Pornind de la premisa existenţei a două nivele în limbă: unul diacritic (al trăsăturilor) şi altul semantic, autoarea afirmă că progresele cuantificării privesc numai primul din aceste straturi (cel al trăsăturilor). Ahmanova îşi încheie expunerea prin stabilirea „problemei cruciale a lingvisticii cantitative", care este „abordarea cantitativă a sensului (*meaning*)".

În această direcţie trebuie să se îndrepte eforturile şi căutările lingviştilor.

★

Problemele ridicate în rapoarte au fost reluate, în primul rînd, în cadrul secţiei de *Teorii ale limbajului*; dintre acestea, cele de metodă au format obiectul mai multor comunicări. Îmbunătăţirea metodelor devenite clasice (metodele comparativă-istorică şi structuralistă) şi introducerea unor noi metode, constituie o condiţie esenţială a dezvoltării ştiinţei limbii.

S-a insistat asupra folosirii metodelor tehnice și matematice, precum și a găsirii unei metode care să permită verificarea validității ipotezelor lingvistice, cunoscută fiind importanța formulării prealabile a unei probleme ce urmează a fi soluționată (Gheorghiev — Bulgaria, *Problèmes méthodologiques de la linguistique*).

O demonstrație în sensul folosirii noilor metode s-a făcut printr-un model informațional propus pentru studierea aspectului cantitativ al evoluției limbilor, ilustrat cu analiza evoluției sistemului fonologic latin din perioada clasică pînă la latina vulgară tîrzie (J. Herman — Ungaria, *Théorie de l'information et recherches diachroniques*).

O altă problemă de interes general în cadrul acestei secții a fost aceea a raportului limbă-vorbire. A fost subliniată importanța faptelor de vorbire pentru descrierea sistemului însuși și pentru construirea unui model de uzaj al limbii, deosebit de cel generativ recursiv, care nu este un model al vorbitorului (Th. Ebneter — Elveția, *La phrase et la dichotomie langue: parole*).

S-a propus denumirea de „periferie lingvistică" pentru acea zonă de opoziții care, virtuale în sistemul limbii, se realizează în actul vorbirii (J. Veyrenc — Franța, *Périphérie linguistique et fonctions du langage*).

Problema părților enunțului, obiect al unor discuții aprinse în toate timpurile, a fost reînviată în cadrul Congresului. Folosind criteriile enunțate de unii reprezentanți ai Școlii daneze și ai Noii școli lingvistice de la Praga, s-a propus un model de organizare a limbajului, în care fiecare unitate a unui nivel este combinarea unor unități, cu semnificație, ale unui nivel imediat inferior. Nivelele modelului sînt : trăsăturile fonologice, fonemele, monemele, cuvintele, frazele, perioadele, discursul, fiecare dintre acestea, în relații reciproce stabilite printr-un ansamblu de reguli de compatibilitate și incompatibilitate (José Pedro Rona — Uruguay, *Les parties du discours un niveau d'organisation du langage*).

Problema raportului dintre semiotică și lingvistică, precum și a deosebirii dintre comunicarea umană și cea animală a fost abordată în comunicarea lui Th. Sebeok — S.U.A., *The Comparison of Human Communication with Animal Communication*. S-au stabilit trei tipuri de codificare a semnelor : sistemul semiotic exclusiv uman, sistemul semiotic al comunicării dintre animale și un al treilea sistem cu procedee de semnalizare comune omului și animalelor.

Interesul pentru aspectul social al limbii justificat de apropierea primară între lingvistică și științele sociale (Ahmanova) explică varietatea și însemnătatea comunicărilor susținute în cea de-a doua secție a Congresului — *Sociolingvistica*.

Dintre preocupările mai frecvente amintim : precizarea sarcinilor sociolingvisticii (E. Haugen — S.U.A., *Language Planning, Theory and Practice*), trecerea în revistă a orientărilor înregistrate în acest domeniu de cercetare (J. Ellis — Ghana, *Some Lines of Research in Sociolinguistics*), delimitarea și clarificarea unor concepte fundamentale și dezbaterea unor probleme de principiu (ex. : A. Lombard — Suedia, *Le vocabulaire d'emprunt — questions de principe* ; N. Denison — Anglia, *Sociolinguistics and Plurilingualism* ; D. Maurer — S.U.A., *Linguistic Hostility and intra-Cultural Conflict* ; Akulenko V. — U.R.S.S., *Some problems of the Internationalisation of Vocabularies*).

Alături de aceste teme cu caracter teoretic, menționăm o altă categorie de lucrări, care au avut ca obiect studierea unor particularități oferite de aspectele dintr-o țară, prezentate adesea ca aplicări ale unor probleme de ordin general (ex. : Naik M. — India, *India as a Socio-Linguistic Area* ; Chandola A. — S.U.A., *Peripheral Linguistics Systems — A Case of Hindi and Garhwali*).

Trebuie subliniată atenția acordată problemelor speciale ale dialectelor sociale (V. Bondaletov — U.R.S.S., *Sravnitel'no tipologičeskoe izučenie sočialnyh dialektov* ; V.A. Desnițkaja — U.R.S.S., *Jazyk ustnoj poezii kak problema sočial'noj dialektologii* ; Todoran R. — România, *Sur un argot roumain rural*).

Dintre comunicările referitoare la metodă în sociolingvistică înregistrăm pe cea consacrată analizei demografice (Pintea Negrici — România, *L'analyse démographique — méthode possible dans l'étude des dialectes*).

În cadrul secției de *Geografie lingvistică*, comunicările și discuțiile s-au purtat fie în jurul unor probleme particulare, ca palatalizarea consoanelor dentale și palatalizarea labialelor în dialectele din dacoromână, fie în jurul unor probleme cu aspect teoretic (B. Cazacu — România, *Dialectal et littéraire en synchronie et en diachronie*).

Referindu-se la dialectele neogrecești, André Mirambel (Franța) insistă asupra importanței metodei comparative în studiile de geografie lingvistică. Comparația informează nu numai despre elementele din care se compune un dialect, ci și despre repartiția lor în spațiu; numai astfel, conchide autorul, se poate sesiza orientarea faptelor, gruparea lor, asociația variațiilor, aspecte care permit clasificarea dialectelor (André Mirambel, *Méthode comparative et dialectes néohelleniques*).

Interesante au fost datele în legătură cu metodele folosite pentru realizarea noului atlas lingvistic al Japoniei (comunicarea W.A. Grootaers — Japonia, *Nouvelles méthodes et nouveaux problèmes: le nouvel atlas linguistique du Japon*). Rod al unei anchete desfășurate în decurs de 10 ani, primul volum al acestui atlas, publicat în martie 1967 și prezentat la Expoziția de cărți a Congresului, a fost alcătuit cu ajutorul unui creier electronic și al unei mașini de calculat. Distribuția dialectală ilustrată de atlas reflectă unele date din istoria Japoniei.

În cadrul secției de *Istorie a lingvisticii*, un număr de comunicări a fost consacrat unor curente și școli (Vachek — Cehoslovacia, *Some Less Known Aspects of the Early Prague Linguistic School*), sau unor personalități care s-au ocupat de problemele limbii: Leopardi, Maiorescu, Cordemoy, precursor cu două secole al foneticii experimentale.

Lucia Wald — România (*La notion de l'économie dans la conception linguistique de Baudouin de Courtenay*) discută despre noțiunea de economie la Baudouin de Courtenay. Prin tendința către economie, considerată ca un factor fundamental al funcționării și evoluției limbii, Baudouin de Courtenay explică procese ca simplificarea semnificațiilor, evoluția semnificatului de la concret la abstract etc.

De cîteva tendințe neodarwiniene în lingvistica modernă se ocupă Spizbardt (R.D.G.) în comunicarea *Neo-Darwinien Tendencies in Modern Linguistics*. Autorul insistă asupra necesității reconsiderării ideilor darwiniene ale lui Schleicher și Haeckel.

Al-George (România) descoperă originile structuralismului în gîndirea Indiei antice (*L'Inde antique et les origines du structuralisme*).

Un deosebit interes s-a manifestat în cadrul lucrărilor Congresului pentru lucrările de *semantică*, care au format tema unui mare număr de comunicări.

Eforturile s-au concentrat asupra sensului, aspect al limbii care scăpa analizei structurale (v. și Ahmanova).

Problema traducerii automate, deci a translației unei unități semnatice dintr-o limbă în alta a demonstrat necesitatea unor cercetări de semantică transformațională și generativă, ilustrate din plin în cadrul comunicărilor Congresului.

Pornindu-se de la lucrările fundamentale ale semanticii structuraliste exacte (Chomsky, Katz și Fodor, Abraham și Kiefer, Weinreich), sînt sugerate noi ipoteze, se propun noi soluții (Abraham, I. Evseev, V. Șerban — România, *The Basis of Structural Semantics*).

Stilistica este una dintre disciplinele de graniță în care se întîlnesc deopotrivă știința limbii, știința literaturii și semiotica (v. Jakobson, raport).

Multe dintre comunicările prezentate la secțiile de *Stilistică* și *Poetică* urmează linia structuralistă în interpretarea stilului funcțional sau individual.

L. Gáldi (Ungaria) insistă asupra fenomenului de convergență stilistică formulat în 1959 de M. Riffaterre. L. Gáldi precizează noțiunea prin analiza unor exemple din Dante,

Leopardi, Lermontov, Baudelaire, Eminescu (*Les problèmes de convergence dans la stylistique contemporaine*).

Multe dintre comunicările secțiilor de *Poetică* și *Stilistică* s-au ocupat de stilul individual al unui scriitor : P. Valéry, Jules Verne, Apollinaire, Arghezi. Metoda structuralistă folosită în aceste analize a degajat modul specific în care fiecare dintre scritorii citați folosește limba ca mijloc de transmitere a ideilor și sentimentelor lor.

Probleme cu totul noi în cadrul acestor secții au fost însă cele de formalizare în stilistică. În comunicarea *Les possibilités de la formalisation en stylistique*, I. Coteanu (România) amintește ideea ierarhiei stilistice, ca explicare a organizării modalităților funcționale ale limbii și introduce noțiunea de idiostil, adică sistem individual cu ierarhie similară celei a limbii.

Petőfi (Ungaria) propune un model stilistic generativ complex, analitic și sintetic, care conține următoarele componente : analitic, interpretativ și descriptiv al structurii (*Some problems of the Linguistic Analysis of special Works of Art*), iar Bloomfield — S.U.A. (*Generative Grammar and the Theory of Literature*) discută cîteva dificultăți generale create de aplicarea noțiunii de regulă și de structură în adîncime la literatură.

Elucidarea esenței procesului comunicării poetice îl preocupă pe S. Marcus — România (*Questions de poétique algebrique*) prin construirea unor modele algebrice.

Multe dintre comunicările din cadrul secției de poetică se ocupă de metrică. Dintre acestea, amintim comunicarea lui H. Morier — Elveția (*Les accents interictuels*). Prin accent interictual autorul înțelege o accentuare în afara ictus-urilor, cu efecte ritmice asemănătoare celor din muzică. Se analizează tipurile de accente interictuale și se clasifică după mai multe criterii.

În domeniul *învățării limbajului* de către copii s-au abordat probleme variate, ilustrate de titluri precum : *Criteriums linguistiques dans les recherches de l'apprentissage du langage par l'enfant* (Melaniya Mikeš—Plemenka Vlahovič — Iugoslavia), *Marked and Unmarked Features in the Acquisition of Language* (Mary Sanches — U.S.A.), *How Does an Infant Ever Become a Talker?* (Margaret Bullowa — S.U.A.), *Genetic Development of Consonant Sounds in Childrens' Speech* (Irène Blanchard — S.U.A.), *Remarques sur la langue écrite des enfants* (A. Avram — România).

Una dintre secțiile cu cea mai bogată activitate atît sub aspect cantitativ (ilustrat de numărul apreciabil de comunicări), cît și sub aspectul varietății subiectelor abordate a fost cea consacrată problemelor de *sintaxă*.

O seamă de expuneri au avut ca obiect probleme genera e puse de cercetarea din ultimii ani a sintaxei diferitelor limbi. Ele privesc atît terminologia (Ewald Lang — R.D.G., *Terminologie der generativen Grammatik*) cît și metodologia disciplinei. În legătură cu această ultimă chestiune trebuie subliniată preponderența covîrșitoare a lucrărilor din domeniul gramaticii generative.

Tot în cadrul discuțiilor teoretice trebuie menționată preocuparea pentru elucidarea și precizarea unor noțiuni și probleme fundamentale pentru sintaxă. Amintim studiile efectuate asupra naturii propoziției, asupra noțiunii de marcă, asupra tipurilor de semnificație sintactică, asupra nivelurilor în analiza sintactică, asupra paralelismelor sintactice etc.

Au fost relevate de asemenea raporturile dintre sintaxă și alte discipline (Laura Vasiliu — România, *À propos de l'interférence entre la sémantique et la syntaxe*).

Problemelor de analiză sintactică le-au fost consacrate două categorii de comunicări. Dintre acestea, unele tratează aspecte speciale ale sintaxei din punct de vedere teoretic, semnalînd importanța lor pentru studierea oricărei limbi. Așa sînt cele privitoare la predicativitate, la opozițiile sintactice în exprimarea raportului subiect-predicat, la generarea automată a perechilor sintactice sau la diferite elemente ale sintaxei funcționale. Un mare număr de expuneri abordează însă situația unei categorii sintactice (sau morfologice) într-o limbă dată. Menționăm numeroasele cercetări referitoare la negație în : română, portugheză, chineză, limbi uro-altaice, sau pe cele care se opresc asupra subordonării în diferite limbi (ex. rusă și japoneză), ca și

pe cele care prezintă anumite particularităţi ale flexiunii verbale în alte limbi (ex. italiană şi greacă), sau pe cele care înregistrează problemele ridicate de construirea unor gramatici generative (ex. limba bulgară şi rusă).

Spre deosebire de prima categorie de lucrări în care soluţiile date privesc din unghiuri variate un număr mare de limbi, comunicările incluse în cea de-a doua categorie sînt de obicei o interpretare a unui material oferit de situaţiile specifice unei limbi date. (Langendoen T. — S.U.A., *The Use of the Expletive it in Construction with Expressions of Time and Place.*)

Una dintre cele mai importante discipline aflate la interferenţa a două domenii de cercetare şi care cunoaşte astăzi o dezvoltare deosebită este *psiholingvistica.*

Metodologia disciplinei, studiată din punctul de vedere al necesităţii analizei procesului de comunicare, a format obiectul unei singure expuneri: T. Slama-Cazacu — România, *La méthodologie de la psycholinguistique et l'étude de la parole.*

Un număr însemnat de expuneri au fost consacrate studierii relaţiilor dintre psiholingvistică şi alte ramuri ale ştiinţei limbii, ca de ex.: cele care relevă importanţa acesteia pentru însuşirea limbilor (Estarellas Juan — S.U.A., *A Psycholinguistic Model for Second Language Learning: New Prospects for Programmed Instruction*; Newmark L. — S.U.A., *Principles of Language Acquisition*; Novicicov E. — România, *The Acquisition of Foreign Languages a field of Psycholinguistic Research*).

Amintim de asemenea încercarea de abordare a unor categorii lingvistice din unghiul propriu psiholingvisticii (André Rigault — Canada, *Le genre grammatical des substantifs en français: analyse statistique et étude psycholinguistique*).

Tipologia limbilor, unul dintre cele mai caracteristice domenii de cercetare pentru lingvistica modernă a fost reprezentat în cadrul Congresului printr-un număr remarcabil de lucrări.

Au fost susţinute comunicări privitoare la metodă (Henrik Birnbaum — S.U.A., *On Reconstruction and Prediction: two Correlates of Diachrony in Genetic and Typological Linguistics*; Gammon E. — S.U.A., *Quantitative Linguistic Typologies*; Perebejnos V.I. — U.R.S.S., *Ispol'zovanie statističeskih metodov v tipologičeskih issledovanijah*) sau la diverse probleme teoretice ale disciplinei (Jarceva V.N. — U.R.S.S., *Principy tipologičeskogo issledovanija rodstvennyh i nerodstvennyh jazykov*; Cross E. — S.U.A., *Change of Typologic within a Language and the Conditions of its Occurence*).

O seamă de autori au subliniat importanţa tipologiei limbilor pentru celelalte ramuri ale cercetării lingvistice (Francescato G. — Ţările de Jos, *Linguistique typologique et dialectologie structurale*; Sova L.Z. — U.R.S.S., *Tipologija i semiotika*).

Aspectele particulare ale studiului tipologic al diferitelor limbi le-au fost consacrate de asemenea lucrări dintre cele mai interesante. Înregistrăm abordarea unor chestiuni privitoare la: morfologia tipologică (W. Winter — R.F.G.), comparaţia tipologică a mai multor limbi (Cohen M. — Franţa); analiza paralelelor frazeologice ocurente în două limbi (Solov'ev V.P. — U.R.S.S.), variabilitatea trăsăturilor tipologice în evoluţia unei limbi (ex. E. Kis — România).

Realizarea unor categorii într-o limbă dată privită din punctul de vedere al tipologiei limbii respective a constituit subiectul altor expuneri (Sen-Gupta S. — India, *Genesis of Numeral Classifier and its Special Function as Morphological Category*).

În ceea ce priveşte *patologia limbajului*, în centrul atenţiei cercetărilor a stat fenomenul afaziei, studiat sub aspectul consecinţelor lui lingvistice (ex. Reiff D. — Tikofsky — S.U.A., *Aphasia and Linguistic Competence*; Fradis A. — România, *La capacité de reproduction orale et graphique des sons du langage et des lettres chez les aphasiques*; Ulatowska H. — S.U.A., *Breakdown of Linguistic Systems in Aphasia*).

Alături de problemele cu caracter general ridicate de afazie, trebuie subliniată frecventa abordare a caracteristicilor fonetice proprii acestei afecţiuni (Lebrun Y. — Belgia, *On the Phonemic Laws of Child and Aphasic Language*; L. Mihăilecsu — România, *La frequence*

des phonèmes individuels et des groupes biphonématique chez les aphasiques; I. Voinescu — România, *Entropie phonématique des I-er et II-ème degrès chez les aphasiques*).

Se poate constata, din cele cîteva lucrări citate, că investigaţiile asupra particularităţilor lingvistice ale afaziei au fost adesea completate cu observaţii paralele asupra limbajului copiilor.

Tot în cadrul secţiei de care ne ocupăm, au fost prezentate comunicări consacrate unor aspecte generale ale patologiei limbajului (Schweiger P. — România, *Normal and Pathological in Speech*; Enăchescu C. — România, *Contribution à l'étude des troubles de la sémantique et l'analyse du rapport entre le langage et la pensée dans la pathologie mentale*).

Cea de-a treisprezecea secţie a Congresului, intitulată *Varia*, a reunit un mare număr de comunicări privind dezbaterea unor probleme speciale, nelegate direct de tematica celorlalte secţii.

Lucrările s-au desfăşurat pe subsecţii, în cadrul cărora expunerile au fost grupate în funcţie de obiectul cercetării. Dintre subsecţii amintim; fonetica şi fonologia, morfologia, formarea cuvintelor, vocabularul, lingvistica aplicată, limbi în contact. În fiecare subsecţie au fost studiate atît probleme teoretice, privind domeniul investigat, cît şi aspecte particulare oferite de fiecare limbă în parte.

În legătură cu *fonetica şi fonologia* au fost purtate numeroase discuţii menite să elucideze sau să precizeze cîteva dintre noţiunile şi conceptele fundamentale ale acestor discipline (ex. Matilda Caragiu- Marioţeanu — România, *Sur lé diasystème;* A. Bamgboşe — Nigeria, *Zero in Tonal Analysis*; M. Brend — S.U.A., *Contrastive Features of High Level Phonological Units*; W. P. Lehmann — S.U.A., *Phonological Systems as Unis in Change*).

Alături de acestea au fost prezentate comunicări avînd drept obiect descrierea fonologică a sistemului unei limbi (ex. armeana, dialectul grec cipriot).

În domeniul foneticii au fost abordate probleme de fonetică acustică şi fonetică articulatorie, aplicate la fenomenele specifice diferitelor limbi (Al-Ani — Canada, *An Accustical and Physiological Phonetic Investigation of the Arabic* (ε); V. Şuteu — România, *Sur la nature phonétique des consonnes bilabiales du roumain* (p) *et* (*b*)).

Morfologia a constituit un vast cîmp de investigaţie reprezentat de un număr considerabil de expuneri.

Lucrările cu caracter general teoretic au avut ca scop definirea unor categorii şi conturarea mai precisă a unor concepte din acest domeniu (ex. auxiliarele, trăsăturile distinctive la nivel morfologic).

Cele mai multe dintre comunicări au fost consacrate studierii diferitelor clase şi categorii morfologice în diverse limbi (ex. J. Fox — Anglia, *The Pronouns of Address in Spanish*; O. Grundt — Norvegia, *Les adverbes de relation positionelle en français*; I. Pătruţ — România, *Evolution du système de la flexion verbale roumaine*).

Au fost cercetate de asemenea aspecte diferite din morfologia mai multor limbi înrudite (ex. Al. Niculescu — România, *Sur l'interrélation des pronoms allocutoires révérentiels avec le système pronominal dans quelques langues romanes*).

În domeniul *lexicologiei* au fost tratate probleme de interes general care privesc mai multe limbi, ca şi probleme ce privesc o singură limbă (ex. F. Sădeanu — România, *Aspects de la rélatinisation du vocabulaire espagnol*). Trebuie menţionate discuţiile legate de folosirea terminologiei speciale (L. Guilbert — S.U.A., *Problèmes de néologie lexicale dans la terminologie technique et scientifique du français contemporain*). Înregistrăm de asemenea expunerile privitoare la metodă în lexicologie (ex. metoda statistică) şi preocuparea generală pentru aplicarea noilor modalităţi de studiere a vocabularului.

Interesul manifestat pentru lexicografie s-a concretizat şi în cîteva lucrări reprezentative pentru acest domeniu (A. de Villiers — Republica Sud-Africană, *The Dictionary of the Africans Language*).

În subsecția consacrată *formării cuvintelor* au fost prezentate particularități ale sistemului de formare a cuvintelor proprii celor mai diverse limbi (ex. română, persană, turcă, laponă, indo-europeană).

Situația unui singur procedeu de formare a cuvintelor sau preponderența unuia din aceste mijloace de îmbogățire a vocabularului la un moment dat într-o limbă au constituit de asemenea obiectul unor expuneri (ex. studiile asupra compunerii în română și asupra sufixației în engleză). Amintim de asemenea preocuparea de a releva tendințele generale ale formării cuvintelor, specifice pentru stadiul actual de dezvoltare a unei limbi (Fl. Dimitrescu — România, *Tendences actuelles de la formation des mots en roumain*.

Locul important deținut de metodele și disciplinele noi a fost dovedit, printre altele, și de existența unui număr însemnat de lucrări dedicate acestora (ex. subsecția lingvistică matematică și lingvistică aplicată).

În domeniul *lingvisticii matematice* au fost abordate cîteva aspecte generale ale cercetării (Y. Gentilhomme — Franța, *Initiation à la formalisation en langue. Le problème élémentaire de la linguistique mathématique*; K. Čulik — Cehoslovacia, *On Some Basic Problems in Mathematical Theory of Languages*), alături de altele speciale, oferite de traducerile automate (Moyne J. — S.U.A., *Toward the Understanding of a Natural Language by a Machine*; W. Tosh— S.U.A., *Stratificational Grammar and Interlingual Mapping for Automatic Translation*).

Lingvistica aplicată a cunoscut două direcții importante de investigație :

a) traducerea automată și

b) însușirea limbilor.

Prima categorie de comunicări a fost orientată mai ales spre problemele generale de principiu și metodă, în strînsă legătură cu progresele obținute de lingvistica matematică. În centrul preocupărilor legate de însușirea limbilor, alături de dezbaterile privitoare la metodă (K. Diller — S.U.A., *Generative Grammar and Foreign Language Teaching*) au stat o serie de inovații teoretice, cum ar fi cele privitoare la mijloacele audio-vizuale folosite în acest domeniu.

Indo-europenistica a preocupat pe mulți dintre participanții la Congres. Astfel într-un număr însemnat de lucrări au fost studiate categoriile și clasele morfologice ale indo-europenei (ex. cazul locativ, verbul, diateza medie, categoria genului, structura flexionară), precum și raporturile genealogice existente într-o familie dată de limbi. Menționăm de asemenea cercetările efectuate asupra unor monumente epigrafice.

Diferite aspecte oferite de *contactul dintre limbi* au constituit obiectul mai multor expuneri. Bilingvismul și împrumuturile lingvistice au fost discutate în cadrul general al interferenței lingvistice (ex. E. Vrabie — România, *Contributions à l'étude des emprunts linguistiques (à propos des éléments d'origine roumaine dans l'ukraïnien)*; C. Poghirc — România, *Les rapports linguistiques du balto-slave avec le thraco-dace*).

Aspectul teoretic al problemelor a fost completat de referiri la situația concretă dintr-o limbă dată (ex. Bogdan M.— România, *English Loan-Words in Romanian*; Derbyshire W. — S.U.A., *Foreingn Borrowings as Homonyms in the Russian Language*).

Comunicările de *toponomastică* au fost concentrate asupra unor aspecte particulare specifice fiecărei limbi (ex. Vulcănescu R. — România, *Toponymie agraire de montagne dans les Carpathes Roumaines*).

★

Din modul cum s-au desfășurat lucrările Congresului se desprind următoarele constatări :

O atenție deosebită a fost acordată metodelor moderne în cercetarea lingvistică, metode cu ajutorul cărora vechile probleme ale științei limbii, precum și cele care se nasc în procesul neîntrerupt al dezvoltării lingvisticii, au căpătat noi soluții și interpretări.

Un viu interes s-a manifestat pentru ramurile noi ale lingvisticii (ex. lingvistica matematică).

Un loc important în cadrul discuţiilor a fost deţinut de problema interferenţei dintre lingvistică şi alte discipline, care a întrunit un mare număr de comunicări şi a fost subiectul unor dezbateri fructuoase.

O deosebită atenţie a fost acordată de asemenea disciplinelor-limită : poetica, stilistica, psiholingvistica, patologia limbajului.

Lucrările Congresului au dat prilej participanţilor să urmărească mai îndeaproape rezultatele obţinute în domeniul gramaticilor transformaţionale şi generative pe principiile cărora s-au bazat numeroase comunicări.

Atmosfera de laborioasă colaborare, amploarea discuţiilor, efervescenţa provocată de marile probleme ridicate în rapoarte, varietatea aspectelor abordate în cele peste 500 de comunicări, au făcut din această manifestare ştiinţifică internaţională cea mai importantă reuniune lingvistică de pînă astăzi.

Pentru lingvistica românească, Congresul a însemnat o confirmare a cuvintelor rostite de Einar Haugen, preşedintele Comitetului Internaţional Permanent al Lingviştilor, în cuvîntul său de salut : „Munca lingviştilor români cîştigă din ce în ce mai multă preţuire, iar acest Congres o va situa definitivpe hartă ca o parte importantă a eforturilor lingvisticii mondiale de a rezolva enigmele limbii".

Ecaterina Mihăilă şi Ruxandra Pană

BIBLIOGRAFIA ANALITICĂ A PERIODICELOR ROMÂNEŞTI, volumul I, 1790—1850. Partea I, Bucureşti, 1966, p. XIX + 406.

Apariţia unei noi lucrări de bibliografie marchează întotdeauna un moment deosebit de important în amplul şi complexul proces de dezvoltare a unei culturi. „Nu poţi ajunge, în adevăr, la o limpede formulare a unei probleme — primă şi indispensabilă condiţie a unei bune îndrumări a cercetării — decît ştiind în ce chip s-a constituit această problemă, ce lipsă a trecutului vine ea să completeze, ce rezultate mai vechi pot fi încă utilizate, care altele noi se cuvin a fi urmărite. Perspectiva istorică asupra ştiinţei pe care o cultivi este una din primele exigenţe ale metodei ştiinţifice, tot atît de însemnată ca şi ţinerea la curent a informaţiei în domeniul specialităţii proprii" [1].

Bibliografia analitică a periodicelor româneşti a fost întocmită de Ioan Lupu, Nestor Camariano şi Ovidiu Papadima, sub egida Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România şi a Institutului de istorie „Nicolae Iorga" al Academiei Republicii Socialiste România. Lucrarea se situează în şirul valoroaselor realizări anterioare: *Publicaţiunile periodice româneşti (ziare, gazete, reviste)*, tom. I (1820—1906), Bucureşti, 1913, întocmită de Nerva Hodoş şi Al. Sadi Ionescu şi *Bibliografia românească veche* (1508—1830), tom. I—IV, Bucureşti, 1903—1944, întocmită de Ioan Bianu, Nerva Hodoş şi Dan Simonescu.

[1] Tudor Vianu, în „Contribuţii la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea", volumul al III-lea, p. 193.

Materialul bibliografic propriu-zis (p. 3—406) este precedat de „Lămuriri pentru cititori" (p. V—IX), „Îndrumări pentru utilizarea bibliografiei" (p. XI—XIII) şi „Lista periodicelor bibliografiate cu abreviaţiunile întrebuinţate" (p. XV—XIX).

În paginile intitulate „Lămuriri pentru cititori", se face mai întîi istoricul lucrării şi al fazelor prin care aceasta a trecut, de la ideea lansată de Ion Bianu acum şaptezeci de ani şi pînă la volumul de astăzi din care s-a publicat deocamdată numai partea I. Se prezintă apoi criteriile care au stat la baza alegerii periodicelor (în realitate nu o „alegere", ci o cuprindere a tuturor celor 75 de ziare, gazete şi reviste care privesc ţara noastră, între anii 1829—1850; inclusiv cele trei periodice apărute anterior: *Courrier de Moldavie, Chrestomaticul românesc, Biblioteca românească*).

Insistînd asupra bogăţiei şi importanţei materialului cuprins în lucrare, redactorii atrag atenţia asupra utilităţii, din punct de vedere ştiinţific documentar, pentru diferitele categorii de cercetători ai „vieţii poporului nostru din prima jumătate a veacului trecut".

Valoarea ieşită din comun a lucrării o pot aprecia îndeosebi toţi cei care — urmărind o anumită problemă — au cercetat foaie cu foaie, timp îndelungat, bogata colecţie de periodice din Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România.

Folosul publicării acestei Bibliografii mai are însă şi un aspect practic care nu este

lipsit de importanţă : prin publicarea acestui material, fondul de periodice (care cuprinde numeroase unicate deosebit de preţioase) va fi cruţat de răsfoirea prea deasă care duce, în mod inevitabil, la degradare.

Redactorii acestei lucrări migăloase şi trudnice, pentru a cărei realizare nu-i vom putea elogia niciodată îndeajuns, îşi încheie îndrumările date cititorilor cu recunoaşterea aprioric a greşelilor şi a lipsurilor care „nu se poate să nu se fi strecurat" într-o lucrare „atît de întinsă şi prezentînd numeroase probleme de redactare". Dar, aşa cum au anticipat identificarea unor erori de către cei care vor cerceta lucrarea, anticipează şi concluzia la care, în mod sigur, vor ajunge toţi care vor folosi *Bibliografia analitică a periodicelor româneşti* : „ele (erorile) nu vor putea însă să scadă valoarea documentară a lucrării". Într-adevăr, lucrarea, aşa cum o anunţă această primă parte tipărită, va deveni un instrument de lucru indispensabil pentru oricare cercetător.

Subscriind, din plin, concluzia amintită, dar fiind convinşi că evidenţierea omisiunilor şi a inadvertenţelor este totuşi utilă, fie pentru o discuţie de principii, fie pentru că ar putea contribui la desăvîrşirea volumelor viitoare, ne propunem să întreprindem o cercetare de amănunt pentru a verifica valabilitatea „îndrumărilor" date de redactori. În acest scop, deşi am parcurs întreaga lucrare, ne-am concentrat observaţiile asupra notiţelor bibliografice privitoare la filologie şi lingvistică grupate sub indicele 01 : 4, cuprinse între paginile 14—18 şi numerotate de la 235 la 327.

Înainte de a face unele observaţii în legătură cu „îndrumările", vrem să subliniem valoarea practică a cotelor de la Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, care se dau în dreptul titlurilor în lista periodicelor bibliografiate. Credem însă că ar fi fost şi mai util — şi nu prea greu de realizat — să se fi dat cota acestor publicaţii şi de la celelalte biblioteci importante din ţară : Biblioteca Centrală de Stat, Biblioteca Centrală Universitară din Bucureşti, Biblioteca Universităţii din Cluj, Biblioteca Universităţii din Iaşi etc. Ar fi rezultat mai întîi o situaţie de ansamblu, pe ţară, a periodicelor, cunoscînd pentru fiecare locurile unde se află. Cei dintîi beneficiari ai procedeului ar fi fost, poate, chiar redactorii, deoarece ar fi găsit numerele care le-au lipsit din colecţie.

La punctul *1* al îndrumărilor (p. XI), se explică aşezarea materialului în conformitate cu sistemul clasificării zecimale universale, subliniindu-se că „în cuprinsul subdiviziunilor, notiţele bibliografice sînt aşezate fie în ordinea cronologică a evenimentelor, fie în ordinea alfabetică a numelor proprii la care se referă conţinutul lor".

Verificînd aplicarea criteriului cronologic, constatăm că el nu a fost luat în consideraţie pentru notiţele încadrate sub acelaşi indice de clasificare. Astfel, sub indicele 015 (498) : 43 se află patru lucrări numerotate : 236, 237, 238, 239. Dintre acestea, primele trei sînt aşezate cronologic, datele fiind : 1847, 1849, 1850 ; ultima este datată : 1849. Am crezut că este o scăpare, pînă cînd, verificînd mai departe, am constatat că inadvertenţa se repetă (250, 254, 261 etc.).

În cazul subdiviziunii 05 (498) *Periodice româneşti*, ordinea alfabetică vizează titlurile periodicelor, nu „numele proprii", cum se spune la punctul 1 (vezi mai sus). Dacă prin „nume proprii" redactorii au înţeles şi titlurile, ar fi trebuit să se arate.

La punctul 2, în legătură cu redactarea notiţelor se precizează : „în loc să urmărească o uniformitate mecanică în modul de alcătuire a notiţelor bibliografice, redactorii s-au străduit să găsească, de la caz la caz, modul de notare şi adnotare bibliografică cel mai potrivit pentru ca cititorul să-şi dea seama cît mai precis atît de natura textului la care se referă notaţia respectivă, cît şi de locul în care se află în paginile, coloanele, rubricile etc. ale periodicului respectiv".

Înainte de toate, considerăm că teama de uniformitate nu-şi are locul într-o lucrare bibliografică ; uniformitatea prezintă avantaje care nu pot fi trecute cu vederea : evidenţiază mai uşor ce apare nou şi ce lipseşte. Mai mult chiar, sîntem de părere că redactorii ar fi trebuit să imagineze un tip uniform de notiţă bibliografică (nu mă refer la adnotare), în care să se fi trecut : titlul, autorul, localitatea, data etc., iar redactorul ar fi notat

prezența sau absența acestor date (deci și absența). Indicațiile *f.a.* (fără an) sau *f.l.* (fără localitate) sînt, uneori, prețioase.

În cuprinsul aceluiași punct (2), înainte de a prezenta normele de redactare, autorii atrag atenția asupra faptului că diversele nume au fost transcrise din alfabetul chirilic [2], care e *absolut fonetic* [3].

În legătură cu **numele autorilor**, la a), se fac următoarele afirmații asupra cărora ne oprim în continuare. „În adnotări s-a urmărit oglindirea epocii și prin folosirea *cît mai mult posibil* (*s.n.*) a limbajului ei, ca vocabular și forme de pronunțare. Cuvintele izolate, specifice epocii, *nu au fost puse între semnele citării* (*s.n.*) — evitîndu-se o întrebuințare prea frecventă a acestor semne — afară de cazul cînd formele de pronunțare deosebită a unor cuvinte care circulă și astăzi în limba noastră riscau să fie considerate ca simple greșeli de dactilografiere sau de tipar în textul bibliografiei".

Se află în acest pasaj două atitudini opuse. Pe de o parte, se caută să se redea „cît mai mult posibil" [4] rostirea specifică epocii; pe de altă parte, se evită „întrebuințarea prea frecventă" a semnelor citării, cu ajutorul cărora se evidențiază, în lucrare, tocmai pronunțarea autentică.

Cercetătorul obișnuit cu precizia informației ar fi dorit să găsească în *Bibliografie* cît mai mult text autentic, deoarece numai în felul acesta ar putea suplini întrucîtva contactul direct cu periodicele. Oare în locul semnelor citării nu s-ar fi putut folosi literele cursive pentru a reda autenticitatea atît a unui text mai lung, cît și a „cuvintelor izolate", încadrate în textul actual al redactorului? Lipsa unui criteriu sigur în identificarea cuvintelor izolate creează dificultăți mari celui care cercetează textul bibliografiei cu intenția de a obține informații în legătură cu limba epocii.

În legătură cu numele autorilor, o ultimă observație. Din notițele date la nr. 240 și 241 rezultă că dicționarul prezentat are doi autori. La nr. 242, în textul redactorului, dat între paranteze drepte, lipsa oricărui semn de punctuație dă impresia că ne aflăm în fața unui singur autor. S-ar putea presupune că este o banală greșeală de tipar, dacă predicatul care urmează n-ar fi exprimat printr-un verb la persoana a III-a singular (!).

În legătură cu **titlul textelor, al rubricilor**, sîntem informați, la punctul b), că „au fost redate în ortografia epocii". Ar fi fost bine să se adauge că au fost păstrate oscilațiile existente în ortografia epocii. Prin această precizare ar fi fost prevenite nedumeririle celui care întîlnește titlul aceleiași reviste ortografiat în trei feluri diferite: *Bibliografie Românească* la nr. 242, 262 și 278; *Bibliografie Românească* la nr. 258, 259, 303, 304, 307 și *Bibliografie Romunească* la nr. 252, 299.

Mai departe se arată că, în adnotare, titlurile „au fost date *în general* (*s.n.*) în ortografia de astăzi".

Oare de ce vor fi socotit redactorii că ortografia titlurilor trebuie actualizată, în adnotări?

Trei rînduri mai jos ne întîlnim din nou cu formula „în general", care se opune preciziei ca trăsătură definitorie a unei bibliografii: „titlurile stereotipe ale rubricilor... au fost puse, în general, la sfîrșitul datelor bibliografice ale notiței".

Prezența inoportună a acestei formule îl poate determina pe cercetător să presupună că se află în fața a două sisteme de redactare a notițelor bibliografice, care n-au fost unificate. Numai așa s-ar explica faptul că, alături de 52 de cazuri în care titlul a fost pus la sfîrșit, pot fi întîlnite și 7 situații (nr. 256, 276, 292, 306, 308, 314, 326) cu titlul pus înainte. Presupunerea existenței a două sisteme de redactare este alimentată de diferența evidentă între cele două tipuri, după cum rezultă cel mai bine comparîndu-se notițele nr. 326 și 327.

Tot în legătură cu titlul, socotim că acesta trebuie dat în întregime. Folosirea punctelor de

---

[2] *Chirilic* este corect, nu *cirilic*, cum apare în lucrare.

[3] Cercetările mai noi demonstrează că nu există o „corespondență perfectă între litere și foneme" (Andrei Avram, *Contribuții la interpretarea grafiei chirilice a primelor texte românești*, extras din SCL, XV, 1964, nr. 1—5, p. 6).

[4] Lipsa de precizie a acestei formule este evidentă.

suspensie într-o notiţă bibliografică (nr. 258) îl obligă pe cercetător să se ducă el însuşi la periodic pentru a vedea ce lipseşte.

La titlul de la nr. 280 nu poate fi punct după primul cuvînt (vezi şi nr. 281).

La mai multe lucrări nu se ştie care-i titlul exact deoarece redactorul l-a încadrat într-un text de-al său, scriindu-l cu literă mică (nr. 327, 238, 240, 250, 256, 267, 322).

Siglele folosite pentru a indica — prescurtat — titlul periodicelor ne prilejuiesc unele observaţii. La punctul (d) se arată că numele periodicului „a fost indicat printr-o prescurtare alcătuită în aşa fel ca să poată fi memorizată cît mai uşor". Pentru a uşura memorizarea ar fi trebuit să se păstreze o singură abreviere[5] pentru acelaşi cuvînt care apare în diverse combinaţii. Astfel *Românească* este abreviat ROM. (ALĂUTA ROM., ALBINA ROM., ARHIVA ROM., CHEST. ROM., CURIERUL ROM.) şi R. (BIBLIOTECA R., VEST. R.)· *Vestitorul* este prescurtat o dată VEST. (VEST. R.), iar altă dată este lăsat întreg (VESTITORUL R). Cuvîntul *Gazeta* este redat în trei feluri: G. (G. TRANS.), GAZ. (GAZ. DE MOLD.) şi GAZETA (GAZETA T. N.).

La punctul (e) se discută **datarea** notiţelor bibliografice atrăgîndu-se atenţia că, la periodice, s-a notat atît *anul de apariţie*, cît şi *anul calendaristic*. În această privinţă, sîntem de părere că ar fi trebuit să se dea şi luna, şi ziua. Data completă i-ar fi ajutat în primul rînd pe redactorii bibliografiei, dacă ar fi folosit întotdeauna criteriul cronologic[6]. Data completă este un element obligatoriu pentru o lucrare bibliografică şi de primă importanţă pentru orice lucrare ştiinţifică.

Semnalăm cîteva inconsecvenţe în indicarea anilor calendaristici care nu sînt rezolvate nici prin referirea la explicaţiile date în lista periodicelor: la C. DE AVIS se dă pentru III (1839—1840) la nr. 246, iar pentru IV (1840) la nr. 247; CURIERUL ROM. I (1829—1830) pentru p. 107 (nr. 263), deşi la p. XVI se dă altă indicaţie.

La punctul 7) se subliniază că **numărul** periodicului a fost dat numai acolo unde nu există o paginaţie în continuare sau unde paginaţia este greşită. După părerea noastră ar fi trebuit să se dea întotdeauna numărul. Indicaţia bibliografică completă a unui periodic trebuie să cuprindă, în mod obligatoriu, alături de an, lună, zi şi numărul. Că numărul este un element indispensabil rezultă chiar din ultimele rînduri ale îndrumărilor: „Date fiind numeroasele erori de paginaţie din periodicele epocii 1790—1850 (sărituri sau repetiţii), cercetătorul trebuie să caute cu atenţie şi răbdare materialul dorit, orientîndu-se şi după numărul periodicului, *dacă acesta este dat în notiţa bibliografică*" (formularea condiţională din textul subliniat de noi ne scuteşte de comentarii).

Verificînd norma enunţată am constatat că la nr. 245 şi 306 se dă numărul, fără să fie nevoie, iar la nr. 280, deşi paginaţia este greşită, nu se indică numărul.

Semnalăm faptul că în textul notiţelor mai apare o indicaţie (*col.*) de care nu se vorbeşte în „îndrumări". Este adevărat că apare foarte rar (nr. 290 şi 309) dar tocmai de aceea ar fi trebuit semnalată şi discutată.

La punctul g) se explică reproducerea, într-o singură notiţă bibliografică, a aceluiaşi text apărut în mai multe periodice. Părerea noastră este că economia de spaţiu tipografic care pledează pentru adoptarea acestui principiu este destul de neînsemnată faţă de dezavantajele rezultate: notiţele bibliografice nu mai pot fi mînuite ca unităţi individuale în diverse clasificări, statistici şi numărători, ca să nu mai vorbim de faptul că „identitatea" este numai aparentă, deoarece diversele apariţii nu corespund întru totul nici ca dată calendaristică (în cazul cînd data s-ar da în întregime). De altfel cazurile nici nu sînt prea numeroase ca să justifice, pe deplin, principiul (din cele 92 de notiţe bibliografice date la 01 : 4, numai 5 sînt date ca apărute cu acelaşi text).

Un aspect mai supărător îl formează repetarea, din greşeală, a aceloraşi notiţe bibliografice: notiţa dată la nr. 252 este absolut identică cu cea dată la 288, iar cea de la 253 este repetată aidoma sub numărul 289.

---

[5] *Abreviere* cu pl. *abrevieri*, nu *abreviaţiune*, *abreviaţiuni*, cum se foloseşte în bibliografie.

[6] Să se vadă discuţia anterioară în legătură cu cronologia, mai înainte, la p. 526.

La punctul h) se arată că după descrierea bibliografică urmează „*în cele mai multe cazuri* (*s.n.*) o adnotare". Semnalăm că din cele 92 de notiţe, cercetate în amănunt de noi, numai 38 sînt urmate de o adnotare care „în cele mai multe cazuri" este foarte restrînsă. La p. XIII se arată că în adnotări se dau : „lămuriri mai amănunţite asupra cuprinsului şi naturii textelor sau informaţiilor bibliografiate, observaţii asupra identificării autorului, reproduceri de subtitluri, precizări asupra datei sau sursei textelor şi, în general, tot felul de amănunte, precum şi unele citate socotite ca necesare cercetătorilor care vor utiliza bibliografia".

Din atenţia acordată adnotării, din enumerarea elementelor care formează adnotarea, ca şi din parcurgerea întregului volum rezultă că lucrarea de care ne ocupăm este concepută, mai degrabă ca o bibliografie adnotată [7]. Bibliografia analitică presupune prezentarea „analitică" a scrierilor bibliografiate sub formă de idei, rezumate, citate. O bibliografie analitică a apărut în „Contribuţii la istoria limbii literare din secolul al XIX-lea", volumul al III-lea, p. 197—268, sub titlul *Bibliografia limbii române literare.*

S-ar putea ca volumele următoare să aducă o prezentare mai analitică a materialului cuprins.

La capătul observaţiilor, socotim nimerit să motivăm procedeul folosit în cercetarea lucrării. În locul unei priviri de ansamblu, am preferat o cercetare de amănunt. În loc de a frunzări, spicuind de colo o observaţie, de dincolo alta, ne-am oprit asupra unei părţi reduse ca număr de pagini şi lucrări, dar pe care am analizat-o cu minuţiozitate. De altfel, procedeul nostru a fost determinat de dorinţa de a obţine o verificare a normelor de lucru folosite în redactarea lucrării. Rezultatul sondajului nostru s-a concretizat în cele cîteva observaţii care pot să pară numeroase în raport cu numărul redus al paginilor şi lucrărilor cercetate. În realitate, observaţiile vizează corespondenţa dintre normele de lucru şi punerea în practică a acestora şi, în linii mari, ele vor rămîne aceleaşi şi pentru restul lucrării. Observaţiile noastre nu au evidenţiat atît greşeli propriu-zise, cît mai ales aspecte care se grupează pe linia unei posibile şi dorite îmbunătăţiri viitoare.

Bibliografia analitică a periodicelor româneşti rămîne — aşa cum arătam şi la început — un instrument de lucru de prim ordin, fără de care cercetarea ştiinţifică a perioadei 1790—1850 nu poate fi concepută.

Aurel Nicolescu

[7] Pentru definirea termenilor vezi *Vocabular de bibliologie*, editat în 1965 de Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România.

GHEORGHE GIUGLEA

La 7 aprilie 1967 s-a stins din viaţă, la Bucureşti, Gheorghe Giuglea, fost profesor de filologie romanică la Universitatea din Cluj, cercetător pasionat al fenomenului lingvistic.

Născut la 29 ianuarie 1884 la Satulung, lîngă Braşov, dintr-o familie de oieri, el şi-a petrecut copilăria de o parte şi de alta a Carpaţilor, iarna cu oile în bălţile Dunării şi vara pe plaiurile munţilor, trăind astfel viaţa despre care avea să scrie mai tîrziu în lucrările sale.

A învăţat la Braşov, la liceul Andrei Şaguna, şcoală cu frumoasă tradiţie. În toamna anului 1903 se înscrie la Facultatea de litere şi filozofie din Bucureşti, unde urmează cursurile profesorilor Ovid Densusianu, Nicolae Iorga, Dimitrie Onciul, Ion Bianu, Titu Maiorescu, Pompiliu Eliade, de la care capătă o serioasă pregătire ştiinţifică.

După obţinerea licenţei, în 1908, este pentru o scurtă perioadă profesor la liceul de băieţi din Tîrgovişte şi după aceea lector de limba română la Paris. La izbucnirea primului război mondial se întoarce în ţară, iar după intrarea României în război, animat de dorinţa de a lupta pentru întregirea ţării, intră ca voluntar în armată, luînd parte, ca sublocotenent, la campania din 1917 din Moldova unde a obţinut mai multe medalii pentru bravură.

În septembrie 1919 este numit profesor de filologie romanică la Cluj. În primii ani de profesorat, pe lîngă activitatea didactică, întreprinde numeroase călătorii de studii în Italia (unde colaborează cu prof. M. Bartoli la Torino şi cu prof. Parodi la Florenţa) şi în Spania.

Lucrările sale tratează cele mai variate subiecte, axate, în cea mai mare parte, pe tema romanităţii limbii române, văzută atît sub aspectul dezvoltării ei istorice (*Elemente latine în limba română*, Bucureşti, 1909; *Valori latine în expresie românească*, în DR, XI, 1945; *Uralte Schichten und Entwicklungsstufen in der Struktur der Dakorumänischen Sprache*, Sibiu, 1944), cît şi în legătură cu celelalte limbi romanice (*Coïncidences, concordances entre le roumain et d'autres langues romanes*, în *Langue et Litterature*, IV, 1941; *Concordanţe lexicale între graiuri ibero-romanice şi româneşti*, în CL, V, 1960; *Correspondances italo-roumaines*, în *Actele Congresului de ştiinţe onomastice*, Firenze-Pisa, 1966 — ultimele două în colaborare). Felul în care viaţa poporului se oglindeşte în istoria limbii şi mai ales în lexicul ei l-a preocupat în mod deosebit pe Gh. Giuglea,

care a aplicat în studiile sale metoda „cuvinte și lucruri" : *Cuvinte și lucruri. Elemente vechi germanice în Orientul romanic*, în DR, II, 1922 ; *Crîmpeie de limbă și viață străveche românească*, în DR, III, 1924 ; *Note și fapte de folclor și filologie*, în DR, V, 1928 ; *Elemente pentru a cunoaște istoria formării limbii și poporului român. Problema alimentării vitelor și a omului la dacoromâni*, în CL, III, 1958. Între lucrările sale, un loc important îl ocupă și studiile de toponimie : *Schiță din toponimia românească*, în *Anuarul de geografie și antropogeografie*, I, 1910 ; *Branul în lumina toponimiei*, în CL, IV, 1959 ; *Nume topice din bazinul Ampoiului*, în *Acta musei Apulensis*, București, 1965 ; *Argeșul în lumina toponimiei*, în „Argeșul", noiembrie 1966 și februarie 1967.

Tematica lucrărilor sale este, desigur, preluarea tradițiilor Școlii ardelene, cultivate și de alți învățați de la Muzeul limbii române din Cluj, ca Sextil Pușcariu, Theodor Capidan, Nicolae Drăganu, al căror prieten și colaborator a fost.

Cine îl cunoștea pe profesorul Giuglea era cîștigat imediat de căldura și firea lui deschisă, de umorul lui cuceritor. Înzestrat cu o mare putere de muncă, animat mereu de dorința de a ști și de a-și împărtăși generos ideile și cunoștințele, el nu a abdicat de la activitatea sa științifică nici atunci cînd și-a pierdut complet vederea. Întreaga sa activitate este străbătută de o profundă dragoste față de patrie și popor, pe care a știut să o insufle elevilor și colaboratorilor săi care-i vor păstra o bună și duioasă amintire.

Constant Maneca

CUPRINSUL REVISTEI „LIMBA ROMÂNĂ" PE ANUL 1967

LINGVISTICĂ GENERALĂ

BIDU ANGELA, *Observații asupra structurii vocabularului*, **1**, p. 5—13.
GOLOPENȚIA-ERETESCU SANDA, *Semantica transformațională*, **2**, p. 101—107.
ROSETTI AL., *Lingvistica modernă*, **4**, p. 289—295.

GRAMATICĂ

DIMITRIU C., *Observații în legătură cu verbele semiauxiliare de aspect*, **4**, p. 297—303.
GABREA MARIA, *Fenomene de stilistică sintactică în domeniul frazei*, **5**, p. 391—399.
GUȚU-ROMALO VALERIA, *Substantive neregulate*, **1**, p. 15—21.
HODIȘ V., *Elementul predicativ suplimentar. Contribuții*, **6**, p. 485—489.

DISCUȚII

CONSTANTINESCU GH., *Cu privire la analiza sintactică a textelor propuse în LR nr. 5 și 6/1963 și la soluțiile publicate ulterior (în nr. 1 și 5/1965 și 2/1966)*, **5**, p. 401—405.
FLOREA VIORICA, *Cu privire la apoziție*, **2**, p. 179—184.
MOLDOVEANU GH., *Despre soluțiile propuse în „Limba română", XIV, 1965, nr. 5, de Viorica Dănăilă*, **2**, p. 185—189.

VOCABULAR

ASAN FINUȚA, *Notă lexicologică* (**Plasă** „dinte, măsea"?), **1**, p. 23—24.
AVRAM ANDREI, *Note etimologice* (**Maghistă, magiáreă, mahiávă, maleăvăț, maraniói, mátină, măgherúște, măláci, mămălátiță, măneréi, mărăcá, mărnicós, mătinós, meci, miciu**), **3**, p. 253—263.
BRÂNCUȘ GR., *Nume date animalelor domestice*, **2**, p. 169—175.
BUGEANU DAN, *Note etimologice și lexicale* (**Neam**), **4**, p. 313—314.
CERNEA M., *Note* (**A nu ști** (sau *a nu pricepe*) (*nici o*) **boacă**), **2**, p. 177.
DINUȚ I. VASILE, *Note* (**Brazi** și **braduri**), **2**, p. 177—178.

DUMISTRĂCEL STELIAN, *Numele mașinilor agricole în graiurile limbii române, pe baza* ALR, **6**, p. 499—511.

HRISTEA TH., *Tipuri de etimologie populară*, **3**, p. 237—251.

KIRÁLY F., *Etimologia și împrumuturile. Despre unele împrumuturi maghiare*, **5**, p. 407—411.

MANECA CONSTANT, *Probleme actuale ale terminologiei științifice și tehnice românești*, **6**, p. 491—498.

NESTORESCU VIRGIL, *Note etimologice și lexicale* (**Ciupag, glod, juvelnic, pojarnic, zapat**), **4**, p. 310—311.

PĂDURARIU N., *Note etimologice și lexicale* (**Acic, máina, sapán, verfafór, vînător** (*de submarine*), **4**, p. 316—317.

ROBCIUC I., *Note etimologice și lexicale* (**Buháș, rúbăț, șternă, tumăní**), **4**, p. 311—312.

SLUȘANSCHI DAN, *Note etimologice și lexicale* (**Bragă**), **4**, p. 314—316.

VRABIE EMIL, *Note etimologice și lexicale* (S-a produs într-adevăr o contaminare între rom. **coș** și slav. **kovŭčegŭ**?), **4**, p. 305—310.

ONOMASTICĂ

PĂTRĂȘCANU TRAIAN, *Nume de oameni din valea Mureșului*, **5**, p. 435—447.

REGUȘ CORNELIU, *Toponimicele* Huluba, Hulubești, Hulubeasca, Hulubiștea, **6**, p. 517—520.

ȘTEFĂNESCU C. M., *Ruscă*, **6**, p. 521—523.

TEIUȘ SABINA, *Despre conceptul de nume propriu și sfera onomasticii*, **6**, p. 513—516.

DIALECTOLOGIE

TEAHA TEOFIL, *Cîteva probleme privind delimitarea unor arii dialectale în Oltenia*, **5**, p. 449—470.

ISTORIA LINGVISTICII ROMÂNEȘTI

BUGEANU DAN, *Concepția lingvistică a lui Alexandru Cihac*, **3**, p. 225—236.

ISTORIA LIMBII ROMÂNE

ILIESCU MARIA, *În legătură cu originea demonstrativului dacoromânesc* ăl, **2**, p. 167—168.

POGHIRC C., *O nouă teorie asupra substratului limbii române?*, **5**, p. 413—422.

ȘTEFAN ION, *Cuvîntul* femeie *în limba română*, **2**, p. 159—165.

LIMBĂ LITERARĂ

CORNEA PAUL, *Forme strofice în poezia lui George Coșbuc*, **2**, p. 135—144.

DRAGOMIRESCU GH. N., *Despre măiestria artistică a rimei eminesciene*, **1**, p. 25—39.

GHEȚIE ION, *I. Heliade Rădulescu și selecția cuvintelor românești „clasice"*, **3**, p. 221—223.

HANEȘ GHEORGHINA, *Terminologia botanică în opera lui Mihail Sadoveanu. I*, **1**, p. 41—54; *II*, **2**, p. 145—158.

SFÎRLEA LIDIA, *Observații cu privire la raportul dintre punctuație și prozodie în limba română*, **1**, p. 55—64.

TOHĂNEANU GH. I., *Sinonimia unor epitete cromatice în poezia lui Eminescu*, **3**, p. 211—219.

FILOLOGIE

BINDER PAVEL şi HUTTMANN ARNOLD, *Cu privire la datarea şi geneza* Cazaniei 1, *tipărită de diaconul Coresi*, 2, p. 109—117.

MAREŞ ALEXANDRU, *Observaţii cu privire la* Evangheliarul din Petersburg, 1, p. 65—75.

MAREŞ ALEXANDRU, *Cînd şi unde s-au tipărit* Tîlcul evangheliilor *şi* Molitvenicul românesc? 2, p. 119—130.

RIZESCU I., *Aspecte ale lexicului* Pravilei de ispravă oamenilor. *Din istoria vocabularului vechilor texte juridice româneşti*, 2, p. 131—133.

URSU N. A., *Modelul latin al gramaticii lui Dimitrie Eustatievici Braşoveanul*, 5, p. 423—433.

NOTE ŞI COMENTARII

FARCAŞ L. şi ILIESCU E., *Asupra dicţionarului de frecvenţă al limbii române*, 1, p. 83.

GHEŢIE ION, *Pe marginea unor opinii recente asupra* Tetraevanghelului *slavon din 1546 şi a* Evangheliarului din Petersburg, 1, p. 80—82.

GHEŢIE ION, *Un* hapax legomenon *în* Codicele sturdzan : *şi* (= *să*), 2, p. 191—195.

GHEŢIE ION, *Asupra formei* ştie *de la ind. prez. pers. 3 sg.*, 5, p. 471—472.

MAŃCZAK WITOLD (Cracovia — R. P. Polonă), *În legătură cu dicţionarul de frecvenţă al limbii române*, 3, p. 265—269.

RIZESCU I., *Un manuscris necunoscut al romanului popular* Varlaam şi Ioasaf, 3, p. 269—272.

STRUNGARU DIOMID, *Este atestat şi „să" în secolul al XVI-lea?* 1, p. 77—80.

VESCU VICTOR, *Un împrumut românesc în sistemul fonologic al graiului sîrbesc din localităţile Petrovosela, Cralovăţ şi Stanciova, reg. Banat*, 3, p. 272—274.

* * * *În legătură cu* Dicţionarul Eminescu, 5, p. 473—474.

CRONICĂ

BOLOCAN GH., *Primul Congres internaţional de studii balcanice şi sud-est europene*, 1, p. 85—87.

MIHĂILĂ ECATERINA şi PANĂ RUXANDRA, *Al X-lea Congres internaţional al lingviştilor*, 6, p. 525—535.

CRITICĂ ŞI BIBLIOGRAFIE

CAPESIUS BERNHARD : *Dicţionar german-român*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1966, 5, p. 478—482.

GIOSU ŞTEFAN : Vasile Scurtu, *Termeni de înrudire în limba română*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1966, 1, p. 94—95.

GUŢU OLIMPIA : *Ghid de conversaţie român-bulgar*. Румънско-български разговорник, Sofia-Bucureşti, Dărţavno izdatelstvo „Nauka i izkustvo" — Editura ştiinţifică, 1966, 3, p. 284—285.

IONICĂ ION : *Atlasul lingvistic român*, partea a II-a (ALR II), serie nouă, vol. V, întocmit de Institutul de lingvistică şi istorie literară al Filialei din Cluj a Academiei Republicii Socialiste România, sub direcţia acad. Emil Petrovici [Cluj], 1966, 5, p. 475—478.

MĂRII I. : Mircea Seche, *Schiţă de istorie a lexicografiei române*, vol. I, de la origini pînă la 1880, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1966, 2, p. 197—200.

MOISE ION : *Ghid de conversaţie rus-român*, întocmit de Dumitru Copceag, ed. a II-a, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1964, 2, p. 205—207.

NESTORESCU ANDREI : G. I. Tohăneanu, *Studii de stilistică eminesciană*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1965, **3**, p. 275—279.

NICOLESCU AUREL : *Bibliografia analitică a periodicelor româneşti*, vol. I, 1790—1850. Partea I, Bucureşti, 1966, **6**, p. 537—541.

PANĂ GABRIELA : D. D. Draşoveanu, P. Dumitraşcu, M. Zdrenghea, *Analize gramaticale şi stilistice*, ed. a II-a, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1966, **2**, p. 200—205.

POPA EL. : Ion Roman, *Vorbiţi mai bine, scrieţi mai bine româneşte*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1966, **1**, p. 96—97.

SĂDEANU FLORENŢA : Alexandru Graur, *La romanité du roumain*, Bucarest, 1965 (Bibliotheca historica Romaniae), **1**, p. 89—93.

SOLOMON V. : Victor Vascenco, *Mic dicţionar rus-român*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1966, **3**, p. 279—281.

TĂNĂSESCU F. : Florin Marcu—Constant Maneca, *Dicţionar de neologisme*, ed. II, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1966, **3**, p. 282—283.

Bibliografia lucrărilor de lingvistică apărute în ţara noastră de la 1 aprilie 1966 pînă la 1 aprilie 1967, **4**, p. 319—387..

IN MEMORIAM

GRAUR AL., *Constantin Racoviţă la 20 de ani de la moartea lui*, **1**, p. 3—4.

MANECA CONSTANT, *Gheorghe Giuglea*, **6**, p. 543—544.

INDICELE REVISTEI PE ANUL 1967

INDICE DE MATERII *

A

A trecut la *e* în dialectul lionez al spaniolei 91.

ACCENT, rolul ~ului în flexiunea nominală românească 17.

ADÎNCIME, structura de ~ în gramatica transformațională 102.

ALBANEZĂ, raporturile dintre ~ și română 416.

ALOMORF fonetic 17.

ALTERNANȚĂ, ~e fonetice în română 90—92, în flexiunea nominală 16.

AMALGAMARE, ~a în gramatica transformațională 105.

ANTROPONIMIC, ~cele în *Atlasul lingvistic român*, serie nouă, vol. al V-lea 476; ~ce din comuna Peștișani (Gorj) și împrerimi: după nume de flori, de sfinți sau după numele zilelor săptămînii 171; ~ce din Valea Mureșului 435—447: *de botez* 436—440: după numele tatălui 437 sau al nașului 438, după nume străine sau de familie 438, după nume prescurtate sau derivate și după nume de flori 438; *de familie* 440—443: după numele tatălui, al soțului, după nume de ape, de regiuni geografice 441, de localități 441, 442, toponimice din sat 442, porecle 442; *porecle* 443—447: după diformarea unui cuvînt de către purtător sau după asemănarea cu o altă persoană 445, defecte fizice 445—446 sau morale 446, obiecte din gospodărie sau de îmbrăcăminte 446—447, nume de animale, de păsări sau de insecte 447, după funcție, meserie, interjecții, nume de alimente plante și legume, persoane însemnate sau nume de botez străine 447.

APOZIȚIE 179—184: raportul cu atributul 180 și cu determinarea 180—181.

ARABĂ, cuvinte din ~ în franceză 239.

ARIE, delimitarea unor ~ii dialectale în Oltenia pe baza NALR I (Oltenia) 449—470.

ARMEANĂ, originea frigiană și tracă a ~ei 414—415.

ARTICOL, ~ul în flexiunea nominală românească 16; ~ul în limbile slave 3.

ASOCIATIV, lexicologie semantică ~ă 9; cîmp~ 10.

ASONANȚĂ, ~a la Mihail Eminescu 31.

ASPECT, verbe semiauxiliare de ~ în română 297—303: raportul lor cu semiauxiliarele de mod 297—298.

ATLAS, ~*ul lingvistic român*, serie nouă, vol. al V-lea 475—478: nume de jocuri de copii 475 și nume proprii de persoană 476; ~ul lingvistic al Japoniei 530.

ATRIBUT 179—184: raportul cu apoziția 180; ~ul determinat de elementul predicativ suplimentar 486.

Ă

Ă, sunetul ~ în maghiară 527 și în română 90; ~ trecut la *a* în *Evangheliarul de la Petersburg* 70.

* Cifrele trimit la paginația în continuare a revistei; corespondența acestei paginații cu numerele este următoarea: p. 1—98 = nr. 1, 99—208 = nr. 2, 209—286 = nr. 3, 287—388 = nr. 4, 389—482 = nr. 5, 483—548 = nr. 6.

B

BIBLIOGRAFIE, ~a lucrărilor de lingvistică apărute în ţara noastră de la 1 aprilie 1966 pînă la 1 aprilie 1967 319—387; ~a analitică a periodicelor româneşti, vol. I, 1790—1850, partea I (1966) 537—541.

BULGAR, *Ghid de conversaţie român* ~ 284—285: formulări confuze, traduceri greşite şi indicaţii fonetice greşite 284.

BULGARĂ, cuvinte din ~ în română 177, 260, 273, 310, 311, 314, 316.

C

CALC, ~uri după franceză în română 317.

CANTITATIV, metoda ~ă în lingvistică 528—529.

CÎMP 5 asociativ 10, conceptual, contextual 11, lexical, morfofonemic 10, noţional 9, 10, onomasiologic, 10, 11, semantic şi semasiologic în lingvistică 10.

COMPLEMENT, elementul predicativ suplimentar şi ~ele circumstanţiale de excepţie, de loc, sociativ 486.

COMPONENT, ~ul fonologic, semantic 102 şi sintactic 103 al gramaticii transformaţionale.

COMUNICARE, ~a animală şi umană 528.

CONGRES, cel de-al X-lea ~ internaţional al lingviştilor (Bucureşti, 28 august — 2 septembrie 1967) 525—535; cantitate şi cantitativ în lingvistică 528—529, diacronie 526—527, fonetică 533, fonologie 533, formarea cuvintelor 534, geografie lingvistică 530, indo-europenistică 534, interferenţa sistemelor lingvistice 527, istoria lingvisticii 530, învăţarea limbilor de către copii 531, lexicografie şi lexicologie 533, lingvistica şi ştiinţele adiacente 527—528, lingvistica aplicată, matematică 534, metoda comparativă 527, morfologie 533, patologia limbajului 532—533, psiholingvistică 532, rapoartele generale 526—528, semantica 530, sincronie 526—527, sintaxă 531—532, sociolingvistică 529—530, stilistică 530—531, teoria limbajului 528—530, tipologia limbilor 532, toponimia 534, vorbire 529.

CONJUNCTIV, *şi* marcă a ~ului în română 191—195.

CONSONANTIC, mutaţia ~ă în dacă 417—418.

CONSTANŢĂ semantică 7.

CONTAMINARE, cuvinte formate prin ~ în română 177, 241, 305—311, 408, 472.

CONTEXTUAL, cîmp ~ în lingvistică 11.

COORDONARE, ~a ca mijloc de reliefare a acţiunii în stilistica sintactică a frazei 391.

CUVÎNT, forma ~ului şi etimologia populară 244.

D

D urmat de *e*, *i* în graiurile din Oltenia pe baza NALR I, (Oltenia) 452.

DACĂ, originea tracă a ~ei 414; mutaţia consonantică în ~ 417—418.

DATARE, ~a *Cazaniei I* 109—117, a *Molitvenicului românesc* şi a *Tîlcului evangheliilor* 119—131 ale lui Coresi.

DEMONSTRATIV, originea ~ului *ăl* în română 167—168.

DENTALĂ, palatalizarea ~elor în graiurile din Banat 222—223.

DERIVARE, cuvinte formate prin ~ regresivă în română 254; v. şi PREFIX, SUFIX

DESINENŢĂ, ~ele în flexiunea nominală românească 15—16.

DIACRONIE în limbă 526 şi în sistemul vocalic 8.

DIALECT, $a > e$, $e > i$ şi $o > u$ în ~ul lionez al spaniolei 91.

DIALECTAL, delimitarea unor arii ~e în Oltenia pe baza NALR I, (Oltenia) 449—470.

DICŢIONAR, ~e **unilingve**: ~ *de neologisme*, ed. a II-a, de Florin Marcu şi Constant Maneca 282—283: lista de cuvinte 283, lipsa indicaţiilor gramaticale 282, 283, variante lexicale 283; ~*ul limbii poetice a lui Eminescu* 473—474; ~*ul limbii române* (*DLR*): etimologii greşite 410—411; ~*ul de frecvenţă al limbii române* 83: principii 268—269, alegerea textelor 267, sensul cuvintelor 265—267; ~e **bilingve**: ~ *român-german* (1967) 478—482: cuvinte lipsă 479, regionalisme 480, indicaţii gramaticale,

normative, cuvinte formate cu prefixele *be-, zer-* 481 ; *Mic* ~ *român-rus* (1966) 279—281 : cuvinte lipsă 279—280, sensuri noi 279, verbe derivate, diateză şi aspect 281.
DIFTONG, ~ul *ea* trecut la *ę* în *Evangheliarul de la Petersburg* 70.
DISTINCTIV, marca ~ă în gramatica transformaţională 104.

E

E în poziţie moale trecut la *ă* după *ş* durificat şi ~ neaccentuat trecut la *i* în *Evangheliarul de la Petersburg* 70 ; ~ trecut la *i* în dialectul lionez al spaniolei 91.
ELEMENT predicativ suplimentar 485—489 : definiţie 487, clasificare după partea de propoziţie la care se referă : nume predicativ 486—487, atribut, complemente circumstanţiale de loc, de excepţie şi sociativ 486
EPANALEPSIS la Mihail Eminescu 38.
ETIMOLOGIE, ~*a populară* 237—251 : denumire 237—238, cei doi termeni (indus şi inductor) 238 diferiţi ca origine sau înrudiţi 239 ; clasificare după criteriul asemănării fonetice sau semantice 241 ; modificarea formei 244—246, a sensului 247—249 sau a ambelor 249—251 ; ~a populară în franceză 239, 242, 243, 247, italiană 242, latină 242, română 238—251, rusă 242, 243, spaniolă 245 ; ~ii din arabă 239, latină 239, 241, 243, 248, 250, 266 în franceză ; ~ii din spaniolă în italiană 242 ; ~ii din greacă, în latină 242 ; ~ii greşite în *Dicţionarul limbii române* (DLR) 410, 414 ; ~ii din bulgară 172, 260, 270, 310, 311, 314, franceză 238—241, 250, 251, 317, germană 240, 507, 508, greacă 240, 246, 253, 257, italiană 240, latină 94, 131, 238—241, 243, 249, 261, 418, 471, 472, maghiară 72, 257, 258, 260—263, 310, 312, 313, 407—411, 442, 507, 509, 510, rusă 241, 258, 259, 260, 310, 311, sîrbo-croată 250, 253, 255, 256, 509, slavă 71, 94, 131, 133, 177, 245, 248, 251, 258, 259, 273, 305, 310, 311, 518, tătară 519, turcă 245, 247, 250, 316, 317, ucraineană 258, 259, 273, 312, 517—520 în română ; ~ii din română în graiurile sîrbo-croate din Banat 273 ; ~ii din latină în spaniolă 242, 245.
EUFONIE, ~a la Mihail Eminescu 30, 31.
EVANGHELIAR, ~*ul de la Petersburg* 65—75 : datare 65—69, localizare 69—73, particularităţi fonetice 70, 72, cuvinte neatestate încă 72, cuvinte slave adaptate la limba română 69, cuvinte cu sensuri noi 69, traduceri greşite 69.
EXCEPŢIE, complementul circumstanţial de ~ şi elementul predicativ suplimentar 486.
EXCLAMATIV, intonaţia ~ă în română 60—61.

F

FLEXIUNE, ~a nominală în română : accentul 17, alternanţa fonetică, articolul 16 şi desinenţa 15, 16.
FONEM 290, 293.
FONETIC, alternanţe ~ce în română 90—92 în flexiunea nominală 16.
FONETICĂ, ~a la cel de-al X-lea Congres internaţional a lingviştilor (Bucureşti, 1967) 533.
FONOLOGIC, component ~ în gramatica transformaţională 102.
FONOLOGIE, ~a la cel de-al X-lea Congres internaţional al lingviştilor (Bucureşti, 1967) 533.
FORMĂ, ~a cuvîntului 244.
FRANCEZĂ, fenomene de stilistică sintactică în frază în ~ 394, 398 ; etimologia populară în ~ 239, 242, 243, 247 ; cuvinte din arabă 239, latină 239, 243, 247, 248, 250, 266 în ~ ; cuvinte din ~ în română 238—241, 250, 251, 317, calcuri 317.
FRIGIANĂ, ~a şi armeana 415.
FUNCŢIE, ~a în limbă 293.

G

GENERATIV, gramatică ~ă v. GRAMATICĂ.
GEOGRAFIE, ~a lingvistică la cel de-al X-lea Congres internaţional al lingviştilor (Bucureşti, 1967) 530.
GERMAN, *Dicţionar român-* ~ v. DICŢIONAR.

GERMANĂ, fenomene de stilistică sintactică a frazei în ~ 293, 295, 296; cuvinte din ~ în română 240, 507, 508.
GRAI, palatalizarea dentalelor în ~urile din Banat 222, 223; delimitarea unor arii dialectale ale ~urilor din Oltenia pe baza NALR I, (Oltenia) 449—470; nume date animalelor domestice în ~ul din comuna Peştişani (Gorj) şi împrejurimi 169—175; antroponimice în ~ul din Valea Mureşului 435—447 (v. ANTROPONIMIC); termeni pentru maşinile agricole în ~urile limbii română 499—512.
GRAMATICĂ, ~*a generativă* 294; ~*a transformaţională* 101—107, 294: definiţie 101, componentul fonologic, semantic 102 şi sintactic 103, lexicul 103, marca distinctivă semantică şi sintactică 103, perifraza sintactică 106, reprezentarea semantică 103, structura de adîncime şi cea de suprafaţă 102; modelele ~*cii* lui Dimitrie Eustatievici Braşoveanul 423—433.
GREACĂ, cuvinte din ~ în latină 242 şi în română 240, 246, 253, 257.

H

H, sunetul ~ în română 90, 419—420.
HIPOCORISTIC, nume de botez ~ce în graiul din Valea Mureşului 440.

I

I epentetic în *Evangheliarul de la Petersburg* 72.
INDUCTOR, elementul ~ în etimologia populară 238.
INDUS, elementul ~ în etimologia populară 238.
INTERFERENŢĂ, ~a sistemelor lingvistice 527.
INTONAŢIE, ~a exclamativă în română 60—61.
ISTORIE, ~ a lingvisticii la cel de-al X-lea Congres internaţional al lingviştilor (Bucureşti, 1967) 527.
ITALIANĂ, etimologia populară în ~ 242; cuvinte din spaniolă în ~ 242; cuvinte din ~ în română 240.

Î

Î, sunetul ~ în maghiară 527.
ÎMPRUMUT lexical în română, v. ETIMOLOGIE.

L

LABIALĂ, palatalizarea ~elor în română 90.
LANGUE, v. LIMBĂ.
LATINĂ, etimologia populară în ~ 242; cuvinte din greacă în ~ 242; fenomene de stilistică sintactică a frazei în ~ 393, 395, 396; cuvinte din ~ în franceză 239, 243, 247, 248, 250, 266, în română 94, 131, 238—241, 243, 245, 249, 261, 418, 471 472 şi în spaniolă 242, 245.
LEGE, conceptul de ~ la lingviştii naturalişti 232.
LEXEMATICĂ 9.
LEXICAL, cîmp şi sistem ~ 10.
LEXICOGRAFIE, ~a la cel de-al X-lea Congres internaţional al lingviştilor (Bucureşti, 1967) 533; *Schiţă de istorie a ~ei române*, vol. I (M. Seche, 1966) 197—200.
LEXICOLOGIE, ~a la cel de-al X-lea Congres internaţional al lingviştilor (Bucureşti, 1967) 533; ~a semantică asociativă a normei şi a vorbirii 9.
LEXICON, ~ul în gramatica transformaţională 103.
LIMBAJ 289.
LIMBĂ 8, 9, 12, 13, 289, 291, 529; cele două articulaţii 291, 292; funcţia şi structura în ~ 293; semnificat şi semnificant 291; ~ amestecată 527 şi mixtă 227, 527; **~a română literară**: baza dialectală: elemente moldoveneşti 221 şi bănăţene 222—223; ~*a scriitorului*: V. Alecsandri: rima 28, 29; G. Coşbuc: forme strofice 137; Mihail Eminescu: asonanţă 31, eufonia 38, epanalepsis 30, 31, neologismul 276, rima 25—29, structura gramaticală, repetiţia şi sinonimia 277; Mihail Sadoveanu: terminologia botanică 41—54, 141—148.
LINGVISTICĂ, ~a şi ştiinţele adiacente 527—528; istoria ~cii la cel de-al X-lea Congres internaţional al lingviştilor (Bucureşti, 1967) 527; ~a aplicată şi cea mate-

matică la cel de-al X-lea Congres internațional al lingviștilor (București, 1967) 534; ~a tradițională 289, matematică 289—285 și structurală 289, 291.
LIONEZ, *a* > *e*, *e* > *i* și *o* > *u* în dialectul ~ al spaniolei 91.

M

MACROSTRUCTURĂ, ~a în vocabular 7, 9, 12, 13.
MAGHIARĂ, sunetele *ă* și *î* în ~ 527; cuvinte formate cu sufixele *-és* 408 și *-os* 410 în ~; cuvinte din română în ~ 408, 409; cuvinte din ~ în română 72, 257, 258, 260—263, 310, 312, 313, 407—411, 442, 507, 509, 510.
MARCĂ distinctivă semantică și sintactică în gramatica transformațională 104.
MESAJ poetic 295.
METODĂ, ~a cantitativă în lingvistică 527—530.
MICROSTRUCTURĂ, ~a în vocabular 7, 8, 12, 13.
MOD, semiauxiliarele de ~ în română 297—300; caracteristici 298, raportul cu semiauxiliarele de aspect 297—298.
MODEL, ~ele *Gramaticii* lui Dimitrie Eustatievici Brașoveanul 423—433: grec 425, latin 425—433, slav 423—425.
MORFOLOGIE, ~a la cel de-al X-lea Congres internațional al lingviștilor (București, 1967) 533.
MORFOFONEMIC, cîmp ~ 10.
MOTIVARE, ~a semantică aposteriori în etimologia populară 243.
MUTAȚIE, ~a consonantică în dacă 417—418.

N

NEOLOGISM, ~ele la Mihail Eminescu 276.
NOD de semnificație 7.
NORMĂ, lexicologia semantică a ~ei 9.
NOȚIONAL, cîmp ~ 9, 10.
NUME de animale domestice în graiul din comuna Peștișani (Gorj) și împrejurimi 169—175: după zilele săptămînii, sărbători creștinești, după ~ de flori 171, după culoarea părului, particularități fizice, după ~de păsări și animale sălbatice, însușiri, ~ de persoane, de ocupații 172, ~ străine, apelative topice 173; ~ de persoane din Valea Mureșului, v. ANTROPONIMIC.

O

O trecut la *u* în dialectul lionez al spaniolei 91; ~ neaccentuat trecut la *u* în ucraineană 518.
OMONIM, desinențe ~e în flexiunea nominală românească 15, 16.
ONOMASIOLOGIC, cîmp ~ 10, 11 și structură ~ă 10.
ONOMASTICĂ, ~a și numele propriu 513—516, v. și ANTROPONIMIC, NUME.

P

PALATALIZARE, ~a dentalelor 222, 223 în graiurile din Banat și ~a labialelor în română 90.
PARAFRAZARE, ~a semantică în gramatica transformațională 106.
PAROLE, v. VORBIRE.
PARONIMIE, ~a în rima lui Mihail Eminescu 29.
PATOLOGIE, ~a limbajului la cel de-al X-lea Congres internațional al lingviștilor (București, 1967) 532—533.
PREDICAT psihologic în frază 391—392; ~ verbal compus în rusă 303.
PREFIX, cuvinte formate cu ~ele *be-* și *zer-* în *Dicționarul român-german* 481; cuvinte formate cu ~ele *pă-*, *po-* 421 în română.
PROPOZIȚIE, ~a apozitivă 183; ~a temporală inversă 391—392.
PROZODEM 59.
PROZODIE, raportul dintre ~ și punctuație în română 55—64: semnul întrebării 60, al exclamării 60, 61, punctul 59—60, punctele de suspensie 61, 62, virgula 59.
PSEUDOETIMOLOGIE populară 241.
PSIHOLINGVISTICĂ, ~a la cel de-al X-lea Congres internațional al lingviștilor (București, 1967) 532.

PUNCT, ~ul 59—60 şi ~ele de suspensie 61, 62 în prozodie.
PUNCTUAŢIE, raportul dintre ~ şi prozodie în română 55—64: semnul întrebării 60, al exclamării 60, 61, punctul 59—60, punctele de suspensie 61, 62, virgula 59.

R

RANG 294.
REGRESIV, cuvinte formate prin derivare ~ă în română 254.
REGULĂ, ~a în lingvistică 265.
REPETIŢIE, ~a la Mihail Eminescu 177.
REPREZENTARE, ~a semantică în gramatica transformaţională 103.
RIMĂ, ~a la Mihail Eminescu 25—39, V. Alecsandri, D. Bolintineanu 28, 29.
ROMANITATE, ~a românei 89—93.
ROMÂNĂ, romanitatea ~ei 89—93; substratul 413—422 comun cu albaneza 414, 416 şi elemente din dacă 414 în ~; cuvinte din ~ în bulgară 316, maghiară 408, 409, graiurile sîrbo-croate din Banat 273 şi slovacă 316.
RUSĂ, etimologia populară în ~ 242, 243; fenomene de stilistică sintactică a frazei în ~ 393, 396; cuvinte din ~ în română 241, 258, 259, 262. 310, 311.

S

S urmat de *e* în graiurile din Oltenia, pe baza NALR I (Oltenia) 452.
SEMANTIC, cîmp ~10, nucleu ~7; structura ~ă a cuvintelor 5; lexicologia ~ă a normei şi a vorbirii 9; component ~102, marcă ~ă 104, reprezentare ~ă 103 şi perifraze ~ce 106 gramatica transformaţională.
SEMANTICĂ, ~a la cel de-al X-lea Congres internaţional al lingviştilor (Bucureşti, 1967) 530; ~ generală 101, transformaţională 101—107.
SEMASIOLOGIC, cîmp ~10 şi structură ~ă 5, 10.
SEMIAUXILIAR, verbe ~e de aspect 297—303 şi de mod 297—298 în română ; ~e impersonale 300.
SEMN, ~ul lingvistic 293; ~ul exclamării 60, 61 şi al întrebării 60 în prozodie.
SEMNIFICANT în limbă 291.
SEMNIFICAT în limbă 291.
SEMNIFICAŢIE în limbă 7.
SERIE în vocabular 6.
SINCRONIE 526 în vocabular 8.
SINONIMIE, ~a epitetelor la Mihail Eminescu 211—219, 277.
SINTACTIC, component ~, marcă ~ă în gramatica transformaţională 103; fenomene de stilistică ~ă în frază 397—399.
SINTAXĂ, ~a la cel de-al X-lea Congres internaţional al lingviştilor (Bucureşti, 1967) 531, 532.
SISTEM lexical 10.
SÎRBO-CROAT, *z* 272—274 şi *ʒ* 273—274 în graiurile ~e din Banat.
SÎRBO-CROATĂ, cuvinte din ~ în română 250, 253, 255, 256, 509.
SLAV, articolul în limbile ~e 3.
SLAVĂ, cuvinte din ~ în română 71, 94, 131, 153, 177, 245, 248, 251, 258, 259, 273, 305, 310, 311, 518.
SLOVACĂ, cuvinte din română în ~ 316.
SOCIOLINGVISTICĂ, ~a la cel de-al X-lea Congres internaţional al lingviştilor (Bucureşti, 1967) 529—530.
SPANIOLĂ, *a* > *e*, *e* > *i*, *o* > *u* în dialectul lionez al ~ei 91; etimologia populară în ~ 245; cuvinte din latină în ~ 244, 245; cuvinte din ~ în română 242.
STATISTICĂ, ~a şi studiul limbii 265—266, al stilurilor 294.
STIL 6; statistica şi studiul ~ului 294.
STILISTICĂ, fenomene de ~ sintactică a frazei în germană, latină 393, 395, 399, română 391—399 şi în rusă 393, 396; ~a la cel de-al X-lea Congres internaţional al lingviştilor (Bucureşti, 1967) 530, 531.
STROFĂ, ~e eterometrice, orizontale, pătrate şi verticale la G. Coşbuc 137.
STROFIC, forme ~ce în poezia lui G. Coşbuc 135—144.
STRUCTURARE, ~a în vocabular 5, 8, 9, 12, 13.
STRUCTURĂ, ~a în limbă 93 şi în vocabular 5, 8, 9, 10; ~a semantică 5; ~a de adîncime şi de suprafaţă în gramatica transformaţională 102.

SUBIECT psihologic 391, 392.
SUBORDONARE, ~a ca mijloc de reliefare a acţiunii 391.
SUBSTANTIV, ~e neregulate 15—21 : desinenţe 17—18, accent 20, articol 20, 21 ; ~e proprii 513—516 : definiţie 514, 516, caracteristici 515, sferă 515, 516, apelative 516.
SUBSTRAT, ~ul românei 413—422 comun cu albaneza 414.
SUFIX, cuvinte formate cu ~ele *-és* 408 şi *-os* 410 în maghiară ; cuvinte formate cu ~ele *-ac* 255, *-aie* 174, *-alicesc* 255, *-an* 174, 409, *-as* 439, *-at* 131, *-ălău* 505, *-ăni* 418, *-ean(ă)* 174, *-ei* 260, *-el* 260, 439, *-ele* 17, *-elnic* 311, *-ească* 509, *-ică* 17, 174, 439, *-icesc* 255, *-ioară* 174, *-ist* 253, *-işel* 439, *-işte* 233, 519, *-iţă* 174, 260, 439, *-oc* 439, *-os* 212, 262, 410, *-şor* 439, *-tor* 496, 503, *-uc(u)* 439, *-ug* 310, *-uţ(ă)* 174, 439, 442 în română.
SUPLIMENTAR, element predicativ ~ 485—489.
SUPRAFAŢĂ, structura de ~ 102 în gramatica transformaţională.

Ş

Ş, originea lui ~ din *coşciug* în română 306-307.

T

T urmat de *e, i* în graiurile din Oltenia pe baza NALR I (Oltenia) 452.
TĂTARĂ, cuvinte din ~ în română 519.
TEORIE, ~ a limbajului la cel de-al X-lea Congres internaţional al lingviştilor (Bucureşti, 1967) 528—530.
TEMPORAL, propoziţii ~e inverse 391—392.
TERMEN, ~i de înrudire în română 94—95 ; ~i pentru denumirea maşinilor agricole în graiurile limbii române 499—512 :formaţi pe teren românesc 501, împrumutaţi 506—511.
TERMINOLOGIE, ~a botanică la Mihail Sadoveanu 41—54, 145—158 : sinonimie 141—155, ca mijloc de datare a acţiunii 155—156, ca izvor al comparaţiilor 157—158 ~a ştiinţifică şi tehnică în română 491—498 : formare 492—494, sinonimie 493, polisemie 494, compunere 495, adaptare 496—497, flexiune 496—497, ortografiere 497.
TIPOLOGIE, ~a limbilor la cel de-al X-lea Congres internaţional al lingviştilor (Bucureşti, 1967) 532.
TOPONOMASTICĂ, ~a cel de-al X-lea Congres internaţional al lingviştilor (Bucureşti, 1967) 534.
TRACĂ, raporturile cu armeana 414, 415, daca 414 şi frigiană 414, 415.
TRANSCRIERE, ~a cuvintelor româneşti cu litere ruseşti 206.
TRANSFORMAŢIONAL, gramatică ~ă, v. GRAMATICĂ.
TURCĂ, cuvinte din ~ în română 245, 247, 250, 316, 317.

Ţ

Ţ trecut la *z* în *Evangheliarul de la Petersburg* 72.

U

UCANIE, ~a în ucraineană 518.
UCRAINEANĂ, ucania în ~ 518 ; cuvinte din ~ în română 258, 259, 273, 312, 517—520.
UNIPERSONAL, semiauxiliare de mod ~e 300.

V

VERB, ~e semiauxiliare de aspect 297—303 şi de mod 297—300 în română.
VOCABULAR, sistemul 5, 8, 9, 10 şi structura 5, 8, 9, 12~ului ; macrosistem 7, 9, 12, 13, microsistem 7, 8, 12, 13, diacronie şi sincronie 8 în ~.
VORBIRE 8, 9, 12, 13, 289, 291, 529 ; lexicologia semantică a ~ii 9.
VIRGULĂ, ~a în prozodie 5, 9.

Z

Z, tratamentul lui ~ urmat de *e* în graiurile din Oltenia pe baza NALR I (Oltenia) 452 ; trecerea lui ~ la *s* în *Evangheliarul de la Petersburg* 72 ; *z* în graiurile sîrbo-croate din Banat 272—274.

INDICE DE AUTORI*

A

Abraham, S. 530
Ahmanova, O. S. 513, 514, 516, 526, 528—530
Akulenko, V. 529
Al-Ani, Salman H. 533
Alecsandri, V. 199
Al George, Sergiu 530
Alvar, Manuel 449
Andresen, Karl Gustav, 237
Antoine, Gérald 392, 394, 397, 398
Antonovici, I. 518
Arnautova, Lucreţia M. 284
Arvinte, V. 509, 511
Asachi, Gheorge 198, 199
Asan, Finuţa 23—24
Avanesov, R. I. 259
Avram, Andrei 253—263, 507, 531, 539
Avram, Mioara 180, 392, 394, 485

B

Bach, Emmon 103
Bacîru, Livia 113, 127, 128
Bahner, W. 10
Baldinger, K. 7, 10, 11
Bally, Ch. 10, 245, 290
Bamgboşe, A. 533
Barić, H. 420
Baronzi, G. 255 256
Barr-Hillel, Y. 294
Bălan, T. 518
Bechtoldt 10
Beldescu, G. 488
Belić, A. 272
Berneker, E. 314, 315
Bernstein, S. B. 307, 308
Bertolotti, Rosalinda 237
Bethlen, Wolfgang 112, 113
Bianu, Ion 109, 116, 537
Bibicescu, Gh. 316
Bibicescu, I. G. 26
Bidu, Angela 5—13
Binder, Pavel 70, 81, 109—117
Birnbaum, Henrik 532
Birlea, I. 23
Blanchard, Irène 531
Blédy. G. 408, 409
Bloomfield, Leonard 292
Bloomfield Morton Wilfrid 531
Bobb, Ioan 198
Bodea, C. 222
Bogdan, Ioan 66, 69, 70, 72, 82, 131, 132
Bogdan, M. 534
Bogdan, N. A. 23
Bogrea, V. 239, 246, 250, 260, 518, 519
Bojin, Alexandru 144
Bolinger, Dwight 103, 106
Bolocan, Gh. 83, 85—87, 265, 266
Bondaletov, V. 529
Bonfante, G. 415
Bote, Lidia 211
Brend, M. 533
Briquet, C. M. 114, 127
Brîncuş, Gr. 169—175, 420, 451
Brînzeu, F. 169
Bröndal, Viggo 293
Brozović, D. 85
Brückner, A. 314
Brugmann, K. 233
Brunot, Ferdinand 244
Brüscke, Herman 312
Budai-Deleanu, I. 198, 221
Bugeanu, Dan 225—236, 313—314
Buia, Al. 261
Bujeniţă. M. 317
Bulahovski, L. A. 243
Bulgăr, Gh. 64, 277
Bulowa, Margaret 531
Bunea Augustin 128
Byck, J. 15, 492

C

Caix, N. 242
Camariano, Nestor [537—541]
Canarache, Ana 492

* Cifrele tipărite cu caractere **aldine** drepte indică autori de articole publicate în revistă în anul 1967; cifrele puse în paranteze drepte indică autori recenzaţi sau discutaţi în articole speciale în revistă; celelalte cifre trimit la autori citaţi.

Candrea, I. A. 23, 24, 41—54, 72, 160, 167, 192, 194, 246, 249, 254, 255, 256, 305, 310—312, 316, 443, 471, 518
Canella, C. 198
Cantemir, Dimitrie 198, 414
Capesius, Bernhard 478—482
Capidan, Th. 305
Caracostea, D. 37
Caragiu-Marioţeanu, Matilda 206, 485, 533
Cartojan, N. 109, 194, 195, 269
Catiforor, Antonios 425
Cazacu, B. 159. 160, 242, 452, 530
Călineseu, G. 112
Cernea, M. 177
Černyx, P. Ia. 259
Chandola, A. 529
Chang-Rodriguez, E. 267
Chelaru, V. 86
Chiţimia, Ion C. 269
Chomsky, Noam 101, 102, 292, 294, 530
Cihac, A. de 131, 199, [225—236], 310, 408
Ciobanu, Fulvia 255
Ciopraga, Constantin 211
Ciorănescu, A. 167
Ciparîu, Timotei 119
Ciuchi, C 316
Cohen, Jean 215
Cohen, Marcel 532
Colbert, B. [478—482]
Coloşi, V. 198
Constantinescu, Gh. 401—405
Constantinescu, N. A. 438, 513, 518
Conte, Roseta del 211
Copceag, D. 61, [201—207]
Cordemoy 530
Cornea, Paul 135—144
Corneli, Ioan 198
Coseriu, E. 5—12, 292, 293
Costinescu, Ion 198
Coteanu, I. 6, 7, 12, 83, 244, 255, 265, 272, 307, 308, 510, 531
Courtenay, Baudouin de 290, 530
Creţu, G. 246, 249
Creţu, Gr. 116
Cristureanu, Al. 411
Cross, E. 532
Čukalov, S. K. 314
Čulik, K. 534
Czuczor, Gergely 411

D

Dal', Vl. 160, 258, 311
Darmesteter, Arsène 495
Dauzat, Albert 237, 239, 244, 247, 513
Dăianu, E. 109
Dănăilă, I. 319—387
Dănăilă, Viorica [185—189], 405
Deme László 515
Demiraj, Gh. 86
Denison, N. 529
Densusianu, Aron 28
Densusianu, O. 71, 72, 167—169, 192, 193, 246, 249, 305, 307, 308, 471
Derbyshire, W. 534
Desniţkaia, A. V. 86, 529
Devoto, Giacomo 526—528
Diaconescu, I. 485
Diaconescu, Paula 16, 277, 485, 489
Diez, Fr. 131, 167
Diller, K. 534
Dimitrescu, Florica 122, 534
Dimitriu, C. 297—303
Dinuţ, Vasile I. 177—178
Djamo-Diaconiţă, L. 85
Dodi, A. 86
Domaschke, Walter 159
Domi, M. 86
Dragomirescu, Gh. N. 25—39, 297, 302, 402 403, 485, 487
Dragomirescu, Mihai 26
Draşoveanu, D. D [200—205], 485, 487
Drăganu, N 66, 69, 73, 109, 193, 234, 438
Drimba, Vladimir 110—113, 115, 116, 120, 121, 127, 471
Dubois, Jean 247
Ducháček, Otto 11
Dück, Joseph 112
Duden 394
Dumistrăcel, Stelian 499—512
Dumitraşcu, P. [200—205], 297, 487
Dumitru, G. I. 521

E

Eaton, H. S. 83
Ebneter, Th. 529
Eckhardt, Sándor 261
Edelstein, Frieda 485

Edwards, P. M. H. 83, 266
Ellis, J. 529
Enăchescu, C. 533
Eren, H. 86
Ernout, A. 315
Essen, Otto von 59, 63
Estarellas, Juan 532
Eustatievici Braşoveanu, Dimitrie [423—433]
Evseev, I. 530

F

Fareaş, L. 83
Fischer 10
Floca, Octavian 111
Flora, Radu 256
Florea, Viorica 179—184
Floqi, S. 86
Flydal, Leiv 5
Fodor, J. A. 102, 103, 106, 530
Fogarasi, János 411
Forgách 113
Förstemann, E 237
Fox, J. 533
Fradis, A. 532
Franceseato, G. 532
Frank, I. 140

G

Gabrea, Maria 187, [391—399], 402, 403, 485
Gáldi, L. 85, 140, 143, 530
Gammon, E. 532
Gardiner, Alan Sir 514
Gaster, M. 119, 193, 232
Gavra, Al. 198
Gălăbov, I. 86
Găzdaru, D. 167
Gentilhomme, Y. 534
Gerov, N. 311
Gheorghiev, V. 85, 415, 417, 529
Gherea, I. 135
Gheţie, I. 68, 70—75, [77—80], 80—82, 191—195, 221—223, 276, 471—472
Gilliéron, J. 247, 248
Giosu, Ştefan 94—95
Giuglea, G. 71, 409, [543—544]
Goethe, W. 34
Golescu, Iordache 198
Golopenţia-Eretescu, S. 16, 60, 101—107
Grammont, M. 136, 242
Graur, Al. 3—4, 7, [89—93], 170, 171, 225, 228, 230, 240, 244, 246, 250, 313, 314, 392, 394, 513
Gregorian, M. 169
Greimas, A. J. 106
Grootaers, W. A. 530
Grundt, O. 433
Guilbert, L. 533
Gulyás, Pál 115
Gusmani, R. 415
Guţu, Olimpia 284—285
Guţu-Romalo, Valeria 15—21, 179, 297, 302, 303

H

Haas, Otto 415
Haeckel, Ernst 530
Halász, Előd 479
Halici, Mihail 198
Halle, Kenneth L. 103
Halle, M. 103
Hamp, E. 86
Haneş, Gheorghina 51—54, 145—158
Harris, Zellig S. 292
Hasdeu, B. P. 71, 79, 119, 160, 199, 225—229, 233, 234, 236, 247, 253, 255, 258, 418, 421
Haugen, E. 529
Havers, W. 159, 160
Hazy, Ştefan, 185, 187, 297
Heliade-Rădulescu, I. 198, 199, [221—223]
Herdan Gustav 265
Herman, J. 529
Hervay, Ferenc 65—67, 70, 81, 82, 110, 114, 117, 121, 128
Hiecke, Martin 169
Hirt, H. 418
Hjelmslev, Louis 6, 7, 10, 292, 293
Hockett, C. F. 5
Hodiş, V. 485—489
Hodoş, Nerva 109, 537
Hořejši, V. 85
Hrinčenko, B. D. 258, 260, 312, 520
Hristea, Th. 237—251, 409
Hurmuzaki, E. 112, 118
Huttmann, Arnold 70, 81, 109—117

I

Ibrăileanu, G. 26, 35, 231
Ilea, V. 128
Iliescu, E. 83
Iliescu, Maria 86, **167—168**, [478—482]
Ionaşcu, Romulus 423, 433
Ionescu, Al. Sadi 537
Ionică, Ion **475—478**
Iordan, Iorgu 4, 15, 20, 184, 189, 225, 232, 234, 236, 237, 245, 248, 303, 471, 472, 479, 517—519, 523
Iorga, N. 69, 80, 112, 115, 128
Iorgovici, Paul 198
Isbăşescu, M. [478—482]
Istrate, G. 94
Ivić, P. 85, 272, 273

J

Jakó, Zsigmund 67, 80—82, 114, 121
Jakobson, Roman 27, 34, 293, 294, 526—528, 530
Jareeva, V. N. 532
Josselson, H. H. 83
Juhász, István 109, 111, 115, 117
Juilland, Alphonse 83, 266, 267
Juilland, Ileana 83, 266, 267

K

Kahane, H. 316, 317
Kahane, R. 316, 317
Kangrga, Jovan 255
Karadja, Constantin 116
Karadzić, Vuk Stef. 254
Karataev 65
Karcevskij, S. 293
Katz, J. J. 102, 103, 106, 530
Keller, Otto 237, 242
Kiefer, Ferenc 530
Kiparski, V. 159, 160
Király, F. **407—411**
Kis, E. 532
Klima, E. S. 102
Kocev, Iv. 86
Kostallari, A. 86
Kruszewski, N. 290
Kühner, R. 393, 394
Kuryłowicz, J. 266, 514

L

Lacea, C. 234
Lang, Edward 531
Langendoen, T. 532
Lascaris, Constantin 425
Laurian, A. T. 199, 200
Lebrun, Y. 532
Lees, R. B. 102
Lehmann, W. P. 533
Leopardi, G. 530
Lombard, Alf 471, 472, 529
Lupu, Ioan [537—541]

M

Macarie Ieromonahul 433
Macrea, D. 236
Maior, Petru 198, 221
Maioreseu, T. 530
Malmberg, Bertil 526
Mańczak, Witold **265—269**
Maneca, Constant 246, [282—283], **491—498**, **543—544**
Marcu, Florin 246, [282—283]
Marcus, S. 531
Mareş, Alexandru **65—75**, **119—130**
Marian, S. Fl. 471
Marouzeau, J. 514
Martinet, André 291
Marton, I. 510
Maurer, D. 529
Massim, I. C. 199, 200
Mării, I. **197—200**
Meillet, A. 242, 315, 318, 420
Menéndez, Pidal R. 91
Merlingen, W. 85
Meyer-Lübke, W. 150, 163, 254
Miclău, Paul 7
Micu, Samuil 198
Mihăescu, H. 86
Mihăilă, Ecaterina **525—535**
Mihăileseu, L. 432
Mikeš, Melanie 531
Miklosich, Franz 24, 131, 132, 227
Mirambel, André 530
Mitrak, Alexandr 312
Mitterand, Henri 247
Mitu, Mihai 7, 11

Mladenov, Maxim 307
Moga, I. 70
Moise, Ion 205—207
Moldoveanu, Gh. 185—189
Molnar, Gregorius 425—433
Morariu, Leca 471
Morier, Henri 137, 142, 531
Motsch, Wolfgang 103
Moyne, J. 534
Müller, G. E. 111
Müller, Max 227, 228, 230, 231, 234
Mușlea, Candid C. 110, 116

N

Nagy, Iván 113
Naik, M. 529
Nastev, B. 86
Nedioglu, D. 297, 298, 303
Negrici, Pintea 530
Nemeth, Joannes 115
Nestorescu, Andrei 275—279
Nestorescu, V. [177], 310—311
Newmark, L. 532
Nicolescu, Aurel 537—541
Nieuleseu, Al. 533
Nigaru, N. 317
Niță, Silvia 485, 487
Nostromo 317
Novicicov, E. 532

O

Öhman, S. 10
Olteanu, Pandele 82, 109
Onu, L. 20
Orr, J. 242, 243
Osthoff, H. 233

P

Pais, Dezső 516
Pamfil, V. 193
Pamfile, Tudor 475, 519
Panaitescu, P. P. 73, 109, 117, 128—131, 164
Pană, Gabriela 200—205
Pană, Ruxandra 525—535
Pańkevyč, I. 518
Panțu, Zaharia 41—54, 519
Papadima, Ovidiu [537—541]
Papahagi, Tache 163, 253, 306, 310, 471
Pascu, G. 69, 259, 260, 310, 503
Pașca, Șt. 73, 169, 435, 438, 439, 444, 513
Pădurariu, N. 316—317
Pătrașcu, Traian 435—447
Pătruț, I. 86, 222, 254, 260, 312, 510, 533
Pedersen, H. 315, 415
Perebejnos, V. I. 532
Perrot, J. 11
Pervain, Iosif 423
Peștișanu, Gh. 170
Petőfi, Sándor János 531
Petrovici, E. 68—70, 86, 223, 254, 255, 257 258, 272, 475, 517—519, 526, 527
Philippide, Al. 246
Piotrovski, R. G. 86
Pisani, V. 237
Poghirc, C. 413—422, 534
Pokorny, J. 419
Pop, Sever 510
Popa, Atanasie 109, 115
Popa, El. 96—97, 319—387
Popescu-Marin, Magdalena 60, 503, 504
Popovici, D. 423
Popović, I. 273
Popovici, Iosif 410
Porucic, T. 521
Postal, P. M. 103, 106
Pottier, B. 7, 12
Predescu, Lucian 269
Preobrajenski, A. 314, 315
Procopovici, Al. 160
Prodan, I. 261
Pușcariu, Sextil 65, 66, 109, 133, 160, 167, 168, 170, 240, 251, 506

R

Racoviță, Constantin [3—4]
Răduleseu, Maria 485
Răduleț, Remus 491, 492
Redko, I. K. 519
Reformatski, A. A. 242
Reguș, Corneliu 517—520
Reichenkron, Günther [413—422]
Reiff, D. 532
Riffatterre, M. 530

Rigault, André 532
Ristić, Svetomir 255
Rizescu, I. 7, 9, 57, 58, **131—133**, 161, **269—272**
Robciuc, I. **311—312**
Robert, P. 315
Roberts, A. H. 526
Rocerie-Alexandrescu, Alexandra 57, 58, 60—62
Rohling, Karl 237
Roman, Ion [96—97]
Rona, José Pedro 529
Roques, Mario 435
Rosetti, Al. 15, 69, 71, 72, 77, 78, 80, 85, 106, 162, 168, 191, 192, 195, 233, 242, 276, **289—295**, 303, 306, 307, 408, 471
Roşca, I. 521
Roth, Erich 111
Rudnyćki, J. B. 312
Ruffini, Mario 169
Rusek, J. 86
Russu, I. I. 177

S

Sacerdoţeanu, Aurelian 114
Sala, Marius 308, 507, 517
Sanches, Mary 531
Santeri, Ankeria 160
Sapir, E. 292
Saraş, M. 280
Saussure, Ferdinand de 243, 244, 247, 289—293, 295
Sauvageot, A. 312
Sădeanu, Florenţa **89—83**, 533
Sbiera, I. G. 65, 73, 110—112, 119, 120
Scaliger, G. C. 474
Schiel, Friedrich 111, 112
Schleicher, August 232, 530
Schrader, O. 315
Schuchardt, Hugo 131
Schuller, Herman 112
Schullerus, Adolf 111
Schwartz, Karl 110
Schweiger, P. 533
Sckommodau, H. 10
Scriban, A. 245, 310—312, 314, 316
Scurtu, V. [94—95]
Sebeok, Thomas 529
Seche, Luiza 313, 314
Seche, Mircea 83, [197—200], 226, 235, 265
Séchehaye, Albert 290
Seidel, E. 85
Semĕynskyj, S. V. 312
Sen-Gupta, S. 532
Servien, Pius 140
Sfîrlea, Lidia **55—64**
Shannon, C. E. 294
Simonescu, Dan 66, 69, 73, 80—82, 269, 537
Slama-Cazacu, Tatiana 6—12, 218, 244, 531
Sluşanschi, Dan **314—316**
Smirnitschi, A. I. 513
Smotriţki, Meletie 423—426, 433
Smrčkova, J. 86
Solomon, V. **279—281**
Solov'ev, V. P. 532
Solta, H. 415
Sova, L. Z. 532
Spitzbardt, Harry 530
Spoerri, Teophil 30
Sreznevski, I. 305, 306, 309
Staal, J. F. 103
Staicu, 423, 433
Stan, Aurelia 476
Stati, S. 7, 60
Steinfeld, E. A. 83
Stevanović, M. 273, 274
Stoikov, Stoiko 307, 308
Strabo 417
Streinu, Vladimir 139, [473—474]
Strungaru, Diomid **77—80** [191—195], 423
Sulică, Nicolae 110, 112, 246
Sulzer, Fr. J. 433
Szabó, Attila T. 407
Szilágyi, Sándor 110, 112, 113
Szinnyei, József 425

Ş

Şandru, D. 169
Şanski, N. M. 314, 315
Şăineanu, L. 200, 232—235, 316, 408, 520
Şerban, V. 530
Şiadbei, I. 198
Şincai, Gh. 221
Ştefan, Ion **159—165**
Ştefănescu, C. M. **521—523**

Ştefăneseu-Goangă, Zizi 262
Şuteu, V. 533
Šylo, N. F. 519

T

Tagliavini, Carlo 71
Tamás, Lajos 313
Taşiţki, V. 513
Tănăsescu, F. **282—283**
Teaha, Teofil **449—470**, 471, 510
Teiuş, Sabina **513—516**
Teodorescu, G. Dem. 271
Teodori, Al. 198
Teodoroviei, Ioan 198
Tesnière, L. 180, 181, 488, 489
Tietze, A. 316, 317
Tiktin, H. 15, 91, 133, 245, 305, 310—313, 408, 485, 509
Todoran, Romulus 159, 60, 255, 409—411, 471, 529
Tohăneanu, G. I. **211—219**, [275—279]
Tosch, W. 534
Toşa, Alexandru 144
Trauschenfels, Eugen 112
Treimer, K. 315
Treml, L. 263
Trier, J. 10
Trost, P. 514, 515
Trubaciov, O, N. 306, 313
Trubetzkoy, N. S. 293
Turdeanu, E. 269

U

Ulatowska, H. 532
Ullmann, St. 6, 237, 239, 242
Ursu, N. A. 249, 255, **423—433**, 492, 508
Uşakov, D. N. 311, 520

V

Vachek, Josef 530
Vascenco, Victor 259, [279—281]
Vasiliu, Emanuel 60, 244
Vasiliu, Laura 531
Vasmer, Max 258, 307, 314, 315
Văcărescu, Ienăchiţă 425
Vendryes, J. 239
Veseu, V. 272
Veyrenc, J. 529
Vianu, Tudor 212, 218, 473, 474, 537
Vieiu, Alexiu 258, 436
Villiers, A. de 533
Vinceuz, A. de 6, 7, 11
Vinogradov, V. V. 279
Vilsan, G. 71
Vlahović, Plemenka 531
Voineseu, I. 533
Vrabie, Emil 86, 260, 280, **305—310**, 534
Vuleăneseu, R. 534

W

Wagner, M. L. 159, 163
Wald, Lucia 225, 227, 228, 230, 530
Wartburg Walter von 237
Weber, W. 316
Weinreich, U. 530
Weise, O. 237
Winter, W. 532
Witoch, Z. 86

Z

Zdrenghea, M. [200—205], 487
Zipf, G. K. 294
Zilko, F. T. 259

INDICE DE CUVINTE

ALBANEZĂ

bashkë 420
borë 420
bozë 316
breth 177
dëborë 420
harr 420
hirrë 420
kopil 418
mushk 420
të-borë 420
t'harr 420

ARABĂ

rhāzya 239

ARMEANĂ

ardn 419
bek-a-nem 418
eg 420
step 419
t'awalel 420

AROMÂNĂ

aestu 167
atsel 167
buză 316
căşúg 310
cufčiúg 306—308, 310
cuşúg 310
fumeál'é 163
mul'eáre 163

BRETONĂ

bragez 315

BULGARĂ

бога 316
braga 314
вьчера 307
глод 311
Глодúла 311
Глодище 311
глодка 311
găba zelena 519
găläbka 519
живéлник 311
имам 314
iste 167
ковчег 309
**kofčeg* 308
**kofčig* 308
kukuruz 273
kuščък 307
laptaš 260
не 314
няма 314
нямам 314
овчáр 307
овьчарь 307
онáзи 284
онéзи 284
óнзи 284
онова 284
тозм 284
толкова 285
uščérən 307
uščírə 307
červenuška 519
чупак 310

CATALANĂ

aquell 167
aquest 167
est 167

CIUVAŞĂ

релава 314

DACĂ

axi-upa 417
διέσεμα 417
δύν 417
κινούβοιλα 417
**kolp-ilubus* 418, 419
κοτίατα 417
Krisos 417
σκιάρη 417

ENGADINĂ

(a)quel 167

ENGLEZĂ

submarine chaser 317

FRANCEZĂ

aiselle 495
apéritif 242
apétirif 242
appétit 242
automne 7
axillaire 495
Beaumarchais 246
Bon-marché 246
bout dehors 317
bras 315
brasser 315
cap 97
cardiaque 495
chasseur de sous-marins 317
cis 167
coeur 495
contrevenant 240
court, -e 7, 243
courte-pointe 243
coute-pointe 243
couver 248
coxalgie 240
dites 266

dromadaire 239
éclairicité 242
électricité 242
entreprendre 250
estrade 240
été 7
faire 267
femme 7
hebdomadaire 239
hebdromadaire 239
hideux 251
hiver 7
incubation 239
intrépide 250
ist 167
jeu de l'âne salé 239
long 7
maire 238
moissonneuse 503
mourir 7
naître 7
nausée 495
neurologie 240
nevrose 240
nien 313
pommes d'amour 239, 243
potion 241
poumon 495
printemps 7
prisonnier 240
pulmonaire 495
quand 398
razzia 239
responsable 240
savoir 266
semoir 503
souffreteux 247
souffrir 247
soufraite 247
souvenir 11
stomatologie 251
trieur 503
vanneuse 503
vivre 7
vomissement 495

FRIGIANĂ

βέδυ 417

FRIULANĂ

chel 167

GERMANĂ

als 395
antik 480
antikapitalistisch 480
Antike 480
Barbarosa 246
Beamte 481
belassen 481
belasten 481
belastet 481
belastete 481
beliesβ 481
bis 385
durchackern 481
durchackert 481
durchackerte 481
durchkosten 481
durchleuchten 481
Fleischer 442
Flossgerechtigkeit 479
Flüstergewölbe 479
gerade 395
Getreideschwinge 503
gleiβen 480
glisse 480
gliβ 480
Grasmäher 503
haben 480
Hattert 480
Hotter 480
kaum 395
Königgrätz 246
Kontravenient 240
Lautgeschichte 479
Mähdrescher 503
Maschine 479
Meister 507
noch 395
Pack 243
Packwagen 243
Rücken 479
Rückenlehne 479
Rückentitel 479
Rückenwirbel 479
rückläufig 479
Satzphonetik 479
schon 395
sein 480
soeben 395
Sprachraum 479
Strauβ 481
Trieur 507
U-bootsjäger 317
umarckern 481
Waller 481
Walze 507
zergliedern 481
zerspalten 481
zerspaltet 481
zerspaltete 481
Zilinder 507, 508

GALICĂ

bracem 315
brag 315
bragod 315

GREACĂ

θίβις 309
κείρω 417
κελεός 420
κόλπος 419
μάθημα 257
μάγισσα 253
μποζᾶς 316
νεῦρον 240
οἴχομαι 420
πλακοῦντης 242
ῥοδοζάχαρη 246
στειβω 419
στιβαρός 419
στιπτός 419
στόμα,—τος 251
στράδα 240
τριαντάφυλλο(ν) 245
φαμιλια 159

INDO-EUROPEANĂ

andher- 419
**ardh-* 419
**argh'-* 417

**bheg-* 418
**der-* 419
**dhew-* 421
**di(i̯)es* 417
**dreb-* 419
**drip* 419
**g^{w}elbh-* 418
**k^{w}olpos* 419
**legh-* 420
**logh-* 420
**pel-* 419
**sker-* 420
**sker-na* 420
**skeu-g-*420
**skeut-* 420
**skord-iyă* 421
**smeig'-* 420
**sor-ya* 421
**sper-édis* 420
**steip-* 419
**u̯eg'h-* 420
**u̯g'h-* 420

IRLANDEZĂ

braich 315
mraich 314

ISTROROMÂNĂ

aist 167
ištu 168
tsăşta 167
tšel 167
ţela 168
ţesta 168

ITALIANĂ

caccia-sottomarino 317
esto 167
famiglia 159
niente 313
pomi dei Mori 239, 243
quello 167
questo 167
strada 240
vedere 242
vedetta 242
veletta 242

LATINĂ

anima 240
aries, -etis 420
atque 393
bracium 315
caput 97
cattus 417
cervĭsia 315
clara 243, 245
**colpil'lus* 418
**compilus* 418
comprehendere 418
contribulo 418
cornu 97
cornus 97
corvus 420
coxa 240
cubare 247
**cubium* 239
cubo, -āre 239
culcita puncta 243
cum 395, 397
curbare 248
cuvare 248
**debitorius* 244
dromedarius 239
ecce 167, 168
et 393
ex insperato 395
faber, -brum 249
fabricare 249
familia 159
femina 160
foederatus 131
hebdomadarius 239
hordeolus 245
iam 395
ille 167, 168
imputare 133
incubatio, -nis 239
intrepidus 250
iste 167
manĭca 261
manĭcare 261
marcere 314
mundu 245
nascere 223
nec 393
nondum 393
ovare 248
ovum 248
placentae 242
placentes 242
placeo, -ēre 242
**placuntae* 242
potio, -onis 241
prehendere 240
prendere 240
primarius 238
que 393
radia 239
radius 239
repens 395
repente 395
repentinus 395
**sanatoria* 245
**sapēre* 266
sciat 472
scĭt 471
scit 471, 472
sexta 248
somnus 245
spin 420
stratum 240
subito 395
subitus 395
**suffracta* 247
tantum 395
urceolus 245
vagabundus 245
vigilia 242
vix 393
vixdum 393

LETONĂ

brâga 314

LIPOVENEASCĂ

batoza 510
batuza 510

LITUANIANĂ

brôgas 314
eigà 420

mŗkti 314
skutas 420
stip-r-ùs 419
šun-oboulas 417
ùpe 417

LOGUDOREZĂ

kuḍḍu 167

MACEDONEANĂ

ковчег 309

MAGHIARĂ

Aranyos 257
bér 263
berszány 409
biriş 442
biro 442
botoz 510
buga 312
bugás 312
čieplüö 509
čiplügeip 509
csobány 409
csokány 419
dob 410
dobos 410
Dobos 410
dsingás 407, 408
dszingás 497—409
ennyire 411
fekete 443
galad 310
gologány 409
gyenge 408
gyengés 408
gyingás 407—409
haragos 442
hatro 447
Iştenem 445
kal antyu 509
kerekes 442
kézbesítő 411
kicsi 446
láng 410
lecs 262
maga 419
magyar 254
magyaró 257, 258
Magyarós 258
magyoró 257
makagó 410
maláta 260
mángol 411
mángoló 411
mángorló 411
mángorol 411
mangoroló 411
**manyaró* 257, 261
maradandó 411
maradó 411
**maranyó* 257
maşina 510
mecs 263
menten 408
mérték 263
mogyoró 261
mokány 409
monyaró 257
Monyaró 257
monyoró 257
Monyoró 257
nem 313
pispek 447
pont 410
prókátor 72
szabados 442
szöcs 442
szukmány 409
tokány 409
zsenge 408
zsingás 407—409

MEGLENOROMÂNĂ

estu 167
fămęl'ă 163
tsela 167
tsista 167

POLONEZĂ

braha 314
gołabek kruchu 519
zielonka 519

PORTUGHEZĂ

aqueste 167
aquelle 167
caça-submarinos 317
este 167

PROVENSALĂ

acest 167
aquel 167
aquest 167
coar 248
iste 167
neen 313
nien 313
ovar 248

PRUSIANĂ

kracco 420

ROMÂNĂ

A

abducţie 283
aberaţie 282
aberoscop 282
abhora 282
abia 393
abientin 282
absolut 282
ac 493
acácia 42, 147
academie 19
acalmie 19
(a)căţa 261
acceleraţie 283
acel 167, 168, 284
acest 167, 168, 284
Achim 440, 443
acic 316
acoladă 244
actilografă 242
acumulatori 496
adempţiune 282

Adolf 175
Adriana 437
áfin 42
áfină 42
afirmaţie 283
afonie 283
africanologie 283
agăţa 261
Aglaia 172, 174
Aglicea 171, 175
aglicei 260
aglici 260
agneţ 133
ah 90
Ahmed 173, 175
alamă 18
alămuri 18
alb 172, 211
Alba 518
albastru 211
albăstreá 42
albăstrică 42
Albăstroiu 519
Albiceana 172, 175
Albina 172, 175
albior 211
Albu 442, 519
alegător 503
alegorie 283
alergologie 283
Alexandru 440, 443
alimentară 241
alocaţie 245
alocuţie 245
alocuţiune 245
alóe 42
alte 242
alun 42
alună 42, 257, 258
alune-de-pământ 157
alunéle 257
alunică 257
amarnic 262
Amiază 447
amper-oră 497
amperoră 497
amploare 20
amploarei 20
Ampoiţan 441
amplorii 20
amurg 172
Ana 437
anatomofiziologic 495
Anca 443
andréa 419
Andreuţ 439
Androne 440
Anghel 439, 444
Anghelina 439
Anica 439
animat 240
Anisia 440
Anişca 439
antenă-cadru 495, 496
Any 440
aparat 494
aparat de măsurat 494
aparat Kipp 494
apă chioară 243
apără roate 495, 497
apărătoare 502
Apăteanu 442
apătos 442
Apolzan 441
(*a se*) *apuca* 303, 312
arc 244, 494
arcoladă 244
ardei 42
Ardelean 441
are (= *arie*) 133
argenteu 212
Argeş 417
argintiu 211
argintos 211, 212
arie 501
Arieş 257
arin 42
Arinu 447
arţar 42
arunca 241
astupătoare 502
aşchie 493
atale 18
Atanasie 440
atomoeletric 495, 497
atu 18
aud 221
aur 212, 215—218
aură 276
aureu 212, 215
aurit 211, 212, 215
auriu 211, 212, 215, 216
Aurora 438
auros 211, 212, 215
auzire 72
(*a*) *avea* 300
Aviron 436
Avram 440, 443, 444, 446
Avrămuţ, 439, 440
axilă 495
Azor 173
azvîrli 241

Ă

ăl 167—168
ăst 167, 168

B

babalîc 247
babă 94, 247
Babu 447
baci 94
backhand 282
Bagă 446
baleiaj 283
balistician 283
balmoş 409, 410
balmuş 409
balon-pilot 495
baltă 16
Baltă 442
bambu 42, 147
bandieră 282
bandou 282
baptiseriu 282
baraboi 257
barabuşcă 258
barba-caprei 42
Barbă-roasă 246
Barbu 443
bască 420
Bate-n palmă 445
baţoză 499, 504, 505, 511
Băbălău 446
Băcăinţan 442

Bădița 172, 174
Băganu 446
Băgău 446
Băieș 442
băiețică 95
băl 174
Băla 518
bălan 96, 212—214, 218
Bălan 172, 174, 175
Bălana 172, 174, 175
Bălanu 445
Bălăioara 172, 174, 175
bălăior 213
Bălgrădean 441
Bălțata 172, 174
bălți 16
Băluța 172, 174, 175
bănuțel 42, 50
bărbat 94
Bărbănțan 442
bărbănuc 42
bărbie 453, 468
Bărdaș 442
bătrîn 94, 95
Bătrînețe 445
Bătrînu 445
Bebela 172, 174
Bela 518
belargonie 42
Belca 173, 175
Belciug 446
Beldean 442
Belina 518
Beniamin 436
berbecel 420
Berghean 442
Beș 446
Beșină 446
betoane 497
betonuri 497
beți 193
Bibilica 172, 174
Bican 175
Bila 519
bine 392, 393
binezice 276
binișor 133
bir 263
Bir 347
Birău 442, 443
Biriș 442
bisăcan 42, 54, 145
Bițințan 442
biunivoc 283
Bivol 447
bîjbăi 451
bîrsan 409
Bîrsana 173, 175
Bîtică 446
blid 96
bloc-contact 497
bloc-motor 495
blond 96, 212, 214
blondin 212, 214
boabă 177
boacă 177
boacăn 418
bob 43
Bob 175
(*a*) *bobina* 494
bobinaj 494
bobină 494
Bobolina 172, 174
bobolos 172, 174
Boboș 447
boc ! 418
(*a*) *bocăni* 418
Bodomoc 445
boerească 160
Bogățan 442
Bogățelu 447
Bogdan 444
Boian 175
boier 243
boiermașină 243
Bolea 446
boli 241
Boli 446
boliclinică 241
bolîndea 43, 44
bolîndai de stepă 43, 44
bolîndăriță 258
bolînzeală 258
bolund 442
Bolunduț 442
Bombonica 173, 175
Bonaparte 241
Bondocel 175
Bondrică 175
boroană 507
Borză 446
boscorodă 72
boscorodi 72
bostan 43
Bostan 447
Bostănică 447
Boti 175
boz 43
brad 43, 177, 178
braduri 177, 178
bragă 314—316
Braica 175
braică 315
Bran 444
Brastavăț(u) 255
brașoavă 96
Brașovean 441
Bravu 446
brazi 177
Brăduț 171
Bre 445
* *Breastoveț* 255
Breazu 442
Brebenel 171, 175
Brezoi 172, 175
Brișcaș 442
Brișcă 446
Brînduța 171, 174, 175, 438
brînduță 43, 46
Brînză 442
Broască 447
Broscoi 447
brumărea 43
brumărică 43
brun 96
brusca 238
brusculadă 238
brustur 43, 48
Bubi 175
Bucă Goală 447
Bucălaia 172, 175
Bucerzan 442
buchier 177
buchisează 177
buchisire 177
Buciuman 442
bucoavnă 177
Bucșer 442

Bucur 442, 444
Bucuță 442
Buda 444
buță 273
Budiana 171, 174
Budica 171, 174
buduháliță 260
bufoiu 311
Buglă 446
Bugnaru 442
Bugneru 442
buhás 311—312
bâhă 311, 312
buhăială 509
buin 70
Bujoara 171, 174
bujor 43
Bujor 171, 175
bulbuc 260
Bulbucan 442
bulbucei 260
Bulgaria 442
bulgărie 96
Bumbac 442, 447
bumbișor 43
bun 72
Bunăparte 241
bunăstare 497
Bunea 442
burete 43
Burete 446
Buric 446
Burtea 446
Buruiană 447
buruiana albinelor 43, 48, 145
buruiana craiului 43, 46
Burzóla 175
busculadă 238
busuioc 43
Busuioc 171, 175
Bușa 174
Butoi 446
Butucu 445
Buțu 440
Buzatu 172, 175, 442
buză 452, 463
buze 452, 463
Buzurica 172, 175

C

cadou 96
cafea 43
cais 43
caisă 43
Caizăr 173, 175, 447
calapăr 43
calcare 497
calcaruri 497
Calicea 447
calitate 245
calță 70, 72
Calu 447
cameră 96, 494
cameră de evacuare 494
cameră de luat imagini 494
cameră obscură 494
campanetă 282
canțelarie 43
cap 15, 17, 97, 506
capete 17
cápie 248
caprefoi 43
caprifoi 43, 44
Caprina 171
carale 18
cardaș 250
caritate 245
caro 18
Carolina 437, 438
carouri 18
carpăn 43
cartof 43
(a se) casatori 72
casă 16, 163, 165
case 16
castan 43
castană 43
Cato 175
Cazacu 173, 175, 442
cazură 70
că 391, 397
Căcău 446
(a se) căi 421
(a) călca 504, 505
călcătoare 501, 502, 504, 505, 511
călcâi 260
căldărușă 44
călin 44
călină 44
cănac 260
cănăcei 260
Căpan 446
Căpău 447
(a) căpia 248
Căpitanu 447
Căpitănuța 447
Căprina 172, 174
Căprioara 172, 174
căpșun 44
căpșună 44
Cărămida 172, 175, 446
cărdășie 250
cărturar 477
cărțar 477
cărțaș 477
cărțălaș 477
cărțer 477
căsar 163
căsătoriu 163
Cătană 443, 447
cătină 44, 53
cătușă 133
căutătoare 502
ce 404
ceapa ciorei 44
ceapă 44
Ceapă 447
Ceapă Verde 447
ceapău 510
ceapou 510
ceară 44
cearei 93
ceartă 18
Ceci 446
cedru 44
Cefosu 446
(mă) cem 222 442,
cenestezie 253
cerb 174
Cerban 172, 174, 175
Cerbița 172, 174
Cerbolea 172 174
Cerbu 443
ceresci 222
cerești 223
Cerghidean 442

Cerna 417, 518
Cernagora 239
Cernata 518
Cer-négura 239
Cervenea 518
Cerveni 518
Cervenia 518
Cervenița 518
certuri 18
cetate 16
Cezar 172, 175
chartıeuse 282
chemioterapie 493
chemoterapie 493
Chereghеș 442
chestor 282
chestură 282
Cheți 440
Chia 440
Chiaburu 447
chiară 243, 245
Chichi 445
Chici 446
Chicuruș 447
Chimin 447
chimioterapie 493
Chimu 440
chioară 245
Chiolbea 446
Chioru 172, 175
Chiorușu 446
chiparis 44
chiparos 44
Chipăroaie 447
Chiper 447
chir 44
Chiriac 171
Chirilă 175
Chită 447
Chită Albă 447
Chitoacă 447
Chiuru 446
Chiva 440
Chivuța 439
chulo 282
Cibean 442
cicoare 44
Cigmaian 442
Cilibia 172, 175
cilindru 493, 494, 508
cilindru inscriptor 494
cimbrișor 44
cimbru 44
cine 402
cingătoare 502
cinste 20
cintel 44
cintiță 48
cioban 409
Ciobănel 175
Ciobotă 442
cioc 420
cioca-boca 418
ciocan 409, 418
ciocan de lipit 494
ciocălău 96
ciocănește-bocănește 418
(*a*) *ciocăni* 418
ciocănitoare 504
Ciocea 446
cioci 446
ciocîrlan 421
Ciocoi 446
Ciompu 446
Ciontea 442
Cioran 442
Ciorna 529
Ciornei 518, 519
Ciorogaru 442
cioroscIu 510
cioroslan 510
cioroslă 510
ciort 446
Ciortan 446
Ciovică 443
cipleu 499, 501, 507, 509
Ciprian 172, 175, 442
Cireașa 171
cireașă 44
cireș 44
cireș amar 44
cireș negru 44
cireș sălbatic 44
Cireșica 171, 173, 175
ciritel 43
ciuboțica-cucului 44
Ciucurel 171, 172, 175
ciugol 451, 460
Ciugudean 442
ciugul 451, 460
ciulin 44, 52
ciumafai 43, 44
ciumafaie 43, 44
ciumăfaie 258
ciumahar(iu) 259
ciump 421
Ciungu 446
ciup 451, 460
ciupag 310
Ciupearcă 447
ciupercă 43, 44
ciupesc 451, 460
ciur 503, 506, 509, 511
ciur de vînturat 501
ciurlan 44
ciustotău 510
Ciuta 172, 175
Cicăilă 446
Cicăitul 446
Cimpeana 173, 174
cînd 391—393, 395—399
cîne 221
Cîne-creț 247
cînepă 44
Cîrcă 447
cîrceitoare 504
Cîrcel 447
cîrd 250
cîrdășie 260
cîrîitoare 504
Cîrja 172, 175
cîrîitoare 504
Cîți 447
Clănțău 446
clăpaci 510
Clémeat 440
Cloandă 447
clocă 446
Clocea 446
Clocica 175
clocitoare 504
clocoțel 256
clonț 96
Clonța 442
clopoțel 44
coacăz 44
coacăză 44
coada șoricelului 46

coadă 233, 506
Coadă 446
coapsă 240
coarnă 45
Cobia 175
Cocheta 175
cochilă 493
cociúg 306
Cocoana 172, 174
Cocoloşu 447
Cocor 172, 175
Cocoşel 446, 447
Cocoşu-Roşu 447
Codalbă 172, 174
Codalbu 175
Codău 442, 446
coderişte 233
Codreana 173, 174
cofă 96
Cojoc 446
Cojocaru 442
colătău 509
colescă 509
Coleşe 447
Colonelu 175
Colţatu 446
comerciu 283
comet 283
comitat 510
comparativă 244
concret 282
concurge 276
condensator 494
conductoare 496
conductori 496
confrerie 283
Coni 175
Conrad 175
Constantin 438, 443, 444
consul 282
contemporan 240
(a) conteni 303
contimporan 240
(a) continua 303
Contor 444
contravenient 240, 245
contravenit 240, 245
cooperativă 244
copil 418, 419
Copoţ 443
coprină 172
copsalgie 240
Coralia 172, 174
Corban 174
Corbea 173, 175
Corbeiu 519
Corbu 172, 175
corciug 306
cord 495
cordeluţă 96
Corina 172, 174
cormană 507
corn 45, 97
Cornea 442
Cornelia 440
Corniţa 172, 174
cornul caprei 44, 45, 146
Cornuta 175
Coruţiu 443
corvetă 245
cositoare 503, 505
cosor 45
Costică 175
costoare 500
coş 305, 306, 308, 309, 310
coşar 442
coşciug 305—307, 309, 310
coşer 442
Coşeriu 442
Coşniţă 442
coşúg 310
Cotarcă 446
Cotor 447
Covei 173, 175
covertă 245
Covorel 446
coxalgie 240
Cozma 173, 175
cracoş 410
Cracoşul 446
crater-lac 496
cravăţi 92
Crăcea 446
Crăcilă 446
Crăciun 437
crăiţă 45
Creivean 442
Crenguţa 171, 174, 175
crescia 222
creson 45
Cricală 447
Cricovean 442
crin 45
crin-de-apă 45
crioterapie 283
Criş 417
Crişan 173, 175, 441
crizantemă 45
criză 282
cu privire la 402
Cuconeaţa 172, 175
Cucu 447
cucură 507
cucuruḑ 273
cucuruz 45, 51, 273, 447
cucută 45
Cudalbu 172
Cugerean 442
cui spintecat 494
cuib 239, 240
cuibări 239
Cuibu-şef 246
cuişoare 45
Cula 439, 440
culătău, 501, 507, 509
Culeiu 440
Culiţă 439, 440
Culuţa 440
cumnat 94, 131
cumpăra 244
cunoscinţele 222
cunoşcinţe 223
cuntenită 72
Cunţan 442
cuprinde 418
cur 506
cură 282
curăţători 502
Curcă 447
curechi 45
Curechi 447
curmal 45, 46, 50
cursură 72
Curuţ 443
Curuţiu 443
cusciug 306
cuscru 94
Cuşmă 446
Cutean 442

cutreier 418
(se) cuvine 403

D

(a) da 244, 251, 508
dactilografă 241
Dada 445
dafin 45, 258
Dan 437, 438, 443
Dandu 440
dar 391
dar (s.) 96, 251
daravelă 257, 262
daraveră 257, 262
Darie 440
dascală 72
dator 244
Dăian 442, 444
Dăneț 443
Dăniluc 439
Dănuț 439, 443
Dăscăliță 447
dător 244
de-abia 393
deal 254, 522
decan 282
Decean 442
decelerație 283
dediță 45
dediței 45
Deiu 440
deodată 392, 395—398
depănătoare 504
depărtat 246
deportat 246
Descălcitorul 446
Descălciu 446
deservi 97
(a se) deșira 277
diagnoză 283
dialog 283
dictalografă 242
dictare 242
dietă 255
dietalicesc 255
Dili 445
Dingo 173, 175
Dinu 172, 175, 440
Diobu 446
discret 282
dismețit 276
Diță 173, 175
Dîcu 446
doamnă 162, 164
doamnă-mare 45, 48, 145
dobă 501, 509
doboș 410
Dobra 442
Doina 172, 175, 437
Dolca 173, 175
Dominic 171
Donu 440
Dorina 172, 174
Doru 437, 438, 440
Doruț 440
doț 442
dragoare 317
dragori 317
drahiu 94
Drașovean 442
drăcilă 45
drăgăluș 408
Drăghici 444
dreaptă 242, 246
Drîmbărean 442
Drugă 446
drum 240
Dudă 447
dudău 45
duhovnic 72
dulceața cerbilor 45, 145
Dulfa 173, 175
Duman 171, 174, 175
Dumana 171, 174
dumbravnic 45
Dumbrăvioara 173, 174
dumici 477
Dumitra 439
Dumitrean 442
dumitriță 45
Dumitru 171, 439
durăitoare 504
Dușa 444
Dușcă 446
Duța 174, 175
Duțu 440
dzi 69

E

ebenin 276
eddas 282
edil 282
Eghi 445
electrocardiograf 497
electroencefalogramă 495
electrozăvor 495
Elisabeta 440
email 493
Emanuel 440
eolian-electric 497
epidepsie 249
epilepsie 249
escortă 245
estică (s.) 510
estorca 283
estorcație 283
estradă 240
Eta 440
etaj 282
eternel 276
Eugen 438
Eugenia 438
Eufimia 440
Eva 440
evoacă 92
Evuța 439
expirațiune 283

F

fabrică 96
facțiune 246
fag 45
Fanu 440
Farcaș 443
fariseu 72
fasole 45
fațoș 410
faur 249
favoare 20
fayolism 282
făbrici 92
făceau 221
Fănel 440
Fănică 438, 440

Fănuț 440
Fărcașiu 443
făreca 249, 250
fărîm 477
făt 419
fățuitoare 503
făureca 249
Fechete 443
Feldioara 174
felicita 240
femeie 19, 159—165, 477
ferăstrău 244
fereastră-ghilotină 496
fereca 249—251
Ferenț 175
(*a*) *feri* 419
ferice 240
fericita (vb.) 240
ferigă 45
fetiță 46
(*a*) *fi* 89, 299, 300
Fica 440
Fidel 175
fie 471
fier 244, 249, 50
fierăstrău 244
fiereca(t) 250
fijnesc 453, 467
filet 493
fileta 493
filfizon 96
filigram 245
filigran 245
Filimon 444
filistinism 96
filtru 494, 495
Fimi 440
Fămurea 175
Finanțiu 175
finic 45, 46
finit 276
fir 245, 494
Fira 439, 440
Firuța 175, 439, 440
fiu 94
fiznesc 453, 467
Firlași 446
firtat 131
fleac 96
Fleșer 442
Flintă 447
Floarea 171, 174, 438, 515
floarea-brumei 43, 46, 145
floarea-paștelui 46
Floarea-soarelui 447
floarei 93
floier 453, 467
Florea 171, 175, 438, 443
Floria 171
Florica 171, 174, 175
Floricel 171, 175
Floricica 439
floricică 17
florii 171
Florin 438
fluier 453, 467
Fluria 171, 174
Fluture 447
foale 442
Foaleș 442
foame 20
Focu 446
Fomiț 446
Fonfu 443
Forcoș 443
fore 70
formă 493
Fost-on ghirău 447
fracțiune 246
frag 46
Franț 173, 175
frasin 46
frate 16, 17, 94
Frăguța 171, 174
frămîntăm 477
frățîni 17
freca 244
frecție 244
freză 494
fricție 244
frigotehnică 496
frimiturim 477
Friț 173, 175
Frizi 173, 175
Frîncu 442
frînge 72
frîngi 477
frumbii 507
Frumoasa 172, 174
Frunza 171, 175
Fugaci(u) 442
Fugă 445
Fulger 173, 175
fumu-pămîntului 46
Fumura 172
fund 506
funebru 245
funegru 245

G

gaihău 510
Galbăna 518
galben 211, 214, 217
gambetă 96
garoafă 46
Gavrilă 443
Găină 447
gălbenea 256
Gălbioara 172, 174
gălbior 211, 213
Găluța 172, 174
Găoază 446
găsi 421
geană 253
geantă 241
geofizic 495
Georgeta 438
gheață 254
(*a*) *gheipeli* 509
Gheorghe 437, 438, 440
Gheorghică 439
Gheorghiță 439
Gheorghiuț 439
gherghonă 46
ghiaură 283
Ghica 440
Ghici 446
ghiloș 282
ghindă 46
ghiob 446
Ghiobu 446
ghiocel 46
Ghiocel 171, 175
Ghiță 172, 175, 440
Ghiuri 440
Ghiuț 440
ghivent 493
ghiventui 493

gialău 409
Gica 175
Gică 172, 175
Gigel 172, 175
Gilu 440
gingaș 407, 408
Gingașu 446
gingălaș 408
gintă 241
Gioni 173, 175
Gîbu 446
giclej 453, 466
gîfăi 451
gîlviță 453, 468
Gîncelei 446
Gîndacu 446
gîrăi 450, 456
gîrbiță 453, 468
gîrboviță 453, 466, 468
gîrcălod 453
gîrli 456
gîrneață 46
Gîtu 446
gladiu 283
glavă 421
glazură 493
Gligor 443, 444
glicină 46
glod 310
Glodean 442
Glodeanu 175
glodiște 310
glodos 310
gloduros 310
gludie 310
Glumă 446
Goangă 447
Goga 447
Golașu 447
gologan 409
Golumba 172, 174
Golumbița 172, 174, 175
Goronea 442
gorun 46
Grabă 446
gram 245
grandoare 20
grapă 500
gras 462
greață 495
Grecu 442
Greu 446
Greul Pămîntului 446
Grigore 437
Grivan 173, 175
Grivei 173, 175, 519
grîu 46
Gruia 172, 173, 175
Gruian 442, 444
Gruiță 439
grumpănă 447
gubav 72
gujon 493
gura raiului 506
Guran 442
gură 283, 506
Gurdună 446
Guşat 442
guşă 453, 468
Guşăilă 446
gutăi 46
gutui 46
gutuie 46

H

hagău 510
haiduc 411
Haiduc 173, 175
halimentară 241
Hanibal 173, 175
harap 90, 420
harbuz 46, 50
hargat 420
haripă 420
harmăsar 90
hat 96
Haţegan 444
hăla 90
Hăprian 442
Hărăguş 442
hărean 420
hăsta 90
Hector 173, 175
hei 90
heliast 282
henger 510
herete 420
Henegar 442, 444
hidos 251
hîdoş 501, 509, 510
Hila 440
hinag 420
hipodrom 240
hipodrum 240
hirib 46
hirip 442
hîd 251
hîdos 251
Hîitu 446
hîrghie 421
hîrtitoare 504
hîrtii ogarului 132
hlobă 517, 518
hlubă 517, 518
Hobiceana 173, 174
Hobiţa 173
Hodorogu 446
Hodoş 444
hogeac 90
Holban 442
holbură 90
Hop-mireasă 447
Horia 173, 175
horn 96
horoi 420
hoţ 420
Hoţu 173, 175, 446
hrean 46
hrib 46, 49, 51
hrişcă 46
huceac 259
huceag 259
huci 259
hui 421
hulpe 90
Hulpea 446
Hulpoiu 446
hulub 517—520
Huluba 517—519
hulubă 517—519
Hulubeasca 517—519
Hulubei 518, 519
Hulubeşti 517—519
Hulubiştea 517, 519
hulubiţă 519
hurmuz 46

I

iaca 397
Iacob 440
Iacobuț 439, 440
Iambor 173, 175
Iancu 172, 175, 443
iarba-fierului 46
iarba-pustnicului 45, 46
iarba-zimbrului 47, 146
iască 47
iasomie 47
iată 392, 395, 396, 398, 399
Icodin 440
iederă 47
Iedu 447
Iepure 443
Iepurele 447
iertăciune 133
Ighian 442
igname 47
Ilă 440
Ileana 443
Ilie 171, 443
in 47, 526
incubație 239, 240
incuibație 239
inful 282
inimat 240
inimă 240, 495
inișor 47
iniță 520
(*a*) *insista* 96
intrepid 250, 251
Inurean 442
invidie 96
Ioaia 447
Ioan 438, 440
Ioana 439, 440
Ioanci 447
Ion 437, 439, 443
Iona 69
Ionaș 439, 443
Ionel 439
Ionică 439
Ioniță 438, 439
Ionuț 438, 439
Iordache 175
Iorga 447
Iorgu 172, 175
Iosif 439
Iova 440
Irina 437
iris 47, 53
irișlea 520
iriță 520
iscurtă 245
(*a se*) *iscusi* 69
Isidor 440
Ismail 440
isop 47
Ispas 437
ispravă 131
isprăvi 303
Iștenem 445
iție 95
Iudita 436
Iuiu 445
Iureș 173, 175
Iustin(*a*) 439
Ivan 443
Ivancu 175
izolatori 496

Î

îmă 131
îmblăti 505
îmblătitoare 501, 502, 504, 505, 511
împuta 133
în 402
încăpere 96
(*a*) *începe* 303
(*a*) *înceta* 303
închizătoare 502
încrunta 133, 277
încuiba 239
încuibație 239, 240
încuietoare 502
Încurcă-lume 446
îndrea 419
(*a*) *înfășura* 494
înfășurare 494
înger 71
Îngerelu 447
Înghețatu 446
(*a*) *însemna* 401
(*a se*) *însura* 277
între 250
întrepid 250, 251
întreprind 251
întreprinde 250, 251
întreprindere 96
întreprinzător 251
învălitoare 502
învățătoare 16

J

Jac 173, 175
jalău 409
jar 421
Jenica 439
Jeny 95
jep 47
Jeta 445
Jeujean 442
Jid 442
Jidovelul 447
jilău 409
Jimba 446
Jimbu 446
jingaș 409
jip 47
jir 47
**jivelnic* 311
jnepen 47
joardă 446
Jofi 440
Joian 171, 174, 175
Joiana 171, 174
Jubică 447
Jude 443
Judele 447
județ 510
Judică 175
Jupiter 515
jupîneasă 164
Jurca 444
juvélnic 311

K

Kațura 47, 147
Kuibișev 246

L

Lábeş 175
Lacrima 438
Laia 440
Laibăr Verde 446
La(i)e 440
lalea 47
Lambă 451, 457
Lampă 451, 457
langoş 410
lanţuri 246
lapte 258, 260
laptele-căţelei 258
laptele-cînelui 47
laser 282, 283
laţuri 246
laur 258
Laura 175
lăcaş 244
Lăcătuşu 442
Lăcrămioara 438
lăcrămioară 47
lăcui 245
lăptaş 260
lăptaci 260
Lăptiucă 447
lъste 69
lăstun 245
lăsturn 245
lăuruscă 47, 51
Leafu 442
Lebăda 172, 175
leci 262
legătoare 502
Legumă 447
Leoapa 446
leordă 47
leliţică 95
Leluţ 442
lemn-cîinesc 47
lemnul-cînelui 47
lemnul-domnului 47
lesnicioară 47
Leta 440
letcon 494
Letiţia 440
Leu 173, 175
leuştean 47
Leuştean 171, 175
levănţică 47
Lian 171, 175
Liana 171, 172, 174, 437, 438
liană 47
Licu 440
Lie 440
Ligia 437
liliac 48
lilica 172, 175
limba şopîrlei 48
limbă 240
Limbean 442
limbistică 240
Lingău 446
lingoare 245
(a) linguşi 277
lingvistică 240
linţi 23
Lioara 171, 172, 174
Liopa 446
lipan 43, 48
Lipan 447
lipi 494
lipsă 18, 19
Liţa 440
Liţă 440
lîngoare 245
Loaţi 443
Lobonţ 443
loc 245
locaş 244
locui 244
Lola 172, 175
Lotrea 173, 175
Lotru 173, 175
Loţi 173, 175, 443
lozie 48, 51
lucernă 48
Lucia 437, 438
lucra 133
Lucreţia 440
luminărică 48
Lunaia 171, 174
Luncă 442
Lunel 171, 174
lunetă-foarfece 495
lung 245
Lunganu 446
lungoare 245
Lungu 446
luni 174
Lunica 171, 174
Luniţa 171, 174
Lupeni 519
Lupu 173, 175
Luţăr 445
luţernă 48
luva 70

M

mac 48
macabău 410
macaragiu 410
Macavei 440
macaz 493
machiavelic 254
**ma(c)hiavelicesc* 255
machiavelism 254
machiaverlic 254, 255
machină 254, 508
mag 253
mágă 410, 411
Magda 443
maghiarcă 254
maghistă 253
magiarcă 253, 254
mahiávă 254, 255
mahină 254
máina 316
maistru 507
malcavăţ 255, 256
malcăvăţ 255, 256
maliţiozitate 410
mamă 94, 95
mamă-bună 95
Manciulea 444
Mandache 175
mandolă 276
mangalagiu 410
mangalar 410
mangalău 510
manipulator 410
manta 18, 21
manto 18
Manu 440
manuatór 410, 411

máram 411
maraniói 257
mărăc 261
Marcela 173, 175, 438
mare 238, 251, 261
Mareș 442
marfă 18
Margareta 175
margaretă 48
Maria 435, 437, 438, 447
Marian 445
Marioara 173, 175
Marișca 439
Marița 175, 443
marmoreu 212
marmură 278
marnic 262
Marțina 171, 174
maruflu 282
maser 283
maslin 48
mastică 241
masticlă 241
mascur 96
masură 70
mașină 494—496, 499, 505, 510, 511
Matei 175
matimă 257
mătină 257, 262
matracucă 48
Maxim 440
Mazăre 447
mazere 48
măcău 410
(*a*) *măchina* 508
măcieș 44, 52, 53
Măcinic 436, 437
Măcinica 436, 437
măduhă 90
Măgaru 447
măgearcă 253
Măgheruș 258
măgherușcă 258
măgheruște 257, 258
Măgurean 175
Măgureana 173, 174
Măierău 257
Măietec 447
măjarcă 253, 254
mălăci 258—260
Mălai 447
mălai mare 260
mălată 260
**mălăceai* 259
**mălăcear* 259
**mălăcei* 260
mălăcel 260
mălcaviță 255
mălin 48
Mămălată 260
mămălatiță 260
măneréi 261
măngălău 411
măngăluire 411
măngărlău 410, 411
măngărlire 411
măngărlui 411
măngărluire 411
mănuător 411
măr 48
mărac 261
Mărar 442
**mărăc* 261
mărăcă 261
**mărăieu* 257
mărăndău 411
**mărăneu* 257
Mărcușa 172, 175
Mărcuța 171, 174
**mărec* 261
măreca 261
Mărgean 172, 175
Mărgica 175
Mărginean 444
Mărioara 437
Mărioru 447
Măriuța 439, 443
mărnicós 261, 262
măselariță 48
măsele 23
măslin 48
mătăciune 43, 48
mătinos 262
mătrăgună 45, 48
mătușă 95
Mățău 442
Meara 447
meci 262, 263
mei 48
Meiache 172, 175
Mentu 440
Mercaia 171
Mercan 171
Mercur 315
Mercuța 171, 174
merenc 282
Mereuț 446
merișor 49
mertic 263
Merțuica 171, 174
mesteacăn 49
Meșteru 175
metal (*gaz*) 243
metalin 276
Meteș 442
Michi 174, 175
mic 95
miciu 262, 263
micșunea 49, 53, 54
micșunică 49, 53, 54
Mic(*u*) 442
Mielu 447
Mielușica 175
Miercaia 174
Miercan 175
Miercana 171, 174
Miercuța 174
mierea ursului 49
miez 453, 470
migdal 49, 147
migdală 49
Mihai 440
Mihăilă 440
Mihălțan 442
Mija 175
Mimi 175
mină 245
Mincinosu 446
mintă 49
minte 410
mintenaș 408
minteni 408
mintonaș, 408
mintoș 410
Mioara 173, 175
Mircea 443
Mirel 172, 175

Mironică 175
Mirtoc 441
Mişca 173, 175
Mişu 172, 175
Miţa 175
Miţu 447
mînă 411
mînătarcă 49, 51
Mîndru 172, 175
Mîndruleana 172, 175
Mîndruţa 172, 174
mîne 221
mîneca 261
mîngîi 451
mînji 420, 421
mînză 452, 463
mînze 452, 463
mîrcaviţă 255
mîzgă 72
mîzgăli 421
Mîzgău 446
mlece 258
Moagăru 446
moară 499—501, 506, 511
Moartea 447
Moaşa 447
mocan 409
Modrea 175
Mofolică 175
Mogea 173, 175
Mogoşan 442
mohor 49
Mohor 447
Moja 173, 175
Mojoc 175
Molaşu 446
Moldova 173, 175
Moldovan 444
Moldoviţa 174
Molfăitu 446
molid 49
Momică 445
Monica 172, 174, 175, 437
Morar(u) 442
morcov-sălbatic 49
morfină 96
morişcă 500
Mornău 446
moş 94
Molocel 175
muced 259
mucegai 259
Mugur 171
Mugurel 171, 175
Muierău 257
muiere 160, 162, 163, 477
muietoare 504
mult 393
Muntean 441, 444
Munteana 173, 174
Mura 171, 174
mură 49, 283
Murăş 444
Mureş 175, 441
Mureşan 441
Mureşeana 174
Mureşica 174
murg 172
Murga 172, 174
Murgilă 171, 172, 174
Murgu 172, 175
Murguţa 172, 174
Musai 445
musc 49
Muscanu 447
Muscănelu 447
Mustaţă 442
mustuitoare 504
muşcată 49
muşchi 49
muşeţel 49, 51
Mutul 516
Muţu 440

N

nalbă 49
Nana 443
Nanu 172, 175
Naoncea 175
naramză 49
narcis 49
narcisă 54
narcisism 96
nard 49
nasće 223
nasćere 221
naşće 223
naşćere 223
naşte 222
Natalia 171
năgară 49
Năluca 446
nănaşă 95
născut 133
năsturaş 49, 146
năşă 95
năşică 95
Năucu 446
Neagra 518
neam 313—314
Neamţu 173, 175, 442
neaoş 410
necît 71, 72
Neculuţ 439
nefroză 247
neg 451, 461
negel 451, 461
neghină 49
Neghină 447
neghiniţă 49
Negreana 172, 174
negru 211, 245
Negru 442, 446, 519
Negruţa 172, 174, 175
Neica 445
někŭt 71
Nela 440
Neli 440
Nelu 440
Nelucu 439
Neluţu 440
Nemeş 443
nene 94
nepot 94
Nergheş 443
Nero 173, 175
nerv 240
nervologie 240
nervoză 240
Neta 440
Netuţa 439
neurologie 240
Nichiforuţ 439
Nicolae 437, 440
Nicoleta 437
Nicu 440
nicule 95
Niculiţă 439

nicușoară 95
Nicușor 439
nigel 451, 461
nisipuri 497
nivele 397
nodul gîtului 453, 466
noră 15, 17, 20
Norica 173, 175, 438
Novac 173, 175
nu-mă-uita 50
nuc 49
nucă 49
nuclear 497
nufăr 50
numai 392, 395, 397, 398
nume 16
nurori 17, 20
Nușa 173, 175
Nuștiu 445
nutriment 256

O

Oachea 446
oacheș 96
Oaie 447
oameni 17
Oana 440, 443
Oancea 440
Oara 444
Oarga 444
oasă 452, 464
oaspe 15, 17
oaspeți 17
Oaută 447
obîdi 72
Ocheoaie 446
Ocheșica 172, 174, 175
Ochiatul 446
ochiul-boului 50, 447
ocoș 410
Octavian 440
odaie 96
odisee 96
oglu 94
Oituz 173, 175
Olga 175
Oliviu 438
Oltean 441
om 15, 17
omag 50
Onea 440
Onica 440
Oniță 440
Onu 440
op 72
Opincar 442
Oprean 444
(a se) opri 303
Orbeții 446
Orbu 446
Orbuț 442, 446
orchestră 254
Ordean 442
ordoñ 273
orez 50
orhestră 254
orițanie 132
orz 50
Osman 173, 175
os 470, 483
Otilia 440
Oțet 447
Ou 447
ouă 17
ovale 246
ovare 246
ovăs 50

P

paiațarlic 255
paiață 255
palmier 50, 147
paltin 50
Panduru 175
pansea 50
panteism 282
pantomimă 245
pantomină 245
papă 18—20
papură 50
Paraschiva 437—440
Parastie 443
pară harbuzească 50
Pardon 445
paresca 82
Pascale 171
pasce 222
Pascu 437
pasoa 72
pastel 282
pașă 18—20
pașăște 70
paște 223
paști 171
Paștina 174
Paștița 171, 174
pat 243
pat de campanie 245
pat de companie 245
Patrocle 173, 175
patvagon 243
Păcurar 442
păducel 50
Păduche 441
Pădure 442
Pădurean 442
Pădureana 173, 174
pădureț 50
Pălărie Albă 447
pămînturi 497
păpădie 50
Păpărădă 447
Păpuc 446
Păpușa 172, 174
păpușoi 50, 51
păr 50
părețe 222
părtălesce 222
părți 133
Păsat 447
Păsărica 172, 175
păscuță 42, 50
păstrugă 451, 458
păstrungă 451, 458
pășcuță 50
Păștina 171
Păștiuț 437
pătrunjel 50
Pătruț 439
Păun 172, 175
Păvălică 439
Păvăluc 439
Păvăluț 439
pe neașteptate 398
Peaga 172, 175
Peară 447

pedeapsă 249
(a se) pedepsi 249
pedepsie 249
pegamoid 245
pelin 50
peliniță 50
pepene 50
pergament 245
pergamoid 245
Peritu 446
perj 50
perușcă 258
pestelcă 506
peteală 217, 218
Petrișel 439
Petrișor 439
Petronela 438
Picioci 447
piciorile 70
piciorul-caprei 256
Picoș 443
picur 451, 461
picurătoare 503
piei 19
piele 19
Pienar 442
pierde-vară 497
piersic 50
pin 50, 51
Pintea 172, 173, 175
Pintenoaga 172, 174
Pintenogu 446
pipelcă 95
pir 51, 245
pirlog 245
Pistrițu 446
Pistruia 172, 175
pișc 451, 460
pișcătoare 502
Pișpem 447
Pită 447
Pitea 442
Piticu 446
pitoancă 49, 51
Piț 447
Pițula 446
pizmă 96
Ptciu 447, 449
Ptclișan 442
ptne 221
ptrău 245
ptrtitoare 504
ptrtu 245
Ptrjol 173, 175
ptrlog 245
Ptțan 442
plantatoare 507
plasă 23—24
plașcă 71
platan 51
plaz 507
plăcintă 447
plămtn 495
plăviț 213
plăviu 213
plesnitoare 503
Pleșa 444
Plinița 175
plop 51
Plosca 446
plug 500
plutitoare 504
poala-sîntă-măriei 51
poc ! 418
pocăi 421
Pocăitul 447
(a) pocăni 418
pociumb 421
podbal 51
poflesce 222
Poganu 446
Pogăcea 447
pojar 421
pojarnic 311
pojarniță 51, 53
policlinică 241
Polonica 172, 174
Pomociu 446
Pompilia 439
Pompiliu 439
ponegri 421
Ponoran 442
pontos 410
Pop 443
popa 21
Popa 443
Popa Broaștelor 447
popă 18—20
Popescu 444
Popoi 446
popol 276
poporèncă 133
popul 276
Porcu 447
portmb 507
(a se) porni 303
portburghiu 495
portcuțit 495
portocal 41, 51, 241
portocală 41, 241
Portocalia 241
Portugalia 241
porțiune 241
porumb 45, 50, 51
Porumbel 175
porumbrea 51
posluji 421
postmnă 71
postrumbă 451, 458
postrung 451, 458
postrungă 421, 451, 458
potcap 251
potopi 421
(a se) potrebi 133
poțiune 241
povescă 509
povesti 421
Povoi 446
pozmoc 421
praj 51
praşula 507
prăjină 133
prăjitoare 503, 504
prăşitoare 503, 504
prefect 510
prĕlksti 69
premare 238
prenume 246
preobrăzui 69
Prescurariția 447
prezon 493
Prian 172, 175
Priana 172, 174
Prica 172, 174
prichici 46
prietnic 71
prijeni 132
primar 238, 245, 510
primare 238, 245

Primejdia 446
primitiv 248
prinde 240, 250, 301, 303
prins 240
prinsioner 240
prinsonier 240
prinzonier 240
prisadele 71, 72
prisădi 71
prizonier 240
procatăr 72
profile 497
profum 276
pronume 246
proptitoare 503
prost 61
(*a*) *protocari* 72
protocaria 72
prun 50
prună 51
Prună 447
prunc 419
Pucă 175
Puia 443
Puica 172, 174 175
Puiu 172, 175, 438, 444
pulmon 495
Pupăza 172, 175, 447
Purec 441
Puricelu 446, 447
purpureu 212
purpuriu 211
pustiu 71
Puşa 172, 175
(*a*) *putea* 300, 302
putere calorică 493
putere calorifică 493
putred 259
putregai 259
Puţan 442
Puţă 442
Puţuluc 446

Q

quebrácho 51

R

rabolează 494
Rabela 173, 175
Rada 443
radio 20, 21
radiouri 20, 21
Radu 443
Rafila 439, 440
raia 255
raielicesc 255
Rámes 175
rapiţă 51
rariţă 500
rază 239, 246
razie 239, 246
răchită 51
rădăcină 256
Rădiţa 172, 174
răpesci 222
(*a*) *răsfira* 277
(*a*) *răspunde* 240
răspunzabil 240
răsucitoare 502
răsură 48, 51, 53
Răşinar 442
regulator 495
relativ la 402
Repede 442
resălta 276, 277
responsabil 240
Rex 173, 175
rîgăi 450, 451, 456
rîgîi 456
rîndunică 17
rîpă 447
rîsete 17
rîşcov 51
rîu 245
roce 497
rod-de-zahăr 246
Rodica 173, 175, 438
rodie 51
rododendron 51, 146
rodozáhar 246
rogoz 51
Rogoz 447
Roibu 172, 175
Roman 440
Romana 171, 174
romaniţă 49, 51
Romaniţa 171, 174
Romi 440
Romulus 440
Romuluţ 439
roş 211
Roşa 518
Roşu 442, 444, 511
Rotar(*u*) 442
*rourusc*ă 47, 51
roxil 52
roz-alb 276
rozetă 52
rûbăţ 312
rubiniu 212
rubinos 212
Rudi 447
Rujan 171, 175
Rujă 48, 51—53
Rujica 171, 174
rulou 493
rupem 477
Rusalina 437
Rusan 442
Rusca 521—523
ruscă 521—523
Rusu 442
Ruşiţa 172, 174
rutişor 256

S

sabie 19
salată 52, 447
Salban 172, 175
Salbian 171, 175
salbă-moale 52
salcie 51, 52
salcîm 42, 52
salicórn 52, 147
Samson 173, 175
Sandu 440, 443
sanie 19
santal 51, 147
sapán 316
sapánă 316
Sapă 447
Sapta 443
Sas(*u*) 442
Sava 438
Saveta 440
Savina 439
Savu 439
Săbătuş 442

Sălbița 171, 172, 174
**sănătoare* 245
sănătoasă 452, 462
Săndel 440
săpălău 505
Sărăcsăian 442
(*a*) *scadè* 72
scadzuta 72
scai 52
scamn 71
scaun 71, 514
scăpăra 420
sci 222
sciința 222
scire 221
scíu 223
scîrbă 421
scîrți 451
scîrțitoare 504
scoverge 273
scrie 471
scrofulos 241
scrum 420
scrupulos 241
scuipia 72
scurtcircuit 497
Sebastian 440
secară 52
(*a*) *secera* 502
secerătoare 499, 501—505, 511
semănătoare 503, 504, 511
semănătoriu 503
semiconductori 496
seminar 18, 21
seminare 18
senzație de vomă 495
servi 97
sete 20
Seuz 175
sfară 245
sfîrtitoare 504
(*a*) *sfîrși* 303
sfoară 245
Sibișan 442
sicomor 52
siestă 248
Sile 440
Silvășan 442
Silvia 437
Silviu 438
Simi 440
Simina 437, 443
siminoc 52
Simion 440
sinecură 282
Sinefta 438—440
sinteți 70
Sirius 515
Stia 440
Stie 440
Simbolea 171, 174
simbur 453, 470
simbure 453, 470
Sînă 440
sînge sprijinit 132
sînger 52
Sîni 440
sînziană 52
Strb(u) 442
Sîntimbrean 442
Sivu 439
Sivucu 439
Slabu 446
sluji 421
smalț 493
smeură 52, 54
smochin 52
smochină 52
sneamă 69, 72
soae 421
soc 43, 52
Socaci 442
Sofia 440
Soichia 445
soiu 421
somieră 245
somn 245
somnieră 245
somnul-pămîntului 52, 146
Sonel 440
Sonică 440
Sonu 440
sora-soarelui 52
soră 15, 17, 19, 20, 94
sovtrv 52
spaghete 245
Spaima Hoților 446
sparge 245
sparge-val 495
sparghete 245
speleologie 493
speologie 493
Speranță 175
spin 52
Spiridon 440
spînz 420
spînzurătoare 503
sprijini 133
Spumă 447
spuni 70
(*a*) *sta* 248
Stanciu 444
(*a*) *stărui* 96
stea 16
stejar 53
Stela 172, 174, 175
Stelică 172, 175
Stelița 174
Steluța 172, 174
stevie 53
stihie 426
stingătoare 504
stiu 222
Stîngaci(u) 442
stînjenel 47
stînjinel 53
stomac 251
stomacolog 251
stomacologie 251
stomatologie 251
stradă 16, 240
străfig 451, 459
Străjan 442
strănut 451, 459
strecurătoare 502
Stremțan 442
Stricat 442
stropitoare 502, 504
strugure 53
strungă 421, 451, 458
strungăreață 451, 458
studio 20
stuf 53
stuh 53
subsoară 495
sucman 409
Sugurica 172, 175
sul 493
Sularea 442

sulcină 53
Sultan 173, 175
suman 409
suna 245
sunătoare 51, 53, 245
supapă 493
Sura 172, 175
Suran 172, 174, 175
surată 131
Surdul 516
surori 17, 20
Suru 172, 175
sută 421
suznesc 453, 467

Ş

şasezeci 72
Şchiopul 516
şcie 223
şciu 223
Şelaru 442
Şerdean 442, 444
Şeuşan 442
şi(=*să*)77—80, 191—195
şi 391—393
Şila 440
Şira 440
şmecherie 421
Şoaşişoa 447
şohan 411
şoier 453, 467
şolă 442
Şolea 442
Şontorogu 446
şoptrlă 421
Şorecuţ 447
şovar 53
span 493, 510
şplint 494
Ştefan 437, 440
Ştefănel 439
Ştefănuc 439
Ştefănuţ 439
ştérnă 312
şti 177, 471, 472
ştie 471—472
Ştirboaica 446
şugubăţ 172
Şugubei 172, 175
Şuier 453, 467
Şuşman 444
Şuştaru 447
Şuta 172, 175

T

talaz 271
talmeş-balmeş 410
tamarix 53, 147
Tanganel 175
Tuonu 447
tata 18, 20, 21
tată-bun 95
tati 95
tăvăli 420
Tavi 440
Tălap 447
tămtnji 420, 421
Tănase 440
Tănăsuc(ă) 439, 440
Tătaru 442
tăttni 17
tăujeriu 420
tăvăli 421
teafăr 419, 421
tearfă 419
tehnica frigului 496
tehui 421
tei 53
tei(=*tăi*) 70
Teiuşan 442
(*a se*) *teme* 249
temerar 238, 249
temperatură 283
Teofana 171
Terente 175
termina 303
T(*e*)*odor* 440
teroare 20
terpel 419
teşmecherie 421
Tetea 445
Thomina 132
Tigru 173, 175
Tigruţa 175
Tili 440
Timar 443
timp 240
tinăr 450, 455
tisă 53
Tiţa 440
Tiţi 440
ticitoare 504
tînăr 450, 453
Tîrnovean 441
Tîrtosu 446
Tîrtoşica 446
Tîtăiosu 446
tobă 501, 506, 509
toc 409
tocană 409
tocătoare 503
Tocilă 447
tocmai 393
Todi 440
Todica 440
Todor 443 444
Todorul 439
Toia 440
toiag 420
toiegi 420
tologi 420
Toma 444
tomată 53
topi 421
topitoare 504
Topor 447
toporaş 49, 53
toporişte 233
torăitoare 504
Tori 440
Torica 173, 175
torpiloare 317
torpilori 317
Toth 442
Totilu 445
Totoian 442
tramcal 245
tramcar 245
trandafir 245
trandafir sălbatic 48, 51—53
transformatoare 496
tranzistori 496
trauler 282
trăgătoare 502

treaptă 242, 246
(*a*) *trebui* 298—300
trebuie 403
treiera 502, 503
treierătoare 501, 503—505
treme 276
tresălta 276
trestie 53
Tri-urechi 446
Tric 173, 175
trier 507
triéscă 509, 510
trjéşcă 501, 509
Trifişor 175
trifoi 53
trimăr 494
trior 499, 504, 408, 511
(*a*) *triora* 508
troscot 53
trupiţă 507
truf 442
Truţă 442
tub electronic de amestec 495
tufă roşie 53, 145
tumăni 312
Tumbuluc 175
turb 432, 469
turbare 258, 453, 469
turbă 369, 453
Turcu 173, 175, 442
tureatcă 96
Turi 440
Turica 439
Turin 175
turiţă 53
turnătoare 502
tutun 53

Ţ

ţac ! 418
ţapán 316
ţapână 316
(*a*) *ţăcăni* 418
Ţălnar 442
Ţăranu 444
ţăţică 95
Ţeluşi 174, 175
ţică 95
ţietoare 502
Ţiculina 175
ţigaie 246
Ţiganca 175
ţigancă 164
Ţiganea 442
Ţiganu 173, 175
ţigară 246
Ţigăneală 446
ţilendru 508
ţilindăr 507
ţilindru 507
Ţingău 446
ţintaură 53
ţipirig 53
ţîcur 451, 460
ţîgară 246
ţîgare 246
ţîlindru 499, 501, 507, 508
(*a*) *ţîlindrui* 507, 508
Ţipău 447
Ţuchi 175
ţulindru 507
Ţumpi 175
Ţundră Lungă 447
Ţurlea 442

U

Uca 440
ujură 72
ulcior 245
Uliu 447
ulm 54
umbelifere 54
unchi 16
undă 277
undrea 419
Ungur 442
ungurean 173
Ungureana 173, 174
Ungureni 173
univoc 283
untişor 256
Untură 446
urcior 245
Urdă 442
Ureche 442
uriţă 72
Uritul 446
(*a*) *urma* 303
Ursaleş 443
Ursei 173, 175
Ursu 173, 175, 442, 447
Ursulica 173, 175
uruitoare 503, 504
urzică 54
uscata 70
ustuacic 316
usturoi 54
Uţa 440
uzină 96

V

Vai 447
Vais 445
val 277, 493, 508
valar 508
Valerica 172, 175, 439
Valeruc 439
valţ 493, 501, 507, 508
(*a*) *valţui* 508
valvă 493
vanilie 54
var 495
varece 70
varmedie 510
varză 45, 54
Vasile 437, 48, 440, 443
Vasilică 439
vatăm 261
Văcaru 442
văduv 453, 465
văduvoi 453, 465
văl 421
vălătuc 550
Vălean 442
văli 421
(*a*) *vălţui* 507
Vâsti 440
vătămăm 261
vătrai 259
vătrar 259
Vătuia 172, 175
vechi 133
Vedea 417

veghetor de presiune 495
Veiuț 440
Velican 175
venă 495
Venera 171
veni 298, 300
ventil 493
Venus 171
verde 211, 222
verdeață 18
verdețuri 18
verfafór 317
vermult 241
vermut 241
Verzan 442
Vesa 442
vesel 174
Veselina 174
vesti 421
Veta 440
Vetuca 440
Veturia 440
Veveriță 172, 175
Vica 172, 174
vice rege 54
Vicele 447
Viciolie 446
Victoria 440
Victoriță 439
Vidra 173, 175
Vidu 175
vid 19
vie (*vb.*) 471
Viforu 173, 175
Vilma 173, 175
vin (*vb.*) 221
vindecator 249
vindicativ 238, 249
Vinerean 442
Vinereana 171, 174
vineri 174
vinețică 519
Vintilă 175
Vințan 442
violetă 49, 54, 54
viorea 49, 53, 54
Viorean 171, 175
Vioreana 171, 174
Viorica 171, 174, 438
viorică 49, 53, 54
Viorve 445
Virean 171, 175
Vireana 171, 174
Virgil 440
Visalon 436
Visti 440
vișin 54
vișină 54
Viști 440
viță 54
Vițica 440
vină 495
Vînăt 519
Vînăta 172, 174, 518
vînător 317
Vînătu 172, 175
(a)vîntura 502
vînturătoare 500, 502—505, 511
vînturețcă 500, 506, 511
Vînuța 172, 174
Vîrlugă 446
vîrtalău 501, 505
Vîja 445
Vlaicu 173, 175
voi (vb.) 241
voinic 72
voj 442
Voju 442
volbură 90
Voluntariu 447
Vrabia 447
vrea 241, 300, 302
vreme 18
vroi 241
vulpe 90
Vulpea 446
Vuța 440

W

wattoră 497

Z

zade 94
Zamă 442
Zambila 171, 174
zambilă 54
Zamfira 54
zanavescă 509
zapat 311
zarnacadea 49
zarzăr 54
zarzără 54
zăcătoare 503
zbîrnîitoare 504
zburătoare 42, 54
zdrobitoare 504
zdrumic 477
Zeletin 518
zero 20
zerouri 20
Zevedei 440
zgarburь 71
Zgîia 442
Zgonea 175
ziče 72
zičeț 72
zise 72
zînă 172
Zînolica 172, 174
zlac 54, 156
zmoc 421
zoaie 421
zoală 421
zobim 477
zol 421
Zoltan 443
zorea 54
Zorilă 171, 175
Zotu 175
Zuzi 175
zvîrli 241

RUSĂ

абажур 280
автомат 280
аргумент 280
архипелаг 280
атомоход 279
афера 279
балкон 280
валлон 279
бандероль 279
беру 281
брага 314
брать 281
браться 281
вберу 281
вбить 281

вдруг 393
веду 281
вести 281
вещева потерея 279
взяти 281
влить 281
вобрать 281
вобью 281
впдью 281
возмутить 281
возмутиться 281
возмущать 281
возмущаться 281
возьму 281
войду 281
войти 281
волью 281
вот 393
выйду 281
выйти 281
географ 286
географический 280
география 280
геолог 280
геологический 280
геология 280
геометрический 280
геометрия 280
геофизика 280
геофизический 280
геохимия 280
глуда 310, 311
гувернантка 242
гувернянька 242
демобилизовать 279
десетр 280
доктор 280
докторский 280
дом 163
драма 280
драматический 280
драматург 280
драматургия 280
ещё 396
злить 281
злиться 281
идти 281
инкогнито 280
инспектор 280
инспекторский 280
инстинкт 280
инстинктивный 280
интерес 280
интересный 280
интересовать 280
каолин 280
капрон 280
капуста 243
карнавал 280
карнавальный 280
каучук 280
каучуковый 280
кислотность 279
ковъчегъ 309
когда вдруг 396
комплимент 280
консул 280
консульский 280
консульство 280
корзйна 309
крокодил 280
крокодиловый 280
куплет 280
котерея 279
матерой 262
медикамент 280
молочай 258—260
mălačei 260
наполнить 281
наполниться 281
наполнять 281
наполняться 281
начать 393
нянька 242
обозлить 281
обозлиться 281
ознакомить 281
ознакомиться 281
оставлей 259
оставяй 259
охотник 317
повышения 278
пожарник 311
Португалия 241
предыстория 279
разъединение 279
реферат 280
самобытный 279
сбить 281
семья 160
скапуститься 243
скапутиться 243
сноп 279
собью 281
сразу 393
стать 393
стюардесса 279
творить 281
твориться 281
теретъ 281
тире 279
тру 281
уже 396
фамилия 160
час 260
чёрный 279
чес 260
экскурсант 279

SÎRBO-CROATĂ

varḍe 273
varḍilo 273
brinḍetina 273
bronḍa 273
buca 273
bucat 273
buḍa 273
buḍe 273
buḍova 273
golubača 514
dunoti 415
zadńi 273
ḑala 273
ḑara 273
zvezda 273
zvono
zora 273
kovčeg 309
krasnica velika 519
krd 250
kŗşnâ 417
kukuruḑ 273
markovaț 256
màdârka 254
maǵârka 253, 254
mlеč 258
mârkovac 255, 256
orḑoń 273
pucat 273
puca 273
skoverda 273
skovrada 273

treska 509
car 273
care 273

SLAVĂ VECHE

brat 131
bratim 131
buche 177
валити 420
živŭ 311
искꙋсит҃исѧ 69
исправа 131
kovčeg 308
kovŭčegŭ 305—309
ковъчежьць 309
котѩта 417
kofčeg 306—308
koši 305, 306
лъсть 69
отрицаніе 132
pobratim 131
повѣдѣти 69
повѣли 69
повѣлѣти 69
примѧти 133
пр⟨о⟩роцъство 69
просто 69
прѣлъстѩть 69
пвѣовразити 69
skvara 245
skovraḑa 273
скорбь 421
**somŭ* 245
сънь мъ 69
сънрѧженъ 133
съпрѧщи 133
съто 421
тоѩгъ 420
фарисеи 72
čipagŭ 310
чрѣнъ 24
чрѣновьнъ 23, 24
юко 72

SPANIOLĂ

aquel 167
aqueste 167
brasar 315
calderos 91
caldiru 91
cazasubmarinos 377
este 167
gata 91
gatos 91
guetu 91
nena 91
ninu 91
palo 91
panuelo 91
panuilu 91
pelu 91
potro 91
putru 91
retina 419
rienda 419
santa 91
sentu 91
vagamundo 245
vela 242

TĂTARĂ

Olobey 519
Olobeiu 518
Ulu-Bei 518
Ulubeiŭ 519

TURCĂ

accı botu 317
açık 316
babalik 247
boza 314, 316
denizalti.avcısı 317
familja 159
kardaş 250
kör 245
mayna 316
sapan 316
üstü açık 316

TOSCANĂ

machia 254

UCRAINEANĂ

bíla 519
bilyj 519
biljuk 519
Bilky 518
брага 314
бугаш 312
goluboj pesek 520
Zelena 518
Kryvyj 519
kukurudza 273
малата 260
moločaj 258, 260
moločak 258, 259
moločka 258, 259
moločkó 258, 259
mălačéi 260
Pohorilyi 519
рубець 312
syvulja 519
Synevir 518
стерна 312
tumaniti 312
hlubinka 519
holoblja 517
holubá 518, 519
holubinka 519
holubýj 519, 520
Holubynnyi 518
hulubá 518, 519
hulubínka 519
hulubka 519
hulubýj 519, 520
Červenycja 518
čórna 518, 519
Čórna Tysa 518
čórnyj 519
Čornyj 519
Čornyj potik 518

VEGLIOTĂ

kol 167

VENEŢIANĂ

maima 316

BIBLIOTECA CENTRALĂ
SIBIU

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesaţi de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române : gramatică, vocabular, limbă literară şi stilistică, istoria lingvisticii româneşti, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică şi filologie. Revista publică, de asemenea, articole de lingvistică generală.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugaţi să înainteze articolele, notele şi recenziile în 4 exemplare, dactilografiate la două rînduri. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuş, pe hîrtie de calc. Tabelele şi ilustraţiile vor fi numerotate cu cifre arabe. Figurile din planşe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea aceloraşi date în text, tabele şi grafice. Explicaţia figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la 1 în continuare. Numele autorilor va fi precedat de iniţială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanţelor internaţionale.

Autorii au dreptul la un număr de 50 de extrase, gratuit.

Responsabilitatea asupra conţinutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul comitetului de redacţie cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 2 (două) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

LUCRĂRI APĂRUTE LA EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

* * * **Gramatica limbii române**, ed. a II-a revăzută și adăugită, tiraj nou 2 vol., 1966, 43 lei.

* * * **Dicționarul ceh-român**, 1967, 560 p., 54 lei.

* * * **Dicționarul limbii române (DLR)**, serie nouă, fasc. O, CXXXVI p., 10,50 lei ; fasc. 1, M-Mandră [1], 81 p., 5,25 lei ; fasc. 2, Mandră [2]-Mascat [1], 80 p., 6,75 lei ; fasc. 3, Mascat[2]-Mămăiță, 80 p., 6,50 lei ; fasc. 4, Mămălatiță-Mătărîngă, 80 p., 6,50 lei ; fasc. 5, Mătăsar-Mergător, 80 p., 6,50 lei ; fasc. 6, Mergătoriu-Microbiologie, 80 p., 6,50 lei ; fasc. 7, Microbiologist-Miniaturistică, 80 p., 6,50 lei ; fasc. 8, Miniaturiza-Mititel, 80 p., 6 lei.

* * * **Micul atlas lingvistic român**, partea II (ALRM II) serie nouă, vol. II, 1967, 29 p. ; hărțile 425—862, 55 lei ; vol. III, 1967, 29 p. + hărțile 863—1314, 55 lei.

* * * **Probleme de lingvistică generală**, vol. V 200 p., 8,25 lei.

LR, Anul XVI, nr. 6, p. 483—588, București, 1967

I.P. „Informația" — c. 5922

42.200 **Lei 4.—**